SBÍRKA PRAMENŮ ČESKÉHO HNUTÍ NÁBOŽENSKÉHO VE XIV. A XV. STOLETÍ. Č. 4.

Hus

SPISY M. JANA HUSI.

Č. 4.

SUPER IV SENTENTIARUM.

I.

VYDAL

VÁCLAV FLAJŠHANS.

S PODPOROU FONDU ZŘÍZENÉHO PŘI ČESKÉ AKADEMII K VYDÁVÁNÍ PRAMENŮ ČESKÉHO HNUTÍ NÁBOŽENSKÉHO VE XIV. A XV. STOLETÍ.

V PRAZE 1904.

NÁKLADEM JAROSLAVA BURSÍKA.

Digitized by Google

42.150/3

Digitized by Google

SBÍRKA PRAMENŮ
ČESKÉHO HNUTÍ NÁBOŽENSKÉHO
VE XIV. A XV. STOLETÍ.

ČÍSLO CELÉ SBÍRKY IV.—VI.

SPISY M. JANA HUSI.

ČÍSLO 4.—6.

SUPER IV SENTENTIARUM.

V PRAZE 1904.

Digitized by Google

SPISY
M. JANA HUSI.

Č. 4.—6.

SUPER IV SENTENTIARUM.

VYDAL

VÁCLAV FLAJŠHANS.

S PODPOROU FONDU ZŘÍZENÉHO PŘI ČESKÉ AKADEMII K VYDÁVÁNÍ PRAMENŮ ČESKÉHO HNUTÍ NÁBOŽENSKÉHO VE XIV. A XV. STOLETÍ.

V PRAZE 1904.
NÁKLADEM JAROSLAVA BURSÍKA.

Digitized by Google

L

C685. 125

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
MAY 11 1960

Gift of C. Lee

Tiskem Alberta Malíře na Král. Vinohradech.

Digitized by Google

ÚVOD.

*Souhrn *) veškerého učení křesťanského v jednu knihu provedl na Západě křesťanském poprve ve větších rozměrech francouzský theolog Guillaume de Champeaux († 1121). Ten poprve této učebnici veškeré nauky theologické zjednal jmeno ‚Sentencí'. Řídil se zásadou vybírati ze svatých otců církevních vhodná místa („sententiae") na dotvrzení a ozřejmění správné nauky církevní. Vykonal tak pro theologii to, co pro církevní právo učinil Gratian († asi r. 1150) svým Dekretem, jenž ovšem hleděl kromě k otcům také k výrokům sněmů církevních a papežův. Zásadu Guillaumovu přijal slavný učitel Lombardův, Hugo a S. Victore. Forma jeho knihy (Dialog mezi mistrem a učeníkem, Summa sentencí v sedmi traktatech, na konec dílo „de sacramentis") byla nepohodlná; princip, jímž se řídil („ubicumque possumus, auctoritatum vestigia sequamur; ubi vero certa deest auctoritas, his potissimum assentire studeamus, qui maxime auctoritatibus accedunt"), nabyl však obecného uznání, třebas práci samu zatlačilo do pozadí dílo velikého jeho žáka.*

Tím byl PETR, rodilý ke konci XI. věku v Lumellu v Lombardii, odtud krátce LOMBARD nazývaný. Touha po vědě theologické táhla ho ke dvěma největším světcům XII. věku: u sv. Bernarda poznal oheň výmluvného slova kazatelského, s jeho doporučením pak (po studiích v Remeši a Paříži) poznal u pařížských Viktorinů hlubokou učenost svatého Hugona a S. Victore. Na přání jeho volil si dráhu vědeckou — stal se theologem chrámové školy u Notre-Dame zřízené, na čas (1159—1160) zaujímal biskupské sídlo Pařížské, ale vrátil se opět na kathedru theologickou; jako theolog zemřel 20. července 1164, zůstaviv kromě některých (25) kázání a (2) kommentářů budoucím první systematické dílo theologické, jež nabylo platnosti obecné, svůj veliký spis: čtyři knihy Sentencí.

Toto dílo Lombardovo („Sentenciarum libri quattuor") stalo se nezbytnou příručnicí theologickou: mistr vykládající četl a vysvětloval je s kathedry, studenti poslouchající učili se mu v lavici. Každý

---

*) Úvod tento jest výtah z obšírnější práce o Lombardovi a o Husově výkladu, již uveřejním jinde.

Digitized by Google

theolog byl povinen znáti dvě knihy: bibli a — Sentence. Každý musil o každé z nich dvě leta čísti, nežli mohl se státi mistrem theologie.

Bylo proto vykladačů množství veliké; jen dominikánů bylo přes 150, Anglie sama jich měla 160. Nejslavnější z nich jsou oba světcové Dominikánští XII. století: sv. Bonaventura a sv. Tomáš Akvinský. ‚Suma' sv. Tomáše pak v XVI. stol. nahradila knihu Lombardovu.

K obyčejnému studiu býval brán obyčejně výtah z Lombarda, který pořídil Bandin v XIII. věku; žáci pak se učili veršíkům, do nichž jednotlivé distinkce vtěsnal (prý) Jindřich Langenstein. A býval k textu také připojován seznam míst „in quibus Magister non tenetur"; míst takových, kde Církev od Mistra se uchýlila, sebral dominikán Eymeric 22, Hus jich uvádí asi 30.

Na universitě pražské za doby Husovy známe celkem asi 20 výkladů Lombarda; z nich zachován od Čechů pouze výklad nejznamenitějšího theologa českého věku XIV. M. Mikuláše Bicipita z r. 1381 a výklad nejslavnějšího theologa věku XV. — M. Jana Husi z r. 1409. Tento poslední jest předmětem naší úvahy.

*

Digitized by Google

PODROBNÁ DATA.

1. **Titul** *díla podává Hus sám (v listě 1415, v. níže) „Super IV.... Sententiarum"; tak citují skoro všichni pozdější theologové (v. níže); podobně označují katalogisator rkp. K a j. Největší část rukopisů podává titul „lectura super IV Sententiarum" (rkp. B, H v explicit, I, M..), jeden píše „commentarius super 4 Sent." (rkp. C), jeden questiones..." (H v inc.). Název „super (IV) Sententiarum" jest tedy Husův, obvyklý a správný; název „lectura" v katalozích obvyklejší jest pozdější.*

2. **Obsah** *jest z hruba týž jako v Lombardových Sentencích. Každá ze čtyř knih má svůj počátek, v němž kromě kázaní vždy je kvestie a odpověď konkurrentům; jednotlivé distinkce pak kromě obsahu a výkladu některých pojmů probírají obšírněji jednotlivé záhady. Obsah a rozbor Lombarda podávají 1881 Protois, Pierre Lombard, évêque de Paris, dit le maître des Sentences, son époque, sa vie, ses écrits, son influence, 1895 Morgott, Petrus Lombardus (ve Wetzer-Welte's Kirchenlexicon,[2] IX, 1916—1923), 1901 Espenberger, Die Philosophie des Petrus Lombardus und ihre Stellung im XII. Jahrhundert, 1902 Baltzer, Die Sentenzen des Petrus Lombardus; k těmto zde místo vlastního obsahu odkazuji (nejpraktičtější jest poslední práce Baltzerova, v Lipsku str. VII+164; vyšla jako 3. sešit VIII. svazku Bonwetsch-Seebergových Studien zur Geschichte der Theologie und der Kirche).*

Kniha první. Začátek, incepce, po obvyklém úvodním kázaní na slova „Si quis vestrum indiget sapiencia, postulet a Deo", jež skončila obvyklým závěrkem kazatelským „...vitam eternam, ad quam nos perducere dignetur etc.", probírá kvestii „utrum increata Trinitas sacram scripturam, que est sapiencia et sciencia dignissima, donat solum ex gracia hominibus, ut perpetue sint salvati;" tuto Hus formuluje do čtyř konklusí, jež věnuje svým konkurrentům. Závěrek incepce jest kritika konkurrentů: tito jsou známý Husův přítel, později protivník Štěpán z Pálče, Petr Mangolt, nedávno teprv promovaný mistr artistů, Mikuláš Stoer, slavný slezský theolog, a br. Jan, jejichž výroky se uvádějí a vyvracejí.

Po incepci následuje dvojí výklad Lombardova prologu; první slovný, kursorický, „propter parwulos," druhý obšírný, statarický, desíti důležitějších výroků vybraných.

Digitized by Google

Pak konečně následuje distinkce 1.—48., vždy stručně obsah, někdy výklad některých významů, obyčejně ve verších pamětních — pak pravidelně rozbor jednotlivých záhad ve formě kvestií. Tyto kvestie omezují se někdy látkou Lombardovou, někdy však nikoli a vybírají si pak themata, jež jen volně souvisí s textem vykládaným. Vždycky však zůstává Hus v mezích názorů Lombardových, vždy se drží jeho pořádku a vždy je cílem výklad slova Lombardova, jehož začátek stojí vždy na začátku distinkcí.

Kniha druhá má v začátku kázaní téhož thematu jako I., pak kvestii „utrum Deus, qui solus est creator, mundum ab eterno potuit produxisse", na konec pak obranu a zápas s týmiž 4 konkurrenty (vlastně jen br. Janem — ostatní ustoupili) jako v kn. I. A pak týmž způsobem následuje výklad distinkcí 1.—44.

Kniha třetí má na začátku opět kázaní téhož thematu („Si quis" atd.), pak kvestii „utrum pro redempcione generis humani solum Dei filius potuit incarnari", na konec pak argumentaci proti novým třem konkurrentům: jsou to br. Jan z Hory, „šedivý mnich," jinak neznámý, Matouš ze Zbraslavě, známý později bojovník theologický v Kostnici, a mr. Jan Frankenstein, po r. 1409 profesor theologie v Lipsku. Pak následuje obvyklým řádem výklad distinkcí 1.—40. Tu také vyložena tendence díla (III. 3,:) „quid ergo michi restat nisi Deo committere et ad Sanctorum dicta doctorum humiliter declinare. Unde semper michi videtur contencio superflua, ubi non evidenter scimus, pro vel contra deducere et quod caucius est secundum regulam Apostoli a contencione huiusmodi abstinere. Oportet enim disputantem et questionem querentem, ut hoc meritorie faciat, prospicere hec tria: 1° ut Dei gloria augmentetur, 2° quod falsitas et zophistica superbia destruatur, 3° ut ignota veritas detegatur. Omne autem aliud quidem in disputacione theologica amplius a malo est."

Čtvrtá kniha v začátku po zvyklém kázaní probírá kvestii „utrum nove legis sacramenta, que sunt contra vulnera peccati a Deo instituta, remedia sunt divine gracie collativa", na konec pak opět Hus brání se a útočí na tytéž 3 konkurrenty, jako v knize III. Pak následuje obvyklým způsobem výklad distinkcí 1.—50.

Práce jest nám zachována celá; menší rozsah III. knihy (obsahuje jen asi $^2/_3$ rozsahu knihy čtvrté) vysvětluje se nemocí Husovou, jež mu nedovolovala podrobněji vykládati. Možná, že některá mezi-řádková glossa nyní schází: některé máme totiž jen jednou doloženy. O rejstříku v. pod č. 4., o kusých rukopisích, anthologiích a vyňatcích jest výklad pod č. 7.

Tendence jest vyslovena při kn. III. 3 (v. shora); nexus s okolím označují časové narážky (v. níže č. 6).

Digitized by Google

3. **Rozdělení** a) *celkové:*

I. liber
- A. Inceptio
  - I. Thema: 'si quis'..
  - II. Questio 'de scriptura sacra'
  - III. Contra Magistros
- B. Prologus
  - 1. Cursorice
  - 2. Latius
  - } exponitur.
- C. Distinctiones I—XLVIII
  - 1. De Trinitate etc. I—XXXIII.
  - 2. De praedestinatione etc. XXXIV—XLVIII.

II. liber
- A. Principium
  - I. Thema: 'Si quis..'
  - II. Questio 'de productione mundi'
  - III. Contra Magistros
- B. Distinctiones I—XLIV
  - 1. De angelis I—XI.
  - 2. De creatione etc. XII—XXIX.
  - 3. De peccato etc. XXX—XLIV.

III. liber
- A. Principium
  - I. Thema 'Si quis'
  - II. Questio 'de redemptione hominum'
  - III. Contra magistros.
- B. Distinctiones I—XL
  - 1. De incarnatione et Christo I—XXII.
  - 2. De virtutibus et donis S. S. XXIII—XXXVI
  - 3. De X mandatis Domini XXXVII—XL

IV. liber
- A. Principium
  - I. Thema 'Si quis'..
  - II. Questio de sacramentis
  - III. Contra magistros.
- B. Distinctiones I—L
  - 1. De sacramentis I—XLII
  - 2. De IV rebus ultimis XLIII—L.

b) *jednotlivých distinkcí; typické n. př. I. 1:*

Dist. I. 1.
- a) verba Lombardi.
- b) summa brevis 1.
- c) versus memoriales 2.
- d) explicatio 'signum' 3.
- e) conclusiones 4
  - 1.
  - 2.
  - 3.
  - 4.
  - 5.
  - 6.
  - 7.
  - 8.
  - 9.
  - 10.
- f) questio 5—8
  - 1. Positio
  - 2. Argumenta
    - quod sic
      - 1.
      - 2.
      - 3.
      - 4.
    - in oppositum
  - 3. Notabile
    - de potentia
    - de fruitione
  - 4. Conclusiones
    - 1a et obiectiones
    - 2a et corellaria
  - 5. Negatio argumenti
    - 1.
    - 2.
    - 3.
    - 4.

Digitized by Google

Podrobný obsah jednotlivých distinkcí přesahoval by místo zde vyměřené.

Dílo jest dokončeno; vidno to ze závěrečného povzdechu „ad finem leccionis potui pervenire" (IV. 50) a z pozdějších kvestií osamostatnělých, jež mají týž text, jako v díle celém: ani přepracovaný, ani rozhojněný.

4. **Incipit** *úplných rukopisů zní: „Pater et Filius et Spiritus Sanctus idem Deus, qui affuit..." Text Lombarda samého začíná slovy „Cupientes aliquid de nostra penuria" (1. knihy „Veteris et nove legis..."). Mnoho rukopisů, jež obsahují jen IV. knihu, začíná buď „Si quis vestrum indiget sapiencia..." anebo (bez začátku, slovy Lombardovými) „Samaritanus enim vulnerato appropians..." Tak začíná i úplný rkp. A, jenž položil IV. knihu na začátek. Explicit u všech rukopisů: „ad finem leccionis potui pervenire" Eschatokoll nezachován. Rejstřík u rukopisů AD, pak BC zachovaný ukazuje sice, že nějaký index byl již v originale, ale dnes jsou rejstříky libovolně sestaveny, nikoliv od Husa; což ukazuje pouhý pohled na heslo ‚Deus', ‚Veritas' atd. Rukopis A končí slovem „legis Moysi" — t. j. závěrkem 3. knihy, ježto vazač 4. položil napřed. O neceiých rukopisech a kvestiích v č. 7.*

5. **Původství** *Husovo jest jisté: jest to dílo vzorně bezpečné.*

Z díla jest patrno, že je psal kněz, mistr in artibus, bakalář theologie; toho netřeba dokazovati. Ten nazývá Štěp. z Pálče svým přítelem (úvod 2. kn.) a obrací se k br. Janovi z Hory slovy (incepce 1. kn.; I. fol. 7 A): „ut cum sit Johannes, in quo est gracia, me Johannem, in quo debet esse gracia... corrigat." Sluje tedy tento kněz-mistr, Pálčův přítel, Jan.

A tento kněz Jan obrací se v prologu 3. knihy proti mistru Janovi z Hory a mnichu Matoušovi ze Zbraslavě; vytýká mnichu, že pomáhá m. Janovi proti němu, těmito slovy „iuvando monachus fratrem adversus aucam"; zove se tedy ‚Hus' latinsky týmž způsobem (kromě v III. knize nalezneme to i v kn. IV.), jako v četných jiných spisích (českých i) latinských: n. př. v Enarratio Psalmorum f. 279v (Opp. II.) „ne te deridcat aucа", v listu z Kostnice 10. listop. 1414: „aucа nondum est assata" (Docum. č. 42, str. 80), v listu ze žaláře z r. 1415: „mementote aucae vos amici mei" (Docum. č. [illegible] str. 8[illegible]) atd. (Česky n. př. ve Výkladu: pro něž hus jest v ctnostech oškubená atp.). Ten důkaz stačí sám o sobě; ale jsou i další.

Hus ovšem velice často se dokládá Lombarda vůbec; n. př. latinsky několikrát ve své kvestii ‚de indulgentiis' z r. 1412, v ‚De ecclesia' 1413 atd.; česky ve Výkladu (Erben I. 94, 103, 104 a j.), kdež vydavatel citat m. „in 3 Sent. distinccione 39" četl „in 3 sum. done 39", a j., velmi často v Postille, ale tu všude není možno zjistiti, že by mínil také svůj výklad, ač je to ovšem pravděpodobné. Rovněž jest téměř jisto, že míní svůj výklad Lombarda v Postille (Erben, II. 342): tam vyloživ, že kněží nového zákona — podle sv. Jeronyma

Digitized by Google

— „mají moc, aby rozeznali mezi hřiechem a mezi hřiechem, ale nemají moci, aby koho v duši vyčistili od hřiechu..." dodává „o tom sem jinde mnoho psal" (= IV. 18—21). Ale ani tento doklad není ovšem svědectví nepochybné.

Za to v souvislosti své jistější jest doklad v listě 24. června 1415 (Documenta 186). Tu praví, že se ho komisaři tázali „an haberem plures libros de mea compilatione? Dixi quod sic. Dixerunt: ubi? Dixi: In Bohemia. Quaesiverunt, an hic haberem; dixi, quod non, quia nullum habeo, quamvis addux eram Super Sententiarum, bibliam et alia..." Zde myslím nezbývá již jiný výklad, nežli že svá čtení o Sentencích vezl s sebou Hus i do Kostnice.

Jisté a bezpečné jest svědectví Husovo z r. 1415 „Docui legendo librum magistri Sententiarum...", jež cituje z díla našeho kn. IV. dist. 13 nn. Toto naprosto bezpečné svědectví jest oceněno a rozebráno podrobně při výkladu o času sepsání.

Jiný doklad bezpečný jest v Husově „Explicatio in VII priora capita Iae epistolae ad Corinthios". Tu celé partie jsou slovně shodny s výkladem Lombarda (IV. 26—42); a ke konci celé exposice dí Hus (vyd. Norimberské, 1558, II., 101r): „de ista materia scripsi satis in 4° Sentenciarum dinstincc. 26 usque ad 42 inclusive."

I tyto zřejmé a jasné citaty postačí úplně samy.

Máme však ještě další, ne sice výslovné, ale přece zrovna tak patrné citaty děl pozdějších.

V obraně n. př. Viklefovy knihy ‚de Trinitate' cituje doslovně (arci bez označení) více než tiskovou stranu z I. kn., úvodu, II. 2. Co ve vydání norimb. (I. 1558) čteme od posl. řádku fol. CVr „unus Deus simplex..." až po slova „increatam aliqualiter Trinitatem percipies, quae regit potentissime singula et disponit suaviter" (ke konci str. CVv) je doslovně stejno s citovaným místem úvodu, k I. knize Sentencí; pochází tedy od téhož autora.

A tytéž doslovné, stránkové shody nalezneme i v dalších dílech latinských: de Ecclesia, contra VIII doctores atd. Ale nalezneme i shody s českými.

Některé kapitoly českého Výkladu jsou takřka slovný překlad partií naší exposice Sentencí; kap. XXXIV a XXXV jsou téměř slovný překlad kn. III. dist. 9; kapitola XXXVII. a XXXVIII. slovný téměř překlad kn. III. dist. 38 a 39: a to i s narážkami časovými; srovn. n. př.:

Výklad XXXVIII B (Erben I. 100:)	Lomb. III. 39
„najprvé pro věrnost, jako přísahají kniežata, páni, rytieři svému králi a král obci; jako v 2. kn. Král. psáno jest, že přišla sú pokolenie Izraelská k Davidovi do	„iuratur racione fidelitatis, ut faciunt vasalli regi vel principi et reges communitati, ut habetur 2i Reg. 5° ubi dicitur: „Venerunt tribus Israel ad David in Ebron dicentes ‚Ecce nos os tuum et caro

Digitized by Google

Ebron, řkúc ‚Aj my kost tvá a tělo tvé jsme'. A dále se píše: Přišli sú také i starší Izrahelští k králi do Ebron." A tiemto obyčejem měla by pokolenie německá, jenž sú v Čechách, jíti před krále a přisáhnúti, aby jemu i zemi byli věrni...

tua sumus' Et sequitur: Venerunt quoque et seniores Israel ad Regem in Ebron etc." Sic deberent iurare naciones exterc cum suis senioribus regi Bocmie Venceslao, ut forent sibi fideles et obedientes...

A podobně vidíme i na jiných místech Výkladu, ale nejen tam — i v Postille, Dcerce, Listech atd. vidíme takovéto překládání textu Sentencí; uvádím tu za jiné líčení posledního soudu, jež mimo Výklad (Erben I. 21) čteme v Postille (Erben II. str. 13) a Dcerce (t. III. 124):

Lomb. kn. IV., dist. 47:
„Iudicium autem istud ultimum erit horribile ex omni parte, quia supra erit iudex offensus reprobis iratus, subtus horridum chaos inferni patens, a dextris omnia peccata accusancia, a sinistris infinita demonia ad supplicium trahencia, a retro mundus ardens, ante angeli fortissimi ad infernum propellentes, intus consciencia crudelissime remordens et omnes sancti sentenciam iudicis approbantes et omnes mali peccata damnatorum cognoscentes."

Postilla, čt. 2. (E. II. 13)
Tak píše Petr apoštol o dni súdném, v kterýžto den nad námi svrchu bude súdce, uražen od zlých, jim hněvivý, vezpod peklo hrozné otevřené, na pravici všichni hřiechové zjevně žalujíce, na levici ďáblové do pekla táhnúce, okolo i z zadu svět hořící, napřed anjelové do pekla ženúce, vnitř svědomie ukrutně kúsavé, zevnitř oheň věčný tělo pále, a všichni světí odsúzenie potvrzujíce a řkúce s súdcí: „Jděte, zlořečení, do věčného ohně!"

I v těchto, velmi četných, případech Hus užívá svého Výkladu bez citatu, někdy doslovně, jako v uvedených případech, někdy volně (jako na př. v Postille čt. XXXIII, Erben II. 228—230 ve srovnání s Lomb. I. dist. III. a j.) — ale téměř vždy bez citatu. Míst těch jest tolik, hodí se tak k sobě i k ostatnímu navzájem, že sama opět jsou dalším, samostatným svědectvím původství Husova.

A takových bezpečných svědectví přímých, v nichž Hus v dílech pozdějších sám svůj Výklad cituje, možno by bylo uvésti ještě více; tyto však zajisté postačí. Ale máme také svědectví Husova ve výkladu samém, když odvolává se v něm na spisy své starší, o nichž bezpečně víme, že jsou Husovy. Z těchto citatů, jež rovněž bezpečně připínají dílo toto k osobě Husově, uvádím tu jen dva: v kn. IV. dist. 10 dí „et quia de ista visione corporali scripsi specialiter in modico tractatulo, ideo non volo disgredi in hoc facto"; tamtéž

Digitized by Google

IV. 12 dí „plura scripsi in parvo tractatulo de huiusmodi fraccione..." Oba tyto citaty vztahují se (v. výklad v mém úvodě k vydání „de c. Cr.") na známý traktat Husův „de corpore Christi" (poznal to již písař rkp. A, jenž ve svých marginaliích tak vykládá), jsou tedy bezpečným svědectvím autorství Husova.

Důkaz z jazyka, slohu, nauky, životních narážek atd. byl by ovšem rovněž velice snadný; ale poněvadž dílo toto samo má býti základem pro soud o jazyce, slohu, nauce atd. Husově, zříkám se zde tohoto důkazu vnitřního a obracím se k dalším důkazům vnějším.

V letech 1410—1420 kvestii III. 9 („de imaginibus") připisuje dvakrát Husovi písař budyš. rkpu B: „Mag. Joh. Hus... hec scripsit" (inc.) a „hec honorabilis vir Mag. Joh. Hus... collegit et conscripsit"; to arci platí jen o této kvestii.

Z prvé polovice XV. stol. pocházejí svědectví Petrohradského kodexu Lat. I Q 180, jenž v marginaliích (n. př. fol. 6v „Hus contra Magistrum suum arguit" atd.) i explicitech písařových dílo připisuje Husovi; v téže době majitel (Jakoubek?) poznamenal si na desce kapit. kodexu D XII, že výklad 4. knihy náleží Husovi.

R. 1412 zřetelně dosvědčují autorství Husovo dva písaři našich kodexů; písař rkp. H Zikmund poznamenává v prologu několikrát in margine (n. př. fol. IIr „Replicat Mag. Joh. Huss contra magistros" atd.), že autorem díla je Hus (slov jeho všiml si 1864 již Höfler); téhož roku písař rkp. B v incipitu připisuje výslovně kodex náš Husovi.

Písaři ostatních kodexů ovšem jména autorova neudávají; ale tu zase svědčí určité známky, že dílo naše bylo pokládáno za práci Husovu. N. př. kodexy kapit. N VII a O X jsou sborníky skoro výhradně Husovské; majitel jejich chtěl míti práce Husovy; podobně svědčí kodex C (univ. knih. IV H 19), jenž obsahuje nyní jen práce Husovy; podobně kodex O XXIII kapitulní knihovny nebo 4518 vídeňské knihovny dvorní či wolfenbüttelský 669 z r. 1417, jež vesměs obsahují z největší části texty Husovy, jichž majitelé patrně tedy nejspíše i naše kvestie pokládali za Husovy atd.

Ve čtvrtém desítiletí XV. věku v boji o transsubstanciaci citaty z Husových Sentencí jsou velmi časté; znají je všichni přední theologové:

M. Petr Payne (Engliš obyčejně zvaný) dovolává se čtvrté knihy jejich r. 1436 několikrát (výrok jeho cituje později sněm; v. níže);

M. Jan z Příbramě ve své obraně cituje je velmi často; v rkp. kapit. knih. D XLIX cituje na fol. 307 ze IV. kn. 10. dist. a i jiné knihy; znal výklad celý a jeho citaty mohou text identifikovati;

neznámý theolog cituje totéž místo v rkp. klem. X G 7 fol. 22r;

Mikuláš z Pelhřimova ve své kronice Táborské (1419—1444) rovněž několikrát sám cituje i citaty jiných uvádí: „hinc Mag. Joh. Hus sancte memorie super tertia (!) distinctione contradicit... hec ille" (Höfler, Geschichtschreiber der hussit. Bewegung. II. 583; citat mylný m. „3° Sentent. 9a" vinou vydavatelovou); uvádí také citaty

Digitized by Google

Paynecovy („per magistrum Joannem Hus super 4° Sentenciarum satis diffuse" „per magistrum Joannem Hus super distinccione 45a quarti Sentenciarum" v. Höfler, l. c., II. 706), pak Rokycanovy: „hoc idem tenuit Magister Joannes Hus super distinccione 10a 4i" (Höfler, l. c., II. 777): je tu patrno, že Mikuláš z Pelhřimova znal dílo Husovo celé a podle jeho přesných citatů možno opět dílo to identifikovati.

M. Jan Rokycana r. 1444 v lednu dovolává se Husa na Sentence. Rokycana brání se citaty z Výkladu na Lombarda; dále pak cituje „Magister Johannes Hus super 3° Sentenciarum dist. 10 sic querit . . . idem ibidem dist. XVa . . ." níže pak „Hec Magister Hus super 3° dist. 9a . . ." „Magister Hus super 4° Sentenciarum dist. 10a, quod corpus . . ." „item Magister Hus super 3° dist. 22 dicit quod . . ." (v. Zdeněk Nejedlý, Prameny k synodám strany pražské a táborské, 1900, 105—106). Citaty tyto jsou přesné a obšírné, jsou správné, identifikují tedy náš spis se spisem Rokycanou Husovi přičítaným: neomezují se pouze na 4. knihu, Rokycana znal tedy ještě dílo Husovo celé.

31. ledna téhož roku 1444 sněm dovolává se výpovědí Petra Engliše, jenž citoval „mistra Jana Husi na čtvrté knihy hlubokých smyslóv" — třikrát krátce za sebou (v. Nejedlý, l. c. 113—114): citaty se shodují: v. shora.

V druhé polovici XV. věku dokládá se Husova díla neznámý utrakvista v rkp. kap. O LXXIII (v. níže): „Mag. Joh. Hus dicit . . . super 4 Sentenciarum dist. 9a . . . et infra . . . Hec per totum Mag. Joh. Hus." Doklady jeho jsou ovšem jen ze čtvrté knihy Sentencí, ale tím není řečeno, že by byl výkladu na ostatní tři neznal.

Koncem XV. stol. dovolává se Husových sentencí nějaký neznámý katolík, jemuž jeho doklady opravuje utrakvista: „dovodíš toho M. J. Husí, že by na IV. knihy hlubokých smyslóv takto pravil: ‚církev svatá obecná jest sbor všech věrných křesťanóv v Krista věřících' — slavné a svaté paměti M. J. Hus ani v těch knihách ani jinde toho nepsal . . ." (doklady z t. zv. Manualníku Korandova fol. 55r; v. vydání Jos. Truhlářc, 1888, str. 66).

Atd.

Známosti své mohli čerpati tito theologové z hojných rukopisů; knihovna kolleje Karlovy měla jich několik, klášter svatokorunský měl jeden, Jakoubek jeden, kapitola pražská jiný, v XVI. stol. jeden měla knihovna jesuitská atd. Katalog staré kolleje národa českého z doby asi kolem r. 1420 vykazuje pod č. E 11 „Hus Super IV Sentenciarum", M 60: „Lectura super IV libros Sentenciarum Mag. Johannis de Hussynecz" (v. Loserth, Der älteste Katalog der Prager Universitäts-Bibliothek v Mitth. des Instituts für österr. Geschichte, 1890, XI, 307—310) Naproti tomu knihovna augustiniánů u sv. Tomáše (katalogy její z r. 1418 a nn. vydal Neuwirth v Centralblatt für Bibliothekwissenschaft, X) neměla exempláře žádného.

Digitized by Google

Po r. 1550 vznikla touha vydati veškery spisy Husovy; 1556 dovídá se Blahoslav u Flaccia v Magdeburce (v. zprávu Gindelyho v Čas. Českého Musea, 1856, I. sv. str. 38), „že knihy Husovy opera latina ejus omnia tisknou v Normberce u Montána, protož mělili bychom co k tomu náležitého, abychom poslali jemu tam". Jest zajímavo, že toto Norimberské vydání (a všichni pozdější biblio- a biografové) nezná již tohoto Husova výkladu, ani úplného, ani částečného. Co Norimberští znali, byly jen osamostatnělé kvestie „de transsubstantione" (IV 11) a „de imaginibus" (III. 9), jež otiskli v 2. díle své edice 1558 (fol. 340—343); při druhé poznamenávají původ „super 3°Sent. distinccione 9a". Tyto dvě kvestie ovšem norimberské vydání Husovi připisuje; nejspíše znali vydavatelé (neboť rkp. IV H 7, jejich předloha, ji obsahuje) i třetí kvestii („de pollucione" = IV. 9), ale pro její obsah upustili asi od otištění.

Podle vydání norimberského (1715 v novém otisku nalezneme obě kvestie na str. 511—515) pak připisováno Husovi svorně autorství obou kvestií, sestrojeny celé theorie a hypothese, ojedinělé zprávy o rukopisích celého výkladu nemohly již prokázati domnělá nová dvě dílka za nepatrné trosky největší práce Husovy — i bystré kombinace Neandrovy, Böhringerovy, Tomkovy, Palackého, Loserthovy... nedovedly se vymaniti z fascinujícího vlivu prvního vydání souborného.

Kolem r. 1560 vypůjčil si z knihovny Karolínské Kašpar z Nidbrucka, rada cís. Maxmiliana II., 45 knih; mezi nimi uvádějí se mnohé spisy Husovy, z nich zase „Quartus Sentenciarum Magistri Hus" a „Lectura super eodem" (Winter, O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje, 1899, str. 381; citat jest v rkp. Lobkovické knih. v Praze č. 310; před ním je zápis z r. 1579, vzpomíná se v něm probošt dr. Tomáš Husinecký z Vodňan, jejž Tomek uvádí 1557—1569. K těm datům Wintrovým bylo by možno doplniti, že r. 1557 — podle zprávy Blahoslavovy, uvedené u Gindelyho, Gesch. d. böhm. Brüder z archivu ochranovského — právě Nidbruck Čechům vytýkal lenost ve vydávání spisů Husových a že sotva by si byl po r. 1558 vypůjčoval rukopisný traktat „De ecclesia" atd., když toho roku vyšel tiskem veliký dvojsvazek norimberský; proto tuto zprávu položil jsem do doby ca 1560).

R. 1603 učiněn v bibliothece karolinské nový soupis knih kolleje Všech svatých; v tom mezi ‚libri in 4°' vypočítává se ‚Hussii de ecclesia' ‚item super IV Sentenciarum ejusdem auctoris' (z rkp. archivu zemského Oeconom. č. 14 fol. 230—235 cituje Winter, O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje 1899, 384; tu citat správný, ale necelý; celý, ale nesprávný u Fr. Dvorského. Paměti o školách českých 1886, 177—178, jenž zkratku ‚Sentenciarum' nemohl přečísti a rovněž ne IV. (= quarto), udělav z obou „super q u a t u o r **snář**). *Je to jediný kodex Sentencí Husových, jejž tehdy mistři znali. Winter (385) dodává „kolik... dostalo se Jesuitům, nesnadno říci. Některé ztraceny dojista. Jeť úvodem k jich katalogu zaznamenáno usnesení profesorů, aby „knihy... z těch nečitedlných starých pergamenových.*

Digitized by Google

co se nehodí, byly uprodány ..." O tomto kodexu obava Wintrova se nesplnila; tento kodex, v kolleji sign. E9 opatřený, postaven u Jesuitů pod sign. Y I. 1, No 29, nese podnes zápis katalogisátora „M. Joh. Hus de Ecclesia. Ejusdem commentarius super 4 Sentenciarum" a stojí nyní v Klementinské knihovně veřejné pod sign. IV H 19.

V XVII.—XVIII. stol. dva ještě katalogisatoři poznali dílo jakožto Husovo, ale již vkrádaly se do jejich zpráv omyly. V rkp. univ. knih. XIV G 22 kdosi, neznaje již jména autorova, připsal v inc. i expl. Husova výkladu, že náleží Petru z Mladoňovic (jenž ostatně, mimochodem řečeno, vskutku zanechal — v jednom rukopise pražské knihovny kapitolní — jakýsi rejstřík k Lombardovi). To později katalogisator správně opravil. A v téže době podobnou nesprávnou zprávu na deskovém listu v rkp. Klem. IV H 19 napsal jiný jeho majitel — již bez opravy.

Na počátku XIX. věku učinil si neunavný J. P. CERRONI († 1826), nejspíše podle excerpt Dobrovského, soupis veškerých prací Husových, také podle rukopisů knihovny Klementinské. Soupis ten nebyl tištěn; rukopis jeho chová moravský archiv zemský v Brně pod sign. „Cerroni-Sammlung I. 107 (Scriptores regni Bohemiae)". V tomto svazku, abecedně srovnaném (obsahuje díla Husova dle klíče Koniášova a Norimberského vydání) uvedena jsou také tato dvě díla: „Lectura super I. Sentenciarum. 1412. MS." a „Commentarius in librum IV. Sentenciarum. 1413. MS." Jsou to rukopis nyní Klementinský sign. X E 24, jenž vskutku pochází z r. 1412 a obsahuje výklad jen na I. knihu, a rkp. IV H 19, dávno známý, jenž vskutku pochází z r. 1413 a obsahuje výklad na knihu IV. Tyto vědomosti Cerroniovy jsou tím cennější, ježto jich nemohl čerpati ani z Voigtovy ‚Versuch einer Geschichte derPrager Universität', ani z Procházkových ‚De saecularibus artium liberalium in Bohemia fatis...', ani z (rukopisné, nyní ve Vyšším Brodě č. 758) Millauerovy ‚Geschichte der theolog. Facultät an der k. k. Karl Ferdinandschen Universität...', kteráž všechna díla, ač by byla spíše měla a mohla, těchto Husových výkladů na Lombarda neznají. Než znalosti Cerroniovy zůstaly mrtvým kapitálem — ani D'Elvert ho nezvedl.

Spravedlivým podivem naplňuje nás, když 1849 ve znamenité knize V. V. TOMKA „Děje university pražské" I., 156 čteme klasická slova: „První rektor tak volený ..15. října 1499.. byl mistr Jan Hus, sám hlavní původ nového pořádku. Jakožto bakalář theologie držel tehdáž přednášky o knize Sententiarum Petra Lombarda, kteréž sem tam v rukopisích se nalezají". V poznámce k tomu dodává: „k. p. v rukopise univ. bibl. pražské IV T (.. omyl tisku m. F ..) 12. O čase těch přednášek viz v rukopise též bibliotheky III G 16 v traktatu Husově: „De sacramento corporis et sanguinis Domini f. 11—14". Tomek tím naráží na citat, jenž rozebrán jest níže podrobně, dle něhož Hus četl Lombarda 1409; kombinuje jej patrně s udáním rkp., že ty knihy četl Hus jako rektor.

Digitized by Google

Víme, že tomu tak není; Hus patrně výklad již dočetl před volbou za rektora. Ale to jest nepatrné jen odchýlení od skutečného stavu věcí; Tomek celkem správně dílo poznal i lokalisoval. Tiskovou chybu v udání rukopisu opravil 1851 J. A. HANSLIK („Geschichte und Beschreibung der Prager Universitätsbibliothek", str. 610), jenž uvádí správně náš kodex s mylným arci udáním, že obsahuje Husův výklad „in IV libros Sentenciarum" (je to — jak známo — jen výklad 4. knihy bez prologu; Tomek však podle zmínky Husovy mohl mluviti o výkladu všech čtyř knih).

R. 1864 upozornil Höfler (Magister Johannes Hus und der Abzug der deutschen Professoren und Studenten aus Prag, 255 pzn. 1.) na důležitý kodex Klementinské knihovny sign. X E 24. Höfler správně vytýká důležitost tohoto kodexu, ale jeho upozornění právě v naší příčině jest velmi vadné. Píše: „ich bemerke nun zuerst, dass derselbe vorzugsweise Hus gewidmet ist, dessen replicatio gegen Stefan Palecz, Nicolaus Stoer und den Bruder Johannes in Bezug auf Petrus Lombardus gleich anfänglich vorkommen." Toto Höflerovo upozornění je vzato z marginalie na fol. 10r, kde se praví „Hus contra Magistros" při jeho argumentacích proti Stoerovi, Pálči a br. Janovi; Höfler tedy vůbec nepoznal — anebo aspoň jasně nevyložil — vlastní obsah této prvé části kodexu.

A tak není divno, že i toto upozornění na kodex X E 24, jenž mohl podati klíč k poznání Lombarda, zapadlo. Ani Krummel r. 1866 („Geschichte der böhmischen Reformation im fünfzehnten Jahrhundert", str. 113 nn.), jenž jinak zprávy Höflerovy o filosofické činnosti Husově do dna vyčerpal, této zprávy Höflerovy buď si nevšiml anebo jí nerozuměl. Tak také Berger 1871 („Joh. Hus und König Sigmund"), Denis 1878 („Hus et la guerre des Hussites"), Lechler 1871 („Joh. Wiclif u. seine Zeit II.") atd. pominuli zprávy té mlčením.

Poslední zmínku správnou nalézáme — ač i tu již poněkud porušenu — 1875 u JOS. JIREČKA, Rukověť k dějinám literatury české, l. 273. Tu mluví Jireček o působení Husově před r. 1408 (přesně do 15. října 1407) a dokládá: „vedle této mnohonásobné činnosti dovedl si vždy ušetřiti prázdně k pracím slovesným. Latinské traktaty De corpore Christi, De omni sanguine Christi glorificato, De officiis sacerdotum, De arguendo clero pro concione, Commentarius in IV libros Sententiarum Petri Lombardi pocházejí z doby této". Jireček tu patrně na základě vlastního uvažování Tomkovo udání, jež jde příliš vysoko, snižuje: kladl však zase Lombarda příliš nízko. Hus Lombarda začal čísti zajisté na samém konci r. 1407, do kteréž právě doby Jireček nechává ho dočísti výklad celý; Tomek zase nechává ho čísti na konec r. 1409, kdy právě Hus byl výklad dočetl. Pravda tu leží vskutku uprostřed mezi míněním Jirečkovým a Tomkovým; Hus četl Lombarda právě v době, ležící

Digitized by Google

mezi určením obou dvou: asi od listopadu 1407 do srpna 1409. Oba pravdy téměř se dotýkají.

Jireček byl poslední jenž ještě celkem správně soudil a na toto největší dílo Husovo nezapomněl. Veliká díla Palackého (Dějiny III. 1²) a Tomka (Dějepis III.) nešťastnou náhodou na toto největší dílo Husovo zapomněla — Tomek konečně (Dějepis Prahy III. 450) napsal o spisech Husových obecně: „krom psaných jeho kázání a zmíněného traktatu o krvi Kristově i jiného o svátosti večeře Páně, jejž byl sepsal již r. 1401, není ani jednoho jeho spisu latinského ani českého, o němž by se s jistotou souditi mohlo, že byl složen před rokem 1412".

Máme pak několik zmínek neurčitých a nejistých — bylo by dlouhé je zde vypočítávati — dvě však zmínky ukazovaly přece na naše dílo. Mareš 1891 (vydávaje „Listy Husovy" 222) dle vlastní zprávy Husovy krátce poznamenává: „Petra Lombarda čtyři knihy moudrostí nebo hlubokých smyslův, o nichž Hus na universitě r. 1410 vykládal"; a již 1880 Dudík („Historische Forschungen in der kaiserlichen öffentl. Bibliothek zu St.-Petersburg" v Sitzungsberichte der kais. Akademie der Wissenschaften, Phil.-hist. Classe, XCV, 353) upozornil na důležitý rukopis Petrohradský (= A). Upozornění Dudíkovo obnovil jsem 1897 ve svých „Knihách českých v knihovnách švédských a ruských" (str. 49), kdež jsem nemohl ještě podati zprávy podrobné. K té bylo potřebí zabývati se rukopisem déle, což laskavostí řed. carské knihovny, J. E. I. A. Byčkova, bylo mi umožněno v Praze.

Teprve v červenci 1899 mohl jsem podati o výkladu Lombarda novou zprávu podrobnější; učinil jsem tak jednak v článku „filosofická činnost Husova" (otištěno 15. července t. r. z „Výroční zprávy soukromé střední školy dívčí spolku Minervy" str. 2), kde kromě stručného oznámení obsahu uveden (mimo rkp. BC) kodex Petrohradský, jednak článkem „Nově objevené spisy Husovy" (vydáno 25. července t. r. v „Osvětě" XXIX, 727—731), kdež popsán podrobně kodex Petrohradský, uvedeni hlavní opponenti Husovi, ukázána shoda s velikým českým ‚Výkladem', zjištěna doba přednášky a konstatováno, žetři kvestie čtvrté knihy osamostatněly. V obou článcích konstatováno — hlavně na základě tohoto výkladu Lombarda — že naše úvahy o Husovi musí se vrátiti zpět, ku práci od začátku.

Něco málo potom (koncem července 1899) vyšla stručná úvaha Jos. Truhláře „Hus proti stěhování Němců z Prahy r. 1409" (Věstník České Akademie, VIII., 356—357), jež kromě známých rkp. BC popisuje tři nové (III A 23, IV G 24, V H 29) výklady čtvrté knihy, z nichž dva obsahují prolog. Na základě tohoto prologu Truhlář otiskl místo proti Němcům, pak zmínil se o opponentech a vyslovil domněnku, „že Hus také tři první knihy vyložil, kteréhožto výkladu posud neznáme."

Výtěžkem prací těch a dalších bylo 1900 zařazení našeho díla do spisů Husových v mé bibliografii „Liter. činnost M. Jana Husi"

Digitized by Google

č. XXX, str. 88—90. Tu také byla zjištěna authentičnost a doba složení a ukázáno, že dvě kvestie norimberské, dotud za samostatná díla pokládané („de corpore Christi in sacramento altaris" a „de imaginibus"), jakož i jiná, z rukopisů poprve nyní zařazená do bibliografie Husovy („de pollucione nocturnali"), jsou pouhé drobty velikého toho díla Husova.

Námitky proti authentičnosti neozvaly se žádné; původství Husovo můžeme tedy pokládati za nesporné. Mylné mínění katalogisatora rkp. Klem. XIV G 22, že by bylo to dílo Mladenovicovo, opravil správně nový majitel sám; výklad podivného závěrku rkp. IV H 7 následuje níže, v. č. 7.

6. **Doba složení** *není sice (pro některé části díla) tak bezpečná jako jeho authentičnost. Nesmíme ovšem při díle, jež v rukopisech nejhustěji psaných obsahuje přes 1000 sloupců foliových, žádati určení až na měsíc — sama mechanická práce písařova vyžaduje tu dobu několika měsíců, práce duševní (jest to Husovo dílo nejlepší a největší) žádá arci doby ještě delší.*

A kromě velikosti našeho kodexu jest uvážiti dobu, kterou přednáška o knihách Lombardových trvala. Obyčejně trvala přednáška dvě leta (v. A. Franz, Der Mag. Nicolaus Magni de Jawor, 29); rok trvalo čtení prvých dvou knih, po jejichž ukončení dostával lektor název sentenciáře, druhý rok čtení zbývajících dvou knih, načež nabýval názvu „baccalarius formatus". S tím souhlasí udání vídeňského jednoho kodexu Lombarda, jehož třetí knihu začal kandidát čísti r. 1436 „post octauam Pasce" a již skončil „in profesto Sancti Nicolai", tedy celých sedm měsíců četl nejkratší knihu; s tím souhlasí kariéra krakovského Matěje z Lubišína, jenž začíná 7. ledna 1443 čísti Lombarda, končí však až 7. července 1445 — čte tedy $2^1/_2$ roku; i krakovský Tomáš ze Strzempina, jenž postupoval dosti rychle, četl přece Lombarda téměř $1^3/_4$ roku, začav čísti 9. ledna 1441 a skončiv 13. září 1442. (Doklady z Fijałka, Rozpravy krak. Akad., wydz. filol., XXIX, 164—165.) S tím se shoduje konečně i to, že Matěj ze Zbraslavě, jenž počal patrně své výklady o Sentencích chválou Písma 2. listopadu 1407 (rkp. berl. knih. král. č. 583 fol. 6—9; v. Franz l. c. 46), podle Husova prologu ke knize 3. sotva koncem r. 1408 dočetl první dvě knihy. Máme tedy normalní dobu lektury Lombarda d v a r o k y.

Udání času přesné podává Hus sám 5. března 1415. V traktatku totiž „de sacramento corporis et sanguinis Jesu Christi", psaném toho dne v žaláři kostnickém, vykládá, že držel se vždy správné nauky církevní (že totiž i nehodný kněz „conficit" — vykonává transsubstanciaci) o knězi hříšném, že to mínění zastával i před kněžstvím svým, i r. 1401, i „post docui in universitate Pragensi, legendo librum Magistri Sentenciarum: estimo anno Domini 1409, quo dominus Alexander in Concilio Pisano electus fuit in Papam" (Norimberské vydání 1558 Opp. I., 29v). To vztahuje se na IV. knihu, 13. distinkci,

Digitized by Google

jež celá je této záhadě věnována, jež vskutku vykládá nauku katolickou. Alexander V. byl zvolen 26. června 1409: dle toho měli bychom bezpečné svědectví, že IV. knihu Lombarda vykládal Hus v červnu r. 1409.

Hus praví ovšem „estimo" „myslím": neví v žaláři bezpečně data. Co praví IV. kniha sama o sobě?

V prologu IV. knihy Hus vrací se k závěrku III. a opakuje výstrahu před křivou přísahou (místa příslušná otiskl Jos. Truhlář ve Věstníku České Akademie, 1899, VIII, 356—357) a dodává: „si quis vestrum iuravit, ut exiret de Bohemia nunquam reversurus, hic illicite iuravit; rescindat iuramentum stultum, illicitum, a dyabolo et a suis satellitibus inductum... huiusmodi iuramentum est caritatis ruptivum, veritatem deprimens, maculans honestatem, destruens utilitatem et contra primum iuramentum machinans bonum dirumpere universitatis studii Pragensis. Penset hec quivis vestrum..." To patrně ukazuje k době, kdy tři národy universitní zapřisáhly se známou přísahou (bylo to nejspíše 6. února 1409, anebo krátce před tím, jelikož ve svém odvolání ke králi toho dne daném, již svých přísah se dovolávají) — ale ještě před jejich odchodem z Prahy (v květnu t. r.). V této době nalézáme právě termin svatojirský — a jest velmi pravděpodobno, že Hus právě o Jiří 1409 začal čísti prolog IV. knihy; nic tedy nevadí, aby v červnu, po dvou měsících, nebyl mohl dojíti ke 13. distinkci IV. knihy. Čili: udání Husovo kostnické jest úplně správné.

Nesmíme ovšem vkládati do slov Husových, co v nich není — totiž, jako by celého Lombarda byl vyložil r. 1409, v době, kdy byl volen Alexander. Víme, že přednášky o Lombardovi trvaly pravidelně 2 roky, někdy i déle. Podle toho musíme předpokládati, že třetí knihu, druhou a první četl v semestrech předchozích, že tedy knihu první začal čísti někdy koncem r. 1407 nebo počátkem 1408 — a že třetí knihu dočetl někdy v březnu-dubnu r. 1409. Co praví o tom opět dílo samo?

V III. kn. dist. 34. Hus vykládaje o přísaze praví: „Iuratur racione fidelitatis, ut faciunt vasalli regi vel principi, et reges communitati, ut habetur 2° Regum 5°, ubi dicitur: Venerunt tribus Israel ad Dauid in Ebron dicentes: Ecce nos os tuum" atd. (v. citat shora při shodách s Výkladem), kde narážka na „naciones extere" patrně ukazuje k bojům 1408—9. Ještě zřetelnější je narážka níže (III. 35) „ex qua supposicione et notabilibus positis sequitur, quod non est bonum consilium, datum baccalariis et studentibus, ut se iuramento et peccuniarie restringerent, quod in studio Pragensi non remanerent, sed exeundo nunquam redirent. Patet, quod illud consilium est contra bonum universitatis studii Pragensis, quod quilibet studens intitulatus iuravit procurare, ad quemcunque statum perveniret. Si ergo est contra bonum universitatis iuratum, sequitur, quod sit sinistrum. Et patet,

Digitized by Google

quod non sit bonum consilium racione medii ac racione iuramenti. Quomodo enim illud iuramentum est licitum, quod vergit in magne communitatis detrimentum prius factum? 2° patet, quod non est licitum ex eo, quia potest esse missionis Spiritus Sancti contrarium, cum possibile est, quod Spiritus S. aliquem ex sic iurantibus ab eterno elegit, ut prodesset aliquibus vel alicui in regno Bohemiae pro dato tempore post eius exitum, vel quod sit episcopus, vel alio ordine proximus, utilis propter Deum. 3° patet, quod illud consilium non est bonum racione temporis, quia currens tempus est precipuum, in quo Baccalarii et Studentes principiative disposuerunt se, ut possent per medium annum in studio bene stare; 4° non est bonum etc." To patrně odkazuje k době kolem Jiří (23. dubna) 1409.

Terminus ad quem jest tedy dosti bezpečný; pro knihu III. a IV. zřetelně dostáváme akademický rok 1408—9; ne tak bezpečně však můžeme určiti termin a quo.

Úvodní slova I. kn. „Pater et Fil. et Spir. S. idem Deus, qui affuit in cursus mei principio, assit et in Sentenciarum inicio..." ukazuje, že Hus — jak přirozeno — má již (biblický) kurs za sebou a že jej patrně počal týmž thematem a týmiž slovy. To se shoduje se známým úvodem jeho na výklad kanonik (Norimb. vydání, 1558, II., 105r), jenž vskutku má totéž thema a týmiž slovy („Pater et F. et S. S...") začíná. Poněvadž však sentenciář musil míti kurs již odbyt, dokončil Hus zajisté již i konec kursu, výklad na Žalmy, jenž byl dokončen r. 1404 (v. mou Liter. činnost, str. 90). Úvod I. knihy jest tedy psán po r. 1404; *další určení však jest dosti pochybné.*

Zdá se arci, čteme-li zmíněný úvod podrobněji a pozorněji, že doba sepsání tane dosti určitě na mysli autoru: slova (I. Princ. II. 3) „sic enim ad profectum ecclesie Matheus scripsit ewangelium in hebreo, Marcus in ytalico, Lucas in syro et Johannes in greco ydiomate, ut quadrifarie eadem veritas signaretur" mají velikou podobu se slovy „Matheus in hebreo scripsit ewangelium, Marcus in italico, Lucas in Syro, Johannes in graeco..." etc. v kvestii „de arguendo clero" (vyd. Norimb. I. 150r); nebo slova (I. Princ. I. 9) „revera hii scripti sunt, ut posteri pro sacramentis non pactent, non exigant, et si exigant, per iam dictos premoniti dampnacionem accipiant graviorem... certe scripta sunt hec ad nostram doctrinam, ut pie et gratis sacramenta Domini nostris fratribus ministremus. Ab hac doctrina discedentes filii ecclesie degeneres ut ignavi trutanni balbuciunt, ut rane coaxant et ut cicade ciccitant, velud Anticristi titinilli et nuncii, volentes exaccionem pro baptismo, confessione, sacra unccione et pro sacramentis ceteris defendere et dampnatam consuetudinem tamquam laudabilem approbare..." jsou skoro shodna se slovy Husa ke konci t. zv. synodalního kázaní

Digitized by Google

ze dne 18. října 1407 (Norimb. vydání 1558, II., 361 extr.), ale ovšem též s obranou Husovou proti žalobám pražských farářů z r. 1408 a zejména se zmíněnou již kvestií „de arguendo clero". Doba této kvestie není sice známa bezpečně; ale obecně — a právem — se klade do r. 1407 nebo 1408 (v. mou ‚Liter. činnost M. Jana Husi' str. 83 a 84). Slova ta — jindy Hus s oblibou staví se proti smilnění nebo neučenosti kněží atd. — v celé své souvislosti hodí se jen do sklonku r. 1407 nebo 1408; právě v té době byla tato otázka — posluhovati svátostmi lidu zdarma — akutní; a Husova zmínka s kathedry přispěla arci dále k tomu, že vznikla (u napadených) otázka nová, sluší-li veřejně kárati chyby kněží — a synoda červnová 1408 výslovně takovéto kázaní zakázala. Podle toho musili bychom posunouti prolog I. knihy nejméně k Jiří r. 1408, ne-li až k Havlu r. 1407. A poněvadž — srovnáním s ostatními spisy — vidíme, že naše úvaha jest patrně psána ještě pod čerstvým dojmem útoků, jež se na Husa snesly po známém kázaní 17. července 1407 nad mrtvolou Všerubovou, jsme v souhlasu s naší theorií i s positivními daty ostatními vedeni k terminu havelskému r. 1407.

Podle toho Hus četl o Sentencích nejspíše od října 1407 do července r. 1409, tedy dvě leta, jak zvyklosti fakultní předpisovaly. S tím souhlasí slova Husova v prologu IV. knihy: „iam restaret reverendi fratris Johannis de Monte, S. Th. bacc. form., argumenta solvere, similiter M. Joh. Frankensteyn, S. Th. bacc., sed quia in suis principiis non arguerunt contra me, cum in in firmitate decubui, ergo quoad eos in facto huiusmodi sum in pace." Hus tu patrně naráží na svou nemoc, o níž sám zmiňuje se jindy (v Deposit. testium, Docum. 181): „ego enim libenter procurari iuxta fundationem universitatis literas a rege, quas adhuc habet universitas... et postea iacens in maxima infirmitate, interogavi ab ipso ad me veniente... quibus dixi: Eccenuntius primo venit a rege cum litera ad Universitatem..." To týče se známých událostí, souvislých s dekretem kutnohorským; král Václav až do 11. prosince 1408 dlel ve Vratislavi, v druhé polovici prosince pak v Kutné Hoře; 18. ledna 1409 vydán známý mandat. Hus dle svého vlastního udání z počátku účastnil se boje po boku mistrů českých; víme to též ze zprávy Násovy v Kostnici, jenž 7. června 1415 (v. Docum. 282) uvádí slova, jimiž král hrozil při té příležitosti Husovi a Jeronymovi. Je to jistě začátek r. 1409; ale 18. ledna vidíme Husa v nejtěžší nemoci, myslí, že jest na smrtelné posteli. Udání prologu musíme tedy vztahovati asi k polovici ledna. V této době tedy Hus byl nemocen, někde uprostřed přednášek o třetí knize, a mistři Frankenstein a Jan z Hory proti němu ve svých prolozích nepsali. Datum Husovo se i tu opět osvědčuje správné.

A s tím konečně shoduje se čas některých samostatných kvestií, jež vypadají jako doplněné a rozšířené vydání příslušných partií Lombarda. Sem náleží n. př. kvestie „utrum aliquid lege divina pro-

Digitized by Google

hibitum possit in aliquo casu homini esse licitum" (v rkp. víd. dv. knih. 4512 fol. 49v—50v), u níž písař poznamenává: „Questio composita per Mag. Joh. Hus S. Theol. baccalarium A. D. M° CCCC° VIII°," což se shoduje s dobou, kdy Hus četl II. knihu Lombarda, z níž thema čerpáno; sem náleží kvestie „de supremo rectore" z r. 1409 a j. v.

Vlastním impulsem byl postup Husovy karriery akademické; chtěl-li z kursora státi se bakalář ‚formatus', předpisovala mu statuta fakultní čísti o Sentencích. Tato povinnost na něho dolehla r. 1407 — a Hus své povinnosti se zhostil prací svou nejlepší.

7. **Rukopisy** *Lombardova výkladu aneb jeho jednotlivých částí máme zachovány čtvery: a) kodexy úplné, všechny 4 knihy obsahující — jsou 3, z nich nejúplnější rkp. A; b) kodexy částečné, obsahující jen po jedné knize — z těch nejlepší rkp. H z r. 1412 pro kn. I. a kodex F z r. 1411 pro kn. IV.; c) anthologie, jakými jsou oba rkpp. kapitulní O X a L XXIII; konečně d) kodexy jednotlivých kvestií, často dvou nebo tří.*

Celkem jest zachováno těchto 23 rkpp.:

[A] Rukopis carské veřejné knihovny v Petrohradě sign. Lat. I Q N 180; obsahuje pouze Husův výklad Lombarda. Před prvním listem vložen sešitek 6 malých lístků, jež obsahují rejstřík (nový, jiný než zadní) k výkladu. Od fol. 1r—97r výklad IV. knihy Sentencí; při závěrku připsáno pozdější rukou H u s. Na fol. 97r jen deset řádek, fol. 97v a 98 prázdno. Od fol. 99r—192v výklad na I. kn.; při závěrku opět připsáno H u s; od fol. 193r—291v výklad na II. kn.; opět na konec připsáno H u s; od fol. 292r—358r výklad na kn. III.; od fol. 358r—361v rejstřík ke všem čtyřem knihám — a opět připsáno H u s; avšak explicit vyříznuto. Všechny čtyři knihy psány týmž písařem; ten také připsal četné marginalie a v nich několikrát označuje Husa autorem; písař ten byl Čech: připsal si v prol. IV. kn. n. př. ‚jižť mnicha vztepe' atd. Na fol. 24r k slovům Husovým ‚scripsi separatim in modico tractatulo . . ." připsal „tractatulus ille est ‚de corpore Christi' et incipit ‚impugnantibus' ". Rukopis jest psán velmi krásně, ale dosti chybně; zdá se, že dříve kn. IV. a pak první tři. Náležel nějakému Husovu ctiteli, jenž si v XVII. stol. připsal „videtur autographum"; na poč. XIX. stol. dostal se ruskému bibliofilovi Dubrovskému, z jeho knihovny přešel do bibliotheky carské. Upozornil naň 1880 Beda Dudík (Histor. Forschungen atd. v Sitzgsb. d. k. Akad. in Wien, Phil. hist., XCV, str. 353) pak 1898 V. Flajšhans (Knihy české . . . 49). R. 1899 půjčen správou carské knihovny do Musea král. Českého a kollacionován pro vydání akademické; podal jsem pak zprávu v Osvětě 1899 (v. výše).

[B] Rukopis klementinské knihovny v Praze sign. IV F 12. Náležel kdysi jesuitské kolleji, jejíž signatura Y II 4 N° 68 ještě jest na něm patrna. Dle nadpisu jest to „textus quarti libri Sentenciarum", avšak textový připisek XVII. stol. udává lépe: „4us Sen-

Digitized by Google

tentiarum, et Mag. Johannis Hus lectura super eodem.“ Pochází snad původně z karolinských; zmínku o něm má již Cerroni, pak Tomek, Děje univ. 156; Hanslik, Gesch. der Prager Univ.-Bibl. 610 atd. Explicit udává, že rukopis dokončen „A. D. M°CCCC°XII°, pak následuje latinský přípisek XVII. věku, že je to výklad Husův. Ve skutečnosti obsahuje fol. 1r—138v text Lombardův a teprve od fol. 139v do konce Husův výklad 4. knihy bez prologu s rejstříkem (na fol. 139v písařovo: „incipit super quarto Sentenciarum Mag. Johannis Hus“); sloučení obou je dílo knihařovo; uvnitř Husova výkladu schází list starého počtu 45. Z předu na prázdném pergamenovém přídešti psáno v XVII.—XVIII. stol. zeleně a červeně: „...Pročež Leta MCCCCXII M. Jan Hus, byv tehdáž rektorem akademie, četl a vykládal v kolleji tuto knihu Magistri Sententiarum a ty své lekci teď svau vlastní rukau sepsal.“ Podle tohoto udání býval pak kodex pokládán za autograf; s vyvracením toho netřeba se zdržovati (stačíť k tomu kodex F z r. 1411), také udání rektoratu je nesprávné; rok čtení odporuje datu Husa samého. Jinak text jest dosti dobrý; poslední popis Flajšhans, Liter. činnost M. J. Husi, 89.

[C] Kodex klementinské knihovny sign. IV H 19. Původu karolinského; v katalogu jejím uveden jako ‚Hus de Ecclesia‘; měl sign. E 9. Odtud přišel do knihovny Jesuitské, kde obdržel sign. Y I. 1 N 29. V té době také napsáno na přední desku udání obsahu: „M. Joh. Hus De Ecclesia. Ejusdem commentarius super 4to Sententiarum“ (v. o tom výše). Z knihovny klementinské znal jej již Cerroni (v. výše), pak znají všechny katalogy knihovny; stará sign. XI F 31. Obsahuje fol. 1r—95r (počítání staré; to nepočítá prvních pět listů, obsahujících index k „De ecclesia“; nynější nové počítání má tedy o 5 více). Hus De ecclesia; 95r expl.: „explicit tractatus de Ecclesia Magistri Johannis Huss, sacre theologie professoris [to písař škrtl a nadepsal: „bacc. formati“] Anno Domini M° CCCC XIIII proxima feria VIa ante ffabiani“; fol. 95v a následující tři listy jsou prázdny. Od fol. 96r do 251v obsahuje jinou rukou výklad IV. knihy bez prologu s indexem (index jest 249r—251v). Na fol. 249v jest explicit: „Anno Domini M° CCCC° XIII° currente, 3a feria post concepcionem Beate Virginis“ (= 12. prosince 1413). Fol. 252 jest jednak prázdno, jednak obsahuje zápisky receptů pozdější. Text příbuzný s rkp. D; jest — podle úvodu k indexu, v němž po „quoto“ kodex D vynechal „folio“ — patrně správnější opis z předlohy, dle níž D opisován, nežli kodex D sám. Sloučení obou Husových spisů v jeden sborník provedl teprve knihař.

[D] Kodex klem. knihovny sign. IX B 3; veliký foliant dobře zachovalý, nejspíše z knihovny karolínské. Na přídeštním listě sign. A 10. Odtud přešel do knihovny kolleje jesuitské, kdež měl sign. Y I 3 N° 15, z ní pak do nynější knihovny veřejné (stará signatura V B 3). Jest to kodex velmi čitelně psaný, rubrikatorem dobře prohlédnutý, inicialky má ozdobně provedeny, ač ne tak nádherně, jako

Digitized by Google

rkp. G. Má hojně marginalií a poznámek; psán jest Čechem, jak mimo jiné svědčí explicit písařovo „Amen Jene wessel sye, zess dokonal ty knyehi etc.“ Obsahuje celý text Husova výkladu na Lombarda s rejstříkem, ale anonymní. Rukopis psán byl ještě v první polovici XV. stol., tehdy také vázán; ale nepozorný knihař sexterny popletl, tak že nyní jde text za sebou na těchto listech: fol. 1ra—192vb, 303ra—326vb, 207ra—202vb, 183ra—206vb, 327ra—338ra; na fol. 225v mění se písmo. Text jest téže třídy, jako kodex A. Upozornil jsem naň poprvé v Nár. Listech, 1899. v červenci. Podrobný popis v mé „Liter. činnosti M. J. Husi“ 1900, str. 89.

[*E*] *Kodex klementinské knihovny sign. IV G 24; jest to starý kodex Jesuitské kolleje, do jejíž knihovny byl zařazen 8. srpna 1583 (dle záznamu v kodexu). V ní měl v XVIII. století signaturu Y I 1 N° 30. Z jesuitské kolleje přišel do knihovny klementinské, kdež měl dřívější signaturu XI F 4. Psán jest v 2. polovici XV. stol.; písař jeho připisoval mnohé české glossy; čtenář a majitel XVI. věku připsal „est hereticus“. Týž majitel patrně uřízl konec explicitu, kde asi bylo připsáno, že dílo jest Husovo. Obsahuje na fol. 1r—83v Husův výklad 4. knihy Lombarda s rejstříkem, ale bez prologu; rejstřík jest poškozen vyříznutím explicitu rukopisného; rukopis nyní jest anonymní. Na fol. 84 jsou různé připisky, na fol. 86—90 různá excerpta z Písma a kanonů o manželství, patrně psaná rukou jinou (možná, že to byl kdysi samostatný rukopis); fol. 91 prázdno. Poprvé naň upozornil Jos. Truhlář 1899 ve Věstníku České Akademie VIII. 356. Text jeho jest velmi nedbalý a libovolný; blíží se nejvíce k rkp. IV F 12.*

[*F*] *Kodex klementinské knihovny sign. III A 23. Původu nejspíše karolinského; na desce nadpis „Quartus Sentenciarum cum glossa“, sign. (M 12?) nyní není již dobře čitelná. Z knihovny karolinské přešel do knihovny jesuitské; tam postaven pod sign. Y II 1 N° 23. Obsahuje na fol. 1r—130v text IV. knihy Lombarda; fol. 131r je prázdno; na fol. 131v—206v obsahuje Husův výklad 4. knihy s prologem bez indexu; na fol. 206v explicit zní: „Anno Domini Millesimo 4° (!) XI° currente in vigilia sancti Luce“ (t. j. patrně 17. října 1411), posledních 7 listů jest prázdných. Kodex jinak anonymní; zmínku o něm učinil poprve Jos. Truhlář ve Věstníku České Akademie, 1899, VIII. str. 357.*

[*G*] *Kodex klement. knih. sign. V H 29; pochází snad z nějaké knihovny klášterní. Starší sign. XI E 7. Jest to rukopis velmi pěkně psaný asi v pol. XV. století a velmi úhledné úpravy. Obsahuje na fol. 1r—61v Husův výklad 4. knihy Lombarda s prologem; jest psán ozdobně (inicialky jsou vyzlaceny a malovány), ale není dokončen; přestává uprostřed dist. 18. „et per consequens ipsos excommunicantes plures lederet quam excommunicatos consequens“; novým katalogisatorem připsáno: „finis dist. 18 desideratur.“ Fol. 61v prázdno.*

Digitized by Google

Od fol. 62r následují různá excerpta (na fol. 89v je datum 1409), na fol. 93r Husův traktát o devíti kusech zlatých, pak různá kázaní, na fol. 168r vročení 1465, pak různé traktaty utrakvistické. Kodex jest opsán z předlohy rukopisu H; rukopis H (který ovšem v naší příčině obsahuje jen prolog) má totiž tytéž mezery, jako kodex náš, ale od písaře doplněny; chybná čtení kodexu našeho jsou v rukopise H ještě správná. Zprávu o něm poprvé podal 1899 J. Truhlář ve Věstníku České Akademie VIII. str. 356 (s otiskem některých úryvků prologu).

[H] Kodex klementinské knihovny sign. X E 24. Pochází nejspíše z knihovny karolinské a nese podnes její sign. M 59 (?); z ní přišel do knihovny kolleje jesuitské, kdež měl sign. Y I 1 N° 3, odtud přišel do knihovny klementinské (dřívější signatura X D 11). Starý nadpis označuje jej jako ‚Questiones primi Sentenciarum'. Obsahuje většinou kvestie z kvodlibetu r. 1409 (obsah částečně vypočetl a seznam kvestií otiskl 1864 Höfler, Mag. Joh. Hus 255—256, 261—264). Na fol. 1r—91r obsahuje Husův výklad I. knihy Lombarda i s prologem; explicit dí „Explicit optima lectura super primum Sentenciarum, finita anno incarnacionis Dominice M° CCCC° XII° per manus Sigismundi". Jest sice anonymní, ale rubrikatorovy přípisky v prologu („Hus contra Magistros" atd.) připisují jej Husovi: ruka mění se od fol. 37r. Mezi fol. 55 a 57 jest malý lístek, na němž doplněno to, co v distinkci 17. I. knihy vynecháno. Fol. 91r—93r připsal písař kvestii „utrum scriptura sacra secundum quamlibet eius particulam literalem continet veritatem". Je to kvestie, jež — dle udání písařova — náleží jako č. 59 do následující později v rkp. sbírky kvodlibetové. Na fol. 92v—97v zapsáno jinou rukou kázaní na slova „Loquimini veritatem", fol. 97v zůstalo prázdno. Od fol. 98r—125v jsou ‚principia' ke 2. 3. 4. knize Husova Výkladu Lombarda spolu vždy s příslušnou „questio principalis"; závěrek písařův zní „Expliciunt principia in quatuor libros Sentenciarum Reverendissimi Magistri Petri Lombardi, episcopi Parisiensis Incipit defensio libri de trinitate Reverendissimi Magistri Johannis Wicleph, facta per Mag. Johannem Hus de Hussynecz, s. theol. baccal. formatum". Pak (126—129) následuje Husova obrana „De Trinitate", pak další obrany z téže doby, pak známé Husovo kázaní na slova „Tu es Petrus", pak — mimo jiné — také jeho dva listy, pak řada kvestií z kvodlibetu Knínova r. 1409 (také nejedna Husova), některé rekommendace, na konec pak známá ‚nova Scocie'. Je to kodex jeden z nejznámějších, části Husova Výkladu Lombarda, jež na začátku čteme, spoléhají na nějaký dobrý text a měly velmi pečlivého korrektora, ač písař byl dosti nedbalý.

[I] Kodex klementinské knihovny sign. III C 7. Psán Němcem Petrem z Plané r. 1410, pak majetek Jana Pátka z Boru (v. níže) (v jeho knihovně měl snad sign. G 8, jež napsána na vnitřním listě přídeštním), pak byl v knihovně karolinské, z níž zachoval nadpis:

Digitized by Google

„lectura super quatuor libros Sentenciarum" a signaturu „A (číslo nečitelné); odtud přišel do knihovny jesuitské kolleje u sv. Klimenta, kdež měl sign. Y II 1 N° 51, z té se dostal do nynější knihovny veřejné. Psán jest písmem rychlým, ale zřetelným; má rubrikace, pěkně a důsledně provedené (při citatech a verších); od písaře nalézáme četné (černé) marginalie, jež stručně vybírají obsah: někdy (ale zřídka) bývají též nad textem a pod ním. Z počátku (do l. 24; na l. 25 jen a—b) písař označil i sloupce listu písmeny a—b—c—d, taktéž listy čísloval (od I—XXXVI), ale obojího označení záhy zanechal (jednou se pokusil aspoň o čísla distinkcí, ale i toho nechal); v XVIII. stol. provedeno očíslování listů úplně (1.—263.). Nad řádky a sloupci bývá červeně označena kniha, pravidlem, černě distinkce (velmi zřídka). Sloupce jsou orámovány linkami; vazba upevněna (jest stará, šedá kůže na dřevěných deskách) proužky z nějaké staré latinské listiny. Opravy bývají učiněny touž rukou (jsou-li týmž inkoustem, označuji je i[1], jsou-li bledším, i[2]), opravy pozdější jsou bez ceny. Kodex psán po 2 sloupcích na straně, velmi hustě, 40—50 ř. ve sloupci (n. př. 16 D má ř. 48, 17 A 44, 22 B 42 atd.); list označuji cifrou 1—263, sloupec písmenem A—D.

Dodatek písařův na konci rkp. (fol. 263va) zní, že kodex opisoval „Petrus clericus in Plana"; tento písař podle některých gloss německých („Maria hilf" atd.) byl patrně Němec. Písař dodává však, že knihu si opatřil „Johannes dictus Patek" kazatel „in Bor maiori" „anno Domini 140X". Tento Jan, řečený Pátek, byl patrně Čech; datum patrně nutno čísti „1410" (srovn. Věstník České Akademie, 1900, IX, 471, kde celé explicit otištěno, a 1901, X, 351). To by souhlasilo s udáním knih konfirmačních (Libri confirm., VI., 270), dle nichž byl „Johannes" konfirmován knězem ve Velkém Boru 19. listopadu 1409. A tímto dodatkem písařovým hlásí se rukopis náš za nejstarší ze všech; poněvadž text jeho jest relativně velmi dobrý, byl přijat za základ vydání. Text jeho otištěn tedy všude tam, kde nevynechává a kde nechybuje; v těchto případech přijato do textu čtení správné, ale poznámky zpravují čtenáře o tomto odchýlení. Jen tam, kde písař zapomněl zkratku nebo tečku — a všechny jiné rkpp. i kodex náš sám hned v předchozím neb následujícím píše správně, přijímám do textu správné čtení bez poznámky: tedy n. př. 16 D ‚accidentaliter', kde písař zkratku pro n *zapomněl, nebo tamtéž ‚atribuuntur', kde totéž* n *zapomněl, atp. V mnohých takových případech ukazuje se, že písař zkratku skutečně napsati chtěl (jest viděti rýhy na papíře), ale inkoust zůstal v péře. Při takových tedy samozřejmých opravách pokládal jsem poznámky za zbytečné.*

[K] Kodex klement. knihovny sign. XIV G 22 (novou vazbou nyní opatřený), v němž, kromě rozmanitých hussitik, na fol. 86r—200r obsažen jest výklad 4. knihy s prologem a indexem. Katalogisator XVI. (?) stol. nadepsal na fol. 86r „Super Quartum Sentenciarum M. Petri de Mlad." a připsal fol. 200r ke slovu ‚michi' v závěrku

Digitized by Google

textu „M. Petro de Mladioniowitz". Avšak nový katalogisator správně v XVII. (?) stol. obojí udání opravil, připsav k prvnímu: „immo verius (?) M. Joh. Hus, ut patet ex interioribus tribus libris, quos vide Codice in 4to A 2" a druhé škrtnuv a napsav „M. Joh. Hus". Na rukopis ten upozornil poprve J. Truhlář 1902 v Českém Časopise Historickém, VIII., 316 pzn. 1. Původ jeho není znám, ale nejspíše pocházel z knihovny karolinské, jako kodex I.; pochází asi z pol. XV. stol.

[*L*] *Kodex téže knihovny sign. XIV D 7, jenž kromě jiných textů husovských obsahuje z počátku (fol. 1r—69v) výklad 4. knihy i s prologem. Pochází asi z polovice XV. století a byl kdysi, dle připisku, majetkem „monasterii Sancte Corone Cisterciensis ordinis Pragensis dyocesis". Oznámil J. Truhlář l. c. 316 pzn. 1. Jest anonymní, podává text naprosto odchylný — to jest docela libovolně měněný (asi jako kap. N).*

[*M*] *Kodex metrop. kapituly pražské, sign. D XII. z r. 1414. Je to kodex papírový, ve staré vazbě bílých desk (sponky zachovány), psaný několika rukami prvé polovice XV. stol.; obsahuje celkem 227 listů (z nich 22 prázdných). Kromě různých traktatů Husových („Sermo de exequiis" 116—132, „Contra Páleč" 133—144, „De pace" 181—189 atd.) obsahuje na fol. 1r—108v Husův výklad čtvrté knihy Lombarda anonymní, bez prologu a bez indexu. Podle explicit písařova jest dopsán 1414, 5. června, „hora XV" — t. j. asi v 11 hod. dopoledne. Ostatní kusy psány jsou rukou jinou. Všechny kusy byly v jedno svázány asi ještě v 1. polovici XV. století; na desce poznamenal si majitel obsah; dle něho kodex chová „primo lectura super 4° Sentenciarum Magistri Johannis Hus". Na zadní desce jest poznamenáno, že kodex byl sestaven pro mistra Jakoubka ze Stříbra, což jest pravděpodobno. Od XVII. stol. jest v majetku kapitoly; katalogisator její na hřbet napsal „Hus"...*

[*N*] *Rukopis metropolitní kapitoly pražské sign. O X z prvé polovice XV. stol. Jest to jeden z nejdůležitějších sborníků husovských vůbec; skládá se z 5 částí různé doby, různých písařů, asi v pol. XV. stol. vazačem v jeden svazek sloučených. První část (sextern prvý) obsahuje různé excerpty theologické, druhá část (sextern druhý, třetí a čtvrtý) mimo jiné Husova excerpta z Lombarda, část třetí (sextern pátý) zlomek výkladu Štěpána z Kolína na proroctví Izaiášova, část čtvrtá (sextern 6.—17.) jest Husova latinská postilla celoroční, část poslední (sextern 18.) jsou t. zv. synodní kázaní Husova (recte ojedinělá). Dřívější jeho majitel není znám; kapitole náležel již v XVII. století. Výtah z Lombarda Husova jest anonymní; obsahuje od celých distinkcí až do pouhých nadpisů nejrůznější výtahy: jednu nebo dvě kvestie, stránkový výtah, několikařádkový excerpt atd., tu slovně věrně, tu jen dle obsahu; jde v rkp. od fol. 20v do fol. 49v. Knihy a distinkce jdou takto za sebou: IV. 12, IV. 10. 11. IV. 19. IV. 25. IV. 13. [teď na fol. 25r—28r vložena excerpta dis-*

Digitized by Google

paratní], III. 9, IV. 9, I. 8, I. 46, II. 35, III. 1, III. 12, III. 15, III. 4, IV. 37 (m. 2), IV. 6, IV. 1, IV. 7, IV. 24, IV. 27, IV. 28, IV. 32, IV. 38; I. 6, I. 11, I. 12, I. 14, I. 15, I. 22, I. 3. V tomto seznamu nejsou menší excerpta — jednořádková atp. započtena; ale i takto jest patrno, že kromě tří osamostatnělých kvestií (jež tu jsou všecky) největší počet excerpt rubrikator učinil z kn. IV., po ní z knihy I.; poměrně málo excerpoval kn. III., nejméně (jen jediný excerpt) kn. II. Při excerpování počínal si úplně libovolně, jest to patrno zvláště z textu; ale vždycky jest zřejmo, že excerpoval z nějakého textu celého, obsahujícího všechny čtyři knihy. Veliká část excerpt kryje se s výborem v rkp. kapit. O LXXIII, také tu nalézáme všechny tři později osamostatnělé; tu se nabízí domněnka, že excerptor náš sestavil svou anthologii podle několika hesel (o eucharistii, křtu, manželství, obrazech atd.), věci jich se týkající že excerpoval doslovně a per extensum, ostatek pak, jenž u Husa mezi nimi roztroušen, odbyl buď několika řádky anebo dokonce jen titulem. Oznámil jsem jej ve Věstníku Akad. XI. 310.

[O] Kodex kapit. knihovny sign. O LXXIII; kdysi majetek „M. Johannis de Cubito", pak postavený pod sign. E 31, od XVI. stol. majetek knihovny kapitulní. Jest sborník většinou různých kázaní a traktatů theologických latinských; mezi jinými obsahuje také Husův traktát kostnický „de sacramento corporis et sanguinis Jesu Christi". Kodex vznikl ke konci XV. věku sloučením nejrůznějších součástek; nejstarší kusy kodexu vznikly v první polovici XV. stol., některé byly zapsány až v XVI. věku. Na fol. 315v—316v jest pozdním písmem věku XV. zapsán mezi jinými citaty o přijímání pod obojí také citat z Husa: „Mag. Joh. Hus dicit... unde super quarto Sentenciarum distincc. 9a dicit: Manducacio spiritualis in homine semper debet precedere... Et infra... Hec per totum Magister Johannes Hus;" je to patrně citováno ze sbírky nějaké starší (Přibramovy, Rokycanovy?). Podobná sbírka citatů sestavená asi v polovici XV. věku plní listy kodexu od fol. 246 počínaje; mezi nimi cele od fol. 248v až 270v, jež obsahuje anonymní excerpta hlavně ze 4. knihy Husových Sentencí. A to jsou na fol. 248v—257v excerpta de penitencia, de baptismo, de confirmatione, de sacramentis (I—7, 14—16), na fol. 258r—261v jsou excerpta de matrimonio, de sacram. eucharistiae, de baptismo atd. (IV. 2—6, 9—12, 26—30) a obsahuje v excerptech IV. 10 a 12 i citaty Husovy z traktatu ‚de corpore Christi'. Text jest dosti vadný, písař zdá se znal již jen 4. knihu. Oznámil jsem jej ve Věstníku České Akademie XI. 310. Jest anonymní.

[A] Kodex vídeňské dvorní knihovny č. 4518 (popis jeho u Denisa, Codd. theol. a v Tabulae codicum... III. 4518) z polovice XV. stol. Obsahuje mnohé traktaty Husovy a kázaní; na fol. 149 kvestii ‚de transsubstantiatione' (= IV. 11) a fol. 222v—223r ‚de pollucione nocturnali' (= IV. 9); obě tyto kvestie jsou psány dle textu velmi chatrného. Jest anonymní.

Digitized by Google

[*B*] *Kodex gersdorfské knihovny budyšínské (z doby asi 1410 až 1420) sign. 4° č. 23. Obsahuje fol. 2r—21r mnohé traktaty Husovy (‚De Trinitate' a j.); tu též fol. 2r—5v kvestii ‚de imaginibus' (t. j. III. 9). Má incipit: „Magister Johannes Hus baccalarius sacre theologie formatus de adoracione ymaginum hec scripsit" a explicit: „Hec honorabilis vir Magister Johannes Hus universis Cristi fidelibus de adoracione ymaginum ex sanctorum doctorum Sentenciis fidelissime collegit et conscripsit." Na tento kodex ukázal jsem ve Věstníku České Akad. IX. 561. Text této kvestie opsán z rkp. M.*

[*Γ*] *Kodex gersdorfské knihovny budyšínské sign. 8° č. 6. Obsahuje řadu traktatů Husových opsaných r. 1417 („de Ecclesia" atd.), na konec o něco později (ca 1420) mezi jinými na fol. 224r—231r opis celé 9. distinkce III. knihy (nejen kvestii ‚de imaginibus'). Opis jest anonymní; kodex tento (i předchozí) mohl jsem laskavostí p. koll. J. Müllera, správce knihovny gersdorfské, a p. dra V. Nováčka, ředitele archivu zemského, srovnati v Praze v dubnu-květnu 1904.*

[*E*] *Rukopis wolfenbüttelské knihovny vévodské sign. Helmst. č. 669 z r. 1417. Je to známý kodex husovský (v. mé vydání „De sanguine Christi" XIV—XV), jenž obsahuje (fol. 194) také kvestii „de pollucione nocturnali" z textu chybného (kn. IV. dist. 9). Popsal 1886 O. v. Heinemann, Die Handschriften der herzogl. Bibliothek zu Wolfenbüttel, I. Abtheilung, II. (Die Helmstädter Handschriften) 121—122. Jest anonymní.*

[*I*] *Kodex carské knihovny veřejné v Petrohradě sign. Lat. I Q 183. Jest vlastně jen útržek z kodexu zahynulého. Obsahuje kázaní Husova a také (fol. 36v—37r) kvestii „de pollucione nocturnali", úplně již shnilou a zhola nečitelnou (= IV. 9) asi z 2. pol. XV. stol. V. popis Dudík, Sitzungsb. der Wiener Akad. Phil.-hist. Classe. 1880, 353 a mé Knihy české v knihovnách švédských a ruských, 1897, 49.*

[*M*] *Kodex klementinské knihovny pražské veřejné sign. IV H 7 jest nejspíše kodex původu karolinského. Obsahuje mimo traktaty Husovy („de corp. Cristi" atd.) a Viklefovy na fol. 172r—179r rukou pozdější doby XV. století kvestie*

1. „utrum aliqua pura creatura" etc. (= de ymaginibus, III. 9),

2. „utrum in transsubstanciacione . . ." (= de corp. Cristi, IV. 11)

3. „utrum pollucio nocturnalis inpediat . . ." (= de pollucione, IV, 9).

Text těchto kvestií psán jest velmi nedbale, má četné varianty; kvestie první končí (fol. 176v) slovy: „Hec honorabilis vir Magister Johannes Hus, Magister arcium nec non baccalarius sacre theologie formatus de adoracione ymaginum scripsit"; svršek fol. 177r, kde začíná kvestie druhá, jest uříznut; snad byl tu podobný přípisek; kvestie druhá končí slovy „et sic est finis". Kvestie třetí jest vůbec anonymní, ale na konec nechal písař místo na 4—5 řř., jež jest nyní prázdné (pro rubrikatora?). Z něho opsán budyš. rkp. B a otištěn text Opp.

Digitized by Google

[N] *Kodex téže knihovny XI D 9 jest rovněž známý rukopis husitský; před listy Husovými často odtud tištěnými obsahuje anonymně rukou polovice XV. stol. na fol. 65r—66v kvestii „utrum in transsubstanciacione" etc. (IV. 11). Ale kvestie tato nekončí obvyklým „quia non convenit hoc iusticie Dei", nýbrž místo toho klade závěrkem tento zvláštní passus:*

„Et hec pro presenti sufficiant. Veritatem tamen istius questionis ad declaracionem Magistrorum, si quid hic per me minus positum exstat, si que necesse fuerit, sufficiencie deducere promtus sum (?) ipsorum.

Domini et patres reverendi! Posicionem questionis huius non per me fundatam, non per me structam, sed ex sanctorum doctorum dictis Magistrorumque meorum reverendorum collectis intellectam, verum sed per me inabilem et tamquam nullum extensam, non ad errogacionem, non ad subsannacionem aliquorum, quod absit, offerens expono, sed per presentem posicionis declaracionem me a sentencia illorum, qui dicunt, quod sacerdos creat corpus Cristi, et qui astrunt, quod sacerdos sit dignior matre Cristi, totaliter eximendo, ymno fortiter contra talia instando. Et si quidquid [!] huic posicioni velit asserere contrarium, ad evocacionem magistrorum presto paratum meque cum omni humilitate presupposita in karitate Cristi inveniat. Amen. Et sic est finis huius..."

[Ψ] *Rukopis kapitulní knihovny pražské sign. O XXIII (dříve N 29) z první polovice XV. stol. obsahuje řadu traktatů Husových (kázaní, de corpore Christi atd.) a na fol. 146v—149v Husovy dvě kvestie „de pollucione" (= Lomb. IV. 9) a „de transsubstantiatione" (= Lomb. IV. 11); kromě toho (na fol. 6r—17r z kn. III. dist. 9) některá různá excerpta. Text jest dosti chybný. Popsal jsem kodex ten ve Věstníku České Akademie 1901, X, 340—341.*

[Ω] *Rukopis téže knihovny sign. N VII. z počátku XV. stol. Mimo první tři sexterny obsahuje hlavní část kodexu velmi důležitou sbírku textů Husových; mezi nimi na fol. 132v—133r obsahuje kvestii „de pollucione" (= Lomb. IV. 9) a po ní pak cizí excerpta z kn. III. o poslušenství. Popsal jsem jej ve Věstníku České Akademie, 1902, XI, 310. Opsán z rkp. Ψ doslova.*

To by byly veškeré kodexy Lombarda, celého, jednotlivých knih, anthologií a jednotlivých kvestií, jež jsou dosud známy. Není pochyby, že mnoho kodexů se během doby ztratilo; podle všeho ztraceny jsou bývalé kodexy karolinské, jež v katalogu XV. století se vzpomínají: E 11 „Hus super IV Sententiarum" a M 60 „Lectura super IV libros Sentenciarum Mag. Johannis de Hussinecz" (v. Loserth, Der ältere Catalog... v Mitth. des Instituts für österr. Gesch. XI, 1890, 307 a 310).

Jeden rkp. připomíná roku 1649 katalog král. knihovny štokholmské; shořel patrně při velikém požáru r. 1698 (v. Dudík, Forschungen in Schweden für Mährens Geschichte, 1851, 86).

Digitized by Google

Jiný kodex připomíná se 1860 v Serapeum, 46—48. Tam v článku F. L. Hoffmanna „Prager Handschriften" otiskuje se zpráva J. Vogtova. Tento učenec (1695—1764) psal Wolfovi (zpráva zachována v Briefsammlung der hamburger Stadtbibliothek, LIII Q), že mu jakýsi švédský voják nabídl z kořisti kdysi pražské několik rukopisů; mezi nimi byl prý kodex: „fol. Joh. Hussi Expositio super libros IV. Sententiarum Magistri Petri Lombardi; codex chartaceus, satis eleganter 1412 scriptus, vier Finger dick." Je to zpráva pozoruhodná; z našich nyní známých kodexů úplných to nemůže býti žádný, ježto žádný není z r. 1412 a až na petrohradský jsou všechny anonymní. U Petrohradského máme ovšem datum vyříznuto a byl by „4 Finger dick"; ale přece nemůžeme tvrditi, že by byl format jeho někdo nazval folio — a také si nevymyslil název „Expositio". Podle toho možná, že tento kodex ještě se nalezne.

Jiný kodex pokládal Novotný (Lfil. 1900, 388) za ztracený; ale bylo ukázáno, že jest to nynější kodex IV H 19 knihovny klementinské.

Z tohoto přehledu jest patrno, že z 23 dosud známých obsahuje jich 9 (A—Ω) pouze jednotlivé kvestie, 2 (N a O) jen výběr některých kvestií; ze 12 zbývajících obsahuje jich 5 necelou 4. knihu (B, C, E, bez prologu, M bez prologu a indexu, G jen prolog a dist. 1.—18.). Ke konstrukci textu hodí se pak jen rkpp. 3 úplné (A D I) rkp. I. knihy s prology všech ostatních (H) a rkp. IV. knihy s rejstříkem (rkp. K); stářím a dobrotou k nim se druží rkpp. B C F M (IV. kn., z r. 1411—1414). Z toho je hned patrno, že nejlépe co do textu jsou opatřeny některé distinkce kn. IV., jež máme zachovány v přemnohých rkpp. a ve starším vzoru „De corpore Christi", nejhůře některé distinkce kn. II. (a III.), pro něž máme pouze 3 rkpy. Arci máme tu kontrollu v textu ostatním, jenž podává — při šablonovitém celkem uspořádání jednotlivých distinkcí — dosti příležitosti ku poznání jazyka a slohu Husova, dále v textu Lombarda, jenž je podkladem našeho díla, konečně v pramenech, jichž Hus užil (tu zejmena Viklef, Trialog, De mand. divinis atd.) a v pozdějších citatech a zpracováních (tato však mnohdy text kazí).

Že rkp. A nemohl býti vzorem rukopisům ostatním, svědčí předně jeho mezery: větší n. př. v IV, Princ., II, extr.: „secundum vero contingit dupliciter: vel inmediate vel mediate, quia aliquod est . . .", což doplňujeme z ostatních atd.; menší n. př. I, Princ., I., 10 (pzn. 60 str. 9): „cibus spiritum nutriens", což rovněž mají všechny ostatní rkpp.; jednotlivá slova: n. př. IV. Princ. I. 2: „in" (před innocenciam), 3: „uno" (při „de pane"), I. Princ. I. 2 (pzn. 4): „facit" (spolu s D), I. Princ. I. 5 (pzn. 19, str. 5): „efficieuter", I. Princ. I. 7 (pzn. 32 str. 6) „me" atd. A jako nemohly ostatní rukopisy z něho doplniti to, co vynechal, rovněž tak nemohly z jeho chyb vybrati správná čtení: n. př. IV Princ. I 1 čte mylně „ideo" m. „iam", něco níže „ergo" m. „ordo"; I Princ. I. 9 špatně „piam dicciones" m. „per iam dictos" atd. To svědčí o nezávislosti rkp. A na kodexích I D H, jež téměř

Digitized by Google

vesměs v těchto případech podávají čtení správné. V mezích těch chýlí se rkp. A k rec. D; mají stejné mezery (v. shora příklad „facit" s mezerou nápadnou), stejné chyby (n. př. I Princ. I, 1 „sum" jinak položeno než v I, IV. 7 „caracter" m. správného „caracteris" atd.) a také stejná správná čtení (n. př. I Princ. I 3 pzn. II „incarnatam" — kde druhé rkpp. mají „increatam"), stejné přídavky (n. př. I Princ. I 7 pzn. 33 „ubi thema" a pzn. 34 „in quibus verbis quilibet indigens")... ale celkem jest A značně horší.

Rukopis I jest ze všech rukopisů — zdá se — nejstarší; ani rkp. A ani D z úplných nemůžeme klásti před rok 1410. Schází mu jen rejstřík, jejž obsahuje (podrobněji než A) D, a marginalie, jež obsahuje (podrobněji než I) A. Poněvadž text jeho celkem není horší než text rkp. D a lepší než text A, položen byl za základ našeho vydání. Po přání komise akademické musily marginalie odpadnouti — a tedy zároveň odpadl zřetel k rkp. A, jehož recense lepší exemplář máme v D. Jen důležitější marginalie z A pojaty do poznámek.

Tím že mu dána co do dobroty a pro stáří v textu přednost před rkp. D a A, jež jsou oba v určitém vzhledu úplnější (a to i co se vlastního čtení dotýče, jak hned uvidíme), není ovšem řečeno, že je to náš kodex nejlepší. Naopak: rkp. H, jenž arci podává jen část textu, jest daleko správnější a taktéž ze zachovaných rkpp. IV. knihy přicházíme k textu lepšímu než má I. Ale pak bychom měli trojí text: H pro I., I pro II a III, a X pro IV. knihu: aby takto nevznikla strakatost textu, přidržel jsem se I, nejstarší nám dochované recense.

Chyby, jež bylo třeba opraviti, jsou velmi četné: nejtěžší jsou ovšem mezery, jichž jest velmi mnoho a jež velmi často obsahují celou řádku: n. př. v I Princ. 10 schází vše „Si quis... omnia producentis" (pozn. 53); nebo v I. Prol. 2 scházejí slova „vel quia... ut Iudeus" (pozn. 208); nebo I. 5 extr. (pozn. 32) schází „generacio igitur... est"; nebo I 11 extr. „spirantes... sunt"; nebo I. 16, 4: „protestans... naturalem"; nebo I. 19. 6 extr.: „et... essencia"; nebo I. 21, 3 „et non... Deus creat" a „similiter... Sortes"; nebo II. Princ. II. pozn. 41 „patet... nichilo" atd. atd., nehledě k menším, jichž nacházíme často několik na jediném sloupci. Tyto mezery jsou tak časté, že musíme vydatně užiti rkp. D (a H), abychom dostali vůbec text poněkud úplný. A rovněž přečetné jsou chyby opisovačské: o menších, kde vynechána zkratka, připsána literka, přidáno etc. *nebo* et, *vynecháno* -r, m-, vel, aut, *atd. netřeba se tu zmiňovati. Jen několik tu uvádím ukázkou, jak nesmyslně mnohdy čte nebo zkratky luští: I. Princ. pzn. 20 čte* scire *m. ‚sitire', t. 31* viam tantum *m. ‚viancium', t. 41* Athei *m. ‚Achor', t. 92* istis tribus ter *m. ‚illas tres res', t. 157* Setor *m. ‚Stoer'; I, 4, 6* proponitur *m. ‚proporcionaliter'; I. 5, 1* una *m. ‚vestra'; I, 7, 4* causatum *a* causata *m. ‚tantum' a ‚tanta'; I. 9, 4* in sanctis *m. ‚instantis'; I, 9, 1:* que innuit *m. conveniunt';*

Digitized by Google

I. 12, 3: Ventura *m. ‚neutra'; I. 14, 3* animabus surgit *m. ‚consurgit'; I. 18 extr.* substancia *m. ‚sapiencia' atd. atd.*

Při takovéto depravaci textu nebylo možno všude se držeti rukopisu; musilo proto býti hleděno k rukopisům dalším.

Rkp. D jest celkem úplnější, nežli kodex I a A; nemá v textu tolik vynecháno, jako oba zmíněné, zejmena větší mezery jsou velmi řídké. Ale přece vynechává: n. př. I. 20, pozn. 3 „cwangelii", III. Princ. pozn. 16 „vobis", t. pozn. 25 „Deum", t. níže (III. Princ. I. extr.) konec citatu „indiget — Deo" atd. velmi často bývají vynechány meziřádkové glossy při verších a j. Rovněž není chyb v textu počet přílišný, ale přece jsou: n. př. I Princ. pozn. 85 hominibus *m. ‚omnibus', pzn. 142* meum *m. ‚me non',* „Pedetharis" *(fol. 140r a 139vb a j.) často místo ‚Petrus de Tarantasia', II. Princ. I. pzn. 6* nostre *m. ‚nobile', t. pzn. 10* accedens *m. accendens, III. Princ. I pzn. 14* ergo *m. ‚ego', t. pzn. 22* quas *m. ‚aquas', I Princ. II. pzn. 83* aliunde *m. ‚a lumine' atd. Tyto chyby a mezery jsou důkazem, že A a I (jež jich nemají), nejsou z něho opsány, jako zase chyby a mezery obou dříve uvedených kodexů (jichž nemá D) svědčí, že kodex D není opsán z nich. Že representuje touž recensi asi jako A, ale lépe, bylo již řečeno. Ale musíme dodati, že tvoří rovněž společnou recensi s I a to tak, že oba rukopisy jsou opsány z předlohy téže přímo, kdežto A snad pochází z téže předlohy, ale prostřednictvím opisu ještě jiného.*

Oba rukopisy (ID) mají stejné mezery: oba vynechávají řádku „quapropter ... valet" (I. 5 pzn. 35), oba vynechávají „regula" (I 4 pzn. 21) „inde" (I 9 pzn. 26) atd. oba přidávají „et (I 6 pozn. 16 a j.) atd.; oba mají stejně nesprávně „predicta" (I. 10 pzn. 10: m. ‚predicata'), „et" (II. Princ. pozn. 21: m. ‚ex.'), „idem" (I. 19 pzn. 18: m. ‚id est') atd.; oba mají stejně odchylná čtení: „una" *m. ‚uno modo' (I. 15, 5) atd., ano i stejné nesmysly : m. ‚hec tria' (I. 23 pozn. 3) čtou oba ‚b[!] tria' atd. To nutí k úsudku již uvedenému nezbytně, zvláště když uvážíme, jak shodně uvádějí oba kodexy počáteční slova Lombardových distinkcí.*

Rukopis H naproti tomu představuje recensi naprosto odchylnou: často mu scházejí meziřádkové glossy, lemmata z Lombarda mívá krácena (I. 1 vynechal „continenciam", I. 4 „constat enim", I. 7. „potuerit", I. 16 „preter illam ineffabilem" atd.), vynechává některá slova („ex hoc" I. 4 pzn. 42, „dictis" I. 17 pzn. 13 atd.) a mívá také některé chyby, tu důsledně (I. 2, 13: „Anathasii" m. Athanasii, často; I. 21 „kathegreumatica" m. kathegorica, dvakrát; atd.) tu náhodou (I. 7, 3 „aliquo" *m. ‚a quo', I. 15, 9* „questione" *m. ‚construccione' atd.)... ale tato vynechání i nesprávná čtení jsou celkem velmi řídká. Ještě důležitější jest však, že má patrně často čtení jiné: I, dist., II. pzn. 11: „Jacobus", kde ostatní rkpp. mají „Johannes", t. pozn. 22 „omni", kde ostatní rkpp. mají „cuilibet" atd.; přidává jediný (I. Princ. III pzn. 175) „Johannis" atd. Je z toho zřejmo, že zde máme vskutku recensi jinou, o čemž svědčí již to, že na místech,*

Digitized by Google

kde DI chybují a vynechávají společně, a kde se v tom shodují s A, má rkp. H čtení správná i úplná. . .

Tu sluší také dodati, že rkp. H celý jest opraven a doplněn od současného rubrikatora celkem tak správně, že podává nejlepší text ze všech ostatních.

Při knize IV. jsou ovšem poměry složitější; tolik jest patrno hned, že nabýváme z nejstarších rukopisů (B, F, M: 1411—1414) nové předlohy, odchylné od dosavadních. Vidíme dále, že rkp. G jest mechanický a nedbalý opis předlohy rkp. H: neboť všechny mezery a chyby, které korrektor rkp. H opravil, nalezneme (arci jen pokud H stačí) také v G, ale neopravené. Ke třídě rukopisů DI náležejí rkpy LECK; rukopisy EO mají mnohé shody společné, tak že se zdá, že výběr O vznikl na základě rkp. E. Poněvadž všechny ostatní máme zastoupeny v lepších kodexích ID, stačí míti zřetel k rkpp. BFM (kromě částí HG).

Pokud se konečně jednotlivých kvestií týče, tu rkp. Ω přímo jest opsán z kodexu Ψ, rukopis Ψ a A pak ze společné předlohy. O rkpp. ostatních je těžko hádati, poněvadž opisovači dovolovali si různé odchylky.

Avšak všechny rukopisy, i H nejlepší v to počítaje, mají určitou řadu chyb společných. Nemluvím tu o tom, že všechny mnohdy vynechávají cifry citatu, nechávajíce pro ně místo prázdné; nemluvím tu o tom, že všechny v prologu k I. knize značně se uchylují od textu Lombardova; že všechny mají n.př. na samém začátku (I Princ. I 2) ‚ruditus' m. biblického ‚rugitus' atd. Ale uvádím jen toto: v I. Princ. II. 3 čtou všechny, že Trojice „plenissime ac delectabilissime legit *intus se ipsam", arci nesprávně, kdežto parallelní místo v Husově obraně Viklefa „de Trinitate" (Opp. I, 105v) čte správně „*intelligit*"; v I, 3, 3 pzn. 11 čtou všechny „*dative *vero, sicut pater . . ." patrně chybně, kde parallelní text kousek výš čte správně „*active*"; v I, 5, 1 pzn. 7 mají všechny „*concedit *esse verum", kde original Richardův má správně „*contendit*"; v I, 21, 3 všechny původně měly: „Sortes est* asinus", *což teprve pozdější ruka v H správně opravila v ‚albus' atd. A zrovna tak v úvodu I. kn. všechny rkpp. vynechaly žádané ‚inferni' ‚Dei' (označil jsem proto slova ta špičatými závorkami), v I. 5, 2 pzn. 24 všechny ‚totum' atd. Vyplývá z toho patrně, že předlohou našich rukopisů v poslední řadě nikoli nebyl original, vlastní zápis Husův.*

Bylo by arci možno tvrditi, že tato společná základna všech našich textů byl opis, chybná kopie původního Husova rukopisu. To však vzhledem k velikému počtu opisů a jejich časové blízkosti (1410 až 1412) nemůžeme dobře tvrditi a proto mám za to, že chyby v těchto třech předlohách vznikly nedoslechnutím a přepsáním, že tedy všechny naše nynější rukopisy se zakládají na třech zápisech přednášek, psaných dle diktatu Husova. Vlastní text Husův jest nám tedy dle výkladu tohoto nedostupný.

Digitized by Google

A z těchto tří zápisů přednášek vznikly jednak rkp. ADI, pak LECK, jednak H. G, jednak BFM. Bylo by ovšem možno tvrditi, že některé z těch rkp. byly snad kusé, že snad hned z počátku jejich písaři psali jen 4. knihu nebo 1. atd. Ale není k tomu důvodu.

Záhy však již počalo tříštění velikého díla Husova. Již r. 1411 z celého velikého díla vybírány jen části; a tak máme v rkp. H z r. 1412 vybránu pouze 1. knihu a prology všech čtyř, v rkp. F z r. 1411 pouze 4. knihu s prologem a rejstříkem, v rkp. B z r. 1412 touž bez prologu, v rkp. M z r. 1414 i bez rejstříku. A v letech 1413 nn. ovládla hlavně 4. kniha — obsahovalať látku nejdůležitější, o svátostech, zejmena o eucharistii. Ale i tato kniha byla ještě příliš veliká; po r. 1415 nalézáme pravé anthologie — jsou to rkpp. NO a vlastně též M. A konečně i anthologie byly již obšírné; vybírány 2—3 kvestie, určité distinkce. R. 1411 již (rkp. B) vybrána podstatná část distinkce III. 9, jež se udomácnila později jako samostatné dílo „de adoratione ymaginum". Že toto dílo „de adoratione imaginum" má tento nelegitimní původ, svědčí rkp. Γ, v němž ještě nacházíme opis celé 9. distinkce III. knihy, nejen zmíněné kvestie. V téže asi době (1409—1412) vybrána tak i část distinkce 9. IV. knihy „de pollutione nocturnali", obsahující kvestii „utrum pollucio nocturnalis impediat eukaristie sumpcionem" (zachovaná již v rkp. E z doby kolem r. 1417 samostatně, pak v rkp. I a Ω) a část distinkce II. téže knihy IV. „de corpore Christi in sacramento altaris", obsahující kvestii „utrum corpus Christi in transsubstantiatione panis in corpus Christi incipiat esse" (v rkp. N z doby asi 1420—1440). Tyto tři útržky vyskytovaly se zprvu pohromadě: tak všechny tři kromě zmíněné již anthologie N v rkp. M, později jen dvě (obě ze 4. knihy) v rkp. A a Ψ na konec pak šly světem samy. A ztratily všechnu souvislost nejen s dílem, z něhož byly vytrženy, nýbrž i s Husem tak, že bývají skoro vesměs anonymní, ano dokonce v rkp. N z 2. pol. XV. stol. (v. jeho explicit nahoře otištěné) pokusil se kdosi neznámý (patrně k nějakému aktu universitnímu) toto neznámé dle jeho domnění dílko vydávati za své.

O těchto třech troskách — vlastně dvou norimberských — rozpředly se pak diskusse, zvedly úvahy a kladeny do nejrůznějších dob. Jedna z těch kvestií kladena někdy do r. 1401, jindy do 1403, jindy zase jinam (byla to kvestie „de corpore Christi in sacramento altaris" t. j. IV. 11), druhá zase do r. 1408, 1410, 1412 (byla to kvestie „de imaginibus" III. 9) vždy podle určitých a neklamných známek. A přece v této poslední kvestii je zřejmě citována ostatní „leccio", odkazuje se k ostatním distinkcím tak, že nemůže vzniknouti dvojsmysl.

Bylo by zbytečné uváděti podrobně všechny ty theorie a novější námitky; vyřizují se samy sebou, jakmile přečteme několik distinkcí Lombarda.

Patrným důkazem tohoto jejich původu jsou jednak dvě anthologie kapitulní, jednak druhý rukopis budyšínský; ostatně theorie,

Digitized by Google

že by snad byly bývaly dříve samostatně pracovány a pak pojaty beze změny do Exposice — asi jako kusy traktatu de corpore Christi — soudí se sama tím, že nemůže uvésti žádného nutícího důvodu.

Filiace rukopisná jeví se tedy takto (mimo výbory a kvestie):

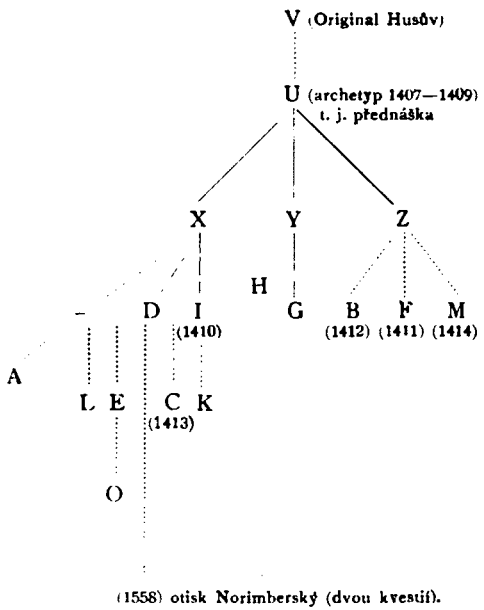

Za těchto okolností není možno veskrze spolehnouti na text rukopisný; při úvaze o místech pochybných třeba proto vedle textu rukopisného bráti v úvahu jiné parallely Husovy, text Lombardův, znění Viklefa a pozdější (vlastní) česká zpracování Husova.

8. Tisk *tento jest první. Jen dva úryvky (IV. 11 a III. 9) byly otištěny ve vydání norimberském 1558 (str. II. 340r—343v); bylo o nich vyloženo pod č. 7. Odchylky formalné od dřívějších svazků staly se po usnesení akademické komise; rovněž bylo upuštěno od průkazu citatů patristických, ježto většinou jsou vzaty z Lombarda a čtenář je najde ve vydání Bonaventurova komentáře v Quaracchi. Text podán jest dle rkp. I, až na chyby a mezery, kdež užito rukopisů ostatních. Po přání komisse jsou varianty omezeny, pouze v prolozích a pak v prvních dist. knihy IV. je podána obšírnější ‚varians lectio',*

Digitized by Google

aby bylo aspoň částečně viděti podklad úsudků o filiaci rukopisné. Opis, kollaci, zpracování a tisk kn. I—III. obstaral jsem sám, ode mne jest též úvod a část kollace kn. IV.; ostatek kollace, opis, zpracování a tisk kn. IV. spolu s indexem převzala sl. dr. M. Kominková. Na některé opravy mne upozornil p. dr. Kamil Krofta a p. prof. dr. Jos. Kalousek, jimž tuto srdečně děkuji.

9. **Pramenem** *našeho výkladu Lombarda jest ovšem v první řadě Viklef.*

Shody s Viklefem jsou mnohé a četné; na některé možno prostě ukázati jinam.

Kn. IV. dist. 10. a 12. má veliké a slovné shody s Viklefovým ‚tractatus major de eucharistia' (mimo jiné); tyto distinkce však přejímají prostě doslovně části traktatu staršího „de corpore Christi", na tyto shody bylo tedy ukázáno již při vydání zmíněného traktatu (v. mé vydání „de corpore Christi" str. XXI—XXII) — poprva na ně upozornil Loserth.

Kn. III. dist. 9 jeví patrné shody s Viklefovým traktatem de imaginibus. Poněvadž tato kvestie byla známa již dříve, děkujeme i zde za první upozornění Loserthovi (Hus und Wiklif, 1884, 235—236).

Kn. I., principium II., nebo dist. I.—III. a j. jeví slovnou shodu s Viklefovým traktatem „de universalibus" a „de Trinitate"; poněvadž celé stránky těchto výkladů Hus pojal doslovně do své obrany Viklefovy knihy ‚de Trinitate', nezůstaly tyto shody opět utajeny Loserthovi, jenž je otiskl l. c. 225—226.

Kn. III. dist. 37—40 jeví doslovnou shodu s Viklefovým dílem „de mandatis divinis"; Hus ho cituje výslovně III. 39 „hec doctor ewangelicus super mandato secundo"; poněvadž v podstatě Hus na těchto distinkcích založil svou ‚Expositio Decalogi" (v. úvod k mému vydání Exp. Decal.), nezůstaly opět neznámy Loserthovi: parallely otiskl v úvaze o mém vydání Exposice v Mittheilungen des Vereines für die Geschichte der Deutschen in Böhmen, 1904, LXII (Beilage, III. 53—62).

Atd.... mohli bychom zde uvésti řadu dalších shod známých, kde totiž z našeho výkladu čerpají slovně díla pozdější, anebo kde náš výklad zakládá se slovně na dílech starších. Pečet Viklefova vtištěna jest našemu Výkladu nesmazatelně, Hus ostatně sám ve 4. knize delší partii z něho cituje.

Hlavní však dílo Viklefovo dosud jsme nejmenovali; je to Viklefův Trialog, jenž celkem pojednává o též látce, jako Hus, arci svým způsobem. Shoda je zde veskrze a jest nepopíratelna; ukázkou na př.:

Digitized by Google

Trialogus, I. 7 (Lechl. str. 60)

„... persona, cum sit rationalis creaturae incommunicabilis existentia... Boetius autem videtur dicere, quod persona sit rationalis naturae individua substantia... et tunc ‚persona' dicitur ethimologice quasi ‚per se una'... etc.

Atd.

Hus, I, dist. 23:

„Persona vero est signacione specialissimum, quia solum racionalis nature individuum. Unde dicitur ethimologice ‚persona' quasi ‚per se una'. Et describitur sic a Boecio: ‚persona est racionalis creature individua substancia' etc.

Leč nejen ve věci Hus jest takto odvislý, nýbrž i ve formě; Viklef i Hus (ale Viklef více, důsledněji a logičtěji) vyhýbají se planým hádkám scholastickým; a odůvodňují to velmi podobně:

Viklef, Trial. I. 7 (str. 61)

„tales autem sut multe difficultates, quae potius stant in logica, quam in re ipsa. Ideo circa altercationes hujus modi non contendo"

Hus, I., VIII. 6:

„adhuc quidam ymaginantur... quam conposicionem altercantibus in illa materia derelinquo..."

V celku však nesmíme tyto ohlasy Viklefa přeceňovati. N. př. Loserth (v úvaze o mém vydání Exposice Dekalogu) uvádí také shodou ta místa, která nalezneme již v Lombardovi. Hlavní pramen Husův, Trialog, jest přece založen jinak, nejde do podrobností, jako Hus, může tedy jen v jednotlivostech někde a v základních názorech jeviti shodu, nikoli však napořád a doslovně. Hus drží se věrně Lombarda.

Zdá se proto, že větší vliv než Viklef (jehož vliv jest ovšem nepopíratelný) měl na naše dílo nějaký kommentář k Lombardovi. Pokud možno zjistiti, z kommentářů německých (Soltau atd.) nebyl to žádný; z českých zachoval se nám jediný. Je to kommentář M. Mikuláše Bicipita (rkp. kapit. knih. pražské sign. C XIX), jehož Hus ve svém kázaní 4. prosince 1409 na památku Karla IV. nazval „argumentator acutissimus". Leč kommentář Bicipitův — mimochodem řečeno, dílo zralého theologického důmyslu, rozsáhlé učenosti a precisní formy — stojí daleko výš nežli práce Husova; jeví širší obzor vědecký, hlubší pojetí: práce Husova, kdyby byl Bicipita znal, nemohla vypadnouti tak jak vypadla.

Ze známých kommentářů nepůsobil tedy žádný; ale za to jest velmi pravdě podobno, že Hus stojí v této práci pod vlivem kommentáře (nyní ztraceného) Znojmova. Že od Stanislava (Hus nazývá ho česky ‚Stanik') Hus mnohému se naučil a to rád, vyznává sám (Opp. I, 265r): „... ipse Stanislaus magister meus extiterit, a quo

Digitized by Google

in suis exercitiis et actibus scholasticis multa bona didici" nebo (t. 302r): „iste doctor, olim informator meus". A také výslovně cituje Stanislavův výklad Sentencí (Opp. I. 288r): „capiat etiam ante se istud suum scriptum, quod ponit super IV° Sentenciarum ita dicens unum — — catholice credi". Hec sunt verba doctoris, que dogmatizavit in scolis publicis et reliquit in scripto": podobně se Znojmy dokládá při obraně Viklefa 1412 (Opp. I 125v): „unde quoad hec Magister Stanislaus, s. theol. professor, in suo scripto super IV. Sentenciarum ita dicit ‚Quod autem — —michi constaret'". Dílo Znojmovo tedy Hus znal bezpečně; bohužel dílo toto jest podle všeho ztraceno (jen zlomky se nacházejí; n. př. ze IV. 10 „utrum corpus Cristi sit tantum et tante sacramentaliter, quantum existit in celo localiter" v rkp. budyšínském, knihovny gersdorfské, sign. 4° č. 23, fol. 1r atd.) — a proto nám dnes nabrosto není lze určiti, až pokud Hus užívá děl citovaných nebo užitých přímo či nepřímo. To platí — při známém viklefství Znojmově v této době — i o citatech Viklefa.

O Viklefovi víme tedy bezpečně, pokud Hus ho užil — nevíme arci zdali přímo; o Znojmově výkladu Lombarda zase s jistotou, že Hus ho užil přímo — ale nevíme arci pokud a kde.

Mimo Viklefa a Znojmu můžeme sotva kterého autora jmenovati. Víme ovšem, že verše, do nichž je vtěsnán obsah distinkcí, nejsou Husovy (bývají připisovány Jindř. Langensteinovi, vídeňskému professoru, † 1397; v. Aschbach, Geschichte der Wiener Universität I. 389); vidíme, že dosti zhusta jest citován Aristoteles, pak kommentatoři Lombarda sv. Bonaventura a sv. Tomáš Akvinský (i jeho Summa); ale tu bychom byli již u konce — ostatně i tu možno, že většinu citatů jejich nalezl Hus již u Znojmy. Jinak citují se kromě klassiků (Plato, Apulejus a j.) starší světcové Beda, Anselmus atd. i novější scholastikové Thomas de Argentina, Johannes Parisiensis, Petrus de Tarantasia, Scotus a (jednou) Bragwardin (II. 24 — recte Bradwardin). Znalost literatury není tedy příliš rozsáhlá — a zdá se, že i ta pochází ze Znojmy nebo Viklefa. Žádného citatu v celém rozsáhlém díle, v němž vedle Angličana Bradwardina citován Francouz Innocenc V (= Pierre de Tarantaise), vedle Vlacha Akvinata Němec Tomáš Štrasburský atd., není z literatury domácí: ani z Bicipita ani z Janova, Milíče . . .

10. **Zpracování** *textu našeho do jisté míry jest veliký český Výklad Husův. Jinak bylo díla našeho hojně užito od autorů pozdějších (v. doklady shora sub 5).*

11. **Překladu** *není; nejnověji (1904) přeložil dílo do češtiny (s vynecháním cizích citatů) M. Svoboda dle textu níže položeného.*

12. **Literatura** *uvedena rovněž shora pod č. 5. Novou práci po mé „Liter. činnosti M. Jana Husi" (č. XXX, str. 88—90) nelze zaznamenati; pouze některé nové rukopisy (v. pod č. 7) oznámil 1900*

Digitized by Google

až 1903 ve Věstníku České Akademie a Českém Časopise Historickém Jos. Truhlář.

13. **Cena** *našeho výkladu jest velmi veliká. Se stanoviska odborného theologa ovšem není přílišná, poněvadž Hus celkem značně se omezuje, nejde do hloubky a často diskussi se vyhýbá. Ale za to pro poznání učení, činnosti i jazyka Husova jest surchovaná. Nemáme vůbec druhého díla, jež by nám myšlenkový svět Husův líčilo tak názorně, úplně i přesně. Všechna ostatní díla česká i latinská, pokud se zjevila po r. 1408 (a těch je počet největší), musí býti ceněna i vykládána vždy se zřetelem k Lombardovi. Nelze již dnes z nejasných a neúplných zmínek pozdějších konstruovati mylné výklady o učení a činnosti Husově; tyto nejasné a neúplné zmínky nabývají na jasném pozadí Lombardově smysl přesný a zřetelný. Dílo naše musí se státi východiskem nových a dalších studií, lepších a správnějších než byly dosavadní.*

Tuto chci vzpomenouti jen některých jazykových a slohových vlastností, jež mohou při dílech neznámého původu posloužiti za kriterion autorství Husova. Hus rád uvádí svůj úsudek po cizích autoritách frasí „Ecce quam...": n. př. „ecce quam plana et sana est hec sancta..." (I. str. 14). Kde uvádí mínění cizí, užívá obyčejně slova „putat" „dicit" atd., své mínění vkládá a uvádí slovcem „estimo": ‚nec estimo' (I. Princ. III. 1), „minorem autem — estimo — magister non negabit" (I Princip. III. 4) atd. Má silné sebevědomí; svým ‚ego' hlásí se velmi často proti cizímu nesprávnému mínění: „sed ego audacter confiteor, quod..." (IV. 38) „et ego addo, quod eciam..." (I. str. 33), „ego autem audenter assero, quod gratis..." (I. str. 13); tu zvláště jest oblíbené — po několika zbytečných, dle domnění Husova, námitkách — „ego Deo committo" (I 16 extr.) atd. Po bezpečném výkladu dovede se — svědčí to rovněž o silném sebevědomí — obrátiti vítězně k ostatním: „Et rogo, quis dubitat, quin..." (I. str. 24) nebo „ergo, gentilis, accepta racione ista accede propinquius..." (I. 25), „discant ergo heretici..." atd. K oblíbeným jeho slovcím náleží „met" (= ipse), „proch dolor", „pro certo", „et presertim", „sic heu" „moderni sacerdotes" atd. Mluví-li o hříších a chybách, pravidelně připojuje, že tak činí „et presertim clerici" nebo „prochdolor moderni sacerdotes". Nade všechnu vědu a učenost klade plnění zákona Kristova, lásku k bližnímu: „utinam nos clerici saltim istum timorem et sic karitatem minus perfectam haberemus, cum prochdolor a nobis perfecta karitas exulavit" (I. dist. 17)... „Ecce quid dicit perspicuus et magnus Philosophus et Theologus: quid igitur minoribus interest aliquod in iam dictis asserere, nisi Deo committere..." (II. 14) atd.

A zrovna tak, jako pro poznání jazyka a slohu, jest Husovo dílo o Lombardovi základem pro poznání jeho učení a umění. V něm nalézáme skladiště citatů (namnoze ovšem z Lombarda přejatých, z Viklefa, po případě Znojmy a j.), jež oslňují později ve spisech českých;

Digitized by Google

v něm výklad nauky ryze katolický (soudíme-li celkově a se zřetelem k hlavním zásadám) o němž často nalezneme představy mylné: v něm nalezneme, podle výroku řeckého filosofa, „jedno a všechno“ celého myšlení a cítění Husova.

Husovi osud nedopřál, aby jako v XIII. věku Tomáš Akvinský, když složil dříve výklad Lombarda, na konec života uložil své myšlenky ve velkolepé Summě, nebo jako ve XIV. věku Viklef, když v mládí četl o Lombardovi (výklad jeho jest nyní ztracen), krátce před smrtí sebral v Trialogu veškeré své názory: Hus ve dvou svých největších dílech, českém překladu Viklefova Trialogu, nyní ztraceném, a latinském výkladu Lombardových Sentencí, zůstal přece ve službách cizích. Ale proto nicméně ve výkladu Lombarda podává svůj názor o makrokosmu i mikrokosmu, jasně i zřetelně.

Digitized by Google

SUPER IV SENTENTIARUM.

Digitized by Google

Digitized by Google

⟨I.⟩

⟨SUPER PRIMUM SENTENCIARUM.⟩

⟨A.⟩

Incepcio.[1]

||A 99r
D 1r a
H 1r
I 1 A

⟨I.⟩

⟨1.⟩ PAter et Filius et Spiritus Sanctus idem Deus, qui affuit in cursus mei principio, assit et in Sentenciarum inicio, in cuius nomine idem thema isti libro applico ita dicens: »Si quis vestrum indiget sapiencia, postulet a Deo.« — Et quia ego unus[2] sum maxime sapiencia indigens, igitur necesse est michi secundum preceptum Apostoli sapienciam postulare; me etenim maxima premit sapiencie indigencia, tum propter vitam indispositam, tum propter sapiencie penuriam, tum propter adgrediende materie altitudinem, tum eciam propter industriam audiencium, qui me vite meritis longe transcendunt.

⟨2.⟩ Ideo iuxta dictum b. Gregorii in prologo Moralium fere ydoneum me ad ista desperavi; sed ipsa desperacione robustior[3], ad illum spem protinus errexi, per quem aperta est lingwa mutorum, qui lingwas infancium facit[4] disertas, qui inmensos brutosque asine ruditus per sensatos humani colloquii distinxit modos. Quid ergo mirum, si intellectum stulto homini prebeat, qui veritatem suam, cui voluerit, eciam per ora iumen-

---

[1]) *H. om. ID*, Primus liber Sentenciarum *A.* — [2]) *I; post* sum *ponunt AH, post* maxime *D.* — [3]) *Codd.*: rubiscior *male A.* — [4]) *I; AD om.; in H. ab h*[1] *additum.*

Digitized by Google

torum narrat? Quid miri, si per cannam fetidam vinum dulce defluit, et per limum profundum[5] aqua scaturit[6] munda, et per siliquas fulgens et dulcis stillat braxina? Quid miri, quod per os asine correpcio iusta et per os pollutum Cayphe transiit veritas sancta? Quid miri, si de candela obscura clara procedit illuminacio, et per demonem[7] malis iusta infligitur pena? Ergo non mirum, si per me fetidum, lutosum, limosum et rudem, per osque meum pollutum et per me obscurum gracia Sancti Spiritus audientes sciencie et fidei lumine illustraret? Certe non me, sed spiritum per me loquentem attenderent, et quid ille benignus spiritus in me diceret, gratuite acceptarent, pensantes illud verbum Salvatoris Matthei 10°: »Non enim[8] vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui
| *11B* »loquitur in vobis.« Quidquid enim veritatis dixero, suum est, quia ipse est Spiritus veritatis, qui a Patre procedens docet omnem veritatem. Unde illi Spiritui me in agendis committo, ipsius invoco auxilium, qui egentes sapiencia invitat[9] ad postulandum per thema propositum ita dicens[10]: 'Si quis vestrum indiget sapiencia, postulet a Deo.'

<3.> Et quia necesse est agnoscere increatam sapienciam, que est sacratissima Trinitas, unus Deus, a quo procedunt omnia, et necesse est ponere incarnatam[11] sapienciam[12], que est Unigenitus Filius Dei[13], per quem facta sunt omnia, et tercio superest dare sapienciam inspiratam, que est scriptura sacra, qua disponuntur singula, quibus sapienciis quilibet purus viator indiget: igitur quilibet huiusmodi debet sapienciam a Domino postulare, dicente themate 'Si quis vestrum indiget sapiencia, postulet a Deo'. — Movent[14] autem ad postulandum humiliter quatuor[15]: Primo invitantis dignitas: Spiritus[16] namque Sanctus est, qui invitat; secundo donantis largitas, quia Deus est, qui dat omnibus affluenter; tercio indigencium necessitas, quia omnes peccaverunt et[17] egent gracia Dei; quarto donande rei fructuositas, que est sapiencia sanctis hominibus inspirata, ad quam incitans spiritus Domini dicit omnibus indigentibus: »Si quis vestrum indiget sapiencia, postulet a Deo.« Postulet, inquam, vehementer admirans invitantis Dei Spiritus dignitatem, postulet cordialiter magnificans Dei donantis largitatem, postulet pensans propriam indigenciam et anhelans ad sapiencie fructum, ut Spiritus Sanctus dignum efficiat, Dominus omnipotens et sic tota Trinitas habundantem faciat, consideracio proprie indigencie humiliet et fructus divine sapiencie finem postulacionis remuneret et laboris. Quem fructum insinuat Apostolus ad Rom. 6° dicens: »Habetis fructum vestrum in sanctificacione, finem

---

[5]) *I*: profundi *Codd.* — [6]) *Codd.*: scatirat *A.* — [7]) *Codd.*: demones *A.* — [8]) *Codd.*, *in H ab h² additum.* — [9]) *I*; *post* postulandum *AH*, *post* egentes *D.* — [10]) *Codd.*; *post* thema *I.* — [11]) *AD*: increatam *HI.* — [12]) *Codd.*: incarnatam *add. H.* — [13]) *Codd.*: *post* Unigenitus *A.* — [14]) *I ex correct.*; mouerent *Codd.* — [15]) *Codd.*; *ante* humiliter *I.* — [16]) *Codd.*: *post* namque *I.* — [17]) *Codd.*: ut *male D.*

Digitized by Google

»vero vitam eternam.« Fructus ergo sapiencie (i. scripture sacre) est sanctificacio et finis vita eterna.

<4.> Pro quo notandum, quod res multipliciter dicuntur | || *I1C*
sancte vel sacre[18]. Vel per se primo, ut Trinitas increata, vel secundo imitatorie, ut creature racionales, que ex accidentali informacione ymaginis accipiunt sanctitatem. Unde Levitici 11°: »Sancti eritis, quia ego sanctus sum.« In creaturis autem triplex sanctitas invenitur, sc. subiective, ut in homine et in angelo, effective, ut in sacramento vel creatura, qua sanctus utitur, ut in eo efficiat sanctitatem, vel tercio significative, ut in Christi cruce vel alia ymagine dandi sancti. Sic enim Aristoteles dicit tribus modis equivoce urinam, medicinam et homines esse sanos; urinam significative, medicinam effective, et homines subiective.

<5.> Scriptura ergo dicitur sacra 1° significative, quia res sacras vel sanctas significat; 2° effective, quia efficit in homine sanctitatem. Qui enim scriptura debite utitur, efficienter[19] per ipsam sanctificatur. Sanctificat autem sacra scriptura hominem, docens eum timere divinam maiestatem, amare bonitatem, pietatem orare, fidei claritatem habere, tenere caritatem, scire veritatem, tranquilitatem pacis sitire[20], mundi adversitatem sentire, abhorrere omnem iniquitatem, frequentare bonorum societatem, prosperitatem mundi contempnere: felicitatem celi appetere, iubilare laudis amenitatem, retinere cordis iocunditatem, dampnacionem finaliter effugere et vitam eternam[21] in gloria[22] possidere. Ecce dum ista in homine sacra scriptura efficit, ipsum sanctificat et vere sapientem facit. Vere enim sapiens est, cui res, sicud sunt, sapiunt. Et hinc dicit b. Bernhardus: »Invenisti sapienciam, si prioris vite peccata »defleas, si huis seculi desideria parvipendas, si eternam beati»tudinem toto desiderio concupiscas. Invenisti sapienciam, si horum »tibi singula sapiunt, prout sunt.« Hec Bernhardus.

<6.> Pro istis eciam iam dictis dicitur Ecclesiastici 51°: »Beatus, qui in istis versatur bonis, qui ponit illa in corde suo, »sapiens erit semper (i. sine fine)«. Unde Ecclesiastici | 6° | *I1D*
dicitur: »Quibus agnita est sapiencia, permanet usque ad con»spectum Dei«; propter quod hortando singulariter quemlibet Sapiens dicit ibidem: »In animo tuo accede ad illam, et mani»festabitur tibi, et continens factus ne derelinquas eam; in no»vissimis enim invenies requiem in ea et convertetur tibi in »oblectacionem, et erunt tibi compedes eius in proteccionem »fortitudinis et bases virtutis, et torques illius in stolam glorie. »Decor enim vite est illa... stolam glorie indues[23] eam et coronam »gratulacionis superpones tibi, fili, si attenderis michi, disces eam, »et si accomodaveris animum tuum, sapiens eris.« Sapiens, inquit, eris, quia in sacra scriptura cognosces testimonium[24] veritatis, que

[18]) *Codd.*: *in D add. in marg. d*[1]. — [19]) *Codd.*: *om. A.* — [20]) *Codd.*: scire *male I.* — [21]) *AI;* eternaliter *HD.* — [22]) *Codd.*: *D add. in marg.* — [23]) *Codd.*: induens *A.* — [24]) *Codd.*: testimonia *A.*

Digitized by Google

sunt credenda. Secundo cognosces Domini precepta, que cum sint honesta, sunt adinplenda. Tercio cognosces iudicialia, quibus, quia sunt equitatis, est parendum. Quarto cognosces exemplaria, que, cum sint sanctitatis, sunt imitanda. Quinto cognosces promissiones premiorum, que premia sunt speranda. Sexto cognosces comminaciones suppliciorum, que supplicia sunt timenda. Septimo cognosces cerimonias (i. honorificencias) divini cultus, que cerimonie sunt legaliter reverende. Hec enim iam dicta sacra$_{25}$ scriptura, cum sit lex universalissima$_{26}$ inplicat, ad que intelligenda sapiencia est necessaria: igitur 'Si quis vestrum indiget sapiencia, postulet a Deo'. Audiat Augustinum super Joannem Omelia 18ª dicentem: »Surge, quere, suspira$_{27}$, anhela desiderio$_{28}$, et clausa pulsa, quia qui credit vera esse, que in scriptura sunt, quamvis non intelligat, iam pulsat.« Qui credit, et dignus est, cui apperiatur, si pulsare persistat; quamvis tamen tardus sit, ut eciam
|||*I 2 A* exponentem non sequatur, non desperet, maneat in fide, ambulet in via (sc. imitando Dominum Jesum Christum). [Versus] Nam:

»Qui Christum bene$_{29}$ scit, satis est, si cetera nescit..« et: »est plus nescire, sine Christo plurima scire«.

<7.> Vive ergo Christum et bene scies Christum; si male vivis, Christum non noscis et forte in eternum peribis. Egens es, sapiencia prima carens: surge a peccato, quere virtutem, suspira ad graciam, anhela magno desiderio; clausum est: pulsa, quia pulsanti aperitur, indigens ad postulandum incitatur, cum dicitur 'Si quis vestrum indiget sapiencia, postulet a Deo'. Postulet, inquam, ut assidue sapienciam (i. sacram scripturam) audiat, audiendo clare intelligat, intelligendo dulciter amet, amando inpleat et inplendo doceat ignorantes. Nam dicitur 2ª Timoth. 3°: »Omnis scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad »arguendum, ad corripiendum et ad erudiendum in iusticia, ut »perfectus sit omnis homo ad omne opus bonum instructus«; ergo qui sacra scriptura instructus fecerit sic, et docuerit, 'magnus vocabitur in regno celorum' ait Salvator Matth. 5°. Sed quia ad hoc quisque$_{30}$ viancium$_{31}$ indiget sapiencia, igitur postulet a Deo, qui omnes vocat, omnesque reficit, dicens Matth. 11°: »Venite »ad me$_{32}$ omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam »vos«, qui eciam omnibus dat affluenter et$_{32}$ ad recipiendum omnes incitat dicens: 'Si quis vestrum indiget sapiencia, postulet a Deo.' Ubi$_{33}$ thema$_{33}$.

<8> In$_{34}$ quibus verbis quilibet indigens$_{34}$ postulet$_{35}$ a$_{35}$ Deo$_{35}$, qui omnibus dat affluenter et nulli rite petenti inproperat; postulet

---

[25]) *Codd.*: *H ab h*². — [26]) *AHD*: *I ex correctura* verissima. — [27]) *AHD*: superra (*vel* superia) *I*. — [28]) *Codd.*: desidera *A*. — [29]) *Codd.*: *om. I*. — [30]) *I in marg.* 'nostrum'; *v. ann. 25*. — [31]) *AHD*: viam tantum *pessime I*. — [32]) *Codd.*: *om. A*. — [33]) *AD*: *om. I, in H corrector h*¹ *delevit*. — [34]) *AD*; *verba* in ∾ indigens *om. IH*. — [35]) *Codd.*: *om. H*.

Digitized by Google

sapienciam[36] (i. sacram scripturam), que omnibus satisfacit, quia quidquid queritur ad salutem, totum iam adinpletum est in scripturis: qui ignarus est, invenit ibi, quod[37] discat; qui contumax est et peccator, invenit ibi futuri iudicii flagella, que timeat; qui laborat[38], inveniet[39] ibi epulas promissionis vite | perpetue, quas manducando | *I 2 B* amplius exercetur[40] ad opus; qui pusillanimis est et infirmus, inveniet ibi mediocres iusticie cibos, qui etsi pingwem animam non faciunt, tamen mori non permittunt; qui magnanimus est et fidelis, inveniet ibi spirituales escas continenciores vite, que perducunt eum ad angelorum naturam; qui percussus est a dyabolo et vulneratus est in peccatis, inveniet ibi medicinales cibos, qui eum per penitenciam reparent ad salutem. Ut quid scriptus est Achor[41] Josue 7°, qui propter furtum lamine auree lapidatus est, nisi ut timeant fures? Ut quid filii Israel fornicati cum filiabus Moabitarum percussi referuntur in Belphegor, nisi ut perhorrescant fornicatores? Ut quid concupitores carnis castigati sunt[42] in deserto, nisi ut nemo delicias concupiscat? Ut quid David arguit Naathan et suscepit penitenciam, nisi ut adulteri et homicide penitencie remedia non desperent? Raab meretrix sanctificata est, ut meretricibus spes daretur. Nichil ergo minus est in hoc convivio, quam necessarium habet salus humana. Ut quid scriptus Jeroboam, qui vendebat sacerdocium, cuius domus est deleta de superficie terre? Ut quid scriptus est Gezy? Postulavit munera pro sanitate Naaman facta, cui ipsius Naaman adhesit lepra. Ut quid scriptus est Judas Scarioth, qui inquiens 'quid vultis michi dare' vendidit sanctum, quem secuta est dampnacio iusta? Ut quid scriptus est Symon magus, qui donum Dei existimavit peccunia vendi, quem secuta est comminacio ista 'Utique age penitentiam ab hac nequicia tua, et roga Deum Patrem, Dominum nostrum, Jesum Christum, si forte remittatur tibi hec cogitacio cordis tui. In felle enim amaritudinis et obligacione | iniquitatis video te esse' sic | *I 2 C* dixit Petrus apostolus Actuum 8°.

<9.> Revera hii scripti sunt, ut posteri pro sacramentis non pactent, non exigant, et si exigant, per[43] iam[43] dictos[43] premoniti dampnacionem accipiant graviorem Ut quid scriptum est, quod[44] dixit[45] Salvator Matth. 10°: »Gratis accepistis, gratis date?« Ut quid scriptum est Apoc. 22°: »Et sponsus (sc. Christus) et sponsa (sc. sua ecclesia) dicunt 'veni' et qui audit (sc. Christum et ecclesiam suam ut verus minister) dicat 'veni'... Qui vult, accipiat aquam vite gratis.« Certe scripta sunt hec ad nostram doctrinam, ut pie et gratis sacramenta Domini nostris fratribus ministremus. Ab hac doctrina discedentes filii ecclesie degeneres, ut ignavi trutanni balbuciunt, ut rane coaxant et ut cicade ciccitant, velud Antichristi

[36]) *Codd.: ante* postulet *D.* — [37]) *Codd* : quid *I.* — [38]) *Codd.*: laborant *I male.* — [39]) *Codd :* invenient *I male.* — [40]) *Codd.*: exercentur *I male.* — [41]) *Codd.*: Athei *I male.* — [42]) *Codd.*: sint *HD.* — [43]) *Codd.*: piam dicciones *A.* — [44]) *Codd.*: *om. I, add.* ι^2. — [45]) *Codd.*: *post* Salvator *H.*

Digitized by Google

titinilli et nunccii volentes exaccionem pro baptismo, confessione, sacra unccione et pro sacramentis ceteris defendere et dampnatam conswetudinem tamquam laudabilem approbare; sed iubente Domino deficiunt, quod non audent expresse dicere, quod pactacio precedens vel exaccio de post sequens[46] sit laudabilis conswetudo. Decipiuntur autem ex hoc, quia legem mortis de longa invaluisse[47] conswetudine laudabilem conswetudinem arbitrantur. Ego autem audenter assero, quod gratis dona Cristi dispensare gratuite est laudabilis conswetudo, sed pactare ante, exigere post est prava et vituperabilis conswetudo Prava exaccio prohibiter et pia conswetudo precipitur. Unde Extravag. 'De symonia' ca° 'Ad Apostolicam' dicitur: »Ad apostolicam audienciam frequenti »relacione pervenit, quod quidam clerici pro exequiis mortuorum »et benediccionibus nubencium et similibus peccuniam exigunt et »extorquent; et si forte eorum cupiditati non fuerit satisfactum, |I2D »inpedimenta ficticia[48] fraudulenter opponunt.« Et sequitur ad propositum: »Quapropter super hiis pravas exacciones fieri pro»hibemus et pias conswetudines precipimus observari, statuentes, »ut libere conferantur ecclesiastica sacramenta.« —

<10.> Ecce quam plana et sana est hec sancta[49] Scripture medicina, quam avari pensantes humiliter possunt ad sanitatem gracie pervenire. Unde cuilibet eciam[50] illorum dicitur[51]: »Si quis vestrum indiget sapiencia, postulet a Deo.« 'Si quis indiget sapiencia', ut fide cognoscat clarius Trinitatem; 'Si[53] quis indiget sapiencia', ut cognoscat potestatem Dei omnia producentis[53]; 'Si quis indiget sapiencia' ad cognoscendum incarnacionem Filii Dei; 'Si quis indiget sapiencia' ad discernendum ecclesiastica sacramenta, quare instituta sunt, quid operentur et quomodo gratis pro Deo ministrentur '... postulet a Deo'. Quia ecce preponitur nobis liber Sentenciarum, liber involutus, scriptus intus et foris[54], de rebus et signis rerum (i. de sacramentis); de rebus quidem altis, ymmo altissimis: nam primus de adoranda Trinitate, secundus de omnium rerum potenti et[55] libera produccione, tercius de benedicta Filii Dei incarnacione, quartus de sacramentorum institucione ac operacione. Et patet, quod liber Sentenciarum quatuor secreta secretissima continet: sc.[56] scienciam inaccessibilis[57] Trinitatis, quoad primum, scienciam produccionis rerum[58] omnium et sic obscure predestinacionis quoad secundum, scienciam abscondite incarnacionis, quoad tercium, et misterium sacramenti venerabilis, sc. sacramenti corporis Cristi et sangwinis, quoad quartum. Unde, quantum ad primum, liber Sentenciarum est campus latissimus, plenus frugibus

[46]) *Codd.*: sequentes *male I.* — [47]) *Codd.*: involuisse *A male.* — [48]) *Codd.*: ficticiva *I.* — [49]) *Codd.*: sancte *I.* — [50]) *Codd.*: *post* illorum *D.* — [51]) *Codd.*: dicit *A.* — [52]) *Codd.*: Domino *H.* — [53]) *Codd.*: *verba* si ∾ producentis *om. I.* — [54]) *Codd.*: et *add. D.* — [55]) *H*: *post* libera *DI.* — [56]) *Codd.*: *post* scienciam *I* — [57]) *Codd.*: *in D* neobtahle *in marg.* — [58]) *Codd.*: *om. A.*

Digitized by Google

ex sacratissima Trinitate, unde ibi agitur de uti et frui. Quantum ad secundum, est ortus plenus fructibus ex creaturarum multitudine. Quantum ad tercium, est fons redundans aquis dulcibus ex benedicta incarnacione Quantum ad quartum, est apoteca ||| *13 A* sanissima ex sacramentorum redolencia. Et quia sacra scriptura est cibus[59] spiritum[60] nutriens[60] et est potus suavissime inebrians, ergo esurientes venite et comedite, sicientes venite et bibite. Si quis nescit comedere, quia durus est panis hic, et nescit bibere, non habens, quo hauriat et sic 'indiget sapiencia, postulet a Deo', ut sapienter posset hunc panem (sc. verbi Dei) comedere et utiliter bibere, ut in eo esset fons aque vive, salientis in vitam eternam. Non horrescat accedere propter difficultatem[61] hanc sacram sapienciam, ut quidam ignari faciunt[62], qui suam edificacionem derelinquunt, de quibus dicit venerabilis Anselmus in 'De similitudinibus' ca° 158°: »Sunt quidam sanctarum scrip»turarum ignari, qui dum aliquid audiunt, quod ad edificacionem »suam retinere possunt, contempnendo dicunt: 'ad quid[63] illud[64] »tantillum tenebo? dimittam, quiescam, vivam, ut potero, quia »frustra sapiencie amplius studebo: non enim omnes peribunt, qui »sapientes non sunt'. Hec et hiis similia piger insipiens sibimet »proponit nec percipit, quia antiqus hostis ad interitum eius talia »sibi suggerit, quatenus in omni vita sua nulli utilitati intendat, »sed in negligencia et torpore miser semper vivat et ignarus pereat.« Hec Anselmus. Sed vos, o karissimi, non sic, sed pro utilitate sua capiat, quantum quis[65] poterit: querat et dabitur sibi; querat et inveniet; pulset et aperietur sibi liber clausus[66], plenus divinis misteriis Nam »omnis, qui petit, accipit, et qui querit, invenit et »pulsanti aperietur.« Luc. 11°. Igitur 'Si quis vestrum indiget sapiencia, postulet a Deo', ubi thema.

<11.> In quibus verbis sacra scriptura in libro Sentenciarum tradita ex[67] quatuor commendatur prerogativis[68], que quatuor | *13 B* libris aliqualiter correspondent. Primo commendatur ex firmissima veritate, quam habet ex suo esse formali, quia sapiencia; secundo commendatur ex magna auctoritate, quam habet ex principio originali, quia a Deo; tercio commendatur ex nobilitate dignitatis, quam habet ex unione mirabili, quia est sapiencia, qua quilibet viator indiget; quarto commendatur ex largiflua[69] liberalitate, quia omnes indigentes invitat dicens 'Si quis vestrum' (i. e. quicunque) 'indiget sapiencia, postulet a Deo'. Dimissis tribus membris ultimis pro libris sequentibus dixi, quod in verbis thematis sacra scriptura in libro Sentenciarum tradita commendatur ex firmissima veritate, quia est sapiencia inmediate inspirata a Deo hominibus sanctis; de quibus b. Petrus 2ª

[59]) *Codd.*: suauissima *I.* — [60]) *Codd.*: *om. A.* — [61]) *Codd.*: difficilitatem *I.* — [62]) *Codd.*: *post* ut *D.* — [63]) *Codd.*: aliquid *I.* — [64]) *Codd.*: id *A.* — [65]) *Codd.*: quiuis *I.* — [66]) *Codd.*: et *add. I.* — [67]) *Codd.*: *post* commendatur *D.* — [68]) *Codd.*: *post* quatuor *AH.* — [69]) *Codd.*: largissima *I.*

Digitized by Google

Petri 1° dicit: »Non enim voluntate humana allata est aliquando »prophecia, sed Spiritu Sancto inspirati[70] locuti sunt sancti Dei »homines.« Unde generaliter dicebant »Hec dicit Dominus«. Quapropter sicud summo bono[71] simpliciter propter se est[72] per amorem adherendum, sic veritati, quam dicit[90] summum bonum, est simpliciter propter se per intellectum acquiescendum ex eo, quod sicud summum bonum nullam potest in se maliciam includere, sic nec eius veritas, quam dicit, potest includere falsitatem, cum 'inpossibile sit Deum mentiri': Ad Hebreos 6°. Ex isto patet, quod locus ab auctoritate sacre scripture est primus locus vel sedes prima argumentorum, ad quem omnia argumenta alia tamquam ad unum primum reducuntur Homo enim, non-deus, non est proprie auctor, sed discipulus fallibilis ipsius auctoris (sc. Dei): ‖ *13C* ideo incertum est credere sibi, nisi prius credendo Deo. ¦ Unde recte[73] propter hoc dicitur in themate: 'Si quis vestrum indiget sapiencia, postulet a Deo' sc. tamquam a primo auctore veritatis infallibilliter informante.

<12.> Sed dicet[74] quis 'ergo frustra magistri argumentis fidei articulos discuciunt et frustra studentes addiscunt, cum eis fides sufficiat, que est firma adhesio katholice veritatis. Item per raciones huiusmodi argumentorum fides privatur merito dicente b. Gregorio in omelia Paschali: »Fides non habet meritum, ubi humana »racio prebet experimentum«, ergo magistri et subtiles theologi astruentes fidem humanis racionibus merito fidei sunt privati.' — Pro isto est notandum, quod fides est actus ipsius intellectus[75] viatoris, fundatus spe et karitate, quem actum et sic fidem contingit augeri; propter quod discipuli Jesu rogaverunt sibi adaugeri fidem dicentes Luce 17°: »Domine, adauge nobis fidem!« Et Salvator sciens fidem in layco centurione augmentatam, dixit Matth. 8°: »Non inveni tantam fidem in Israel!« Tunc autem fides augetur, dum fidelis[76] exercitatus in theologia noscit racionem reddere de hiis, que continentur in sacra scriptura et dum scit eos redarguere, qui veritati contradicunt. Pro prima parte istius dicti est illud 1ª Petri 3°: »Parati semper ad satisfaccionem »omni poscenti racionem de ea, que in vobis est, fide«; pro secunda parte est illud Apostoli ad Titum 1°: »Oportet epi»scopum et sic presbiterum amplecti eum, qui secundum doctrinam »est, fidelem sermonem, ut potens sit exhortari in doctrina sana »et eos, qui contradicunt, arguere.« Unde et Hebreis inproperat Apostolus Hebreorum 5°, ex eo, quod non curarunt augmento fidei illustrari. Unde dicit: »Cum deberetis esse magistri ¦ *13D* »propter tempus, rursus indigetis, ut docea mini, que sunt elementa exordii sermonum.« Supponentes ergo fidem sathagamus, que

---

[70]) *Codd.*: inspirata *I.* — [71]) *Codd.*: *in I errore duplicatum.* — [72]) *Codd.*: *post* propter *male D.* — [73]) *Codd.*: item *male I.* — [74]) *Codd.*: diceret *D; in H correctum.* — [75]) *Codd.*: intus *H errore.* — [76]) *Codd.*: fideles *I male.*

Digitized by Google

sunt fidei, racione astruere ac intelligere, ut possimus ceteris eciam in merito prepollere. Scire enim debemus, quod, sicud meritorium est discere bene facere et intendere meritum, ut sciens sit Deo obligacior ad non peccandum et amplius diligendum, sic meritorium est discere fidem[77] discutere suam, in qua posset meritorie simplicibus prepollere iuxta illud Daniel 12: »Fulgebunt docti quasi »splendor firmamenti et, qui ad iusticiam erudiunt multos, quasi »stelle in perpetuas eternitates.« Hec pensans venerabilis Anselmus libro 1° 'Cur Deus homo' ca° 2° dicit: »Sicud »rectus ordo exigit, ut profunda Cristiane fidei prius credamus, »antequam ea presumamus racione discutere, ita negligencia michi »videtur, si postquam confirmati sumus in fide, non studemus, »quod credimus, intelligere.« Et Richardus dicit: »Parum debet »nobis esse, que recta sunt et vera, de Deo credere, nisi satagamus, »que credimus, intelligere.« Ubi patet, quod isti magni doctores non sunt opinati frustratorium, ymmo valde meritorium racione tractare singulos fidei articulos, quousque intelligantur. Non enim est aliquis articulus Cristiane fidei contrarius, sed consonus racioni; quia si foret racioni contrarius, foret falsus et sic non articulus fidei Cristiane[78]; cum summa Veritas non necessitat ad credendum falsum contrarium veritati. Et patet, quod non gratis, sed meritorie magistri articulos fidei discuciunt[79], presupposito tamen illo, quod vivant in suis actibus virtuose. Quoad dictum b. Gregorii dicitur, quod fides non habet meritum, si solum humana racio deduceret ad credendum, ita quod intendit b. Gregorius neminem quidquam mereri solum in credendo humane racioni; ‖ non tamen vult negare, quin fulciendo fidem humana racione aut noticia experimentali contingit hominem meritorie diligere evidencias ad firmandum efficaciter fidem suam. Multa enim experimenta habebant Apostoli de operibus miraculosis et meritoriis Christi. Sic enim Christus probavit fidem sue resurreccionis ab experimento sensuum dicens: »Palpate et videte« (sc. solliditatem corporis) et Thome precepit manus mittere in latus et[80] clavorum loca ad firmandum fidem. Et ideo argumentorum a sensibus Johannes Ewangelista habens memoriam confirmabat et ipse alios dicens 1ª Johannis 1°: »Quod audivimus et vidimus, annuncciamus vobis, et manus nostre »contrectaverunt de verbo vite et vita manifestata est, et vidimus; »et testamur et annuncciamus vobis vitam eternam.« Ad quam nos[81] perducere[81] di<gnetur>[81] etc.

I4A

---

[77]) *D; H ex corr.*: *post* suam *I.* — [78]) *Codd.*: *post* articulus *I.* — [79]) *Codd.*: discunt *I.* — [80]) *Codd.*: *om. H.* — [81]) *I*: *om. HDA.*

Digitized by Google

⟨II.⟩ Questio.[82]

Utrum increata Trinitas sacram scripturam, que est sapiencia et sciencia dignissima, donat solum ex gracia hominibus, ut perpetue sint salvati?

⟨1.⟩ *Arguitur* primo contra primum suppositum questionis sic: Nulla doctrina, que supponit sua principia aliunde, digna est nomine sapiencie, quia sapientis est ordinare et non ordinari, ut dicitur 1° Methaphisice. Sed sacra scriptura est doctrina, que supponit sua principia aliunde, quia a[83] lumine[83] superioris sciencie, que sc. est[84], Dei et beatorum. Igitur sacra scriptura non est digna nomine sapiencie et per consequens non est sapiencia. Item quod non sit sciencia, arguitur sic: Omnis sciencia procedit ex per se notis: sed sacra scriptura non procedit ex per se notis, quia ex articulis fidei, qui non sunt per se noti: igitur sacra scriptura non est sciencia: consequencia tenet in 'baroco'; maior est doctrina Philosophi et minor patet ex eo, quod sacra scriptura
14 B fundamentum recipit in articulis fidei, qui non ab omnibus[85] conceduntur: 'non enim omnium est fides' 2ª ad Thessal. 3°. Contra tercium suppositum arguitur sic (sc. quod non sit dignissima de per se certitudo): Pertinet ad dignitatem sciencie, ut, que est cercior[86], sit dignior. Sed alie sciencie sunt, de quarum principiis dubitari non potest; videntur esse cerciores, quam sacra scriptura, cuius principia (sc. articuli) dubitacionem recipiunt: ergo sacra scriptura non est doctrina dignissima. — 4° contra questionem in se arguitur sic: Increata Trinitas donat sacram scripturam hominibus ad salutem ex merito, ergo non solum ex gracia; consequencia videtur esse nota, sed antecedens[87] probatur[29] sic: Increata Trinitas donat hominibus beatitudinem ex merito: ergo et sacram scripturam, que est medium ducens ad beatitudinem. Igitur argumentum verum. —

⟨2.⟩ Quia in actibus meis frequenter a Patre et Filio et Spiritu Sancto capio inicium, ut Pater donaret ex sua gracia potenciam, Filius sapienciam et Spiritus Sanctus benevolenciam ad complendum meritorie actus meos: ideo in presenti actu recommendacionem ab illis tribus personis sanctissimis inchoavi, et cum ille tres persone sint increata Trinitas, igitur ex racione simili ab ipsa Trinitate Sacratissima[88] orditus sum questionis titulum transiens per media versus finem ultimum, qui est salus perpetua salvandorum. Ponitur ergo in questionis titulo 'Increata Trinitas': unde, quia ipsa est principium omnium rerum productarum, igitur dico

[82]) *H; om. ID;* movetur circa inicium Sententiarum *add. H.* — [83]) *Codd.* alunde *pessime D.* — [84]) *Codd.*: *post* Dei *ponit I.* — [85]) *Codd.*: hominibus *pessime D* — [86]) *Codd.*: reccior *male I.* — [87]) *Codd.*: arguitur *male I.* — [88]) *Codd.*: sanctissima *I.*

Digitized by Google

in principio, quod 'increata Trinitas est Pater et Filius et Spiritus Sanctus' unus Deus simplex, inmensus, eternus, inmutabilis, omnipotens, omnisciens, omnivolens, summe bonus et ineffabilis, de quo dicit Apostolus Romanorum 11°, || ex quo omnia, per || *I 4 C*
quem omnia, in quo omnia. Ubi hec preposicio 'ex' dicit auctoritatem et esse a nullo, et Patri competit, qui est principium sine principio; sed hec preposicio 'per' notat medium et esse ab alio, per hoc intelligitur Filius, qui est principium de principio; et hec preposicio 'in' notat conservacionem esse ab aliis et propter hoc conpetit Spiritui Sancto, qui est continencia omnis boni. Et patet, quod in unitate[89] nature divine sunt tres persone, quarum prima est a nulla, 2ª per generacionem est a sola prima, et 3ª per communem inspiracionem est a prima et secunda. Istud tamen sic est[81], quod trinitas personarum non excludit ab essencia unitatem. Nam dicit divinitatis secretarius 1ª Joh. 5°: »Tres sunt, qui testi- »monium dant in celo: Pater, Verbum et Spiritus Sanctus: et hii »tres unum sunt« Ecce unitas essencie. Ymmo et Deus met dicit Joh. 10°: »Ego et Pater unum sumus« et potest hec inmensa veritas[91] sic swaderi: Quia[29] qui crederet Deum non posse summe communicare se, negaret in eo potenciam; qui vero crederet eum posse, sed nolle, negaret in eo clemenciam; qui vero crederet eum velle et posse, sed nescire, negaret in eo sapienciam: cum autem potuerit, voluerit et sciverit se summe communicare, hoc fecit eternaliter, sc. habendo dilectum, i. e. Filium, vel condilectum, i. e. Spiritum sanctum. Et rogo, quis dubitat, quin ex pura philosophia a posteriori demonstrari poterit esse unam primam essenciam vel naturam, quam Deum dicimus? Et cum illa sit optima atque perfectissima, plenissime ac delectabilissime legit intus se ipsam cum omnibus suis proprietatibus, et per consequens cum quolibet adsignando. Et cum non potest interpellari in ista intelleccione incipiendo vel desistendo, quia alias secundum philosophos | vilesceret | *I 4 D*
indigens ad suam beatitudinem causa extrinseca adiuvante, si igitur ista prima natura ita se habeat, quis dubitat, quin habet potenciam, secundum quam potest sic ad intra agere? Et cum illa potencia non potest ociari, ex racione eadem necesse est, ut ab illa potencia equaliter et sapienter procedat actus intrinsecus. Et necesse est, quod ex illa potencia ac verbo et sapiencia sibi equali procedat res tercia, que est quietacio vel conplacencia in se ipso: et illa tria vel illas[92] tres[92] res[92] vocat ecclesia Patrem et Filium et Spiritum Sanctum. Ergo, o gentilis, accepta racione ista, accede propinquius, accipe signacionem[93] sancte Ecclesie et consenciens Cristiane fidei aliqualiter percipies increatam Trinitatem, que regit singula suaviter, a qua inicium capit questio, qua[94] queritur

---

[89]) *Codd.*: *post* divine *D.* — [90]) *Codd.*: *om. D.* — [91]) *Codd.*: *post* swaderi *D.* — [92]) *Codd.*: *I legit* istis tribus ter *pessime.* — [93]) *Codd.*: significacionem *H.* — [94]) *Codd.*: quia *I.*

Digitized by Google

'utrum increata Trinitas sacram scripturam que est sapiencia et sciencia dignissima, donat solum ex gracia hominibus, ut perpetue sint salvati?'

<3.> *Pro qua explananda*, ut ipsa increata Trinitas dona-
5 verit, supponitur ex supra dicto duplici testimonio fore increatam infallibiliter Trinitatem. Et tunc noto, quod questio presupponit tria et unum querit: 1° presupponit, quod sacra scriptura sit sapiencia, 2° quod[29] sit sciencia, 3° quod sit doctrina dignissima — et tunc 4° querit, an ipsam increata Trinitas donat hominibus
10 solum ex gracia, ut perpetue sint salvati. Et ita ponam breves quatuor conclusiones: tres de supposito et unicam de quesito. Pro suppositis ergo questionis ego noto, quod scriptura sacra unomodo dicitur per modum obiecti seu materie obiectivalis, sicud et fides katholica capitur per modum obiecti sive materie obiecti-
|||*15 A* valis iuxta illud in simbolo Athanasii[95]: |: »Hec est fides »katholica, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus »esse non poterit.« Et sic scriptura sacra est verbum Dei Christus cum hiis, que per ipsum generi humano sunt dicta et revelata, ut sub obtentu eterne beatitudinis ab hominibus teneantur firmiter
20 et credantur. Ex quo sequitur, quod omnis veritas directiva hominis, ut debite serviat Deo suo, est scriptura sacra vel explicite vel inplicite credenda ab hominibus et tenenda, cum omnis talis est lex necessario per fidem hominum adinplenda iuxta Salvatoris illud iuramentum Matth. 5°: »Amen dico vobis, donec
25 »transeat celum et terra, iota unum aut unus apex (i. nulla veritas per os meum dicta) »preteribit, donec omnia fiant.« Tales enim veritates sunt verba Christi, non pretereuncia, nisi tempore suo sint inpleta. — Aliomodo scriptura sacra dicitur per modum forme vel habitus vel actus formalis respectu obiective scripture, descripte
30 superius, et sic scriptura sacra est cognicio verbi Dei Christi et eorum, que per ipsum[96] humano generi sunt dicta et revelata, ut sub obtentu eterne beatitudinis ab hominibus firmiter teneantur et credantur, sive sit talis cognicio, que est simplex adhesio veritatis, sive habitus ex principiis deductus, sive habitus, quo fides traditur[97],
35 defenditur et per raciones declaratur ex principiis homini nocioribus. Et secundum istam tripertitam distinccionem sunt diversificati theologi: primi sunt boni simplices homines, qui fide presupposita[98] adherent firmiter verbo Dei et cuilibet eius veritati. Alii sunt racionibus declarantes et defendentes katholicam veritatem, ut
|*15 B* magistri laborantes[29] |vel scientifici sacerdotes legem <Dei> populo declarantes; tercii sunt, qui habitis questionibus ex principiis fidei quiescunt in illis sine declaracione et defensione quoad alios. — Tercio modo scriptura sacra dicitur vox vel scriptum vel signum signans verbum Dei Christum vel veritatem aliquam, que est per[29]

---

[95]) *Codd.*: Anastasii *I.* — [96]) *Codd.*: ipsam *I.* — [97]) *D*: trahitur *H*, creditur *I* — [98]) *D*: supposita *I*, presu<m>pta *H*.

Digitized by Google

Christum[29] tradita hominibus, ut sub obtentu beatitudinis teneatur et credatur; et ista scriptura est variabilis secundum diversa ydiomata, diversas voces vel diversos caracteres, ymagines pictas sive sculptas, prima scriptura sacra, sc. obiectiva, sanctitate[99] non variata. Ex quo patet, quod ymagines Christi passionem eius notificantes sunt scriptura sacra tam laycis intelligentibus quam eciam literatis; 2° patet, quod omnia ydiomata, quibus passio Christi vel alia Christi veritas designatur, similiter scripture talium ydiomatum sunt scriptura sacra. Ex quo ulterius sequitur, quod non officit, sed proficit diversis ydiomatibus exprimere et eorum propriis caracteribus describere veritates latino ydiomate signatas[100] vel eius caracteribus conscriptas; sic enim ad profectum ecclesie Matheus scripsit ewangelium in hebreo, Marcus in ytalico, Lucas in syro et Johannes in greco ydiomate, ut quadrifarie eadem veritas signaretur. Ex istis patet, quod triplex est sacra scriptura: prima obiectiva ex parte rei, alia informativa anime, 3ª significativa, ut vox in aere vel signum in scripto. Prima in[101] re[101], secunda in anima, tercia in aere, codice vel pariete, vel alio disposito scribi. Prima scriptura obiectiva dicitur aliqualiter[102] formaliter sacra, quia ei inest formaliter sanctitas vel quia est ipsamet sanctitas: Cristo namque formaliter inest[103] sanctitas; est eciam efficienter sacra [1], quia efficit in creaturis racionalibus[104] sanctitatem. Relique || *15 C* vero due scripture non formaliter, sed quodammodo efficienter dicuntur sacre, cum racionalem moveant creaturam, ut sit sacra; et tercia dicitur significative sacra, ut supra dictum est ex eo, quia signat[105] scripturam sacram, que formaliter subiective vel efficienter dicitur esse sacra, et patet ulterius, quod deficiente de[90] facili in signo scriptura sacra prima scriptura non deficiet, iuxta illud verbum Salvatoris Matth. 24° et Luce 21°: »Verba mea »non preteribunt« (sc. quoad signata[106]) quamvis voces prolate deexistent, iuxta illud Philosophi in Predicamentis: »Dictum est, et amplius non potest sumi.« Ex isto ulterius patet, quod sriptura sacra primo modo dicta secundum nullam partem potest falsificari, et per consequens nec sensus Spiritus sancti, quem pretendit in caracteribus designatus, quem vocat Jeronimus specialiter scripturam sacram, dicens 'in Epistolam ad Galatas': »Non debemus putare in verbis scripturam esse ewan»gelium, sed in sensu (i. in veritate designata), non in superficie, »sed in medulla, non in sermonum foliis, sed in radice racionis«. Et idem dicit in Originali super Matth. 14°. Et sanctus Thomas 1ª parte q. 1ª articulo ultimo in solucione tercii argumenti ostendens, quod sensus parabolicus sacre scripture sub litterali continetur, infert dicens: »In quo patet, quod sensui litterali »sacre scripture nunquam potest subesse falsum«; et idem patet

[99]) *I*; stante *DH*. — [100]) *Codd.*: significatas *H*. — [101]) *Codd*: recte *H*. — [102]) *H*; aliqua *Codd*. — [103]) *Codd.*: *post* namque *I*. — [104]) *Codd.*: racionabilibus *I*. — [105]) *I*: significat *HD*. — [106]) *Codd.*: significata *H*.

Digitized by Google

per beatum Augustinum libro 11° contra Faustum et sepe alibi. Unde et hoc pretendebat increata sapiencia, que dicit Proverbiorum 8°: »Iusti sunt omnes sermones mei, non est »in eis pravum quid neque perversum; recti sunt intelligentibus »et equi invenientibus scienciam.« Est enim scriptura sacra primo modo dicta principaliter ut speculum, in cuius qualibet parte con-
15 D tinuata cum altera potest homo videre Trinitatem, se ipsum et viam, per quam in ipsam Trinitatem tenderet, et se a macula purgaret habita, et in posterum precaveret sollicite de habenda. Et patet, quam stulti sunt, qui dicunt, quod scriptura sacra de virtute sermonis foret falsa. Sicud enim stulti sunt, qui solem bipedalem esse asserunt, quia ipsi sic concipiunt, et sicut stulti sunt, qui Trinitati increate corporeitatem formaliter inesse asserunt, quia sic ipsi concipiunt, sic stulti sunt, qui sacram scripturam falsam esse dicunt, quia sic ipsi false concipiunt. Non enim Trinitas est falsa vel corporea, nec sol bipedalis propterea, quia ipsi false concipiunt; similiter nec scriptura sacra. Ergo desistant a tali sensu temerario et subiciant intellectum suum sensui litterali, quem Spiritus sanctus flagitat. Qui eciam dicit Ecclesiastici 41°: »Conparate vobis sine argento sapienciam et collum vestrum »(i. elatam[107] intelligenciam) subicite iugo eius et suscipiat anima »vestra disciplinam (i. ipsius informacionem); in proximo enim »est invenire eam.« Et tantum quoad primum notabile.

Notabile secundum.

⌐4.⌐ *Secundo noto*[108], quod sicud scire est rem noscere ex sensu, fide, racione vel intuitive, sic sciencia est noticia sensualis, fidei, racionis vel intuitiva in genere. Et sicud specialius scire est aliquid racione percipere, ut dicit Augustinus 1° libro De libero arbitrio, sic specialiter sciencia est noticia in anima ex racione vel racionibus causata, quam vocat Commentator super 2m Phisicorum habitum veridicum conclusionum Deductarum ex principiis manifestis ipsi deducenti. Et Aristoteles primo Posteriorum vocat scire simpliciter et non sophistico modo. Et quia racio est duplex sc. superior, que consulit leges eternas divinarum disposicionum, et alia inferior, que consulit leges inferiorum[109] causarum et effectuum naturalium, inde est, quod noticia vel habitus perficiens racionem superiorem vocatur proprie sapiencia, et noticia vel habitus perficiens racionem inferiorem vocatur sciencia. Unde Augustinus De Trinitate 14°
|| 16 A dicit, quod sciencia est proprie cognicio humanarum rerum, sapiencia vero divinarum, quamvis laxius loquendo utraque noticia vel habitus dicatur sapiencia et sciencia. Ex quo patet, quod sapiencia et sciencia unomodo distingwuntur et aliomodo coincidunt:

[107]) *Codd.*: electam *I.* — [108]) *H*: nota *ID.* — [109]) *Codd.*: *in H ab h²; h scripsit* infimarum.

Digitized by Google

2° patet, quod sapiencia dicta proprie est superior dignitate, quam[110] sciencia dicta proprie, intelligendo utramque illarum esse noticiam acquisitam humanitus vel homini divinitus inspiratam[111].

Tercio noto, quod sapiencia proprie est cognicio divinarum rerum et causarum altissimarum, omnium scienciarum caput habens, ex 6° Ethicorum.

Quarto noto, quod sciencia dicitur altera dignior ex 1° 'De anima', vel quia est de nobiliori subiecto vel quia est cercior; et ego[112] addo, quod eciam una sciencia est dignior altera racione modi ipsam tradentis, et racione finis, in quem tendit.

Ultimo noto, quod gracia, ut michi ad propositum sufficit, primo est ex parte Dei, qua Deus habet creaturam sibi gratam ad bonum creature; et illa gracia non est nisi bona voluntas Dei, qua diligit creaturam. Alia gracia est ex parte creature, qua creatura formaliter est grata Deo, et sic est formaliter[113] gratificans Deo ipsam creaturam: et secundum istam duplicem graciam potest primo sic titulus intelligi: 'Utrum increata Trinitas donat hominibus sacram scripturam solum ex sua propria gracia' nullo merito hominum et sic nulla eorum gracia precedente, vel: utrum donat solum ex gracia gratum faciente, ut (faciendo aliquod premiabile) perpetue sint salvati?

Prima conclusio.

<4.> Conclusio 1ª. Sacra scriptura habens se per modum forme est sapiencia proprie dicta. Probatur. Omnis cognicio racionalis creature respectu divinarum rerum et causarum altissimarum est sapiencia. Sed scriptura sacra, sc. secundo modo dicta, habens se per modum forme est cognicio racionalis creature respectu divinarum rerum et causarum altissimarum. Igitur scriptura sacra habens se per modum forme | est sapiencia. Consequencia nota | *16 B*
est, quia in Darii: maior patet ex notabili 3°, et in minori predicatum et subiectum supponunt pro eodem. Igitur conclusio vera.

Corellarium. Scriptura sacra respectu obiecti est certissima; patet, quia respectu causarum altissimarum eternarum.

Corellarium. Scriptura sacra est sapiencia de sapiencia: patet, quia de causa altissima.

Corellarium. Scriptura sacra est profundissima sciencia: patet, quia de rebus divinis.

Istam conclusionem offero reverendo magistro meo Stephano de Palecz[114], sacre theologie baccalario, ad corrigendum, tamquam sapientissimo methaphisico.

---

[110]) *Codd.*: qua *I.* — [111]) *Codd.*: *in D* notabile tercium *add. d*[1]. — [112]) *Codd.*: ergo *I.* — [113]) *H (partim ab h*[2]*)*: forma *Codd.* — [114]) *Codd.*: Paleó *A.*

Digitized by Google

<Conclusio secunda.>

<5.> Conclusio secunda. Sacra[115] scriptura est sciencia. Probatur: quocunque scitur Deus et quo scitus diligitur et per quod dilectus attingitur, hoc est sciencia. Sed scriptura sacra est, quo scitur Deus et quo scitus diligitur et per quod dilectus attingitur: igitur scriptura[116] sacra est sciencia. Maior est nota ex 'quid nominis' et ex 2° notabili, et minor evidet ex illo dicto Salvatoris Joh. 5° dicentis: »Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis »vitam eternam habere; et ille sunt, que testimonium perhibent »de me.«

Secunda conclusio specialior: scriptura sacra est proprie sciencia. Probatur. Omnis certa veritatis adhesio, que est terminus discipline, est proprie sciencia. Sed scriptura sacra est huiusmodi: igitur conclusio vera. Minor patet eo, quod sacra scriptura est habitus ex necessariis et aliquibus principiis per se notis, propter quem habitum sunt discipline, cum omnia, que sunt in sciencia, ordinantur ad scire. Maior probatur: Omnis firma veritatis adhesio per lumen naturale vel per lumen supernaturale est sciencia. Sed omnis certa veritatis adhesio, que est terminus discipline, est huiusmodi. Igitur maior vera.

Corellarium: Scriptura sacra nec est opinio, nec error. ‖ *I 6 C* Patet, quia est proprie sciencia. ‖

Corellarium: Scriptura sacra habet propria principia necessaria.

Corellarium: Scriptura sacra habet conclusiones proprias patet, quia est sciencia proprie dicta.

Istam conclusionem cum subalternata conclusione et corellariis offero reverendo magistro Nicolao Stŏr[117], sacre theologie baccalario formato, tamquam scientifico[118] theologo ad examinandum, an sint bene dicta vel melius corrigenda.

<Conclusio tercia.>

<6.> Conclusio tercia. Scriptura sacra est qualibet alia a se sciencia dignior et sic dignissima. Probatur. Scriptura sacra est de subiecto sive obiecto nobilissimo et est cercior racione docentis, quia Spiritus Sancti, et racione modi et finis per se optimi. Igitur est sciencia dignissima. Consequencia tenet ex notabili 4° et antecedens arguitur: nam scriptura sacra est de Deo, unde et nomen ab eo accepit, ut dicatur theologia, et docetur a Spiritu Sancto, qui est veritatis doctor infallibilis, et nec fallax, ut canit scriptura; et docetur propter finem optimum, sc. vitam eternam, ut dicunt sanctorum testimonia: igitur argumentum verum. Et hanc conclusionem novit gentilis Aristoteles, qui dicit

---

[115]) *Codd.*: *post* scriptura *I.* — [116]) *Codd.*: *post* sacra *I.* — [117]) *In I* Stor. *ab I*[1] Stòer; *H om.*; *D* Stŏr; Stoer *A.* — [118]) *Codd.*: scientissimo *I male.*

Digitized by Google

1° Metaphisice: »Nulla sciencia est nobilior[119] et honorabilior[120] »methaphisica, quoniam ipsa est maxime divina et quia de Deo »est, et Deus eam habet maxime.«

Corellarium: Scriptura sacra supra quamlibet aliam scienciam est appetenda.

Corellarium: Scriptura sacra est omnium aliarum scienciarum doctrix optima et magistra.

Istam conclusionem offero reverendo[29] et[29] religioso fratri Petro Mangolt, sacre theologie baccalario formato, tamquam ponderatori rerum acutissimo ad librandum, an sacre theologie dignitas sit plus aliis ponderanda.

<Conclusio quarta.>

<7.> Conclusio quarta. Increata Trinitas sacram scripturam donat ex gracia hominibus; et non: increata Trinitas sacram scripturam donat solum ex gracia hominibus, ut perpetue sint salvati. Conclusio ista | habet duas partes; prima pars probatur | *I 6 D* sic: Quidquid increata Trinitas donat hominibus, donat ex sua bona voluntate, qua diligit homines, igitur ex gracia. Consequencia tenet ex notabili ultimo et antecedens patet eo, quod nichil potest cuiquam donare, nisi ex bona voluntate, qua vult cuilibet creature bonum. Et tunc subsumendo: Quidquid increata Trinitas donat hominibus, donat ex gracia. Sed sacram scripturam increata Trinitas donat hominibus, igitur donat ex gracia. Consequencia est bona et maior probata; minor probatur: »Omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est descendens a Patre luminum« i. e. a Trinitate increata Jacobi 1°. Sed sacra scriptura est datum optimum et donum perfectum, igitur est descendens a Patre luminum. Consequencia bona[121] et minor patet ex eo, quia ipsam optimus pater dedit et donavit propter finem optimum attingendum; et isto dicto eliditur instancia, qua vellet quis obicere, dicens, quod scriptura sacra, de qua in presenti loquimur, non esset datum optimum atque donum. — Secunda pars conclusionis, puta ista: non increata Trinitas sacram scripturam donat solum ex gracia hominibus, ut perpetue sint salvati, probatur sic: Increata Trinitas donat sacram scripturam ex merito, ergo non solum ex gracia. Tenet consequencia eo, quod meritum et gracia, de qua in notabili dictum est, realiter distingwuntur. Sed antecedens patet de multis ex scriptura: primo de matre Christi, cui data est prophecia ex merito fidei. Nam Luce 1° dicitur: »Beata, que credidisti,« (ecce meritum fidei) et sequitur: »quoniam perficientur in te ea, que dicta sunt tibi a Domino. Et ait Maria« (quid ait? Ea sc., que dicta sunt ei a Domino): »Magnificat anima mea Dominum« etc.[122] Patet idem

[119]) *Codd.: om. H.* — [120]) *Codd.:* homo ra^or *I ab correctore correctum; H addit:* et dignior; *h² superscripsit* nobilior. — [121]) *Codd.:* nota *H.* — [122]) *Codd.:* et *add. H.*

Digitized by Google

|||I7A de David Ecclesiastici 47° ubi dicitur, || quod propter merita exaltavit eum[123] Dominus in verbo glorie. Patet eciam de Moyse, Ecclesiastici 45°, et de Salomone, 3i Reg. 3°, et de Apostolis Matth. 10°. Et cum hiis hominibus donaverit sacram scripturam, ut perpetue sint salvati, sequitur pari racione, quod aliis hominibus donat illam scienciam propter vitam glorie consequendam, et hinc Luce 1° dicitur: »Ad dandam scienciam salutis plebi[124] eius in »remissionem peccatorum eorum.«

Corellarium: Omnis homo sciens sacram scripturam habet eam ex gracia.

Corellarium: Scriptura[125] sacra debet legi, audiri et predicari propter vitam eternam.

Corellarium: Questio quoad supposita est vera, sed quoad quesitum[126] falsa.

Istam ultimam conclusionem cum adiunctis offero reverendo et religioso fratri Johanni, sacre theologie baccalario, tamquam gracioso meo magistro, ut cum sit Johannes, i. e. in quo est gracia, me Johannem, in quo debet esse gracia, de increate Trinitatis gracia, si quid male dixerim, corrigat et informet.

Et totam questionem omnibus mecum in sentenciis concurrentibus offero, cupiens ab eis plenius informari. Raciones autem adductas in oppositum suppositi nunc obmitto causa brevitatis.

<III.>

<1.> Iam restat cum venerandis magistris meis et dominis supra dictis conferre et contra eorum dicta secundum conswetudinem replicare. Et primo contra reverendum magistrum meum Stephanum de Palecz, qui dicit in corellario quinti notabilis, quod nulla creatura creative potest aliam creaturam producere, et probat, quia nulla talis, sed solus Deus possit esse cuiuscunque fontale[127] principium. Contra: Christus Jesus est creatura et Christus Jesus creative aliam creaturam produxit: igitur alia creatura potest aliquam creative producere. Consequencia tenet per similem con-
|I7B cludentem plura, minor nota est, quia | Christus Jesus est creator mundi. Si concedit maiorem, sc. Christus est creatura, tunc contradicit fratri Petro Mangolt, qui dicit in 3° corellario[128] 3e conclusionis: »'Christus est creatura' hec[129] est proposicio simpliciter falsa.« Si concordat cum reverendo fratre Petro, tunc arguitur ambobus sic: Hec est veritas Christi propria, quam dicit: »Deus creavit me« vel »ab inicio creata sum« Ecclesiastici 24°[130], ut patet per b. Jeronimum super Epistolam ad Galatas. Qua con-

---

[123]) *Codd.*: dicens *add. I male.* — [124]) *Vulg., I ex corr.*: plebis *Codd.* — [125]) *Codd.*: *post* sacra *H.* — [126]) *Codd.*: est *add. H.* — [127]) *Codd.*: fontis *I.* — [128]) *Codd.*: *post* in *H.* — [129]) *Codd.*: sed *I.* — [130]) *Codd.*: 59 *D.*

Digitized by Google

cessa arguitur sic: Christus dicit vere: »Deus creavit me«, ergo vere Christo inest vel infuit creacio passiva. Consequencia nota est. Tunc sic: Cuicunque inest formaliter creacio passiva, illud est creatura. Sed Christus est, cui inest vel infuit formaliter creacio passiva, igitur Christus est creatura; maior nota est ex 'quid nominis' creatura, et minor est consequens prioris bone consequencie, cuius antecedens est verum et consequencia est in Darii: igitur etc.[35] Et confirmatur per dictum Jeronimi ubi supra[131] qui dicit: »Multi timore, ne Christum creaturam dicere conpellantur, »totum Christi misterium negant, ut dicant non Christum in hac »sapiencia, sed mundum per sapienciam signari; nos libere pro»clamamus, non esse periculum eum esse creaturam, quem verum »esse hominem et crucifixum et malediccionem[132] tota spei nostra »reverencia profitemur.« Confirmatur per Apostolum ad Galatas 4°, qui dicit: »Deus misit filium suum, factum ex muliere,« ex quo dicto summe katholico arguitur sic: Christus missus est, factus ex muliere, ergo vere factus et creatus; sicud simpliciter vere fuit homo. Nec estimo, quod magister meus Stephanus vel eciam frater Petrus vellet esse de numero illorum, qui corrumpentes textum Apostoli dicunt: 'non debet dici factus, sed natus', quos ven. Beda reprehendit, nec secundo[133] estimo, quod vellent negare istam consequenciam: 'Christus factus est ex muliere, igitur realiter fuit factus'; ac si vellent dicere, quod iste terminus || *17 C* 'ex muliere' sit distrahens, sicud iste terminus 'mortuus'. Nam beata Virgo, ymmo totum, quod Deus in ipsa exercuit in Christi nativitate, fuit sine ficticia positum, ut docet Augustinus cum ceteris sanctis. Confirmatur 3°: Quidquid realiter paciebatur, moriebatur, hoc erat creatura; sed Christus Jesus realiter paciebatur, moriebatur: igitur Christus Jesus erat creatura. Consequencia tenet sine defectu signabili; maior patet ex eo, quia Deitas non potest pati, nec Deus, nisi esset creatura. Sed minorem canit tota Ecclesia: ergo argumentum est probatum.

Item arguitur sic: Jesus Christus per assumptam humanitatem vel est aliquid, vel nichil. Si nichil, ergo nec homo. Consequens hereticum. Si aliquid, et non accidens: ergo substancia facta, ergo Christus est[134] facta substancia. Tunc sic: Christus est facta substancia Sed omnis facta substancia est creatura: igitur Christus est creatura. Consequencia tenet in quarta figura per reduccionem in Darii, minore posita pro maiori, et e contra. Hec simul contra reverendos magistrum Stephanum Palecz et fratrem Petrum Mangolt, et specialiter contra ipsum, qui michi istam proposicionem 'Christus est creatura' simpliciter falsam asserens deputavit.

<2.> Contra conclusionem primam reverendi magistri mei Stephani, que dicit 'Mundus architipus est, quia multitudo

---

[131]) *H; in I et D inepte abbreviatum.* — [132]) *Codd.: in HD paene* maledicciono. — [133]) *Codd.: post* estimo *H.* — [134]) *Codd.: post* facta *I.*

Digitized by Google

omnium racionum ydealium possibilium in mente divina est.' Contra sequitur: multitudo omnium racionum ydealium possibilium in mente divina est, igitur multiplicitas omnium racionum possibilium in mente divina est. Consequencia tenet, quia sicut in numeris datur multiplicitas, sic in multitudine omnium numerorum. Sed consequens videtur esse inpossibile; nam sequitur: multiplicitas in mente divina omnium racionum ydealium possibilium est. Sed illa multiplicitas est racio ydealis, igitur illa multiplicitas in Deo | *17 D* est. Sed cum racio ydealis non aliud, sed penitus idem essencialiter cum mente divina est, ut met magister meus dicit in corpore eiusdem questionis, ergo multiplicitas non aliud, sed penitus idem essencialiter cum mente divina est. Ex quo sequitur, quod mens divina est multiplex, nam sequitur: Quecunque sunt idem essencialiter et unum non est alterum a reliquo, illa de se mutuo vere[90] affirmative predicantur. Sed per datum multiplicitas et mens divina sunt huiusmodi: igitur de se mutuo predicantur; ergo mens divina est multiplex; et cum illa sit Deus, pari argumento sequitur, quod Deus sit multiplex. Consequens est contra philosophiam et contra sacram scripturam: ergo et illud, ex quo videtur istud sequi. — Preterea sic: mundus architipus est, qui est de[135] facto exemplar mundi corporei[136] perfectissimi[137], summe possibilis, ut magister ponit. Sequitur 1°, quod mundus architipus et mundus corporeus sunt facta; 2° sequitur, quod illi duo mundi simul eternaliter sunt; 3° sequitur, quod duo contradictoria invicem contradicencia ex parte rei sunt; sed ista sunt[29] falsa, ergo et conclusiones, ex quibus ista secuntur. Prima consequencia probatur sic: mundus architipus et mundus corporeus sunt, ut magister dicit, et non sunt Deus; ergo sunt aliqua non-deus. Tunc sic: Omnia per ipsum facta sunt. Sed mundus architipus et mundus corporeus sunt aliqua: igitur mundus architipus et mundus corporeus facta sunt. Consequens videtur esse contra magistrum, nam mundus architipus per ipsum eternaliter est; et consequencia bona, quia in Darii: maior canitur a tota ecclesia, quia 'omnia per ipsum facta sunt' et minor patet: nam mundus architipus est, et mundus corporeus est, et non penitus unum singulare[138] ambo mundi sunt[90]: igitur oportet, ut quidem mundus architipus et mundus corporeus aliqua sint. — 2ª consequencia probatur sic: mundus architipus est et mundus corporeus est: igitur simul eternaliter sunt; nam, si non, da, quod mundus corporeus incepit existere: quo dato ||| *18 A* arguitur sic: ||| Mundus corporeus incepit existere, et nichil preter Deum existebat ante eius incepcionem; igitur mundus corporeus potuit passive esse ante primum instans creacionis, et sic priusquam factus est. Consequencia tenet, cum in omni facto esse precedit posse esse; tunc sic: mundus factus potuit esse, priusquam factus

---

[135]) *Codd.*: ex *D.* — [136]) *Codd.*: *in I male abbreviatum.* — [137]) *Codd.*: perfectissima *I.* — [138]) *Codd.*: sanre *D.*

Digitized by Google

est; igitur factus est post suum passivum posse esse. Sed suum posse esse passivum est aliquod eius esse: igitur mundus corporeus prius habuit esse preter mundum architipum et preter suum factum esse; ergo fuit vel est dare esse post Deum, post mundum architipum et ante mundum[139] factum: et per consequens mundus factus ex alio preter Deum habet esse consequens contra creacionem mundi et contra magistri mei posicionem. Ergo videtur suum dictum non posse stare[140]. — 3° inferebatur, quod duo contradictoria sibi contradicencia ex parte rei sunt. Probatur. Si multitudo omnium racionum ydealium possibilium in mente divina est, contradictoria ad invicem ex parte rei sunt. Si non, da oppositum consequentis sc. nulla contradictoría ad invicem contradicencia ex parte rei sunt. Contra: me sedere ex parte rei est, igitur habet racionem ydealem eternam, secundum quam eternaliter est; et me non sedere est[141] possibile: igitur habet racionem ydealem eternam, secundum quam eternaliter est. Consequencie iste patent ex posicione magistri mei et prima pars est vera, quia sedeo, et secunda pars si negetur, detur oppositum: quod me[142] non[143] sedere est inpossibile; et hoc[144] dato pari racione nullum erit possibile consequentis[145]. Sed concessis consequenciis sequitur, quod illa duo sunt[146], sc. me sedere et me non sedere. Probatur: quecunque habent raciones eternas in mente divina: illa sunt. Sed me sedere et me non sedere habent raciones huiusmodi, ut dictum est: igitur me sedere et me non sedere sunt, | et illa sunt contradicencia[147] | *I & B*
invicem[148]: igitur consequencia probata. Item contra mundi produccionem arguitur sic: Idem, in quantum idem, semper agit idem; ergo cum ex voluntate Dei antiqua non provenit accio nova, sequitur, quod iste mundus corporeus non incepit esse, sed cum voluntate Dei antiqua eternaliter manet; nam alias ad novitatem mundi daretur voluntas Dei nova et per consequens foret Deus novus, quod est contra illud Psalmi[149]: »Non erit in te Deus recens.« Reverende magister! dignemini accipere ista exilia et me in eis benigniter informare.

<3.> Iam restat replicare contra reverendum fratrem Petrum Mangolt, sacre theologie baccalarium formatum, qui in sua posicione obtulit specialiter pro 3ª conclusione: »sicut hec proposicio: 'Christus est homo dominicus' simpliciter est neganda, ita ista 'Deus factus est homo' vel 'homo factus est Deus' est katholice affirmanda.«

Contra: Omnis homo vel est homo dominicus, vel dyabolicus. Sed Christus est homo, ergo Christus est homo dominicus vel dyabolicus. Consequencia nota est et minor est fides Sed maior probatur: Omnis homo vel obedit virtuose Deo vel viciose dyabolo,

[139]) *Codd.*: mundi *I male.* — [140]) *Codd.*: *post* dictum *H.* — [141]) *Codd.*: *post* possibile *H.* — [142]) *Codd.*: meum *D male.* — [143]) *Codd.*: *D om.* — [144]) *Codd.*: *om. I.* — [145]) *Codd.*: contingens *H.* — [146]) *Codd.*: *om. I.* — [147]) *Codd.*: contradictoria *H.* — [148]) *Codd.*: contradicencia *add. H.* — [149]) *II*: *om. ID.*

Digitized by Google

cum nemo possit illis duobus dominis simul servire, ut dicit Christus Matth. 6°. Sed omnis homo obediens Deo est homo dominicus et omnis homo obediens dyabolo est homo dyabolicus; et Christus est homo obediens Deo Patri, Ad Phil. 2°. Ergo Christus est homo dominicus. Iste consequencie sunt bone et antecedencia simpliciter concedenda, ergo et consequens. Et consequens est ista proposicio: Christus est homo dominicus, igitur illa est simpliciter concedenda. Et argumentum, quo probat reverendus frater, non valet. Unde arguit sic: Hoc, quod predicatur de aliquo essencialiter, hoc non potest predicari denominative de ipso; sed 'Deus' et 'Dominus' predicatur de Christo essencialiter. 1°: maior || *18 C* est falsa, cum omnis predicacio essencialis sit denominativa || predicacio, qua nominatur subiectum esse illud, quod de eo predicatur; et videtur ex isto sequi, quod reverendus frater non sit qualitative racionalis. Probatur per suum argumentum: Hoc, quod predicatur de aliquo essencialiter, non predicatur de eo denominative; sed racionale predicatur[150] de reverendo fratre essencialiter, ergo non predicatur de eo denominative et per consequens non est qualitative racionalis. Consequens verum, cum racionalitas sit qualitas inexistens ipsi fratri reverendo, ut videtur. Ergo argumentum suum non valuit. 2° videtur minor falsa, que dicit, quod Dominus predicatur essencialiter de Christo. Contra: nulla relacio incipiens esse predicatur essencialiter de substancia eterna; ergo nec esse Dominum[151] de Christo, cum esse Dominum est relacio incipiens esse et Christus est substancia eterna. Item pono reverendo fratri istam proposicionem: 'tu concedis: Christus est homo dominicus' qua admissa, quia possibilis, propono sibi eandem. Si negat, tunc negat positum sub forma positi propositum scitum esse tale: ergo male respondet. Si concedit, habeo[152] quod[152] ipse[152] concedit[152] 'Christus est homo dominicus' et ipse concedit, nisi 'quia est concedenda', igitur ipsa est concedenda et per conclusionem est simpliciter neganda; ergo ipsa est concedenda et non concedenda, quod claudit formaliter contradiccionem. Et iterum dicit: »Omne, quod est, quod non fuit prius, dicitur factum.« Contra: nichil est, quod non fuit prius, nam quocunque dato, quod est, ipsum vel est factum vel non factum. Si secundum, est Deus, qui fuit prius quam factum; si vero est factum, ergo erat vita in Deo, cum omne, quod factum est, in ipso vita erat, Joh. 1°. Preterea: Omne, quod factum est, cepit existere: sed Deum esse hominem est factum, igitur Deum esse hominem cepit existere. Maior patet ex | *18 D* dicto reverendi fratris in probacione et minor arguitur sic: Deum | esse hominem est et non eternaliter est Deum esse hominem, sicut non eternaliter Deus est homo; igitur Deum esse hominem est factum. Consequencia nota est eciam ex probacione eius et

---

[150]) *Codd.*: probatur *male I.* — [151]) *Codd.*: Deum *I.* — [152]) *Codd.*: *in I errore iteratum.*

Digitized by Google

ultra Deum[153] esse hominem est factum: igitur Deum esse hominem incepit esse; sed idem est Deum esse hominem et Deus homo: igitur Deus homo incepit esse, quod est contra corellarium 1[m] 1[e] conclusionis 3[ii][154] articuli, quod dicit: »Quamvis Deus sit[155] factus homo, nunquam tamen Deus homo incepit esse.« Et tantum breviter sit[156] contra posicionem reverendi fratris Petri Mangolt, cuius solucione cupio informari.

<4.> Iam contra rev. magistrum Nicolaum Stöer[157], sacre theologie baccalarium formatum, est breviter arguendum, qui in conclusione 1[a] 2[i] articuli dicit: 'Loquendo de potencia absoluta quelibet persona divina potuit incarnari.' Contra: illa potencia absoluta non est diminuta, igitur adhuc post incarnacionem Filii quelibet persona potest incarnari. Ponatur ergo, quod persona Patris est incarnata; quo dato verum erit, quod Pater est incarnatus et verum similiter erit 'Filius est incarnatus' et verum erit verbum Christi Joh. 14°: »Pater maior me est« cum omne verum vero consonat. Sed dato illo primo, non Pater maior erit Christo, cum ex parte personalitatis in divinis sint equales et ex parte assumpte nature similiter equales, vel oportet dare inequalitatem dignitatis in naturis assumptis. Primum non, quia tunc Christus et per consequens Deus foret mendax, et in secundo non est assignanda racio, nisi magister meus illam explicare lucide dignaretur. Et posset hic adduci, quod frustra est omnis potencia, cuius nunquam erit actus. Sed quamlibet personam incarnari est potencia, cuius nunquam erit actus: igitur etc.[158] Maior est Philosophi et consequencia est bona; || minorem autem estimo magister non negabit. || *19A*

Item dicit in corellario de potencia ordinata 'non quelibet persona potuit incarnari'. Contra: quelibet potencia Dei absoluta est potencia ordinata, cum quelibet illarum sit unica Dei et simplicissima divina essencia, nec una prior aut minor reliqua, cum utraque sit eterna et infinita. Ergo si de potencia ordinata potuit persona Filii incarnari, potuit et quelibet alia persona divina; et similiter: si de potencia absoluta potuit incarnari, potuit et de ordinata: et sic conclusio 2[a] interimit primam et e contra, et corellarium erit[159] similiter falsum.

Item, contra conclusionem 2[am] arguitur sic: Deus est homo, igitur omnis Deus est homo; consequencia tenet[160] ab indefinita in materia naturali ad suam universalem, cum predicatum sit de substancia[161] subiecti, sicut in ista: Christus est homo, que est illius singularis; nec potest dici, quod sit in materia remota, cum sit affirmativa vera, in qua predicatum est idem cum subiecto, nec in materia contingenti, cum nec accidens nec proprium predicatur de subiecto. Sed dato consequente sequitur: Omnis Deus

---

[153]) *Codd.*: est *add. I.* — [154]) *Codd.*: *post* articuli *H.* — [155]) *Codd.*: *om. I.* — [156]) *Codd.*: et *pessime I.* — [157]) *Codd.*: Setor *pessime I.* — [158]) *Codd.*: et *male I.* — [159]) *I*: *post* similiter *Codd.* — [160]) *Codd.*: patet *H.* — [161]) *Codd.*: essencia *H.*

Digitized by Google

est homo; et persona Patris est Deus: igitur persona Patris est homo, et non nisi per incarnacionem nisi magister vellet extraneare a materia volens concedere parabolice, quod Deus Pater est homo.

Item ponit conclusionem 2a n 3ii articuli istam 'Tempus inmediatum post peccatum hominis non fuit conveniens pro incarnacione Verbi'. Contra: totum tempus inclusum inter primum instans post peccatum hominis et ultimum instans incarnacionis, que instancia claudunt vel clauserunt tempus illud, fuit conveniens pro incarnacione, cum illo tempore fuerit incarnatus. Sed illud |19B tempus fuit inmediatum post peccatum | hominis, ut notum est, cum nullum aliud tempus mediabat inter peccatum primi hominis et illud tempus. Ergo conclusio falsa. Item ponit conclusionem 1am 4i articuli istam: »Non erat necesse simpliciter naturam humanam reparari.« Contra: simpliciter necessario Deus potuit naturam humanam reparare et simpliciter necessario voluit ipsam reparare; igitur simpliciter necesse erat naturam humanam reparari. Maior nota est, minor arguitur: ab eterno voluit ipsam reparare, et non incepit velle; ergo simpliciter necessario voluit. Et[162] quia ad simpliciter necessariam potestatem Dei et simpliciter[163] necessariam volicionem sequitur necessario effectus: igitur ad premissas iam expositas sequitur ista, quod simpliciter necesse erat naturam humanam reparari: igitur conclusio falsa.

Contra 2am conclusionem 4i articuli et eius tria corellaria, que dicit, quod per nullam creaturam natura humana poterat reparari, contra: Deus potuit concedere[164] puro homini Ade, qui deiecit naturam humanam, quod pro illa satisfaceret, cum hoc non inplicat contradiccionem, vel si inplicat, explicet magister meus et deducat, quia alias conclusio cum adiunctis corellariis remanebit inpossibilis vel minime dubiosa.

Item: humanitas Christi et non deitas sufficienter meruit reparacionem humani generis; et humanitas Christi est pura creatura, ergo pura creatura fuit sufficiens remedium generis humani. Consequencia nota est, similiter et minor; maior probatur: Nam humanitas Christi cum predicacione, passione et ceteris sibi inexistentibus servienter meruit et non divinitas, cum illa non servivit, nec paciebatur. Ergo maior vera et per consequens per aliquam[165] creaturam natura humana poterat reparari. Et pro assumpto pro- ||19C batorum est illud verbum Salvatoris Matth. 20°: »Venit filius »hominis ministrare et dare animam suam in redempcionem pro »multis.« Hec sint dicta breviter contra conclusiones magistri reverendi cum informacione grato animo acceptanda.

<5.> Iam contra rev. fratrem Johannem, sacre theologie baccalarium, est instandum, qui ponit 1e conclusionis corellarium 1m istud 'Ex firma intellectus adhesione non potest

[162]) *Codd.*: *om. I.* — [163]) *H*: *in D errore literalium, in I post* volicionem. — [164]) *Codd.*: *post* homini *H.* — [165]) *Codd.*: aliam *H.*

Digitized by Google

argui certitudo sciencie'. Contra: ex firma intellectus Christi adhesione arguitur[166] certitudo Christi sciencie[167]; igitur ex firma intellectus adhesione arguitur certitudo sciencie: igitur potest argui. Utraque consequencia tenet ab inferiori ad suum superius sine inpedimento. Antecedens probatur ex illo 2ª Corinth. 6°: »Qui adheret Deo, unus spiritus est« et tunc subsumendo: Sed Christus adheret Deo, igitur unus spiritus est. Sed data minore patet, quod datur intellectus Christi adhesio: igitur certitudo sciencie Christi ex Dei adhesione. Item ex firma intellectus adhesione datur certitudo istius conclusionis: 'Omnis homo est risibilis,' similiter istius: 'Omnis homo perseverando finaliter in gracia est premiabilis': igitur et sciencie. Tenet consequencia, cum omnis conclusio demonstrata ex primis veris inmediatis causis est sciencia 'ex posteriorum'; antecedens probatur ex firma intellectus adhesione istarum premissarum 'Omne racionale est risibile' et 'omnis homo est racionalis', datur certitudinaliter ista sciencia 'omnis homo est risibilis': igitur... Similiter ex firma adhesione istarum premissarum 'omnis homo bonus est premiabilis' 'sed omnis homo finaliter perseverans in gracia est homo bonus' arguitur ista sciencia, quod omnis homo finaliter perseverans in gracia est premiabilis. Maiorem dictat omnis philosophia et omnis lex vera, et minorem ponit Magister optimus [191] et sic Deus Matth. 10° et 24°. Sed illis ambabus adheret et debet adherere intellectus. Igitur[168] etc.[168]. — Item ponit conclusionem 2ªm istam: 'Licet habitus fidei sit habitus firmus et certus certitudine inmutabilitatis, tamen habitus fidei tolletur in regno eterne claritatis.' Contra: quidquid est, fuit, vel erit, hoc non tolletur a Deo, qui est regnum eterne claritatis, igitur nec habitus fidei, cum ipse est, fuit, vel erit. Consequencia nota est et minor; sed maior probatur: Omne, quod est, fuit, vel erit, est Deo presens, ut dicunt concorditer sancti et philosophi, ex eo, quod Deus est simpliciter primum, ergo ante omne aliud a se; et quia est simpliciter ultimum, ergo est post omne aliud a se, et non potest sibi inesse pretericio vel futuricio, cum non potest langwere expectando rem futuram vel[169] afficiendo se circa rem preteritam. Sequitur probandum et per consequens corellarium fore falsum dicens 'habitus fidei nullomodo manebit in patria', nam manebit Deo presens in patria, ergo aliquo modo manebit. Item manebit in causa sua finali, sc. in premio, ergo aliquo modo. Item manebit in noticia clare intuicionis, cum cognoscet beatus, quod propter illum habitum fidei taliter premiatur.

Corellarium 1ᵐ 3ᶜ conclusionis dicit: »Ista consequencia non valet 'fidei discreditur, sciencie autem non discreditur', ergo sciencia est cercior fide.« Contra: consequens iam dicte consequencie est necessarium; igitur sequitur ad quodlibet per communem regulam.

---

[166]) *Codd.*: *om. H.* — [167]) *Codd.*: argui potest *add. H.* — [168]) *Codd.*: *om. I.* — [169]) *Codd.*: aut *H.*

Digitized by Google

Item, oppositum contradictorium consequentis[170] illius consequencie est inpossibile, et antecedens verum: igitur repugnant et<c>. Item inpossibile est ita esse, sicut sequitur per antecedens illius con-
110A sequencie, quin ita sit, sicut signatur per consequens; igitur consequencia bona, quod consequens sit necessarium. Patet, quia necessario sciencia Dei est cercior fide: ergo sciencia est cercior fide. Alias deducciones causa brevitatis pretermitto.

Contra conclusionem 1[m] 3[a] articuli, que dicit: »Licet perfectus theologus et vetula stolidissima ceteris paribus disparem habeant cognicionem hic in via, tamen ipsa vetula ita perfecte cognoscet divinam essenciam, sicut ipse theologus in patria.« Contra: ista conclusio primo est dubia, quia pro nulla vetula stolidissima verificata; igitur ista conclusio non est scita et per consequens non est de ea ipsi fratri sciencia. Item ponatur ista[171] in esse sic: vetula stolidissima ita cognoscit divinam essenciam, sicut theologus: quo dato vetula stolidissima est sapiens et per consequens non stolidissima, cum nemo sapiens est stolidissimus. Et e contra: non stolidissimum est sapiens. Item si liceret puerilibus uti, vellem, quod reverendus frater descenderet sub hoc nomine theologus in ista proposicione, vetula stolidissima ita cognosceret[172] divinam essenciam, sicut theologus. et pateret in descensu, quod vetula stolidissima ita clare cognosceret divinam essenciam, sicut Christus, et per consequens ita diligeret: consequens videtur falsam, ergo et[170] conclusio.—Et argumentum, quo frater reverendus nititur probare suum propositum, videtur non valere. Nam arguitur sic: Ista vetula habebit tantum in patria de lumine glorie, sicut iste theologus: ergo eius intellectus tantum elevatur et perficitur a Deo, sicut intellectus istius theologi. 1[m] non valet, quia ex futuro inpertinenter infert presens, dicens 'habebit', ergo 'elevatur' et 'perficitur'. Similiter dato illo, quod sic argueret, 'habebit tantum lumen' ergo 'tantum elevabitur' 'et perficietur' eius intellectus a Deo sicut theologi,
110B adhuc argumentum non valet, quia tunc iterum vetula stolidissima perficeretur et elevaretur tantum, sicut Christus, quod est inpossibile. Unde sicut non sequitur: vetula stolidissima tantum habebit de peccuniis, sicut mulier prudens, ergo tantum gaudebit, sicut mulier prudens. Et sicut non sequitur: tantum lumen solis habet[173] oculis caligans ad illustrandum, quantum habet oculis clarus, ergo ita perficitur in visione oculis caligans, sicut oculis clarus, sic in proposito . . .

Corellarium 3[a] articuli dicit 'licet voluntas ultimum finem clare visum possit non diligere, non tamen posset ipsum nolle vel odire'. Contra ponatur in esse, quod voluntas ultimum

---

[170]) *Codd.*: *om. H.* — [171]) *Codd.*: *post* ista *I.* — [172]) *AH:* cognoscet *Codd.*
[173]) *Codd.*: habebit *I.*

Digitized by Google

finem clare visum a se non diligit, et sequitur, quod non est beata et non odit ultimum finem, nec non vult: ergo totaliter ab ultimo fine et sic a summo bono est[174] per velle amota. Si vero non tunc vult illum finem et non displicenter, ergo placenter, et per consequens diligibiliter: igitur diligit ultimum finem, quod est contra antecedens.

Hec sint dicta cum reverencia et informacione reverendi fratris Johannis[175] etc.

---

[174]) *Codd.: post* velle *H.* — [175]) *H: om. DI. Sed dubitari potest, utrum genuinum sit an posterius irrepserit.*

Digitized by Google

<B.>

<Prologus.>

Cupientes aliquid de penuria ac$_{35}$ de$_{176}$ nostra$_{176}$ . . .

<1.> Dimissis divisionibus propter parvulos construitur et exponitur ita textus:

Supple: Nos magister Petrus Lombardus, Parisiensis episcopus 'Cupientes' i. e. ex animo desiderantes 'mittere aliquid' sc. parvum, exile et debile 'de nostra penuria' sc. eloquencie 'ac' i. e. eciam 'de nostra tenuitate' i. e. modicitate sciencie ||*110 C* 'in gazophilacium' i. e. in sacram scripturam || 'cum paupercula' subaudi: vidua offerente duo minuta era 'presumpsimus scandere' i. e. ascendere 'ardua' i. e. divina secreta et necessaria, supple: et presumpsimus 'agere' i. e. conponere 'opus' supple: innixi divino auxilio 'ultra vires nostras; statuentes fiduciam' i. e. confidenciam 'consummacionis' i. e. fruicionis, quod idem est 'et statuentes mercedem' i. e. premium 'laboris' supple: nostri 'in Samaritano' i. e. custode Christo, 'qui' Samaritanus 'prolatis' i. e. datis 'duobus denariis' i. e. veteri et novo testamento, in quibus apparet ymago regis Christi, 'in curacionem semivivi' sc. vulnerati in bonis naturalibus et spoliati bonis gratuitis et in via derelicti 'professus est' i. e. promisit 'reddere' supple: in morte et finaliter in die iudicii in maiori mercede, 'supereroganti' i. e. expendenti ultra datam summam <'cuncta'>. 'Veritas pollicentis' i. e. promittentis 'delectat nos; sed inmensitas' i. e. magnitudo 'laboris terret. Desiderium' i. e. affectus 'proficiendi hortatur' i. e. admonet, 'sed infirmitas' supple: quia penuria et tenuitas 'deficiendi dehortatur' i. e. retrahit, 'quam' supple: infirmitatem 'zelus' i. e. amor incensus 'domus Dei' i. e. ecclesie 'vincit' i. e. superat. 'Quo' supple: zelo 'inar-

---

[176]) *Lomb. I: om. HD.*

Digitized by Google

descentes' i. e. inflammati 'studuimus munire vel munitam ostendere clipeis' i. e. racionibus et auctoritatibus 'Davidice turris' i. e. sacre scripture 'nostram fidem adversus errores carnalium hominum' i. e. illorum, qui errant propter carnales voluptates, 'atque animalium hominum' qui errant propter intellectus sui depressionem, 'ac' i. e. eciam 'studuimus apperire' i. e. manifestare 'abdita' i. e. secreta 'theologicarum inquisicionum' i. e. questionum quantum ad tres libros 'et nec non' i. e. insuper 'studuimus tradere noticiam ecclesiasticorum | sacramentorum', *110D* supple: quantum ad 4^{m} librum 'pro modulo' i. e. parvo modo$_{177}$ 'nostre intelligencie' i. e. cognicionis. 'Non valentes resistere iure' i. e. iuste 'votis' i. e. desideriis 'studiosorum$_{178}$ fratrum, flagitancium' i. e. assidue rogancium 'nos servire lingwa ac stilo eorum laudabilibus studiis in Christo: quas bigas' sc. lingwam et stilum 'karitas' i. e. amor 'Christi agitat' i. e. suscitat vel inpellit 'in nobis'. 'Quamvis non ambigamus' i. e. non dubitemus 'omnem sermonem humani eloquii fuisse obnoxium' i. e. expositum 'semper calumpnie' i. e. false criminacioni, 'atque contradiccioni emulorum'; i. e. detractorum, 'quia dissencientibus motibus' i. e. affectibus 'voluntatum' diversarum 'quoque' i. e. eciam 'sit dissenciens sensus animorum': i. e. intellectuum vel racionum, nam ex malicia in affectu gignitur cecitas in intellectu: 'ut cum' i. e. unde quamvis 'omne dictum veri' i. e. omne dictum verum 'sit perfectum' i. e roboratum 'racione, tamen dum aliud' i. e. contrarium 'aut videtur aliis' sc. quantum ad ignoranciam in intellectu 'aut conplacet' supple: quantum ad maliciam in affectu; supple: non mirum est quod 'error inpietatis' i. e. infidelitatis, ignorancie et$_{179}$ malicie 'obnitatur' i. e. contradicat 'veritati vel non intellecte$_{180}$, quantum ad ignoranciam 'vel offendenti', quantum ad maliciam, 'ac' i. e. eciam, subaudi: non mirum, si 'invidia voluntatis resultet'; i. e. contrarietur vel contra saltet; 'quam, i. e. invidiam vel detrahencium voluntatem 'Deus' i. e. dyabolus, qui est deus 'huius seculi' i. e. hominum seculo deditorum, 'operatur in illis diffidencie' i. e. infidelitatis 'filiis, qui nec$_{181}$ subiciunt' supple: obedienter 'voluntatem racioni nec inpendunt' i. e. inponunt 'studium' i. e. vehementer diligenciam 'doctrine' supple: vere, 'sed nituntur' i. e. conantur 'coaptare verba sapiencie' i. e. sacre scripture 'hiis, que sompniant$_{182}$' i. e. erronee credunt, 'sec || tantes' i. e imitantes 'racionem' || *111A* supple: erroneam, 'placiti' supple: sui, 'sed non racionem

[177]) *Codd. Lomb.*: nostro *male I.* — [178]) *Lomb. D; H ex corr. h*^{1} *et h*^{2}; studiorum *I.* — [179]) *Codd. Lomb.*: i. *H.* — [180]) *D Lomb.; H ex corr.; in I litterae sine sensu.* — [181]) *Codd. Lomb.*: *H male* non. — [182]) *Codd.*: sompniaverunt *Lomb.*

Digitized by Google

veri' i. e. vere rei, 'quos' diffidencie filios 'iniqua' i. e. perversa 'voluntas incitat' i. e. provocat 'non ad intelligenciam' i. e. cognicionem 'veritatis, sed ad defensionem placencium' supple: errorum vel placencium hominum (aliqui habent 'sibi' supple: qui diffidencie 'filii[183]'); 'non' supple: sunt 'desiderantes doceri veritatem', 'sed' supple: sunt 'convertentes auditum' supple: suum 'ad fabulas' sc. curiosas et vanas 'ab ea' supple: veritate. 'Quorum' supple: filiorum diffidencie 'professio' i. e. intencio 'est magis conquirere placita' supple: eis 'quam docenda': i. e. digna doceri 'nec' supple: est eorum professio 'desiderare' i. e. affectare 'docenda', i. e. que sunt digna doceri, 'sed coaptare doctrinam' sc. aliorum et suam 'desideratis'; i. e. suis placitis; supple: tales 'habent[184] racionem' i. e. apparenciam vel speciem sapiencie 'in supersticione[185]' i. e. superflua religione vel in superficie. 'Quia mendax ypocrisis' i. e. mendacium palliatum pretendens veritatem, 'sequitur' i. e. concomitatur 'defeccionem' i. e. defectum 'fidei' (qui enim deficit in fide et dicit se esse fidelem, ille ypocritice palliat mendacium, cum sit mendax in facto) 'ut pietas' i. e. verus cultus Dei 'sit vel[183] i. e. saltim 'in verbis', 'quam' supple: pietatem ,consciencia' sc. depravata 'amiserat', 'que'[183] i. e. et; supple: tales 'reddunt' i. e. efficiunt 'ipsam pietatem omnium[186]' supple: suorum gestorum 'inpiam[183] et[183] simulatam mendacio verborum, vel[183] reddunt[183]' i. e. ostendunt 'ipsam[183] simulatam[183] pietatem[183]' supple: esse inpiam mendacio 'omnium[183] verborum[183]; molientes' i. e. laborantes vel intendentes 'corrumpere... sanctitatem fidei' et sic fidem sanctam[187] 'que' i. e. et 'ingerentes' i. e. inferentes vel facientes 'pruriginem' i. e. delectacionem 'aurium aliis' supple: hominibus 'sub[29] novello docmate' i. e. nova falsa doctrina 'sui desiderii, qui' sc. diffidencie filii 'studentes
|*111B* contencioni', i. e. ad | contencionem 'bellant contra veritatem sine federe' supple: pacis et fidelitatis. 'Namque' i. e. quia 'pertinax pugna' i. e. perseverans et obstinata 'est inter assercionem' i. e. affirmacionem 'veri' supple: aput katholicos 'et inter defensionem placiti' supple: falsi apud hereticos, paganos, vel Iudeos, 'dum veritas tenet se' supple: invicta consistens 'et voluntas erroris' supple: veritati oppositi 'tuetur se' i. e. defendit. 'Igitur' supple: nos magister Petrus 'volentes evertere odibilem ecclesiam' i. e congregacionem infidelium[188] 'Deo[189]' odibilem 'atque' i. e. eciam 'volentes oppilare' i. e. claudere 'ora' sc. latrancia 'horum', supple: infidelium emulorum ('ne queant' i. e. valeant 'effun-

[183]) *Codd.*: *deest ap. Lomb.* — [184]) *Codd. Lomb.*: habeant *D male.* — [185]) *Codd.*: superficie *Lomb.* — [186]) *Codd.*: omni *Lomb.* — [187]) *Lomb. add.*: 'false doctrinae institutis'. — [188]) *I*: infidelem *HD.* — [189]) *Codd.*: *post* odibilem *H.*

Digitized by Google

dere virus' i. e. venenum 'nequicie' i. e. infidelitatis 'in alios' supple: homines) 'et volentes exaltare' i. e. elevare, supple: supra errorem 'lucernam' i. e. verbum vel doctrinam 'veritatis in candelabro', i. e. in ecclesia, 'conpegimus' i. e. conpinximus vel collegimus 'volumen' i. e. librum istum 'in multo labore' sc. quoad animam 'ac sudore' quoad corpus, 'prestante' i. e. prèbente 'Deo' principaliter. Item conpegimus volumen 'ex testimoniis veritatis fundatis' i. e. stabilitis 'in eternum et[183]' supple: posuimus 'distinctum <in>[190] quatuor libros'[191]. 'In quo' sc. volumine, supple: tu, lector vel auditor, 'reperies exempla' supple: quoad visibilia, 'que' i. e. et 'doctrinam' supple: quoad invisibilia 'maiorum'; scil. doctorum, ut Augustini, Ambrosii, Jeronimi, Hilarii et aliorum, 'in quo' scil.: volumine 'prodidimus[192]' i. e. manifestamus 'fraudulenciam' i. e. astuciam 'viperee' i. e. heretice 'doctrine per sinceram professionem fidei', supple: et 'complexi' supple[29]: sumus i. e. amplexati 'aditum' i. e. ingressum 'demonstrande veritatis, nec inserti[193]' i. e. inplicati sumus 'periculo inpie professionis' i. e. infidelitatis, supple: et hoc fecimus 'utentes temperato moderamine inter utrumque' i. e. inter difficile et || leve, inter prolixum et breve. 'Vero, pro[194] sed 'sicubi' || *111C* i. e. si alicubi 'nostra vox' i. e. nostrum dictum 'insonuit parum[195], non discessit a paternis limitibus' i. e. a sanctorum doctorum viis. 'Igitur hic labor' i. e. iste liber labore conpositus 'non debet videri superfluus' i. e. inutilis 'cuiquam pigro' i. e. inexercitato 'vel multum docto', i. e. diligenti vel scienti, 'cum' i. e. ex quo, supple: ille labor i. e. liber[29] labore conpositus 'sit necessarius' i. e. utilis 'multis inpigris' i. e. benivolis et diligenter studentibus 'que' i. e. et <supple:> cum sit necessarius 'multis indoctis', supple: qui non viderunt scripture sentencias et doctorum, 'inter quos' supple: indoctos 'necessarius' supple: est 'et michi'; supple: cum sit 'conplicans' i. e. simul plicans et sic coniungens 'brevi volumine sentencias' i. e. iudicia 'patrum appositis testimoniis eorum, ut querenti' supple: aliquid de materia fidei 'non sit necesse' i. e. oportunum[196] 'evolvere' i. e. revertere 'numerositatem librorum, cui' supple: querenti 'collecta[183] brevitas' i. e. collectus brevis liber 'offert' supple: prompte, supple: illud, quod queritur 'sine labore' supple: gravi. 'Autem' i. e. sed, supple: ego, magister Petrus, 'desidero non solum pium lectorem, sed eciam liberum' i. e. qui in libertate est Spiritus Dei 'correctorem in hoc volumine[197], maxime, ubi profunda questio

[190]) *Lomb.*: *om. Codd.* — [191]) *Codd. Lomb.*: libris *HD.*. — [192]) *Codd. Lomb.*: prodimus *I.* — [193]) *Codd.*: incerti *Lomb.* — [194]) *Codd.*: i. *H.* — [195]) *Codd.*: patrum *Lomb.* — [196]) *Codd. Lomb.*: *in I male abbreviatum.* — [197]) *Codd.*: tractatu *Lomb.*

Digitized by Google

veritatis versatur, que veritas utinam haberet tot inventores' supple: ad protegendum, 'quot habet contradictores! Autem' pro sed 'ut occurrat facilius. quod queritur' supple: in isto volumine, 'premisimus' i. e. ante posuimus 'titulos singulorum' i. e. omnium 'librorum, quibus' supple: titulis 'capitula distingwuntur'.

<2.>

Hec est construccio et exposicio prologi, quam lector distingwens in partes circa quamlibet partem debet vocabula lacius declarare. Ut dicendo quod 'gazophilacium' est peccunie |I11D reservatorium vel servatorium diviciarum. Unde conponitur ex persico et greco: nam dicitur a gaze, quod[198] in persico sonat[199] divicie, vel thezaurus latine, et philaxe (vel philaxion) grece, i. e. custodia, vel servare latine. Et invenitur in sacra scriptura triplex gazophilacium: 1[m] Musach, quod erat ad oblaciones regum dispositum, ut habetur 4[i] Regum 16°[200], ubi dicitur: »Musach »quoque sabbati, quod edificaverat in templo et[29] ingressu regis »exterius, convertit in templum Domini propter regem Assiriorum« sc. Achaz; 2[m] erat corban vel corbana, quod erat ad donaria sacerdotum Matth. 26°: »Non licet eos mittere in corbanam«; 3[m] fuit ad oblaciones plebis et communis populi Luc. 21°, ubi multi ponebant multa et quedam vidua duo minuta era; cui vidue magister Petrus se associat, volens in communem thezaurum aliquid mittere, quod toti populo posset aliquantulum prodesse et valere. Dicunt eciam quidam, quod in Musach sabbati inponebantur oblaciones festive. Corban vero ebraice est idem. quod votum; dicunt ergo, quod in corbanam mittebantur oblaciones votive, sed in gazophilacium oblaciones spontanee; in proposito vero gazophilacium signat sacram scripturam, in qua sunt thezauri sapiencie et sciencie Dei reconditi, quibus anima restauratur. Unde Ysaie 33° dicitur: »Divicie salutis sapiencie[201] et sciencia.«

Tunc dicitur in littera ‚semivivi', i. e. de medio mortui. Ille autem dicitur semivivus secundum corpus, cuius medietas corporis mortua est et alia viva — et ita non capitur in proposito. Aliomodo semivivus dicitur, qui in corpore mortuus est et in anima vivit, ut sanctus Petrus iam est, et Christus erat in sancto triduo, |||I12A cuius corpus mortuum iacuit[202] in sepulcro et anima vixerat in paradiso — et iterum non capitur sic in proposito. Sed tercio modo semivivus est, cuius una[29] pars, videlicet anima, mortua est, quia per peccatum mortale privata est Spiritus Sancti gracia, qui Spiritus vivificat animam sicut anima corpus, alia vero pars, sc. corpus, vivit: isto modo fuit homo quidam, descendens ab

---

[198]) *Codd.*: est *add. H.* — [199]) *Codd.*: sonans *H.* — [200]) *Codd.*: 18 *I.* — [201]) *Codd.*: sapiencia *Vulg.* — [202]) *Codd.*: iacuerat *H.*

Digitized by Google

Jerusalem in Jericho, vulneratus in bonis naturalibus, spoliatus bonis gratuitis, derelictus a latronibus, i. e. a demonibus, semivivus; et isto modo accipitur hic in textu sicud Luce 10°. Integraliter autem mortui sunt nunc[203] in inferno dampnati, post diem autem iudicii omnes salvandi erunt integraliter vivi, sed omnes dampnandi erunt eternaliter semivivi, quia in penali vivi corpore et in anima mortificati.

Tunc postea dicitur[196] 'Davidice turris'. Davidica turris est scriptura sacra, que est ipsius David, i. e. Christi, qui est manu fortis, quam turrim in se angulari lapide et primo fundamento, quo nemo aliud ponere potest prius vel melius, exstruxit et supposuit in vivo sensu[204] littere; deinde posuit allegoricum, hinc posuit tropologicum[196] sive moralem, quod idem est, et altissime posuit anagogicum, ut sic hominem a terrenis ad celestia elevaret.

Deinde dicitur in littera 'bigas'. Bige dicuntur currus[205] duas tantum habens rotas et sumitur hic metaforice. Unde karitas est sicud vector, scriptura sacra sicud equs, stilus et lingwa ut due rote; in proposito magister vocat karitatem quasi vectorem dicens 'karitas Christi nos agitat' et stilum cum lingwa quasi duas rotas.

Tunc ulterius dicitur in littera 'calumpnie'. Calumpnia secundum Jeronimum est falsa criminis inpiccio. Unde dicit: Calumpniari est falsa crimina inpingere et dicit, quod calumpniatores parati sunt in aliis reprehendere, quod non sperant | se assequi; | *I 12 B* est eciam calumpnia odiosa reprehensio, criminacio, oppressio, persecucio, iniusta spoliacio, accusacio, iniusta abiudicacio. Et propter ista singula dixit precursor[206] Christi militibus: »Neminem »concuciatis. neque calumpniam faciatis; sed estote contenti stipendiis »vestris« Luce 3°.

Deinde[35] dicitur 'Deus seculi'. Sciendum, quod Deus primo et principaliter dicitur secundum essenciam, ut est omnisciens, omnipotens et summe bonus; ut ibi Deuteron. 6°: »Audi Israel: Dominus Deus tuus unus est« subaudi: tantum. Quandoque dicitur participative, ut in Psalmo: »Ego dixi 'dii estis'«; quandoque operacione miraculorum, ut ibi: »Constitui te Deum Pharaonis«; quandoque usurpative, sive solum nuncupative, aut ex parte hominis, qui sibi creaturam pro Deo usurpat, aut ex parte dyaboli, qui sibi honorem divinum attrahere conatur, et utroque modo isto dicitur dyabolus 'Deus seculi', i. e. hominum secularitер vivencium, quia ipse in[29] illis operatur maliciam et ipsi sunt ei subiecti, tamquam Deo suo. Si autem placet cui, potest eciam exponere, quod Deus omnipotens, qui est Deus huius seculi, operatur permissive, quia permittit eos operari.

---

[203]) *Codd.*: ut *male I.* — [204]) *H*: sensum *ID.* — [205]) *Codd.*: *in H add.* kary *ab h*[1]. — [206]) *Codd.*: *in H* i. Johannes baptista *superscripsit h*[1].

Digitized by Google

Dicitur eciam in littera 'veritati offendenti'; dubitatur, si veritas offendit. Et videtur, quod non, cum omnes homines desiderant naturaliter cognoscere veritatem. Eciam Augustinus in 'De vera religione' dicit, quod veritas est lux, sed lux omnibus placet, ymmo cum veritas de esse sit bona, non includens racionem mali, ergo non potest odio haberi. Sciendum, quod veritas uno modo consideratur in propria natura secundum se ipsam, et sic naturaliter quilibet diligit eam; alio modo secundum suum effectum, qui est manifestare maliciam, et propter istum effectum veritas est odiosa malis et offendit eos occasionaliter. Unde sicud
|| I12 C lux placita est || oculis sanis, quos nec offendit, sic displicens est oculis insanis, et illos offendit. Et cum mali sint in oculis sc. in intellectu et in affectu insani, ideo odiunt veritatem et hinc dicit Lux et Veritas Joh. 3°: »Qui male agit, odit lucem et non venit ad lucem, ut non arguantur opera eius.«

Item dicitur in littera 'veritati non intellecte'. Sciendum[207], quod aliquis non intelligit datam veritatem vel[208] quia non vult sequi scripturam ut Iudeus[208], vel quia non vult sequi racionem, vel quia spernit discere ab aliis confidens proprie sentencie, vel quia ex malicia contravenit veritati. Istos modos tangit magister in littera.

Item dicitur in littera 'in supersticione'. Supersticio, ut dicit Glossa ad Colos.[209] 2°, est falsitas superhabundans, ubi nulla est utilitas. Haymo dicit: »Supersticio est supramodum simulata religio.«

Item dicitur 'dogma' i. e. doctrina falsa pertinaciter defensata. Unde ille dogmatizat, qui aliquam doctrinam falsam sacre scripture contrariam asseverat.

Item dicitur 'Ecclesia malignancium', que est congregacio omnium dampnandorum, sicud e contra ecclesia sancte vivencium est congregacio omnium fidelium salvandorum, que dicitur katholica, i. e. universalis, continens militantem, dormientem et triumphantem. Sicud ecclesia malignancium continet ecclesiam militantem dyabolo et iam dolentem et victam[210] in inferno, Ecclesie sancte Christus est caput, Ecclesie malignancium caput est[211] dyabolus[211]. Ecclesia Christi est corpus Christi misticum, i. e. nunc nobis absconditum, de quo corpore non participant realiter[212] dampnandi, sed sunt sicud ulcera, flecmata et stercora, in die iudicii finaliter cum suis fetoribus et abusionibus a Christi corpore separanda. Illa autem ecclesia malignancium nunc infundit fetorem
| I12 D mali exempli et virus false doctrine, quam Magister | in presenti satagit evertere, ne virus in membra Christi Ecclesie diffundatur.

---

[207]) *Codd.*: est *add. H.* — [208]) *Codd.*: *verba* vel ∾ Iudeus *om. I.* — [209]) *Codd.*: Gal. *I.* — [210]) *Codd.*: vitam *I.* — [211]) *Codd.*: *post* malignancium *H.* — [212]) *Codd.*: taliter *male I.*

Digitized by Google

<Distinccio I.>

<1.> **Veteris ac nove legis continenciam**[1] . . .

Posito prohemio accedit magister ad tractatum. Summa brevis tocius disticcionis istius est in generali: Magister septem ponit: 1m est generalis divisio, qua tota scripture sacre continencia dividitur in res et signa, 2m est determinacio sive diffinicio illorum membrorum, quia 'res' in presenti vocatur nichil aliud a se signans, 'signum' autem, quod aliquam rem signat; 3m est subdivisio rerum in res, quibus utendum est, et ille sunt creatura, et in res, quibus fruendum est, qui est creator, Pater et Filius et Spiritus Sanctus; 4m est2, quod moventur quedam dubitaciones et solvuntur dicendo, quod plena et perfecta fruicio rei est in patria, sed fruicio spei, que est inperfecta, est sanctorum hic in via; 5m est 1a questio et eius solucio, quod non est fruendum hominibus, sed solum Deo, qui solum finaliter delectat voluntatem, saciat et quietat; 6m est 2a questio et eius determinacio, quod non est fruendum virtutibus, quia quamvis propter se appetuntur, tamen in finem ultimum ordinantur; 7m est epilogus sive recapitulacio, qui non proprie sentencia, sed continuacio est unius sentencie cum alia.

<2.> Et ista evident per hos *versus*

Distinccio6 1a6
A res et signa sunt doctrine duo membra:
Rem voco nil signans, signum, quod significat rem;
Factis uteris, sed re factrice frueris,
Plene re patria, partim que frui <hic> spe dat,
Dic, quod non homine sit, sed factore fruendum;
Deus6
Nam nobis fruitur pius, utitur ipse creator.
sc. virtus
Quamvis delectet, non est virtute fruendum.

---

[1]) *Codd.*: *om. H.*

Digitized by Google

‖113A Unde ‖ in hiis versibus ponitur 'A' ad innuendum primam distinccionem, sicud A est prima littera Alphabeti et tunc residua ostendunt a in generali ipsius A, i. e. distinccionis prime.

<3.> Et sciendum, ex quo ***distinccio***[2] ***tractat*** de rebus et signis, quod signum secundum Augustinum est res propter speciem, quam ingerit sensibus[3], aliquid aliud ex se faciens in agnicionem venire, que diffinicio construitur sic: Signum est res faciens ex se aliquid aliud, sc. signatum, venire in agnicionem propter speciem, quam ingerit (subaudi: sensui vel intellectui). Et ex isto patet, quod omne accidens sensibile est signum sui subiecti, quod informat, cum quodlibet tale facit subiectum suum venire in agnicionem propter speciem sensibilem, quam ingerit sensui. Unde vere dicitur, quod substancia est sensibilis, i. e. sensu perceptibilis, per accidens, i. e. mediante accidente, tamquam signo prius sensibili. Similiter vere dicit Aristoteles[4], quod accidencia magnam partem conferunt ad cognoscendum, quod quid est (i. e. ad cognoscendum substanciam): cum requisito homine, quid est hoc, demonstrato pariete albo, respondebit vere, quod est paries, et sic substancia dealbata. Et patet, quod omne accidens signat substanciam, cuius est accidens, non tamen ex inposicione humana, sed ex proprietate sue essencie sive sui esse. Unde est triplex signum: Primum ex natura, 2[m] ex institucione humana, 3[m] ex institucione divina. Ex natura, ut calor ipsius ignis vel inmediati subiecti, rubor vespertinus future serenitatis. Unde dicit Salvator[5] Matth. 16°[6] »facto vespere dicitis: 'Serenum erit, rubicundum »est enim[6] celum« similiter »virencia foliorum signum est propinque »estatis« Matth. 24° Signum ex institucione humana, ut vox vel scriptum ad placitum institutum, similiter circulus vinum signans, crux mortem vel medonem. Signum ex inposicione divina, quod dicitur sacramentale, de quo principaliter in presenti est intencio,
113B est ut serpens eneus, suspensus in patibulo, Jonas existens in ventre ceti triduo, manna cibans populum in deserto, et sic de multis; et ista dicuntur signa vel sacramenta legalia, quorum quedam solum significabant, sed vim non conferebant, ut offerre cum sale; alia significabant, et vim conferebant, ut circumcisio, que peccatum originale tollebat, et futurum baptismum, qui peccatum tollit et patriam apperit, designabat. Signa autem ewangelica, i e. sacramenta, et signant et vim digne suscipientibus ea conferunt, quia intus adiuvant et disponunt, sicud magister tangit in littera. De quibus signis in 4° principaliter determinatur[7].

<4.> ***Conclusio 1[a] distinccionis 1[e]*** est ista: Tota sacra scriptura tam vetus quam nova est circa res vel circa signa. Probat eam magister ex auctoritatibus. Racione probatur sic: omnis

---

[2]) *Codd.*: *om. I.* — [3]) *Codd.*: s. sensui vel intellectui *superscr. h*[1] *in H.* — [4]) *Codd.*: *in H add. h*[1] 1° de anima. — [5]) *Codd.*: *post* dicitis *D.* — [6]) *H*: *om. ID.* — [7]) *Codd.*: determinabitur *I.*

Digitized by Google

doctrina est circa res vel circa signa; sed tota sacra scriptura est doctrina, igitur conclusio vera. Maior nota est et minor similiter.

Conclusio 2ª: Omne signum est res, et non e converso. Probatur: si nulla res est, nullum signum est, sed non e converso: igitur conclusio vera, quoad primam partem. Sed quoad secundam, sc. non e converso, probatur: quia non omnis res adhibetur ad signandum[8] aliud ex institucione humana, ut lapis lignum. Sed diceres 1°, quod omnis res est signum, cum omnis creatura est quodam modo vestigium creatoris. Dicitur, quod verum est, sed non ex institucione humana. Item diceres, quomodo unum membrum dividencium predicatur[9] de altero, quod non debet esse? Dicitur, quod non. Nam dividitur hic res in rem, que non ad signandum aliquid adhibetur, ut dicit Magister, et in signum, cuius usus est in signando; et illa non predicantur de se[9] vere mutuo. Sed ubi dicitur: omne signum est res, ibi res predicatur, ut est totum et non pars dividens.

Conclusio 3ª[10]: Prius est tractandum de rebus et post de signis. Probat magister, et sic tractat in primis tribus[11] libris de rebus, et in quarto de signis.

Conclusio 4ª; Res sunt[12] in multiplici differencia, quia alie, quibus fruendum est, ut Pater, Filius et Spiritus Sanctus, alie, || *113C* quibus utendum est, ut omnia creata.

Conclusio 5ª: Solus Deus est, quo fruendum est, Pater et Filius et Spiritus Sanctus; et qualibet persona fruendum est una fruicione, sicud omnes ille tres persone sunt unica simplex essencia et finis simpliciter ultimus et unus, quo finaliter est fruendum.

Conclusio 6ª: Res, quibus utendum est, est mundus et partes eius: patet ex diffinicione uti, quia omnia illa in usu sunt referenda ad illud, quo fruendum est. Unde uti est assumere aliquid in facultatem voluntatis i. e. per voluntatem amplecti propter ultimum finem.

Conclusio 7ª: Omnis, qui in spe fruitur, quodammodo utitur. Patet, quia omnis sic fruens assumit aliquid in facultatem i. e. amplectitur per bonam voluntatem: igitur conclusio vera.

Conclusio 8ª: In hac via fruimur in spe solum, cum non sit noster appetitus ad ultimum saciatus.

Conclusio 9ª: Homo non debet frui homine, quia nec se nec alio puro homine.

Conclusio 10ª: Deus non fruitur, sed utitur nobis, non ad suam, sed ad nostram utilitatem; sed nos utimur rebus ad nostram utilitatem propter Deum.

---

[8]) *Codd.*: signum *I.* — [9]) *Codd.*: privatur *I male.* — [10]) *Codd.*: *post* dividens *I.* — [11]) *Codd.*: *in I post* in. — [12]) *Codd.*: *in I errore iteratum.*

Digitized by Google

<5.> Hec est summa tocius 1e distinccionis, circa quam dubitatur[13]:

Utrum aliqua pura creatura potest esse obiectum ordinate fruicionis? Arguitur, quod sic, quia visio, qua beatus videt divinam essenciam, est pura creatura, et illa visio est inmediatum obiectum fruicionis; igitur questio vera. Maior nota est de se, minor probatur. Nam inmediatum obiectum fruicionis non est Deus, sed aliquis actus, quo ipse Deus a beato attingitur: sed ille actus est visio Dei. Cum ergo fruicio sit delectacio, qua quiescit voluntas in aliquo, ut in fine, et ista delectacio non cadit inmediate super rem assecutam, que est finis, ut verbi gracia finis avari est peccunia, cuius voluntas inmediate cadit super assecucionem peccunie, sic videtur a pari, quod inmediatum obiectum fruicionis, super quo cadit voluntas, est visio, qua beatus videt Deum. — Confirmatur: humanitas Christi est pura creatura, et illa potest esse obiectum fruicionis ordinate, cum sit infinite bonitatis racione ypostatice unionis: igitur conclusio vera. Et istud argumentum videtur valere ex dicto Salvatoris Joh. 17° dicentis: »Hec est autem vita eterna, »ut cognoscant te solum verum[14] Deum, et quem misisti, Jesum »Christum« i. e. hominem pro salute humani generis destinatum. Si ergo est vita eterna, — et sic fruicio, — cognoscere hominem Jesum Christum, sequitur, quod homo Jesus et sic humanitas eius sit obiectum ordinate fruicionis. — 3° sic arguitur: Corpus
|||*I14A* Christi misticum est pura creatura et illa ||| est fruendum; igitur conclusio vera. — Item 4° sic: Pono, quod Petrus nesciat discernere inter Jacobum maiorem et inter Jesum Christum, et diligat Jacobum super omnia, credens fore Jesum Christum. Quo posito videtur, quod Petrus fruitur Jacobo, cum ignorancia invincibilis virtutem meritoriam non excludit. Nam Petrus invincibiliter credit se uti Christo et non Jacobo. Unde in casu illo arguitur sic: Isto fruitur Petrus et iste est Jacobus, igitur Jacobo fruitur Petrus. Similiter argui potest de angelo <inferni> transfigurante se in angelum lucis. In oppositum est magister et supra dicta, cum nulli citra primum et finem ultimum amore inheretur finaliter tantum propter se. Et quia nulla pura creatura est ipsum ultimum, cum nulla talis est Deus secundum existenciam, igitur questio falsa.

---

[13]) *Codd.*: dubitantur *I errore. Nunc in I in textu, in D in marg., in H videtur glossa esse posterior. In I priores duo divisiones* (potencia — motiva)

Potencia	racionalis	vel	intellectus	habitus	fides
	concupiscibilis		voluntas		spes
	irascibilis		motiva		karitas

Ad hoc stemma codd. addunt: Ordo iste est: 1° persone inest potencia, deinde habitus infunditur, quem consequitur operacio, que causatur ab obiecto. Et quia [*I 13 D*] intellectus, fides et cognicio veri maxime pertinent ad predicatores, cum ipsi debent esse »lux mundi« Matth. 5°, ideo ipsis illa appropriantur: et quia debent ardere Luce 12°: »Lucerne ardentes in manibus vestris« ideo conparantur in sponso firmam atque actualem fidenciam: igitur etc. Et martires debent esse

Digitized by Google

Quia difficultas est et contrarietas doctorum in hoc, sc. cuius potencie est frui, et aliis videtur, quod potencie intellective, aliis autem, quod potencie volitive i. e. ipsius voluntatis, que quietatur finaliter in summo bono, ideo notandum, quod potencie ipsius anime sunt tres, sc. racionalis, que est intellectus, concupiscibilis, que est voluntas, et irascibilis, que est potencia motiva. Habitus autem, i. e. qualitates infuse hiis potenciis, difficulter mobiles a subiecto, correspondenter sunt tres: sc fides in intellectu, spes in voluntate, karitas in irascibili, sive in potencia motiva. Et ab hiis potenciis et habitibus[15] procedunt actus secundi, sc. cognicio ab intellectu et a fide, fiducia vel fidere a voluntate et a spe, dileccio ab irascibili et a karitate. Horum autem omnium (sc.[16] potenciarum, habituum et actuum) obiecta sunt conformiter tria, sc. verum ipsius intellectus fidei et cognicionis, bonum ipsius voluntatis spei et illius actus fidere, et arduum: honor vel delectabile ipsius potencie irascibilis vel motive et ipsius karitatis et eius actus sc dileccionis. Omnes autem ille potencie, habitus et actus subiectantur in personis; et quodammodo specialiter | *I 14 B* intellectus, fides, cognicio in predicatoribus, quibus convenit verum cognoscere principaliter et docere, sicud dixit Salvator primis predicatoribus ewangelii Matth. 13°: »Vobis datum est nosse misterium« i. e. cognoscere explicite veritatem absconditam, ceteris vero in parabola. Et Joh. 16°: »Cum venerit paraclitus, quem »ego mittam vobis a Patre, ille docebit vos omnem veritatem,« sc. ecclesie necessariam. Voluntas autem casta, spes et fidencia subiectantur principaliter in virginibus propter bonum, quod in continencia conantur attingere. Et in martiribus irascibilis potencia, karitas et dileccio subiectantur, qui propter bonum arduum, honorabile et delectabile, ipsam potenciam irascibilem vel potenciam motivam ad mititatem temperantissime reduxerunt. Unde et hinc canit Ecclesia:

Ceduntur gladiis more bidencium:
Non murmur resonat, non querimonia;
Sed corde tacito[17] mens boni[17] conscia
Conservat pacienciam

Et de primo et maximo martire, sc Christo, dicitur Ysaie 53°: »Tamquam ovis ad occisionem ductus est et non apperuit os suum.«

---

inferius additur stemma subsequens, quod usque ad fol. I 14 A—B pertinet; errore iteratur:

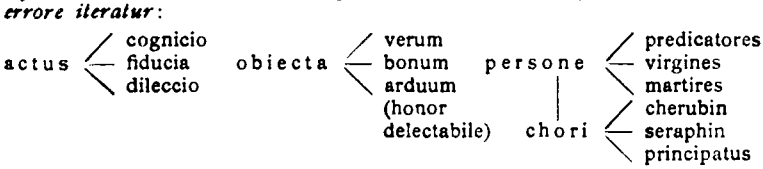

Cherubin. Et quia virgines debent specialiter habere voluntatem sinceram, spem constantes, non mobiles et karitativi; ideo etc. — [14]) *Codd.*: *om. I.* — [15]) *Codd.*: habitus *I.* — [16]) *Codd.*: supple *H.* — [17]) *Codd.*: impavido — bene *Hymnus Brev.*

Digitized by Google

Ex hiis omnibus ulterius patet, quod ad perfectam fruicionem sex principaliter requiruntur: 1m est persona, 2m potencia, 3m actus illius potencie, ut[18] cognicio[18], 4m est obiectum, 5m est delectacio, 6m est quietacio. Exemplum: Petrus est persona, voluntas eius potencia, actus volicio, vel ipsius intellectus cognicio, obiectum essencia divina, que est summum bonum, in qua delectacio, et ultimo finalis quietacio. Unde ista tria: cognicio, delectacio, quietacio, sic concurrunt ad fruicionem, quod cognicio non pertinet ad essenciam fruicionis intrinsece, sed antecedenter extrinsece; delectacio vero sicud genus, cum omnis fruicio sit delectacio, et non e converso, quietacio vero concurrit sicud differencia essencialis vel ipsam circumloquens, et hinc fruicio non potest esse
||114C sine delectacione et sine quiete tamquam sine genere et essen ciali differencia ad esse ipsius per factum requisitis. Quia ergo cognicio non est essencialiter delectacio et e contra eo, quod cognicio pertinet ad potenciam apprehensivam, delectacio vero ad appetitivam, fruicio non est essencialiter cognicio, licet preexigit eam antecedenter, sicut et delectacionem, igitur fruicio est delectacio, non quecunque, sed quietans ultimo appetitum. Et ad hoc sonat Augustinus dicens 10° De Trinitate, quod fruimur cognitis, in quibus voluntas delectata propter se (i. e. propter illa) quiescit (sc. finaliter in illis). Ex quo ulterius patet, quod fruicio est proprie actus voluntatis, quamvis omnes potencie anime in patria remunerentur, ut dicit Bonaventura, cum quo concordat Scotus hic q. 12. Sciendum eciam, quod signaciones[19] nominum probare non possumus, nisi ex usu et accepcione[20] doctorum. Unde beatus Augustinus 12° De civitate Dei[21] dicit, quod nomen fruicionis a fructu descendit, qui cum sit ultimum de arbore, cum quadam delectacione percipitur, ultra quem fructum nichil aliud ab arbore expectatur; ubi patet, quod Augustinus ex vi nominis, sc. fructus, fruicionem voluntati attribuit. Alii autem ex natura actus fruicionis fruicionem attribuunt voluntati, ut altissimus Augustinus a fructu, iste a 'fruor', quod est in actu esse voluntatem. — Ubi notandum, quod frui aliquo intelligitur tripliciter: aut sicud obiecto ultimo — et sic solum divina essencia et personis divinis est fruendum; illa enim fruicio est potissima, cum sit delectacio quieta ex cognicione intuitiva procedens, tamquam ex causa. Unde Salvator vitam eternam diffiniens dat diffinicionem causalem[22] dicens: 'Hec est vita eterna, ut cognoscant te solum verum »Deum' etc., i. e. causatur vita eterna ex cognicione divina. Sicud et Philosophus diffinit diem causaliter dicens[23] 1° Celi: »Dies »est lacio solis super emisperio[24]« i. e. causatur a lacione solis
|114D super | emisperio. — 2° frui intelligitur aliquo sicud habitu eliciente actum fruicionis; et isto modo, sed non proprie, beatitudine creata

[18]) *Codd. post* quietacio: *in H* ut cognicio *superscr.* — [19]) *Codd.*: signatores *I.* — [20]) *Codd.*: acceptacione *I.* — [21]) *I*: *om. DH.* — [22]) *Codd.*: talem *I errore.* — [23]) *Codd.*: dicitur *I male.* — [24]) *Codd.*: emisperium *H.*

Digitized by Google

et sic visione Dei est fruendum. — 3° modo frui aliquo est sicud instrumento fruicionis, et hoc modo fruimur[25] potencia, cuius est actus et iterum non proprie, cum illa fruicio in finem ultimum ordinatur.

<6.> Hiis predictis sic pueriliter positis *1ª conclusio* est ista: »Non potest appetitus voluntatis in aliqua pura creatura finaliter quietari« Probatur: de se appetitus voluntatis debet sequi colleccionem racionis. sed colleccio racionis modo resolutorio non potest stare nisi in primo, quod est Deus Igitur conclusio[26] vera. Maior ex eo patet, quod nichil est appetendum, nisi quod dictat racio regulata; et minor patet per Philosophum et per Commentatorem 2° Methaphisice et in multis aliis locis, quod[3] racionis colleccio non stat, nisi ad primum. — Secundo probatur sic: Omne bonum appetitur propter bonum divinum, sicud omnia, que sunt ad finem, sunt appetibilia propter finem; sed propter quod unumquodque et illud magis ex 1° Posteriorum. Sed illud quod est appetibile, propter aliud non potest quietare appetitum finaliter, igitur conclusio vera.

Sed obicitur contra istam conclusionem sic: Omnis capacitas finita potest aliquo finito inpleri, et sic in illo quietari. Sed omnis voluntas creata est capacitatis finite, vel capacitas finita; ergo omnis voluntas creata potest aliquo finito inpleri et quietari. Hic est sciendum, quod aliquid dicitur finitum ex parte obiecti, sed non ex parte fundamenti, sicud relacio racionis Dei ad creaturam, vel sicud ydea divina ex parte termini connotati, sc. creature, cuius est ydea, est finita, sed infinita ex parte fundamenti sc essencie divine. Aliquid autem est finitum ex parte termini et ex parte fundamenti, sicud relacio creature ad creaturam; aliquid autem est infinitum ex parte utriusque sicud divina essencia. Per hoc ad argumentum dicitur negando minorem, eo quod voluntas est finita ex parte fundamenti, || puta ipsius spiritus, sed non est finita, | *115A* quantum est ex parte termini. 2° dicitur negando maiorem et dicendo, quod aliqua sunt finita, de quorum racione est non posse quietari in aliquo finito, quorum racio vel propria inclinacio est ad terminum infinitum[27], ut sunt voluntas et intellectus humanus, qui non fatigatur secundum Philosophum in intelligendo[28], cum non potest tot distincte intelligere, quin plura possit intelligere, usque ad terminum infinitum. Similiter voluntas non potest tot distincte velle, quin plura possit velle, usque dum infinito finaliter sacietur. Et patet. quam nobiles potencie anime sunt intellectus et voluntas, et quam stulti sunt homines, qui cupiunt in bonis transitoriis vel lascivis delectacionibus voluntatem propriam saciare.

---

[25]) *Codd.*: fruitur *I*; *post* ordinatur *H add. ann. 13, v. supra.* — [26]) *H*: consequencia *I*, questio *D.* — [27]) *Codd.; I* finitum, t^1 infinitum. — [28]) *Codd.*: colligendo *I errore.*

Digitized by Google

<7.> *Conclusio 2ª*: Inmediatum obiectum ordinate fruicionis 'quod' non est visio Dei, sed Deus in se. Probatur. Primum obiectum fruicionis est res primo et inmediate fruibilis, sed illa res non est visio Dei in beato, cum illa res non sit pura creatura: Igitur conclusio vera. Maior est nota, cum predicatur[29] in ea diffinicio de diffinito, minor patet per b. Augustinum 1° »De doctrina Christiana« ca° 3° dicente, quod in omnibus rebus iste tantum sunt, quibus fruendum est, que eterne et incommutabiles sunt, Pater et Filius et Spiritus Sanctus. Confirmatur: non potest perfecte fruens ydolatrare. Sed si quis frueretur visione Dei tamquam inmediato obiecto, plus amaret propriam visionem, qua videret Deum, quam ipsum Deum, et sic ydolatraret. Igitur non est inmediatum obiectum fruicionis visio Dei.

<8.> Ex ista conclusione et probacionibus sequitur: 1° quod solum Deus est inmediatum obiectum fruicionis 'quod'; 2° sequitur, quod visio Dei in beato non est obiectum fruicionis 'quod', sed 'quo'. Tunc ad argumenta, ad primum negatur minor; et ad proposicionem negatur, quod delectacio cadit inmediate super assecucionem, cum finis sit primum in intencione, nec avari delectacio cadit super assecucionem peccunie, sed primum super peccuniam, que movet |*I15 B* ipsum ad affectum assecucionis.| — Ad secundum negatur minor; et ad confirmacionem ex dicto Salvatoris dicitur, quod notanter Salvator prius dixit, ut 'cognoscant te solum verum Deum' et demum adiecit 'et quem misisti Jesum Christum', quasi diceret: vita eterna primo[30] consistit in essencia divina et hoc per meritum humanitatis Jesu Christi. — Ad tercium negatur[31], quod corpus Christi misticum sit pura creatura, cum sit omnes salvandi cum capite suo Domino Jesu Christo Unde sicud Christus non est pura creatura propter divinitatem in eo existentem, sic nec corpus Christi misticum est pura creatura propter Christum, sicud eciam totum universum cum Deo non est pura creatura. Et si obicitur, quodlibet illorum trium, sc. corpus Christi misticum, Christus et universum, cum Deo est et nulium illorum est pura creatura, ergo quodlibet illorum erit creator: negatur ista consequencia et dicitur, quod quodlibet illorum nec est pura creatura, nec creator, sed creatura et creator — Ad quartum admittitur casus et negatur, quod Petrus fruitur Jacobo: 1° propter hoc, quia perfecta fruicio excludit ignoranciam et presupponit cognicionem ipsius fruibilis, ut innuit Salvator Joann. 17° dicens: »Hec est vita eterna, ut »cognoscant te solum verum Deum« et cum Petrus in casu posito estimat Jacobum esse Christum, et ita non est, igitur non cognoscit Dominum Jesum Christum, cum tamen Salvator dicat, quod 'hec est vita eterna, ut cognoscant, quem misisti Jesum Christum'. 2° ex hoc negatur, quod Petrus fruitur Jacobo, quia non constituit suam

---

[29]) *Codd.*: probatur *I.* — [30]) *Codd.*: *post* diceret *I.* — [31]) *Codd.* : negetur *I.*

Digitized by Google

dileccionem in Jacobo, sed in Christo et sic in casu illo frueretur Jacobo in Domino, sed non frueretur Jacobo. Nam illud inplicat casus, cum intencio Petri debeat cum dileccine finiri in Christum et simile est sicud de illo exemplo, ubi dicit Apostolus ad Philemonem: »Ita, frater, ego fruar te in Domino.« Amen.

<Distinccio II.>

Hoc itaque[1] vera ac pia fide tenendum est <quod> . . .

<1> Ista est *distinccio 2ª*, in qua Magister tria summarie intendit: Primum est, quales debent || esse inquisitores sacratissime *115C* Trinitatis, quia debent habere mentem purgatissimam a peccato et intellectum purgatissimum a falsitate; secundum est ostendere Trinitatem personarum et essencie unitatem per auctoritates Veteris Testamenti; tercium est ostendere illa duo per auctoritates Novi Testamenti.

<2.> Pro isto sunt tres *versus*:

B Purges oculum, si vis agnoscere trinum:
Lex nova cum veteri probat ista iubetque teneri,
Quod tres persone sunt et Deus unus idemque.

Exponitur: *B* i. e. 2ª distinccio, supple: ostendit ut purges oculum i. e. affectum et intellectum; affectum a malo, intellectum a falso. Purgetur igitur oculus mentis a peccati delectacione et affeccione, a rerum[2] temporalium obnubilacione et a fantastica ymaginacione.

<3.> *Conclusio distinccionis[3] est[4] prima*: Auditor istius sciencie vere, pie, modeste et timorate debet tenere Deum esse trinum et unum; trinum in personis[5] et unum in essencia.

Circa quam conclusionem dubitatur, 'utrum hec sit vera: Deus est trinus'. Et arguitur, quod non: quia nec Pater est trinus, nec Filius est trinus, nec Spiritus Sanctus est trinus et non est Deus preter has personas; igitur nullus Deus est trinus. Consequencia tenet per sufficientem[6] induccionem[6] et inducentes sunt per[7] se[7] note, igitur . . . Item vel in illa: 'Deus est trinus', subiectum supponit pro personis collectim et sic valebit illam: 'omnes tres persone divine sunt trine' vel valebit istam: 'Trinitas personarum est trina' que ambe sunt false; vel subiectum supponit pro divina essencia: tunc erit sensus: divina essencia est trina,

---

[1]) *Codd.:* quoque *Lomb.* — [2]) *Codd.:* rem *H male.* — [3]) *Codd.:* *om. H; add. in marg. h².* — [4]) *Codd.:* *om. H.* — [5]) *Codd.:* persona *H.* — [6]) *Codd.:* sufficientes inducciones *I male.* — [7]) *Codd.:* persone *I male.*

Digitized by Google

quod iterum est falsum; vel supponit pro Deitate: tunc erit sensus Deitas est trina. Item: si Deus est trinus, igitur omnis Deus est trinus. Consequencia tenet ab indefinita in materia naturali ad eius universalem. Et ex consequente omnis Deus[8] est trinus et Pater est Deus: igitur Pater est trinus, et sic de aliis personis arguendo. In oppositum est fides nostra.

|*I 15 D* Ad 1[m] negatur consequencia, nisi arguatur sic: Nec Pater est trinus, nec Filius,[9] nec Spiritus Sanctus; et nec Deus est trinus; vel nec Deum esse: igitur non-deus est trinus. Tunc conceditur consequencia et negatur ultima inducens.

2° respondetur concedendo illam: nullus Deus est trinus prout ly. 'nullus' est distributum pro personis, supponens personaliter, quia sic non contradicit illi 'Deus est trinus', cum non negatur subiectum in negativa, pro quo supponit in ista 'Deus est trinus'. Hic enim supponit simpliciter pro re communi et non personaliter pro personis disiunctive, quia tunc proposicio foret falsa, nec supponit collectim pro personis, nec pro Trinitate primarie, et sic non valet illam 'omnes persone sunt trine' nec illam 'Trinitas est trina', sed supponit pro divina essencia vel deitate. Sed non valet illam 'divina essencia est trina' vel illam 'Deitas est trina, sed valet illam 'divina essencia est tres persone' vel illam 'Deitas est tres persone', que ambe sunt vere: et sic secundum argumentum est solutum. Illa ergo proposicio 'Deus est trinus' valet illam 'Deus est tres persone' et subiectum eius supponit simpliciter pro Deo, non personaliter, et predicatum, sc. ly. 'trinus', supponit personaliter pro tribus personis non distincte, sed collectim. Et istam logicam observat peritus logicus concedens, quod homo specificus est trinus, quia tres persone[10], utputa Petrus, Johannes[11], Paulus; et naturalis philosophus concedens, quod eadem essencia est tres res, quia materia, forma et conpositum; et moralis philosophus concedens, quod spiritus humanus vel mens humana est tres res, et spiritus humanus est trinus, quia racio, memoria et voluntas, et eciam metaphisicus concedens, quod effectus communissimus est trinus, quia unus, bonus et verus.

Ad tercium, quando arguitur 'Deus est trinus: igitur omnis Deus est trinus', negatur consequencia, cum in antecedente est solum supposicio simplex et in consequente fit distribucio pro personis. Et quando dicitur ab indefinita in materia naturali ad |||*I 16 A* eius universalem, dato illo, negatur adhuc consequencia, cum non sequitur 'animal est homo' igitur 'omne animal est homo', dato, quod in consequente animal distribuatur pro singulis animalibus. 2° dicitur, quod non arguitur ab indefinita ad eius universalem; nam indefinite proposiciones, in quibus subiecta sup-

---

[8]) *Codd.*: *in I add. in marg. ab 1*[1]. — [9]) *Codd.*: est trinus *add. H*, nec filius *add. D.* — [10]) *Codd.*: *in I add. in marg.* — [11]) *Codd.*: Jacobus *H.*

Digitized by Google

ponunt simpliciter, multe sunt, que non habent universales, ymmo nec singulares, ut iste 'species humana est tres homines', 'essencia divina est tres persone'; nam subiecta eorum non possunt primarie pro pluribus supponere distributive, nec possunt singulariter primarie tantum pro uno supponere, cum addito pronomine demonstrativo eque supponit subiectum pro re communi sicud sine illo. Ergo frustra adduntur illis signa universalia et pronomina demonstrativa, quamvis bene possunt monstrari communia, sed non limitari[12] ad supposita.

Ex quo patet, quod nullus terminus, signans essenciam communicatam vel participatam multis, est pertinens medium expositorii sillogismi et hinc frustra paralogisant arguentes sic 'Hec species humana est Sortes, et hec species humana est Plato; igitur Plato est Sortes'. Similiter 'hec mens est racio et hec mens est voluntas: igitur racio est voluntas'. Similiter 'hic homo est deitas et hic homo est humanitas (demonstrato Christo): igitur humanitas est deitas'. Similiter 'hic Deus est Pater, hic Deus est Filius, igitur Filius est Pater'. Similiter 'hec essencia est Pater et hec essencia est Filius, igitur Filius est Pater'. Patet enim, quod medium est commune ad extrema et per consequens non est formaliter singulare. — —

Sed dubitatur iterum 'an hec sit vera: 'deitas est trina, similiter ista essencia divina est trina.' Et si sic, tunc nec Deitas, nec essencia est simplex unitas, quod est contra illud Athanasii: »Trinitas in unitate et unitas in Trinitate »veneranda sit.« In oppositum est cantus ecclesie, in quo dicitur: »Te trina Deitas unaque poscimus.« Similiter ibi: »uni trinoque Domino sit sempiterna gloria.« Contra illud Athanasii[13]: 'Non tres tamen | Domini, sed unus est Dominus.' | 116 B

Iterum dubitatur de illa 'trinus Deus est unus'. Et videtur, quod sit falsa; nam eius convertens est falsa, vel minime inintelligibilis[14], puta ista: Unus est trinus Deus. Pro prima proposicione, ymmo pro omnibus tribus sciendum, quod quidam dicunt, quod in huiusmodi proposicionibus ly. 'trinus' nullum ens signat, sed solum intellectum, i. e. modum intelligendi. Sed hoc non valet, quia si ly. 'trinus' nullum ens signat in hac proposicione 'Deus est trinus', tunc ipsa est falsa eo, quod est affirmativa de presenti sine ampliacione, cuius subiectum et predicatum non supponunt pro eodem. Ideo notandum est, quod 'trinus' vel 'Deus trinus' signat et supponit; supponit quidem pro tribus personis indistincte propter unitatem forme, sc. Deitatis, quam signat; modo ly. 'trinus' solum respicit trinarium signatum, quantum ad suppositum et non formam signatam, ideo ponit trinarium in supposito sub una forma et non sub pluralitate formarum. Sed

[12]) *Codd.*: limitare *I.* — [13]) *Codd.*: Anathasii *H male.* — [14]) *Codd.*: intelligibilis *I, ab* i[1] *correctum* inintelligibilis.

Digitized by Google

ly. 'unus' tantum unitatem forme signat et sic in ista proposicione 'Deus est trinus et unus' fit copulacio inter communitatem et unitatem simul; et[15] ly. 'Deus' supponit pro essencia, ly. 'trinus' pro tribus personis et ly. 'unus' pro forma personis communicata. Illa ergo proposicio 'Deus est trinus et unus' valet illam: »Deus est tres persone et una essencia vel una Deitas.« Et non sequitur: 'Deus est trinus: igitur Deitas est trina', nec sequitur: 'igitur Trinitas est trina', quia in antecedente trinus supponit pro personis indistincte sub una forma et in consequente concluditur pluralitas formarum. Unde illa: 'Deitas est trina' valet illam 'Deitas est trina Deitas vel trina essencia', que est falsa. 'Trinus' enim in masculino genere profitetur supposita, sed 'trina' in neutro genere profitetur essenciam.

Ex quo patet, quod cantus ecclesie dicens 'Deitas est trina' ut ibi 'Te trina Deitas unaque poscimus' debet trahi[16] ad istum sensum 'Deitas est trina i. e. tres persone'. Unde exponitur cantus sic 'O Deitas' supple: que es 'una' supple: essencia 'que' ||*116 C* i. e. et 'trina' i. e. tres persone || vel Trinitas. Similiter ille[17] cantus 'Uni trinoque Domino sit sempiterna gloria' debet sic exponi: 'Sempiterna gloria sit uni' supple: in essencia 'Domino que' i. e. et 'trino' in personis, quia alias foret falsus.

<4.> Circa istam distinccionem dubitatur 'Utrum in Deo est pluralitas attributorum'. Arguitur quod non, quia si sic, tunc in Deo esset pluralitas predicatorum; consequens videtur fore falsum, igitur questio falsa. Oppositum arguitur sic: in Deo est sapiencia, volencia et potencia; sed hec sunt plura attributa, igitur questio vera. — Hic est sciendum, quod attributum secundum Durandum dicitur dupliciter, sc. large et stricte. Large pro omni denominative supposito, quasi alii tributo, quod frequenter a forma accidentali sumitur; stricte pro quadam perfeccione in duobus reperta, in uno tamen eminencius et perfeccius, quam in alio, cuius respectu (sc. inperfeccioris) dicitur attributum, sicud sapiencia, potencia et volencia eminencius sunt in Deo, quam in creaturis. Et patet ex 'quid nominis', quod attributum dicitur quasi alii tributum (sc. per excellenciam) respectu alterius; fit autem talis attribucio dupliciter: vel concretive, vel abstractive. Concretive ut 'Deus est sapiens', abstractive ut 'Deus est sapiencia'. Ecce quomodo Deo attribuitur sapiencia excellencius, quam homini, quia in concreto et in abstracto; homini vero solum in concreto dicendo 'homo est sapiens', sed non 'sapiencia', loquendo de puro homine. Cum ergo potencia, sapiencia, voluntas et bonitas sit[18] in Deo et in homine, et in Deo excellencius, quia ipse primo per se, in se et a se est potens, sapiens, bonus et volens, creatura vero racionalis, ut angelus vel homo, est solum participative huius-

---

[15]) *Codd.*: *om. H.* — [16]) *Codd.*: intelligi *I.* — [17]) *Codd.*: iste *I.* — [18]) *Codd.*: sint *H.*

Digitized by Google

modi, patet, quod Deo excellencius conveniunt, quam pure creature. Sunt eciam alia Deo conveniencia, que in creaturis non reperiuntur: ut esse infinitum, eternum, summe bonum, que secundum opposicionem creaturis correspondent, quia esse infinitum in | Deo et | *116 D* esse finitum in creaturis, similiter eternum in Deo et non eternum in creaturis, summum bonum in Deo et non summum bonum in creaturis. Item aliqua predicata conveniunt Deo ex tempore[19] ut esse creatorem, esse mundi Salvatorem, que non conveniunt creaturis, sed conveniunt Deo a creatore[20]. Quomodo enim esset misericors, nisi creature misere misereretur, ipsam a miseria relevando? — Sciendum eciam, quod Deo aliquid attribuitur[21] vere, aliquid false. Et quia Deus est summe perfectum, ideo quidquid inperfeccionis est, hoc ab ipso removetur, ut esse mutabilem, esse mendacem, esse obliviosum. Et quia est summe perfectum et simpliciter primum, dans cuilibet[22] creature esse, igitur[23] oportet, quod omnes creature positive simpliciter prius sint secundum esse ydeale, quam existant. Et cum res non possunt ab eo produci ad extra, nisi tamquam a potente, sapiente et volente, igitur necesse est Deum prius eternaliter esse potentem, sapientem et volentem, quam producit potenter, sapienter et volenter res ad extra; ergo oportet, quod Deo attribuatur potencia, sapiencia et volencia — non eo modo, quo attribuuntur homini, cui attribuuntur accidentaliter, Deo vero non accidentaliter, sed[24] excellenter, ut sit omnipotens, omnisapiens et omnivolens ab eterno. Ex quo patet, quod quidquid Deus potuit, potest, vel poterit, hoc ab eterno potuit. Similiter quidquid scivit, eternaliter scivit et scit; et quidquid vult, eternaliter voluit et semper vult. Patent ista, quia non mutatur de potencia in[25] inpotenciam, nec de sapiencia in oblivionem, nec de volencia in nolenciam, sicud mutatur defectibilis creatura.

<5.> *Conclusio prima*: Pluralitas attributorum est in Deo, igitur et pluralitas illorum . . . Consequencia tenet eo, quod inpossibile est aliqua plura esse in aliquo, nisi pluralitate plura sint in illo. Antecedens probatur: Potencia, sapiencia, voluntas, eternitas, infinitas, creancia et sic de aliis attributis sunt in Deo: igitur antecedens verum. Consequencia tenet ex eo, quia illa sunt Dei attributa; quod autem sint in Deo, patet, quia Deus est || summe ||| *117A* potens, summe sapiens, summe volens, eternus, infinitus et sic de aliis: igitur antecedens verum.

Corellarium: Potencia, sapiencia, volencia, creancia, iustificancia in Deo distingwuntur. Patet, quia sunt diversa attributa et[26] plura, igitur distincta, quod si non essent distincta, non essent plura: igitur corellarium verum. Sed contra: Quecunque uni et[27]

---

[19]) *Codd.*: *in I* ex parte *pessime, quod* ι^2 *in marg. ex coniectura verbo* Dei *supplevit.* — [20]) *Codd.*: *in H in* et creatori *pessime correctum. Verbum ex* creacione *corruptum videtur.* — [21]) *Codd.*: *post* Deo *H.* — [22]) *Codd.*: omni *H.* — [23]) *Codd.*: ideo *H.* — [24]) *I*: et *Codd.* — [25]) *D: om. Codd.* — [26]) *Codd.*: *om. I.* — [27]) *Codd.*: *in I locus rasus et correctus.*

Digitized by Google

eidem sunt eadem, inter se sunt eadem. Sed sapiencia, potencia et voluntas, et sic de aliis in Deo attributis, sunt uni et eidem eadem, quia Deo, cum sint Deus: ergo inter se sunt eadem, igitur non distingwuntur, ymmo sapiencia erit voluntas, potencia, et sic de aliis. — Respondetur negando ultimam consequenciam. Sicud non sequitur: Pater et Filius sunt eadem essencia, igitur non distingwuntur; Sortes et Plato sunt inter se eadem, igitur Sortes et Plato non distingwuntur . . .

Conclusio secunda: Attributa dicta de[28] Deo abstractive possunt esse et intelligi esse in Deo pro data mensura, sine habitudine ad creaturas. Probatur: Potencia, sapiencia et voluntas sunt attributa Dei abstractiva et illa possunt esse et intelligi in Deo pro data mensura, sine habitudine ad creaturas. Patet, quia pro mensura eternitatis sunt in Deo et ut sic non sunt cum habitudine ad creaturas: igitur conclusio vera.

Ex isto s e q u i t u r, quod eternaliter Deus est potens, sapiens, volens, quamvis non cum habitudine eternaliter est ad creaturas, nisi vocet quis habitudinem causancie ad causatum suo tempore et volens ad creaturam volitam suo tempore.

2° patet, quod non sequitur: Deus communicat suam sapienciam, voluntatem et bonitatem creature, igitur eternaliter est cum habitudine ad creaturam, quia alius eternaliter existeret creatura.

Conclusio tercia: Attributa in Deo solum racione distingwuntur. Probatur: non distingwuntur secundum essenciam, cum [I 17 B sint eadem singularis | essencia, et distingwuntur, ut dicit corellarium 1e conclusionis: igitur racione distingwuntur. Tenet consequencia ex sufficienti divisione, cum in divinis non possunt poni plures distincciones, nisi vel secundum essenciam vel secundum racionem ex eo, quod non est dabilis in divinis accidentalis distinccio, sicud nec mutacio.

C o r e l l a r i u m: Attributa in Deo formaliter distingwuntur. Patet, quia per raciones formales, cum alia est racio formalis sapiencie Dei, alia voluntatis[29]: igitur corellarium verum. Sed si obicitur 'distingwuntur formaliter, igitur realiter' dicitur negando consequenciam. Unde quamvis persona divina et[30] essencia[30] divina[30] distingwitur[31] formaliter, non tamen distingwitur[32] realiter eo, quod sint unica res simplicissima; et cum racio essencie est communicari multis suppositis, et racio persone est incommunicari[32] multis.

C o r e l l a r i u m: Questio est vera. Ad racionem patet, quid[33] sit dicendum.

---

[28]) *Codd.*: a *H.* — [29]) *HD ex corr.*; voluntas *I.* — [30]) *Codd.*: *om. I.* — [31]) *Codd.*: distingwitutur *I errore.* — [32]) *I*: distingwuntur *Codd.* — [33]) *Codd.*: communicari *I.* — [34]) *Codd.*: quidquid *I male.*

Digitized by Google

<Distinccio III.>

<1.> **Apostolus namque ait . . .**

Postquam magister determinavit de personarum unitate, distinccione et equalitate per auctoritates in generali, in ista distinccione vult hoc ostendere in speciali.

Unde ostendit magister quatuor in summa: 1m est, quod creator humanis mentibus cognoscitur per creaturas; 2m, quod ex creaturis cognoscitur evidenter, quod incipit magister ostendere ibi 'Nam ait Ambrosius'; 3m, quod in omni creatura relucet vestigium trinitatis, quod ostendit ibi 'Nunc restat ostendere'; 4m, quod per vestigium Trinitatis representatur et cognoscitur Trinitas increata.

<2.> De hiis quatuor sunt isti versus:

Cum mens factorem ex factis noscit eumque
Non animam fore, nec corpus, quod fecit utrumque;
Nam numerum ipse res, pondus habent speciemque:
Trini factoris sic forma relucet in ipsis.

Et intellige[1] versum ultimum, quod 'factoris' i. e. Dei, 'trini' in personis 'relucet forma' i. e. vestigium 'sic', sc. ut dictum est, 'in ipsis' rebus.

<3.> Circa istam distinccionem dubitatur '*Utrum in omnibus rebus* || *creatis relucet vestigium Trinitatis*'. ||*I 17C*

Arguitur, quod non, quia in accidentibus non relucet vestigium, cum ipsa accidencia sint magis species[3], modi et ordines[4] substanciarum, quam quod habeant speciem, modum et ordinem. Sed penes speciem, modum et ordinem attenditur Sancte Trinitatis vestigium, igitur questio falsa. In contrarium arguitur sic: in qualibet creatura reperitur ista trinitas: esse, virtus (i. e. potencia) et operacio; similiter unitas[3], veritas et bonitas: igitur[5] questio vera.

Pro questione est notandum, quod vestigium est inpressio[6] confuse ducens in cognicionem eius, cuius est, cum non representat[7] vestigiatum, nisi secundum partem. Unde de racione vestigii est similitudo et inperfeccio similitudinis eo, quod vestigium est[8] simile parti vestigiati, sed non perfecta similitudo tocius vestigiati; et hinc dicit Johannes Parisiensis, quod vestigium nichil nominat, nisi quandam similitudinem, in specie tamtum ipsius transeuntis, ut vestigium ab homine factum hominem[9], ab asino asinum, nichil[10] tamen distinctum in singulari, nisi in specie. Ymago autem,

---

[1]) *Codd.*: intelligere *I male.* — [2]) *Codd.*: lucet *I errore.* — [3]) *Codd.*: et *add. I errore.* — [4]) *Codd.*: ordine *D.* — [5]) *Codd.*: *post* vera *I male.* — [6]) *Codd.*: pressio *I male.* — [7]) *Codd.*: representat *I male.* — [8]) *Codd.*: *post* quod *I errore.* — [9]) *Codd.*: *in I ab* t^2 *in marg. add.* signat, *in H add.* signat hominem. — [10]) *Codd.*: *post* tamen *D male.*

Digitized by Google

ut dicit S. Thomas in Scripto q. 7ª, est signum representans ymaginatum individualiter et differenter ab aliis distinctum secundum omnes partes et disposiciones parcium. — Item nota, quod ymago est similitudo ab ymaginato expressa active vel exemplariter, non secundum quecunque, sed secundum ea, que demonstrant rem expresse. Et hinc dicitur 'ymago' quasi 'imitago', quia sit ad imitacionem alterius. Exemplariter, ut pictor facit ymaginem Christi, inspiciens ad Christum per scripturam, tamquam ad exemplar; dative[11] vero, sicut pater generat filium sibi similem. Et exhinc, ut dicit Augustinus, unum ovum reale non est ymago alterius ovi, quia nullo modo ab alio exemplatur; nec vermis, generatus
|*117D* ex homine, est ymago hominis, quia non est in eo hominis similitudo. — Item notandum, quod 'ymago' et 'vestigium' in hoc differunt, quia 'vestigium' ducit in cognicionem alicuius rei arguitive et per modum effectus inpressi, 'ymago' autem representative et per modum similitudinis. Exemplum: fumus vel cinis est vestigium rei combuste, sed neutrum illorum habet similitudinem rei, cuius est vestigium, et ergo non est de racione vestigii similitudo et pec consequens nec qualitas. Sed quod racio effectus includatur in vestigio, patet in omnibus inductive. Nam vestigium pedis est effectus pedis, vestigium manus est effectus ipsius manus. Et quod similitudo sit de racione ymaginis, patet in ymagine Christi, et sic in aliis. Non tamen oportet, quod semper sit effectus ymaginati, licet quandoque contingat, ut spiritus racionalis est ymago Trinitatis et effectus eius[12]. Similiter si pictor pingat ymaginem sui, tunc ipse est ymaginatum, quod fecit illam ymaginem. — Item nota, quod[13] ymago benedictissime Trinitatis est in parte anime racionalis, non in parte vegetative vel sensitive potencie eo, quod ymago est perfecta representacio vel imitacio ymaginati; et ideo solum habet esse in creatura racionali, ut angelo vel homine, qui secundum idem, quod in eo est potissimum, Trinitatem sacratissimam imitatur. Sunt autem tres partes ymaginis, sc. intelligencia, voluntas et memoria; memoria autem pertinet ad partem intellectivam et est respectu preteritorum, presencium et futurorum, ut dicit magister in littera, quamvis Philosophus in 'De memoria et reminiscencia' dicat, quod solum sit preteritorum, sicud eciam vulgata tenet locucio. — Sciendum est secundum Augustinum, quod differt[14] 'discernere', 'cogitare' et 'intelligere'. 'Discernere' enim est cognoscere rem per differenciam sui ab aliis; 'cogitare' autem est considerare rem secundum partes et proprietates suas, 'intelligere' autem est habere simplicem intuitum ad rem intelligibilem. — Item notandum, quod tantum tres sunt partes
|*118A* vestigii. Nam Deus secundum essenciam | suam est causa omnis creature secundum racionem triplicis cause, ut patet 12° Metha-

---

[11]) *Codd.*: *Hus probabiliter* active *scripsit, v. supra.* — [12]) *Codd.*: *post* et *D.* — [13]) *Codd.*: *om. H.* — [14]) *Codd.*: differit *I.*

Digitized by Google

phisice, sc. cause efficientis per potenciam, formalis exemplaris per sapienciam, finalis per bonitatem.

Ex quo sequitur, quod in omni creatura inprimit vestigium huius triplicis cause, omnia faciens in modo, specie et ordine, sive in numero, pondere et mensura, dans unicuique esse terminatum; per modum, sive mensuram[15] creatura attestatur Dei potenciam, per speciem sive per[16] numerum sapienciam, per ordinem sive pondus bonitatem. —

<4.> Istis presuppositis *conclusio 1ª* est hec: Racio vestigii invenitur in substanciis et accidentibus. Probatur. Omnes trinarii vestigiales reducuntur ad unitatem, veritatem et bonitatem, tamquam ad communissimas passiones ipsius entis communissimi. Sed unitas, veritas et bonitas sunt in omnibus substanciis et accidentibus: igitur conclusio vera. Minor nota est ex eo, quod omne[17] ens est unum, verum, bonum, cum quodlibet[18] ens per entitatem est unum (4° Methaphisice) et quodlibet ens est intelligibile, ergo verum, et est diligibile, igitur bonum. Minor probatur: nam si non omnes trinarii vestigiales reducerentur ad unitatem, veritatem et bonitatem, tamquam ad communissimas passiones, cum ente convertibiles, tunc aliqui trinarii forent extra unitatem, veritatem et bonitatem, et per consequens extra ens ex convertibili. Consequens falsum, cum inpossibile est aliquam rem subterfugere racionem entis, igitur maior vera.

Ex isto sequitur, quod omnis res est trinitas, quia una, vera, bona;

2° quod omnis res est vestigium increate Trinitatis;

3° sequitur, quod omnis res est signum increate Trinitatis;

et 4° sequitur, quod omnis res Deum notificat,

et 5°, quod omnis res signat Deum naturaliter et pocius, quam aliquod signum signat aliquam rem ad placitum humanum. Patet, quia a prima | significacione non potest deponi; quis enim[19] | *I18 B* potest deponere, ut homo non sit Trinitatis signum, dum existit? Sed potest quis deponere, quod ly. 'homo' non significet hominem, sed aliam creaturam.

<5.> *Conclusio 2ª*: Partes vestigii aliquando differunt realiter inter se. Probatur: substancia, virtus et operacio proprie loquendo sunt partes vestigii et differunt realiter. Igitur conclusio vera. Maior nota[20] est, sed minor probatur: nam operacio substancie est et substancia est et operacio non est substancia; similiter et potencia; ergo minor vera, cum alterum esse habet operacio, alterum potencia, alterum substancia, ut alterum esse habet spiritus, alterum eius potencia, alterum eius operacio.

---

[15]) *Codd.*: mensura *I.* — [16]) *Codd.*: *om. I.* — [17]) *H:* esse *ID.* — [18]) *Codd.*: quelibet *I male.* — [19]) *Codd.*: *in I ab* ι em, *ommisso signo abbreviationis;* ι' *fecit punctum et adscripsit* m = enim. — [20]) *Codd.*: *post* est *H male.*

Digitized by Google

Ex isto patet, quod non sequitur: 'racio, voluntas et memoria sunt idem spiritus, igitur non differunt realiter'; et si obicitur: 'Sunt eadem res in numero, ergo non differunt realiter' negatur consequencia. Sicud non sequitur: 'materia et forma sunt eadem res (quia conpositum) igitur non differunt realiter', similiter: 'Deitas et humanitas sunt eadem res (quia Cristus) igitur Deitas et humanitas non differunt realiter', similiter: 'Sortes et Plato sunt eadem res (quia homo communis), ergo non differunt realiter.' In omnibus enim illis antecedens est verum et consequens[21] falsum. Ad racionem patet, quid sit ex declaratis dicendum.

<Distinccio IV.>

<1.> **Hic oritur questio satis necessaria; constat[1] enim[1] etc.[2] . . .**

Probata Trinitate personarum[3] in unitate essencie, auctoritatibus[4], racionibus et similitudinibus hic magister[3] movet quasdam questiones incidentes et determinat circa premissa; et summatur distinccionis materia isto modo: nam probatur 1°[5] ista proposicio: Deus genuit Deum; 2° ista: Deus non genuit se Deum; 3° ista: Deus non genuit alium Deum; 4° ista: Deus[Pater[6]] non genuit Deum[Filium[6]], qui est Deus Pater[Filius[6]]; 5° ista: Deus[Pater[6]] genuit Deum[Filium[6]], qui est Deus, qui est pater[Deus in communi[6]]; 6° conceditur ista: tres persone sunt unus Deus, ||*118C* et e contra: unus Deus est[7] tres persone; 7° conceditur: Deus[Pater[6]] de se genuit alterum se[Filium a se[6]], i. e. Deus Pater de substancia sua genuit alteram personam a se; 8° conceditur ista: Pater est alius quam Filius, non tamen aliud, sed unum.

<2.> Versus:

D genuisse Deum Deus est dicendus;
Aut hunc se aut alium genuisse Deum reprobatur utrumque;
Non aliud Natum, alium tamen a Patre dicas:
Tres sunt persone, Deus unus, quod retro verte.

<3.> Pro ista distinccione *sciendum est*, quod diversa sunt nomina, per que exprimitur divina essencia vel proprietas personarum, vel eciam proprietas essencie[8]; similiter et verba multi-

---

[21]) *Codd.*: est *add. male I.* — [1]) *Codd.*: *om. H.* — [2]) *I*: *om. Codd.* — [3]) *Codd.*: *om. I.* — [4]) *Codd*: *in ID inclare scriptum.* — [5]) *H ab h*[1]; *om. Codd.* — [6]) *Codd.*: *has glossas prorsus om. D.* — [7]) *Codd.*: sunt *male I.* — [8]) *Codd.*: et *add. I male.*

Digitized by Google

plicia: nam quedam soli essencie conpetunt, ut communicari multis suppositis, predicari de multis suppositis[9], quedam vero solis personis, aliqua tantum uni, aliqua duabus. Uni: ut generare convenit soli Patri, generari vero soli Filio; sed spirare Patri et Filio, et spirari soli Spiritui Sancto.

Nomina autem sunt[10] quedam pure abstracta, que dicuntur ultimate abstraccionis, ut Deitas, divinitas, natura, essencia, potencia; alia vero concreta communia, ut Deus omnipotens, omnisciens, omnivolens, creator, trinus, unus, bonus. Prima dicuntur ultimate abstraccionis, quia non possunt trahi ad actus proprios personales, ut Deitas non potest trahi ad actum proprium persone Patris, sc. ad generare; sicque <non> vere diceretur 'Deitas generat' similiter 'essencia generat' similiter 'natura divina' 'divinitas' 'sapiencia' 'potencia'. Concreta vero dicuntur, quia possunt concernere actum proprium personalem et possunt trahi ad illum, quamvis primarie significent rem communem. Unde vere potest dici: 'Deus generat' 'creator generat', quamvis Deus et creator sint communia tribus personis secundum essenciam. Unde ista, sc. 'Deus' 'creator' 'lumen', dicuntur abstracta medie abstraccionis eo, quod significant communem essenciam, et quod possunt trahi ad actus proprios personales: et sic respectu signati primarii communis dicuntur abstracta, et respectu | actuum personalium, ad quos secundario | *I 18 D* trahuntur, dicuntur concreta, et sic media, quia nec ultimate abstracta, nec solum concreta. Pura autem abstracta nunquam possunt trahi ad supponendum tantum pro una persona primarie, sicud e contra nomen persone non potest supponere pro essencia primarie, ut ly. Pater, Filius, Spiritus Sanctus. Si autem alicubi Pater ponitur pro essencia vel pro Deo in communi, ut ibi 'Pater noster, qui es in celis' — tunc ibi non est proprium nomen persone, sicud ly. 'sapiencia' aliquando sumitur appropriate pro Filio, aliquando prout est commune omnibus tribus personis, ut, cum dicitur 'Christus est sapiencia de sapiencia', primum ly. 'sapiencia' sumitur appropriate, secundum communiter.

Concreta autem communia possunt supponere pro personis; vel pro una persona, vel pro essencia. Exemplum primi: »Deus Salvator«; ibi ly. 'Deus' supponit pro qualibet persona. Exemplum secundi: »Deus generat«; ibi 'Deus' supponit pro persona Patris. Exemplum tercii: »Deus est tres persone«. Racio autem, quare concretum potest supponere pro persona primarie et non sic abstractum, est ista, quia persona est res distincta sua proprietate, ut Pater generancia, Filius nascibilitate, et Spiritus Sanctus spiracione passiva, et ideo non sicud forma abstracta ultimate, sed sicud concretum[11] subiectum debet primarie designari; et quia huiusmodi[12] concernenciam[13] concreta communia inportare possunt, non

---

[9]) *Codd.*: *om H.* — [10]) *Codd.*: *post* quedam *H.* — [11]) *Codd.*: concretiuum *H errore.* — [12]) *Codd.*: huius *IH.* — [13]) *Codd.*: concernanciam *I*, concernencia *D.*

Digitized by Google

autem abstracta ultimate abstraccionis, que formam absolute dicunt, ut Deitas, divinitas, essencia, natura, ideo non possunt contrahi vel concerni ad supponendum personaliter primarie pro persona, cui inest proprietas vel nocio personalis; et hinc omnes iste sunt false 'essencia generat' 'essencia spirat' 'essencia generatur' 'essencia spiratur'. Similiter est de illis abstractis Deitas, divinitas, natura, substancia.

Ex isto traxerunt theologi, quod verbum, per quod actus uni persone appropriatus exprimitur, dicitur 'verbum nocionale' et actus ||| *I 19A* designatus per verbum vocatur 'nocio', eo, quod statim notam facit personam. Unde cum dicitur 'Deus generat', statim hoc verbum 'generat' notat, quod subiectum supponit pro persona Patris; similiter cum dicitur 'Deus generatur', statim predicatum notat personam Filii; et cum dicitur 'Deus spiratur', statim predicatum notat personam Spiritus Sancti. Illa ergo verba 'generare' vel 'gigni', 'spirare' vel 'spirari' sunt verba nocionalia.

Et nota, quod 'nocionale' dicitur[14] exinde, quia per illud venitur in noticiam persone appropriate[15]. Et nocionale quandoque convenit tantum uni, ut generare Patri, generari Filio, spirare Spiritui Sancto; quandoque est commune duobus (et ultra non potest ascendere), ut spirare convenit Patri et Filio[16]; similiter innasci Patri et Spiritui Sancto; non spirari Patri et Filio. — Quod convenit tantum uni essencie communi et non persone, est proprietas vel modus essencie, ut communicari multis suppositis — et aliquid convenit cuilibet persone, sed non essencie, ut incommunicari multis suppositis, per quod quelibet persona distingwitur ab ipsa essencia. Essenciale autem commune est, quod pluribus personis essencialiter convenit, ut sunt essencia, Deitas, divinitas, Deus, natura, bonum. Horum enim proprietas est communicabilitas, qua quodlibet illorum distingwitur a persona.

Sciendum eciam, quod, ut ait Bonaventura, quod nomen abstractum inponitur forme, sed[17] concretum inponitur a forma, sed non tantum forme. Unde propter hoc quatuor modi predicandi resultant a concreto: ipsum enim concretum substancie et racionem forme et racionem concreti sortitur. Unde hoc concretum 'homo' 1° subicitur suo abstracto, ut vere dicendo homo est humanitas, in qua proposicione est predicacio ydemptica sive secundum essenciam, cum homo et humanitas quoad essenciam non differunt, sed sunt idem, quia in dictis secundum se idem est ipsum et quod quid erat esse, i. e. ipsum, et ipsum esse, i. e. res et sua | *I 19B* quiditas; homo enim est res, cuius quiditas est humanitas, a qua ipse est quid. — 2° ipsum concretum subicitur proprietati ipsius abstracti, quam proprietatem ipsum concretum sortitur ab extrinseco, et non ab intrinseco, quia alias, si non, tunc esset concretum.

---

[14]) *Codd.*: dicicitur *I.* — [15]) *Codd.*: approprietate *I male.* — [16]) *Codd.*: et *add. I.* — [17]) *Codd.*: nomen *add. I.*

Digitized by Google

Verbi gracia »homo est assumptus in unitatem divine persone,« ubi ly. 'homo' supponit absolute simpliciter pro humanitate. — 3° subicitur concretum concretis terminis et hoc dupliciter: vel perfeccionem ab extrinseco signantibus, vel ab intrinseco. Si ab extrinseco perfeccionem signantibus, ut 'homo est risibilis'; risibilitas enim est perfeccio hominis non essencialis et sic non intrinseca perfeccio hominis respectu huiusmodi predicati; subiectum supponit personaliter communiter, sed non supponit simpliciter pro natura humana specifica, cum ipsa non sit risibilis eo, quod non est apta ad ridendum, quamvis sit risibile et res risibilis, quia Sortes, sicut ipsa est singulare, sed non singularis, cum ipsi non posset inesse singularitas, que est forma, qua distingwitur singulare ab universali. Si vero concretum subicitur terminis concretis ab intrinseco formam vel perfeccionem signantibus, hoc fit dupliciter: vel totalem formam intrinsecam signantibus, ut 'homo est animal', ‚homo est substancia' et sic de aliis per se superioribus, que sunt totales forme et sic perfecciones suorum inferiorum; vel 2° subicitur concretum concretis ab intrinseco parcialem formam signantibus, ut 'homo est racionalis', racionalitas enim, cum sit differencia hominis essencialis, est qualitas eius essencialis et non per se quiditas, sicud animal est[18] per se quiditas hominis. Tunc respectu talium predicatorum subiectum potest supponere simpliciter pro natura communi vel personaliter pro suppositis. — 4° concretum subicitur terminis concretis, accidencia inseparabilia vel separabilia et actus suppositales signantibus[19] et respectu talium in masculino genere vel feminino subiectum commune concretum signans naturam com- ‖ *119 C* munem nunquam supponit simpliciter, quia semper per predicata professionis, i. e. que profitentur discrecionem sexus vel actum suppositalem, subiectum restringitur ad supposicionem individualem, ut hic: 'homo est bonus moraliter' 'homo est quantus' 'homo currit' et capiunt ista dicta fundamentum in illa grammaticorum antiqua[20] regula[21], que dicit: »Talia sunt subiecta, qualiter per»mittuntur ab eorum predicatis« i. e. pro illis supponunt subiecta, pro quibus limitantur ab eorum predicatis. Verbi gracia cum dico: 'homo est', ibi 'est', quod predicatur, secundum adiacens dicit actum essendi, qui conpetit et speciei humane et eius individuo; et ergo ly. 'homo' supponit pro homine communi simpliciter et individuo personaliter, quia hoc predicatum 'est' permittit, ut subiectum sic supponat. Sed cum dico 'homo communicatur a suppositis', ibi ly. 'communicatur' dicit denominacionem passivam subiecti, que solum speciei convenit, et sic limitat subiectum ad supposicionem simplicem, ut supponit pro homine communi, qui est species humana, que est communis humanitas communicata singulis particularibus hominibus. Et cum dico 'homo currit', ibi 'currit' dicit actum solum

---

[18]) *Codd.*: *post* se *H.* — [19]) *Codd.*: significantibus *I.* — [20]) *Codd*: antiquum *D.* — [21]) *H*: *om. ID.*

Digitized by Google

suppositalem et ideo trahit subiectum ad supponendum personaliter pro persona. Et similiter fit predicacio in divinis. Unde cum dico 'Deus est Deitas', in illa proposicione idem est subiectum et predicatum ex parte rei et predicatum est quasi forma subiecti et subiectum quasi concretum; 2° cum dico 'Deus est unitus cum humanitate in eodem supposito', ibi Deus supponit pro divinitate, que cum humanitate est unum suppositum per unionem ypostaticam, sc. dominus Jesus Christus; et subiectum supponit secundarie pro persona Filii Dei; 3° cum dico 'Deus est substancia', ibi predicatum tamquam superius predicatur de inferiori sine limitacione ad personam, quamvis subiectum secundarie supponat personaliter pro personis; 4° cum dico 'Deus generat', ibi predicatum limitat |*119 D* subiectum ad supponendum pro persona Patris, cuius nocio est generare; 5° cum dico 'Deus est Trinitas' vel 'Deus est trinus' vel 'Deus est tres persone', que omnes idem valent, in quibus subiectum limitatur solum supponere pro communi. Sicud cum dico: 'homo est tres homines', quia homo communis, quamvis nullus homo singularis est tres homines, sic Deus est tres persone, quamvis nulla persona divina est tres persone. Et si infertur: 'Deus est tres persone, igitur Pater est tres persone' vel 'igitur Trinitas est trina', patet, quod non sequitur: in prima, quia arguitur a superiori ad inferius assertive, et in secunda ly. 'trina' predicatum supponit substancialiter pro tribus substanciis, et ly. 'trinus' in antecedente coniunctim pro personis sub una forma.

<4.> Item sciendum, quod secundum quosdam hoc nomen Deus supponit essenciam et non personam; secundum alios supponit essenciam[22] et personam[22]. Unde Bonaventura notat[23] quatuor regulas: »1ª est hec 'Nomen abstractum inponitur forme; »sed concretum inponitur a forma, sed non forme'; 2ª regula est »hec 'Terminus habens multitudinem suppositorum sine distribucione »acceptus stat pro illo, pro quo reddit supposicionem vel locu»cionem veram'; 3ª regula 'Termino habenti formam non multi»plicabilem non refert preponere et postponere negacionem', unde »non refert dicere »Petrus non currit« et »non Petrus currit«; »4ª regula 'Relativum refert suum antecedens sub eodem modo »supponendi, pro quo antecedens precessit ipsum relativum, nisi »faciat relacionem simplicem'. Ex quo patet, quod hoc nomen Deus »supponat personam, non essenciam; 2° quod hec non est vera »pro Filio 'Deus non generat' eo, quod iste terminus 'Deus' dicit »formam non multiplicabilem[24].« Hec ille. Sed salva reverencia doctoris hec est vera 'Deus est trinus'; sed cum pro nulla persona sit vera, sed pro essencia Dei, que est tres persone, ergo in ea illud nomen 'Deus' supponit essenciam et non personam. Ergo suum proprium corellarium falsum. Item cum dicitur: 'Deus non

---

[22]) *Codd.*: *in I transpositum.* — [23]) *Codd.*: vocat *I.* — [24]) *Codd.*: *in I inepte abbreviatum*

Digitized by Google

generat', secundum ipsum hoc nomen 'Deus' ||| supponit essenciam *120A
et non personam; et cum essencia non generat, ergo ex con-
vertibili[25] et supposicione pro essencia hec est vera 'Deus non
generat'; nam in eius opposita, sc. ista 'Deus generat', ex quo
Deus supponit essenciam et non personam, Deus supponit pro
essencia, ergo signat, quod essencia generat, sed illa est falsa;
ergo . . . Quod autem sit eius contradictoria, patet per suam terciam
regulam, que dicit: »Termino habenti, i. e. signanti, formam non
multiplicabilem non refert preponere vel postponere negacionem.«
Sed cum ly. 'Deus' sit terminus signans formam, quia Deitatem,
non multiplicabilem: ergo non refert ei preponere vel postponere
negacionem in dando contradictorium. — Item dicit in 2° corellario:
»Hec non est vera pro Filio 'Deus non generat'.« Contra secunda
regula dicit: »Terminus habens multitudinem suppositorum sine
»distribucione acceptus stat pro illo, pro quo reddit supposicionem
»veram.« Sed dicendo, quis Deus-filius non[26] generat, dicit verum
pro Filio; ergo dicendo 'Deus non generat', cum ibi ly. 'Deus'
ponitur, habens multitudinem suppositorum sine distribucione ac-
ceptus stat, pro quo reddit locucionem veram, ut dicit 2ª regula.
Igitur hec est vera 'Deus non generat' et si negatur, detur ista:
'Omnis Deus generat' et cum Filius sit Deus, igitur Filius generat.
Consequencia tenet in Darii sine defectu signabili, cum in utraque
sit supposicio personalis et predicacio uniformis, nisi frater diceret,
quod maior non sit universalis, quia per primum eius corellarium
hoc nomen Deus supponit essenciam et non personam. Cui obviat
dictum S. Thome q. 39[27] articulo 4° in solucione ad 3ᵐ argu-
mentum, quod hoc nomen Deus per se supponit pro natura communi,
sed ex adiuncto[28] determinatur eius supposicio ad personam. Unde
cum dicitur: 'Deus generat' racione actus nocionalis, | supponit *120B
hoc nomen Deus pro persona Patris; et[29] quamvis sic dicat, tamen
negat cum Bonaventura illam 'Deus non generat'. Parisiensis
vero in Scripto distinccione[29] 4ª q. 2ª dicit: »Forte ista
»'Deus non generat Deum' conceditur falsa propter maliciam
»hereticorum, qui male eam accipiebant.« Unde sicud hec est vera
'Solo Sorte non currente homo non currit', ita potest hec veri-
ficari in divinis 'Deus non generat', quia Filius non generat, sed
negatur propter hereticos, qui eam male accipiebant intendentes
negare generacionem in divinis. Sed vere si hereticorum[30] sinister
intellectus ad hoc conpelleret, tunc a pari[30] multe auctoritates
scripture sacre forent negande. Discant ergo heretici, quod[31] non
sequitur 'Deus non generat', igitur: 'nullus Deus generat'; nam in
simili non sequitur 'homo non generat', igitur 'nullus homo generat';
nec obstat regula tercia Bonaventure, que dicit: »termino habenti
»formam non multiplicabilem non refert preponere et postponere

[25]) *Codd.*: vertibili *I.* — [26]) *Codd.*: *om. I.* — [27]) *Codd.*: 3ª *H error.* — [28]) *Codd.*: divinico *I.* — [29]) *Codd.*: *om. I.* — [30]) *Codd.*: *in I inepte abbreviatum.* — [31]) *Codd.*: *om. H.*

Digitized by Google

»negacionem«, nisi limitetur sic: 'termino simplici, ultimo, singulari (et sic non[29] distribuibili) supponenti tantum pro unico singulari, non differt preponere vel postponere negacionem' sicud exemplificavit[32] in regula dicens, ut non differt dicere 'Sortes non currit' et 'non Sortes currit'. Non sic est autem de hoc termino 'Deus', qui quamvis signat formam, quia Deitatem, non multiplicabilem, tamen recipit[33] distribucionem pro personis, sicud et supposicionem. Unde falsa hec est: 'Omnis persona divina generat', ergo et hec est falsa 'Omnis Deus generat'; similiter falsa est hec 'nulla persona divina generat', ergo et hec 'nullus Deus generat' et sic[34] ille due contrarie sunt false et[34] earum subalterne sunt vere, sc. 'Deus generat' et 'Deus non generat'.

<5.> *Notandum* eciam, quia in distinccione arguitur: 'Si Deus genuit Deum, vel se Deum, vel alium Deum', quod ly. 'se' est relativum ydemptitatis reciprocum et ly 'alium' est relativum
120c diversitatis personalis, similiter ly. 'alter'; sed 'aliud' || est relativum diversitatis essencie. Unde hec est falsa: 'Deus genuit se Deum', quia tunc se reciproce Pater gigneret; et iterum hec est falsa: 'Deus Pater genuit aliud a se', quia tunc aliam essenciam genuisset. Et istam 'Deus genuit alium Deum' negant; racio: quia dicunt. quod ly. 'alius' dicit diversitatem in forma divinitatis et sic valet illam 'Deus genuit alium Deum' i. e. diversum in divinitate. Sed si ly. 'alius' secundum eos dicit, ut dictum est, diversitatem divinitatis, tunc sine dubio non debet dici 'alius Pater', 'alius Filius', quia tunc esset Filius diversus in divinitate a Patre. Et quia simbolum Athanasii canit: »Alius Pater, alius Filius, alius »Spiritus Sanctus,« ideo dicitur, quod ly. 'alius' dicit diversitatem persone et non forme; et secundum hoc concedi potest 'Deus genuit alium Deum', quia Pater aliam personam divinam. Et similiter diceretur de ly. 'alterum', quod dicit solum alteritatem persone, non forme; et sic concedit Augustinus in Epistola ad Maximum, ut allegat eam magister, quod Deus Pater se[35] alterum genuit. Ubi magister exponit ad propositum dicens, quod ita intelligi potest: »i. e de se alterum a[34] se genuit; non utique »alterum Deum, sed alteram personam.« Sed rogo: quid inpedit concedere: 'Deus Pater genuit alterum Deum', i. e. alteram personam divinam?

Et *sciendum*, quod iuxta exposicionem dictam circa 'alius' 'aliud' et 'alterum' et 'idem' conceduntur iste proposiciones: »Pater, qui est idem Filio, est alius a Filio«, ut Sortes, qui est idem Platoni, est alius a Platone. Sed scito, quod ly. 'idem' vel conponitur ab 'is' et 'demum' — et tunc est masculinum dicens personam; et sic non conceditur, quod Sortes et Plato sunt idem, quia tunc essent una persona: vel 2° conponitur ab 'id' et 'demum' —

---

[32]) *Codd.*: exemplificat *I.* — [33]) *Codd.*: excipit *I.* — [34]) *Codd.*: *om. I.* — [35]) *Codd.*: *post* alterum *H.*

Digitized by Google

et tunc est neutrum et dicit essenciam, et tunc conceditur, quod Sortes et Plato sunt idem. Unde in accentu debent proposiciones differre; nam corripiendo 'idem' conceditur, quod Sortes et Plato *I201b* sunt idem, sed producendo negatur[36]. Et si arguitur ab una ad aliam, tunc committitur fallacia accentus; et pro isto valet illud metrum Allexandri:

Hic breviabis 'idem', sed pro 'mare' protrahis 'idem'.

<6.> Istis prenotatis dubitatur circa istam distinccionem: ***Utrum essencia divina generat vel generatur?*** Et videtur, quod sic. De quocunque vere predicatur alicuius proprietas, de eodem predicatur et subiectum illius proprietatis, et e contra. Sed subiectum generacionis active, quod est Pater, vere predicatur de essencia, quia vere essencia est Pater: igitur et proprietas, que est generare, dicendo vere 'essencia generat'. Minor nota est et maior evidet ex 1° Posteriorum et ex Porphirio. — Similiter arguitur pro 2ª parte de generari racione Filii.

2° sicud se habet persona ad actus personales, sic essencia ad actus essenciales, et e converso; ergo permutatim: sicud se habet persona ad actus essenciales, sic essencia ad actus personales. Sed persone conpetunt actus essenciales, ut conservare, creare, principiare[37]: ergo et essencie[38] actus personales, sc. generare, spirare, generari, spirari. Item: essencia divina principiat Filium per Patrem, sed nullo modo alio, nisi per generacionem: igitur essencia generat Filium per Patrem, sicut Abraham genuit Christum per Virginem gloriosam, sicud testatur liber generacionis Jesu Christi Matth. 1°. — Item si essencialiter non generat, tunc est quaternitas in divinis, ut arguit abbas Joachim. Nam tres persone et 4ª essencia. Item persona, que est essencia, generat: igitur essencia generat. Consequencia tenet ab inferiori ad suum per se superius, ac si argueretur: 'Sortes generat' igitur 'homo generat', cum omnis persona, in quantum persona, sit essencia et substancia, et non e converso. Oppositum ponit determinacio ecclesie et magister in textu.

Sciendum, quod diversi diversa senserunt contra magistrum et specialiter de generacione | essencie[38] activa. Quidam errantes | *I21A* in grammatica et in logica, ut abbas Joachim, qui videns, quod Deus et essencia eandem rem precise signant, credidit ex grammatica, quod sicud Deus generat, sic eciam essencia, et non consideravit alium modum signandi et supponendi abstracti et sui concreti. Unde deridet argumentum magistri sic arguentis pro suo supposito: »Si essencia generat essenciam et essencia est una »res, ergo una res generat se ipsam.« Unde[39] dicit Joachim: »Similiter potuisti dicere, Petre: 'Deus generat Deum; unus est

---

[36]) *Codd.*: negetur *I.* — [37]) *Codd.*: principare *I.* — [38]) *Codd.*: essencia *I errore.* — [39]) *Codd.*: ut *I.*

Digitized by Google

»Deus, ergo eadem res generat se ipsam'. Et quia Deus medio »modo signat[40] inter essenciam et personam ex modo signandi, »secundum quem modum predicata conveniunt subiectis, ideo non »est simile.« Unde dicit Bonaventura, quod ignoranter Joachim reprehendit magistrum, et »quia, cum esset simplex, non est re»veritus magistrum, ideo iusto Dei iudicio fuit dampnatus eius »libellus, et magistri posicio approbata in concilio Latera»nensi.« Hec Bonaventura. De isto concilio est[40] Decretum de summa Trinitate et fide katholica ca° »Dampnamus«. Dixit enim Joachim magistrum Petrum esse hereticum ex eo, quod dixit rem esse in divinis, que non producit nec producitur, intelligens ex hoc ipse Joachim ex[42] hoc[42] ponere magistrum quaternitatem in divinis, dum posuit tres res[43] esse, sc. rem generantem, rem genitam, rem spiratam, et rem nec generantem, nec generatam, nec spiratam; ex quo intulit Joachim 'ergo quatuor res, quod est inconveniens'. Hoc ergo volens evitare Joachim ponit, quod nulla res una simpliciter est Pater et Filius et Spiritus Sanctus; sed |121 B illas res sive tres personas dixit esse rem unam | eo tantum modo unitatis, sicud multi fideles dicuntur una ecclesia propter unam fidem et unam karitatem, probans per illud Johannis 17°, ubi Salvator orans pro suis fidelibus ait, ut sint unum sicud et nos. Cui abbati contradicens Decretum ecclesie dicit: »Nos autem »sacro approbante concilio credimus et confitemur cum Petro«: quod sc. una summa res est essencia vel natura divina, que nec generat nec generatur. Nec tamen sequitur, quod sit quaternitas, quia ille tres persone sunt una illa res eo, quod non ponunt in numerum, i. e. non faciunt distinctas essencias, nec sunt distincte essencie, sicud Sortes et Plato ponunt in numerum, i. e. sunt distincte essencie. Unde errat Joachim in logica et methaphisica. Si enim scivisset, quomodo plures homines singulares sunt unus homo communis participacione, i. e. conveniencia speciei, ut dicit Porphirius, et tres homines sunt una natura specifica, que non ponit in numerum cum tribus hominibus, cum sit essencia illorum trium hominum, cognovisset, quomodo tres persone sunt una natura divina, que non ponit in numerum cum personis, cum sit ille tres persone simul et quelibet divisim. Et patet solucio argumenti quarti, quod non sequitur fore quaternitatem in divinis, nisi sic argueretur: 'Pater est una res, Filius secunda et Spiritus Sanctus tercia; et essencia non est ille tres res, nec quelibet illarum, ergo est quarta res.' Et illud ewangelicum, ut sint unum sicud et nos, quod male Joachim exposuit de unitate aggregacionis, exponit Decretum, quod ly. 'sicud' tenetur pro unitate proporcionis et non qualitatis, i. e. ut sicud nos sumus unum in essencia et voluntate, sic proporcionaliter[44] suo modo ipsi sint

---

[40]) *Codd.*: significat *I.* — [41]) *Codd.*: *om. I.* — [42]) *Codd.*: *om. H.* — [43]) *Codd.*: *post* esse *I.* — [44]) *Codd.*: proporcionabiliter *D errore*, proponitur *I pessime.*

Digitized by Google

unum in voluntate et karitate accidentali. Unde Scotus in Scripto q 1ª dicit, quia[45] intelligitur de unitate proporcionali, i. e. sicud Pater et Filius sunt unum unitate | karitatis, que est || *I 21C* natura eorum, ita fideles sint unum karitate participata. Et probatur ista exposicio per simile dictum Salvatoris Matthei 5°: »Estote,« inquit Salvator »perfecti sicud Pater vester celestis perfectus est!« Ubi utique non monet, ut simus perfecti ex nobis naturaliter, sed perfeccione nobis competente, sc. gracie et virtutum[46]. Hec Scotus.

<7.> Alii eciam preter Joachim volentes Magistro contradicere posuerunt omnia abstracta esse equaliter abstracta. Unde arguebant: 'Omnia abstracta sunt equalis perfeccionis, igitur: quodcunque predicatum vere predicatur de uno, predicatur et[41] de altero eandem rem convertibiliter signante[47]. Sed Deus et essencia sunt abstracta; ergo si de Deo[48] predicatur generare, predicatur et de essencia, cum sint equaliter abstracta.' — Pro isto notandum est, sicud notat Scotus distinccione 5ª principali in responsione ad 1am questionem, quod nullum abstractum ultimate abstraccionis vere recipit predicacionem formaliter ab intrinseco, nisi primo modo dicendi per se; sed quia essencia est terminus ultimate abstraccionis, igitur non recipit extrinsecam denominacionem formalem positive. Vocatur enim[49] terminus ultimate abstraccionis, ut dictum est, qui signat essenciam absolutissime sumptam ab omni eo, quod extra racionem essencie est; et sic substancialitas, qualitas, quantitas sunt abstracta. — 2° notandum[50], quod omne verbum adiectum predicatur formaliter. Ex quo patet, quod hec est falsa 'essencia generat', quia ex quo per primam notam essencia non capit predicacionem, nisi ab intrinseco, et per secundam notam hoc verbum generat predicatur formaliter: tunc, si essencia generat, de racione essencie esset generare, quod est inpossibile.

<8.> Istis suppositis *conclusio prima* est ista: »Essencia divina communicatur, | nullo tamen modo generatur.« Probatur | *I 21D* pro prima parte. Quidquid est terminus communicacionis intrinsece, illud communicatur: sed essencia divina est terminus communicacionis intrinsece, igitur conclusio pro prima parte vera. Maior est nota ex 'quid nominis', minor probatur, quia natura est, ad quam terminatur communicacio, 7° Methaphisice, natura autem divina est essencia formaliter, igitur argumentum verum. — 2ª pars probatur: nulla forma conpleta in esse generatur; sed essencia divina est forma conpleta, igitur essencia divina non generatur. Maior est Philosophi dicentis: 'forma nec generat, nec generatur, sed conpositum' 7° Methaphisice; minor patet,

---

[45]) *Codd.*: quod *I errore.* — [46]) *Codd.*: *in I male abbreviatum.* — [47]) *Codd.*: significative *I pessime.* — [48]) *Codd.*: eo *I male.* — [49]) *Codd.*: eciam *I.* — [50]) *Codd.*: est *add. I.*

Digitized by Google

quia essencia divina non est conpositum, nec est materia, et es substancia in tribus personis: igitur ut forma tribus communicata

Ex isto patet, quod non sequitur »essencia communicatur »igitur generatur«, 2° quod non sequitur »Filius accipit per gene »racionem essenciam a Patre, igitur essencia Filii generatur a Patre.« Patet, quia accipere solum dicit communicacionem in divinis generari vero produccionem; et a communicari ad produci non valet argumentum: igitur corellarium verum. Sed contra: 'essencia divina est generans, igitur essencia divina generat.' Consequencia tenet a resolvente ad eius resolutum. — Dicitur, quod consequencia non valet: nam 'generans' predicatur secundum essenciam de essencia, quia essencia est Pater generans, sed 'generat' per secundam notam superius dictam inportat predicacionem formalem. Unde sicud non sequitur: species humana est generans, quia Sortes, qui generat, igitur species humana generat . . . — Sed diceres ex opposito consequentis illarum consequenciarum: 'Contradiccio sequitur regulariter oppositum antecedentis, igitur consequencia bona nam sequitur: nulla essencia generat$_{41}$, igitur nulla essencia est generans.' Hic dicitur iterum, quod non valet consequencia, quia in antecedente abnegatur forma extrinseca de$_{51}$ essencia, et in consequente persona generans. — Sed iterum dicet quis: »converte illam 'nulla essencia divina generat'« certe: converto sic ||| *122A* 'ergo non generat essencia'. Sicud in 'a$_{52}$ simili' ||| »nulla species humana currit«, igitur »non currit species humana«. Et sicut antecedens est verum, sic consequens est verum, et essencia est semper subiectum, quia suppositum, et generat predicatum, quia appositum. Nec oportet, quod subiectum mutetur in predicatum sed sufficit, ut termini transposite sint locati.

Tunc ad raciones; ad 1^{am} negatur maior, nisi sic assumeretur$_{51}$: de quocunque predicatur$_{51}$ subiectum proprietatis formaliter, de eodem et proprietas eius; modo negatur, quod Pater predicatur formaliter de essencia, vel Filius, cum essencia debetur eis tamquam superius commune et non e contra; sed predicatur Pater et Filius essencialiter de essencia et sic conceditur, quod essencia est illa persona, que generat, vel generatur, sed non generat nec generatur. — Ad 2^{am} dicitur negando consequenciam, nec est argumentum a commutata$_{51}$ proporcione. — Ad 3^{am} racionem conceditur antecedens et negatur consequencia, nec est similitudo generacionis Abrahe ad Christum, quia Abraham est persona, que genuit aliam personam, et sic fuit causa efficiens eius. Non sic autem essencia divina habet se ad personam Patris, per quam personam est principium generacionis Filii, nec neganda sunt$_{53}$ huiusmodi predicamenta de divina essencia, sc. causare, creare, principiare$_{54}$, cum iuxta Decretalem sola essencia divina est universorum

---

[51]) *Codd.*: *in I inepte abbreviatum.* — [52]) *Codd.*: *om. H.* — [53]) *Codd.*: *in I errore iteratum.* — [54]) *Codd.*: principare *I.*

Digitized by Google

principium. Ex quo patet, quod principiat omnes creaturas efficienter, formaliter et finaliter. Similiter: nisi natura divina activa ad extra esset, non esset alicuius perfeccionis essencialis, cum tamen sit summe perfecta et infinitum perfeccior qualibet creatura pura: aliter enim superflue rogaret ecclesia Deitatem benedicere populum et similia, quod est falsum etc.[55] *122 B*

<Distinccio V.>

POst hec queritur, utrum concedendum sit, quod Pater genuit divinam[1] essenciam[1] etc.[2]

<1.> Ista est distinccio 5ª, in qua magister facit tres questiones. Prima est »utrum Pater genuit divinam essenciam«, 2ª »utrum divina essencia genuit Filium«, 3ª »utrum essencia genuit essenciam« et negat omnes questiones illas et solvit multas auctoritates, que pro questionibus sonant, et pro se nullam auctoritatem adducit. Et hinc Richardus de Sancto Victore 6° de Trinitate c a° 22° dicit expresse contra magistrum: »Multi,« inquit, »tempo»ribus nostris surrexerunt, qui non audent dicere substanciam »esse[3] genitam, quin pocius, quod est periculosius et contra San»ctorum auctoritates, audent negare et omnibus modis conantur »repellere, quod substancia gignit substanciam[4], pertinaciter negant, »quod omnes Sancti affirmant, et ad illud, quod dicunt, non »possunt auctoritatem invenire, ad illud, quod dicimus, auctoritates »eciam ipsi multas adducunt in modum gallie[5].« Hec ille. Et quia magister exponit auctoritates istas, quas adducit contra se, ideo subdit de eo Richardus: »Bene dicunt patres, quod substancia »substanciam gignat: vestra[6] exposicio concedit[7], quod substancia »substanciam non gignat« et infra: »fidelis exposicio et omni laude »digna, quia hoc, quod sancti patres clamant, contendit esse falsum[8] »et quod nemo asserit, concedit[7] esse verum.« Hec ille. — Ad quod respondet Scotus: »Si Richardus intendit reprehendere »magistrum, sicud ex verbis suis apparet, nego Richardum, teneo »magistrum.« Sed Scotus dicit: »Etsi nulla est[9] alia[10] auctoritas, »sufficit michi auctoritas || Ecclesie.« Et forte Richardus ante *122 C* determinacionem ecclesie invexit contra magistrum.

Planum tamen est, quod magister nullam Sanctorum auctoritatem, ymmo nec scripture canonice adduxit, sed arguit tribus

---

[55]) *I*: *om. Codd.* — [1]) *Codd.*: *om. H.* — [2]) *I*: *om. Codd.* — [3]) *Codd.*: *post* genitam *H.* — [4]) *Codd.*: et *add. I.* — [5]) *D*: golie *I*, galice *H.* — [6]) *Codd.*: una *I pessime.* — [7]) *Codd.*: contendit *scripsit fortasse Hus?* — [8]) *Codd.* substanciam *exhibent, quod in DH a posteriori lectore correctum in* falsum. — [9]) *Codd.*: *post* alia *I.* — [10]) *Codd.*: *post* auctoritas *H.*

Digitized by Google

racionibus. 1ª racio est: Si Pater gigneret essenciam, tunc essencia divina diceretur simpliciter[11] et formaliter ad aliquid relative, et sic non esset absoluta essencia, quod inplicat contradiccionem: quia sic diceretur relative (quia genita[12]) et absolute, et sic non relative (quia nuda essencia). — 2ª racio: Si Pater gigneret essenciam, et ipse est illa essencia, tunc gigneret[13] se ipsum. Confirmatur magistri racio sic: Si Pater gignit simpliciter essenciam divinam, tunc est causa essencie divine; et cum essencia illa sit communis, ad quamlibet personam divinam sequitur, quod causat se ipsam. — 3ª racio Magistri: Si Pater generat essenciam, et ipse est[14] ab essencia, et est Deus: ergo Pater est pater essencie, quia ipsam generat, et filius essencie, quia ab essencia est; et sic gigneret se et causaret se, quod est inpossibile. Et tunc solvit auctoritates Augustini, 'quod Filius est de essencia Patris', 'sapiencia de sapiencia', 'Deitas de Deitate', 'filius karitatis' (sc. que est Deitas), 'filius substancie Patris', 'Pater genuit idem, quod est ipse' . . . 1ª sc. ista 'filius est de[15] essencia Patris' — intelligitur sic: Filius est eiusdem essencie cum Patre; 2ª 'sapiencia est de sapiencia' i. e Filius est de Patre, qui est sapiencia; 3ª 'Deitas est de Deitate', i. e. Filius Deus est de Deo Patre; 4ª Filius Deus est Filius karitatis' i. e. Dei Patris, qui est karitas; 5ª 'Filius est substancie Patris' i. e Filius est substancia, que Pater; 6ª 'Pater genuit idem[16], quod est ipse', i. e. Pater genuit Filium, qui est hoc, quod Pater. |*I 22D* — Illa est | summa tocius distinccionis.

<2.> Dubitatur hic: ***Utrum aliqua persona divina generatur.*** Videtur, quod non, quia si sic, tunc transiret de non esse ad esse. Consequens falsum et consequencia tenet per diffinicionem generacionis, que est transitus de non esse ad esse. 2°: si aliqua persona generatur, ergo aliquod totum in illam transmutatur. Consequens falsum et consequencia iterum videtur tenere per diffinicionem generacionis, que dicit, quod generacio est transmutacio huius tocius in hoc totum nulli sensibili remanente, ut subiecto eodem. — In oppositum est illud Ysaie 53°: »Generacionem »eius quis enarrabit« et ultimo: »Ego, qui aliis generacionem »tribuo, numquid sterilis ero?«

Notandum secundum[17] Thomam in[18] 1ª parte, q. 27ª, articulo 2°, quod generacio accipitur dupliciter: uno modo communiter ad omnia generalia et corruptibilia, et sic est mutacio de non esse ad esse; alio modo proprie in viventibus, et sic generacio signat originem alicuius viventis a principio vivente coniuncto: et hec proprie dicitur nativitas. Non tamen omne huiusmodi dicitur genitum, sed quod procedit secundum racionem similitudinis, propter quod capillus et ungwis non habent racionem filii, quam simili-

---

[11]) *Codd.*: simplex *I male.* — [12]) *Codd.*: geminata *male I.* — [13]) *Codd.*: gignet *I.* — [14]) *Codd.*: *om. I.* — [15]) *Codd.*: d *I.* — [16]) *Codd.*: id *ID errore.* — [17]) *Codd.*: *om. I.* — [18]) *Codd.*: qua *add. I errore.*

Digitized by Google

tudinem oportet esse in naturis eiusdem speciei, sicud homo procedit ab homine et equs ab equo. — 2°[19] sciendum secundum eum in Scripto, quod quidquid invenitur in creatura perfeccionis, quantum ad illud, quod est perfeccionis, potest dici de Deo secundum eminenciorem modum et quia generacio passiva dicit accepcionem essencie in perfectam similitudinem, cuius connotacionem dicit generacio active sumpta; quorum neutrum dicit inperfeccionem, ideo generacio tam activa quam passiva convenit Deo, quamvis non mutacio. Et isto modo generacio per prius est[20] in Deo, quam in creatura; et omnis generacio in creaturis descendit ab illa et imitatur eam, in quantum potest, quamvis deficiat. — 3° sciendum, quod generacio in divinis passiva est accepcio ‖ *I 23A* essencie secundum perfectam[21] similitudinem generantis, activa vero generacio est communicacio essencie secundum perfectam similitudinem generantis. Et quia in creaturis est generacio inperfecta et hoc tribus modis: 1° ex parte generantis, qui, quod dat genito, hoc sibi non retinet, 2° quia[22] dat de superfluo, 3° ex parte geniti, qui recipit partem essencie generantis, non totum: et propter ista generacio in creaturis habet mutacionem sibi annexam, que non est de racione generantis et geniti, sed magis de racione inperfeccionis. Sic autem non est in divinis: nam Pater dans esse[23] Filio non caret illo esse, et Filius recipiens non prius caruit illo, cum eternaliter habet illud; nec partem recipit, sed totum[24] esse[25], nec Pater dat partem sue essencie Filio; et per consequens sine mutacione Pater dat et Filius recipit.

<3·> Istis notatis *conclusio* est ista: »Divina persona generatur.« Probatur. Filius de Patre generatur: ergo conclusio vera. Antecedens[26] probatur[26]: Deus Filius est de Deo Patre, sed non nisi per generacionem; igitur conclusio vera. Consequencia est bona et antecedens canit Simbolum ecclesie dicens: »Deus de Deo, lumen de lumine«; et minor ex eo evidet, quia[27] inpossibile est Filium esse de Patre, nisi per[28] generacionem.

Ex isto 1° sequitur, quod Pater in divinis est propriissime generans;

2° sequitur, quod Filius proprie est generatus vel genitus;

3° sequitur, quod in Patre est generacio activa et in Filio generacio passiva; neutra tamen est in aliquo Aristotelis predicamento.

Et per[29] hoc patet solucio utriusque argumenti. Nam Aristoteles loquitur de generacione predicamentali, ut natura|lis de natu- | *I 23B* rali generacione creaturarum, qui nondum cognoverat generacionem in divinis. Quando ergo arguitur: »Si aliqua persona generatur,

---

[19]) *Codd.:* 5° *D errore.* — [20]) *Codd.:* *post* Deo *H.* — [21]) *Codd* : *I* perfactam *post* similitudinem. — [22]) *Codd.:* quod *I.* — [23]) *Codd.:* *om. D, post* Pater *I.* — [24]) *Codd. om.; in D tantum* 8² *in marg. add.* — [25]) *Codd.:* omne *I (ex coniectura?)* — [26]) *Codd.:* maior *I pessime.* — [27]) *Codd.:* quod *H.* — [28]) *Codd.:* *in I errore iteratum.* — [29]) *Codd.:* *om. I.*

Digitized by Google

ergo transit de non esse ad esse« vel »ergo aliquid in eam$_{30}$ mutatur«, negatur utraque consequencia; et quando dicitur per diffinicionem generacionis, dicitur, quod non, quia neutra illarum diffinicionum ambit generacionem in divinis, sed solum generacionem in creaturis$_{31}$. Et si arguitur: »generacio est transmutacio huius tocius in hoc totum, ergo omnis generacio . . .«, ibi dicitur uno modo negando consequenciam. Et quando arguitur ab indefinita in materia naturali ad eius universalem, dicitur, quod non$_{39}$, nisi cum certificacione arguentis, i. e. si ipse arguens certificat respondentem; 2° dicitur concedendo consequenciam. Et quando assumpto consequente arguitur: »Omnis generacio est transmutacio huius tocius, sed generacio in divinis est generacio$_{32}$, igitur generacio in divinis est$_{32}$ transmutacio«, negatur consequencia, quia est$_{29}$ variacio$_{33}$ significacionis$_{34}$ in medio, et fit in minori subsumpto, pro quo non fuit facta distribucio in maiori, quapropter$_{35}$ argumentum non valet$_{35}$.

<Distinccio VI.>

PReterea queri solet, utrum Pater genuerit Filium voluntate$_1$ . . .

<1.> Ista est *distinccio 6ª*, cuius summa est hec: 1ᵐ est, quod Pater non genuit Filium necessitate coaccionis; 2ᵐ est, quod Pater non genuit Filium$_2$ voluntate precedente, vel de novo accedente.

<2.> Unde$_3$ *versus*:

F Patrem Natum dic non genuisse coacte
Nonque voluntate preeunte vel adveniente.

<3.> *Conclusio* magistri: »Pater genuit Filium necessitate inmutabilitatis«, 1° ex eo, quia omne, quod fit in divinis, necessario est; 2° quia$_4$ inmutabiliter est; 3° quia necessitas inmutabilitatis est perfeccio simpliciter$_5$; 4° quia$_4$ Pater simpliciter necessario est et simpliciter necessario generat Filium et sic inmutabiliter, ergo necessitate inmutabilitatis, sed non indigencie, ‖*123 c* nec coaccionis, quia summe liber est et a nullo cogi potest. |

<4.> *Conclusio 2ª*: »Deus Pater genuit Filium voluntate conplacente et concomitante«, ipse enim est Filius, de quo dicit Pater Matth. 3°: »Hic est Filius meus dilectus, in quo michi

---

[30]) *Codd.*: causa *I errore.* — [31]) *I*: creatis *Codd.* — [32]) *Codd.*: *in I verba* generacio ∾ est *omissa; loco quorum scriptor post* tocius *add.* etc. — [33]) *Codd.*: equivocacio *H, quod* η^2 *in* variacio *correxit.* — [34]) *I*: *Codd.* signacionis. — [35]) *H*: *ID verba* quapropter ∾ valet *om.*, etc. *add.* — [1]) *D;* volun *I, om. H.* — [2]) *Codd.*: *om. I.* — [3]) *Codd.*: *om. H.* — [4]) *Codd.*: quod *I.* — [5]) *Codd.*: simplex *I.*

Digitized by Google

»bene conplacui« et voluntate concomitante, quia nisi eterne generacioni adesset eternaliter eterna voluntas, tunc secundum intencionem hereticorum vel precederet generacionem vel adveniret tamquam accidens, sicut accidit homini voluntas ad generandum filium. Sed hec ambo sunt inpossibilia.

Notandum est hic, quod dicit Thomas 1ª parte, q. 41ª, articulo 2° Quod, cum aliquid dicitur fieri voluntate, dupliciter potest[6] intelligi; uno modo, quod ablativus designet concomitanciam tantum, sicut possum dicere, quod ego sum homo mea voluntate; alio modo, quod ablativus designet habitudinem principii[7] -- et isto modo Pater non genuit Filium voluntate, sed omnem creaturam. Unde in Libro de sinodis dicitur: »Si quis voluntate Dei »tamquam unum aliquid de creaturis Filium factum dicat, ana»thema sit« et infra: »eorum bonitas est principium (supple[8]: »effectuum[8]), que possunt sic vel aliter esse; eorum autem, que »non possunt fieri, nisi sint, eorum principium est natura. Quod »autem sic vel aliter potest esse, longe est a natura divina.« Unde Hilarius in Libro de synodis: »Omnibus creaturis sub»stanciam Dei voluntas, sed natura Filio dedit; talia enim cuncta creata sunt, qualia Deus esse voluit, Filius autem natus ex Deo talis subsistit, qualis ex Deo est.«

<5.> *Notandum* eciam est hic de necessitate, que duplex est, sc. simplex[9] necessitas dicta, que res est et non potest simpliciter non esse. Alia necessitas est condicionata, i. e. dependens ex causa precedente, qua posita non potest effectus non esse, vel non sequi consequens[10] ad antecedens. Unde quamvis mere contingens est me moveri, tamen dum ego curro, necesse est me | *123 D* moveri eo, quod non possum currere et non moveri vel sine moveri, cum moveri sit consequens ex currere. Unde secundum Philosophum 5° Metaphisice necessitas dupliciter sumitur[11], sc. absolute et respective, et[12] idem sonat, sicut et prius: Absolute necessitas sumitur, cum per ipsam rei essenciam non potest se res aliter[13] habere — et hec necessitas est solum Deus, et illorum, que eternaliter sunt Deus. Respective necessitas[14] dicitur, dum per alterum res habet hoc, quod non potest se aliter[13] habere, ut per causam — et sic secundum quatuor genera causarum erunt quatuor modi necessitatis respective, quorum modorum sufficiencia sic habetur, quia necessarium respectivum vel est necessarium per causam intrinsecam vel per causam extrinsecam (ex 2° Phisicorum). Si per causam intrinsecam, hoc dupliciter: vel ex parte materie et sic est necessitas indigencie, sicut homini, quia est materialis, est necessaria respiracio, similiter necessarius est

---

[6]) *Codd.*: *post* intelligi *I.* — [7]) *Codd.*: effectivi *in H add.* η^1. — [8]) *Codd.*: *add. super lineam ID.* — [9]) *Codd.*: *potest etiam legi* simpliciter. — [10]) *Codd.*: et *add. I.* — [11]) *Codd.*: capitur *H.* — [12]) *Codd.*: in *add. I.* — [13]) *Codd.*: alter *I.* — [14]) *Codd.*: *post* dicitur *I.*

Digitized by Google

cibus, potus, quamdiu deget in corpore hic mortali: vel 2° est ex parte forme, et sic est necessitas inmutabilitatis per assimilacionem ad simpliciter necessarium, sc. Deum. Si vero per causam extrinsecam, hoc dupliciter: quia vel per causam efficientem et sic est necessitas coaccionis, prohibicionis et violencie secundum Anselmum 2° 'Cur Deus homo' prope finem, ut lapidem iactum[15] supra necesse est ferri sursum; vel 2° per causam finalem, et sic est necessitas expediencie vel utilitatis, ut medicina necessaria est ad sanitatem et vita bona ad beatitudinem, et cognicio universalium existencium ex parte rei ad cognicionem eternarum veritatum. Et quia voluntas Dei Patris nec est ut causa efficiens Filii ad extra, ergo nec necessitas coaccionis, violencie, vel pro-
|||*124A* hibicionis; nec voluntas Patris est causa materialis Filii, cum ipsa voluntas sit inmaterialis, sicud et Filius: ergo nec necessitas[16] indigencie nec voluntas Dei Patris est causa formalis intrinseca Filii; et per consequens nec necessitas inmutabilitatis per assimilacionem, nec voluntas Dei Patris est causa finalis ipsius Filii, ergo nec necessitas expediencie vel utilitatis, ergo nulla necessitate respectiva Pater genuit Filium, sed necessitate simpliciter absoluta. — Heretici autem dixerunt 'respectiva', ut patet in argumentis eorum; proinde Sancti eis contradicentes dixerunt, quod Pater non genuit Filium necessitate; contradiccio autem[17] debet esse ad idem, secundum idem, pro eodem, et similiter (ex 2° Elencorum), absolutam tamen necessitatem non negaverunt[18]. Sed contra: in[17] illa Sanctorum proposicione 'Pater non genuit Filium necessitate' ly. 'necessitate' negatur universaliter, ergo et pro necessitate simpliciter absoluta, et per consequens illa proposicio est falsa, cum eius opposita sit vera (sc. quod Deus Pater genuit Filium necessitate, quia necessitate simpliciter absoluta). Pro certo nescio hic aliud[19] dicere, nisi limitando Sanctorum intencionem in eorum proposicione ad necessitatem coaccionis vel indigencie, quod ista proposicio 'Deus Pater non genuit Filium necessitate' valeat illam 'Pater non genuit Filium necessitate coaccionis vel indigencie' et quod non plus negat ly 'non'; et sic non erit negacio pro necessitate simpliciter dicta. Et iuxta hoc diceretur ad argumentum, quando arguitur: »in Sanctorum proposicione (sc. 'Pater non genuit Filium necessitate') ly. 'necessitate' negatur universaliter.« Dicitur negando hoc ad Sanctorum intencionem; et quando argueretur: »ly. 'non' super quo communi cadit et non inpeditur; illud distribuit pro omni eius inferiori«, diceretur ibi, quod 'non' nisi per intellectum sic conciperetur et quia Sancti non sic concipiebant,
|*124B* ergo non pro omni necessitate distribuitur ibi ly. 'necessitate'. Unde si hodie michi quis argueret 'Pater genuit Filium' concederem; 'vel ergo necessitate, vel non necessitate' dicerem, quod

---

[15]) *Codd.*: iactatum *I.* — [16]) *Codd.*: est *add. ID.* — [17]) *Codd.*: *om. I.* — [18]) *Codd.*: negant *I errore.* — [19]) *Codd.*: *post* dicere *H.*

Digitized by Google

necessitate, et quando infert 'ergo necessitate coaccionis vel indigencie' negarem argumentum, quia est fallacia consequentis. Nam arguitur a consequente ad antecedens affirmative, ac si argueretur: 'Deus necessario est, ergo Deus coacte est' vel 'bos animal est, igitur bos homo est'. — Similiter de voluntate si argueret quis sic: 'Pater genuit Filium', concedo; 'ergo vel volens, vel nolens' dicerem, quod volens; et si inferret[20] 'ergo voluntate antecedente, vel voluntate accedente' negarem consequenciam ex simili causa, sicud si argueret quis: 'Deus Pater est; igitur vel volens vel nolens' dicerem, quod volens; et si inferret[20]: 'ergo voluntate antecedente vel[21] consequente' negarem consequenciam. Et ista patent in vera logica enutritis.

<6.> Dubitatur hic, ***utrum Pater generet Filium natura?*** Et dicitur, quod sic, quia de racione generacionis est, quod genitum producatur in similitudinem nature i. e. generantis. Ideo natura vel[22] essencia divina, in quantum natura, est principium generacionis Filii, qui est ymago Patris et similitudo.

<7.> Dubitatur eciam, ***utrum Pater et Filius spirent[23] Spiritum Sanctum necessitate vel voluntate?*** Dicitur, quod sic, sc. et necessitate inmutabilitatis et voluntate naturali; non necessitate violencie, nec expediencie, nec indigencie et nec voluntate antecedente, nec accidente, sed voluntate conplacente[24] et concomitante.

Et tantum breviter de[25] illa[25] distinccione[25].

<Distinccio VII.>

Hic solet queri a quibusdam, utrum Pater potuerit[1] . . .

<1.> Summa distinccionis est hec: 1° magister querit, ‖ *124C* utrum Pater voluerit vel potuerit generare Filium; et arguens, quod non, solvit et dicit, quod potuit et voluit; et dicit, quod posse generare non est posse aliquid et sic istud argumentum 'potest Pater Filium generare et Filius non potest generare, ergo aliquid potest Pater, quod non potest Filius' <non valet>; et iterum istud non valet 'Quidquid potest Pater, potest Filius; sed generare potest Pater, igitur generare potest Filius' Est enim fallacia figure diccionis, in qua mutatur quid in aliquid[2].

<2.> Sed queritur iterum, '***utrum Filius potuit generare***'. Et videtur, quod sic, quia Augustinus contra Maximinum

---

[20]) *Codd.*: infert *H.* — [21]) *Codd.*: *om. I.* — [22]) *Codd.*: est *H male.* — [23]) *Codd.*: sirent *errore I.* — [24]) *Codd.*: conplacencie *I.* — [25]) *Codd.*: *om. H*; sequitur *post* distinccione *add. D.* — [1]) *Codd.*: *om. H.* — [2]) *Codd.*: ad aliquid *D*, quid aliquid *I.*

Digitized by Google

dicit: »Absit[3] ut ideo potencior sit Pater Filio, sicud putas, quia »creatorem genuit Pater, Filius autem non genuit creatorem. Neque »enim non potuit, sed non oportuit.« Dicitur, quod non potuit generare; sed ista auctoritas Augustini 'neque enim non potuit' exponitur sic[3]: i. e. »non est ex inpotencia, quod non genuit, sed ex incongruencia. Unde non sequitur 'Filius non potuit generare, ergo inpotens fuit, sicud[3] non sequitur 'Filius non potuit se vel Patrem anichilare, ergo inpotens fuit' nam a pura negacione ad privacionem, que dicit subiectum aptum esse ad privacionem, non valet consequencia. Unde non sequitur 'Chimera non potuit generare, ergo chimera inpotens fuit generare'. Et sciendum, quod in auctoritate predicta Augustini hoc verbum 'potuit' cum preposita inmediata negacione debet teneri privative et non pure negative, quia alias ly. 'neque', cum ei preponitur, faceret affirmativam istam: »Filius potuit generare« per regulam: »Pre contradic«.

Unde negata ista: »Filius potuit generare« preponatur negacio
|124D et erit eius contradictorium; et quia iterum preponitur ei negacio, tunc due negaciones facient unam affirmacionem. Sed dum privative tenetur hoc verbum 'non potuit' sicud si[4] dicerem 'inpotuit', i. e. inpotens fuit, et sic falsum est, preponam negacionem dicendo sic 'neque inpotuit generare' et verum est; et tunc valet illam[5] Augustini 'neque enim non potuit generare Filius'. Et istam sentenciam pretendit Magister, cum dicit: »Sed querit Maximinus, »Arrianorum episcopus: Unde ergo est, quod Pater non potest »esse Filius, vel Filius Pater?« Solvens dicit: »non utique ex in»potencia!« Ecce quomodo abnegat inpotenciam; et[6] tamen dicit: »Filius non potest esse Pater.« Et tunc querit, utrum hec sit vera »Filius non habet eandem potenciam generandi, quam Pater.« Respondeo, quod habet eandem; non tamen habet eam cum illo respectu, cum quo habet eam Pater.

<3.> Circa istam distinccionem dubitatur, ***utrum Deus Pater potest generare alium Filium.*** Videtur, quod sic, quia homo potest generare alium filium, ergo et Deus Pater; alias homo foret potencior Deo, quoad hoc, et cum posse generare alium filium in homine sit aliquid positivum, non potest fingi racio, quare non posset Deo Patri huiusmodi generacio[7] convenire. Et par racio potest esse de Filio et similiter de Spiritu Sancto, quod possunt generare. In oppositum est infinita inconveniencia, que ex concessa questione infallibiliter sequeretur. Ideo dicitur, quod non potest Pater alium Filium generare, nec Filius Filium, nec Spiritus Sanctus. Et argumentum in oppositum factum non valet.

Unde sciendum, quod in patre carnali est potencia ad generandum plures filios 1° partim ex parte patris, qui unum simpliciter perfectum generare non potest; 2° partim ex parte illius, quo fit

---

[3]) *Codd.*: *om. I.* — [3]) *Codd.*: *inepte scripsit I.* — [4]) *Codd.*: *om. I.* — [5]) *Codd.*: illa *add. DI.* — [6]) *Codd.*: Sed *H.* — [7]) *Codd.*: *in I inepte abbreviatum*

Digitized by Google

generacio, quia non generat ex tota substancia[8] sua, sed ex semine, de sua materia deciso; 3° partim ex parte geniti, quia distingwitur | *I 25 A*
essencialiter[9] a generante et non tantum per relaciones oppositas originis. In divinis autem est per omnia aliter: nam 1° generans generat Filium unum simpliciter perfectum, propter quod alius superflueret; 2° quo, i. e. a quo[10] vel aliqualiter ex quo, fit generacio, quia de substancia tota Patris, non per decisionem partis; 3° ex parte geniti, qui non distingwitur essencialiter a Patre, cum sit omnino eadem essencia cum Patre, sicut supra multipliciter est[11] probatum. Si ergo argumentum factum in oppositum conatur inferre, quod homo foret potencior Deo quoad hoc, quia potest filium alium generare et sic facere, quod Deus non potest — ibi dicitur, quod Deus potest alium[12] filium facere illum, quem potest homo facere, ymmo prius Deus et sic tota Trinitas facit illum alium filium, quam homo, cum prius causet eum, sicut est prima eius causa; sed non potest alium filium in divinis generare, cum hoc sit inpossibile Nichil ergo homo potest facere, quod non posset Deus facere, cum omne facere hominis procedit a primo factore, quamvis non potest peccare; peccare enim non est proprie facere, sed deficere a vero facere. Ubi autem dicit Veritas Joh. 8°: »Qui facit peccatum, servus est peccati«, ibi 'facit' dicit actum substratum defectui, quia homo facit et deficit in condicionibus ad opus Deo placitum requisitis.

Notandum adhuc est[13]: cum dicitur[14] 'in divina essencia est potencia generandi', quod ibi ly. 'generandi' est gerundium[15] verbi inpersonalis activi[16] et sic valet tantum[17] 'divina essencia est ipsamet potencia, qua ab aliquo est generacio', i. e. est principium generacionis, et cum divina natura, que est sic dicta potencia, sit in qualibet persona divina, patet, quod huiusmodi potencia, que est principium generandi, | est in Patre et Filio et Spiritu Sancto. Sed | *I 25 B*
cum dicitur 'in Patre ist potencia generandi', ibi ly. 'generandi' est gerundium verbi activi personalis et dicit potenciam, ut persona generet; et illa sic sumpta potencia solum est in persona Patris. Cum vero dicitur 'in Filio est potencia generandi', ibi ly. 'generandi' est gerundium verbi personalis passivi, et dicit potenciam, qua persona vel ut persona generetur[18], et sic solum[19] est in Filio. Et per istam distinccionem conceduntur iste proposiciones 'eadem est potencia generandi in Patre et in[4] Filio', quia eadem essencia est principium potens, ymmo quelibet persona omnipotens; et tamen altera est potencia relativa in Patre generandi, et altera in Filio, quia in Patre activa et in Filio passiva, quamvis utraque illarum

---

[8]) *Codd.*: *post* sua *H.* — [9]) *Codd.*: essencia *I errore.* — [10]) *Codd.*: aliquo *H pessime.* — [11]) *Codd.*: *post* probatum *H.* — [12]) *Codd.*: *post* filium *H.* — [13]) *Codd.*: *post* notandum *I.* — [14]) *Codd.*: igitur *I male* — [15]) *Codd.*: gerundivum *I.* — [16]) *Codd.*: *om. H.* — [17]) *Codd.*: *post* sic *H.* — [18]) *Codd.*: generet *I.* — [19]) *Codd.*: totum *I male.*

Digitized by Google

sit una potencia, quia natura divina, sicud altera est persona Patris, altera Filii, quamvis utraque persona est una natura divina.

<4.> Ex isto trahitur, quod potencia divina primo capitur pro essencia divina, vel 2° personaliter pro Deo Patre, vel 3° pro relacione racionis Dei potentis ad possibilitatem creature. Et 3° modo dicta potencia est duplex, sc. potencia absoluta, que terminatur ad possibilia in esse intelligibili vel absolute possibili, potencia vero ordinata est, que terminatur ad possibilia secundum suum existere pro dato tempore. Item potencia Dei secundum quosdam sumitur pro posse condicionato et illa non ponit possibilitatem sui primi[20] termini[20], sed ponit Deum illud, si voluerit. Et sic magister glozat Augustinum in ista distinccione dicens: »Filius »potuit generare alium Filium, sed non oportuit,« i. e. potuit, si
||125 C Filius posset produci ab eo, vel si voluerit; ita quod non est inpotencia sive inpossibilitas in Deo Filio. Et[3] ad istud sonat dictum Anselmi[21] 2° 'Cur Deus homo' ca° 10°, ubi dicit, quod omnis potestas sequitur voluntatem. Cum enim dicitur 'possum loqui' vel 'ambulare' subauditur: si volo; et sic concedit, quod Christus potuit mentiri, quia posset, si vellet; et sic ad sensus equivocos dicit, quod Christus potuit et non potuit mentiri; et idem dicit 17° ca°. Et ista significacionis noticia glozat multas controversias doctorum verbales, ut multi dicunt, quod Deus potest in talia, sed illa non possunt causari a Deo, quia aliter, ut dicunt, potencia activa Dei[22] non excederet potenciam passivam, sc. si in illa non posset. Alii dicunt, quod Deus potest producere mundum infinitum, anichilare creaturam, producere vacuum et sic de aliis, que claudit[23] contradiccionem esse. Que omnia sic intelliguntur, quod Deus potest in illa, si vult, ut exponit Anselmus, quod ad illum sensum sunt concedenda dicta doctorum. Et quia Apostolus dicit, quod »inpossibile est Deum mentiri« et Christus Veritas dicit, quod non potest Filius quicquam a semet ipso facere, nisi que videret Patrem facientem (Johannis 5°), ideo concedo absolute cum Christo, quod Christus, Filius Dei, non potest mentiri, nec aliquod inpossibile facere, et per consequens nec potest generare; et tamen non est exinde inpotens, quia a pari quelibet persona divina esset inpotens eo, quod nulla illarum potest se negare[24], cum dicat Apostolus, quod Deus non potest se negare, sicud nec potest se anichilare Est tamen infinite potens et sic omnipotens. Nam secundum Augustinum, si aliquis sit potens, quod eo ipso, quod vult aliquid fieri, facit illud, tunc ille est vere
125 D omnipotens; de nulla enim pura creatura sic sequitur. Omnipotencia ergo Dei dicit potenciam activam et generabilitatem rei naturaliter[25] causabilis ad extra; et per consequens causacio ad

[20]) *Codd.*: primitivi *H.* — [21]) *Codd.*: Augustini *I male.* — [22]) *Codd.*: *errore iteratum in I.* — [23]) *Codd.*: concludit *D.* — [24]) *Codd.*: gegare *I.* — [25]) *Codd.*: naturabiliter *I.*

Digitized by Google

intra et inordinata causacio peccati non tollit omnipotenciam a persona, que in neutrum illorum potest. Primum non, quia tanta est potencia produci ad intra[26] sicud producere, cum sit potencia eadem, quia natura divina. Et secundum eciam non, quia posse peccare est inposse, et ideo Deus est potencior et non inpotencior ex hoc, quod non potest peccare. Si enim eadem est potencia essencialis trium personarum, palam sequitur, cum illa sit omnes tres persone formaliter potentes, quod omnes tres[27] sunt omnipotentes et per consequens nulla est reliqua potencior. Tante[28] ergo est potencie intelligere et diligere Patrem modo, quo Filius et Spiritus Sanctus eum intelligunt et diligunt, sicud est producere Filium vel Spiritum Sanctum; et contradiccionem inplicat, quod aliqua persona faciat aliquid, nisi quelibet persona faciat illud. Ideo loco generancie Patris habet Filius generari et loco producencie Patris habet Spiritus Sanctus produci, quod est commune, quia eadem essencia. Et si dicatur, quod Spiritus Sanctus non habet tantam causanciam, sicud Pater et Filius, etsi habet sufficienciam alterius, dicitur, quod tante est eternaliter causare ydeam quamcunque vel talem veritatem: 'si homo est, animal est, vel nichil simul est et non est', sicud est producere personam divinam; et hoc est commune cuilibet persone divine Ideo omnes persone sicud sunt effective ad extra, sic sunt eque causative ad intra et sic pares utrobique, sc. ad intra et ad extra in potencia. Et si 2° obicitur, quod Spiritus Sanctus causat Deum, quia ydeam vel veritatem eternam, et illa ||| est Deus: dicitur, quod non sequitur, ||I26A quia in maiori ydea supponit formaliter, ut habet distinccionem racionis a persona, et in minori supponit essencialiter et sic variatur supposicio, sicud non sequitur 'ille artifex causat calicem, et ille calix est aurum, igitur ille artifex causat aurum'. Et si 3° obicitur, quod non tantum[29] est producere ydeam sicud producere personam, cum ydea non sit formaliter causatum, ut persona: dicitur, quod ad produccionem ydee requiritur tanta[30] potencia et tanta perfeccio in Spiritu Sancto, sicud requiritur ad produccionem persone; ideo cum illa causacio vel produccio non sit sibi accidentalis vel contingens Deo, sane concedi debet, quod est tanta potencia, causancia, vel producencia, sicud est in aliqua persona. Non sic autem de contingenti causancia ad extra, qua creatura producitur; nam tales diversificantur formaliter, sed non essencialiter a suis terminis. Et tantum[31] sit dictum de potencia generandi

---

[26]) *Codd.*: extra *H.* — [27]) *Codd.*: *om. H.* — [28]) *Codd.*: tam *I.* — [29]) *Codd.*: causatum *I pessime.* — [30]) *Codd.*: causata *I pessime.* — [31]) *Codd.*: *om I.*

Digitized by Google

<Distinccio VIII.>

Nunc de veritate sive proprietate et commutabilitate etc.[1] ...

<1.> Hec distinccio 8ª, cuius summa brevis est hec. Nam in ea determinat magister de veritate, de incommutabilitate et de simplicitate divine nature, ostendens, quod solum divina essencia vere et proprie est, et quod solum ipsa sit inmutabilis et simplex. 2° ostendit, quod nullum genus decem predicamentorum vere dicitur de Deo; et finaliter concludit, quod omne, quod Deus habet in se, est ipse Deus, qualiter non est in aliis rebus.

<2.> Pro isto sunt isti versus:

H quia sic solus Deus est essencia dictus,
Et solum manet hoc incommutabile simplex,
De quo non proprie dicuntur kathegorie;
Nam, quod habet, Deus est, ni forte relacio fiat.

<3.> Dubitatur hic, ***utrum esse sit proprium Dei.*** Notandum, 126 B quod aliquid dicitur proprium, vel quia res habet | hoc non ab alio, vel quia habet non cum alio. Primo modo esse est proprium Dei[2]; secundo modo peccatum actuale est proprium racionalis creature. Deus enim secundum se non habet esse ab alio[3], quamvis Filius habet esse ab alio, quia a Patre, qui est alia persona, et Pater eciam non habet esse suum ab alio.

<4.> Item dubitatur, ***utrum esse Dei sit esse omnium rerum.*** Dicendum secundum Bernhardum, quod esse Dei est esse omnium rerum formale, exemplare, effectivum et finale, sed non est essenciale intrinsecum omnium rerum. Sicud secundum Philosophum 12° Metaphisice Deus est causa omnium aliarum rerum formalis, exemplaris, efficiens et finalis. Unde dictum Crisostomi in Omelia, quo dicitur: »Deus est omne bonum« debet intelligi in predicacione secundum causam triplicem supra dictam, quia valet »Deus est, a quo est omne bonum tamquam a causa exemplari et efficiente; et Deus est omne bonum, quia in eum omne bonum aliud ordinatur.«

<5.> ***Utrum solus Deus est inmutabilis.*** Videtur, quod non, quia exit de ocio in actum et de non faciente sit faciens, igitur mutatur. Fecit enim creaturas ex tempore, quas prius ante primum instans[4] temporis[4] non fecerat. Item: si solus Deus est inmutabilis, et omnis creatura est, igitur omnis creatura est mutabilis. Sed contra: Omne, quod est mutabile, est mutabile in oppositum. Sed oppositum mutabilis est[5] inmutabile: igitur omnis creatura,

[1]) *D; om. Codd.* — [2]) *Codd.: om. I.* — [3]) *Codd.:* item *add. H male.* — [4]) *HD; in I eadem corruptela* obtpis, *quae ex abbreviatura orta est, quae in D occurrit.* — [5]) *Codd.: om. I.*

Digitized by Google

cum sit mutabilis, est mutabilis in inmutabile, et per consequens in Deum, cum solum ipse sit inmutabile, quod videtur inpossibile. In contrarium est illud Malachie 3°: »Ego Deus, et non mutor« et magister in litera.

Nota: Deus est inmutabilis, ut declarat Bonaventura q. 3ª. Non enim mutatur divina essencia loco, quia ubique est, non tempore, quia eternitas simul[6] est, non forma, || quia actus I 26C est. Unde mutacionem secundum formam tollit simplicitas, secundum tempus tollit eternitas, secundum locum tollit inmensitas, et ideo in Deo est summa stabilitas et inde omnis motus causalitas. Et S. Thomas q. 7ª dicit, quod omnis motus vel mutacio, quocunque modo dicatur, semper sequitur aliquam possibilitatem, cum motus sit actus entis in potencia. Cum ergo Deus sit actus purus nichil habens de potencia admixtum, non potest in eo esse aliqua mutacio. Et idem questione 8ª deducit omnem creaturam esse mutabilem, secundum quod quelibet deficit ab actu primo, habens duplicem possibilitatem; unam dependencie ab alio et aliam ordinancie in aliud.

Et nota, quod est mutacio ab ente actu in ens et hec subiecti existentis de accidente in accidens variacio: alia est mutacio ab ente in privacionem, ut a visione in cecitatem et a gracia in peccatum; alia mutacio, quam non est possibile esse, sed si esset, tunc esset ab ente in non ens simpliciter: ut si creatura aliqua simpliciter desineret esse, sic, quod nec in Deo haberet esse. Unde sicud inpossibile est creaturam esse de non ente simpliciter, cum »omne, quod factum est in ipso, vita erat« Joh. 1°, et »ex quo omnia« supple: facta sunt Romanorum 11°; sic[7] inpossibile est creaturam simpliciter anichilari. Ubi autem ponitur anichilacio rei possibilis, verum est, quod potest creatura nichil esse in effectu proprio, sicut ante mundi creacionem erat nichil in effectu. Sic enim Propheta dicit: »Peccatores in nichilum rediges«, ut sc. nichil sint effectualiter in gracia gratum faciente. Concorditer secundum istum modum mutacionis triplicem dicitur inmutabilitas triplex, sc. invariabilitas, que nulli creature conpetit, nec angelo, nec omnino alteri creature; 2ª incorruptibilitas, et illa aliquibus I 26D convenit ex natura, ut angelis et spiritibus humanis, aliquibus ex gracia, ut corporibus gloriosis; 3ª invertibilitas, que conpetit omni creature sicut dictum est. Et omnibus istis modis Deus est inmutabilis, sed creatura tercio modo est inmutabilis, quia invertibilis[8] in simpliciter nichil.

Ad 1ᵐ argumentum negatur, quod Deus[9] exit de ocio in actum, quia nunquam Deus fuit[10] ociosus; et quando assumitur 'est faciens, quia producens creaturas, et ante produccionem creaturarum erat[11] non faciens' conceditur; 'ergo mutatur' negatur consequencia. Nam

---

[6]) *Codd.*: simili *I.* — [7]) *Codd.*: sicut *I.* — [8]) *Codd.*: in virtutibus *I pessime.* — [9]) *Codd.*: *om. I.* — [10]) *Codd.*: *post* nunquam *I.* — [11]) *Codd.*: erant *I.*

Digitized by Google

exitus faccionis ad extra nullam mutacionem ponit in agente, nisi sit novitas per operacionem intra manentem, maxime in hiis, que voluntarie agunt. Unde si sol semper staret in emisperio nostro et luna semper[12] cursu suo moveretur, sol quandoque, propter interposicionem lune[13], non luceret nobis directe et tamen non ut sic mutaretur de illuminante in non illuminantem, nisi quoad nos.

Ad secundum concesso antecedente negatur consequencia.

<6.> Dubitatur eciam, ***utrum aliqua creatura sit simplex omnino.*** Et ostendit magister, quod non, nisi solus Deus. Unde sciendum, quod est conposicio ex[14] materia et forma, ex quibus fit unum per se, ut terra, homo, bos et similia. Alia est conposicio ex substancia et accidente, ex quibus fit unum per accidens, ut homo albus et anima habens artem. Alia conposicio ex actu et potencia; et sic omnis creatura racionalis sive irracionalis dicitur conposita, cum nulla sit simpliciter purus actus. — Ex isto sequitur[9], quod anima primo modo non est conposita, sed secundo modo eo, quod cum suo accidente facit unum per accidens, i. e. unum aggregatum et non unum per se, cum ex duobus entibus in actu non fit unum per se secundum Philosophum. Tercio modo eciam 127A est conposita, cum non sit purus[14] actus. Et ultra istos modos conposicionis restat adhuc conposicio ex partibus quantitativis, i. e. quantitatem facientibus, et hoc vel continuam vel discretam; et iterum illo modo anima non conponitur. Adhuc quidam ymaginantur animam, et sic angelum, conponi ex esse et essencia, sive ex quiditate et esse, quam conposicionem altercantibus in illa materia derelinquo.

<7.> Dubitatur eciam, ***utrum Deus sit in predicamento substancie.*** Dicendum, quod non. Racio una ponitur in litera: substancia enim abusive dicitur de Deo eo, quod dicitur a substando, sc. accidentibus absolutis. Unde substancia predicamentalis est[15] res per se existens substans accidentibus absolutis, et cum Deus non substet accidentibus huiusmodi, ut deducit magister, patet, quod Deus a predicamento substancie est inmunis. 2ª racio: omne, quod est in genere, addit aliquid super genus; et ideo illud, quod est summe simplex, non potest esse in genere. 3ª racio Avicenne: Omne, quod est in genere, habet quiditatem. Sed Deus non est huiusmodi; quiditas[16] enim est essencia, que per diffinicionem essencialem monstratur, quam Deus habere non potest, quia si sic, tunc haberet genus et differencias, et per consequens non foret omnino simplex, quod est inpossibile. Unde Avicenna 8° Metaphisice caº 4° probat, quod Deus non est in genere, quia genus est pars, Deus autem simplex, non habens partem; ergo non est in genere. Ex isto patet ulterius, quod nichil dictum formaliter de[17] Deo est in genere, propter illud, quod nichil limi-

[12]) *Codd.*: super *I.* — [13]) *Codd.*: ut *add. I.* — [14]) *Codd.*: ***in I inepte abbreviatum.*** — [15]) *Codd.*: *om. I.* — [16]) *Codd.*: tantum *add. I* — [17]) *Codd*: *om. H.*

Digitized by Google

tatum dicitur formaliter de Deo. Quidquid autem est alicuius generis, quomodocunque sit illius generis, est necessario limitatum, et sic bonitas, sapiencia, quantitas et similia, que predicantur de Deo, non sunt in predicamentis, sed supra et extra predicamenta artis dyalectice. Et hinc magister dicit, quod Deus est sine bo- |*I 127 B*
nitate (subaudi: accidentali, predicamentali) bonus, sine qualitate qualis, sine quantitate quantus, consimiliter intelligendo. Nec est hic mencio de illo signo 'Deus', quod secundum esse suum est in predicamento qualitatis sicud et quodlibet signum logicum, quamvis ex modis signandi in diversis predicamentis propter sua signata ipsa signa esse dicuntur, ut hoc signum 'homo', quia[18] signat primarie substanciam accidentalem absolutis subtractam, dicitur esse in predicamento substancie, sed in rei veritate inpertinentissime, cum non possit sibi conpetere prima[14] proprietas substancie, que est esse non in subiecto, i. e. esse et non inherere; illud enim signum 'homo', cum sit qualitas, est inhesive in subiecto, nec potest ei conpetere proprietas substancie ultima, sed esse susceptum contrariorum secundum sui mutacionem, cum illud signum 'homo' non potest successive suscipere caliditatem et iterum frigiditatem, nec virtutem et iterum maliciam, quia hee qualitates vicissim homini, qui est substancia, insunt, ut declarat Philosophus in Predicamentis. Et utinam terminarii sive doctores signorum istam totam[17] 8[am] distinccionem perpenderent: pro certo non sic iuvenes ad signorum predicamenta suis[15] disputacionibus coartarent.

<Distinccio IX.>

NUnc ad distinccionem personarum accedamus etc.

<1.> Ista est distinccio 9[a], in qua summarie magister tria ostendit, 1° distinccionem personarum, 2° circa hoc refellit heresim Arrianorum, ostendens Filium coeternum esse Patri, 3° ostendit, quod potest concedi, quod Filius est semper genitus, et quod semper generatur, licet 'semper genitus' magis exprimat veritatem.

<2.> Unde[1] versus:

Distingwit perso||nas heresesque refellit ||*I 127 C*
Atque coeternum monstrat Patri fore Natum,
Qui semper natus est, nascitur et generatur.

<3.> Dubitatur hic, ***utrum persone divine distingwuntur.*** Et videtur, quod non, quia omnis distinccio vel est accidentalis, vel substancialis sive essencialis; ergo si persone divine distingwuntur, tunc accidentaliter vel essencialiter distingwuntur. Con-

[18]) *Codd.*: quod *I.* — [1]) *Codd.*: *om. II.*

Digitized by Google

sequens videtur esse falsum, quia, si accidentaliter distingwuntur, tunc esset[2] accidens in altera personarum vel in qualibet; si essencialiter, tunc essent plures essencie personarum, hoc iterum est falsum: ergo videtur, quod questio sit falsa. Item, si Pater a Filio differt vel distingwitur, ergo Deus a Deo differt vel distingwitur. Consequencia tenet ab inferiori affirmative[3] ad suum superius sine impedimento et ex consequente Deus a Deo differt vel distingwitur; ergo inter Deum et Deum est differencia, et per idem inter primum Deum et secundum Deum est differencia, vel distinccio, et pari racione inter divinam essenciam et divinam essenciam esset differencia. Sed ista sunt inconveniencia, ergo videtur, quod in divinis personis non est distinccio sive differencia. — In oppositum est magister ostendens distinccionem personarum a se invicem et earum[4] ydemptitatem in essencia vel natura, dicens: Una est enim essencia Patris et Filii et Spiritus Sancti, in qua non est aliud Pater, aliud Filius, aliud Spiritus Sanctus, quamvis personaliter sit alius Pater, alius Filius, alius Spiritus Sanctus.

Pro quo notandum est, quod iste terminus 'aliud' per se sumptus dicit distinccionem essencie, sed ly. 'alius' distinccionem persone, positus circa terminos inportantes racionales substancias |127 D vel substanciam. Ulterius sciendum, quod in [1] divinis sunt tria, sc. essencia, persona et nocio; essencia dicit rem per se existentem, que nec distingwit nec est distinctum a persona essencialiter, persona vero est quid distinctum et per se subsistens, nocio autem est distingwens formaliter, quasi non per se subsistens, sed in altero; quia ergo neutrum genus quasi informe est, non distinctum in aliquo sexu, genus vero masculinum distinctum et perfectum, femininum vero distinctum, quasi descendens ab altero, ideo nomina in neutro genere dicunt[5] essenciam, in masculino personam, in feminino vero nocionem, quando non distrahuntur aliis terminis, quibus adiunguntur. Verbi gracia 'aliud' dicit essenciam, 'alius' personam, 'alia' nocionem. Ex quo patet, quod hec est falsa: »Pater est aliud a Filio«, hec vera »Pater est alius a Filio«, hec similiter vera: »generacio est alia nocio, quam spiracio«. Et iterum patet, quod tantum est una essencia, sed tres persone et quinque nociones. Unde 'gignere', 'nasci' et 'spirare' habent tres personas sibi correspondentes, sed 'ingenitum', 'communis spirancia' et 'communis spiracio' non habent distinctas personas sibi correspondentes; et iterum videtur, quod prius est esse personam, quam esse Patrem vel Filium vel Spiritum Sanctum, quia esse personam est esse ypostasim vel substanciam, et dicitur ad esse et non ad aliud; sed esse Patrem aut esse[6] Verbum est[7] relativum et dicitur ad aliud, ut patet per Augustinum 7° de Trinitate diffuse.

---

[2]) *Codd.*: essent *H male.* — [3]) *Codd.*: *post* superius *H.* — [4]) *Codd.*: arum *I errore.* — [5]) *Codd.*: sicut *I pessime.* — [6]) *Codd.*: omne *I pessime.* — [7]) *Codd.*: *om I.*

Digitized by Google

<4.> Et iterum dubitatur, ***utrum Pater sit prior Filio.*** Et videtur, quod non. Nam dicit magister: »genitus enim est[8] a Patre »Filius, et ideo alius; nec tamen ante fuit Pater, quam Filius; »coeterne sibi sunt[9] tres persone.« Ecce dicit, quod non ante fuit Pater, quam Filius, quia simul eternaliter sunt tres persone. *I 28A* Et in simbolo Athanasii dicitur: »in hac Trinitate nichil »prius aut posterius.« Si nichil, ergo nec Pater prior Filio, nec Filius posterior Patre, nec Spiritus Sanctus est posterior Patre et Filio. — In oppositum arguitur sic: Pater est causa Filii; sed omnis causa, ut huius, est prior illo, cuius est causa; ergo Pater est prior Filio. Consequencia nota est, minor est Auctoris De causis. Sed maior probatur sic: ad hoc, quod una res causet aliam, sufficit, quod[10] det sibi esse; cum descriptive causa sit id, quod dat esse rei. Sed Filius habet esse a Patre, sicut et ipsemet testatur; ergo causatur a Patre. Nam Johannis[11] <X. 29> scribitur: »Quod dedit michi Pater, maius omnibus est.«

Pro isto dubio est sciendum, quod una est via, que ponit nullam penitus prioritatem esse in divinis personis, quia cum omnes persone sint simul eternaliter, quia coeterne, et in eternitate non potest esse prioritas instantis[12], nec temporis, nec nature, neque aliqua alia: ergo nullo modo Pater est prior Filio et sic nec Spiritu Sancto; et nec Filius est prior Spiritu Sancto. Unde dicit hec via, quod in Patre secundum intellectum sunt tria, sc. essencia communis et relacio distingwens et[13] ypostasis sive persona distingwibilis. Quoad primum non potest esse prioritas, quia eadem essencia est in omnibus personis divinis; quoad secundum non potest, quia correlativa sunt simul natura, tempore et intellectu; quoad tercium est Pater prior Filio solo intellectu; dicit ergo, quod Pater, in quantum Pater, nullo modo est prior Filio nec natura, nec duracione, nec | dignitate, nec intellectu, | *I 28B* licet ipse, qui est[14] Pater, prior sit intellectu, quia[15] prius intelligitur in se, quam in relacione ad alterum. Et arguitur pro ista via sic: nichil potest esse prius simpliciter primo; sed Filius est simpliciter primum, quia Deus; ergo nichil potest esse prius Filio. Consequencia nota est, et maior patet ex terminis eo, quod simpliciter primum est, quo nichil potest esse prius. Alia via est ponens prioritatem in personis, quia cum vere Pater dicitur prima persona, Filius secunda et Spiritus Sanctus tercia, secundum ordinatissimum modum eo, quod a Patre utraque est posterior, et non e converso, et Spiritus Sanctus est a Filio, et non e converso; et non potest fingi, quod sic homo concipiat per intellectum, et tamen non sit ita in re, quia pari racione posset homo per intellectum, quidquid vellet, in illa sacratissima Trinitate concipere' sed non

[8]) *Codd.: post* Patre *I.* — [9]) *Codd.: in I inepte abbrevialum.* — [10]) *Codd.: in I add.* ℓ². — [11]) *In I scriptor spatium numeri reliquit, sed non explevit; in HD itidem deest.* — [12]) *Codd.:* in sanctis *I pessime.* — [13]) *Codd.: om. I.* — [14]) *Codd.: post* Pater *H.* — [15]) *Codd.: om. H.*

Digitized by Google

requiritur ibi essendi veritas' et sic posset credere, quicquid vellet, et qualitercunque vellet, et in illo non peccaret, quod est absurdissimum dicere. Sic enim homo conciperet, quod Filius est a Spiritu Sancto et sic quod sit Spiritus Sancti, quod est absurdissimum. Sed non absurde, sed vere concipit et credit ita esse ex parte rei, quod Filius est a Patre et Spiritus Sanctus ab utroque, et tamen hec preposicio 'a' non frustra apponitur. Oportet, quod denotet aliquem[16] ordinem in personis. Et quia inpossibile est esse ordinem sine prioritate, ideo necessario requiritur prioritas, ut ordo huiusmodi exigit personarum. Nam sic Pater est persona prima inter illas tres divinas personas[10], quod a[10] nulla habet esse, sed e contra. Quid enim signat illa preposicio 'a' vel 'de', quando scriptura dicit, unam personam esse ab alia, et fides dicit Deum
||128C de Deo, nisi circumstan|ciam cause vel principii, vel originis, quod idem est. Unde Augustinus 83 questionum q. 18ª sic scribit: »Deus omnium, que[17] sunt[17], causa est, eciam sue sapiencie »causa est, nec unquam Deus sine sapiencia sua fuit, ergo sempi»terne sapiencie sempiterna est causa.« Et in De questionibus ve<teris> et[18] no<ve> legis ponit, quod Filius differt a Patre causalitate vel gradu. Item Johannes Crisostomus super illo textu 'In principio erat verbum' dicit, quod Pater precedit Verbum non natura, sed causa. Intellexerunt hii sancti hanc esse diffinicionem cause: »Causa est, per quam habet esse causatum.« Cum igitur Filius habet esse a Patre, sicud, quicquid habet, habet a Patre, patens est, quod Pater est causa Filii, quia Pater est, per quod Filius est. Nichil autem aliud est causalitas vel precessio Patris ad Filium, quam sumit, nisi dacio vite, quam habet in semet ipso divinitate[19] veritate. Sicud Pater habet vitam in semet ipso, sic dedit Filio vitam habere in semet ipso. Ista ergo dacio, quam Salvator innuit, est precessio et causalitas, quam Augustinus et Crisostomus innuunt; et est illa dacio causalitas, quam Augustinus per nomen principii innuit, et eciam illa dacio est causalitas, quam Gregorius innuit. Et illa dacio est eciam maioritas, qua Hilarius Patrem maiorem Filio, non solum secundum quod homo, sed secundum quod Filius est Verbum, esse dicit. — Sed contra ista obicitur. Nam S. Thomas 1° Sentenciarum, distinccione 12ª tenet, quod nulla persona divina est causa alterius. 2° sic: omnis causa vel est materialis, vel efficiens, vel formalis, vel finalis. Sed Pater non est aliqua illarum causarum respectu Filii, ergo Pater non est causa Filii. 3° sic: Omne causatum dependet a sua causa in tantum[20], quod Philosophus in Predicamentis in ca° de priori dicit, quod, ut aliquid
|128D sit causa alterius, ex natura dicitur; cum ergo | nulla persona divina dependet, quia quelibet earum est summe necessaria causa

[16]) *Codd.*: *post* ordinem *H.* — [17]) *Codd.*: rerum *I pessime.* — [18]) *Codd.*: t *I male.* — [19]) *Codd.*: deitate *H.* — [20]) *Codd.*: *in I inepte abbreviatum.*

Digitized by Google

eo, quod prima causa, sequitur, quod nulla persona divina sit eterna. 4° sic: Omnis causa, ut huiusmodi, est dignior causato; ergo si Pater est causa Filii, tunc dignior est Filio, et per consequens maior. Sed fides canit: »in hac Trinitate nichil maius aut minus«, ergo . . . Item: vel oportet concedere, quod quelibet istarum personarum est causa distincta et sic sunt tres persone cause; vel oportet concedere, quod tantum est prima causa, quia Pater est prima causa et plus influit causando terciam personam quam secundam personam; que quidem tercia persona per accidens est causa et due priores per se eo, quod accidentale est creaturam esse, cuius Spiritus Sanctus dicitur relative causa; et absolute necessarium est Spiritum Sanctum causari a Patre et Filio. Et propter illud tenet S. Thomas, ubi supra, quod nulla persona divina est causa alterius. Hic dicitur, quod S. Thomas causam restringit ad causam ab extrinseco principians et notum est, quod nulla persona[21] divina est sic causa alterius persone divine, cum nec Pater ad extra causat Filium nec Filius Spiritum Sanctum. Et patet solucio, quoad primum.

Ad secundum dicitur concedendo antecedens, cum increata Trinitas necessario est causa efficiens quarumlibet veritatum, que non possunt non esse; verum tamen non oportet, quod respectu cuius fuerit causa, quod illud sit de novo, quia iuxta principia Aristotelis Deus est eternaliter causa mundi corporei, et iuxta sanctorum doctorum sentenciam eternaliter Deus causat mundum architipum et tamen mundus corporeus secundum Aristotelem non incepit esse vel existere. Et secundum veritatem mundus architipus est eternus, nunquam de novo factus, sicud et quotlibet ydee, que a qualibet personarum divinarum sunt causate, ymmo *129A* una veritas eternaliter est causa alterius, utputa, quod nemo est asinus, est causa, quod ego non sum asinus, et tamen non active de novo facit prior veritas secundam; similiter non habere pulmonem est causa non respirandi parietis, ut dicit Philosophus, et tamen non de novo efficit non respiracionem parietis; ideo omnis causa eternaliter conservans, ut Deus custodiens veritates in seculum, et omnis causa inmanenter agens, ut Deus producens ad intra Filium, et omnis causa prior in natura, a qua posterior in natura habet esse, quamvis nec materialiter[22] nec formaliter nec finaliter, reducitur ad causam efficientem, que quidem solet vocari causa, sine qua non, quod est commune cuilibet per se cause, ut non habere pulmonem est causa non respirandi parietis et Pater est causa agens Filii, sed non efficiens, sicud nec est principium efficiens Filii. Et sic Pater nec est causa efficiens, nec formalis, nec finalis, sed causa agens, sine qua non habet esse Filius, cum suum esse habeat a Patre.

---

[21]) *Codd.*: *post* divina *I.* — [22]) *Codd.*: naturaliter *I.*

Digitized by Google

Ad tercium dicitur negando tamquam inpossibile. Nam dependencia dicit distinccionem essencialem vel naturarum. Sed unam rem esse ab alia non dicit distinccionem essencialem ab alia[23], ut oportet fidelem dicere, quod Filius habet esse a Patre sine distinccione essenciali. Antecedens falsum; ergo potest esse verum limitatum sic: Omne causatum ad extra vel essencialiter distinctum a suo per se causante dependet a suo causante. — Ad 4[m], cum arguitur: »Omnis causa, ut huius<modi>, est dignior suo causato«, potest hoc negari. Nam mater Christi dans esse humanum Christo per generacionem est causa eius generans secundum humanitatem et tamen humanitas Christi in[24] infinitum est dignior matre Christi
|*129B* propter ypostaticam unionem Verbi Dei. | Vel 2° dicitur, quod si intelligitur de dignitate dancie sive dacionis vel precessionis, tunc conceditur, si autem de dignitate bonitatis vel nobilitatis, tunc negatur. Sic enim Pater non est maior Filio, nec Filius minor, quod pretendit Simbolum Athanasii dicens: »in hac Trinitate »nichil maius aut minus.« — Ad 5[m] conceditur, quod quelibet trium personarum est causa, quia tota Trinitas est unica causa prima, sicud est unum principium. Et Pater et Filius sunt unum principium, spirans Spiritum Sanctum; et sic non sunt tres cause, quamvis sunt semper tres res causantes, sed necessario[25] una natura divina et eadem causa prima absque hoc, quod aliquid causet se. Ideo non est color, si infertur, quod Pater plus influit causando Spiritum Sanctum, quam Filius, per illam auctoritatem De causis, cum Filius non sit 2[a] causa, sed eadem, que est Pater; nec est possibile, quod Spiritus Sanctus non sit causa, cum absolute necessarium sit veritates distinctas a Deo esse causatas a Spiritu Sancto. Necessarium tamen est, quod Spiritus Sanctus non causet ad intra, nec inde[26] tollitur eius perfeccio, sicut nec ex hoc, quod non potest generare Filium, vel peccare. — Et tunc ex hiis responderi potest ad raciones[26] prime vie. Ad primum, sc. dictum Magistri, 'quod non ante fuit Pater, quam Filius', verum est, quod non ante fuit, quoad naturam, nec quoad tempus, nec quoad instans, nec quoad eternitatem; sed ante origine, dacione sive precessione existens tam Filio quam Spiritui Sancto coeternus. Et consimiliter verificatur dictum Athanasii[27] adductum pro illa via. Et sic concesso, quod in eternitate nec est prioritas eternitatis sic, quod una persona precederet aliam, sicud Deus eternaliter precedit mundum corporeum, nec prioritas temporis, quod una aliam[28] precederet aliquo tempore, nec instantis, nec nature;
||*129C* conceditur tamen, quod est[29] prioritas originis, || causacionis sive dacionis, sicud dictum est, qua Pater prior est Filio. Et ad confirmacionem, quando arguitur: »nichil potest esse prius simpliciter »primo; sed Filius Dei est simpliciter primum, quia Deus« con-

[23]) *Codd.*: illa *H.* — [24]) *H: om. ID.* — [25]) *Codd.*: est *add. H.* — [26]) *Codd.*: tamen *I errore.* — [26]) *Codd.*: *in I inepte abbreviatum.* — [27]) *Codd.*: anathasii *H.* — [28]) *Codd.*: alia *I.* — [29]) *Codd.*: *post* prioritas *H.*

Digitized by Google

ceditur minor et maior restricta ad superius dicta. Nam simpliciter primum est, quo nichil eternaliter, instanter, temporaliter, naturaliter, nec[30] dignitate potest esse prius. Et sic conceditur, quod nichil potest esse prius Filio, cum sit eternaliter cum Patre. Nec mireris, quod Philosophus istam prioritatem et causalitatem non expressit, quia non cognovit nec expressit produccionem Dei ad intra; quam si cognovisset, tunc cicius concessisset, quod Deus eternaliter fuit agens, et tamen non eternaliter produxit istum mundum corporeum; sed post accionem ad intra istum produxit ad extra.

Ista sint dicta cum omni supportacione et sine temeritate pro exercitacione[31] ingenii et sanctorum doctorum concordancia[32], quos veritatis amatores debent pro posse secundum consonanciam divine scripture pie ac humiliter concordare etc.[33]

<Distinccio X.>

Nunc post Filii eternitatem de Spiritu Sancto . . .

<1.> Ista est *distinccio 10ª*, que primo ostendit, quod Spiritus Sanctus dicitur dileccio, karitas et amor; 2° quod Spiritus Sanctus est communis nexus Patris et Filii et hinc habet nomen, quod sit quedam communio et quidam nexus duorum.

<2.> Unde[1] *versus*:

K sicud proprie sapiencia dicitur esse
Natus, sic proprie dileccio Spiritus almus;
Est Patris et Nati communio Spiritus, unde[2]
Nomen habet proprie, quod sit commune duorum.

<3.> Circa istam distinccionem ***notandum est***, quod karitas uno modo est essencia omnibus personis communicata, iuxta illud 1ª Joh. 4° 'Deus karitas est'. Cum enim karitas sit ordinata dileccio et quelibet persona divina ordinatissime diligit quodlibet et quamlibet creaturam, patet, quod tota Trinitas est summa karitas. — 2° capitur karitas personaliter pro Patre eo, quod sicud | ipse est *129 D* origo duarum personarum sequencium, ita originaliter est karitas, dans Filium et Spiritum Sanctum ad salvandum Ecclesiam. — 3° in proposito 'karitas' sumitur pro Spiritu Sancto, pro quo est *conclusio magistri 1ª*: Spiritus Sanctus est amor sive dileccio, vel karitas Patris et Filii. Probatur: Spiritus Sanctus est velud nexus, in quo se mutuo diligunt Pater et Filius; ergo conclusio vera;

---

[30]) *Codd.*: in *add. H.* — [31]) *Codd.*: excitacione *I.* — [32]) *Codd.*: concordia *I.* — [33]) *Codd.*: *om. H.* — [1]) *Codd.*: *om. IH.* — [2]) *Codd*: vne *I.*

Digitized by Google

assumptum probat per Augustinum. — Et ***nota***, quod scriptura nominat Spiritum Sanctum amorem, dileccionem et karitatem, que idem sunt et tamen modis differunt, quia amor est communis affeccioni naturali et racionali; dileccio vero est propria affeccioni racionali; karitas vero propriissima affeccio spiritualis rei racionalis. Ut ergo scriptura ostendat omnia illa esse perfectissime in Deo, propter hoc omnia illa nominat Spiritum Sanctum.

<4.> *Conclusio 2ª* magistri est ista: Licet tota Trinitas sit una karitas, tamen specialiter appropriatur Spiritui Sancto; probat per simiiem, quia sicut quelibet persona dicitur communiter sapiencia, sed appropriate[3] Filius, ita de karitate est dicendum. Ergo conclusio vera. — Et ***nota***, quod Spiritus est commune tribus personis, sicud et Deus. Nam dicit Salvator Joh. 4°: »Venit hora, »et nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu »et veritate. Nam et Pater tales querit, qui adorent eum, sc. in »spiritu (supple: Sancto) et veritate (i. e. in Filio).« Ecce expresse posuit[4] Trinitatem et subdit pro unitate personarum: Spiritus est Deus, et eos, qui adorant eum, sc. Deum, in Spiritu, sc. Sancto, et Veritate, i. e. Filio, et sic in tribus personis, oportet adorare. Ecce, cum dicit Veritas: »Spiritus est Deus«, ostendit Deum esse substanciam spiritualem et sic Spiritum esse communem tribus personis. Nam cum dicit: »Pater tales querit adoratores«, ibi Pater supponit essencialiter primarie non pro persona Patris, sicud ibi
130A »Spiritus est Deus« ly. Spiritus supponit simpliciter pro essencia spirituali, et non personaliter primarie pro persona Spiritus Sancti. Sed cum dicit: 'veri adoratores adorabunt Patrem', ibi innuit personam Patris; et cum addit 'in spiritu', ibi ostendit personam Spiritus Sancti, et cum subiungit 'et veritate', ibi innuit personam Filii. Et quia dixit 'adorabunt Patrem in spiritu et veritate', per ly. 'in' ostendit, quod adoracio trium personarum inseparabiliter est coniuncta[5], sicud et ipse persone inseparabiliter uniuntur.

Ex quo patet, quod inpossibile est verum adoratorem adorare unam personam, quod non adoret quamlibet eo, quod inpossibile est, quod quis sit verus adorator, nisi adoret sanctissimam Trinitatem. Ex verbis Salvatoris patet, quod Spiritus, qui est Deus, est commune tribus personis et[6] quod[7] Spiritus eciam appropriate[8] est persona Spiritus Sancti, sicud sapiencia et karitas sunt communia tribus personis. Sed sapiencia appropriatur Filio et karitas Spiritui Sancto. Sic spiritus appropriate[8] convenit Spiritui Sancto, qui est persona divina spirata. Unde illa communia: karitas, sapiencia, spiritus, limitantur[9] pro personis per predicata[10]. Unde cum dicit Veritas: »Spiritus est Deus«, ibi spiritus commune est; cum autem dicit: »Cum venerit Paraclitus, Spiritus veritatis, quem

---

[3]) *Codd.*: a proprietate *I pessime.* — [4]) *Codd.*: ponit *I.* — [5]) *Codd.*: communicata *I.* — [6]) *Codd.*: *om. H.* — [7]) *Codd.*: ergo *H.* — [8]) *Codd.*: a proprietate *I male.* — [9]) *Codd.*: limitatur *I.* — [10]) *H*: predicta *ID.*

Digitized by Google

›ego mittam vobis a Patre,‹ ibi spiritus personale est. Similiter cum dicit Johannes: ›Deus karitas est‹, ibi karitas commune est. Sed cum dicitur ›karitas Patris et Filii‹, ibi karitas supponit pro persona Spiritus Sancti. Similiter cum dicitur ›Deus sapiencia est‹, ibi sapiencia commune est[11]; sed cum dicitur ›Sapiencia genita est‹, ibi personale est.

Item[12] sciendum, cum magister dicit: ›Qui enim communis ›Spiritus est ambobus‹, non est intelligendum, quod Spiritus Sanctus Patri et Filio communicaretur, ut essencia; quia tunc una persona esset ille due persone et foret confusio personarum, sed sic[13] Spiritus Sanctus est communis[14] duobus, quia est[15] a duobus, sc. a Patre et Filio, et qui est nexus eorum. |*130B*

<Distinccio XI.>

Hic dicendum est Spiritum Sanctum esse a Patre . . .

<1.> Hec *distinccio* summarie duo ostendit: 1[m] est, quod Spiritus Sanctus procedit a Patre et Filio; 2[m] est, quod Greci dicunt in voce oppositum, sed in re nobiscum conveniunt[1] et quidam doctores eorum expresse consenciunt.

<2.> Unde *versus*:

L Simul a Nato procedit et a Patre Pneuma;
A Patre, quem solum Greci procedere dicunt.

<3.> Dubitatur hic, *utrum Pater et Filius sunt unum principium Spiritus Sancti.* Videtur, quod non. Nam Pater aliter principiat Spiritum Sanctum et Filius aliter; ergo Pater alterum est principium Spiritus Sancti et Filius alterum. Consequencia tenet, quia alteritas principiacionis dicit alterum principiorum, sicud diversitas actuum arguit diversitatem formarum. — In oppositum arguitur sic: Tantum unum principium sunt Pater et Filius, cum inpossibile sit esse prima principia plura, sicud et plures causas simpliciter primas. Unde dicit pro isto Augustinus 5° de Trinitate ca° 17°: ›Pater et Filius sunt unum principium Spi›ritus Sancti, sicud tres persone sunt unum principium ad creaturas.‹ Et idem in[2] De processu Spiritus Sancti ca° 19° dicit: ›Cum dicimus Patrem esse causam Filii et Filium causam Spiritus Sancti[2], non duas possumus dicere causas, aliam videlicet Filii, aliam Spiritus Sancti, sed unam, quem ad modum non duo dii sunt, sed unus est[2] Deus et Filius et Spiritus Sanctus. Ecce quam

---

[11]) *Codd.*: *om. I.* — [12]) *Codd.*: Ibi *H.* — [13]) *Codd.*: *om. H.* — [14]) *Codd.*: commune *H.* — [15]) *Codd.*: commune *add. H.* — [1]) *Codd.*: que innuit *I pessime.* — [2]) *Codd.*: *om. I.*

Digitized by Google

plane Augustinus dicit Patrem et Filium esse solum unum principium et unam causam Spiritus Sancti!

Hic est ***notandum***, quod Pater et Filius sunt unum principium in essencia et plures persone; modo Spiritus Sanctus procedit ab eis, nec ex eo, quia sunt unum principium commune, nec ex eo, quia vel ut sunt diverse persone, sed ut sunt plures ||*130C* propria personalitate et unum communi voluntate. — Sed contra: | Si Pater et Filius sunt unum principium Spiritus Sancti, ergo vel sunt[3] unum principium, quod est Pater, vel quod non est Pater. Ad hoc argumentum dicit S. Thomas 1ª parte q. 36ª articulo 4° ad 4ᵐ argumentum[4], quod necesse est alterum eorum[5] dare, quia non contradicunt. Cum enim dicimus 'Pater et Filius sunt unum principium', hoc, quod dico 'principium', non habet determinatam supposicionem, ymmo confusam pro duabus personis simul. Unde in processu est fallacia figure diccionis a confusa supposicione ad determinatam. Sed potest dici sic plane ad argumentum, quando arguitur 'vel sunt unum principium, quod est Pater, vel quod non est Pater' concedendo primam partem; sicud cum arguitur 'Pater et Filius sunt una prima causa; vel ergo prima causa, que est Pater vel que non est Pater'; et dicitur, quod prima causa, que est Pater et nichil inconveniens potest sequi. Sicud cum arguitur 'Sortes et Plato sunt homo; vel ergo homo, qui est Sortes, vel homo, qui non est Sortes.« Et planum est, quod sunt homo communis, qui est Sortes, cum participacione speciei plures homines sunt unus homo. Tunc ad argumentum in oppositum questionis dicitur, quod non valet consequencia; nam in simili non valet 'Deus aliter principiat accidens et aliter substanciam, igitur Deus alterum est principium substancie et alterum accidentis'.

<4.> Ulterius consequenter dubitatur: ***Utrum Pater et Filius possunt dici plures spiratores, sicud dicuntur plures spirantes.*** Et tenet Doctor subtilis distinccione 12ª, quod non. Et racio sua est hec: quia hoc nomen 'spirator' verbale signat tale principium agendi, ut id[6] natum est denominare suppositum activum: sicud enim leccio signat actum quietatum per modum habitus et quietis, ita lector vel spirator signat principium huiusmodi actus per modum habitus et quietis, ut est denominativum suppositi |*130D* activi[7]; | spiracio ergo signat vim spirandi, ut concernit suppositum, et quia una est[8] vis in Patre et Filio, et terminus numeralis appositus alicui determinabili ponit signatum suum circa illum, ideo videtur non esse concedendum de vi sermonis, quod sint duo spiratores, quia vis spirativa videtur numerari in eis. Et si obicitur: »sequitur; sunt duo spirantes, ergo duo spiratores« dicitur, quod consequencia non valet. Et si alicubi inveniatur ab auctoribus,

---

[3]) *Codd.*: fuit *I pessime.* — [4]) *Codd.*: articulum *H.* — [5]) *Codd.*: illorum *H.* — [6]) *Codd.*: illud *H.* — [7]) *Codd.*: actui *I.* — [8]) *Codd.*: *post* vis *H.*

Digitized by Google

quod Pater et Filius sunt duo spiratores, exponi debent auctoritates eorum et sane intelligi. Et idem sentit S. Thomas, parte 1ª, q. 36ª, articulo 60 in solucione argumenti dicens: »Melius »dicendum videtur, quia spirans adiectivum est, spirator vero sub- »stantivum; possumus dicere, quod Pater et Filius sunt duo spi- »rantes propter pluralitatem suppositorum, non autem duo sup- »posita.« Sed si queritur 'Pater et Filius sunt duo spirantes, qui sunt illi duo spirantes'? respondetur, quod Pater est unus spirans et Filius est alius spirans. Et estimo, quod sine inconveniencia pariter posset[9] concedi, quod Pater est unus spirator et alius Filius, dum spirator supponit personaliter.

<5.> Tercio dubitatur, ***utrum Spiritus Sanctus procedit a Patre et Filio.*** Et videtur, quod non. Nam 1° sequeretur, quod persona esset communis cuilibet supposito divino, quia esse personam est commune tribus personis, et consequens est contra diffinicionem persone. Sed consequencia probatur. Omnis accio una[10] in numero requirit unum suppositum, a quo numeratur. Sed spiracio est una accio, ergo requirit solum unum suppositum; ergo si Pater et Filius spirant, oportet ponere vel quod sint due spirancie, vel quod Pater et Filius sint unum suppositum. Sed utrumque illorum est inconveniens. — ||| 2° sic: Omnis agencia ||| *131A* est suppositum agere, ergo spirancia, que est Patrem spirare, non est spirancia, que est Filium spirare. Sed sicud sunt due persone spirantes, sic erunt due spirancie. Et istud argumentum videtur habere colorem maxime aput illos, qui ponunt nullam accionem distingwi ab agente. — — Sed pro questione est determinacio ecclesie et sanctorum doctorum sentencia, quos magister adducit in litera. Unde potest argui pro questione sic: Omne conveniens uni persone convenit omnibus tribus simul et divisim, si non obsit proprietas personalis. Sed spirare Spiritum Sanctum convenit Patri ex scriptura, Johannis 15°: »Spiritum veritatis, qui a Patre »procedit«; et non repugnat Filio spirare, cum ex[11] hoc nemo scit deducere inconveniens. Nam Filius causat Spiritum Sanctum eo. quod notum est claudi contradiccionem Deum quicquam velle, nisi prius noscendo; ergo generaliter noticia est causa voluntatis. Et cum volicio personalis sit Spiritus Sanctus, et noticia personalis sit Verbum, patet, quod Spiritus Sanctus procedit a Filio, quia volicio[12] a noticia Et idem patet de ymagine in vestigio Trinitatis, quod generaliter tercia res procedit ex ambabus precedentibus, sc. voluntas ex intellectu et memoria. Et[11] ideo[11] notata diffinicione cause, que est: »causa est, a qua res habet esse« non dubium, quin Verbum est causa nexus Patris ad Filium, et concordat scriptura vocans ipsum Spiritum Sanctum, Spiritum Filii: ad Galat. 4°: »Misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra.« Est

---

[9]) *Codd.*: *post* concedi *H.* — [10]) *Codd.*: vuna *I.* — [11]) *Codd.*: *om. I.* — [12]) *Codd.*: avolicio *I errore.*

Digitized by Google

eciam racio, quod Spiritus Sanctus procedit a Filio, perfeccio Filii; quia ut esset summe perfectus Filius, oportuit, ut assimilaretur Patri in omnibus, exceptis illis, per que fit distinccio per-
|131B sonalis, ut tangit precedens argumentum. Sed cum spiracio sit et per ipsam non est personalis distinccio, sequitur, quod ad ostendendum perfeccionem in Filio sit ponenda. Tercia racio est ex parte Spiritus Sancti, qui procedit ut amor liberalis amicicie, qui amor est duorum minime. Quarta racio est tocius Trinitatis equalitas, germanitas et dileccio. Ista motiva sunt, quibus potest moveri animus ad consenciendum, quod Spiritus Sanctus procedit a Patre et a Verbo.

Tunc ad primum argumentum negatur consequencia; nam hoc nomen persona signans distinccionem limitat ad supposicionem personalem. Ideo si persona esset communis, tunc communicaretur una discreta persona, ergo vel[11] Filii, vel Patris, vel Spiritus Sancti. Unde non potest concedi illa, nisi abusive in supposicione simplici 'quelibet persona est persona' sicud abusive concedunt logici esse singulare vagum cuiuscunque generis. Sed talis abusio[13] est refellenda[14]. Sicud ergo suppositum singulare limitat vel signum particulare ad supposicionem personalem sic dicendo 'homo Sortes currit: aliquis homo est communis', sic tales termini individuum singulare persona. Quando enim dicitur 'homo singularis sic egit', limitatur animus ad cogitandum simpliciter de homine, quocunque voluerit. Ad 2^{am} confirmacionem negatur assumptum, cum, quandocunque[15] concurrunt multa in eadem essencia singulari, toti essencie attribuitur accio communis. Unde quamvis tota ecclesia non sit unum simplex suppositum, tamen ei vere attribuitur accio, ut oracio, elemosinacio, ieiunacio et sic de aliis; et in divinis personis eo ipso, quod una persona agit ad extra, et quelibet earum agit eandem accionem, cum quelibet earum sit activissima et eadem discretissima essencia, et nullomodo actus, nec qualitas conponens, ut est in corruptilibus. Ideo signanter vocantur persone
||131C et tres res Trinitatis create sunt una persona. Unde quia quelibet persona creata dicit distinctam essenciam ab alia, patet, quod cuiuslibet persone create agencia distingwitur ab agencia alterius. Si tamen per inpossibile convenirent in eadem essencia singulari, eadem foret agencia eorum, sicud eadem est agencia divinarum personarum. Et sic negatur illa: 'Omnis accio requirit solum unum suppositum in numero', cum spiracio habeat duo supposita, sc. Patrem et Filium; et sic non due sunt spirancie Patris et Filii, sed tantum una — Ad secundum conceditur antecedens, et negatur consequencia. Et si arguitur 'spirancia Patris est Patrem spirare et spirancia Filii est Filium spirare; sed Patrem spirare et Filium spirare distingwuntur, ergo et ille spirancie' dicitur, quod argumentum non valet. Nam illa 'Patrem spirare et Filium spirare'

---

[13]) *Codd.*: alusio *I.* — [14]) *Codd.*: reflenda *I.* — [15]) *Codd.*: quomodocunque *I.*

Digitized by Google

est vera pro re subiecti, quia Pater spirans et Filius spirans distingwitur; sed maior capit veritatem pro re verbi, sc. pro spirancia, que est communis utrique persone, cum esse unicum, principium, indivisibile et unicam potenciam spirativam sit commune utrique persone. Et tunc indubie est unica spirancia, sed tamen due persone spirantes et duo spirancia et duo spiratores, formaliter et adiective intelligendo. Sed intelligendo spiratorem substantive et principiative, sic sunt unus tantum spirator. Unde conceditur, quod Pater et Filius sunt spirantes[16] et quod Pater et Filius sunt[16] spiratores i. e. spirantes. Similiter conceditur, quod persone sunt spiratores, sed negatur, quod persone sunt spiratores, propter limitacionem predicacionis substantive. Et ista limitacio tendit ad dicta Doctoris subtilis et S. Thome, qui, ut supra dictum est, negant esse duos spiratores.

<Distinccio XII.>

Item queritur: cum Spiritus Sanctus procedat a Patre et Filio . . .

<1.> Sum|ma *distinccionis huius 12e* est hec[1]. Tria intendit 131 D
magister: 1°, quod Spiritus Sanctus non procedit prius a Patre, quam a Filio; 2°, quod non procedit plenius vel principalius, nec plus a Patre quam a Filio; 3°, quod magis proprie dicitur esse[2] a Patre, quia Natus habet a Patre, quod Spiritum Sanctum producit.

<2.> Unde[3] *versus*:

M non producit prius a Patre Spiritus aut plus
Quam Nato proprie, tamen a Patre dicitur esse.
Nam Genitor Genito dedit, ut producit ab ipso.

<3.> Circa istam distinccionem currunt multe questiones, que singule stant in uno pede et[4] seducta equivocacione[5] unica omnes pariter dissolvuntur. 1ª est: ***utrum Spiritus Sanctus prius procedat a Patre, quam a Filio***; 2ª: ***utrum magis procedat a Filio***; 3ª: ***utrum principalius procedat a Patre, quam a Filio***; 4ª: ***utrum proprie*** (i. e. appropriate) ***procedat a Patre***; 5ª: ***utrum procedat a Patre per Filium***. Iste tractantur[6] in litera.

Et arguitur pro omnibus simul, quod sic. Nam prius habet esse Filius a Patre, quam spirat Spiritum Sanctum; sed esse, cum sit absolutum, prius est, quam actus nocionis procedens ab illo; ergo cum Pater dat esse Filio, et eciam dat sibi, ut spiret

---

[16]) *Codd.*: *verba* spirantes ∽ sunt *om. I.* — [1]) *Codd.*: *post* hec *I.* — [2]) *Codd.*: *post* Patre *H.* — [3]) *Codd.*: *om. H.* — [4]) *Codd.*: ac *H.* — [5]) *Codd.*: est nocione *I pessime.* — [6]) *Codd.*: trantur *I.*

Digitized by Google

Spiritum Sanctum, sequitur, quod Spiritus Sanctus prius, magis, principalius et appropriate procedat a Patre et per Filium. Consequencia videtur tenere per illud medium, quod Pater dat esse utrique persone et non vice versa; et dat spirare[7] Filio et non e converso[8]. Minor vero argumenti nota est, maior autem evidet ex hoc, quod universaliter suppositum precedit suum actum secundum. In oppositum est illud Athanasii in Simbolo: »In »hac Trinitate nichil prius aut posterius, nichil maius aut minus«, et magister in litera dissolvens dicta Augustini, Jeronimi et Hilarii, que in oppositum hic adducit.

|||132A Pro 1ª questione sciendum, quod secundum Augustinum 12° Confessionum[9] »Aliquid est prius altero eternitate, sicud »Deus omni creatura; aliquid est prius altero tempore, ut flos »fructu suo; aliquid eleccione, ut fructus suo flore; aliquid origine, »ut Deus Pater Filio.« Et preter istas prioritates est prioritas instantis, qua unum precedit aliud per instans, et prioritas nature, qua universaliter superius precedit suum inferius et subiectum suam passionem. Modo secundum Augustinum est in divinis solus ordo nature, sc. secundum originem, sc. quo unus ex alio, non quo unus sit prior[10] altero, sc eternitate, tempore, eleccione, instanti, vel duracione, sicud nitebantur probare heretici. Sed sicud sol, radius et splendor simul temporaliter sunt, et, supposita per inpossibile eternitate mundi, simul eternaliter sunt, et tamen radius habet esse prius a sole et splendor ab utroque et non e converso, ut habeat locum prioritas originis, sic potest concipi in divinis. Et per hoc potest responderi ad argumentum heretici, quando arguit volens probare prioritatem inpertinentem aliquam: »Si,« inquit, »processit Spiritus Sanctus de Patre, processit utique aut nato iam Filio, aut non nato Filio. Si primum, ergo prius natus est Filius, quam processit Spiritus Sanctus, et sic nativitas Filii precessit processionem Spiritus Sancti. Si vero secundum, tunc ante processit Spiritus Sanctus, quam genitus est Filius. Ergo processio Spiritus Sancti precessit nativitatem Filii.« Unde magister neutram[11] partem concedit, sed adducendo auctoritatem Augustini, que sonat, quod ibi non possunt intervalla temporum queri, ubi nichil ex tempore inchoatur et nichil temporaliter perficitur, dicit, quod absoluta est questio. Sed potest ad argumentum taliter responderi: cum arguitur 'Spiritus Sanctus processit de Patre. ergo |132B aut nato iam Filio, aut non nato Filio', dicitur, quod prima est vera, quia processit eternaliter nato et perfecto Filio, sed non temporaliter secundum tempus preterito[12]. Tunc quando arguitur ultra: »ergo prius natus est Filius, quam processit Spiritus Sanctus« conceditur consequencia, quia prius originaliter, sed non aliter

[7]) *Codd.*: *in I errore iteratum.* — [8]) *H*: contra *ID.* — [9]) *Codd.*: conson *I errore.* — [10]) *Codd.*: proprior *H, post* sit *I.* — [11]) *Codd.*: Ventura *I pessime.* — [12]) *Codd.*: preteritum *H.*

Digitized by Google

prius. Unde non sequitur ultra 'prius natus est Filius, quam Spiritus Sanctus processit, quia originaliter prius, ergo prius eternaliter, vel instanter, vel temporaliter', quod hereticus intendebat.

Pro 2ª et 3ª questione de 'magis' et 'principaliter' est sciendum, quod aliquid fit principale vel principaliter virtute maiori, ut pater principalius, quia virtute activa generat, quam mater; 2° accione, ut ignis generando principalius agit, quam caliditas; 3° prioritate, ut causa primaria, quam causa secundaria; 4° universalitate, ut agens universale, quam particulare; 5° auctoritate, ut Pater spirando Spiritum Sanctum, quam Filius, quia Pater dedit hoc Filio, ut ab eo procedat Spiritus Sanctus, sed Filius non dedit Patri, ut ab eo procedat Spiritus Sanctus[13]. Ecce, quomodo principalitas originis explicatur.

Pro 4ª questione notandum, quod 'proprie' distingwitur unomodo contra 'participative', ut Deus dicitur esse proprie et nichil aliud, quia solum ipse habet perfectissimum esse totale, non capiens partem esse ab alio; alia autem omnia habent participative esse, quia solum habent parciale esse et non totale. 2° 'proprie' distingwitur contra 'commune', ut risibile est proprium homini, quia soli convenit speciei humane[14] in[15] individuis et nulli alteri. 3° 'proprie' est idem, quod 'primo auctoritative'. Et sic dicit Jeronimus: »Credimus in Spiritum Sanctum, qui de Patre procedit proprie« i. e. primo auctoritative.

Pro 5ª questione eciam sciendum, quod ly. 'per' aliquando dicit medium secundum substanciam, ut ibi 'David genuit Christum per Mariam'. Nam Maria, mater Christi, est substancia, ex qua natus est Christus de David || secundum carnem. Aliquando ly. 'per' || 132 C dicit medium instrumentale, ut ibi 'homo secat per securim'; aliquando dicit medium operacionis, ut ibi 'homo salvatur per bona facta'; aliquando ly. 'per' dicit originem, ut ibi 'Pater spirat per Filium Spiritum Sanctum'. Et istud intendit Hylarius dicens ad Patrem: »Ante tempora Unigenitus tuus ex te natus manet ita, »quod ex te[16] per eum Spiritus Sanctus tuus est.« Et omnes isti sancti, Augustinus dicens[17] ‚principaliter', Jeronimus dicens 'proprie', Hylarius dicens 'per Filium' de Patre procedere Spiritum Sanctum concordant in sentencia, sc. quod 'auctoritative primo' sive 'originaliter' Spiritus Sanctus a Patre procedit. Et vere cuilibet katholico potest sufficere istud dictum Hylarii dicentis: »Conserva »hanc, oro, fidei mee religionem, ut quod in regeneracionis mee, »(sc. baptismalis), simbolo professus sum, semper obtineam, Patrem »(sc. te), Filium tuum una tecum adorem, Spiritum Sanctum tuum, »qui ex te per Unigenitum tuum est, promerear.«

<4.> Ex iam dictis patet, quod[13] questiones sane intellecte ad intencionem sanctorum doctorum sunt vere, sicud magister

---

[13]) *Codd.*: *om. I.* — [14]) *Codd.*: *post* individuis *D.* — [15]) *Codd.*: *om. H.* — — [16]) *Codd.*: parte *I.* — [17]) *Codd.*: *post* principaliter *I.*

Digitized by Google

exponit Sanctorum dicta. Et racio est pro veritate questionum, non obstante sinistro intellectu heretice pravitatis, ad quam confutandam concludit magister dicens: »Nulla ibi tempora cogitentur, »que habeant prius et posterius, quia ibi omnino nulla sunt[18].«

<Distinccio XIII.>

POst hec considerandum est, quantum a talibus quales . . .

<1.> Hec est *distinccio 13ª*, cuius summa hec est: Magister tria[1] dicit: 1°, quod Spiritus Sanctus non est natus[2] vel genitus[3], licet a Patre procedat; quia si esset natus, tunc esset Filius amborum; 2° dicit, quod Natus dicitur procedere a Patre, sicud Spiritus Sanctus, quia processio est quid commune, non generacio, |132 D quamvis nulius hominum | plene possit distingwere inter hec duo; 3° quia Spiritus Sanctus non est Deus ingenitus[4], nisi forte cum distinccione.

<2.> Inde sunt *versus*:

N non est natus, licet exeat a Patre, Flatus;
Nam si sic esset, amborum filius esset;
Ac tamen est secum dictus procedere Natus,
Quamvis ista duo valeat distingwere nemo,
Non est ingenitus dicendus Spiritus almus,
Nec genitus: tamen ingenitum distingwere debes.

<3.> Circa istam distinccionem dubitatur, ***utrum in divinis personis sit processio.*** Et videtur, quod non, quia omnis processio vel est localis vel causalis. Sed nulla illarum est in divinis personis, ergo questio falsa. — In oppositum est Salvator, qui dicit se a Patre processisse Joh. 8° et Spiritum Sanctum Joh. 15°[5].

Hic sciendum est, quod duplex est processio, sc. localis, sicud modus animalis progressivus vocatur processio; alia processio est causalis, qua omnis effectus procedit a sua causa; et nulla istarum divinis personis conpetit, licet utraque Christo conpetebat secundum humanitatem, sed non secundum quod Verbum Patris. Ac tamen ad similitudinem dictarum processionum causatur processio in divinis; sicud enim radius a sole, et a radio splendor, sic Filius a Patre et Spiritus Sanctus ab utroque procedit causalitate originis, non effectus, nec essencie diversitate vel localis mocionis. Nam causalitas originis et processio perfeccionis est, residua vero inperfeccionis. Unde eciam processio Filii videtur magis

---

[18]) *Codd.*: sint *I errore*, etc. *add. H.* — [1]) *Codd.*: *in I errore iteratum.* — [2]) *Codd.*: genitus *I.* — [3]) *Codd.*: natus *I.* — [4]) *Codd.*: genitus *H.* — [5]) *Codd.*: VI *errore I.*

Digitized by Google

assimilari processioni causali, quam locali, sed processio Spiritus Sancti utrique, quia videtur esse ab alio per alium, quia a Patre per Filium, vel ab alio in alium, quia a Patre | in Filium. Pro- | 133A
cessio autem eterna Spiritus Sancti minus assimilatur locali, quam processio temporalis.

<4.> Item queritur, ***utrum procedere sit proprium Spiritus Sancti.*** Et videtur, quod non, quia convenit Filio, ut Filius met asserit. ergo questio falsa. Dicendum, quod processio uno modo dicitur communiter, sine relacione ad terminum, et sic est[6] idem, quod emanare ab altero, et ut sic est commune Filio et Spiritui Sancto. 2° dicitur processio appropriate, cum relacione ad terminum, et sic est[6] emanare ab altero in alterum, sicud procedit amor ab amante in amatum; sic est appropriatum Spiritui Sancto.

<5.> Iterum queritur, ***quomodo differunt generacio et processio.*** Et magister dicens, quod nesciat distingwere inter illam generacionem et processionem, dat istam distinccionem, quia processio est communius[7] quam generacio eo, quod duobus convenit, et generacio tantum uni. Sed quia diceret adversarius: »Hoc est petere«, quia diceret, quod Spiritui Sancto eciam convenit generacio, et sic essent eque[8] communia, vel commune — sed illa obieccio refellitur[9] per Augustinum, qui dicit, quod Spiritus Sanctus procedit, sed non generatur. Unde quidam dicunt, quod generacio Filii et processio Spiritus Sancti differunt se ipsis, ut prime differencie, sc. racionale et irracionale, se ipsis differunt. Et ex hiis oriuntur alie differencie. Alii dicunt, quod differunt solum penes modum procedendi, quia generacio est per modum nature, processio autem Spiritus Sancti est per modum voluntatis et amicicie. Voluntas et natura in Deo non differunt per aliquod superadditum, nisi racione; non quidem illa, que est formata[10] ab intellectu humano, sed que est quidam modus reperibilis in altero illorum, sed non in ambobus. Et quia[11] doctores | sunt discordes in assigna- | 133B
cione distinccionis inter generacionem et spiracionem, et magister dicit se nescire illam[12] distinccionem, cum et generacio et spiracio sit inenarrabilis[13], igitur et ego illam distinccionis cognicionem volo usque mortem humiliter expectare.

<6.> Sed ultimo hic queritur, ***utrum Spiritus Sanctus sit ingenitus.*** Et dicit Augustinus, quod non, dicens, quia[14] nec est genitus nec ingenitus. In oppositum est Jeronimus dicens, quod Spiritus Sanctus est ingenitus. Et racio ad[15] hoc urget[16]: nam ex quo Spiritus Sanctus est et non est[11] genitus, ergo est[17] non genitus et per consequens ingenitus. In isto videtur Jeronimum pulchrius sensisse, quam Augustinum, uterque tamen verum dicit.

---

[6]) *Codd.*: *om. I.* — [7]) *Codd.*: communis; *in H ab h*[2] communius. — [8]) *Codd.*: essent *add. I.* — [9]) *Codd.*: resolvitur *H.* — [10]) *Codd.*: *in I* semota *ex* formata *corr. t*[2]. — [11]) *Codd.*: *om. I.* — [12]) *Codd.*: illarum *I pessime.* — [13]) *Codd.*: innumerabilis *I pessime.* — [14]) *Codd.*: quod *I.* — [15]) *Codd.*: a *I.* — [16]) *Codd.*: vergit *H.* — [17]) *Codd.*: *post* non *I.*

Digitized by Google

Sed Augustinus ingenitum minus restringit; nam ingenitum vocat, quod est non ab alio et sic solum Patrem dicit ingenitum; Jeronimus vero ingenitum[18] dicit, quod est ab alio, sed non generatur, et sic convenit Spiritui Sancto, ymmo et essencie divine, cum ipsa non sit ab alio, sed omnia alia sunt ab ipsa. Et non sequitur 'Pater est ingenitus, et Spiritus Sanctus est[19] ingenitus, ergo sunt duo Patres', propter quam consequenciam Augustinus evitandam negabat Spiritum Sanctum esse ingenitum. Unde ad Orosium ait: »Spiritum Sanctum nec genitum nec ingenitum fides certa »declarat, qui si dixerimus ingenitum, duos Patres affirmare vide»bimur.« Jeronimus autem, eciam scribens contra hereticos, ut magister eum allegat, illam consequenciam non horruit; ideo dicit: »Spiritus Sanctus Pater non est, sed ingenitus atque infectus[20]« (i. e. non factus). — Ecce quam magni sancti doctores videntur contrarii esse, si[21] non diversa intencio et signorum equivocacio ad eorum intencionem fuerit declarata[22].

<Distinccio XIV.>

PReterea diligenter notandum est, quod gemina est processio[1] . . . ||133 C||

<1.> Ista est *distinccio 14ª*, cuius summa est hec. Quia determinavit magister de processione Spiritus Sancti eterna, hic determinat de temporali. Unde quattuor intendit magister. Primo, quod est quedam processio temporalis Spiritus Sancti, 2° quod ipsemet Spiritus Sanctus datur in ista[2] processione, qui est equalis Patri et Filio, dantibus ipsum; 3° quod sancti viri non dant Spiritum Sanctum; 4° quod tamen dicuntur eum quodammodo dare, cum agunt id, per quod habetur Spiritus Sanctus (sc. predicando et orando).

<2.> Unde *versus*:

O geminum ponit processum Spiritus almi
Atque dari iustis probat, quod dantibus est par
Misterium; sancti nec donant, nec dare possunt,
Sed dare dicuntur id agentes, per quod habetur.

Ecce distinccionis brevis summa.

<3.> Dubitatur hic, *utrum Spiritus Sancti sit aliqua processio temporalis*. Arguitur, quod non, quia sicud Filius habet se ad generacionem, ita Spiritus Sanctus ad processionem. Sed Filio

---

[18]) *Codd.*: *post* dicit *H.* — [19]) *Codd.*: *post* ingenitus *I.* — [20]) *Codd.*: infactus *H.* — [21]) *Codd.*: sed *H.* — [22]) *Codd.*: etc. *add. D.* — [1]) *Codd.*: etc. *add. D.* — [2]) *Codd.*: *om. I.*

Digitized by Google

non conpetit aliqua generacio temporalis, nisi racione nature assumpte, a qua Spiritus Sanctus est inmunis, cum non assumpserit eam; ergo conclusio falsa. 2° Spiritus Sanctus non potest esse temporalis eo, quod eternum non mensuratur tempore secundum Philosophum, et ipse Spiritus Sanctus est eternus, ergo nec potest habere processionem temporalem. — In oppositum sic: Spiritus Sanctus dicitur processisse in discipulos, sed non eternaliter, cum ipsi non existebant eternaliter, ergo oportet, quod processit temporaliter.

Respondetur, quod questio est vera; sed quid sit processio temporalis et quomodo ponat in numerum cum processione eterna vel utrum non ponat, hoc discutere est non modica difficultas. Quidam enim dicunt, quod processio temporalis addit super eternam participacionem sui formalis termini ab aliquo termino materiali, quia Spiritus Sanc|tus procedit, ut in terminum, in omne id, in *133 D* quod tendit amor divinus, tamquam in obiectum; terminus autem amoris divini est triplex: primus est essencialis, primo et per se, ut essencia divine[3] persone et omnia Deo intrinseca. Et in ista tendit amor divinus primo et principaliter, cum Deus primo et principaliter eternaliter in se delectatur, tamquam in summo bono, ultra quod non potest intensius delectari. Alius terminus, in quem tendit amor divinus secundario, eciam inmutabiliter, est quelibet ydea, in qua Deus eternaliter delectatur. Sed tercius terminus est creatura secundum suam existenciam, in quam tendit amor divinus secundum mutacionem relativam. Et iuxta istam distinccionem termini dicunt processionem temporalem Spiritus Sancti diffinitive ipsam processionem eius eternam terminatam de novo ad aliquod participans ex tempore formalem ipsius terminum, inmutabilem et[4] eternum. — Alii vero dicunt, quod processio temporalis Spiritus Sancti est exitus persone a persona vel a personis ad sanctificandam animam mediante dono karitatis vel gracie, ex quo anima[5] consurgit[5] in quandam novam Dei cognicionem et dileccionem meritoriam obiective. Hec Durandus et Petrus de Tharantasia. Sed in litera dicitur breviter, quod processio temporalis Spiritus Sancti est processio, qua Spiritus Sanctus procedit a Patre et Filio ad sanctificandam creaturam.

Ubi *sciendum*, quod procedere est ab aliquo in aliquid, et hoc dupliciter; vel ut in obiectum tantum, vel ut in subiectum susceptum. Primo modo, cum obiectum amoris sit eternum, sc. Pater et Filius et Spiritus Sanctus, est amor Patris in Filium et e contra: eius processio est eterna; 2° modo, cum subiectum susceptum sit temporale, sc. ||| creatura, eius processio est temporalis. Ex||| *134 A* isto patet, quod processio Spiritus Sancti eterna et temporalis non distingwuntur[6] secundum essenciam, sed penes respectus diversos.

---

[3]) *Codd.*: divina *ID.* — [4]) *Codd.*: *om. I.* — [5]) *Codd.*: animabus surgit *I pessime.* — [6]) *Codd.*: distingwitur *H.*

Digitized by Google

Unde quia processio potest variari quatuor modis (aut geminacione eorum), a quibus fit, ut[7] processio filii dicitur a patre et a matre, aut 2° geminacione modorum, quibus procedit, ut processio noticie et amoris a mente, aut 3° geminacione ipsorum procedencium, ut processio geminorum ab eodem patre et eadem matre, aut 4° geminacione terminorum, ut geminatur dileccio Dei et dileccio proximi, quando diligitur Deus et propter Deum proximus, in qua dileccione non geminatur actus secundum essencialem differenciam, ut a parte solis non differt actus lucendi et illuminandi. Isto modo ultimo geminatur processio Spiritus Sancti temporalis; nam eadem, quoad essenciam, est processio eterna et temporalis; eterna, qua procedit a Patre in Filium, ut in obiectum et e converso, temporalis, qua procedit ab utroque, sc. a Patre et[8] Filio in creaturam, ex quo processu consequitur in creatura effectus quidam, sc. ut Spiritus Sanctus habitet in creatura per graciam, in qua prius est per essenciam. Et patet ex omnibus iam dictis, quod processio Spiritus Sancti ex eo vocatur temporalis, quia fit in creatura temporali et in tempore, sicud ex eo dicitur eterna, quia ab eterno et in eternum.

Conclusio 1ª. Spiritus Sanctus dicitur in homines procedere temporaliter per diffusionem karitatis. Probatur. Inpossibile est homines participare donis vel karitate Spiritus Sancti, nisi per coassistenciam Sancti Spiritus specialem; et homines participant donis Spiritus Sancti; sed hoc est Spiritum Sanctum temporaliter |134 B procedere, | ergo conclusio vera. Maior nota est, minor probatur. Nam diffusio karitatis facit hominem actualiter mereri vitam eternam; sed inpossibile est aliquem mereri, nisi per coassistenciam Spiritus Sancti specialem, ergo minor vera.

Ex ista conclusione sequitur, quod omnis nova illustracio hominis per graciam est per processionem Sancti Spiritus temporalem. Patet, quia per coassistenciam Sancti Spiritus homo graciose per ipsum Spiritum illustratur.

Conclusio 2ª. Processio Spiritus dicitur temporalis ex nova participacione cuiusdam divini esse, Spiritui Sancto appropriati, secundum eius processionem eternam in creaturam temporalem. Patet ista conclusio ex notabilibus antedictis.

Ex ista conclusione et notabilibus sequitur, quod processio Spiritus eterna et temporalis non ponunt[9] proprie in numerum, cum sint idem, quoad essenciam, sed modaliter sunt distincte. Tunc ad[10] argumentum primum, cum arguitur: »sicud se habet Filius ad generacionem« etc. Verum est. »Sed[11] Filio non conpetit aliqua generacio temporalis, nisi racione nature assumpte«. Conceditur illa; »ergo conclusio falsa«. Negatur[12] consequencia, quia, quamvis Spiritus Sanctus habet se ad processionem sic, sicud

---

[7]) *Codd.*: *om. H.* — [8]) *Codd.*: a *add. H.* — [9]) *Codd.*: ponit *I.* — [10]) *Codd.*: *om. I.* — [11]) *Codd.*: si *add. H.* — [12]) *Codd.*: negetur *I.*

Digitized by Google

Filius ad generacionem, quia uterque ab alio, tamen non sic se habet Filius per generacionem, quoad terminum creature, qualiter se habet Spiritus Sanctus, qui per processionem temporalem habitat in homine, et non sic Filius per generacionem. Ex qua diversitate argumentum est negatum. — Ad 2m negatur consequencia. Sicud non sequitur secundum Philosophum 'sol est eternus, ergo non potest habere illuminacionem temporalem', cum temporaliter multa illuminet, in que radios dirigit contingenter, sic et Spiritus Sanctus illustrat multos temporaliter.

<4.> Dubitatur ulterius, ***utrum in temporali processione Spiritus Sancti detur ipse Spiritus Sanctus vel tantum donum eius.*** Et Magister concedit[13] primam partem et secundam || *I34C* inpugnat auctoritatibus Augustini et Ambrosii.

Pro quo ***sciendum***, quod Spiritus Sanctus procedit temporaliter in creaturam, ut creatura fruatur fruendis. Ad fruendum autem fruibili requiritur presencia fruibilis, 2° disposicio fruentis sive fruitivi et ideo in temporali processione Spiritus Sancti datur et ipse Spiritus Sanctus et eius donum, Spiritus Sanctus disponens effective hominem et donum formaliter disponens, sc. amor, quo inheretur ei. Cum igitur homo sic dupliciter disponitur, uno modo relative ad Spiritum Sanctum per amorem et ad donum, ut illud habeat, non tantum dicuntur dona ipsius Spiritus Sancti in nos procedere, sed eciam ipse Spiritus Sanctus. — Sed secundum que dona dicitur Spiritus Sanctus in creaturam procedere vel ipsi creature dari? Dicitur, quod solum secundum dona gracie gratum facientis; processio enim huiusmodi est ad hoc, ut Spiritui Sancto sicud fini ultimo coniungamur. Ex isto patet, quod in peccantes, ut huiusmodi sunt, non fit processio Sancti Spiritus temporalis, sicud nec inhabitat in illis Spiritus Sanctus. Nam dicitur Sapiencie 2°: »In malivolam animam non intrabit spiritus sapiencie, »nec habitabit in corpore subdito peccatis.« Et iterum: »Spiritus »Sanctus[14] discipline effugiet fictum.«

<5.> Ultimo dubitatur, ***utrum Spiritus Sanctus possit dari a sanctis hominibus puris.*** Et deducit magister, quod nullomodo; ymmo nec Christus secundum humanitatem, quia, si Christus, ut homo, daret Spiritum Sanctum, tunc procederet ab eo, ut ab homine; et cum humanitas Christi sit creatura pura, et Spiritus Sancti[15] eterna processio ex parte spirantis vel mittentis, oporteret humanitatem Christi esse eternam[16] et per consequens non esset pura || *I34D* creatura, quod est contradiccio. Si ergo Christus, ut homo, non potest dare Spiritum Sanctum, a forciori nullus alius homo. Et pari racione nullus purus homo potest dare graciam gratum facientem, quia illa provenit ex processione et dacione Spiritus[17] Sancti[18]

[13]) *Codd.*: con *I.* — [14]) *Codd.*: *post* discipline *I*, *om. D.* — [15]) *Codd.*: Sanctus *I.* — [16]) *Codd.*: *in I* creaturam *pessime, quod t² additio* non *emendare voluit.* — [17]) *Codd.*: *post* et *I.* — [18]) *Codd.*: et *add. DI.*

Digitized by Google

ex novo creature[19]. Et quia nulla pura creatura potest dare Spiritum Sanctum, nec potest creare, manifestum est, quod nec potest donum gracie dare, cum sit finite potencie, et illa duo dare est potencie infinite. Conceditur tamen, quod viri sancti possunt dare Spiritum Sanctum ministerialiter, i. e. possunt ministerium exercere, ut predicacionis officium et oblacionis Christi corporis et orare, ut per illud officium Deus omnipotens dare Spiritum Sanctum hominibus dignaretur. Et sic Christus, ut homo, ministerialiter dedit Spiritum Sanctum omnibus sanctis hominibus predicando et orando et offerendo se pro hominibus Deo Patri. Ideo accepit dona in hominibus, et isto eciam modo mater Christi dedit Spiritum Sanctum hominibus[20] sanctis humiliter serviendo dilecto Filio suo, et toti ecclesie servando redemptorem, et in sanctissima Trinitate post Christum Dominum supreme super alios contemplando. Et[21] sic[21] secundum diversa ministeria sancti viri dant Spiritum Sanctum, prout ipse Spiritus in suo ministerio eos ducit[22].

<Distinccio XV.>

Hic considerandum est, cum Spiritus Sanctus detur hominibus . . .

<1.> Superius magister determinavit de temporali processione Spiritus Sancti; hic inquirit, utrum Spiritus Sanctus detur a se. Et probat hoc 1° racione, 2° similitudine.

<2.> Et est summa et divisio distinccionis istius ista brevis: [135A Magister tria in summa ostendit. 1° ostendit, quod Spiritus Sanctus mittendo dat se ipsum, sicud ipse Filius, cum invisibiliter mittitur. Unde *versus*:

P dicit, quod se dat mittens Spiritus ipse,
Quod non est mirum, faciat cum Natus id ipsum.

Secundo determinat incidenter[1] de missione Filii, tam visibili, quam invisibili. Unde[2] *versus*:

Filius est missus, quando semel est homo factus,
i. e. mittitur[3]
Item legatur, cum menti notificatur.

Tercio ostendit, quod quia Pater a nullo est, non dicitur missus, licet notificetur mentibus. Unde[4] *versus*:

---

[19]) *H*: creatura *DI.* — [20]) *Codd.*: omnibus *I.* — [21]) *Codd.*: nec *I.* — [22]) *Codd.*: et cetera sequitur *add. I.* — [1]) *Codd.*: incindentaliter *H.* — [2]) *Codd.*: *om. IH.* — [3]) *Codd.*: *om. D.* — [4]) *Codd.*: *om. H.*

Digitized by Google

A nullo$_5$ Pater est, licet ergo notificatur
Mentibus, ipse mitti non dicitur inde.

<3.> Circa istam distinccionem movetur hoc dubium: ***Utrum omnibus personis divinis sicud conuenit dacio, ita et missio.*** Arguitur, quod non. Nam Pater nec datur, nec mittitur, ergo questio falsa. Antecedens probatur, quia Pater nullum habet principium originis dans ipsum, nec mittens ipsum, cum ipse a nullo sit. Ergo assumptum verum. — In oppositum sic: qua racione Spiritus Sanctus dat se et mittit se, eadem racione et Pater, cum non sit assignanda diversitas; similiter, qua racione Filius dat se et mittitur, eadem racione et Pater.

Hic magna est controversia inter doctores, quibus personis convenit missio et dacio. Unde quidam dicunt, quod quelibet persona dat et datur, ut Augustinus ad Dardanum dicit: »Quelibet persona dat et datur.« Ex quo videtur ex pari sequi, quod quelibet persona mittit et mittitur. Oppositum dicit Magister, probans per Augustinum, quod nulla persona mittitur, nisi que habet aliam personam, de qua sit; et sic Pater non mittitur, et Spiritus Sanctus a Patre et Filio mittitur, sed Filius, ut ' est Verbum, | *135B* solum a Patre, quia, ut sic, est$_6$ solum a Patre. Missio ergo in divinis passiva est ab alio. Est autem missio illa exitus persone a persona secundum originem et accepcio eiusdem virtutis ab originante eque perfecte ad sanctificandum creaturam; et in tali missione includitur duplex respectus, sc. eternus racione termini 'a quo,' prout fit a Patre et Filio, et temporalis, racione termini 'ad quem', prout signatur in habitudine ad creaturam, que creatura novo modo se habet ad ipsum missum; et racione primi respectus dicitur a dacione, racione vero secundi a processione. Alia opinio$_7$ tenet, quod persona potest se ipsam mittere, quia missio non plus videtur inportare, nisi missum esse ab alio, et effectum, secundum quem novo modo dicitur esse in eo, ad quem fit missio. Unde mittere Filium non est aliud, quam Filium existentem ab alio facere novo modo esse in creatura nulla mutacione facta circa ipsum; et similiter de Spiritu Sancto. Et quia Filius potest, se existente ab alio, facere novo modo in creatura, ideo potest mittere se; et similiter tota Trinitas potest mittere Filium et Spiritum Sanctum, et Spiritus Sanctus Filium, quia dicit ista via, quod non requiritur in missione de necessitate auctoritas respectu missi, sed efficiencia respectu effectus, secundum quam dicitur mitti persona; emanare autem sive procedere a se ipsa persona non potest. Item dare se persona$_8$ potest; ad racionem enim dileccionis non requiritur aliqua auctoritas in dante respectu dati, sed sufficit, quod datum libere habeatur a dante. Aliquis autem libere habet se ipsum, unde se ipsum dare potest et sic dari con-

---

[5]) *Codd.*: nulla *I male.* — [6]) *Codd.*: *post* solum *H.* — [7]) *Codd.*: opposicio *I pessime.* — [8]) *Codd.*: personam *IH.*

Digitized by Google

venit essencie, sicud dicimus 'Pater dat essenciam Filio', ymmo
||I35C ipsa essencia divina ex inmensa sua liberalitate offert se ad cognoscendum, diligendum[9] et fruendum perpetue sanctis hominibus. Similiter et quelibet persona divina, quia alias, si non se daret summa essencia aut quelibet persona, tunc non ex[9] mera liberalitate offerret se ad delectabiliter noscendum, diligendum et fruendum. Et estimo, quod ista racio efficacius arguit, quod Spiritus Sanctus dat se et mittit se, quam magistri raciones, quibus arguit, quod Spiritus Sanctus mittit se. Et patet, quod opiniones stant in equivoco; nam si dare inportat liberalem communicacionem alicuius, sic Pater dat se ipsum, in quantum se liberaliter communicat creature ad fruendum. Si vero inportat auctoritate dantis, respectu eius, quod datur, sic non convenit dari personis divinis, nisi persone, que est ab alio, sicud nec mitti. Unde mitti et dari auctoritative convenit solum Filio et Spiritui Sancto[10], quia solum illis duabus personis convenit ab alia persona accipere virtutem et sanctificacionem creature. Et patet ex dictis, quod questio est falsa. Nam licet liberalis dacio convenit omnibus tribus personis, non tamen dacio auctoritativa, et sic nec missio. Et tunc ad argumentum, quando arguitur 'qua racione Spiritus Sanctus dat se, eadem racione et Pater dat se'. Conceditur de dacione liberali. Et ultra 'qua racione Spiritus Sanctus mittit se, eadem racione et Pater'. Hoc negatur, et est danda diversitas, quia Spiritus Sanctus accipit a Patre virtutem ad sanctificandam creaturam, et Pater a nulla alia persona accipit, ergo sibi non convenit missio passiva.

<4.> Dubitatur iterum, ***utrum missio invisibilis conveniat***
||I35D ***persone Filii.*** Et dicitur, quod sic. Unde tunc persona invisibiliter mittitur, quando communicatur creature[11] aliquod donum, in quo representatur proprietas illius persone, que mittitur. Unde Spiritus Sanctus mittitur in dono amoris, quia amor representat proprietatem Spiritus Sancti, qui ut amor procedit; Filius autem mittitur in dono sapiencie, in quantum procedit ut Verbum. Et[12] ex isto patet ulterius, quod missio personarum est solum in creaturas racionales, que sunt capaces[13] donorum gracie gratum facientis, in quibus donis mittuntur persone divine.

<5.> *Utrum fiat missio ad iustos in augmento gracie.* Pro quo dicitur, quod augmentum gracie est duplex: uno[14] modo[15] secundum intensionem virtutis, sive hoc, quod proficiat in novum actum; et in tali augmento non dicitur mitti persona. Aliomodo augmentatur amor in tantum, ut virtute amoris creatura faciat[16] miracula vel de facili vincat omnem temptacionem; et in tali augmento mittitur a persona. Aliqui tamen dicunt, quod in omni augmento mittitur. Quicquid dicendum sit de missione persone,

[9]) *Codd.*: *om. I.* — [10]) *Codd.*: et *add. II.* — [11]) *Codd.*: ad *errore add. I.* — [12]) *Codd.*: *om. H.* — [13]) *Codd.*: capeces *I.* — [14]) *Codd.*: una *ID.* — [15]) *Codd.*: *om. ID.* — [16]) *Codd.*: facit *H.*

Digitized by Google

secure potest dici, quod de quanto homo sancte et melius vixerit, de tanto donis gratuitis illustratur. Nam scitur[17] ex scriptura, quod apostoli acceperunt Spiritum Sanctum post resurreccionem, cum dixit eis[18] Salvator: »Accipite Spiritum Sanctum« Joh. 20°; et ipso habito iterum acceperunt Spiritum Sanctum in die Penthecostes, non quod fuissent eo prius privati, sed ipso in eis habitante tunc sunt novis donis ad profectum ecclesie illustrati. Quem profectum cepit ipso die Petrus ostendere, dum predicacione Spiritus[19] Sancti multos incredulos convertit ad fidem Domini[20] Jesu Christi, de quo habetur Actuum 2°.

<6.> *Utrum* ||| *ad Christum facta fuit aliqua missio?* ||| *136A* Dicendum, quod cum Christus sit duplex substancia, quia Deus et homo, ad Christum, ut Deum, nulla fuit facta missio, sed ad naturam humanam in Christo missus fuit Filius Dei missione invisibili. Sic[21] eciam ad animam Christi facta fuit missio invisibilis in collacione gracie, quam ab inicio concepcionis accepit. Ex tunc autem nulla missio invisibilis facta est ad eum, quia nulla innovacio gracie facta est circa graciam eius.

<7.> *Utrum missio ad homines fuerit*[22] *plenior post incarnacionem, quam*[23] *ante incarnacionem?* Dicitur ex parte mittentis non, quia aput Deum nulla fit mutacio et per consequens eque perfecta missio ante incarnacionem et post. Sed ex parte hominum, ad quos fit missio, dicitur, quod generaliter plenior est missio post incarnacionem, quia per passionem Christi solutum est precium et per doctrinam eius clarius innotuerunt divina et per consequens homines sunt magis parati. Ac tamen ad aliquas personas specialiter fuit missio plenior ante incarnacionem, sicud patere videtur de Virgine matre Christi, de Johanne baptista et Jeremia, qui fuerunt in utero sanctificati et missione Sancti[24] Spiritus mirabiliter illustrati.

<8.> *Utrum missio Filii*[25] *et missio Spiritus Sancti distingwitur?* Dicitur, quod sic, racione exitus, quia Filii missio tantum a Patre et missio Spiritus Sancti a Patre et Filio. — —

<9.> *Nota*: in ista distinccione in littera prope finem dicitur per Augustinum in libro 18° De Trinitate: »Pater est »principium tocius divinitatis vel, si melius dicatur, Deitatis, quia principium est | Filii et Spiritus Sancti.« Que verba possunt sic | *136B* intelligi: Pater est principium tocius divinitatis, i. e. omnium divinarum personarum, quia est principium in se, non principians se, et est principium aliarum duarum personarum principians eas originaliter; est ergo principium sui, intelligendo in construccione[26] intransitiva, quia sc. met est principium et est principium aliarum personarum, intelligendo transitive etc[27]

[17]) *Codd.*: *in I inepta abbreviatura.* — [18]) *Codd.*: *post* Salvator *H.* — [19]) *Codd.*: spiritu *I.* — [20]) *Codd.*: nostri *add. I errore.* — [21]) *Codd.*: sicut *I errore.* — [22]) *Codd.*: *post* plenior *I.* — [23]) *Codd.*: quando *I.* — [24]) *Codd.*: *post* Spiritus *H.* — [25]) *Codd.*: *in I errore* sillii. — [26]) *Codd.*: questione *H.* — [27]) *Codd.*: *om. H.*

Digitized by Google

<Distinccio XVI.>

NUnc de Spiritu Sanctu videndum est preter[1] illam[1] ineffabilem[1] . . .

<1.> Hic magister determinat de visibili missione Spiritus Sancti et continet hec distinccio quatuor in summa. 1° enim magister ostendit, quod duplex est missio Spiritus Sancti: Una invisibilis[2], de qua determinat in 17ª distinccione; 2° ostendit, que sit visibilis missio et quare dicitur visibilis: certe, quia facta est in aliqua re corporali[3], oculo corporis[4] visibili, ut in specie[5] columbe et lingwe ignee vel[6] flatus, que ideo dicitur visibilis apparicio, ut per rem visibilem homines converterentur ad occultam Sancti Spiritus presenciam. Unde missio visibilis fit in signum interioris missionis. 3° ostendit, quod Filius dicitur minor Patre propter hoc, quod apparuit in carne assumpta. Spiritus vero Sanctus non dicitur minor Patre propter hoc, quod apparuit in columbe specie; racio, quia Filius vere factus est homo, Spiritus autem Sanctus non est factus columba per ypostaticam unionem; 4° adducit magister, quod Filius propter naturam assumptam est eciam minor se ipso, et Pater maior est[7] Filio, licet Hylarius dicat Patrem maiorem Filio eciam secundum divinitatem, quod est intelligendum de maioritate causacionis, originis et dacionis, quia videlicet secundum ||136C Augustinum Filius causatur, licet non[8] effective, a Patre — et non e contra, originatur a Patre — et non e contra, recipit esse datum a Patre — et non e contra. De quo dictum est ante, circa distinccionem 9ªm.

<2.> Summa evidet in hiis *metris*:

Q sacri duplex est missio Pneumatis; una
Cernitur[9], altera non, et signat prima secundam;
Filius apparens minor est Patre, Pneuma sacrum non:
Namque creature non unitur velut ipse.

<3.> Dubitatur hic, *utrum missio visibilis conveniat divine persone*. Et videtur, quod non, quia, quod non est visibile, non debet, nec potest mitti visibiliter. Sed Verbum et Spiritus Sanctus sunt non[10] visibile, ergo non debent mitti visibiliter. Consequencia nota est et minor similiter; maior probatur: quia[11] per[11] hoc[11] daretur occasio ydolatrie, cum nullum visibile plene explicaret illud invisibile. — Item: si Spiritus Sanctus visibiliter mitteretur, hoc esset ideo, quia in aliqua specie appareret visibili; sed propter hoc non opportet dici ipsum missum, quia pari racione Pater

[1]) *Codd.*: *om. H.* — [2]) *Codd.* (*ex corr.*): visibilis *I.* — [3]) *Codd.*: comparabili *I pessime.* — [4]) *Codd.*: corporalis *I pessime.* — [5]) *Codd.*: spe *I.* — [6]) *Codd.*: et *I errore.* — [7]) *Codd.*: *post* Pater *I.* — [8]) *Codd.*: est *add H.* — [9]) *Codd., in I incepte abbrevialum.* — [10]) *Codd.*: *post* Sanctus *I.* — [11]) *Codd.*: *om. I.*

Digitized by Google

diceretur missus visibiliter, cum apparuerit in specie corporali ipsi[12] Abrahe Genes. 18°, cum tres vidit et unum adoravit; et Apostolis apparuit in voce Matth. 17°. Sed hoc non est verum, quod Pater mitteretur visibiliter, ergo nec Spiritus Sanctus. Dicendum, quod questio[13] vera; nam sicud invisibilis missio convenit divine persone, sic eciam visibilis, cum sit eadem essencialiter[14], sed addens supra invisibilem manifestacionem per aliquod visibilem. Unde tria concurrunt ad missionem visibilem, sc. quod missa persona sit ab alia; 2° quod sit novo modo in creatura; 3° quod manifestetur per aliquod visibile, racione cuius dicitur visibilis, ut in columbe specie Spiritus Sanctus[15] visus est. Differt autem missio visibilis | *136 D* ab apparicione, quia in apparicione manifestatur aliquod divinum in signo visibili, non autem quod manifestatur aliqua habitacio secundum specialem modum essendi, cui fit illa apparicio, sicud patet in apparicione facta Abrahe Gen. 18°. Sed supra hoc missio visibilis addit novam habitacionem in creatura, quia missum fit novo modo in creatura. Fit enim missio visibilis ad notandum plenitudinem gracie redundantis in alios et ideo facta est missio ad Christum et ad Apostolos, quorum gracia redundavit in alios, quia per eos plantata est Ecclesia in Domino Jesu Christo. Tunc ad argumentum negatur minor; ad probacionem, quando dicitur, quia per[16] hoc daretur occasio ydolatrie, negatur hoc. Ad secundum conceditur maior et negatur minor; nam quamvis apparuit Pater in angelo et in voce, non tamen ex hoc creatura habuit novum esse, quia missum non fuit novo modo in illo, cui apparuit.

<4.> Item dubitatur, ***utrum per species[17] illas, per[16] quas facta est missio visibilis, sit facta convenienter.*** Et dicitur, quod sic, cum nichil inconvenienter omnipotens Deus facit. Unde quia missio visibilis fit ad denotandum plenitudinem gracie redundantis in alios, gracia autem redundat ex aliquo in alium dupliciter, vel per modum operacionis, vel per modum doctrine, et utraque redundancia fuit in Christo et in Apostolis (Christus enim, in quantum Deus, contulit efficienter graciam et, in quantum homo, meritorie, item per doctrinam suam docendo humanitus multos in cognicionem Dei induxit) ad ostendendum redundanciam, que fuit per modum operacionis, facta est supra Christum in baptismo missio[18]. Ipse enim in baptismo tactu carnis sue mundissime contulit aquis | *137 A* vim regenerativam, et ideo in baptismo facta est missio in columbe specie, que est animal fecundissimum ad signandum, quod virtute[19] Christi baptismatis multi deberent regenerari. Pater eciam apparuit in sono vocis protestans[20] filiacionem eius naturalem[20] dicens: »Hic est Filius meus dilectus«, quia ad similitudinem filiacionis eius

---

[12]) *Codd.*: ipse *I.* — [13]) *Codd.*: est *add. H.* — [14]) *Codd.*: essencia *I.* — [15]) *Codd.*: s *add. I.* — [16]) *Codd.*: *om. I.* — [17]) *Codd.*: spes *I.* — [18]) *Codd.*: misso *I errore.* — [19]) *Codd.*: *in I inepte abbreviatum.* — [20]) *Codd.*: *verba* prot. ∾ nat. *om. I.*

Digitized by Google

per baptismum in filios adopcionis regeneramur. Ad insinuandam vero redundanciam gracie ex ipso in filios per modum doctrine fuit facta apparicio super Christum in nube lucida, cuius est lumen spargere, in quo signatur effusio doctrine secundum Gregorium. Unde subiunctum est ibi, Matth. 3°, et in transfiguracione, Matth. 17°: »Hic est filius meus«, sequitur: »ipsum audite«. Et patet, quod non oportuit fieri missionem visibilem ad Christum ab inicio concepcionis eius, sed tunc, cum gracia eius incepit redundare in alios. Similiter Apostolis facta est bis missio visibilis: 1° ad insinuandam redundanciam gracie per modum operacionis in administracione sacramentorum, et hoc in specie flatus Joh. 20°, unde dicitur ibi: »Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis«; 2° facta est visibilis missio ad eos ad insinuandam redundanciam gracie per modum doctrine, et hoc in die Penthecostes et ideo apparuit Spiritus Sanctus in lingwis igneis ipsis Apostolis, et hinc dicitur de eis in cantu »verbis ut essent proflui — et karitate fervidi.«

Et sciendum, quod quidam dicunt, quod in missione columba non fuit vera columba, sed similitudo ostensa in aliqua materia; similiter de igne. Nec tamen fuit ficcio, quia non fuit ostensa illa similitudo ad ostendendum veritatem columbe, sed pro- |137B prietatis missionis visibilis. Alii dicunt, quod columba fuit res corporalis, non ymaginaria, iuxta illud Matth.[21] <3°>, quia Spiritus Sanctus descendit corporali specie, sicud columba in ipsum. Sed utrum fuerit vera columba Augustinus 4°[22] De Trinitate ca° ultimo relinquit sub dubio, cum quo sto et ego. De nube autem et de[23] flatu non videtur fore dubium, quin fuerunt res vere in sua existencia propria.

<5.> Sed dubitatur eciam, ***cur ad b. Virginem non est facta singularis missio visibilis.*** Et potest dici, quod ideo, quia eius gracia non ordinabatur ad plantacionem Ecclesie per modum doctrine et administracionis sacramentorum, sicud gracia apostolorum.

<6.> *Utrum autem a Deo solo formate sunt ille species, in quibus facta est apparicio vel missio, vel ministerio angelorum?* Dicunt quidam, quod ministerio angelorum; ego Deo comitto.

---

[21]) *Codd. postea spatium numeri vacuum omittunt, sed non expleverunt.* — [22]) *Codd.: post* Trinitate *I.* — [23]) *Codd.: om. I.*

Digitized by Google

<Distinccio XVII.>

IAm nunc accedamus ad signandam[1] missionem Spiritus[2] Sancti[2] . . .

<1.> Quia iam magister determinavit de missione visibili Spiritus Sancti, hic iam determinat de invisibili. Unde dividitur ista distinccio principaliter in duas partes: 2ª est ibi »hic queritur, si karitas Spiritus Sanctus est«

<2.> Summa 1ᵉ partis est hec: duo ponit magister; primum, quod Spiritus Sanctus est amor, quo diligimus Deum et proximum, secundum, quod tunc mittitur nobis, cum nos facit diligere Deum et proximum.

Unde *versus*:

R dic, quod Pneuma sit amor, quo frater amatur
Et Deus a nobis; hic ergo mittitur in[3] nos[3],
Cum nos diligere prestat fratrem Dominumque.

Summa secunde partis est hec: Magister tria[4] dicit; 1ᵐ est, quod solvit primas obiecciones per raciones; quod licet Spiritus Sanctus sit ubique, sicud Deus, tamen non habenti datur et habenti, ut plenius habeatur; 2ᵐ est, quod karitas dicitur augeri, in quantum nos crescimus, non tamen ex hoc crescit Spiritus Sanctus; 3ᵐ est, quod multi negant, quod amor sit Spiritus Sanctus, ut[5] ostendunt per auc'toritates, quas magister solvit. *137 C

Unde *versus*:

Non habet hunc omnis, quamvis sit ubique facitque
Crescere nos ipse, non grandescit tamen in se.
Sed plerique negant, quod Pneuma noster amor sit

Ecce summa brevis tocius distinccionis.

<3.> Hic queritur, ***utrum karitas sive dileccio, qua diligimus Deum, sit aliquid creatum in anima.*** Arguitur, quod non, quia nulla creatura est virtutis infinite; sed karitas sive dileccio, qua diligimus Deum, est virtutis infinite, quia coniungit infinite distancia, sc Deum et hominem, ymmo quodammodo transformat hominem in Deum. Ergo questio falsa. — In oppositum sic: aliquis nunc habet karitatem, qui prius existens non habuit; ergo accidit sibi karitas, et non nisi per creacionem; ergo questio vera.

Sciendum, quod magister ponit, quod karitas sive dileccio, qua diligimus Deum et proximum, est Spiritus Sanctus: et sic questio secundum magistrum foret falsa. Et iste est primus punctus Sentenciarum, in quo magister communiter non tenetur. Unde

---

[1]) *Codd.*: assignandam *H.* — [2]) *D*: *om. 1H.* — [3]) *Codd.*: *om. I.* — [4]) *Codd.*: *post* dicit *I.* — [5]) *Codd.*: et *I.*

Digitized by Google

Parisiensis tenet in Scripto q. 2ª dicendo magistri opinionem esse erroneam et inpossibilem ex hoc, quod Spiritus Sanctus habitat in hominibus per effectum.

Sed pro isto notandum est, quod karitas sumitur tripliciter, sicud et voluntas. Unde voluntas aliquando accipitur pro potencia, a qua elicitur actus voluntarius, ut cum dicimus 'voluntas est quedam potencia volitiva'; 2° pro actu voluntatis, ut cum dicimus 'malus homo est male voluntatis', hoc est, quia actu vult malum; 3° pro obiecto ipsius voluntatis, ut ibi 'hec est voluntas Dei: sanctificacio vestra'. Sic eciam karitas potest sumi pro principio, a quo dicitur actus karitatis, et tunc est quid increatum; vel pro actu in homine karitativo, et tunc est creatura, sicud omnis actus puri hominis; vel 3° pro obiecto illius actus et sic potest esse
[137D quid increatum, ut Deus, qui karitative diligitur ab homine. Vel 2° potest esse quid creatum, ut proximus, qui karitative diligitur propter Deum. Et planum est, quod Spiritus Sanctus est principium, a quo elicitur actus karitatis, et est finis, in quo obiective terminatur actus karitatis; et utroque modo est karitas increata, sed non est secundum suum esse karitas creata, que est forma, qua homo vel creatura racionalis dicitur cara Deo, quamvis causaliter, utputa efficienter, finaliter et exemplariter, est omne bonum creatum, sicud dicit Dyonisius, quod Deus est esse omnium rerum, similiter Crisostomus: »Deus est omne bonum«; non quidem essencialiter, sed causaliter, ut est dictum Non ergo est intencio magistri, quod karitas, que est qualitas, qua homo est carus Deo, vel actus ab illa qualitate procedens, sit Spiritus Sanctus; talis enim karitas dat esse spirituale formale ipsi anime. Unde de illa dicit Apostolus 1ª Corinth 13°: »Si karitatem non habuero, nichil sum«, sc. in esse formali gratuito; omne enim esse denominatum est a forma aliqua, sicud esse album ab albedine, esse virtuosum a virtute, ergo non potest esse, quod anima habeat esse gratuitum sine karitate et gracia ipsam informante. Constat autem, quod nec Deus et sic nec Spiritus Sanctus est forma alicuius creature, qua creatura esset formaliter qualis, quamvis[6] sit forma exemplaris, sed non inherens. Unde irracionabiliter magistro inposuerunt aliqui tria: 1°, quod dixerit actum dileccionis, quo anima diligit Deum, esse Spiritum Sanctum. Nam sic[7] Spiritus Sanctus foret accidens anime; 2°, quod homo posset mereri ex puris naturalibus, quod tamen non posuit, ymmo dicit, quod homo indiget gracia, quia persona Spiritus Sancti, plus quam habitu creato. Ideo false dixerunt, quod opinio magistri incideret in opinionem Pellagii; 3°, quod Spiritus Sanctus et anima in unitate suppositi
[138A concurrerent, quod foret heresis Manicheorum, quod tamen magister non intellexit, sed quod Spiritus Sanctus uniretur, ut amator supplens vicem habitus, sc. ad hoc, ut animam inclinaret

---

[6]) *Codd.*: quam *I.* — [7]) *Codd.*: *om. I.*

Digitized by Google

et moveret ad actum dileccionis. Quam unionem magister intellexit secundum divinum placitum, quia dicit Apostolus: »Qui ad-»heret Deo, unus Spiritus est.« Unde sive[8] homo dormiat, sive operetur, dum est in gracia, semper habet Spiritum Sanctum sibi unitum secundum Dei beneplacitum et ut sic continue dicitur gratus Deo.

Ad questionem ergo patet, quod est karitas creata, qua diligimus Deum et qua grati sumus Deo; et eciam est karitas increata, Spiritus Sanctus, quo, i. e. a quo, elicitur actus karitatis, et per quem, tamquam gracie datorem, diligitur Deus, et in quo, tamquam in karitatis formalis obiecto finali optimo, actus dileccionis finaliter terminatur. — Tunc ad[9] argumentum negatur antecedens, cum Christi humanitas quodammodo sit infinite virtutis, quamvis non simpliciter sicud Deus; similiter et karitas creata. 2° respondetur concedendo maiorem et negando minorem, nec est racio sufficiens: 'ista karitas coniungit Deum cum homine, que infinite sunt distancia; ergo est virtutis infinite'. Sed si hoc faceret sine coefficiencia Dei, tunc indubie es<se>t efficax argumentum.

<4.> Dubitatur iterum, ***utrum karitas detur secundum capacitatem[10] virtutum naturalium.*** Et dicendum est, quod non. Deus enim, in quantum est, de se omnibus equaliter se communicat. Sed quia quidam magis se preparant, quam alii, quorum preparacio est secundum maiorem conatum voluntatis, unde secundum quod magis parant se per conatum voluntatis, secundum hoc amplius de dono recipiunt karitatis, et hinc est, quod sepe, qui sunt deterioris nature, minoris sciencie, et debiliores viribus naturalibus, plus quandoque ymmo frequenter recipiunt de karitate; et tales vocantur in scriptura viri, quia fortiter secundum voluntatem conantur | suo Domino conplacere. *138 B*

<5.> Item queritur, ***utrum karitas possit cognosci inesse illi ab ipso, cui inest, sine revelacione divina, dum est hic in via,*** vel breviter: Utrum aliquis viator sine revelacione divina potest se cognoscere habere karitatem, dum est[12] viator. Et dicendum est, quod non secundum Thomam in Scripto q. 4ª et secundum Parisiensem; unde et Bonaventura dicit in Scripto q. 3ª: »Nullus homo, quamdiu vivit, »potest scire de se, vel de alio, an sit in karitate sine revelacione[11].« Nec advertendus est in istis dictis[13] sensus divisus, si quis vellet obicere zophistice.

Pro quo sciendum, quod in statu vie cognoscimus priora per posteriora, quia habitus per actus, ut fidem per credere et spem per sperare. Et habitus illos, qui habent actus distinctos ab actibus aliorum habituum, ut sunt fides et spes, possumus cognoscere sub propria racione. Non sic autem[14] habitus illos, qui habent

[8]) *Codd.*: *post* homo *I.* — [9]) *Codd.*: *om. I.* — [10]) *Codd.*: capacitatem *I.* — [11]) *Codd.*: releuacione *I.* — [12]) *Codd.*: hic *add. H.* — [13]) *Codd.*: *om. H.* — [14]) *Codd.*: aut *I.*

Digitized by Google

actus similes cum aliis habitibus, nisi in universali. Unde quia ille habitus karitas habet actum (sc. dileccionem), qui[15] est similis dileccioni naturali et acquisite, ideo non possumus distincte in nobis cognoscere sine revelacione, dum vivimus in hoc seculo, karitatem. Est autem hoc ex pluribus causis: 1° quia karitas importat divinam acceptacionem, que latet hominem, cum non sit eius consiliarius; ideo nescit homo, utrum sit sua gracia sive odio dignus, sicud dicitur Ecclesiastis 9°. — 2°, quia intellectus noster obumbratus carne ebes est ad cognoscendum spiritualia, et quia karitas est quid spirituale, ideo homo non cognoscit perfecte se ipsam habere. — 3° Deus hoc ordinavit, ut humiles simus, |138C ardencius bene operemur, diligencius nos a peccato servemus, et gaudencius meritum promissum et absconditum expectemus. Et quamvis nullus homo scit se in karitate certitudinaliter esse sine revelacione, dum est vians, tamen potest ex aliquibus signis probabilibus convincere, ut dicit S. Thomas in Scripto q. 4ª; quia alias, si non haberet homo signa probabilia, quod sit in gracia, non deberet missare et sic nec alia digna opera exercere. Signum autem maximum, probans hominem esse in gracia, videtur michi hoc, quod velit se homo in mortem carnis adstatim tradere[16], quam mandatum Domini transgredi; sic enim ostenderet, quod plus legem Dei (et sic Deum), quam carnem propriam, diligit, et per consequens Deum super omnia, et non aliter, nisi gracia karitatis.

<6.> Dubitatur eciam, ***utrum karitas potest augeri secundum essenciam.*** Et tenet magister, quod non, quia non dicit karitatem esse, nisi Spiritum Sanctum, qui non potest augeri. Sed communis opinio dicit, quod sic. Augetur autem karitas, quoad subiectum, per addicionem nove karitatis, que unitur priori, et augetur karitas ex latitudine meriti et premii. Nam sicud augetur virtutis meritum et premium[17], sic karitas, cum notum sit, quod merita et premia incipiencium, proficiencium et perfectorum distingwuntur, et per consequens karitas eorum distingwitur et augetur; ymaginandum autem est de augmento karitatis, quoad intensionem, sicud de quantitate, quoad extensionem; differenter[18] tamen, quia quantitas non potest in infinitum extensive augeri. Sed in homine karitas potest augeri infinite intensive, quia non potest tantum intensive Deum diligere, quin possit amplius diligere; et tamen non potest ad tantum diligere, quod possit inpeccabilitatem attingere eo, quod inpossibile est purum viatorem esse et peccandi libertatem non habere. Et non sequitur 'karitas potest in homine infinitum augeri, ergo potest in homine esse karitas infinita', sicud non sequitur 'infinite virtus hominis excedit vicium, ergo infinite virtus est magna', |138D similiter | non sequitur 'infinite homo virtuosus est melior vicioso

---

[15]) *Codd.*: cui *I.* — [16]) *Codd.*: dare *I.* — [17]) *Codd.*: premii *I errore.* — [18]) *Codd.*: differunt *I.*

Digitized by Google

homine, ergo infinite homo virtuosus est bonus'; et antecedens est verum, cum non potest homo viciosus bonitatem virtuosi attingere. De ista materia vide S. Thomam 2ª 2ᵉ, q. 24ª, articulo 7° et Parisiensem in Scripto q. 5ª.

Quomodo autem karitas potest minui, est alia difficultas; nam quidam dicunt, quod secundum essenciam non potest minui, sicud nec augeri, cuius oppositum iam dictum est. Non enim frustra Salvator dicit Matth. 24°: »Refrigescet karitas multorum«; quomodo enim[19] refrigesceret, nisi minueretur, quoad remissionem gradualem, sc. ab esse perfecto ad esse minus perfectum, cum sit dare karitatem perfectam, que foras mittit omnem timorem preter castum, et est dare karitatem minus perfectam, que foras[20] mittit timorem mundanum servilem, et humanum, sed non inicialem, qui est timor, quo homo timet graciam Dei perdere et in penam venire mixtim, et exhinc dimittit omne peccatum mortale et sic incipit esse vere sapiens, ut serviat debite Deo suo. Et utinam nos clerici saltim istum timorem et sic karitatem minus perfectam haberemus, cum (prochdolor) a nobis perfecta karitas exulavit!

<Distinccio XVIII.>

PReterea diligenter considerandum est, cum Spiritus Sanctus[1] dicatur[1] . . .

<1.> Ista est *distinccio 18ª*, cuius summa est hec: Duo ponit magister; 1ᵐ est, quod Spiritus Sanctus dicitur donum et datum, sed differenter; 2ᵐ est, quod Filius dicitur 'noster panis', et quomodo, quia ex eo, quia nos reficit, et quod Filius non dicitur 'noster Filius'. Similiter, quod Spiritus Sanctus dicitur 'donum nostrum' vel 'datum nostrum', non tamen dicitur 'spiritus noster', licet dicatur 'spiritus hominis', ut 'spiritus Helie'.

<2.> Unde *versus*:

S tractat varie donum fore Pneuma datumque,
Atque datum, prout dantis est simul et retinentis; ||*139A*
Filius est 'noster' quasi 'panis', non quasi 'Natus',

i. e. Filius dicitur 'noster panis', sed non dicitur 'noster filius'.

<3.> Sed contra Salvator dicit Mathei 13°: »Quicunque »fecerit voluntatem Patris mei, qui in celis est, hic mater mea, »frater meus et soror mea est.« Si ergo faciens[2] voluntatem Patris homo mater Christi est, ergo Christus eius[3] filius est, et per consequens omnium faciencium voluntatem Patris celestis filius est.

---

[19]) *Codd.*: autem *I errore.* — [20]) *H*: fores *ID.* — [1]) *D*: *om. IH.* — [2]) *Codd.*: facis *I.* — [3]) *Codd.*: *post* filius *I.*

Digitized by Google

Videtur michi, quod hoc totum sit concedendum. Sed magister intendit negare Christum posse dici filium respectu paternitatis nostre eo, quod nullus homo potest esse pater Christi per generacionem. Et exhinc Salvator in supradicta auctoritate non dixit 'quicunque fecerit voluntatem Patris mei, hic Pater meus est', sed dixit 'mater'; racio. quia homo faciens voluntatem Patris habet se passive ad suscepcionem[4] seminis spiritualis, i. e. gracie, quam infundit Deus et homo suscipit, sicut mulier[5] semen a viro, et dum suscipit graciam, illa spiritualiter Christum gignit in corde suo et sic mater eius efficitur[6] et frater et soror per karitativam unionem.

<4.> Dubitatur hic, ***utrum hoc nomen donum est essenciale vel personale in divinis.*** Et videtur, quod solum[7] sit essenciale eo, quod convenit personis omnibus et essencie divine, cum quelibet persona, ymmo tota divina essencia donat se nobis liberaliter ad noscendum, diligendum et fruendum. — In oppositum sic: Omne, quod includit processionem ab alio, est personale; sed donum est huiusmodi, igitur questio vera.

Hic est sciendum, quod donare vel[8] dare aliquid, et sic donum et datum, aliquid dicitur, quod post habetur per modum dominii vel possessionis. Alio modo, quod donatur vel datur liberaliter non per modum auctoritatis ad donum vel datum. 3° modo |*139B* per modum principii. Primo modo Deus donat et dat temporalia; 2° dat se hominibus divina essencia et quelibet persona; 3° modo donatur proprie Spiritus Sanctus — et sic esse donum est nocio Spiritus Sancti, cum solum ipsius sit procedere a Patre et Filio. Et scito, quod differt[9] donum a[10] dato[11] modaliter[12]: nam donum, cum sit nomen, signat sine tempore, sed datum, cum sit participium, signat cum tempore Item donum vocatur datum irreddibile[13], sc. sine intencione retribucionis, sed datum proprie cum intencione retribucionis. Item donum non dicitur ab actu, sed ab aptitudine, quia aptum est dari, et sic prius est donum, quam datur; datum autem dicitur[14] ab actu dandi. Donum autem dicit emanacionem per modum liberalitatis sine tempore cum aptitudine, ut detur. Et quia Spiritus Sanctus procedit a Patre et Filio et sine tempore et ex[15] liberalitate, et per modum amoris in aptitudine, ut detur; et quia amor habet racionem primi doni: ideo Spiritus Sanctus proprie dicitur donum. Et dicitur eciam datum, sed magis proprie convenit sici racio doni, quia ab eterno; racio vero dati convenit sibi ex tempore, et sic per prius[16] est donum, quam datum.

<5.> ***Utrum dona dantur per donum?*** Si sic, erit processus in infinitum, quia non dabitur donum, nisi detur per donum. —

---

[4]) *Codd.*: susceccionem *I.* — [5]) *Codd.*: mater *H.* — [6]) *Codd.*: efficit *I.* — [7]) *Codd.*: *om. I.* — [8]) *Codd.*: *in I repetitum.* — [9]) *Codd.*: differunt *I.* — [10]) *Codd.*: et *H.* — [11]) *Codd.*: datum *H.* — [12]) *Codd.*: moraliter *I pessime.* — [13]) *Codd.*: mediale *I pessime.* — [14]) *Codd.*: donum *add. H.* — [15]) *Codd.*: *om. I.* — [16]) *Codd.*: proprius *ID.*

Digitized by Google

In oppositum: Omne donum datur a$_{15}$ Deo$_{15}$ per Spiritum Sanctum; ergo questio vera.

Sciendum, quod quidquid$_{17}$ Deus dat, liberaliter dat. Racio autem liberalis dacionis est amor, qui est Spiritus Sanctus; ideo Spiritus Sanctus est racio et causa appropriata omnium datorum a Deo, quorum datorum voluntas divina est principium.

<6.> Sciendum eciam circa finem distinccionis huius, quod Deus habet relacionem ad creaturam sub racione cause, principii et finis et forme exemplaris, non autem cause materialis vel$_{18}$ forme inherentis. Exhinc est, quod ista pronomina 'meus', 'tuus$_{19}$', 'noster', ‚vester' nominibus divinis signantibus Deum possunt$_{20}$ addi$_{20}$ sub racione || principii sive cause efficientis finalis vel formalis exem- ||139 C
plaris, ut bene dicitur 'meus Deus', 'tuus Deus', 'noster Deus', 'vester Deus', similiter 'creator...', similiter 'Dominus...'. Sed nominibus absolutis et personalibus non ita convenienter possunt addi, ut non bene sonat 'Deus est mea (vel tua) substancia', 'meus (vel tuus) Filius', 'noster (vel vester) Spiritus Sanctus'. Sed potest dici 'meus pater', 'noster pater', quia sub racione principii effectivi. Et potest dici 'nostrum bonum' racione finis et 'Christus noster panis', quia nos reficit; sed non potest dici 'noster filius' racione active generacionis, sed solum filius Dei Patris et filius hominis, videlicet Marie Virginis gloriose, nec video difficultatem in hiis addicionibus. Si ergo inveniuntur tales locuciones 'Deus est sapiencia$_{21}$ nostra', 'Deus est misericordia nostra', nisi sane intelligantur, nichil officiunt concedenti$_{22}$.

<Distinccio XIX.>

Nunc$_1$ postquam coeternitatem trium personarum...

<1.> Brevis$_2$ summa *distinccionis* huius$_3$ est hec: Magister primo probat equalitatem$_4$ duarum personarum in magnitudine, supposita equalitate in eternitate ex 8ª distinccione, et illam equalitatem manifestat per signum, quia una persona est in alia, et e converso, propter unitatem essencie. Et preter hec probat excludendo quadruplicem convenienciam, in qua si convenirent, non essent tres persone equales; sc. convenienciam tocius integralis, 2° tocius universalis, puta generis vel speciei, 3° convenienciam materie, 4° conplexionis$_5$. Et in fine probat equalitatem per simplicitatem veritatis, quia non est$_6$ Deus$_7$ triplex, sed simplex.

---

[17]) *Codd.*: quid *I.* — [18]) *Codd.*: et *H.* — [19]) *Codd.*: suus *add. I.* — [20]) *Codd.*: *om. I.* — [21]) *Codd.*: substancia *I pessime.* — [22]) *Codd.*: etc. *add. D.* — [1]) *Codd.*: Sunt *D.* — [2]) *Codd.*: *post* summa *H.* — [3]) *Codd.*: istius *ante* dist. *H.* — [4]) *Codd.*: qualitatem *I.* — [5]) *Codd.*: explixionis *I.* — [6]) *Codd.*: *om. I.* — [7]) *Codd.*: *post* quia *D.*

Digitized by Google

<2.> Unde[8] *versus*:

T Pater in Nato totus et in Patre Natus
Est, quia sunt unum, nec quisquam maior eorum;
Non totum integrale[9] genus aut species has tres facit unum
|*139D* Per|sonas aut materia, conplexio in qua.
Estque Deus trinus, sed non triplex vocitandus.

<3.> Quia magister probat equalitatem personarum ex eternitate[10], ideo *sciendum*, quod eternitas secundum Boecium in De consolacione est interminabilis vite tota simul et perfecta possessio; et sic est mensura sive duracio divini esse tota simul, quia sine successione Quamvis autem esse[11] Dei et eius duracio sunt idem, differunt tamen secundum racionem. Declaratur autem descripcio eternitatis sic: Nam per hoc, quod dicitur 'interminabilis vite', differt eternitas a generacionibus et corrupcionibus[12] vel[12] corruptibilibus, que habent principium et finem, et sic terminacionem; per hoc autem, quod dicitur 'tota[11] simul', differt principaliter a motu et tempore, eciam si motus et tempus eterna essent, sicud ponit Philosophus; motus enim[13] et tempus successionem habent et divisionem, que removentur ab eternitate. Per hoc vero, quod dicitur 'tota', non designatur parcium multitudo, sed ly. 'tota' dicit[12] in divisionem; et per hoc, quod dicitur 'simul', removetur successio; et per hoc, quod dicitur 'perfecta', removetur inperfeccio, quantum ad modum habendi, cum quelibet creatura habet quandam inperfeccionem racione sue faccionis et dependencie. Utitur autem Boecius nomine vite loco esse, quia in Deo idem est esse et vivere; et nomine possessionis utitur loco duracionis, quia duracio ex vi vocis sue videtur dicere quandam distensionem; in Deo autem non debet intelligi distensio temporalis vel magnitudinis, molis. Nam hoc volens signare Boecius, loquens methaphisice, posuit hoc nomen 'possessio' ad signandum indivisibilitatem et quietem[14] divini esse.

<4.> *Utrum eternitas soli Deo conveniat*? Pro isto dicendum, quod eternitas 1° sumitur propriissime et sic inportat carenciam
|||*140A* principii et finis et omnis || [in]variabilitatis, et sic convenit soli Deo; 2° minus proprie inportat carenciam principii et finis, sed non variabilitatis: sic posuit Philosophus mundum eternum et tempus, que tamen variantur; 3° eternitas inportat carenciam finis et variabilitatis successive: sic dicitur vita eterna hominis beati; 4° inportat solum carenciam finis: et illo modo dicitur mors eterna et omne perpetuum dicitur eternum. Et patet, quod eternitas proprie dicta soli Deo convenit et diffinicio declarata est eternitatis proprie dicte, que dicitur 'eternitas' quasi 'extra terminos entitas', quia ens

---

[8]) *Codd.*: *om. H.* — [9]) *Codd.*: *om. D.* — [10]) *Codd.*: trinitate *I.* — [11]) *Codd.*: *om. I.* — [12]) *H*: *om. DI.* — [13]) *Codd.*: autem *I.* — [14]) *Codd.*: quietatem *H.*

Digitized by Google

nec habens principium effectivum, neque finem includentem. Et quamvis sic proprie dicatur eternitas, tamen sepe ista capiuntur pro eodem 'evum', 'eternum', 'sempiternum', 'perpetuum' et 'seculum seculorum' . . .

<5> *Utrum equalitas sit in divinis personis*? Videtur, quod non, quia omnis equalitas fundatur in commensuracione. Sed Deus, ymmo et quelibet persona, si esset equalis, alicui commensuraretur: sibi vel alteri. Consequens est contra Philosophum 4° Phisicorum. — In oppositum est illud in Simbolo: »coeterne sunt »et coequales«.

Notandum est hic[15], quod equalitas secundum Philosophum 5° Methaphisice est duorum eadem quantitas, sicud similitudo est duorum eadem qualitas, et ydemptitas est duorum una unitas. Hoc est dicere, quod equalitas fundatur super unum in quantitate, similitudo super unum in qualitate et ydemptitas super unum in substancia, capiendo substanciam pro essencia, quia alias, si caperetur pro prima kathegoria, tunc due albedines non dicerentur unum in specie. Cum ergo unitas maxime Deo conveniat[16], tam substancie quam quantitatis et qualitatis eo, quod ipse primo est una substancia, una quantitas et una qualitas, |*140 B* quamvis non predicamentalis, sequitur, quod ista tria (ydemptitas, equalitas et similitudo) debent divinis personis primo et principaliter, sed analogice, convenire. Et hinc est, quod quedam in divinis dicuntur per modum substancie, ut Deus, Deitas, natura, substancia, essencia, quedam vero per modum quantitatis, ut eternitas, duracio, inmensitas, magnitudo, quedam per modum qualitatis, ut sapiencia, bonitas, sciencia, super quibus fundantur eciam relaciones in divinis personis, aliter tamen, quam in creaturis. Unde vere dicuntur[17] omnes persone unum, i.[18] e.[18] eadem res, quoad unitatem substancie, et vere dicuntur[19] equales[20], quoad unitatem quantitatis, et vere dicuntur quales equaliter, quoad similitudinem. Quoad primum dixit Jesus Johannis 10°: »Ego et Pater unum sumus«; quoad secundum dixit Johannis 17°: »Omnia mea tua sunt«; quoad tercium dicitur: »Qualis Pater, talis Filius, talis et Spiritus Sanctus.« Et tunc ad argumentum: conceditur totum argumentum et quoad Philosophum patet, quod loquitur de conmensuracione infiniti extensi, quod si esset, omnia parva in se converteret et non esset.

<6.> *Utrum in divinis personis sit*[21] *totum universale*? Arguitur, quod sic. Nam essencia divina est universale, quia unum in multis personis et unum de multis; igitur est universale, et per consequens totum. Prima consequencia patet ex diffinicione universalis ex 'Posteriorum', et 2ª ex hoc, quia[22] inpossibile est

---

[15]) *Codd.*: *om. H.* — [16]) *Codd.*: convenit *I.* — [17]) *Codd.*: *post* persone *I.* — [18]) *H*: idem *ID.* — [19]) *Codd.*: omnes persone *add. H.* — [20]) *Codd.*: equaliter *H.* — [21]) *Codd.*: *post* totum *I.* — [22]) *Codd.*: quod *I errore.*

Digitized by Google

esse universale, nisi sit communicabile, et per consequens totum esse sui singularis. Similiter Deus est unum in multis personis, et non ut pars, ergo ut totum. In contrarium est magister in litera adducens Augustinum et argumenta. Et[23] arguitur eciam sic: nulla essencia una in numero est totum universale; sed essencia divina est huiusmodi: ergo etc.[24] Item: si essencia divina esset ||*140C* universale et quelibet persona esset[25] particulare, tunc quelibet persona adderet aliquid realitatis supra essenciam, et per consequens esset quelibet perfeccior, quam essencia. Consequens contra supradicta: ergo . . . Item: si[26] essencia esset universale ad personas, tunc esset causa personarum, sicud generaliter quodlibet universale est causa sui per se singularis. Consequens falsum, quia nec est causa materialis, ut deducit magister in argumento, nec efficiens, quia tunc quelibet persona foret[27] facta et sic creatura, nec finalis, quia tunc essencia divina esset melior et dignior, nec formalis, quia tunc quelibet persona foret tamquam materia et essencia tamquam forma; et non est aliqua causa preter istas assignanda: ergo . . .

Hic est sciendum, quod Augustinus, ut magister eum allegat, negat divinam essenciam esse genus, similiter et speciem et personas negat esse individua. E contrario autem Johannes Damascenus in Libro de Trinitate libro 6° ca° 3° dicit, quod Deus est species, ut homo, et Pater et Filius et Spiritus Sanctus sunt individua sicud Petrus, Paulus; et quod numero differunt. Et[28] licet videntur ista contradicere, non est tamen ita: uterque enim, tam Augustinus, quam Damascenus, concedunt Deum esse communicabilem et sic universalem substanciam et[29] quamlibet personam individuam; et neuter concedit Deum esse speciem, quia Augustinus expresse negat divinam essenciam esse speciem et Damascenus dicit quodammodo habere[30] Deum similitudinem ad speciem humanam, sc[31] racione communicabilitatis et predicabilitatis de personis. Et Augustinus negat esse individua (subaudi: essencialiter distincta) esse ipsas personas et sic negat eas[32] differre numero, i. e essencia singulari. Damascenus concedit personas esse individua, quia res singulares, a se quamlibet |*140D* indivisam et a quolibet alio personaliter distinctam; et sic concedit eas differre numero, i. e. personaliter, cum altera sit[33] persona Patris quam Filii et Spiritus Sancti. Et sic[34] Augustinus consideravit magis dissimilitudinem essencie divine quoad universale logicum, quod est genus, vel species, Damascenus vero consideravit magis similitudinem essencie divine ad universale logicum, manuducens tamquam peritus philosophus per exemplum philosophicum in cognicionem essencie divine. Nam in multis est similitudo, ut in[35]

---

[23]) *Codd.*: primo *add. H.* — [24]) *Codd.*: *om. H.* — [25]) *Codd.*: *om. I.* — [26]) *Codd.*: et *I errore.* — [27]) *Codd.*: esset *H.* — [28]) *Codd.*: *om. H.* — [29]) *Codd.*: ad *H.* — [30]) *Codd.*: *post* Deum *H.* — [31]) *Codd.*: sed *I.* — [32]) *Codd.*: ipsas *I.* — [33]) *Codd.*: *post* persona *I.* — [34]) *Codd.*: sit *I.* — [35]) *Codd.*: *om. I.*

Digitized by Google

predicacione de[36] particularibus, ut sicud homo vel animal predicatur de multis individuis, sic essencia divina vel Deus de multis personis; et sicud homo est omnes homines simul et quilibet divisim, sic essencia divina omnes persone collectim et divisim; et sicud homo communicabilitate distingwitur a quolibet suo supposito, sic divina essencia a qualibet persona: et sic de aliis similitudinibus Sed est in multis dissimilitudo: nam in specie humana individua distingwuntur essencialiter, sed in essencia divina persone non distingwuntur essencialiter, quod voluit Augustinus: et hec species homo precedit multa sua singularia temporaliter et naturaliter; non sic autem essencia divina. Similiter individua speciei humane multiplicantur et demultiplicantur; non sic autem persone divine. Et species humana dicitur triplex propter tria supposita distincta essencialiter; sed divina essencia non dicitur triplex, quia non habet tria supposita distincta essencialiter. Sed bene dicitur trina, quia habet tres personas, que differunt personaliter. Unde propter istud dicit Augustinus in[37] 6° libro De Trinitate: »Non quoniam Deus trinitas est, ideo triplex putandus est«; et magister dicit: »Cum Deus dicatur trinus, non tamen debet dici »triplex; ibi enim non est triplicitas, ubi summa est unitas (sc. in essencia) et in differens equalitas.« Ex hiis apparet, quod magna || *141A* est similitudo in essencia divina et universale logicum, et eciam magna est dissimilitudo in multis; et sicud universalia et particularia logica[38] sive philosophica inducunt in noticiam divine essencie et personarum, sic indubie, qui per omnia vellet similitudinem capere in utrisque, duceretur in devium et errorem. Et patet ex dictis ad argumenta Augustini et magistri quid sit dicendum, quia argumenta probant suum propositum ad sensum expositum. — Sed tunc ad alia argumenta: 1° quando arguitur sic 'Nulla essencia una in numero est totum universale'; negatur il'a 1° ex hoc, quia quelibet singularis essencia habens per[37] se[37] superius in predicacione secundum essenciam est totum universale; 2° ex hoc, quia quelibet essencia est unum in numero, quamvis non formaliter insit cuilibet unitas numeralis, i e. singularitas essencie. Sed ista conceditur 'nulla essencia, que est formaliter unum in numero, est formaliter totum universale'; et tunc negaretur, quod essencia divina est sic essencia, quia tunc solum est una persona et non plures. — Tunc ad secundum negatur consequencia; sed sequitur bene, quod quelibet persona habet aliquem modum proprium, quem non habet secundum se essencia, ut non convenit essencie divine generare, spirare et generari. — Ad 3[m] conceditur antecedens et negatur consequencia, supponendo semper, ut prius, quod causa est, a quo alterum habet esse, et sine quo inpossibile est esse, et planum est, quod quelibet persona sic habet esse[39]

---

[36]) *Codd.*: *ante* predicacione *I.* — [37]) *Codd.*: *om. I.* — [38]) *D*: loyce *IH.* — [39]) *Codd.*: se *I male.*

Digitized by Google

ab essencia, sed nec efficienter, ne[40] esset creatura, nec materialiter, nec formaliter inhesive, sed sic, quod quelibet persona est ab ipsa essencia et in ipsa essencia, iuxta illud Johannis 1°: »In principio erat Verbum« (i. e. in essencia Filius) »et Verbum« (i. e. [141B Filius) »erat aput Deum« (sc. Patrem) »et Deus« (quia essencia) »erat[41] Verbum« (i. e. Filius). Cum ergo non potest negari, quod quelibet persona est in essencia et[42] non potest esse sine essencia[42] et habet esse ab essencia, sequitur, quod est ab illa tamquam a causa dativa.

<7.> *Utrum persone divine differunt numero?* Dicendum, quod accipiendo differre numero, i. e. singulariter essencialiter, tunc non. Unde ad istum sensum negatur, quod in personis divinis est numerus trinarius, i. e. tres persone essencialiter singulariter distincte; nam talis numerus trinarius non est simplex unitas, ut trium hominum vel canum. Sed in divinis est pluralitas personarum et simplex unitas unius essencie et non plurium; et hinc dicit magister, quod persone non differunt numero absolute, sed numero personarum; et eadem racione Deus non debet dici triplex, sed trinus. Nam triplex inportat pluralitatem essenciarum, sed trinus non, sed solum personarum, ut dictum est etc.[43]

<Distinccio XX.>

NUnc restat ostendere, quomodo aliqua harum personarum aliam[1] non excellat potencia[1] etc.[2]

<1.> Magister in summa ostendit, quod persone divine in potencia sunt equales, quia sicud earum est una et eadem magnitudo, ita eciam et potencia; probat de Filio per illud ewangelii[3]: »Omnia, que habet Pater, mea sunt.«

<2.> Et de isto est *versus*:

V tres personas fore conprobat eque potentes.

<3> Quia in distinccione septima in questione dictum est, quid est potencia et quotuplex[4] est potencia et quid est omnipotencia et quod tam potens est Pater quam Filius et e contra, et similiter Spiritus Sanctus, queritur tamen breviter: *Utrum quelibet persona divina sit omnipotens.* Et arguitur, quod non; nam omnipotens est, quod potest in omnem actum; sed Filius non potest in omnem actum, ergo Filius non est omnipotens; maior

---

[40]) *Codd.*: ut *H.* — [41]) *Codd. et Vulg.*: exit *I pessime.* — [42]) *Codd.*: *verba* et ∾ essencia *om. I.* — [43]) *I*: *om. Codd.* — [1]) *Codd.*: *om. H.* — [2]) *D*: *om. IH.* — [3]) *Codd.*: *om. D.* — [4]) *Codd.*: quot duplex *I pessime.*

Digitized by Google

videtur patere ex 'quid nominis', et minor, quia Filius non || potest || *141C*
in actum generacionis. Et par est racio de Spiritu Sancto. Item: si Deus esset omnipotens, superflueret secundarum causarum potencia, vel frustra esset aliqua Dei potencia; sed nichil est frustra in operibus Dei, vel ociosum in sua potencia, ergo oportet, quod aliquid possit causa secunda, quod non potest universaliter causa[5] prima.

Sciendum est hic, ut dicit Philosophus 5° Methaphisice, quod potencia per prius dicitur de potencia activa, quam de potencia passiva. Cuius racio est duplex: Una racio, quia potencia passiva magis dicitur ad fieri, quam potencia activa, 2ª racio, quia omni potencie passive correspondet activa, et non e converso, sicud patet de potencia creativa, cui nulla potencia passiva ante creacionem correspondebat. Unde signanter dicit Commentator, quod potencie active correspondet passiva, et e converso, in natura, sed non simpliciter. Hoc ergo signum distributivum 'omnis' solum[6] in conposito huius diccionis 'omnipotens' designat quandam distribucionem pro potencia activa. Unde ideo vocatur Deus omnipotens, quia sua[8] potencia activa potest efficere, quecunque voluerit efficere; sed non dicitur ex eo omnipotens, quod sibi insit omnis potencia tam activa, quam passiva, cum ipse non sit in potencia ad subiectandum passive omnes potencias, que sunt qualitates, sicud subiectat materia prima, nec potencias activas aliarum creaturarum, cum ipse non possit currere, frangi, dividi vel aliter pati, quamvis Deus faciat omnes illos actus[9] et potencias, qui actus et potencie magis inportant inpotenciam, quam potenciam, et propter hoc Deus dicitur magis potens et non inpotens, quod non potest actus huiusmodi suppositaliter exercere, ut non potest currere, sed facit cursum nobilius et perfeccius, quam cum[10] facit Sortes currens. Et per hoc ad argumentum 1ᵐ negatur maior, quia non est suf- *141D*
ficiens racio illa ad omnipotenciam; magis enim dicitur[11] ex eo omnipotens, quod si aliquid vult fieri, eo ipso fit, ut dicitur in notabili Ad 2ᵐ[12] negatur consequencia. Unde quamvis Deus sufficientissime causat quamlibet creaturam, tamen non potest facere compositum[13] naturale[14] sine concausancia principiorum naturalium, puta materie et forme. Unde data omnipotencia Dei nec superfluit potencia secundarum causarum, nec est frustra aliqua Dei potencia.

<4.> Dubitatur iterum, *utrum in divinis personis est ordo.* Videtur, quod non, quia in omni ordine est prius et posterius. Sed in divinis personis nec est prius nec posterius, igitur nec ordo. Maior est Philosophi in multis locis, et minor in Simbolo Athanasii[15]. — In oppositum sic: In divinis est ordo nature et

---

[5]) *Codd.*: *post* prima *H.* — [6]) *Codd.*: *post* conposito *I.* — [7]) *Codd.*: *ante* huius *I.* — [8]) *Codd.*: sub *I errore.* — [9]) *Codd.*: *in I dupplicatum.* — [10]) *Codd.*: *om. I.* — [11]) *Codd.*: *post* eo *I.* — [12]) *Codd.*: argumentum *I.* — [13]) *Codd.*: conposicionem *H.* — [14]) *Codd.*: naturalem *H.* — [15]) *Codd.*: Anathasii *H.*

Digitized by Google

originis, ergo ordo: consequencia tenet ab inferiori ad suum superius, affirmative sine inpedimento[16], et non valet dicere, quod ordo negatur in divinis: esset ordo distrahens vel diminuens; et antecedens patet, quia[17] ordine nature[18] et originali ordinatissime Filius est a Patre et Spiritus Sanctus ab utroque et non e converso; ergo questio vera.

Sciendum est, quod ordo uno modo inportat distinccionem ordinatorum in natura et gradum prioritatis vel posterioritatis instantanee, loci vel temporis, dignitatis vel eternitatis: et ille ordo non est in divinis personis. 2° modo ordo inportat distinccionem personalem et nature unitatem, per quam naturam unum est ab alio originaliter; et ille ordo vocatur nature vel originis, non quod natura ordinetur ab alio, sed quod[19] ordo attenditur secundum naturalem produccionem unius ab altero et originem fontalem unius de alio. Per hoc patet, quod questio ad secundum sensum ‖142A est vera et sic simpliciter concedenda, sed [illegible] ad primum sensum est neganda. Et tunc ad argumentum negatur minor, nisi ad primum sensum restringatur, quod in divinis personis nichil est prius altera persona eternaliter, instanter, temporaliter, vel localiter, sed est prius naturaliter, vel originaliter, sicud superius dictum est plenius circa distinccionem nonam etc.[20]

<Distinccio XXI.>

Hic oritur questio trahens originem ex predictis . . .

<1.> Ista est *distinccio 21ª*, cuis summa est hec. Ostendit magister primo, quod cum dicitur 'solus Pater est' non excluditur Filius a personalitatis consorcio, sed Paternitatis, i. e. quod illa 'solus Pater est' valet illam: 'solus Pater est Pater'; 2° quod[1] cum dicitur 'solus[2] Filius vel solus Spiritus Sanctus' non dividitur Pater et Spiritus Sanctus a Filio personalitatis consorcio, sed filialitatis; 3° ostendit, quod licet dicatur 'solus Pater est Pater' et 'solus Filius est Filius' et 'solus Spiritus Sanctus est Spiritus Sanctus', non tamen dicitur 'solus Pater est Deus' nec e converso 'solus Deus est Pater' nec dicitur 'solus Filius est Deus', nec e converso 'solus Deus est Filius'; similiter dicitur de Spiritu Sancto; 4° ostendit, quod Pater et Filius et Spiritus Sanctus est unus solus Deus, et e converso; et Trinitas est unus Deus, et solus Deus est Trinitas. 5° ostendit, quod cum dicimus 'Trinitas est solus Deus', non intendimus, quin sint creature. 6° ostendit,

---

[16]) *Codd.*: predicamento *I*, *ad quod* in [illegible] *add.* — [17]) *Codd.*: quod *I.* — [18]) *Codd.*: naturali *H.* — [19]) *Codd.*: quia *H.* — [20]) *D*: *om. Codd.* — [1]) *Codd. om. I.* — [2]) *Codd.*: solum *I.*

Digitized by Google

quod nominata una persona respectu predicati communis omnibus personis cointelligenda est et quelibet alia persona divina. Ut cum dicitur 'nemo novit Patrem nisi Filius', cointelliguntur alie due persone.

<2.> Unde[3] *versus*:

X Patrem solum dicens a proprietate
a consorcio paternitatis[4] in essencia[4]
Ipsius Natum disiungis, sunt tamen unum.
dicendum[4]
Esse Deum solum Patrem non est[5] referendum.

<3.> Queritur hic, *utrum iste proposiciones sunt* | *proprie* I42B
vere '*Solus Deus est Deus*', '*Solus Deus creat*', ‚*Solus Pater est*'. . Pro isto sciendum, quod ly. 'solus' vel 'solum' privat consorcium, et hoc dupliciter: vel respectu alicuius vel simpliciter. Tunc privat consorcium simpliciter, quando tollit associacionem alicuius eiusdem nature, vel eiusdem condicionis, ut homo dicitur solus in domo, si non est ibi alius homo, quamvis sint ibi alia multa animalia, vel cetera encia; et sic solus est idem, quod solitarius, et est diccio kathegorica[6]. Et isto modo illa est falsa 'Solus Pater est', similiter illa est falsa 'Solus Pater est Deus'; si vero ly. 'solus' privat consorcium respectu alicuius, et non simpliciter, tunc est diccio sinkathegorica[7] exclusiva et secundum hoc hee sunt vere 'Solus Deus est Deus', 'Solus Deus creat', quia Deus est Deus et non, quod non est Deus, est Deus; ergo 1ª vera — Similiter 'Deus creat' et[8] non, quod non est Deus, creat[8]: ergo 'solus Deus creat'.

Iterum notandum, quod aliquando fit exclusio sive excepcio secundum alietatem essencie, aliquando secundum negacionem suppositi: verbi gracia dicendo: 'tantum Pater est Deus'; si ly. 'tantum' dicit exclusionem solum secundum negacionem suppositi, tunc illa est falsa et exponitur sic: 'Pater est Deus, et non altera persona, quam Pater, est Deus'; ecce[9] secunda exponens est falsa. Sed si ly. 'tantum' dicit exclusionem essencie, tunc illa est vera 'tantum Pater est Deus' et exponitur sic: 'Pater est Deus, et nichil aliud, quam Pater, est Deus', vel 'nichil, quod non est idem Patri, est Deus'. Ecce ambe exponentes sunt vere. Similiter de exceptiva est dicendum, ut 'nisi Pater est Deus'. Si 'nisi' dicit excepcionem secundum negacionem suppositi, falsa est; si secundum negacionem essencie, vera est, ut patet per exponentes. | Unde | I42C
Augustinus 6° de Trinitate ca° 8° tradit pro regula, quod quando profertur persona una, quoad predicatum commune tribus, et si ponitur diccio exclusiva vel exceptiva, cointelligenda est utraque aliarum personarum eo, quod quelibet persona est eadem plena

[3]) *Codd.*: *om. H.* — [4]) *HI*: *glossas prorsus om. D. In H tantum* in essencia *omissum.* — [5]) *Codd* : *om. I.* — [6]) *Codd.*: kathegreumatica *H.* — [7]) *Codd.*: sinkathegeumatica *H.* — [8]) *Codd.*: *verba* et ∽ creat *om. I.* — [9]) *Codd.*: *om. I.*

Digitized by Google

essencia. Et patet, quod in istis proposicionibus non excluditur aliqua persona: »hec est vita eterna, ut cognoscant te solum verum »Deum« Joh. 17°; »nemo venit ad Patrem, nisi per me« Joh. 14°; »nemo novit Patrem, nisi Filius, neque quis novit Filium, nisi
5 »Pater« Matth. 11°; »Que Dei sunt, nemo novit, nisi Spiritus »Dei« 1 Corinth. 2°... et sic de multis aliis dictis, in quibus oportet intelligere quamlibet trium personarum in nominacione unius persone, et hoc propter convenienciam in eadem$_{10}$ essencia$_{10}$. Et ita frequenter, ubi fit mencio explicita tantum de una persona
10 vel$_{11}$ duabus personis, cointelligenda est tercia, si non repugnat predicatum, ut Joh. 1° non fit mencio explicita, nisi de Patre et Filio et tamen indubie intelligitur$_{12}$ Spiritus Sanctus. In produccione eciam Spiritus Sancti non explicatur Filius et tamen indubie intelligitur Filius producens cum Patre... et ita de multis aliis,
15 que oportet fidelem theologum perscrutari.

Unde pro exclusivis ponitur 1ª regula ista: Signum exclusivum, ponens negacionem essencie, si additur predicato, reddit proposicionem de excluso predicato convertibilem cum sua preiacente. Unde sequitur: 'homo est$_9$ tantum animal: igitur homo
20 est' et e contra. Et fundatur ista regula super dicto Philosophi 4° Methaphisice dicente: »homo et unus homo convertuntur« intelligo non attendendo discrecionem sexus, ubi dicit, quod unus addit super ens indivisionem proprie entitatis in se et divisionem
|142 D eius, cui | additur essencialiter ab alio. Et eodem modo dicitur,
25 quod Deus et unus Deus convertuntur. — 2ª regula: Signum exclusivum additum subiecto in proposicione affirmativa ponit inherenciam predicati ad subiectum et removet predicatum ab apposito subiecti, qualicunque specie opposicionis ex postpredicamentis opponatur, ut dicendo 'tantum Pater est'. Ecce ibi ponitur in existencia
30 predicati ad subiectum, et removetur predicatum ab opposito relativo subiecti, quia a Filio. Si enim tantum Pater est, tunc esse Filio non est. Similiter dicendo: 'tantum Sortes est albus$_{13}$' signatur$_{14}$, quod albus$_{13}$ est Sortes et non aliter accidentatus est Sortes et per consequens non est niger Sortes. Similiter$_{15}$ 'tantum cecus est
35 Sortes$_{15}$'. Similiter 'tantum Sortes est'. Et hec regula videtur habere fundamentum in dicto Philosophi 1° Phisicorum disputante contra Parmenidem et Mellissum, ponentes tantum unum esse, ubi arguit: »Si tantum unum est, igitur non plura sunt; racio, »quia unum et plura sunt opposita relative et ergo per signum
40 »exclusivum excluditur unum illorum«; et tunc ultra arguit Philosophus: »Si unum est, igitur principium est et ultra principium »est, igitur principiatum$_{16}$: ergo duo sunt, igitur plura sunt et »prius illatum fuit, quod non plura sunt.« Ex ista regula trahitur,

---

[10]) *Codd.*: eandem essenciam *H.* — [11]) *Codd.*: de *add. H.* — [12]) *Codd.*: cointelligitur *H.* — [13]) *H ex corr. post* tantum; *ceteri codd. habent* asinus, *sed H postea correxit.* — [14]) *Codd.*: signat *I.* — [15]) *Codd.*: *verba* similiter ⌣ Sortes *om. I.* — [16]) *Codd.*: principatum *I.*

Digitized by Google

quod quelibet talis proposicio est inpossibilis, ubi exclusio additur uni correlativorum respectu predicati essencialis vel communis utrique relativorum, quia excludit predicatum ab altero correlativorum, quod est contra naturam eorum. Ideo omnes iste secundum istam regulam forent inpossibiles 'tantum Pater est', 'tantum Pater est Deus in divinis', 'tantum Pater creat', quod tamen non acceptat Augustinus, ut supra dicitur, quia respectu predicati essencialis vel communis semper cointelligenda est quelibet personarum. Unde non admittit istam exposicionem 'tantum Pater est verus Deus', 'Pater est verus Deus et non Filius est verus Deus', sed istam ‖ *143A* 'tantum Pater est verus Deus, ergo nichil aliud a Patre est verus Deus', quod est verum. Nec argumentum Philosophi est[17] efficax, quo arguit 'Si unum est, ergo non plura sunt' eo, quod unum et plura non sunt per se relative opposita, cum unum sit plura. Sed bene sequitur: 'Si unum est, igitur nichil aliud ab uno est'; nam quocunque dato, vel quibuscunque datis ipsa sunt unum in entitate, cum alias unum non esset commune cum ente convertibile. — 3ª regula: Signum exclusivum additum subiecto respectu predicati personalis in secunda exponente non debet habere ly. 'aliud' in secunda exponente, nisi gracia materie contingeret. Et hec regula fundatur in 1° Elencorum a Philosopho dicente quod 'alius' inportat aliquomodo non esse idem a teri, sed 'aliud' inportat omnino, i. e. secundum substanciam, esse diversum ab alio, i. e. re et racione. — 4ª regula: Signum exclusivum additum subiecto respectu predicati essencialis[18], si subiectum est essenciale, exponitur per 'aliud', si personale, tunc per 'alius'; alias non. Unde si arguitur: 'solus Deus creat' vel 'tantum Deus creat, igitur tantum Pater creat' non valet consequencia, quamvis secundum regulam Augustini supradictam consequens est verum eo, quod predicatum est commune tribus personis, et per consequens non excluduntur alie persone, sed cointelliguntur. Sed ad[19] probacionem consequencie, quando sic arguitur: 'Non tantum Pater creat, et Pater creat; igitur aliud a Patre creat' negatur consequencia: et si arguitur: 'Non aliud a Patre creat[20] et Pater creat, igitur tantum Pater creat' negatur iterum consequencia iuxta illam regulam. Et quia Augustini regula concordat cum ewangelio Christi, igitur est pocius amplectenda. Concedo ergo, quod 'tantum Pater creat. quia Pater creat et nichil non idem Patri creat'; et nego istam consequenciam: 'tantum Pater creat, ergo nulla alia persona, quam Pater creat'.

Ex iam dictis potest patere, qualiter in scriptura exclusive | *143B* et exceptive[21] proposiciones sunt[22] secundum Sanctorum logicam exponende.

---

[17]) *Codd.*: *post* efficax *H.* — [18]) *Codd.*: vel *I errore.* — [19]) *Codd.*: aliud per *I pessime.* — [20]) *Codd.*: *om. I.* — [21]) *Codd.*: excepertive *H.* — [22]) *Codd.*: *post* secundum *I.*

Digitized by Google

<Distinccio XXII.>

POst predicta disserendum nobis videtur de nominum diversitate[1] . . .

<1.> Hec est *distinccio 22ª*, que summarie ostendit nominum, que de Deo dicuntur, sex esse differencias, ut quoddam est[2] nomen nocionale, distingwens unam personam ab altera, ut generacio activa, que solum dicitur de Deo Patre; quoddam vero nomen[1] est essenciale cuiuslibet persone singillatim et omnibus divisim, ut Deitas, essencia, bonitas, virtus, sapiencia et sic de aliis; quoddam, quod (sc. translative vel) similitudinarie de Deo dicitur, ut splendor, caracter, speculum; quoddam, quod dicitur de Deo ex tempore et relative ad creaturam; et illud bipartitur, quia aliud est, quod convenit personis omnibus, ut 'Dominus', 'creator', 'conservator' et huiusmodi[3], aliud, quod convenit non omnibus, ut 'incarnatus' solum Filio et 'missus' Filio et Spiritui Sancto; quoddam vero nomen est, quod[4] dicitur de omnibus personis collectim, et de nulla divisim, ut Trinitas, quod non dicitur secundum substanciam, sed est quasi collectim pluralitatem personarum designans.

<2.> Et ista patent per hos *versus*:

Y secat in partes sex nomina, que Deitati
Conveniunt: ea, que de persona referuntur,
Dico relativa, sed subiectiva[5] vocantur,
Per que natura communis significatur.

<3.> Unde est distinccionis 1ª *conclusio*, quod nominum, que de Deo dicuntur, sex sunt differencie; 2ª conclusio: nomina, que proprie pertinent ad singulas personas, dicuntur relative ad invicem, ut Pater, Filius; 3ª conclusio: nomina, que unitatem essencie signant, dicuntur substancialiter de qualibet persona singillatim[6] et de omnibus
|| 143C simpliciter[7] et non pluraliter, ut 'Deus, bonus, magnus et sic de multis; 4ª conclusio: nomen, quod in divinis ad aliquid dicitur, non substancialiter, sed relative dicitur.

Ex iam dictis sequitur, quod omne nomen dictum de Deo vel dicitur absolute vel relative; absolute, ut essenciale, relative, ut personale, et conveniens Deo ex tempore; 2º sequitur, quod omne nomen dictum de Deo secundum substanciam dicitur de tribus personis singulariter et non pluraliter, excepto hoc nomine persona. Unde vere dicitur: »tres persone sunt 'Deus', 'creator', 'substancia', 'essencia'«, sed non vere dicitur: »tres persone sunt persona«

[1]) *Codd.*: *om. H.* — [2]) *Codd.*: *post* nomen *I.* — [3]) *Codd.*: *inclare scr.* — [4]) *Codd.*: datur vel *add. I.* — [5]) *Codd.*: subiecta *H errore.* — [6]) *Codd.*: singulari *H.* — [7]) *Codd.*: singulariter *H.*

Digitized by Google

eo, quod persona non est commune secundum substanciam, de quo post dicetur.

<4.> Dubitatur hic, *utrum aliquod nomen dicatur proprie de Deo.* Videtur, quod non. Nam dicit Dyonisius De divinis nominibus, quod nec nomen est eius, nec opinio, nec sensus, nec racio. Item Augustinus dicit libro 1° De doctrina Cristiana: Non potest facile inveniri nomen, quod tante excellencie conveniat. Unde non potest dici res, sed rerum omnium causa. In oppositum est illud Psalmi: »Dominus nomen illi« et illud Exodi 3°: »Ego sum, qui sum.«

Notandum est hic, quod quedam sunt nomina, quorum signatum[8] prius reperitur in Deo et post in creaturis, ut bonitas, substancia, esse, essencia et sic de aliis multis; quedam vero nomina sunt, quorum signatum[8] reperitur proprie in creaturis et similitudinarie in Deo, que translative et secundum habitudinem de Deo predicantur, ut speculum, splendor . . . et de Deo Jesu lapis, vitis, leo, ovis, serpens, vitulus atque agnus; quedam vero nomina sunt, quorum signatum reperitur in Deo et eorum oppositorum signatum[8] reperitur in creaturis, ut eternus, increatus, inmensus, infinitus, inmutabilis, et sic de similibus, quorum ||*143D* signatum Deo conpetit, et oppositorum (ut puta istorum: creatus, temporalis, mensus, finitus, mutabilis et sic de similibus) signatum conpetit creaturis, quedam eciam sunt[9] nomina, que per eminenciam condicionum perfectarum Deo conveniunt, ut lux, vita, lumen, et de istis omnibus dictum est circa distinccionem 2am de attributis et circa distinccionem 4am de abstractis et concretis. Et patet, quod questio est vera. Et ad dicta Dyonisii et Augustini patet, quod volunt, quod nec nomen, nec opinio, nec racio potest inveniri, que ad plenum excellentissimum Dei esse homini explicaret. Unde dicit Johannes Damascenus: Singulum eorum, que de[10] Deo dicuntur, oportet, non quid est, secundum substanciam signare, sed quod non est, ostendere aut habitudinem quandam ad aliquid eorum, que assecuntur naturam vel operacionem.

Ex quo patet, quod facilius est homini scire, quid Deus non est, quam quid Deus est, ut sepe innuit Augustinus.[11]

---

[8]) *Codd.*: significatum *I.* — [9]) *Codd.*: *om. I.* — [10]) *Codd.*: a *H.* — [11]) *Codd.*: sequitur *add. D.*

Digitized by Google

<Distinccio XXIII.>

PRedictis tamen adiciendum, quod cum omnia nomina, que[1] secundum substanciam de Deo dicuntur[1] . . .

<1.> Hec *distinccio 23ª* ostendit, quod hoc nomen 'persona' dicitur singulariter de qualibet persona, et pluraliter de omnibus, et quod signat substanciam, et per hoc differt ab aliis nominibus substantivis.

<2.> Unde *versus*:

Z substantivis nominibus[2] personam dissimulabis;
Non tres esse deos dicas, nec hec[3] tria, sed tres
Personas; et hoc nos cogit inopia vocum.
Quod Deus est unus et trinus, non dubitamus.

<3.> *Conclusio* vero *1ª* est ista: Persona dicitur ad se et secundum substanciam, et sic non relative; et dicitur de qualibet persona singulariter et de omnibus pluraliter; sed non dicitur de omnibus simul singulariter. Unde vere dicitur: Pater est persona, ‖*144A* Filius in predicacione[2] est persona et due persone, sed non una persona. Et tunc dicitur in textu, quod Greci dicunt tres substancias, i. e. tres ypostases, et unam essenciam; sed nos Latini dicimus solum unam substanciam et tres personas. Item, quod non dicimus tres deos, quia scriptura contradicit, nec dicimus tres substancias vel essencias, ne in summa equalitate ulla intelligatur diversitas; dicimus autem tres personas, quia etsi scriptura non dicit, non tamen contradicit, et ne in Deo intelligeretur singularitas vel solitudo personarum, sed unitas essencie et trinitas personarum. Item, quod Deus non est dicendus singularis, nec diversus, quia singularitas pluralitatem excludit personarum et[4] diversitas unitatem tollit essencie. Et istud dictum sciunt pensare reales logici[5], qui concedunt bene, quod nulla essencia communis est singularis, quia tunc esset incommunicabilis, quamvis concedunt, quod essencia communis, ut animalitas vel humanitas, est res singularis, quia suum per se inferius. Et non sequitur 'essencia communis est res singularis, igitur essencia communis est singularis', quia in antecedente est predicacio secundum essenciam et in consequente formalis eo, quod singularis est forma intencionis secunde; et sic in proposito non sequitur 'Deus est filius singularis, igitur Deus est singularis'. Similiter non sequitur: 'Deus est persona singularis, igitur Deus est singularis'. Et si arguitur: 'Pater est singularis et Filius est singularis et Spiritus Sanctus est singularis, igitur Deus est singularis', manifestum est, quod non sequitur. Sicud in simili

---

[1]) *Codd.*: *verba* que ∾ dicuntur *om. H.* — [2]) *H*: *glossam om. ID.* — [3]) *H*: b [!] *ID.* — [4]) *Codd.*: *om. I.* — [5]) *Codd.*: laici *I.*

Digitized by Google

non sequitur 'Sortes est singularis et Plato est singularis, et sic de aliis hominibus singularibus; igitur homo est singularis' sup- | *144B*
ponendo semper, quod subiecta supponant simpliciter pro essenciis communicatis multis personis. Unde sicud universalitas non potest inesse singulari per se et simpliciter singulari, sic nec singularitas potest inesse universali, quia sunt raciones ex opposito distincte. Et tunc in fine dicit magister, quod in Trinitate nulla est diversitas, et si aliquando inveniatur dictum 'tres persone diverse', tunc 'diversas[6]' dicit 'distinctas'. Hoc tantum sonat, quod non vult dicere diversas essencialiter, sed distinctas personaliter. Item dicit magister, quod in Deo non est diversitas nec multiplicitas, quia non est essenciarum multitudo in Deo, propter quod Deus non est dicendus multiplex, sed trinus et simplex.

<4.> Queritur circa istam distinccionem, ***utrum persona in divinis sit nomen substancie vel relacionis.*** Et quidam dicunt, quod solum relacionis[7]; quidam[8], quod solum substancie, quidam vero substancie principalius et posterius relacionis. Primi habent illud dictum Boecii libro de Trinitate: »Omne nomen ad »personas pertinens signat relacionem«; et quia nullum nomen magis ad personas pertinet, quam hoc nomen 'persona', ergo hoc nomen persona principaliter signat relacionem. — Secundi habent illud dictum Augustini 7° de Trinitate: »Cum dicimus per»sonam Patris, non aliud dicimus, quam substanciam Patris. Ad »se quippe dicitur persona, non ad Filium, vel Spiritum Sanctum, »sicud ad se dicitur Deus.« Ergo videtur, quod hoc nomen persona solum significet substanciam. — Tercii habent pro se, quia persona dicit suppositum et quia suppositum distinctum est et ipsa distinccio || *144C*
dicit relacionem: igitur persona principaliter signat relacionem.

In isto dubio accedo ad dictum Augustini et dico, quod ly. 'persona' est[9] principaliter nomen substancie et non relacionis; signat enim primarie substanciam singularem intellectualem et secundarie substanciam communem absolutam, sicud hoc nomen Sortes primarie signat hominem singularem et secundarie hominem communem. Nam alias hec esset falsa 'Sortes est homo', si non idem signatum esset subiecti et predicati; similiter hec esset falsa 'persona est essencia divina' ex eadem racione.

Ubi pro maiori intelligencia est sciendum, quod singulare vel individuum est communissimum signacione inter signa signancia rem singularem, conpetens rei cuiuscunque generis predicamentalis, suppositum vero est contraccius substancie limitatum. Persona vero est signacione specialissimum, quia solum racionalis nature individuum. Unde dicitur ethimologice 'persona' quasi 'per se una'. Et describitur sic a Boecio: »Persona est racionalis nature in»dividua substancia'; 'individua' i. e. indivisibilis in partes sub-

---

[6]) *Codd.*: diversitas *H.* — [7]) *Codd.*: et *add. I.* — [8]) *Codd.*: dicunt *add. I.* — [9]) *Codd.*: dicitur *H.*

Digitized by Google

iectivas eiusdem nature. Unde quamvis non repugnat eandem personam esse communicabilem multis naturis, ut patet de Christo, qui est tam natura divina quam humana, cum sit Deus et homo, repugnat tamen personam communicari multis suppositis eiusdem nature. Ex quo patet, quod nulla persona est plures persone. Sed contra Augustinus dicit: 'propterea dicimus tres personas, quia commune est eis id, quod est persona'. Et magister concludit dicens: »Cum persona secundum substanciam dicatur, unde et »tribus commune est id, quod persona est; cum igitur persona »tribus commune est, sequitur, quod aliqua persona est plures »persone«. Et confirmatur. Nam sicud commune est multis hominibus, quod quilibet illorum sit homo, similiter[10], sicud commune
|144D est tribus personis, quod quelibet illarum[11] sit Deus, sic commune est multis personis, quod quelibet illarum sit persona. Sed ex primo sequitur communis humanitas multis hominibus participata, et ex 2° sequitur communis essencia divina tribus personis communicata, ergo[12] ex 3° sequitur per simile communis persona pluribus personis communicata.

Item confirmatur sic: 'persona est persona et non est persona, quin illa est persona; igitur quelibet persona est persona'. Consequencia tenet per exponentes proprias et quelibet exponencium est vera; ergo consequens est verum. Sed in consequente predicatur persona univoce de pluribus, igitur formaliter est commune. Hic breviter dicitur, quod persona non est formaliter commune sic, quod communicaretur pluribus personis, sed ad sensum Augustini et magistri est commune signacione[13]. Ex quo patet, quod 1ª consequencia non valet 'persona tribus commune est, igitur aliqua persona est plures persone'. Ad secundum cum arguitur 'sicud commune est tribus personis, quod quelibet illarum sit Deus etc.' dicitur negando hoc. Nam communicatur Deus tribus personis sic, ut sit tres persone; et sic est eis secundum esse commune, sed non sic persona. Et similiter negatur confirmacio primi argumenti. Ad terciam confirmacionem, cum arguitur: 'quelibet persona est persona', negatur illa in sensu proprio, sc. in isto, quod cuilibet persone est commune esse personam. Sed in signacione analoga potest concedi equivocando, sicud concedunt inproprie logici, quod quilibet illorum est Sortes, demonstratis quatuor vel quinque hominibus, qui vocantur illo nomine Sortes. Nam Sortes, cum sit ultimo singulare, non signat plura, nisi equivoce, et sic in inducentibus semper supponit Sortes pro alio in una proposicione, quam in alia, sicud sic inducendo 'quilibet homo est iste' demonstrato Petro; illa est falsa; sed[14] equivocando arguitur sic pro ea: 'Iste est homo iste' demonstrato ipsomet 'et iste homo
|||145A est iste' demonstrato alio ipsomet; ||| 'ergo quilibet homo est iste'.

---

[10]) *Codd.*: *om. I.* — [11]) *Codd.*: *post* sit *I.* — [12]) *Codd.*: et *H.* — [13]) *Codd.*: et *add. H.* — [14]) *Codd.*: sicut *H.*

Digitized by Google

Planum est, quod consequencia propter equivocacionem non valet. Sic est in illa 'Quelibet persona est persona', unde nec subiectum est distributum, quoad suppositum, sed solum ad equivocam signacionem, similiter predicatum non distribuitur ad esse, cum non habet rem correspondentem, que esset communis tribus personis eo, quod persona ex parte rei est incommunicabilis pluribus eiusdem nature. Et patet, quod persona ex parte rei est penitus singulare, quamvis hoc signum 'persona' est signacione[15] commune etc.[16]

<Distinccio XXIV.>

Hic diligenter inquiri oportet, cum in Trinitate . . . [1]

<1.> Ista est *distinccio 24ª*, in qua magister ostendit, quid signant nomina inportancia unitatem vel pluralitatem, ut unus, duo, tres et eorum annexa, ut singularitas, diversitas, multiplicitas, distinccio et solitudo[1].

<2.> Et est *conclusio 1ª* ista: cum dicitur 'unus Deus', multitudo deorum excluditur, nec numeri quantitas in divinitate ponitur; — *2ª conclusio*: cum dicimus 'plures personas', tunc solitudinem et singularitatem excludimus et multiplicitatem, nec diversitatem (subaudi: essencie) ponimus; — *conclusio 3ª*: cum dicimus tres esse personas, nomine trinarii non quantitatem (subaudi: predicamentalem) in Deo ponimus, nec diversitatem (subaudi: essencialem). Et sic ex tota distinccione innuitur, quod nec est numerus predicamentalis in divinis, nec distinccio vel diversitas essencialis, nec unitas in personis, nec multiplicitas essencie, nec solitudo Patris aut persone alterius. Et magister vult, quod omnia illa solum negative dicantur in divinis.

<3.> Unde[2] *versus*:

i. e. distinccio 24a[2]
A: cum de trino dicis, tria vel duo vel tres;
ut est distinccio, pluralitas, multiplicitas in Deo[3] a Deo, nominative predicando[2]
Et sic de reliquis nil ponis, sed removes sic.

Et magister dicens, | quod nomina numeralia solum privative | *145 B* dicuntur de Deo, non tenetur.

<4.> Pro quo dubitatur hic, ***utrum termini numerales ponunt aliquid in divinis.*** Et[4] videtur, quod non, secundum magistrum. Racio, quia non ponerent aliud, nisi rem sui generis, et per con-

---

[15]) *Codd.*: significacione *H.* — [16]) *I*: sequitur *D*, *om. H.* — [1]) *Codd.*: similitudo *H.* — [2]) *Codd.*: *om. HD.* — [3]) *I*: *glossas prorsus om HD.* — [4]) *Codd.*: *om. H.*

Digitized by Google

sequens quantitatem predicamentalem, que Deum accidentaliter denominaret. Consequens falsum, igitur questio falsa. — In oppositum sic: Si nichil ponunt termini numerales in divinis, tunc sunt termini ficti, et per consequens, cum affirmative dicuntur de divinis per copulam de presenti, reddent proposiciones falsas; ergo iste erunt false 'Deus est unus', 'persone sunt[5] tres', 'Pater et Filius sunt due persone' . . . Sed istud contradicit sacre scripture, ergo oportet, quod termini huiusmodi aliquid ponant[6] in divinis; ymmo si nichil ponunt in divinis, sed solum inducuntur ad remocionem sic, quod unitas excludat pluralitatem dicendo 'unus Deus est, ergo excluditur pluralitas Deorum', et quod pluralitas excludat unitatem, ut dicendo 'plures sunt persone, ergo excluditur unitas personarum', tunc erit circulacio dicendo: 'ideo unus Deus est, quia non sunt multi vel plures; et ideo non sunt plures, quia unus est'. Sed circulacionem in causis sic ponere est inconveniens, ergo oportet, quod numerales termini ponant aliquid in divinis.

Notandum est, quod unum dupliciter accipitur: sc. unum, ut est principium numeri predicamentalis, et unum, quod est transcendens convertibile cum ente. Item numerus, secundum Philosophum 11° Methaphisice, est congregacio unitatum; et quia congregacio non videtur esse, nisi distinctorum, ideo omnis numerus predicamentalis fundatur in distinctis. Dicitur autem numerus secundum Philosophum 5° Methaphisice quinque modis: duobus per se et tribus per accidens. Et iuxta hoc aliqua sunt varie distincta; aliqua essencialiter, ut homo et asinus — et illa distinccio causat numerum essencialiter distinctorum; aliqua sunt distincta per materiam, ut due partes ligni continui — et illa distinccio causat numerum materialiter distinctorum quantitativorum. ||145C Aliqua[7] distingwuntur || proprietatibus vel formis accidentalibus, ut Sortes sedens distingwitur a se non[8] sedente — et exinde causatur numerus accidentaliter distinctorum; aliqua vero distingwuntur proprietatibus non accidentalibus et racionibus formalibus, ut universale et eius singulare, ut homo et Sortes — et exinde causatur numerus non essenciarum[9] distinctarum[10], sed racionum et proprietatum formalium, secundum quas quodammodo ponunt in numerum. Et isto modo numerus transcendens[11] potest Deo aut divinis attribui; propter quod dicit Augustinus: 'Quid est numerosius Deo, in quo sunt ydee omnium vivencium in summa equalitate'?

Ex iam notatis patet, quod unitas, ut est transcendens, vere et positive dicitur de Deo, sicud et ens, cum vere et primo Deus dicitur unus, sicud vere et primo dicitur ens; non tamen unitas

---

[5]) *Codd.*: *om. H errore.* — [6]) *Codd.*: ponunt *H errore.* — [7]) *Codd.*: vero *add. H.* — [8]) *H*: *om. DI.* — [9]) *Codd.*: essencialiter *H.* — [10]) *Codd.*: distinctorum *H.* — [11]) *H*: transcenditur *ID.*

Digitized by Google

addit aliquid perfeccionis ipsi Deo, nec inest ei accidentaliter. Similiter dicendum est de numero et ceteris, que transcendenter Deo conveniunt, et non, ut sunt species predicamentalis[12] quantitatis. Et[13] ad argumentum negatur consequencia et magister salvetur sic favorose, quod termini numerales nichil realis per addicionem, nec aliquid accidentaliter ponunt in divinis eo, quod nec unitas addit perfeccionem Deo, nec ei accidentaliter inest. Et similiter de aliis numeralibus est dicendum.

<Distinccio XXV.>

PReterea considerandum est, cum hoc nomen persona[1] . . .

<1.> Ista est *distinccio 25[a]*, in qua magister determinat de hoc nomine persona. Et est in summa distinccionis unica conclusio ista: Hoc nomen persona aliquando capitur pro essencia, aliquando pro ypostasi, i. e. pro re, que est persona, aliquando pro proprietate personali.

<2.> Unde[2] *versus*:

25[a]
B vox persone varie[4] tria signat, que sunt[5]
i. e. subsistencia[3]
Ypostasis ac essencia proprietasque.

<3.> Et istam signacionem cognoscunt, qui sciunt, quod ly. 'persona' primarie signat personam, et secundarie essenciam, et 3°, sed valde remote, signat relacionem. Essenciam signat dicendo | *I 45D* 'Pater est persona, Filius est persona et Spiritus Sanctus est persona, i. e. essencia'. Et sic pro signacione secundaria et non primaria hec proposicio est vera 'persona est commune tribus'. Unde dictum est, quod persona non est commune secundum esse ad tres ypostases, quia solum essencia et ea, que ad essenciam de per se primo pertinent, sunt communia secundum esse omnibus personis, non autem sic persona eo, quod est contra racionem, i. e. contra diffinicionem persone, quod communicetur secundum esse pluribus personis, cum persona sit incommunicabilis substancia pluribus suppositis eiusdem nature.

<4.> Dubitatur circa hanc distinccionem, *utrum persona dicatur univoce de Deo et de creatura.* Et videtur, quod

---

[12]) *Codd.*: predicamentales *H.* — [13]) *Codd.: om. I.* — [1]) *Codd.*: etc. *add. D.* — [2]) *I: om. HD.* — [3]) *I: om. Codd.* — [4]) *Codd.*: variare *I errore.* — [5]) *In Codd. in secundo versu.*

Digitized by Google

sic. Nam persona vere dicitur de Deo et de creatura, et non equivoce, cum partes descripcionis persone, sive sint res sive intenciones, equaliter Deo et creature conveniunt. Nec eciam analogice, quia persona non per prius convenit Deo, quam creature, cum a creaturis hoc nomen persona est translatum ad Deum. — In oppositum sic: Suprema[6] univocacio est in genere generativo; et cum Deus sit extra omne genus predicamentale, sequitur, quod nec persona convenit univoce Deo et creature, quia si sic, oporteret hoc fieri in genere predicamentali.

Dicendum est, quod persona nec pure univoce, nec pure equivoce, sed analogice dicitur de Deo et de creatura Nam quantum ad esse prius convenit Deo, cum persona divina eternaliter prius est, quam creatura, in sua existencia. Sed quantum ad modum signandi, sive nominis inposicionem, prius dicitur de creatura, quam de Deo. Nomen enim persone prius fuit inpositum creature et exinde translatum est ad divina, ut tactum est in argumento. Et patet, quod questio est falsa: ex ista racione scilicet, quod nichil est univocum Deo et creature, cum non possit Deo et creature ||I 46A conpetere eadem racio sive diffinicio || essencialis, cum non potest Deus essencialiter diffiniri. Tunc ad argumentum: negatur secunda pars assumpti, et dicitur, quod persona, quoad esse, prius convenit Deo quam creature etc.[7]

<Distinccio XXVI.>

Nune de proprietatibus personarum, quas sepe racione commemoravimus[1] . . .

<1.> Hec est *distinccio 26ª*, in qua tractatur de proprietatibus personarum. Et est summa hec. Primo hoc nomen ypostasis secundum Jeronimum venenum includit; 2°, quod tres sunt nociones sive proprietates trium personarum, quia generare Patris, generari Filii et processio Spiritus Sancti; 3° quod tantum unus est[2] naturalis Dei Filius, sed adopcione plures; 4° quod, quamvis sunt multa dona Dei, tamen Spiritus Sanctus appropriate[3] dicitur donum; 5° quod tota Trinitas dicitur Spiritus Sanctus, sed hoc est secundum substanciam et non relative; 6° quod[4] licet Spiritus Sanctus dicitur relative ad Patrem et ad Filium, non tamen suis vocabulis e contrario correspondent. Unde, quamvis vere dicitur[5]

---

[6]) *Codd.*: summa *H.* — [7]) *I*: sequitur *D*, *om. H.* — [1]) *Codd.*: come *I.* — [2]) *Codd.*: *post* tantum *D*, *post* naturalis *H.* — [3]) *Codd.*: a proprietate *I.* — [4]) *Codd.*: *om. H.*

Digitized by Google

Spiritus Sanctus Patris, non tamen dicitur Pater Spiritus Sancti, nec eciam dicitur Filius Spiritus Sancti, quamvis dicitur Spiritus Sanctus Filii.

<2.> De iam dictis sunt isti *versus*:

26c supple: Spiritui Sancto procedere
C generare Patri proprium, Nato generari; 5

Cristus naturale adopcione (Cristiani[7] predestinati)
Filius est unus natura, munere plures;

i. e. Spiritum Sanctum Patris et Filii quamvis sint alia plura
Pneuma Sacrum proprie donum nos dicimus esse.

divisim i. e. Spiritus i. e. Sanctus
Et Pater et Natus dicuntur flatus et almus,

i. e. absolute dicendo Spiritus Patris
Sed substantive, licet ad Patrem referatur

Spiritus S. vel donum (sc. nomen Patris[8]) non refertur ad Pneuma (sc. ut diceretur Pater Spiritus S.[9])
Pneuma Sacrum, tamen hoc non sic respondet ad ipsum. 10

<3.> Notandum est pro ista distinccione, quod[10] proprietates sive nociones personales sunt quinque: sc. paternitas, innascibilitas in Patre, communis spiracio, que est communis Patri | | *146B* et Filio, filiacio in Filio, et processio in Spiritu Sancto. Quatuor ex hiis sunt proprietates, quia communis spiracio non est proprie 15 proprietas, quia convenit duobus; modo proprietas propria convenit uni soli.

Item sciendum, quod nocio dicitur exinde, quia est principium noscendi personam[11] eo, quod ducit in noticiam persone, ut dictum est circa distinccionem quartam. Sed proprietas dicitur, 20 in quantum distingwit, relacio, in quantum refert ad aliquid, proprietas personalis, in quantum constituit personam. — Item sciendum, quod ex hiis quinque nocionibus tantum sunt quatuor relaciones; nam innascibilitas non est relacio, nisi per reduccionem. — Item: tres sunt nociones personales, sc. constituentes personas. Nam 25 communis spiracio et innascibilitas dicuntur nociones personarum, non autem personales, ut dicit S. Thomas.

<4.> Dubitatur hic breviter, *utrum relaciones in divinis sint res reales*. Et arguitur, quod non. Nam si essent res reales, tunc vel essent substancie, vel accidencia; sed utrumque 30 est inconveniens, quia si primum, tunc paternitas, filiacio, processio forent substancie vel substancia. Si primum, sequitur pluralitas substanciarum in divinis; si secundum, sc. quod essent

---

[6]) *Codd.*: distinccio *add. H.* — [7]) *Codd.*: Cristianum *I.* — [8]) *Codd.*: *om. H*, Pater *I.* — [9]) *In his glossis aliqua (pauca) D vel H om.; pauca in I manu recentiori addita sunt, pauca inepte abbreviantur.* — [10]) *Codd.*: et *I errore.* — [11]) *Codd.*: *in I inepte abbreviatum.*

Digitized by Google

substancia, tunc quodlibet illorum predicabitur de qualibet persona, sicud predicatur substancia, et sic Filius esset paternitas, et Pater esset filiacio, et quelibet persona processio. Si vero dicitur, quod sint accidencia[12], cum formaliter predicantur de personis, sequitur, quod in personas divinas cadunt accidencia. Cuius oppositum magister deducit in presenti per Augustinum. — In oppositum arguitur sic: Si relaciones in divinis non sunt res reales et sunt, tunc solum sunt ab intellectu dependentes, nichil[13] preter intellectum in personis ponentes. Consequens falsum, cum nativitas Filii con- ‖146C stituat eternaliter personam, ‖ inexistens sibi aliqualiter, qualiter non inexistit Patri.

Sciendum est, quod secundum omnes doctores katholicos relaciones ponuntur in divinis, sed diversimode. Nam quidam dixerunt, quod nichil ponunt, nec in essencia, nec in personis intrinsecus, sed sunt quasi assistentes extrinsecus ex mutua habitudine persone ad personam. Alii dixerunt, quod ipse relaciones sive proprietates nichil sunt aliud, nisi ipse persone, que se ipsis distingwuntur. Unde Paternitas non est aliud quam Pater, ut dicunt; signantur[13] tamen huiusmodi relaciones in abstracto secundum modum emphatice locucionis, sicud solet dici 'rogo benignitatem tuam' i. e. te benignum. Alii dicunt communiter et vere, quod relaciones secundum rem sunt in personis, quia habent ibi aliquid, super quo fundantur, et tamen distingwuntur a personis. Sicud enim esse Patrem hominem habet fundamentum in ipso homine, et tamen distingwitur ab homine, sic paternitas in divinis est in prima persona, puta Patre, et tamen, ut relacio, distingwitur ab ipsa persona sive ypostasi; non tamen est accidens eius, sicud esse Patrem accidit homini, homo enim contingenter incipit esse et desinere pater pro tempore dato, persona autem divina prima eternaliter sine incepcione et desicione est Pater; analog'ce ergo conveniunt relaciones divine cum relacionibus creaturarum. Et quia creaturarum relaciones multe sunt reales, ut paternitas, filiacio, de necessitate oportet relaciones in divinis esse non solum ymaginarias, sed reales. Et ad argumentum in oppositum, cum arguitur 'quia tunc vel essent substancie vel accidencia' dicitur, quod neutrum illorum, sed sunt persone relate sive ypostases[14].

---

[12]) *Codd.*: et *add. ID.* — [13]) *Codd.*: *in I inepte abbreviatum.* — [14]) *Codd.*: sequitur aliud *add. D.*

Digitized by Google

<Distinccio XXVII.>

Hic queri solet, utrum proprietates, quas Hilarius[1] . . .

<1.> Hec est *distinccio 27[a]*, in qua 1° ostenditur se- |*146D*
cundum Augustinum et Hilarium, quod tres sunt in Deo proprietates. Nam secundum Augustinum proprium est Patris, quod genuit Filium, Filii autem, quod sit genitus a Patre, et Spiritus Sancti, quod procedit ab utroque. Sed secundum Hilarium proprium est Patris, quod semper Pater est, Filii, quod semper Filius est, Spiritus Sancti, quod semper Spiritus Sanctus, sive donum, est. Sed iuxta alios paternitas Patris proprietas est et filiacio Filii et processio Spiritus Sancti; eedem tamen proprietates in locucionibus huiusmodi sunt signate. — 2°, quod hoc nomen Pater duo signat, sc. ypostasim et relacionem; similiter Filius et Spiritus Sanctus. Sed hec nomina 'paternitas', 'filiacio', 'processio' et hec verba 'gignere', 'gigni' et 'procedere' relaciones et non ypostases signant. — Ex quo 3° patet, quod cum nomina relacionum ponimus in predicatis, nociones tantum ipsas significamus, non ypostases, ut cum dicimus 'Deus genuit', i e. habuit Filium, 'Deus genitus est', i. e. habet Patrem, et tunc omnia predicata subiectum limitant ad standum pro[2] ypostasi sive pro persona. — 4° quod licet Pater et Filius sint[3] nomina personarum, sunt tamen alia, que eis equivalent, ut Genitor et Genitus, Verbum, Ymago. — 5° omne, quod secundum substanciam dicitur, non dicitur de una persona sine altera. Unde Augustinus dicit: »Quidquid in Deo ad se dicitur, »non dicitur alter sine altero« i. e. quidquid predicatur secundum se substancialiter, de utroque dicitur; ergo nec Pater est Deus sine Filio, nec Filius est sapiencia sine Patre substantive accipiendo[4] sapienciam, non relative, ut dicitur Filius sapiencia Patris. — 6°, quod licet Deus, lumen, sapiencia et huiusmodi secundum substanciam dicuntur, et nunquam relative, aliquando tamen pro personis vel pro relativis accipiuntur, sed non relative, ut cum dicitur Deus de Deo, i. e. Filius de Patre, lumen de lumine, sapiencia de sapiencia, i. e.[5] Filius[6] de Patre[6] in subiecto pro una persona et in pre- ||*147A*
dicato pro altera accipiuntur. Sed secundum nomina personarum nunquam dicitur illud de illo in eodem vocabulo, ut non dicitur Verbum de Verbo, nec Filius de Filio, quia huiusmodi nomina diversis personis convenire non possunt. — 7° concluditur, quod sicud nomina substancie[7] aliquando distincte unius persone intelligenciam faciunt, sic aliquando[8] duarum et aliquando tocius Trini-

---

[1]) *Codd.*: *om. H.* — [2]) *Codd.*: per *I.* — [3]) *Codd.*: sunt *H.* — [4]) *Codd.*: capiendo *H.* — [5]) *H*: *om. DI.* — [6]) *HI*: *om. D.* — [7]) *I*: *om. HD.* — [7]) *Codd.*: substantive *I.* — [8]) *Codd.*: ut *I.*

Digitized by Google

Pater[9] Pater[9] Filius[9]
tatis. Exemplum primi: Deus generat. Exemplum secundi: Deus spirat.
Pater[9] et[10] Filius[9] et[10] Spiritus Sanctus[9]
Exemplum tercii: Deus est bonus.

<2.> De hiis dictis sunt isti *versus*:

Distinc.[11] 27a[12] Augustinus et Hilarius personarum
D duo doctores in easdem proprietates
quamvis aliis nominibus nominant i. e. Pater[12] sc. ypostasim et relacionem
Sensu concordant; nomen Patris duo signat.
dum sumitur hoc nomen sapiencia[12] Filius
Est substantive sapiencia cum Patre[13] Natus
Atque relative Verbum Genitus quoque solus;
intelligis de Patre Filius
Personam[14] tangis, dicens 'de lumine lumen'.

Natus[17] est solus Verbum, solus[12] Genitus, solus Filius, quia illa dicuntur non secundum substanciam, sed relative, et sic tantum[12] uni conveniunt[17].

neutraliter (corripiendo)[15] masculine (producendo)[16], quia neutraliter dicit essenciam, sed masculine personam[16]
Dic, quod idem Pater, quod Natus, non tamen idem.

<3.> Pro ista distinccione et pro sequente est *sciendum*, quod Filius Dei dicitur Verbum et dicitur Ymago, Verbum Patris et Ymago Patris. Verbum Patris, quia manifestans Patrem et omnia alia; unde dicit Augustinus 6° De Trinitate, quod ipsum Verbum sit ars omnipotentis Dei, plena omnium racionum vivencium. Dicitur autem Filius Dei Verbum ad similitudinem verbi interioris, ad cuius conpletam racionem tria concurrunt. 1[m] est[18] conversio ipsius intellectus ad intelligibile; 2[m] est naturalis generacio similitudinis rei intelligibilis; 3[m] est ordo ad manifestandum se in illo vel sibi[19], ut quando aliquis loquitur alteri vel sibi. Non enim species rei quiescens in memoria verbum dicitur, sed species informans aciem cogitantis ab illa genita Sic Filius Dei est[20] verbum intrinsecum mentis Dei Patris, quo Deus Pater intelligit omne |147 B intelligibile; | et est naturaliter generatum a Patre et tercio manifestativum[21] sui et Patris. Pater autem non dicitur Verbum, quia non producitur ab aliquo, et Spiritus Sanctus eciam non dicitur Verbum, quia non producitur per modum nature ab alio. Et ideo dicunt communiter omnes, quod Verbum non dicitur essencialiter, sed personaliter.

Dicitur eciam Filius Dei Ymago, quia ad imitacionem Patris[22] producitur. Unde Philosophus 6° Topicorum dicit, quod

---

[9]) *Codd.*: *om D.* — [10]) *Codd.*: *om. HD.* — [11]) *D*: *om. HI.* — [12]) *Codd.*: *om. H.* — [13]) *Codd.*: *om. I.* — [14]) *Codd.*: persona *I.* — [15]) *Codd.*: capiendo *I pessime.* — [16]) *Codd.*: *verba* producendo ∾ personam *om I.* — [17]) *Codd. verba haec* natus ∾ conveniunt *in marg. addunt.* — [18]) *Codd.*: *om. I.* — [19]) *Codd.*: ibi *I.* — [20]) *Codd.*: *post* verbum *I.* — [21]) *Codd.*: sui manifestativum *add. D* — [22]) *Codd.*: *post* producitur *I.*

Digitized by Google

ymago est, cuius generacio est per imitacionem; et iuxta hoc ymago plane solum Filio convenit. Et sic dicitur secundum Augustinum in textu huius distinccionis[23], quod solus Filius dicitur ymago. Unde Pater non est ymago sic dicta, quia non est ei generacio per imitacionem, similiter nec Spiritus Sanctus est sic ymago, cum eius esse non est per generacionem. Unde ad ymaginem tria[24] requiruntur, sc. relacio — et sic filius est ymago patris, quia refertur ad patrem; 2° requiritur similitudo — et sic Filius Dei est similis Patri; 3° requiritur imitacio — et sic Filius[25] est ymago Patris, quia producit Spiritum Sanctum, sicud et Pater. — Et patet ex dictis, quod proprie et Verbum dicitur personaliter et Ymago.

<4.> Dubitatur hic, ***utrum Verbum in divinis dicatur metaphorice vel[26] proprie.*** Et videtur, quod solum metaphorice[26] ex eo, quod sicud verbum mentale, vocale vel scriptum est in intellectu, ut mentale, et in sensu, ut vocale[27] vel scriptum, sic quodammodo verbum Dei Patris est in corde Patris eternaliter secretum et demum per eructacionem manifestatum iuxta illud Psalmi: »Eructavit cor meum verbum bonum[28]«, ut eciam foret ad sensum in humanitate cognitum. Sed e contrario videtur, quod Verbum in divinis est proprie verbum, cum sit verbum, quod non incipit, nec desinit esse prolatum. — Hic dicitur, quod verbum, prout in intellectu consistit, dicitur proprie de Filio || et prius, || *147 C* quam de aliis; sed verbum sensibile, ut vocale vel scriptum, dicitur verbum metaphorice[29].

<Distinccio XXVIII.>

PReterea considerare oportet, quod non tantum tres . . .

<1.> Ista est ***distinccio 28a***, cuius summa est hec: 1° habetur, quod ingenitus tantum de Patre dicitur relative, et quod alia nocio est ingenitus, alia genitor; 2° habetur, quod Spiritus Sanctus dicitur 'non genitus', sed proprie non dicitur ingenitus, quia ingenitus dicitur secundum nocionem innascibilitatis et originis; et 3° quod Ambrosius nolebat uti isto vocabulo 'genitus' propter hereticos Arrianos.

<2.> Et pro isto sunt hii ***versus***:

E sed et 'ingenitum' proprie Patrem voco solum[1],
Verum 'non genitus' dici quit[2] Spiritus almus.
Voce sed 'ingeniti' non vult Ambrosius uti.

---

[23]) *Codd.*: diccionis *I errore.* — [24]) *Codd.*: concurrunt et *H add.* — [25]) *Codd.*: Dei *add. H.* — [26]) *Codd.*: *verba* vel ~ methaphorice *om. I aberrans oculis.* — [27]) *Codd.*: mentale *H.* — [28]) *Codd.*: et *add. H.* — [29]) *Codd.*: sequitur etc. *add. D.* — [1]) *Codd.*: sole *I.* — [2]) *Codd.*: quid *I.*

Digitized by Google

<3.> Et 4° preter iam dicta habetur, quod sicud diversum est[3] 'ingenitum' et 'genitum', ita diversum est esse Patrem et esse Filium et esse Spiritum Sanctum, quia alia nocione Pater est Pater, quia paternitate, et alia Filius, quia filiacione etc — Et 5° consequenter[4] habetur, quod aliud est, quo Pater est, et aliud, quo Filius est; non tamen Pater aliud est, quam Filius, nec Filius aliud[5] est, quam Pater. Unde idem est Pater et Filius, sed non est idem esse Patrem et Filium. — 6° habetur, quod sicud solus[6] Filius dicitur Verbum et Ymago, ita solus dicitur 'nata sapiencia' vel 'genita'. Et nata sapiencia capitur ibi pro ypostasi, non pro essencia. — Et ultimo habetur, quod licet ymago dicitur relative, ut Filius, aliquando tamen intelligenciam essencie facit, et tunc dicitur ad[7] se, i. e. absolute, et non relative.

<4.> Propter quod queritur hic, ***utrum ymago in divinis dicatur essencialiter***. Et videtur, quod non. Nam de racione yma-
|147D ginis est, ut referatur realiter ad alterum, ut dictum est | in[8] precedenti distinccione. Sed essencia divina nec refertur realiter ad personas, nec ad creaturas, nec ad se ipsam, nec ad[8] aliud[9], quod non est: ergo non est essencia divina ymago. Item: ymago est alicuius ymaginati ymago et racione ymaginis est, quod sit ab illo exemplata[10], cuius est ymago, et quia essencia divina penitus nullius est ymago eo, quod a nullo est exemplata, ergo non dicitur essencialiter ymago. — In oppositum videtur esse magister, allegans Augustinum in textu.

Notandum est hic, quod 'ymago' proprie dicitur, ut in precedenti distinccione dictum est[8], quod ad imitacionem alterius producitur; et sic tenetur solum personaliter et solum Filio conpetit. Alio modo ymago dicitur communiter, sc. illud, in quo aliqua se imitantur, et ut sic tenetur essencialiter et convenit essencie divine, quia in ipsa se persone imitantur. 3° modo ymago dicitur, ad cuius imitacionem aliquid[11] producitur, et sic tenetur essencialiter et personaliter simul pro unitate essencie et trinitate personarum, ad quarum ymaginem factus est homo iuxta illud Genesis 1°: »faciamus hominem ad ymaginem et similitudinem »nostram«, sc. ut sicud nos sumus unum in essencia et tres in personis, sic homo interior efficiatur unum in esse et tres potencie. Unde magis proprie dicitur homo interior ymago sacratissime Trinitatis, quia factus est ad Trinitatem ymago, quam[12] ipsa Trinitas[13] dicatur ymago. Ymago enim, ut dictum est, presupponit alterum, a quo fiat et ad cuius exemplar fiat. Et patet, quod questio est vera.

---

[3]) *Codd.*: esse *add. H.* et *add. D.* — [4]) *Codd.*: communiter *I errore.* — [5]) *Codd.*: *post* est *H.* — [6]) *Codd.*: *post* Filius *I.* — [7]) *Codd.*: a *I errore.* — [8]) *Codd.*: *om. I.* — [9]) *Codd.*: illud *D.* — [10]) *Codd.*: exemplificata *I;* ab illo *add. ID.* — [11]) *Codd.*: *in I incepte abbreviatum.* — [12]) *Codd.*: quam *ID.* — [13]) *Codd.*: Trinitatis *I errore.*

Digitized by Google

Ad raciones dicitur, quod omnes arguunt pro ymagine, ut proprie accipitur, et non pro illo, in quo aliqua se imitantur, et ad quod alia facta sunt. Unde in illo Sancte Trinitatis dicto | *148A* 'faciamus hominem ad ymaginem et similitudinem nostram' notum est velle Sanctam[14] Trinitatem innuere, quod homo sit ymago Trinitatis et non, quod Trinitas sit ymago hominis, cum homo factus sit[15] ad formam Trinitatis et non Trinitas ad formam hominis.

<5.> Dubitatur 2°, ***utrum solum Pater dicitur ingenitus.*** Pro quo notandum, quod ly. 'ingenitum' propter negacionem inclusam potest accipi simpliciter negative, ut sic exprimatur: »ingenitum est, quod nullo modo est ab alio«. 2°, quod accipiatur infinitanter ita, quod ponat esse, sed privet signatum sui positivi, ut sic exprimatur: »ingenitum, i. e. quod est, non tamen per generacionem ab alio« et tunc connotat personam et signat carenciam geniti proprie sumpti. Et isto modo convenit Patri et Spiritui Sancto, quorum uterque est persona non genita; essencia autem divina non sic dicitur ingenita, quia non est formaliter persona. 3° modo ingenitum signat carenciam secundum genus geniti communissime sumpti; et tunc ingenitus idem est, quod subsistens, non productus. Et isto modo capitur a sanctis et convenit solum Patri, quia solus Pater est persona, que non est ab alia. — Et patet, quod ad istum sensum questio est vera et non ad primos sensus signacionis. Et hic dicit Augustinus 15° De Trinitate ca° 26°: »Pater »solus non est ab alio et ideo solus appellatur ingenitus.« Et notando, quod genitum communiter dictum est omne, quod est ab alio, sed genitum proprie dictum est, quod per generacionem est ab alio, 1° modo Spiritus Sanctus est genitum, 2° modo non, sed solum Filius. Opposito modo ingenitum communiter dictum est, quod est, et non est ab alio; et sic Pater est[16] proprie ingenitus; 2° modo proprie, ut | privat proprie genitum, i. e. generacionem | *148B* passivam; sic ingenitus est Pater et ingenitus est Spiritus Sanctus, et tantum valet, sicud non Filius, ut dicit Augustinus. Nec exinde sequitur, quod ingenitus non debeat poni propria nocio Patris propter negacionem, quam includit[17].

---

[14]) *Codd.*: stantem *I pessime.* — [15]) *Codd.*: est *I.* — [16]) *Codd.*: *post* proprie *H.* — [17]) *Codd.*: sequitur *add. D.*

Digitized by Google

<Distinccio XXIX.>

ET preterea aliud nomen multiplicem notans relacionem . . .

<1.> *Distinccio 29a*, in qua primo habetur, quod preter nomina relacionem exprimencia, de quibus iam dictum est, est hoc nomen principium, quod relacionem inportat. Nam principium dicitur semper ad aliquid, quia ad principiatum; unde omne principium est principiati principium. Unde quelibet persona est principium omnium creaturarum, Pater principium Filii et Spiritus Sancti, Filius principium Spiritus Sancti et Spiritus Sanctus principium omnis creature. 2° habetur, quod Pater et Filius sunt unum principium 3°, quod Pater et Filius ab eterno sunt principium, sed Spiritus Sanctus, licet ab eterno est, non tamen ab eterno est principium, quia est principium solum ad creaturas. Et tamen hii tres non tria. sed unum principium. 4° habetur, quod Pater et Filius eadem relacione dicuntur principium Spiritus Sancti, cui tamen nomen non est inpositum.

<2.> Super hiis sunt hii *versus*:

29a distinccio[1] creatis Pater, Filius, Spiritus Sanctus
F est principium rebus trinus Deus unum;
Augustinus: Pater est principium tocius divinitatis i. e. Spiritus[2] Sancti Pater et Filius
Principium Nati Pater est, sed Pneumatis ambo.
s. innominata i. e. relacione[3] vel nocione
Unum principium sunt una proprietate.

<3.> Circa hanc distinccionem queritur, ***utrum una persona divina sit principium alterius persone.*** Et videtur, quod non, quia si sic, tunc esset et causa alterius persone. Consequencia tenet ex 2° Methaphisice, ubi dicitur: »Principium semper[4] est »causa posterioris«, et consequens videtur esse falsum, quia si ||148C una persona || esset causa alterius, tunc esset prior altera persona, quod videtur esse contra illud Athanasii[5]: »in hac Trinitate nichil »prius«. — In oppositum est Augustinus et Magister in littera.

Hic 1° ***sciendum*** est secundum Parisiensem, quod »omnes »communiter dicunt, quod nomen principii est in divinis respectu »persone alterius; sed non nomen cause, quia causa« inquit »vel »inportat extrinsecum, sicud efficiens et finis, vel intrinsecum, ut »materia et forma«; 2° quia »omnis« inquit »causa naturaliter prior est »causato et quia illa prioritas non est in divinis, nec hoc nomen »principium inportat aliquid extrinsecum, nec intrinsecum, ut[6] ma»teriam et formam, et ergo est principium in divinis, sed non causa«; et iuxta illud dictum omnis causa est principium et non e converso. Sed quia, ut estimo, principium descriptive est, a quo principiatum habet esse, et causa similiter descriptive est, a quo habet esse causatum, videtur sequi, quod omne principium est causa

[1]) *H*: *om. DI.* — [2]) *Codd.*: *om. I.* — [3]) *Codd.*: *post* nocione, *omisso* vel *H.* — [4]) *Codd.*: *post* est *I.* — [5]) *Codd.*: Anathasii *H.* — [6]) *Codd.*: nec *H errore.*

Digitized by Google

et omnis causa est principium. Et sicud in divinis est principium una persona alterius, sic et causa. Et pro isto dicit Augustinus 83 questionum q. 18ª: »Deus omnium, que sunt, »causa est«, qui autem omnium rerum causa est, eciam sue sapiencie causa est, nec umquam Deus sine sua sapiencia fuit[7], ergo sempiterne sapiencie sempiterna est causa. Et in De questionibus veteris et nove legis ponit, quod Filius differt a Patre causalitate vel gradu. Item Johannes Os aureum super illo textu 'In principio erat Verbum' dicit, quod Pater precedit Verbum non natura, sed causa Intellexerunt isti Sancti, quod causa est, per quam habet esse causatum, et quia Filius habet esse a Patre, sequitur, quod Pater est causa Filii, sicud est et principium. Sed sicud non est principium extrinsecum ab extra principians, sic nec est causa ab extra causans. De isto dictum est supra circa distinccionem nonam. Et patet, quod questio est vera. Et conceditur argumentum, sed negatur falsitas | con- | *148D*
sequentis. Unde nimis restringunt hoc nomen causa, dicentes, quod solum causa est essencialiter differencium, sic videlicet, quod omnis causa differat essencialiter a suo causato. Quomodo, rogo, per se superius esset causa sui per se inferioris, si ita foret? cum omne huiusmodi est eiusdem essencie cum eodem, et nemo philosophorum negat, quin genus substancie, hoc est ipsa substancia, est causa omnium individuorum per se sub ipsa existencium, cum sit res ipsis intrinseca, sine qua[8] inpossibile est aliquod illorum esse. Patet ergo, quod Augustinus, Crisostomus et alii Sancti, dicentes in divinis esse causam ad alteram personam, non accipiunt causam essencialiter differentem, cum nulla persona divina differt ab alia essencialiter[9], sed dicunt causam esse, per quam habet esse[10] causatum. Et alii negantes causam esse in divinis accipiunt causam essencialiter differentem, et[11] secundum illam restriccionem eciam bene dicunt et fundant se in illa descripcione cause: Causa est, cuius esse sequitur[12] aliud. Sed ex ista restriccione indubitanter sequitur, quod nullum superius est causa sui inferioris efficiens, formalis vel finalis; et similiter nullum inferius erit causa sui superioris: ubi ergo erit ordo essencialis rerum universi?

<4.> *Utrum principium dicatur univoce de Deo, respectu persone divine, et respectu creature*? Dicitur, quod non, sed analogice. Esse enim ab alio commune est persone divine et creature; sed alio modo persona divina est ab alia persona, et alio modo creatura, quia eternaliter sine faccione Filius est a Patre et Spiritus Sanctus ab utroque. Sed temporaliter cum faccione est omnis creatura a Deo; est ergo Deus principium effectivum, i. e. extra factivum, creature, sed non sic divine persone. Et revertitur iste modus dicendi ad priorem questionem.

---

[7]) *Codd.*: *om. I.* — [8]) *Codd.*: *in I inepte abbreviatum.* — [9]) *Codd.*: *post* differt *H.* — [10]) *Codd.*: *om. H.* — [11]) *Codd.*: sed *H.* — [12]) *Codd.*: ad *add. H.*

Digitized by Google

|||I49A

<Distinccio XXX.>

Sunt enim quedam, que ex tempore de Deo dicuntur etc.[1] ...

<1.> *Distinccio 30ª*, in qua primo habetur, quod quedam relative dicuntur de Deo, que ei ex tempore conveniunt sine sui mutacione, ut 'creator', 'dominus', 'refugium', 'donator' et huiusmodi; 2° quod[2] cum Deus incipit dici relative, qualiter prius non dicebatur, hoc non est secundum accidens Dei sic, quod ei aliquid accidat, sed secundum accidens creature, ad quam dicitur relative, quia creatura imitatur non-Deus; 3° quod Spiritus Sanctus est donum et dator; et licet donum dicatur relative ad dantem, non tamen Spiritus Sanctus ad se ipsum refertur realiter, sed solum secundum appellacionem vel secundum[3] racionem, quod non est inconveniens, sicud per relacionem ydemptitatis, cum dicitur idem eidem idem.

<2.> Super hiis sunt isti *versus*:

30[4] creator[5] dominus[5] refugium[5]
G Deus est, cui conveniunt ex tempore quedam
quod[5] mutet[5] eum[5]
Verba relative, cui nil tamen accidit inde,
s.[6] accidit[5] i. e. relacio[5]
Ymmo creaturis, quas mutat lacio talis.
Spiritus[5] Sanctus[5] supple[5]: et donum[5] creatura[5] illud donum[5] Spiritus[5] Sanctus[5]
Sic est Pneuma dator; sumens, non dans variatur.

<3.> Queritur hic, ***utrum omnia, que dicuntur de Deo ex tempore, dicuntur relative.*** Et videtur, quod sic. Nam si aliquid absolutum diceretur de Deo ex tempore, tunc illud foret unitum Deo temporaliter et non aliter, nisi per conposicionem, et per consequens Deus veniret in conposicionem. Consequens falsum, igitur et[7] questio[8]. Item: Deus tali absoluto ante caruisset, et postmodum illud reciperet et sic foret perfeccior, quam prius; consequens iterum falsum, ergo vera[9] questio. — In oppositum sic: Homo vere dicitur de Deo ex tempore et non dicitur relative de Deo eo, quod sit substancia absoluta; ergo aliquid dicitur de Deo ex tempore, quod non dicitur de eo[10] relative. Consequencia videtur esse nota et maior nota est ex scriptura et minorem tota confitetur philosophia: ergo questio falsa.

Pro questione sciendum, ut vult Parisiensis in Scripto et Petrus de Tarantasia q. 1ª, quod aliquid predicari de aliquo contingit quadrupliciter: 1° per essenciam, sicud predicatur |I49B diffinicio de suo diffinito | et quelibet pars diffinicionis essencialis, ut 'homo est animal racionale mortale', 'homo est animal', 'homo

---

[1]) *D: om. Codd.* — [2]) *Codd.: om. I.* — [3]) *Codd.: om. H.* — [4]) *D: om. Codd.* — [5]) *Codd.: om. I.* — [6]) *H: om. Codd.* — [7]) *D: om. IH.* — [8]) *Codd.:* vera *add. H.* — [9]) *Codd.: post* questio *H.* — [10]) *Codd.:* Deo *I.*

Digitized by Google

est racionale' et 'homo est mortale', si mortale est differencia hominis essencialis. 2° modo predicatur aliquid de altero per inherenciam et hoc quoad accidencia absoluta, ut 'homo est albus', 'homo est quantus'. 3° per causam, ut 'dies est lacio solis super emisperio' (i. e. dies causatur a lato sole et a lacione solis super emisperio). Similiter cum dicitur: 'Christus est redempcio nostra' i. e. Christus causat redempcionem nostram. Et variatur ista predicacio tercia secundum omnia genera causarum. 4° predicatur aliquid de altero secundum respectum, sive habitudinem, ut dicendo 'iste est dexter illi'. Primo modo nichil predicatur de Deo[11] ex tempore[12], quia nichil potest sibi esse essenciale, quod ex tempore predicatur. Similiter 2° modo nichil potest predicari de Deo[11], nisi mediante natura assumpta; non enim potest[13] vere dici 'Deus albus', 'quantus', 'magnus', 'turbatus accidentaliter', nisi quia natura assumpta extitit sic mutata. Sed 3° modo multa predicantur de Deo. Unde Crisostomus dicit in Omelia: »Deus est omne »bonum«, quod intelligendum est in predicacione secundum causam efficientem quoad creaturas, quia Deus efficit omne bonum creatum, et e contra ex dictis sanctorum conceditur, quod omne bonum est Deus in predicacione secundum causam finalem, quia ipse est finis omnis boni creati. Similiter 'Deus est nostra beatitudo' et sic de multis. Nam in scripturis dicitur 'spes nostra', 'salus nostra', 'virtus nostra', 'paciencia nostra'. 4° modo multa predicantur de Deo ex tempore, ut 'creator', 'dominus', 'refugium', 'donator', que signant divinam essenciam et quamlibet || personam et notant || *149 C* effectum in creatura et respectum, sive relacionem, in Deo secundum racionem.

<4.> Notandum eciam, quod que dicuntur ex tempore de Deo, sunt triplicia: quedam enim conveniunt toti Trinitati, ut 'Dominus', 'creator', 'refugium', 'donator', 'Salvator', 'factor' et huiusmodi; quedam vero duabus personis, ut 'missus', 'datus' et huiusmodi; quedam tantum uni persone, ut 'incarnatus', 'flagellatus', 'maledictus' et huiusmodi. — Istis notatis *conclusio* sit ista: Aliqua dicuntur de Deo ex tempore. Probatur. Deus dicitur 'homo', 'factor', 'creator' etc., et non eternaliter dicitur vere esse 'homo[14]', 'factor', 'creator'; ergo ex tempore: ergo conclusio vera. Confirmatur. Creatura habet relacionem ad creatorem, et non eternaliter, cum non eternaliter erat creatura, ut huiusmodi, ergo ex tempore. Consequencia nota est, maior videtur verificari ex eo, quod omnis relacio secundum actum exigit duo extrema in actu existere. Unde non potest Deus, ut creator, referri ad creaturam, ut actuale principium, nisi creatura actualiter existente.

Corellarium: aliqua dicuntur de Deo secundum accidens. Patet, quod dicuntur ex tempore; dicuntur autem secundum accidens,

---

[11]) *Codd.*: eo *I errore.* — [12]) *Codd.*: *post* predicatur *D.* — [13]) *Codd.*: *post* vere *H.* — [14]) *Codd.*: *post* eternaliter *ordine variato H.*

Digitized by Google

non quia accidit aliquid Deo realiter, sed quia accidit creaturis, et sic dicuntur per accidens, quia per aliud dicuntur de Deo.

<5.> *Conclusio 2ª*: aliqua dicuntur de Deo ex tempore, que non dicuntur relative. Probatur. 'Homo', 'passus', 'mortuus', 'glorificatus' dicuntur de Deo, et non relative: ergo conclusio vera[15]. Prima pars evidet ex fide, et 2ª patet, quia homo est absolutum, similiter et reliqua: ergo conclusio vera.

Corellarium: questio, ut proponitur, est falsa.

Ad argumentum primum conceditur 1ª pars et negatur 2ª. Ad secundum argumentum negatur consequencia.

Nota pro regula, quod omne, quod dicitur de Deo propter creaturam, quodlibet tale dicitur de Deo ex tempore. 2°, quod omne tale dicitur de Deo secundum accidens. Sed adverte, quod aliquid dicitur secundum accidens tripliciter: uno modo, quod accidens prout ex opposito condistingwitur substancie; dicitur de aliquo vere, ut 'homo est albus[16]', 'homo est quantus', 'agens', 'paciens' et sic de aliis predicamentis; et taliter nichil dicitur de |149 D Deo, ut Deus, secundum | accidens. — 2° modo dicitur per accidens, quod convenit alicui per aliud vel per alterum, prout opponitur per se, ut albus edificat per accidens: et sic omnia, que dicuntur de Deo mediante natura assumpta, dicuntur per accidens, ut 'Deus patitur', 'Deus ambulat' et sic de aliis. — 3° modo dicitur per accidens, prout opponitur semper et necessario; sicud esse dicitur per accidens de creatura, quia non semper et non simpliciter necessario, ut Deus, existebat. Et isto modo omnia, que dicuntur de Deo ex tempore, dicuntur de eo secundum accidens, vel[17] per[17] accidens[17], vel accidentaliter[18].

<Distinccio XXXI.>

PReterea considerari oportet, cum tres persone equales[1] sibi[2] sint[2] . . .

<1.> *Distinccio 31ª*, in qua primo habetur, quod nichil sibi ipsi simile dicitur vel equale. Et tres persone divine dicuntur equales ad invicem et similes relative; non tamen equalitas vel similitudo est relacio vel nocio. — 2° quod Pater et Filius et Spiritus Sanctus sunt equales propter summam simplicitatem essencie et unitatem, et non secundum relacionem. — 3° quod quibusdam videtur, quod nomine equalitatis vel similitudinis non ponitur aliquid, sed removetur ita, quod Pater non dicitur Filio equalis, quia nec

[15]) *Codd.*: *om. I, post* ergo *H.* — [16]) *Codd.*: asinus *ID.* — [17]) *Codd.*: *om. I.* — [18]) *Codd.*: vel per causas *add. I errore.* — [1]) *Codd.*: *om. H.* — [2]) *D: om. HI.*

Digitized by Google

est maior nec minor, et hoc propter essencie unitatem. Similiter dicitur similis. quia non est in aliquo dissimilis, et hoc propter essencie simplicitatem. Et in isto magister non tenetur; magister tamen dicit moderate »videtur« inquit »quibusdam« — .4° habetur, quod Hilarius appropriavit[3] eternitatem Patri, dicens eternitatem esse in Patre. Quod Augustinus exponens dicit, quod ideo, quia Pater non habet Patrem, de quo sit, et quia eternitas caret principio; ideo eternitatem appropriavit[3] Patri, qui non est ab alio. 2° speciem appropriat ymagini, i. e. Filio, dicens speciem in ymagine, i. e. pulchritudine, in Filio, qui est speciosus[4] forma pre filiis | ||| *150A* hominum, in quo relucet pulchritudo omnium ydearum. 3° Hilarius appropriat usum Spiritui Sancto dicens usum in munere, i. e. in Spiritu Sancto, quia Spiritus Sanctus est conplexus Patris et Ymaginis, i e. Filii, qui non est sine perfruicione, sine gaudio et sine karitate. Illa ergo dileccio, delectacio, felicitas vel beatitudo usus appellata est. — 5° habetur, quod Filius coequatur Patri, non autem Pater Filio, licet ei sit equalis, quia quod Filius est equalis Patri, hoc habet a Patre; sed quod Pater est equalis Filio, hoc non habet a Filio. — 6° habetur, quod eternitas, species sive pulchritudo, beatitudo, felicitas sive delectacio non pr· prietates personarum distingwunt, sed[5] ypostases[5] ostendunt. — 7° habetur, quod secundum Augustinum in Patre est unitas, in Filio equalitas, in Spiritu Sancto utriusque concordia. — 8° habetur, quod Pater et Filius et Spiritus Sanctus sunt unum et unus Deus, sed non unus in persona. — Et 9° habetur, quod Veritas dicens »ego et Pater unum sumus« excludit duas hereses: nam dicens 'unum' excludit heresim Arrii, qui nolebat esse tres personas eiusdem substancie vel essencie, et in hoc, quod dicit »sumus«, excludit heresim Sabellii, qui Trinitatem ponebat tantum nominum sine subsistencia[16] personarum.

<2.> Et quantum ad aliqua iam dicta sunt isti[7] *versus*:

H facit equalem Patri substancia Natum;
Patri, Filio, Spiritui Sancto
i. e. eternitatem, speciem, usum subtilis[8]
Inde fit Hilarius tria distingwendo profundus.
manifestans sc. unitatem, equalitatem, concordiam
Hec Augustinus pandens eciam tria ponit
i. e. unitatem sc. Patri equalitatem
Radicem numeri dans et paritatem
Filio dicens Patris et Filii
Nato, Spiritum connexum dans utriusque.

<3.> Queritur hic, *utrum equalitas* | *aliquid ponit in divinis.* | *150B* Et arguitur, quod sic. Nam equalitas aliquid ponit in creaturis, ut patet secundum omnes philosophos; et equalitas est in divinis,

---

[3]) *Codd.*: appropriat *H.* — [4]) *Codd.*: sponsus *I pessime.* — [5]) *Codd.*: *om. I.* — [6]) *Codd.*: substancia *IH.* — [7]) *Codd.*: hii *H.* — [8]) *Codd.*: *om. DH.*

Digitized by Google

ut confitetur fides katholica, ergo perfeccius est in divinis, quam in creaturis. Sed perfecte existens in creaturis ponit aliquid: ergo existens perfeccius in divinis ponit aliquid. Consequencia tenet a minori ad maius. Et rogo[9], quid fides haberet pro obiecto credendo equalitatem divinarum personarum, si nichil poneret equalitas? — In oppositum videtur esse magister, dicens »quibusdam »videtur, quod nomine equalitatis vel similitudinis non ponitur aliquid, »sed removetur.«

Notandum est hic, quod in equalitate, sicud et in similitudine tria considerantur, sc. fundamentum equalitatis, sc. quantitas, sicud[10] fundamentum similitudinis qualitas; 2°[11] extrema, et 3° habitudo relativa. Cum ergo equalitas non significet principaliter et primarie suum fundamentum, sc. quantitatem, nec aliquod extremorum, relinquitur, quod signat habitudinem relativam et alia duo indirecte. Sed quia propinquius fundamentum equalitatis est unitas quantitatis eo, quod equalitas est duorum eadem quantitas, ex 5° Methaphisice, quam unitatem quantitatis consequitur respectus sive relacio, que per equalitatem formaliter inportatur, manifestum est, quod equalitas in divinis habet unitatem quantitatis, non mole magne[12] vel predicamentalis, reale fundamentum et sic equalitas in divinis ponit aliquid reale, quia unam quantitatem, que est essencia Patris et Filii. Sed quantum ad respectum sive relacionem, equalitas in Deo nichil reale ponit condistinctum
||150c essencie et personis secundum communem || opinionem, sed solum relacionem racionis, que fundatur in Deo, sc. super essencie unitatem et super extremis, sc. personis divinis, que eternaliter sunt equales. Ad racionem in oppositum dicitur, quod magister intendit, quod nomine equalitatis vel similitudinis non ponitur aliquid reale in divinis condistinctum essencie et personis, ut est[13] dictum.

<Distinccio XXXII.>

Hic oritur questio ex predictis deducta etc.[1] . . .

<1.> *Distinccio 32ª*, in qua primo habetur, quod Spiritus Sanctus est amor, quo diligunt se Pater et Filius et unitatem servant. 2° quod Filius sapiencia Patris dicitur, quia est sapiencia genita de sapiencia, i. e. de Patre, et Pater est sapiens, non sapiencia genita. 3° quod quamvis Pater est Deus ingenitus et Filius Deus genitus, et Deus ingenitus non est Deus genitus, non tamen aliud

i. e. Filio[2]

---

[9]) *Codd.*: ergo *I pessime.* — [10]) *Codd.*: sed *I.* — [11]) *Codd.*: 12 *I errore.* — [12]) *Codd* : magna *I.* — [13]) *Codd.*: *post* dictum *H.* — [1]) *H: om. Codd* — — [2]) *Codd.*: *om. D.*

Digitized by Google

est Deus ingenitus et aliud Deus genitus, nec alius Deus ingenitus,
Filius
alius genitus; sed idem Deus et unus Deus. Sic eciam sapiencia
Pater
genita non est sapiencia ingenita, sed alia est sapiencia genita, alia ingenita, non tamen due sapiencie, sed una sapiencia. 4° quod sicud dicunt quidam »Filius per se agit, non a se«, ita Filius debet dici sapiens per se, sed non a se; similiter debet dici Deus per se, sed non a se, vel de se. 5° quod tantum una[3] est sapiencia Patris, sed non dicitur uno modo. Nam sapiencia Patris dicitur genita, quia ipsam genuit, et sapiencia Patris alio modo dicitur ea, qua sapiens[4] est; una tamen sapiencia est, que est communis tribus personis. 6° quod dileccio, que est Pater et Filius et Spiritus Sanctus, est essencia divinitatis, et tamen Spiritus Sanctus est dileccio, que nec est Pater nec Filius; nec tamen ideo sunt due dilecciones in Trinitate. Ultimo habetur, quod Pater et Filius diligunt | se dileccione, que est Spiritus Sanctus, sed non solum | *150D*
illa, sed Pater diligit Filium per se, i. e. ea dileccione, que est ipsemet Pater; similiter Filius diligit Patrem per se, i. e. ea dileccione, que est ipsemet.

<2.> Quantum ad aliqua istorum sunt isti *versus*:

32[5] Spiritus Sanctus dileccio
I nos transcendit, quod flamen Patris amor sit.
sapiencia genita (in
Filius supple[6]: Pater i. e. Filio ablativo casu)
Non Pater est genita sapiencia, nec sapit[7] ipsa
sicud[8] per se est, sed non a se[8], quia a Patre Filius
Per se, non a se; dic, quod Natus sapit estque
sed duobus, quia[5] genita quoad
quoad[5] essenciam[5] Filium et ingenita quoad Patrem
Una Patris tantum sapiencia, non tamen uno
Non[8] dicitur uno modo, sed duobus, quia est dileccio, que est essencia divina, et est dileccio, que est Spiritus Sanctus; sed nec est Pater nec Filius[8]
Dicitur ipsa modo, velud et dileccio summa.

<3.> Queritur hic, *utrum Pater et Filius diligunt se Spiritu Sancto*. Dimissis opinionibus dicendum, quod hec questio est vera, secundum Hugonem de Sancto Victore pro tanto, quia non tenetur ablativus »Spiritu Sancto« in habitudine cause[9] formalis, cuius racio est, quia omnis forma denominat illud, de quo dicitur; et Spiritus Sanctus non denominat Patrem et Filium. Item forma habet racionem principii, cuius est forma, sed Spiritus

---

[3]) *Codd.*: *post* est *H.* — [4]) *Codd.*: sapiencia *H.* — [5]) *Codd.*: *om. H.* — [6]) *Codd.*: *om. I.* — [7]) *Codd.*: capit *I errore.* — [8]) *Codd.*: *verba* sicud ∼ se *et* non ∽ Filius *om. H.* — [9]) *Codd.*: casue *I.*

Digitized by Google

Sanctus non habet racionem principii ad Patrem et Filium. Construitur ergo in habitudine effectus formalis, sicud cum dicitur: 'ignis calefacit calefaccione' ita, quod sit sensus: 'diligunt se Spiritu Sancto', i. e. spirant amorem, qui est Spiritus Sanctus, quo diligunt se. Et in proposito effectus accipitur large pro omni illo, quod est a principio, et formale pro omni illo, quod denominat.

Pro quo declarando ulterius sciendum, quod quedam sunt forme, que insunt per modum inexistentis alii et non denominant nisi ea, in quibus sunt, ut quantitas, qualitas, albedo, |||I51A nigredo, iusticia et huiusmodi; quedam vero per modum ||| procedentis ab alio, ut accio, calefaccio, percussio et huiusmodi. Exemplum pro utroque: caliditas est in igne 1° modo, calefaccio vero 2° modo; ignis ergo calidus est caliditate et calefacit caliditate; et ibi 'caliditate' ablativus tenetur in habitudine cause formalis: et ignis calefacit calefaccione, ibi 'calefaccione' tenetur in habitudine effectus. Agit ergo aliquid tribus modis, sc. forma, ut ignis calefacit caliditate vel calore, 2° accione ut[10] ignis[10] calefacit calefaccione, 3° aliquo per accionem producto, ut ignis calefacit carbone vel flamma Sicud anima dicitur diligere voluntate, ut forma, dileccione, ut accione, et amore producto, sic vera est ista, quod Pater et Filius diligunt se Spiritu Sancto, quia est amor ab ipsis productus, quo diligunt se.

Unde sciendum 3°, quod difficultatem facit in questione ista hoc: quia[11] Pater et Filius non intelligunt se Spiritu Sancto, nec sunt Spiritu Sancto, quomodo ergo diligunt se Spiritu Sancto? Ubi sciendum, quod intelligere in divinis semper sumitur essencialiter, diligere vero quandoque essencialiter, quandoque nocionaliter, sicud magister innuit in fine distinccionis huius, dicens eandem summam dileccionem esse Patrem et Filium et Spiritum Sanctum et sic essenciam divinitatis. Ubi accipit essencialiter, ut notum est, et dicit, quod Spiritus Sanctus est dileccio, que nec est Pater nec Filius, ubi notum est, quod accipit nocionaliter, et sic defectus vocabuli facit[12] difficultatem Cum ergo duplex sit dileccio in Deo, sc. essencialis et nocionalis sive personalis, consurgit sepius difficultas. Unde si sequitur, ***utrum Pater diligit se Spiritu Sancto***, dicitur, quod sic; non dileccione essenciali, sed |I51B dileccione personali, quia diligere nocionaliter est spi|rare Spiritum Sanctum sive amorem, qui est Spiritus Sanctus. Et quia ista sunt difficilia, sufficit questio ad presens.

---

[10]) *I errore iteravit.* — [11]) *Codd.*: quod *I.* — [12]) *Codd.*: *post* difficultatem *H.*

Digitized by Google

<Distinccio XXXIII.>

POst predicta interius considerari atque sub$_1$<tiliter inquiri> . . .

<1.> *Distinccio 33^a*, in qua magister conparat ad invicem 'essenciam', 'personas' et 'proprietates'. Et 1° ponit, quod proprietates personarum distingwunt et determinant personas et sunt in personis et in essencia; suntque ipsa essencia et persone ita, quod paternitas est Pater et essencia divina. Racio, quia Deus est omne id$_2$, quod habet, excepto illo, ad quod dicitur relative, ut Pater habet Filium, non tamen est Filius. 2° ponit magister, quod proprietates aliter sunt in personis, aliter in essencia divina, quia essenciam non determinant, sed personas determinant et distingwunt. 3°, quod Pater generacionis proprietate, quia paternitate, Pater est, sed non Deitate sive divina essencia Pater est — et tamen paternitas est Deus sive divina essencia. Similiter de Filio, respectu filiacionis, et de Spiritu Sancto, respectu processionis, est intelligendum. 4°, quod iam dicta excedunt humanam intelligenciam.

<2.> Unde$_3$ *versus*:

83$_2$
K dic, quod sunt in personis proprietates;
proprietates
Hee quoque$_4$ persone sunt et essencia summa:
hominum et angelorum
Sensum transcendit cunctorum, qualiter hec sunt.

<3.> Queritur hic, ***utrum proprietates in divinis sint idem realiter cum essencia et personis.*** Videtur, quod non, quia sequeretur, quod paternitas esset filiacio, et sic Pater esset Filius. Consequens falsum, ergo et questio. Consequencia probatur. Nam si paternitas est$_5$ essencia divina, et filiacio est eadem essencia divina: tunc sequitur, quod filiacio est paternitas. 2° sequitur, quod Pater Deitate esset Pater. Consequens iterum falsum per ||*151 C* magistrum, sed consequencia probatur. Pater paternitate est Pater, ut dicit magister, ergo Pater Deitate est Pater. Consequencia tenet ab eodem ad idem, vel ab inferiori ad suum superius. — In oppositum est magister dicens, quod proprietates sunt persone et essencia divina sic, quod paternitas est Pater et essencia; similiter filiacio est Filius et essencia divina.

Pro questione primo sciendum est, quod Porrotanus$_6$ dixit, quod proprietates non sunt essencia divina, nec eciam persone; videlicet, quod paternitas nec esset Pater nec essencia divina;

---

[1]) *Codd.*: *om. H; supplevi reliqua ex Lomb.* — [2]) *Codd.*: *om. H.* — [3]) *D*: *om. HI.* — [4]) *Codd.*: que *I errore.* — [5]) *Codd.*: esset *I.* — [6]) *Codd.*: *loco Porretanus* (= *Gilbertus de la Porée*).

Digitized by Google

sicud paternitas Sortis nec est Sortes, nec species humana. Sed postea in consilio Remensi retractavit. Alia opinio dixit, quod proprietates in divinis sunt essencia divina et persone, re et racione. Unde posuit[7] in divinis tantum essenciam et personas, et cum diceretur paternitas, dixit, quod ponitur abstractum pro concreto. Et quia neutra istarum opinionum vera est, ideo oportet dari medium, sc. ut proprietates sint essencia et persone realiter, sed differant ab essencia et personis formaliter. Unde sicud Aristoteles tangit opinionem antiquorum de universalibus dicens, quod quidam dixerunt, quod universale et singulare sunt penitus idem, nec re nec racione unum differens ab altero, quidam vero, quod differunt essencialiter et secundum racionem. Quarum opinionum utraque est falsa, sed tercia media dicens, quod universale et suum singulare sunt idem essencialiter et differunt racione sive formaliter. Nam idem sunt homo specificus et Sortes, quia eadem essencia, sed alia est racio hominis specifici, quia predicabilitas de multis, alia vero[8] racio Sortis, quia individualitas. Sic[9] in proposito idem sunt essencia divina, Pater et paternitas, sed alia racio est essencie, |151 D quia communicabilitas trium personarum, alia racio | Patris, quia distingwi et generare, alia racio paternitatis, quia distingwere. Et patet, quod questio ad istum sensum est vera.

Ad argumentum negatur prima consequencia et consequenter[10] negatur probacio eius, quia medium est commune utrique extremorum. Ad secundum negatur igitur consequencia; ad probacionem: 'Pater paternitate est Pater, ergo Pater Deitate est Pater' negatur consequencia. Et quando dicitur ab eodem ad idem, conceditur; 'ergo consequencia bona': negatur argumentum. Nam arguitur ab inferiori ad suum superius, quod inferius est proprius modus subiecti, quia proprietas, et per consequens argumentum non valet[11].

<Distinccio XXXIV.>

PRedictis est adiciendum, quod quidam perversi . . .

<1.> *Distinccio 34ª*, in qua 1° habetur, quod tres persone distingwuntur proprietatibus, sunt tamen unum in essencia. 2° quod cum dicitur: Filius est, quod Pater est, debet intelligi secundum essenciam et non secundum personalitatem. 3° quod usus Sanctorum admisit[1] istam locucionem 'una essencia est trium[2] personarum', 'tres persone sunt unius essencie', non tamen admisit istam 'unus Deus est trium personarum' vel 'tres persone

---

[7]) *Codd.*: proposuit *I.* — [8]) *H*: *om. DI.* — [9]) *Codd.*: sicut *I errore.* — [10]) *Codd.*: *in I inepte abbreviatum.* — [11]) *Codd.*: Sequitur distinccio 34 *add. D.* — [1]) *Codd.*: adiuisit *I.* — [2]) *Codd.*: trinum *I.*

Digitized by Google

sunt unius Dei', ne in prima Deus crederetur esse creator personarum, et in secunda, ne persone crederentur esse res possesse Dei. 4° habetur, quod sicud essencia dicitur de Deo secundum substanciam, ita potencia, sapiencia et bonitas, et que dicuntur secundum substanciam de Deo, dicuntur simul de omnibus personis et de qualibet singillatim. Ex quo patet, quod in Trinitate est summa perfeccio, quia non est in ea aliud potencia, aliud sapiencia, aliud bonitas. 5° habetur, quod licet in Deo sit idem penitus potencia et sapiencia et bonitas, tamen Patri appropriatur potencia, ne ut in creaturis putaretur Pater inpotens, Filio appropriatur sapiencia, ne putaretur minus sapiens, Spiritui Sancto appropriatur bonitas, ne tumidus pu|taretur. 6° habetur, quod hoc vocabulum ||| *152A* 'omousion[3]' non est vitandum et tantum valet, sicud consubstancialis, vel eiusdem substancie. Unde Filius dicitur omousion Patri, i. e. unius eiusdemque substancie cum Patre. Ultimo habetur, quod nomina translative dicta de Deo, ut speculum, splendor, caracter, figura et huiusmodi, racione alicuius similitudinis sunt dicta, ex qua similitudine intelligencia katholica est sumenda.

<2.> Pro iam dictis aiiquibus[4] sunt hii *versus*:

L supplens aperit, quod doctor Hilarius inquit:
Est non — dico — trium personarum Deus unus;
i. e. creaturis ne putaretur ut creatura inpotens
Factis dissimilem docet esse potencia Patrem
sc. facit dissimilem Spiritum Sanctum
Et bonitas Flatum, sic et[4] sapiencia Natum.
i. e. eiusdem substancie supple[6]: esse[6]
Nomen omousion vitandum non credo tibi.

<3.> Dubitatur hic, *utrum convenienter conceditur 'Tres persone sunt unius essencie'*. Videtur, quod non. Nam secundum Philosophum 1° Ethicorum dicitur: »eadem est racio unius »solius et simpliciter, ut unius hominis et hominis«; sed non bene dicitur, quod sint tres persone essencie; ergo nec bene dicitur, quod sint tres persone unius essencie. Consequencia videtur tenere a convertibili ad convertibile. — In oppositum est magister in littera

Dicendum est, quod questio est vera et est construccio secundum habitudinem cause formalis. In Deo enim respectu eius, quod in ipso est, non invenitur, nisi habitudo cause formalis et[4] efficientis, large sumendo causam formalem et efficientem, prout supra dictum est secundum sanctos doctores, sc. pro illo, a quo aliquid[5] habet esse; non enim in divinis est causa efficiens restringendo ad causatum factum, cum nulla persona in divinis sit facta. Unde construccio in divinis respectu divinorum vel est se-

---

[3]) *Codd. semper* omovsion (= ὁμοούσιος). — [4]) *Codd.: om. I.* — [5]) *Codd.: om. H.* — [6]) *D: in I scriptor om., in H in textum accepit.*

Digitized by Google

cundum habitudinem cause efficientis, ut cum dicitur 'Filius Patris', |152B vel 2° secundum habitudinem cause formalis, ut cum dicitur | 'tres persone unius essencie'. Unde propter istud non bene dicitur 'tres persone unius Dei', quia ibi Deus non videtur signare per modum forme, sed magis videtur construccio possessiva, sicud dicendo tres[4] homines unius regis. Et ex simili causa non bene dicitur 'unus Deus trium personarum', quia ibi in nomine 'unus Deus' inportatur habitudo principii creantis[7] vel gubernantis, ut tangitur in littera Magistri.

<4.> *Utrum potencia conpetenter approprietur Patri, sapiencia Filio et bonitas Spiritui Sancto?* Dicitur, quod sic. Nam attribucio, sive appropriacio alicuius appropriati fit per assimilacionem, quam habet ad proprium persone, cui appropriatur, potencia autem habet assimilacionem cum proprio Patris; Pater enim est principium Filii et Spiritus Sancti, et potencia dicit racionem principii; sapiencia similiter habet assimilacionem cum Filio, in quantum Verbum procedit per modum intellectus (intellectus autem per sapienciam perficitur). Item: tam sapiencia, quam verbum dicit aliquid pertinens ad cognicionem intellectualem. Item: Spiritus Sanctus procedit per modum voluntatis, cuius voluntatis obiectum est bonum, et ideo bonitas Spiritui Sancto appropriatur. Item: appropriata est potencia Patri ad excludendum errorem, ne Pater celestis propter antiquitatem ad modum patris carnalis inpotens putaretur; sapiencia vero appropriatur Filio, ne quasi propter iuventutem insipiens putaretur; et quia Spiritus videtur sonare in tumorem et in inpetuositatem, appropriatur Spiritui Sancto bonitas, ne tumidus, inflatus et inpetuosus putaretur.

<5.> *Utrum de Deo dicatur aliquid metaphorice vel translative?* Dicitur, quod sic. Unde conveniens est, ut nobis divina ||152C sensibilibus similitudinibus || designentur. Primo et principaliter propter altitudinem divinorum, que sunt ab humano incomprehensibilia intellectu eo, quod capacitatem excedunt nostri intellectus. Quia ergo non possumus veritates divinorum altissimas secundum earum modum proprium percipere, ideo oportet, quod secundum capacitatem nostram debilem nobis in similitudine proponantur. Capacitas autem nostra sive modus cognoscendi secundum statum huius vie[8] est a sensibilibus[9] ad[10] intelligibilia pervenire et a posterioribus ad priora, quia[4] ab effectibus ad causas: ideo convenienter nobis divina sub figuris et similitudinibus sensibilibus proponuntur, ut ex cognitis ad incognita veniat animus et consurgat. Et hinc dicit Apostolus Romanorum 1°: »Invisibilia enim ipsius[5] »a creatura mundi per ea, que facta sunt, intellecta conspiciuntur.« Et Philosophus dicit[5] 1° Posteriorum, quod omnis doctrina et omnis disciplina intellectiva ex preexistenti fit cognicione. 2° pro-

---

[7]) *Codd.:* creaturis *D*, creacionis *H*. — [8]) *Codd.:* vite *I*, *in H rasum.* — [9]) *Codd.:* sensibus *I*. — [10]) *Codd.: I om., in D a d² adscriptum.*

Digitized by Google

ponuntur divina sub similitudine sive[5] in parabolis propter veritatis occultacionem, ut maligni non intelligant audientes, sicud testatur Salvator Matth. 13° dicens, ut inpleretur prophecia Ysaie dicentis: »Auditu audietis et non intelligetis; videntes videbitis, et »non videbitis. Incrassatum est enim cor populi huius et auribus »graviter audierunt et oculos suos clauserunt, ne quando videant »oculis et auribus audiant et corde intelligant et convertantur et »sanem eos.« 3° proponuntur divina sic propter occultacionem veritatis propter infideles et veritatis detractores, ne irrideant et conculcantes veritatem ad[11] detrac|cionem se convertant. Et hinc | *152D* Salvator Matth. 7° dicit: »Nolite sanctum dare canibus, neque »mittatis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eas »pedibus suis et conversi dirumpant vos« — Et tantum sit de illis.

<Distinccio XXXV.>

Cum[1] supra disseruimus atque plura diximus[2] etc.[3] . . .

<1.> *Distinccio 35[a]*, in qua 1° habetur, quod sapiencia vel sciencia Dei, cum sit una et simplex, tamen propter varios effectus dicitur presciencia sive[4] providencia, disposicio, predestinacio vel previdencia. — 2° habetur, quod presciencia sive previdencia est de bonis et[5] malis tantum futuris, disposicio de faciendis, predestinacio de salvandis; providencia est gubernandorum, sciencia vero omnium temporalium et eternorum. — 3° quod presciencia, disposicio, predestinacio, quantum ad id, quod dicunt, quia idem quod divina sciencia sunt, dato, quod nullum esset, in quantum tamen respiciunt futura, non essent, si nichil esset futurum. — 4° quod omnia dicuntur esse in Deo et fuisse ab eterno, quia antequam essent facta, fuerunt in Dei sciencia. — 5° quod omnia sunt Deo presencia, non solum ea, que sunt presencia, sed eciam preterita et futura.

<2.> Et quoad iam dicta sunt hii *versus*:

35[a]
M sic disponit Deus et predestinat; et si
Nulla futura[7] forent, nullarum[8] prescius esset.
Hoc distingwe: sciens tamen hec eque foret, ut nunc.
supple: scit[9]
Nam sicud preterita, presencia sic, que futura.

---

[11]) *H ex corr.*: et *DI.* — [1]) *Codd.*: Dum *H.* — [2]) *H*: dixerimus *ID.* — [3]) *D: om. HI.* — [4]) *Codd.*: *om DI.* — [5]) *Codd.*: de *add. H.* — [6]) *I*: *om. Codd.* — [7]) *Codd.*: *om. I.* — [8]) *Sic codd.* — [9]) *Codd.*: *om. D.*

Digitized by Google

<3.> Queritur hic, ***utrum sciencia est in Deo.*** Videtur, quod non, quia omnis sciencia ponit in sciente habitum aut actum elicitum; sed non sic est de Deo, cum omnis habitus vel actus elicitus est posterior illo, cuius est: ergo questio falsa. Consequencia videtur de se nota et totum antecedens videtur esse verum ex dictis philosophorum. — In oppositum est tota scriptura et magister in littera.

|||*153A* Sciendum est hic, quod duplex est Dei[10] sciencia, sc. || absoluta et respectiva. Absoluta sciencia Dei est ipsa divina essencia, qua cognoscit se eternaliter ad intra; sciencia vero Dei respectiva est sciencia, qua scit res ad extra, que est relacio Dei ad scitum vel aggregatum ex natura divina et relacione ad res scitas. Et sic dicitur sciencia Dei absoluta et respectiva, sicud dicitur potencia Dei absoluta et potencia Dei ordinata. Loquendo de sciencia Dei absoluta dicitur, quod non distingwitur ab eius essencia. Unde sciencia illa non ponit in Deo habitum aut actum elicitum, sicud ponit sciencia in creaturis racionabilibus, quia claudit contradiccionem Deum esse et non prius naturaliter cognoscere scitum, antequam illud sit. Omnis autem creatura quidquam sciens presupponit scitum esse tamquam causam sue sciencie, neque eo ipso, quod scibile est, scit ipsum actualiter distincte, sed oportet, quod transmutetur a Deo gignente in ipso noticiam actualem.

Unde sciendum adhuc, quod videtur Deum habere duplicem scienciam de qualibet creatura: unam, que est absolute necessaria, cum sit suum intelligere terminatum ad scitum secundum esse intelligibile; et aliam, que est contingens, terminata ad scitum secundum esse existere; et illud scire non est Dei intelligere; nullum enim Dei intelligere terminatur ad existenciam creature principaliter, sed ad eius ydeam, a qua habet esse; et primum[11] scire rei secundum esse intelligibile vocatur sciencia simplicis intelligencie, sed secundum vocatur sciencia visionis, ut patet per S. Thomam 1ª parte Summe[12] q. 9ª articulo 5°. — Ex quo videtur patere, quod quotlibet[13] sciencie[14] Dei de actuali existencia creature insunt Deo contingenter, quamvis nulla talis possit sibi accidentaliter inesse, cum claudit contradiccionem Deum aliquid |*153B* incipere vel | desinere scire. — Ex quo ulterius patet, quod Deus eternaliter est eque sciens, quia eternaliter omnisciens[15] sicud et omnipotens. Et patet, quod Deus scit, quidquid scivit. Et patet, quod questio est vera, et in contrarium argumentum factum in assumpto est negandum, cum sciencia Dei, ut dictum est, nec ponit habitum in Deo, nec actum elicitum, sicud ponit in creaturis racionabilibus, philosophi ut deducunt.[16]

---

[10]) *Codd.*: *post* sciencia *I.* — [11]) *Codd.*: principium *I errore.* — [12]) *Codd.*: *om. H.* — [13]) *Codd.*: quodlibet *I.* — [14]) *Codd.*: *in I inepte scriptum.* — [15]) *Codd.*: et *add. I.* — [16]) *Codd.*: etc. etc. *add. D.*

Digitized by Google

<Distinccio XXXVI.>

Solet hic queri, cum omnia dicantur esse in Dei cognicione[1] ...

<1.> *Distinccio 36[a]*, in qua determinatur de existencia rerum in Deo. Unde 1° habetur, quod licet omnia dicantur esse[2] in Dei cognicione et sciencia, non tamen dicuntur esse in Dei essencia, ne intelligantur esse eiusdem essencie cum Deo. — 2° habetur, quod Deus cognoscit bona et mala, sed bona per approbacionem et mala per reprobacionem, et quia bonorum est auctor[3], ideo dicuntur esse in Deo, malorum vero non est auctor, ideo mala non dicuntur esse in Deo. — 3° habetur, quod omnia bona dicuntur esse ex ipso, per ipsum et in ipso. — 4° habetur, quod omnia facta dicuntur ex Deo, sed non omnia dicuntur de Deo. Unde illa dicuntur esse ex Deo, que facta sunt ex Deo; sed illa sunt de Deo, que sunt de substancia eius.

<2.> Super hiis habentur isti *versus*:

36[4] i. e.[8] essencie
N[5] non nature proprie, que scit Deus[6], insunt,
peccata mala[4]
Inque Deo non sunt mala: nam, quamvis sciat ipsa,
supple[6]: mala malorum
Non tamen approbat hec et non est auctor eorum.
illa proposicio illam proposicionem ut celum est ex Deo, non de[6] Deo non[4] e converso[4]
Ex sequitur de, quando Deo das, non vice versa.

<3.> Queritur hic[5], *utrum Deus cognoscit mala*. Et[4] videtur, quod non. Nam si Deus cognoscit malum, tunc vult esse cognitum malum, et si vult esse cognitum malum, tunc vult esse malum; et si vult esse malum, tunc bonum est esse malum, et per consequens bonum est malum. || — In oppositum est magister in || *153C* littera.

Pro isto est s c i e n d u m, per quem modum Deus cognoscat[7] malum; constat enim, quod non per se, quia in cognicione per se oportet cognitum uniri cognoscenti, vel per suam essenciam, vel per similitudinem; malum autem, ut huiusmodi, nec habet essenciam, nec similitudinem. Videtur ergo, quod malum cognoscitur per bonum. Dicit enim Philosophus, quod auditus per speciem vocis presentatam cognoscit silencium. Et A u g u s t i n u s 12° D e c i v i t a t e D e i c a° 8° dicit, quod, nisi haberemus speciem lucis, non cognosceremus tenebras, non quod species lucis presentata visui ducat per se in cognicionem tenebrarum, sed quia speciei habitus existens in ymaginacione[8] facit cognoscere, quid sint tenebre. Cum enim ymaginor, quid sit lux, et non video[9], apprehendo,

---

[1]) *D*: *om. Codd.* — [2]) *Codd.*: *post* Dei *H.* — [3]) *Codd.*: actor *I errore.* — [4]) *Codd.*: *om. H.* — [5]) *Codd.*: Ni *I.* — [6]) *Codd.*: *om. I.* — [7]) *Codd.*: ι^1 *add. annot. in I.* — [8]) *Codd.*: ymagine *I.* — [9]) *Codd.*: et *add. I.*

Digitized by Google

quid est tenebra, quia privacio lucis Et simili modo est in moralibus, quia dum mens percipit, quid est bonum, quia conformitas legis Dei, et percipiens actum aliquem sine conformitate huiusmodi apprehendit malum eo, quod malum, sc peccatum, est dictum vel factum vel concupitum contra legem Dei, ut diffinit peccatum Augustinus 22ª Contra Faustum. — Secundo sciendum, quod Deus dicitur nescire peccatum. Unde nescire dicitur dupliciter: Uno modo metaphorice, i. e. ad modum nescientis se habere, et ita nescire idem est, quod reprobare, et sic Deus nescit mala, ymmo et peccatores, quos reprobat Matth. 25°: »Amen, dico »vobis, nescio vos.« Alio modo nescire dicitur ignoranciam rei habere et[10] scire noticiam rei habere[10] et isto modo Deus habet noticiam malorum non per se, ut dictum est, sed per speciem habitus oppositi sicud tenebre per lucem cognoscuntur, ut Dyonisius[11] De divinis nominibus libro 3° ait.

<4.> *Utrum illa, que Deus cognoscit, sint in Deo?* Pro quo sciendum, quod hec preposicio 'in' coniuncta diversis diversas habitudines notat. Unde aliud est esse in sciencia Dei, aliud est esse in sciencia divina. Nam esse in sciencia Dei est per scienciam
|153D cognosci; et quia Deus cognoscit bona et mala, ideo sunt | in Dei sciencia; sed esse in essencia signat esse per modum forme Unde esse in essencia divina est subsistere vel esse id, quod est divina essencia. Et ideo solum persone divine et proprietates et que dicuntur secundum substanciam de Deo, dicuntur esse in essencia divina; et illa insunt Deo ab intrinseco soli, ut inmensitas, eternitas, omnisciencia, omnipotencia, que indubie non ponunt in Deo, nisi eius nudam essenciam. Alia tamen sunt, que insunt analogice omni persone divine et creaturis, que quamvis non ponant aliam essenciam preter Deum, tamen extra Deum ponunt exemplaria analogica, communicancia in tali communi cum Deo exemplante[12], cuiusmodi sunt perfeccio, bonitas, sciencia, potencia, intelligencia, volencia, ordinancia et quotlibet similia[13].

<Distinccio XXXVII.>

Quoniam demonstratum est ex parte, quomodo omnia[1] . . .

<1.> *Distinccio 37ª*, in qua 1°[2] habetur, quod Deus inmutabiliter[3] est in se existens et in omni re presencialiter, potencialiter et essencialiter, sine sui diffinicione et in omni loco sine circumscripcione[4], sed in sanctis est excellencius, quia habitans

---

[10]) *Codd.*: *verba* et ~ habere *om. I aberrans oculis.* — [11]) *Codd.*: dyabolus *I.* — [12]) *Codd.*: exemplant *I.* — [13]) *Codd.*: etc. *add. D.* — [1]) *Codd.*: *om. I.* — [2]) *Codd.*: *post* habetur *I.* — [3]) *Codd.*: *post* est *I.* — [4]) *Codd.*: circumspeccione *I pessime.*

Digitized by Google

per graciam; — 2° quod esse ubique est[5] solius Dei proprium; — 3° habetur, quod ubicunque Deus habitat, ibi est, sed non ubicunque est, ibi habitat; — 4° quod Deus, antequam res create essent, in se erat; — 5° quod Deus est inhabitator quorundam non cognoscencium, ut parvulorum, renatorum, et quorundam cognoscencium, ut cognoscencium sanctorum, et quorundam non est inhabitator, ut philosophorum malorum; — 6° quod homo nequit scire ad plenum, quomodo ubique est Deus; — 7° quod sicud solis radii non contaminantur sordibus, in quibus sunt, ita divina essencia ubique[6] existens nullis sordibus maculatur; — 8° quod omne corpus est in loco dimensive, sed spiritus creatus est in ‖ *154A* loco diffinitive, non dimensive eo, quod determinat sibi locum sine circumscripcione[4] molis.

<2.> Super hiis habentur[7] isti *versus*:

37 per graciam creaturis per potenciam, essenciam
O Deus in sanctis habitat, sed in omnibus extat,
creature Deus
Que cum non essent, in se fuit ac habitavit.
puer, renate per intellectum per graciam bonus, unde malus non
Parve, Deum non scis, sed habes; sed philosophus scit.
i. e.[8] ubique ab homine
Undique quomodo sit Deus, hoc sciri modo non quit;
i. e.[9] quamvis in cloaca[10]
Cum sit ubique Deus, remanet tamen inmaculatus.
Tempora cuncta loco remanet Deus ens sine motu.

<3.> Quia dictum est, quod Deus est in omnibus rebus, ideo dicitur, quod hoc est propter perfeccionem creatoris et propter inperfeccionem creature; propter perfeccionem creatoris, quia cum sit infinitus, igitur non potest diffiniri, i. e. finiri aliquibus terminis, et incircumscriptibilis, igitur non potest aliquo loco coequari; igitur necesse est ipsum per omnem creaturam diffundi. Similiter hoc requiritur propter indigenciam creature, que propter inperfeccionem nec se ipsam nec aliam potest conservare in esse; ideo oportet, quod in omni re sit divina operacio conservans ipsam in esse. Operacio autem divina idem est, quod virtus divina, et virtus divina idem est, quod essencia; igitur oportet, quod in quacunque re unum est, quod sit et reliqum. Cum ergo Dei potencia, presencia et essencia sint eadem res, sequitur, quod in quacunque re est Deus potencialiter, in eadem est et essencialiter; non solum illo modo, sicud causa in causato, sed per essenciam penetrans quamlibet rem. Quidam enim concedunt, quod Deus solum est causaliter in creaturis, quia causat eas efficienter, sicud | est doleator | *154B* in dolio, vel sutor in sotulare, quia illum efficit, sed non solum

---

[5]) *Codd.*: *post* Dei *H.* — [6]) *Codd.*: est *add. I.* — [7]) *I:* sunt *HD.* — [8]) *Codd.*: *om. I.* — [9]) *D*: *om. Codd.* — [10]) *Codd.*: *H ante* eciam, *post* etc. *add.*

Digitized by Google

sic Deus, sed ipse efficiens rem est totus in illa re per suam essenciam. Unde vere Deus est in omnibus creaturis per potenciam, presenciam et essenciam, sed in omnibus sanctis per graciam et in Christo per unionem, sc. ypostaticam, qua unitur Verbum humanitati Per essenciam dicitur esse in omnibus creaturis, quia est intimus omnibus influens eis esse per potenciam, quia cooperatur operibus rerum per presenciam, quia oportet operantem esse presentem, ubi operatur. Vel melius sic: per presenciam dicitur in omni re, in quantum tamquam extra assistit,[11] cuilibet rei per potenciam, in quantum quamlibet rem conservat per essenciam, in quantum quamlibet rem penetrat ad intra. Et isto modo dicitur esse equaliter in omnibus rebus; sed quoad operacionem,[12] creaturarum non dicitur esse equaliter in omnibus, quia in aliqua plus operatur, sicud dicit Apostolus: »Plus omnibus laboravi, non »autem ego, sed in me Christus.«

<4.> *Utrum Deus sit ubique et solum ipse?* Videtur, quod non: primo, quia si esset ubique, tunc vel eternaliter esset ubique, vel inciperet esse ubique. Ad primum sequitur creaturarum eternitas,[13] et ad secundum sequitur Dei mutacio; sed utrumque est inconveniens, ergo questio falsa quoad primum. — 2° sic: tempus est ubique, materia prima est ubique et mundus est ubique; ergo non solum Deus est ubique: ergo secunda pars questionis falsa. Et antecedens patet per Philosophum 4° Phisicorum dicentem: »Idem tempus est in mari et in celo«; et de materia patet per Commentatorem 1° Celi; et de mundo patet per totum,[14] vulgus, quod dicit, quod ubique est mundus. — In oppo-
||154C situm est magister cum dictis Sanctorum || dicens, quod proprium est solius divinitatis esse ubique.

Notandum est hic, quod esse ubique propriissime est replere omnem locum et a nullo loco contineri, sed omnem replendo continere; et illo modo solum Deus est in loco ubique; 2° modo esse,[15] ubique est non secundum se totum replere omnem locum, sed secundum partem unam sui esse in uno loco et secundum aliam in alio; et sic mundus est ubique; 3° modo esse ubique est mensurare quamlibet rem creatam secundum prius et posterius sui; et sic tempus dicitur esse ubique; 4° modo,[16] esse ubique est esse consecutive intrinsece cum suis causatis; et sic materia prima dicitur esse ubique, quia ubicunque est materiatum. Et universalia dicuntur esse ubique, quia ubi<que> sunt eorum singularia. Et patet, quomodo Deus est ubique. Ad argumentum conceditur, quod Deus incipit esse ubique, sed sine sui mutacione, ut dicit Magister in,[17] littera.[17]

<5> *Utrum Deus sit localis?* Dicitur, quod non, quamvis sit in omni loco: esse enim localem proprie est sequi leges loci,

---

[11]) *Codd.*: assit *I errore.* — [12]) *Codd.*: *in I inepte scriptum.* — [13]) *Codd.*: *om. I.* — [14]) *Codd.*: *in H* omne, *in I* omne *superscriptum.* — [15]) *Codd.*: *post* ubique *D.* — [16]) *Codd.*: *om. H.* — [17]) *H*: *om. ID.*

Digitized by Google

que sunt contineri, mensurari, servari, terminari, que Deus non recipit a loco, ymmo pocius ipsa efficit in loco. Unde Deus dicitur esse extra omnem locum, non per separacionem a loco et distanciam, sed per indeterminacionem sive excessum inmensitatis.

<6.> *Utrum angelus sit in loco?* Dicitur, quod sic. Sed sciendum, quod aliquid est in loco incircumscriptive, sic videlicet, quod est totaliter in aliquo loco et tamen est eodem modo in alio et non finitur, nec circumscribitur a loco, nec solum Deus est in loco. 2° modo aliquid dicitur esse[18] in loco diffinitive et non circumscriptive[19], sic[20] videlicet, quod est in aliquo loco totaliter | |*154D* et non in alio, et non commensuratur loco; et illo modo angelus dicitur esse in loco. 3° modo aliquid dicitur esse in loco, quod circumscribitur a loco, quia habens magnitudinem molis commensuratur loco; et isto modo dicitur corpus[21] esse in loco.

<7.> Sunt alie questiones circa angelos, sc. *utrum angelus movetur subito vel successive*, et *utrum possit esse simul in diversis locis*, et *utrum plures angeli possunt esse simul*[22] *in eodem loco*, et *utrum angelus moveatur de loco ad locum*, et *utrum angelus in motu suo transeat medium . . .*, quas questiones deducere est magis tempus inutiliter consumere, quam prodesse. Igitur dormiant in pace omnes[23].

<Distinccio XXXVIII.>

NUnc ergo ad propositum revertentes cepto[1] . . .

<1.> *Distinccio 38[a]*, in qua primo habetur, quod presciencia Dei et sciencia non sunt causa rerum, nec res sunt causa presciencie et sciencie Dei, nisi causa 'sine qua non'; — 2° quod presciencia Dei cum beneplacito est causa bonorum, sed non causa malorum; — 3° quod presciencia Dei non potest falli. Unde cum dicitur: 'non potest aliter res se habere vel evenire, quam sit prescita a Deo', si intelligatur coniunctim, verum est; si distinctim, falsum est.

<2.> Unde[1] *versus*:

38 creato presciencie
P res causa Dei non sunt precognicionis,
presciencia non est causa rerum
Ac e converso, nisi causa sit hoc, sine quo non;
peccata[2] causat
Non[2] mala, que prescit, causat[3] Deus, ac bona tantum.
in sensu conposito
Est inpossibile prescita Dei fieri non:
inpossibile est prescitum non fieri prescitum inpossibile est non fieri
Coniunctim verum, divisum dic fore falsum.

---

[18]) *Codd.*: est *I.* — [19]) *Codd.*: circumspectiue *I pessime.* — [20]) *Codd.*: sed *I errore.* — [21]) *Codd.*: *post* esse *H.* — [22]) *Codd.*: *post* possunt *D, om. I.* — [23]) *H: om. DI.* — [1]) *Codd.*: *om. H.* — [2]) *Codd.*: *om. I.* — [3]) *Codd.*: *post* Deus *D.*

Digitized by Google

<3.> *Utrum presciencia Dei inponit necessitatem futuris*
|||155A *contingentibus*? Arguitur, quod sic. Nam ||| quodcunque futurum contingens Deus prescivit, illud necessario scit, et per[2] consequens illud necessario erit. Consequencia videtur tenere, quia si non necessario illud futurum contingens erit, tunc Deus illud non necessario scit; et antecedens patet, quia in presciencia sua Deus non potest falli secundum Augustinum De civitate Dei libro 5°. — In oppositum: si presciencia Dei inponit necessitatem futuris contingentibus, tunc nullum erit contingens ad utrumlibet. Consequens contra Philosophum in multis locis, ergo questio falsa.

Sciendum ergo primo, quod presciencia est precognicio rei future, priusquam presens fiat, et hanc quidam negabant. Sed contra illos est illud Sapiencie 10°[4]: »Inpiis autem usque in »novissimum sine misericordia ira superveniet«. Presciebat enim »Deus et futura illorum.« Et hinc dicit Augustinus De civitate Dei[1] libro 5°: »Ut confitemur summum et verum Deum, »ita voluntatem summamque potentem ac prescienciam eius con»fitemur.« — Secundo sciendum secundum Boecium in fine De consolacione, quod duplex est necessitas, sc. absoluta et condicionata. Absoluta iterum duplex, sc. simpliciter absoluta, et illa est necessitas[5], qua res est et nullo modo potest non esse; et ab ista dependent omnia contingencia. Alia necessitas est non simpliciter absoluta, qua res est et non potest non esse, postquam cepit esse; et ista necessitas conpetit cuilibet perpetuo, quod incepit esse. Isto modo necesse est mundum esse et Deum hominem esse et quemlibet spiritum creatum racionalem. Necessitas autem condicionata est necessitas dependens ex causa precedente, qua posita non potest effectus non esse, vel non sequi, consequens ad[6] antecedens: ut quamvis mere contingens est me moveri[7], tamen, dum ego curro, necesse est me moveri[7]; similiter: quamvis mere
|155B contingens est | Sortem salvari, tamen, si bene finierit, necesse est ipsum salvari. — Tercio sciendum, quod futurum contingens est, quod nunc non existit, sed postea existet; tale autem est multiplex, quia tale vel[7] conparatur ad causam, que necessario producit effectum secundum naturam — ut ortus solis diem, et illud futurum dicitur contingens, sed necessarium ex natura — vel causa producit effectum, ut in pluribus, ut flos fructum, et illud vocatur futurum[8] natum. Aliquando producit effectum rarum[10], sicud homo generat monoculum et tale[9] futurum dices contingens rarum[10]. Aliquando causa habet se[11] equaliter indifferenter ad agendum vel non agendum, et tale futurum est actus liberi arbitrii et vocatur contingens ad utrumlibet. — 4° notandum, quod tres sunt opiniones de Dei presciencia: 1ª que negat esse Dei prescienciam, quam

---

[4]) *Codd.*: *XIX. 1. in Vulg.* — [5]) *Codd.*: *post* illa *I.* — [6]) *Codd.*: et *I.* — [7]) *Codd.*: *in I male scriptum.* — [8]) *Codd.*: *in I* contingens *superscriptum.* — [9]) *Codd.*: contingens *add. H.* — [10]) *Codd.*: rerum *H.* — [11]) *Codd.*: esse *H.*

Digitized by Google

tenuit Cicero; quem redarguens Augustinus in 5° libro De civitate Dei inquit: »Eo animum Ciceronis angustia coartat »religiosum, ut unum eligat e duobus: aut non esse aliquid in »nostra voluntate, aut esse prescienciam futurorum, quoniam »utrumque[12] arbitratur esse non posse, sed si alterum firmabitur, »alterum tolli. Si elegerimus voluntatis arbitrium, tolli prescienciam »futurorum; ipse itaque, ut vir magnus et doctus, et vite humane »plurimum ac peritissime consulens, ex hiis duobus eligit volun- »tatis arbitrium, quod ut confirmavit, negavit prescienciam futu- »rorum. Atque dum vult facere liberos, facit sacrilegos. Religiosus »autem animus utrumque eligit[13], utrumque confitetur, et fide »pietatis utrumque confirmat.« Ecce 1ª opinio et solucio eius. — 2ª opinio est, que ponit prescienciam, que cum sit infallibilis, inponit necessitatem simpliciter et sic aufert liberum arbitrium. Contra hanc || dicit Augustinus ubi supra: »Vitam Dei vel pre- ||155 C »scienciam Dei sub necessitate non ponimus, si dicamus 'necesse »est Deum semper[14] vivere et cuncta prescire'. Sicud nec potestas »eius minuitur, cum dicitur mori fallique non posse: sic enim hoc »dicitur, ut pocius, si posset, minoris utique esset potestatis. Recte »quippe omnipotens dicitur, qui tamen mori fallique non potest; »dicitur enim omnipotens faciendo, quod vult, non faciendo, quod »non vult; quod ei[15] si accideret, nequaquam esset omnipotens. »Unde propterea quedam non potest, quia omnipotens est. Sic »eciam, cum dicimus necesse esse, ut cum velimus, libero velimus »arbitrio, et verum procul dubio dicimus et non ipsum arbitrium

supple: coaccionis[16] i. e. tollit[16]

»liberum necessitati subicimus, que adimit libertatem« — Ex quo dicto eciam trahitur 3ª opinio de presciencia, que dicit, quod[17] presciencia Dei est et tamen non inponit necessitatem rebus: omnia enim sic precognoscit esse eventura, sicud eventura sunt, quorum multa contingenter eveniunt. Ista tangit Bonaventura in Scripto, distinccione 38ª, articulo 2°, q. 1ª.

Ex quibus patet, quod posita presciencia Dei nec tollitur libertas arbitrii nec necessitate absoluta omne futurum contingens eveniet, nec necessitate coaccionis homo peccat vel bene operatur, quia ex primo non demereretur et ex 2° non mereretur. Stet ergo sanctissima Dei presciencia[18], que non cogit peccare dicente Augustino De civitate Dei libro 5°: »Non ideo peccat homo, »quia Deus eum[19] peccaturum esse prescivit, qui si nolit, omnino »non peccat.« Stet eciam liberum arbitrium sine necessitate (absoluta et coaccionis) ad peccandum; stet eciam meritum ex bona voluntate liberi arbitrii proveniens; stet et malorum demeri|tum | 155D ex iniqua voluntate progrediens; ut boni ex Dei presciencia et

---

[12]) *Codd.*: utrumlibet *H.* — [13]) *Codd.*: elegit *H.* — [14]) *Codd.*: *post* est *I.* — [15]) *Codd.*: *om. I.* — [16]) *Codd.*: *in H in textum irrepserunt, D om.* — [17]) *H*: quia *ID.* — [18]) *Codd.*: *ante* Dei *I.* — [19]) *Codd : in I errore* cum.

Digitized by Google

merito accipiant gloriam et mali ex demerito in dampnacionem decidant sempiternam.

Tunc ad questionem dicitur, quod in uno sensu est vera, puta in isto: presciencia Dei inponit necessitatem, sc. condicionatam futuris contingentibus. Unde dicit Bonaventura, ubi supra: »In prescito non est necessitas absoluta, sed necessitas consequencie, »quia necessario sequitur 'Deus prescit[20] hoc, ergo hoc erit'.« Hec ille. In alio autem sensu questio est falsa, sc. in isto 'presciencia Dei inponit necessitatem, sc. absolutam vel coaccionis futuris contingentibus', quia ex illo sensu sequeretur, quod[21] nullum esset contingens ad utrumlibet, quod est contra liberum arbitrium et per consequens contra scripturam et contra Philosophum. Primum autem argumentum est pro primo sensu[21] questionis et conceditur recenter, quod omne[22], quod Deus necessario prescit, quod illud necessario erit; sed non sequitur: ergo necessario simpliciter absolute vel necessario coacte. Sed necessario condicionaliter, ut concedunt, quod omnia, in quantum prescita, sunt necessaria. Nec multum volo solicitus esse de Dei presciencia, qualiter necessitat vel non necessitat, cum sim vermis abscondita Dei non valens percipere, sed debeo esse solicitus, ut sciam nunc[23] bene vivere et[24] prescientem Deum michi Dominum propicium invenire[25].

<Distinccio XXXIX.>

Preterea queri solet, utrum sciencia Dei possit[1] augeri[2] etc.

<1.> *Distinccio 39ª*: 1° continet[3], quod Deus simul et inmutabiliter scit omnia, et ex hoc eius sciencia non potest augeri, vel minui, sicud nec eius essencia; 2° habetur, quod potest Deus prescire, quod nunquam fiet, sicud potest facere, quod nunquam faciet; 3° habetur, quod Deus scit omnia et curam habet de omnibus ||| *156A* creatis, sed aliter de racionabilibus et aliter de irracionabilibus; et 4° in fine habetur, quod predestinacio est de salvandis.

<2.> Unde[1] *versus*:

Q nequit augeri minui[4]ve sapiencia summi.
Quod nunquam fiet, prescire Deus bene posset;
Scit pariter cuncta; racione vigencia vero
Possidet atque regit et sic specialiter hec scit.
Tantum salvandos predestinat[6] hiis quoque dando.

---

[20]) *Codd.*: prescivit *H.* — [21]) *Codd.*: *om. I.* — [22]) *Codd.*: men *I errore.* — [23]) *Codd.*: *post* bene *I.* — [24]) *Codd.*: *om. I.* — [25]) *Codd.*: etc. *add. D*, sequitur alia distinccio *add. I.* — [1]) *Codd.*: *om. H.* — [2]) *Codd.*: *om. HD.* — [3]) *Codd.*: continetur *I.* — [4]) *Codd.*: mini *I.* — [5]) *Codd.*: scit *I male.* — [6]) *Codd.*: predestinavit *H male.*

Digitized by Google

<3.> Queritur[7], *utrum Dei providencie subsunt omnia*. Et videtur, quod non: nam eterna et preterita et mala non subsunt divine providencie eo, quod providencia est solum gubernandorum, ut dictum est distinccione 35ª. Sed eterna, preterita et mala non sunt per Deum gubernanda, igitur illorum non est Dei providencia. Et patet per Commentatorem 12° Metaphisice, quod non: cuius motivum est, quia, cum Deus sit inmutabilis, non habet providenciam, nisi inmutabilium, cuiusmodi sunt genera, species et res incorruptibiles. Item: illa, de quibus Deus habet providenciam secundum ipsum Commentatorem, non exeunt[8] cursum suum, sed particularia exeunt[8]: ergo etc.[7] — In oppositum sic: Deus gubernat omnia et non sine providencia, ergo questio vera. Maior patet ex fide, minor arguitur: nam da, quod Deus gubernet omnia sine providencia; et sequeretur, quod Deus gubernat omnia sine gubernancia.

Sciendum est[9], quod Deus regit totum universum, sicud princeps seculi regnum suum, qui primo habet curam de regno, 2° habet curam diversa statuere in illo, 3° curat unicuique tribuere, unde posset in suo officio stare et finem consequi, quem principaliter rex intendit, 4° habet curam, ut precepta sua regnicole exequantur. Sic Deus circa universum, sed multo perfeccius, quam rex seculi, operatur. 1ª vocatur cura, 2ª disposicio, 3ª providencia, 4ª gubernacio et quodlibet postremum presupponit primum. Hiis positis providencia potest taliter diffiniri: providencia est propositum conferendi rebus necessaria, unde possint consequi finem suum. | 156 B
Dicitur autem 'propositum' ad differenciam preconsideracionis absolute; dicitur 'rebus' et 'consequi finem suum' ad differenciam Dei, cui nichil confertur, nec est ordinatus ad aliquem finem. Tria prima, sc. cura, disposicio, providencia, sunt eterna; gubernacio autem temporalis, quia presupponit res productas

Conclusio prima: eterna non cadunt sub divina providencia. Probatur; eterna non indigent aliquo, ut consequantur finem suum, cum sint ipse met finis ultimus[10]: igitur conclusio vera. Antecedens probatur per Philosophum 1° Celi[11]: nam si eterna indigerent, ipsa essent misera et per consequens corruptibilia et sic nec eterna.

Conclusio 2ª: casualia[12] mala et ad utrumlibet contingencia subsunt divine providencie. Probatur. Omnia[13] illa a[14] Deo sunt provisa, ut universum consequatur debite finem suum, ergo conclusio vera. Consequencia tenet ex[15] diffinicione providencie, antecedens patet, quia nichil eorum fit preter intencionem Dei, cum

---

[7]) *Codd.*: *om H.* — [8]) *Codd.*: *in I primum male scriptum, non correctum; alterum ab t² correctum.* — [9]) *Codd.*: *om. I.* — [10]) *Codd.*: viterius *I errore.* — [11]) *Codd.*: coli *I.* — [12]) *Codd*: causalia *DI.* — [13]) *Codd.*: *post* illa *I.* — [14]) *Codd.*: *om. H.* — [15]) *Codd.*: a *H.*

Digitized by Google

sit eorum causa universalis, licet fiant preter intencionem cause particularis; ut[14] exempli[16] gracia de casuali si fodiens inveniat thezaurum, hoc est[17] preter intencionem fodientis et preter intencionem reponentis thezaurum, uterque tamen illorum est causa invencionis, ita tamen, quod fossio non dependet a reposicione, nec e converso; sed istud non tollit divinam providenciam, sed magis attestatur, cum ipse sit causa universalis illius invencionis, sicud reposicionis et fossionis. De malis nature et pene eciam patet, quod subsunt divine providencie, nam corrupcio est malum nature et ordinatur a Deo in bonum nature, cum ad hoc Deus ordinavit corrupcionem unius, ut sit generacio alterius et malum pene in bonum iusticie punientis et malum mortis occasionaliter in bonum mortis generaliter. Et par est racio de contingentibus ad utrumlibet.

<4.> Sed dubium est, ***utrum providencia sit omnium iam*** ||156 C***dictorum equaliter***. Et videtur, || quod sic. Nam Sapiencie 6° dicitur: »Equaliter est illi cura de omnibus.« In oppositum videtur, quod non, quia non equaliter providet bobus et hominibus, ex eo, quod dicit Apostolus: »Non est ei cura de bobus« sc. tanta, quanta de hominibus.

Sciendum, quod aliqua sunt a Deo previsa, provisa, intenta et ordinata, sicud sunt omnia bona; alia sunt previsa, provisa, ordinata, sed non intenta principaliter, sicud sunt mala culpe, cum non habeant de se racionem finis. Et ergo dicetur hic, quod bonorum et malorum culpe non est providencia equaliter, sed omnium bonorum sanctorum est ei cura equaliter, quoad creacionem, ut sint per creacionem, 2° ut bene sint per gubernacionem. 1^{m} facit eis per se, 2^{m} per creaturas. De racionabilibus est ei cura excellencior; quia non solum, ut sint per creacionem et bene per gubernacionem, quoad naturalia, sed providet eis, ut bene sint recta per eius specialia precepta et bene vivant in gracia et consequantur premia gloriosa.

Tunc ad questiones[18] dicitur, quod 1^{a} est falsa, ut deducit racio de eternis; de ceteris vero declaratum est. Ad 2^{am} dicitur, quod ad primum sensum est vera, sed ad 2^{m} est falsa[19]: patet ex declaracione[20].

---

[16]) *Codd.*: verbi *H.* — [17]) *Codd.*: *om. I.* — [18]) *Codd.*: questionem *H.* — [19]) *Codd.*: ut *add. H.* — [20]) *Codd.*: sequitur predestinatorum *D.*

Digitized by Google

<Distinccio XL.>

PRedestinatorum nullus videtur posse dampnari etc.[1] . . .

<1.> *Distinccio 40ª*, in qua habètur primo, quod predestinacio est preparacio gracie ad salutem consequendam, 2° quod non potest predestinatus dampnari, quamvis predestinatus potest dampnari. Prima intelligitur coniunctim, 2ª vero divisim. — 3° quod reprobacio est presciencia iniquitatis quorundam, et preparacio dampnacionis eorum ita, quod ab eterno Deus iniquitatem et penam reproborum prescit, sed iniquitatem non preparat, penam vero eternam preparat. — 4° habetur, quod sicud predestinacionis effectus est gracie apposicio, ita reprobacionis eterne quodammodo effectus est obduracio; obdurat autem Deus non inmittendo maliciam, sed non | inperciendo graciam. |*156D*

<2.> Unde[2] *versus*:

R prescitorum dampnari nemo quit: istud
Coniunctim verum, divisim[3] dic fore falsum.
Non miserando Deus reprobare malos prohibetur.

<3.> Dubitatur, *quorum est predestinacio.* Pro quo sciendum, quod predestinacio capitur 1° communiter pro preparacione premii sive boni sive mali; et sic dicit Augustinus malis penam predestinatam. — 2° capitur proprie pro preparacione premii tantum boni; et sic predestinacio est racionalis creature, ut angeli et hominis, et includit tria: 1ᵐ est divinum propositum eternum, 2ᵐ est medium, quo finis aquiritur, sc. collacio gracie in presenti, 3ᵐ est habitacio glorie in futuro Quoad primum predestinacio est causa et non effectus, sicud predestinancia, que est activa eleccio et collacio gracie in presenti et glorie in futuro. Sed quoad duo postrema predestinacio est effectus incipiens esse in creatura racionali temporaliter.

<4.> Queritur 2°, *utrum predestinacio inponit necessitatem predestinatis.* Dicitur distingwendo necessitatem in simpliciter necessariam et condicionatam, ut dictum est distinccione 38ª, quod inponit necessitatem 2° modo dictam. De necessitate autem 1° modo dicta nichil volo asserere, sed (sicud dixi de presciencia) volo conari, ut possim bene vivere et sic in spe finem predestinacionis humiliter expectare. Est enim predestinacio occultissimum Dei propositum, ad quod quis conatur racionibus plus accedere, tanto se gravibus cogitacionibus invenit agitari. Unde ego miser quociescunque de mea predestinacione cogito, tocies graviter pertimesco. Hoc tamen ex plana fide scio, quod Salvator noster

---

[1]) *D: om. Codd.* — [2]) *Codd.: om. H.* — [3]) *Codd.: in H* disiunctim, *ab h¹ in* divisim *correctum.*

Digitized by Google

non gratis passus est miserias et mortis supplicium, sed ut eos[4], qui similiter vixerunt, secundum vires suas.. beatitudinem consequantur, qui vero sic vivere neglexerunt, eternaliter condempnentur. Unde si predestinacio inponeret necessitatem simpliciter dictam, |I57A secundum || S. Thomam De veritate theologie libro 1° ca° 30° multa sequerentur inconveniencia. Nam »frustra preponerentur bonis premia et malis supplicia. Item: iniuste premiarentur »boni et iniuste punirentur mali. Item: malorum nostrorum Deus »auctor esset. Item: nec sperandi nec supplicandi ulla esset racio. »Item: evacuaretur libertas arbitrii, que se habet ad utrumlibet. »Item: nec bona facientes essent laudabiles, nec mala facientes »essent vituperabiles. Propter hoc stultus est, qui dicit: »volo »facere, quid placet, quod si salvari debeo, salvabor, vel si dampnari debeo, dampnabor,« sicud[5] stultus est infirmus, qui[6] dicit[7]: »volo comedere et bibere, quid placuerit, quod si curari debeo, »curabor, vel si non debeo moriar«, sic enim inutilis esset me»dicina. Sane si Deus permittit liberum arbitrium, quod se habet »ad utrumlibet, in malum cadere hoc non permittit, nisi iuste. »Rursus si per graciam preveniat[8], nulli facit iniuriam. Cum ergo »Deus malos dampnat et reprobat, operatur secundum iusticiam.« Hec S. Thomas.

<5.> *Utrum predestinatus potest dampnari*? Magister dicit, quod sic in sensu diviso. Sed non potest predestinatus dampnari in sensu conposito, quia non potest simul inesse eidem predestinacio et dampnacio[9], nec predestinatus sub racione, qua predestinatus, potest dampnari; et est modus loquendi solum logicalis. Sicud dicunt sophiste 'sedens potest currere', 'album potest esse nigrum' et tamen non potest sedens currere, nec album esse nigrum eo, quod illa opposita 'sessio' et 'cursus', 'albedo' et 'nigredo' non possunt simul poni secundum idem in eodem, sed divisim pro diversis temporibus. Sed si est par racio, nescio; nam predestinacio |I57B non sic varie[10] et successive potest inesse eidem, sicud sessio et cursus. Et[11] ergo sine logica huiusmodi, sive preponantur termini sive non, supponendo cum Deo illud: [et[12]] si Deus vellet michi ex infinita gracia respondere querenti, utrum predestinatus potest dampnari, ipse scit, quid responderet, cui comitto hanc difficultatem, donec cognoscam omnes predestinatos in novissimo die.

<6.> *Utrum reprobacio aliquid addit super prescienciam*? Ubi notandum, quod in reprobacione tria sunt, sc. previsio iniquitatis ab eterno, 2[m] obduracio, i. e. subtraccio gracie in presenti, 3[m] preparacio pene eterne in futuro; sicud e contrario in predestinacione sunt tria: 1[m] est previsio bonitatis ab eterno, 2[m] pre-

---

[4]) *Sic HDI: anacoluthus q. d.?* — [5]) *Codd.:* sic *I errore.* — [6]) *Codd.: om. H.* — [7]) *Codd.:* dicens *H.* — [8]) *Codd.:* premiat *H.* — [9]) *Codd.:* salvacio, *quod in D et H correctores in* dampnacio *correxerunt; in I mansit incorrectum.* — [10]) *Codd.:* variare *I errore.* — [11]) *Codd.: om. I.* — [12]) *Codd.: om. H.*

Digitized by Google

paracio gracie in presenti, 3m collacio gracie in futuro. Dicitur ego, quod reprobacio, quantum ad primum, nichil addit supra prescienciam; et quoad secundum non addit aliquem effectum positivum.

Et sciendum, quod obduracio spiritualis capitur ad similitudinem obduracionis corporalis. Unde sicud duriciam in corporalibus triplex proprietas sequitur, sc. inhabilitas ad suscipiendum inpressionem, 2° stabilitas ad permanendum in se, 3° fortitudo ad resistendum, sic tripliciter dicitur cor hominis, i. e. mens, obdurari: primo per inhabilitatem ad suscipiendum[13] graciam et sic est passio consequens culpam; 2° per firmam adhesionem peccato, et sic est culpa vel culpam gravans hominis pertinacis; 3° per rebellionem divinarum inspiracionum et mandatorum Dei, et sic est speciale peccatum, quod (prochdolor) ut plurimum in clericis dominatur, qui sciunt legem[11], sed non faciunt legem. Sed ve duro cordi, quoniam dampnacionis malleo conteretur.

<Distinccio XLI.>

Si autem querimus meritum obduracionis || et[1] misericordie[1] . . . ||*157C*

<1.> *Distinccio 41a*, que 1° continet, quod gracie, que homini datur ad iustificacionem, nulla sunt[2] merita et multo minus ipsius predestinacionis, qua ab eterno predestinavit ad gloriam, quos voluit. Similiter: reprobacionis nulla sunt demerita, quamvis obduracionis, que est effectus reprobacionis, sunt demerita. — 2° habetur, quod katholica fides respuit animas prius in celo conversatas et ibi aliquid egisse boni vel mali et pro meritis ad corpora terrena detrusas esse. — 3°, quod Deus elegit, quos voluit, gratuita misericordia; non ideo, quia fideles futuri erant, sed ut essent fideles. Non autem similiter dicitur quosdam reprobasse, ut mali essent, aut obdurare, ut peccarent, quia reprobacio non ita[3] est causa mali, sicud predestinacio causa boni. — 4° habetur, quod Deus multa prescivit, que non prescit, quia presciencia est solum futurorum. — 5° quod Deus omne, quod semel scit, semper scit et sic non cessat scire, quamvis cessat prescire.

<2.> Unde pro quibusdam dictis sunt hii[4] *versus*:

41 i. e graciam[4] non dando non propter demerita non propter merita, sed[6] pure ex gracia

S Deus obdurat, quem vult, cui vult, miseretur;

supple: Deus supple: est[7] causa supple: est graciam dando

Non reprobando mali, sed causa boni miserendo.

supple[8]: non[9] ex[10] defectu sue[11] sciencie, sed ex racione huius nominis 'presciencia'

Cessat prescire Deus, ac nullo modo scire.

---

[13]) *Codd.*: suscipiendam *H.* — [1]) *Codd.*: *om. IH.* — [2]) *Codd.*: *post* merita *I.* — [3]) *Codd.*: *in I inepte scriptum.* — [4]) *Codd.*: isti *I.* — [5]) *Codd.*: *om. I.* — [6]) *Codd.*: et *add. D.* — [7]) *Codd.*: *post* causa *I.* — [8]) *Codd.*: *om. I.* — [9]) *Codd.*: *om. DI.* — [10]) *Codd.*: *om. D*, sine *I.* — [11]) *D*: sciencie *H*, sine *I.*

Digitized by Google

<3.> Queritur, ***utrum predestinacio et eleccio sint penitus idem.*** Videtur, quod non, quia aliquis est electus et non predestinatus, et per consequens alicui convenit eleccio et non predestinacio; igitur non sunt penitus idem. Antecedens patet de Iuda Scariothis, qui fuit electus et non predestinatus; 1ª pars patet per[12] illud[12] Joh. 6°, ubi dicit Salvator: »Nonne duodecim[13] vos elegi »et unus ex vobis dyabolus est?« 2ª pars patet per illud Joh. 17°: »Nemo ex eiis periit, nisi filius perdicionis.« — In oppositum videtur |*157D* communis usus doctorum | et presertim magistri, qui ponit idem esse eleccionem et predestinacionem.

Hic est sciendum, quod duplex est eleccio Dei respectu hominis, sc. ad ministerium glorie tantum et ad gloriam finaliter consequendam. Prima non est predestinacio, qua Iudas electus fuit ad ministerium apostolatus, 2ª vero eleccio est idem, quod predestinacio; differt tamen secundum racionem a predestinacione. quia ultra predestinacionem dicit separacionem a malis, iuxta illud[14] Matth. 13°: »Elegerunt bonos in vasa sua, malos autem foras »miserunt.«

<4.> Dubitatur iterum, ***utrum predestinacio habet causam meritoriam a parte rei predestinate.*** Videtur, quod sic; nam predestinacio includit collacionem glorie. Sed ad illam inpossibile est aliquem venire, nisi per meritum predestinati; ergo questio vera. — In oppositum sic: nulla res temporalis est causa rei eterne, ergo nec meritum predestinati est causa predestinacionis. Consequencia tenet a superiori ad suum inferius, tam a parte subiecti, quam a parte predicati; et antecedens videtur esse notum de se. Patet eciam per magistrum in littera.

Pro isto sciendum est, quod predestinacio, ut dictum est, tria inportat, sc. propositum eternum de salute predestinati, 2° collacionem gracie in presenti, 3° collacionem glorie in futuro. Predestinacio ergo, quantum ad 1ᵐ, causam meritoriam non habet, ymmo nec causam motivam. Sed quantum ad 2ᵐ habet causam dispositivam. Nam homo, disponens se ex intencione ad suscipiendam graciam, meretur de congruo: dicit enim Salvator Magdalene peccatrici Luce 7°: »Remittuntur ei peccata multa«. Ecce remissio peccatorum, quam inmediate consequitur gracie collacio. Et subdit pro causa: »quoniam dilexit multum«. Item quantum ad 3ᵐ predestinacio habet causam meritoriam. Nam dicit Salvator Matthei 19°: »Si vis ad vitam ingredi, serva mandata!« Servare enim |||*158A* mandata Dei ||| est mereri vitam eternam et sic predestinacionis gloriam. Fides[15] eciam[16] universaliter canit, quod, qui bona egerunt, ibunt in vitam eternam. Sed quia predestinacio originaliter in primo consistit, sc. in proposito eterno Dei[17] de salute alicuius, sed

---

[12]) *Codd.*: *om. H.* — [13]) *Codd.*: *post* vos *I.* — [14]) *H*: *om. DI.* — [15]) *Codd.*: *post* eciam *I.* — [16]) *Codd.*: *post* universaliter *I.* — [17]) *Codd.*: *post* proposito *H.*

Digitized by Google

efficacia eius in duobus postremis, ideo meritum hominis non potest dici simpliciter causa predestinacionis, sed solum quoad finem principaliter, qui est vita eterna.

Ex isto habetur, quod predestinacio, quoad finem, iuvatur opere humano; propter quod dicit Apostolus, quod sumus adiutores Dei; pro quo eciam sonat illud dictum Augustini 'Qui creavit te sine te', i. e. sine adiutorio tuo, 'non salvabit te sine te', i. e. sine te adiuvante. Voluntas enim bona hominis est quasi materia suscipiens formam ab artifice formam causaliter inducente[18]

<Distinccio XLII.>

NUnc de omnipotencia Dei agendum est[1] . . .

<1.> *Distinccio 42[a]* 1° continet, quod Deus est omni potens, quia potest omnia. Unde quedam potest per se facere, ut creare, quedam per creaturas, ut currere, quedam dicitur non posse, ut pati, mori, peccare, quia huiusmodi posse verius dicitur inposse vel defectus, quam posse. — 2° habetur in distinccione[2], quod omnia Deus potest facere, sed non facit, nisi quod convenit eius veritati et iusticie. — 3° quod Deus a se et per se omnia potest, creatura autem pura nichil per se et a se potest; Filius autem Dei per se potest omnia, similiter Spiritus Sanctus; sed non habet hoc a se, sed a Patre, cum quo est ei eadem potencia. — 4° quod Deus potest facere, quidquid vult fieri. Et potest, quidquid vult se posse, non tamen omne, quod vult se posse, vult fieri.

<2.> Unde *versus*:

42[3] ut Deus Deus facere
a[4] b n m d l e f
T quia nulla pati, qui cuncta potest operari
ut creare ut[3] currere[3] comedere
g h i k c p o[4]
Per se vel per res factas, Deus omnipotens est.
quia propria potencia Spiritus Sanctus Filius quia non habet esse a se
Cuncta per se potest Flamen | Natusque, nec a se. | *158 B*

<3.> Queritur, ***utrum Deus potest omnia, que potest creatura, eciam mala culpe.*** Arguitur, quod sic. Nam quidquid potest causa secunda, potest causa prima. Probatur: omnem causam secundam facit Deus; omnis actus cause secunde est causa secunda, igitur omnem actum cause secunde facit Deus. Antecedens 1[m] est

---

[18]) *Codd.*: inducentem *H errore,* et cetera *add. D.* — [1]) *Codd.*: *in I iteratum.* — [2]) *Codd.*: divisione *I pessime.* — [3]) *Codd.*: *om. H.* — [4]) *Litteras* a—o *tantum DI exhibent, litteram* p *tantum I.*

Digitized by Google

Auctoris de causis et 2m assumptum ex eo evidet, quod omne causatum a prima causa dependet; sed minor argumenti patet, quia omnis actus causat aliquid, et per consequens omnis actus secundus est causa et non prima, ergo secunda. Sed ex consequente sequitur: Omnem actum cause secunde facit Deus, sed peccatum est actus cause secunde, ergo peccatum facit Deus' et cum non sit sophisma erga Deum, peccatum facit Deus et Deus facit peccatum, sequitur, quod omne peccatum facit Deus. — In oppositum est magister in[5] allegando Augustinum in libro 1° De spiritu et litera, ubi dicit: »Non potest Deus facere in»iusta, quia ipse est summa iusticia et equitas.«

Notandum est hic, quod quadruplex est differencia actuum. Quidam enim actus pertinent ad posse simpliciter sine inperfeccione, ut posse vivere et intelligere; illi enim actus de se non inperficiunt rem, cuius sunt actus. Quidam vero cum inperfeccione aliqua naturalium penali, tamen non viciosa, ut posse currere, posse comedere; illi enim actus fiunt[6] cum fatigacione, quia mediante organo, quod aptum est suscipere passionem. Quidam vero cum inperfeccione penali graviori, sed non viciosa, ut mori. Quidam cum inperfeccione viciosa, ut posse peccare. 1m ergo posse perfectissime Deo convenit et a Deo est in creatura eo, quod ipse summe bene[7] vivit et intelligit, et aliis vivere[8] et intelligere[8] con-
||*158C* cedit. 2m posse || est in Deo, sed aliter quam in creatura; nam currere[9], comedere et huiusmodi sunt in creatura efficienter et subiective et ideo denominant formaliter[10] creaturam currentem et comedentem. Sed in Deo non sunt subiective formaliter, quamvis Deus illos actus principalissime efficit, sicud est eorum principalissima causa; et inde est, quod non denominant Deum formaliter currentem vel[11] comedentem[11]. Unde non sequitur: Deus facit comestionem, cursum vel ambulacionem, igitur Deus comedit, currit vel ambulat; patet, quia in consequente denotatur illa inesse Deo formaliter subiective et in antecedente denotatur illa esse[11] a Deo solum efficienter et conservative. 3m posse non est in Deo, sed in creatura a Deo, non tamen solum a Deo, quia eciam est a peccato. Unde Deo in[12] se[12] non attribuitur, cum Deus non potest mori. 4m posse, quod[13] verius dicitur inposse, nec a Deo est in creatura, nec est in Deo, quia Deus nec per se potest peccare, nec per creaturam eo, quod peccare est deficere, sicud peccatum formaliter dictum est defectus; et ad illum sensum dicitur, quod Deus non potest facere peccatum, quia non potest deficere in operando. Et sic intelligitur Augustinus, cum dicit: »non potest Deus facere iniusta«, quia non potest deficere a iuste faciendo, cum sit summa iusticia et equitas.

---

[5]) *Codd.*: *om. H.* — [6]) *Codd.*: sunt *H pessime.* — [7]) *Codd.*: *post* vivit *I.* — [8]) *Codd.*: *in I permutatum.* — [9]) *Codd.*: et *add. I.* — [10]) *Codd.*: *post* creaturam *I.* — [11]) *Codd.*: *om. I.* — [12]) *Codd.*: inesse *I.* — [13]) *Codd.*: est *I pessime.*

Digitized by Google

Ex[14] hiis patet ad questionem, quid sit dicendum. Potest enim Deus et mala culpe, quoad actum substratum[15] peccati[16], sed non potest peccare[17]. Et tantum de omnipotencia Dei, de qua dixi circa distinccionem septimam, declarando de potencia Dei absoluta et ordinata, et qualiter inordinata causacio peccati non tollit omnipotenciam a persona[18].

<Distinccio XLIII.>

Quidam tamen de suo sensu gloriantes[1] . . .

<1.> *Distinccio 43ª*, que continet istam conclusionem, quod Deus potest plura facere, quam facit et alia[2] facere, quam que facit[3] et alia velle, quam que vult, et tamen ipse non esset |*158D* alius, et que facit, decet eum facere, et si alia faceret, deceret eum facere et tamen voluntas eius non est nova nec alia, nec mutabilis esse potest.

<2.> Unde[4] *versus*:

V quidam nil posse Deum, nisi quod facit, urgent,
Quorum distingwes et cassabis raciones;
Et teneas, quod plura Deus quit[5], quam facit aut vult.

<3.> Queritur, ***utrum potencia Dei infinita, qua infinita potest producere, possit reduci in actum.*** Videtur, quod sic, quia est Dei potencia infinita et potest producere infinita, quia non tot, quin plura, que possunt poni in actu existencie: ergo questio vera. — In oppositum sic: Inpossibile est actualiter esse[6] infinita, ergo questio falsa. Antecedens patet per Philosophum in multis locis.

Notandum, quod potencia Dei infinita dicitur secundum longitudinem duracionis, quia sine fine aperte ante et aperte post, et secundum latitudinem essencie, quia ubique est, et secundum altitudinem vel profunditatem vigoris agendi, qui est infinitus. — 2° notandum, quod triplex[7] dicitur infinitum: quoddam secundum quantitatem virtutis, et sic Deus producit infinitum, quia Pater Filium et uterque Spiritum Sanctum. Quoddam secundum quantitatem molis, ut si ymaginetur per inpossibile aliquod corpus infinitum; et tale infinitum non potest Deus producere: si enim huiusmodi esset, tunc esset creatura, ergo oporteret illud in aliquod recipi et per consequens terminari. Quoddam vero infinitum se-

[14]) *Codd.*: Et ex *H.* — [15]) *Codd.*: subtractum *I pessime.* — [16]) *Codd.*: peccata *I errore.* — [17]) *Codd.*: facere *I pessime.* — [18]) *Codd.*: et cetera amen *add. D.* — [1]) *Codd.*: *om. H.* — [2]) *Codd.*: talia *I pessime.* — [3]) *H*: fecit *ID.* — [4]) *Codd.*: *om. I.* — [5]) *Codd.*: quid *ID.* — [6]) *Codd.*: *post* est *H.* — [7]) *Codd.*: duplex *I errore.*

Digitized by Google

cundum quantitatem numerositatis, quale infinitum quidam dicunt quod posset Deus producere: quod si ita esset, planum est, quod illud infinitum esset multitudo, et per consequens in aliqua specie numeri; et quia nulla species numeri potest actu esse infinita, patet, quod nec infinitum numerositatis.

Istis notatis patet, quod Deus non potest producere actualiter infinitum. Nam si produceret, illud esset potencie infinite et per ||159A consequens || foret Deus et communicaret Deus pure creature potenciam infinitam, quod non potest esse eo, quod tunc pura creatura foret omnipotens, cum infinita potencia activa et omnipotencia sibi mutuo correspondent. Et patet, quod questio est falsa. Et ad argumentum dicitur negando, quod potest potencia Dei producere infinita, sive capiatur in sensu conposito, sive in sensu diviso; et quando dicitur: 'non tot, quin plura', negatur hoc Et si dicitur 'quot et non plura' dicitur dubitando, sicud querenti, utrum homines sunt infiniti, respondetur, quod non; et quando arguitur 'non[8] tot sunt, quin plures' negatur[9]; et cum dicitur 'quot et non plures' dubitatur. Nam scio, quod finiti sunt homines, sed quot sunt, ita quod non plures, nescio. Ista sciunt logici discernere, qui se multum occupant circa infinitum; quem autem fructum percipient, Deus novit[10].

<Distinccio XLIV.>

NUnc illud restat discuciendum, utrum melius[1] . . .

<1.> *Distinccio 44ª* primo ostendit, quod Deus potest alia facere, quam que facit, et que facit, posset facere meliora. — 2° quod eorum, que Deus facit, quedam sunt, que posset facere modo meliori, quedam modo eque bono, et quedam minus bono, quam facit, referendo modum ad qualitatem creature et non ad sapienciam creatoris. — 3° quod Deus semper potest, quidquid semel potuit, et semper vult, quidquid semel voluit.

<2.> Unde[2] *versus*:

X poterat facere[3] meliora Deus[4], mèlius non;
Et quidquid potuit, quit[5] adhuc[6], si tempora mutes.

<3.> *Utrum Deus aliquam rem eandem in numero potest facere essencialiter meliorem*? Arguitur, quod sic: eadem res in numero est finite essencialiter bona; verbi gracia, ut homo, asinus . . .

---

[8]) *Codd.*: quod *D.* — [9]) *Codd.*: negetur *H.* — [10]) *Codd.*: *in I scriptor addit* hilf, *in D* etc. etc. *add.* — [1]) *Codd.*: me *I.* — [2]) *Codd.*: *om. H.* — [3]) *Codd.*: *post* meliora *D.* — [4]) *Codd.*: *post* poterat *ID.* — [5]) *Codd.*: quid *ID.* — [6]) *Codd.*: ad hoc *ID.*

Digitized by Google

Sed cuilibet rei finite essencialiter bone potest addi bonitas essencialis, quia alias vel esset perfecta essencialiter, ut Deus, vel potencia Dei esset quoad perfeccionem illius creature limitata. — In oppositum sic: Si potest Deus eandem rem in numero facere |*159B* essencialiter meliorem, ergo pari racione quamlibet creaturam et per consequens non poterit esse effectus optimus essencialiter perfectus; consequens videtur esse falsum eo, quod esse communicatum omnibus creaturis est effectus optimus, quo non potest esse essencialiter melior.

Sciendum est, quod, ut dicit S. Thomas 1ª parte, q. 25ª, articulo 6°, quod duplex est bonitas rei: una essencialis, sicud racionale est de essencia hominis; et quantum ad hoc bonum Deus non potest facere rem aliquam meliorem, sed potest facere aliquam rem ea meliorem, sicud eciam non potest facere quaternarium maiorem, quia si esset maior, iam non esset quaternarius; sicud enim habet se addicio unitatis in numeris, sic se habet addicio differencie substancialis in diffinicionibus. Alia autem est bonitas, que est extra essenciam[7] rei, sicud bonum hominis est esse virtuosum vel sapientem: et sic Deus potest res factas facere meliores; non enim dubium est, quin Deus potest unum hominem facere meliorem, cum potest sibi dare vitam eternam, in qua quasi infinitum erit melior accidentaliter, quam sine illa Et patet, quod questio est falsa, cum nulla res manens eadem in numero potest de post esse essencialiter perfeccior. Nam si maneret eadem in numero et ei adderetur aliqua perfeccio, tunc esset ei accidens eo, quod omne adveniens rei post eius conpletum esse est eius accidens et per consequens non est eius perfeccio essencialis et ex alia parte illa res acciperet perfeccionem maiorem essencialem, ergo illa perfeccio esset eius perfeccio essencialis, que manifeste contradiccionem inplicant. Sed ad racionem, qua arguitur sic: 'eadem res in numero est finite essencialiter bona. Sed cuilibet rei finite essencialiter bone potest addi bonitas essencialis' potest distingwi: vel manente illa re in numero et tunc negatur illa, et quando infertur 'ergo erit perfecta || essencialiter, ut Deus, vel ||*159C* potencia Dei esset quoad perfeccionem illius creature limitata' negatur consequencia.

<4.> *Utrum Deus potest, quidquid umquam potuit?* Et magister dicit in littera, quod sic. Sed contra: Magister in illo non tenetur.

Notandum, quod aliquis negatur posse aliquid dupliciter: aut propter defectum potencie, ut cecus propter defectum potencie visive non potest videre lucem, aut 2° propter defectum possibilis, ut videns non potest videre sonum, quia sonus non habet racionem visibilis. Primo modo notum est, quod nichil potest dici non posse Deus, unde sic loquendo 'Deus potest, quidquid unquam potuit'.

---

7) *Codd.*: essencia *I.*

Digitized by Google

2° modo dicitur non posse, quia illud non est possibile esse, ut[8] idem simul esse et non esse, nec exinde terminatur Dei potencia, cum inpossibile non possit esse terminus alicuius potencie. Sed 3° dicitur aliquis aliquid non posse, quod prius potuit, quia habuit potenciam ad illud et iam non habet, ut potuit Sortes prius generare Filium et iam propter senium non potest, quia potencia caret; et istud[9] revertitur ad primum modum. Sic autem Deus[10] non potest deficere in sua potencia, ut magister dicit, et tenendo cum magistro faciliter responderem ad argumenta. Nam si arguitur ‚Deus potest, quidquid umquam potuit' concedo; 'sed potuit aliquando incarnari', concedo; 'ergo nunc potest incarnari' concedo consequenciam; et si dicitur 'incarnetur', respondeo 'incarnatus est', nam posse huiusmodi non est ad futurum actum. Unde cum dicitur 'nunc Deus potest incarnari', est sensus 'nunc Deus est eiusdem potencie ad incarnacionem, sicud prius; sed non oportet, quod ad nunc fiendam'. Similiter dicitur de volicione, quod Deus semper vult, quidquid semel voluit[11]. Cum arguitur 'sed voluit incarnari, ergo nunc vult incarnari' conceditur et est[12] sensus: 'nunc vult, quod incarnacio sit vel est. quamvis non vult, quod[13] |*159D*ipse nunc incarnetur'. | Sicud iam vult Deus, quod dies iudicii sit, sed non vult, ut dies iudicii iam sit, sed suo tempore. Et ista sciunt discutere, qui dicunt, quod omne, quod semel est possibile, semper est possibile. Unde possibile est istum mundum creari, sed non ad post; similiter possibile est me nasci . . . Et si dicitur 'possibile est istum mundum creari; ponatur in esse' ponatur; nullum enim sequitur inconveniens, cum dicitur 'mundus iste creatur', ymmo verum est, quamvis non creatur iste mundus. Iam similiter de aliis est dicendum.

<Distinccio XLV.>

IAm[1] de voluntate Dei aliquid pro sensus nostri etc.[1] . . .

<1.> *Distinccio 45ª* primo ostendit, quod divina voluntas est divina essencia; — 2° quod licet in Deo sit idem velle et esse, non tamen Deus dicitur omnia esse, sicud dicitur omnia velle; — 3° quod nemo debet divine voluntatis querere causam eo, quod nullam habet, cum sit prima et eterna omnium aliorum[3] causa[4]; — 4° quod proprie tantum est[5] una voluntas Dei, contra quam nichil potest fieri, sed tropologice sunt multe voluntates Dei, sc. precepcio, consilium, prohibicio, permissio et operacio sive inplecio.

[8]) *Codd.*: vel *I.* — [9]) *Codd.*: illud *H.* — [10]) *Codd.*: *post* potest *H.* — [11]) *Codd.*: *om. I.* — [12]) *Codd.*: *post* sensus *I.* — [13]) *Codd.*: ut *I.* — [1]) *Codd.*: Am *I errore.* — [2]) *D*: *om. Codd.* — [3]) *Codd.*: aliarum *H.* — [4]) *Codd.*: causarum *H.* — [5]) *Codd.*: *post* una *H.*

Digitized by Google

<2.> Pro[6] hiis sunt isti *versus*:

45[7]
Y licet esse Deo sit idem, quod velle, tamen cum
dico[7] i. e. essenciam[7]
Hunc fero quid velle, hoc[8] predico cum volita re.
Nemo voluntatis divine querere causam
voluntas[7]
Debet, cum prima cunctorum causa sit ipsa.
i. e. voluntas[7] Dei[7] permissionem[9] prohibiclonem[10]
Signat velle Deum, quod permittit prohibetve
i. e. voluntas[7] sumitur[7] proprie[2]
precepcionem[7] consilium[7] beneplacet[7] pro[7] beneplacito[7] Dei[7]
Aut iubet aut suadet, sed, quod placet, hoc proprie vult.

<3.> Queritur, *utrum voluntas Dei sit causa rerum.* Videtur, quod non, quia voluntas Dei vel esset sufficiens causa totalis, vel non. Si primum, ergo ad solam voluntatem[11] Dei fieret, quidquid fieret; consequens falsum, cum multe sint cause secunde. Nec secundum, quia cum voluntas Dei sit ipsa essencia Dei, ut dicit magister, si ergo voluntas Dei non esset causa[12] sufficiens, nec essencia pari racione. || — In oppositum est magister in littera. ||| *160A*

Notandum, quod tres sunt condiciones in Deo, vel tria attributa, quibus omnia factibilia operatur, sc potencia, sciencia et voluntas. Harum autem condicionum sola voluntas determinat ad hoc vel ad illud operandum; nam potencia et sciencia, ut dicunt multi, ad multa se habent indeterminate, sed sola voluntas effectum ponit; et ideo quamvis potencia et sciencia Dei sunt cause rerum, tamen voluntati magis causalitas attribuitur. Et hinc dicunt, quod non sequitur 'hoc Deus potest et scit facere, ergo hoc facit'; sed sequitur 'hoc Deus potest, scit et vult facere, ergo hoc facit'. Sed contra: 'si sic, ergo sequitur: diem[13] iudicii potest, scit et vult facere, ergo diem iudicii Deus facit' consequens videtur fore falsum, quia adhuc diem iudicii non facit. Dicitur, quod consequencia est bona et negatur[14], quod consequens sit falsum; nam verum est, quod Deus diem iudicii facit, sed non iam facit. Quibusdam tamen plus placet negare, quod Deus potest, scit et vult diem iudicii facere, quia dicunt, quod non vult diem iudicii facere, quia iam non vult esse diem iudicii. Sed istud dictum patet ex questione precedentis inmediate distinccionis

<4.> Dubitatur eciam, *utrum convenienter Dei voluntas dividitur in voluntatem beneplaciti et in voluntatem signi.* Notandum pro isto, quod volicio Dei aliquando accipitur pro essencia Dei, qua vult non se esse, sed res ad extra. 2° accipitur pro effectu volito a Deo, qui quidem effectus est a volicione primo

---

[6]) *Codd.*: super *H.* — [7]) *Codd.*: *om. I.* — [8]) *Codd. omnes* b *exhibent, Hus fortasse* hoc *vel* hec *scripsit; v. supra, dist. XXIII., ann. 3.* — [9]) *D:* permissive *H, om. I.* — [10]) *D*: prohibitam *H, om. I.* — [11]) *Codd.*: *post* Dei *I.* — [12]) *Codd.*: tam *I pessime.* — [13]) *Codd.*: *post* iudicii *H.* — [14]) *Codd.*: negetur *H.*

Digitized by Google

modo dicta productus. 3° accipitur pro eterna relacione Dei volentis[15] et ad volitum distinctum. 4° accipitur pro aggregato ex hiis. In creaturis autem accipitur volicio pro actu vel habitu aut potencia volendi, que non sunt in Deo. Et tot modis vel pluribus accipitur voluntas Dei, quamvis proprie loquendo voluntas Dei est |160B essencia vel potencia, a qua procedit actus volendi, qui volicio dicitur. In Deo igitur non est dare potenciam distinctam ab essencia, ideo voluntas aliquando[16] accipitur essencialiter, ut est communis ad omnes tres personas, aliquando personaliter, ut dicit terciam personam; 3° modo accipitur pro effectu volito a Deo, ut 1ª ad Thessalonic. 4°: »Hec est enim voluntas Dei: sanctificacio »vestra« et Psalmo[17] 142°: »Doce me facere voluntatem tuam« et nedum pro effectu, sed pro veritate, que est principium operabilium, ut nulli esse iniuriandum[18] et sic de quotlibet veritatibus eternis a Deo volitis; 4° accipitur pro habitudine relativa inter Deum volentem et volitum, de qua nonnulli probabiliter intelligunt illud Psalmi: »Magna opera Domini, exquisita in omnes vo»luntates eius« Est autem communis distinccio notanda de Dei voluntate, quam ponit Hugo De sacramentis libro 1°, parte 9ª[19], caº 2°[20], quod quedam est intrinseca, que vocatur Dei beneplacitum[21], et quedam est voluntas signi; voluntas beneplaciti est beneplacencia Dei de uno causato, voluntas autem signi est signum temporale Deo inexistens, representans eius voluntatem intrinsecam, et dividitur in quinque, sc. in precepcionem, prohibicionem, consilium, operacionem (sive inplecionem) et permissionem, que continentur breviter in hoc versu:

Precipit ac prohibet, permittit, consulit, inplet.

Est autem precepcio obligatoria ad grandia faciendum, prohibicio obligatoria ad grandia dimittendum, consilium vero est commune ad excitandum, ut bona mediocria supererogentur, serventur et mala mediocria dimittantur; operacio vero est signum: nam nedum ab operibus, que a Deo precipiuntur, docemur bene vivere, sed ex operibus Christi, que sunt quasi liber noster instruens de Dei voluntate. Et hinc dixit Salvator Johann. 10°: »Si michi non creditis, operibus credite«. Et alibi: »Opera, que ||160C »ego facio, || illa perhibent testimonium de me.« 5ᵐ signum voluntatis divine[22] vocatur permissio, que est circa peccata. Ipsa autem permissio infallibiliter signat, quod Deus habet voluntatem beneplaciti peccata puniendi, quia aliter Deus non posset ipsa permittere. Omnia autem ista quinque sunt temporalia, quia Deus non precipit, prohibet vel consulit, facit vel permittit, nisi temporaliter, et quodlibet istorum est indubie signum alicuius voluntatis

---

[15]) *Codd.*: voluntatis *H.* — [16]) *Codd.*: *post* accipitur *H.* — [17]) *Codd.*: *post* 142 *I.* — [18]) *Codd.*: in iurandum *I.* — [19]) *Codd.*: q *add. I.* — [20]) *Codd.*: 20 *H.* — [21]) *Codd.*: placitum *I.*

Digitized by Google

divine. Habetur autem sufficiencia illorum et isto modo: Signum voluntatis divine aut est respectu boni, aut respectu mali; si respectu boni, aut in facto esse, et sic est[22] operacio, aut ante fieri, et hoc aut respectu boni, ad quod tenemur, et sic est precepcio, aut respectu boni utilis, ad quod non tenemur, et sic est consilium; si respectu mali, aut prout est in facto, sic est permissio, aut prout est ante fieri, sic est prohibicio; comminacio autem[23] potest reduci ad prohibicionem et consilium. Nam si sit comminacio pene perpetue, tunc est prohibicio, si vero non, sed pene temporalis, tunc reducitur ad consilium.

Ex hiis iam patet, quod voluntas Dei bene dividitur in voluntatem beneplaciti et in voluntatem signi.

<Distinccio XLVI.>

Hic oritur questio: dictum est in superioribus . . .

<1.> *Distinccio 46ª*, in qua habetur 1°, quod voluntati Dei, que est beneplacitum, nichil potest resistere; — 2° quod Deus non vult mala fieri, nec vult mala non fieri, sed non vult mala et permittit mala; — 3° quod quadruplex[1] est bonum: triplex bonum ex se, quartum per accidens sive occasionaliter, ut peccata sanctorum; — 4° quod Deus non est auctor malorum.

<2.> Unde[2] *versus*:

46 voluntate beneplaciti
Z non esse nequit, quidquid Domino placet et vult;
Salvat propter hoc salvum fieri
Colligit hinc, quos vult, nec salvus fit, nisi quem vult.
Non fieri non vult Dominus mala, nec fieri vult,
permittit peccatis[3] ad[3] suam[3] gloriam[3]
Sed sinit, ut fiant, et ab hiis eciam bona format.
Propter hoc i. e. 4.
Inde boni partes bis binas sumere debes. |
affirmatur peccati[4]
Post hec astruitur non esse mali Deus auctor. |*160D*

<3.> Dubitatur, ***utrum Deus vult omnes homines salvos fieri.*** Et videtur, quod non. Nam Iudam et divitem sepultum in inferno non vult salvos fieri, et illi sunt vel fuerunt homines; igitur questio falsa. Maior probatur: nam illos vult dampnari voluntate beneplaciti, cum eos placenter dampnat. Sed non potest Deus simul eos velle esse dampnatos et salvos fieri, cum hoc videtur inplicare contraria: igitur maior vera. — In oppositum est Apostolus 1ª Timoth. 2°.

---

[22]) *Codd.*: *om. I.* — [23]) *Codd.*: aut *I errore.* — [1]) *Codd.*: triplex *I errore.* — [2]) *Codd.*: *om. H.* — [3]) *Codd.*: *om. I.* — [4]) *Codd.*: *om. D.*

Digitized by Google

Notandum est, quod secundum Damianum voluntas Dei est duplex, sc. antecedens et consequens; huiusmodi autem distinccio non provenit ex diversitate voluntatis divine in se, sed ex diversitate condicionum ipsius voliti. Potest enim in quolibet homine considerari natura ipsius et circumstancie et condiciones ipsius. Vel primo secundum quod est volens et preparat se ad salutem, vel contrarie agens; primo modo inplens preceptum, altero vero[5] modo transgrediens preceptum. Primum modum sequitur voluntas consequens, secundum voluntas antecedens. Nam inplentem mandata Dei finaliter consequitur voluntas Dei, qua vult, quod[6] ille salvatur; sed transgredientem precepta Dei[7] finaliter antecedebat voluntas Dei, ut servans precepta salvaretur, et quia non servavit, non consequitur eum ista voluntas, qua velit Deus, quod ipse salvatur[8]. Unde aliud est dicere: 'voluntas Dei est, quod ille salvetur' et 'voluntas Dei est, quod ille salvatur'. Prima est voluntas precepti[9] vel consilii, quia Deus vult, quod sic faciat; 2ª autem est beneplaciti, quo facto posito de inesse placet Deo. Et patet, quod saluberrimum est cuilibet viatori rogare Deum, quia voluntas Dei fiat in eo, cum voluntas Dei est, ut nunquam pretergrediatur mandatum eius, hoc est, quod nunquam peccet, sed conplaceat per omnia sicud decet.

Et patet ulterius, quod aliud est dicere 'Deus vult omnes ||| *161A* homines salvos fieri' ||| et aliud 'Deus vult, quod omnes homines salvi sint'. Nam prima[10] proposicio est vera de voluntate Dei antecedente, sed secunda est falsa, quia denotat, quod omnes homines precepta inpleverunt et[11] sic[11] consequenter salvi sunt. Beatus vero Augustinus in Enchiridion illud Apostoli dictum exponit sic: »Deus vult omnes homines salvos fieri = i. e. omne »genus hominum = i. e. de quolibet genere statuum aliquos.« Unde exemplificans dicit: »Isto locucionis modo et Dominus usus »est in evangelio, ubi ait Phariseis: 'Decimatis mentam et rutam »et ciminum et omne olus'; neque enim Pharisei et quecunque »aliena et omnium per omnes terras alienigenarum omnia olera »decimabant. Sicud ergo hic 'omne olus' omne olerum genus, ita »et illic 'omnes homines' omne hominum genus intelligere possumus, »et[13] quocunque alio modo intelligi potest, dum tamen credere »non cogamur omnipotentem Dominum voluisse factumque non »esse, qui sine ullis ambiguitatibus in celo et in terra (sicud enim[14] »Veritas cantat, 'omnia, quecunque voluit, fecit') profecto facere »voluit, quodcunque non fecit.« Hec Augustinus. Recipe[15] ergo quamvis sentenciam tituli questionis et responde ad obiectum per primam exposicionem; nega, quod non vult Deus Iudam et divitem salvos fieri. Nam vult eos salvos fieri voluntate antecedente,

---

[5]) *Codd.*: autem *H.* — [6]) *Codd.*: ut *I errore.* — [7]) *Codd.*: *om. I.* — [8]) *Codd.*: salvetur *H.* — [9]) *Codd.*: precepi *I errore.* — [10]) *Codd.*: *post* proposicio *I.* — [11]) *Codd.*: *om. I.* — [12]) *Codd.*: humanum *H.* — [13]) *Codd.*: e *I.* — [14]) *Codd.* eum *DI.* — [15]) *Codd.*: respice *I.*

Digitized by Google

sed non vult eos salvos fieri voluntate consequente. Nam non vult, quod ipsi salvi sunt, quamvis vult, quod inplentes mandata eius atque consilia salvi fiant; et quia nolunt penitere iuste de peccato, et sic nec volunt mandatum atque consilium voluntatis divine inplere, igitur non vult eos salvare voluntate beneplaciti, cui nichil potest resistere.

Iuxta 2am exposicionem, sc. b. Augustini, conceditur, quod Deus Iudam et divitem non vult salvos fieri; et quando[16] | infertur: | *I 61 B* ergo non omnes homines Deus vult salvos fieri, conceditur uno modo consequencia et consequens; et quando dicitur: ergo falsum est, quod Deus vult omnes homines salvos fieri, negatur consequencia; et cum dicitur: 'tenet consequencia ex eo, quod duo contradictoria sibi contradicencia non possunt simul esse vera' dicitur, quod non sunt contradictoria, quia in affirmativa est distribucio pro generibus singulorum et non pro singulis generum, ut declaravit Augustinus, et ergo affirmativa non includebat in subiecto distribucionem pro Iuda et divite, et per consequens non negatur illud in negativa, quod affirmatum fuit in affirmativa vel e contra. Exemplum simile est de illis: Omne animal perfectum fuit in archa Noe; et aliquod animal perfectum non fuit in archa Noe. Sed diceres hic: 'melius esset, si omnes salvarentur, quam quod quidam salvantur et quidam non; ergo debet hoc Deus velle, cum sit summe sapiens et summe bonus'. Consequencia tenet, quod hoc pertinet ad sapientem et bonum, ut de duobus eligat melius stante eleccionis libertate; et quia vult omnes homines salvos fieri tamquam melius, quam quod aliqui[17] salvantur, ergo videtur, quod omnes homines finaliter salvabuntur. Ad hoc dicitur 1° concedendo antecedens; et quando arguitur: ergo Deus debet hoc velle, conceditur consequencia; nam vult Deus omnes homines salvos fieri, ut dictum est secundum Apostolum; et quando infertur: ergo omnes homines finaliter salvabuntur, negatur consequencia, quamvis consequens possit concedi ad exposicionem Augustini, quia (sc aliqui de quolibet genere humano) salvabuntur. — 2° respondetur sic, quando arguitur: 'melius esset, si omnes salvarentur, quam quod quidam salvantur, et quidam non'; dicitur, quod sic, subintelligendo: si omnes inplerent mandata Dei. — 3° respondetur negando assumptum illud: nam omnes homines || salvari non est || *I 61 C* bonum eo, quod non est iustum, cum multos homines iustum est dampnari. Et sic secundum varios sensus potest varie responderi.

---

[16]) *Codd.*: ergo *add. I.* — [17]) *Codd.*: aliqua *I errore.*

Digitized by Google

<Distinccio XLVII.>

Voluntas Dei quippe semper efficax est . . .

<1.> *Distinccio 47ª*, in qua 1° habetur, quod voluntas Dei eterna, que est divina essencia, semper est efficax, ut fiat omne, quod velit, et nichil fiat, quod nolit. — 2° quod Dei voluntas semper inpletur, aut a nobis, cum bene facimus, aut de nobis, cum contra voluntatem Dei (non, que ipse est, sed que est signum) facimus. — 3° quod quedam Deus precepit personaliter in veteri lege et in nova, que fieri noluit ab illis, quibus precipiebat. Exemplum de ymmolacione filii Abrahe et de cecis curatis.

<2.> De duobus primis sunt hii *versus*:

sive bonum sive malum[2] beneplacencia[3]
A sic quidquid[1] agas, de te divina voluntas
Inpletur. Non contra, sed preter eam mala fiunt.

<3.> Queritur, *utrum voluntas Dei semper efficaciter inpleatur*. Arguitur, quod non; nam vult Deus, quod nullus homo peccet; et in hoc voluntas sua non semper efficaciter inpletur; ergo questio falsa. Consequencia tenet ex eo, quod voluntatem alicuius non inpleri est ipsam voluntatem carere illo, ad quod est eius volicio, sicud voluntatem inpleri alicuius est habere illud, ad quod est eius volicio, — In oppositum est magister in littera dicens: »Voluntas Dei quippe semper efficax est, ut fiat omne, »quod velit et nichil fiat, quod nolit«

Notandum, quod magister distingwens voluntatem in voluntatem beneplaciti et voluntatem signi de voluntate prima concedit questionem et de alia negat Nam eius beneplacitum semper inpletur, sed eius preceptum, consilium et prohibicio non semper
|161 D inplentur; et iuxta istam distinccionem voluntatis possunt sane intelligi et concordari dicta scripture, ut quando dicitur Genes. 54°: »Dixit Joseph filiis suis' non possumus resistere Dei voluntati'« hoc intelligitur de divino beneplacito, secundum[4] quod Deus »omnia, »quecunque voluit, fecit in celo et in terra«, ut dicitur Psalmo 134°. Et de illa voluntate dicit Apostolus ad Romanos 9°: »Vo»luntati eius quis resistet?« quasi dicreet 'nullus'. Pater namque, si Deus sit omnipotens et essencialiter beatus, tunc habet, quidquid vult habere; ideo patet de virtute sermonis contradiccionem claudere illam voluntatem Dei non esse inpletam. Unde Hester 13° dicit ille sapiens Mardocheus: »Domine, rex omnipotens, in dicione »tua cuncta sunt posita, et non est, qui tue possit resistere vo»luntati« et sequitur causa: »Tu enim fecisti celum et terram, et quidquid celi ambitu continetur[5]: Deus enim tu es.« Si enim Deus habet scienciam eternam et voluntatem liberam omnium futurorum, patet, quod non ordinaret aliquid, quod sciret rebellare eius bene-

[1]) *Codd.*: quid *I errore.* — [2]) *Codd.*: *glossas omnes prorsus om. H.* — [3]) *I*: beneplaciti *D.* — [4]) *H*: sed *ID.* — [5]) *Codd.*: continentur *I errore.*

Digitized by Google

placito; quia si hoc faceret, Deus eternaliter sciret et ordinaret sibi illud rebellare et per consequens esset deordinacio[6] Dei voluntaria, quod rebellaret, et per consequens inpugnaret divinum beneplacitum, si inpleret. Nec potest illud verti in dubium, nisi insipienti, qui vel ponit Deum malum ab eterno, cum gente tenebrarum et tota natura corporea sibi subdita, repugnantem Deo bono cum natura spirituali, ut opinati sunt Manichei, sicud Augustinus frequenter recitat in libro contra Manicheum et de moribus Manicheorum et alibi in multis locis, vel aliter, quod ponat Deum ordinare primo unum de eius beneplacito et postea videndo ipsum repugnare, revocare ordinacionem priorem, ostendendo oppositum. Sed quia ||| utraque istarum viarum non ||| *162A* habet scintillam evidencie aput quemcunque, ideo stat sentencia de infrangibilitate et infrustrabilitate divini beneplaciti. De signo autem Dei beneplaciti loquitur scriptura dicens communiter viatorem merendo facere Dei voluntatem, ut Johan. 4°, 5° et 6° dicit Salvator se intelligere voluntatem Patris facere, et Matth. 12° dicens: »Qui facit voluntatem Patris mei, qui in celis est[7], hic »mater mea, frater meus, et soror mea est« Ista tamen dicta possunt probabiliter intelligi de opere facto[8] et ordinato conformiter ad Dei voluntatem intrinsecam, sicud et illud Ysaie 62°: »Non »vocaberis ultra derelicta et terra tua non vocabitur ultra desolata, »sed vocaberis voluntas mea«. Accipitur aliquando eciam voluntas Dei pro precepcione, ut in illo dicto Matth. 6°: »Fiat voluntas »tua, sicud in celo et in terra« cum quilibet katholicus sit certus, quod sit absolute necessarium voluntatem beneplaciti inpleri; non enim oportet orare pro inplecione illius, saltim specie oracionis inpetrativa, cuiusmodi videntur omnes peticiones oracionis dominice. Oracione enim, que est elevacio mentis in Deum, oramus, que scimus necessaria esse, ut laudando Trinitatem[9] confitemur sibi inesse gloriam, inperium et honorem, sanctitatem et virtutem et potestatem, ut patet Apocalipsis 4° et 5°, et[7] tamen scimus tria ultima sibi necessario inesse. Rogamus ergo in 3ª peticione, quod preceptum Dei inpleatur a terrigenis, sicud inpletur a celestibus spiritibus, non quod eodem modo per omnia, sed proporcionali, quod in idem sonat, ac si rogaremus pro ecclesia militante, quod meritorie serviat Deo suo.

Ex iam dictis patet, quod voluntas beneplaciti Dei semper | efficaciter inpletur, sed voluntas signi, videlicet preceptum, con- | *162B* silium et prohibicio, non semper inpletur. Et patet, quod questio pro voluntate beneplaciti est vera.

Tunc ad argumentum conceditur maior et negatur minor: nam inpletur eius voluntas in permissione, quia volens permittit, quod homines peccant, quamvis non vult, quod homines peccent.

---

[6]) *Codd.*: de ordinacione *I.* — [7]) *Codd.*: *om. I.* — [8]) *Codd.*: perfecto *H.* — [9]) *Codd.*: *in I inclare scriptum.*

Digitized by Google

Unde Augustinus in Enchiridion dicit: »Hec sunt magna[10] »opera Domini exquisita in omnes voluntates eius, et tam sapienter »exquisita, ut cum angelica et humana creatura peccasset, — »i. e. non quod ille, sed quod voluit ipsa, fecisset — eciam per »eandem creature voluntatem, qua factum est, quod creator noluit, »inpleret ipse, quod voluit, bene utens et malis, tamquam summe »bonus[11] ad eorum dampnacionem, quos iuste predestinavit ad »penam, et ad eorum salutem, quos benigne predestinavit ad »graciam. Quantum enim ad ipsos attinet, quod Deus noluit[12], »fecerunt, quantum vero ad omnipotenciam Dei, nullo modo illud »efficere valuerunt[13]. Hoc quippe ipso, quod contra voluntatem »Dei fecerunt, de ipsis facta est voluntas Dei; propterea namque »magna opera Domini exquisita in omnes voluntates eius, ut miro »et ineffabili modo non fiat preter eius voluntatem, quod eciam »fit contra eius voluntatem, quia non fieret, si non sineret, nec »utique nolens sinit, sed volens, nec sineret bonus fieri male, nisi »omnipotens et[14] de malo posset facere bene.« Hec Augustinus.

Et quia tangit hic Augustinus, quod presciti peccantes fecerunt[15] contra voluntatem Dei, ideo sciendum, quod aliud est aliquid fieri contra voluntatem Dei et aliud preter voluntatem Dei. ||*162c* Contra voluntatem Dei fit, quando homo mandatum vel || consilium Dei non perficit; aliter enim nichil fieret contra Deum[16] quod manifeste est contra sentenciam Salvatoris Matth. 12° dicentis: »Qui non est mecum, contra me est«; et Ysaie 54°: »Omnem lingwam resistentem tibi in iudicio iudicabis.« Tunc autem voluntati Domini[17] quis resistit, cum eius preceptum vel consilium contempnit. Qualiter cetus scribarum et phariseorum Sancto Spiritui resistebat dicente beato Stephano, Actuum 7°: »Dura cervice et incircumcisi cordibus et auribus, vos semper »Spiritui Sancto resistitis.« Et sic patet, quod contra voluntatem Dei, que est signum, ut preceptum, consilium et prohibicio, aliquid fit, sed non contra voluntatem beneplaciti, nec contra voluntatem, que est permissio, operacio vel inplecio. Unde dicit magister, quod mala opera hominum fiunt contra eius (sc[18] Dei[18]) precepcionem vel prohibicionem, sed non contra eius voluntatem, que ipse est, nisi dicantur contra eam fieri, quia preter eam fiunt; contra eam nichil quippe ita fit, ut[19] velit fieri et non fiat, vel nolit fieri et fiat. In quibus verbis vult magister, quod nichil potest voluntatem, que Deus est, superare; hoc enim est contra voluntatem esse, quod superat voluntatem. Unde Augustinus in Enchiridion dicit: »Quantelibet sint voluntates angelorum vel hominum bonorum »vel malorum, vel illud, quod Deus, vel aliud volencium, quam »Deus: omnipotentis Dei voluntas semper invicta est.«

---

[10]) *Codd.*: *post* opera *H.* — [11]) *Codd.*: bonis *I*, *in H rasum.* — [12]) *Codd.*: voluit *H errore.* — [13]) *Codd.*: noluerunt *H pessime.* — [14]) *Codd.*: *om. I.* — [15]) *Codd.*: et *add. I.* — [16]) *Codd.*: *in I inepte scriptum.* — [17]) *Codd.*: *post* quis *ID.* — [18]) *Codd.*: *om. I.* — [19]) *Codd.*: vel *I errore.*

Digitized by Google

Ex hiis patet, quid est contra Dei voluntatem[20] fieri et contra quam aliquid fit et contra quam non. Sed tunc preter voluntatem aliquid fieri est, quando voluntas nec est de Deo, nec de opposito. Unde quamvis contra voluntatem beneplaciti nichil potest fieri, nec preter eam, tamen dicuntur peccata fieri preter[21] voluntatem Dei efficientem | et approbantem; sed non preter voluntatem Dei | *162D* permittentem. Nichil enim potest mali fieri, nisi permittat ipse fieri, ut dictum est.

<Distinccio XLVIII.>

Sciendum quoque est, quod aliquando mala est voluntas etc[1]...

<1.> *Distinccio 48[a]*, in qua 1° habetur, quod voluntas hominis volentis idem fieri, quod Deus vult, aliquando est mala et volentis aliud, quam Deus vult, est bona. — 2° quod voluntas Dei bona aliquando inpletur per malam voluntatem hominis. — 3° quod tota Trinitas voluit, ut Christus pateretur, sed non voluit, ut Iudei eum crucifigerent. — 4° quod sanctis viris placuit, ut Christus moreretur intuitu nostre redempcionis. — 5° quod passiones sanctorum potest homo velle et nolle, bona et mala voluntate.

<2.> De isto sunt *versus* (sed sine litera):

ut mori patrem[2] meum dilectum[2]
Vult quandoque Deus, quod ego possum bene nolle,
Deus ut mori patrem, quem odio[2]
Ac e converso possum[3], quod vult, male velle.
ut Iudeorum invidia inplevit redempcionem nostram[2]
Nostro velle malo quandoque bonus Deus inplet,
factum[2] Deus[2]
Quod bene vult fieri: probat istud passio Christi.
quantum ad redempcionem[2] quantum ad cruciatum[4]
Quod diversimode vult et non vult homo iustus
Et bene sanctorum de martirio fit utrumque.

<3.> Queritur, *utrum quilibet homo tenetur conformare suam voluntatem voluntati divine*? Videtur, quod non, quia super illud Psalmi: »Exultate iusti in Domino« dicit Glosa: »Tantum »distat voluntas divina a voluntate humana, quantum[5] natura ho- »minis a natura Dei.« Et quia homo non potest naturam suam conformare nature divine nec voluntatem suam voluntati divine. Consequencia videtur tenere a sufficienti similitudine vel a convertibili ad convertibile, cum natura divina et voluntas divina sunt idem. — In oppositum sic: Quilibet homo tenetur adinplere mandata Dei et per consequens divinam voluntatem; sed antecedens non potest facere, nisi conformando ||| voluntatem suam voluntati divine. ||| *163A* Patet per Glosam super illud Psalmi: »Non adhesit michi

[20]) *Codd.*: *post* contra *I.* — [21]) *Codd.*: propter *I pessime.* — [1]) *D*: *om. IH.* — [2]) *Codd.*: *H omnes prorsus glossas om.* — [3]) *Codd.*: *om. I.* — [4]) *D*: erudicionem *I pessime.* — [5]) *Codd.*: *in I* —tum *ab* t[2] *additum.*

Digitized by Google

»cor pravum« dicentis: »Quilibet cor[6] habet pravum, qui non vult, »quod Deus vult; et quia quilibet tenetur habere cor non[7] pravum[8], »igitur quilibet tenetur velle, quod Deus vult.« Sed hoc est conformare voluntatem suam voluntati divine, igitur questio vera.

Hic est 1° notandum, quod secundum Parisiensem[9] in homine duplex est voluntas, sc. sensualitatis et racionis. Racionis duplex, quia vel ipsa potencia vel actus ipsius voluntatis, qui est volicio, cuius homo est causa, in qua consistit meritum et demeritum. — 2° notandum, quod duplex est conformitas voluntatis humane ad divinam, sc. in actu vel in habitu In actu, dum homo actualiter inplet mandatum[10] Dei; in habitu vero[7], ut in puero, vel sancto homine dormiente, qui pro tunc non habet volicionem actualem ad id, ad quod est volicio Dei. Item est conformitas duplex voluntatis divine et humane, sc. plena, ut sanctorum in patria, et inperfecta, ut sanctorum viancium in terra; quorum voluntas in venialibus retardatur. — 3° notandum, quod secundum S. Thomam in Scripto q. 3°, quod ad id proprie homo dicitur teneri, quod si non facit, peccatum incurrit. — 4° notandum, quod conformitas voluntatis per hoc attenditur, secundum quod tendit per actum suum in id, ad quod ordinata est.

<4.> 5° ex precedente questione *supponendum* est, quod duplex est voluntas Dei, sc. beneplaciti et signi. Unde tunc voluntas hominis conformatur voluntati divine, que est beneplaciti, dum conformatur voluntati signi; et tunc | conformatur voluntati signi, dum facit, quod Deus precipit et consulit, et dimittit, quod prohibet. Talis autem conformacio sive conformitas contingit quadrupliciter, vel secundum causam materialem, ut dum vult homo id, quod vult Deus, — et ut sic Iudei conformabant voluntatem suam cum Deo patre et Christo in morte Christi — vel 2° secundam causam formalem, ut homo velit ex karitate id, quod vult Deus; et sic sancti desiderantes mortem Christi in redempcionem generis humani conformarunt voluntatem suam voluntati divine. Sic eciam et Christus conformavit suam[11] voluntatem voluntati Patris dicens: »Non mea voluntas, sed tua fiat«; 'non mea' sc. carnis, sive sensualitatis, que cum sit infirma, vellet oppositum, 'sed tua' cum spirito meo, quia 'spiritus est[7] promptus, caro autem infirma'. — 3° secundum causam efficientem, ut homo velit, quod Deus vult eum velle et nichil aliud; dum enim homo sic vult, tunc nichil efficit, nisi quid Deus vult eum efficere. — 4° secundum causam finalem, ut homo velit ad illum finem, ad quem vult Deus.

Et dum sic secundum quatuor genera causarum concurrit conformitas, tunc est conpleta; dum autem in aliquo deficit, vocatur inconpleta. Et quia conformitas maxime provenit a forma, igitur

---

[6]) *Codd.*: *post* habet *I.* — [7]) *Codd* : *om. I.* — [8]) *In I scripsit* ι prauum; [12] *in marg. corr.* purum, *non animadvertens, particulam* non *desiderari.* — [9]) *Codd.*: quod *add. ID.* — [10]) *Codd.*: mandata *H.* — [11]) *Codd.*: *post* voluntatem *I.* — [12]) *Codd.*: *om. I, post* promptus *D.*

Digitized by Google

in volicione pro conformitate karitas requiritur. Unde si homo vult id, quod Deus vult et ad illum finem, ad quem Deus vult, et in karitate deficit, tunc suam voluntatem divine non conformat meritorie: ut si Deus vult || Sortem mori propter bonum commune || *163 C* et Plato vult hoc idem ad illum finem, sed non ex karitate, sed quia odit eum, planum est, quod in voluntate Dei est pietas et in voluntate Platonis inpietas et sic diformitas[13] valde magna. Si autem est[14] conformitas in forma, sed non in materia, i. e in volito, tunc stat conformitas voluntatum, ut Deus voluit pie Paulum Jerosolimis aligari et homines pie voluerunt[15] non aligari; Christus volebat se mori, Petrus nolebat ipsum mori: pie Christum voluit non mori, ac tamen deliquit, quia non per omnia voluntatem suam cum voluntate Domini conformavit, correpcionem meruit, quia carnalitatis amorem in Christo preposuit. Unde ad regulandum voluntatem nostram, ut sit conformis voluntati divine, optimum est odire omne peccatum et diligere omne bonum saltim in confuso; et ad conformandum voluntatem nostram cum voluntate Dei bonum est ad speciale volitum nostram volicionem per condicionem Dei beneplaciti retorquere dicendo: Si hoc vult Deus, ego eciam volo. Unde Petrus, quia audiverat a Christo, qui mentiri non potuit, quod ipse vellet mori pro redempcione humani generis, debuit dicere: fiat voluntas tua Nos autem, dum volicionem Dei de aliquo ignoramus volito, si condicionem volicionis Dei apponimus, ut sic, in conformitate non eramus, illo presupposito, quod simus actualiter in karitate, que sola secundum Augustinum distingwit filios Dei a filiis dyaboli.

<5.> Istis notatis et[16] presuppositis *conclusio sit* ista: Claudit contradiccionem creaturam racionalem deobligari, quod non teneatur voluntatem suam conformare voluntati divine. Patet sic: | creatura | *163D* racionalis non potest deobligari, ut nichil velit, quia si est[17] vult se ipsam actu essenciali, et oportet, quod velit aliquando actu elicito bonum concomitanter ad intellectum et racionem, quamvis pro aliqua mensura potest cessare ab actu elicito. Unde Apostolus considerans illud debitum indissolubile dicit ad Romanos 13°[18]: »Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis«, vult enim Apostolus Christianos tam parate solvere debita supercarnalia, quod non supersit aliquid ex debito, nisi amor mutuus[19] karitatis, qui quanto plus solvitur, tanto ex eo solvens diligere amplius obligatur. Ideo Apostolus optat nos obligatores, ut continue sic amemus; amor enim cum ducit in infinitum, debet esse infinitus, quia excludit violenciam vel tedium, et ponit naturalissimum gaudium: e contra debita corporalia, cum sint violenta et temporalia, oportet habere finem; ideo homo potest se plene exuere a tali debito, quod non amplius sit debitor talium, cum

[13]) *Codd.*: deformitas *H.* - [14]) *Codd.*: *post* autem *I.* — [15]) *Codd.*: voluerit *I.* — [16]) *Codd.*: *in I rasum.* — [17]) *Codd.*: esset *I errore.* — [18]) *Codd.*: *om. I.* — [19]) *Codd.*: mutuitatis *I.*

Digitized by Google

nullum violentum est eternum; non sic autem obligacio amoris. Ideo sensus Apostoli est: exuamus nos plene ab omni debito proximi preter dileccionem mutuam, quia si hoc non bene possumus, et[18] multo magis non possumus exuere a debito diligendi Deum.

<6.> Ex ista conclusione dependet *conclusio 2ª* ista: Oportet creaturam racionalem sub pena peccati conformare voluntatem suam voluntati divine. Patet ex hoc, quod si ista voluntas est bona, placet Deo, quod sit bona, et per consequens inter illam et voluntatem Dei terminatam ad illam est conformitas, cum voluntas illa creature libere terminat obiective voluntatem divinam: |||*164A* magna ergo est conformitas, quando ego volo, sicud vult me Deus velle; volicio enim talis placet Deo.

Ex isto patet, quod omne peccatum actuale creature racionalis est propter difformitatem voluntatis create ad voluntatem divinam. Patet sic: omne peccatum actuale est in volicione create voluntatis principaliter et non, ut illa volicio, est beneplacito Dei conformis; ergo[20] ut[20] est[20] divino beneplacito difformis. Quando ergo homo vult aliquod volibile cum circumstanciis, que non placent vel displicent Deo, tunc homo peccat actualiter: in operibus enim est peccatum, nisi de quanto est difformitas in voluntate, que secundum quosdam dicitur suprema potencia anime, qua servante rectitudinem servatur creatura racionalis inmunis a peccato actuali. 2° patet ex isto, quod non consequenter se creaturam velle, quod Deus vult et ipsam velle meritorie vel e contra: stat enim Deum precipere homini, quod velit et faciat illud, quod Deus vult non fieri, ut patet de precepto dato Abrahe, ut ymolaret filium suum Ysaac Genesis 22°. Stat eciam hominem velle et operari illud, quod Deus vult et tamen quantumcunque demereri, ut de Iuda proditore et sacerdotibus, qui voluerunt et fecerunt Christum mori, quod eciam et tota Trinitas voluit. Et idem est iudicium de tirannis martirisantibus sanctos, quos Deus voluit martirisari.

Ex quo patet, quod Deus plus attendit ad intencionis rectitudinem et modum faciendi, quam ad substanciam operum, premiando. Unde Matth 6° dicitur: »Si oculus tuus[21] fuerit[22] simplex, »totum corpus tuum lucidum erit[23]« et vulgariter dicitur, quod non nominum, sed adverbiorum remunerator est[24] Deus, plus apprecians, quod bene agatur, quam solum bonum de genere.

|*164B* 3° patet, quod voliciones, quibus contradictoria sunt volita, sunt conformes, ut Abraham vult occidere Ysaac et Deus vult, quod non occidat eum; et tamen utraque volicio est de Dei beneplacito: opposita enim nata sunt fieri circa idem, cuiusmodi sunt volicio Dei et volicio Abrahe: ideo, quod Abraham velit occidere Ysaac et quod velit eciam simpliciter non occidere eum, sunt voliciones quodammodo opposite, quia[25] vicissim eidem insunt, et repugnat ipsas simul inesse.

---

[20]) *Codd.; loco huius habet* gentem *I pessime.* — [21]) *Codd.*: tuis *I.* — [22]) *Codd.*: *post* simplex *H.* — [23]) *Codd.*: fiet *I.* — [24]) *Codd.*: *in I inepte scriptum.*

Digitized by Google

4° patet, quod cum in Deo non sunt 'est' et 'non', nichil repugnant iste due voliciones: Deus vult Ysaac non occidi et ipse vult Abraham ipsum occidere; patet ex hoc, quod semper insunt Deo iste due voliciones simul eo, quod utraque illarum volicionum aliquando inest Deo Unde optimus Dominus sepe vult propter ostendendam obedienciam homines elicere actus volendi, quos non vult ad extra esse executos, ad ostendendum, quod ipsè satis appreciatur bonam voluntatem pro beatitudine merenda, etsi non sit facultas exequendi. Ut 3ii Regum 8° dicit Salomon in persona Dei loquentis ad David patrem suum: »Quod cogitasti in corde »tuo edificare domum nomini meo, bene fecisti hoc ipsemet mente »tractans. Verum tamen tu non edificabis michi domum, sed filius »tuus.« Ecce Deus commendat, quod vult non esse executum. Quilibet tamen, sciens effectum esse de Dei beneplacito, tenetur conplacere in illo.

5° patet, quod omnis homo debet credere, quidquid vult Deus ab illo credi; et nichil debet credere, quod non vult Deus ab eo credi. Patet sic: omne credibile est a Deo volitum; ergo conformiter debet esse ab homine volitum et non ut scitum, ergo ut credibile: igitur omne || huiusmodi est ab homine credibile. || *164C* Similiter de non credibili est dicendum.

6° patet ex omnibus dictis, quod sanctum est hominem scientem, aliquid esse de bene placito Dei, conformare voluntatem suam voluntati divine non murmurando inordinate aut vindictam inprecando sive sit pena sive derisio vel iniuria aut quodvis aliud, quod non sapiat[26] dampnum mortis, quia omnis paciencia est iusta, et per consequens de Dei beneplacito. Cum ergo quilibet rectus theologus scit hoc, non debet dolere de eventibus ordinatis. Nam ideo Prov. 12° dicitur: non contristabit iustum, quidquid ei acciderit.

<7.> Ut autem dictum est in primo notabili de voluntate humana, quod quedam est sensualitatis et quedam racionalis naturalis, dicitur communiter, quod neutram istarum tenetur quis sic semper subdere voluntati divine. Ut patet de potencia corporis, de morte parentum et similibus; quelibet tamen illarum est conformis voluntati divine, si moderate fiat sine circumstancia gravante. Alia autem est deliberativa, et hec est duplex: quia vel condicionata vel absoluta. Condicionata, ut vellem, si placeret Deo hoc bonum; et in ista errant multi inprecantes sibi bona inaniter et inimicis[27] mala, quamvis liceat homini velle sibi bonum spirituale vel quodcunque bonum medium, ad illud subintelligendo 'si placet Deo' eciam si non placet[28] Deo, quod ipsum habeat. Voluntas autem[29] deliberativa absoluta debet conformari voluntati divine semper tendendo in illud, quod scit Deum velle; non enim tenetur Christianus in particulari cogitare de quolibet volito, quod determinate scit in habitu vel confuse; sed debet sibi conpla|cere | *164D*

[25]) *Codd.*: quod *H.* — [26]) *Codd.*: sapit *H.* — [27]) *Codd.*: in mutis *I pessime.* — [28]) *Codd.*: placeat *H.* — [29]) *I*: *om. HD.*

Digitized by Google

habitudinaliter vel confuse do omni huiusmodi; et quandocunque in particulari cognoverit, gaudenter velle laudando Dominum voliti. Unde pium[30] videtur considerare penas personarum et communitatum et congaudere iusto iudici, qui non relinquit in sua universitate aliquam maculam inpunitam. Per talem namque contemplacionem paciencia stabilitur, karitas rutillat et precinditur[31] vana[32] cupiditas ac causa[33] murmuris contra Deum, specialiter, si cum tali gaudio intus sit dolor de peccato antecedente[34], cum pena sit signum laudabile habens indubie causam malam. Quo autem ad futura, de quibus est viator indeterminatus, videtur probabile, quod confuse quilibet debet velle bonum, sibi vel nature create conveniens, volicione sic condicionata 'si Deo placuerit' et nolle sic condicionaliter quodlibet malum mortis. Ex quo patet, quod licet meritorie nolle sic[35] condicionaliter tale possibile, quod Deus vult et velle proporcionaliter, quod Deus vult, quam discrepanciam a volicione divina excusat ignorancia voliti et condicionata volicio; nam prescitus existens in gracia secundum presentem iusticiam meritorie vult beatitudinem suam et vult suam dampnacionem; Deus enim ubique vult oppositum. Et conformiter contingit viatorem velle et nolle media ad hos fines, ut licite possum velle tunicam, vel aliud, quod non habeo, dum tamen deliberacione condicionata gracia finis laudabilis volo illud addendo ordinatam circumstanciam, quod est difficile propter errorem intencionis voluntatis[36] propter amissionem debiti et alias quotlibet malas circumstancias, quibus contingit deviare a rectitudine voluntatis; propterea[37] peccatum et media ad ipsum simpliciter sunt nolenda[38] ab homine. ||| *I 65 A* Et media ad beatitudinem, ||| quibus non contingit male uti, cuiusmodi sunt veritates, sunt simpliciter desideranda a quolibet viatore. Illa autem media, quibus contingit bene et male uti, de quorum faccione[39] est ambiguum, debet solum condicionaliter velle: et talem volicionem exprimunt homines verbo optativo communiter, ut: 'vellem esse episcopus, si Deo placeret'. Sed revera Iudas Scarioth voluit esse episcopus, quia Deo placuit, qui eum in episcopum elegit. Quid ergo boni obtinuit? Certe episcopatum perdidit, quia simoniam commisit; animam et corpus dampnacioni subdidit, quia non debite voluntatem suam cum voluntate Domini conformavit.

A[40] quo nos dignetur eripere, qui voluntatem hominis potest in rectitudine conservare. — —

Explicit optima lectura super primum Sentenciarum finita Anno Incarnacionis Dominice MoCCCCoXII per manus Sigismundi. *H* Finis primi libri Sentenciarum. *I* Et cetera etc. *D*

---

[30]) *In I inepte abbreviatum.* — [31]) *Sic codd.* — [32]) *Codd.*: *I* vna *in D* a *ab d² add.* — [33]) *Codd.*: causatur *I pessime.* — [34]) *Codd.*: aut *H male.* — [35]) *Codd.*: *om. I.* — [36]) *Codd.*: voluptatis *DI.* — [37]) *Codd.*: preterea *DI.* — [38]) *Codd.*: volenda *I.* — [39]) *Codd.*: ficcione *DI.* — [40]) *Codd.*: *om I.*

Digitized by Google

Digitized by Google

DÍL PRVÝ SPISŮ HUSOVÝCH VYŠEL R. 1903. OBSAHUJE:

Č. 1. EXPOSITIO DECALOGI,
Č. 2. DE CORPORE CHRISTI,
Č. 3. DE SANGUINE CHRISTI.

DÍL DRUHÝ TÍMTO ČÍSLEM SE POČÍNÁ. OBSAHUJE:

Č. 4. SUPER IV SENTENTIARUM I. (KN. PRVNÍ A ÚVOD),
Č. 5. » » » II. (KN. DRUHÁ A TŘETÍ),
Č. 6. » » » III. (KN. ČTVRTÁ A REJSTŘÍKY).

VYJDE BĚHEM R. 1904.

KNIHTISKÁRNA ALBERTA MALÍŘE NA KRÁL. VINOHRADECH.

Digitized by Google

SBÍRKA PRAMENŮ ČESKÉHO HNUTÍ NÁBOŽENSKÉHO VE XIV. A XV. STOLETÍ. Č. 5.

SPISY
M. JANA HUSI.

Č. 5.

SUPER IV SENTENTIARUM.

II.

VYDAL

VÁCLAV FLAJŠHANS.

S PODPOROU FONDU ZŘÍZENÉHO PŘI ČESKÉ AKADEMII K VYDÁVÁNÍ PRAMENŮ ČESKÉHO HNUTÍ NÁBOŽENSKÉHO VE XIV. A XV. STOLETÍ.

V PRAZE 1905.

NÁKLADEM J. R. VILÍMKA.

Digitized by Google

Kommisse České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, zřízená k vydávání »Pramenů českého hnutí náboženského« usnesením valného shromáždění Akademie r. 1903 ze členů I. a III. třídy, má ve správním tříletí 1903—1905 toto složení:

Předseda: Prof. dr. *Jos. Kalousek.*

Jednatel: Dr. *Vojtěch Nováček,* ředitel archivu zemského.

Členové řádní: Dvorní rada dr. *Jan Kvíčala.*
Bibliothekář musejní *Adolf Patera.*
Ředitel akad. gymnasia *Antonín Truhlář.*
Kustos univ. knihovny *Ferd. Tadra.*

Členové mimořádní: Dr. *Václav Flajšhans.*
Dr. *Kamil Krofta,* koncipista archivu zemského.
Dr. *Zdeněk Nejedlý,* adjunkt archivu musejního.
Dr. *Václav Novotný,* docent české university.
P. *Fr. Stejskal,* vicerektor České kolleje v Římě.

Digitized by Google

⟨II.⟩

‖ *I 65B*

PRINCIPIUM IN SECUNDUM SENTENCIARUM.$_H$

⟨Incepcio.⟩

⟨I.⟩

⟨1.⟩ **SI quis vestrum indiget sapiencia, postulet a Deo« Iacobi 1°.**

Circa principium 1^{mi} libri in divisione huius thematis dixeram, quod sacra scriptura in 2° libro Sentenciarum tradita laudatur ex magna auctoritate, quam habet ex originali principio, quia est a Deo. Nam dicit thema 'si quis vestrum indiget sapiencia, postulet a Deo', sc. tamquam ab originali principio, a quo fontaliter originantur omnia et 'per quem omnia facta sunt[1], et sine quo 'factum est nichil': Johannis 1°. Et quia omne, quod Deus fecit, valde bene fecit, cum Genesis 1° dicitur: »Vidit »Deus cuncta, que fecerat et erant valde bona«, et sacra scriptura est aliquod, quod Deus fecit, igitur sacra scriptura est valde bona. Unde valde bona? Certe, quia valde bene a valde bono originali principio facta; igitur ex magna auctoritate, quam habet ab originali principio, est laudanda. Unde a principio procedens verissimo ipsa ostendit veraciter, quod quelibet creatura est spectaculum, a quo resultat Trinitatis et unitatis similitudo respectu creatoris. Nam respice interiori oculo mundum et considera; in quo unitatem et trinitatem ad similitudinem increate Unitatis et Trinitatis reperies. Tripharie enim mundus dividitur, ut primus sit mundus architipus.

---

[1]) *I*: *post* omnia *HD*.

Digitized by Google

qui est exemplar eternum mundi istius corporei; alius mundus sit macrocosmus, i. e. maior mundus sensibilis; et tercius mundus microcosmus, i. e. minor mundus, ut est homo racionalis. Hanc triplicitatem mundi sacra scriptura insinuans ostendit Johannis 1°[2], ‖*165C* quomodo Filius Dei ‖, in quantum homo, in mundo erat, quoad mundum architipum, et mundus per ipsum factus est, tamquam per Deum, quoad mundum macrocosmum, et mundus eum non cognovit, in quantum Deum et hominem, quoad mundum microcosmum, qui mundus microcosmus, sc. homo, noluit elevari in racione per ea, que facta sunt in cognicionem Unitatis et Trinitatis increate, et sic evanuit in cogitacione sua.

<2.> Sed tu, qui sacre intendis scripture, aspice mundum, celum et terram, et omnia, que in eis sunt, et intellige, quia unus in essencia et trinus in personis propter te de nichilo fecit illa, et hoc per suam infinitam sapienciam, circa quam versatur huius 2i libri sentencia. Quam sentenciam si diligenter interiori oculo inspexeris, conspicies scalam essendi rerum creatarum[3], cuius scale sumitas a creacione cepit secundarium exordium, a qua summitate descendens per media videbis naturas secundum gradus essenciales alias ascendentes et alias descendentes in perfeccione, prout eas supremus artifex in ea limitavit. Sed in consideracione huiusmodi primum quasi extasi percussus reperies formam visibilem, que est figura umbratica invisibilium, et per eam tamquam per speculum et in enigmate invisibilia aspiciens ad ipsa fervencius anhelabis. Paulatim siquidem in tam subtili et alta scala oportet gressus dirigere et ad superiora quasi quibusdam proveccionis gradibus conscendere, donec Dei invisibilia per ea, que facta sunt, conspiciantur, ut per creacionem celi conspiciatur supremus factor, |*165D* per gubernacionem | mundi sensibilis cognoscatur dominus invisibilis, per bonitates visibiles cogitetur summa invisibilis bonitas et per lumen sensibile inaccessibilis[4] claritas affectetur. Sed per quem, nisi per creaturam racionalem, cui sapienciam indidit, ut per ea, que facta sunt, suum agnosceret et diligeret creatorem, non quidem sic; ut in illis finaliter quiesceret, sed omnia transcenderet, dirigens trans omnia memoriam, racionem et voluntatem et sic vires singulas ad amorem sui interminabilem conditoris ponendo per racionem in creaturis 1m gradum esse creatum, 2m gradum esse et vivere, ut in plantis, 3m esse et sentire, ut in singulis animalibus, 4m gradum esse et intelligere, ut in angelis et hominibus, 5m gradum esse in gracia, ut in sanctis, angelis et hominibus, 6m gradum esse et delectabiliter intueri summum bonum, ut in salvatis.

<3.> Ecce hii sunt 6 gradus scale, quibus homo paulatim ascendit usque gradum primum simpliciter interminabilem, quos

---

[2]) *Codd.*: *post* ostendit *D.* — [3]) *Codd.*: creaturarum *I.* — [4]) *Codd.*: inaccensibilis *I.*

Digitized by Google

gradus ad ipsius perfeccionem creator posuit sine indigencia sui et commodo, cum creavit hominem non ad sui indigenciam, nec ad suum commodum et sine merito hominis, sed ad magnum meritum hominis, ut indigens sapiencia postulet a Deo, per quam cognoscat suum meritorie creatorem et cognoscendo dyabolo resistat et creatori obediat ex amore: sic enim huius 2i libri tota sentencia concludetur. Nam ***prima conclusio*** huius 2i libri est, quod unus est creator omnium rerum, celestium, terrestrium et infernorum, visibilium et invisibilium, qui ante tempora existens eternaliter per suam potenciam voluntate et bonitate sua mundum creavit: ecce primum. Et ***conclusio ultima*** huius 2i est, quod debemus ||*166A* suggestioni dyaboli resistere et[5] divine ordinacioni humiliter obedire: ecce secundum.

<4.> Et cum ad hec assequenda finaliter quilibet indiget sapiencia, igitur postulet a Deo; nam dicit thema 'si quis vestrum indiget sapiencia, postulet a Deo'. In quo tria, quoad 2i libri propositum, inplicantur, ex quibus sacra scriptura excellentissime commendatur: videlicet receptum, receptibile et dativum: 'receptum' homo, qui est nobile[6] subiectum sapiencie, in quo est formaliter; 'receptibile' sapiencia, hominem perficiens realiter, — et 'dativum' Deus prestans sapienciam infallibiliter. Nam dicitur 'si quis vestrum': ecce sermo ad homines, in quo innuitur homo, qui est nobile subiectum sapiencie, in quo est formaliter; et cum subditur 'indiget sapiencia', manifeste ostenditur sapiencia, que est receptibile, hominem perficiens realiter; et dum subiungitur 'postulet a Deo', notatur Deus prestans sapienciam infallibiliter. Et patet, quod scriptura sacra laudatur in themate ex subiecto nobili, quod ipsam suscipit, 2° ex suo esse formali, quo ipsum subiectum realiter perficit, 3° ab auctore infallibili, qui ipsam creavit et homini contulit, ut ipsam suscipiens et conplens in opere ad vitam glorie perveniret.

<5.> Dixi 1°, quod scriptura sacra laudatur ex subiecto nobili, puta homine, qui ipsam suscipit. Est autem homo nobilis 1° per naturam, quia factus[7] ad ymaginem et similitudinem Dei[7], Genesis 1°; magna enim dignitas hominis sive nature humane est in hoc, quod homo factus est ad ymaginem et similitudinem |*166B* Dei pocius quam angelus. Nam homo habet convenienciam cum Deo intus et extra, quam non habet angelus: habet enim homo intus convenienciam secundum memoriam, intelligenciam et voluntatem, sicut habet angelus; sed extra habet convenienciam cum Deo, quam non habet angelus, nam sicut a Patre Filius, sic ab homine homo eiusdem nature. Unde et ipse Deus, Filius Dei unigenitus, naturam preteriens angelicam nature carnis assumpsit substanciam, dum »Verbum caro factum est et habitavit in nobis

[5]) *Codd.*: *om. l.* — [6]) *Codd.*: nostre *D pessime.* — [7]) *Codd.*: *in H add. h²*.

Digitized by Google

»nobiscum existens homo, qui non apprehendens angelos semen »Abrahe apprehendit«. Ad Hebreos 2°. Vere magne nobilitatis est homo, quem Deus creavit inexterminabilem et sic perpetuum Sapiencie 2°; quem Deus creaturis pretulit: nam Ecclesiastici 17° dicitur: »Posuit timorem ipsius super omnem carnem »et dominatus est bestiarum et volatilium«; cui eciam Deus contulit quadruplex adiutorium: unum ad recte vivendum, sc. [ad] conscienciam, secundum[8] ad murmurandum contra malum et stimulandum ad bonum, quod est sinderesis, tercium est sciencia illuminans intellectum ad cognoscendum se ipsum et Deum suum et mundum istum, qui factus est propter ipsum: — unde accepit homo a Deo triplicem oculum, sc. carnis, quo videret mundum, racionis, quo videret animam, et contemplacionis, quo videret Deum. et sic ut oculo carnis homo videret ea, que sunt extra se, oculo racionis, que sunt intra se, oculo contemplacionis, que sunt supra se. Videt ergo homo oculo carnis extra se corporalia, oculo racionis videt intra se, que sunt spiritualia, oculo contemplacionis videt ea, ||166C que sunt supra se, que sunt supreme || amabilia: — et hinc quartum adiutorium datum[9] homini est caritas, accendens[10] ad diligendum Deum super omnia, qui se humiliavit propter ipsum hominem, cui subiecit demonem, angelum bonum deputavit ad custodiam et non tantum fratrem eius se, sed et servum humillimum constituit. Unde Deus factus est homo, ut homo fieret Deus.

<6.> Hec si pensaret homo, cognosceret, quam foret nobilis, et studeret cognoscere se, ut se elevaret supra se, quia sic multo esset melior atque laudabilior. Unde dicit b. Bernhardus: »Multi »multa sciunt; stude cognoscere te ipsum, quia multo melior et »laudabilior es, si te ipsum cognoscis, quam si te neglecto cog»nosceres cursus siderum, vires herbarum, conplexiones hominum, »naturas animalium et haberes omnium celestium et terrestrium »scienciam.« Hec eciam si pensaret homo, non caduca quereret[11], non lubrice viveret, sed mentem erigens animadverteret, quod Dei essencia lux est, vita, iusticia, bonitas, beatitudo, ad cuius similitudinem anima creata est, ut sit lucida, vitalis, iusta, bona atque beata. Propter hec siquidem debet hominis anima bonis operibus adornari. Nam dicit Bernhardus: »Animam tuam cur non »adornas bonis operibus, que Deo et angelis presentanda est in »celis? Quare animam tuam vilipendis et carnem ei preponis? Do»minam ancillari et ancillam dominari magna abusio est! Totus »iste mundus ad unius anime precium existimari non potest: non |166D »enim pro toto mundo | isto Deus animam suam daret, qui pro »anima dedit.« — Ecce quam preciosa est anima et quam nobilis, secundum quam homo factus est ad ymaginem et similitudinem

[8]) *Codd.*: 2° *H.* — [9]) *Codd.*: *post* homini *H.* — [10]) *Codd.*: accedens *D errore.* — [11]) *Codd.*: queret *I errore.*

Digitized by Google

Dei$_5$, et quam nobilis est homo, qui eciam secundum exteriorem hominem, i. e. secundum corpus, quodammodo ad exemplar mundi formatur, dum ex quatuor elementis conponitur et hinc microcosmus, i. e. minor mundus, nominatur, ut dicit Augustinus De cognicione vere vite. Et sicut supra$_5$ quatuor elementa mundi magni corporei est quintum elementum, puta celum, ut dicit Philosophus, sic supra quatuor elementa exterioris hominis est quasi quintum elementum, sc. spiritus, qui est celum, in quo Deus delectatur specialiter habitare. Unde Apostolus preponderans dignitatem hominis ex similitudine, quam habet ad filium Dei, hortatur, ut tam preclaram similitudinem observemus; unde dicit I^a Corinthiorum 15°: »Primus homo de terra »terrenus, secundus homo de celo celestis: qualis terrenus, tales »terreni, qualis celestis, tales celestes.« Igitur sicut portamus ymaginem terreni, portemus ymaginem celestis, sc. Domini Jesu Christi, qui propter nostram salutem descendit de celis, factus humanitatis nostre particeps, ut nos faceret divinitatis sue participes et ex hoc ostenderet nobilitatem hominis, qui sacram scripturam suscipit, ex quo iam ipsa sapiencia commendatur.

<7.> Dixi 2°, quod scriptura sacra laudatur ex suo esse formali, quo ipsum subiectum formaliter perficit, cum dicitur 'indiget sapiencia'. Unde quamvis in sui natura homo est *167A* creatura, ut dictum est, dignissima, tamen sine divina sapiencia omnis homo est vanitas. Nam Sapiencie 13° dicitur: »Vani »sunt omnes homines, in quibus non est sapiencia Dei.« Dicuntur autem vani, quia non attingunt finem beatitudinis, ad quem sunt facti, cum insipientibus non vult Deus$_{14}$ misereri. Pro quo Dan.$_{12}$ 12°$_{13}$ dicitur: »Non est populus sapiens, propterea non miserebitur ei, »qui fecit illum.« Ecce ad quantum homo, in sui natura perfectus, sine sapiencia Dei vivens inperficitur$_{15}$, quam dum percipit$_{16}$, modo contrario valde perfectus efficitur, cum amicus Dei per sapienciam effectus in Deum quodammodo transformatur. »Sapiencia enim in »animas sanctas se transfert; amicos Dei et prophetas constituit«: dicitur Sapiencie 7°. Et cum secundum Philosophum 8° et 9° Ethicorum 'amicus est alter ego', sequitur, quod qui amicus Dei per sapienciam efficitur, quod tunc in Deum quodammodo transformatur, nam ut sic$_{17}$ alter ipse Deus efficitur. Et$_{18}$ ex$_{18}$ isto$_{18}$ secundum philosophos viri eroici et sapientes sunt dii vocati, sicut et nunc sacerdotes contemplativi et sapientes laicorum dii appellantur: II^a quest. 1^a 'Sacerdotibus'.

<8.> Quisquis ergo vult perfectus effici, postulet sapienciam, quia venient omnia bona pariter cum illa; infinitus enim$_{19}$ est

---

[12]) [13]) *Codd.*: *recte* Isaiae, XXVII, 11, *errore auditorum?* — [14]) *Codd.*: *post* insipientibus *I.* — [15]) *Codd.*: inperficietur *H.* — [16]) *Codd.*: perceperit *D*; *in I ex* perficit *correctum.* — [17]) *Codd.*: sit *I errore.* — [18]) *Codd.*: *in I verba* E. e. i. *omissa et errore* quod tunc in Deum *ex praecedenti linea iterata.* — [19]) *Codd.*: *post* est *H.*

Digitized by Google

thezaurus hominibus sapiencia. quo qui usi sunt, participes facti sunt amicicie Dei Sapiencie 7°. — Hoc b. Ambrosius considerans Epistola 36ª ad Constancium dicit: »Sapienti »nichil est alienum; quocunque accesserit, sua sunt omnia[20]: totus »mundus ei possessio est, quoniam toto eo quasi utitur.« Et hinc |167B est, | quod Salvator noster apostolis suis sapienciam conferens, cui non possent omnes adversarii resistere et contradicere, dedit eis potestatem docendi in universo mundo dicens Marci ultimo: »Euntes in universum mundum predicate ewangelium omni creature« Et, ut comprehendam breviter, sapiencia et sic sacra scriptura maliciam vincit, peccatum expellit, a dyabolo liberat, mentem clarificat, errantem reducit, oppressum erigit, custodientem se beatificat, deducit per vias rectas et ostendit ei finaliter regnum Dei. Ex[21] hiis patet, quod sapiencia et per consequens scriptura sacra ex suo esse formali, quo hominem perficit, est laudanda.

<9.> Dixi 3°, quod scriptura sacra ab auctore infallibili, qui ipsam creavit et homini contulit, est laudanda, cum dicitur 'postulet a Deo'. Quidquid enim laudis aliqua res accipit, hoc est in ordine ad ipsum auctorem infallibilem, qui sicut non potest falli, sic nec fallere, cum inpossibile sit ipsum mentiri, ut ait Apostolus. Ex quo liquet sacre scripture veritas: unde Proverbiorum 3°[22] dicitur: »Ne addas quidquam verbis illius et arguaris »et inveniaris mendax,« quia »unum iota aut unus apex non »preteribit a lege, donec omnia fiant« dicit Veritas Matth. 5°. Cum ergo scriptura sacra non[23] potest[23] in minimo fore falsa capiens veritatis stabilitatem ab ipso Deo, iuste a suo opifice est laudanda, qui mentiri non potest, cum sit summa veritas, falli nequit, cum sit summa sapiencia, abesse non potest, cum sit Deus ubique |167C existens, ubique videns, ubique in plens et dans petentibus sapienciam affluenter: igitur 'si quis vestrum indiget sapiencia' volens Deum cognoscere, cognoscendo diligere, diligendo ad vitam venire, 'postulet a Deo', qui per suam sapienciam docet, vocat et trahit nunc in presenti ad graciam et post in gloriam sempiternam. Ad quam nos dignetur perducere, qui est via[24], veritas et vita Jesus Christus Dominus in secula seculorum benedictus.

---

[20]) *Codd.*: *post* sua *I.* — [21]) *H*: et *ID pessime.* — [22]) *Codd.*: 30 *I errore.* — [23]) *Codd.*: *om. H* — [24]) *Codd.*: *I add.* et *quod* t[1] *delere voluit.*

Digitized by Google

<II.>

<Questio.[25]>

<1.> **UTrum Deus, qui solus est creator, mundum sensibilem per creacionem ab eterno potuit produxisse?**

Et videtur, quod sic: nam Deus est omnipotens, cuius potencie nichil potest resistere, ut canit sepius divina auctoritas; ergo mundum sensibilem per creacionem ab eterno esse productum non potest potencie Dei resistere, quia hoc derogaret eius omnipotencie, quod est Deo inconveniens. Sed nullum inconveniens secundum Anshelmum Deo est inpossibile, igitur Deus, qui solus est creator, mundum sensibilem per creacionem ab eterno necessario potuit produxisse[26]. Tenet consequencia ex opposito, quia si unum contradictoriorum est inpossibile, alterum est necessarium. — In oppositum arguitur sic: illud, ex quo posito in esse cum aliquo vero coassumpto sequitur inpossibile, ipsum est inpossibile, ut patet ex principiis loice 1° Priorum et 9° Methaphisice. Sed posito, quod mundus sensibilis per creacionem ab eterno sit productus, cum hoc vero, quod cuiuslibet hominis spiritus est perpetuus, sequitur inpossibile, sc. quod infiniti sunt actualiter spiritus, ergo mundum sensibilem per creacionem ab eterno esse productum est inpossibile. Consequencia ista nota est ex principiis, quod autem sequitur exposito et assumpto | vero istud inpossibile 'infiniti sunt | *167D*
actualiter spiritus' patet. Nam sequitur 'mundus eternaliter est productus per creacionem', ergo mundus eternaliter est; et cum non defuit sibi species humana secundum supposita, quia tunc defuisset sibi species optima et sic foret colobicus sive in[27] perfeccione essenciali deficiens, sequitur, quod eternaliter erant[28] homines: et tamen continue multiplicantur spiritus hominum indesinibiles; se-

---

[25]) *In codd. inscriptio deest; H exhibet* Questio *a h*². — [26]) *Codd.*: producere *I male.* — [27]) *Codd.*: *in H erasum.* — [28]) *Codd.*: *I errore bis scripsit.*

Digitized by Google

quitur, quod infiniti sunt actualiter spiritus, cum ut sic non est dabilis prius homo.

Protestor[29] etc.[30]

<2.> Pro questione ego[31] n o t o, quod creator proprie dicitur, qui aliquid ex nullo[32] presupposito preter se de esse intelligibili in esse ad extra produxit vel producit. Sicut creare est aliquid de esse intelligibili nullo preter Deum presupposito ad extra producere; sed creare inproprie est idem, quod rem ex alia re preter Deum facere, ut E c c l e s i a s t i c i 17° dicitur »Deus de terra creavit hominem« i. e. fecit; vel in officio dignitatis constituere, sicut creantur episcopi[33] et publici, vel rem meliorem, quam prius erat, facere, propter quod artifices dicuntur vulgariter creatores. — Secundo noto[34], quod mundus sensibilis dicitur ad differenciam mundi architipi, qui solum est intelligibilis, existens exemplar eternum mundi sensibilis, ut dictum est — mundus autem sensibilis, de quo volo questionem intelligere, est aggregatum ex universis creaturis a principio temporis inclusive usque eternaliter in futurum. Et iste mundus, quamvis sit creatus in primo instanti secundum omnes partes suas quoad esse sive in esse primi creati, tamen pro nullo instanti temporis nec pro aliqua hora habet omnes partes simul actualiter in propria forma existentes. — Tercio noto, quod questio [168A unum presupponit et secundum querit: presupponit, quod solus Deus est creator, et querit, u t r u m m u n d u m s e n s i b i l e m p e r c r e a c i o n e m a b e t e r n o p o t u i t p r o d u x i s s e.

<3.> Quantum ergo ad suppositum, ***conclusio sit ista***: Solus Deus est proprie creator. Probatur. Solum Deus[35] aliquid ex nullo presupposito preter se de esse[36] intelligibili[37] ad extra produxit vel producit: igitur conclusio vera. Consequencia tenet ex notabili primo; sed antecedens probatur, quia solum[38] Deus nullam aliam causam preter se in produccione ad extra presupponit eo, quod omne agens aliud a Deo in accione sua presupponit primam causam, sine qua non potest agere: igitur antecedens verum et per consequens conclusio iam expressa. Patet eciam ista conclusio per b. A u g u s t i n u m s u p e r G e n e s i m dicentem: »Non est phas aliquem creatorem nisi Deum credere aut dicere,« et per venerabilem A n s h e l m u m i n M o n o l o g i o n dicentem: »Sola essencia Dei creatrix est.« — Ex ista conclusione sequitur 1°, quod nulla pura creatura est proprie creatrix vel creator, 2° sequitur, quod Deus non est pura creatura, 3° sequitur, quod omne aliud a Deo, quod non est Deus, habet esse a Deo; 4° sequitur, quod creare proprie est potencie infinite, 5° quod nulla pura creatura potest

---

[29]) *Codd.*: *om. I spatio servato.* — [30]) *H: om. ID.* — [31]) *Codd.*: ergo *H.* — [32]) *Codd.*: *cr* nichilo *corr. H.* — [33]) *Codd.*: epistoli *D.* — [34]) *Codd.*: nota *I.* — [35]) *Codd.*: *in H add. h*[1] est, *h*[2] qui. — [36]) *Codd.*: se *H.* — [37]) *Codd.*: intelligi biliter *H.* — [38]) *Codd.*: solus *H.*

Digitized by Google

creare, quia nulla, ut huius<modi>[39], potest esse potencie active infinite, que potencia ad creacionem requiritur tamquam causa.

<4.> *Conclusio 2ª*. Non repugnat una faccione aliquid fieri ex nichilo et alia faccione fieri ex aliquo. Probatur. Homo est proprie pura creatura, igitur creatus est ex nichilo; et idem homo factus est ex limo terre, igitur factus est[40] ex aliquo. Iste consequencie sunt bone et antecedencia canit fidei scriptura: igitur conclusio vera. Ex ista conclusione 1° elicio, quod non sequitur 'hoc est factum ex aliquo, igitur non est pura creatura, 2° quod non sequitur 'hoc factum est ex aliquo, igitur non est factum ex nichilo: patet[41], quia homo idem est ex nichilo[41] et ex aliquo; | ex nichilo, ut producitur inmediate a prima causa nullo alio modo | *168 B* presupposito; et ex aliquo preter Deum, ut fit a causis secundis, sc. materiali, efficiente, finali et formali, ita quod ly 'ex' non dicat solum causam materialem.

<5.> *Conclusio 3ª*: mundus sensibilis secundum se totus est solum a Deo creatus. Probatur: mundus sensibilis est aggregatum ex universis creaturis a principio temporis inclusive usque eternaliter in futurum, ut dicit notabile secundum. Sed illud totum aggregatum est creatum a Deo et a nullo alio est creatum. Probatur primo sic: solum Deus est fontale principium effectivum a se, de se et per se sufficiens illud aggregatum absque medio extrinseco ad extra producere volendo et dicendo, ut fieret. Sed ipse voluit et dixit et factum est, ut dicitur Genesis 1°, igitur conclusio vera. Maior arguitur sic: Deus est fontale principium effectivum, a se, de se et per se sufficiens illud aggregatum absque medio extrinseco ad extra producere volendo et dicendo, ut fieret, quia »ipse dixit et facta sunt, ipse mandavit et creata sunt«, ut dicit Psalmista. Sed nichil aliud preter Deum vel nondeus est fontale principium effectivum a se, de se et per se sufficiens illud aggregatum absque medio extrinseco ad extra producere volendo et dicendo, ut fieret, cum oporteret illud esse formaliter Deum et sic nondeus esset Deus, quod contradiccionem inplicat: igitur assumptum verum. Consequencia tenet ab exponentibus debitis ad suam expositam et per consequens conclusio vera. — Secundo probatur conclusio sic: Deus creavit mundum sensibilem, ut canit fides katholica. Solum ipse Deus sic habet potenciam suam, sic sapienciam, sic bonitatem, ut ex ea non exeat, nisi, quod voluerit, et cum voluerit, et quomodo voluerit; | et solum ipse sic habet | *168 C* copiositatem et fortitudinem potencie, ut quidquid potest, possit de[42] se[42] solo, a se et per se solum; et nullum aliud sic habet copiositatem et fortitudinem sue potencie, sed quodlibet aliud, quidquid potest, ab ipso Deo et per ipsum potest: igitur conclusio

---

[39]) *I*: *codd.* hus. — [40]) *Codd.*: *om. I.* — [41]) *Codd.*: *verba* patet ∽ nichilo *om. I.* — [42]) *Codd.*: *om. I.*

Digitized by Google

vera. Nota est maior per se, sed minor ex eo evidet, quod omne aliud a Deo sue accionis potenciam a Deo recipit, presupponens ipsius Dei potenciam, sine qua penitus nichil potest. — Ex iam dictis primo sequitur, quod solum Deus est per se primum principium; secundo sequitur, quod nichil preter Deum est creator mundi; tercio sequitur, quod nichil aliud a Deo est sufficiens sine Deo aliquid producere: patent ista, quia nichil aliud a Deo de se solo, a se et per se solum potest aliquid efficere, ut patet ex probacionibus iam expressis. Igitur corellaria vera.

<6.> Suppono pro ***conclusione quarta***, quod eternum sive eternitas capiatur propriissime, prout inportat carenciam principii et finis et sic carenciam inchoacionis et desicionis. Sic enim communiter accipiunt proprie homines eternum, quod est et nec habet principium existendi neque finem et sic quod nec incipit nec desinit esse. Sic eciam ex vocabulo sonat eternum, sc. ens extra terminum a parte ante et a parte[43] post. — Ex quo notabili 1° patet, quod eternitas est infinita, 2° quod est indivisibilis in partes secundum prius et posterius, 3° quod est influxibilis sed permanens. Ista supposicione cum corellariis stante sit ***conclusio 4ª*** ista: Non potuit iste mundus sensibilis per creacionem eternaliter esse productus Probatur, quia — da oppositum sc.[44] quod potuit iste mundus sensibilis per creacionem eternaliter esse productus. Contra sequitur: potuit iste mundus sensibilis per creacionem eternaliter
|*168D* esse productus; igitur potuit iste mundus sensibilis per creacionem esse. Ponatur illa de possibili ad suam de in esse sc. istam: mundus sensibilis per creacionem est, quam veritas fidei tenet; et ex altera parte sequitur 'potuit iste mundus sensibilis per creacionem eternaliter esse productus', igitur potuit iste mundus sensibilis eternaliter esse. Ponatur illa in esse, quod mundus sensibilis eternaliter est. Tunc ex illa de in esse arguitur sic: iste mundus sensibilis per creacionem est; igitur mundus sensibilis existendo[45] preter Deum cepit esse et per consequens existendi novitatem[46]. Tenet ista consequencia ex diffinicione creacionis, que ponitur in notabili primo. Et ex secunda de in esse arguitur sic: iste mundus sensibilis eternaliter existit; igitur iste mundus sensibilis non ex nichilo preter Deum cepit esse et per consequens nec existendi novitatem: tenet ista consequencia ex vi eternitatis, quam supposui in notabili esse sine inchoacione et desicione, et per consequens sine novitate, cum novitas et eternitas correspondent sibi ex opposito sicut creacio et eternitas. Et hinc Philosophus, sed inphilosophice, cum suis sequacibus istum mundum sensibilem posuit increatum.

<7.> Ex ista conclusione sequitur 1°, quod inplicat contradiccionem istum mundum sensibilem esse creatum et ipsum eter-

---

[43]) *Codd.*: *in I incepte scriptum.* — [44]) *Codd.*: vel *I.* — [45]) *D*: ex nichilo *I*, ex nullo *H.* — [46]) *Codd.*: novitate *D.*

Digitized by Google

naliter existere; 2° sequitur, quod repugnat creature ex parte sui eam fuisse ab eterno. Ex isto notabili patet, quod prima conclusio reverendi fratris Johannis, mecum in Sentenciis concurrentis, quam posuit in principio suo in secundum, est falsa, que est ista: 'Non repugnat creature ex parte sui fuisse ab eterno.' 3° ex conclusione ista sequitur, quod repugnat potencie divine creaturam ab eterno produxisse eo, quod repugnat ipsam productam fuisse. Ex quo patet, quod secunda conclusio reverendi fratris, quam posuit in eodem principio, $\frac{111}{14}$ est falsa, que dicit: 'Non repugnat *169A* divine potencie creaturam ab eterno produxisse.' — Ulterius sequitur, quod corellaria, que intulit ex suis duabus cum tercia conclusionibus, sunt falsa: nam 2^m corellarium est hoc: 'non inplicat contradiccionem ab eterno extitisse mundum'; 5^m[47] est hoc: 'non est inpossibile creaturam suo creatori esse duracione coeternam'; 7^m est hoc: 'stat mundum esse productum ex nichilo et cum hoc eum extitisse ab eterno'; 8^m est hoc: 'aliqua distincta ab essencia divina potuerunt[48] extitisse eterna'; 9^m est hoc: 'mundum esse factum ex nichilo non includit mundum esse factum post nichil'; 10^m est: 'non est de racione formali creature, quod habeat esse post non esse'; 11^m 'perfecta racio eternitatis non consistit in carencia principii et finis'. Omnia ista corellaria sunt falsa eo, quod racionibus ipsius creacionis et ipsius eternitatis contradicunt inplicite vel expresse. Corellarium ultimum 'questio ut proponitur est neganda'. Tunc ad racionem negatur consequencia et cum assumitur pro causa, quia hoc derogaret divine potencie, negatur hoc; nam sicut hoc non derogat divine potencie, quod non potest eternaliter ad extra se produxisse, sic nec in proposito. Conceditur tamen, quod repugnat divine potencie omne simpliciter inpossibile inplicans contradiccionem; et quia mundum sensibilem per creacionem eternaliter esse productum inplicat contradiccionem, ideo dicitur divine potencie repugnare, non tamen exinde sequitur, quod aliquid resistat divine potencie aut voluntati ipsius efficaci.[49]

---

[47]) *Codd.*: corellarium *add. H.* — [48]) *Codd.*: potuerat *errore I.* — [49]) *Codd.*: efficati *I errore.*

Digitized by Google

<III.>

<1.> Iam *restaret* cum magistris meis et baccalariis reverendis mecum in Sentenciis concurrentibus conferre. Sed quia magister meus Stephanus[50] Palecz et magister Nicolaus |
|*169B* Stör nec non frater Petrus Mangolt[51] volunt mecum in pace quiescere, igitur ego, ut iuvenis catulus, nolo eos eciam irritare. Sed convertam me ad reverendum fratrem Johannem, amicum meum, qui mea dicta inpugnavit fortiter, et argumenta sua dissolvam sicut potero, et demum eius conclusiones cum corellariis inpugnabo. Et quia circa principium 1i libri posueram 4am conclusionem istam: 'Increata Trinitas sacram scripturam donat ex gracia hominibus' — et non: 'increata Trinitas sacram scripturam donat solum ex gracia hominibus, ut perpetue sint salvati', contra illam conclusionem[52] arguit reverendus frater sic: 'prima pars interimit secundam, ergo una illarum est falsa'; nego assumptum; et quando arguit[53] sic: »Sequitur: sacra scriptura datur ex gracia, ergo non ex merito«, nego consequenciam: sicut non sequitur 'vita eterna datur ex gracia, ergo non ex merito', cum cuicunque homini datur[54] vita eterna, illa datur ex gracia Dei et ex merito Domini Jesu Cristi. Et quando dicit: 'consequencia patet per Apostolum ad Romanos 2o', nego hoc, cum non dicat hoc Apostolus ad Rom. 2o sc. »Si gracia ex operibus, iam non est gracia« quamvis bene dicitur Ad Romanos 3o: »ex operibus legis non iustificabitur omnis caro«, quod est verum 'ex solis', sed gratis per graciam ipsius et redempcionem ipsius, que est in Christo Jesu, quem posuit Deus propiciatorem per fidem in sangwine ipsius, ut dicitur ibidem. Et ad confirmacionem quando arguit reverendus frater sic: 'illud, quod ex gracia datur, gratis datur'; concedo, 'sed non solum ex gracia'; et ultra; 'quod autem ex merito datur, non gratis datur'; concedo; et quando infert: »si ergo sacra scriptura ex gracia daretur,

---

[50]) *Codd.*: Sthephanus *I.* — [51]) *Codd.*: Mangol *I.* — [52]) *Codd.*: consequenciam *I.* — [53]) *Codd.*: arguitur *D.* — [54]) *Codd.*: datur *addit errore I.*

Digitized by Google

et eciam ex merito daretur: sequitur, quod gratis daretur et non gratis daretur.« Nego consequenciam, unde dico, quod sacra scriptura alicui ex pura Dei[55] || gracia nullo eius preveniente merito data || *169C* est vel datur, alicui vero ex merito, sicud patet in multis sanctis, qui meruerunt per sacram scripturam divinitus illustrari. Et tunc ultra, si distinxissem de multiplici gracia, arguit: »sequeretur, quod omne, quod Deus operatur, quod hoc fieret ex gracia.« Concedo consequenciam; et quando dicit consequens falsum, ego nego; ad probacionem signo penam ipsius primi angeli et arguo sic: Ista pena processit ex gracia, ergo non ex rigore iusticie. Ego nego consequenciam et dico, quod graciose eum punit, ergo citra condignum; concedo consequenciam; et ex alia parte rigorose eum punit, ergo ultra condignum: nego consequenciam. Et tantum ad primum.

<2.> 2° arguit reverendus baccalarius sic: 'Pono casum, quod Deus det Sorti noticiam de sacra scriptura tantam precise, quantam meruit; et pono cum hoc, quod suo preciso merito correspondeant decem questiones.' Admitto casum, sed hoc dico, quod sciencia decem questionum non excludit, quin Sortes plus sciat, quando illas decem distincte sciet vel scit. Tunc arguit[56] sic: 'Quidquid Sorti datur de sacra scriptura, hoc totum precise meruit.' Nego illam: nam datur Sorti sciencia unius questionis, que non precise merito correspondet ex casu, cum decem questiones ex casu precise merito correspondent. Et patet, quod ulterius argumentum[57] non procedit.

3° contra eandem conclusionem arguit sic: 'Primo homini dedit[58] Deus scienciam ex sola gracia et ex nullo merito; ista est indefinita et vera est de sciencia primi hominis primo data. Sed eque verum est, quod primo homini dedit Deus scienciam ex merito, quam scienciam iam habet.' Et arguit: 'Nullus purus homo potest aliquid mereri a Deo.' Nego illud assumptum; ad probacionem: plus tenetur homo Deo, quam aliquis homo parentibus suis. Concedo, intelligendo de parentibus carnis: et quando ultra assumit 'sed quilibet homo tantum tenetur parentibus, quod omnibus operibus[57] suis non sufficit eis satis | facere (ex 9° Ethicorum), | *169D* ergo nec aliquis homo potest Deo satisfacere': concedo consequenciam, accipiendo satisfacere pro equali recompensa; et quando infert 'ergo omnibus operibus nostris nichil possumus mereri et per consequens nec sacram scripturam': nego primam consequenciam, quia alias frustra essent mandatorum Dei et consiliorum opera, si non per illa homines mererentur.

4° arguit sic: 'Quero, an ipsa Trinitas totum, quod confert de scriptura sacra, donet ex gracia. Et si sic, tunc superflueret me-

---

[55]) *Codd.*: *post* gracia *H errore.* — [56]) *Codd.*: arguitur *H male.* — [57]) *Codd.*: *om. I.* — [58]) *Codd.*: *post* Deus *H.*

Digitized by Google

ritum.' Nego istam consequenciam et quando assumit: 'et e converso: Si donat eam totam ex merito, superflueret gracia', similiter nego istam consequenciam.

5° arguit sic: 'Si Deus ex gracia sive ex[57] merito donat sacram scripturam, ergo eadem racione potest dare quamlibet aliam scienciam seu noticiam'. Concedo consequenciam; et quando arguit 'consequens falsum', nego assumptum ad probacionem; quando dicit 'sic pono, quod Deus conferat Sorti noticiam experimentalem alicuius delectacionis, sit illa noticia A', admitto. Et arguit sic: 'illa noticia, que uno die millesies potest esse erronea, illa non est certa noticia seu sciencia'. Concedo illam, quia est negativa, cuius subiectum pro nullo supponit respectu predicati. Sicut concedo illam: illa chimera[59], que uno die millesies potest esse erronea, non est certa noticia seu sciencia, quia si non, da oppositum et apparebit falsitas. Et tunc ulterius argumentum pileum non habebit.

6° arguit sic: 'Si Deus potest dare sacram scripturam ex gracia, sequitur, quod[60] purus viator posset scire omnia. Consequens falsum, cum hoc solum potest intellectus divinus.' Hic concedo consequenciam et nego consequens esse falsum; et quando inprobat dicens, quod solum potest intellectus divinus, nego illud assumptum. Si enim puer scit omnem dualitatem esse numerum
| 170A parem, quamvis non distincte in speciali, ¦ quid miri, quod homo purus viator scit omne ens esse eius et sic quod scit omnia, sicut scit Deus. Et ergo Philosophus dicit 1° Posteriorum, quod scivit omnem dualitatem esse numerum parem in generali. Unde dicit: 'quodammodo scivit et quodammodo nescivit': scivit in generali, sed nescivit in particulari.

<3.> Iam restat contra dicta reverendi baccalarii arguere et quia ponit 1[am] conclusionem istam: 'Non repugnat creature ex parte sui eam[61] fuisse ab eterno.' Contra[62]: repugnat presenti instanti temporis creacio, quod signo per A, fuisse ab eterno[62]. Et volo semper conformiter intelligere esse pro existere per creacionem facto, sicut reverendus baccalarius intendit, et arguo sic: Inpossibile est presens instans temporis A eternaliter extitisse; ergo conclusio falsa. Consequencia nota est, antecedens probatur, quia detur oppositum: possibile est presens instans A eternaliter extitisse. Ponatur, quod extitit A instans presens eternaliter; tunc sic: presens instans A extitit eternaliter, ergo est sine inicio; consequens falsum et consequencia tenet ex 'quid nominis' eterni, ut dicit supposicio in conclusione mea 4[a], quod autem consequens sit falsum. Nam primo sequitur, quod presens instans toti tempori equaretur vel precederet totum tempus; 2° sequitur, quod nullum instans tem-

---

[59]) *I* chi[a], *DH* chy[a]. — [60]) *Codd.*: homo *add. H.* — [61]) *Codd.*: $\overline{ca}$ *I male.* — [62]) *Codd.*: *in D verba* contra ~ eterno *scriptor omisit,* δ^2 *in marg. addidit.*

Digitized by Google

poris aliud instans precederet; 3° quod essent plura instancia simul; 4° quod in A instanti presenti fierent generaciones et corrupciones; sed ista sunt veritati philosophice contraria, ergo conclusio non est verisimiliter sustinenda. Quod autem illa secuntur, patet: nam ex quo A presens[63] instans temporis creatum ex data conclusione est eternaliter creatum, tunc non incepit[64] existere et per consequens tempus secundum nullam partem sui precedit illud instans A. Et quia ipsum instans A est eternum, ergo aperte post non sequitur tempus ipsum A, sed oportet, quod vel A instans precedit ipsum totum tempus, vel sequitur, vel est eque primo cum toto tempore. Et par probacio est de 2° consequente | et de 3° | *170B* et de 4°. Notum est, quod in illo instanti, ex quo nec inciperet nec desineret esse, quod generaciones et cetere[65] alteraciones fierent in eodem, et eadem racione. 2ª conclusio est falsa, que dicit: 'Non repugnat potencie divine creaturam ab eterno produxisse'; nam ambe iste conclusiones cum suis corellariis stant vel stare videntur in claudo pede. Unde arguit reverendus[66] frater Johannes pro conclusionibus sic: 'omnis effectus, qui subito producitur, potest esse coeternus sue[67] cause. Sed creatura subito est a Deo producta, ergo potuit sibi esse coeterna.' Ecce argumentum hoc peccat in materia et in forma; in materia, quia maior est falsa, nam nullum instans temporis, quod subito[68] producitur, similiter nullus spiritus creatus, potest esse Deo[69] coeternus, ymmo nec mundus, qui est subito productus. In forma autem[70] peccat, quia variatur in argumento copula de presenti in preteritum. 2° arguit sic pro conclusionibus: 'Non plus repugnat Deo mundum produxisse pro 1° instanti eternitatis, sicud pro 1° instanti temporis. Sed secundum non repugnabat, ergo nec primum.' Ecce argumentum istud peccat in forma, quia est ex omnibus negativis. Et in maiori includitur falsitas conparativo accepto inproprie; nam repugnabat divine potencie pro instanti eternitatis produxisse mundum, sed non repugnabat produxisse eum in primo instanti temporis. Et quando probat, quod pro instanti eternitatis nec repugnabat ex parte divine potencie, nec ex parte creature, ibi diceretur[71] secundum Thomam de Argentina, quod repugnabat ex parte creature, sed non ex parte divine potencie; sic, quod Deus potuit producere mundum eternaliter, sed mundus non poterat[72] produci. 2° potest dici, quod repugnabat ex parte utriusque ita, quod non potuit Deus pro instanti eternitatis || mundum produxisse, quia tunc tam perfectus foret || *170C* mundus sicut Deus. Unde quia Pater eternaliter dat esse Filio, necesse est Filium esse eque perfectum sicut Patrem. Et patet, quod conclusiones ille cum corellariis, que supra dixi, non possunt bene stare.

---

[63]) *Codd.*: prius *I et ante A.* — [64]) *Codd.*: cepit *I*, *post* existere *D.* — [65]) *Codd.*: *om. I.* — [66]) *Codd.*: *om. H.* — [67]) *Codd.*: siue *I male.* — [68]) *Codd.*: temporis *add. D male.* — [69]) *Codd.*: *post* potest *I.* — [70]) *Codd.*: aut *I.* — [71]) *Codd.*: dicetur *I.* — [72]) *Codd.*: potuit *I.*

Digitized by Google

Tunc ponit reverendus baccalarius in articulo secundo conclusionem istam: 'aliqua Dei precepta quoad substanciam operis possunt inpleri absque gracia gratum faciente.' Contra: inpossibile est mandatum Dei inpleri, nisi inpleatur primum preceptum, quod est diligere Deum. Sed inpossibile est hominem diligere Deum absque gracia gratum faciente, cum diligere Deum est bene bonum velle Deo, quod presupponit graciam gratum facientem in homine: igitur nulla precepta Dei quoad substanciam operis possunt inpleri absque gracia gratum faciente. Maior arguitur sic: Mandata Dei inplere in bona consequencia sequitur ad Deum diligere; nam sequitur 'ille homo Deum diligit, igitur ille homo mandata Dei servat' et hinc Salvator Johannis 14° dicit: »Si quis diligit me, sermonem meum (et sic mandata) servabit.« Et iterum ait: »Si diligitis me, mandata mea servate!« Similiter: in diligere Deum dependet omnis lex et prophete Matth. 22°: igitur nulla lex mandatorum Dei potest inpleri, nisi inpleatur prius in radice, que est Deum diligere, quod est actus operis, quoad substanciam, qui non potest inpleri absque gracia gratum faciente: igitur videtur, quod conclusio non sit vera. Secundo arguitur sic: Inpossibile est mandata Dei inpleri sine Deo, ergo et absque gracia gratum faciente. Si non, sequitur: detur oppositum consequentis, quod possibile est aliqua mandata Dei inpleri absque gracia gratum faciente. Contra sequitur: possibile est aliqua mandata Dei inpleri[73] absque
|170D| gratum[74] faciente, ergo pro descensu distribucionis possibile est aliqua mandata Dei inpleri absque ista gracia gratum faciente — demonstrato Deo, cum ipse sit gracia gratum faciens. Consequens falsum repugnans antecedenti: ergo consequencia fuit bona.

Item ponit reverendus frater in eodem articulo conclusionem istam: Nullus potest inplere Dei mandata quoad intencionem precipientis absque speciali dono gracie gratum facientis. Contra: irundo, ciconia, milwus, turtur ex scriptura parent mandatis Dei et inplent mandata Dei quoad intencionem ipsius Dei precipientis absque speciali dono gracie gratum facientis: ergo conclusio falsa.

Item ponit in tercio articulo conclusionem istam: produccio alicuius rei ex nichilo arguit infinitam potenciam in producente. Contra: nulla produccio est ex nichilo. Probatur 1° sic: 'nec produccio ex nichilo est, cum iam illa desiit esse, nec aliqua alia: igitur nulla.' Vel detur aliqua: 2° sic 'omne quod producitur, producitur ex Deo, igitur ex aliquo et per consequens non ex nichilo.' Tenet consequencia, quia eiusdem rei non possunt esse causa vel cause contradictoria sibi invicem contradicencia; et antecedens patet per illud Ad Romanos 11° 'ex quo omnia'.

Item ponit eiusdem conclusionis corellarium 5[m] istud: 'Omne factibile potest Deus producere.' Contra sequitur 'omne factibile

[73]) *Codd.*: *post* faciente *H.* — [74]) *Sic codd.*

Digitized by Google

potest Deus[75] producere; sed iste mundus factus est factibile, igitur istum mundum factum potest producere'. Consequencia nota est et minor patet virtute ampliacionis; consequens vero falsum: nam si istum mundum factum potest Deus producere, tunc posset omnes eius partes producere et sic tempus factum potest producere et per consequens preteritum revocare. Consequens contra b. Jeronimum et contra philosophos, qui dicunt, quod hoc Deus caret, videlicet quod non potest preteritum revocare. --

Hec sint dicta cum humili reverencia[76] et[77] informacione reverendi domini Johannis, baccalarii sacre[78] theologie[77]. — —

[75]) *Codd.*: *post* factibile *D.* — [76]) *H*: reverencie *ID.* — [77]) *Codd.*: *om. I.* — [78]) *Codd.*: *om. H.*

Digitized by Google

<Distinccio I.>

Creacionem rerum insinuans scriptura Deum . . .

<1.> In isto libro 2° principalis intencio Magistri versatur
171A circa tria: sc. circa rerum [1] creacionem, 2° circa creatarum rerum dotacionem et perfeccionem, 3° circa creature dotate aversionem. Continet autem iste liber 2us 44 distincciones, quarum 1ª habet 8 *conclusiones*: 1ª conclusio: unus est creator omnium rerum circa se. 2ª conclusio, que sequitur ex 1ª, hec, est: non sunt plura principia prima; per istam excluduntur errores plura principia opinancium fuisse sine principio. 3ª conclusio: creare est facere et creator est opifex et factor; non tamen omnis factor est creator, sicud nec omne facere est creare. 4ª conclusio: ista verba 'creare' 'facere' 'agere' non secundum eandem racionem dicuntur de Deo et de creaturis; racio, quia Deus creando, faciendo et agendo non mutatur, sed creature mutantur, dum aliquid faciunt vel agunt. 5ª conclusio: Deus creavit naturam racionalem voluntate, non necessitate, sc. coaccionis. 6ª conclusio: Deus creavit naturam racionalem propter suam bonitatem et creature racionalis utilitatem, ut ipsa summum bonum cognoscendo amaret, amando possideret et possidendo frueretur. 7ª conclusio: mundus factus est, ut serviret homini, et homo, ut serviret Deo; unde omnia sunt hominis: Trinitas increata ad fruendum, angeli nunc ad serviendum et post ad convivendum, inferiora ad serviendum et homo factus ad ruinam angelicam reparandum. 8ª conclusio: anima racionalis, que videtur maioris dignitatis, si absque corpore permaneret, quam quod unitur corpori, ideo corpori unitur, quia sic Deus voluit, cuius voluntatis causa querenda non est, et quod per huiusmodi unionem, sc. anime cum corpore, a quo separari non vult, Deus exemplificaret vel ostenderet unionem, qua creatura racionalis uniretur Deo per dilecciónem ex toto corde, ut plus mereretur et sic duplex meritum, sc. in se et in suo corpore, reciperet. Unita est ergo anima carni

---

[1]) *I*: *post* est *D*.

Digitized by Google

Dei beneplacito (ecce causa | efficiens), beate unionis exemplo et | *171 B*
pro maiori merito (ecce causa finalis).

<2.> De hiis habentur isti *versus*:

i. e. prima distinccio
A cum principio tres errores fugat uno.
Deus
Qui creat, ille facit; si vertis, hoc inproprie fit: 5
de nichilo vel de materia
Est facere, quod res nova producatur in esse.
Dei quia creat summa in quantum creantur
Eius ob hoc bonitas res causat sola creatas.
incorporea angelus, corporea homo
Fit natura duplex operis racione vigentis,
i. e.[2] cognicione i. e. Dei
Ut gustu mentis bonitate fruatur agentis,
ipsa creatura racionalis creature racionali
Serviat auctori, mundusque reserviat ipsi. 10
humanus
Spiritus unitur carni, quia Deus hoc vult;
Exempli causa meriti scolaque duplanda.

<3.> Queritur hic, ***utrum possunt esse plura principia simpliciter prima.*** Et videtur, quod sic. Nam Deum esse est principium simpliciter primum et omne ens esse est principium simpliciter 15 primum et neutrum est reliqum, cum Deum esse non sit omne ens esse; igitur sunt duo distincta et per consequens plura; quod autem omne ens esse est simpliciter primum, patet; nam sequitur ad Deum esse et e contra. Sequitur enim: Deum esse est, igitur omne ens esse est. Nam si non sequitur, stet oppositum[3] contra- 20 dictorium cum antecedente, sc. aliquod ens esse[4] non est[5], quo dato stabit inpossibile cum necessario, quod est inconveniens. In oppositum arguitur sic: Inpossibile est esse plura simpliciter bona, igitur questio falsa. Antecedens probatur[6]: inpossibile est esse plura summe bona eo, quod alterum in sua bonitate includeret reliqum, 25 cum summe bonum claudit omnem bonitatem; igitur questio falsa.

Pro ista questione supponitur, quod in essencialiter ordinatis non est procedendum in infinitum. Patet supposicio per Philosophum 7° Phisicorum et[2] 2° Methaphisice; alias enim sequeretur, quod esset multitudo separatorum actualiter 30 infinita, quod est contra Philosophum 3° Phisicorum; ymmo nullus esset ordo rerum universi eo, quod nullum est primum nec ultimum, sed hoc totam philosophiam et sacram scripturam interimeret[7]: igitur nullo modo possibile est[8] et per consequens patet supposicio. 35

---

[2]) *D: om. I.* — [3]) *I:* omnium *D.* — [4]) *D:* est *I.* — [5]) *D:* esse *I.* — [6]) *I: post* esse *D.* — [7]) *I:* interimet *D.* — [8]) *I: post* modo *D.*

Digitized by Google

‖171C *Conclusio 1ª*: Principium ‖ simpliciter primum est. Probatur: in ordine essenciali universali[9] aliqua sunt essencia essencialiter magis perfecta et aliqua minus; vel ergo in illis entibus est procedendum in infinitum, vel datur status. Primum non per suppositum; si secundum, tunc in tali statu deveniendum est ad unum simpliciter perfectum, quod sibi subordinat omnia in perfeccione essenciali: igitur conclusio vera.

Ex ista conclusione sequitur, quod primum ens est.

Conclusio 2ª: Primum principium non est causa accidentalis rerum universi. Probatur sic: Res subordinata alteri accidentaliter potest esse vel agere causa accidentaliter subordinata non concurrente. Sed quia inpossibile est aliquam rem citra primum principium esse seu agere, primo principio non concurrente, igitur conclusio vera. Consequencia nota est; maior patet per diffinicionem cause accidentaliter subordinate. Et minor probatur, quia alias sequitur, quod primum principium non esset primum principium[10] et primum agens non esset primum agens. Cuius oppositum dicunt Philosophus et Commentator 12° Methaphisice. Et patet sic: nam si possibile est aliquam rem esse vel agere primo principio non concurrentem, sit illa B; tunc sic: B est et primum principium non concurrit ad B esse, igitur B non causatur a primo principio et pari racione non[11] causatur ab alio eo, quod si ab alio causaretur[12], tunc et a primo principio, cum nichil possit causa secunda sine causa prima, ut dicit Auctor De causis. Ex quo sequitur, quod B est, et tamen a nullo est, et per consequens B est primum principium et tamen B est citra primum principium: B est primum principium et non primum principium, quod est contradiccio.

Ex ista conclusione sequitur, quod primum principium est causa essencialis universi; patet, quia est causa universi et non accidentalis, ut dicit conclusio, igitur corellarium verum.

Conclusio 3ª: Tantum unum est principium simpliciter primum. Probatur: tantum unum est[13] simpliciter infinite perfectum[14] bonum, simplicissimum, potentissimum, sapientissimum[13] et delectabilis-
‖171D simum; igitur conclusio vera. ‖ Antecedens probatur: si plura essent talia, tunc aggregatum ex illis esset summe bonum et per consequens summe ens, summe unum et summe simplex; et tamen essent duo essencialiter[15] distincta, quod manifeste claudit contradiccionem. Confirmatur. Si essent plura, vel unum illorum dependeret ab alio, vel non. Si primum, tunc dependens esset minus bonum et sic non summum bonum; si vero neutrum dependet ab alio, vel ambo illa concurrunt ad quemlibet effectum, vel non. Si non, tunc illud, quod non concurrit, non est summe bonum.

---

[9]) *I*: universi *D*. — [10]) *D*: principaliter *I* — [11]) *D*: nec *I*. — [12]) *I*: causatur *D*; et *add. I*. — [13]) *D*: *om. I*. — [14]) *D*: perfecte *I*. — [15]) *D*: *in I incepte scriptum*.

Digitized by Google

Si ambo concurrunt, vel ergo unum perfeccius, vel non; si primum, ergo, quod inperfeccius concurrit, non est summum bonum; si ambo eque perfecte, ergo vel unum sufficit per se producere, vel non. Si primum, tunc alterum superfluit; si datur, quod non, tunc est insufficiens producere et per consequens inperfectum et sic non summum bonum. Preterea: si sunt plura prima principia, vel sunt contraria, vel non. Si contraria, vel sunt activa contra se, vel non: non secundum per diffinicionem contrariorum, ergo primum. Tunc ultra: illa principia sunt activa, ergo unum potest agere contra aliud et illud inpedire et destruere; vel ergo sunt eque potencie, tunc a proporcione equalitatis nullus sequeretur effectus. Si autem unum fuerit potencius, tunc reliqum destruet vel illud minus potens non erit summum bonum, summe potens et summe principians. Item: si duo sunt principia, unum summe bonum et aliud summe malum, aut communicant in existere, aut non. Si non, ergo alterum illorum erit existens per aliud et ita non sunt duo principia. Si communicant: sed quia existere per se bonum est, malum autem plus esset malum, si non haberet illud malum, igitur non est summe malum. Item: illud summum malum vel potest aliquid causare, vel nichil: non secundum, quia tunc frustra esset, nec esset 172A principium, sicud nec causa. Ergo oportet dici principium[15]. Quo dato arguitur sic: summum malum causat aliquid: igitur verum est summum malum causare aliquid; et ultra sequitur, quod ens et bonum est summum malum causare aliquid; patet consequencia ex convertibili. Sed quia inpossibile est, summum malum causare, nisi summum malum bonitatem includat, quia bonam causalitatem, et ex altera parte sequitur 'summum malum bonitatem includit': ergo non est summum malum. Tenet consequencia: nam sicut summum bonum est, quod nullam includit maliciam, sic summum malum si esset, nullam bonitatem includeret; patet ergo, quod tantum unum est principium simpliciter primum.

Ex qua conclusione sequitur, quod sicud inpossibile est esse plures Deos omnipotentes, sic inpossibile est esse plura principia omnipotencia. Tunc ad racionem: negatur, quod omne ens esse est principium simpliciter primum. Ad probacionem: 'omne ens esse sequitur ad Deum esse et e contra, in bona consequencia Stet hoc: ex hoc tamen non sequitur, quod omne ens esse sit principium simpliciter primum: nam habet veritatem priorem se causaliter; prius enim est Deum esse, quam omne ens esse. Quamvis consecuntur se secundum essendi consequenciam, tamen naturaliter sive causaliter prius est homo quam risibile secundum esse formale eo, quod causatur ab ipso homine, cum sit passio consequens ipsum hominem.

<4.> Dubitatur 2°, *utrum creare potest conpetere pure creature*? Et videtur, quod sic. Nam Deus est omnipotens, ergo potest pure creature potenciam creativam concedere. Consequencia videtur tenere ex eo, quod alias videretur esse non omnipotens. Con-

Digitized by Google

firmatur: nam pura creatura potest aliquid facere ex opposito, quod est maioris potencie, quam facere aliquid ex nichilo, cum in faccione alicuius ex opposito aliquid resistit; in faccione autem[16] *172B* ex nichilo | nichil resistit. Et hinc[17] dicit Augustinus, quod facilius est Deum mundum creare, quam inpium iustificare. Item: creatura potest aliquid adnichilare, ergo et[18] creare. Consequencia tenet, quia tanta est distancia ab esse ad non esse, quanta e converso. Antecedens probatur, quia creatura racionalis potest se privare gracia. Sed privare se gracia est graciam adnichilare, cum ut sic creatura privans se gracia nichil est. Unde Apostolus 1ª Corinthiorum 13° facit istam consequenciam: »Si karitatem non »habeo, nichil sum.« Et Psalmista dicit: »Peccatores autem in »nichilum rediges«, igitur questio vera. In oppositum videntur esse doctores. Unde Augustinus super Genesim dicit: »Non »est phas aliquem creatorem, nisi Deum credere aut dicere.« Et Damascenus libro 2° ca° 2°: »Qui dicunt angelos esse cre»atores, sunt os patris sui dyaboli, qui mendax est et pater eius.« Item Anshelmus in Monologion 37° dicit: »Sola essencia »divina creatrix est.« Item Linconiensis De divinis nominibus parte 2ª ca° 4° dicit: »Aliquid ex nichilo facere non »potest communicari creature.« Item Hugo De sacramentis parte 6ª ca° ultimo dicit: »De nichilo aliquid facere, sive de »aliquo nichil, solus Deus potest« et ibidem quasi in principio capituli dicit: »De nichilo aliquid facere, vel de aliquo »nichil, sunt opera soli Deo possibilia...«

Supponitur pro questione, quod creare, ut dictum est in principio huius secundi, est de puro esse intelligibili nullo preter Deum presupposito aliquid ad extra producere. Ex quo patet, quod active creare est nullam causam, in virtute cuius agat, presupponere. Ex quo statim sequitur ultra, quod sic creare soli Deo convenit, quia solum ipse in agendo nullam causam presupponit, cum sit simpliciter prima causa. — 2° sequitur ex notabili, quod creare nullum ens[19] supponit preter Deum, ex quo aliud creare[20].

172C | Item notandum, quod Deus dupliciter operatur [1]: nam aliqua facit mediante natura — et hec[21] fiunt successive; aliqua facit per se inmediate, ut creare, peccata dimittere, graciam infundere — et hec fiunt subito in instanti perfecte et conplete, cum nescit tarda molimina Spiritus S. gracia, secundum Ambrosium super Lucam. Ex isto consequenter trahitur, quod nec creare nec peccata dimittere nec graciam infundere inmediate potest pura creatura.

Ex iam dictis videtur, quod questio sit falsa. Suadetur tamen adhuc, quod non potest accio creativa conpetere pure creature, 1° sic: accio prima ad extra non potest conpetere, nisi primo agenti. Sed creare, vel creacio, est accio prima ad extra: igitur non potest

---

[16]) *D*: aut *I*. — [17]) *D*: hic *I*. — [18]) *D*: ad *I*. — [19]) *Codd.*: *in I errore iteratum*. — [20]) *D*: creature *I*. — [21]) *D*: *om. I*.

Digitized by Google

conpetere, nisi primo agenti. 2° suadetur sic: Omne, quod potest totum effectum secundum se et quodlibet sui producere, potest agere independenter; sed nulla creatura potest agere independenter, cum nulla talis potest esse independenter: ergo nulla creatura potest totum effectum secundum se et quodlibet sui producere, et per consequens nec creare. Consequencia patet in 'camestres'; minor nota est, sed maior probatur sic: Omne, quod potest totum effectum secundum se et quodlibet sui producere, hoc potest omnem effectum producere; sed nulla creatura potest omnem effectum producere, quia se effectum non potest producere: ergo nulla creatura potest totum effectum secundum se et quodlibet sui producere, et per consequens nec creare, quia tunc oporteret primum effectum producere, qui est primum esse creatum; et cum illud sit causa cuiuslibet creature posterioris efficientis et formalis, sequitur, quod creatura alia creans aliquem effectum crearet ipsum primum creatum et sic esset causa efficiens esse creati, et e contra, et sic duo causarent sese mutuo in eodem genere, quia efficientis. sed illud est inpossibile, | ergo et primum. 3° potest suaderi sic: 'nulla operacio | *172D* transiens, que fit solo verbo et inperio voluntatis, potest convenire creature; sed creare est huiusmodi: ergo maior patet, quia dato opposito tali accione posset produci, quidquid non inplicat contradiccionem[22], quia eadem racione, qua unum, et alterum per talem accionem produceretur. Sed ad hoc sequitur ipsum producens esse potencie infinite, que non potest creature pure conpetere: igitur etc. 4° sic: omne agens secundum de necessitate presupponit agens primum et sic effectum primi agentis. Sed quelibet creatura est agens secundum: ergo presupponit agens primum et sic effectum; igitur non potest agere, nisi aliquo presupposito: ergo etc. 5° sic: creacio activa est super distancia infinita; sed super distancia infinita non potest, nisi potencia infinita: ergo nec pura creatura. Consequencia patet cum minore; maior arguitur sic: Nam quanto magis remota est potencia ab actu, tanto maior virtus requiritur in agente. Verbi gracia: quanto materia est magis indisposita et plus remota a forma, tanto requiritur maior potencia in agente, ut reducat ipsam materiam ad formam. Sed inter ens et non ens est distancia infinita, cum nulla possit esse proporcio entis ad non ens, igitur etc. 6° sic: effectus universalissimus creacionis est esse absolute sumptum, ut dicit proposicio 4ª Auctoris de causis: »Prima rerum creatarum est esse«. Sed nulla creatura potest creare illud esse, cum effectus universalissimus non potest reduci nisi ad agens universalissimum et sic ad causam universalissimam; aliter transcenderet effectus suam causam vel equaretur ei in causacione et per consequens effectus esset eque causativus, sicut prima causa, et sic foret eque agens et eque potens. Sed ista sunt inpossibilia, ergo et illud, ex quo secuntur[23]. Relinquitur ergo soli

[22]) *Codd.*: et *add. I.* — [23]) *D*: sequitur *I.*

Digitized by Google

|173A Deo potencia | creativa et sic creacio, sine qua presupposita nulla creatura potest dare esse alteri Ideo dicitur 4ª proposicione De causis, quod nulla intelligencia dat esse, nisi in quantum operatur operacione divina.

Unde sciendum, quod licet creatura potest dare alteri esse hoc tamen non potest per creacionem propriam, sed per generacionem aut per aliam creacionem, presupposita creacione et sic agencia primi agentis. — Et tunc ad raciones: Ad 1am dicitur negando utramque consequenciam; sicut enim non sequitur: Deus est omnipotens, ergo potest potenciam[24] generandi Filium Deum sibi equalem pure creature concedere, sic nunc in proposito; nec 2° sequitur, quod non sit omnipotens, quia non potest sic concedere. Ad 2am, cum arguitur: pura creatura potest aliquid facere ex opposito, conceditur hoc primo; et quando arguitur: sed hoc est maioris potencie, quam aliquid facere ex nichilo, negatur ista eo, quod ista faccio creature presupponit faccionem ex nichilo Et quando arguitur: 'in faccione alicuius ex opposito aliquid resistit, sed in faccione ex nichilo nichil resistit', hic est pensandum, quod resistencia huiusmodi debet conparari vel referri ad factorem. Unde creature agenti resistit illud, ex quo aliquid facit et tamen illam resistenciam vincit. Et quia ex nullo presupposito aliquid facere hoc est aliquid Deo soli conpetens, et inde est, quod illud plus creature resistit, quam illud, ex quo tamquam presupposito aliquid facit. Negatur ergo, quod in faccione[25] ex nichilo nichil resistit creature, ymmo resistit hoc, sc. ex nichilo aliquid facere Potest secundo dici negando, quod pura creatura facit aliquid ex |173B opposito. Nam | si generat[26] pura creatura, tunc facit substanciam ex substancia, que non sunt sibi opposite; si autem facit rem aliqualem, tunc iterum non facit oppositum ex opposito, quia nunquam creatura pura facit albedinem ex nigredine, vel e contra: similiter de aliis contrariis: nec facit visionem ex cecitate, vel e contra, et sic de aliis private oppositis: nec facit ex non esse esse, quia tunc faceret aliquid ex nichilo et sic crearet[27], contra quod iam instatur. Et si opponitur: tamen creatura generat, ergo producit rem de non esse ad esse, cum terminus generacionis 'a quo' est non esse et terminus 'ad quem' est esse, cum generacio descriptive secundum Philosophum et Commentatorem est transitus de non esse ad esse, hic dicitur negando primam consequenciam. Sed bene conceditur sequi, quod producit rem de esse potenciali ad esse actuale formale; et sic de esse potenciali, quod non tunc est, est esse actuale formale producti eo, quod homo generatus non habet esse actuale formale in materia ante generacionem, quia alias prius esset actualiter formaliter, quam est genitus, quod inplicat contradiccionem. Et patet, quod terminus

---

[24]) *Codd.*: *in I bis.* — [25]) *D*: faccio *I.* — [26]) *Codd.*: *in I inepte scriptum* — [27]) *D*: caret *I.*

Digitized by Google

'a quo' generacionis non est simpliciter non esse, sed esse potenciale, quod est non aliquid in actu sub forma; et ad illum sensum debet retorqueri diffinicio iam dicta a Philosopho et Commentatore. Unde melior et declaracior[28] est generacionis diffinicio ista, quam ponit Philosophus in De generacione: »Generacio est transmutacio huius tocius in hoc totum« i. e. conpositi in conpositum »nullo[29] sensibili remanente[30]«, sc actu »ut subiecto eodem« i. e. non manente subiecto sub forma conpositi priori, ut in generacione pulli ex ovo non remanet aliqua pars ovi sub forma priori totali pullo actualiter generato. — 3° dicitur, quod quia creaturam aliquid ex nichilo producere est inpossibile, ideo dicitur, 173c quod illud repugnat potencie creature. Sicut dicimus, quod omne inplicans contradiccionem repugnat divine potencie, non tamen oportet, quod illud ex parte rei sit, cum hoc verbum 'repugnat' non ponit rem simpliciter esse. — 4° dicitur, quod facere aliquid ex opposito plus resistit[31] positive quam facere aliquid ex nichilo. — Ad 3am negatur antecedens. Ad probacionem: creatura potest se privare gracia, conceditur. Sed privare se gracia est graciam annichilare: negatur hoc. Ad probacionem: peccator in nichilum redigitur, contra hoc: quia peccans mortaliter fit sine gracia et sic non tunc in gracia et per consequens tunc nichil in gracia, quamvis sit homo in natura sine annichilacione gracie, cum illa gracia habet esse in Deo et per consequens non est penitus annichilata, sicut nec simpliciter ex nichilo, sed ex Deo fuit facta[32].

<Distinccio II.>

De angelica itaque natura hec primo . . .

<1.> Ista est *secunda distinccio*, in qua Magister intendens de angelica natura determinare ostendit, quando et ubi creata est; et vult ostendere qualitatem angelorum, sive quantum ad creacionem, sive quantum ad conversacionem, sive ad aversionem sive ordinacionem officiorum et ordinum notando differenciam et distinccionem. Summatur ergo ista distinccio sic: Nam 1° habetur, quod angeli creati sunt simul cum materia quattuor elementorum; 2° quod illa non sunt creata in tempore, sicut nec tempus creatum est in tempore, sed angeli materia et celum empireum simul sunt creata; 3° habetur, quod angeli creati fuerunt in celo empireo secundum Bedam; 4° quod tam spiritualis quam corporalis natura creata est informis; 5° habetur, quod illud Ysaie 14°, quod dixit Lucifer

---

[28]) *Ex coni.*: declaratiuor *Codd.* — [29]) *D*: nulli *I.* — [30]) *D*: *I delevit.* — [31] *D*: resitit *I.* — [32]) *Codd.*: Maria hilf *add. I.*

Digitized by Google

173D 'ascendam etc. in celum', notat equalitatem Dei; nam Deo pari-
ficari volebat.

<2.> Pro hiis habentur hii duo *versus*:

B cum fit terra, fit et angelus et fit in aula:
Estque Dei paritas celum, quod Lucifer optas.

<3.> Circa hanc distinccionem queritur, ***utrum in esse angeli sit realis successio partis post partem.*** Arguitur, quod sic: nam angelus, qui nunc est, potest habere hodie esse interruptum et cras reparatum. Si autem suum esse esset cras reparatum, non haberet idem nunc duracionis, quod modo habet, sed aliud, ergo in sua duracione est et aliud nunc et per consequens pars et pars. — In oppositum sic: Angelus est substancia indivisibilis, igitur in eius esse non est successio realis: tenet consequencia ex eo, quia in nullius substancie esse est realis successio. Et antecedens arguitur sic: Angelus est substancia, ut notum est, et non divisibilis in partes materiales aut quantitativas, cum non sit ex materia conpositus, nec mole magnus: igitur assumptum verum.

Pro questione notandum, quod angelus est spiritus racionalis creatus non unibilis corpori. ‚Spiritus' ponitur pro genere, 'creatus' ad differenciam Dei, 'racionalis' sive 'intellectivus' ponitur ad differenciam spirituum irracionalium; 'corpori non unibilis' ponitur ad differenciam spiritus humani. 2° notandum, quod successio dicit ordinem secundum prius et posterius ipsius temporis, quomodo unum instans succedit alteri, vel tempus tempori, vel res aliqua alteri rei secundum instans vel instancia secundum tempus vel tempora. 3° notandum, quod esse successionem partis post partem in essenciali potest intelligi uno modo sic, quod sit intra ipsum esse angeli intrinsece, alio modo, quod sit solum in duracione[33] ipsius esse angeli, ita quod duracio angeli habeat partem post partem intra se formaliter, que sit in ipso esse, sicud in subiecto sic, quod ipsum esse simplex per modum subiecti fluat
174A de una parte duracionis in aliam. Exemplum utriusque patet in motu dealbacionis suo modo, in qua est successio temporis post partem vel gradus post gradum in ipsa albedine formaliter, et intrinsece, sc. in superficie, est tantum subiective.

Istis premissis dimissa illa opinione, que dicit, quod in esse angeli est pars post partem intrinsece, ita videlicet, ut illud, quod habet hodie de esse vel de existencia actuali, non habebit cras, tum quia ista opinio ponit, quod esse rei continue corrumpitur, tum eciam, quia necessario habet ponere, quod esse actualis existencie remittitur et sicud accidens differt ab ipsa natura rei, tum eciam, quod hoc ponere, quod esse angeli sit in motu, que omnia videntur inconveniencia, ponitur conclusio ista: 'in nullo esse

[33]) *D:* duacione *I.*

Digitized by Google

angeli substanciali est realis successio partis post partem.' Nullum esse angeli substanciale habet partem non subiectivam: igitur conclusio <vera>. Consequencia tenet, quia ex opposito consequentis contradictorio sequitur oppositum antecedentis. Sed antecedens probatur, quia nullum esse angeli substanciale est divisibile in partes quantitativas aut graduales, cum omne esse angeli substanciale sit forma simplex, sive spiritus carens parte, ut dicit Magister in 3ª distinccione sequenti: igitur conclusio vera. Ex qua primo sequitur, quod nullus angelus est res successiva. 2° sequitur, quod nullius esse angeli intenditur aut remittitur gradualiter: et hec sunt quantum ad primam partem 4ⁱ notabilis. Pro 2ª parte notabilis sunt due opiniones; una, que ponit successionem partis post partem in duracione ipsius angeli. Ista opinio ymaginatur, quod Deus creavit angelum in quodam nunc fluente ita, quod continue | esse angeli substanciale transit ab uno | *174B* nunc duracionis in aliud, ipso esse angeli manente invariato[34] intra se intrinsece, sicud suo modo, si angelus transferretur de uno ubi in aliud ubi continue. Et sic ponit ista opinio, quod est quedam duracio, que habet prius et posterius cum innovacione et inveteracione rei durantis, cuiusmodi est tempus, alia, que nec habet tempus nec posterius nec innovacionem nec inveteracionem rei durantis, cuiusmodi est eternitas. Et pro ista opinione videtur sonare[35] dictum Augustini in De cognicione vere vite dicentis: »Angeli mutabiles sunt, quia futurum nondum habent »et consolacione eorum, qui cum eis beatificandi sunt, adhuc »carent.« Ex quo videtur, quod angeli fluunt de nunc presenti in nunc futurum. Item Anshelmus in Monologion 2°[36] loquens de Deo dicit: »Hoc quoque modo transiens omnia et eterna et tua »et istorum eternitas tota tibi presens est; cum ista et angeli de sua »eternitate non habent quoque futurum, sicud nec quod preteritum »est.« Item Jeronimus Ad Marcellum: »Solus Deus non »novit fuisse, nec futurum esse.« Igitur secundum eum omne[37] aliud a Deo novit preteritum et futurum, sc. quoad sui duracionem. 2ª opinio est, que non ponit aliquid novi in esse vel duracionem angeli preter id, quod accedit per creacionem; que opinio preter[38] multiloquium requiescat in pace.

---

[34]) *D*: invaricato *I*. — [35]) *D*: servare *I pessime*. — [36]) *D*: kolo *I*. — [37]) *D*: eum ome *I*. — [38]) *Sic codd.*

Digitized by Google

<Distinccio III.>

Ecce ostensum est, ubi angeli fuerunt; mox ut[1] etc.[1] . . .

<1.> Ista est *distinccio 3ª*, in qua primo habetur, quod angelis in inicio sue subsistencie sunt attributa quattuor, sc. nature simplicitas, personalis discrecio, memoria, intelligencia, voluntas sive dileccio et liberum arbitrium. 2° habetur, quod non omnes ‖174C angeli | in donis sunt equales et quod alii sunt superiores, alii inferiores. 3° habetur, quod quamvis angeli in multis donis differunt, tamen in hoc conveniunt, quod sunt spiritus indissolubiles et immortales. 4° habetur, quod omnes angeli fuerunt creati boni, sc. sine vicio, unde innocentes sunt creati, sed nondum virtutibus prediti, que stantibus opposite fuerunt. 5° habetur, quod angeli ante casum malorum et ante confirmacionem bonorum habebant cognicionem naturalem, quia sciebant[2], quod facti, a quo facti et cum quo facti erant, et sciebant, quid appetendum vel respiciendum ipsis esset. 6° quod angeli tunc habebant naturalem dileccionem, qua Deum et se diligebant; non tamen per illam dileccionem merebantur.

<2.> Unde *versus*:

C bis bina refert in spiritibus fore, statim
Cum fiunt, et in hiis alium preit alter. Et hec sunt:
Simplex natura, racio, persona, voluntas
Libera; conveniunt tamen omnes perpete[3] vita.
Omnes sunt facti iusti, quasi non viciosi;
Sponte mali fiunt quidam donandaque perdunt.

<3.> Queritur hic, *utrum angelus sit pura natura simplex.* Et arguitur, quod non. Omne, quod est per se in genere, participat principia illius generis. Sed prima principia generis substancie, in quo per se est angelus, sunt materia et forma; ergo angelus participat materia et forma et per consequens non est pure simplex. In oppositum videtur esse Magister ponens primum attributum angeli nature simplicitatem.

Notandum, quod aliquid dicitur esse simplex primo privacione omnimode cuiuslibet conposicionis: sic solum Deus est simplex. 2° aliquid dicitur esse simplex per privacionem conposicionis materie ‖174D et | forme generabilium[4] et sic angelus est natura pure simplex. Sunt tamen multe opiniones huic dicto quasi opposite. Et 1° illa auctoritas: Deus omnipotens de informi materia, quam prius de nichilo condidit, cunctarum rerum sensibilium et insensibilium, intellectualium et intellectu carencium species multiformes divisit. Item sic: angelus recedit a primo et ponitur actu. Sed omne, quod

[1]) *D*: *om. I.* — [2]) *D*: sciebat *I.* — [3]) *I*: perpetue *D.* — [4]) *Codd.*: *in I incepte scriptum.*

Digitized by Google

recedit ab actu primo, cadit in realem potenciam, igitur angelus est conpositus ex potencia et actu. Sed potencia huiusmodi arguit materiam, que est altera pars conpositi, ut vult Commentator 8° Phisicorum dicens: »Hec proposicio est convertibilis«, sc. quod simplex, caret potencia; et quod caret potencia, est simplex; potencia enim est causa conposicionis ex duabus substanciis.

In ista questione pocius volo sustinere, quod angelus est natura pure simplex, per privacionem conposicionis materie et forme. Pro isto videtur esse illud dictum Philosophi 12° Metaphisice: »Indivisibile est omne, quod non habet materiam[5], ut humanus »intellectus.« Si ergo humanus intellectus non habet materiam[4] conponentem, ergo a pari vel a maiori nec angelus. Item illud Avicenne 1° Metaphisice: »In nulla substancia est materia, »nisi in substancia sensibili.« Item illud Commentatoris super illud 12m Metaphisice: »Omnis natura fere admiscetur cum »materia«: dicit 'fere' propter intellectum; intellectus[4] enim, qui est extrema perfeccio hominis, est abstractus a materia. Idem vult ipse Commentator De sompno et vigilia: »Intelligencie«, inquit, »sunt sine materia«. Idem vult Algasel 1° Metaphisice sue ca° 1° et 3°. — De conposicione autem metaphisica non materiali non multum est dubitandum, cum angelus habet differenciam essencialem et genus et diffinicionem. Excluditur ergo ab angelo conposicio ex materia et forma generabilium, similiter conposicio parcium molis || vel quantitatis et conposicio parcium et<e>rogenarum[6], *175A* similiter conposicio ex natura spirituali et corporali, qualis est in homine. De conposicione aut ex actu et potencia vel ex materia (extendendo materiam ad omnem naturam possibilem, ex qua et alia natura magis actuali constituitur unum per essenciam, quomodo loquitur Richardus super presenti distinccione dicens, quod essencia angeli conposita est ex materia et forma, extendendo nomen materie, ut dictum est, sufficiat iam tacere, quia multi illam partem sustinent, propter dictum Commentatoris allegatum in oppositum, et propter illud dictum Boecii 1° libro de Trinitate ca° 2°, qui dicit: »Forme subiecte esse non possunt; »nam quod cetere accidentibus subiecte sunt, ut humanitas, non »accidencia[7] suscipit in eo, quod ipsa est, sed eo, quod ei materia »subiecta est.« Et post subiungit, quod forma, que est sine materia, non potest esse subiectum[4]. Item dicit Boecius 1° de veritate et uno angelo et anima, quod unum quodque eorum unum est coniunccione materie et forme. Sed istis non obstantibus sto ad primam conclusionem.

Tunc ad primum, quod dicitur esse auctoritas Augustini, dicit Scotellus, quod ille liber non est autenticus, nec certum est, quod ipsum fecit Augustinus. 2° dicitur, quod auctoritas vera

---

[5]) *D*: naturam *I*. — [6]) *D* etrogeniarum, *I* errogemarum (*i. q.* ἑτερογενής). — [7]) *Codd.*: s. materialis *suprascripsit* ι^2.

Digitized by Google

est ad istum sensum, quod Deus de informi materia, i. e. duplici natura, sc. corporea et spirituali, species sensibilium ex materia et species intellectualium$_4$ de forma multiformes divisit, ut sicut est dare materiam, que est omnium materialium principium intrinsecum, sic est dare formam, que est principium intrinsecum omnium formarum, quamvis non conpositum, sicut partem alteram. Ad secundum conceditur, quoad secundam conposicionem et negatur ultima consequencia. Ad auctoritatem Commentatoris respondetur concedendo eam in forma; nam indefinite loquitur et verificatur |175B| de primo ente, quod caret potencia, que precedit actum, et est simplex omnimode, ut est dictum. Ad dictum Boecii dicitur, quod forme, que sunt altera pars conpositi, non valens per se subsistere, non possunt accidentibus subiecte esse. Unde animacio hominis, que dicitur actus primus et sic anima, illa non potest accidentibus subici per se; et hinc dicit Philosophus 2° De anima: »Qui »diceret animam per se intelligere ac si diceret eam texere« etc. Ad 2^{am} eius auctoritatem dicitur, quod accipit materiam nimis late, sc. pro potencia, ut dictum est secundum Richardum.

<4.> Sunt alie questiones doctorum circa istam distinccionem: 1^{a} ***utrum aliqui angeli sunt eiusdem speciei specialissime.*** Et tenet Philosophus et consequenter S. Thomas cum multis, quod non; alii, quod sic, quorum ex utraque parte raciones discutere foret longum.

Item est questio, ***an angeli sunt in magna multitudine.*** Et quantum ad hoc fuit opinio Aristotelis in 12° Metaphisice, quod sunt secundum numerum motuum celestium. Tempore autem suo fuerunt due opiniones de numero istorum motuum; una posuit 47, alia 55; et per consequens in tanto numero intelligencias et non plures, neque pauciores. Ad hoc autem, quod intelligencie non essent nisi motrices orbium, videtur habere ista motiva: primum, quia ille, que non moverent, essent ociose; secundum, quia non essent partes$_8$ universi eo, quod partes universi non connectuntur ad invicem, nec faciunt unum universum, nisi per connexionem accionis et passionis mutue. 3^{m}, quia non vidit causam, quare fecisset aliquas intelligencias motrices et aliquas non. Sed cum scriptura sacra dicat Daniel. 7°: »Milia milium »ministrabant ei« et in Iob: »Numquid est numerus militum eius?« et in ewangelio dicit Salvator: »Possum rogare Patrem et ex»hibebit michi 12 legiones angelorum« ... De ydemptitate$_9$ angelorum in specie specialissima videtur sonare illud Damasceni dictum |175C| in Libro de duabus naturis et una persona Christi sic$_{10}$ dicentis: »Ypostasis secundum unam quamque$_{11}$ speciem »differenciam et conplexionem fecit. Conplexionem quidem naturalem,

---

[8]) *D*: parte *I*. — [9]) *D*: condemptitative *I*. — [10]) *I*: *post* dicentis *D*. — [11]) *D*: que *I*.

Digitized by Google

»omnes enim sub eadem specie ypostases racione nature unite »sunt. Differenciam autem ypostasi<u>m habent; discernunt<ur> »caracteristi<ci>s proprietatibus.« Et subdit ibidem: »Non solum »secundum unumquemque ordinem angelorum et virtutum diffe- »rentes ypostases condidit, sed eciam unamquamque speciem, ut »utique communicantes ad invicem naturam gaudeant ad invicem »in naturali habitudine copulari et amicabiliter disponantur.« Hec auctoritas expresse ponit communicacionem angelorum et aliarum ypostasi<u>m in suis speciebus specialissimis communicari, nisi quis contra intellectum huius Sancti velit ad sensum alium re- torquere. Dicit eciam Augustinus in Enchiridion ca° 2° sic: »Placuit universali Dominatori etc.« Et infra: »ac vero natura »totalis, que in hominibus erat, quoniam peccatis tota perierat, ex »parte reparari meruit.« Ubi innuit 1° naturam communem ho- minibus dicens: natura totalis, que in hominibus erat; 2° quod non totaliter secundum sua supposita est dampnata. Ex quo videtur 3m a pari sequi, quod nulla species angelorum est totaliter dampnata, sed secundum aliqua supposita; et per consequens plura sunt supposita angelorum in specie specialissima[12].

<Distinccio IV.>

POst hec videndum est, utrum perfectos et beatos[1] . . .

<1.> *Distinccio 4a*, in qua 1° habetur, quod angeli non fuerunt creati beati, nec eciam miseri, nisi quis vellet beatitudinem appellare illum statum, in quo creati fuerunt, qui erat status nec beatitudinis nec miserie. 2° habetur, quod mali angeli non fuerunt prescii sui casus, nec future dampnacionis. 3° habetur, quod angeli fuerunt | creati perfecti quodammodo, quia secundum ea, que[2] ad | *175D* tempus ante lapsum fuerunt requisita.

<2.> Unde *versus*:

D fuit in cunctis vis naturalis amoris;
Non fecit miseros Deus ipsos, neque beatos,
Sed nec perfectos natura, tempore vero.

<3.> Dubitatur, ***utrum omnes angeli fuerunt creati in gracia gratum faciente.*** Si sic, ergo omnes fuerunt beati. Consequens contra Magistrum; ergo questio falsa. In oppositum videtur illud dictum b. Jeronimi super Osee: »Demones cum magna »pingwedine Spiritus Sancti sunt creati.«

---

[12]) *Codd*: etc. *add. I.* — [1]) *D*: *om. I.* — [2]) *D*: quo *I.*

Digitized by Google

Notandum, quod gracia dicitur triplex (preter graciam predestinacionis). 1° modo accipitur gracia pro quocunque dono divinitus dato; et sic, cum Deus donat cuilibet iusto omnia, quelibet res potest dici gracia. 2° modo gracia dicitur spirituale donum pure gratis datum a Deo, quo se preparat homo ad suscipiendum graciam gratum facientem; et hec dicitur gracia gratis data. 3° dicitur gracia forma creata, qua creatura racionalis dicitur grata Deo, et ista dicitur gracia infusa et gracia gratum faciens, sc. ipsam creaturam Deo. Sed notanda est ibi differencia adhuc: Nam est gracia gratum faciens effective et non formaliter; et sic solum Deus dicitur gracia gratum faciens sibi creatum racionale. Sed gracia gratum faciens infusa, illa est forma creata infusa racionali creature faciens eam formaliter esse gratam et variatur, secundum quod creatura plus vel minus meruit. Et ista gracia dicitur triplex, sc. preveniens, concomitans vel cooperans et consummans. Gracia preveniens est gracia, secundum quam Deus prius naturaliter agit opus meritorium, quam viator. Gracia autem cooperans vel concomitans est gracia, secundum quam Deus[3] coagit cum meritorie laborante. Sed gracia
176A consummans est gracia, secundum quam Deus perficit actualiter meritum finaliter terminatum. De ista triplici gracia loquitur Apostolus 1ª Corinthiorum 15°: »Gracia Dei sum id, quod sum.« — ecce prima. — »Et gracia eius in me vacua non fuit« — ecce 2ª — »Et gracia eius in me semper manet« — ecce 3ª gratum faciens. Et ista gracia, quamvis habeatur ex Dei dono efficiente, non tamen sine libero arbitrio consenciente, quia dicit Augustinus: »Qui »creavit te sine te, non iustificabit te sine te.« Fit eciam ista gracia a tribus, sed differenter. Primo a Deo, ut principaliter efficiente: 2° a gracia gratis data liberum arbitrium excitante; 3° a libero arbitrio, ut consenciente.

Istis notatis notandum ultra, quod utrum omnes angeli fuerunt creati in gracia gratum faciente, in hoc doctores aliqui conveniunt, alii vero non. Sed forte laborant in equivoco huius nominis gracia gratum faciens. Sed est triplex modus dicendi: primus Richardi, quia non fuerunt creati in gracia gratum faciente accipiendo graciam pro gracia, que est forma creata, qua creatura racionalis est grata Deo. Secundus modus, quod omnes angeli creati sunt in gracia gratum faciente efficienter, hoc est in ipso Deo, sicut et omnia creata sunt in illa gracia. Et hoc forte non est directe ad propositum. Tercius modus, quod omnes angeli creati sunt in gracia gratum faciente, hoc est in donis naturalibus, secundum que dona erant accepti Deo.

<4.> Ex isto ulterius potest patere distinccio in ista questione, *utrum angeli sunt creati beati.* Ad quod dicendum, quod beatitudo dicitur dupliciter: uno modo dicitur beatitudo status perfectus omnis

---

[3]) *I: om. D.*

Digitized by Google

boni et sic ponit visionem Dei claram et saciantem[4] voluntatem[5] creature[6], quia tunc habet, quidquid vult et nichil mali | vult; et | *176B* in ista beatitudine nulli angeli fuerunt creati. Alio modo dicitur beatitudo status perfectus creature racionalis per privacionem omnis mali, tam pene quam culpe; et sic omnes angeli fuerunt creati beati. Ex omnibus istis colligitur opinio magis communis, quod angeli non sunt creati in gracia gratum faciente, de qua dictum est. Tunc ad auctoritatem b. Jeronimi, que dicit: »Demones »cum magna pingwedine Spiritus Sancti sunt creati,« dicitur, quod verum est de pingwedine donorum gratuitorum, et non cum pingwedine, que est gracia reddens angelos sive demones gratos Deo.

<5.> *Utrum angeli fuerunt prescii eventus sui*, sc. boni sue confirmacionis et mali casus sui? Ubi sciendum, quod aliquid dicitur presciri dupliciter: vel cognicione certa, sicud futurum, quod habet causas determinatas, ut solem oriri cras; vel secundo cognicione coniecturali, sicud illud, quod habet causas aliquas, sed non determinatas: qualiter medicus peritus cognoscit coniecturaliter futuram sanitatem vel infirmitatem. Et quia confirmacio bonorum angelorum et casus malorum dependent ex libero arbitrio eorum, quod non est causa determinata ad unum: [et] ideo precognicio eventus ipsorum non potuit haberi, nisi a Deo, qui omnia simul infallibiliter intuetur. Poterant tamen secundum aliquam coniecturam supponere se beatitudinem[7] habituros ex hoc, quod natura eorum magis ad beatitudinem erat inclinata. Sed de casu nullo modo coniecturari poterant, nec fuit congruum eis[8] casum revelare, ne pena[9] culpam precederet, ut dicit Augustinus, nec[10] bonis confirmacionem suam, ne distinccio in illis culpam[11] precederet. Qualiter autem fuit certitudinaliter, novit Deus. | || *176C*

<Distinccio V.>

POst hec consideracio adducit inquirere . . .

<1.> *Distinccio 5a*, in qua 1°[1] habetur, quod angeli post[2] creacionem mox aliqui conversi sunt ad creatorem suum et alii mox aversi sunt a creatore. Primi per amorem adheserunt, reliqui per odium corruerunt. 2° habetur, quod omnes habebant liberum arbitrium, quod est libera potestas et habilitas voluntatis racionalis. 3° habetur, quod angelis conversis data est gracia cooperans et non operans. 4° habetur, quod bonis angelis data fuit gracia sine

---

[4]) *Ex ci.*: sacietatem *I*, facientem *D*. — [5]) *D*: voluntatis *I*. — [6]) *D*: create *I*. — [7]) *I*: habitudinem *D*. — [8]) *D*: *post* casum *I*. — [9]) *I*: pene *D*. — [10]) *D*: ne *I*. — [11]) *Sic codd.* — [1]) *I*: *om. D*. — [2]) *I*: per *D*.

Digitized by Google

ipsorum merito, quia alias gracia non esset. 5° quod malis angelis non fuit data gracia ex ipsorum culpa, quia stare, cum potuissent, noluerunt. 6° quod boni angeli in ipsa confirmacione beati fuerunt. 7° quod plus placet opinio Magistro, que dicit angelos bonos beatitudinem, quam habent, non meruisse per acceptam graciam, sed modo eam mereri eos per curam nobis[3] exhibitam, et ita premium precedit meritum. Et in isto puncto Magister non tenetur, sc. quod premium precedit meritum. Unde Magister concludit in fine distinccionis dicens: »Et ita premium precessit meritum et hoc michi »magis placere fateor.« Hec ille.

<2.> De hiis sunt isti *versus*:

ad Deum invidie[4]
E convertit amor, avertunt odia quosdam;
conversio et[5] aversio
Ex libertate tamen arbitrii fit utrumque.
cooperans, que discrevit lucem a tenebris
Gracia convertit stantes eademque fuisset
Et reliquis statim data, si non ante ruissent.
sed hoc erat simul premium et meritum
Dum confirmantur, stantes in amore beantur.
premium precessit meritum, quod placet Magistro
Hocque bonum nobis nunc subveniendo merentur.

<3.> Queritur hic. *utrum angelus potuit peccare.* Et videtur, quod non, quia peccatum oritur ex hoc, quod appetitus sensitivus |176D repugnans appetitui racionis ipsum movet, in quo consistit deordinacio, sicud si spera inferior moveret superiorem: secundum Aristotelem 3° De anima. Sed in angelis non est talis appetitus repugnans appetitui intellectus, igitur angelus non potuit peccare. Item: omnis malus est ignorans: 3° Ethicorum. Si ergo angelus fuit vel est malus, igitur prius fuit ignorans; et cum ignorancia sit pena, sequitur, quod prius fuit pena quam culpa. — In oppositum est scriptura sacra et est racio, quod potuit peccare. Nam omnis creatura, que ex se potest habere volicionem aliquam et eius oppositam sic, quod ad nullam illarum determinatur, potest peccare Sed angelus est huiusmodi: igitur questio vera.

Sciendum, quod quamvis est verum ex scriptura, quod angelus potuit peccare, sicud peccavit[5], tamen non est hoc probabile demonstrative pro statu vie. Unde philosophis negantibus et tenentibus oppositum esset probare difficile, si non scripture auctoritas prevaleret. — Sed difficultas est, quomodo angeli peccaverunt. Pro quo sciendum, quod error, ignorancia, inconsideracio[6] differunt. Nam error est deviacio a veritate; unde secundum Augustinum error est approbare falsa pro veris, unde semper includit falsam extimacionem[7]. Ignorancia vero est nesciencia eorum, que quis

[3]) *D*: *om. I.* — [4]) *I*: in vidue *D.* — [5]) *I*: peccat *D.* — [6]) *D ex corr.*; et consideracio *I pessime.* — [7]) *Codd.*: *pro* existimacionem.

Digitized by Google

potest et tenetur scire; est enim defectus habitualis sciencie et habitualis consideracionis. Inconsideracio autem est defectus actualis consideracionis eorum, que quis tenetur actu considerare. Hoc premisso dicitur, quod angelus non pecca<vi>t ex errore approbante falsa pro veris, sicud incontinens ex motu passionis in fine ‖ *177A* iudicii; nec peccavit proprie ex ignorancia, quia scivit habitualiter omnia, que tenebatur scire. Sed peccavit ex inconsideracione, quia non consideravit illam condicionem, sub qua debuit illud eligere, quod elegit[8]. Appeciit enim beatitudinem, sed non ex dono Dei, nec ex meritis; et sic non consideravit, quod deberet illam velle habere a Deo mediantibus meritis eius. Unde non peccavit ex condicione positiva, sed privativa. Tunc ad racionem primam negatur consequencia, quia ex indefinitis arguitur. Sed si maior assumitur universaliter, tunc erit falsa eo, quod non omne peccatum oritur ex hoc, quod appetitus sensitivus repugnans appetitui racionis ipsum movet. Ad secundum potest primo dici, quod omnis malus est ignorans ex defectu noticie practice, que connotat consensum et conformitatem voluntatis. Omnis enim consenciens in malum vel habet iudicium erroneum de agendo[9], vel si habet racionem iudicii, tamen illud iudicium est conforme appetitui et ideo non est practicum conplere. Unde dicitur ignorans, quia ad modum ignorantis habet se; nam unus magister fornicando habet iudicium racionis, quod peccat mortaliter, et tamen appetitus sensitivus vincit racionem, ut voluntas preeligat pocius delectacionem carnis quam virtutem. Unde pro tunc errat; et sic fornicans est ignarus et sic secundum b. Gregorium 2° Moralium primo voluntas est mala, et hec causat errorem in intellectu et causat maiorem maiiciam in voluntate. Sic eciam dicit Parisiensis in Scripto, quod non est error in voluntate, ! nisi ex aliquo defectu in intellectu. |*177B*

<4.> Dubitatur 2°, ***utrum primus angelus peccavit peccato superbie.*** Videtur, quod non. Nam peccatum dyaboli fuit maximum[10] peccatorum, quia irremissibile. Sed superbia non est[11] peccatum maximum peccatorum, ergo suum peccatum primum non fuit superbia Probacio minoris: nam si superbia esset peccatum maximum, tunc humilitas, que ei opponitur, esset maxima virtus. Consequens falsum, quia humilitas sub iusticia continetur, sicud sub karitate spes sive fides.

Hic est sciendum, quod superbia uno modo accipitur quasi habitualiter, prout est quedam inclinabilitas ex nature flexibilitate vel fomitis corrupcione ad superbiendum; et sic superbia dicitur inicium omnis mali. Alio modo accipitur, prout est peccatum, secundum quod aliquis actualiter effert se extra precepti limites; et sic non est speciale peccatum, sed quedam generalis condicio omne peccatum continens ex parte aversionis. 3° modo dicitur

---

[8]) *I*: eligit *D.* — [9]) *D:* augendo *I.* — [10]) *D*: *in I incepte scriptum.* — [11]) *D*: *om. I.*

Digitized by Google

superbia inordinatus appetitus proprie excellencie et precipue in dignitate, vel honore; et sic est speciale peccatum, unum de septem capitalibus. Et sic peccatum primi angeli fuit superbia ex eo, quod appeciit illicite eminenciam dignitatis, 2° ex hoc, quod ex consideracione sue pulchritudinis cecidit in peccatum, et 3° ex hoc, quod Dominus Jesus, supremus angelus consilii, a contrario satisfaciens a humilitate nostram inchoavit salutem. Nam cum in forma Dei esset, se ipsum exinanivit formam servi accipiens.

<Distinccio VI.>

PReterea sciri oportet, quoniam sicud de maioribus et[1] . . .

<1.> Ista est *distinccio 6ª*, in qua habetur, quod tam ||177c maiores quam minores || angeli corruerunt. 2° quod Lucifer inter omnes cadentes fuit excellencior et inter stantes fuit eo excellencior. 3° quod Lucifer cum suis conplicibus propter demeritum superbie de celo cadens empireo recepit habitaculum aeris caliginosi. 4° quod boni angeli habent ad invicem prelacionem et mali similiter. 5° quod demones alternatis vicibus descendunt in[2] infernum, qui animas illic[1] deducentes trucidant. 6° quod de Lucifero quidam dicunt, quod sit in inferno ligatus, sed tempore Antichristi dissolvetur. 7° quod dyabolus, dum aliquem temptans in aliquo vicio superatus fuerit, nunquam in illo vicio hominem temptabit.

<2.> Unde[3] *versus*:

confirmati[1] mali[1]
F stant atque cadunt maiores atque minores;
Sed precedebat natura Lucifer omnes.
i. e.[1] ex[1] qua[1] excellencia[1] demonia[1]
Unde tumens cecidit secumque tumencia traxit,
Quem veluti carcer tenebrosus suscipit[4] aer.
Ast in iudicio cuncti claudentur abisso;
Ante tamen presunt aliis alii minus, aut plus,
Forsitan alterne mersas animas cruciare.
Quidam descendunt, ubi Lucifer esse putatur
Vinctus et in fine solvendus fallere gentes.
Qui semel est victus, alium superare nequit plus.

<3.> Queritur hic, *utrum Lucifer fuit de primo ordine angelorum*. Et arguitur, quod non. Nam si fuisset de primo ordine et sapiencior atque pulchrior, tunc racione sue sapiencie, pulchritudinis

---

[1]) *D*: *om. I.* — [2]) *D*: adin *I.* — [3]) *I*: *om. D.* — [4]) *D*: suscepit *I.*

Digitized by Google

et excellencie traxisset in apostasiam secum omnes. Consequens falsum et consequencia videtur tenere, quia alii tamquam prelato supremo debuissent consentire. In oppositum videtur[5] esse[6] Magister dicens Luciferum | super omnes alios angelos fuisse excellentem. | *177D*

Sciendum, quod Augustinus ad litteram super Genesim movet istam questionem, sed indeterminatam relinquit; Gregorius tamen dicit, quod fuit alcior, non tantum peccantibus, ymmo eciam stantibus. Et hoc tenet communis sentencia et videtur per auctoritates diversas certum esse. Videtur eciam ex hoc esse verum, quod si fuisset alicui creature subiectus, tunc prius illi invidisset, quam Deo, et sic non statim equalitatem Dei appetisset. Tunc ad argumentum dicitur negando consequenciam: nulli enim creature debet alia creatura in crimine consentire, cum Deus sit Dominus superior, qui precipit cuilibet racionali creature cuilibet peccato et presertim crimini sub pena dampnacionis dissentire.

<4.> ***Utrum fuit aliquis ordo causalitatis aut temporis peccati Luciferi ad peccata aliorum angelorum?*** Ad quod dicendum secundum aliquos, quod fuit ordo causalitatis, quia peccatum fuit causa, i. e. occasio, peccati aliorum, sed non fuit ordo temporis. In Lucifero enim simul fuit appetitus et eius expulsio, et in angelis aliis simul appetitus et percepcio; motus enim desiderii non fuit in Lucifero continuus, sed indivisibilis; ideo principium eius non precessit terminum eius tempore et ideo motus alius causatus ab ipso, qui incepit in termino eius, simul fuit tempore cum ipso. Et simile contingit in operacionibus instantaneis, ut quam cito instanter Deus donat alicui graciam, tam cito instanter ille est in gracia; et quam cito instanter quis in peccatum criminis consenserit, tam cito instanter peccat[7]. Unde in operacionibus naturalibus una est causa alterius et tamen sunt simul tempore sicud illuminacio aeris, visio coloris et discrecio rei vise. Alii autem dicunt, quod | *178A* eciam fuit ordo temporis peccati Luciferi ad peccata aliorum angelorum. Dicunt enim, quod sicud in Lucifero necessarie fuit, quod ante esset, quam peccaret, quia non potuit in eodem instanti habere cognicionem, que ad peccatum preexigitur, et in eodem peccare. Sic in minoribus angelis dicunt prefuisse tempus, in quo aspiciendo, quod angelus volebat facere, exinde aspiciendo suum commodum peccaverunt.

---

[5]) *D*: *post* Magister *I*. — [6]) *D*: *ante* dicens *exhibet I, loco debito male* est *exhibens*. — [7]) *Ex ci.*: peccant *I*, peccavit *D*.

Digitized by Google

<Distinccio VII.>

SUpra dictum est, quod angeli, qui perstiterunt, per[1] graciam[1] ...

<1.> Ista est *distinccio 7ª*, que primo continet, quod angeli boni in tantum sunt confirmati per graciam, quod peccare nequeunt et mali in tantum sunt obstinati per maliciam, quod bene velle non possunt et tamen liberum arbitrium non perdiderunt. 2° quod boni angeli post confirmacionem habent liberius arbitrium quam prius. Probat[2] per Augustinum. 3° quod angeli mali, licet sint malicia obdurati, tamen non sunt vivacitate cognicionis privati. Probat per Augustinum et Ysiodorum. Unde habent virtutem sciencie, subtilitatem nature, experienciam temporum et revelacionem sanctorum angelorum. 4° quod magice artes et earum miracula fiunt sciencia et virtute demonum, quam scienciam habent a Deo et potestatem ad fallendum fallaces vel ad monendum fideles et ad exercendam probandamque pacienciam iustorum. 5° quod meteora visibilium non ad nutum demonum serviunt, sed Deo, qui dedit illis potestatem. 6° quod mali angeli non sunt dicendi creatores ob hoc, quod per illos magi ranas fecerunt; et consequenter habetur, quod nulla creatura pura creare potest. 7° quod angeli mali quedam possunt per nature subtilitatem, que |178B tamen non possunt propter Dei vel bonorum angelorum prohibicionem.

<2.> Unde *versus*:

G stantes labi nequeunt nec surgere pravi:
Libertas tamen arbitrii permansit utrisque.
Iam mala sponte mali cupiunt, bona sponte beati.
Magica fit mittente Deo, sed non sine causa.
Iusti sive mali de semine materiali
Res possunt facere, sed eas solus creat ille
Plura mali possunt, non omnia, si sinerentur.

<3. Queritur, ***utrum angeli boni possunt peccare***. Et videtur, quod sic. Nam homines boni, qui vicerunt dyabolum, possunt peccare; ergo et angeli. Consequencia videtur tenere a simili et antecedens patet de viatoribus bonis. Item: Deus potest eos permittere cadere, sicud permisit Luciferum: ergo assumptum verum. Consequencia patet, quia alias non videretur esse omnipotens. In oppositum est Magister in littera.

Sciendum est, quod peccare, cum sit deficere (et sic posse peccare habere aptitudinem ad deficere), dupliciter removetur. Primo per naturam, ut a Deo. Deus enim per naturam habet, ut non possit peccare, et hoc vocatur simpliciter non posse peccare. 2° re-

---

[1]) *D: om. I.* — [2]) *Codd.: in I inepte scriptum.*

Digitized by Google

movetur per graciam confirmacionis, ut ab angelis et sanctis in beatitudine perpetuo confirmatis. Sicut ergo Deus per naturam habet hoc, quod non possit peccare, sic angelus bonus et sanctus confirmatus habet per graciam confirmacionis, ut non possit peccare. Possibilitas enim angeli, que erat principium sive causa mutabilitatis angeli, conpletur per lumen glorie, ut non possit amplius mutari de bono in malum. Coniungitur enim angelus et quilibet sanctus in patria per plenam fruicionem ultimo frui in eius summa bonitate, quod non possit in contrarium deflecti; sed non ideo caret libero ‖178C arbitrio. Unde quamvis Deus non possit peccare, tamen liberrime potest facere — et facit, quidquid placet sue eternaliter maiestati.

<4.> *Utrum demones possunt bonum facere?* Videtur, quod sic. Nam secundum Dionisium habent naturalia integra et per consequens est in eis inclinacio naturalis ad bonum et secundum illam inclinacionem possunt aliquid conformiter velle. Sed talis actus non esset malus; igitur questio vera. Confirmatur. Demones habent vermem, qui est displicencia de peccato, sed illa displicencia non videtur actus esse malus; licet posset ille actus in illis deformari mortaliter ex circumstancia aliqua, tamen possunt sistere in hoc, ut displiceat eis peccasse propter penam. Igitur questio vera. — In oppositum est Magister in littera, dicens demones nichil posse bene velle, nec posse habere bonam voluntatem.

Notandum, quod omnis creatura, in quantum a Deo est, ut sic est bona, et demones sunt creature per naturam bone, sed eorum voluntas mala est, cuius malicie ipsi sunt causa; et sic eciam actus nature eorum[3] bonus est, sed actus voluntatis eorum malus est. Actu autem contingit esse malum dupliciter: aut[4] quantum ex se aut[4] quantum ex defectu circumstanciarum; quantum est ex se, nullus actus ad extra dicitur simpliciter malus, sed ex defectu circumstanciarum. Verbi gracia: hominem occidere est actus indifferens, et in se est bonus, sed indifferens, ut fiat bene vel male: bene a Deo et a sancto angelo vel homine, male a malo. Similiter penitere hominem Deus bene vult, sed dyabolus punit et vult male: possunt ergo demones bonum facere de genere, sed non bene, nec bona voluntate, cuius obstinacionis[5] racio a diversis diversimode assignatur. Sed ista videtur precipue, ‖ quia secundum Damianum, ‖178D quod est in angelis casus, hoc est in hominibus mors: homo enim post mortem in bono vel malo confirmatur, cum illi fini, cui adheret in vite sue[6] termino, oportet in posterum indeclinabiliter adherere, sive sit bonus sive malus. Sed dum est in via, potest deflecti ab illo fine. Et quia terminus hominis in viando est mors, ideo post mortem in bono confirmatur vel in malo obstinatur. Similiter dicitur, quod terminus vie <mali> angeli est terminus ille elacionis, qua malo adhesit et ideo non potest deflecti ab illo, et terminus vie boni angeli est persistencia, qua bono adhesit et ideo

[3]) *I*: *post* actus *D*. — [4]) *D*: autem *I*. — [5]) *D*: obstinacio *I*. — [6]) *D*: sui *I*.

Digitized by Google

non potest a bono deflecti. Quare autem datur homini longior[7] via quam angelo? Forte est causa ista, quia homo magis differt vel distat a Deo, ideo oportet, quod longius inquirendo veniat in eius cognicionem. Angelus enim intellectu deiformi in divinam cognicionem pervenire potuit. Ad primum negatur minor; ad secundum negatur minor, eo, quod mali[2] displicent sibimet sicud mali homines in peccando. Ex iam dictis patet primo, quod demon potest habere actum bonum bonitate entis, 2° quod potest habere actum bonum bonitate moralis de genere, quia habet actus, qui transeunt super debitum obiectum, ut amare se, odire penam. 3° quod non potest habere actum bonum bonitate meriti, qui actus moraliter bonus efficitur ex circumstanciis debitis. Sed hec inpossibilitas non est ex hoc, quod careat quolibet principio requisito ad actum meritorium, sed ex eo, quia caret altero principio requisito ad actum meritorium, quod est gracia. Iam enim non est
||179A in potestate habendi id principium secundum ordinacionem || divinam, non ex eo, quod non possit ex naturalibus suis facere, quidquid faciat homo ad recuperandum graciam, sed quia, quidquid facere possit, non acceptabitur a Deo, nec de congruo, nec de condigno, ad graciam conferendum. Et quantum ad hoc dicit Augustinus De fide ad Petrum ca° 5°: »Quodsi possibile esset, ut aliqua »natura, postquam a Deo aversa bonitatem perdidit voluntatis, ex »se ipsa rursum eam habere<t>, multo possibilius esset[8] in natura »angelica, que, quia non[8] gravatur terreni ponderis corpore, et tanto »magis hac esset predita facultate.«

<5.> Sed iterum dubium occurrit, ***utrum Deus potest perpetue dampnato dare graciam et ipsum salvare.*** Et dicitur communiter, quod in sensu diviso illa vera est, sed in sensu conposito falsa ita, quod inpossibile est perpetue dampnato dari graciam et ipsum salvari, sicud inpossibile est eundem simul esse bonum moraliter et malum secundum idem. Et dico secundum idem, quia aliquis secundum graciam predestinacionis est bonus moraliter et secundum presentem horam est malus moraliter, sicud patuit de Petro, qui per negacionem pro dato tempore fuit malus moraliter et tamen secundum graciam predestinacionis fuit bonus eo, quod gracia predestinacionis, que est karitas, non excidit[9] (1ª Corinthiorum 13°).

<6.> Sed tollendo illam logicam de sensu conposito et diviso quero, ***utrum Lucifer post lapsum, qui est perpetue dampnatus, potest salvari.*** Et videtur, quod sic, quia Deus potest eum eripere de perpetua dampnacione. In oppositum videtur esse illud Ysaie 66°:
|179B »Vermis eorum non morietur et ignis eorum non extingwetur« et illud Mathei 25°: »Ibunt hii in supplicium eternum« et illud Luce 3°: »Congregabit triticum in horreum suum, paleas autem »comburet igne inextingwibili.« Nam sequitur: 'comburet Deus

---

[7]) *D*: longiter *I*. — [8]) *D*: *om*. *I*. — [9]) *D*: excedit *I*.

Digitized by Google

paleas', i. e. dampnatos 'igne inextingwibili', igitur ille ignis erit inextingwibilis et per consequens non poterit extingwi. Et tamen per datum questionis poterit Lucifer post lapsum, qui est perpetue dampnatus, salvari, igitur poterit ille ignis extingwi, quod inplicat contradiccionem. Similiter: sit ille ignis perpetuus Luciferi A, tunc arguitur sic: A ignis est perpetuus, igitur non potest desinere esse; et ab alia parte A ignem potest Deus destruere, igitur A potest desinere esse. Iterum esse[10] videtur contradiccio. Igitur hic dicunt quidam, quod potest Deus de potencia sua absoluta salvare perpetue dampnatum, sed non potest de potencia ordinata, que est conformis in agendo regulis preordinatis secundum sapienciam divinam, secundum quas regulas dicitur Ezechielis: »Ubicunque ceciderit »lignum, ibi erit,« supple[11]: perpetue; hoc est: in quocunque amore creatura racionalis decesserit, in eo manebit, ut auctoritates innuunt iam adducte[12].

<Distinccio VIII.>

Solet eciam in questione aput doctores versari[1] . . .

<1.> *Distinccio 8ª*, in qua ostenditur auctoritate Augustini, quod angeli habent corpora sibi unita, sed post solvendo determinatur, quod angeli non sunt corporei, sed assumunt sibi corpora || *179C* ad officia exercenda et iubente Deo deponunt ea. 2° habetur, quod Deus in specie sue essencie nunquam mortalibus apparuit, sed appariciones Dei, que in scriptura leguntur, per subiectam creaturam ministerio angelorum facte creduntur 3° habetur, quod demones non ingrediuntur substancialiter animas hominum, quia hoc solius Dei est, sed solum per effectum malicie uniuntur.

<2.> Super hiis sunt hii *versus*:

H neutri sunt corporei, sed corpora sumunt,
Quando iubet Dominus, et deponunt ea rursus.
Est quandoque[2] Deus eciam sub corpore visus,
Quem, mortalis, ut est, cernere nemo potest.
Cor nequit intrare demon, sed id attrahit ad se.

<3.> *Utrum angeli habeant corpora sibi unita naturaliter?* Et videtur, quod sic per Augustinum, 2° per Platonem in Timeo et per Apulegium, qui dicunt, quod demones sunt animalia, mente racionalia, corpore aerea, animo passiva et tempore eterna. Unde Plato alloquens in persona summi Dei ipsos angelos dicit: »Dii deorum[3], quorum ego Pater opifexque sum, opera quidem

---

[10]) *I: post* videtur *D.* — [11]) *D*: sed *I.* — [12]) *Codd.*: maria hilf *add. I.* — [1]) *I*: ver *D.* — [2]) *D:* quando *I.* — [3]) *D*: eorum *I.*

Digitized by Google

»vos mea, natura dissolubilia, me autem volente indissolubilia.« In oppositum est Magister in littera. Et arguitur sic: Illud corpus naturaliter angelo unitum aut est corpus celeste, aut elementale tantum, aut mixtum: nullum illorum potest dici. Nam si esset celeste, tunc naturaliter moveretur in celo et circulariter et violente moveretur deorsum et sic motus angeli de celo ad terram foret violentus; nec potest dici elementale, quia necessario esset[4] ex se |179D corruptibile, nec | mixtum pari racione. Item: si angeli habent corpora naturaliter sibi unita, aut ergo spiritus angelicus esset separabilis a suo corpore, aut non. Si non, tunc esset minus abstractus a corpore, quam spiritus humanus. Si sic, separetur; et sequitur, quod ista separacio erit mors: et sic quociens separabitur spiritus angelicus a corpore, tociens morietur corpus, cui ille spiritus fuit unitus. — Dicitur hic cum Magistro, quod angeli non habent corpora sibi naturaliter unita. 1° ex hoc, quia forma spiritualis non videtur uniri materie, nisi propter aliquam perfeccionem vel operacionem, quam non potest exercere, nisi in corpore et nisi in materia, ut patet de anima nostra secundum Philosophum respectu corporis, cui unitur, quia non potest sentire, nisi in corpore, nec naturaliter acquirere scienciam, nisi ex operacionibus corporis. Patet eciam de divinitate, que unita suppositaliter in Christo cum humanitate fecit magnam perfeccionem in Christo et actus suppositales, qui non possunt ipsi divinitati per se conpetere; nam Deus currebat, loquebatur, movebatur, ascendit in celum et tamen divinitas non sic currebat, nec loquebatur et sic de aliis, sed fecit illos actus inexistere ipsi Christo. Ad illam instanciam dicit Magister in littera Augustinum dixisse recitative ad dictum Apulegii, quod recepit[5] a Platone

Dicitur, quod sunt demones animalia illo modo, quo Aristoteles 12° Metaphisice dicit Deum esse animal optimum, i. e. vivens optimum. Sic demones sunt animalia, i. e. vivencia, racionalia |180A mente, i. e. intellectu, corpore [illegible] aerea, sc. dum assumunt corpora, animo passiva, quia tristicie susceptiva, tempore eterna, i. e. perpetua. Ad dictum Platonis dicit Glossator in Timeo, quod locucio esset ad orbes celestes, qui secundum naturam propriam dissolverentur, si[6] non voluntate primi opificis indissolubiliter servarentur. Et eodem modo potest dici de angelis, quorum Deus est pater et opifex per creacionem.

<4.> *Utrum angeli habent corpora voluntarie assumpta?* Et patet, quod sic, quamvis non pro quolibet tempore habeant, sed secundum datum tempus Patet in Genesi de angelis apparentibus Abrahe, et postea eciam Loth; et de angelo habente gladium evaginatum super Jerusalem 2° Regum; et de angelo Thobie; et sic de aliis[7] locis sacre scripture. Fit autem[8] huiusmodi assumpcio

[4]) *D*: est *I*. — [5]) *D*: recipit *I*. — [6]) *D*: qui *I*. — [7]) *Codd.*: *in I errore iteratum*. — [8]) *D*: aut *I*.

Digitized by Google

corporum ad exercendum operaciones aliquas sensibiles; aliquando ad consolandum bonos et docendum, ut circa Loth et Thobiam; aliquando ad annuncciandum, ut contra matrem Domini Jesu Christi et contra Zachariam, patrem Baptiste; aliquando ad terrendum, ut de angelo exterminatore; aliquando ad illudendum, ut patet de dyabolis in multis locis. Nec mirum, quod Deo volente et permittente possunt tam boni quam mali corpora assumere: si enim spiritus humanus potest reuniri cum suo corpore, ut sibi tamquam superiori nature obediat, quid prohibet, quod angelus corpus assumat, quamvis non sic uniatur corpori, sicud unitur spiritus humanus? Sed iuxta argumentum in oppositum, cum nec assumunt |180B corpus celeste, nec elementale, nec mixtum, et non est dandum aliud ad exercendum operaciones personales, sequitur, quod vel non assumunt corpora, vel fantastice solum operaciones huiusmodi ostendunt. Consequens falsum, cum visi sunt ambulare, auditi loqui et moveri localiter sursum deorsum et sic de aliis differenciis posicionis.

Hic est dicendum, quod angeli assumunt sibi corpora ex diversis elementis conposita. Patet, quia corpora visibilia et ergo sensibilia et sic conposita. Tenet consequencia ex 1° De generacione, cum elementum per se solum non est sensibile. Ubi sciendum, quod conposicio ex[9] diversis potest fieri tripliciter: 1°, quod sit diversorum adunacio et confusio et tamen, quod non sit mixtio, ut quia aer est humidus et interminabilis, ideo si terra applicaretur sibi propter terminacionem fluxibilitatis servata tamen virtute aeris et terre secundum distinctas naturas. Tale corpus figuratum aereum cum circumposicione terre angeli boni quasi semper (secundum b. Thomam in Scripto q. 3) assumunt eo, quod aer est vertibilis valde et per consequens execucioni aptus. Oportet tamen propter hoc, quod figuram possit recipere angelo apparenti conpetentem, quod aer ille quantum ad terminum assumcionis sit inspissatus et ad proprietatem terre accedens, servata tamen aeris natura. Hoc tamen possunt efficere angeli aggregando partes materie et semina dispersa in elementis. 2° modo conposicio potest fieri aliquorum ad invicem ipsa inperfecta mixtio, sicud contingit <in> inpressionibus meteorologicis[10] tripliciter: vel quando lux aeri spisso se incorporat — et iterum huiusmodi corpora assumunt, quamvis in eis moveri non possunt, sed tantum apparent aerem illum in figuram hominis figurando; vel 2°, quando aliquando miscentur ‖180C elementaria, sicud in exalacionibus ignitis — et huiusmodi corpora sepe assumunt, a quibus recedentes relinqunt fetorem circa corporum dissolucionem, cum evanescunt... 3° modo est perfecta mixtio corporis ipsa exposicio; et huiusmodi corpus ipsi subito facere non possunt in figuram hominis vel alterius animalis, sed si in eo apparent, tunc cadaver assumpserunt derelictum ab anima, quamvis

---

[9]) *D*: a *I*. — [10]) *Ex ci.*: metheologicis *D*, methrologicis *I*.

Digitized by Google

successive applicando activa passivis; sed non aliter possunt facere corpus mixtum perfecte. Et patet, quod angeli corporibus assumptis vitam non influunt sic, ut ea vivificent, sicud humanus spiritus vivificat corpus, cui unitur. Ideo sciendum, quod omnes operaciones, que secuntur corpus vivum, in quantum vivum, non possunt angelis in corporibus assumptis conpetere, sed ille operaciones, que secundum corpus mobile, in quantum huiusmodi, ut moveri, dividere aerem, tangi. Ex quo sequitur, quod angeli in corporibus assumptis non possunt comedere. Nam comedere secundum conpletam racionem non solum dicit divisionem cibi et traieccionem[11] in os, sed eciam, quod iste actus procedat a virtute potente digerere et convertere in nutrimentum. Et ideo quamvis angeli in corpore assumpto cibum dividant et in os corporis assumpti traiciant, non tamen conplete comedunt, quia non habent virtutem potentem digerere vel convertere, cum corpus assumptum non vivat. Christus autem vere comedit, quia quamvis cibus ille non fuit in nutrimentum conversus, divisio tamen fuit habentis virtutem[12] nutritivam, digestivam *ISOD* et conversivam. Cibus | vero traiectus in corpus assumptum dissolvitur in aliqua virtute angeli in preiacentem materiam.

Ulterius patet ex isto, quod angeli, sive boni, sive mali, generare non possunt et sic nec possunt esse matres nec patres, quia non possunt naturam propriam communicare, quod requiritur ad generacionem, nec possunt semen proprium commiscere, cum illud solum provenit a corpore vivo plene digerente. Sed tamen per actum eorum potest conpleri generacio isto modo, quod demon semen humanum potest recipere et brevi tempore conservare, ne calor vitalis exalaret et inveniendo mulierem dispositam ad suscepcionem et concepcionem propter convenienciam loci, influenciam celi et conplexionem mulieris infundere et tunc fit commixtio seminis illius cum semine mulieris et tunc consequenter generatur filius, qui erit filius illius mulieris et illius patris, a quo semen decisum est, qui tamen nunquam nupsit illi mulieri. Ex quo videtur sequi, quod quilibet vir, a quo semen decisum est et qui nulli nupsit mulieri, debet dubitare, an ipse genuit filium vel filiam. 2° videtur sequi, quod taliter genitus non debet dici filius dyaboli naturalis. Patet, quia non de semine genitus est dyaboli, quamvis dyabolus semina ad invicem commiscuit. 3° sequitur, quod dyaboli possunt esse incubi, non tamen patres, et succubi, non tamen matres, ut dictum est.

<5.> Sed ***utrum possit succubus concipere et parere, sicut incubus potest semen ministrare?*** Et dicunt doctores, quod non, cum oporteret succubum secundum corpus vivere eo, quod fetus non posset vegetacionem[13] habere, nisi eciam dependeret a matrice

---

[11]) *D ex corr.;* traccionem *I.* — [12]) *D*: *post* fuit *I.* — [13]) *D*: vegetantem *I errore.*

Digitized by Google

vivente. Et exhinc est, quod mortua muliere, si non precidatur venter eius et puer || exceptus abscidatur, eo facto moritur. *181A*

<6.> ***Utrum demones possunt intrare corpus hominis vivi, sive in corpus vivum?*** Pro tunc, si sic, videtur necessario sequi, quod eadem racione possunt intrare animam; nam quecunque sunt sic unita, quod unum informat aliud, istud secundum se totum informans et illud secundum omnem partem, videtur, quod quidquid[14] unum subintrat, illud subintrat et aliud; sed tamen anima est tota in toto et in qualibet parte eius et sic fit unita, quod informat totum corpus eius et quamlibet partem eius. Videtur sequi propositum. Hic dupliciter potest dici: uno modo, quod non potest demon intrare in corpus hominis vivi, nisi quantum ad partes, que anima non informantur. Unde et refertur, quod legio illa, que erat in corpore, de qua Matth. 5°, erat in fecibus ventris, ut quidam de illa legione dicitur respondisse. Et hoc concordat cum auctoritate Bede, que ponitur in littera. Aliter potest dici, quod demon non solum per operacionem, sed per suam presenciam insit corpori vivo, nec exinde sequitur, quod illabatur anime, quia non subintrat animam per se, sed solum per accidens, in quantum subintrat illud corpus, quod anima informat, licet anima sit in corpore intime. Et sic diceretur ad auctoritatem Bede; et si difficultas est de dyabolo, quo intrat, ut ibi sit in corpore, detur sibi locus in culi foramine. Sed[15] caveas tu, ne ibi veniat, quia ipsum per ventum bumbi non poteris exsufflare.

<7.> ***Utrum demones possunt sensus deludere?*** Dicitur, quod sic, quia natura spiritualis potestatem habet super vires sensitivas affixas[16] organis corporeis et ideo supra organum corporeum et supra virtutem illi affixam potest facere aliquam inmutacionem || *181B* per fumos vel vapores et huiusmodi, ut res videatur alia, quam est, sicud per inmutacionem gustus amarum iudicatur dulce. Et hec mutacio sicut contingit a parte organi, sic eciam contingit a parte[17] medii vel obiecti[18].

<Distinccio IX.>

POst predicta superest cognoscere de ordinibus angelorum[1]...

<1.> *Distinccio 9ª* tractans de novem ordinibus angelorum, que 1° continet, quod novem sunt ordines angelorum secundum Dionisium. 2° quod ordo angelorum dicitur multitudo celestium spirituum, qui inter se aliquo munere gracie sublimantur.

---

[14]) *D*: quid quit *I*. — [15]) *D*: Sa *I errore*. — [16]) *D*: afflixas *I*. — [17]) *Codd.*: *in I bis*. — [18]) *D*: obiecta *I errore*.

Digitized by Google

3° quod in angelis sunt omnia dona communia, nam omnes ardent karitate et sunt sciencia pleni, sicut superiores ipsa dona plenius receperunt. 4° quod quilibet ordo angelorum illius rei causetur nomine, quam plenius accepit in munere respectu inferiorum vel respectu donorum. 5° quod predicta distinccio ordinum non fuit in angelis a sua creacione, sed post confirmacionem facti sunt; et in isto Magister a multis non tenetur. 6° quod angeli eiusdem ordinis non omnes sunt equalis dignitatis. 7° quod non erit decimus ordo hominum in celo. 8° quod homo salvaretur, eciam si angelus non peccasset. 9° quod tot homines salvabuntur, quot angeli remanserunt, secundum Gregorium.

<2.> De hiis sunt isti *versus*:

I sibi propter nos nomen capit ordo novenus
Illius doni, quo preeminet inferiori.
malorum stantibus prius omnes caruerunt demones
Post casum dantur cum donis nomina; lapsi
quia secundum <Apostolum> dicuntur[2] potestates tenebrarum
Doni nomen habent, quod, si starent, habuissent.
Ordinis unius non omnes esse pares dic.
Lapsi tot numero sunt, ut foret integer ordo,
‖181 C Quod supplent homines, numero quos stantibus in[1] numero[1] aptes[3].

Nota ibi: lapsi doni nomen habent, sc. equivoce, et secundum quid, quod nomen doni habuissent vere et realiter, si perstitissent. Unde dicuntur secundum Apostolum ad Ephesios 6° principes et potestates tenebrarum. Vere magna distinccio et equivocacio esse potestates et principes tenebrarum ad id, quod est esse potestates et principes sanctorum gracia Dei illuminatorum.

<3.> Pro intellectu distinccionis queritur, ***quid sit Ierarchia.*** Et patet, quod secundum b. Dionisium in libro De celesti ierarchia ca° 10° secundum antiquam translacionem yerarchia est divinus ordo sciencia et accione deiforme, quantum possibile est, similans et ad inditas ei divinitus illuminaciones proporcionaliter in Dei ascendens similitudinem[4]. Ex qua diffinicione potest 2ª ista dari: ierarchia est ordinata multitudo celestium spirituum gradu potestatis distincta, sciens et agens et deiforme, quantum est possibile, similans et hoc est per causam finalem, sc. similitudinem Dei forme; et sonat hic similans passive et active respectu deiformis, i. e. recipiens a Deo illuminacionem passive, et iterum in alterum transfundens active, et utrum<que> fit propter deiformitatem. Unde yerarchia grece dicitur sacer principatus latine a yeros (quod est sacrum) et archos (= principatus), quasi sacer principatus. Unde quia sanctitas non inest formaliter, nisi nature

[1]) *D*: *om. I.* — [2]) *In codd. inclare scriptum.* — [3]) *D*: aptos *I.* — [4]) *D*: *post* Dei *I.*

Digitized by Google

racionali, que triplex est, sc. divina, angelica et humana, sunt sacri principatus tres et sic tres yerarchie. Prima et summa est potestas Trinitatis simplex et una sine gradu et differencia, in qua licet || *181D* non est potestas principandi unius sub altero, est tamen potestas principandi unius persone ab alia. 2ª et media est potestas angelica ad similitudinem prime facta gradum habens, sc. perfeccionis et dignitatis, et sic differenciam sustinens et conparacionem admittens; 3ª est potestas humana ad similitudinem angelice facta et sub ea constituta. Et quia in omni principatu requiritur 1° gradus potestatis, 2° creaturarum racionalium principi subiectarum multitudo, 3° finis intentus a principe, cui subiecti debent intendere, ut patet per Philosophum 11° Methaphisice de bona disposicione exercitus ad bonum ducis: in celesti autem principatu finis intentus est assimilacio ad voluntatem Dei, quem angeli consequi non possunt, nisi per ordinatam accionem, ad quam requiritur potestas, ut sufficiens, et sciencia, ut[5] dirigens. Propter quod sic describitur ierarchia: Ierarchia est rerum racionalium sacrarum ordinata potestas in subditos[6] debitum[7] tenens dominatum; et hec diffinicio ostendit, quod ierarchia convenit ecclesie militanti, sicud et angelis. In angelis autem malis et hominibus dampnatis, quia non sunt res sacre et nec est ordo inter eos, sed sempiternus horror inhabitans, ideo non est inter ipsos ierarchiarum distinccio. Nam Magister dicit in littera, quod ordo est multitudo spirituum, qui inter se aliquo munere gracie assimilantur, sicud naturalium donorum participacione conveniunt; et mali non in aliquo munere gracie assimilantur. Patet, quod in eis non est ordo ierarchicus ex defectu.

Insuper est sciendum, quod tres sunt ierarchie angelorum: *182A* superior, infima et media, que iterum triplicate continent novem coros vel ordines angelorum. Sicud namque, qui terreno inperio deserviunt, habent se trifarie: quidam enim ex illis inmediate inperatori assistunt, alii autem negociis aliis presunt et tercii beneplacitum inperatoris opere perficiunt; primi debent habere dileccionem inperatoris ferventissimam, 2° cognicionem limpidissimam, 3° conversacionem placidissimam et quietissimam — sic a simili in ierarchia prima est celesti. Et hinc primus ordo prime ierarchie dicitur Seraphin, qui interpretatur incendium sive ardens vel incendens, quia angeli illius ordinis ferventissime et sic ardencius diligunt Deum, quam ceteri inferiores. Secundus[8] ordo dicitur Cherubin, qui interpretatur plenitudo sciencie, quia angeli limpidius cognoscunt divina secreta, quam angeli inferioris ordinis. Tercius[9] est ordo Thronorum, quia in ipsis tamquam in placidissimis et quietissimis sedibus sue maiestatis Deus residens ipsis mediantibus voluntatem sui beneplaciti defert ad inferiores. Secunda ierarchia eciam in tres dividitur ordines, quia iuxta illud, quod in inperiali presidencia

---

[5]) *I:* dum *D.* — [6]) *D ex corr.:* subdito *I.* — [7]) *D ex corr.:* debite *I.* — [8]) *D:* 2° *I.* — [9]) *D:* 3° *I.*

Digitized by Google

eciam tria requiruntur, sc. iniungendi[10] auctoritas, exequendi virtuositas et resistendi strenuitas: a primo sumitur primus chorus
182B sive ordo secunde ierarchie secundum b. Dionisium | Dominacio sive ordo dominacionum. Ad dominos enim spectat habere auctoritatem precepti et aliis inperare. Secundus ordo secundum b. Dionisium est Potestates, secundum Bernhardum et Gregorium Principatus, quorum est exequi virtuose potestates, namque[11] dicuntur, quia talium interest resistere potestati maligni spiritus. Tercius ordo dicuntur Virtutes: secundum b. Dionisium virtus enim est ultimum de potencia; et dicuntur Virtutes in operando miracula ad mortalium hominum informacionem. Tercia ierarchia eciam tres continet ordines ad divinam exequendam potissime voluntatem. Talis autem execucio triplicatur: nam prima est quoad regiones et provincias, secunda ad personas principaliores et tercia universaliter ad quoslibet homines. Igitur primus ordo secundum b. Gregorium et b. Bernhardum dicitur Virtutes, sed secundum Dionisium Principatus; et ille ordo sumitur a prima dictarum condicionum, sc. preesse regionibus et provinciis; de quo ordine videtur fuisse Michael, qui quandoque fuit princeps sinagoge, nunc autem princeps ecclesie militantis. Secundus ordo vocatur Archangelorum, de quorum numero dicitur fuisse Gabriel, minister dignissime create persone Marie, Virginis gloriose, b. autem Dionisius videtur sentire, quod fuerit de Seraphin[10]. Et forte non obstat, quod idem angelus in numero secundum diversa attributa sit de diversis ordinibus, sc. seraphico et archangelico. Unde idem angelus, secundum quod excellencius ardet in Dei amore, est de
182C Seraphin, et | secundum quod est angelus alti consilii missus ad personam creatam dignissimam, esset archangelus; sicud mater Christi est de ordine virginum et de ordine coniugum secundum aliam et aliam racionem. Et Petrus apostolus est de ordine apostolorum et de ordine martirum secundum aliam racionem. Tercius ordo illius ierarchie vocatur ordo Angelorum propter condicionem terciam, sc. propter execucionem ad quoslibet homines, de quo ordine videtur fuisse Raphael, qui fuit custos minoris Thobie.

Ex iam dictis patet, quod attendendo graciam et angelorum naturam[12] sic ordinatam eciam post diem iudicii manet illorum natura, gracia et gloria. Si autem considerantur solum secundum eorum officia, quoad inferiorem partem mundi gubernandi, non manebit sic ordo et distinccio angelorum, quoad actualem gubernacionem, quia tunc non sic actualiter gubernabunt. Item sciendum, quod distinccio ierarchie angelice uno modo attenditur secundum ea, que essencialiter respiciunt ierarchiam, que sunt tria, sc. sciencia, ordo et accio. Et ideo triplex ierarchia: una penes scienciam, sc. suprema, 2ª penes ordinem, hec media, 3ª penes

[10]) *Codd. male scribunt.* — [11]) *D*: nam quia *I.* — [12]) *D; I post* et *male scripsit.*

Digitized by Google

accionem et hec infima. Prima attenditur penes scienciam divinam, media penes potenciam ordinatam, 3ª penes accionem administrativam. Distingwuntur adhuc aliis modis ierarchie, quos non est necessarium enarrare. Item scito, quod divisio ierarchiarum et ordinum non est divisio tocius universalis, nec integralis, sed tocius aggregati in partes. Vel potest dici, quod uno[13] modo divisio | est | *182D* tocius universalis in sua particularia; non enim potest negari ierarchiam esse aliam Seraphicam, aliam Archangelicam.

<4.> Item nota, quod Seraphin et Cherubin, terminata in *n*, sunt neutri[14] generis et numeri pluralis, et ponuntur pro uno collegio unius ordinis; Seraph et Cherub sunt masculini generis et numeri singularis, et quodlibet signat personam unius ordinis; Seraphim et Cherubim, terminata in *m*, sunt numeri pluralis et masculini generis et ponuntur pro pluribus personis eiusdem ordinis.

Item scito, sicud dicit b. Dionisius 7° caº <De> celesti lerarchi<a>, quod purgacio, illuminacio et perfeccio est divine sciencie assumpcio; ad scienciam vero tria pertinent, sive concurrunt: unum expulsio privacionis opposite, sc. ignorancie seu nesciencie, alterum inpressio, seu coniunccio luminis, cum quo sit[15] possibile rem cognosci, 3ᵐ est quasi terminus et conplementum, sc. cognicio actualis rei per lumen illud. Quoad remocionem privacionis dicitur purgacio; sed quantum ad cognicionem luminis dicitur illuminacio, et quoad cognicionem sequentem dicitur perfeccio. Unde secundum b. Dionisium angeli proprium est purgare, illuminare et perficere; purgare: alium angelum non a fece, quia nullam habet, sed ab ignorancia, seu nesciencia; illuminare: a confusa noticia ad distinctam ducere; et 3° perficere: actualiter sciencia distincta illustrare; per lumen enim receptum a Deo mediante angelo superiori intellectus inferioris angeli liberatur ab ignorancia, a noticia confusa et perficitur noticia clara, non sic, quod angelus superior lumen ponat in angelum inferiorem, sed quod lumine || *183A* suo forciori lumen debilius fortificet. Sicud si quis non potest videre in lumine lune, apposita candela potest videre. Unde quia aliquid dicitur aliud illuminare 1° lumen infundendo ut sol aerem illuminat, 2° lumen afferendo ut candelam afferens[16] illuminat stubam, 3° obstaculum removendo ut aperiens fenestram in die, 4° faciendo invisivo disposicionem congruam et amovendo contrariam, ad quod sequitur lucis recepcio, ut medicus sanans oculum debilem dicitur illuminare. 1° modo solum Deus angelum vel spiritum humanum illuminat, quia solum ipse potest lumen naturale gracie vel glorie in angelo vel homine creare, et sibi illud inprimere, vel se ipsum ad cognicionem offerre intuitivam. Sed aliis tribus modis potest angelus superior inferiorem illuminare et sic purgare et perficere, ut est dictum. Sed hec, si bene vixerimus, postea cognoscemus.

---

[13]) *D*: *in I male scriptum.* — [14]) *Sic codd.* — [15]) *D*: scit *I.* — [16]) *D*: afferans *I.*

Digitized by Google

<Distinccio X.>

Hoc eciam investigandum est, utrum omnes illi[1] . . .

<1.> *Distinccio 10ª* continens primo, quod omnes angeli[1], i. e. de omnibus ierarchiis, mittuntur; vel si intelligatur 'omnes simul interdum'; 2° quod spiritus, qui mittuntur[2], recipiunt denominacionem ab officio; 3° quod quidam putant ista nomina Michael, Gabriel, Raphael esse nomina propria angelorum, alii vero non propria singulariter unius, sed nunc unius, nunc alterius secundum qualitatem eorum, ad que nunccianda vel gerenda mittuntur.

<2.> Pro istis sunt hii *versus*:

K dicunt aliqui de quolibet ordine mitti.
Raro tamen summos tres atque frequencius ymos.
Causam mittendi dat missio nomen, ut qui
Venerat ignire, Seraphin dicatur abinde.

|183B <3.> *Utrum omnes angeli mittuntur in mini|sterium?* Et videtur, quod sic per illud Ad Hebreos 1°: »Omnes sunt ad»ministratorii spiritus in ministerium missi.« 2° sic: Filius Dei, qui est angelus consilii super omnes angelos alios, missus est in ministerium, cum ipse dicat Matthei 20°: »Filius hominis non venit »ministrari, sed ministrare«; ergo a forciori omnes alii angeli. 3° si non omnes mitterentur in ministerium, tunc non omnes essent nostri adiutores. — In oppositum sic: nulli assistentes continue mittuntur in ministerium; sed aliqui angelorum sunt assistentes continue, igitur... Minor patet per illud Danielis 7°: »Milia milium ministrabant »ei et decies centena milia assistebant ei.« Item: superfluum est nunccios mittere, cum mittens potest absque nuncciis eque bene subditos custodire; sed Deus mittens[3] est huiusmodi, qui potest etc. Item: non licet ministros a meliori opere retrahere et ad minus dirigere; sed mittendo angelos retrahet eos a contemplacione et mittet eos ad opus ministerii, quod est minus bonum. Igitur . . .

Sciendum, quod b. Gregorius istam questionem movet, sed neutram partem assertive determinat. Et ideo super isto sunt due opiniones: prima dicens aliquos angelos ex officio deputari ad ministerium, ut inferiores; sed aliqua de causa extra communem dispensacionem exorta eciam superiores ad ministerium mitti. Alia opinio dicit, quod ad omne ministerium inferiores ordines sufficiunt, et dicit secundum Dionisium, quod angeli superiores nunquam circa nos ministerium habent. Ubi sciendum est, quod duplex est missio angelorum: una est interior, i. e. illuminacio, qua unus angelus mittitur ad alium; alia est missio exterior localis, qua

---

[1]) *D*: *om. I.* — [2]) *D*: mittitur *I.* — [3]) *D*: *om. I.*

Digitized by Google

mittuntur ad nos. Secundum primam omnes mittuntur superiores; sed iuxta secundam || missionem non omnes mittuntur. Et in ||*183C* missione prima non oportet eos assumere corpora, sed in secunda, quando mittuntur visibiliter ad protegendum, illuminandum et dirigendum hominem, quia illi[4] sunt actus angelorum respectu hominum, et portacio iuxta illud Psalmiste: »Angelis suis mandavit de te, »ut custodiant te in omnibus viis tuis; in manibus portabunt te, »ne forte« etc. et Luce 16°: »Factum est, ut moreretur mendicus »et portaretur ab angelis ...« Possunt ergo concordari iste due opiniones; prima dicens, quod non omnes mittuntur, debet intelligi, quod non omnes mittuntur ad extra in ministerium nostrum; et pro isto sonat Dionisii dictum, dicens: »Superiora illa agmina »ab intimis nunquam recedunt, quoniam[5] ea, que preeminent usum »exterioris officii, nunquam habent.« Sed secunda dicens, quod omnes mittuntur, debet intelligi de missione interiori [intelligendo], que est ab angelis propter nos. Nam sic mitti conpetit omnibus superioribus ad medios et infimos. Sed quis scit mortalis sine revelacione diffinire alteram partem? Quis enim auderet pertinaciter dicere, quod angelus confortans Salvatorem suum in agonia non fieret unus de Seraphin, similiter de angelis, qui apparuerunt circa sepulcrum in resurreccione Domini Matth. 28°, Marci ultimo; similiter de angelis, qui post victoriam Sathane accesserunt et ministrabant ei, Matth 4°? Et pro ista parte sonat auctoritas Apostoli allegata in principio, et racio sequens illam, quamvis tercia racio nichil concluderet. Unde etsi non omnes mitterentur, tamen adhuc essent nostri adiutores. Sicud enim Deus | Pater non mittitur | *183D* et tamen est noster adiutor, sic foret et de ipsis Pro 2ª opinione negaretur maior assumpta in oppositum: nam aliqui assistentes continue mittuntur interiori missione ad inferiores. Ad secundum, quod videtur militare contra ambas opiniones, negatur maior: nam licet Deus, quantum est ex parte sui, eque bene potest per se custodire homines, tamen ut homo ex omni parte cognosceret Dei beneficenciam, mittit ministros ei, nunc angelos, nunc prophetas, nunc apostolos et Filium suum, sicud dicit Salvator in ewangelio. Ad 3ᵐ dicitur negando minorem: non enim angeli propter missionem a divina contemplacione retrahuntur iuxta illud Matthei 18°: »Angeli eorum semper vident faciem Patris.«

---

[4]) *D*: illa *I*. — [5]) *D*: qm *I*.

Digitized by Google

<Distinccio XI.>

Illud quoque sciendum est, quod angeli boni de[1] . . .

<1.> Ista *11ª distinccio* 1° continet, quod quilibet homo in vita ista ab exordio suo habet bonum angelum ad custodiam deputatum et unum malum ad exercicium. 2° quod angelorum meritum augetur usque in diem iudicii; et in isto Magister a multis non tenetur. Sed hec conclusio si[2] intelligatur de augmento in numero cognitorum et in accidentali gaudio, tunc potest sustineri. Unde et Origenes ait, quod nec Christus usque diem iudicii habet plenitudinem gaudii, declarans, quomodo non potest caput habere plenum gaudium, dum membra corporis, cuius est illud caput, dolent; et quia Christus est caput corporis mistici, sc. sue ecclesie, ideo non habet plenum gaudium, quamdiu membra dolent, non quod in se deficiat ab aliquo gaudio, sed quia eius membra deficiunt. Et tunc post iudicium habebit plenum gaudium, cum omnia *184A* membra cum suo capite sine omni miseria coniungentur.

<2.> Et de illis duabus conclusionibus sunt isti *versus*:

L est spiritibus commissus quisque duobus:
Unus custodit, alius pervertere querit.
Spirituum scire meritum quoque crescit ad usque
Iudicium; tamen hinc variatur opinio Patrum.

<3.> Queritur propter 1am conclusionem, ***utrum cuilibet homini ad custodiam sit angelus deputatus.*** Et videtur, quod non. 1° quia Adam angelum custodem non habuit: nam angelus datur homini, ut custodiat eum a periculis et instruat de incognitis. Sed cum Adam fuerit in statu innocencie ab utroque istorum liber, sequitur, quod non habuit angelum ad custodiam deputatum. Item: Christus fuit homo et tamen custodem angelum non habuit, quia non indiguit[3]: ergo . . . Item: Antichristus custodem angelum non habebit eo, quod manifeste datus est in possessionem dyaboli, ut dicit Glossa Ad Thessalonicenses 2°: »Omnis,« inquit, »accio Antichristi est secundum operacionem Sathane.« — In oppositum est ewangelium Matth. 18°, allegatum per Magistrum in littera, et similiter sancti doctores.

Sciendum est hic, quod homo in statu istius vie, qua itur ad patriam, constitutus est in magnis periculis iuxta scripturam; illa autem pericula duplicantur, quia aliqua sunt abscondita, iuxta illud Psalmi: »In via, qua ambulabam, absconderunt superbi »laqueum michi,« aliqua vero sunt manifesta. Igitur Deus omnipotens, qui non deficit homini in necessariis, deputat cuilibet angelum pro custodia, dum est viator; dum autem fuerit in termino,

---

[1]) *I*: *om. D.* — [2]) *D*: *om. I.* — [3]) *D*: indicuit *I.*

Digitized by Google

tunc non habebit custodem angelum; sed si fuerit in patria, habebit conreg|nantem socium; sed[4] si fuerit in inferno, habebit tortorem | *184B*
prementem. Ibi ergo et tunc erit custodie terminus. Ubi autem et quando[5] custodia incipit, Origenes super Matheo refert duplicem opinionem. Nam quidam dixerunt, quod incipit a tempore baptismi, sed hoc non est[6] racionale, quia tunc Iudei non habuisent angelos custodes, quod est contra scripturam. Unde Iudith dixit Iudith 13°: »Vivit autem ipse Deus noster, quoniam custodivit »me angelus eius et hinc euntem et ibi commorantem et inde huc »revertentem.« Ideo alii dixerunt, quod custodia angeli ad hominem incipit tempore nativitatis; et hanc opinionem videtur Ieronimus[8] approbare. Sed quia, dum anima infunditur, eo facto homo efficitur viator (nam si per aborsum[7] nascitur et baptizatur vivens et statim moritur, fit in termino beatitudinis iuxta fidem; si vero moritur inbaptizatus, statim in dampnacionis termino collocatur secundum b. Augustinum De fide ad Petrum), potest ergo dici, quod quilibet homo ab exordio sue vivificacionis, hoc est quam cito est homo, licet non sit homo natus de vel ex utero mulieris, tam cito habet angelum bonum ad custodiam, ne per malum angelum suffocetur. Nam non solum dyabolus habet potestatem temptandi hominem, sed habet volicionem, ut — si posset — adstatim purum, ne veniret ad graciam, suffocaret; similiter quam cito homo adultus in mortale inciderit. Alias si non haberet potestatem, nisi exercendi per temptacionem, tunc non veniret ad hominem, nisi dum inciperet habere usum racionis — Item sciendum, quod effectus angelice custodie || multiplices assignantur. Primus est inpedimenta boni || *184C*
et occasiones mali removere Exo. 33°: »Mittam angelum pre»cursorem meum... Jebuseum[8]«; 2[us] est temptaciones mitigare Daniel 3°: »Angelus Domini descendit cum Azaria in fornacem et »excussit flammam ignis de fornace« ...; 3[us] est contra hostes visibiles iuvare 4[i] Regum 6°: »Elizeus videns exercitum oravit »ad Dominum dicens: 'percute quero gentem hanc cecitate'; per»cussitque eos Dominus, ne viderent«; 4[us] elemosinas et oraciones Deo presentare et pro nobis orare Tobie 12°: »Quando orabas »cum lacrimis etc. ego obtuli oracionem tuam Domino«; 5[us] viam ostendere Tobie 5°: »Ego sanum ducam et reducam filium tuum«; 6[us] in agendis docere exemplum; de angelo, qui instruxit Zachariam de quatuor fabris Zacharie 2°; 7[us] est se ipsum et alia secreta revelare Tobie 12°: »Ego sum Raphael angelus«; 8[us] est a peccatis excitare Actuum 12°: »Dixit Petro 'Surge velociter'; 9[us] ad fervorem excitare 4[i] Regum 19°: »Surge, comede, grandis enim »tibi restat via«; 10[us] est consolari Tobie 5°: »Forti animo esto; »in proximo est, ut a[9] Deo[9] cureris.« 11[us] est de[10] peccato increpare Iudicum 2°: »Ascendit angelus de Galgala ad locum flencium,

---

[4]) *I*: et *D* — [5]) *I*: *om. D.* — [6]) *D*: *om. I.* — [7]) *Codd.*: abortum? — [8]) *D*: iebusum *I.* — [9]) *I*: *om. D.* — [10]) *D*: a *I*

Digitized by Google

»et ait 'eduxi vos de terra Egipti et non audistis vocem meam; »cur hec fecistis?' 12us est potestates contrarias cohercere, ne tantum nocere valeant, quantum vellent; exemplum Tobie 8°, qualiter angelus Asmodeum ligaverit. Exercent autem angeli in sua custodia erga nos effectus huiusmodi propter quatuor: primo propter mandatum Dei, 2° propter ruine sue reparacionem, quia homines | |184D stantes finaliter in gracia intrabunt loca angelorum, qui ceciderunt, ut in proximo dictum est, 3° propter meriti accidentalis accumulacionem, quod augetur in eis usque in diem iudicii, ut Magister dicit in littera, 4° propter amoris sui erga nos ostensionem. Propter ista et alia beneficia magna debet homo angelis exhibere reverenciam, et hinc dicit Bernhardus super isto 'Angelis suis mandavit de te': »In quovis diversorio, in quovis angulo reverenciam »exhibe angelo tuo; ne audeas isto presente, quod me presente non »auderes.« — Tunc ad argumenta: Ad 1m negatur minor; quamvis enim Adam non habuit periculum ab intra, ex fomite habebat tamen exinde, quod non erat confirmatus in gracia, ideo poterat ruere, quod habebat periculum a dyabolo temptante; igitur indiguit custode. Ad 2m negatur assumptum: et quando[11] dicitur 'non indiguit', negatur hoc; quamvis enim non indiguit custodia preservante[12] a peccato, tamen indiguit ad confortacionem humanitus necessariam. Alii dicunt, quod Christus non habuisset angelum custodem, tum quia non fuit purus homo, sed Deus et homo, tum quia semper fuit conprehensor, tum quia divinitas supplebat excellencius, quidquid custodia potuisset angelica operari. Ad 3m dicitur negando assumptum: habebit enim Antichristus angelum ad penam et accusacionem ampliorem eo, quod contempnet custodientis angeli moniciones[13].

<Distinccio XII.>

Hec de angelice nature condicione dicta suf<ficiant> . . .

<1.> Ista[1] *distinccio 12a* primo continet, quod Deus in principio creavit celum, i. e. naturam angelicam, et terram, i. e. |||*185A* materiam quatuor elementorum, ex qua informi ||| materia per intervalla sex dierum rerum corporalium genera secundum species proprias sunt formata. 2° quod ista informis materia nominatur terra inanis et vacua, abissus tenebrosa et aqua. Sed propter diversas raciones: nam dicitur ipsa materia terra, quia dat forme fixum esse, sicud terra est solidius elementum, 2° dicitur abissus tenebrosa, quia per se est obscura et indecora, sicud tenebra, et

---

[11]) *D*: quoniam *I*. — [12]) *I*: preservare *D*. — [13]) *Codd.*: Maria pomoz *add. i²*. — [1]) *D*: est *add. et post* dist. *exhibet I*.

Digitized by Google

a forma recipit speciositatem, dicitur eciam aqua, quia ad formam habet aptitudinem et inclinacionem, sicud aqua habens fluxibilitatem. Sed ante erat inanis et vacua, quia adhuc per formas distinctas non fuit ad esse deducta; illud enim dicitur inane et vacuum, quod non attingit finem suum, in quo consistit eius perfeccio. 3° habetur, quod tenebre de se nichil ponunt, sed dicunt tantum absenciam lucis, et sic dicuntur privative; 2° dicunt aerem obscuratum, et hoc concretive, et sic tenebra in abstracto est privacio lucis, sed in concreto est aer tenebratus. 4° quod materia prima dicitur informis, non quia omni forma caruit, sed quia in forma confusa prius omnia corporalia simul et semel sunt in ea creata et postmodum formis propriis distincta. 5° materia prima, que est prima omnium corporalium rerum, quando creata est, ibidem prodiit ad esse, ubi nunc formata consistit. 6° quod Deus quatuor modis operatur: 1° in verbo omnia disponendo, 2° in materia informi elementorum de nichilo eam creando, 3° per opera sex dierum creaturas varias distingwendo, 4° ex primordialibus seminibus individua faciendo.

<2.> Super hiis aliquibus sunt isti *versus*:

M terram facit et tenebras distingwit et esse;
Sunt | in materia simul et semel omnia corporalia[2] facta; |*185 B*
quoad[2] distinctas[2] formas[2] materia[2] distincte[2]
Informis tamen hec, quam formavere[3] dies sex.
Atque chaos illuc ascendit, quomodo corpus.
Tandem facta Deus formans nova nulla creat plus.

<3.> Queritur hic, ***utrum in produccione rerum corporalium materia sit primum productum.*** Arguitur, quod non: nam materia prima est eterna et per consequens non est producta. Consequencia videtur tenere, quia eternum et productum distingwitur ex opposito, et antecedens est Philosophi in multis locis, igitur ... In contrarium est Augustinus et Magister in littera.

Pro ista questione 1° supponitur, quod materia prima est. 2° quod materia prima est res, ex qua fit aliquid, cum insit per se et non secundum accidens. Patet utraque supposicio per Philosophum 2° Phisicorum et 5° Metaphisice. Et patet, quod materia prima est ens, res sive essencia, ex qua 1° subiective fit aliquid in esse substanciali actuali. 3° supponitur, quod tria sunt principia transmutacionis rerum naturalium, sc. materia, forma et privacio. Materia enim dicit 1° potenciam, forma actum, privacio quasi medium. Patet supposicio per Philosophum 1° Phisicorum. 4° supponitur, quod transmutacio substancialis, puta de uno esse substanciali in aliud esse substanciale, est. Patet similiter

---

[2]) *I* om. *D*. — [3]) *D*: formare *I*.

Digitized by Google

per Philosophum et per cotidianum experimentum, quo experimur ex ovo fieri pullum, ex stramine ignem, ex ligno cinerem; et esse ovum est esse substanciale, et esse pullum similiter, et sic de aliis. Alias si esse ovum, vel esse ignem, non esset esse substanciale, tunc quod aliquid esset ovum vel ignis, in hoc non esset aliquid, sed solum aliquale vel aliquantum, et sic per alia genera accidencium, quod est manifeste falsum, igitur supposicio vera. 5° supponitur, quod quando fit mutacio de uno esse substanciali in aliud, quod tunc aliqua essencia vel res vel aliquid eius mutatur ab uno esse substanciali in aliud esse substanciale. In qua mutacione talis ||*185C* essencia, talis res vel tale ens manet 1° sub || uno esse substanciali et postea sub alio. Patet ista supposicio: nam cum mutacio est forma, secundum quam aliquid mutatur, consequens est, quod mutacio substancialis est mutacio, secundum quam ens substancialiter mutatur; et cum illa mutacio sit de uno esse substanciali in aliud, illud ens secundum talem mutacionem substancialem mutatur de uno esse substanciali suo, sub quo prius est, ut in termino 'a quo', ad aliud esse substanciale, sub quo erit, ut in termino 'ad quem'. Exempli gracia in generacione pulli ex ovo materia illa est sub forma substanciali ovi, ut in termino 'a quo', et transit per mutacionem ad formam substancialem pulli, ut ad terminum 'ad quem', sub quo erit forma pulli actualiter introducta. Ex isto sequitur 1°, quod materia in generacione substanciali est primum subiectum; sequitur 2°, quod in generacione substanciali materia unam formam abicit et aliam suscipit; sequitur 3°, quod transmutacio substancialis est transicio ipsius materie de una forma substanciali in aliam formam substancialem; sequitur 4°, quod materia prima est primum, ex quo primo et in quo fit aliquid de novo substancialiter, ut ignis vel aqua vel huiusmodi eo, quod esse substanciale fit in illo et ex illo subiective et non ex aliquo priori subiective, quia alias illud ens, quod sic transmutatur de uno esse substanciali in aliud, fieret eciam ex aliquo priori subiective, et sic in infinitum[4]. Igitur oportet ex 'quid nominis' illud, quod sic transmutatur de uno esse substanciali in aliud, unum abiciens et aliud recipiens, esse materiam primam: igitur corellarium verum.

Conclusio prima: Produccio rerum corporalium <est>. Probatur: transmutacio substancialis est[5]; sed quelibet transmutacio substancialis est[5] produccio rerum vel rei corporalis, igitur conclusio vera. Maior est supposicio 4ª et in minori predicatur superius |*185D* affirmative de suo in|feriori: igitur totum antecedens verum.

Conclusio 2ª: Materia prima est omnium materialium rerum primum fundamentum, ex quo fiunt vel facte sunt. Probatur. Materia est omnium materialium primum[6] fundamentum, ex quo aliquid fit, et nullum est ea prius fundamentum, ex quo aliquid

---

[4]) *D*: infinicl̄ā *I.* — [5]) *D. Verba* est ~ est *om. I.* — [6]) *D*: pridem *I.*

Digitized by Google

materialium fit: igitur conclusio <vera>. Maior est supposicio 2ª et minor patet ex corellario 4°.

Corellarium: omnia mortalia sunt in materia.

2ᵐ corellarium: omnia mortalia sunt materia in predicacione secundum causam; et sic terra, aqua, aer, ignis sunt materia prima, sicud dicit Magister in littera.

Ulterius noto, quod produccio rerum temporalium est duplex: una ex nichilo presupposito preter Deum, 2ª vero ex aliquo presupposito preter Deum. Prima est a Deo solo, 2ª a Deo et ab agente naturali. Est enim triplex agens, sc. Deus, natura et ars; ars presupponit naturam, natura Deum et sic primo agit Deus, 2° natura et ultimo ars. Ars agit in rem naturalem, que fit a natura, presupponendo eam, non eam faciendo vel tollendo; natura agit rem naturalem ex subiecto aliquo presupposito, non faciendo, nec tollendo illud subiectum; Deus agit faciendo ex nichilo illud subiectum, et sic Deus est primum et potissimum agens illo stante notabili.

Conclusio est ista: materia prima in produccione rerum corporalium est primum productum. Probatur. Materia prima in produccione rerum corporalium est solum per primum agens producta. Patet: est producta, quia creata ex nichilo, et non per naturam, que presupponit, ex quo producat, nec per artem, que presupponit, in quo aliquam formam faciat; et cum nec primum agens possit producere rem materialem corporalem, nisi producta prius materia, tamquam principio intrinseco rei materialis corporalis, igitur conclusio vera. — Ex omnibus iam dictis sequitur, quod questio est vera. Ad racionem uno modo negatur ||| consequencia, nisi restringatur antecedens de esse existere, et tunc negatur antecedens, *186A*

<Distinccio XIII.>

PRima autem distinccionis operacio fuit formacio[1] lucis[1] . . .

<1.> Ista ***distinccio 13ª*** primo continet, quod primum opus distinccionis fuit formacio lucis, que lux secundum Augustinum dicitur esse natura angelica, que prius informis, i. e. sine gracia confirmacionis, fuit, sed postea per karitatis adhesionem est formata. Vel 2°: lux illa dicitur lux corporalis velud nubes lucida, cum qua orta est prima dies. 2° habetur, quod lux ista facta est ibi, ubi sol cotidiano cursu[2] circumvectus apparet. 3 habetur, quod dies tripliciter accipitur: primo pro luce illa, que in primo triduo tenebras illuminabat; secundo pro illuminacione aeris pro

---

[7]) *Codd.*: etc. *add. D.* — [1]) *D om. I.* -- [2]) *D*: cursui *I.*

Digitized by Google

decursu temporis 24 horarum. 4° habetur, quod dies naturalis debet conputari a mane in mane. 5° habetur, quod sol factus est, quia lux non sufficiebat ad illuminandum partes inferiores et quod illa lux sit[1] unita soli sic, quod discerni non valet. 6° habetur, quod illud dictum: 'Deus dixit »fiat lux« etc.' debet intelligi, quod nec temporaliter nec sono vocis, sed dixit, i. e. in verbo sibi coeterno, sc. Filio, disposuit eternaliter, ut in effectu fieret temporaliter. 7° habetur, quod Pater dicitur operari per Filium et Spiritum Sanctum, non quod sint ei instrumenta, sed quia Pater cum Filio et Spiritu Sancto operatur et sine eis nichil facit, vel quia Pater genuit Filium opificem et spirat Spiritum Sanctum, qui est omnium factor.

<2> Pro iam dictis sunt isti *versus*:

est fuit creata nubes lucida
N ubi sol nunc, ibi lux, sed corpus erat tunc,
sol i. e. a vespere ad[2] mane naturalem
Qui post occasum redeundo diem facit unum.
racione[1] figure[1] ut opera Dei a luce inchoasse et in luce conpleta esse significarentur; ideo debebat[5], ut dies a luce inciperet et in mane sequentis diei tenderet
Sed causa signi pervertitur ordo diei[4].
|186B
vocavit[1] li<n>gwa[1] naturale[1] temporaliter[1]
Non dicens sonuit Deus, aut Verbum generavit.
A Patre Filius est, sine quoque nichil facit inde.
i. e. non agit Filius per Patrem
Dic[6], quod agat cuncta per Verbum, non vice[7] versa.

<3.> *Utrum lux sit substancia?* Videtur, quod sic Nam dicit Damascenus libro 2° ca° 6°: »Non aliud est ignis, nisi lumen«; et quia ignis est substancia, ergo et lumen sive lux. Item: lux prima est substancia, quia Deus (ergo[8] et quelibet lux) est substancia. Tenet consequencia ex eo, quod si unum alicuius est generis, et singula sunt eiusdem generis, que sunt eiusdem racionis. Sed quia quelibet lux est eiusdem racionis cum altera, igitur... In oppositum sic: Nichil est per se obiectum sensus, nisi accidens, cum omne per se obiectum sensus ponitur in tercia specie qualitatis. Sed lux est per se obiectum sensus, cum se ipsa visu percipitur, et est illud, quo mediante alia percipiuntur, ut dicit Augustinus 12° Super Genesim ad litteram: ergo lux est accidens. Item: nulla substancia est de conposicione accidentis vel e contra. Sed secundum Avicennam 6° Naturalium libro 3° ca° 3° lux <est> pars conposicionis huius visibilis, quod vocamus colorem; igitur lux non est substancia.

Sciendum hic, quod quidam voluerunt, quod lux sit corpus ex eo, quod posuerunt aliquod corpus pure lucere sic, quod nichil in eo esset admixtum de tenebrositate materie, sicud est corpus

[1]) *D*: a *I*. — [2]) *D*: dei *I*. — [3]) *I*: decebat *D*. — [4]) *D*: dicat *I*. — [5] *Codd. ambo errore iterant.* — [6]) *I*: *om. D*.

Digitized by Google

solis, a quo cetera mundi corpora illustrantur, secundum cuius maiorem vel minorem illustracionis participacionem corpora habent verius et dignius esse in genere entis. Et sic nobilissimum corpus, sc. celum empireum supremum, est precipue luminosum, infernum vero, sc. terra, est maxime opacum[9]; intermedia vero, secundum quod sunt magis et minus nobiliora, participant plus vel minus de luce vel lumine. Quidam vero opinantur oppositum dicentes lucem non esse || corpus et sic nec substanciam, sed qualitatem. || *186C* Pro quo notandum, quod secundum Scotum lux est qualitas naturalis activa corporis lucidi consequens formam substancialem corporis celestis, sicut calor est qualitas corporis calidi; et sicut a caliditate procedit actus calefaciendi, sic a luce actus lucendi. Item sciendum, quod non omnis lux est eiusdem racionis cum altera; prima namque lux est optima substancia causans aliam lucem quamlibet, que est qualitas activa, ut dictum est. Iterum sciendum, quod secundum b. Thomam et Petrum de Tharantasia[10] ista quatuor differunt: sc. lux, lumen, radius et splendor. Quia lux dicit formam naturalem corporis luminosi, sicud in sole; lumen dicit qualitatem dyafani, secundum quod ab alio est recepta; radius dicit directam opposicionem luminis ad corpus lucidum, secundum lineam rectam — et ideo ubicunque est radius, ibi est lumen — sed non convertitur, sicud patet de lumine in domo, cum nullus radius ipsam illuminat ex directo, sed causatur ibi lumen ex radiorum reflexione; splendor autem dicit reflexionem radii a corpore polito et terso ad corpus opacum. Et presupponit splendor lucem et radium, sed non vice versa.

Conclusio 1ª[11]: Nulla lux creata est substancia. Probatur. Nulla qualitas accidentalis est substancia; sed omnis lux creata est qualitas; igitur conclusio <vera>. Maior est proposicio inmediata per Philosophum in Posteriorum, et minor patet ex diffinicione lucis. Confirmatur: Omne, quod augetur vel multiplicatur in aliquo, salva eius substancia et natura, illud est accidens. Sed lux est huiusmodi, cum augetur in corporibus precipue luminosis, iuxta illud Ysaie 30°: »Erit lux lumen sicud lux solis | septem- | *186D* »pliciter«, ergo lux non est substancia. Similiter inpossibile est duo corpora naturaliter esse simul in eodem loco; sed lux est cum alio corpore in eodem loco, ergo non potest esse corpus sive substancia corporea. Item: inpossibile est, quod idem sit forma substancialis in uno et quod sit accidentalis in alio. Et quia lux non est substancia aeris, quia alias ipsa recedente corrumperetur aer, ergo est forma accidentalis aeris et per consequens et in alio. Item: si lux vel lumen esset corpus, tunc illuminacio esset motus localis et sic non posset esse in instanti, ut patet 2° De anima. Eciam quia omne corpus habet aliquem naturalem motum, lumen autem

---

[9]) *D*: opera *I, ab* ℓ operatum. — [10]) *In codd. incpte scriptum.* — [11]) *D*: *in I rasum.*

Digitized by Google

fit subito ad omnem partem, ymmo simul et semel ad oppositas partes diffunditur sursum, deorsum, ante, retro, ad dextrum, ad sinistrum. Eciam quia lumen habet oppositum, sc. tenebras. Si ergo tenebra privacio <lucis>, non est corporis privacio, sed forme: lumen non est corpus, sed forma. Ex hiis omnibus evidet, quod nulla lux creata est substancia. Ex qua conclusione sequitur, quod omnis lux creata, cum sit, est qualitas, cum non possit esse proprie de aliquo alio genere, quam qualitatis.

Sed obicitur: Color est per se obiectum visus; sed inpossibile est, quod unius potencie sit duplex obiectum; ergo lux non est per se primum obiectum visus et per consequens non per se est visibilis et sic adhuc erit substancia. Consequencie note videntur esse[12] et minor et maior patent per Philosophum ex 2° De anima. Hic dicitur, quod primum per se obiectum simpliciter ipsius visus est lux; color vero non est per se primum obiectum simpliciter, nisi in quantum luce participat. Et hinc est, quod color |187A non potest videri ||| sine luce, propter quod negabant antiqui, ut dicit Philosophus, colorem in tenebris esse colorem actu, sed potencia. Sed non dubium, quin albedo in papiro[13] sine luce actualiter perseverat, alias papirus[13] tociens desineret esse alba, quociens non videretur actualiter vel in tenebris poneretur. Per hoc patet solucio instancie negando maiorem ad istum sensum, quod color est per se primum simpliciter obiectum visus. Sed ad intencionem Philosophi conceditur, quod color est per se obiectum visus terminans visionem. Et patet, quod questio est falsa. Ad 1[m] dicitur, quod Damascenus recitat aliorum opinionem. Unde cum dixit: »Non aliud est ignis, nisi lumen«, inmediate subiunxit »sicud »quidam aiunt«. Nam quidam estimaverunt lucem esse ignem purum et sic substanciam corpoream. Ad 2[m] negatur consequencia; sicud non sequitur: bonitas est substancia, ergo quelibet bonitas est substancia, cum bonitas quedam sit substancia, quedam accidens: similiter et lux.

<4.> *Utrum dicere sit solum vocem ex ore proferre?* Videtur, quod sic, per vulgatam opinionem. In oppositum est Augustinus et Magister in littera. — Notandum, quod dicere aliquando notat actum interiorem anime absolutum[14], secundum quod dicitur verbum conceptum; aliquando actum interiorem anime ad exteriorem ordinatum, secundum quod dicitur verbum ymaginatum; aliquando actum interiorem coniunctum exteriori, secundum quod dicitur verbum ab ore prolatum. Et istud dicere est humanum vel eciam angelicum in assumpto corpore Sic dicere Dei aliquando nominat actum eternum tantum sine respectu ad creaturam, et illo[15] modo Filius Dei est Verbum vel diccio Patris eterna ad intra; 2° dicere Dei notat actum interiorem coniunctum exteriori pro sua

---

[12]) *D*: essa *I*. — [13]) *I*: papiero . . . papierus *D*. — [14]) *D*: adsolutum *I*. — [15]) *D*: primo (!) *I*.

Digitized by Google

mensura et sic | Deus eternaliter habens racionem rei producibilis | *187B*
habet diccionem eternam, que habet respectum ad effectum pro
suo tempore, quo existet; et isto modo dixit 'et facta sunt omnia'.
Et preter ista dicere est adhuc dicere rei non solum animate racio-
nalis, sed cuiuslibet[16] rei, quod dicere est ipsam rem se intellectui 5
representare sive manifestare, nec solum intellectui, sed eciam
sensui, quomodo albedo dicit sensui substanciam esse albam; ut
non frustra dicat Philosophus, quod qualitas est, secundum quam
dicuntur esse quales. Nam sine albedine nemo vere potest me
dicere esse album, ideo oportet, quod prius albedo dicat et de- 10
nominet me esse album. Et par est racio de ceteris qualitatibus
sive accidentibus, que sua subiecta vere et realiter dicunt esse
accidentata. Substancie autem, cum non habeant potenciam de-
nominandi accidentaliter alia, nec per se obiciuntur sensui, ideo
solum per se dicunt se manifestative ipsi intellectui, et sic uni- 15
versalia genera et species ex parte rei existencia dicunt se et dicunt
de suis per se inferioribus, cum ipsa inferiora dicant sua per se
superiora. Et patet, <quod> questio est falsa; et quod valde et
principaliter restringunt diccionem ad vocalem prolacionem et dicere
ad vocaliter proferre[17]. 20

<Distinccio XIV.>

Dixit quoque Deus: »Fiat firmamentum in medio . . .

<1.> Ista[1] est *distinccio 14ª*, que secundum S. Thomam terminatur ibi: »Sequitur: Dixit Deus: Fiant luminaria in firmamento celi«, sed secundum aliquos terminatur ibi: »Dixit 25 eciam Deus: Producant[2] aque reptile.« Iuxta hanc secundam posicionem distinccionis continetur in distinccione 1°, quod firmamentum, i. e. celum sidereum vel siderum[3], est de aquis factum, licet quidam asserant ipsum celum purum ignem esse, de quo facta || sidera et luminaria dicuntur, quibus et Augustinus con- || *187C*
sentire videtur. 2° habetur, quod aque sunt supra celos. 3° quod queritur, cuius figure sit celum, et non solvitur — et an moveatur firmamentum, et non solvitur. 4° habetur, quod congregate sunt aque in unam matricem, i. e. in mare; quamvis sint multa maria vel flumina, omnia tamen magno mari iniunguntur. 5° habetur, 35 quod distinctis 4or elementis secundum loca sua ornavit Deus celum sideribus, sole, luna et stellis, ut lucerent hominibus et ceteris animalibus et essent in signa serenitatis et tempestatis et in tem-

---

[16]) *D*: cuilibet *I*. — [17]) *I*: etcetera dixit quoque *add. D*. — [1]) *D*: Iste *I*. — [2]) *D*: producantur *I*. — [3]) *D*: sidereum *I*.

Digitized by Google

pora, quia per ea distingwimus quatuor tempora, sc. ver, estatem, autumpnum et yemem.

<2.> Pro quibusdam istorum sunt hii *versus*:

O firmamentum describens congregat undas;
Stella fit, ut clara sit nox operantibus apta —
Hecque notando moras distingwit temporis horas.

<3.> Dubitatur, ***utrum celum sit materiale***? Videtur, quod sic. Nam Philosophus 1° De celo dicit, quod celum constat ex tota materia; igitur celum habet materiam. Item in quocunque est quantitas formaliter, illud habet materiam; celum est huiusmodi, igitur . . . Similiter in omni[4] re sensibili necesse est intelligere materiam, sed celum est sensibile, quia visibile; igitur . . . In oppositum est Commentator dicens, quod in celo non est materia.

Notandum, quod Philosophus et Commentator omnem naturam[5] possibilem ad ulteriorem actualitatem vocant materiam. Isto modo videtur accipere Commentator 9° Methaphisice, ubi dicit quod solus primus motor est absolutus a materia Isto modo eciam[6] accipit Philosophus 12° Metha phisice dicens, quod si essent plures motores primi, in eis esset materia, i. e. natura possibilis ad actualitatem suppositi. 2° vocant
|187D materiam pro omni suscepcione accidencium. 3° | proprie accipitur materia pro primo susceptivo forme substancialis. quod facit unum per se cum forma. Et de ista materia debet intelligi questio, circa quam est triplex opinio. Prima dicens, quod celum non habet materiam tercio modo dictam, 2ª quod habet illam, 3ª quod habet materiam, sed alterius racionis Unde Philosophus dicit: »Celum »aut non habet materiam, aut si habet, non talem, qualem genera»<bi>lia et corruptibilia eo, quod celum est ingenera<bi>le, incor»ruptibile, inaugmentabile et inalterabile, et quia est elongatum »a[7] contrariis et non suscipit peregrinas inpressiones« (1° Celi) Sed quia scriptura sacra dicit oppositum, sc. celum fuisse factum et esse alterabile, quia innovabitur celum, ideo secundum theologos dicitur, quod celum est materiale, ut si secundum Bedam, ut recitat Magister in littera, firmamentum, i. e. celum sidereum, est aqueum, tunc est ex materia, sicut et aqua; si vero est igneum, secundum Augustinum, tunc iterum est ex materia, sicut ignis — et quia est substancia corporea, et non pure spiritus, igitur oportet, quod sit conpositum, et per consequens ex materia et forma. Et quia equivocacio est mater erroris secundum Philosophum, et celum accipitur tripliciter, sc. pro octava spera, et pro quinta essencia et pro toto universo, ut dicit Philosophus 1° Celi, ideo difficile est philosophos intelligere, quis de celo secundum quam accepcionem sit locutus. Sed qualitercunque secundum illas tres accepciones

---

[4]) *D*: *in I incipit scriptum.* — [5]) *I*: materiam *D*. — [6]) *I*: *post* Isto *D* — [7]) *D*: con *I*.

Digitized by Google

celum accipitur, adhuc consonando scripture dicendum est, quod celum est materiale; et pro ista sunt raciones adducte. Tunc ad argumentum Commentatoris dicentis, quod in celo non est materia, dicitur: 'supple corporalis, vel que esset eiusdem racionis cum materia corruptibilium'; vel simpliciter negatur ibi Commentator. Et concessa questione conceditur ultra, quod materia celi est eiusdem racionis cum materia corruptibilium || et quod omnium corrupti- *188A* bilium est una materia, ut dicit S. Thomas, quamvis Boecius et Commentator dicunt, quod non una est materia per essenciam omnium corporum; et secuntur Aristotelem, ante quem[8] omnes antiqui Philosophi opinati sunt firmamentum esse de natura quatuor elementorum.

<4.> *Utrum aque sunt supra celos?* Super isto sunt varie opiniones: Una dicens ibi esse aquas intellectuales, spirituales substancias, iuxta illud Psalmi: »Aque, que super celos sunt, laudent »nomen Domini«. Hec est Originis. Et idem videtur sentire Augustinus dicens 13° Confessionum [dicens][9]: »Sunt »alie aque, que super firmamentum sunt, inmortales, ab omni cor»rupcione secrete.« Unde in hac questione propter diversitatem posicionum, debilitatem racionum et propter equivocacionem terminorum nichil certitudinaliter humanitus potest dici. Hoc tamen dicendum est, quod aque sunt super celos; quid autem significetur per aquas, Deus scit. Unde Ambrosius dicit, quod per aquas intelligitur Spiritus Sanctus; alii forte dicerent, quod sunt sancti[10] homines, cum Apok. 17° dicitur: »Aque multe populi multi.« Et preter istos duos modos aqua dicitur triplex: primo materia prima informis dicitur aqua iuxta illud[11]: 'Spiritus Domini ferebatur super aquas', i. e. super informi materia, quomodo formanda, distingwenda[12] et terminanda esset; 2° sumitur pro substancia corporea naturali et formaliter gravi, fluida, humida, fluxibili et transparenti iuxta illud: 'congregentur aque in locum unum'; 3° capitur pro substancia corporea transparenti luminis retentiva virtualiter et non formaliter frigida et humida virtualis et formalis siccitatis et caloris temperativa iuxta illud: 'fiat firmamentum in medio aquarum et dividat aquas ab aquis', non solum loco, sed eciam dignitate. Ita, quod sic aqua dicatur aqua[11] equivoce: 1° pro essencia corporea informi de se, 2° pro substancia corporea elementari[13] formaliter fluida, humida, frigida et | gravi et sic de aliis qualitatibus per se | *188B* sensibilibus, 3° pro substancia corporea virtualiter frigida et humida et sic, quod illa aqua esset super celos. Unde dicit Augustinus 3° Super Genesim ad litteram: »Maior est huius scripture »auctoritas, quam humani ingenii perspicacitas; ideo[14] aquas ibi »esse[15] minime dubitemus.«

---

[8]) *D*: quam *I.* — [9]) *Sic codd.* — [10]) *D*: facti *I.* — [11]) *D*: *om. I.* — [12]) *D*: distingwe *I.* — [13]) *D*: elementa *I.* — [14]) *D*: ibi *add. I.* — [15]) *D*: *post* minime *I.*

Digitized by Google

<5> *Utrum celum sit figure sperice?* Dicitur, quod sic secundum Philosophum. Sed[16] Brinkel dicit, quod sit quasi dolium. Cum Aristotele est tenendum propter multas raciones, quibus arguit 1° Celi. Magister dicit, quod Spiritus Sanctus[17] noluit hoc per[17] sanctos doctores tradere, quasi inpertinens saluti.

<6> *Utrum celum movetur?* Dicitur[18], quod[18] sic[18]. A quo movetur? Dicunt aliqui, quod movetur inmediate a Deo, alii dicunt, quod movetur a forma propria inclinante, que est causa motus eius, sicud est in aliis corporibus simplicibus; alii dicunt, quod movetur ab intelligencia ad regimen inferiorum per motum celi deputata, quia Deus regit corporalem creaturam mediante spirituali, ut dicit Gregorius.

<7> *Queritur, quot sunt celi?* Dicitur secundum Rabanum, quod sunt septem. Primum est inmobile, sc. empireum, secundum uniforme et mobile, sc. cristallinum, 3[m] difforme in partibus et mobile, sc. sidereum, 4[m] celum igneum eo, quod ibi est ignis purissimus propriam naturam servans, 5[m] celum Olimpum, quod est pars superior aeris, 6[m] dicitur celum[19] ethereum propter inflammacionem illius partis ex propinquitate ignis; pars inferior dicitur celum aereum, quod septimum celum et ultimum versus terram. Orbes autem planetarum conprehenduntur sub celo sidereo; conveniunt autem orbes planetarum cum spera stellarum[20] fixarum in hoc, quod habent difformitatem in partibus ex eo, quod aliqua pars est lucidior, aliqua minus lucida.

<8> *Utrum corpora celestia sunt animata?* Dicit S. Thomas, ‖188 C quod circa hoc fuit opinio Philosophorum diversa. | Anaxagoras enim, ut Augustinus refert, 18° De civitate Dei, factus est reus aput Athenienses, quod dixit solem esse lapidem ardentem, negans eum esse Deum vel animatum. Platonici vero dixerunt ea esse animata. Similiter aput doctores fidei est diversitas circa hoc: nam Origenes dicit ea esse animata et idem Jeronimus videtur sentire, Basilius vero et Damascenus asserunt ea esse inanimata, Augustinus vero sub dubio derelinquit, ut patet Super Genesim ad litteram et in Enchiridion, ubi dicit, quod super sunt[21] animata corpora celestia et pertinent ad societatem angelorum eorum anime. Sed in Libro retractationum dicit: »Tale a me dictum, quomodo accipi posset[22], quod animal »sit mundus, temere dictum reprehendo, quia nec hoc racione certa »indagare potui, nec divinarum scripturarum auctoritate persuadere »posse cognovi.« — Ecce quid dicit perspicuus et magnus philosophus et theologus; quid igitur minoribus interest aliquid in iam dictis asserere, nisi Deo comittere et tam magnos philosophos et sanctos dicere in[23] equivoco huius, quod est animatum, laborare[24].

[16]) *I: om. D.* — [17]) *D: verba* Sanctus ∾ per *om. I.* — [18]) *D:* dicit Magister *I.* — [19]) *D:* dicitur *add. I.* — [20]) *D:* stallarum *I.* — [21]) *I: om. D.* — [22]) *D:* possit *ante* accipi *I.* — [23]) *Codd.:* in *add. I.* — [24]) *Codd.:* maria hilf *add. I.* etc. *add. D.*

Digitized by Google

<Distinccio XV.>

Dixit eciam Deus: 'Producant aque reptile anime[1]' etc.

<1.> Ista *distinccio 15ª* primo continet, quod opus quinte diei est formacio piscium et avium, quibus ornantur duo elementa, quia piscibus terra[2] et avibus aer. 2° quod opus sexte diei sunt animalia, quibus terra ornatur et quod omnia animalia creata fuerunt innoxia; sed propter peccatum facta sunt noxia. 3° quod ea, que de corporibus animalium maxime mortuorum nascuntur, cum animalibus creata non fuerunt, nisi materialiter et potencialiter; ea vero, que ex terra vel aquis nascuntur, vel ex eis, que terra gignente orta sunt, tunc creata fuisse, non incongrue dici potest. 4° quod omnibus | creatis atque factis novissime factus est homo. | *188D* 5° quod quidam dicunt res esse creatas atque distinctas per[3] intervalla[3] sex dierum, quibus scriptura Genesis 1° consentire videtur, atque eciam magis approbat; alii dicunt partes principales esse factas simul, sc. celos, stellas et elementa, herbas vero et arbores solum materialiter. Et hec Augustinus Super Genesim nititur[4] approbare. 6° quod die septimo Deus requievit, i. e. cessavit, ut novam creaturam, sc. secundum genus, non faceret ulterius, cuius materia vel similitudo, i. e. forma, non precesserit; sed usque nunc[5] operatur non cessando sustinere et gubernare. 7° quod singula, que Deus fecit, erant bona, universa vero simul valde bona. 8° quod Deus die septimo opus suum conplevit, i. e. ipsum benedixit et sanctificavit, vel quia in die septimo opus suum conpletum et consummatum vidit. 9° habetur, quod septimum diem sanctificasse et benedixisse dicitur, quia mistica benediccione et sanctificacione eum dotavit.

<2.> Et iam dicta in hiis *versibus* quodammodo continentur

quoad penam pulices
P mala per culpam fiunt animalia quedam;
i. e. secundum materiam
Materialiter est vermis cum corpore factus.
supple: a Deo, non in alio, sicud fiunt vermes
Per se sunt facta, que gignit terra, vel unda.
Ponit opus primum varie sentencia Patrum.
die Deus supple: illud opus
Septima conplet opus, quia conpletum fore monstrat;
septime diei
Vel fortassis opus benediccio dicitur eius.

<3.> Dubitatur, *utrum omne volatile et omne reptile de aqua[6] principaliter sit formatum?* Videtur, quod non. Nam sicut piscis naturaliter vivit in aqua et de aqua, ut ostenderet, quia est principaliter formatus ex aqua, sic quelibet avis volat in aere et

[1]) *D*: *om. I.* — [2]) *Sic codd.* — [3]) *D*: pro intervallo *I.* — [4]) *D*: in *I.* — [5]) *D*: tunc *I.* — [6]) *D*: qua *I.*

Digitized by Google

vivit principaliter de terre germine et non in aqua et de aqua: ergo naturaliter ostendit, quod sit principaliter creata ex terra et ‖189A aere. — In oppositum est Magister, dicens: »De eadem ‖ materia, i. e. de aquis, pisces et aves creavit, volatilia levans in aera et natatilia remittens gurgiti.«

Notandum, quod reptile dicitur quasi raptile, quod se rapit: hoc autem contingit multipliciter: quoddam enim rapit se virtute costarum, ut serpens; quoddam vi quorundam anulorum, ut animalia anulosa; quoddam vi oris, ut quidam vermes, qui ore terre affixo totum corpus trahunt; quoddam vi pennularum, ut pisces. Et universaliter omne animal videtur reptile, cuius corpus non multum a terra elevatur per instrumenta motus. Volatile autem dicitur proprie omne animal, quod vi pennarum a natura sibi datarum in aere naturaliter facit motum.

2° notandum secundum Augustinum libro 3° Super Genesim 6° et 8° capitulis, quod aqua in proposito accipitur[7] pro natura seu massa humidi, cuius quedam pars est unda labilis, alia pars est aura flabilis. Et prior pars aque est inferior et grossior, posterior pars superior et subtilior, sc. aer pingwior vaporibus aqueis mixtus. Et de prima harum facti sunt pisces, de secunda aves.

Hiis notatis dicitur, quod non omne volatile vel reptile est de aqua principaliter formatum, quoad substanciam suam, sed de terra principalius, que est materie propinquius elementum. Aliqua autem plus habent de terre materia secundum speciem suam, aliqua minus, quamvis in omnibus viventibus corporeis terrea materia prevaleat[8], sicud videtur ex proprietate gravitatis conprobari, eo quod omne animal mortuum deorsum tendit, quasi ad suum locum naturalem et ad matrem suam, post materiam[9] primam principalius et primo requisitam. Unde aves, quamvis habent operacionem suam in aere, quietem tamen querunt cum nutrimento |189B in terra; similiter et pisces, quamvis operacionem ¦ suam habent in aquis, tamen post fatigacionem natacionis oportet, quod[10] quiescant in terra, similiter et querant nutrimentum. Omne enim, quod indiget nutrimento[11], indiget[11] terreno nutrimento, quamvis dicant aliqui de salamandra, quod viveret de igne; sed non potest hoc esse, cum oportet omne nutrimentum esse mixtum. Si ergo salamandra vivit in igne, non oportet dicere, quod nutriatur solum igne, sicud non oportet, si piscis vivit in aqua, quod solum nutriatur de aqua: ymmo nec posset piscis in aqua pure elementari vivere ad longum tempus. Et patet, quod non sequitur: avis principaliter vivit in aere, ergo principaliter facta est ex aere, sed sequitur: ergo principaliter data est ad operacionem exercendum in aere. Sed diceres: quare nullus ornatus ipsius ignis describitur, sicud terre, aque et aeris dicitur? Quia ille ornatus hominibus non pateret, sicud nec ipse ignis elementalis[2] patet ad sensum, sed illa, que ornant terram,

---

[7]) *D*: recipitur *I*. — [8]) *D*: prevalet *I*. — [9]) *D*: naturam *I*. — [10]) *D*: ut *I*.

Digitized by Google

aquam et aerem, patent nobis ad sensum visus et tactus. Eciam quia secundum Philosophum libro De proprietatibus elementorum inpossibile est aliquod animal in[11] igne[11] vivere[11], nisi forte ad modicum tempus, sicud dicitur de salamandra. Ulterius patet, quod singula animalia habent in se naturam quatuor elementorum, cum necesse est omne animal habere sensum tactus, ex 3° De anima; qui sensus est perceptivus quatuor qualitatum, que radicantur in quatuor elementis. Et quia omne corpus animalis est ex quatuor elementis, quorum duo sunt passiva, sc. terra et aqua, et duo principaliter activa, sc. aer et ignis, patet, quod passiva prevalent in eis, quantum ad molem, ut magis ex illis fiant, sed activa prevalent, quantum ad operacionem.

Quomodo autem elementa manent in ipsis animalibus et consequenter in aliis mixtis, dissensio est inter philosophos. Nam Avicenne opinio est, quam recitat Commentator 3° Celi et mundi, || quod elementa manent in mixto secundum sub- || *189C* stanciam, sed <non> secundum qualitates remissibiles. Commentator autem dixit, quod forme elementares essent medie inter substanciales et accidentales et sic haberent proprietates utriusque et sic posse intendi et remitti sicud accidentales et manere in mixto secundum esse remissum, sicud qualitates. Scotus autem dicit, quod nullo illorum modorum remanent eo, quod non est necesse pluralitatem formarum ponere, cum una sufficiat eque bene. Philosophus autem in 3° Celi postquam dixit, quod elementa manent in mixto, subdit: »salvatur enim virtus eorum«. Et forte vult Philosophus, quod solum potencialiter elementa in mixto remanent; et hinc dicit, quod forma mixti est perfeccior et actualior, quam forma elementi: sicud ergo remanent vegetativa et sensitiva in intellectiva, quia potencialiter, sic forma elementi in mixto secundum illam ymaginacionem. Et dato, quod elementa quatuor secundum actum manerent in homine in formis propriis, tunc homo actualiter esset illa quatuor elementa. Sed iuxta posicionem Aristotelis non sic esset quatuor elementa, sed ex illis quatuor, et ista sentencia est communis.

<4.> *Utrum omnia creata facta sunt propter hominem?* Videtur, quod non, quia tunc homo fieret finis ultimus omnium creatorum. Consequens falsum, cum solum Deus sit finis ultimus illorum. — In contrarium videtur illud Genesis: 'Faciamus hominem ad ymaginem et similitudinem nostram, ut presit piscibus maris et volatilibus celi etc.'

Sciendum, quod homo, cum sit racionalis, habens libertatem arbitrii, potest omnes creaturas cognoscere factas ad honorem Dei et exhinc[12] laudare Deum et per consequens per eas sibi mereri sic[13] eas in Deum ordinando. Et quia duplex status hominis reperitur, sc. innocencie et lapsus, ideo dupliciter creature propter

[11]) *D: om. I.* — [12]) *D*: hinc *I.* — [13]) *D*: sicud *I.*

Digitized by Google

|*189D* hominem | dicuntur facte, omnes tamen ad eius profectum. Quamvis enim[14] stultus homo dicit, quod venenosa non sint facta ad profectum hominis, sicud dixerunt[15] Manichei, quorum errorem b. Augustinus volens elidere libro 1° Super Genesim contra ipsos Manicheos dat exemplum: Quod si in alicuius artificis officinam inperitus intraverit, videt ibi multa instrumenta, quorum causas ignorat et multum est insipiens, superflua putat; iam vero, si in fornacem incautus ceciderit aut ferramento se vulneraverit, noxia sibi estimat multa, quorum usus quoniam novit artifex, insipienciam eius ridet. Sic in hoc mundo quidam audent multa reprehendere, quorum causas non vident. Multa[16] enim etsi dominii nostri non sunt necessaria, eis tamen conpletur universitatis integritas. In statu ergo innocencie fuerunt ordinata animalia ad utilitatem hominis quadruplicem: 1° ad manifestandum hominis inperium, dum sibi obedirent; 2° ad decorandum eius habitaculum, dum secum permanerent; 3° ad exercendum hominis sensum, dum in eis multiformem sapienciam inveniret; 4° ad affectum eius accendendum, quoad Deum, dum inferiora sic amorose Deo obedire similiter et sibi conspiceret. In statu vero lapsus animalia mansueta ordinantur ad utilitatem quadrupliciter, quia quedam ad relevandum[17] hominis indigenciam ordinantur ad cibum sicud vacce, scrophe et cetera huiusmodi; quedam ad vestiendum, sicud oves; quedam ad obsequium, ut equi, asini; quedam vero ad solacium, ut aves cantantes. Animalia vero venenosa secundum Augustinum libro 3° Super Genesim ordinantur quadrupliciter: quia vel
||*190A* penaliter hominem ledunt vel salubriter exercent vel utiliter probant aut[18] ignorantem docent. Ex hiis patet, quod pulices, musce et huiusmodi animalia sunt nunccii Dei positi homini ad penam penitencie, 2° ad ammonicionem, ne homo obliviscatur future glorie et recordetur[19] pene perpetue. Qui enim haberet in memoria illud Ysaie 14°: »Subter te sternetur tinea et operimentum tuum erunt[20] »vermes« et illud Ysaie ultimo: »Vermis eorum non morietur »et ignis eorum non extingwetur,« non multum murmuraret contra Deum, quare vermes huiusmodi creavit, sed humiliter sustineret pro penitencia puncciones eorum, cogitaret de pena perpetua et caveret exinde peccata. Et hinc sancti bestiarum morsus tollerarunt pacienter, frigora, sitim, labores, ut penitenciam iniunctam a Domino adinplerent. Sed heu nos sumus sancti mirabiles, qui nec dico martiria vel gravia tormenta pati volumus, sed iniunctam a Deo penitenciam, que est tollerancia frigoris, caloris, sitis, esuriei, laboris, vigilie, punccionis vermium . . . totaliter vellemus abicere, si possimus. Sed laudetur Deus, quod quamdiu hic vivimus, talia pati nos oporteat, ut bonorum paciencia conprobetur[21].

---

[14]) *D*: *om.* *I.* — [15]) *D*: dicunt *I.* — [16]) *Ex coni.*: multi *codd.* — [17]) *D*: revelandum *I.* — [18]) *D*: autem *I.* — [19]) *D*: recordaretur *I.* — [20]) *D*: *om.* *I.* — [21]) *Codd.*: etc. etc. *add.* *D.*

Digitized by Google

<Distinccio XVI.>

Hiis excursis quod supra de hominis sc. creacione promisimus[1] . . .

<1.> Ista est *distinccio 16ª*, in qua post tractacionem de produccione creature pure spiritualis et pure corporalis incipit Magister tractare de creatura media, puta de homine, qui est natura spiritualis et corporalis. Et ostendit ista distinccio summarie, quod homo secundum interiorem hominem factus est ad ymaginem et similitudinem Trinitatis; sed ad ymaginem secundum memoriam, intelligenciam et dileccionem, ad similitudinem secundum | inno- | *190 B* cenciam in declinando a malo et iusticiam in faciendo[2] bonum. Hec enim in mente racionali naturaliter sunt vel ad similitudinem, quia est inmortalis et indivisibilis sicud Deus.

<2.> Unde *versus*:

> Q[1] talis[3] fit homo, quod mens eius sit ymago
> Trini factoris, quia vult, scit et inscia mortis.

<3.> Specialiter tunc habetur, quod in illo dicto »Faciamus hominem ad ymaginem et similitudinem nostram« per ly. 'faciamus' una operacio trium personarum ostenditur, et per ly. 'nostram' personarum pluralitas monstratur, et per 'ymaginem et similitudinem nostram' una et equalis substancia trium personarum monstratur. 2° habetur, quod ymago relative dicitur ad aliud, cuius similitudinem gerit et ad quod representandum facta est. Et ideo ymago non proprie dicitur de Deo, sicud et illud, ad quod aliud fit, et ideo in proposito essencia Dei per ymaginem signatur. 3° quod Filius proprie ymago Dei Patris dicitur et quod aliqui dixerunt per ymaginem intelligi Filium; hominem vero non esse ymaginem, sed ad ymaginem factum. Alii dixerunt, quod per ymaginem Filius et per similitudinem Spiritus Sanctus intelligitur. Sed neutrum illorum accipitur, sed pocius, quod in ipso homine ymago et similitudo Dei est querenda; factus est homo ergo ad ymaginem et similitudinem Dei et ista est conclusio principalis. 4° habetur, quod homo dicitur ymago et ad ymaginem, quia factus et creatus non equalis Deo, nec genitus per naturam; Filius autem ymago, non ad ymaginem, quia natus, equalis, in nullo dissimilis et non creatus. 5° habetur, quod ereccio corporis humani in celum ostendit quandam proprietatem, qua accedit ad Deum.

<4.> Dubitatur, ***utrum sola creatura racionalis est ad ymaginem et similitudinem Dei[4] facta***. Arguitur, quod non. Nam quelibet creatura ad Dei similitudinem est facta: igitur et ad ymaginem. Consequencia || videtur tenere, quia similitudo includit yma- || *190 C*

---

[1]) *D*: *om. I.* — [2]) *Codd.*: *in I errore iteratum.* — [3]) *D*: Qualis *I.* — [4]) *D*: *post* facta *I.*

Digitized by Google

ginem, tamquam fundatum[5] suum fundamentum. Sed antecedens probatur. Nam quelibet creatura est facta ad ydeam, igitur ad similitudinem, quia ad exemplar. Antecedens patet per Boecium in De consolacione dicentem, quod 'Deus mundum mente gerens similique ymagine forma<n>s'... Si ergo mundus habet similitudinem et ymaginem in Deo et mundus est res irracionalis, videtur, quod non sola creatura racionalis... — In oppositum sic: sola creatura racionalis est per se capax beatitudinis: igitur sola est capax ymaginis. Tenet consequencia ex causa, quare creatura racionalis dicitur ad ymaginem et similitudinem Dei facta Antecedens probatur: nam sola creatura racionalis est intellectiva et volitiva summi boni, igitur sola est capax beatitudinis. Consequencia tenet ex eo, quod beatitudo consistit in delectacione, que consurgit ex clara intellectiva intuicione et volitiva dileccione summi boni.

Notandum, quod sicud dixi in 3ª distinccione primi libri, quod ymago est signum representans ymaginatum individualiter et differenter ab aliis distinctum secundum omnes partes et disposiciones parcium. Et ista descripcio[6] sonat solum ad ymaginem ymaginati corporei, a quo active vel exemplariter fit illa ymago: active per inpressionem, exemplariter per pictoris faccionem[7]. Et cum Trinitas sancta[8] increata non sit corporea, ad cuius ymaginem et similitudinem factus est homo, ideo non partes ymaginati, sed proprietates et essenciam per potencias anime racionalis ymaginaliter ostendit, ut anima racionalis inmortalis et indivisibilis intellectiva inmortalem et individuam indivisibilemque Trinitatis ostendat essenciam: intelligencia Patrem, memoria Filium et voluntas Spiritum Sanctum, ut sicud Pater et Filius et Spiritus Sanctus sunt tres persone et una essencia, sic in ymagine, sc. anima
190D racionali, intelligencia, memoria et voluntas sunt una anima et tres res distincte non essencialiter. Et sicud a Patre est Filius et Spiritus Sanctus, et non e contra, sic ab intellectu sive intelligencia anime racionalis in actum procedit memoria et voluntas, et non e contra.

Hoc quantum ad ymaginem Trinitatis; sed quantum ad similitudinem sic: ut sicud Pater a proprietate est potens, Filius sapiens et Spiritus Sanctus benignus vel benivolus, sic anima racionalis sit potens peccato resistere, sit sapiens bonum cognoscere, sit benivola bonum eligere et malum spernere. Dum enim sic est disposita, tunc gerit indubie ymaginem et similitudinem Trinitatis. Ymago enim dicit quasi subiectum similitudinis, ut exempli gracia prius fit ymago hominis, quam ostendit, cui illa ymago est similis et sic ymago in creatura racionali dicit quasi essenciam, sed similitudo divinam participacionem sc. secundum graciam. Et pro isto sonat dictum Augustini 14º libro De Trinitate, quod Magister

---

[5]) *D*: fundamentum *I*. — [6]) *Codd.*: *in I errore iteratum*. — [7]) *D*: fraccionem *I*. — [8]) *D*: facta *I*.

Digitized by Google

allegat distinccione 3ª primi libri dicens: »In ipsa enim mente, »eciam antequam fit particeps[9] Dei, eius ymago reperitur; et si »amissa Dei participacione deformis fit, ymago tamen Dei permanet.« Ubi innuit Augustinus, quod in racionali creatura prius est ymago Dei, quam participacio gracie, et sic prius, quam similitudo; 2° quod racionalis creatura amissa Dei participacione, sc. per culpam tollentem graciam vel inpedientem advenire, permanet Dei ymago et fit deformis per privacionem similitudinis ex privacione modi, speciei et ordinis per peccatum, quod secundum Augustinum nichil aliud est, quam privacio modi, speciei et ordinis eo, quod omnis peccans mortaliter excidit a modo vivendi debito, fit inspeciosus, turpis, vilis, ineptus et in nullo ordine ad graciam debito, sed in errore. Et iuxta ista omnis peccans mortaliter, ut ||| sic, est dis- ¶ *191A* similis sanctissime[10] Trinitati, quamvis sit eius ymago. Potest ergo homo similitudinem Dei deperdere, sed non ymaginem, quoad naturam.

Sed diceres: Contra in Psalmo dicitur 'ymaginem eorum ad nichilum rediges'. Pro quo sciendum secundum Glossam super illo ‚Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine', quod triplex distingwitur ymago, sc. creacionis, que consistit in naturalibus potenciis nudis; 2ª similitudinis, que consistit in ipsis potenciis informatis per habitus acquisitos[11] scienciarum et virtutum; 3ª recreacionis, que consistit in eisdem informatis donis gratuitis. Prima ymago est sicud ymago hominis in ligno nudo vel lapide sculpto; 2ª sicud ymago in ligno linito unico colore; 3ª sicud in ligno vario colore pulcre ad similitudinem ymaginati depicto. Vel sic est ymago creacionis, recreacionis et glorificacionis. De 1ª Genesis 3°: »Creavit Deus hominem ad ymaginem et similitudinem »suam.« De hac in Psalmo dicitur: »In ymagine pertransit homo, »sed frustra[12] conturbatur«, quod secundum Augustinum 14° De Trinitate caº 4° intelligitur sic: »Licet homo vane turbetur »et[13] contingat eum peccare, sed tamen ambulat in ymagine, quia »non est possibile, quod perdat ymaginem suam, alias perderet na»turam suam.« De 2ª ymagine potest intelligi illud 1ª Corinth. 15°: »Sicud portamus ymaginem terreni, sic portemus et celestis«; ibi ymago capitur pro similitudine, que potest perdi et acquiri. Et de illa sonat dictum Psalmiste allegatum: 'ymaginem eorum ad nichilum rediges,' id est: eorum culpa exigente permittes eos esse nichil in gracia gratum faciente et sic consequenter non similes, sed valde dissimiles. De 3ª ymagine, sc. glorificacionis, est illud 2ª Corinth. 3°: »Nos enim revelata facie gloriam Domini spe»culantes in eandem ymaginem transformamur a cla|ritate in cla- | *191B* »ritatem.« Prima ergo ymago non potest tolli, sed potest deformari per vicia; 2ª non deformari potest, sed tolli; nam gracia vel karitas

---

[9]) *D*: participes *I.* — [10]) *D*: sancte *I.* — [11]) *Ex ci.*: acquisitas *Codd.* — [12]) *Codd* : per *add. I.* — [13]) *D*: *om. I.*

Digitized by Google

non suscipit vicium, sed expellitur per vicium; 3ª ymago, sc. glorificacionis, nec deformari, nec tolli potest, quia secundum illam sancti sunt confirmati[14] et inobscurabiliter illuminati. Et per illam sancti sunt similes Deo et mali ipsa carentes sunt multum dissimiles et tamen sunt ymago Dei.

Ex dictis patet, quod ymago prius conpetit racionali creature, quam similitudo. Et exhinc prius dixit Deus 'faciamus hominem ad ymaginem' et post copulavit dicens 'et similitudinem nostram'. Et exemplum est de patre homine, ad cuius ymaginem fit filius, sed non ad similitudinem; et quod prius est filius ymago patris sui, quam est sibi distincte similis. Que similitudo maxime advertitur secundum faciem: ymago ergo hominis ad hominem est secundum speciem essencialem, quia eiusdem speciei est filius cum patre; sed similitudo filii ad patrem est secundum disposicionem accidentalem; et talis ymago dicitur esse perfecta, quia ad speciem et signum speciei, sed ymago solum ad signum et non ad speciem, sicud ymago lapidea ad hominem. Ymago prima dicitur quasi 'imitago' et illo modo, qui imitantur Jesum Christum Dominum non solum secundum naturam humanam, sed in similitudine qualitatis moralis bene viventes in opere, illi sunt filii Dei et Jesu Christi imitacionis; qui autem non imitantur Christum in bonis moribus, illi sunt quasi ymagines lapidee vel lignee, non viventes vita gracie, et sunt filii degeneres, filii dyaboli per culpam, quamvis sint filii Dei per naturam. Et patet, quod questio est vera.

Et quando arguitur: quelibet creatura est ad similitudinem Dei facta, negatur hoc; et quando arguitur 'quia quelibet facta est ad ydeam', primo conceditur illa; et si infertur 'ergo ad similitudinem Dei', ‖ negatur consequencia. Sed bene conceditur, quod ad similitudinem est facta, quia ad ydeam; alio modo negatur, quod quelibet creatura est facta ad ydeam, sed bene conceditur, quod facta est secundum ydeam. Et hoc intendit Boecius dicens, quod Deus mundum sc. architipum mente gerens similique ymagine formans, sc. mundum corporeum. Ecce non dicit 'ad ymaginem', sed 'simili ymagine', non ad 'Deus' ad 'ymaginem[15]', ut ostendat, quod mundus architipus est medium, quo Deus formavit mundum corporeum.

‖ 191 C

<5.> *Utrum ymago Trinitatis sit principalius in angelo, quam in homine, et in viro, quam in muliere?* Dicitur primo, quod ymago, quantum ad suum primum esse, consistit in creatura racionali. Et iuxta hoc est equaliter in omnibus racionabilibus creaturis. 2° consideratur, quantum ad actum creature racionalis, et sic principalius est in angelo, quam in homine puro, quia angelus est intellectivior, quam homo nondeus. Et hinc dicit S. Thomas, quod concedendum est simpliciter angelum magis esse ad yma-

[14]) *Codd.*: sunt *add. I.* — [15]) *In I ab* t^2 *in marg.; D om.*

Digitized by Google

ginem Dei, similiter virum, quam mulierem, quantum ad bene esse vel maiorem expressionem principiandi; quia vir est caput mulieris et principium mulieris et non vir propter mulierem, sed mulier propter virum. Unde 1ª Cor. 11° dicit Apostolus: »Vir est ymago »et gloria Dei.« Ubi dicit Glossa: »Ad ymaginem Dei factus est »vir, sed non mulier«, quod intelligendum est, quantum ad maiorem expressionem principiandi ymaginis, sed non quantum ad primum esse ymaginis, quod consistit in anima et eius potenciis et in hiis, prout habent ad Deum converti, quia quantum ad illum esse ymaginis, non est distinccio masculi et femine, servi et liberi. Et patet, quod questio quantum ad primum esse ymaginis est falsa, sed quantum ad secundum est vera. Patet eciam, quod ymago creacionis est in omnibus intellectualibus creaturis, ut in homine, | angelo et | *191D* dyabolo; sed ymago recreacionis solum in hominibus iustis, et ymago glorificacionis in beatis patrie tantum, qui sunt quodammodo in ymagine claritatis divine transformati.

<6.> Ex omnibus iam dictis patet, quod ymago principalius consistit in parte cognitiva, sed similitudo in parte affectiva, quia similitudo consistit principalius in unione ad Deum, que est per graciam. Et quia mali carent gracia, inde est, quod sunt Trinitati sanctissime dissimiles, quamvis ymaginem in potencia intellectiva eius habeant, sed criminibus turpiter deformatam.

<Distinccio XVII.>

Hic de origine anime plura solent queri . . .

<1.> *Distinccio 17ª*, in qua Magister agit de hominis produccione cum sexus distinccione, que primo continet, quod Deus formando hominem non corporaliter[1] manibus nec sufflando faucibus suis formavit hominem. 2° quod nunc[2] anime creantur in corpore; creando enim Deus infundit eas et infundendo creat; et quod anima Ade in sui creacione non fuit prescia futuri sui operis iusti vel iniusti. 3° quod Adam creatus est in etate virili secundum voluntatem et potenciam Dei. 4° quod homo extra paradisum formatus est et post erat positus in paradiso. 5° quod paradisus, in quo homo positus est, locus est amenissimus, fructuosis arboribus plenus, in orientali parte situatus, altitudine sua usque ad lunarem circulum pertingens. 6° quod in paradiso erant ligna diversi generis, inter que erat lignum vite, quod divinitus accepit hanc vim, ut qui ex eius fructu ederet, corpus eius stabili sanitate firmaretur, et nulla infirmitate in deterius vel in occasum laberetur; alterum lignum

---

[1]) *D*: totaliter *I male.* — [2]) *D*: tunc *I.*

Digitized by Google

erat sciencie[3] boni et mali, quod ideo sic nominatur, quia homo esu fructus illius experiendo didicit, quid sit inter bonum obediencie et malum inobediencie. 7° quod nullum malum fuit edere de fructu
‖192A ligni sciencie ||| boni et mali, nisi quia fuit prohibitum; fuit autem prohibitum, ut bonum obediencie et malum inobediencie monstraretur.

<2.> Super quibus sunt hii *versus*:

similitudinarie,
R formans animam tropice spirat Deus: hic est;
anima creatur anima Ade
Nunc[4] in corpore fit, cum de prima dubium sit.
formatus est
Adam de causis summis etate virilis.
Adam,
Hunc que foris factum ponit Deus in paradisum,
Qui locus est altus, lunam tangens et amenus.
Arbor ibi vite fructu solidans comedentem.
Ligno noticie nomen datur[6] hoc aliunde,
Quod, que tangit homo mala[7], scita scit experiendo[8].

<3.> Dubitatur hic, ***utrum anima intellectiva hominis sit de substancia Dei.*** Videtur, quod sic. Nam quidquid est ex Deo, hoc est de substancia Dei; sed anima intellectiva hominis est ex Deo, igitur est de substancia Dei. Consequencia tenet in Darii, minor patet per illud Apostoli ad Roman. 11° 'Ex quo omnia'; maior vero videtur tenere a simili: nam sicud omne, quod est ex materia, hoc est de substancia materie, sic omne, quod est ex Deo, est de substancia Dei. — Notandum primo, quod Deus non potest esse materia alicuius eo, quod non potest perfici alio sicud materia. Nec potest esse forma[9] parcialis eo, quod totum est maius et perfeccius sua parte; Deo autem nichil maius vel perfeccius potest esse. 2° notandum, quod duplex est genus causarum secundum Petrum de Taranthasia quest. 1ª: intrinsecum et extrinsecum. Extrinsecum triplex: sc. efficiens, exemplaris et finalis Et istud triplex genus cause convenit Deo secundum Philosophum 12° Methaphisice, propter quod in causa efficiente relucet in Deo potencia, in causa exemplari relucet eius sapiencia, in causa finali relucet eius bonitas. Intrinsecum autem genus cause est eciam triplex, sc. materia et forma, que est altera pars conpositi, et totalis forma. Unde hominis materia est causa intrinseca similiter[10] anima, sc.[11] ut partes hominis; sed animalitas,
|192B substancialitas sunt cause et totales forme ipsius | hominis, ymmo quodlibet superius est causa formalis totalis efficiens et finalis sui per se inferioris. 3° notandum ly. 'ex' ly. 'de' dicunt aliquando

[3]) *D*: sciencia *I.* — [4]) *Codd.*: est *add. I.* — [5]) *D*: *glossas prorsus om. I.* — [6]) *D*: *om. I.* — [7]) *I*: male *D* — [8]) *D*: experienda *I.* — [9]) *In D* Deus *superscr. d².* — [10]) *D*: simul *I.* — [11]) *D*: sed *I.*

Digitized by Google

causam materialem, aliquando causam efficientem, aliquando originem. Exemplum primi: »homo est ex materia« vel »de materia«; exemplum 2i »ex Deo« vel »de Deo sunt omnia«; exemplum 3i »Deus ex Deo« vel »Deus de Deo«, »lumen ex lumine« vel »lumen de lumine«.

Illis notatis patet, quod iuxta primam accepcionem ly. 'ex' et[12] ly. 'de' anima intellectiva non est ex substancia Dei et de substancia Dei, sed iuxta 2am accepcionem est[13] ex substancia Dei sicud et omnia facta sunt ex Deo et sic ex substancia Dei Sed exinde non sequitur, quod sint ex Deo vel ex substancia Dei vel de substancia Dei, sicud ex materia vel de forma[14] sic, quod Deus vel Dei substancia sit materia ipsius anime intellective hominis, nec[15] quod intellectus humanus esset intellectus divinus, quod quidam dicebant dicentes eundem esse intellectum humanum et divinum, qui divinus diceretur prout consideratur in se, humanus vero prout afficiebat corpus aliquod. Et secundum istam erroneam estimacionem Deus esset quilibet homo, quia omnium hominum unus intellectus. Manichei vero dixerunt, quod anima esset de substancia Dei, sicud recitat Augustinus in libro De duabus animabus, quod dicunt in homine esse duas animas, quarum una inclinat[16] ad bona et non potest inclinare ad mala, et alia, que inclinat ad mala et non potest inclinare ad bona. Et est iterum magnus error. Ad questionem ergo potest responderi primo per distinccionem racione equivocacionis ly. 'de'. Nam prout dicit causam efficientem, tunc questio est vera et argumentum procedit et conceditur totum antecedens. Si autem ly. 'de' dicit causam materialem, tunc questio est falsa et maior in argumento negatur, quia ly. 'ex' dicit causam efficientem et ly. 'de' non. Si vero ly. 'ex' dicit causam materialem, tunc maior est vera et minor falsa. Sed formaliter respondens concederet questionem et totum argumentum, et non potest argui ex sensu ad commune. Conceditur || questio: ||192C alius sensus inpertinens est[17] falsus.

<4.> *Utrum anima intellectiva est producta ante corpus?* Videtur, quod sic, quia dicitur Genesis 2°: »Creavit Deus ho»minem de limo terre et inspiravit in faciem eius spiraculum vite«, igitur facies corporalis hominis prefuit creacioni anime, quam ei postea inspiravit. In oppositum sic: non potest forma substancialis rei in existencia precedere illud, cuius est actus. Sed anima intellectiva est forma substancialis corporis humani, igitur non potest sine corpore et ante corpus, cuius est forma substancialis, produci[18].

Notandum hic, quod dicunt aliqui, quod inpossibile est formas intellectivas produci preter et ante corpus. Primo ex hoc, quia individuantur a corpore inferiori et quia inpossibile est formam individualem fieri absque eo, quo individuatur; ergo . . . 2° ex

---

[12]) *D*: vel *I*. — [13]) *D*: et *I*. — [14]) *D*: materia *I*. — [15]) *D*: ut *I*. — [16]) *D*: includat *I*. — [17]) *D*: et *I male*. — [18]) *D*: producti *I*.

Digitized by Google

hoc, quia inpossibile est terminum generacionis formalem precedere generacionem, et quia anima intellectiva est terminus formalis generacionis hominis, ergo . . . 2, notandum, quod fuit opinio Origenis, ut dicitur, quod omnes anime fuerunt create in principio mundi cum angelis. Sed hoc reprobat b. Jeronimus et Magister in littera dicit, quod in corporibus creantur. De prima tamen anima nichil determinat, sed sub dubio relinquit, quamvis Augustinus 7° Super Genesim ad literam videtur dicere, quod anima primi hominis fuit creata ante corpus et post modum propria inclinacione unita ad corpus ad ipsum vivificandum. Sed hoc forte dicit non asserendo, quia contrarium dicit in De ecclesiasticis dogmatibus ca° 17°. Et est diversitas de anima Ade et animabus, que nunc corporibus infunduntur, quia anima Ade creata est sine peccato et fuit coniuncta corpori Ade sine peccato et duravit sine peccato pro dato tempore. Sed nulla anima posterior preter Christi animam, et secundum aliquos pie credendo preter Marie
|192D Virginis animam, est pro aliquo | instanti temporis sine peccato originali. Unde si crearetur preter corpus, tunc pro illo instanti, antequam coniungeretur corpori, foret sine peccato, et corpus, cum non sit capax peccati sine anima, eciam pro tunc foret sine peccato, ex quo sequeretur, quod quilibet homo posterior Adam fieret sine peccato originali. Consequens falsum, cum quilibet homo alius a Christo, ut dictum est, in primo instanti sui esse est[19] in peccato originali, cum omnes in Adam peccaverunt et egent gracia; oportet enim omnes posteros Ade habere defectum quoad iusticiam, quam deberet habere in primo instanti sui esse (et hoc est peccatum originale), et quia quilibet homo suppositaliter et personaliter est, pro quocunque instanti spiritus eius est, cum hominis personalitas in spiritu conservatur et nec potest esse peccatum in homine nisi sit in eius spiritu[20], quia in eius voluntate. Si ergo spiritus cuiuslibet nostrum esset ante et preter formacionem corporis nostri, tunc quilibet nostrum haberet pro tunc esse; et quia spiritus habet per solam creacionem esse et non per materialem[21] generacionem et cum per descensum a parentibus contrahimus solum peccatum originale, igitur[22] non fuissemus in primo instanti nostro in peccato originali, quod est inconveniens, ut nunc dictum est.

Et sciendum est, quod secundum Thomam parte 1ª questione 8ª articulo 3° »anima racionalis non potest fieri nisi »per creacionem«. Eciam sciendum, quod demonstrari non potest, quod sit producta produccione propria, nec potest demonstrari, quod sit inmortalis et a corpore per se separabilis. Item: supposito, quod esset inmortalis et quod nec posset produci ab agente naturali, adhuc Philosophus non diceret eam creari, quia non diceret eam non produci alia produccione, quam produccione toçius con-

---

[19]) *I*: *om. D.* — [20]) *Codd.*: quia in eius spiritu *add. I.* — [21]) *D*: naturalem *I.* — [22]) *D*: ideo *I.*

Digitized by Google

positi. Unde 7° Methaphisice vult, quod forma non producitur, nisi produccione conpositi, nec fit, nisi quia fit conpositum. Et pro isto sonat argumentum adductum in oppositum et raciones due sequentes, que omnes ad hoc tendunt, ||| quod anima humana, que ||| *193A* est actus primus et sic animacio, non potest per se existere, et quod fit ad generacionem conpositi. Non tamen exinde sequitur, quod spiritus humanus, qui est illa[23] anima, sic producatur; unde accio Dei propria, que est creacio, terminatur ad esse proprium illius spiritus in primo instanti nature et 2° unit ipsum spiritum corpori et sic naturaliter prius creatus spiritus, quam est ipse spiritus anima. Sicud prius non solum naturaliter, sed eciam eternaliter[24] prius est Verbum Dei, quam unio Verbi suppositalis cum humanitate, quamvis Verbum non sit illa unio. Sed spiritus humanus est illa anima, que est in faciem hominis inspirata. Sic ergo ad questionem dicendum est, quod anima intellectiva non fuit creata ante et preter corpus, sed per creacionem simul tempore unitur corpori et concreatur, licet naturaliter prius creetur ille spiritus, qui est anima, quam corpori sit unitus. Et pro illo sonat illa auctoritas: 'creavit Deus' i. e. fecit 'hominem de limo terre' sc. secundum corpus 'et inspiravit spiraculum vite', i. e. existens spiritus spiritum dedit 'in faciem eius', i. e. in corpus dispositum. Ecce[25] dicit textus, quod creavit hominem de limo et tunc copulative adiungit, quod inspiravit in faciem eius spiraculum, i. e. spiritum, qui est ipsum corpus vivificans, unde de necessitate generacionis humane oportet ita esse, quod prius materia hominis sit conplexionata et bene disposita per liniamenta, et tunc in ultimo instanti illius conplexionate disposicionis infundatur anima.

<Distinccio XVIII.>

IN eodem quoque paradiso mulierem formavit Deus[1] . . .

<1.> *Distinccio 18ª* de mulieris formacione, in qua 1° habetur, quod mulierem Deus formavit in paradiso de costa viri dormientis. 2° quod primo vir formatus est, deinde mulier ex viro et non ambo simul, ut unum esset humani generis principium, quatenus in hoc super|bia confunderetur dyaboli, qui aliud a Deo | *193B* esse principium concupivit, et ut homines amarent se omnes, dum se ab uno esse principio cognoscerent. 3° quod mulier ideo facta est de viri latere, ut ostenderetur, quod creata est in consorcium dileccionis, non de capite, ut non se[1] estimaret dominam, nec de

---

[23]) *Codd.*: illa *add. I.* — [24]) *D*: naturaliter *I.* — [25]) *Codd.*: dicit sic *add. I.* — [1]) *D*: *om. I.*

Digitized by Google

pede, ne vir eam haberet ut ancillam. 4° quod costa extracta est de latere viri dormientis et non vigilantis, ut ostenderetur Dei potencia, qui dormientis latus aperuit, quem tamen a sopore non excitavit, et ut sacramentum Christi panderetur et ecclesie, que morte Christi in cruce dormientis est reformata. 5° quod corpus mulieris de sola costa sine extrinseco additamento est formata. 6° quod mulier solum a Deo est facta, licet angelorum ministerio est formata. 7° quod cause omnium rerum sunt in Deo ab eterno, que cause dicuntur primordiales, ut potencia, sapiencia et voluntas Dei, que dicuntur causa pluraliter, propter plures effectus in creaturis. Eciam quarundam rerum, sed non omnium, dicuntur cause primordiales, ut raciones seminales; dicuntur vero primordiales, licet non tantum proprie, quia habent ante se causam eternam, sed quia ab illis alie res proveniunt et quia in prima rerum condicione rebus a Deo insite sunt. Seminales cause dicuntur elementa, vis rebus insita similia producens, merita bona vel mala. 7° quod illa, que fiunt secundum causam seminalem, dicuntur naturaliter fieri, sed illa preter naturam, quorum cause solum sunt in Deo. Et illa dicit Augustinus Super Epistolam ad Eph. 3° ca°, que fiunt per graciam, ut est creacio, iustificacio et similia, vel que ad ea signanda non naturaliter, sed mirabiliter fiunt, ut mulier de costa viri. 8° quod ecclesia tradit nec simul nec ex traduce factas animas, sed creari in uno quoque corpore disposito suam animam et corpori coniungi.

<2.> Unde *versus*:

||*193C* S fit de || latere mulier, sciat ut sociam se;
Quod, cum dormit Adam, sic spectat ad allegoriam.
Unus homo cunctis est principium, quod amoris
Debet causa fore, similesque Deo sumus inde.
Eva fit ex sola costa, sed multiplicatur[2].
Non facit angelus hanc, servit tamen ad facienda<m>.
Causas distingwes in naturalibus: hoc est
Non, quod fit[3] ita, sed quod fieri queat Eva.
Non animam fore tunc dicas ex traduce nec nunc[4].

<3.> Dubitatur, ***utrum mulier facta sit de costa viri?*** Videtur, quod non, quia illa costa vel fuit de perfeccione viri, vel non. Non secundum, quia tunc Deus superflue eam in Adam creasset. Consequens falsum. Si vero fuit de perfeccione viri, ergo per ablacionem facta est in viro diminucio et cum in resurreccione debet

---

[2]) *D*: multiplicata *I*. — [3]) *I*: fiat *D*. — [4]) *In D sub textu additum hocce stemma*:

Causa.

Causa superior inmutabilis < potencia / sapiencia / voluntas > — dei causacionum, non omnium

[5]) *D*: *post* hominis *I*. — [6]) *D*: recepit *I*. — [7]) *D*: *errore iteravit I*.

Digitized by Google

quilibet homo cum omnibus membris resurgere, sequitur, quod Adam cum illa resurget costa et per consequens non resurget Eva. Similiter videtur, quod Eva sit solum pars hominis, quia vel[5] facta est solum ex costa et habetur propositum, vel ex costa et addita alia materia: tunc erit contra Magistrum in litera. — In oppositum est textus scripture Genesis 2°: »Inmisit Dominus Deus soporem »in Adam, cumque obdormivisset, tulit unam costam eius et replevit »carnem pro ea; et edificavit Dominus Deus costam, quam tulerat »de Adam, in mulierem« Ex isto patet, quod questio est vera. Sed dubium est, quomodo et quare mulier facta est de costa viri. De modo dicit Magister et Hugo, quod per multiplicacionem materie absque additamento; alii tamen dicunt contrarium; multiplicacio autem illa materie ipsius coste non potuit aliter fieri, nisi vel secundum quantitatem tantum, vel secundum essenciam materie Si primo modo, tunc oportet, quod materia, que prius fuit superius dimensionibus, maiores recipit[6] dimensiones et hoc est rare|fieri | *193D* et iterum corpus formatum mulieris erit per modum rarefaccionis, quod falsum videtur, quia tunc corpus mulieris esset rarius aere et aqua. Ergo oportet, quod materia multiplicata fuerit per essenciam et ita aliquid materie erit sub forma mulieris, quod prius non fuit sub forma coste: et hoc non potest esse, nisi per addicionem materie vel de novo create, vel prius existentis sub forma alterius corporis. Verius tamen dicitur, quod materia addita non fuerit creata de novo, quia dicunt sancti omnia materialia simul creata in materia; nec videtur inconveniens, quod per additamentum alterius creavit eam sive formavit. Planum est enim, quod non secundum quodlibet sui Eva est facta de costa; quia secundum spiritum non, quem Deus creavit non ex costa. Tunc ad argumentum dicitur, quod illa costa fuit[7] tunc de perfeccione viri, sed ad hoc statim deputata, ut non amplius post ablacionem reuniretur corpori Ade; et ex hoc patet, quod non cum omnibus membris quilibet homo resurget, quibus est creatus, quia Adam non cum costa, ex qua formata est Eva, nec mater Christi resurget cum illo sangwine, ex quo meruit Jesum Christum Dominum generare. De aliis autem hominibus non est simile, quia singuli cum membris singulis ad summam proporcionem eis possibilem resurgent, de quo postea erit sermo. Tunc de 2°, sc. quare mulier facta est de costa, dicitur: 1° quod ideo, quia Deus ita voluit; 2° ut dicit Magister per Augustinum et Hugonem, ut ostenderetur facta esse in dileccionis consorcium. Hinc est, quod mulier naturaliter appetit latus viri, et e contra latus viri mulierem; nec facta est ut domina, nec eciam ut serva, sed ut socia Genesis 3°. Nam vir et mulier, quantum

---

Causa inferior
- seminales esse rerum elementa
- vis rebus insita ex similibus similia producens merita bona vel mala etc.

Digitized by Google

‖*194A* ad coniugalem[8] actum, ‖ equaliter obligantur[9], cum dicat Apostolus 1ª Corinthiorum 7°: »Mulier sui corporis potestatem »non habet, sed vir, similiter autem et vir potestatem non habet, »sed mulier.« Sed[10] diceres[11] contra: mulier debet esse serva, ergo racio invalida. Antecedens patet Genesis 3°: »Eris sub potestate »viri.« Dicitur ibi primo, quod hoc accipiendum est racione regiminis, 2° quod mulier facta est de costa lateris, ut non serva fieret, sed socia; sed perdidit hoc per transgressionem precepti; sicud homo factus est, ut dominaretur omnibus, sed quia peccavit, dominium generale amisit. Bene ergo[12] post transgressionem dixit Deus mulieri: 'Eris sub potestate viri'; bona data est ei penitencia, ut magna mulieris deleretur culpa et conpesceretur protervia. 3ª causa, quare mulier facta est de costa lateris viri dormientis, est misterium[13] redempcionis ecclesie, que est per effluxionem sangwinis de latere Christi mortui manantis reformata. Hec est racio Magistri. Quarta racio, quod utile fuit feminam produci, secundum b. Thomam, ut scriptura dicit, 'in adiutorium viri' non in quodlibet, sed generacionis. Et ideo statim post formacionem mulieris dicitur Genesis 2°: »Quamobrem relinquet homo patrem »suum et matrem suam et adherebit uxori sue et erunt duo in »una[14] carne.«

<4.> *Utrum raciones*[15] *seminales sint in materia?* Videtur, quod non; quia racio seminalis est vis activa secundum Augustinum in multis locis. Sed talis vis activa non potest esse in materia, cum sit pura potencia; ergo nec racio seminalis potest esse in materia. Oppositum vult Augustinus in multis dictis et videtur Magister innueri in textu.

Notandum, quod aliqui posuerunt, quod tota essencia forme precedit in materia ita, quod secundum esse essencie preest, sed non secundum esse existencie. Alii, quod est pars forme, que virtute agentis naturalis potest perfici; et formam sic preexistentem[16] |*194B* dixerunt inchoacionem activam coadiu|vantem[17] ad hoc, ut forma introducatur in materiam. Alii dixerunt racionem seminalem puram potenciam materie, mediante qua est capax dabilis forme. Alii, quod raciones seminales sunt virtutes active et passive, secundum quas non quodlibet fit ex quolibet, sed determinatum ex determinato modo determinato et per media determinata. Omnibus istis dimissis apparet dicendum secundum dicta Bonaventure, quod racio seminalis est disposicio substancialis universalis propinqua disposicioni corporee seminis vel grani vel alterius generabilis ad formam animati vel plante dandam secundum speciem pro conplemento universi. Talis ergo disposicio substancialis universalis est principium agendi, qua movet se semen, ut expedit pro loco et tempore et universitati

---

[8]) *D*: ymaginalem *I pessime.* — [9]) *D*: oligantur *I.* — [10]) *D*: Si *I.* — [11]) *D*: diceres *I.* — [12]) *D*: enim *I.* — [13]) *D*: ministerimus *I pessime.* — [14]) *D*: *om. I.* — [15]) *Ex coni;* racionales *Codd.* — [16]) *D*: existentem *I.* — [17]) *D*: coadunantem *I.*

Digitized by Google

rerum convenit, ut a forma seminis vel grani secundum iuvamenta Dei et aliarum causarum universalium ad hoc concurrencium fiat planta vel animal. Et[14] ex isto ulterius patet differencia inter causas primordiales et seminales: nam cause primordiales dicuntur virtutes naturales, secundum quod in mente divina existunt eo, quod ipse sunt prima principia rerum producendarum; potencia autem rebus indita ad recipiendum in se, quidquid voluerit Deus, vocatur racio obediencialis; vis autem, que est disposicio materie substancialis, qua effectus naturaliter producitur, dicitur racio seminalis. Ex isto patet ulterius, quod questio est vera. Et negatur[18] minor in argumento.

<5.> Sed dubitatur ulterius, ***utrum illa, que fiunt preter raciones seminales, sint miraculosa.*** Notandum, quod secundum Philosophum ex 1° Methaphisice admiracio[19] causatur ex duobus: primo ex hoc, quod alicuius effectus causa est occulta, 2° ex eo, quod aliquid in re videtur, per quod aliter esse deberet. Ideo illud dicitur simpliciter miraculosum, cuius causa est occulta ita, quod in re secundum veritatem est aliqua virtus, per quam || aliter deberent effectus existere. Huiusmodi autem sunt, que in- ||*194 C* mediate a virtute divina causantur; in qua latet causa occultissima habens se aliter ad effectum, quam ordo causarum naturalium exigebat; sicud quod cecus iterum videat, vel quod mortuus resurgat, et huiusmodi. Et hec proprie miracula dicuntur, quasi in se ipsis et simpliciter mira. Fiunt autem talia aliquando supra naturam, sc. quando natura non potest in substanciam facti fieri[20], ut est resurreccio mortui[21] et divisio maris rubri; aliquando fiunt preter naturam, quando natura potest in substanciam facti, sed tamen preter operacionem nature fiunt iussu divino, ut mutacio subita aque in vinum et produccio multa ranarum; aliquando contra naturam, ut quando in re est aliquid ei contrarium, quod fit, ut partus Virginis sine viri semine et ascensus ipsius gravis, in quibus datur actus miraculose, qui est contrarius actui ipsius nature. Ex hiis patet, quod questio est vera.

<6.> ***Utrum anime racionales fiant ex traduce?*** Videtur, quod sic. Nam Genesis 47° dicitur, quod anime egresse sunt de femore Jacob. Sed non egreditur aliquid de femore, nisi per traduccionem, igitur questio vera. In oppositum est b. Jeronimus, ymmo tota ecclesia, et eciam Philosophus in 16° De animalibus dicens, quod intellectus humanus ab extrinseco est, et in libro De proprietatibus elementorum dicens, quod innatus est spiritus vite iussu Dei.

Notandum est, quod questio querens, utrum anime racionales fiant ex traduce, habet istam intelligenciam: utrum anime racio-

---

[18]) *D*: negetur *I*. — [19]) *D*: omni racio *I pessime*. — [20]) *I*: ferri *D*. — [21]) *D*: mortuorum *I*.

Digitized by Google

nales fiant ex propagacione vel origine ex altero, ut videlicet anima filii ex anima patris originem habeat. Tradux enim in proposito est radix vel origo vel ex altero ducta propago. 2° notandum, quod
|194D secundum b. Thomam in Scripto traduccio | duo inportat, sc. ori-
5 ginem et divisionem: non enim ignis generatus ab igne traduci proprie dicitur, sicud nec lignum divisum in partes a ligno traduci dicitur. Unde traduccio proprie dicitur in generacione animatorum, que fit per seminis decisionem. Ideo non potest dici, quod aliquid ab alio traducatur, nisi per decisionem seminis progrediatur ab illo.
10 Et quia dividitur aliquid dupliciter, sc. per se, ut corpus, et per accidens, ut forma corporalis materie inpressa, anima autem racionalis nec corpus est, nec virtus corporalis, quod eius operacio ostendit, que sine corpore est, et ideo traduci non potest per modum divisionis. Et in hoc consistit racio Aristotelis 16° libro De
15 animalibus: vult enim, quod quorum principiorum operaciones sunt sine corpore, illa principia non traducantur per semen. Similiter eciam patet, quod nullo alio modo originem potest habere anima filii ex anima patris. Aut enim hoc esset, quia intellectus filii ab intellectu patris oriretur mediante virtute generativa et for-
20 mativa, aut inmediate: primum est inpossibile, quia effectus non potest esse inmaterialior vel melior sua causa. Unde cum virtus generativa sit potencia materialis, non potest eius accio ad formam inmaterialem terminari; secundum eciam esse non potest, cum sit duplex agens secundum Avicennam: unum, quod habet causa-
25 litatem respectu tocius speciei, sicud sol est causa omnium generabilium[22] et corporalium, aliud autem, quod est causa respectu unius individui tantum, ut ignis causa istius ignis[23]. Neutro modo anima unius potest esse causa alterius anime. In causis enim, que habent essencialem ordinem ad totam speciem, oportet, quod
||| 195A causa et causatum non sint eiusdem ordinis, ||| nec eiusdem speciei, quia habet directe causalitatem supra essenciam speciei, in quantum huiusmodi. Unde secundum hoc non omnes racionales anime essent eiusdem speciei, similiter eciam non potest esse per alium modum, quo aliquid in una eadem specie est causa alterius, quia hoc non
5 convenit, nisi secundum quod agens movet materiam ad talem formam. Anima autem non fit ex materia preexistente, nec forma sicud conpositum, nec est[24] forma materialis, que posset de potencia materie educi[25], sicud alie forme materiales. Unde relinquitur, quod principium originis anime intellective sit principium separatum, quod
40 conceditur communiter a theologis et philosophis. Augustinus autem super hoc diu fluctuat, sed postea diffinit. Unde traduccio anime prolis non potest fieri a parente, nisi de corpore ipsius, vel de anima, vel de tota substancia, vel de parte. Si de tota, aut igitur totam dando, aut totam retinendo; si primum, tunc moriente prole parens moreretur; si secundum, tunc nichil sibi daret; si de

---

[22]) *D*: gubenabilium *I*. — [23]) *D*: *om*. *I*. — [24]) *D*: eciam *I*. — [25]) *D*: educti *I*.

Digitized by Google

parte, aut ergo essenciali[26], et tunc in parente maneret materia sine forma vel forma sine materia, aut de parte accidentali, et per consequens quantitative et sic anima haberet quantitatem molis et per consequens non esset receptiva formarum sine quantitate. Ex quibus videtur sequi, quod nullo modo anima intellectiva fit ex traduce, quia nec ex corpore, nec ex materia, nec ex anima alia, nec ex semine. Et per consequens questio falsa. Ad racionem dicitur, quod nomine anime designantur homines secundum animam viventes, qui exierunt de femore Iacob per propagacionem corporis, sed non intellectus.

<Distinccio XIX.>

Solent queri plura de primi hominis statu . . .

<1.> *Distinccio 19ª* de hominis statu, donis et conversacione, in qua primo habetur, quod homo in statu innocencie poterat mori et poterat non mori, | eius enim[1] inmortalitas erat | *195B* posse non[2] mori; in statu vero nature lapse habet necessitatem moriendi; in statu vero glorie habebit[3] inpossibilitatem moriendi, ex gracia tamen, non ex natura. 2° habetur, quod homo in statu innocencie ex natura erat mortalis, sed inmortalis ex ligno vite. 3° quod quibusdam videtur, quod a natura habebat inmortalitatem aliquam, sed per esum ligni[3] vite habuisset perfectam. Magister vero sustinet, quod habuit primam inmortalitatem ex ligno vite, declinans ad sentenciam Augustini; neutram tamen partem determinat.

<2. Pro istis sunt isti *versus*:

i. e. in statu innocencie
T ante sic homo mortem tollerare quit et non;
mortem in peccatum ergo necessitas moriendi nequit mortem igitur inpossibilitas moriendi
Quam lapsus vitare nequit, tollerare resurgens.
Hanc vite ligno poterat vitasse comesto;
i. e. si non comedisset
Quod nisi suppressisset, reus nec non criminis esset.

Primus versus construitur sic: 'T', i. e. 19ª distinccio, ostendit, quod 'homo quit tollerare' mortem 'ante', i. e. in statu innocencie, 'sic', i. e. taliter (supple: quod) 'quit', i. e. potest, mori 'et' quit 'non' mori.

<3.> Dubitatur, ***utrum quilibet homo sit inmortalis.*** Arguitur, quod non: nam quilibet homo est mortalis, igitur non est inmortalis.

---

[26]) *I*: essencialiter *D*. — [1]) *D*: autem *I*. — [2]) *D*: *post* erat *I*. — [3]) *D*: *in I ineple scriptum.*

Digitized by Google

Tenet consequencia per locum ab opposita differencia; et antecedens patet, quia predicatur essencialis differencia de sua specie. Ad veritatem questionis arguitur sic: quilibet homo est inmortalis secundum partem principaliorem sui, sc. secundum spiritum: igitur est inmortalis. Consequencia videtur tenere: nam si homo dicitur exinde mortalis, quia secundum corpus potest mori, a forciori debet sequi, quod racione sui spiritus sit inmortalis.

Notandum, quod sicud est mors duplex, sc. nature et culpe, sic est mortalitas duplex, sc. racione nature et racione culpe homini inexistens; et quia mors nature est separacio anime a corpore, mortalitas nature est possibilitas separacionis anime a corpore; et |*195C* quia mors culpe est separacio vite gracie, [1] sive Dei ab anima, mortalitas anime est possibilitas separacionis vite gracie, sive Dei ab anima. In proposito ergo volo loqui de mortalitate et inmortalitate nature.

2° ***notandum***, quod homo est duplicis nature, sc. spiritualis et corporalis, ut dictum est *distinccione 16ª*: Ex parte nature corporalis dicitur mortalis et ex parte nature spiritualis dicitur inmortalis; et iuxta hoc mortalitas et inmortalitas insunt eidem homini, sed non secundum eandem naturam.

3° ***notandum***, quod inmortale aliquando privat solum actum moriendi, et sic homo, in statu innocencie si permansisset, fuisset inmortalis, i. e. non moreretur; sed eque bene esset mortalis quoad potenciam, quia potuisset mori. Et sic accipiendo mortale et inmortale non opponuntur, sicud nec ista: inmortale secundum actum et mortale secundum potenciam. Alio modo privat actum et potenciam et sic est idem, quod esse non possibile mori, vel esse et non posse mori. Et sic mortale et inmortale opponuntur, cum nichil sit, quod possit mori et non possit mori. Iuxta ergo primam accepcionem Magister et Augustinus dicunt, quod homo in statu innocencie fuit mortalis et inmortalis, quia potuit mori et potuit non mori; quia, quoad 2ᵐ, eius inmortalitas erat posse non mori. Sed diceres: mortale et inmortale sunt opposita privative vel contradictorie, ergo non possunt verificari de eodem pro eodem tempore. Dicitur hic, quod consequencia de forma non valet. Nam de eodem Christo pro eodem tempore predicabatur mortale, quia homo, et inmortale, quia Deus; similiter dicam de quolibet homine racione spiritus et corporis. Et ergo, ut consequencia valeret, oporteret sic assumi: mortale et inmortale sunt privative opposita, ergo non possunt verificari de eodem pro eodem instanti et secundum idem. Et tunc negatur, quod privative opposita mortale et inmortale |*195D* predicarentur [2] de eodem homine pro eodem instanti et secundum idem, capiendo inmortale, ut dictum est in notabili, prout privat actum solum et non potenciam.

[1]) *D*: eiusdem *I.* — [2]) *In D add. a 8ᵃ sub linea.*

Digitized by Google

Item ***notandum***, quod homo in statu innocencie fuit inmortalis, quoad actum ex condicione, quia: si non peccasset; in statu lapsus est mortalis ex necessitate condicionata, nam: quia peccavit, igitur necesse est eum mori; in statu vero glorie est inmortalis ex necessitate condicionata, nam: quia confirmatus est ex gracia, igitur necesse est eum non mori. Et isto modo Christus est inmortalis secundum humanitatem; et propterea dicit Apostolus Roman. 6°: »Christus resurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi ultra »non dominabitur.«

Ad questionem ergo potest responderi propter grossiores homines per distinccionem racione ly 'inmortalis' et restringendi ad spiritum. Ut sicud conceditur, quod quilibet homo est inmortalis secundum spiritum. sic concederetur absolute, quod omnis homo est inmortalis, quoad illum sensum; ex quo non sequitur, quod omnis homo est inmortalis, quoad corpus; nam aliquis mortalis, ymmo quilibet viator, et aliquis inmortalis, quia Christus. Quilibet[6] tamen homo est mortalis accipiendo mortalitatem pro potencia moriendi secundum corpus absolute, quamvis iam Christus est inmortalis, quoad actum subsequendi.

<4.> ***Utrum autem anima humana sive spiritus humanus sit inmortalis***, non est dubium aput katholice fidei homines, ymmo et secundum Philosophum gentilem 1° De anima dicentem: »Intellectus videtur quedam substancia esse et non corrumpi« et iterum: »separatur hoc ab hoc, tamquam perpetuum a corporali«, quia spiritus a corpore. Difficile tamen est demonstrare arguitive, quod spiritus humanus sit inmortalis et a corpore per se separabilis, ut est dictum in questione circa ***distinccionem*** *17am*. Potest autem sic suaderi: eligere mortem propter honorem Dei, promocionem fidei et propter salutem publice rei est eligere recte, | *196 A* quia in illo consistit actus fortitudinis, ex 3° Ethicorum. Sed secundum Augustinum 3° De libero arbitrio, quod quisque eligit appetendum, cum ad illud pervenerit, necesse est, ut melior fiat; sed melior esse non poterit tunc, dum non erit: ergo ille, qui eligit[7] mori propter honorem Dei, per illam mortem melior efficitur: igitur sequitur, quod per illam mortem quoad spiritum non desinit esse. Item: nulla res naturaliter appetit illud, ad quod non habet aptitudinem naturalem. Sed spiritus humanus naturaliter appetit perpetuari in vita, non tantum[8] secundum speciem, sed secundum individuum: igitur ex naturali instinctu noscit suam perpetuitatem Sed quidam maiorem negant dicentes, quod omne individuum, eciam corruptibile, appetit perpetuari saltim sub condicione, sc. si perpetuitas esset sibi possibilis Preterea: quelibet potencia corporalis leditur et debilitatur ab excellencia obiecti; sed spiritus humanus non leditur et nec debilitatur, sed magis forti-

---

[6]) *D*: Quis *I*. — [7]) *D*: egilit *I*. — [8]) *D*: tamen *I*.

Digitized by Google

ficatur secundum Philosophum 3° De anima, igitur spiritus humanus non est corruptibilis. Item: anima racionalis sive spiritus humanus habet actum independentem a corpore, quia intelligit rem universaliter subesse universali et libere eligit et se potest reflectere
5 super se et super actum suum cogitando et volendo; que facere non potest potencia non habens actum, nisi mediante organo corporeo. Sed potencia habens actum non dependentem a corpore non corrumpitur cum corpore; igitur anima racionalis non corrumpitur cum corpore et per consequens est inmortalis. Item: Deus omni-
10 potens est iustissimus iudex: igitur iustissime premiabit tam bonos quam malos, ut nichil remaneat irremuneratum et inpunitum. Sed aliqui tam boni quam mali in vita presenti sunt insufficienter puniti, |*196 B* cum mali deducant vitam voluptatis | et boni vitam[9] abstinencie a malis: igitur videtur sequi, quod eos post mortem iustissime
15 premiabit. Et pro isto argumento est illud fundamentum fidei: »Qui bona egerunt, ibunt in vitam eternam; qui vero mala, in »ignem eternum.« Et de inmortalitate anime quid amplius necesse est aput fidelem arguere, nisi credere verbo Veritatis, quo dicitur Sapiencie 2°[10]: »Deus creavit hominem inexterminabilem«;
20 unde Spiritus Domini loquens ibidem contra inpios[11], qui vitam non crediderunt futuram, dicit: »Hec cogitaverunt et erraverunt et »excecavit illos malicia eorum et nescierunt sacramenta Dei, neque »mercedem speraverunt iusticie, nec iudicaverunt honorem animarum »sanctarum, quoniam Deus creavit hominem inexterminabilem et
25 »ad[10] ymaginem sue similitudinis creavit illum. Invidia enim dyaboli »mors intravit in orbem terrarum, imitantur illum, qui sunt ex »parte illius.« Et istam sentenciam confirmat Salvator Matth. 10° dicens: »Nolite timere eos, qui occidunt corpus et amplius non »habent, quid faciant; sed timete illum, qui potest occidere et
30 »animam mittere in Gehennam« et per consequens ultra potest[12], quam[13] illi occisores, quia animam perpetue et sic inmortalem cruciare. Et Luce 3° dicitur: »Paleas comburet igne inextingwibili.« Et patet ex fidei veritate, quod racionalis anima est inmortalis[14]

---

[9]) *Codd.*: *in I errore iteratum.* — [10]) *D*: *om. I.* — [11]) *D*: ipsos *I.* — [12]) *D*: patet *I.* — [13]) *D*: quod *I.* — [14]) *Ex coni*: mortalis etcetera etc. *D I.*

Digitized by Google

<Distinccio XX.>

POst hec videndum est, qualiter primi parentes . . .

<1.> *Distinccio 20ª* de primorum parentum generacionis fecunditate, in qua 1° habetur, quod si primi parentes non peccassent, membris genitalibus sicud pedibus inperassent, nec in ardore libidinis seminassent, nec cum dolore mulier parturisset; 2° quod in paradiso non coierunt, quia creata muliere mox transgressio facta est et eiecti sunt de paradiso; || 3° quod fuissent translati absque morte || *196C* in vitam eternam, sed an simul, vel successive, incertum est[1]; 4° quod in statu innocencie filios parvos nasci oportuisset propter[2] materni uteri necessitatem; sed utrum mox nati usum et perfeccionem membrorum habuissent, auctoritatibus non habemus diffinitum; sed auctoritas Augustini videtur consentire, nec foret vicium sic[3] uti membris[4] successive, sed naturale statutum, nature[5] corporee suscipere incrementum; 5° quod illi[6] pueri in sensu et cognicione successive profecissent, nec tamen ignorancia eorum ex peccato fuisset; 6° quod sicud homo ex natura duplici[7] est conpositus, ita Deus duo bona ei preparavit: unum eternum, aliud temporale; unum visibile, aliud invisibile; unum carni, aliud spiritui; et temporale prius dedit, promittens eternum meritis consequendum, ad quod merendum indidit anime racionem naturalem, qua[1] posset[1] inter bonum et malum discernere, addens obediencie preceptum, ut datum non perderet et promissum obtineret.

<2> Unde *versus*:

ardore libidinis et concupiscencie
V non peccassent, sancto coitu generassent;
i. e. propter peccatum statim eiecti sunt
Sed lapsu subito coitus differtur[8] ab orto.
Issent in melius sine morte, sed an simul omnes,
Non diffinitur, nec certum tempus habetur.
i. e. pueros[9]
Si non peccassent, genuissent, ut modo, parvos
Usu membrorum, quibus et sensum daret etas;
sicud nec comedere fuit vicium
Nec foret hoc vicium, sed naturale statutum.
i. e. prole
Talis homo carne fit, qui cum posteritate
Servans mandatum mereatur scandere celum.

<3.> Dubitatur, *utrum* | *in statu innocencie fuisset filiorum* | *196D* *et filiarum generacio per copulam carnalem*. Arguitur, quod non.

---

[1]) *D*: *om. I.* — [2]) *D*: quod *I.* — [3]) *D*: si *I.* — [4]) *D*: memembris *I.* — [5]) *D*: negetur *1 pessime.* — [6]) *D*: ibi *I.* — [7]) *D*: *post* homo *I.* — [8]) *D*: differt *I.* — [9]) *D*: sc. *I.*

Digitized by Google

Nam omne generabile est corruptibile 1° Celi. Sed corpora in statu innocencie fuissent incorruptibilia, ut dicit distinccio precedens, ergo fuissent ingenerabilia. Item: primi parentes non sunt producti per generacionem naturalem, sed per divinam potenciam; ergo nec alii debuissent aliter produci. Tenet consequencia: quia omnium, que sunt eiusdem speciei specialissime, debet esse idem modus originis. Et antecedens patet ex Genesi 3°; sequeretur, quod in actu generacionis foret perdita virginitas et per consequens in statu innocencie fuisset natura humana statu dignissimo privata. Item: non fuisset filiarum generacio, quia natura non inpedita semper melius et nobilius producit. Sed tunc natura non fuisset inpedita, ergo solum prolem masculinam produceret, que est nobilior prole feminina[10]. — In oppositum est illud Genesis 1°: »Crescite et multiplicamini«, quod fuit dictum in statu innocencie. Sed multiplicacio eorum non potuit fieri, nisi per generacionem: igitur . . . Eciam patet ex illo, quod Deus fecit Evam in adiutorium viro; sed principalissimum adiutorium mulieris respectu viri est in generacione prolis: igitur . . . Confirmatur: vir habuit vim generativam; sed planum videtur, quod prolem intra se concipere non potuit, cum non habuit locum, in quo fetus cresceret, nec viam, qua egrederetur: ergo necessarium fuit sibi cum muliere ad prolificandum commisceri. Item: hoc vult Augustinus 14° De Trinitate ca° 23° dicens: »Quisquis dicit non communicaturos »seu generaturos homines, nisi peccassent, quid aliud dicit, nisi »propter numerositatem sanctorum necessarium fuisse peccatum? »Sed hoc videtur esse inconveniens.«

Sciendum, quod fuit opinio Gregorii Nazianzeni[11], quod omnes homines in illo statu inmediate fuissent a Deo per creacionem. Sed hoc <non> tenetur ab aliquo modo. Dicitur ergo, 197A quod in statu innocencie fuisset prolis generacio. Nam Genesis 1° dictum fuit eis: »Crescite et multiplicamini et replete terram.« Sed diceres: in coitu absorbetur racio; non ergo fuisset coitus. Dicitur, quod hoc[12] verum est in homine agente ex concupiscencia; sed ibi fuisset sine libidine et concupiscencia ex eleccione propter finem, quem Deus intendebat. Et videtur racio pro huiusmodi generacione primo ista: ubicunque invenitur generacio similis ex simili secundum speciem, illa magis perfectis convenit in illa specie: ex 4° Methaphisicorum[13] et 2° De anima. Sed quia in humana specie est generacio similis ex simili, ergo hec maxime conveniebat statui innocencie, in quo homo fuisset perfeccior per illam generacionem. Confirmatur, quia frustra videtur esse[14] sexus distinctus, si non ad corporalem commixtionem et prolificacionem; sed Deus et natura nichil faciunt frustra: igitur videtur, quod in statu innocencie fuisset generacio per copulam carnalem.

[10]) *D*: femina *I.* — [11]) *D*: Nazareni *I.* — [12]) *D*: *om.* *I.* — [13]) *D*: Metheororum *I.* — [14]) *D*: fuisse *I.*

Digitized by Google

<4.> Circa statum innocencie valde multe fabricantur questiones condicionales de preterito, que plus sunt dubie, quam certe. Et ergo videtur utile, quod sint relinquende; quis enim homo viator sine revelacione et scriptura scit ostendere, ***utrum primi parentes, si non peccassent, tot masculos, quot femellas genuissent?*** vel ***utrum tociens genuissent, quociens convenissent?*** vel ***utrum solum masculos genuissent?*** vel ***utrum in aere et aqua ambulare potuissent? utrum filii geniti matres suas ducere potuissent? utrum de paradiso spaciatum exire voluissent? utrum stando vel iacendo se cognovissent? utrum ad secessum ambulassent, an solum ad nutrimentum precise sufficiens comedissent?*** Et sic de aliis questionibus, que nichil certitudinis aput me videntur obtinere, quapropter requiescant in pace.

<5.> Sed tamen ad questionem principalem secundum *197B* doctorum sentenciam dicitur, quod est vera. Tunc ad primum, cum arguitur: 'omne generabile est corruptibile' 1° negatur illa, quia multa genita sunt perpetua, accipiendo generabile, quod incepit existere, ut patet. de angelis et spiritibus humanis, ymmo celo et mundo. Alio modo conceditur illa et negatur, quod corpora humana in statu innocencie fuissent incorruptibilia simpliciter, sed bene ad actum, sicud Adam in statu innocencie fuit inmortalis, quia potuit non mori, sed non fuit inmortalis sic, quod non potuisset mori. Ad secundum negatur consequencia. Ad tercium conceditur consequens et consequencia, et dicitur, quod virginitas in statu innocencie non fuisset primarie intenta. Sed diceres: contra istud est Augustinus 14° De civitate Dei dicens: »In tanta »fecunditate hominum absit. ut suspicemur libidinis morbum, ymmo »sine ulla corrupcione integritatis infunderetur maritus in gremio »mulieris.« Dicitur, quod in coeundo mansisset castitas, non virginitas Sed si dicitur: tunc Eva non fuisset corrupta, respondetur, quod corrupcio, prout dicit violenciam et dolorem, delectacionem[15] et feditatem, sic non fuisset in primo statu, sed sine dolore fuissent claustra virginitatis reserata in coitu. Et quantum ad hoc intelligitur auctoritas Augustini, quod 'sine corrupcione integritatis infunderetur' etc., quia non fuisset ibi dolor et violencia. Ad quartum dicitur, quod melius est nature ad conservandam speciem producere masculum et femellam, quam solum alterum illorum; et ergo natura non inpedita in statu innocencie aut produxisset gemellos aut successive prius produceret masculum et post femellam. Et quis scit, quot mulier in statu innocencie semel pariendo produxisset? Forte decem vel octo vel forte, quot protunc producere voluisset.

[15]) *D*: eddectacionem *I*.

Digitized by Google

<Distinccio XXI.>

Videns igitur dyabolus hominem per obediencie etc.[1] . . .

<1.> *Distinccio 21ª*, que est secunda pars libri 2ⁱ, in qua ‖ ‖197C Magister considerat de peccato primi hominis, prout formaliter infecit ipsum primum hominem. Que summarie primo continet[2], quod dyabolus videns, quod homo per humilitatem obediencie posset ascendere, unde ipse per superbiam corruerat, invidit et mulierem racione minus vigentem temptavit. 2° quod dyabolus, qui per violenciam non potuit nocere mulieri, ad fraudem se convertit. et, ne cito cognosceretur, non in specie propria, sed in specie serpentis ad eam venit. 3° quod serpens nec verba intelligebat, nec racionalis factus est; dicitur tamen 'callidissimus' propter astuciam dyaboli, qui per ipsum loquebatur et temptabat. 4° quod mulier serpentem non horruit. quia ipsum creatum esse novit et sic a Deo officium loquendi ipsum accepisse putavit. 5° quod in temptacione illud, quod Deus affirmavit, mulier dubitavit, dyabolus negavit; igitur que dubitavit, ab affirmante recessit et neganti appropinquavit. 6° malum, quod mulier timuit, dyabolus negando removit, duplex premium promisit, sc. similitudinem Dei et scienciam boni et mali. 7° quod tribus peccatis mulierem temptavit, sc. gula in persuasione cibi, avaricia in promissione sciencie, inani gloria in promissione Deitatis.

Unde *versus*:

Vincit Adam veterem gula, gloria, vana, cupido;
Dum comedit, vetitum vincit gula; gloria, dum vult
Ut Deus esse; cupido, dum vult omnia scire.

8° quod gula est inmoderata cibi aviditas, vana gloria amor proprie excellencie, avaricia inmoderata habendi cupiditas. 9° quod duplex est temptacio, sc. exterior, qua ad sensum extrinsecus nobis malum suggeritur, interior, qua intrinsecus nobis malum suggeritur. Hec aliquando fit ab hoste, aliquando a carne. 10° quod temptacio, que a carne fit, non fit sine peccato; quod sic intelligitur: i. e. non fieret, si homo non peccasset, quia quamlibet temptacionem carnis in statu lapsus precessi[sse]t peccatum. 11° quod |197D homo primus gravius peccavit, quia sola exteriori temptacione pulsatus cecidit. Sed quia per alium cecidit, per alium erectus est; dyabolus vero, quia per se cecidit, per alium iuvari non debuit, nec per se potuit: igitur peccatum dyaboli irremediabile et hominis remediabile, fuit. 12° quod natura angelica non est redempta, quia non tota ceciderat; humana vero ex parte est redempta, ne tota periret penitus, quia tota perierat. 13° habetur, quod mandatum

[1]) *D*: *om. I.* — [2]) *D*: continetur *I.*

Digitized by Google

per Adam venit ad Evam. Ultimo habetur, quod Deus fecerat Adam et Evam, ut loqui possent et loquentem intelligere.

<2.> Pro hiis omnibus sunt hii *versus*:

i. e. invidet[3] i. e. ex hoc inpetit vel temptat
X Sathanas dolet hoc; solum petit mulierem[4]
sed serpentis
Non specie propria, ne fraus nimium sit aperta; 5
per Deum non columba
Sed ne recta nimis, tantum conceditur angwis,
angwem temptacionis cur, etc.[4] [7]d. nequaquam similitudinem et scienciam
Per quem verba movet, querit, negat et duo spondet.
sunt duo exterior interior
Temptandi genera: foris hostis, fomes ab intra.
quam alii Adam
Peccavit gravius, quoniam sine fomite, primus;
Christus Adam dyabolus
Sed levat hunc alter merito, quem[5] deicit[6] alter. 10
non per alium ab alio
Per se deicitur Sathanas, non ergo levatur.
Nota, quod per Adam preceptum venit ad Evam.

<3.> Dubitatur, ***utrum omne peccatum hominis procedit ex invidia dyaboli.*** Videtur, quod sic, per illud Sapiencie 2°: »Invidia dyaboli mors intravit in orbem terrarum«, i. e per invidiam 15 dyaboli intravit mors anime in orbem terrarum, igitur questio vera. Tenet consequencia ex eo, quod invidia est inicium primi peccati hominis et per consequens omnium peccatorum. — In oppositum sic: omne peccatum hominis est ex superbia dyaboli, igitur non ex invidia. Consequencia tenet, quia eorundem actuum non possunt 20 esse due cause coequeve, et antecedens patet per illud Ecclesiastici 10°: »Inicium omnis peccati est superbia.«

Hic est notandum, secundum ||| Bonaventuram in ||198A Scripto q. 1ª, quod mens dyaboli hiis duobus peccatis, sc. superbia et invidia, est obsessa Nam per superbiam cadens a felicitate 25 vult quemlibet hominem sibi subicere et per invidiam a statu felicitatis inpedire; et superbia est sicud movens primum et invidia sicud movens proximum.

2° notandum secundum Thomam parte 1ª q. 14ª articulo 3°, quod causa alicuius potest esse aliquid dupliciter: 30 uno modo directe, alio modo indirecte. Indirecte quidem, sicud cum aliquod agens causat aliquam disposicionem ad aliquem effectum occasionaliter, ut secans ligna est causa occasionalis conbustionibus eorum: et isto modo dyabolus est causa per suam invidiam omnium nostrorum peccatorum, quia ipse instigavit ad peccandum primum 35 hominem, ex cuius peccato consecuta est in toto humano genere preter Christum (et secundum aliquos preter matrem eius gloriosam

[3]) *I*: *om.* *D.* — [4]) *D*: non *add.* *I.* — [5]) *D*: quod *I.* — [6]) *D*: dicit *I.*

Digitized by Google

Virginem) quedam pronitas ad peccandum. Directe autem dicitur aliquid causa alterius quod operatur ex intencione ad id,[7] vel illud; et isto modo dyabolus non est causa peccati cuiuslibet; non enim omne peccatum comittitur dyabolo instigante ex intencione, sed aliquod committitur ex libertate arbitrii et corrupcione carnis, quia Origenes dicit: »Eciam si dyabolus non esset, homines haberent »appetitum cibi et venereorum et huiusmodi, circa que inordinacio »multa contingit, nisi per racionem tales appetitus refrenentur, et »maxime supposita corrupcione nature; refrenare autem et ordinare »appetitum subiacet libero arbitrio.« Ex hiis dictis patet, quod questio est vera. Ad racionem negatur consequencia; et quando probatur ‚quia eorundem actuum non possunt esse due cause coequeve', conceditur et negatur, quod superbia dyaboli et invidia sint cause {I98B coequeve | cuiuslibet peccati hominis, cum invidia sit inmediacior causa, nec est per se causa directa cuislibet peccati hominis, ut est iam declaratum. Et ex superbia dyaboli orta est invidia eius.

<4.> *Utrum omnis temptacio est mala?* Videtur, quod sic. Nam rogamus Matth. 6° dicentes: »Non inducas nos in tempta- »cionem«, ibi negatur universaliter temptacio. — In oppositum sic: temptacio Dei, que temptavit Abraham, non est mala; ergo questio falsa.

Notandum, quod ad conpletam temptacionem tria requiruntur: s.. temptans, temptatus et res, circa quam fit temptacio. Et ab omnibus illis temptacio accipit sepe nomen sic, quod fit activa, ut dyaboli temptantis, passiva, ut hominis temptati, et obiectiva sive occasionalis, ut mulier pulcra, divicie et similia. — 2° notandum, quod temptacio secundum Durandum est motus vel actus natus inclinare in[8] aliquod malum. Talis autem motus fit principaliter a dyabolo et a carne in ipso homine. Accipiendo autem temptacionem prout est inquisicio experiencie nature racionalis, ut innotescat prius incognitum, tunc solum illa temptacio fit a natura racionali; et sic caro, ut est pars hominis, mundus[9], divicie, mulier, non cooperans ex intencione ad temptacionem, non temptant[10], sed sunt instrumenta temptacionis Item *sciendum*, quod temptacio nature racionalis tria requirit: 1° ut per eam cognicio alicuius dubii percipiatur, 2° quod hoc sit intentum ab illo, qui temptat, 3° ut ipsemet, qui temptat, cognicionem alicuius rei percipere velit. Et secundum ista temptacio invenitur in hominibus, secundum quod homo hominem temptat ad accipiendum alterius sciencie cognicionem, ||I98C vel alicuius, quod in ipso est. Aliquando || autem dicitur temptacio, cum salvantur duo ex hiis, s. manifestacio ignoti et intencio temptantis; et hoc modo Deus temptare dicitur, ut patet in temptacione Abrahe de ymmolacione filii Genesis 22°, per quam temptacionem Deus intendebat manifestare, qualis Abraham fuit in obediencia et

---

[7]) *D*: illud *I*. — [8]) *D*: ad *I*. — [9]) *D*: *om*. *I* — [10]) *I*: temptat *D*. —

Digitized by Google

in fide. Illo modo eciam temptavit ipsum Iob[11] eiusdem ca° 1°, Thobiam eiusdem 12° ca°; de qua eciam temptacione dicitur Deuteron. 13°: »Temptavit vos Dominus Deus vester, ut sciat, »si diligitis eum.« Ubi dicit b. Augustinus: »In illa locucione »positum est 'ut sciat' pro eo 'ut vos scire faciat'; sicud letum »dicimus diem, qui letos facit (et frigus pigros); illo ergo modo »temptavit Deus Abraham, Iob, Thobiam et alios multos, ut nos »virtutes eorum scire faceret et nobis manifestaret in exemplum.« Et talis temptacio est laudabilis, qua quis temptat, ut lucrifaciat, sicud Deus, qui in omni sua temptacione facit proventum, ut dicitur 1ª Corinth. 4°. Aliquando temptacio est, in qua est tantum manifestacio temptati; et sic temptat caro, mundus et quelibet inpugnacio virtutis, quia per[9] quamlibet[12] inpugnacionem virtutis manifestatur fortitudo vel[9] infirmitas mentis, sicud manifestatur virtus vel infirmitas militis in pugna. Huiusmodi autem inpugnacio virtutis vel est ab intrinseco ex carnis corrupcione, et sic est temptacio a carne, vel a principio extrinseco — et hoc dupliciter[13], quia illud extrinsecum inpugnat solum per modum obiecti, sicut est temptacio a mundo et rebus, que corda hominum alliciunt ad peccandum, vel 2° per modum agentis, quod trahit ad peccatum persuadendo, terrendo vel blandiendo: et sic est temptacio ab hoste, sc. demone vel homine.

Sciendum tamen, quod temptacionem vel peccatum contingit esse ab[9] hoste[9] vel a carne dupliciter. Vel ut a | movente[14] | *198D* remoto: sic omne peccatum est ab hoste et carne, i. e. corrupcione mentis, que habet ortum ab hoste et a carne; nam dyabolo suggerente facta est in primis parentibus carnis corrupcio, qua mediante fit mentis corrupcio in posteris. Vel 2° sicud a movente proximo: sic[15] omne peccatum vel temptacio in malum est simul ab hoste et a carne. Aliquando enim coniunguntur; ut quando dyabolus utitur carne[9], ut instrumento, inflammando ipsam; aliquando autem separantur, ut Christum Dominum dyabolus temptavit, sed caro eius non eo, quod carebat fomite.

Preterea sciendum iuxta secundum notabile, cum temptacio sit inquisicio experiencie nature racionalis, ut innotescat prius incognitum, oportet, quod tres sint temptatores: Deus, homo et dyabolus. Deus temptans, ut erudiat manifeste et lucrifaciat, propter quod eius effectiva temptacio est desideranda, quia bona et temptato veniens ad profectum. Homo aliquando temptat propter veritatem incognitam, ut cognoscat, et sic capitur proprie eo, quod temptare proprie est sumere experimentum de aliquo, ut sciatur aliquid circa ipsum; et[16] si circa illum finem sistitur, est temptacio humana, qua magister temptat discipulum. 3° modo fit temptacio ab homine et a dyabolo propter temptatum secundum vicia callide seducendum;

---

[11]) *D*: Iacob *I.* — [12]) *D*: libet *I.* — [13]) *D*: quod *add. I.* — [14]) *D*: mente *I.* — [15]) *D*: sicud *I.* — [16]) *D*: ut *I.*

Digitized by Google

et sic temptare est callide accipere experienciam alicuius hominis cum intencione decipiendi; et hec temptacio est culpabilis, que non potest Deo conpetere iuxta illud Iacobi 1°: »Nemo, cum temptatur, »dicat, quod a Deo temptetur; Deus[17] enim intemptator est ma- »lorum« ubi Glosa: »quia nullo modo temptat inducendo ad ‖I99A »malum, sed exercendo ad meritum.« Et patet, quod aliter | temptat Deus, quia ut temptato proficiat, aliter homo, quia ut sciat, aliter dyabolus, quia ut seducat. Unde *versus*:

Dat tria temptare: seducere, scire, probat[18].

Item sciendum, quod in temptacione dyabolica aliud est pure temptari, aliud temptacione titillari, aliud temptacione concuti, aliud in temptacionem induci. Pure temptatur, qui temptatori[19] resistit fortiter, ne a bono virtutis flectatur. Et sic temptatus est Jesus Matth. 4°; Joseph per dominam suam ad stuprum Gen. 39°; Zuzanna a senibus presbiteris Dan. 13°. Temptacione titillatur, qui occurrente temptacione delectacionem modicam suscipit voluntate repugnante. Temptacione concutitur vel quatitur, qui fluctuat, an velit vel nolit temptacioni consentire, sicud fit in equilibra, ubi per impulsionem vehementem fit motus contra racionem proporcionis equalis, donec equalis proporcio non superat illum motum; sic, donec racio proporcionata bono a motu contrarii resipiscat. In temptacionem inducitur, quando racio superatur et animus consentit peccato. Et secundum b. Augustinum super illo verbo Matth. 6°: »Et ne nos inducas in temptacionem« dupliciter aliquis inducitur in temptacionem: uno modo, quando inducitur in peccatum mortale, que induccio cedet temptato et ecclesie ad bonum iuxta illud Roman. 8°: »Scimus, quoniam diligentibus Deum omnia »cooperantur in bonum, hiis, qui secundum propositum vocati »sunt sancti«; sic fuit inductus Petrus, dum Dominum[20] ter negavit. Alio modo aliquis inducitur in peccatum finalis inpenitencie, quam induccionem est necesse temptato cedere ad perpetuam dampna- |I99B cionem, quo modo Scarioth fuit inductus per | Sathanam in temptacionem. Sed rogante Salvatore pro Petro, ne fides[17] eius deficeret, Petrus non fuit secundo modo inductus per Sathanam, ut aliquando conversus confirmaret fratres suos.

Et sciendum, quod Deus non inducit in temptacionem effective, quamvis iuste reum permittit induci in temptacionem, cum iustum sit, ut illi, qui refutat graciam Dei et iuvamen, quod Deus in penam peccati abstrahat ab eo graciam et iuvamen; sed cum sic ab eo abstrahit graciam et iuvamen, iuste suo auxilio eum deserit et sic induci in temptacionem permittit. Sed dicet quis: si Deus non inducit in temptacionem, frustra ergo rogamus dicentes iuxta eius doctrinam 'Et ne nos inducas in temptacionem'. Hic dicitur negando consequenciam. Rogamus enim, ut non permitta[t]

---

[17]) *Codd.*: Deus *add. I.* — [18]) *Sic codd.* — [19]) *D*: temptari *I.* — [20]) *D*: Deum *I.*

Digitized by Google

nos induci in temptacionem, quod est proprium solius Dei; ideo autem non inducit Deus in temptacionem, quia non est auctor mali; quod si faceret, sc. induceret hominem in temptacionem usque ad gradum peccati inclusive, esset auctor mali et temptator malorum. Et patet, quod omnis temptacio culpabilis est originaliter ab ipso peccante et non a Deo. Omnis enim temptacio culpabilis est originaliter concupiscencia inordinata peccantis. Patet, quia omnis temptacio culpabilis est motus vel actus natus inclinare ad illicitum, ut dictum est in notabili 2°. Sed omnis talis actus vel motus cum sit viciosus, est a concupiscencia inordinata peccantis, que est radix cuiuslibet peccati secundum Augustinum 14° De Trinitate. Et istud intendebat b. Iacobus ca° 1° dicens: »Unusquisque »temptatur a concupiscencia sua abstractus et illectus«; abstractus, sc. a bono incommutabili ad peccatum per bonum temporale, et illectus, i. e. illaqueatus ad serviendum peccato in penam peccati, || cum »Omnis, qui facit peccatum, servus est peccati« Iohann. 8°. ||199C Ex omnibus hiis colligitur, quod quadruplex est temptacio: prima fraudulencie, que est a Sathana et a pravo homine, de qua agitur in ista distinccione et de qua dixit Petrus Ananie Actuum 5°: »Cur temptavit Sathanas cor tuum?« 2ª concupiscencie Iacobi 1° ut supra; 3ª experiencie, de qua Genes 22°: »Temptavit Deus »Abraham 'tolle filium tuum unigenitum Ysaac, et vade et offer'; 4ª diffidencie, de qua 1ª Corinth. 10°: »Cavete, ne temptaveritis »Deum, sicud quidam.« Tunc ad questionem respondetur, quod est falsa: nam 1° patitur instanciam de temptacione Dei, 2° de tribulacionibus iustorum, que dicuntur temptaciones, que debent esse gaudium iustis, iuxta illud Iacobi 1°: »Omne gaudium »existimate fratres, cum in temptaciones varias incideritis« et iterum: »Beatus vir, qui suffert temptacionem, quia, cum probatus fuerit, »accipiet coronam vite.« Ad racionem dicitur, quod est solum distribucio pro temptacione culpabili, quam cupimus per Dominum evitare[21].

<Distinccio XXII.>

Hic videtur diligenter investigandum esse, que fuerit[1] . . .

<1.> *Distinccio 22ª* ostendens processum primi parentis in peccatum ex parte temptati hominis. Et 1° continet, quod primum peccatum primorum parentum fuit elacio aliqua in mente, que per dyaboli suggestionem in mentem mulieris est exorta, quoniam peccatum operis secutum est et peccati pena. 2° quod sicud preceptum Dei venit per virum ad mulierem, ita temptacio dyaboli per mulierem

[21]) *Codd.*: etc. etc. *add. D.* — [1]) *D*: *om. I.*

Digitized by Google

venit ad virum. 3° quod dyabolus non est in muliere locutus, sicud in serpente, sed eius persuasio quodam instinctu adiuvabat interius, quod per serpentem gerebatur exterius. 4° quod in viro
|199D fuit aliqua mentis elacio, sc. experiendi cupiditas, cum mulierem post comestionem non vidit mortuam fuisse. 5° quod mulier plus peccavit, quam vir, quia equalitatem Deitatis usurpare voluit et ideo futurum esse credidit nimia presumpcione elata; Adam vero illud non credidit, sed veniale putavit, et de penitencia et de[1] Dei misericordia cogitavit, attamen comedit nolens mulierem contristare. 6° habetur, quod tripliciter peccatur, sc ignorancia, infirmitate et industria; et gravius peccatur industria, quam infirmitate, et infirmitate quam ignorancia. 7° quod triplex est ignorancia, sc. eorum, qui scire nolunt, cum possunt, que peccatum est et non excusat, et eorum, qui scire volunt, sed non possunt, que excusat et non est peccatum, sed pena peccati; et eorum, qui simpliciter nesciunt, non renuentes nec proponentes scire, que neminem plene excusat, sed sic fortasse, ut minus puniatur. 8° habetur, quod mala voluntas primorum parentum prodiit ex dyaboli persuasione et hominis libero arbitrio; sed ipsam alia hominis mala voluntas non precessit.

<2.> Unde *versus*:

dyaboli
Y sed Ade contra temptacio venit ab Eva.
Non Sathane suasum, sed peccati preit actum
elacio s. mulier i. e. dum temptavit per Adam
Fastus Eve, sed ea temptando fuit reprimenda;
ante Evam ita per serpentem
Nec prior est, nec ita deceptus Adam velud Eva:
Adam illa: eritis sicud dii i. e.: penitus, omnino, procul dubio
Scivit enim verba Sathane prorsus fore falsa;
Adam peccatum
Deceptus tamen est mortale putans veniale.
superbiunt Eva per serpentem mulier
Ambo tument eque scelus excusando, sed hec plus
peccat Adam
Simpliciter, quia par cupit esse Deo; tamen ille
i. e. illa sc. sapienciam, excellenciam etc.
Dicitur hic velle, que vult Eva; condita de se
igitur, non est excusata
Mandatum scit Eva, scit quam sit vere culpa.

I <3.> Dubitatur, ***utrum peccatum primi hominis fuit***
100A ***superbia***. Videtur, quod sic, quia Ecclesiastici 10° dicitur: »Inicium omnis peccati superbia.« Item: sicud prima beatitudo per Christum posita est paupertas spiritus, i. e. humilitas Matth. 5°, sic a[2] contrario prima malicia est superbia. Item: Ecclesiastici 7° dicitur: »A muliere inicium peccati.« — In oppositum sic: primum

---

[2]) *D*: e *I*.

Digitized by Google

peccatum mulieris fuit inobediencia: nam hoc innuitur Genes. 3°, cum dicitur ei: »Quis indicavit tibi, quod nudus esses, nisi quia »de ligno, de quo preceperam tibi, non comedas, comedisti?« Et hoc confirmat Apostolus dicens Roman.$_1$ 5°$_1$: »Sicud per unius »inobedienciam peccatores constituti sunt multi«, et iterum »per unius »inobedienciam mors intravit in mundum.« Et ad idem est Augustinus in De vera religione dicens: »Adam propter trans- »gressionem et inobedienciam de paradiso eiectus est«, ergo primum peccatum hominis fuit inobediencia et non superbia.

Notandum, quod quidam dicunt primum peccatum hominis fuisse inobedienciam ex racionibus iam adductis, precipue ex verbis Apostoli, qui frequenter nominat peccatum primi hominis inobedienciam, et non superbiam; alii dicunt, quod primum peccatum hominis est superbia. Pro quo sciendum, quod contingit in uno peccato multas difformitates inveniri; sed illa est principalior, que ex principali motivo relinquitur: actus enim morales ex fine iudicantur, ut dicitur 5° Ethicorum. Nam si aliquis mechatur, ut lucrum accipiat, magis avarus, quam mechus dicendus est$_1$. In peccato ergo$_3$ primi hominis multe fuerunt deformitates, sed omnes erant ad consequendam excellenciam, quam appetebat et quam demon suadebat et promittebat, et ideo racione intencionis finalis primum peccatum fuit superbia, ex qua processit inobediencia. Nam appetendo excellenciam transgressa est mulier mandatum. Et sic adhuc inpossibile est, quod aliquis homo peccet | mortaliter, | *I* nisi superbe contempnendo mandatum Dei. Prius ergo originaliter *100 B* precedit superbia inobedienciam, sed sunt simul temporaliter. Pro quo sciendum, quod inobediencia aliquando est speciale peccatum, ut quando ex contemptu precepti aliquis peccat; aliquando est condicio generalis, consequens omne peccatum mortale; et ad hoc sonat illud Apostoli Rom. 5° »Per inobedienciam unius »hominis peccatores constituti sunt multi«; unde ibi fuit inobediencia, ut est generalis condicio consequens ad peccatum. Bene ergo dicit Bonaventura in Scripto q. 1ª, quod peccatum mulieris inchoatum fuit in superbia, progressum habuit in avaricia et consummacionem in gula. Nam 1° dyabolus promisit ei dignitatis excellenciam, cum dixit: »Eritis sicud dii«, 2° sciencie habundanciam, cum dixit: »scientes bonum et malum«, postremo pretendit suavitatis experienciam, cum ostendit lignum pulcrum visu et ad vescendum suave. Et sic patet, quod inordinata fuit, quantum ad triplicem potenciam: quantum ad irascibilem, dum appeciit esse sicud dii, quantum ad racionalem, dum voluit scire occulta, quantum ad concupiscibilem, dum voluit gustare suavia. Ex hiis omnibus patet, quod peccatum primum hominis fuit superbia. Ad 1^{am} racionem negatur assumptum, et negatur, quod in textu Genesis intelligitur, quod inobediencia sit primum peccatum; ymmo innuitur superbia,

---

3) *D:* enim *I.*

Digitized by Google

quia appetens excellenciam primum facta est inobediens; sicud cum appetens lucrum luxuriatur, prius est avarus, quam mechus; illud enim primum in affectu et istud consequens in effectu. Ad sequentes raciones patet ex duplici accepcione inobediencie, quam frequenter nominat Apostolus, ut homines mandatis Dei obediant, quia scivit Apostolus, quod non iam sic propter excellenciam propriam homines aliquid a Deo prohibitum affectarent.

<4.> ***Utrum peccatum primorum parentum fuit ex igno-***
‖ I ***rancia?*** Videtur, quod sic. Nam ‖ omnis malus ignorans (3° Ethi-
100 C corum), i. e. omnis, qui est malus, ille est ex ignorancia malus; igitur et primi parentes[1]. — In oppositum sic: Si peccaverunt ex ignorancia, igitur sunt excusabiles, quia ignorancia excusat peccatum. Similiter: si peccaverunt ex ignorancia, ergo illa ignorancia fuit culpa vel pena; si culpa, tunc culpa fuit in eis ante primam culpam; si pena, ergo[4] pena precessit culpam.

Notandum, quod 1° triplex est ignorancia: quedam est simplicis negacionis, que est nesciencia simplex; et hec est eciam in angelis. Quedam est privacionis, que est privacio eorum, que debent sciri. 3ª disposicionis, que est opinio contraria veritatis. Item est triplex ignorancia, sc. affectata[5], crassa et supina. Affectata ignorancia est, que inest alicui ex desiderio doloso, ut si quis mavult ignorare, quam scire cognoscenda debita, ut excusacionem habeat de peccato; et talis est semper valde accusabilis ex inperfeccione iniuste voluntatis, de qua in Psalmo: »Verba oris eius iniquitas »et dolus; noluit intelligere, ut bene ageret.« Ignorancia crassa vel supina, quod idem est, vocatur ignorancia, quam quis incidit, cum posset scire, quod debet, sed vellet scire sine labore; et vocatur crassa, quia crassi, i. e. pingwes, sunt tardi ad scienciam. Unde dicit Ieronimus in epistola: »Pingwis venter non gignit »tenuem sensum«. Vocatur eciam supina, i. e. inclinata, quia negligentes habent se quemadmodum inclinati, qui non possunt sursum elevari — et vocatur ista ignorancia alio nomine ignorancia ex negligencia. Item est ignorancia penitus invincibilis involuntaria, que provenit ex defectu nature vel discrecionis carencia, et est omnino excusabilis, in quantum talis, cum sit omnino involuntaria. Alia
| I est ignorancia vincibilis et involuntaria proveniens ex sciendi in-
100 D curia vel discendi desidia aut verecundia inquirendi, licet sit involuntaria, in quantum vellet quis scire cognoscenda, sed absque labore; et est inexcusabilis[6], in quantum est vincibilis per debitam diligenciam effectualiter apponendam[7], ut dicit Bernhardus. Ignorancia electiva est illa, que provenit ex supina malicia, quando sc. gratis et ex odio detestatur scienciam debitamque doctrinam, quemadmodum de Iudeis dicitur per Prophetam: »Ipsi vero »insipientes et maligni oderunt sapienciam et rei facti sunt in co-

---

[4]) *I*: primo *D*. — [5]) *D*: astanta *I*. — [6]) *D*: excusabilis *I*. — [7]) *D*: apponendo *I*.

Digitized by Google

»gitacionibus.« Et illa ignorancia est maxime accusabilis, quia directe procedit ex materna malicia et livoris invidia. Est eciam ignorancia perplexa, que provenit ex inconsiderata malicia, quando videlicet ignoratur, quoad personam lesam, quod agitur; tamen si persona, pro qua lesio infertur, sciretur[8], tanto libencius ageretur. Ut si quis occidit amicum ignoranter, putans se occidere inimicum: sicud Iudei occiderunt maximum amicum, estimantes fuisse inimicum, Dominum Jesum Christum. Et talis est inexcusabilis, que licet sit involuntaria, quoad affectum, non tamen quoad actum. Alia est ignorancia erronea, qua voluntarie quis recedit a via veritatis et in erroris foveam se voluntarie precipitat, sicud facit hereticus merito excecatus. Adhuc est ignorancia, que dicitur indeliberata; et est, quando aliquis ignorat circumstanciam actus, quam scire tenetur, et ex hoc contingit aliquod malum, sed involuntarium, propter defectum debite diligencie providende, ut cum aliquis || incurrit | I
ebrietatem vel proicit lapidem vel sagittam inconsiderate, qua alium 101 A
forte occidit vel vulnerat. Et — ut[9] brevior sit divisio: Omnis ignorancia aut est iuris vel facti. Si facti, hoc potest esse dupliciter: aut adhibita debita diligencia, et excusat a toto, aut non adhibita debita diligencia, et sic non excusat a toto, quamvis posset excusare a quanto. Si[10] sit ignorancia iuris, aut est vincibilis: sive sit voluntaria, sive involuntaria, non excusatur; aut est invincibilis: est omnino excusabilis, sicud illa, que nullo modo est voluntaria, nec ullo modo consistit in potestate nostra; qualis est ignorancia infancium et furiosorum, qui omnino carent usu racionis, et eorum, qui inevitabiliter carent sciencia atque disciplina. Et sciendum, quod ignorancia est defectus sciendi cognoscenda. Unde est ignorancia rei vel precepti, quod quis scire tenetur, et hec in Ethicorum secundum Philosophum dicitur ignorancia universalis; et secundum[11] iuristas dicitur ignorancia iuris, et variatur dupliciter: quia quedam tenetur scire unus, que non tenetur scire alius; quedam vero ignorancia est eius, quod quis scire non tenetur; et hec est ignorancia circumstanciarum particularium in actu, quam Philosophus vocat ignoranciam particularem, iurista vero vocat eam ignoranciam facti. Omnis autem huiusmodi ignorancia oritur ex natura, vel ex negligencia, vel nature defectu.

Notandum eciam[12] secundum Bonaventuram, quod peccatum esse ex ignorancia dicitur dupliciter: communiter et proprie; proprie, prout distingwitur peccatum ex ignorancia contra peccatum ex infirmitate et contra peccatum ex certa malicia. Et hoc modo ignorancia | dicit privacionem sciencie, que non conpetit homini | I
ex natura, sed merito prime culpe fuit contracta. Et hoc modo 101 B
peccatum primorum parentum non potest dici ex ignorancia, nec continetur sub illa divisione: 'Omne peccatum aut est ex ignorancia,

---

[8]) *D*: statur *I*. — [9]) *D*: tunc *I*. — [10]) *D*: si *I*. — [11]) *D*: *om*. *I*. — [12]) *D*: est *I*.

Digitized by Google

aut ex infirmitate, aut ex certa malicia' Peccatum enim primorum parentum nec fuit ex ignorancia proprie dicta, ut dictum est, nec fuit ex malicia, quia tunc fuisset peccatum in Spiritum Sanctum et sic irremissibile, sicud peccatum dyaboli; nec ex infirmitate. quia nullam habebat pronitatem ad peccandum. Illa enim divisio est peccati secundum statum nature lapse. 2° modo dicitur peccatum fieri ex ignorancia communiter, quod committitur aliqua nesciencia existente circa peccatum, racione cuius nec considerat gravitatem culpe, nec gravitatem pene; et illo modo capiendo ignoranciam pro simplici nesciencia in primis parentibus fuit ignorancia, quia multorum nesciencia, cum si non, tunc scivissent omnia sicud Deus; ymmo sic non solum homo, sed eciam angelus beatus multa ignorat — et talis ignorancia nec est culpa nec pena, quia est respectu eorum, que non debet scire.

Ex iam dictis patet, quod peccatum primorum parentum fuit ex ignorancia, sed non culpabili. 2° patet, quod non omnis ignorancia est peccatum. 3° patet, quod primi parentes peccaverunt ex quadam diffidencia, quam Augustinus vocat infidelitatem, dicens 14° De civitate <Dei> ca° 17°: »Magna infidelitas »fuit, quod magis crediderunt verbis dyaboli, quam Dei.« 4° patet. que ignorancia excuset a peccato. — Tunc ad argumentum in oppositum: negatur prima consequencia; similiter negatur secunda consequencia; nam illa ignorancia, que est nesciencia sive ignorancia simplicis negacionis, non fuit ex culpa, nec fuit pena, sicud nec est in angelis bonis. ‖

‖ I
101 C

<Distinccio XXIII.>

PReterea solet queri, cur Deus hominem temptare[1] permiserit[1] . . .

<1.> *Distinccio 23ª*, tractans de peccato primorum parentum, in quantum accidit Deo permittente. Et 1° continet, quod gloriosius est non consentire suadenti, quam temptari non posse; et ideo permisit Deus hominem temptari, licet presciret eum esse decipiendum. 2° quod ideo Deus creavit, quos malos presciebat, quia quid[2] boni de malis facturus esset, previdebat. 3° quod homo a se habuit voluntatem malam, a Deo autem naturam bonam et penam iustam. 4° quod Deus fecit duas naturas: unam, que nullo modo peccare vellet, ut angelicam, aliam, que peccare posset, ut humanam; et hoc fuit melius, quam si unam tantum fecisset. 5° quod licet Deus potuit eorum voluntatem vertere in bonum, non tamen

[1]) *D*: *om. I.* — [2]) *D*: quod *I.*

Digitized by Google

voluit; sed cur non voluit, ipse novit. 6° quod primus homo mox, ut creatus est, fuit divinitus sciencia triplici preditus; sc. rerum creatarum propter se, sui et creatoris. 7° quod primus homo habuit sui noticiam, sc. quid deberet superiori, quid equali, quid inferiori; et qualis factus esset, qualiter incedere deberet, et quid agere et quid cavere, intellexit. 8° quod primus homo prescivit, que facienda erant, sed casum suum non prescivit.

<2.> Super hiis sunt isti *versus*:

pena peccati
Z nolens scire peccat; nequiens luit, ac qui
Simpliciter nescit, huic culpa dolorque minor.
quod, ex libero arbitrio procedit
Ade velle malum prime culpe preit actum.
Temptari patitur hominem Deus, ut mereatur.
homo per exercicium, ut bene vivant
Fit malus, ut prosit iustis; et corda malorum
Non vertit, quamvis possit Dominus, quia non vult.
In statu, innocencie, quibus nomina inponit
Stans homo novit se, propter se facta, Deumque
i. e. viatores, sed minus, quam beati in patria s. suum
Plus, quam iusti nunc, nec casum presciit extunc.

<3.> *Utrum Deus alicui creature habenti liberum arbitrium potuit dare potenciam, ut | non posset peccare?* Arguitur, quod | *I* sic, quia Deus potest facere voluntatem, que necessario intendit *101 D* in finem, ut patet per Augustinum 12° De Trinitate dicentem, quod omnes volunt naturaliter beatitudinem. Sed eadem necessitate, qua voluntas tendit in finem, potest tendere in ea, que sunt ad finem, quia hoc sibi non repugnat eo, quod finis et ea, que sunt ad finem, videntur esse eiusdem racionis in movendo obiective; igitur ... Item sic: quando aliquid non est de essencia absoluti, illud absolutum virtute divina potest fieri sine illo: patet; nam absolutum est prius et independens ab illo. Sed tale fieri sine posteriori non inplicat contradiccionem. Sed quia potencia peccandi non est de esse liberi arbitrii, quia secundum Anselmum potencia peccandi nec est libertas, nec pars libertatis: ergo ... Item: aliqua creatura racionalis est inpeccabilis in primo instanti creacionis, ergo in quolibet posteriori. Antecedens patet: nam in primo instanti creacionis motus voluntatis cuiuscunque creature est naturalis et per consequens rectus. — In oppositum sensit Anselmus[3] in libro suo 'Cur Deus homo' libro 2°, ca° 2°, in fine respondens discipulo querenti: 'Cur non potuit Deus facere creaturam racionalem inpeccabilem' dicens: »Quia non potuit ipsam facere Deum.« Ergo nulla creatura racionalis potuit esse per naturam inpeccabilis, nisi ipsa mutaretur in naturam divinam.

---

[3]) *D*: Augustinus *I*.

Digitized by Google

Notandum est, quod posse non peccare et non posse peccare distingwuntur. Nam posse non peccare datum fuit libero arbitrio primi angeli et primi hominis, sed non posse peccare non fuit datum; quia si fuisset datum, tunc non potuisset peccare, et per consequens non peccasset. 2° notandum, quod non posse peccare et sic esse[4] inpeccabile secundum Petrum de Tha-
I rantasia quest. 1ª contingit ex deter|minacione potencie ad
102 A unum, ex 9° Methaphisice. Hec autem determinacio contingit dupliciter: vel ex necessitate nature, ut in animatis, vel brutis, vel ex dono gracie, ut in racionalibus creaturis. 1° modo non posse peccare (similiter inpeccabile) accipitur pure negative, quia illa nullo modo possunt peccare. 2° modo accipitur privative, sc. per privacionem actus ex condicione presupposita; ut quia racionalis creatura est confirmata per donum gracie, ideo est inpeccabilis et non potest iam actualiter peccare, ut patet de sanctis in patria.

Conclusio ergo sit ista: 'Non potuit Deus alicui creature habenti liberum arbitrium dare potenciam, ut non posset peccare secundum nature sue condicionem.' Probatur: inpossibile est eidem nature secundum idem simul inesse opposita. Sed omni creature habenti liberum arbitrium inest per naturam posse peccare. Patet: nam eo, quod est ex nichilo, potest deficere in voluntate, ergo et peccare; et per consequens ab eo removetur non posse peccare. Consequencia tenet ex eo, quod inpossibile est de eodem duo contradictoria predicari et hoc est[4], quod dicit S. Thomas in Scripto, quod »inpossibile fuit, ut servata libertate arbitrii alicui »creature conferretur, ut secundum nature sue condicionem non »posset peccare. Est enim ibi quasi contradictiva inplicacio, quia »si est liberum arbitrium, oportet, quod cause sue posset inherere, »vel non inherere; et si non potest peccare, non potest cause sue non inherere, quod est contradiccio.« Hec s. Thomas. Que quidem racio sua non valet, nisi secundum modum suum referendo posse liberi arbitrii, quod habet ex se, non ex gracia. Et per istud solvitur argumentum, quo quis obiceret de anima Christi, que existens creatura non potuit peccare ex gracia unionis humanitatis cum Verbo. Patet ergo, quod non potuit Deus creature habenti liberum
| I arbitrium dare potenciam, ut non posset peccare. Et suadetur
102 B adhuc illa conclusio sic: Omnis voluntas liberi arbitrii, que non est regula sue racionis, sed habet regulam superiorem se, potest peccare. Patet, quia potest a[5] prima[5] regula dimissa discrepare; sed in hoc consistit posse peccare: igitur ... Peccatum enim est discrepancia a regula sua superiori. Cum ergo nulla voluntas creata sit regula prima sue accionis, sed habet regulam superiorem se, cui tenetur conformari, et que illam potest obmittere, suspendens conservacionem a peccato, sicud fecit primo angelo et primo homini: igitur etc. Ad racionem primam negatur assumptum, nec Augustini

---

[4]) *D*: est *I*. — [5]) *D*: ad primam *I*.

Digitized by Google

auctoritas est in contrarium; non enim sequitur 'omnes homines naturaliter appetunt beatitudinem, ergo Deus potest dare creature habenti liberum arbitrium potenciam, ut non posset peccare'. Omnes enim homines appetunt beatitudinem, sed non appetitu elicito secundum ordinem voluntatis debitum ad ipsum obiectum. Vult enim malus et non vult; vult salvari, et non vult pro salvacione meritorie operari. Ad 2am negatur antecedens: Deus enim potest producere hominem sine risibilitate, et planum est, quod risibilitas non est essencia hominis, nec pars essencie et est posterior naturaliter homine, prout dicit Porphirius. Similiter Deus non potest producere substanciam, quin illa substancia habeat relacionem ad ipsum Deum; et tamen illa relacio non esset de essencia substancie. Ad 3am dicitur negando 1° maiorem. Ad probacionem: in primo instanti creacionis motus voluntatis cuiuscunque nature create est naturalis; istud negatur, si est actus elicitus a voluntate, est naturalis pro tanto, quia est informis. Aliter secundum alios diceretur, qui negarent voluntatem creatam posse habere ‖ in primo ‖ I instanti actum elicitum, nisi rectum, quod consequencia non valet, 102 C quia non est simile de primo instanti et de aliis sequentibus, quia secundum eos, quidquid est in primo instanti in creata voluntate, totum est in ipsum Deum redundans; et ideo si in primo instanti posset peccare vel peccaret, peccatum in creatorem redundaret. In aliis autem instantibus voluntas potest elicere actus in[6] se, qui sunt sibi inputabiles. Et patet, quod questio sit falsa.

<4.> *Utrum melius est non posse peccare, quam posse peccare?* Notandum, quod non posse peccare conparatur ad Deum, ad creaturam racionalem et creaturam irracionalem. In Deo[7] ergo est absolute laudabile, cum ipse sit liberri<m>us in suo arbitrio nullo modo potens peccare, sicut nec deficere. In homine est eciam laudabile non posse peccare, quia ex dono gracie, sicud in homine Christo. In brutis autem non est laudabile, quia determinantur ex necessitate nature Et hinc est, quod posse peccare in creaturis est laudabilius secundum quid, secundum b. Augustinum, quamvis non posse peccare absolute melius est eo, quod malo inpermixtius, et hoc exinde, quod confirmati sancti in patria non poterint peccare, quamvis prius poterant; et sic ab inperfeccione, vel ut dicatur, a minori perfeccione, que erat posse peccare, ad maiorem pervenient, sc. ut non possint peccare. Et patet, quod simpliciter melius est secundum Augustinum ex dono gracie non posse peccare, quam posse peccare.

<5.> *Ultrum Adam in statu innocencie habuit perfectam rerum cognicionem?* Et dicitur, quod sic. Nam Boecius ait, quod natura a perfectis sumit inicium. Adam autem est principium omnium hominum et ideo oportuit eum esse perfectum et ideo | I perfectus creatus est in statura corporis, in iusticia | voluntatis et 102 D

---

[6]) *I*: ex *D*. — [7]) *D*: ideo *I*. — [8]) *I*: ideo *D male*.

Digitized by Google

in sciencia racionis, et ideo habuit cognicionem rerum ad se pertinencium. Huiusmodi autem sunt res fruende, sc. totus mundus, qui factus est propter usum eorum, que utuntur et fruuntur, sc. ipse homo. Et ideo dicit Magister, quod homo habuit triplicem cognicionem: sc. Dei, sui et aliarum creaturarum. Unde noverat omnia naturalia ad eius usum et regimen pertinencia, sed non[8] noverat futura contingencia, nec occulta cordis presencia.

<6.> *Utrum Adam in statu innocencie videret Deum per essenciam?* Dicendum, quod non. Status enim innocencie stat quasi medius inter statum patrie et statum, qui nunc est. In statu autem <patrie> Deus videtur sine enigmate et speculo. In statu vie, qui nunc est, videtur in enigmate et speculo. Sed in statu medio videtur in speculo sine enigmate. Videbatur enim Deus per speculum ymaginis interne, per lucem intelligencie et per speculum creaturarum.

Sed *nota*: cum enigma inportet obscuritatem, tripliciter sumitur: triplex enim et tripliciter accidit obscuritas in intellectu humano. Prima est, quod de nichilo est; et secundum hoc deficit a talitate intellectus divini — et sic omnis intellectus creatus enigmaticus est. 2ª ex hoc, quod intellectus humanus intelligit inquirendo — et talis obscuritas accidit intellectui humano in conparacione ad intellectum angelicum, qui Deiformis est — et secundum utrumque istorum modorum homo in statu innocencie in enigmate vidisset. 3ª obscuritas sequitur intellectum humanum ex peccato et corrupcione carnis aggravantis — et sic nunc in enigmate videt homo, non autem tunc. Et patet, qualis perfeccio fuit in statu innocencie.

III 1
103 A

<Distinccio XXIV.>

Nunc diligenter investigari[1], oportet, quam graciam[2]...

<1.> *Distinccio 24ª* tractans de adiutorio homini contra peccatum a Deo dato: et primo continet, quod homo in creacione sua accepit potenciam, qua stare potuit et non amittere, quod accepit. 2° habetur[3], quod homo per talem potenciam potuit malum vitare, sed non mereri vitam eternam. 3° quod declinare a malo semper vitat penam, sed non semper meretur[2] palmam. 4° quod secundum Augustinum liberum arbitrium est facultas[4] racionis et voluntatis, qua bonum eligitur gracia assistente vel malum ea desistente; et dicitur liberum, quantum ad voluntatem, que ad utrumlibet flecti potest, arbitrium autem dicitur, quantum ad racionem, que habet discernere inter bonum et malum. 5° quod in

[1]) *D*: invstigari *I*. — [2]) *D*: *om. I*. — [3]) *I*: *om. D*. — [4]) *Codd* : et *add. I*.

Digitized by Google

anima racionali est voluntas naturalis, qua naturaliter vult bonum, licet exiliter, nisi gracia adiuvet. 6° quod$_5$ animalia bruta liberum arbitrium non$_2$ habent$_2$, quia carent racione: habent tamen appetitum sensualitatis. 7° quod sensualitas est quedam anime vis inferior, ex qua motus ad sensibilia est, racio vero est anime vis superior, que superius intendit; et$_6$ quod racione homo$_7$ bruta excellit et in sensualitate cum brutis communicat. 8° quod spiritualiter sensualitas in omnibus$_8$ est, ut serpens, inferior pars racionis, ut mulier, superior pars racionis, ut vir, qui dominari debet et mulierem a serpentis suggestione cohibere; inter que in anima hominis existit ymago coniugii primorum parentum. 9° (ut breviter perstringam) habetur, quod quando peccatum ita in animo concipitur, ut illud facere disponat, vel perficiat, aliquando frequenter, aliquando semel, vel eciam quando delectacione cogitacionis diu tenetur, mortale | est; *I* cum vero in sensuali motu tantum est, veniale est et levissimum. *103 B*

<2.> Pro hiis quibusdam sunt hii *versus*:

A non proficere, tunc stare cum potuisset
vitam$_2$ eternam$_2$ malum$_2$ hominem$_2$
Nec vitando malum meruisset, ad hocque nil hunc
Traxit, nos nunc, sed mala non faciendo meremur.
liberum$_2$ vis$_2$ anime$_2$ superior$_2$ i. e. naturalis$_2$ voluntas$_2$, que$_2$ dicitur$_2$ synderesis$_2$
Arbitrium racio rectum quoque velle creato
sc.$_7$ racionem$_2$ et$_2$ naturalem$_2$ voluntatem$_2$ inclinantem$_2$ ad$_2$ bonum$_2$
Dantur in auxilium, per que$_9$ caveat sibi casum.
sc.$_{10}$ coadiuvans$_2$ illa$_2$ sc.$_7$ racionem$_2$ et$_2$ naturalem$_2$ voluntatem$_2$ inclinantem$_2$ ad$_2$ bonum$_2$
Gracia si detur eadem, par quisque meretur.
homine$_2$ sensualitas$_2$ superior$_2$ pars$_2$ racionis$_2$ inferior$_2$ pars$_2$ racionis$_2$
Sunt in peccante modo serpens, vir, mulierque.

Primus versus sic construitur: 'A', i. e. 24ª distinccio signat, supple: quod homo accepit in creacione potenciam, qua 'non proficere tunc potuisset', cum, i. e. quamvis, stare potuisset; alii autem versus sunt plani et non conprehendunt plane totam materiam distinccionis.

<3.> *Utrum liberum arbitrium sit habitus?* Dicendum, quod quamvis aliqui dixerunt liberum arbitrium esse habitum, aliqui potenciam per habitum perfectam non infusum vel aquisitum vel$_{11}$ naturalem, per quem facile est in actum suum exire in tantum, ut dominium sui actus habere dicatur, potest tamen dici probabiliter, quod est potencia, qua bonum vel malum eligitur.

Et nota, quod dicit Bragwardin, quod pocius deberet dici 'arbitrium liberum', quam 'liberum arbitrium', quia arbitrium precedit libertatem, sc. iudicium racionis accepcionem voluntatis, et dicit, quod arbitrium liberum est potencia racionalis racionabiliter

---

[5]) *D*: quod anima quod *I*. — [6]) *D*: ex *I*. — [7]) *Codd.*: *in I inclare.* — [8]) *I*: nobis *D*. — [9]) *I*: quem *D*. — [10]) *Ex coni.*; *om. I*, si *D*. — [11]) *Codd.*: super *add. I*.

Digitized by Google

iudicandi et voluntarie exequendi. Et quamvis pulcra sit ista sentencia et ymaginacio, tamen cum in vi vocis non sit multa intricacio ponenda, ideo dicendum est cum b. Augustino et omnibus aliis 'liberum arbitrium' ita, quod ante ponatur 'liberum' propter volun-
5 tatem, que est tamquam imperator, in accepcione non habens alium supra se, per modum diffinicionis et sentenciacionis, et demum
|| I ponatur 'arbitrium', | quod est in racione, que racio est tamquam
103 C assesor imperatoris per modum discrecionis. Nam licet racio dicatur esse sicud rex in regno anime, quoad potenciam apprehensivam,
10 voluntas tamen est superior, quoad electivam; nam iudicante recte racione, sicud vero consiliario regni anime, quod luxuria est summopere fugienda, voluntas adhuc est libera, an velit vel nolit luxuriam evitare.

<4.> ***Utrum liberum arbitrium nominet unam potenciam***
15 ***vel plures?*** Dicendum, quod quamvis aliqui dixerunt, quod nominet plures potencias secundum essenciam, sicud totum integrale nominat vel colligit plures partes, potest tamen dici, quod nominat tantum unam potenciam secundum essenciam, sc. voluntatem, secundum quod in ea manet virtus racionis. Virtus enim potencie
20 precedentis manet in potencia sequentis, sicud ex actibus patet; actus enim appetitive potencie presupponit actum apprehensive et virtus apprehensive manet in appetitu; et ita liberum arbitrium colligit plures potencias virtualiter, sed unam secundum essenciam, quia animam racionalem, cuius pars est racio, in qua est arbitrium
25 et in qua est voluntas, respectu cuius dicitur liberum, quia ad utrumlibet potest flecti. Et hinc dicit Augustinus, quod liberum arbitrium est facultas et racionis et voluntatis.

<5.> Item queritur ***de diffinicione sensualitatis***, que est quedam vis inferior, ex qua est motus, qui intenditur in corporis
30 sensus atque appetitus rerum ad corpus pertinencium[12], quomodo intelligatur. Ad quod sciendum, quod sensualitas et sensibilitas, vel melius dicendo sensitivitas, differunt: nam sensitivitas omnes partes sensitive conprehendit, tam apprehensivas de foris, quam apprehensivas de intus, ut estimativam et ymaginativam. Unde
| I sensitivitas est potencia ipsius sensus, qua aptus est sentire, | sensu-
103 D alitas autem magis nominat illam partem tantum, per quam movetur animal ad aliquod appetendum vel fugiendum. Sicud autem intelligibile illud, quod apprehensum est, non movet voluntatem, nisi apprehendatur sub racione boni vel mali, ita apprehensio ipsius
40 sensibilis non causat motum aliquem vel appetitum, nisi apprehendatur sub racione convenientis vel disconvenientis: hoc autem conveniens, quod sensualitatem movet pro racione sue conveniencie, est apprehensum a sensu, licet inimicicia lupi neque videndo nec audiendo percipitur, sed estimando. Et ideo motus sensualitatis
45 in duo tendit: in ea, que secundum sensus exteriores delectabilia

---

[12]) *D*: pertinenciam *I*.

Digitized by Google

sunt, et secundum hoc dicitur, quod ex sensualitate motus, qui tendit in corporis subiectum, ea, que nociva vel conveniencia corpori, sensus cognoscunt, eciam secundum solam estimacionem. Et sic ex sensualitate dicitur esse appetitus ad corpus pertinencium. Et quia sensualitas dividitur in irascibilem et concupiscibilem, ideo ille due vires differunt: nam irascibilis est vis, qua sensus movetur ex presencia obiecti disconvenientis[13], vel apparencia disconvenientis[13], vel ex abstraccione[14] vel absencia convenientis, vel apparentis convenientis. Patet discurrendo per omnes sensus corporis, et specialiter gustus et tactus, quia hii duo sensus animali sunt magis necessarii, ut patet ex 3° De anima. Vis autem concupiscibilis est vis, qua sensus movetur vel aptus est moveri ex absencia obiecti convenientis vel apparentis convenientis vel ex presencia per modum delectacionis. Et ista vi heu homines valde peccant, volentes ||| omni delectabili sensus pascere; et vi irascibili | *I* peccant eciam multipliciter, nolentes cum Domino quidquam pati[15]. *104 A*

Notandum eciam, quod in nobis est triplex *appetitus*, sc. naturalis et sensitivus et racionalis. Naturalis appetitus est, quem ymaginacio non gignit, sed precedit ymaginacionem, et causatur ex naturalium qualitatum disposicione, ut est appetitus cibi propter indigenciam nature et consimiles. Et hic appetitus non directe subiacet racioni, nisi de quanto antecedenter potest homo preservare carnem a talibus, a quibus preservata non habebit motus ad malum, et per consequens nec peccatum. Appetitus sensitivus est, qui ex precedenti ymaginacione sequitur. Unde semper iste causatur ex ymaginacione et sensualitate vel percepcione ex sensu vel ymaginacione, et est posterior priori[16]. Verbi gracia: moventur alicui genitalia eo non precogitante nec aliquid presenciente, quia est iuvenis recens; fit ibi appetitus naturalis, non sensitivus. Sed dum moventur ex ymaginacione vel previsione mulieris, tunc est appetitus sensitivus, qui causatur[17] ex sensu exteriori, sc. visu, vel interiori sensu, sc. ymaginativa potencia. Appetitus autem racionalis est, qui consequitur apprehensionem racionis. Ex hiis patet, quod sensualitas est conpletive appetitus[18] sequens sensum[19] vel ymaginacionem, natus tendere in delectabile carnis[20]. Et scito, quod appetitus sensitivus aliquando movetur ad obiectum non habitum, et dicitur ille motus desiderium; quandoque movetur ex obiecto presenti vel habito, et dicitur ille motus delectacio. Sed | quia | *I* quandoque desiderium concomitatur spes de obiecto habendo et *104 B* ex hoc obiectum iam habetur aliqualiter, licet non in re, tamen in spe; et ideo quandoque eciam delectacio est in sensualitate, que non est circa obiectum presens in re, et hec est delectacio inconpleta: et iuxta ista tres motus sunt sensualitatis, qui eciam

---

[13]) *D*: distinccione mentis *I pessime*. — [14]) *I*: ab exstraccione *D*. — [15]) *D*: parati *I male* — [16]) *D*: pari *I male*. — [17]) *D*: causantur *I*. — [18]) *D*: appetens *I*. — [19]) *D*: secundum *I pessime*. — [20]) *I*: carni *D*.

Digitized by Google

sunt communes porcioni mentis, sc. desiderium, delectacio et delectacio inconpleta, sequens spem de obiecto non habito, et delectacio conpleta de obiecto habito. Est eciam quartus motus delectacionis, sequens cogitacionem de obiecto convenienti, qua quidem cogitacione obiectum aliquomodo habetur. Forte talis delectacio potest consequi solam apprehensionem obiecti, dato, quod non sit spes de illo consequendo; sed quia porcio mentis ad virtutem spiritualem pertinet que est reflexiva super se, ideo non solum ipsa potest delectari in obiecto, sed potest reflecti super istam delectacionem consequentem cogitacionem suam de obiecto cum spe obtinendi illam sine spe, et in illa delectacione sibi conplacere; et talis conplacencia reflexa dicitur consensus in delectacionem; talis autem consensus in delectacionem talem respectu obiecti, quod est bonum delectabile sensualitati, formaliter inest porcioni inferiori, permissive tamen porcioni superiori, cuius est cohibere et regere porcionem inferiorem respectu talis obiecti; motus autem porcionis superioris dicitur motus consimilis predictis motibus[21], sed circa obiecta spiritualia, circa que cogitare, delectari et se reflectere habet porcio mentis superior.

<6.> Sed ut hec lucidius pateant, queritur, ***utrum racionis porcio superior sit distincta ab inferiori.*** Videtur, quod non. Nam
|| I potencia non diversi||ficatur per diversos habitus, sed porcio
104 C superior dicitur, prout bono sapiencie perficitur, inferior, prout dono sciencie, ut dicitur in littera. — In oppositum sic: quecumque sic se habent, quod aliquid est in uno, quod non est in altero illorum, illa distingwuntur. Sed secundum Augustinum 12° De Trinitate ca° 4° ymago Trinitatis est in superiori porcione et non in inferiori; igitur distingwitur. Item: distingwuntur potencie per obiecta (ex 2° De anima), sed porcionis superioris obiectum est ens eternum, inferioris temporale, que distingwuntur plus, quam genere; ergo et potencie distingwuntur. — Notandum hic, quod[21] porcio superior anime est tota pars mentis, ut includit tres potencias, in quantum respiciunt pro obiecto ens[22] eternum; porcio autem inferior est tota pars mentis, prout includit tres potencias, ut respiciunt immediate ens temporale. Et sic dicitur pars superior ab obiecto superiori, et pars inferior ab obiecto inferiori, quod directe et inmediate respicit. Tota autem mens dicitur, ut includit tres potencias et respicit totum ens pro obiecto; sub ente autem primum gradum superioritatis secundum dignitatem simpliciter tenet ens eternum, gradum inferioritatis simpliciter tenet omne[23] ens temporale et creatum. Ex quo patet, quod secundum respectum ad obiectum debet accipi gradus in ista triplici[24] potencia porcionis superioris et inferioris, ut dicunt b. Thomas et Scotus. Secundum alios vero bene racionis porcio superior et inferior dicuntur distingwi non solum racione obiectorum, sed eciam racione mediorum, quia racio superior versatur circa aliquod temporale

[21]) *D*: *om. I.* — [22]) *I*: *om. D.* — [23]) *D*: omnes *I.* — [24]) *D*: tripli *I.*

Digitized by Google

per raciones eternas, ut fornicacionem non esse faciendam, quia Deus prohibet et Deus ea offenditur, et eternaliter vult, ne quis fornicetur. Sed porcio mentis inferior | versatur circa idem per | *I* raciones temporales, ut fornicacionem non esse faciendam, quia *104 D* est inhonesta, quia proximus offenditur, scandalizatur, pena pro ea infligitur per iudicem secularem, vel penitencia gravis, et sic de ceteris circumstanciis sive racionibus temporaliter transeuntibus. Et scito, quod b. Thomas in Scripto et Scotus in Scripto tenet, quod porcio superior et inferior sunt tantum una potencia secundum substanciam, sed secundum habitum et actum habent distinctas raciones circa obiecta. Et patet, quod questio est vera; et negatur assumptum factum in contrarium. Unde et Magister dicit, quod humana mens non per essenciam, sed per officia geminatur. Dicit enim in textu: »nec eam, se mentem, nisi per officia geminamus.«

<7.> Queritur, *quid sit synderesis*[25]. Et innuit Magister in littera, quod est quedam voluntas anime naturalis, qua naturaliter vult bonum.

Pro quo sciendum, quod sicud racio in speculativis deducitur ab aliquibus principiis per se notis, sicud sunt 'omne totum quantitativum est maius sua parte'; 'quecunque uni et eidem sunt eadem, inter se sunt eadem' et similia, quorum habitus intellectus dicitur, — ideo oportet, quod racio practica in practicis ab aliquibus principiis per se notis deducatur, sicud est 'nullum malum est faciendum' vel 'in omnibus est Deo obediendum' vel 'omne bonum est diligendum' et horum habitus synderesis dicitur. Unde 'synderesis' a racione practica distingwitur non substancialiter, sed per habitum innatum. Nam synderesis habitum nominat tantum, vel saltim potenciam habitui innatam. Sicud ergo prima principia per intellectum apprehenduntur in speculativis, sic per synderesim apprehenditur bonitas in practicis, vel a nobis operabilibus; et hec vis convenienter scintilla dicitur, quia sicud scintilla est || modicum quid evolans et modice virtutis, sic hec vis valde || *I* exiliter et tenuiter vult bonum, nisi gracia adiuvet, ut dicit Ma- *105 A* gister in littera. Item: sicud non contingit in speculativis intellectum errare circa cognicionem primorum principiorum, quin semper repugnet omni ei, quod contra principium dicitur, ita eciam non contingit errare in practicis principiis primis, et propter hoc dicitur; superior racionis scintilla, que synderesis est, extingwi non potest, sed semper repugnat omni ei, quod contra principia naturaliter sibi tradita sit. Item scias, quod, sicud Aristoteles dicit 7° Ethicorum, racio in eligendis et fugiendis quibusdam syllogismis utitur; in syllogismo autem esse triplex consideracio secundum tres proposiciones, ex quarum duabus[26] concluditur

[25]) *D*: sindirisis *I*. — [26]) *D*: duarum *I male*. — [27]) *I*: concluditur *D*.

Digitized by Google

tercia. Ita etiam contingit in proposito, dum tamen racio in operandis ex naturalibus principiis circa particularia iudicium assumit. Et quia naturalia principia iure ad synderesim pertinent, raciones autem magis appropriate ad opus pertinent et habitus, quibus racio superior et inferior disiunguntur, ideo synderesis in syllogismo maiorem ministrat, racio vero, cuius consideracio est de actu, minorem subsumit, sive sit racio superior sive inferior. Consideracio autem conclusionis elicite est consideracio$_{97}$ consciencie: ideo consciencia ex premissis concludit. Verbi gracia: synderesis hanc maiorem ponit: 'omne malum est vitandum' racio superior hanc assumit: 'adulterium est malum, quia lege Dei prohibitum', sive racio inferior assumit istam: 'adulterium est malum, quia inhonestum et iniustum', consciencia concludit, quod adulterium est vitandum. | *I* Et iste syllogismus denominatur a conclusione syllogismus | con-
105 B sciencie. Et simili modo fit syllogismus penitencie sic arguendo: 'Omnis peccans debet puniri; sed Iudas est peccans, igitur debet puniri'; similiter in syllogismo confessionis sic arguendo: 'Omnis, qui peccat, debet Deo confiteri; sed ego sum peccans, igitur debeo Deo confiteri'

Ex iam dictis potest patere, qualiter differant lex naturalis, synderesis et consciencia; quia lex naturalis nominat ipsa principia iuris, synderesis vero nominat habitum eorum, sive potenciam cum habitu, consciencia vero nominat applicacionem quandam legis naturalis ad facienda per modum conclusionis etc.

<Distinccio XXV.>

IAm vero ad propositum redeamus$_1$, sc. ad liberum arbitrium$_1$ ...

<1.> *Distinccio 25^a*, tractans de condicionibus liberi arbitrii, 1° continet, quod secundum philosophos liberum arbitrium est liberum de voluntate iudicium; 2° quod liberum arbitrium est solum futurorum, que possunt ab$_2$ ipso fieri vel non fieri; 3° quod liberum arbitrium aliter est in Deo, aliter in creaturis; 4° quod liberum arbitrium est in beatis, licet peccare non possunt: 5° quod in homine notantur quatuor status liberi arbitrii, sc. ante peccatum et post peccatum ante gracie reparacionem$_3$, post reparacionem gracie ante confirmacionem, post glorie adepcionem; 6° quod homo tripliciter liber sit; 7° quod liberum arbitrium non est in omnibus equaliter, quia unus est pronior alio ad bonum, similiter ad malum.

---

[1]) *Codd.*: *verba sequentia om. D.* — [2]) *D*: a *I.* — [3]) *Codd.*: et *add. I.*

Digitized by Google

<2.> Unde[4] *versus*:

B notat, arbitrium quid sit, dicitque, quod ipsum
Pertinet ad sola, quamvis non cuncta, futura.
Et Deus est liber et sancti; sed modus alter[5].
in statu innocencie liber, in statu <lapsus> liber, in[6] statu reparacionis liber[6], in statu glorie[4] liber
Factus homo, lapsus, reparatus, glorificatus
Arbitrium quadrant, quod culpa prius viciabat, || *I*
Quod cogi nequit et culpa penaque carens est. *105 C*
Liber tripliciter ex arbitrio fit, ut alter[5]
Ad mala fit pronus, ac ad bona pronior unus.

<3.> Dubitatur, ***utrum voluntas sit nobilior intellectu***. Arguitur, quod non: potencia, que per aliam regulatur, est minus nobilis; sed voluntas per intellectum regulatur eo, quod nichil debet acceptare, nisi quod racio recte iudicat acceptandum. Unde dicitur voluntas recta, dum est recte racioni conformis, et non recta, dum ab ea deviat. 2° sic: potencia magis limitata videtur esse minus nobilis; sed[7] voluntas est potencia magis limitata intellectu[7] eo, quod intellectus extendit se ad malum, et non ad[8] ens, voluntas autem non sic, quia solum ad bonum. 3° sic: voluntas de se ceca est, sed intellectus videns; sed nobilius est universaliter visivum ceco, igitur . . . In oppositum sic: voluntas illa premiat hominem finaliter; si bona fuerit, premiat beatitudine; si mala, dampnacione. Ergo cum Deus non iudicet hominem propter intellectum principaliter, sed propter voluntatem, sequitur, quod eum punit vel premiat propter voluntatem principaliter, tamquam magis dignum. Sic[9] enim universaliter a recte iudicantibus pena vel premium datur maiori principaliter et non minori.

Circa istam questionem sunt opiniones: una dicit[10], quod absolute et simpliciter intellectus est nobilior voluntate 1° racione obiecti formalis nobilioris, quod est ens in quantum ens, quod est nobilius quam obiectum voluntatis, sc. bonum, 1° racione prioritatis, 2° racione simplicitatis; 2° intellectus dicitur nobilior voluntate racione actus, a quo dependet actus voluntatis, et non e contra; modo independens | ut huius<modi> est dignius suo dependente. | *I*
Et sunt pro ista opinione auctoritates: prima Philosophi 12° *105 D*
Methaphisice, in qua arguit maximam nobilitatem Dei racione intellectus; 2ª racio 4° Ethicorum ca° 8° dicens: »Intellectus »est optimum eorum, que in nobis sunt«; 3ª Augustini contra Faustum dicens: »In omnibus actibus anime contemplacio pre»cellit«: si ergo actus ipsius intellectus precellit actum voluntatis, ergo et intellectus precellit voluntatem.

[4]) *D*: *om. I.* — [5]) *D*: aliter *I.* — [6]) *D*: *verba* in ∾ liber *om. I.* — [7]) *Codd.*: *verba* sed ∾ intellectu *in I errore iterata.* — [8]) *D*: *om. I.* — [9]) *D*: si *I.* — [10]) *I*: dicens *D.*

Digitized by Google

Opposita opinio dicit, quod voluntas est absolute nobilior intellectu eo, quod habet in potencia sua actum ipsius intellectus eo, quod[11] in potencia sive potestate voluntatis est facere intellectum considerare vel cessare ab obiecto. Unde videtur esse sicud inperator super regem, ut dictum est in questione distinccionis inmediate precedentis, 2° ex eo, quia voluntas est liberior in exeundo in actum suum, quia potest velle, quando vult, sed intellectus non potest intelligere, quando vult; 3° ex eo, quod per voluntatem magis unitur homo cum optimo, quam per intellectum, cum voluntate facit se idem esse cum amato. Unde dicunt aliqui et bene, quod unio intellectus cum Deo est quasi unio ipsius visus cum visibili, sed unio per voluntatem est quasi per modum amplexus. Unde et sancti voluntati attribuunt vim unitivam et non intellectui; ex voluntate enim debet esse duorum vel plurium quasi unum cor et anima una. 4° ex eo, quod voluntatis actus nobiliori modo terminatur in obiecto. Nam intellectus terminatur ad obiectum per intelleccionem, ut aliquo modo est in intellectu, unde intelleccio est motus are[12] ad animam, sed actus amoris terminatur ad ipsum obiectum, ut in se est. Totus enim
III I motus voluntatis videtur incipere ab obiecto et redire in obiectum;
106 A et constat, quod in isto reditu amor inmediacius attingit, quam intelleccio. — Sunt eciam auctoritates pro ista opinione: 1ª Anselmi De conceptu Virginali, ubi voluntatem vocat reginam anime, attribuens sibi dominium tocius regni anime; 2ª est Bernhardi 'De libero arbitrio' dicens: »Habet aliquid sane voluntas, »quocunque voluerit se vertere, racionem comitem et quodammodo »pedisequam.« Ecce hoc expresse sonat, quod voluntas est quasi domina, et racio quasi pedisequa: ergo voluntas nobilior.

Quidquid sit de difficultatibus oppositis eligendum, videtur michi, quod racio est dignior voluntate racione regiminis: e contra voluntas est racione dignior racione libertatis, quoad acceptacionem, quod recta racio iudicat, sicud dictum est in questione precedentis distinccionis; et sic mutuo se precellunt, sed ex diversis causis. Si autem queritur, que simpliciter est nobilior potencia, videtur michi, quod voluntas racione premii et racione libertatis, ut argutum est prima racione pro ista parte. Et iuxta hanc opinionem dicetur sic ad argumenta: ad primum negatur antecedens. Unde quamvis imperator regulatur per consiliarium, non tamen consiliarius est dignior imperatore. Ad secundum negatur minor. Ad tercium negatur minor: sepe enim cecus dignior est vidente; consequenter ad alia argumenta Et ad auctoritates: ad 1ᵐ de obiecto, cum dicitur: »Formalis racio obiecti intellectus »nobilior est«, negatur hoc; ad 2ᵐ, quamvis actus voluntatis dependet quodammodo ab actu intellectus, tamen, quia est ut dominus et finis ipsius actus intellectus, ideo est ipso nobilior, et non sim-

[11]) *Codd.*: habet *add. I.* — [12]) *Sic codd.*

Digitized by Google

pliciter e contra. Ad auctoritatem Philosophi primam dicitur concedendo | eam, sed per hoc non excluditur nobilitas voluntatis | *I* Dei, quin sit tam nobilis ex sua liberrima voluntate, sicud ex suo *106 B* nobilissimo intellectu. Ad 2am dicitur, quod intellectus est optimum in nobis, i. e. ipsa anima intelligens; vel si capitur ibi intellectus pro potencia intellectiva, tunc dicitur, quod est optimum in regendo nos. Ad auctoritatem Augustini dicitur: contemplacio cum delectacione precellit, in qua delectacione statim ponitur actus voluntatis, racione cuius contemplacio est accepta.

<Distinccio XXVI.>

Hec est gracia operans et cooperans; ope,<rans> . . .

<1.> *Distinccio 26a* tractans de gracia, qua homo, si perstitisset, proficere debuit. Et 1° continet, quod duplex est gracia, sc. preveniens, que dicitur operans, que voluntatem preparat, ut fiat bona; altera cooperans, que voluntatem iam iuvat, ut proficiat. 2° quod voluntas est animi motus cogente nullo ad aliquid admittendum[2] vel adipiscendum. 3° quod gracia prevenit bone voluntatis meritum. 4° quod gracia preveniens voluntatem et preparans est fides cum dileccione. 5° quod voluntas hominis quedam dona prevenit Dei, quia eam comitatur gracia adiuvans, in quibusdam prevenitur, quia eam prevenit gracia operans, sc. fides cum karitate. 6° quod fides solum est in eo, qui vult credere, cuius bonam voluntatem fides prevenit, non tempore, sed causa et natura. 7° quod bona voluntas sine karitate non est. 8° quod intellectus bonorum precedit concupiscenciam[3], et ipsa delectacionem, que fit per fidem et karitatem, qua habita vere bona est voluntas, qua recte vivitur[4], ipsaque fidei comes est, non prima. 9° quod graciam prevenientem et cooperantem in homine || precedunt quedam bona, ex quibus || *I* tamen vitam non meretur, nec graciam, qua iustificatur. 10° quod *106 C* non negamus multa bona fieri ab homine per liberum arbitrium ante graciam, qua iustificatur. 11° quod eadem gracia dicitur operans et cooperans, idemque donum, eadem virtus, sed propter eius diversos effectus diverse nominatur. 12° quod tria sunt genera bonorum: magna, media et minima; magna sunt virtutes, quibus homo bene utitur et male uti non potest, quia virtus est bonus usus mediorum, sive liberi arbitrii; media sunt potencie anime, sine quibus recte vivi non potest; minima sunt bona corporalia,

---

[1]) *I*: *om. D.* — [2]) *D*: ad imitandum *I.* — [3]) *D*: conpisenciam *I male.* — [4]) *D: in I inclarum.*

Digitized by Google

sine quibus recte vivi potest; mediis autem potest homo bene et male uti. Omnia dicta bona a Deo sunt.

<2.> Unde *versus*:

bonam voluntatem operans
C rectum velle dat gracia preveniens te;
gracia cooperans
Altera post sequitur, volitum qua perficietur.
aliter[5] voluntatem simpliciter bonam voluntatem gracia cooperans[6]
Gracia non velle, sed velle bonum preit; hecque
dileccione gracia operans bonos
Est formata[7] fides; preit et facit; ista volentes
i. e. gracia preveniens dona
Prevenit; hinc[8] per eam preventus homo; data quedam
bonam voluntatem temporaliter
Rectum velle fides causa preit; est simul[9] hora.
Cogito rem bonam voluntatem concupisco i. e.[10] cum consensu[11]
Cerno bonum primo, post velle volo volo tandem:
Hoc est velle bonum, sed tale fides facit ipsum.
i. e. gracia operans gracia cooperans
Quod preit et sequitur, unum donum reputantur,
Sed duplex actus duplex nomen facit eius.
virtus[12] corporalia[12] potencie[12] anime[12]
Est tibi forte bonum magnum, minimum[13], mediumve.

<3.> Dubitatur, *utrum gracia*[14] *gratum faciens aliquid* | *I* *ponat in gratificato*. Dicendum, quod sic: Nam | de non grato
106 D fieri gratum, vel de minus grato magis gratum, mutacionem inportat et non aperte gratificantis Dei, quia in ipso ut Deo nulla potest fieri mutacio, ergo oportet, quod aperte gratificati; et hoc oportet vel ab ipso solum removendo, aut aliquid ponendo. Si removendo solum, ergo id, quod relinquitur de natura, per se sufficit ad merendum et ad gloriam, quod est hereticum; si ponendo, tunc habetur intentum, quod gracia aliquid ponit; illud autem, quod gracia ponit, est aliquid creatum informans animam, quod oportet esse novam formam. Et quia Deus non potest esse forma alicuius, nisi exemplaris, ideo oportet graciam esse formam informantem animam ut subiectum. Nam sicud ad illuminacionem exteriorem alicuius corporis requiritur aliquid illuminans per modum efficientis et aliud per modum informantis, sicud sol vel radius efficientem illuminat aerem, lux autem causata est formaliter in aere: sic ad illuminacionem anime interiorem requiritur duplex lux: una per modum efficientis, que est increata, alia per modum forme inherentis, que est gracia creata ipsam animam perficiens et faciens gratam Deo: et huiusmodi gracia est accidens ipsius anime, quod non potest aliqua pura creatura efficere, quamvis

---

[5]) *I*: *om. D.* — [6]) *I*: operans *D.* — [7]) *D*: forma *I.* — [8]) *D*: hic *I.* — [9]) *I*: suum *D.* — [10]) *D*: *om. I.* — [11]) *D*: sensu *I.* — [12]) *I*: *om. D.* — [13]) *D*: wedomini *I.* — [14]) *Codd.*: *in I iteratum.*

Digitized by Google

potest bene vel melius se ad illam recipiendam disponere auxilio Domini adiuvante.

Actus autem sive primus effectus gracie est, ut acceptum faciat; accepcio autem per prius respicit animam, quam operacionem. Unde dicitur Genes. 4°, quod respexit Deus ad Abel et ad munera eius, prius acceptans offerentem, ||| quam eius munera. Et ‖ I hinc est, quod nullum munus, nullus actus hominis est vite eterne 107 A meritorius, nisi ab anima processerit, que est accepta Domino per graciam gratum facientem[10]. Ista eciam gracia in novo homine dicitur esse una forma, quamvis dicitur esse plures gracie racione virtutum, quas gratas facit Deo in ipso homine. Et sic dicitur alia gracia demonia eiciendi, alia predicandi, alia contemplandi; sic enim est in naturalibus unus actus primus, qui est vivere ab uno principio, sc. anima, sed actus secundus, qui est operacio, est multiplex et a diversis potenciis Ita vivere spirituale est ab uno principio, sc. gracia, sed operacio et mereri multiplex a diversis principiis, sc. virtutis.

<4.> *Quomodo autem gracia dicitur multiplex et quid est*, dixi in questione circa distinccionem 4am. Sed hic[15] adhuc dico, quod gracia diversos effectus habet in nobis: primum effectum esse divinum: gracia enim dat quoddam esse divinum et spirituale; secundum effectum facit, sc. esse meritorium, quia sine gracia nichil est meritorium vite eterne; 3m effectum facit, sc. vitam beatam, ad quam per graciam pervenitur. — Sciendum eciam, quod in actibus gracie et voluntatis est quidam ordo, quia primum est opus interius, secundum opus exterius, quo voluntas conpletur. Et secundum hoc Augustinus videtur diversimode accipere graciam prevenientem et subsequentem, considerato ordine meriti: ad primum, quod subsequitur, nominat graciam prevenientem, que est principium[16] merendi, graciam subsequentem ipsum habitum glorie, qui beatam efficit vitam in nobis. Unde dicit: »Liberum arbi- »trium de natura et gracia prevenit, ut vocemur, et subsequitur, | I »ut glorificemur.« Secundum vero | ordinem actus interioris ad ex- 107 B teriorem nominat graciam prevenientem, que causat motum interiorem racione voluntatis graciam subsequentem, que opus exterius conplet. Unde dicit: »Prevenit voluntatem, ut bonum velit, sub- »sequitur, ut bonum perficiat« et sic procedit Magister in littera per totum. Secundum vero ordinem cause, quod causat opus, ponit graciam prevenientem, que dat anime quoddam esse salubre et spirituale, et graciam subsequentem, que opus meritorium causat. Unde dicit, quod gracia prevenit, ut salvemur, subsequitur, ut sanati negociemur. Et primo modo gracia pertinet ad statum vite future[17].

---

[15]) *I*: hoc *D*. — [16]) *I*: primum *D*. — [17]) *I*: eterne etcetera etc. *D*.

Digitized by Google

<Distinccio XXVII.>

Hic videndum est, quid sit virtus et[1] quid[1] <actus> . . .

<1.> *Distinccio 27ª*, ostendens, quid sit virtus, et quod non est a nobis effective. Et primo continet, quod virtus est bona qualitas mentis, qua recte vivitur, et qua nullus male utitur, et quam solus Deus in homine operatur. 2° quod quidam tradunt non inerudite virtutem esse bonam mentis qualitatem sive formam animi, que informat animam, que non est motus vel affectus animi, sed ea liberum arbitrium iuvatur, ut ad bonum moveatur et erigatur. 3° quod gracia non est actus, sed causat bonum actum cum libero arbitrio. Unde gracia, que est virtus, non est usus liberi arbitrii, sed ex ea pocius est usus liberi arbitrii; nec gracia est meritum, sed cum libero arbitrio ipsum facit. 4° quod per actum gracie meremur iustificacionem in presenti et vitam eternam in futuro, et quod sine karitate nec credere, nec sperare meritum est
‖ *I* vite. Karitas enim est Spiritus Sanctus, qui qualitates ‖ anime in-
107 C format et sanctificat[6]. Et Magister in isto non tenetur, sicud dictum est in distinccione 17ª primi libri, ubi dicit Magister, quod karitas, qua diligimus Deum, non est aliud, quam Spiritus Sanctus. 5° habetur, quod licet aliqui dicunt bonos usus naturalium potenciarum esse virtutes, non tamen omnes, sed tantummodo interiores, qui in mente sunt, exteriores vero, qui per corpus generantur, non virtutes esse dicunt, sed opera virtutum. 6° quod isti nichil aliud dicunt virtutes esse, quam affectus bonos mentis, vel motus mentis, quod Deus facit in homine, non homo. 7° quod predictarum duarum sentenciarum, sc. an virtutes sint habitus vel actus et usus naturalium virtutum, iudicium Magister relinquit lectoris examini diligentis. Notandum eciam, quod Magister superius non tenetur a quibusdam, ubi dicit, quod virtutes non sint, nisi boni usus et opera virtutum, quia secundum hoc in dormientibus non essent virtutes.

<2.> Pro iam dictis sunt hii *versus*:

i. e. qualitas animi virtutem
D virtus format animum, solus Deus hanc dat;
i. e.[2] liberum meritorium
Hec iuvat arbitrium, meriti producat ad actum.
que est habitus principaliter
Ergo fide vitam non, sed credendo mereris:
Gracia nam meritum non est, tamen efficit ipsum.
Quidam virtutes dicunt motus fore mentis.

<3.> Queritur, *utrum diffinicio virtutis, quam ponit Augustinus, sit bona.* Et arguitur, quod non. Nam sequeretur, quod

---

[1]) *I*: *om*, *D*. — [2]) *D*: *om*. *I*.

Digitized by Google

puer existens in gracia esset virtuosus. Consequens contra Philosophum 1° Ethicorum. Sed consequencia probatur: Nam puer existens in gracia habet bonam qualitatem mentis, qua recte vivit eo, quod sine vicio vivit[3], et sic de aliis particulis diffinicionis; igitur consequencia bona. 2° sic: illa diffinicio virtutis est superflua, igitur mala. Antecedens probatur: Nam | sufficit dicere 'virtus est bona qualitas mentis, qua recte vivitur.' | I 107 D

Dicendum, quod questio est vera. Unde in diffinicione tanguntur omnes cause virtutis: causa formalis tangitur in genere et differencia, cum dicitur 'bona qualitas'; materialis, cum dicitur 'mentis': ipsa enim est in mente, sicud forma in materia; causa finalis tangitur, cum dicitur 'qua recte vivitur'; causa efficiens, cum dicitur 'quam Deus dat', et condicio eius prestantissima, cum dicitur 'qua nullus male utitur'. Ponit alibi eciam Augustinus, quod virtus est amor ordinis, et dicit: »Hec diffinicio, quamvis sit brevis, »est tamen sufficiens et bona.« Ad argumentum primum conceditur consequencia et negatur, quod consequens sit falsum; et cum dicitur 'est contra Aristotelem', stet hoc, nam et tota diffinicio est contra Aristotelem: nam negaret Aristoteles illam partem diffinicionis, sc. 'quam solus Deus dat'; ipse enim dicit, quod sumus iusti, quando volumus, et operamur iusta, cum volumus; modo illa particula 'quam solus Deus dat' ostendit, quod non habemus, quando volumus, sed quando Deus voluerit et virtutem dederit.

2° potest dici negando, quod sit contra Aristotelem ad intencionem eius, quia ipse vocat virtuosum ex operacionibus, qualiter puer non est virtuosus eo, quod non operatur actualiter virtuose. Ad 2[m] dicitur, quod non sufficeret ita bene ad conpletam explicacionem causarum et differenciarum, quamvis foret bona diffinicio formalis dicendo 'virtus est bona qualitas mentis, qua recte vivitur'.

<4.> *Utrum gracia et virtus sint idem?* Sciendum, quod aliqui dixerunt graciam et virtutem esse idem, sicut non potest dari[4] subterfugium ex diffinicione virtutis, cum eciam gracia sit bona qualitas mentis, qua recte vivitur et qua nemo male utitur et quam solus Deus in homine operatur. Sed alii reprobant: Thomas et Petrus de Tharantasia ||| hoc arguendo, quod tunc nunquam esset virtus sine gracia; 2° quod sicud virtutes multiplicantur, sic multiplicaretur gracia; 3° quod tunc nullus philosophorum gentilium fuisset virtuosus, quia nullus, ut huiusmodi, fuit in gracia, qua esset Deo gratus. Sed ista tria argumenta possunt concedi: nunquam enim, quoad primum, est vera humilitas sine gracia, nec vera iusticia aut alia quecunque virtus moralis; et sicud virtutes multiplicantur secundum actus suos, sic eciam gracia, quoad secundum; et sicud aliquis facit bonum de genere, sed non virtuose exinde operatur, sic philosophi fecerunt bonum de genere ||| I 108 A

[3]) *Codd.*: existens in gracia *add. D.* — [4]) *D*: dare *I.*

Digitized by Google

et habuerunt bonas consuetudines, sed non virtutes, et per consequens non fuerunt virtuosi. Et hoc quoad 3m. Sic enim adhuc vocamus hodie multos virtuosos, respicientes ad extrinseca opera, et tamen non scimus, an aliquis eorum sit virtuosus, quia forte est incontinens in occulto et per consequens intemperatus, inprudens, iniustus et sic secundum Philosophum ab omni virtute morali destitutus, cum secundum b. Augustinum in epistola ad Jeronimum et secundum Philosophum 6° Ethicorum, virtutes sunt sic coniuncte, quod, qui unam habet, omnes habet, et qui unam non habet, nullam habet. Unde ymaginandum est sic de virtute et consuetudine laudabili, sive de opere bono de genere, sicut de lumine et colore illuminato. Nam lumen est forma per se, sed color illuminatus dicit et illam formam, et colorem subtractum forme et utrumque illorum ordinatur ad alterum et quodammodo conpletur ex alterius presencia. Similiter intelligendum est de virtute et laudabili consuetudine, sive bono de genere; nam sicut color
| I conpletur lumine, ut dicatur actu | color potens visum movere et
108 B sine lumine dicitur informis, sic bonum de genere vel consuetudo aput homines laudabilis est informis absque virtute vel gracia, quam Apostolus eciam vocat caritatem 1a Corinthiorum 13°, sine qua nec predicacio, nec elemosinacio, nec corporis in ignem posicio quidquam valet. Sic ergo patet, quod virtus, gracia et caritas, qua homo vel creatura racionalis dicitur cara Deo, sunt idem; et iuxta hoc debet consequenter dici, quod omnis virtus moralis est qualitas infusa, quamvis non omne opus virtutis est qualitas infusa. Exemplum superius de lumine et colore illuminato. Nam lumen infunditur, sed non color illuminatus, et patet veritas questionis.

Ex qua ulterius patet, quod virtus est habitus, quia qualitas infusa, cuius primus actus est informare subiectum, et illo modo virtus semper dicitur in actu. Alius est secundus actus virtutis, qui est operacio virtutis, et in hoc non est continue, quia quandoque est defectus ex parte subiecti vel voluntarius vel naturalis, sicut in pueris infirmosis, existentibus in gracia, et in dormientibus, tamen quantum est de se, semper virtus[5] ad actum illum inclinat. Et sciendum, quod b. Thomas in Scripto quest. 2a et Petrus de Tharantasia tenent, quod virtus non est gracia, nec gracia caritas. Sed Doctor sollempnis, Doctor subtilis, Richardus de Media villa, Vilhelmus Okam et quam plures alii tenent oppositum, quibus consonat dictum superius in questione.

<5.> *Utrum habens graciam possit mereri de condigno vitam eternam?* Notandum, quod mereri restrictum ad bonum est creaturam racionalem facere aliquod premiabile, et anthonomastice dicitur de premio vite eterne, sicut et illa dicitur antho-

---

5) *I*: *post* illum *D*.

Digitized by Google

nomastice premium. Quando autem aliquis ex culpa reddit se dignum pena temporali, vel eterna, || tunc dicitur demereri. Est ‖ I enim duplex meritum, sc. de congruo et de condigno. De congruo, 108 C quando aliquis meretur de pura gracia premiantis, ut puta quando premians prevenit cooperando omne meritum merentis, ut bene sibi sit, et non, ut illi premianti aliquid bonitatis inde adcrescat, cum nullo tali labore indiget; ut si rex dederit peccunias operariis et omnia vite necessaria ad laborandum laborem, quo non indiget et in fine laboris graciose statuerit dare pro labore laborantibus hereditatem perpetuam. Tales laboratores dicuntur mereri dictam,$_1$ hereditatem de congruo. Sed de condigno dicitur quis mereri, quando meretur de pura iusticia ab aliquo premiante, quod fit, quando premians non graciose coagit cum illo, iuvans ad sic merendum, vel quando fit meritum ad indigenciam premiantis, sit hoc, quod preaccipiat, vel simul quo accipiat, iuvamen vel premium pro labore, ut dominus temporalis vinee ducit operarios ad sui indigenciam, qua$_6$ indiget cultura vinee, in fine dat premium conventa [!] agricola vinee interim de propriis stipendiis; tunc enim dominus vinee daret sibi stipendium in fine de rigore iusticie, sine titulo gracie. Vel, ut quibusdam videtur, de congruo mereri est, quando equalitas non invenitur inter meritum et premium, sed solum secundum liberalitatem dantis munus tribuitur, quod ipsum decet dare$_6$; de condigno autem mereri est$_1$, ubi invenitur equalitas inter meritum et premium secundum rectam estimacionem.

Ex quo patet 1°, quod homo habens graciam potest mereri de congruo vitam eternam, 2° iuxta opinionem quorundam dicitur, quod potest mereri de condigno non secundum equalitatem | quantitatis, sed secundum equalitatem proporcionis. | I 108 D

Ubi notandum, quod duplex est equalitas, sc. quantitatis et proporcionis; secundum equalitatem quantitatis ex actibus virtutum non meretur homo vitam eternam: non enim tam magnum est bonum in actu meritorio, quam magnum est premium glorie. Sed secundum equalitatem proporcionis homo meretur vitam ex condigno; non enim magis est Deo homini vitam eternam ex liber<ali>tate tribuere, quam bonum actum meritorium exhibere. Qui ergo dicunt, quod non potest homo mereri vitam eternam de condigno, attendunt equalitatem quantitatis; qui autem dicunt, quod homo potest mereri vitam eternam de condigno, attendunt equalitatem proporcionis. — Pro quo sciendum, quod secundum Philosophum in Ethicorum duplex est iusticia, sc. comutativa et distributiva. Comutativa, que advertitur in contractibus, ut in empcione et vendicione, respicit quantitatis equalitatem, ut quantum accipit, tantum, sc. in valore, reddat. Iusticia vero distributiva respicit equalitatem proporcionis; in reddicione autem premii ad merita magis servatur forma distribucionis, cum uni-

---

[6]) *Codd.*: *in I ineple scriptum.*

Digitized by Google

cuique secundum merita sua vel opera iustus distributor reddat. Sed redeundo[7] ad primam descripcionem mereri de condigno dicitur, quod non potest pura creatura de condigno mereri vitam eternam. Nam claudit contradiccionem creaturam[8] quidquam mereri a Deo, nisi Deus premiet titulo gracie mixte cum iusticia[8]: et eo ipso, quod sic, non meretur premium de condigno, ut patet ex descripcione mereri de condigno; igitur conclusio vera.

Et patet, quomodo idem meritum potest esse respectu unius
|||I premiantis de condigno, et respectu alterius ||| de congruo, et per
109 A consequens iste due divisiones non distingwuntur ex opposito, sed quodammodo relative. Patet eciam, quod non sequitur: 'dignum est ex graciosa promissione Dei, quod Petrus pro dato merito habeat B premium; ergo Petrus meretur B premium de congruo, igitur de condigno.' Condignitas enim excludit titulum gracie respectu premiantis et illum sensum pretendit Apostolus Ad Roman. 8° dicens: »Non sunt condigne passiones huius temporis »ad futuram gloriam, que revelabitur in nobis.« 3° patet, quomodo intelligitur illa consequens sentencia doctorum, quod non potest premiare Deus, nisi premiaverit ultra, nec punire condigne, nisi puniat citra. Illud enim condignum est in sentencia, ac si dicatur Deum non posse premiare, nisi premiaverit graciose, nec punire, nisi misericorditer puniat, quod est necessarium. 4° patet, quod Deus per graciam specialem prevenit omnem creaturam cooperacione gracie in agendo. Patet: sic inpossibile est creaturam procedere in esse creature, nisi ex gracia Dei eterna, qua vult totum genus creaturarum ad extra procedere[6] tempore suo et ex gracia speciali creat istam creaturam, ut Apostolus addit gubernacionem continuam et alia sequencia, ex quibus potest mereri in tantum, quod si homo vel alia creatura foret peccato turpitudinis a divino regimine[9] destituta[10] subito verteretur in nichilum, ut ostendit Augustinus 2°[11] Super Genesim ad litteram 22°, ymmo si homo aliquid boni facit, pulsatur a Deo ad[12] taliter faciendum. Ideo Deus tamquam spiritualis[13] fenerator prevenit omnem hominem, dans sibi pre manibus bona temporalia, quibus meretur, et plus premii, quam de condigno meretur. Ideo dicit[2] Apostolus Ad
|I Roman. 11° admirando | divinam preordinacionem et scienciam:
109 B »O altitudo sapiencie et sciencie Dei« sequitur: »Quis prior dedit ei et »retribuetur illi?« Et sic intelligenda sunt dicta doctorum, qui dicunt Deum nichil aliud facere premiando merita hominum, quam facta propria cooperari. Nam omnis creatura in agendo non est nisi instrumentum Dei, cum quo Deus ex gracia operatur; ideo nulla creatura plus potest sibi ascribere laudis aliquod premium sine titulo gracie, quam potest laus artificii serre vel alteri instrumento

---

[7]) *D*: reddendo *I*. — [8]) *D*: creaturarum *I male*. — [8]) *D*: iusta *I*. — [9]) *D*: regimen *I male*. — [10]) *D ex corr.*; institutam *I*. — [11]) *I*: 5° *D*. — [12]) *D*: et *I male*. — [13]) *I*: specialis *D*.

Digitized by Google

artificis per artem regulantis ipsum ad opus, cum Deus arte sua eterna movet creaturam, ut suum organum, prout vult et quando vult ad quodlibet opus suum. Hoc considerans Ysaias divinitus ca° 10° ita dicit contra inaniter gloriantes de se ipsis: »Numquid gloriabitur »securis contra eum, qui secat ea, aut exaltabitur terra contra »eum, a quo attrahitur?« Et patet, quod inanes sunt casus, quibus causatur premium, a quo homo meretur a Deo de condigno. Deus enim separare illud a premio de congruo <non potest>, cum non potest illud cognoscere eo, quod non potest esse. Patet eciam, quod idem meritum est de condigno, quoad hominem premiantem et solum de congruo, quoad Deum. Ex quo patet, quod meritum de congruo et de condigno sese invicem consecuntur respectu diversorum premiancium vel eciam premiorum. Nam servus domini civilis laborans ad indigenciam domini sui sine hoc, quod continue ab eo accipiat regimen essenciale, quoad vitam et motum, meretur ab eo premium de condigno, et illud premium meretur a Deo de congruo, cum de || tanto servit Deo, qui <non> indiget dicto servicio, sed semper prevenit dando continue homini plus mercedis, quam meretur vel mereri poterit de condigno Non enim potest mereri, nisi[14] sibi accidentale, utputa decimas, honorem et beatitudinem, quibus omnibus est esse suo longe prestancior; gubernacio eciam hominis, qua preservatur homo a periculo anime et corporis, est prestancior, quam omnes divicie mundi, vel quidquid mercedis creatura potest sibi vel alteri conferre. Ex quo patet, quod inpossibile est creaturam mereri a Deo vel a creatura premium quodcunque, nisi a Deo mereatur illud premium de congruo, non de condigno. Patet ex hoc, quod claudit contradiccionem creaturam mereri premium ab altera creatura, nisi eciam mereatur a Deo, cum oportet omne iuste datum dari a Deo inmediate vel instrumentaliter per instrumentum suum. Unde Apostolus ad Ephes. 6°: »Servi »obedite dominis non ad oculum servientes, quasi hominibus, sed »ut servi Christi, facientes voluntatem Dei ex animo, scientes, quod »unus quisque, quodcunque fecerit bonum, hoc percipiet a Domino.« Ex qua auctoritate patet, quod sicud nemo potest servire bene alicui, nisi serviat Deo, sicut nec potest premiari, nisi premietur a Deo.

I 109 *C*

Et ista dicta nunc de merito sufficiant[15].

Quidquid habes meriti preventrix gracia donat:
Nil Deus in nobis preter sua dona coronat.

---

[14]) *D*: nec *I*. — [15]) *Codd.*: etcetera *add. D; duos versus sequentes D antea in marg. adscripsit, h. l. omisit.*

Digitized by Google

<Distinccio XXVIII.>

ID vero inconcusse et incunctanter teneamus . . .

| I 109 D <1.> Ista est *distinccio 28ª*, tractans de liberi arbitrii[1] insufficiencia et condempnans tres errores, sc. Joviniani, Manichei et Pelagii. Et est *1ª conclusio*, quod firmiter tenendum est, quod liberum arbitrium sine gracia preveniente et iuvante non sufficit ad iusticiam et salutem, cuius oppositum dicunt heretici supradicti. *2ª conclusio*, quod licet habeamus liberum arbitrium, tamen semper divino auxilio indigemus, quia semper peccare possumus; et possumus non peccare, saltim mortaliter.

<2.> Summa breviter continetur[2] in hoc *versu*:

E necat errores, hereses super arbitrio tres.

<3.> Dubitatur, *utrum homo per sola naturalia sine gracia possit bonum operari*. Pro quo sciendum, quod quidam iudicantes de operacione liberi arbitrii, sicut de operacione rerum naturalium, dixerunt, quod sicut lapis de necessitate sua operacionem habet, ut eat deorsum, nisi inpediatur, ita eciam homo necessario suas operaciones exercet secundum congruenciam vel exigenciam alicuius nature existentis in eo. Et quia in homine duplex invenitur natura intellectualis, ex qua inest homini inclinacio ad appetendum honesta et per se desiderabilia, et alia sensitiva, secundum quam pronus est ad appetendum illa, que sunt desiderabilia secundum carnem vel secundum sensum, ideo ad hec respicientes heretici ex eadem radice hereses contrarias prodeuntes confinxerunt. Joviniani enim attendentes ad intellectualem naturam asserebant hominem de necessitate bonum operari et nunquam peccare; Manichei autem respicientes ad naturam sensitivam, quam malam esse dicebant et a malo deo tenebrarum habere originem, dixerunt, quod homo de necessitate peccat, nec bonum facere potest, et sic || I 110 A utrique destruebant liberum arbitrium; sic enim homo non esset[3] liberi arbitrii et maxime in statu vie, nisi ad ipsum libere pertineret determinacio operis sui. Et ideo alii naturam liberi arbitrii servare volentes in alium errorem lapsi sunt, sc. Pelagiani, naturam secundum facultatem liberi arbitrii ampliantes in tantum, ut dicerent, quod liberum arbitrium de se non est determinatum ad aliquod opus, in quo bene dicunt; sed dicunt amplius, quod de se potest in opus meritorium, in quo errant, non attendentes, quod opus meritorium habet efficaciam sibi naturalem facultatem excedentem, in quantum efficax est ad consequendum illius premium, quod facultatem nature excedit, sc. vitam eternam. Et ideo liberum arbitrium non potest in opus meritorium, nisi elevetur per habitum aliquem, qui facultatem nature excedit, qui dicitur gracia. Et ideo

---

[1]) *D*: arbi *I*. — [2]) *I*: *post* summa *D*. — [3]) *D*: est *I*.

Digitized by Google

inter duas hereses tenentes medium secundum fidem katholicam dicimus, quod homo per liberum arbitrium potest facere bona de genere, ut dare elemosinam, orare et huiusmodi, et mala similiter, sed in opus meritorium non potest procedere sine habitu gracie vel dono. Quando tamen dicimus hominem per liberum arbitrium posse facere bona de genere, non excludimus divinam causanciam, sed concedimus[4], quod Deus in omnibus operatur, ut causa principalissima tocius boni causati. Et patet, quod non potest homo per sola naturalia sine gracia Dei coadiuvante bonum meritorie operari; et hinc dicebat Apostolus 1ª Corinth. 15°: »Gracia »Dei sum id, quod sum.« Et 1ª Corinth. 13°, ostendens magnam virtutem gracie, que est karitas, dicit, quod sine ea nichil prodest, sc. ad vitam glorie consequendam. Et alibi dicit, quod non sumus suffi|cientes aliquid cogitare ex nobis, quasi ex nobis, sed sufficiencia nostra ex Deo est. Et hiis dictis secundum declaracionem iam dictam Joviniani, Manichei et Pelagiani contradicunt.

i. e. ex gracia

| I 110 B

<4.> *Utrum aliquis per solum liberum arbitrium possit peccatum vitare?* Hic distingwunt quidam, quod peccatum vitare dupliciter accipitur: uno modo de peccato commisso resurgere, et isto modo nullus homo potest per solum liberum arbitrium vitare, nisi per graciam adiuvetur et liberetur. In hoc eciam erravit Pelagius. Alio modo contingit vitare peccatum, sc. novum non committere vel committendo vitare, et ibi sunt opiniones. Quidam dixerunt, quod homo post ruinam non potest vitare peccatum mortale per sola naturalia. Sed ante ruinam poterat; et ne videatur peccatum dare necessarium, dixerunt, quod homo in peccato existens potest vitare peccare, sc. hoc peccatum vel illud. Sed non sic de venialibus. Dixerunt eciam, quod homo in peccato mortali existens potest ad tempus vitare, ne in peccatum aliud cadat, non tamen diu[5]; et verum est[5] de quibusdam peccatis mortalibus, sed non de omnibus, cum homo per ingratitudinem novam peccet. Nolle enim accipere graciam Dei per hanc horam, vel non se preparare per illam horam ad graciam, et iterum per aliam similiter, quis potest dicere, quin sic se habens secundum novum tempus peccet de novo? Et hinc est, quod durantes diu in peccato luxurie vel alio ad tantum se per ingratitudinem aggravantem difficultant, quod grave est eos a primo peccato resurgere, nisi magna Dei gracia et sanctorum auxilium subveniat, ut resurgant.

<5.> Et currunt circa istud factum multe questiones, ut *utrum homo sine gracia potest inplere divina mandata*; et dicitur breviter, quod non, quia primum mandatum || est diligere Deum, et hoc non potest inpleri sine gracia, et per consequens nullum, nisi quoad execucionem operis, ut quod mali ad mandatum Dei descendunt ad infernum et dyaboli ex mandato Dei puniunt illos. Cum enim dicat Salvator Johannis 15°: »Qui habet mandata

|| I 110 C

[4]) *Codd.*: sed *add. I.* — [5]) *D*: *om. I.*

Digitized by Google

»mea, et servat ea, ille est, qui diligit me«, sc. meritorie; ideo oportet, quod mandata Dei servare est in gracia eius esse et per consequens non sine gracia potest quis inplere divina mandata. Et in isto erravit Pelagius, dicens, quod per[5] solum liberum arbitrium posset homo inplere divina mandata.

<6.> *Utrum homo sine gracia possit temptacioni resistere?* Si intelligitur semper de gracia gratum faciente, dicitur, quod sic. Potest enim aliquis luxuriosus resistere temptacioni temptanti ad periurium vel homicidium vel furtum; de dampnatis autem, qui per obstinacionem necessitantur ad peccandum, dicitur, quod temptacioni blasfemie ex supposicione finalis inpenitencie non possunt resistere, qui poterant, dum viabant.

<Distinccio XXIX.>

POst hec considerandum est, utrum homo ante[1] peccatum[1] ...

<1.> *Distinccio 29[a]*, in qua Magister ostendit insufficienciam liberi arbitrii primi hominis sine gracia. Et 1° habetur in ea, quod homo ante peccatum eguit gracia; 2° quod Adam ante peccatum habuit virtutes et karitatem, quas peccando amisit; 3° quod primus homo propter peccatum suum eiectus est de paradiso in istum locum miseriarum; 4° quod Deus modo irati loquens ad angelos de superbo[2] homine dixit: »Videte, ne forte sumat de ligno »vite« etc, quod si non[3] comedisset, inmortalitatem habuisset; 5° quod credendum est per ministerium angelorum in paradiso visibili igneam custodiam esse constitutam; 6° quod potuit fieri, | ut Adam comederet semel de ligno vite, sed non est inmortalitatem assecutus, quia forte illud lignum eam non conferebat, nisi de eo sepius sumeretur.

| *I* 110 *D*

<2.> Pro hiis[4] sunt isti *versus*:

F Adam stare poterat[5], sed non meruisset,
Gracia quin preiens sibi concomitansque daretur;
amisit
Virtutes habuit[6] homo, quas peccando fugavit.
hominem de paradiso
Indignum ligno vite Deus eicit orto,
paradisum i. e.[7] mistice i. e.[8] plenitudo sciencie tribulacio
Quem causa signi Cherubin custodit et ensis.
in statu innocencie
Stans homo de[9] ligno vite sumpsit, tamen inde
Vivere non potuit, quia sumere sepe[10] nequivit.

---

[6]) *Codd.*: et cetera etc. *add. D.* — [1]) *D: om. I.* — [2]) *D*: superno *I.* — [3]) *Ex coni.; post* quod *D, post* etc. *I* — [4]) *D*: isto *I.* — [5]) *D*: potera *I.* — [6]) *Codd.*: *in I errore iteratum.* — [7]) *I*: in *D.* — [8]) *I: om. D.* — [9]) *D*: di *I.* — [10]) *D: om. I.*

Digitized by Google

<3.> Dubitatur[11], *utrum homo ante peccatum graciam*[10] *habuit.* Aliqui dixerunt, quod non. Et auctoritates, que dicunt hominem habuisse virtutes, retorquent ad virtutes naturales, que fuerunt excellentissime, vocando eciam virtutes habitus et qualitates acquisitas[12] per bonum usum circa operacionem moralem; et[8] dicunt illas[8] non[8] habuisse hominem. Sed quia dicunt auctoritates quedam, quod habuerit karitatem, ideo dicunt alii magis communiter, quod Adam in principio creacionis non habuit graciam, sed postea ante peccatum habuit. Et ista opinio concordat cum opinione sanctorum, qui dicunt res per successionem temporum creatas fuisse. Alii autem ponunt hominem fuisse creatum in gracia, et hoc consonat opinioni Augustini ponentis res simul fuisse creatas perfectas in materia et in forma. Et quia in ista questione doctores mutuo contradicunt, igitur dormiat in pace.

<4.> *Utrum opera hominis sint magis efficacia ad merendum post peccatum, quam ante?* Dicendum, quod meritum in actu consistit, nec in actu quolibet, sed in actu gracia informato. Actus autem gracia informatus a voluntate procedit, ‖ et ita oportet, ‖ *I* quod meritum aliquid habeat a gracia, aliquid a voluntate et eciam *111 A* aliquid ab obiecto, a quo speciem trahit. Unde ex hiis tribus efficacia merendi mensurari potest: quanto enim aliquis actus magis est voluntarius, tanto magis est meritorius. Et similiter: quanto obiectum est magis arduum, tanto actus est magis meritorius, ut semper intelligatur conparacio de uno ceteris paribus. Quod autem arduum augmentat racionem meriti, non habet ex difficultate laboris, sed ex bonitate: quanto aliquid est melius, tanto magis est supra vires operantis. Quia ergo homo secundum aliquos ante peccatum maiorem graciam habuisset secundum statum communem et prompcior[13] fuisset voluntas, quam post peccatum, sequitur, quod opera sua fuissent magis efficacia ad merendum, dum circa idem obiectum operacio consideretur, quamvis homo post peccatum cum maiori difficultate operetur; arduum enim non auget racionem meriti racione difficultatis. Aliqui autem dicunt, quod in statu innocencie secundum eos non esset maior gracia, quam post peccatum, nec maior voluntas, quoad conatum[14], licet esset maior, quoad effectum: non essent tunc opera magis efficacia ad meritum in merito essenciali, cum meritum secundum graciam mensuretur, sed quoad meritum accidentale; modo sunt magis efficacia propter difficultatem, quam patitur homo, non autem tunc. Et videtur michi, quod meritum unius post peccatum, sc. Domini nostri[8] Jesu Christi, excelleret omnia[15] merita aliorum, quibus meruissent in statu innocencie vitam eternam. Ipse enim meruit exaltari super omnes racionales | creaturas et sic humanitas sua, quod de nulla humanitate | *I* et sic de nullo homine potuisset verum esse, ut ipse esset caput *111 B*

---

[11]) *D*: dubititatur *I errore.* — [12]) *I*: acquisitates *D male.* — [13]) *Codd.*: *in I ex corr.* — [14]) *D*: quonatum *I.* — [15]) *Codd.*: *in I errore iteratum.*

Digitized by Google

omnium tenens principatum, nec minuitur meritum vite militancium per difficultatem resistencie, sed magis augetur eo, quod in eadem causa fortiter excellencius agenti debet correspondere maius meritum. Et ergo Salvator dixit discipulis suis: »Contendite intrare per »angustam portam.« Et Philosophus dicit: »Virtus est circa »difficilia«, propter quod Dominus Jesus magnam[16] difficultatem habuit per afflicciones genus humanum gravissimas redimendo. Unde magnam habuit fortitudinem, qui benivole subiit turpissimam et gravissimam mortem. Unde quasi continue suos discipulos hortabatur ad fortitudinem, que est circa terribilissimum et per consequens circa difficillimum, puta mortem. Unde Matth. 5° enumerans octo virtutes, que[10] arraliter beatificat, pro mercede, que ex virtutibus difficillimis resultat, subiunxit post persecucionem, que mortem machinatur: »gaudete et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in celis[17].«

<Distinccio XXX.>

IN superioribus insinuatum est, licet[1] ex[1] parte[1] . . .

<1.> Ista est *distinccio 30ª*, tractans de peccato, prout ab ipso primo parente transfusum est in posteros causaliter seu originaliter. Et 1° continet, quod peccatum et pena simul transeunt in posteros a primo parente et quod peccatum originale est culpa; 2° quod peccatum originale non est actus nec motus concupiscendi, sed fomes peccati, sc. concupiscencia vel concupiscibilitas, que dicitur lex membrorum sive langwor nature sive tirannus nature sive lex carnis, que est in membris nostris. 3° quod ex peccato Ade actuali processit peccatum originale, quod ex voluntate primi
‖I hominis ‖ seminatum est, ut in[2] illo esset et in omnes transiret;
111 C 4° quod illud solum est de veritate humane nature et solum resurget, quod a parentibus tractum est, quod sui multiplicacione sine additamento rei extrinsece auctum est. 5° quod caro, in quam cibi transeunt, tamquam superflua in resurreccione deponetur. Et scito, quod Magister in ultimis duabus conclusionibus non tenetur.

<2.> Pro aliquibus iam dictis sunt hii *versus*:

G natos cunctos de se scelus inquinat Ade;
Hoc scelus est, cuius ab origine[3] nomen habemus,
Quod contra quosdam nos asserimus fore culpam[4].

---

[16]) *I*: maximam *D.* — [17]) *Codd*: etc. *add. D.* — [1]) *I*: *om. D.* — [2]) *D*: *om. I.* — [3]) *D*: origine *I male.* — [4]) *Codd*: adhuc 6 versus huius distinccionis vide in versibus sequentis distinccionis *in marg. add. D.*

Digitized by Google

<3.> Queritur, ***utrum peccatum originale sit concupiscencia.*** Et videtur, quod non. Nam concupiscencia post baptismum manet, sed peccatum originale non manet in baptizato: igitur questio falsa. — In oppositum est Magister in littera, dicens, quod peccatum originale non est actus, nec motus concupiscendi, sed fomes peccati, sc. concupiscencia.

Notandum est, quod magna est difficultas circa peccatum originale. Pro quo sciendum, quod ista nomina defectus, peccatum, vicium, culpa videntur idem signare, sed differenter. Nam defectus generaliter dicit carenciam alicuius perfeccionis, sive sit debita inesse, sive non; et ideo in omni creatura est defectus, et in solo Deo nullus defectus est, quia omnem habet perfeccionem sive formaliter sive essencialiter, ideo simpliciter perfectus est, ut dicit Commentator 5° Methaphisice ca° 'de perfecto' et concorditer omnis scriptura sacra cum doctoribus et philosophis. Peccatum autem acceptum large dicit carenciam perfeccionis debite inesse et sic fit peccatum in naturalibus et$_2$ in$_2$ moralibus$_2$, ut carens membro debito corpori dicitur habere peccatum nature, et carens iusticia dicitur habere peccatum moris; et ideo peccatum originale potest esse et in naturalibus et in voluntariis. Vicium autem dicit carenciam perfeccionis et rectitudinis debite$_2$ inesse$_2$ in$_2$ appetitivis$_2$. Unde vicium | ponitur in appetitu$_5$ sensitivo$_6$: motus | *I*
enim primi sensuales racionem vicii habent. Culpa autem videtur *111D*
dicere carenciam perfeccionis debite in volitivis tantum; defectus enim culpabilis ad voluntatem pertinet: interdum tamen, ymmo frequenter, unum pro alio recipitur.

Ulterius sciendum, quod tria sunt genera peccatorum: nam omne peccatum aut est originale aut actuale: et actuale duplex, quia mortale et veniale. Et de originali in presenti distinccione est difficultas, cum alii dicunt peccatum originale esse$_7$ concupiscenciam, alii carenciam originalis iusticie. — Ubi notandum, quod concupiscencia potest accipi, ut est actus seu pronitas in appetitu sensitivo — et sic non pertinet ad peccatum originale, in quantum peccatum est, quia nullum illorum ut sic est peccatum. Vel concupiscencia potest accipi, prout est pronitas in appetitu racionali ad appetendum delectabilia inordinate et ad condelectandum appetitui sensitivo; et isto modo pertinet ut materiale ad peccatum originale, quia per carenciam iusticie originalis, que erat sicud frenum cohibens ipsam voluntatem ab inmoderata delectacione, cum ipsa non positive, sed privative sit prona ad appetendum et sic ad concupiscendum delectabilia inordinate, sicud explicat Anselmus De conceptu Virginali$_8$ ca° 4° de navi fracto gubernaculo et de equo, qui fracto freno dimittitur. Ex quo vult, quod peccatum originale formaliter est carencia originalis iusticie debite inesse, non tamen actu proprio, sed alieno, et sic est in$_{45}$

[5]) *D*: appetita *I*. — [6]) *D*: sensicio *I*. — [7]) *D*: *post* peccatum *I*. — [8]) *D*: originali *I pessime*.

Digitized by Google

iusticia privative loquendo secundum Anselmum ubi supra 27° ca° et De casu dyaboli 16° ca°, ubi dicit, quod nichil aliud dicit[9] hoc peccatum, quam factam per inobedienciam Ade iusticie debite nuditatem[10], per quam omnes sunt filii ire. Mate-
‖ 1 rialiter autem ‖ dicit pronitatem appetitus racionalis et non con-
112 A cupiscenciam in parte inferiori; ergo quod Magister dicit sicut et sancti sepe videntur dicere peccatum originale esse concupiscenciam, non debet accipi secundum eius formale, sed quia est in concupiscencia, que est pronitas in parte superiori ipsius anime. Unde sicut in peccato actuali est aliquid materiale, sc. conversio ad bonum commutabile et aliquid formale, sc. aversio a bono incommutabili, sic in peccato naturali sive originali aliquid est[1] per modum forme, sc. habitualis, aversio a bono incommutabili, que non est aliud, quam carencia debite iusticie, et aliud est per modum materie, sc. habitualis conversio virium sensitivarum ad sua delectabilia sine inperio racionis, que non est aliud, quam concupiscencia; in duobus enim, sc. in adhesione voluntatis ad bonum incommutabile et in obediencia virium inferiorum ad superiores, consistebat rectitudo humana in statu innocencie. Formaliter autem loquendo peccatum originale est carencia vel defectus debite iusticie; materialiter autem loquendo est concupiscencia, unde homo primus in sua origine duplicem accepit iusticiam; iusticiam, que dicitur ius ad beatitudinem celestem, 2° iusticiam, i. e. iurisdiccionem plenam ipsius racionis super vires sensitivas anime, ut sine omni rebellione ipsi anime obedirent. Cum ergo Adam peccavit, tunc prima iusticia se privavit et tunc statim corpus ab obediencia anime recessit et cepit ipsi anime rebellare. Unde carencia[11] prime iusticie dicitur proprie originale, quod in baptismo deletur, sed carencia secunde iusticie manet ut pena, que de se non est peccatum, sed est incitamentum sive fomes ad peccatum. Item
| 1 sciendum, quod defectus originalis | iusticie, que est homini in
112 B sua creacione collata, ex voluntate hominis accidit, sicud deducit Magister in littera per Augustinum. Et sicut illa iusticia nature donum fuit et fuisset in totam naturam humanam propagata, homine in statu innocencie persistente, ita eciam et privacio illius iusticie in naturam humanam totam producitur ab ipso Adam in omnes per propagacionem concupiscencialiter procreatos, non autem in Christum, qui sine concupiscencia processit ab ipso Adam. Et ex hiis trahitur, quod peccatum originale est culpa et est pena culpe et est causa culpe.

<4.> Sed dubitatur, ***cum culpa sit defectus voluntarius, quo modo defectus originalis iusticie est voluntarius ita, quod parvulo[12] reputetur in culpam?*** Pro quo notandum, quod sicut est quoddam bonum, quod respicit naturam, quod omnibus[1]

---

[9]) *Codd.*: *in I errore iteratum.* — [10]) *D*: nudicantem *I.* — [11]) *D*: carencie *I.* — [12]) *D*: pro vinculo *I pessime.*

Digitized by Google

habentibus naturam, datur, et aliud, quod respicit personam, ita est duplex culpa, sc. nature et persone. Ad culpam persone requiritur voluntas persone, sicud patet in peccato actuali. Ad culpam vero nature, qualis est originalis, sufficit voluntas in natura. Quia ergo originalis iusticia data fuit ipsi Ade, non pro ipso solum, sed quod erat singulis ex ipso propagandis data, cum ipse erat fons et origo totam naturam humanam continens, inde est, quod singuli per propagacionem concupiscencialem ab eo progeniti in natura radicitus sunt infecti.

Sciendum, quod peccatum actuale in Adam precessit nostrum originale, sed nostrum originale precedit omne actuale nostrum et in Adam idem peccatum fuit actuale et originale; actuale ipsi Ade et originale respectu nostrorum peccatorum. Preterea sciendum, quod est quedam conparacio secundum || maius et minus peccati || 1 originalis, mortalis et venialis. Nam peccatum mortale actuale ex 112 C eo, quod est privacio perfeccionis maxime necessarie, sc. gracie, et habet plurimum de voluntario, ideo est gravius. Peccatum vero veniale, in quantum habet plus de voluntario quam originale, dicitur gravius eo, sed in quantum est privacio minoris boni et minus necessarii quam peccatum originale, levius est eo. Unde habent se sicut excedens et excessa. Hec secundum Parisiensem. Et hinc ex parte sensus plus punitur veniale, sed ex parte dampni magis punitur originale. Ex iam dictis patet[13], quod peccatum originale formaliter secundum Anselmum est carencia originalis iusticie debite inesse, sed materialiter secundum Magistrum est concupiscencia, prout est pronitas in appetitu racionali ad appetendum delectabilia inordinata. Ex quo ulterius patet, quod questio principalis est vera. Tunc ad argumentum, cum arguitur: concupiscencia post baptismum manet: conceditur. Sed peccatum originale non manet in baptizato; primo conceditur hoc; cum infertur: ergo peccatum originale non est concupiscencia: negatur consequencia, sicut non sequitur: 'spiritus Johannis post mortem manet, sed anima Johannis post mortem non manet: igitur spiritus Johannis non est anima Johannis.' 2° potest dici negando minorem: nam peccatum originale manet, quoad eius esse materiale, sed non quoad eius esse formale, quod est carencia originalis iusticie debite inesse. 3° propter grossiores potest distingwi secunda pars: Nam si intelligitur, quod non manet peccatum originale quovis modo, tunc negatur; si autem intelligitur, quod non manet, quoad eius esse formale, tunc conceditur. |

[13]) *D*: *om. I.*

Digitized by Google

<Distinccio XXXI.>

| I
112 D

NUnc superest investigare, qualiter[1] illud[1] . . .

<1.> *Distinccio 31ª*, tractans de originalis peccati traduccione. Et 1° continet, quod peccatum originale traducitur secundum carnem et non secundum animam, secundum Augustinum ad Valerianum. 2° quod caro, que concipitur in libidinosa concupiscencia, polluitur et corrumpitur, ex cuius contactu anima, cum infunditur, maculam contrahit, qua polluitur et fit rea, i. e. vicium concupiscencie, quod est originale peccatum, trahit et accipitur vicium concupiscencie omne[2] peccatum originale materialiter, ut supra dictum est, quia formaliter est solum privacio iusticie originalis cum debito habendi eam. 3° quod caro nec culpam habet habitualem, nec actum sed causam. Unde anima vicium concupiscencie non ex se habet, sed ex carne trahit. 4° quod pollucio libidinosa, quam trahit caro ex furore coitus parentum, est causa originalis peccati. 5° quod sicut prepucium manet in ipso genito a circumciso et palea in fructu, qui de purgato nascitur[3] tritico, ita mundatis parentibus in filiis remanet peccatum. 6° quod peccatum originale ideo dicitur originale, quia ex viciosa lege nostre originis, in qua concipimur, concupiscencia, sc. carnis, libidinosa traducitur. 7° quod noster conceptus non fit sine libidine et ideo nec sine peccato. 8° quod lege concepcionis traducitur originale peccatum, quia nisi corrupcio fieret in carne, anima ex carnis coniunccione vicium concupiscencie non contraheret. 9° quod in concepto nondum animato transmitti peccatum dicitur, non quia peccatum originale sit ibi, sed quia caro ibi contrahit illud, ex quo peccatum sit in anima, cum infunditur ipsi carni. 10° quod utrumque vocatur conceptus et cum caro propagatur et cum anima infunditur,
‖I quod eciam aliquando dicitur nativitas, proprie | tamen nativitas
113 A dicitur educcio[4] in lucem.

<2.> Super quibusdam sunt hii *versus*:

originale[5]
H culpe fomes est peccatum, quod in omnes
fomes puros[6]
Transit, qui genitos omnes facit ad mala pronos.
voluntate
Hoc ex hoc venit, quod Adam precepta reliquit;
i. e. propago et causaliter i. e. ex Adam
Posteritas Ade fit materialiter ex se,
i. e. in resurreccione
Unde nec aucta cibis caro surget tempore finis,

---

[1]) *I*: quo *D*. — [2]) *I*: esse *D*. — [3]) *D*: nasitur *I*. — [4]) *Codd.*: *in I errore iteratum*. — [5]) *I*: *om*. *D*. — [6]) *I*: pueros *D*.

Digitized by Google

i. e. que est pars ipsius Ade
Sed[8] que per veram naturam venit ab Adam.
i. e. feditas libidinis
Fit caro per coitum viciatque[10] libido parentum
sicut vinum per vas fetidum
Carnem, post anima per carnem fit viciosa,
filiorum[7]
Nec prolis vicium tollit baptisma parentum.

Nota, quod primi sex versus deserviunt precedenti distinccioni, sed ultimi tres continent presentis distinccionis conclusiones principales.

<3.> Dubitatur, *utrum anima contrahat peccatum originale a carne infecta.* Et videtur, quod non: nam omne agens est dignius paciente. Sed si corpus viciaret spiritum, ageret in ipsum et per consequens esset dignius ipso spiritu. — In oppositum sic: peccatum originale non causatur per actum deformem parvuli, quia alias esset sibi peccatum actuale et per consequens haberet usum liberi arbitrii, nec causatur a Deo, ne esset auctor vel actor peccati, nec 3° causatur ab Adam, quia si Adam per inpossibile esset annichilatus penitus, adhuc contraheret peccatum et modo ab ipso non contrahitur, quia ponitur esse beatus, nec anima existens in peccato infunditur: igitur videtur, quod anima contrahit peccatum a carne infecta. Item: peccatum contrahimus, in quantum sumus in Adam secundum racionem seminalem, secundum Augustinum[9] 4° super Genesim, | hoc est secundum corpus, | *I* *113B* non secundum animam; anima enim non est ex traduce, ut supra dictum est, et Magister probat per auctoritates in littera. Igitur questio vera.

Notandum, quod anima primi parentis per voluntatem peccans causavit in carne quandam disposicionem morbidam transeuntem in posteros, que disposicio dicitur fomes peccati, qui est in membris sicut quoddam pondus excitans[11] motus sensuales et inclinans animam ad condelectandum carni et per consequens reprimens a delectacionibus celestibus, iuxta illud Sapiencie 9°: »Corpus, quod[12] corrumpitur, aggravat animam.« 2° notandum, quod sicut caro primorum parentum fuit infecta illa qualitate morbida, ita seminata ex fervore[13] libidine inficitur, que libido in actu propagandi inficit ipsum corpus. 3° quod in instanti creacionis et infusionis et unionis ipsius anime ad corpus ipsa maculatur a carne. Ita[14] licet maculacio carnis non sit culpa[15] formaliter, quia caro per se subiectum formale peccati esse[16] non potest, sed est in carne sequela culpe; est tamen occasio culpe in anima carni

---

[7]) *D*: *om. I.* — [8]) *Codd.*: *I in marg. add. sequentia*: Hic non tenetur Magister; patet ante in summa precedentis distinccionis, cui pertinent isti versus. *Conf. distinct. XXX. ann. 4.* — [9]) *D*: Anselmum *I.* — [10]) *D*: vincitque *I.* — [11]) *D*: excitatus *I male.* — [12]) *D*: quid *I.* — [13]) *I*: furore *D.* — [14]) *I*: quod *add. D.* — [15]) *D*: copula *I.* — [16]) *I*: *om. D.*

Digitized by Google

unita; infeccio enim talis est, qualis potest esse in carne, et ex ea contrahitur macula in anima, qualem nata est anima recipere, ut licet in carne non sit formaliter culpa, est tamen in anima. Exemplum ponitur de pomo mundo, quod fedatur manu recipientis. Unde dicit Doctor subtilis in Scripto, quod anima contrahit peccatum mediante carne non ita, quod caro quasi per quandam qualitatem causatam in ea causet istud peccatum originale, sed ex hoc, quod caro seminatur et ex ipsa formatur corpus organicum, cui infunditur anima constituens personam, que est filius
‖ I Ade. ‖ Ista ergo persona, quia est filius naturalis Ade, ideo est
113 C debitrix iusticie originalis date ipsi Ade pro omnibus filiis suis et caret ea; ergo habet peccatum originale. Hec ille. Sed revera iste doctor, quamvis dicatur subtilis, tamen non dicit modum contrahendi peccatum a carne. Unde dicit, quod ita est, sicut et vulgares dicunt, quod quilibet nostrum est reus ex parte Ade. Sed quomodo contrahit anima peccatum, ibi difficultas posuit nidum[17]. Cum enim anima creatur, ut creditur, sine peccato, et caro sine anima eciam est sine peccato, unde ergo causaliter peccatum venit? Et exemplum Magistri de vase, quo vinum dulce acefit[18], non videtur simile eo, quod vas fit acetosum prius, quam vinum infunditur; non sic autem caro est prius criminosa, antequam anima infunditur, quia non potest in re irracionali esse peccatum, ut Magister met dicit in littera. Eciam cum dicit, quod contrahitur originale peccatum ex libidinosa concupiscencia, si ita est, ergo tunc proles habet peccatum, cum parentes[19] libidinose commiscentur et per consequens prius peccatum originale efficitur, quam anima carni unitur. Et ad hoc videtur sonare dictum Prophete dicentis: »In iniquitatibus conceptus sum et in peccatis »concepit me mater mea.« Eciam si omne peccatum originale est ab ipsis primis parentibus, tunc ipsi primi parentes nunc faciunt peccata originalia et cum ponuntur esse beati in patria, sequitur, quod ibi existentes faciunt multa peccata. Item: cum nemo preter Deum unit animam carni in primo instanti creacionis sue, videtur, quod non ex illa unione anima posset peccatum contrahere, ne
| I Deus foret causa peccati originalis. Et si ex unione car|nis cor-
113 D rupte peccatum contrahitur, pono per possibile, quod Deus spiritum S. Petri[20] uniat carni Jude, quo dato quero, utrum spiritus Petri contraxit peccatum ex illa unione vel non? Si contraxit, et non facit aliquis causaliter illam unionem effective, nisi Deus, sequitur, quod causat effective et peccatum ex illa unione resultans, et sequitur ut prius inconveniens. Si vero non contraxit spiritus Petri peccatum ex unione carnis Jude, videtur sequi, quod nullus spiritus contrahat peccatum originale ex carnis unione, quia ex quo spiritus Petri non contrahit ex carne plus corrupta et magis cri-

---

[17]) *I*: mundum *D pessime.* — [18]) *Sic codd.* — [19]) *Codd.*: *in I inepte scriptum.* — [20]) *D*: Perti *I errore.*

Digitized by Google

minosa, quia eternaliter dampnanda, videtur, quod nec aliqua alia anima. Consequencia videtur tenere[21] a maiori: si enim plus corruptum non inficit, nec minus inficiet, semper intelligendo ceteris paribus.

Ad 1[m] conceditur, quod anima sine peccato creatur, quia munda et bona naturali bonitate, ut dicit Magister in sequenti distinccione, et conceditur, quod caro, dum est sine anima, quod tunc est sine actuali culpa, habet tamen culpam in parente secundum racionem seminalem per concupiscenciam propagatam et tunc ex coniunccione anime cum carne contrahitur peccatum personale sic, quod persona, que est proles, est actualiter in peccato originali. Et tunc exemplum Magistri videtur sic esse ad propositum, quod vas quodammodo dispositive est acetosum, etsi non formaliter ipsi insit acetositas, sic caro etsi formaliter sine anima non habeat in se peccatum, est tamen dispositive infectiva ipsius anime. Et consequenter cum arguitur: si contrahitur originale peccatum ex libidinosa concupiscencia, tunc proles habet peccatum, cum parentes commiscentur. Conceditur, quod habet secundum racionem ||| seminalem, ymmo habet in Adam, cum omnes in Adam ||| *I* peccaverunt, propinquius tamen habet in commixtione inmediatorum *114 A* parentum, sicut habet propinquius in illis esse; et consequenter conceditur, quod prius peccatum originale efficitur secundum racionem seminalem, quam anima corpori unitur. Et cum ulterius arguitur: 'Si omne peccatum originale est ab ipsis primis parentibus, tunc ipsi primi parentes nunc faciunt peccata originalia', dicitur negando consequenciam, quamvis conceditur, quod faciunt peccata originalia; nec exinde sequitur, quod nunc peccant, sicut non sequitur: 'Deus facit cursum vel leccionem, igitur Deus currit vel legit.' Sic eciam non sequitur: 'Adam facit vel causat peccatum originale Petri vel Johannis, igitur peccat peccato originali.' Tunc ultra cum arguitur: 'Nemo preter Deum unit animam carni in primo instanti creacionis sue, intelligendo de unione[22] effectiva': conceditur; et negatur, quod ex illa unione anima non posset peccatum contrahere; et cum infertur: 'Deus est causa mali' primo negatur consequencia ex eo, quod illa unio non de per se est causa peccati. 2° posset dici, quod Deus esset causa mali non sub racione mali, sed prout malum est occasionaliter bonum, sicut peccatum occasionaliter dicitur esse felix, dicente b. Gregorio: »O culpa[23] nimium[24] beata.« Tunc ad casum ultimum: forte non est admittendus, cum repugnat spiritui Petri in perpetuum beatificato uniri carni Jude in perpetuum dampnate, et repugnat spiritui Petri maculari propter graciam confirmacionis. Admisso tamen casu dicitur, quod non contraheret peccatum spiritus Petri ex | | *I* unione, et tunc negatur consequencia; et quando arguitur, quia *114 B*

---

[21]) *D*: teneri *I*. — [22]) *D*: unioni *I*. — [23]) *D*: culta *I*. — [24]) *Ex coni.*: *Codd.* minimum *habent*.

Digitized by Google

si non contrahit ex carne magis corrupta, a forciori nec ex minus corrupta, diceretur ibi, quod verum esset, si spiritus Petri esset capax peccati; modo non est propter graciam confirmacionis. Sed <ut> veritatem fatear, in casu huiusmodi nescio certitudinaliter, quid fieret. Et patet veritas questionis[25].

<Distinccio XXXII.>

QUoniam supra dictum est peccatum originale[1] . . .

<1.> Ista est *distinccio 32ª*, tractans de remissione peccati originalis. Et primo continet, quod per baptismum peccatum originale deletur, quoad culpam, et debilitatur, quoad virium concupiscenciam. 2° quod quidam probabiliter dicunt, quod sicut in baptismo anima a culpa purgatur, sic eciam et caro a contagione. 3° quod alii dicunt tantum animam in baptismo purgari, carnem vero ab illa feditate non mundari. 4° sicut anime scelus carnem corrumpit, sic e converso caro animam corrumpit. 5° quod concupiscencia, que ante baptismum est culpa et pena, remanens post baptismum est solum pena et ut sic est a Deo, sed in quantum culpa, habet dyabolum vel hominem auctorem. 6° quod peccatum originale dicitur necessarium, quia vitari non potest, et dicitur voluntarium, quia ex voluntate primi hominis processit. 7° quod ex altitudine iudiciorum Dei provenit, quod animam, quam sine macula creavit, corpori infecto unit, a quo maculam dampnabilem contrahit et ipsam dampnari prescit. 8° quod anima non omnino talis est, qualis creata est, quia bonitatem naturalem non amittens penitus viciatam habet, quia Deus || *I* creat mundam et statim fit sordida. *114 C* 9° quod racionabiliter videtur pluribus, quod una anima in naturalibus sit subtilior alia, quia ad[2] intelligendum et memorandum habilior, sicut in angelis constat esse. 10° quod licet quedam anime in naturalibus donis pre aliis polleant, tamen ante baptismum a corpore discedentes parem penam habent, et post baptismum statim equalem coronam sorciuntur.

<2.> Super quibusdam horum sunt hii *versus*:

debilitatur peccatum originale
I per baptisma fomes cessat, quia culpa
quoad esse formale ut dominari non tantum valeat
Non est ulterius, eciam quia vis minor eius.

---

[25]) *Codd.*: et cetera *add. D.* — [1]) *I*: *om. D.* — [2]) *D*: a *I.*

Digitized by Google

Fit quoque tunc anima per[3] aquam[4] simul et caro munda.
primum propter hoc
Carnem corrumpit anime scelus. Unde modo fit,
animam
Ut caro corrupta corrumpat eam vice versa.
potest[5] originale: et sic est necessarium originale
Nemo quit innatum vitare scelus, tamen ipsum
quia est voluntarium
Esse voluntatis dic[6] primi velle parentis.
Dic animam talem non esse per omnia, qualem
creatur[5] munda
Hanc creat omnipotens, quia fit bona, sordida mox est
anime[5] alia
Uni per dona nature preminet una.

<3.> Queritur, ***utrum peccatum originale remittatur in baptismo.*** Videtur, quod non: primo, quia causa peccati inmediata, puta unio anime ad carnem concupiscencialiter seminatam, manet, ergo et peccatum. 2° quia culpa non remittitur, nisi iusticia opposita restituatur. Sed iusticia originalis in baptismo non restituitur, igitur nec culpa deletur. Consequencia nota est ex condicione oppositorum et minor probatur: nam inmortalitas non restituitur, nec omnimoda obediencia virium. — In oppositum est Magister in littera. Et probatur sic: Non potest aliquis esse simul filius gracie et filius ire secundum presentem iusticiam. | Sed per ori- | *I*
ginale peccatum nascuntur filii ire, secundum illud Ephes. 2°: *114 D*
»Eramus natura filii ire, per baptismum autem regeneramur filii »gracie«, igitur per remissionem peccati originalis in baptismo.

Notandum, quod in peccato originali, ut dictum est in questione circa 30am distinccionem, sunt duo, sc. materiale et formale: materiale concupiscencia, formale vero privacio vel carencia debite iusticie, cui gracia opponitur secundum se, non autem opponitur concupiscencie. Unde gracia non patitur secum iusticie carenciam, sed patitur secum concupiscenciam, cui non opponitur, nisi secundum effectum, in quantum inclinat ad oppositum eius, ad quod inclinat concupiscencia. Quia ergo in baptismo datur gracia, ideo remittitur originalis culpa quoad id, quod est formale. Unde desinit esse penitus culpa, sed non desinit penitus esse concupiscencia. Gracia ergo gratum faciens non stat cum peccato originali in eodem homine simul.

Sed diceret aliquis: peccatum originale dicit privacionem oppositam originali iusticie, que differt a gracia gratumfaciente, ergo videtur, quod cum ea possit stare. Ibi sciendum, quod carencia originalis iusticie racionem peccati non habet, nisi secundum[7] quod disiungit ab ultimo fine naturam, que apta nata est coniungi, ad quem coniungebat originalis iusticia; gracia autem gratum faciens,

---

[3]) *D*: para *I*. — [4]) *D*: qua *I*. — [5]) *I*: *om. D*. — [6]) *D*: dicit *I*. — [7]) *I*: *om. D*.

Digitized by Google

licet non sit formaliter originalis iusticia, continet eam tamen virtualiter quantum ad hoc, quod perfeccius coniungit ultimo fini, quam originalis iusticia, ideo gracia tollit peccatum originale quantum ad hoc, quod disiungebat ab ultimo fine. Cum ergo in baptismo non ponenti obicem gracia gratumfaciens confertur[10], tunc carencia originalis iusticie remittitur et concupiscencia remanens[8] mitigatur. Et patet, quod questio est vera.

Ad 1[am] racionem[9] dicitur, quod unio est causa originalis ‖I peccati in fieri, ‖ sed non in facto esse et ideo potest tolli pec- 115 A catum unione remanente. 2° dicitur, quod illa unio non est causa coeva sive sufficiens peccati: posset enim Deus per infusionem gracie inpedire contraccionem peccati originalis in ipsa unione ad carnem, sicud pie posset credi de matre Christi gloriosa. Ad 2[am] concessa maiore negatur minor et dicitur: quod iusticia originalis restituitur quoad suum effectum, sc. quoad coniungere ultimo fini: cum enim gracia datur, statim sequitur iusta coniunccio anime cum ultimo fine, sicut peccati originalis effectus erat disiunccio ab ultimo fine.

<4.> *Utrum peccatum originale sit a Deo?* Dicendum, quod in <peccato> originali consideratur racio culpe et racio pene: originale racionem culpe habet, in quantum ex voluntate inordinata primi hominis effectus huiusmodi est secutus. Unde sicut peccatum actuale Ade, per quod voluntas deordinata est, Deum non habet auctorem, ita a Deo non est secutus defectus, in quantum habet racionem[9] culpe. Si autem consideretur, in quantum deficit ab aliqua perfeccione, sic habet racionem pene, cuius Deus est causa. — Et nota, quod non omnis pene eodem modo Deus est causa[10]; quedam enim pena est per infliccionem alicuius contrarii affligentis vel corrumpentis, et talis pena est a Deo agente, a quo est omnis accio et passio, secundum quod est in melius ordinata. Omnis autem pena, cum iusta sit, que a Deo infligitur, patet, quod omnis talis est bona; quedam vero pena est, que consistit in ablacione vel defectu, ut est subtraccio gracie: hec pena a Deo est non | I quidem agente aliquid, sed pocius non influente | talem perfeccionem, 115 B quia in ipso est influere vel non influere. Fomes ergo, secundum quod pena, non dicit aliquam penam inflictam, quia non supponit aliquid positive in homine, sed in solo defectu consistit. Ex hoc enim fomes vel concupiscencia inordinate inclinat, quia subtractum est vinculum originalis iusticie, quod vires inferiores tenebat sub obediencia racionis; et secundum hoc Deus dicitur esse[5] causa huius pene, in quantum originalem iusticiam non confert homini nato, quam primo homini creato contulerat.

<5.> *Utrum Deus debeat animam infundere corpori, a quo maculam trahit?* Et videtur, quod non; nam stultus videtur artifex, qui aliquid faceret sciens, quod ad illum finem, quem pretendit,

---

[8]) *D*: renanens *I*. — [9]) *D*: *om. I*. — [10]) *Codd.*: *in I inepte scriptum.*

Digitized by Google

non veniret. Sed Deus creando animam mundam facit eam ad hoc, ut sit perpetue munda, et scit, quod non erit sic munda, cum prescit eam dampnari; igitur videtur, quod non debeat creare animam et eam corpori infundere, a quo maculam trahit. — In oppositum est redargucio illa Matth. 20°: »Serve nequam, an oculus tuus »est nequam, quia ego bonus sum? An non licet michi facere, »quod volo?«

Sciendum, quod Philosophus dicit, quod bonum gentis est divinius, i. e. melius, quam bonum unius[11] hominis; simul bonum universi, quam unius partis. Similiter defectus redundans in totum universum deterior est, quam defectus unius partis; ideo maius bonum est magis amandum et deterior defectus plus vitandus. Si ergo Deus cessaret ab infusione animarum, redundaret in defectum universi, sc. quod[12] subtraheretur ab[13] aliqua natura de universo || vel alicui parcium universi subtraheretur sua perfeccio || I naturalis, secundum quam unumquodque est natum suum simile 115 C generare. In infeccione vero animarum corporibus fedis est malum partis solum, nec hoc est tantum malum, quin sit maius bonum hominis annexum; et ideo non debet Deus cessare ab animarum infusione propter maculam, que contrahitur.

<6.> *Utrum anima maculetur in instanti sue infusionis?* Dicitur, quod sic. Cum enim sit privacio boni, duplex est privacio, sicut et duplex est bonum. Quedam est privacio enim boni habiti, quedam vero non habiti, sed debiti habere, sicud in illo, qui prius vidit et postea excecatur, et in illo, qui cecus est a nativitate. Sic duplex est privacio spiritualis secundum duplex genus boni et duplex genus peccati. Namque peccatum actuale saltim, quo peccatur post innocenciam baptismalem, est privacio boni iam habiti; et quia non potest idem simul ab eodem secundum idem haberi et non haberi, ideo non potest creatura racionalis in primo instanti sue creacionis peccare. Si enim tunc peccaret, tunc statim primum peccatum eius actuale esset et bono habito[10] ipsam privaret; et quia ante primum instans nullum bonum habuit, quia nondum extitit, igitur nullo bono habito ipsam privaret, quod inplicat manifeste inpossibile: peccatum vero originale est privacio boni debiti habere, sed nunquam habiti, et ideo potest esse in primo instanti sue creacionis in peccato originali, in quo instanti debuit habere originalem iusticiam, i. e. ius ad beatitudinem, et ius, i. e. iurisdiccionem, super omnes vires inferiores; modo in primo instanti privatur illa iusticia, non tamen ex | creacione, sed ex eo, cui in- | I funditur in creando. Sed videtur, quod illa macula non debet anime 115 D inputari et per consequens mortuo parvulo sine baptismo iniuria fieret sibi, si dampnaretur.

Sciendum, quod culpam alicui inputari dupliciter contingit: vel ad obligacionem pene sensus vel ad obligacionem pene dampni.

---

[11]) *D*: huius *I*. — [12]) *I*: quia *D*. — [13]) *I*: *om. D*.

Digitized by Google

Ad obligacionem ergo pene sensus non debet inputari, nisi culpa ex actu proprio; sed ad obligacionem pene dampni potest inputari culpa facta ex actu alieno. Quod enim caret aliqua perfeccione, que requiritur ad aliquid obtinendum, debet eciam carere[14] illo obtinendo Unde cum parvuli careant originali iusticia, que requiritur ad Dei visionem, debent eciam carere Dei visione. In hoc autem, quod utroque carent, sc. originali iusticia et Dei visione, nulla fit eis iniuria ex parte Dei Nam neutrum ex principiis nature habent: iusticia enim originalis Ade ex gracia fuit data super principia naturalia, quam per suam amisit ingratitudinem; unde cum ex gracia esset illa iusticia, nulla iniuria fit posteris, si non redditur eis iusticia ab Adam perdita. Visio eciam Dei debetur nature perfecte per graciam; unde nulla fit iniuria nature, si ea careat non habens graciam. Et quis dampnatus potest vere dicere, quod sibi facta est iniuria? Si enim vere diceret, tunc vere, quod ei deberetur, illo privari se diceret et per consequens Deus in perpetuum illud ei non restituens iniustus iudex fieret. Consequens inpossibile, cum ipse sit iusticia reddens unicuique pro dato tempore, quod debet esse suum[15].

<Distinccio XXXIII.>

PRedictis adiciendum est, an peccata[1] preceden[2]<cium> . . .

*1 <1.> Ista [3] est[3] *distinccio 33ª*, tractans, utrum peccata
116 A proximorum parentum transeant in genitam prolem. Et 1° continet, quod peccata proximorum parentum non inputantur parvulis, nec eciam[4] actuale primi parentis, sed solum originale. 2° quod in parvulis est tantummodo originale, quod interdum per pluralem numerum designatur. 3° quod parvuli, qui pro solo originali dampnabuntur, nullam penam sencient, nisi quod visione[5] Dei in perpetuum carebunt. 4° quod quidam putant peccatum Ade fuisse gravissimum ceteris peccatis primo ex eo, quia in eo plura simul peccata fuerunt, secundo ex eo, quia in loco et in habitu tante felicitatis est admissum, tercio ex eo, quod magis nocuit, quia totum genus humanum viciavit. 5° habetur, quod credendum est primos parentes per penitenciam[6] veniam meruisse. 6° quod Deus dicitur reddere peccata, i. e. penam pro peccatis, patrum in filios usque in terciam et quartam generacionem, quia ipsos patres in peccatis imitantur. 7° quod patres ideo specialiter nominat, quia filii solent patres, quos precipue diligunt, in sceleribus imitari.

---

[14]) *D*: carerent *I*. — [15]) *Codd.*: et cetera. Sequitur distinccio 33 etc. *add. D.* — [1]) *I: om. D.* — [2]) *Lomb.*: preceden *I, om. D.* — [3]) *D*: *om. I.* — [4]) *D:* et *I.* — [5]) *D*: visioni *I.* — [6]) *D*: misericordiam *I male.*

Digitized by Google

8° quod mistice intelligendum dicunt esse illud Exodi 20°: »Ego »sum Deus fortis, zelotes, visitans iniquitates patrum in filios »usque in terciam et quartam generacionem« ita, quod primus motus suggestionis dicitur pater, consensus delectacionis dicitur filius, operis perpetracio dicitur nepos et gloriacio in perpetracione operis[7] pronepos dicitur; et hec dicitur quarta generacio, quia in quarto gradu a primo motu, qui est quasi pater, enumeratur.

<2.> Super quibus sunt hii *versus*:

K non cuiusquam, nisi solius scelus Ade,
Obligat et dampnat puerum, quem non aqua mundat;
Isque suus tantum | dolor est non cernere trinum. | *I*
Crimen, quod fecit Adam, nos dampnificavit *116 B*
Non, quia sit gravius, sed ob hoc, quod[8] eramus
Nos in eo; veniam meruit tamen ipse dolendo.
Pro patre punitur, qui facta patris comitatur;
Nec patris acta luit, sed que forma patris egit.
i. e.[9] propter intellectum dicitur[9]
Punitur causa signi generacio quarta.

<3.> Dubitatur, *utrum peccata parentum proximorum transeant in parvulos.* Et videtur, quod sic. Nam pena infligitur parvulis propter peccata parentum proximorum eo, quod secundum b. Augustinum in Sermone de castitate coniugali propter incontinenciam parentum nascuntur filii ceci, claudi, gibbosi, epilentici[10] et demoniosi; sed non fit ex peccato eorum proprio, sed parentum: igitur questio vera. — In oppositum est Magister in littera.

Notandum[11], quod parens et proles in natura conveniunt, sed in persona et voluntate distingwuntur. Et quia parens proli communicat naturam, et ideo eciam defectus naturales communicat, quia vero non communicat personam et principaliter quoad spiritum, in quo consistit principaliter personalitas, ideo eciam non communicat bonum accidentale anime, nec peccatum actuale. Non enim musicus musicum generat, nec insipiens insipientem. Sed tamen a parte corporis quandoque communicat, ut podagricus podagricum generat. Et quia originale peccatum est defectus naturalis, quia ab origine nature trahitur, peccatum autem actuale, quod comittitur ex propria voluntate, defectus est personalis, ideo a parente in prolem transmittitur peccatum originale et non actuale. Et si queratur, quomodo peccatum Ade transmitti potuit in prolem, potest dici, quod peccatum Ade non tantum fuit personale, ymmo naturale. Eo enim, quod in persona eius fuit tota natura integra cum potestate servandi illam || integritatem, peccatum illud, quod || *I*
personam corrumpit, corrumpit eciam naturam. Peccatum vero *116 C*

---

[7]) *Codd.*: dicitur *add. I.* — [8]) *Sic codd.*: *verbum formae* — ⏑ ⏑ *desideratur.* — [9]) *I*: *glossam prorsus om. D.* — [10]) *Sic codd.* — [11]) *D*: Nondum *I errore.*

Digitized by Google

sequencium personale est et non naturale, quia non invenit naturam integram, sed corruptam et ideo non corrumpit naturam, in quantum natura est, sed solum quantum pertinet ad personam peccantis, in quantum in persona per peccatum relinquitur minor habilitas ad graciam consequendam.

Et notandum, quod ipsum peccatum consequitur duplex pena: una per se, que[12] ad animam[13] pertinet, ut subtraccio gracie in presenti et dampnacio in futuro. Et ista pena nunquam punitur filius pro peccato patris, quia non attingit huiusmodi pena filium, in quantum res patris. Alia pena consequitur peccatum quasi per accidens in penam parentum, sicut infirmitates, quas nominat b. Augustinus et eciam ablacio temporalium et tali pena punitur quandoque filius pro peccato patris et populus pro peccato principis. Et pro isto sonat dictum b. Augustini, adductum in oppositum. Ad questionem ergo potest simpliciter responderi, quod sic[12]: 1° de originali, 2° quod peccata actualia parentum secundum penam temporalem transeunt in filios, non autem sic, quod ex illis filii constituerentur peccatores vel subtraccione gracie et dampnacione perpetua digni, quia Ezechielis 18° dicit Dominus: »Non portabit filius iniquitatem patris«, sc. quoad culpam actualem, nec ad subtraccionem gracie et dampnacionem. Sed diceres: cum filii non sint rei, cur ergo Deus punit filios sine demerito eorum, faciendo eos luscos, claudos, epilenticos[15] et demoniosos. Dicitur, quod pro gloria sua. Nam Johannis 9° dicit Salvator[14] de[15] ceco[16] nato: »Neque hic peccavit, neque parentes eius, sed ut
| I »manifestentur | opera Dei pro illo.« Ad penam eciam parentum
116 D peccancium facit et filiis ad merendum, si voluerint penas huiusmodi humiliter sustinere.

<4.> *Utrum originale sit in uno maius quam in alio?* Dicitur, quod[10] ad esse formale, quod est carencia vel privacio originalis iusticie, est equaliter in omnibus genitis non baptizatis. Sed quoad esse materiale, quod est pronitas ad malum ex parte concupiscencie vel appetitus sensitivi, non est equaliter in omnibus; et quia materiale non principaliter pertinet ad hoc peccatum, nisi ut stat sub formali, ideo peccatum originale ponitur esse in omnibus concupiscencialiter genitis equale. Et ista equalitas arguitur ex pene equalitate, que debetur equalis omnibus, si sequatur. Et hoc vult Anselmus expresse De conceptu Virginali. Item quia originale non causatur ex actu subiecti, in quo est, nec ex actu parentum mediorum, sed solum causatur ex actu parentum primorum, qui unus et idem est, equaliter se habens ad totam naturam et equaliter natam, tota erat in eis et equaliter in eis corrupta est. Et ideo in omnibus concupiscencialiter natis peccatum originale est equale et pari racione evidet, quod in uno genito

---

[12]) *D*: *om. I.* — [13]) *D*: animum *I.* — [14]) *Codd.*: dicit *add. I* — [15]) *D*: deco *I.* — [16]) *D:* nato *I.*

Digitized by Google

tantum est unum peccatum originale et non plura, nec plurificari potest per parentes medios, cum una privacio originalis iusticie, que est carencia, non potest in diversis parentibus respectu eiusdem prolis multiplicari.

<5.> *Utrum peccatum originale sit gravissimum?* Videtur, quod sic. Nam ipsum est causa omnium peccatorum actualium in humana natura. — In oppositum est Magister in littera. Notandum[11], quod peccatum potest dici gravius altero 1° causalitate, et sic peccatum dyaboli est gravissimum, quia »invidia »dyaboli mors intravit in orbem terrarum« Sapiencie 2°. Secundo modo ||| generalitate: sic peccatum primi hominis est omnium peccatorum aliorum hominum gravissimum. 3° modo enormitate, ut peccatum Iude tradentis Christum Dominum. 4° ingratitudine, ut est illius, qui plura dona accipiens plus peccat. 5° periculositate, ut ignorancia ex eleccione; valde enim periculosum est ignorare. 6° inseparabilitate, ut avaricia, quia cum omnia senescunt, ipsa iuvenescit. 7° inportunitate, ut superbia sive vana gloria. 8° pronitate vel luxuria. 9° maioris gracie inpugnacione, ut peccatum in Spiritum Sanctum. 10° racione maioris offense, ut ydolatria. 11° racione facilioris resistencie: isto modo peccatum primi hominis secundum Magistrum in littera fuit gravissimum. 12° racione maioris inprobitatis seu perversitatis et libidinis in voluntate; et sic in quolibet peccato potest attendi magnitudo ex inordinacione maioris delectacionis et circumstanciarum concurrencium iuxta illud metricum dictum:

||| I *117 A*

Aggravat ordo, locus, persona, sciencia, tempus,
Etas, condicio, mora, causa, lucta pusilla.

Et nota, quod gravitas peccati sumitur ad modum gravitatis naturalis. Nam sicut gravitas rei naturalis ipsam inpellit, ut sit deorsum, sic omne peccatum nititur hominem desursum trahere et quantumlibet in inferno profundare. Dicitur eciam peccatum grave quoad displicenciam Dei et omnium sanctorum; et isto modo peccatum in Spiritum Sanctum potest dici simpliciter gravissimum. Et si obicitur: sic nec peccatum Jude in Spiritum Sanctum est gravissimum, nec divitis sepulti in inferno, et sic de singulis aliis peccatis in Spiritum Sanctum, negatur ultima pars et dicitur, quod peccatum in Spiritum Sanctum omnium | malorum dampnandorum est gravissimum et illud est irremissibile et in eternum punibile, a quo nos dignetur Dominus omnipotens servare.

| I *117 B*

<6.> *Utrum peccato originali debeatur pena sensibilis exterior?* Videtur, quod sic. Nam omnibus iniustis dicet rex: »Ite, »maledicti, in ignem eternum«, ergo ibunt et[17] non[17] nisi ut puniantur per illum; igitur questio vera. — In oppositum est Magister in littera. Nam nullam penam sensuri sunt parvuli ignis mate-

[17]) *D*: *om. I.*

Digitized by Google

rialis vel consciencie vermis, nisi quod Dei visione carebunt in perpetuum. — Quia de materia huius questionis nichil expressit scriptura et nec sancti eam expresse determinant, et doctores moderni contraria opinantur, ideo nichil certitudinaliter est ex multiloquio asserendum. Est tamen communis opinio doctorum, quod dampnati[18] pro solo peccato originali non puniuntur pena sensus exterioris. Racio, quia pena sensus correspondet delectacioni inordinate, quam habuit quis in peccato; et quia tales delectaciones non senserunt parvuli, ergo nec debent pati penam sensus. Sed contrarium videtur esse in verbo Christi: »Ite, maledicti, in ignem eternum!« Et in dicto b. Augustini De fide ad Petrum dicentis ca° 2°: »Firmissime tene et nullatenus dubites eos, qui sine sacramento »baptismatis de hoc seculo transierunt, eterni ignis supplicio esse »puniendos« Item Johannes Crisostomus dicit: »Excludi »a bonis eternis et alienum effici ab hiis, que preparata sunt iustis, »tantum gravat cruciatum, tantum dolorem, ut eciam, si nulla ex»trinseca pena torqueret, hec sola sufficeret.« Et movetur iste sanctus ex eo, quia cum beatitudo sit optimum homini possibile, que
‖ I consistit in clara visione benedicte Trinitatis, ‖ in qua est summa
117 C delectacio[19], ergo privacio illius visionis delectabilissime erit tristissima et maxima punicio, ut si possibile fieret, pocius homo visionem illam haberet et penas sentiret, quam illa careret et penas non sentiret. Si enim cari amici visio infirmum potest ad tantum consolari, quod doloris sui obliviscatur, quanto magis visio patris amantissimi[20], summi[10] boni et redemptoris fratris[21] Christi sanctorumque omnium videretur[22] penas huiusmodi mitigare? Contrarium doctores senciunt: S. Thomas in Scripto principali dicens ad verbum Christi allegatum, quod frequenter in scriptura nomine ignis quelibet pena nominari consuevit, nec auctoritas Augustini procedet ex eadem solucione S. Thome. Et Richardus dicit, quod Augustinus accipit ibi supplicium eternum pro quacunque pena eterna sive sensus sive dampni. Scotus autem exponit auctoritatem Augustini in sensu diviso: »i. e. illo »supplicio, quod est in eterno igne, cruciandi sunt, vel quia locutus »est contra hereticos, qui omnino peccatum originale negabant et »penam pro illo peccato et ideo excessive locutus est.« Hec Scotus. Et tantum valet solucio sua, quod Augustinus propter hereticos ex intencione mentitus est. Et S. Thome solucioni posset instari dicendo: 'ex quo nomine ignis quelibet pena in scriptura solet nominari, tunc ibi 'ite maledicti in ignem eternum' potest accipi ignis pro pena mitissima, quis ergo comminacionem Christi, qua sepe comminatus est, igne eterno, ad tantum exhorreret[23], cum ignis eternus potest accipi pro pena mitissima? Sic

---

[18]) *D*: dampnari *I*. — [19]) *Codd.*: *in I errore iteratum.* — [20]) *D*: amanantissimi *I errore.* — [21]) *D*: fratres *I*; *forte legendum* Jesu? — [22]) *D*: vederetur *I*. — [23]) *D*: exhorret *I*.

Digitized by Google

enim valebit verbum Christi 'Ibunt in ignem eternum', | i. e. pu- | *I*
nientur mitissima pena. Unde sanctus[24] Thomas in Scripto *117 D*
2° principali q. 2ª dicit, quod pueri illi non habebunt tristiciam
de carencia divine visionis, que nunquam debebatur eis, cum fa-
cultatem nature excedat[25], nec erant in statu merendi, sicut nullus
homo sapiens affligeretur de hoc, quod non potest volare sicut
avis. Hec Thomas. Et Richardus in Scripto 3° prin-
cipali q. 2ª dicit quod »quia ipsi sciunt se ex naturalibus Deum
»non posse videre, nec se habuisse usum liberi arbitrii, per quem
»se disponere potuissent ad merendum et sciunt se in perpetuum
»victuros et nullam penam sensibilem habituros et ex istorum con-
»sideracione de carencia visionis Dei non dolent, sed gaudent de
»bono, quod habent et plus habent forte de gaudio de bonis creatis,
»quam multi in hac vita, qui tamen in tali statu semper remanere
»vellent. Non credo tamen, quod predicta consideracio esset suf-
»ficiens[26] causa, quare non doleant, nisi adesset divina providencia,
»que ab eis excluderet dolorem.« Hec Richardus. Et concordat
secum Doctor subtilis in Scripto ad 2ᵐ principale, ubi
dicit[27], quod ex disposicione divina erunt ista corpora inpassibilia,
licet non ex dote[17] inpassibilitatis, ita quod nec ab intra nec ab
extra pacientur et sicut fomes nullum inordinatum motum[28] suscitat
in eis in ista vita, ita nec ibi suscitabit. Hec ille.

Moventur isti doctores diversis racionibus ad ista ponendum:
1° quia secundum Augustinum De civitate Dei tristicia
est de hiis, que nobis invitis acciderant. Si ergo parvuli dampnati
tristarentur de statu suo, ipsum involuntarie susti|nerent et vellent | *I*
oppositum, et ita murmurarent. 2° quod si tristarentur de carencia *118 A*
visionis divine, hoc esset, quia eam desiderarent et non sperarent
se habere illam et per consequens de ea desperarent et sic haberent
tristiciam procedentem ex desiderio cum desperacione habendi de-
sideratum. Hoc autem pena gravissima est inter penas dampna-
torum et sic haberent penam gravissimam, quod videtur esse contra
divinam iusticiam et misericordiam. 3° quia tristicia est, que ex
pena inflicta pro peccato sequitur inordinatam[29] volicionem et in-
ordinatum consensum in malum; carencia enim visionis Dei in
penam peccati videtur correspondere aversioni a bono incommutabili,
sed tristicia videtur sequi conversionem actualem ad bonum de-
lectabile, que conversio inordinata reordinatur per illud Apok. 18°:
»Quantum glorificavit se et in deliciis fuit, tantum date ei tormentum
»et luctum.« Sed huiusmodi inordinata volicio nunquam fuit in
parvulis, ergo nulla penalis tristicia debet esse in eis, esset autem,
si de statu suo tristarentur, ergo de illo non tristantur. — Ecce
hiis et aliis racionibus moventur doctores, qui nullam tristiciam
dicunt inesse parvulis dampnatis et maius habere gaudium, quam

---

[24]) *D*: Scotus *I pessime.* — [25]) *D*: excedant *I.* — [26]) *Codd.*: esset *add. I.* — [27]) *D*: dici *I.* — [28]) *D*: modum *I.* — [29]) *D*: inordinam *I.*

Digitized by Google

habent hic aliqui, qui semper vellent hic manere, que ego nolo predicare populo, ne darem occasionem occidendi parvulos et in aborsu[10] pariendi. Et illud occultum michi nunc committo Deo, petens, ut me in certis sue legis viis dirigat, ut possim[30] postea | I plane cognoscere, utrum in gaudio vel in tristicia perpetua debeant 118 B ipsi parvuli permanere. Posui tamen motiva ex utraque parte doctorum, quibus contrarie opinantur.

<Distinccio XXXIV.>

POst predicta de peccato actuali diligenti indagine[1] . . .

<1> Ista est *distinccio 34ª*, tractans de peccato adultorum et primo de radice peccati actualis. Et 1° continet, quod origo et causa mali sive peccati fuit bonum, non Deus, sed voluntas, que bona a Deo creata est. 2° quod malum non est nisi in re bona. 3° quod non est dare purum malum, bonum autem omnino malo carens est bonum integrum. 4° quod malum est bonum. 5° quod dyaleticorum prima regula fallit, qua dicunt nulli rei simul inesse contraria.

<2.> Super hiis sunt hii *versus*:

L bona res vicio dic causa quod est et origo;
Est quoque velle malum reliquorum causa malorum,
Inque bono tantum mala sunt; patet ergo, quod unum
Dat natura bonum fore, sed corrupcio pravum.

<3.> Dubitatur, ***utrum est aliquod purum et primum malum.*** Videtur, quod sic, quia aut est aliquod summum malum aut non. Si primum, habetur propositum: nam illud erit primum et purum malum; si non, sequitur, quod omni malo est accipere peius et erit processus in infinitum in[1] permanentibus, quod est inconveniens ex 2° Methaphisice. Ergo oportet, quod sit summum malum. Item: si unum contrariorum est in natura, et reliqum, ut dicitur 2° Celi. Sed summum bonum[1] est, cui opponitur summum malum, igitur . . . Preterea: omne, quod est per participacionem sive per accidens, reducitur ad illud, quod est per essenciam, vel ad illud, || I quod est per se. Sed res, que sunt male aput nos, non sunt male || 118 C per essenciam et per se, sed per participacionem et per accidens: ergo est dare malum per essenciam et per se; sed tale est purum et primum malum. — In oppositum est Magister in littera dicens, quod non est dare purum malum, quia malum presupponit

---

[30]) *D*: possem *I*. — [1]) *D*: *om*. *I*.

Digitized by Google

bonum. Sed nullum ens est purum malum, quia in quantum ens habet racionem boni; igitur inpossibile est dare primum purum malum. Et pro ista parte est Philosophus 1° Methaphisice et b. Augustinus in multis locis et precipue sacra scriptura. Preterea inpossibile est esse puram privacionem in se subsistentem. Sed malum, ut huiusmodi, dicit privacionem boni, ut huiusmodi. Si ergo esset purum malum, esset pura privacio in se subsistens. Item: inpossibile est summum malum esse a se, quia est pura privacio, que non potest esse ens a se, nec esse ens per essenciam, nec per participacionem.

Notandum, quod triplex est malum: videlicet culpe, pene et dampni, quod opponitur triplici bono, sc. honesto, delectabili et utili. Nam culpe opponitur honestum, pene opponitur delectabile, dampno opponitur utile. Et dampnati pro peccatis actualibus habebunt illud triplex malum, sc. culpe, pene et dampni, quia erunt in peccato, in pena et in privacione visionis divine essencie.

2° notandum, quod malum pene non proprie dicitur malum, nam pena est a Deo facta et iusta et bona, quamvis malis non videtur esse bona, neque iusta, sicud[2] videtur de dyabolo, qui iudicat sibi inesse penam iniustam. Sed sanctus et iustus[3] scit, quod mala pene sunt a Deo et ad meritum sanctorum mala; namque non sunt, que nec crimine mentem inplicant, nec conscienciam ligant, sicut | est paupertas, egritudo[1] et[1] alie[1] penalitates[1]. | *I* *118 D*

3° sciendum, quod malum sumitur dupliciter: vel abstractive, et sic dicitur malum per se et nominat vicium rei et ut sic non est ens, sed entis privacio. 2° sumitur concretive et dicitur malum per accidens, et ut sic est aliqua natura, sc. subiectum actus mali, ut angelus vel homo vel aliquis habitus deficiens a bonitate moris vel accio mala. Et ista accepcio valet pro presenti distinccione, in qua Magister nunc vocat malum concretive, ut angelum vel hominem malum, nunc abstractive, ut maliciam vel iniquitatem; et in prima accepcione concedit, quod bonum est malum, quia natura bona a Deo facta est, cui inest malicia; et in 2ª accepcione negat illam 'malum est[4] bonum', que tantum valet 'malicia moris est bonitas moris' vel 'bona natura' et sic accipitur in illo dicto Ysaie 5°: »Ve hiis, qui dicunt malum bonum et bonum »malum« ut qui dicunt adulterium bonum vel castitatem malam. Et sic Magister equivocat in bono nature et malo moris et dicit, quod in contrariis, que mala et bona vocantur, illa dyaleticorum regula deficit, qua dicunt nulli rei duo simul inesse contraria. Sed videamus dyaleticorum regulam. Ecce Aristoteles diffinit contraria sic 10° Methaphisice: »Contraria sunt, que sub eodem »genere posita sunt, et maxime a se distant et eidem susceptibili

---

[2]) *D*: sed *I* — [3]) *Codd.*: et iustus *add. I.* — [4]) *D*: esse *I.*

Digitized by Google

»vicissim insunt.« Item dicit in predicamento substancie, quod substancie nichil est contrarium. Conportemus illa: ecce bonum nature ut homo est substancia; malum moris ut adulterium est accidens — et homo non est in eodem genere, in quo moris malicia: igitur
||| *I* bonum nature et malum moris non sunt ||| contraria, quia non
119 A sub eodem genere posita, nec per se ipsa sunt genera opposita. Cum ergo conceditur 'bonum est malum', non ex eo conceditur duo contraria inesse eidem secundum idem eo, quod bonum in subiecto supponit pro natura bona materialiter sive personaliter pro subiecto malicie et tantum valet 'bonum est malum', i. e. nature bone inest malum secundum regulam Philosophi 1° Priorum: »In accidentalibus nichil refert dicere hoc esse hoc et hoc inesse »huic.« Nam non differt dicere ad signandum veritatem 'Sortes est albus' et 'Sorti inest albedo', 'homo est iustus' et 'homini inest iusticia' et sic de similibus. Et patet, quod dyaleticorum regula non fallit; quibuscunque enim datis contrariis inpossibile est, quod simul sint in eodem secundum eandem partem respectu eiusdem, ut inpossibile est eundem hominem secundum spiritum suum simul instanter esse bonum moraliter, et esse malum moraliter secundum presentem iusticiam vel secundum predestinacionem. Nam bonum moraliter, ut est contrarium malo moraliter, maxime distat ab eo distancia non locali, sed in conpositis existencie in eodem subiecto secundum idem. Malum autem et bonum nature non sic se habent, quia bonum nature nulli potest inesse, cum sit substancia; bonum vero moris potest inesse, cum sit qualitas; non ergo conceditur predicari contrarium de contrario, cum conceditur 'bonum est malum', sicut nec ibi 'homo est malus' sed conceditur ibi predicari accidens de suo subiecto, cui non est contrarium. Unde si contraria possent simul eidem inesse secundum idem et respectu eiusdem, sine dubio duo contradictoria invicem contradicencia forent vera, sicut patet per regulas Philosophi, ymmo per regulam Christi: »Non potest arbor mala bonos fructus facere, »neque arbor bona malos fructus facere.« Et iterum: »Quomodo
| *I* »potestis bona loqui, | cum sitis mali?« quasi diceret 'nullo modo'.
119 B — Tunc ad argumenta questionis: negatur prima pars disiunctive[b]; ad probacionem: 'sequitur, quod erit processus in infinitum', uno modo conceditur hoc, quamvis non conceditur fore processum in infinitum in causis essencialiter subordinatis, sicut vult Philosophus: peccata enim non sunt cause essencialiter subordinate, sed magis accidentaliter deordinate, ymmo nec cause proprie. Ad 2^{m} conceditur auctoritas de contrariis positis; ad 3^{m}, cum dicitur: 'Omne tale per participacionem vel per accidens reducitur' etc., dicitur uno modo, quod verum est in illis, que perfeccionem inportant et non defectum, 2° dicitur, quod omne malum reducitur ad bonum, tamquam ad suam causam, ut deducit Magister in

[b]) *D*: distinctive *I*.

Digitized by Google

littera, quod nullum malum est, nec potest esse, nisi sit a bono et in bono. Ex omnibus hiis patet, quod non oportet dare unum primum purum malum in ordinacione malorum, sicut datur unum primum purum et integrum bonum, quod est Deus gloriosus etc.

<Distinccio XXXV.>

POst hoc videndum est, quid sit peccatum . . .

<1.> Ista est *distinccio 35ª*, ostendens, quid sit peccatum. Et 1° continet, quod peccatum secundum Augustinum est omne dictum vel factum vel concupitum, quod fit contra legem Dei; vel peccatum est voluntas retinendi vel consequendi, quod iusticia vetat. Sed secundum Ambrosium est prevaricacio[1] legis divine et celestium inobediencia preceptorum. 2° quod tradi debet peccatum esse malum actum interiorem et exteriorem in anima principaliter consistentem. 3° quod quidam non indocte tradunt voluntatem malam et actus malos, in quantum sunt, bona esse, et quod peccatum, in quantum peccatum, nichil est. || 4° quod[2] adulterium et homicidium et huiusmodi non simpliciter actus denotant, sed actuum[3] vicia, et in quantum sunt, a Deo sunt et bona sunt, non tamen simpliciter a Deo sunt. 5° quod illa, que videntur negaciones vel privaciones simpliciter notare et nichil ponere, ut non credere in Christum, non ire ad ecclesiam, ponunt aliquid, quia voluntatem malam vel actum mentis, sc. velle non credere, velle non ire ad ecclesiam; et sic illa diffinicio peccati mortalis 'peccatum est dictum vel factum vel concupitum, quod fit contra legem Dei' est vera et generalis. 6° quod peccatum, in quantum peccatum, privat bono et est privacio et corrupcio boni. 7° quod peccatum, i. e. culpa, proprie anime corrupcio est, quia per peccatum vulneratur et bonis nature et gratuitis spoliatur et a Deo elongatur ab eius similitudine recedens sive deficiens. 8° quod privacio et corrupcio boni dicuntur active et passive, et sic dicuntur peccatum et pena; peccatum, ut dicuntur active, sed pena, ut dicuntur passive, et ut sunt pena, sunt Dei, et ut sunt peccatum vel culpa, sunt dyaboli.

|| *I* 119 *C*

<2.> Unde *versus*:

secundum[4] Augustinum et Ambrosium
M ibi diffinit peccatum; postea dicit,
propter concupitum propter factum
Quod sit peccatum malus actus intus et extra.

---

[1]) *D*: privacio *I*. — [2]) *Codd.*: ad *add. I*. — [3]) *D*: actum *I*. — [4]) *D: glossas omnes in his versibus prorsus om I.*

Digitized by Google

i. e. in peccato sunt: duo actus et modus, in quantum actus bonus est
Actus atque modi si distingwantur agendi,
deficiendo circumstanciis debitis ut huiusmodi
Fit peccando modus malus, est semper bonus actus.
in quantum malos,
Fit, peccatum corrupcio, que notat actum.
corrumpitur
Sic peccans anima perit, ut caro, si caret esca.
distare facit non localiter, sed dissimilitudinaliter
Peccatum privat animam proprie removendo
dissimilis Deo peccato
A bonitate Dei, quia dispar ei fit in illo;
active et passive active peccatum passive pena,
Estque boni varie privacio: culpa dolorque.

| I 119 D <3.> Queritur, *quid sit* | *peccatum actuale*[6] *mortale*. Et dicit Augustinus, quod est dictum vel factum vel concupitum contra Dei legem; dictum dicit propter peccatum oris, factum propter peccatum operis, concupitum propter peccatum cordis. Et ista diffinicio datur per causam efficientem. 2° dicit, quod peccatum est voluntas retinendi vel consequendi, quod iusticia vetat; in hoc verbo 'retinendi' tangitur peccatum obmissionis, et in verbo 'consequendi' peccatum commissionis; et ista diffinicio datur per causam materialem. Ambrosius vero dicit: »Peccatum est prevaricacio, »legis divine,[7] et celestium inobediencia preceptorum.« Et ista diffinicio datur secundum causam formalem Augustinus iterum dicit[8]: »Peccatum est spreto incommutabili bono rebus mutabilibus »adherere.« Et hec diffinicio datur per causam finalem.

Ubi nota, quod aversio est disconformitas voluntatis create a voluntate divina, que est in omni peccato, cum vult aliquid voluntas creata, quod non vult Deus, quamvis non omnis talis disconformitas causet peccatum; cum enim[9] sancti[10] noluerunt Paulum Jerosolimis ligari et Deus voluit[11], sicud Agabus prophetavit, ut habetur Actuum, disconformitas voluntatum fuit, sed ignorancia et pietas sanctorum peccatum exclusit[12].

2° nota, quod in peccato duo sunt, sc. aversio a creatore et conversio ad creaturam, quorum primum est formale et essenci<a>lius, quam secundum, quod est quasi materiale. Si enim fieret conversio ad creaturam ita, quod non fieret aversio a creatore, ut quando quis amat creaturam propter Deum[13], tunc non fieret peccatum; sed racione aversionis, in qua est difformitas et contemptus, statim conpletur peccatum. Quod autem racione aversionis[14] I 120 A non fit principaliter | peccatum mortale, patet, quia potest fieri quandoque venialiter, ut quando quis in creatura delectatur plus debito[13], sed tamen citra Deum, quandoque tamen non potest

---

[5]) *Sic codd.* — [6]) *D*: actule *I errore.* — [7]) *D*: dive *I.* — [8]) *I*: *om. D.* — [9]) *Codd.*: voluerunt *add. I.* — [10]) *D*: sanctum *I* — [11]) *I*: noluit *D.* — [12]) *D*: excludit *I.* — [13]) *Codd.*: *in I ab* [2] *add. in marg.* — [14]) *D*: conversionis *I.*

Digitized by Google

aliquis delectari in creatura sine peccato. Interdum autem potest quis delectari in creatura meritorie, quando sc. ad Deum tota refertur delectacio. Unde in Psalmo dicitur: »Delectasti me Domine »in factura tua« et tunc sumitur delectacio pro operacione, non pro passione. Quis ergo delectatur in bene operando propter beatitudinem, ille taliter delectatur.

Item quia queritur in questione, quid sit peccatum actuale mortale, tenendum est de peccato, ut huiusmodi, secundum Magistrum in littera, quod non est substancia vel res aliqua, sed defectus et corruptela. Unde dicitur in littera peccatum 'nichil' propter tria, 1° propter defectum, quia peccatum ut huiusmodi non est aliqua res, sed corrupcio boni; 2° propter effectum, quia peccatum denichilat hominem et deficere facit a vero esse in tantum, quod 1ª Corinth. 13° dicit Apostolus: »Si karitatem non »habuero, nichil sum« et Psalmista dicit: »Peccatores in nichilum »rediges«; 3° propter despectum, quia vilem facit hominem et indignum premio.

Item sciendum, quod aliud est peccati actus, aliud habitus, aliud macula. Peccati actus aliquid est, sed quando non fit amplius, desinit esse adveniente gracia. Sed peccati habitus, qui relinquitur ex malis actibus et aliquid est et remanet interdum cessantibus actibus et post infusam graciam et peccati remissionem. Unde actus denominat peccantem, sed habitus peccati peccatorem; et sic stat esse peccatorem tunc, cum non habet peccatum, | ut nunc *I* Maria[15] Magdalena[16] est peccatrix, sed nunc non est peccans. Et *120 B* iuxta hoc dicit Salvator Matth. 21°: »Publicani et meretrices »precedent vos in regno Dei«, quamvis non tunc erunt publice peccantes et meretrices. Culpa autem sine peccati macula nichil est, sed tamen deformat animam non per modum posicionis, sed privacionis, sicud truncacio membri deformat corpus et maculat. Unde dicit Augustinus, quod sicut abstinencia nulla substancia est et tamen ex ea corpus langwet, ita peccatum nulla est substancia, eo tamen natura anime corrumpitur semper, quousque non deletur per graciam.

Item nota, quod peccatum extensive loquendo habet duplex esse, sc. esse primum, quod verum est deficere sive deesse, et sicut illud non potest habere racionem boni, sic Deus bonus non potest illud velle, quia non potest habere aliquam racionem creature. Sed secundum esse peccati est bonum vel profectus, qui ex illo provenit, quia Deus bonus non potest permittere peccatum aliquod evenire, nisi bonum ex illo proveniat, cum nullum peccatum potest contingere, nisi ipsum a iusto domino sit punitum; et necesse est, quod illa pena sit bona, cum sit iusta et ad pulchritudinem universi. Et secundum primum esse ipsum peccatum non habet causam efficientem, sed deficientem, dicente b. Augustino 12°[17] De

[15]) *I*: *om. D.* — [16]) *I*: Magna *D pessime.* — [17]) *I*: 2° *D.*

Digitized by Google

civitate Dei: »Nemo querat efficientem causam male volun-
»tatis, sed de facto deficere; nam quia ab illo, quod summe est,
»ad illud, quod minus est, est incipere habere malam voluntatem,
»causas porro istarum defeccionum, cum efficientes non sint, tale
5 »est, ac si velit quisquam videre tenebras vel audire silencium.«
‖ I Et in fine capituli dicitur: »In quantum deficiunt, male | fa-
120 C »ciunt et quid faciunt, nisi vana, que causas habent deficientes.«
Et ibidem 9° ca° in principio: »Nec talem voluntatem facit
»nisi defeccio, qua deseritur Deus, cuius eciam defeccionis causa
10 »deficit.« Ex quo dicto videtur, quod deficere est carencia debite[15]
circumstancie, in quantum debita est inesse circa actum creature
racionalis; et sic formaliter peccare est deficere a circumstancia
debita actus Et hoc verbum 'deficio' non est pure activum nec
pure neutrale, sed quasi medium, nec dicens accionem per se,
15 nec passionem.

Item notandum, quod peccatum habet multa nomina:
vocatur enim 'macula', quia Dei ymaginem deformat, item 'reatus',
quia ad eternam penam obligat, item 'pollucio', quantum ad ymaginem contractam in extrema delectacione, item 'pena' et hoc, in
20 quantum respicit peccatum primi hominis, in quo natura fuit corrupta, item 'delictum' et hoc, secundum quod est recessus a dignitate gracie inhabite vel obmissio mandati affirmativi, item vocatur 'culpa' et hoc prout respicit penam, item 'offensa', quia contra Deum est, item 'prevaricacio' et hoc, in quantum mandatum Dei
25 transcendit, item 'vicium', i. e. defectus bonorum naturalium, item 'scelus' propter magnam iniuriam Dei, item 'nefas', prout est illicitum persone perpetranti, item 'crimen', prout est dignum accusacione et pena.

Preterea notandum est, quod peccatum quandoque accipitur
30 materialiter, quandoque formaliter Si materialiter, hoc vel pro sub-
| I iecto peccante, ut 2ª Ad Thessal. 2° vocatur | Antichristus in-
120 D transitive homo peccati. Et ista significacio est famosa aput eos, qui ponunt omne accidens positivum aut privativum esse subiectum sic se habens. 2° modo accipitur materialiter pro sacrificio peccati,
35 ut Osee 4° de sacerdotibus et levitis Dominus[18] dicit: »Peccata populi »mei comedent et ad iniquitates eorum sublevabunt animas eorum, et »erit sicut populus, sic et sacerdos.« Et isti modo loquendi alludit Apostolus 2ª ad Corinth. 5°, ubi loquens de Christo dicit: »Eum, qui non novit peccatum, pro nobis fecit peccatum Deus
40 »Pater.« 3° modo accipitur pro illo materiali extrinseco, in quo peccatur, ut Deuter. 9° alloquitur Moyses populum in hec verba: »Peccatum autem, quod feceratis«, i. e. vitulum »arripiens igne conbussi.« 4° modo accipitur, ut supra dictum est, pro dicto vel facto vel concupito contra legem Dei, ut diffinit Augustinus
45 peccatum 22° contra Faustum, et[19] ille modus loquendi est

[15]) *D: om. I.*

Digitized by Google

famosus, vocando actus tam intrinsecos quam extrinsecos inordinatos peccata. Unde Proverbiorum 24°: »Cogitacio stulti pec- »catum est.« Ideo Augustinus 3° De libero arbitrio dicit, quod iniuste aliquid facere peccatum est, et non solum hoc, sed quelibet commissio et quilibet modus habendi positivus vel[19] pri- 5 vativus. racione cuius homini inest iniusticia, vocatur peccatum. 5° modo[18] accipitur peccatum pro fomite ex peccato parentum causato, inclinante[20] ad peccandum, de quo loquitur Apostolus ad Rom. 7°: »Non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.« Tale videtur Augustinus in Enchiridion vocare peccatum 10 originale, contractum ex primis parentibus, de quo dictum est supra. ||| — Peccatum vero formaliter dictum est defectus, cum peccare sit ||I deficere. Et est duplex, sc. moris et peccatum nature. Nature pec- 121 A catum est defectus rei naturaliter debite inesse, ut defectus substancie vel cuiuscunque accidentis naturalis; et isto modo quelibet 15 creatura peiorabilis est[21] peccabilis; sic enim peccant monstra in ordine et proporcione parcium mutilata; et ad illius similitudinem dicunt logici syllogismos peccare[22] in materia vel forma. Peccatum autem moris solum racionali creature potest inesse, et est formaliter loquendo defectus iusticie vel rectitudinis actualis. Et illud 20 peccatum vocat S. Johannes 1ª Johann. 3° iniquitatem, dicens: »Et peccatum est iniquitas«, i. e. defectus equitatis et rectitudinis; et illum defectum vocant quidam obliquitatem a iusticia, quidam aversionem a summa veritate et quidam falsitatem, quidam corrupcionem boni et sic de quotlibet variis nominibus. Sed 3° modo 25 formaliter vocatur carencia gracie, que est pena peccati prioris, non peccatum; et ita valde multipliciter dicitur peccatum.

Et hec dicta quantum ad 'quid nominis' peccati iuxta scripturam pro informacione nunc sufficiant[23].

<Distinccio XXXVI.>

Sciendum est tamen quedam sic peccata esse[1] ut[1] sint[1] . . .

<1.> Ista est *distinccio 36ª*, tractans, quod quedam peccata sunt eciam pena peccatorum, et illud est tocius distinccionis principale. Continet autem primo, quod quedam peccata sunt, que eciam sunt pene peccatorum, ut peccata, que sunt inter primum 35 peccatum apostasie et ultimam penam ignis eterni. 2° quod ipsum peccatum secundum quosdam non est essencialiter pena, sed pocius

---

[19]) *D:* ut *I male.* — [20]) *D:* inclinative *I male.* — [21]) *D:* vel *I.* — [22]) *Codd.: in I iteratum.* — [23]) *Codd.:* etc. sequitur distinccio 36 etc. *add. D.* — [1]) *D: om. I.*

Digitized by Google

ipsa minucio vel corrupcio boni, que fit per peccatum, dicitur pena peccati. 3° quod secundum hoc omne peccatum mortale pena
| 1 dici potest, sed non | pena peccati. 4° quod quedam peccata sunt
121 B pena et causa peccati. 5° quod in nullo veritati preiudicatur, si
5 dicantur ipsa peccata essencialiter esse pene. i. e. puniciones precedencium peccatorum, que iuste sunt et a Deo. 6° quod tantum veniale non potest quis cavere, sed mortalé potest. 7° quod quidam sunt actus boni de genere, ut reficere esurientem, quidam absolute boni, quia in quantum sunt, boni sunt, et quia voluntatem bonam
10 et finem bonum meriti habent, ut sunt diligere Deum ex tota mente. peccatum odire, in Deum karitative credere et similes actus, qui inmediate reddunt hominem bonum moraliter.

<2.> Pro aliquibus sunt hii *versus*:

i. e.[1] unum peccatum est causa et[2] pena[2] alterius
N causat reliqum, quando[2] punit ve scelus unum.
i. e. causando[2] i. e. peccati[3]
15 Per causam tantum peccatum pena vocatur.
sc. causa[2] i. e. peccatum[4] dicitur pena respectu preeuntis[5] et causa respectu sequentis
Id scelus est pena, cuius preit antea causa
i. e. peccatum
Invidia; culpam patet simul quoque esse penam.
i. e. potes
Tantum mortale quis, non veniale, cavere.

<3.> Queritur, ***utrum unum peccatum potest esse causa***
20 ***alterius peccati***. Dicitur, quod sic; et hoc secundum triplex genus cause. Primo secundum genus cause efficientis dupliciter: per se et per accidens, quantum a parte aversionis; et dico per accidens, sicut removens, prohibens. Prohibens enim a peccato est gracia gratum faciens, que animam conservat in sua rectitudine, ne de-
25 clinans a bono incommutabili avertatur Et ideo peccatum, quod graciam tollit, est causa per accidens peccatorum, que postea accidunt, et sic quodlibet peccatum mortale potest esse causa alterius peccati cuiuslibet mortalis Sed per se quasi efficiens, sc. quantum
| 1 ad actum subtractum, unum peccatum est causa alterius | ex parte
121 C conversionis, in quantum ex actu peccati relinquitur quedam disposicio vel habitus inclinans ad simile peccatum; et hoc modo peccatum non est causa cuiuslibet alterius peccati, sed similis in specie, sicut luxuria luxurie et similiter de aliis; cum enim aliquis semel luxuriatur, tunc sua luxuria relinquit in eo quandam incli
35 nacionem ad secundam luxuriam, et sic in infinitum, quoad illum, si posset luxuriari. Sed per modum cause finalis unum peccatum est causa alterius, in quantum unum peccatum advocat aliud in finem suum, ut vindicta advocat homicidium, avaricia luxuriam

---

[2]) *I*: *om. D.* — [3]) *D*: i. e. peccatum dicitur pena *I.* — [4]) *D*: pena *I.* — [5]) *In Codd. inclare scriptum.*

Digitized by Google

vel eciam homicidium vel symoniam; et isto modo quodlibet peccatum mortale potest causari ex alio, tamen ut in pluribus per hunc modum quedam sunt magis nata ex quibusdam generari, sicut homicidium ex ira, mendacium ex avaricia, prodigalitas ex luxuria, et sic de aliis; et huiusmodi peccata, que proveniunt ex aliis, dicuntur priorum filie. Per modum vero causa materialis unum peccatum est causa alterius, quando unum ministrat causam alteri, ut gula luxurie, quia venter vino estuans de facili spumat in libidinem.

<4> *Utrum peccatum sit pena peccati?* Et Magister tenet, quod sic. Sed arguitur, quod non: 1° sic: Omnis pena est minor aut minus malum, quam peccatum, pro quo infligitur, cum Deus punit citra condignum. Sed iniquitas, in quam homo incidit in penam peccati prioris, est communiter maior vel magis mala, quam iniquitas precedens, ergo ipsa non est formaliter pena a Deo inflicta. Item: omne peccatum formaliter dictum, quod est iniquitas, est voluntarium, ut dicit | Augustinus; omnis pena est in- | *I* voluntaria, ut patet per Anselmum De conceptu Virginali *121 D* ca° 4°, ergo nulla pena est iniquitas. Tunc enim iniquitas esset equitas, vel equa[6]: longe ergo differunt hominem esse iniustum et ipsum carere amore Christi, et primum est causa secundi, sicut peccatum est causa pene sequentis. Cum ergo est dare ultimam iniquitatem, que non punitur iniquitate ulteriori et omnis iniquitas infinitum sit peior, quam pena, sequitur: si aliqua iniquitas sit pena alterius, peccata valde inproporcionabiliter puniuntur a Deo: ideo certum est, quod valde equivoce dicuntur iniquitates et peccatorum pene et peccata. Unde quotquot auctoritates sonant peccatum esse penam peccati, omnes intelliguntur equivoce in predicacione causali, vel analogice, ut quilibet defectus boni nati inesse dicitur peccatum; sic enim vere vocari presumpsimus peccatum penam dampni, qui est defectus amoris Dei et ita iniquitas contingit homini in penam peccati precedentis. Sed non sequitur ex illo, quod illa sit pena peccati precedentis. Pena enim, que est defectus amoris Dei, facit peccatorem, frustratum divino auxilio, superari a temptatore et sic incidere in graviorem iniquitatem, et ista significat illa proposicio in circumstanciam cause, quando dicitur, quod in penam peccati quis incidit in peccatum. Et illam distinccionem inter iniquitatem et penam dampni oportet diligenter notare. Pena autem consequitur ad iniquitatem sicut reatus et obligacio ad penam: qui igitur ignorant illam distinccionem inter iniquitatem et penam, ig|norant, quid sit[7] absolvere a pena et a culpa. Scito tamen, *I* quod aliqui intelligunt per culpam peccatum, propter quod est *122 A* creatura culpabilis; alii autem intelligunt per culpam culpacionem passivam pro iniquitate procedente et omnis talis est iusta pena, sicut obligacio ad penam. Sed ad habendum rectam intelleccionem de peccato formaliter dicto, quod est iniquitas, oportet concipere

---

[6]) *I*: e contra *D*. — [7]) *D*: est *I*.

Digitized by Google

creaturam racionalem esse libere potencie ex inperio voluntatis ad active causandum actum conformem regule superiori, 2° quod continue debet sic facere, cum sit creatura Dei pro suo commodo ad hoc creata, et 3° si hoc non faciat vel omittendo vel committendo difformiter ad voluntatem superioris regule, tunc statim est in ea carencia iusticie actualis, addo actualis, quia quelibet creatura est essencialiter naturaliter iusta, quia a Deo iusta facta. Sed creatura racionalis debet habere iusticiam sibi contingentem agendo conformiter ad primam regulam, ita quod non sit obliquitas, qua actus exeat ab extremis[5], sc. iusta voluntate Dei et iusta potencia voluntatis causate, sed conformetur ad tantum volicioni Dei, quod non aliter faciat, quam Deus vult illam fieri Talis autem equitas aut iniquitas est actualis creature et talis actualis equitatis vel iusticie carencia dicitur peccatum personale, quod est iniquitas. Scio tamen, quod peccatum sicut et alia similia potest nunc supponere pro talibus formis et nunc aggregative pro multis disparium racionum. Unde secundum hoc dicuntur habere peccata multas | *I* species, ut dicunt aggregatum | ex actibus et privacionibus, cum
122 B modis obligandi et committendi tales actus ut prevaricacio[8] dicitur date legis transgressio, delictum est peccatum omissione causatum, quando relinquitur illud, quod oportet fieri. Peccatum secundum aliquos appropriatur ad defectum in actu fundatum, offensa dicitur sub racione, qua Deus offenditur vel irascitur modo suo vindicando sine passione, debitum dicitur sub ea racione, qua facit hominem debere pene subiacere. Unde Matthei 6°: »Dimitte nobis debita »nostra« necessitas notatur sub racione, qua in penam peccati est necessitatus in via ad habendum aliquam mergam peccati saltim venialis, ut Augustinus elicit ex illo Psalmi 106: »De ne»cessitatibus meis erue me«; noxa vocatur, quia solum ista vel racione illius nocetur homini, dicente Augustino in De natura boni: »Nec[9] nature Dei omnino noceri potest, nec alicui nature »sub Deo iniuste noceri potest.« Et ex hoc videtur, quod Deo non potest esse bonum utile, quia nocere oppositum utilitati sibi inesse non[10] potest[10] et opposita nata[11] sunt fieri circa idem. Jeronimus[12] in De moribus monachorum ca° 4° ita scribit: »Nature summe nullo modo noceri potest, quia nocere est privare »bono« Quotlibet sunt talia nomina peccati in scriptura, quorum quedam secundum racionem nominis et alia secundum sensum misticum peccato conveniunt. Sed inter omnia nomina peccato conveniencia magis formaliter dicta est iniquitas, ut b. Johannes loquitur, maxime appropriatum; ideo scriptura crebrius utitur illo nomine speciali quoad peccata mortalia explicanda, solum enim talia videntur esse iniquitates. Ex iam dictis patet quodammodo, quod illorum sentencia est vera, de quibus dicit Magister in

---

[8]) *D*: privacio *I.* — [9]) *D*: nature *I errore.* — [10]) *D*: *om. I.* — [11]) *Codd.*: nata *add. I.* — [1]) *Ex coni.*; Joannes *codd.*

Digitized by Google

littera, quod dixerunt aliqui. quod peccatum, ‖ in quantum pec- ‖ *I*
catum, non est pena peccati. Et cum hoc stat, quod peccatum *122 C*
est pena peccati, ut dicit Magister in predicacione causali, et
ambe sentencie sunt vere, sed laborant in equivoco, sicut et pec-
catum est equivocum, ut patet ex iam dictis[13]. 5

<Distinccio XXXVII.>

Sunt autem et alii plurimi, longe aliter de[1] peccato[1] . . .

<1.> Ista est *distinccio 37ª*, ostendens, quod quidam dicunt malos actus nullo modo esse a Deo, nec esse bonos in eo, quod sunt, et istud est principale et primum distinccionis. 2° quod 10
illi dicunt peccatum esse nichil solum ideo, quia a vero esse separat, ad malum trahit, et sic ad non esse peccatores deducit. 3° quod illud dictum Augustini: »Omne, quod est, in quantum »est, bonum est, et Deum habet auctorem« solum intelligendum est de substanciis et de illis, que habent naturaliter esse, et non 15
de actibus. 4° quod secundum istos alique res sunt, que a Deo non sunt, sc. peccata. 5° quod Magister dictarum sentenciarum iudicium relinquit prudentis legentis arbitrio, cui utriusque sentencie noticiam plenarie dedit. 6° quod omnes tractatores katholici concedunt, quod Deus non est auctor malorum, i. e. peccatorum, sub- 20
intelligendo, in quantum peccata formaliter capta.

<2.> Unde pro primo et ultimo sunt isti *versus*:

ens[2]
O dicunt alii, quod nec, prout est malus actus,
secundum faccionem et ut substancie et qualitates bone
Pertinet ad Dominum, sed naturalia tantum;
peccati licet pene auctor potest esse[2]
Namque mali culpe Deus auctor non valet esse. 25

<3.> Queritur, *utrum Deus sit vel possit esse causa peccati.* Et patet ex dictis circa distinccionem 35ªm, quod quantum ad primum esse peccati, quod est deficere vel deesse, quod non potest esse Deus [1] causa peccati, quia sicut peccatum secundum [1] *I*
illam racionem non potest habere racionem boni, sic nec Deus *122 D*
potest illud velle, similiter nec causare. Sed quoad secundum eius esse, quod est bonum, sive profectus, qui ex illo provenit, ut pena iusta, Deus potest esse et est causa peccati, quia in isto secundo esse non includitur defeccio, peccatum enim, quoad suum primum

[13]) *Codd.*: sequitur d. 37 *add. I.* — [1]) *D: om. I.* — [2]) *I. glossas omnes prorsus om. D*

Digitized by Google

esse provenit ex defectu agentis, qui nullo modo potest cadere in primum agens. Unde in accione moraliter mala, quidquid est a primo agente, hoc est bonum; sed obmissio circumstanciarum secundi agentis causat vel, ut magis proprie dicatur, decausat illam accionem, et sic malificat eam per obmissionem circumstanciarum. Exemplum in positivis: facere elemosinam est accio bona ex vel de genere, que potest esse bona moraliter ex circumstanciis debite observatis ab agente secundo, ut sc. faciat elemosinam propter Deum et in bona voluntate, que est in gracia, et de proprio, et cui debet facere, et sic de aliis circumstanciis, quas si obmittit, eo facto facere elemosinam bonam moraliter deficit, que defeccio[3] non originatur a Deo, quia Deus non sic deficit, sed hominis[4] voluntas illa deficit in sic faciendo elemosinam, quia vel est in peccato mortali, vel facit propter vanam gloriam, vel non ex debite acquisito; Deus autem facit illam elemosinam in bona et ex bona voluntate, et ex proprio, et non propter vanam gloriam, et per consequens a Deo est bona[5] accio et non malicia sive defectus illius accionis

Et ex isto patet, quod in omnibus accionibus, in quas cadit defectus, cadit ex causa secunda et non ex causa prima; et quid-
I quid est || de essencia vel bonitate sive perfeccione in accionibus
123 A huiusmodi, hoc originaliter est a causa prima et ut sic reducitur, ut[6] in causam efficientem et secundum defectum reducitur ut in causam deficientem.

Ex quo patet ulterius, quod nos peccatores in omni accione nostra, quidquid defectuose fecerimus, debemus nobis ascribere, et quidquid boni per nos factum fuerit, debemus ad Deum primum auctorem referre, et per consequens de nostris actibus quantumcunque licitis non pompare etc.

<Distinccio XXXVIII.>

POst predicta de voluntate ciusque fine[1] disserendum[1] . . .

<1.> *Distinccio 38ª*, tractans de radice peccati extense et distincte, sc de voluntate et eius fine Et 1° continet, quod voluntas, an sit recta vel prava, ex fine cognoscitur. 2° quod finis bone voluntatis est Deus, qui est vita eterna, male vero voluntatis finis est mala delectacio. 3° quod bone voluntates proprios fines suos habent, qui tamen referuntur ad unum ultimum finem. 4° quod recte voluntates sunt et omnes colligate sunt, si bona est illa, ad quam cuncte referuntur; si autem prava est, prave sunt omnes.

[3]) *I*: de facto *D*. — [4]) *D*: omnis *I male*. — [5]) *I*: *post* accio *D*. — [6]) *D*: *om*. *I*. — [1]) *D*: *om*. *I*.

Digitized by Google

5° quod propter Deum omnia facienda sunt sic, ut omnia bona, que facimus, ad Deum omnes fines referamus. 6° quod differencia est inter voluntatem et intencionem et finem. Nam voluntas est, qua volumus aliquid, finis vero voluntatis est illud, quod volumus, vel pocius aliquid, propter quod illud volumus. Intencio vero aliquando pro voluntate, aliquando pro fine voluntatis accipitur. 7° quod intencio, qua quis[2] vult reficere esurientem, est voluntas et quod alia est voluntas, qua volo vitam eternam, et alia, qua volo reficere esurientem. Alii autem dicunt, quod sit eadem. | I 123 B

<2.> Pro hiis sunt isti *versus*:

Q cuius finis Deus est, est[1] recta voluntas.
Sepe voluntates recte plures sibi fines
i. e.[3] unum, qui est Deus finaliter
Construunt, omnes tamen ad solum referentes.
quorum unus ad alium referatur
Oppositos plures nullus statuet sibi fines.
sc. voluntas
Quo vis, est velle, quod, vel propter quod, id esse
finis voluntas[3]
Finem dic, istud nunc est intencio, nunc hec[4].

<3.> Dubitatur, *utrum voluntas est iudicanda ex fine bona vel prava*. Et Magister ponit in littera, quod sic. Pro quo sciendum, quod actus voluntatis potest fieri in finem dupliciter: vel inmediate in ipsum finem, ut velle beatitudinem et sic actus voluntatis bonitatem vel maliciam habet ex fine, quia velle finem bonum bonum est et velle malum malum est: bonitas enim[5] finis non dependet ulterius ex aliquo alio, nisi ex ipso fine. Alio modo fertur voluntas in finem mediante eo, quod est, et tunc distingwendum est, quia in malo absolute verum est, quod actus habet maliciam in[6] fine, quia si finis intentus malus est, voluntas est mala, quantumcunque sit bonum, quod ad talem finem ordinatur; unus enim particularis[7] defectus ad malum sufficit. Exemplum accipe: ecce studium est bonum; si ergo quis studet propter famam seculi, tunc ponit finem vicium[8] et statim studium est infectum; si vero studet quis propter scire solum, tunc studere ex fine est[9] vanum[10]. Si vero studet propter lucrum, tunc studium est avarum[11]. | I 123 C
Sed si studet quis, ut edificet proximum propter Deum, vel ut in vita bona edificetur, tunc studii finis est caritas, ad quam, ut dicit Magister in presenti, sunt omnia principaliter ordinanda. Et de exemplo studii ponit b. Bernhardus super cantica, pro quo sunt isti versus:

---

[2]) *D*: uis *I*. — [3]) *I*: *glossas omnes prorsus om. D*. — [4]) *I*: hoc *D*. — [5]) *I*, *antea deleto* autem; vero *D* — [6]) *I*: ex *D*. — [7]) *D*: per circularis *I male*. — [8]) *D*: vicum *I errore*. — [9]) *I*: *om. D*. — [10]) *D*: vacuum *I*. — [11]) *D*: aurum *I*.

Digitized by Google

Si studii causa sit fama, sciencia, lucrum,
Finis erit vicium, tumidum, vanum vel avarum.
Si vel ut edifices, discas, vel ut edificeris,
Finis erit caritas, vel erit prudencia virtus.

<4.> In bonis autem distingwendum est, quod aut loquamur de fine voluntatis, aut de fine actus voluntatis. Dicitur autem finis voluntatis, quem volens sibi prestat, et loquendo de isto fine non sequitur, quod si finis sit bonus, quod voluntas sit bona, quia potest primo esse, quod illud, quod volitum est, sit malum. Non enim, si volo furari, ut elemosinas dem, propter hoc voluntas est bona. 2° potest fieri, quod bonum velim, ut beatitudinem, et tamen, ex crimine, quod habeo, voluntas sit mala; finis autem ipsius actus est proporcionatus ad bonum finem. Unde de illis, qui per malum actum volunt consequi bonum finem, dicit Philosophus 6° Ethicorum, quod querunt finem sortiri in inconvenienti modo. Loquendo ergo de fine actui bono proporcionato ad bonum finem, sequitur: si finis est bonus, voluntas est bona. nam ut sic erit equitas inter voluntatem, que est ultimus finis, et inter voluntatem creatam, cum ipsa voluntas creata secundum actum proporcionatum vult illum actum fieri sicut vult prima voluntas. | I ut dictum est in questione distinccionis | 36e.
123 D

Et patet, quod rectissima denominacio voluntatis bone est a fine et circumstanciis in actu debite observatis; illa ergo voluntas est bona, que nichil mali vult, et quidquid vult prima voluntas, hoc vult, et ad illam voluntatem primam omnia volita reducit, ut in ultimum finem, in quo finaliter quiescitur, qui est finis omnium finium aliorum.

Pro quo sciendum est, quod duplex est finis voluntatis, sc. principalis, in quo finaliter quiescitur, et finis sub fine, quo quiescitur; finis, in quo finaliter quiescitur, est bonum ultimo intentum; finis vero, quo quiescitur, est operacio, qua coniungimur illi[12] bono. Sicut in illo[13], qui magistrari appetit propter honorem, finis, quo quiescitur, est adepcio magisterii; sed finis, in quo quiescitur, est adepcio honoris. Et isto modo caritas increata, que Deus est, est finis simpliciter ultimus, in quo quiescitur, quia ultra non procedit bone voluntatis intencio. Caritas vero creata est finis, quo quiescitur, et hoc tam caritas vie, quam caritas patrie: sed differenter, quia caritate vie inperfecte quiescitur, sed caritate patrie, perfecte. Est ergo ordo finium iste, quod Deus est finis ultimus, in quo quiescitur, caritas sive dileccio, quo in Deo quiescitur, delectacio finis consurgens ex illis duobus tamquam pulcritudo et quelibet virtus theologica sive moralis, est finis, quo caritas et dileccio sustentatur. Ecce hii sunt fines, ad quos debet

[12]) *D*: illo *I*. — [13]) *I*: eo *D*.

Digitized by Google

voluntas suum velle principaliter dirigere et nullo alio delectari, nisi quantum vel de quanto potest aliquid ad illos fines promovere.

<5.> *Utrum sit finis unus* ||| *omnium malorum voluntatum?* ||| *I*
Dicitur, quod non. Racio: Nam finis voluntatis dicitur id, ad quod *124 A*
voluntas convertitur, ut patet in littera. Illud autem, ad quod
bona voluntas principaliter convertitur, est solum unicum bonum incommutabile, et ideo dileccio omnium voluntatum, que ab ipso capitur, una est secundum speciem. Bonum vero, ad quod voluntas mala principaliter convertitur, est bonum commutabile, quia secundum Augustinum peccatum mortale est aversio a bono incommutabili et ad bonum commutabile conversio. Bonum autem commutabile non est tantum unicum numero, ymmo nec unum tantum specie vel genere, et ideo dileccio, que a pluribus ex boni commutabilis adepcione capitur, non est una secundum speciem. Unde alius trahit dileccionem a muliere, alius a peccunia, alius a seculi honore. Sed bona voluntas omnium bonorum principaliter trahit dileccionem tantum ab[14] uno[14] et hinc[15] est, quod tantum unus finis est bonorum voluntatum omnium, sed non sic malorum. Ex isto consequitur, quod mali necessario sunt discordes eo, quod voluntates eorum trahunt ad diversos fines, sed omnes boni sunt concordes, quia omnes eorum voluntates trahunt ad unum simpliciter finem, racione cuius omnium dicitur una mens, una fides, una spes, unum baptisma, una caritas et sic de aliis in finem ultimum ordinatis.

<6.> *Utrum intencio sit solum actus voluntatis?* Videtur, quod non: quia nisi[16] sunt duo actus voluntatis, sc. velle et eligere. Sed intendere nec videtur esse velle nec eligere, quia videtur aliquid addere utrique actui. Item: 2° Phisicorum vult Aristoteles, quod natura agit propter finem. Sed agere propter finem est intendere, ergo intendere convenit | alteri quam voluntati. | *I*
Item: intendere est ordinare ad finem; sed ordinare est racionis; *124 B*
ergo intendere non ad voluntatem, sed pertinet ad racionem. Item: Augustinus in Sermone de monte vocat intencionem oculum et ibidem[17] vult, quod intencio vocatur lumen a Domino: oculus et lumen ad intellectum pertinet, ergo non ad voluntatem. — Ad oppositum sic: Meritum maxime iudicatur penes intencionem iuxta Veritatis vocem: »Si oculus tuus (i. e. intencio) »simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit«, ergo intencio est actus illius potencie, cuius proprie est mereri; hec autem est voluntas: igitur . . .

Notandum hic, quod intencio sive intendere capitur generaliter et proprie. Cum enim intendere est in finem tendere, hoc autem fit dupliciter: Nam quedam sibi finem prestituunt, ut racionalia, et illa dicuntur specialiter intendere; quedam autem sibi finem habent ab aliquo prestitum, ut irracionalia, et illa dicuntur com-

[14]) *D*: a bono *I male.* — [15]) *D*: hic *I.* — [16]) *Sic codd.* — [17]) *I*: idem *D.*

Digitized by Google

muniter in finem tendere. Sic enim quodlibet ens intendit se conservare in esse; isto ergo modo non solum est actus voluntatis intendere, sed primo modo proprie captum; sic enim videtur dicere in aliud apprehensum tendere sub racione finis et dirigere ad ipsum sub hac racione. Hoc autem ad voluntatem pertinet, non ad intellectum. Conceditur tamen, quod intencionem[18] racio[19] regulat, quia preponit voluntati magis bonum, ut racione illius maioris boni tendat in actum et consenciat actui.

Et patet, quod intencio est actus voluntatis ad finem. Tunc ad raciones: ad primam negatur assumptum, cum sit dare alium actum voluntatis, quam velle et eligere, quia precipere et intendere.
‖ I Sepe enim aliquis intendit aliquid, quod nondum eligit, nec vult,
124 C sicut intendebat virgo Maria prius incarnacionem et concepcionem Filii Dei, et post elegit et consensit dicens: »Fiat michi secundum »verbum tuum« Luce 2°[20]. Ad 2m conceditur consequencia, quia[21] dictum est, quod communiter captum intendere convenit aliis, quam racionalibus. Ad 3m negatur consequencia et conceditur, quod intendere est quodam modo racionis et alio modo voluntatis, quia si nullo modo esset racionis, tunc intendere pariter et irracionalibus conveniret. Ad ultimum, ubi Augustinus secundum evangelium intencionem vocat oculum et lumen, dicitur, quod hoc est racione consideracionis annexe intencioni; nam sine apprehensione non haberet, quod ad aliud dirigeret vel ordinaret; in quantum autem dirigit unum ad aliud et regulat, habet racionem oculi et luminis, ut finem operacionis debitum aspiciat et cognoscat.

Et patet, quod intendere proprie nominat actum, qui est motus tendendi ab uno in alterum tamquam in finem. Ad huiusmodi autem motum duo requiruntur, sc. consideracio finis et eius per secucio. Primum ad racionem pertinet, secundum ad voluntatem Unde inportat actum racionis dirigentis et actum voluntatis moventis, et ideo non nominat quasi simplicem actum unius potencie, sed ex duobus conpositum: materialiter tamen continet actum racionis, conpletive vero actum voluntatis. Unde propter actum racionis ordinantis et oculi et luminis et intelligencie nomen habet.

Et nota, quod quando voluntas fertur in aliquid inmediate,
I non dicitur proprie intencio illius, sive | sit illud ultimus finis sive
124 D aliud. Sed quando aliquis per unum nititur pervenire in aliud, dicitur intencio esse de illo, ad quod nititur pervenire. Accipitur tamen quandoque intencio pro direccione intellectus in obiectum determinatum, sicut quis[22] dicitur intendere in illud, quod diligenter inspicit. Unde[23] Magister dicens in littera, quod intencio aliquando sumitur pro voluntate, aliquando pro fine, comittit diligenti et pio lectori in scriptura discernere diligenter[24].

---

[18]) *D*: intencio *I*. — [19]) *D*: racionem *I*. — [20]) *D*: 1o *I*. — [21]) *D*: qui *I*. — [22]) *D*: quid *I*. — [23]) *D*: ut *I*. — [24]) *Codd.*: et cetera panna Maria *add. D*.

Digitized by Google

<Distinccio XXXIX.>

Hic autem oritur questio satis necessaria ex super[1] . . .

<1.> Ista est *distinccio 39[a]*, ostendens, quo modo voluntas viciosa efficitur magis, quam intellectus et memoria. Et 1°[2] continet, quod voluntas aliquando accipitur pro potencia naturali volendi et sic semper est bona, secundo pro actu volendi et sic aliquando est bona, aliquando mala. 2° continet, quod alterius generis est actus voluntatis, quam actus intelligencie et actus memorie; et hinc[3] est, quod velle malum malum est, sed intelligere vel memorari malum malum non est. 3° quod secundum aliquos duo sunt motus voluntatis: unus, quo naturaliter volumus bonum et vocatur superior scintilla racionis, qua homo semper bonum vult et malum odit, que secundum Jeronimum in Caim extingwi non potuit. Alius motus est, quo mens relicta lege superiorum subicit se peccatis eisque oblectatur; et iste motus, antequam gracia adsit, dominatur in homine et deprimit primum motum. Uterque tamen ex libero arbitrio est. 4° quod veniente gracia ille motus malus eliditur et[1] alter naturaliter bonus liberatur et adiuvatur, ut efficaciter bonum velit. 5° quod alii dicunt unum esse motum[4] voluntatis, quo homo naturaliter || vult bonum et ex vicio vult || *I* malum; sed in quantum vult bonum, bonus naturaliter est, et in *125 A* quantum vult malum, malus est.

<2.> Pro aliquibus sunt hii *versus*:

i. e. voluntas dicitur esse naturalis potencia et actus volendi
R naturalis vis dicitur esse volendi:
potencia volendi potencia naturalis
Nam[5] actus malus hec aliquando fit, hec bona semper.
voluntatis inferior
Esse duos motus dicunt quidam, cum unus
qui est superior
Vult mala, sed semper bona naturaliter alter.
superiorem[7] inferiorem
Gracia liberat hunc[6] veniens, tollitque priorem.

<3.> Queritur, *utrum peccatum possit esse in voluntate?* Dicendum, quod sic; sed voluntas dupliciter accipitur, ut dicitur in littera, sc. pro potencia et sic in ipsa potest esse peccatum, tamquam in efficiente causa et in subiecto, sed ipsa non potest esse peccatum[7], eo quod nichil inputatur in culpam actualem, nisi sit ab ipsa voluntate; voluntatis autem potencia non est a nobis, sed a Deo, et similiter alie potencie anime. Sed prout secundo voluntas accipitur pro actu volendi, tunc potest esse peccatum, similiter et actus aliarum potenciarum, quia actus illi a nobis sunt

---

[1]) *D*: *om. I.* — [2]) *Codd.*: quod *add. I.* — [3]) *D*: hic *I.* — [4]) *Codd.*: esse *add. I.* — [5]) *D*: non *I.* — [6]) *Codd.*: *in 1 errore iteratum.* — [7]) *I*: *om. D.*

Digitized by Google

et quia quidam actus sunt a nobis, quorum domini non sumus; et hii peccata non sunt, quia non inputatur[8] alicui in culpam, quod non est in sua potestate vitare; et sunt tales actus, qui non subiacent libero arbitrio, ut continue vel multum vigilare vel moveri carnaliter[9] et sic de aliis, de quibus dicit Philosophus, quod primi motus non sunt in potestate nostra. Quidam autem actus sunt, quorum domini sumus, ut sunt illi, qui dependent a libero arbitrio, et hii possunt esse peccata, ut velle fornicari, velle occidere iniuste. Et quia inter hos actus nullius causa est ita in potestate nostra, sicut actus voluntatis deliberative, que maxime est domina
‖ I sui actus, ideo actus eius pre aliis actibus potest peccatum esse.
125 B Quia autem actus aliarum potenciarum non sic in libero arbitrio consistunt, sicut actus voluntatis, ideo in ipsis non fit peccatum, nisi in quantum coniunguntur voluntati vel inperanti vel omittenti, ut velle memorari preteritum ad nocendum proximo, velle scire verum ad inpugnandum ipsum, velle non cognoscere verum ad non prosequendum; sed de se intelligere, memorari, scire non sunt actus mali: possum enim scire, intelligere et memorari peccata pessima, non peccando et hinc est, quod in illis actibus non consistit eciam principaliter meritum, sed in actu voluntatis, sicut et peccatum.

<4.> Queritur, ***utrum consciencia sit actus vel habitus vel potencia.*** Pro quo notandum, quod consciencia dicitur multipliciter: quandoque enim consciencia dicitur ipsa res scita; sic sumitur Ad Titum 1°: »Caritas procedit de consciencia bona« i. e. spe, quia ex meritis, que consciencia tenet, motus spei insurgit et ex[10] spe motus caritatis. Quandoque vero dicitur habitus, quo quis disponitur ad consciendum; et secundum hoc ipsa lex naturalis vel aliquis habitus racionis potest dici consciencia, sicut[11] dicunt[12] aliqui. Beatus vero Thomas dicit, quod proprie loquendo est actus, unde 1ª parte quest. 79 art. 1° dicit, quod: »Proprie »loquendo consciencia est actus, quod patet[13] ex racione nominis »et eciam ex hiis, que secundum communem usum consciencie »attribuuntur: consciencia enim dicitur, quasi cum alio sciencia. »Applicacio autem sciencie ad aliquid fit per aliquem actum. Unde »ex ista racione nominis patet, quod consciencia est actus. Idem »eciam apparet ex hiis, que consciencie attribuuntur: dicitur enim
‖ I »consciencia testificari, ligare, iustificare, accusare vel remordere;
125 C »et hec omnia ‖ consecuntur applicacionem nostre recognicionis »ad ea, que agimus. Que quidem applicacio fit tripliciter: uno modo »secundum quod recognoscimus nos aliquid fecisse vel non fecisse — »et secundum hoc dicitur testificari. 2° modo, secundum quod »iudicamus aliquid esse faciendum vel non faciendum — et se»cundum hoc dicitur instigare vel ligare. 3° modo applicatur se-

---

[8]) *Ex coni.*; putatur *D*, inputantur *I*. — [9]) *D*: causaliter *I*. — [10]) *D*: eo *I*. — [11]) *D*: sicunt *I*. — [12]) *D*: *om*. *I*. — [13]) *D*: potest *I*.

Digitized by Google

»cundum, quod per conscienciam iudicamus, quod aliquid, quod »factum est, sit bene vel male factum — et secundum hoc dicitur »excusare vel accusare seu[14] remordere[15]. Hec autem omnia actum »dicunt. Quia tamen habitus est principium actus, quandoque »nomen consciencie attribuitur primo habitui naturali, sc. sinderesi, »sicut Jeronimus in Glosa[16] Ezechielis 1° sinderesim »conscienciam nominat, et Basilius naturale iudicatorium. Et »Damascenus dicit, quod est lex intellectus nostri; consuetum »est enim, quod cause et effectus invicem nominantur.« Hec S. Thomas.

Notandum, quod consciencia diversimode diffinitur: nam secundum Origenem est spiritus corrector et pedagogus anime sibi sociatus, quo separatur a malis et adheret bonis. Et nota, quod spiritus in ista diffinicione accipitur pro spirituali operacione vel dono. Item: consciencia est dictamen racionis, quo iudicat et ligat ad faciendum vel non faciendum. Item: consciencia est cognicio sui ipsius. Item: consciencia est habitus animi agendorum et non agendorum. Item: consciencia est habitus mentis boni et mali discretivus. Item: consciencia est credulitas intencionis ad aliquid agendum vel non agendum cum animi deliberacione firmata.

Et sciendum, quod consciencia conponitur a 'con' et 'sciencia' et sic dicitur quasi | 'cum sciencia'; et iuxta hoc con- | *I*
sciencia est habitus naturalis non solum cognitivus, sed eciam *125 D*
motivus: inclinat enim animam ad prosecucionem boni et fugam mali. Alio modo consciencia dicit acceptacionem ex parte racionis, quod notatur in hac proposicione' cum'. Primo modo, prout consciencia includit scienciam in se, habet se sicut superius et coniungitur cum sinderesi et est semper recta; secundo modo coniungitur magis racioni et sic se habet sicut inferius — et hoc modo recipit errorem et conturbacionem; consciencie enim ex parte inferiori potest accidere error: nam racio, cui consciencia in parte inferiori iungitur, habet versari circa particularia, in quibus sepe contingit errare, sicut patet in syllogismo consciencie, in quo sinderesis proponit maiorem sic: 'nullum malum est faciendum' et racio assumit minorem, sc. 'hoc est malum' et consciencia concludit: 'igitur hoc non est faciendum'. Circa primam non est error; circa secundam quandoque est error — et ex hoc est falsitas in conclusione. Exemplum: 'omne iustum est bonum'; 'sed exigere pro sacramentis est iustum': 'igitur exigere pro sacramentis est bonum'. Ecce hic est falsitas in conclusione consciencie, quia error racionis accidit in minorem. Item pensandum, quod consciencia quandoque respicit preteritum, quandoque presens, quandoque futurum. Nam consciencia accusat de preterito et remurmurat de presenti et precavet[17] de futuro; accusat de preterito bono

[14]) *D*: sentire *I male.* — [15]) *D*: mordere *I.* — [16]) *Codd.*: nominat *add. I.* — [17]) *Codd.*: de presenti et *add D.*

Digitized by Google

omisso et de malo commisso: remurmurat in presenti, cum presencia respicit contradicendo eis, quorum per consciencia habemus
I opposito, futura eciam respicit, quando instruit et stimulat
126 A mentem ad facienda, que tenemur, et vitanda mala. Quod autem consciencia extendit ⌜se⌟ ad preterita, presencia et futura, colligitur ex diffinicionibus consciencie supradictis. Item: cavendum est a consciencia nimis larga et eciam nimis stricta, nam prima generat presumpcionem, secunda desperacionem. Item: prima dicit sepe malum bonum, secunda e contra bonum[18] malum[18]. Item:
5 prima sepe dampnandum salvat et secunda e contra salvandum dampnat. Bene ergo secundum Hugonem libro 1° De anima ca° 12° consciencia dicitur cordis sui sciencia; cor enim aut se novit sua sciencia aut alia: quando se novit, appellatur consciencia, quando alia preter se, nominatur sciencia. Unde Bernhardus
10 dicit: »Multi multa sciunt et se ipsos nesciunt«; dicit: »finxi me »esse, quod non eram; dixi me velle, quod nolebam; aliud in »corde dicebam et aliud ore volebam: et ita sub ovina pelle »vulpinam conscienciam abscondebam: vulpina plane consciencia »est tepida conversacio et animalis cogitacio et ficta confessio,
15 »brevis et rara conpunccio, obediencia sine devocine, oracio sine »intencione, locucio[19] sine edificacione, sermo sine circumspeccione. »O quam sunt michi dura ista, que loquor, quoniam loquendo »me ipsum ferio, verumtamen quia me non nego peccatorem, sed »peccatum meum cognosco, erit forte aput Deum iudicem pium
20 »ipsa cognicio culpe inpetracio venie« Hec ille.

⌜5.⌟ *Utrum consciencia erronea ligel?* Et sunt opiniones in hoc opposite: una dicens, quod sic, et in omni materia; racio
I huius est[1], quod[20] dictat aliquid [aliquid] esse faciendum vel non;
126 B faciendum, i. e. debitum fieri vel non fieri. Unde faciens, quod
20 consciencia dictat non faciendum, vel non faciens, quod dictat faciendum, contemptum incurrit et ideo peccat; hoc enim est ligare[21] conscienciam, sc. voluntatem astringere ad faciendum, quod dictat consciencia ita, quod voluntas sine deformitatis nocumento non possit illud obmittere. Et pro ista opinione est Parisiensis in
25 Scripto dicens, quod: »Quidam dicunt, quod homo habens con»scienciam erroneam ligatur ad eam dimittendam, non autem ad »eam inplendam, sed ego dico, quod obligatur ad eam in»plendam, quia alias non faceret, quod ex precepto putaret »faciendum. Et tamen si eam inplet, peccat, nec tamen per»plexus est, quia debet eam deponere, et ex tunc non ligat
30 »eum.« Hec Parisiensis. Sed S. Thomas in Scripto distincc. 39, 3° principali, quest. 3ª dicit, quod: »Tria »sunt genera operacionum: quedam sunt per se bona et ad talia »consciencia simpliciter ligat, nec umquam deponenda est, quia

---

[18]) *D*: *in I ordo perversus.* — [19]) *I*: leccio *D.* — [20]) *Ex coni.*: quid *Codd.* — [21]) *D*: eligare *I.*

Digitized by Google

»est recta. Quedam autem sunt indifferencia et ad talia consciencia »ligat non simpliciter, sed manente tali consciencia. Quedam sunt »de se mala, sicut fornicari, mentiri ... et ad hec nullo modo »consciencia obligare potest. Sed verum est: si aliquis non for- »nicando credit se legem Dei contempnere, peccat, non propter »hoc, quod consciencia eum obligat ad fornicandum, sed quia in »contemptum Dei hoc, quod dimittendum est, dimittit. Sed si dili- »genter videatur, quomodo consciencia ligat, invenitur in omnibus »ligare, ut alia opinio dicit, quia hoc est ligare, sc. astringere vo- »luntatem[22], ut non possit sine nocumento deformitatis in aliud »tendere, sicut ligatus || non potest ire.« Hec Thomas. || *I*

Et nota, quod aliud est consciencia, aliud timor consciencie; *126 C* contra conscienciam facere, etsi sit erronea, peccatum est, ut iam dictum est. Sed contra timorem consciencie facere non semper peccatum est, quia timor huiusmodi non est semper ex diffinitiva sentencia racionis, per quam[23] iudicet teneri ad aliquid ex eo, quod vacillat inter dubia, nesciens, quid sit melius vel ad quid teneatur pocius, cum tamen non committeret, si sciret esse divine placitum voluntati.

Item nota, quod inquinacio dicitur esse in consciencia non sicut in subiecto, sed sicut cognitum in cognicione: maculatam ergo conscienciam habent, qui contra conscienciam[24], quam habent, male operantur, quia contra racionem rectam. Consciencia enim in genere est dictamen racionis, i. e. applicacio quedam sciencie vel racionis ad actum, secundum Thomam 2ª 2ᵉ, quest. 19ª, articulo 5°. Ubi dicit, quod omnis voluntas discordans a racione sive recta sive errante, semper est mala, vel per se vel per accidens; per se quidem, quando non sequitur racionem rectam, per accidens vero, quando non sequitur eciam racionem falsam apparentem tamen veram. Unde et Philosophus 7° Ethicorum dicit, quod per se loquendo incontinens est, qui non sequitur racionem rectam, per accidens autem, quando non sequitur eciam racionem falsam, quod intelligendum est 'apparentem veram'. Et ad istud sonat illud: »Omne, quod fit contra conscienciam, »edificat ad gehennam« 28, quest. 1ª, caº 'omnes'.

Multa alia essent dicenda de consciencia, sed pro hac vice iam dicta sufficiant.

---

[22]) *Codd.*: *extremum 126 AB in I recentiori manu (tres ultimae lineae) additum est* — [23]) *D:* quem *I.* — [24]) *I:* scienciam *D.*

Digitized by Google

<Distinccio XL.>

POst hec de actibus adiciendum videtur . . .

| I 126 D <1.> Ista est *distinccio 40ª*, tractans de peccato, in quantum con|sistit in actu exteriori. Et 1° continet, quod licet omnes actus secundum quosdam boni sunt, in quantum sunt, non tamen absolute omnes dicendi sunt[1] boni, nec omnes remunerabiles, sed quidam simpliciter mali dicuntur, sicut et alii boni. 2° quod simpliciter boni actus sunt, qui bonam habent causam et intencionem, i. e. qui bonam voluntatem comitantur et ad bonum finem tendunt, ut est vera dileccio Dei; mali vero simpliciter sunt, qui perversam habent causam et intencionem. 3° quod secundum aliquos omnis actus[2] exterior de se est indifferens, sed fit malus ex mala intencione et bonus ex bona. 4° quod secundum aliquos triplices sunt actus:

ut bene Deum diligere, vicium[4] odire[4]
Quidam, qui de se[3] sunt boni[4], qui mali esse non possunt;
blasfemia, adulteria
Quidam de se mali, qui boni esse non possunt;
dare elemosinam ieiunare
Quidam, qui ex fine vel causa boni vel mali esse possunt.

5° quod secundum alios ex affectu et intencione nomen inponitur operi sive actui et est verum generaliter in bonis, sed in malis non, sed excipiuntur, que per se mala sunt, i. e. que sine prevaricacione fieri non possunt; et ad hoc sonat illud vulgare proverbium:

sc. quod bonum est
Quidquid agant homines, intencio iudicat illos,

cuius confirmacio est regula Christi dicens: »Si oculus tuus »(i. e. intencio) simplex fuerit, totum corpus tuum (i. e. opus quod»libet tuum) lucidum erit.«

<2.> Pro aliquibus sunt hii *versus*:

si sit indifferens actus
S bonus aut pravus ex fine vocabitur actus;
ut blasfemia, adulterium
Non fit fine bonus, in se si sit malus actus.
Fine bono quidam dicunt fieri mala nunquam.

I 127 A <3.> Queritur, ||[5] *utrum omnis actus humanus sit moraliter bonus vel*[5] *moraliter malus*. Et videtur, quod sic, quia homo secundum quemlibet actum suum vel meretur vel demeretur. Si meretur, tunc actus ille est moraliter bonus, quo meretur; si de-

---

[1]) *D*: *post* boni *I*. — [2]) *Codd.*: *in I errore iteratum*. — [3]) *D*: *om. I*. — [4]) *I*: *om. D*. — [5]) *D*: et *I errore*.

Digitized by Google

meretur, tunc est malus. — Ad oppositum videtur esse Philosophus in Predicamentis, ubi vult, quod bonum <et malum> morale sunt contraria mediata, ergo possunt habere medium contra subiectum proprium, quod est actus humanus et per consequens potest esse aliquis actus humanus indifferens, sc. qui sit neque bonus neque malus moraliter.

Notandum, quod actus bonus moralis dicitur hominis actus laudabilis, malus vero moraliter dicitur$_3$ culpabilis. Est ergo sensus questionis, utrum omnis actus, factus ab homine ex racione et voluntate, sit laudabilis vel vituperabilis. Et addo 'factus ex racione et voluntate', quia homo aliquando movetur ad quosdam actus suos ex sola ymaginacione sine deliberacione racionis, sicut movetur ad fricacionem barbe vel alterius membri; et huiusmodi actus non dicuntur proprie humani, [quia,] licet sint hominis, quia tamen non conveniunt homini secundum id, quo homo est homo, quod est pars racionalis per essenciam; et sunt communes eciam bestiis. Et istam sentenciam innuit S. Thomas parte 1ª 2ᵉ quest. 18ª, articulo 8° et 9°. Qui duo dicit: primum, quod est aliquis actus humanus, qui secundum suam speciem nec est laudabilis nec vituperabilis, et sic nec bonus moraliter nec malus moraliter, cuius racio est$_4$, quia actus sumit speciem ex obiecto relato ad principium humanum, quod est racio; contingit$_6$ autem dare obiectum, quod | includit aliquod conveniens racioni et per consequens | *I* actus transiens super illud obiectum ex sua specie habet bonitatem, *127 B* ut dare elemosinam egenti; contingit eciam dare obiectum, quod includit aliquid repugnans racioni et per consequens actus transiens super ipsum secundum suam speciem est malus, ut adulterari vel$_3$ furari. Contingit eciam invenire obiecta, que nec includunt aliquid inconveniens, nec aliquid repugnans, et per consequens actus transeuntes super huiusmodi obiecta secundum suam speciem nec sunt boni nec mali moraliter, sed indifferentes, ut levare festucam, movere pedem; et tamen coniuncti ad voluntatem racione boni finis fiunt boni et racione mali finis fiunt mali: movere$_7$ enim pedem ad calcandum mulieris pedem ex carnali affectione presbitero est malum moraliter; sed movere caritative pro transitu ad ecclesiam, est bonum moraliter. Similiter fricare barbam mulieris ex carnali affectu, ymmo propriam, ad dandum ei signum, ut veniret, malum est moraliter. Et sic verum est, quod ibidem dicit S. Thomas, quod nullus actus relatus ad iudicium est indifferens, sed omnis vel est bonus vel malus; et probat hoc dupliciter: 1° quia omne verbum humanum est bonum vel malum, ergo omnis actus. Consequencia patet per simile. Antecedens probatur, quia$_8$ omne verbum aut caret racione iuste necessitatis et pie utilitatis, aut non caret: si caret, est malum, ut patet per b. Gregorium in quadam omelia, qui dicit, quod verbum ociosum, de quo reddent homines

---

[6]) *D*: continet *I*. — [7]) *D*: moveri *I errore*. — [8]) *D*: quod *I*.

Digitized by Google

racionem in die iudicii, est verbum, quod caret racione iuste necessitatis vel pie utilitatis; si non caret huius<modi> racione, est
|| I bonum verbum; ergo omne verbum vel est bonum vel || malum.
127 C 2° probat sic conformiter in corpore solucionis: Omnis actus procedens a racione deliberativa aut est ad debitum finem ordinatus, aut non; si est ordinatus ceteris concurrentibus, est bonus; si non, ex hoc ipso malus est, quia ex hoc ipso repugnat racioni; ergo omnis actus secundum iudicium, ex quo contingit[6] sibi, quod ordinetur ex intencione ad finem vel non ordinetur, necessario est malus vel bonus. Et pro ista sentencia est Augustinus, quem Magister adducit in presenti distinccione. Scotus autem tenet oppositum dicens, quod homo advertenter et ex deliberacione potest habere actum voluntatis et elicitum et inperatum indifferentem. Sed quia non solum actus exterior procedens a voluntate ex deliberacione, sed eciam cogitacio vel ordinatur bene in finem ultimum, et habebit premium, vel in aliud, quam in ultimum finem, et erit ociosa, ergo habebit demeritum, ideo relinquatur Scotus et acceptetur Christus, qui dicit, quod de omni verbo ocioso, quod locuti fuerint homines, reddent racionem.

Et patet, quod questio ad sensum supra expositum est vera. Ad racionem conceditur, quod respectu actus humani sunt contraria mediata, sed non respectu actus, qui fit ex deliberacione et voluntate. — Ex iam dictis videtur, quod actus bonus moralis capit suum esse formale ab obiecto bono, tamquam a[4] fine, et a voluntate bona, tamquam efficiente, et a circumstanciis debitis, tamquam causa formali. Opposito modo est de actu morali malo, qui fit malus aliquando solum ab obiecto malo, ut a delectacione carnali[9],
| I sicut adulterium, | aliquando a mala voluntate, sicut sacrificium
127 D vel oblacio, que sunt abhominibilia Deo propter malam voluntatem, vel a circumstanciis deficientibus, ut commixtio viri cum coniuge propter prolem, sed non debito tempore.

Et patet, quod valde faciliter peccatur in actibus, cum una circumstancia obmissa fit actus malus, sed difficulter fiunt boni actus moraliter eo, quod finem bonum, voluntatem bonam et omnes circumstancias oportet concurrere, ut fiat actus moraliter bonus.

Patet 2°, quod facilius homo cognoscit, quando agit moraliter male, quam quando agit moraliter bene; ymmo cum caritas, qua homo est carus Deo[10], sit viatoribus abscondita, nisi specialiter reveletur, sine[11] qua nichil fit meritorie, nullus viator scit, quando bene moraliter operetur, cum nemo scit, an gracia vel odio dignus sit.

---

[9]) *I*: corporali *D*. — [10]) *D*: Deus *I*. — [11]) *I*: nisi *D*.

Digitized by Google

<Distinccio XLI.>

CUmque intencio, ut supra dictum est[1], bonum[1]. . . .

<1.> *Distinccio 41ª*, tractans de operibus illorum, qui carent fide. Et 1° continet, quod quidam non irracionabiliter dicunt omnes acciones et voluntates hominis sine fide malas esse et vitam malam et peccatum, quia secundum Apostolum sine fide inpossibile est placere Deo; et iterum omne, quod non est ex fide, peccatum est. 2° quod illi, qui ponunt triphariam distinccionem actuum, dicunt opera, que infideles naturali pietate faciunt, bona[2] esse et bona intencione fieri, sed non illa bona intencione, que est remunerabilis ad vitam. 3° quod illa Augustini auctoritas: 'usque adeo[3] peccatum voluntarium malum est, ut nullo modo sit peccatum, si non ||| sit voluntarium', debet intelligi vel de primo peccato ||| *I* hominis, vel de omnibus generaliter peccatis mortiferis, quorum *128 A* licet quedam dicantur non voluntaria, que sc. per ignoranciam vel per infirmitatem fiunt, eadem tamen possunt dici voluntaria, quia sine voluntate non committuntur. 4° quod illud dictum Augustini: 'Nusquam nisi in voluntate peccatum est', debet intelligi de primi hominis peccato. 5° quod non peccatur nisi voluntate et voluntas est animi motus cogente nullo ad aliquid adipiscere[4]; quapropter peccatum sine voluntate esse non posse verissimum est. 6° quod voluntas est prima causa peccandi et voluntas mala voluntarium peccatum dicitur; hoc autem de peccato mortali actuali intelligendum est.

<2.> Pro aliquibus iam dictis sunt hii *versus*:

T sine facta fide quidam dicunt fore prava;
qui factum sine fide esse bonum, sed irremunerabile
Quidam vero bonum variant actusque[5] triplicant[6]
Prima voluntatis dic quod sit culpa, vel omnis.

Iste versus ultimus sic intelligitur: 'Dic, quod prima culpa sit voluntatis', quia voluntas est prima causa peccandi 'vel dic quod omnis culpa' i. e. peccatum mortale actuale 'est voluntatis'.

<3.> Queritur, ***utrum sola intencio habitualis sufficiat ad meritum.*** Videtur, quod non, quia Jacobi 2° dicitur: »Fides sine »operibus mortua est.« — In oppositum est Glossa super illud Psalmi: »Dixi confitebor« 'votum pro opere iudicatur'.

Notandum, quod intencio habitualis 1° accipitur prout consistit in solo habitu, et hec non sufficit ad meritum; est enim eciam in dormiente; 2° prout existit in actu, pro qua sciendum

---

[1]) *I*: *om. D.* — [2]) *D*: bonum *I.* — [3]) *D*: ade *I.* — [4]) *D*: adispiscere *I.* — [5]) *I*: actus quoque *D.* — [6]) *I*: triplant *D.*

Digitized by Google

secundum Richardum in Scripto 1° principali quest. 1ª,
| I quod aut »homo habet facultatem faciendi opus exterius, | quod
128 B »preceptum est, aut non; si sic, dico, quod non sufficit ad meritum
»intencio sola, quia tunc non potest esse intencio sufficiens nec
5 »recta, nisi homo faciat opus exterius, quod preceptum est, quia
»secundum Gregorium in Omelia super illud Johann. 14°:
»Si quis diligit me«, nunquam est amor Dei ociosus; operatur
»enim magna, si est. Si autem operari renuit, amor non est; et
»secundum hoc intelligendum est, quod habetur Matth. 25°, quod
10 »Dominus sentenciabit in iudicio pro defectu operum misericordie.
»Si autem homo non habeat facultatem operandi, tunc sola intencio
»sufficit ad meritum, quia potest esse intencio sufficiens et recta
»absque operacione exteriori. Et quantum ad tales potest referri
»verbum Gregorii in quadam omelia super illud Matth. 4°:
15 »Ambulans Jesus iuxta mare Galilee« et legitur in festo sancti
»Andree, quod non est vacua manus a munere, si archa cordis
»repleta est bona voluntate.« Hec Richardus.

Ex iam dictis evidet, quod intencio procedens de bona voluntate, non valens ad[7] opus extra procedere, potest regnum glorie
20 obtinere. Nam dicit b. Gregorius in Omelia preallegata:
»Exteriora nostra quantumlibet parva sufficiunt; cor namque et non
»substanciam pensat, nec perpendit, quantum in eius sacrificio[8],
»sed ex quanto proferatur« et infra: »Estimacionem quippe precii
»non habet, sed tantum regnum Dei valet, quantum habes. Pensate
25 »ergo, fratres karissimi, quid vilius, cum emitur, quid carius, cum
»possidetur? Sed fortasse nec calix aque suppetit frigide, qui in-
»digenti tribuatur? Eciam tunc nobis securitatem promittit sermo
|| I »divinus. Redemptore enim nato celi cives || ostensi sunt, qui cla-
128 C »maverunt: 'Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bone
30 »voluntatis.' Ante Domini namque oculos nunquam est vacua manus
»a munere, si archa cordis repleta est bona voluntate. Hinc etenim
»Psalmista dicit: 'In me sunt, Deus, vota tua, que reddam lauda-
»ciones tibi', ac si aperte dicat 'etsi exterius munera offerenda
»non habeo, intra me[7] met ipsum tamen invenio, quod in aram
35 »tue laudis inpono, quia qui nostra dacione non pasceris, oblacione
»cordis melius placaris. Nichil quippe offertur dicius bona voluntate.«
Ecce quam plane iste Sanctus deducit, quod bona voluntas et sic
intencio est magnum meritum, dum eciam est sine opere extrinseco.
Sed ut non ponatur dubium, quid sit bona intencio vel voluntas,
40 subdit: »Bona autem voluntas est: sic adversa alterius sicut nostra
»pertimescere, sic de prosperitate proximi sicut de nostro profectu
»gratulari, aliena dampna nostra credere, aliena lucra nostra de-
»putare, amicum non propter mundum, sed propter Deum diligere:
»inimicum eciam amando tollerare; nulli, quod pati non vis, facere;

---

[7]) *D*: *om. I.* — [8]) *I*: significacio *D pessime.*

Digitized by Google

»nulli, quod tibi iuste inpendi desideras, negare; necessitati proximi »iuxta vires non solum concurrere, sed prodesse eciam ultra vires »velle. Quid ergo isto holocausto locuplecius, quando per hoc, »quod Deo ymmolat, in ara cordis anima se ipsam mactat?« Ecce quam clare declarat iste sanctus[7] papa Gregorius, quomodo bona voluntas et sic intencio sine exteriori opere est meritoria regni Dei.

Et patet, quod questio ad unum sensum est vera. Tunc ad racionem, quando dicitur: 'fides sine operibus mortua est'. Conceditur. Sed ex illo non sequitur, | quod nulla intencio sine opere | *I* valeret ad meritum, cum iam dictum est: 'plus Deus omnipotens *128 D* intencionem bonam respicit, quam opus ad extra' et hinc[9] Salvator dicit: »Si oculus tuus (i. e. intencio) fuerit simplex, totum »corpus tuum (i. e. congeries operum tuorum) lucidum erit.«

<4.> *Utrum intencionem fides dirigat?* Et dicitur in textu, quod sic: Intencio enim dicit quendam actum sive motum interiorem ab eo, quod est ad finem. Ad direccionem autem motus alicuius requiritur aliquid per modum moventis, aliud per modum inclinantis, sicut patet in motu ambulacionis, in quo oculus dirigit, pes[10] movet. Similiter ad direccionem intencionis requiritur aliquid per modum ostendentis, sicut racio, et aliquid per modum inclinantis, sicut voluntas. Sed cum finis humanus ultimus, sc. vita eterna, transcendat vires humanas, ad ostendendum finem illum non sufficit racio, nisi perfecta sit per habitum infusum, sc. fidei, nec voluntas sufficit ad inclinandum, nisi sit perfecta per habitum caritatis. Et ita dicitur, quod fides et caritas in finem dirigunt.

<5.> *Utrum quilibet actus infidelium sit malus?* Et videtur, quod sic Ad Rom. 14°: »Omne, quod non est ex fide, peccatum »est.« Glossa ibidem: »Omnis vita infidelium peccatum est.« Richardus et S. Thomas tenent, quod sic, intelligendo cum reduplicacione, sc quantum infideles sunt, alias non omnis operacio infidelium est peccatum. Tunc ad primum, cum dicitur: 'Omne, quod non ex fide est, peccatum est; hoc est: illud, ad quod ex ||| *I* infidelitate conpelluntur, ut ado||||rare ydola, abstinere ab aliquibus *129 A* cibis et huiusmodi. Ad 2[m] cum dicitur: Omnis vita infidelium peccatum est, non est intelligendum hoc modo, quod omnis actus eorum peccatum sit, quia habent actus bonos ex genere, vel ex circumstancia, vel ex virtute politica[11]. Sed intelligitur, quod semper cum peccato vivunt, quia [in] infidelitate retenta nullum aliorum remittitur; vel dicendum, quia intelligitur de illis actibus, ad quos ex suis actibus inpelluntur. Et hoc videtur intendere Apostolus. Hec S. Thomas. Sed quis dubitat? omnes actus in infidelibus, qui de se sunt vicia, sunt mali; de illis non est necessaria questio.

---

[9]) *D*: dicit *I errore*. — [10]) *D*: pedes *I*. — [11]) *D*: pollicita *I*.

Digitized by Google

Sed sicut in textu arguitur per Augustinum, quod non fit, quemadmodum fieri oportet, ideo malum est. Cum ergo omnia opera[12] gentilium fiunt et non sicut debent fieri, sequitur, quod male fiunt et per consequens sunt mala, quia fiunt sine fide, ergo non placent Deo et sine caritate, ergo nichil prosunt; nec solum opera infidelium, sed malorum christianorum omnia[13] sunt mala, que fiunt in peccato. Nam Propheta non in vanum dicit de malo episcopo Juda in Psalmo 108°: »Oracio eius fiat in pec»catum.« Et Salvator Luce 11° dicit: »Si lumen, quod in te »est, tenebre sunt, totum corpus tuum tenebrosum erit,« hoc est: si intencio tua fuerit mala, totum corpus, i. e. congeries omnium operum tuorum, malum est. Et racio convincit Augustini supra [dicta][15] tacta. Cum enim opus omne hominis debet fieri in caritate, sicut dicit Apostolus: »Omnia vestra in caritate fiant« et sic caritative et per consequens quodlibet opus, quod sic fiat, sicut debet fieri, et sacerdos existens in peccato luxurie orat, missat, | *I* et cetera opera facit, ergo | facit ea, sicut non debent fieri, ergo *129 B* male et per consequens opera sunt mala moraliter ex defectu circumstanciarum.

Sed contra hec dicta est[14] unum argumentum, quo Magister arguit per Augustinum dicens, quod in servili timore et bonum fiat, non tamen bene; nemo enim invitus bene facit, eciam si bonum est, quod facit. — Ecce hic dicitur 'bonum facit, licet non bene': ergo oportet concedi, quod opera infidelium et pessimorum christianorum sunt bona. Et arguitur sic: Iste malus sacerdos orat; vel ergo bonum facit, vel malum; quod bonum, patet per Augustinum, ergo . . . Solucio: faciunt bona opera de genere et mala moraliter. Quando ergo arguitur: 'vel[16] faciunt bona opera vel mala', respondetur: 'utrumque', quia bona ex genere et mala moraliter. Secundum logicam Aristotelis veram diceretur, quod quodammodo est verum, quodammodo falsum: nam verum est, quod faciunt moraliter mala, et verum est, quod faciunt bona de genere.

Ex istis patet, quantum homo debet esse sollicitus, ut faciat omnia in caritate etc.

---

[12]) *I*: tempora *D pessime.* — [13]) *I*: tempora *add. D pessime.* — [14]) *D*: et *I.* — [15]) *I*: *om. D.* — [16]) *I*: quod *D.*

Digitized by Google

<Distinccio XLII.>

CUm autem voluntas mala et[1] operacio sit[2] peccati[3] . . .

<1.> *Distinccio 42ª* tractans peccatorum principia aliqualiter distincta. Et 1° continet, quod concensus voluntatis in peccatum mortale et operacio sunt unum peccatum, sed maius; alii dicunt, quod sunt duo peccata. 2° quod peccatum, cum fit actu interiori vel exteriori, manet actu et reatu, sed transeunte actu manet reatu. 3° quod reatus in scriptura accipitur pro culpa, pro pena et obligacione ad penam temporalem vel eternam. Et iuxta hoc sunt duo genera peccatorum, sc. mortale et veniale. 4° quod secundum Augustinum crimen est, quod dignum est accusacione et dampnacione. 5° quod ‖ secundum Augustinum ‖ *I* dupliciter peccatur, sc. vel ex cupiditate male intendente vel ex *129 C* timore male humiliante. Sed secundum Jeronimum peccatur aut cogitacione aut locucione aut operacione et quarto aliquando consuetudine; et hoc vel in Deum vel in proximum vel in se ipsum. 6° quod delictum est peccatum, quo bonum obmittitur; sed peccatum, quo malum committitur vel bonum obmittitur; capitur tamen communiter unum pro reliquo. 7° quod septem sunt capitalia vicia, sc. superbia, avaricia, luxuria, invidia, gula, ira, accidia; que dicuntur capitalia, quia ex illis alia oriuntur. 8° quod superbia est inicium omnis peccati, similiter cupiditas.

<2.> Super hiis sunt isti *versus:*

V quod velle malum (voluntatem) cum facto (operacione) sit scelus unum,
Sed maius, dicunt aliqui; reliqui duo (diversa) ponunt.
Quando doleas, actu (i. e. penitenciam asas) scelus (crimen) nec remanet, quod reatus.
Peccati varios scriptura modos (quod varie capitur reatus et varie peccatur) tibi ponit.
Sunt eciam vicia septem capitalia dicta;
Sed de principio certant tumor (quomodo[4] unum ab alio fit) atque cupido (superbia cupiditas).

<3.> Hic queritur, *utrum consensus in peccatum mortale et actus exterior ab illo consensu procedens sint tantum unum peccatum.* Dicendum, quod voluntas actui coniuncta[5] et actus sunt unum peccatum, sed voluntas separata ab actu, sc. illa, que actum antecedit, sunt duo peccata: actus enim aliquis ad genus moris non pertinet, nisi secundum quod est voluntarius, sc. a voluntate elicitus vel inportatus[6] et ideo secundum unitatem volun-

---

[1]) *D:* est *I.* — [2]) *D:* *om.* *I.* — [3]) *D:* diciunt *I.* — [4]) *D:* quod non *I.* — [5]) *D:* communicata *I errore.* — [6]) *I:* inperatus *D.*

Digitized by Google

tatis sumendum est iudicium de unitate eius, quod est in genere operis; et propter hoc voluntas coniuncta actui et actus sunt
| 1 unum peccatum, quia actus eciam non | multiplicatur, voluntas
129 D autem separata est aliud peccatum ab actu, quia tunc actus vo-
5 luntatis multiplicatur; quando enim actus voluntatis exterius inpletur, tunc est ibi unus actus voluntatis et ante actum exteriorem fuit unus alius actus voluntatis. Ex isto patet, quod tot sunt peccata mortalia, quod voliciones interrupte cum consensu ad perficiendum peccatum exterius in opere. Quocienscumque ergo ali-
10 quis consentit interrupte in fornicacionem, tociens peccat mortaliter. Patet: nam prima concupiscencia cum consensu fuit peccatum mortale, quam si secuta fuisset vera penitencia, fuisset dimissa; et iterum post penitenciam si foret similis concupiscencia, foret similiter peccatum mortale. Et ad denotandum istam quotitatem
15 et multiplicacionem peccati quesivit Petrus Matth. 18°: »Domine, »quociens peccabit in me frater et dimittam ei? Usque sepcies?« Et Salvator videns tam spissam multiplicacionem peccati respondit: »Non dico tibi sepcies, sed septuagesies sepcies«. Paveant ergo fornicatores, qui multipliciter concupiscunt mulieres, ut suam
20 nequiciam possint adinplere. Si autem est voluntas mala una continua, non interrupta, tunc est unum peccatum longum secundum tempus, capiens unitatem suam a subiecto uno, sc. voluntate, et ab actu volicionis uno, et a tempore uno non interrupto. Et hinc est, quod vere penitens debet dolere, quod tam per longum tem-
25 pus in peccato perstitit et illud tempus vane, quia in peccato, consumpsit, et ingratus de quolibet tempore sibi ad penitenciam concesso extitit. Illi autem, qui interrupte voliciones malas comple-
| 1 verunt, quando numerabunt eas, ||| ut de qualibet reddant speciali-
130 A ter racionem? Forte cicius numerarent decem milia talenta, quam
30 sua mortalia peccata, et consumerent prius centum olei cados, quam discernerent[7] suos actus pravos, et centum choros tritici, quam rememorarentur sui cuiuslibet peccati[8].

<4.> Queritur 2°, *utrum peccatum mortale et veniale convenienter distingwuntur per hoc, quod mortali debetur pena*
35 *eterna, veniali vero temporalis.* Ubi sciendum, [quod] secundum sanctum[9] Thomam in Scripto quest. 4ª, quod veniale dicitur peccatum, cuius reatus facile solvitur et ita[9] veniale dicitur tripliciter[10]: uno modo ex causa, quod fit per ignoranciam vel per infirmitatem, et ut sic habet causam remissionis vel venie; 2° modo
40 dicitur veniale ex eventu, quia sc.[11] per aliquid superveniens peccato pena peccati fiit remissibilis, sicut confessio mortali adveniens facit penam eius temporalem virtute clavium; 3° modo dicitur veniale ex genere actus, sicut verbum ociosum loquendo.

---

[7]) *D*: discernent *I*. — [8]) *I*: vicii *D*. — [9]) *D*: *om*. *I*. — [10]) *I*: triplex *D*. — [11]) *I*: semper *D*.

Digitized by Google

De veniali 1° et 2° modo dicitur, quod non distingwitur a mortali, et sic loquitur Magister in littera de veniali.

Et notandum, quod peccatorum capitalium et venialium distinccionem ponit Augustinus in Omelia de igne purgatorio, et est in Canone dist. 25ª caº 'Unum orarium', ita dicens: »Quamvis Apostolus plura capitalia crimina commemorat, »nos tamen, ne desperacionem facere videamur, dicemus, que illa »sunt: sacrilegium, homicidium, periurium, adulterium, fornicacio' »falsum testimonium, rapina, furtum, superbia, invidia, avaricia; »et, si longo tempore teneatur, iracundia, et ebrietas, si assidua »sit, in eorum numero conputatur. | Quicunque aliquod de istis | I »peccatis in se dominari cognoverit, nisi digne emendaverit, si 130 B »habuerit spacium longo tempore penitendi et largas elemosinas »non erogaverit et a peccatis ipsis non abstinuerit, illo tamen »transitorio, de quo ait Apostolis, purgari non poterit, sed eterna »illa flamma sine ullo remedio cruciabitur. Que autem sunt minuta »peccaia, licet omnibus nota sint, tamen, quia longum est, ut om»nia replicentur, opus est, ut ex eis vel aliqua nominemus. Quo»ciens aliquis in cibo aut potu plus accipit, quam necesse est, ad »minuta peccata noverit pertinere. Quociens plus loquitur, quam »oportet, plus tacet, quam expedit. Quociens pauperem inportune »petentem exasperat. Quociens, cum sit corpore sanus, aliis ieiu»nantibus prandere voluerit aut sompno deditus tardus ad eccle»siam surgit; quociens excepto filiorum desiderio uxorem suam »cognoverit. Quociens in carcere positos tarde requisierit, infirmos »tarde visitaverit, si discordes ad concordiam revocare[12] neglexerit, »si plus aut proximum aut uxorem aut filium aut servum exa»speraverit, quam oportet; si amplius[12] fuerit blanditus, quam »oportet. Si cuiquam maiori persone aut ex voluntate aut ex »necessitate adulari voluerit. Si pauperibus esurientibus nimium »deliciosa vel sumptuosa convivia preparaverit, si se in ecclesia aut »extra ecclesiam fabulis ociosis, de quibus reddenda est racio, in »die iudicii occupaverit; si, dum iacentes[13] et incaute iuramus et || I »hec per aliquam necessitatem || inplere non poterimus, utique 130 C »periuremus; et cum omni facilitate aut temeritate maledicimus, »quoniam scriptum est: 'neque maledici regnum Dei possidebunt'«. Hec Augustinus. — Hec scripsi, ut vos a talibus peccatis, quoniam opus est, premunirem et solus eciam precaverem etc.

---

[12]) *D: om. l.* — [13]) *Sic codd.*

Digitized by Google

<Distinccio XLIII.>

ESt preterea quoddam peccati[1] genus, ceteris[2] <gravius> . .

<2.> Ista est *distinccio 43ª*, tractans de peccato in Spiritum Sanctum, quod dicitur peccatum ad mortem. Et 1° continet distinccio, quod peccatum in Spiritum Sanctum est gravissimum. 2° quod quidam dicunt peccatum in Spiritum Sanctum esse peccatum obstinacionis et desperacionis. Est autem obstinacio induracio mentis in malicia et pertinacia, per quam fit homo inpenitens. Desperacio vero est, qua quis penitus diffidit de Dei bonitate, estimans suam maliciam magnitudinem bonitatis excedere. 3° qud utrumque istorum est peccatum in Spiritum Sanctum. 4° quod quidam dicunt omnem obstinacionem et desperacionem esse peccatum in Spiritum Sanctum; et secundum illos pecatum illud dicitur irremissibile, i. e. vix aut difficulter remissibile. 5° quod alii dicunt solum illam obstinacionem esse peccatum in Spiritum Sanctum, quam finalis concomitatur inpenitencia — et illud peccatum dicunt simpliciter irremisibile. 6° quod inpugnacio agnite[3] veritatis et invidencia fraterne gracie post reconciliacionem sunt peccata in Spiritum Sanctum et quedam species obstinacionis. 7° quod peccatum ex infirmitate dicitur peccatum in Patrem, cui attribuitur potencia; peccatum vero ex ignorancia dicitur peccatum in Filium, cui appropriatur sapiencia[4]. Sed peccatum in Spiritum Sanctum est, quod fit contra bonitatem[5] et veritatem Spiritus Sanct

<2.> Et pro ista distinccione est tantummodo iste *versus*:

| 1 X | tibi peccatum describit flamen in almum.
130 D

<3.> *Utrum sit aliquod peccatum in Spiritum Sanctum?* Dicitur, quod sic. Sed notandum, quod peccare in Spiritum Sanctum dicitur dupliciter: aut quia peccatur in personam Spiritus Sancti appropriate, quando sc. aliquis male sentit de Spiritu Sancto pertinaciter, qualiter peccaverunt illi, qui dixerunt Spiritum Sanctum terciam personam in divinis esse ministrum Patris et Filii, sicut ascribitur Origeni, et qui dixerunt Spiritum Sanctum esse creaturam; sic autem non est ad presens loqui de peccato in Spiritum Sanctum, quia sic peccatur appropriate peccato infidelitatis contra illum articulum »Credo in Spiritum Sanctum. Aut 2° peccatur contra arbitrium Spiritus Sancti, sc. ex certa malicia contra bonitatem Spiritus Sancti, sicut ex infirmitate est peccare in Patrem, cui appropriatur potencia, et peccare in Filium est peccare ex ignorancia, cui sapiencia appropriatur, et peccare in Spiritum Sanctum est peccare ex malicia contra Spiritum Sanctum, cui appropriatur clemencia sive bonitas. Et sic in proposito locucio est de peccato.

---

[1]) *Lomb.*: *om. D. post* genus *I.* — [2]) *I Lomb.*: *om. D.* — [3]) *D*: arguite *I.* — [4]) *D*: approbatur *I.* — [5]) *I*: voluntatem *D.*

Digitized by Google

Sciendum autem, quod peccare ex certa malicia, i. e. ex ipsa eleccione peccati, potest contingere dupliciter. Uno modo ex inclinacione habitus viciosi, qui malicia dicitur, ex qua processit generaliter omne peccatum mortale; et sic non est idem peccare ex malicia, quod peccare appropriate in Spiritum Sanctum. Alio modo contingit ex eo, quod per contemptum abicitur et removetur id, quod eleccionem peccati poterit inpedire, sicut fides contempnitur per inpugnacionem, spes per desperacionem, caritas per invidenciam, timor per presumpcionem, contricio per inpenitenciam, gracia per obstinacionem: per hunc modum sunt sex species assignate, quibus peccatur in Spiritum Sanctum, videlicet desperacio, ||| presumpcio, inpenitencia, obstinacio, inpugnacio veritatis fidei ||| I agnite, et invidencia fraterne gracie[6], quibus e contra correspondent sex species gracie, que retrahunt[7] hominem a peccato et ducunt[8] ad vitam[9] venie[9]. 131 A

Item *notandum*, quod peccatum in Spiritum Sanctum specialiter opponitur gracie penitenciali, per quam fit remissio peccatorum. Ad[10] remissionem autem peccatorum[10] aut peccati quedam exiguntur a parte remittentis, quedam a parte eius, cui remittitur, et quedam ex parte eius, per quod fit remissio. Ex parte remittentis concurrunt duo: scil. misericordia (et contra hanc est desperacio) et iusticia (et contra hanc est presumpcio). Ex parte eius, cui fit remissio, <requiruntur> duo: scilicet propositum non peccandi (contra quod est obstinacio) et dolor de commissis (contra quod est finalis inpenitencia).

Unde finalis inpenitencia privat emendam et obstinacio cautelam. Ex parte eius, per quod fit remissio, requiruntur duo, scilicet fides Ecclesie, contra quod est inpugnacio veritatis agnite, et gracia, que datur in sacramentis, contra quam est invidencia fraterne gracie. Differt autem invidia, que est vicium capitale, ab invidia, que est peccatum in Spiritum Sanctum, quia invidencia est respectu gracie in se, in quantum corrupto pallato cordis bonum visum displicet; sed invidia est respectu gracie vel alterius boni, in quantum creditur diminutivum excellencie proprie vel proprii boni. —

<4.> *Utrum peccatum in Spiritum Sanctum sit irremissibile?* Sciendum, quod sancti doctores antiqui, ut Athanasius, Hylarius, Ambrosius, Jeronimus, Crisostomus dicunt esse peccatum in Spiritum Sanctum, quando ad litteram aliquid blasfemum dicitur contra Spiritum Sanctum, sive Spiritus || I Sanctus accipiatur secundum quod est nomen || essenciale con- 131 B

---

[6]) *D*: anime *l errore.* — [7]) *I*: trahunt *D.* — [8]) *Ex coni.*: dicunt *Codd. errore.* — [9]) *Sic codd.* — [10]) *D*: *haec quattuor verba* Ad ∾ peccatorum *om. I aberrans oculis ad alterum* peccatorum.

Digitized by Google

veniens toti Trinitati et cuilibet persone, sive accipiatur Spiritus Sanctus, prout est nomen personale, distinctum a Patre et Filio. Et secundum hoc distingwitur Matth. 12° blasfemia in Spiritum Sanctum contra blasfemiam in spiritum hominis. Christus enim operabatur quedam humanitus, ut comedendo[11], bibendo et alia huiusmodi faciendo; et quedam divinitus, ut demones eiciendo, mortuos suscitando et peccata dimittendo et cetera huiusmodi, que quidem agebat et per virtutem proprie divinitatis et per operacionem Spiritus Sancti, quo secundum humanitatem erat repletus. Iudei autem primo dixerunt blasfemiam in filium hominis, cum dicebant eum voracem et potatorem vini et publicanorum amatorem, ut habetur Matth. 11° et Luce 7°, postmodum vero blasfemaverunt in Spiritum Sanctum, dum opera, que ipse faciebat propria virtute divinitatis et per operam Spiritus Sancti, attribuebant principi demoniorum — et propter hoc dicuntur blasfemasse in Spiritum Sanctum.

Augustinus autem in libro De verbis Domini blasfemiam vel peccatum in Spiritum Sanctum dicit finalem inpenitenciam, quando sc. aliquis perseverat in peccato in[12] mortali usque ad mortem, quod quidem non solum verbo oris fit, sed et verbo cordis et operis, nec uno sed multis. Hoc autem verbum sic acceptum dicitur esse contra Spiritum Sanctum, quod est contra remissionem peccatorum, que remissio fit per Spiritum Sanctum, qui est caritas Patris et Filii.

Et iuxta diversam supradictam accepcionem peccatum in Spiritum Sanctum dicitur primo modo irremissibile non simpliciter, sed quia est difficulter remissibile ex eo, quod non habet
||I causam excusacionis, cum fiat ex certa ma||licia, sed non sic
131 C peccatum factum ex infirmitate vel ignorancia. Secundo modo acceptum, sc. pro finali[13] inpenitencia, tunc dicitur simpliciter irremissibile eo, quod nunquam dimittetur, nec in hoc seculo, neque in futuro, ut dicit Salvator Matth. 12°, Marc. 3° et Luce 12°. Et ad istum sensum allegat Magister in littera dicens, quod secundum illos peccatum dicitur irremissibile eo, quod numquam dimittatur. Unde inquit: »Augustinus »dicit, quod hoc solum peccatum veniam mereri non potest. Et »Jeronimus, quod taliter peccans digne penitere non potest; »et ideo recte Johannes dicit 1ª[14] Johannis[14] 5°, ut non »pro eo oret quis, quia si sic peccat, oracionibus Ecclesie hic vel »in futuro iuvari non potest, habens cor induratum tamquam »lapis, sicut de dyabolo legitur«.

Et quod peccatum finalis inpenitencie non dimittitur, nec in hoc seculo nec in futuro, patet sic arguendo; nam sequitur:

---

[11]) *Codd.*: et *add. I.* — [12]) *Sic codd.* — [13]) *D:* in finali *I errore.* — [14]) *D: om. I errore.*

Digitized by Google

'ille finaliter est inpenitens et peccat mortaliter actualiter, igitur nunquam finaliter penitet, igitur peccatum ei nunquam dimittitur nec dimittetur'; tenet consequencia ex eo, quia ex opposito consequentis potest inferri oppositum antecedentis. Nam da[14] oppositum consequentis: 'illi peccatum mortale actuale dimittetur vel dimittitur': igitur ille penitet vel finaliter penitebit; et tamen per datum est finaliter inpenitens, quod manifeste repugnat. Quomodo enim quis potest finaliter penitere et [finaliter[15]] non penitere?

Et patet, quod Deus bonus nullum dampnat, nisi finaliter inpenitentem et sic blasfemantem in Spiritum Sanctum. Stet ergo efficax verbum Domini, quod: »Qui dixerit verbum contra Spiritum »Sanctum, non remittetur ei neque in hoc seculo neque in futuro« eo, quod voluntas repellit illud, per quod fit remissio peccatorum. Unde sicut egritudo esset incurabilis, que renueret medicinam certe sanativam | morbi, ita peccatum in Spiritum Sanctum dicitur | *I* irremissibile et ad mortem, quia per eius actum spiritualis me- *131 D* dicina, sc. penitencia, repellitur. Unde Augustinus in De[16] sermone Domini in monte dicit: »Quod tanta est labes »huius peccati, quod humilitatem deprecandi subire non potest.«[17]

[15]) *I*: *om. D errore.* — [16]) *D*: *om. I errore.* — [17]) *Codd.*: et cetera Amen *add. D.*

Digitized by Google

<Distinccio XLIV.>

POst predicta dignum consideracione occurrit, <utrum peccandi potencia sit a Deo> . . .

<1.> Ista est *distinccio 44ª* et ultima secundi huius libri tractàns de peccandi potestate. Et 1° continet, quod secundum aliquos potencia recte agendi est in nobis a Deo, potencia vero peccandi non est a Deo, sed a nobis vel dyabolo, sicut voluntas mala non a Deo in nobis est[1], sed a nobis et dyabolo, bona autem tantum a[2] Deo[2] est[3] in nobis. 2° continet, quod evidenter per sanctos ostenditur, quod non est potestas boni vel mali cuiusque, nisi a Deo equo, etsi te lateat equitas[4]. 3° quod quando Apostolus dicit Ad Roman. 13°: »Qui potestati resistit, ordinacioni »Dei resistit«, loquitur de secularі potestate, sc. rege, principe et huiusmodi, quibus non est resistendum in hiis, que Deus iubet eis exhibere[5], scil. in tributis et huiusmodi. 4° quod potestati dyaboli vel hominis tunc resistimus, cum aliquid contra Deum suggesserint, in quo Dei ordinacioni non resistimus, sed obtemperamus; sic enim Deus precepit, ut in malis nulli potestati obediamus.

<2.> Super hiis sunt hii *versus*:

Y dicit, omnis quod ab Omnipotente potestas.
Nemo potestati[6] restet, nisi prava volenti.

<3.> *Utrum potencia peccandi sit a Deo?* Dicendum, quod sic. Sed videndum est circa[7] hoc, quod potencia duo nominat, sc. essenciam potencie, que est a Deo et bona est et est eadem potencia peccandi et bene agendi, 2° ||| nominat defectum, quo creatura racionalis potest[8] ab actu bene agendi deficere; et

I 132 *A*

---

[1]) *D*: *om. I.* — [2]) *D*: *post* est *I.* — [3]) *D*: *post* nobis *I.* — [4]) *D*: inequitas *I.* — [5]) *I*: exhiberi *D.* — [6]) *D*: peccati *I.* — [7]) *D*: contra *I.* — [8]) *Codd.*: *in I errore iteratum.*

Digitized by Google

illud deficere plus dicitur depotencia vel inpotencia, quam potencia. Unde ex hoc, quod Deus dicitur non potens peccare, magis dicitur potens, quam diceretur, si posset peccare; nulla ergo creatura ex eo dicitur potencior, quod potest sic deficere, quam quod non potest peccare. Unde potencia sanctorum est in patria ex eo, quod confirmati [sunt$_9$] in gracia iam non possunt peccare.

<4.> *Utrum omnis potestas presidendi sit a Deo?* Videtur, quod non, quia nullum iniustum est a Deo; sed aliqua potestas presidendi est iniustum vel iniusta, ergo . . . Maior nota est ex eo, quod non est Deus auctor mali; minor patet de presidencia malorum, sicut tirranorum, symoniacorum et aliter viciosorum, de quibus dicitur Osee 8°: »Ipsi regnaverunt, sed non ex me.« — In oppositum est Apostolus Roman. 13°: »Omnis potestas »a Deo est«.

Notandum, quod presidencia sive prelacio potest tripliciter considerari. Uno modo quoad dignitatem in se; secundo quoad modum, quo quis pervenit ad dignitatem; 3° modo, quoad modum utendi, ymmo 4° quoad modum exeundi. Ita quod 1° consideretur potestas, presidencia vel prelacio, quantum est in se, 2° in ingressu, 3° in progressu et 4° in egressu.

Verbi gracia: Iudas habuit potestatem, presidenciam et prelacionem, quia apostolatum et episcopatum, sicut patet ex canone biblie; et illam habuit a Deo, quia elegit eum ad illam, cum ipse met Salvator dicat Johannis 6°: »Nonne <ego> »vos$_{10}$ duodecim elegi?«, sc. in apostolatum et sic in prelaciam »et unus ex vobis dyabolus est« et ad hanc significacionem dicit Apostolus: »Omnis potestas,« scilicet | presidencie et pre- | *I*
lacionis »a Deo est«. A Deo ergo Judas habuit apostolatum et *132 B*
episcopatum. Sed de ingressu prelacionis iudicare nescio, qua intencione intravit, sed ex fide cognosco, quod episcopatum gratis accepit per illam Veritatis regulam Matth. 10°: »Gratis accepistis, »gratis date!« In progressu prelacionis scio, quod malus fuit; nam testatur suus collega sive coepiscopus Johannes dicens ca° 12°, quia fur erat et symoniacus, vendens sanctum sanctorum triginta denariis, ut testantur sui coapostoli, ymmo papa suus testatur, quod dyabolus est; in egressu$_{11}$ vero pessimus, quia peccans peccato finalis inpenitencie laqueo se suspendit$_{12}$ Matth. 27 Simili modo possunt [primo] ingredi prelaciam, 1° ut sint mali in ingressu permissione divina, ut intrando propter bona temporalia vel propter fastum vel symoniace aut ex aliis causis [et$_{13}$] inhabiles

---

9) *D*: *om. I.* — 10) *I, Vulg.*: *post* duodecim *exhibet D errore,* ego *om. ambo codices.* — 11) *I ex corr.*; gressu *ID errore.* — 12) *D*: suspendi *I errore.* — 13) *I*: *om. D.*

Digitized by Google

existentes, 2° ut sint peiores in progressu, spoliando subditos, superbiendo, illicite vivendo et bona temporalia inutiliter[14] exponendo, 3° ut sint pessimi in egressu aliquando vendendo prelaciam alteri vel resignando indisposito vel inhabili ex affectu carnali. Et secundum istas tres deordinaciones prelacio sive presidencia non est a Deo effective sive directive, licet permittit eam fieri; Deus enim non efficit nec dirigit ipsos homines, ut sic male ingrediantur, progrediantur et egrediantur, sed dyabolus et ipsorum voluntas mala eos a via seducit rectitudinis, a condicione bona divine pre-
|| I sidencie sive prelacionis, || quam Deus eos permittit ingredi iuxta
132 C illud Iob 34°: »Qui facit regnare yppocritam propter populi peccata« et iuxta illud Osee 13°: »Dedi eis regem in ira mea!« Ve ergo illis, qui potestate prelacionis abutuntur, quam dedit Deus omnipotens ad dirigendum subditos in hiis, que agenda sunt vel scienda vel ad corrigendos maiores vel defendendum subditos vel cohercendos malos!

<5.> Sed arguit Magister in littera: »Si omnis potestas »a Deo est, et potestas dyaboli est potestas, igitur a Deo est.« Et ultra: »Omnis, qui potestati resistit, Dei ordinacioni[15] resistit: »sed resistens dyaboli potestati, potestati resistit: igitur ordinacioni »Dei resistit.«

Ex supra dictis potest intelligi, quod aliud est resistere potestati et aliud deordinacioni potestatis. Et Magister dicit in textu, quod textus Apostoli debet intelligi de seculari potestate, sc. rege et principe, quibus non est resistendum in hiis, que iubet eis Deus exhiberi, sc. in tributis et huiusmodi. Unde rex mundi tocius et summus pontifex, existens heres[16] regni[16], solvit tributum in sua nativitate Cesari, sub quo natus est, sc. cum facta est ediccio, ut describeretur universus orbis, ut patet Luce 2°[17]. Eciam soluit dydragma pedagii sive naulum aut vectigal, ut patet Matth. 17°. Et tercio solvens nodosam questionem, an licet tributum dari[16] Cesari[16] populo sacerdotali, respondit sentencialiter dicens Matthei 22°: »Date, que sunt Cesaris, Cesari — et que sunt Dei, Deo.«

| I <6.> Et in fine distinccionis concludit | Magister ex verbis
132 D valde bonis Augustini, quod in omni precepto vel suasione, que est contra Deum, principi sicut et dyabolo est resistendum. Unde b. Gregorius in Pastorali dicit: »Admonendi sunt »subditi, ne plus, quam expediat, sint subiecti, ne cum student »plus quam necesse est hominibus subici, conpellantur eorum »vicia venerari.« Et Thomas secunda secunde que-

---

[14]) *I*: inaniter *D*. — [15]) *Codd.*: Dei *add. I*. — [16]) *I*: *ordo mutatus in D*. — [17]) *D*: 3° *I errore*.

Digitized by Google

stione 43ª caº 5º: »Perfecti viri soli Deo inherent, cuius est »inmutabilis bonitas, quia etsi inhereant suis prelatis, non in»herent, nisi in quantum illi inherent Christo[18].« — —

Amen. Sequitur tercius liber.*I*
Et cetera.*D*
Amen Hus.*A*

Digitized by Google

Explicatio signorum.

A B C . . . = codices, quorum descriptio in introductione § VII. pag. XXIII—XXXI posita est.
α^1 β^1 γ^1 . . . = scriptores codicum A B C . . ., ut supra.
add. = addit, addunt, addidit etc.
an(not.) = annotatio(ne).
b. = beatus, beata.
bacc. = baccalarius.
ca° = capitulo.
cod. = codex.
codd. = codices (omnes, praeter nominatos).
coni. = coniectura.
corr. = correctum, correctura.
dist(incc.) = distinctio(ne).
e. = est.
etc. = et cetera.
fol. = folio.
fr. = frater.
i. e. = id est.
lin. = linea, lineis.
Lomb. = Lombardus.
mag. = magister.
marg. = margo, margine.
MS. = manuscriptum.
om. = omisit, omiserunt, omittit etc.
q(uest.) = quaestio(ne).
rev. = reverendus.
s. (S.) = sanctus.
sc. = scilicet.
tom. = tomus, tomo, tomi.
v. = vide.
ven. = venerabilis.
Vulg. = Vulgata.

Digitized by Google

⟨III.⟩

PRINCIPIUM IN TERCIUM[1] SENTENCIARUM.[DH]

⟨Incepcio.⟩

⟨I.⟩

⟨1.⟩ Conpleto 2° libro Sentenciarum ex Dei et Sanctorum auxilio, in quo Magister Petrus de[2] produccione[2] rerum omnium tradidit scienciam, de lapsu angeli et hominis et de reparacione hominis per graciam mediatoris Dei et hominum factam, iam restat 3[m] librum de benedicta incarnacione et de reducibilibus in ipsam, ut de donis et virtutibus, operosius aggredi cum diligencia, reverencia et timore. *Cum diligencia*, quia sciencia benedicte incarnacionis est intellectui difficilior et ergo oportet mentem[3] dare operam plus attentam; *cum reverencia*, quia materia benedicte incarnacionis debet esse affectui[4] preciosior[5], cum in uno conpendio conprehendit tocius creacionis ||| et re- ||| *I* creacionis venerabile sacramentum; et *cum timore*, quia sicut in *133 A* nulla materia quis conpendiosius promeretur, sic nullibi facilius aut periculosius demeretur. Sic enim Iudei et pagani singuli demerentur negantes Verbum Dei esse veraciter incarnatum. Unde cum benedicta Verbi incarnacio sit tamquam primum litus in mari fluctuantibus, cum sit nostre redempcionis exordium, si illud litus Iudei, pagani, Saraceni et heretici quam plurimi arriperent, consequenter de facili in Christi[6] evangelio ambularent. Tunc enim concederent, quod omne, quod Christus dixit, est verum, quia

---

[1]) *D*: librum *add. H.* — [2]) *Codd.*: ad produccionem *H.* — [3]) *Codd.*: metem *I.* — [4]) *Codd.*: effectum *I.* — [5]) *Codd.*: precisior *H errore.* — [6]) *Codd.*: Cristo *I.*

Digitized by Google

Deus verax et homo, qui mentiri non potest; nunc autem, quia, incarnacionis litus nolunt arripere, necesse est ipsos in dampnacionis pellago fluctuare. Verus autem christianus, qui pia fide ex dono gracie incarnacionis misterium arripuit, debet tamquam amicus Christi alcius ascendere et in nupciis eiusdem incarnacionis in loco alciori recumbere et cum invitante Jesu Cristo Domino[8] delectabiliter epulari. Et cum ad tam grande incarnacionis convivium et occultum eius misterium tamquam epulacionem delectabilem necessaria est cuilibet volenti epulari cum tanto Domino sciencia, igitur ad thema per me sepe replicatum regrediens ita dico: »Si »quis vestrum indiget sapiencia, postulet a Deo« Jacobi 1°.

| I 133 B <2.> Cum autem secundum Augustinum in 4° libro De Trinitate et secundum Philosophum 6° Ethicorum sapiencia sit divinarum humanarumque rerum sciencia, et in benedicta incarnacione tam res divine quam humane mirabiliter copulantur, quia in Verbo incarnato, sc Jesu Salvatore ac redemptore nostro, in quo sunt »Omnes thezauri sapiencie et sciencie Dei ab»sconditi« (Coloss. 2°), sunt simul res divine et humane, quia in Deo vero et homine creancia activa, quia creator ut Deus, creacio passiva, quia creatura ut homo, salvacio activa, quia Salvator, et salvacio passiva, quia homo salvus, generacio eterna, quia ab eterno natus, generacio temporalis, quia factus ex muliere, factus sub lege, ut existens verus Deus et verus homo eos, qui sub lege erant, ad venientem plenitudinem temporis redimeret: Ad Galatas 4°. igitur ad benedictam incarnacionem quilibet viator indiget sapiencia, ut divinarum rerum et humanarum in Christo incarnato absconditarum thezauros absconditos posset roborata fide per scienciam agnoscere et demum quieto[9] animo per caritatem ipsi Salvatori incarnato efficaciter adherere. Unde idcirco in themate dicitur 'Si quis vestrum indiget sapiencia, po»stulet a Deo!'

<3.> Sapiencia quidem incarnata, que ex ore prodiit altissimi primogenita ante omnes creaturas, de qua in 3° Sentenciarum agitur, et sapiencia, i. e. divina scriptura, per Magistrum de ipsa eterna sapiencia in eodem libro tradita. De utraque etenim nobis 3us Sentenciarum proponitur, ut primam sapienciam per secundam || I aliqualiter cognoscamus. Nam ad hoc debet fidelibus || magna in- 133 C esse diligencia, ut ipsam sapienciam, unigenitum Dei Filium incarnatum ex Maria Virgine in carne assumpta pro nostra redempcione humiliter conservatum <cognoscant>. Quam quidem sapienciam nemo clare poterit cognoscere, nisi suam indigenciam per postulacionem humilem voluerit revelare, propter quod dicitur in themate: »Si quis vestrum indiget sapiencia, po»stulet a Deo.«

---

[7]) *Codd.*: qui *I.* — [8]) *Codd.*: *post* invitante *I.* — [9]) *Codd.*: quito *I.*

Digitized by Google

<4.> Indiget siquidem viator quilibet 1° sapiencia incarnata, que effective indigenciam removet, indiget 2° sapiencia, que instrumentaliter indigenciam removens[10] ad primam perducit sapienciam: ergo postulet a Deo. Nam quia omnis homo per concupiscencialem traduccionem genitus per originale peccatum descendens corruit in infirmitatem, ignoranciam et maliciam, per que ineptus factus est ad divinam virtutem imitandam, ad veritatem cognoscendam et ad bonitatem diligendam: igitur quilibet viator per traduccionem peccati originalis descendens indiget sapiencia[11] incarnata, ut ipsum firmet, doceat et bonificet. Nam ea propter sapiencia, que est Verbum Patris, verus Deus, factus est homo, ut homo existens infirmus firmaret infirmum, doceret ignarum et malum peccati ab homine tolleret et deleret. Ipse quidem unigenitus Dei Filius, factus homo, reddidit se homini imitabilem, cognoscibilem et amabilem. Ergo quicunque satagit Deum imitari, cognoscere et amare, pro certo indiget sapiencia, ergo postulet a Deo, qui misterium incarnacionis diligenter postulantibus aperit[12]: ipse namque ait Luce 11° |: »Omnis, qui petit, accipit, et qui querit, invenit | 1
»et pulsanti aperietur.« Revera Veritas dicit, que nec vult nec 133 D
potest decipere, igitur 'Si quis vestrum[13] indiget sapiencia, postulet a Deo', qui dicit Luce 11°: »Ego[14] dico vobis: petite et dabitur »vobis; querite et invenietis; pulsate et aperietur vobis«; petite sapienciam incarnatam et dabitur vobis[15] modus querendi et efficacia cognoscendi; querite et invenietis graciam in bono proficiendi; pulsate et aperietur vobis[16] incarnacionis misterium Jesu Christi. Accedite fatigati, cor sincerum et diligens apponite, quia Sapiencia dicit: »Venite ad me et ego reficiam vos.« Matthei 11°. Venite ad sapienciam incarnatam, haurite sapienciam scripturam sacram de sacratissima incarnacione traditam; ipsa siquidem per[17] incarnacionis misterium angelos reparat, animas decorat, demones fugat, tenebras expellit, sanctitatem efficit et humiles collocat in excelsis. O indigentes, accedite ad sapienciam, nam ipsa est peccati delecio, mentis refeccio, ipsa sapiencia sicut sol illuminat, sicut aqua mundat, velut ignis exurit et dyabolum trucidat et constringit. Ipsa sapiencia carnis concupiscenciam mitigat, delectacionem illicitam extingwit, mentem elevat, ad Deum provocat, quem[18] ostendit. Ipsa sapiencia omnia penetrat, omnia docet et inplet[19] omnia. Igitur 'Si quis vestrum indiget sapiencia, postulet a Deo'. Nam ipsa sapiencia animam magnificat, cor letificat, turrim excelsam usque patriam edificat, sensum aperit, omne ||| malum de- | 1
struit, perfeccionem instruit, excelsa monstrat[20], celestis regni de- 134 A
siderium prestat, hominem cum Deo et angelo pacificat, ignem

---

[10]) *Codd.*: remouet *H errore.* — [11]) *Codd.*: *post* incarnata *I.* — [12]) *Codd.*: et *add. I.* — [13]) *I: om. Codd.* — [14]) *Codd.*: ergo *D errore.* — [15]) *Codd.*: *post* querendi *D.* — [16]) *Codd.*: *om. D.* — [17]) *Codd.*: *om. D.* — [18]) *Codd.*: quemquem *D.* — [19]) *Codd.*: *post* omnia *D.* — [20]) *Codd.*: monstrant *D.*

Digitized by Google

spiritualem in corde accendit, igitur 'quicunque vestrum[13] indiget »sapiencia, postulet a Deo'.

<5.> Sapiencia contra omnia vicia certamen bonum est, quia maliciam vincit, radicem omnium malorum evertit, sicut lorica induit, sicut galea caput racionis defendit. Sapiencia spes salutis est, consolacio doloris est, noticia veri luminis est, fons est sanctitatis. Sapiencia castigat iuvenem, roborat senem, destruit anime tedium, influit spiritale solacium, pacem revocat, quietem firmat et regnum prestat. Sapiencia tuba mirabilis est, sors leticie est, asperitatem deicit, furorem deprimit, iracundiam fugat, langwentem suscitat, esurientem pascit, sicientem refocillat, delicatos[21] lenit: igitur esurientes et sicientes venite ad aquas[22] sapiencie, et qui non habetis precium, haurite, petite et dabitur vobis, nam dicit thema: 'Si quis vestrum indiget sapiencia, po»stulet a Deo', qui hec omnia dat postulantibus affluenter.

<6> Sed audite et pensate, karissimi, quia nullus malivolus est auditor utilis et conveniens incarnate sapiencie et misterii incarnacionis sacratissime: ergo volens audire sit fidelis, humilis, studiosus et mundus. Nam in Deo sub humanitatis cortice latitat
I alta sapiencia, ut refellatur[23] in|fidelitas, est humiliatus Deus, ut
134 B conculcetur superbus, latitat summe clara et munda divinitas, ut mundetur humana feditas, latitat omnibus mobilibus mobilior sapiencia prima, ut reprimatur negligencia. Ergo estote fideles, humiles[24], studiosi, mundi ac fervidi, quia sic in cortice humanitatis videbitis Deum[25] interiori oculo: »Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt« ait Sapiencia Matth. 5°; »videbunt« inquit »Deum«, qui omnem perspicacitatem humani ingenii excellit, qui incarnacionem pro redempcione humani generis disposuit, in qua nichil est contempnendum, tamquam inutile, nichil respuendum, tamquam falsum, nichil repudiandum, tamquam irritum, sed cum omni veneracione laudabiliter acceptandum. Pro qua quidem incarnacione concipienda saltim aliqualiter quilibet viator 'indiget sapiencia', igitur congrue pro materia 3[ii] libri Sentenciarum, aggredienda in themate dicitur: »Si quis vestrum indiget »sapiencia, postulet a Deo«. Et tantum breviter *quoad primum*.

<7.> In quibus verbis divina sapiencia et sic scriptura sacra, ut dixi in faciendo principium in <1[m]> librum Sentenciarum, commendatur ex nobilitate dignitatis, quam habet ex unione mirabili, quantum ad 3[m] Sentenciarum, qui principaliter de benedicta tractat incarnacione, que est assumpcio vel ypostatica unio; que est valde mirabilis, cum ad ipsam unionem consequitur, ut idem sit temporale et eternum, creatum et increatum, finitum et infinitum,

---

[21]) *Codd.*: dolicatos *D.* — [22]) *Codd.*: quas *D errore.* — [23]) *Codd.*: resolvatur *H.* — [24]) *Codd.*: et *add. D.* — [25]) *Codd.*: *om. D.* — [26]) *Codd.*: *post* sapiencia *I.*

Digitized by Google

conprehensibile et inconprehensibile, divisibile et indivisibile, passibile et inpassibile, || mutabile et inmutabile, infactibile et factum, || *I*
eternaliter genitum — temporaliter natum, mortale et inmortale, *134 C*
creatura et creator, Verbum — caro, Deus — homo: quis audivit
talia, dic, rogo, facta? O vere mirabilis est ista assumpcio, incar- 5
nacio sive unio, per quam Deus, qui creavit omnia, natus est ex
femina, assumens, quod non erat, manens, quod erat; vere hic
quilibet viator indiget sapiencia, qua posset aliqualiter dinoscere
hanc mirabilissimam assumpcionem sive ypostaticam unionem,
que nec est generacio, nec conversio, nec mutacio, nec alteracio, 10
sed personalis ydemptificacio; et si est mutacio, tunc est potis-
sima mutacio dextre excelsi. Non enim est generacio, licet ad
ipsam[27] consequitur, sicut motus localis ad motum augmentaci-
onis, cum omnis generacio temporalis sit a non existere ad exi-
stere produccio; nec est conversio, cum subsistencia Verbi manet 15
summa secundum omnes eius proprietates, non conponens cum
aliquo, nec est alteracio, tum, quia humanitas assumpta non est
inherens accidens, tum eciam, quia persona secundum naturam
precedentem, humanitatem assumptam, est omnino inmobilis eo,
quod illi nature non potest accidens, ad quod est motus, forma- 20
liter inherere. — Ecce, quam mirabilis est ista ypostatica[28] unio,
que est plurium naturarum ydemptitas personalis, per quam plures
nature sunt una persona, dicente venerabili Anselmo in De | *I*
incar|nacione Verbi ca° 7°: »Sicut in Deo una natura est *134 D*
»plures persone, et plures persone sunt una natura, sic in Christo 25
»una persona est plures nature et plures nature sunt una persona:
»quemadmodum Pater est Deus, Filius est Deus et Spiritus Sanctus
»est[29] Deus et non tres dii, sed unus est Deus, ita in Christo: Deus
»est persona et homo est persona, non tamen due persone, sed
una[30] persona«. Ecce mirabilis unio, ex qua consurgit nobilitas 30
dignitatis sapiencie, i. e. scripture sacre, quoad 3[m] Sentenciarum,
ex qua effectualiter commendatur, ob quod dicitur nobis: »Si
quis vestrum indiget[31] sapiencia, postulet a Deo[31]«,
qui est pro humano genere misericorditer incarnatus[32].

---

[27]) *Codd.*: eam *H.* — [28]) *Codd.*: ypostica *I.* — [29]) *H*: *om. ID.* — [30]) *Codd.* est *add. D.* — [31]) *Codd.*: *verba* indiget ∾ Deo *om. D.* — [32]) *Codd.*: et cetera baba *add. D.*

Digitized by Google

<II.>

Questio principalis.$_H$

UTrum pro redempcione generis humani solum Dei$_{33}$ Filius potuit incarnari?

<1.> *Arguitur*, quod non. Pro redempcione generis humani de potencia tocius increate Trinitatis potuit angelus incarnari, ut angelus hominem redimeret bonus, quem angelus per seduccionem$_{34}$ perdidit malus: igitur questio falsa. Item: pro redempcione generis humani potuit Deus Pater incarnari, cum sit precise tante potencie, sicut Filius: igitur questio falsa. In oppositum arguitur sic: pro redempcione generis humani optimus modus possibilis fuit Dei Filium incarnari, cum suis dependenciis, ergo solum illum potuit increata Trinitas eligere. Tenet consequencia: nam si minus bonum eligeret stante tanta facilitate, illud, quod est congruencius,
I pro eius gloria obmitteret et per consequens in eleccione deficeret.
135 A Consequens inpossibile, ‖ ergo et antecedens. Sed assumptum, sc. quod pro redempcione generis$_{35}$ humani optimus modus possibilis fuit Dei filium incarnari, cum suis dependenciis patet per dictum Verbi incarnati: »Popule meus, quid ultra debui facere et non »feci?» Ysaie 5°$_{36}$. Et Johannis 19° dixit, finiens redempcionem generis humani »consummatum est« i. e. summe perfecte opus redempcionis factum est. — *Protestor*$_{37}$ . . .

<2.> *Noto*$_{38}$, quod questio$_{39}$ ista unum presupponit et aliud querit Presupponit enim$_{40}$, quod pro redempcione generis humani Dei Filius potuit incarnari, et querit, utrum solum$_{41}$ ipse Dei Filius potuit incarnari. — Pro supposito noto 1°, quod 'redimere' ex vi significacionis est perditum vel venditum iterum per empcionem

---

[33]) *Codd.*: *post* Filius *I.* — [34]) *Codd.*: secucionem *D.* — [35]) *Codd.*: *post* humani *I.* — [36]) *Codd.*: *om. D.* — [37]) *D in marg. add.*; *celeri om.* — [38]) *Codd.*: nota *D.* — [39]) *Codd.*: *post* ista *D.* — [40]) *Codd.*: *om. I.* — [41]) *Codd.*: *post* ipse *D.*

Digitized by Google

habere vel acquirere; et quia genus humanum per peccatum se[42] perdiderat et vane vendiderat, iuxta illud Ysaie 52°: »Gratis »venumdati estis et sine argento redimemini«, igitur necessaria fuit ei redempcio, que pro offensa dicit infinitatem precii, et per consequens Deum. Et preter hoc oportet, quod distingwatur essencialiter a[43] solvente, cum non sit possibile quidquam mercari primo et[40] inmediate secundum se ipsum; et per consequens oportet precium, quod secundum Deitatem est infinitum, esse naturam alienam creatam. Cum autem nulla alia plus fait pertinens, quam illa, que peccaverat, que conpendiosissime et satis faciens et precium mercans et mercatum reconcilians et reconciliatum redimeret, relinquitur, quod[44] oportet mediatorem Dei et hominum esse Deum et hominem Jesum Christum Dominum humani generis redemptorem. Ipse testatur dicens Matth. 20°: »Filius hominis non »venit ministrari, sed ministrare, et dare animam suam in redemp- | I »cionem pro multis«. Et Johannis 3°: »Sic Deus dilexit mun- 135B »dum, ut Filium suum unigenitum[45] daret[45], ut omnis, qui credit in »eum, non pereat, sed habeat vitam eternam«.

Ex isto notabili patet, quod purus homo humanum genus redimere non potuit, quia solum Deus et homo, qui est infinitum precium, satisfecit. — 2° patet, quod genus humanum, quod est cumulus omnium hominum a primo homine Adam usque ultimum hominem, non secundum se et quodlibet sui est redemptum eo, quod non secundum quodlibet sui fuit gratis venumdatum, cum Christus homo non se gratis vendiderat principi huius mundi. Et hinc dicit ipse Christus Johannis 14°: »Venit princeps huius[46] mundi et in me non habet quidquam; sed ut cognoscat mundus, quia diligo Patrem et sicut mandatum dedit michi Pater, sic facio«.

<3.> 2° noto, quod Filii Dei incarnacio est[47] humane nature unio ypostatica, vel personalis nature humane assumpcio ypostatica divine nature, sive Verbi Dei cum humana natura personalis ydemptificacio, et sic Filium Dei incarnari Filium Dei humane nature ypostatice vel personaliter uniri, Filium Dei humanam naturam assumere, Filium Dei cum humana natura ydemptificari idem sunt, sed in modis aliqua illorum differunt. Unde solum faccio, qua natura racionalis fit Deus, est incarnacio, assumpcio, vel ypostatica unio; et per consequens solum ydemptificacio est assumpcio.

<4.> Pro quo notandum ulterius, quod assumere personale, de quo scriptura sacra cum sanctis doctoribus loquitur, est duas naturas personaliter unire, || i. e. duas naturas facere esse[48] || I unum suppositum vel personam. Et idcirco vocatur unio perso- 135C nalis, et potest secundum tres gradus active intelligi[49]: 1° pro

---

[42]) *Codd.*: *post* humanum *I.* — [43]) *Codd.*: ab *I.* — [44]) *Codd.*: *om. D.* — [45]) *Codd. Vulg.*: *in D ordo mutatus.* — [46]) *Codd.*: *post* mundi *D.* — [47]) *Codd.*: *om. I.* — [48]) *Codd.*: est *D pessime.* — [49]) *Codd.*: intellige *D.*

Digitized by Google

active principiare unionem huiusmodi; et sic tota increata Trinitas assumpsit naturam humanam, de quanto univit eam ypostatice Verbo Dei. 2° capitur[50] 'assumere' striccius pro activa causancia unientis principii[51], ut ipsum fiat eadem persona cum natura unita; et sic[52] natura divina univit vel assumpsit in supposito Verbi naturam hominis, quia fecit naturam hominis esse eandem personam, non eandem naturam cum natura divina. 3° assumere personale dicitur strictissime pro causancia persone, que fecit naturam causatam, sive creatam esse idem personaliter sibi ipsi; et isto modo salum Verbum assumpsit hominem sive humanitatem.

Ex istis per modum correllarii est *1ª conclusio* ista: Oportet assumptum solum esse creaturam. Omne quidem assumere est efficere ydemptitatem unius ad aliud; sed omne efficere est solum temporale; ergo cum assumptum non potest temporaliter prefuisse, sequitur, quod assumptum solum[53] oportet esse creaturam, quia nec alia persona, nec alia natura est Christi humanitas, quam creatura, licet sit creator, quia persona[54] Verbi, que persona secundum Deitatem, non secundum ipsam humanitatem, creat omnia. —

2ª conclusio per modum corellarii est ista: Non potest esse personalis assumpcio, nisi persona naturam assumpserit, non personam; oportet enim, quod persona assumat, quia aliter non esset unio personalis, nisi persona ydemptificaret sibi naturam. Et quod
| *1* oportet personam assumentem naturam assumere, non personam,
135 D patet ex hoc, quia personarum personalis ydempti|ficacio vel naturarum essencialis ydemptificacio est inpossibilis, cum nullum unum suppositum potest esse reliqum, vel aliud, nec una natura potest fieri[55] alia. Sed sicut persone maxime entitatis uniuntur in suprema essencia vel natura, sic nature maxime distantes ydemptificantur in eodem supposito vel persona. Et patet 1°, quod natura divina non potest primo sibi assumere naturam aliam vel personam. Patet ex hoc, quia non potest esse alia natura vel persona, quam est ab intrinseco necessario absolute; et nullius talis potest fieri assumpcio; oportet ergo naturam divinam uniri Verbo primo[56], non nature, quam Verbum assumpsit; 2° patet, quod assumpcio ypostatica nec est generacio, nec conversio, nec alteracio, sed ydemptificacio, ut supra dictum est. 3° patet, quod non est assumpcio, nisi substancie, et per consequens nullius forme inherentis est assumpcio, ut Cristus non assumpsit ypostatice se pati, mori, vel ascendere, quamvis[57] se fecit huiusmodi, quia alias ydemptificaret passionem, mortem et ascensionem ypostasi Verbi, quod est inpossibile. 4° patet, quod nulla persona divina potest aliam personam assumere: patet quia inpossibilis est ydemptificacio personarum.

---

[50]) *H*: causatur *I*, *in D rasum.* — [51]) *Ex coni.*: principaliter *Codd.* — [52]) *Codd.*: *om. I.* — [53]) *Codd.*: *post* oportet *D.* — [54]) *Codd.*: personale *I errore.* — [55]) *Codd.*: esse *I.* — [56]) *I*: *post* nature *D.* — [57]) *Codd.*: quam *D.*

Digitized by Google

<5.> 4 noto pro intellectu questionis, quod duplex est potencia Dei, sc. absoluta et ordinata[58]. Potencia Dei absoluta est potencia, que terminatur ad possibilia in esse intelligibili vel absolute possibili. Sed potencia Dei ordinata est potencia, que terminatur ad possibilia secundum suum existere pro dato tempore; et ista potencia ordinata dependet ab existencia creature et a potencia absoluta, tamquam ab extremis, ut Verbum incarnari, sive verbi incarnacio dependet ab ||| absoluta potencia Verbi eternaliter ||| *I* et ab ordinata dependet ab humanitate temporaliter, cum Verbum *136 A* absolute necessario potuit incarnari et ordinate temporaliter, quia veniente temporis plenitudine est ordinatissime incarnatum. Nec obstat, quod omnis potencia de absoluta est ordinata, ymmo ordinatissima inter Deum et esse intelligibile ipsius possibilis, sed non est ordinata sic, ut ponat formaliter existenciam creature: nam ad hoc restringitur proprie potencia ordinata et distingwitur sicut contingens[59] a simpliciter necessario, ab ipsa potencia absoluta, ut si Pater potest incarnari, tunc dicitur potencia absoluta. Sed quia Filius incarnatus est, dicitur Filium incarnari potencia ordinata; et Patrem posse incarnari erit[60] simpliciter necessarium, sed Filium incarnari contingens, cum iam temporaliter (et sic contingenter) sit Dei Filius incarnatus.

<6.> Ex iam dictis cum prioribus pro[61] supposito questionis *conclusio* sit ista: Filius Dei pro redempcione generis[62] humani est incarnatus. Probatur. Filius Dei dicit: »Exivi a Patre et »veni in mundum«; item: »relinquo mundum et vado ad Patrem« Johannis 16°. Sed cum omnis exitus est illi Verbo inpertinens preter incarnacionem, igitur exivit a Patre per incarnacionem. Et cum sapientissimus Dei Filius non frustra exivit, cum Deus nichil facit frustra, sequitur, quod in redempcionem humani generis est incarnatus. Tenet consequencia per illud dictum Filii Dei Matth. 20°: »Filius hominis venit dare animam suam in redempcionem pro multis«, et per illud Johannis 10°: »Ego veni, ut vitam »habeant et habundancius ha|beant, quia hoc mandatum accepi a | *I* »Patre meo«. Ecce totum antecedens est verum et consequencia[63] *136 B* bona; igitur conclusio vera.

Ex ista conclusione primo sequitur, quod Deus Pater voluit Filium incarnari pro redempcione generis humani. — 2° quod noster redemptor est verus Dei Filius temporaliter incarnatus. — 3° sequitur, quod Filii Dei incarnacio est generis humani a peccato et a dampnacione liberacio. Et hinc canit ecclesia: »Qui »propter nostram salutem descendit de celis et incarnatus est[64] »de[65] Spiritu[65] Sancto[65] natus[66] ex Maria Virgine et homo factus est«. — 4° sequitur, quod questio quoad suppositum est vera, cum

---

[58]) *Codd.*: ordina *D errore.* — [59]) *Codd.*: *in I* continens *errore.* — [60]) *Codd.*: et sic *H.* — [61]) *Codd.*: pre *D.* — [62]) *Codd.*: *post* humani *I errore.* — [63]) *Codd.*: est *add. I.* — [64]) *Codd.*: *om. H.* — [65]) *Codd.*: *om. I.* — [66]) *H*: *om. Codd.*

Digitized by Google

sequitur: pro redempcione generis[67] humani Dei Filius est incarnatus, igitur pro redempcione generis[67] humani Dei Filius potuit incarnari.

<7.> *Conclusio 2ª*: Solum Filius[68] Dei pro redempcione generis humani propriissime voluit sibi ipsi personaliter carnem unire. Probatur. Solum ipse Filius Dei ad se et in se, ut esset unum suppositum, carnem assumpsit; igitur conclusio vera. Consequencia tenet ex 'quid nominis' propriissime personaliter assumere, ex 3ª particula 3ⁱⁱ notabilis, et assumptum ex eo, quod nec essencia divina sic carnem assumpsit[69], nec potest assumere ex dictis superius; et nec Pater, nec Spiritus Sanctus, nec aliqua alia[70] res sic sibi carnem personaliter univit: igitur totum antecedens verum, et per consequens conclusio.

Ex qua conclusione sequitur, quod Filius Dei est verus Deus et verus homo: et hinc canit ecclesia: »Sicut anima racio»nalis et caro unus est homo, ita Deus et homo unus est Christus«.

2° sequitur, quod Filius Dei Christus est duplicis substancie. Patet, quia divine et humane; et hinc canit ecclesia, quod ipse est procedens de thalamo suo gemine gigas substancie.

‖ I 136 C 3° sequitur, quod Filius Dei eternaliter ‖ genitus est homo temporaliter factus; et hinc canit ecclesia: 'genitum non factum'. Et Apostolus Ad Galatas 4° dicit: »Factum ex mu»liere, factum sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret«: ergo conclusio cum corellariis suis vera.

<8·> *Conclusio ultima* pro quesito[71] est[71] ista: non pro redempcione generis humani solum Dei Filius potuit incarnari. Probatur. Pater vel Spiritus Sanctus pro redempcione generis humani potuit incarnari: igitur conclusio vera. Consequencia tenet ex vi repugnancie oppositi consequentis ad[72] antecedens, et assumptum ponit Magister in distinccione 3ⁱⁱ[73] libri 1ª.

Ex omnibus iam positis patet, quod questio[74] quoad suppositum est vera, sed quoad quesitum[75] falsa. Ad racionem in oppositum negatur consequencia. —

---

[67]) *Codd.*: *post* humani *I.* — [68]) *Codd.*: *post* Dei *I.* — [69]) *Codd.*: assumpserit *I.* — [70]) *Codd.*: *post* res *I.* — [71]) *Codd.*: questione *I pessime.* — [72]) *Codd.*: et *I.* — [73]) *Codd.*: *post* libri *D.* — [74]) *Codd.*: conclusio *ante* quod *I.* — [75]) *Codd.*: est *add. D*

Digitized by Google

<III.>

<1.> Iam *restat* venerabilibus magistris et baccalariis mecum in sentenciis concurrentibus occurrere, argumenta eorum michi facta in contrarium pro posse dissolvere ac eos argumentis aliquibus ad scolas docendum leviter concitare. Et quia primo venerabilis frater Johannes de Monte, baccalarius formatus, contra conclusionem meam 4^{am}, quam posui faciendo principium in 2^{m} librum Sentenciarum, sc. istam: 'non potuit mundus sensibilis eternaliter esse productus', arguit sic: 'Si Deus produxisset mundum, ante quodlibet instans signatum vel signabile produxisset eum ab eterno'; concedo condicionalem; et quando assumit: 'Sed ante quodcunque instans signatum vel signabile potuit Deus produxisse mundum': hic respondeo dupliciter: 1° concedo, quod ante quodlibet instans Deus potuit produxisse mundum, i. e. habuit potenciam producendi, sed mundus non potuit produci ante quodlibet instans. Et tunc nego consequenciam, et sic cassatur$_{76}$ argumentum longum. Et ultra palpitat | probando sic: 'quocunque | *I* instanti dato, vel$_{77}$ ante illud, potuit Deus mundum producere et *136 D* mundus potuit produci': nego 2^{am} partem, ut prius, et cum assumit: 'Si non, sit illud instans primum esse mundi$_{78}$': hoc non solum admitto, sed concedo: nam ante primum instans sui esse mundus corporeus non potuit esse; et quando arguit ultra 'ante illud instans potuit Deus anticipare creacionem, quod usque ad incarnacionem fluxissent centum milia annorum', iterum dico, quod Deus potuit, quia potenciam habuit, sed mundi duracio non potuit anticipari. 2° respondeo breviter, negando antecedens, sc. quod Deus potuit ante quodlibet instans mundum producere. Nam ante primum instans nullum instans potuit producere, quia tunc illud non$_{79}$ foret primum, si in alio priori produceret.

---

[76]) *Codd.*: causatur *I errore.* — [77]) *Codd.*: *in I errore iteratum.* — [78]) *Codd.*: *om. I.* — [79]) *Codd.*: *om. D.*

Digitized by Google

2° contra eandem conclusionem arguit sic: 'Creatura fuit ab eterno', i. e. eternaliter, semper loquendo de esse existere: nego assumptum. Et quando arguit per argumentum a simili Richardi de S. Victore in libro de Trinitate: »Est aliquid ab eterno et a se; et hoc est Pater, et est aliquid nec ab eterno, nec a se; et hoc est creatura« ergo inter extrema erunt duo media, videlicet, quod aliquid sit a se et non ab eterno — et hoc est inpossibile, vel quod aliquid sit ab eterno et non a se, et hoc est necessarium, et illud est falsum. Eodem modo dominus[80] baccalarius arguit[81] sic: 'est aliquid procedens ab eterno in ydemptitate essencie, ut Filius': concedo; 'et[82] est aliquid procedens nec ab eterno nec in ydemptitate essencie, ut anima Sortis'; concedo[82]: 'ergo inter duo extrema erunt duo media; vel quod aliquid sit a Deo in ydemptitate et non ab eterno, quod est inpossibile, vel
|| I quod aliquid sit a Deo ab eterno | et non in ydemptitate essencie:
137 A et hoc erit aliqua creatura, si consequencia Richardi erit bona: et ista erit bona, vel detur instancia, quare una valet et alia non'. Ecce hic dico, quod neutra consequencia valet et[83] reverendus dominus baccalarius deceptus est realiter[84] in estimacione consequencie Richardi, quod foret bona, non pensans, quod Richardus arguit ex ypotesi adversarii negantis, quod omne, quod est, vel est eternum, et sic a se, vel temporale et sic ab alio. 2° non advertit, quomodo in argumento Richardi dicitur' est aliquid nec ab eterno nec a se et hoc est creatura'. Ecce istud dictum est contra ipsum baccalarium probans, non posse creaturam esse eternam, et sic Golias gladio proprio est prostratus[85].

3° arguit sic reverendus dominus[86] baccalarius: 'omnis causa, cui nichil resistit, et que nec inpediri potest, illa pro qualibet mensura potest in suam operacionem' concedo 'sed prime cause nichil resistit, nec aliquid eam inpedit': concedo, quamvis possem dicere, quod sepe dominus baccalarius resistit una mecum bone voluntati prime cause. Et quando infert: 'ergo pro qualibet mensura potest in suam operacionem' concedo consequenciam eo, quod pro qualibet mensura habet suam potenciam ad operacionem suam pro dato tempore exequendam. Et ultra ad consequens dominus baccalarius nichil infert, et consequenter concedo confirmacionem, quod Deus pro mensura eternitatis habet et habuit potenciam activam mundum creandi, et nego, ut prius, quod mundus sensibilis potuit pro mensura eternitatis creari. Nam mundus sensibilis non pro illa mensura extitit et per consequens nec potenciam passivam creandi pro illa mensura habuit. Et quando confirmat
| I argumentum 2° sic: 'Sicut omnis creatura est ex | nichilo, sic ten-
137 B dit in nichil', vere dominus baccalarius facit iniuriam primo hu-

---

[80]) *Codd.* dicit, *quod H solus in* dominus *correxit.* — [81]) *H*: arguitur *ID.* — [82]) *Codd.: verba* et ~ concedo *om. I aberrans oculis.* — [83]) *Codd.: om. I.* — [84]) *Codd.*: et *add. I.* — [85]) *Codd.*: percussus *I.* — [86]) *Codd.*: *om. H.*

Digitized by Google

manitati Christi, que non tendit in nichil, 2° toti Ecclesie, sponse Christi, que non in nichil tendit, sed in vitam eternam, ad quam deducere[87] dignetur ipsum fratrem Dominus Jesus Christus.

<2.> Expedito in argumentis[88] fratre restat expedire monachum griseum, reverendum magistrum meum Matheum, sacre theologie baccalarium, de Aula Regia, qui contra meum notabile, in quo dixi: 'Creare est aliquid de esse intelligibili nullo preter Deum presupposito ad extra producere' arguit sic: 'nullum est esse intelligibile'; nego assumptum, quando arguit 'vel ipsum esset aliquod esse reale et quidditativum, vel non': dico, quod non. Et quando infert: 'Igitur illud esse intelligibile esset solum in intellectu sine correspondencia rei', nego istam consequenciam, quia ipsa nititur destruere omne obiectum ipsius[89] intellectus et per istam solucionem rupta est nimis longa cathena tocius argumenti.

2° arguit contra hoc, quod dixi: 'mundus architipus solum est[90] intelligibilis[91]. Sequitur, quod ipse mundus architipus sit solum in intellectu et non in re'. Nego istam consequenciam, cum pocius sequatur oppositum: si enim est in intellectu, tunc est in re; et quando dicit: 'illud solum dicitur esse intelligibile, quod est in intellectu et non in re', hoc nego. sed dico, quod illud dicitur solum intelligibile, quod est in intellectu, et non in existencia propria ad extra. Ex tunc ad confirmacionem quando arguit: 'Mundus iste productus ex tempore est <aut> idem mundus numero, qui fuit cognitus a Deo, aut est alius mundus numero' nego disiunctivam eo, quod nullus mundus est productus ex tempore. Sed bene tempus, quod est pars mundi sensibilis, est productum cum mundo et per istud argumento[92] magistri abscisa est longa cauda.

3° contra conclusionem 4[am], in qua dixi: 'mundus iste sensibilis non potuit per creacionem eternaliter esse productus' arguit sic iuvando monachus fratrem adversus aucam 'non minoris potencie fuit Deus ab eterno, quam in tempore': concedo. 'Sed in tempore potuit Deus mundum producere, ergo ab eterno Deus potuit producere mundum'. Concedo consequenciam et nego minorem, nisi sic velit accipere: 'in tempore Deus[93] potuit mundum producere, tamquam totum in sua parte'; et quando infert 'ergo conclusio falsa' nego consequenciam. Nam stant simul iste: mundus iste sensibilis non potuit per creacionem eternaliter esse et ab eterno Deus[93] potuit mundum producere, quia ab eterno habuit potenciam, ut mundum produceret, quando vellet. Tunc quando confirmat fractum argumentum: 'Non minoris potencie est Deus, quoad produccionem alicuius creature, quam quecunque

|| I 137 C

---

[87]) *Codd.*: ducere *I.* — [88]) *Codd.*: ipso *add. I.* — [89]) *Codd.*: *post* intellectus *H.* — [90]) *Codd.*: sit *ante* solum *H.* — [91]) *Codd.*: in intellectu *H.* — [92]) *Codd.*: argumentum *I errore.* — [93]) *Codd.*: *post* potuit *H.*

Digitized by Google

creatura sui proprii effectus', concedo: et quando assumit: 'Sed sol producit lumen in aere sibi coevum et ignis splendorem, ergo et Deus omnipotens conditor omnis creature a forciori si voluisset, mundum ab eterno produxisset et producere potuisset', hic concedo consequenciam, sicut et istam: 'Deus omnipotens si voluisset, illum sic arguentem[94] asinum fecisset'. Sed probet magister meus, quod potuit Deus illud velle.

4° arguit contra conclusionem sic: 'libertas alicuius agentis non minuit eius perfeccionem et vigorem'. Concedo. 'Sed si Deus ageret ex necessitate nature et non libere, tunc Deus mundum produxisset ab eterno'. Concedo, ymmo ad illam minorem concedo sequi, quod Deus non esset, cum ablata libera Dei accione tolleretur et Deus; et quando infert: 'ergo cum Deus producit res liberrime, videtur, quod Deus potuit[95] ab eterno producere mun-
| I dum', concedo | consequenciam et consequens, sicut prius, quia
137 D stat cum conclusione. Et ad confirmacionem, quando arguit: 'non minus potens est divina essencia, quam divina persona', concedo. 'Sed persona divina producit ab eterno personam a se personaliter differentem, ergo eciam divina essencia potuit ab eterno producere essenciam a se essencialiter differentem[96], videlicet mundum'. Istud argumentum peccat in materia[97] et in forma. In materia in minore, in forma, quia a pari sequeretur, quod essencia divina posset generare sic arguendo: Non minoris potencie est[98] essencia divina, quam persona. Sed persona divina generat ab eterno personam a se personaliter differentem: igitur essencia divina potuit generare aliam essenciam a se essencialiter differentem. Et sic magister meus usus argumento abbatis Joachim, quia monachus, quo voluit probare, quod divina essencia generaret, ut Joachim est deceptus. Item contra conclusionem arguit sic: 'Humanus intellectus potest apprehendere sive intelligere Deum ab eterno fuisse rerum[99] productorem': nego assumptum, nisi deciperetur, sicut deceptus est intellectus Aristotelis, ponens mundum sensibilem existere ab eterno. Ad probacionem cum dicit, 'assumptum est de intencione b. Augustini 10° de civitate Dei', nego assumptum, quia magister meus verba Augustini pro illo non habuit, et sic non posuit, et intencionem Augustini sibi occultam probare non potest, ergo deficit in probando. Et sic quando infert: 'igitur conclusio magistri videtur esse falsa et divine potencie derogare', nego istam consequenciam. Unde sicut hoc dictum: 'non potest Deus peccare' vel istud 'non potest Deus se destruere' non derogat Dei potencie, sed ipsam laudabiliter ex-
||| I tollit, sic ista conclusio 'mundus iste sensibilis non potuit eterna-
138 A liter ||| esse productus', attestatur laudem et potenciam Dei, quia

---

[94]) *Codd.*: argumentum *D pessime.* — [95]) *Codd.*: *post* eterno *DI.* — [96]) *Codd.*: differandam *H errore.* — [97]) *Codd.*: materiam *I.* — [98]) *Codd.*: *post* minoris *I.* — [99]) *Codd.*: rerum *H.*

Digitized by Google

ostendit, quod nulla res creata potest Deo eternaliter coexistere, cum eternitas vere essencie conpetat soli Deo[100].

Iam restaret rev. mag. mei Joh. Frankenstein[101] argumenta solvere. Sed quia contra me non arguit, ideo[102] nichil solvam.

<3.> Restat ergo tercio contra dicta[103] magistrorum[104] et dominorum baccalariorum arguere, et primo contra reverendum fratrem Johannem de Monte[104], sacre theologie baccalarium formatum, qui[105] in suo principio in tercium ponit[106] primam *conclusionem* istam: 'quibuscunque convenit unio essencialis, illis repugnat unio personalis'. Contra: sequitur 'quibuscunque convenit unio[107]' etc. Sed Verbum Dei et humanitas Christi sunt aliqua, quibus convenit unio essencialis: igitur Verbo Dei et humanitati repugnat unio personalis: contra totam posicionem domini baccalarii. Sed minor arguitur: nam Verbo Dei convenit unio essencialis cum Patre et humanitati Christi cum humanitate; et probacio conclusionis reverendi baccalarii deficit: nam probat sic: unio personalis requirit diversitatem naturarum; sed ubi non est unio personalis, ibi non est diversitas naturarum, ergo conclusio vera: consequencia primo non valet, 2° minor est falsa. Et quando dicit, quod patet minor de se, dico, quod non ad veritatem patet, sed ad falsitatem, cum inter Sortem et brunellum, posito quod sint, non est unio personalis, et tamen est diversitas[108] naturarum.

Ponit secundam[109] *conclusionem*[110] istam: 'licet Filius in divinis quamlibet creatam substanciam corporalem possit suppositare, non tamen potest quamlibet talem sibi suppositaliter unire'. Probat sic, quia Filius Dei continet eminenter quamlibet creatam | substanciam; | *I* et quelibet talis est suppositabilis. Ecce hic petit, quod debet pro- *138 B* bare, quod sibi negatur, et per consequens conclusio relinquitur inprobata. Sed contra conclusionem arguitur sic: primo supponendo, quod ly. 'necessario' secundum communem logicam supponat pro illo, quod est vel esse[111] potest, sicut concedit opinio, quam in suis dictis sequitur baccalarius, quod iste homo necessario est, demonstrato Christo; quo dato sequitur, quod debet concedi hec[112]: necessario Verbum Dei est totus mundus corporeus. Similiter ista debet concedi[112]: Verbum Dei est[113] quidlibet substanciale corporale. Patet sic arguendo: hoc necessario est Verbum Dei, demonstrato Filio Dei[113] et hoc[114] idem Verbum Dei est vel potest esse totus mundus corporeus vel quidlibet corporale; igitur necessario Verbum Dei est totus mundus corporeus vel quidlibet corporale. Ista[115] consequencia est bona. Et maior nota est de se et minor est prima

[100]) *Codd.*: Dei *I errore.* — [101]) *I*: Ffranlenfftem *HD.* — [102]) *Codd.*: igitur *I.* — [103]) *Codd.*: eorum *add. I.* — [104]) *Codd.*: *verba* magistrorum ∽ Monte *om. H, duo ultima* (de Monte) *om. I.* — [105]) *Codd.*: *post* in *H.* — [106]) *Codd.*: posuit *I.* — [107]) *I*: *om. Codd.* — [108]) *Codd.*: licet *add. D.* — [109]) *Codd.*: *post* istam *D.* — [110]) *Codd.*: consequenciam *ante* secundam *I.* — [111]) *Codd.*: *post* potest *ID.* — [112]) *Codd.*: *verba* hec ∽ concedi *om. I, in marg. add. D.* — [113]) *Codd.*: *om. I.* — [114]) *Codd*: est *add. I.* — [115]) *Codd.*: *haec verba omnia* Ista ∽ corporale *om. I aberrans oculis.*

Digitized by Google

pars conclusionis per subsumpcionem domini baccalarii, que dicit: Filius in divinis quamlibet creatam substanciam corporalem potest suppositare: sed consequens utriusque consequencie non bene sonat in auribus, quod Filius Dei necessario esset totus mundus corporeus et Filius Dei necessario est quidlibet substanciale corporale[115]: ergo conclusio non bene sonat.

2° videtur sequi, quod Christus possit[116] esse quantumlibet[117] monstruosus, quod esse non potest, cum minimum inconveniens sit Deo inpossibile. Sed consequencia videtur ex hoc, quod mille capitibus existentibus incommunicantibus in eodem corpore, ut proporcionaliter de aliis membris organicis, foret ille homo evidentissime monstrum magnum. Sed hoc potest esse de Christo, cum omnem humanitatem potest assumere, ut innuit sua conclusio: ergo consequencia bona. Si enim totam unam congregacionem[118] assumeret tam maris quam femine, adhuc foret per ipsum baccalarium unus homo. Nam dicit in corellario 4° conclusionis 4ᵉ: Stat, quod nunc mille homines sint et cras erit tantum unus homo absque hoc, quod aliquis corrumpatur vel annichiletur; patet, si omnes humane nature iam assumerentur a Verbo, tunc essent illi omnes solus unus homo, quia unum suppositum, et ante fuerunt ‖ mille et nichil est corruptum vel anichilatum. Et istud corellarium
‖ *I* inplicat[119] ulterius, quod mille homines mille[113] capita reddunt in
138 C unum caput Christi, vel si manent illa capita, tunc erit unus homo cum mille capitibus.

3° arguitur sic: Si Christus potest simul[120] habere humanitates tam dispariter actuatas, cum hoc, quod maneat idem homo, tunc potest pro diversis sitibus habere denominaciones et per consequens extensis illis humanitatibus forent accidencia contraria extensa, et sic idem simul et semel contrariis accidentibus informatum. Consequens falsum, igitur et conclusio.

4° videtur sequi, quod Christus in infinitum bonum animal posset esse, quia mensura bonitatis rei conposite capitur ex principiis intrinsecis, cum disposicionibus formalibus in eodem. Ex quo sequitur, quod Christus racione multitudinis humanitatum foret melior homo, quam si solum unam assumeret. Patet consequencia supposito illo, quod Christus sit tantum finite bonus homo iuxta ipsius[121] dictum: »Pater maior me est« Johann. 14°.

5° sequitur, quod animal irracionale esset beatificabile, quia unibile suppositaliter Verbo: Consequens falsum, dicente b. Augustino 83 questionum[113] q. 5ª: »Nullum animal irracionale[122] »potest esse beatum«, et multo evidencius nec aliqua substancia inanimata potest esse beatificabilis.

Contra *conclusionem 4ᵃᵐ*, in qua dicit: 'licet hec incepit[123] esse vera: Deus est homo et homo est Deus, tamen nullus homo

---

[116]) *Codd.*: posset *I.* — [117]) *Codd.*: *post* possit *H.* — [118]) *H*: cognicionem *Codd.* — [119]) *Codd.*: inplica *I errore.* — [120]) *Codd.*: *post* habere *H.* — [121]) *Codd.*: illud *H.* — [122]) *Codd.*: irracionabile *I.* — [123]) *Codd.*: incipit *I.*

Digitized by Google

incepit[123] esse Deus'. Contra hoc dicit b. Augustinus in Libro de predestinacione sanctorum: »Ille homo a Verbo Patri »coeterno in unitatem persone assumptus, | ut Filius Dei[124] uni- | I
»genitus esset ipse homo, ex[125] quo esse cepit, Filius Dei unicus 138 D
»esse cepit.« Ex quo sic arguitur: ille homo, ex quo esse[126] cepit, 5
Filius Dei unicus[127] esse cepit: igitur aliquis homo, ex quo esse cepit, Deus esse cepit. Consequencia tenet ab inferiori ad superius affirmative a parte subiecti et predicati sine inpedimento, et consequens est contradictorium illius: nullus homo incepit esse Deus, vel inplicans eius contradictorium. Et quid dicet frater reverendus 10
ad istud argumentum: 'Deus incepit esse homo, igitur homo incepit esse Deus': forte negabit conversionem simplicem vel pulcre convertet suam proposicionem.

Hec sint dicta cum humili reverencia propter informacionem capiendam. 15

<4> Iam restat contra reverendum Magistrum meum[128] Matheum, sacre theologie baccalarium, arguere, qui caute posuit solum duas conclusiones. Sed tamen contra 2am, que est ista: 'Sacre theologie studium est vite eterne meritorium' arguitur sic: Nullum studium sacre theologie est vite eterne meritorium, igitur conclusio 20
falsa. Antecedens probatur, quia nec studium sacre theologie Magistri Mathei nec alterius hominis existentis studium est sacre theologie meritorium, ergo nullum etc. Consequencia nota est et antecedens non audebit magister de se negare, cum non scit, si per suum studium meretur et pari racione, vel maiori, nec de alio. 25
Item: sacre theologie studium de se est indifferens ad merendum vel[129] demerendum, cum plures demerentur quam merentur, iuxta illud Psalmi 52i: »Corrupti sunt et abhominabiles facti sunt in | I
»studiis suis: non est, qui faciat bonum, non est usque ||| ad 139 A
»unum.« Et magister non habet alicuius studentis dare studium 30
meritorium, pro quo verificaret suam conclusionem indefinitam; ergo ipsa est falsa vel minime dubia. Et ista argumenta confirmat[130] magister solvendo argumentum, quod fecit in contrarium conclusionis sue, dicens, quod demonium credere est informe, quia sine caritate et[131] per consequens non meritorium; sic eciam dico[132]: 35
sacre theologie studium est inmeritorium, quia informe sine caritate[131]. Et magister non est certus de aliquo sacre theologie studio, quod sit in caritate, ergo nec certus est de conclusione.

Hec pauca contra pauca cum reverencia sint[133] dicta. Amen[134].

Explicit principium in tercium Sentenciarum. H

---

[124]) *H*: *post* unigenitus *DI.* — [125]) *Codd.*: e *I.* — [126]) *Codd.*: *post* cepit *I.* — [127]) *Codd.*: *post* unicus *I.* — [128]) *Codd.*: *om. H*, magistrum *add. D.* — [129]) *Codd.*: et *I.* — [130]) *Codd.*: *post* Magister *H.* — [131]) *Codd.*: *haec verba omnia* et ∾ karitate *om. I aberrans oculis.* — [132]) *H*: quod *add. D.* — [133]) *Codd.*: *post* dicta *I.* — [134]) *Codd.*: *om. I*; liber hus distinccio prima etc. *add. D.*

Digitized by Google

<Distinccio I.>

CUm venit igitur plenitudo temporis, ut ait <Apostolus> ...

<1.> Ista est[1] *distinccio 1ª*, que 1° continet, quod Filii Dei incarnacio est ipsa missio: eo enim est missus, quo in forma hominis mundo apparuit visibilis. 2° quod solus Filius hominem assumpsit, ut Deus, qui in sapiencia sua mundum condiderat, in eadem ipsum restauraret. 3° quod ex Deo natus est Dei Filius secundum veritatem nature, et factus est ex homine hominis filius, ut esset verus Deus et verus homo, unus Filius, non duo filii. 4° quod sicut Filius homo factus est. ita Pater vel Spiritus Sanctus[2] potuit et potest. 5° quod solum Filius Dei carnem assumpsit, ipsam tamen incarnacionem tota Trinitas operata est.

<2.> Pro istis sunt hii *versus*:

Spiritus[1] Sanctus[1]
A non Pater aut Flatus, sed Filius est homo factus:
filium[1] iuste[1]
Nam per quem fecit Deus omnia, iure refecit[2].
est[1]
A nullo Pater est, sed Filius a Patre; quare
i. e.[1] Pater[1] qui[1] a[1] nullo[1] est[1] Filium[1]
| *I* Ens a se mittit, | sed mittitur ens aliunde.
139 B
i. e.[1] Pater[1] sc.[1] Pater[1] et[1] Filius[1]
Si foret alter homo, tunc Filius esset uterque.
potuit[1] Spiritus[1] Sanctus[1]
Et tamen et quivit fieri caro Pneuma Paterque.
omnia[1] ad[1] extra[1] persone[1] Filius[1] tantum[1]
Cuncta simul faciunt tres, sed Verbum caro solum
i. e.[1] non[1]
Fit, tamen haut dubites hoc opus esse trium.

<3.> *Utrum in plenitude temporis est Filius Dei incarnatus?* Videtur, quod non: nam plenitudo temporis nondum venit iuxta

---

[1]) *D*: *om. I.* — [2]) *D*: fecit *I.*

Digitized by Google

illud 1ª Corinth. 13°: »Ex parte cognoscimus et ex parte pro-»phetamus; cum autem venerit, quod perfectum est[1], evacuabitur, »quod ex parte est[1].« Sed cum adhuc non evacuatum est, quod ex parte est, igitur nondum venit plenitudo. — In oppositum dicitur Ad Gallatas 4° et in textu: 'Cum igitur venit plenitudo tem- 5 »poris'.

Notandum, quod Magister dicit[1] quod tempus plenitudinis dicitur tempus gracie; sed Apostolus non dicit sic, sed 'quod venit plenitudo temporis' i. e. dum finitum est tempus a Deo promissum, in cuius fine exclusive, i. e. in instanti incarnacionis 10 Filii Dei, incepit[3] gracia generi humano fieri. Prima namque gracia facta est, quod Filius Dei carne assumpta voluit fieri homo et magnificare humanitatem super naturam angelicam. Et demum ab ipsa humanitate orta est plenitudo gracie generi humano. Est autem plenitudo temporis gracie ex incarnacione Christi 1° in con- 15 paracione quoad Deum, quia in incarnacione facta est plena participacio divinitatis. Unde Ad Coloss. 2° dicitur: »In ipso (sc. Christo incarnato)« habitat plenitudo divinitatis.« 2° in conparacione ad ‖ I angelum, quia ruina eorum ‖ per incarnacionis misterium repa- 139 C ratur. Unde David dicit: »Iudicabit in nacionibus, inplebit ruinas.« 20 3° in conparacione ad hominem, et hoc dupliciter: 1° in plena liberacione a culpa et a pena, et hinc dicitur 'ut eos, qui sub lege erant, redimeret'; 2° in constitucione in gloria, et hinc dicitur 'ut adopcionem filiorum reciperemus'. Ecce qualis et quanta plenitudo redundat ex incarnacione Verbi missi conpleto tempore prefinito, 25 ut dicit Glossa super isto verbo 'ubi venit plenitudo temporis'. Unde finitum fuit tempus figurarum eo, quod figure, que erant in veteri testamento, per incarnacionen Domini finem habent; finitum eciam erat tempus quinte etatis et inchoata fuit sexta in instanti incarnacionis Filii Dei, ad quod exclusive durabat quinta 30 etas, et sexta inchoavit, in qua hnmana natura reparari debuit; decuit[4] enim divine misericordie plenitudinem, ut ipsam naturam humanam repararet. Et quia ad iusticiam divinam pertinet, ut peccatum sine satisfaccione non dimittatur, et homo purus pro peccato humane nature satisfacere non posset, decuit[4], ut Deus in humana 35 natura talem poneret, qui pro peccato humane nature satisfacere posset, qui esset Deus et homo. Propter quod cum venit plenitudo temporis, misit Deus Pater Filium suum per incarnacionem, ut existens verus Deus et verus homo, eos, qui sub lege gravi, sc. cerimoniarum et peccati, erant, redimeret. Unde per angelicam 40 naturam reparacionem fieri non decuit, quia[5] tunc homo debitor esset | salutis sue nature angelice, quod non congruebat, quia | I tunc homo non perfecte repararetur. Et patet, quod questio 139 D est vera.

---

[3]) *D*: incipit *I*. — [4]) *I*: docuit *D*. — [5]) *D*: qui *I*.

Digitized by Google

<4.> *Utrum Verbum Dei incarnatum fuisset, si homo non peccasset?* Videtur, quod non. 1° per b. Leonem papam in sermone de Trinitate, in quo dicit: »Si homo ad ymaginem »et similitudinem Dei factus in suo[6] honore mansisset, creator »mundi creatura non fieret, aut sempiternus temporalitatem subiret, »aut equalis Deo Patri Dei Filius formam servi assumeret.« Item Augustinus in oracione ad b. Virginem: »Utquid enim »nescium peccati pareres, si deesset, qui peccasset? Utquid mater »Salvatoris fieres, si nulla esset indigencia salutis?« Item super illud Matth. 1°: »Ipse enim salvum faciet populum suum« secundum Augustinum: »Si homo non peccasset, Virgo non »peperisset.« Item magnus sanctus Gregorius 2°[7] Moral. ca° 33°: »Nisi enim Adam primus per voluntarium vicium anime »mortem traxisset, Adam secundus[8] sine vicio in carnis mortem »voluntariam non veniret.« Unde iste sanctus, pensans exaltacionem humane nature factam per incarnacionem Verbi, que causata est occasionaliter ex Ade peccato, exclamat magno affectu in Cantico: »Exultet iam angelica turba celorum dicens in elevacione »vocis 'O mira circa nos tue pietatis dileccio[9]! O ineffabilis dileccio »caritatis! Ut servum redimeres, filium tradidisti! O vere necesarium »Ade peccatum, quod Christi morte deletum est! O felix culpa, que
I »talem ac tantum meruit habere redemptorem!« |||
140 A Ecce quam magni sancti doctores: sc. Leo papa, cuius dicta tenere ad punctum canon Ecclesie precipit, cum distinccione 15ª dicit, quod opuscula b. Leonis Pape usque ad punctum venerabiliter teneantur, Augustinus, theologus altissimus, et Gregorius, in dictis suis solidissimus, ostendunt, quod Verbum Dei incarnatum non fuisset, si homo non peccasset. Quis ergo vellet audenter illis tribus Sancti Spiritus fistulis contradicere in hoc facto? Ac tamen dicunt quidam, quod cum per incarnacionem Filii Dei[10] non solum liberacio[11] a peccato, sed eciam humane nature exaltacio et tocius universi consummacio facta sit, eciam peccato non existente propter has causas incarnatus Dei Filius fuisset; et hoc dicunt probabiliter posse sustineri. Et hoc dicunt Parisiensis in Scripto quest. 5ª et Richardus 2° principali quest. 4ª oppositam dicit esse magis consonam auctoritati sanctorum. Beatus autem Thomas dicit in Scripto: »Dicendum, »quod huius questionis veritatem solus ille scire potest, qui natus »et oblatus est, quia voluit. Ea enim, que ex sola voluntate divina »procedunt, nobis incognita sunt, nisi in quantum per sanctorum »auctoritates innotescunt« Et ergo magnorum sanctorum auctoritatibus est herendum.

---

6) *D*: quo *I*. — 7) *I*: 3° *D*. — 8) *D*: sanctus *I*. — 9) *I*: dignacio *D*. — 10) *D*: sui *I*. — 11) *D*: libera *I*.

Digitized by Google

<Distinccio II.>

ET quia in homine tota natura humana vicio[1] . . .

<1.> Ista est *distinccio 2ª*, tractans de assumpcionis modo. Et 1° continet, quod Verbum Dei totam naturam, i. e. animam et corpus, assumpsit, quia in homine tota natura corrupta erat, ut totam curaret et sanctificaret. 2° quod Dei Filius | sumpsit carnem | I mediante anima et animam mediante spiritu. 3° quod spiritus est 140 B pars anime superior, que maiori similitudine Deo appropinquat. 4° quod Verbum totum hominem assumpsit, simulque instanter univit sibi animam et carnem.

<2.> Unde *versus*:

B simul et totam naturam sumere nostram
Verbum decrevit, homo suscipitur simul et fit.

<3.> *Utrum humana natura magis fuit assumptibilis, quam aliqua alia?* Et dicitur 1°, quod sic ex effectu assumpcionis: si enim alia[2] natura magis fuisset assumptibilis, tunc illam assumpsisset et non humanam, cum datis duobus bonis Deus maius bonum et magis[3] conveniens acceptat. Et[4] erat natura humana magis assumptibis quam angelica 1° ex eo, quia spiritus per se est persona; si ergo angelicam naturam assumeret, ex duabus personis una persona fieret. Et hinc dicit Apostolus ad Hebr. 2°: »Nusquam angelos apprehendit, sed semen Abrahe apprehendit.« 2° erat natura humana magis assumptibilis, quam natura irracionalis 1° ex eo, quia ad ymaginem Dei facta est, non autem irracionalis, 2° ex eo, quia assumpcio facta est in liberacionem a peccato, quod erat in natura humana, sed non in natura irracionali. Et hinc dicit Apostolus ad Hebreos 2°: »Debuit per omnia fratribus »similiari, ut misericors fieret et fidelis pontifex ad Deum, ut pro»piciaret delicta populi. In eo enim, in quo passus est, ipse et »temptatus || est; potens est et eis, qui temptantur, auxiliari.« Patet || I ergo, quod natura humana magis fuit assumptibilis a Verbo, quam 140 C alia aliqua. Sed dicet aliquis: maior est conveniencia nature angelice cum Deo, quam nature humane, cum natura angelica sit purus spiritus sicut Deus, de quo dicit Veritas Johannis 4°: »Spiritus est Deus«: natura autem humana non est tantum spiritus, cum sit simul corpus et spiritus; ergo natura angelica fuit magis assumptibilis, quam humana. Breviter hic negatur consequencia: nam ex assumpcione humane nature, que secundum Gregorium est quodammodo omnis creatura, igitur[5] est quodammodo omnis creatura[5] substancialis sanctificata; et hinc canit Ecclesia

---

[1]) *I*: *om. D.* — [2]) *D*: illa *I.* — [3]) *D*: maius *I.* — [4]) *Codd.*: *in I errore iteratum.* — [5]) *D*: *verba* igitur ~ creatura *om. I.*

Digitized by Google

'sanctificavit enim omnem creaturam Christus, Deus noster'; et hinc[6] est eciam, quod assumpcio nature humane plus facit ad perfeccionem tocius universi, quam faceret assumpcio nature angelice. Similiter magis erat assumptibilis natura humana, quam angelica, 1° quod magis indigebat, 2° quia indignior erat et 3° quia per alium corruerat, ex quibus causis magis misericordia et beneficencia Dei laudatur. Et hinc dicit Apostolus ad Hebreos 2°: »Ecce ego et pueri mei, quos dedit michi Deus. Qui<a> ergo »pueri communicaverunt carni et sangwini, et ipse similiter parti- »cipavit eisdem: ut per mortem destrueret eum, qui habebat[7] »mortis inperium, i. e. dyabolum, et liberaret eos, qui timore | 1 »mortis per totam vitam obnoxii erant | servituti.« Ecce quod ponit 140 D Apostolus indigenciam humane nature, et subdit, quoad maiorem Christi humiliacionem dicens: »Nusquam enim angelos apprehendit, »sed semen Abrahe« et pensans Apostolus humiliacionem magnam et beneficenciam Dei adducit ante hoc Psalmistam dicens: »Quid »est homo, quod memor es eius? aut filius hominis, quoniam »visitas eum? Minuisti eum paullo minus ab angelis, gloria et »honore coronasti eum et constituisti eum super opera manuum »tuarum. Omnia subiecisti sub pedibus eius; in eo enim, quod »ei subiecit omnia, nichil dimisit non subiectum ei: Nunc autem »necdum videmus omnia subiecta ei. Eum autem, quem modico »quam angeli minoratus est, videmus Jesum propter passionem »mortis gloria et honore coronatum, ut [i. e. ex] gracia Dei, pro »omnibus gustaret mortem.« Ecce qualiter Apostolus pensat graciam Dei ex minoracione Filii Dei, quoad angelos, et humiliacione, quoad mortem, et redempcione, quoad vitam; ex quibus causis concludit Jesum Christum Dominum excellentissime gloria et honore coronatum. Penset ergo ex assumpcione humanitatis fidelis christianus misericordiam sibi magnam factam et gloriam Domini Jesu Christi, qui »semet ipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem »factus hominum et habitu inventus ut homo. Humiliavit semet | 1 »ipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. || 141 A »Propter quod illum exaltavit et donavit illi nomen, quod est super »omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur celestium, »terrestrium et infernorum, et omnis lingwa confiteatur, quia Do- »minus Jesus in gloria Dei est Patris.« Ad Philipp. 2°. — Ecce audis, quam clare Apostolus magnificat ex humiliacione gloriam Jesu Christi!

<4.> *Utrum Filius Dei veram carnem assumpsit?* Respondetur (secundum b. Thomam in Scripto): Sciendum, quod circa hoc fuerunt duo errores: unus Manicheorum, qui dicebant, quod Christus verum corpus non habuit, sed tantum fantasticum; et racio eorum posicionis videtur fuisse, quod omnium visibilium auctorem dyabolum posuerunt, et ideo nichil huiusmodi

---

[6]) *D*: *om. I.* — [7]) *D*: habebant *I.*

Digitized by Google

secundum veritatem in Christo fuit, in quo princeps huius mundi nichil habuit Johann. 14°: »Venit princeps huius mundi et in »me non habet quidquam.« Ista autem posicio in radice falsa est, cum sancta Ecclesia Deum unum creatorem omnium visibilium et invisibilium esse ex scriptura convincit, ymmo et racio philosophica[8] probat, quod ab uno principio omnia dependent, ut patet in multis locis Philosophie tam Naturalis, quam Metaphisice. Non ergo mirum, quod hec posicio falsa est, que pro fundamento posuit falsitatem. Alius error fuit Arrianorum, qui dicebant Christum corpus non de Virgine assumpsisse, sed de celo fortasse apportasse; et forte ceperunt ex illo verbo: »Exivi a Patre »et veni in mundum« Johann. 16°. Manicheus ergo dixit non fuisse verum corpus, sed fantasticum, ex quo passiones et | acciones | *I* fantastice emanaverunt; et idem erravit circa animam Christi dicens, *141 B* quod non habuit Christus animam, sed quod Deitas pro anima fuit. Apollinaris dixit, quod habuit animam sensitivam et vegetativam, sed racionalem non; sed pro illa Deitas opera racionalia conplevit. Et idem Apollinaris dixit, quod Verbum in corpus fuit conversum[9] et sic corpus Christi non de carne Virginis sumptum et Verbo unitum. Unde exposuit: Verbum caro factum est, i. e. in carnem conversum, sicut aqua vinum factum Johann. 2°.

Sed omnes istos errores evertit Johannes ewangelista 1° ca° dicens: »Verbum«, sc. manens perpetuo »factum est« per assumpcionem de Virgine »caro«, i. e. homo verus, quia omne, quod natum est ex carne, caro est Johann. 3°. Unde cum dicitur 'Verbum', ostenditur persona[10] assumens, 2° natura assumpta, cum dicitur 'caro', 3° assumpcionis forma, quia 'factum est', 4° assumpcionis causa, quia dicitur: »habitabit[11] in nobis«. Et patet ex illo ulterius, quod in Christo incarnato sunt quattuor consideranda, sc. Deitas, anima, corpus et unio humanitatis cum Verbo. Unio autem illa personalis est habitudo, secundum quam una natura alteri nature ydemptice sive ypostatice[12] copulatur. In qua unione cavendum est, ne credatur ex humanitate et Deitate fieri unum aggregative, ut est cumulus lapidum, vel accidens et eius subiectum. Nam unio ypostatica, que est ydemptitas personalis, facit, quod quelibet istarum trium naturarum incommunicancium est eadem persona, || licet inter se nature distingwantur; quod || *I* patet ex multis dictis sanctorum Augustini, Gregorii et *141 C* Anselmi[13]. Unde ven. Anselmus in[16] De incarnacione Verbi ca° 7° dicit: »Sicut in Deo una natura est[16] plures persone, »et plures persone [est[16]] una natura: sic in Christo una persona »est[16] plures nature et plures nature sunt una persona. Quemad»modum Pater est Deus, Filius est Deus, Spiritus Sanctus est Deus,

---

[8]) *D*: prophetica *I errore.* — [9]) *D*: conversus *I.* — [10]) *D*: personanam *I.* — [11]) *Sic codd.* — [12]) *D*: ypostasice *I.* — [13]) *D*: Ambrosii *I pessime.* — [14]) *I*: Deitate *D.* — [15]) *D*: utro *I.* — [16]) *D*: *om. I.*

Digitized by Google

»et non tres dii, sed unus Deus — ita et in Christo: Deus est »persona, homo est persona; non tamen due persone, sed una »persona.« Nec eciam debet credi, quod in tali unione fieret unius nature in alteram mutacio, ut dixit Apollinaris, quod Verbum esset mutatum in carnem, nec eciam, quod fieret mixtio, sicut fit in elementis, ut ex divinitate[14] et humanitate resultaret unum tercium, quod de neutro[15] predicaretur per se, sicut cum fit animal ex terra [et] aqua, aere et igne, et de nullo illorum per se predicatur, sed fit unum sine mutacione et commixtione naturarum. Et pro isto dicit Augustinus in epistola 3ª ad Volusianum, cum sic loquitur: »Nunc vero inter Deum et homines »mediator apparuit, ut in unitate persone copulans utramque na»turam et solita sublimaret insolitis et insolita solitis temperaret. »Ille ergo sine seminibus temperatus est semina, ille in suo corpore »numeros temporum mensuras servat etatum, qui sine ista mu»tabilitate mutando ordinem contexuit seculorum. Hoc enim crevit »in tempore, quod cepit ex tempore; Verbum autem in principio, | I »per quod facta sunt omnia tempora, tempus elegit, quo susciperet 141 D »carnem; | non ipsi cessit, ut verteretur in carnem. Homo quippe »Deo accessit, non Deus a se recessit.« Et[16] sequitur ad propositum: »Sic autem quidam reddi sibi racionem flagitant, quomodo »Deus homini permixtus est, ut una fieret persona Christi, cum »hoc semel fieri oporteat. Sed quam racionem reddant ipsi de re, »que cottidie fit: quomodo anima misceatur corpori, ut[16] una per»sona fiat hominis? Nam sicut in unitate persone anima unitur »corpori, ut homo sit, ita in unitate persone <Christi> Deus »unitur homini, ut Christus sit[17]. In illa ergo persona mixtura »anime est et corporis; in hac mixtura est Dei et hominis. Si »tamen recedat auditor a consuetudine corporum, quomodo solent »duo liquores ita misceri, ut neutrum servet suam integritatem?« Hec Augustinus.

Et patet, quomodo vere humanitas Christi unitur Verbo, ut sit secum unum, non aggregacione, nec unum tercium ex mixtione, nec unius in alterum transmutacione, sed ypostatica unione. Unde humanitas Christi convenit cum formis substancialibus primo in hoc, quod faciunt subiectum non esse alicuius, sed esse aliquid, sic humanitas, quia Verbum, postquam fuit pure Deitas, nunc est homo. 2° in hoc, quod est idem ypostatice cum supposito, cui advenit, sicut generaliter quelibet forma substancialis est idem essencialiter cum subiecto forme et conposito ex eisdem: sic et humanitas Christi, cum sit eiusdem racionis cum aliis et idem personaliter Verbo Dei, licet Verbum Dei sit natura divina, ‖ I que non potest | esse illa humanitas, sicut nec subiectum est illud 142 A accidens, quod ipsum informat. Ipsa enim humanitas Verbi accidit ipsi Verbo enti in actu, non mutans vel faciens ipsum aliam

[17]) *Codd.*: ut *add. I.*

Digitized by Google

personam, qua prefuit. Unde dicit Augustinus in dyalogo ad Felicia[nu]m, quod humanitas est accidens Verbo: non, quod sit res inherens, ut accidencia congenerum, cum sit precipua creata substancia, nec quod sit coeva Verbo, vel sicut passio naturaliter consequens ad subiectum, sed contingenter ex tempore nobis ineffabiliter inest Verbo non mutando naturam, cui advenit, sed formata mirabiliter, quia Verbo Dei ydemptificata vel ypostatice copulata, cum secundum Augustinum 1° de Trinitate »talis fuit unio incarnacionis, que Deum faceret hominem et ho»minem Deum«. Et patet ulterius, quod veneranda Christi humanitas est forma in tribus conveniens cum formis per se in genere accidentis. Primo in hoc, quod presupponit naturam, cui contingenter advenit longe priorem, 2° quod non facit naturam, cui advenit, quid vel aliud, quam necessario absolute erat, quamvis Christus secundum illam factus est aliquid, quia homo. Et hinc dicit Decretale libro 5° de hereticis: »Cum Christus per»fectus Deus et perfectus homo sit, mandamus, quatenus sub ana»themate interdicas, ne quis de cetero audeat dicere Christum non »esse aliquid, secundum quod homo. Quia sicut Christus verus est »Deus, ita est verus homo, ex anima racionali et humana carne »subsistens«.

Ex omnibus iam dictis patet, quod Verbum Dei assumpsit veram carnem, veram animam et sic perfectam | humanitatem, | *I* quia alias non esset perfectus homo. ex anima racionali et hu- *142 B* mana carne subsistens. Id ergo, quod eternaliter fuit, permansit et quod non erat, temporaliter[18] assumpsit, cum Verbum caro factum est, ad quam faccionem consequitur communicacio ydiomatum utriusque nature Christi in concreto, ut videlicet, quod dicitur de homine Christo, dicatur de Deo Christo. Nam secundum communicacionem ydiomatum, i. e. secundum predicacionem racione communionis duarum naturarum in Christo, ut dicit Damascenus, congrue et vere dicimus, quod Jesus Christus est idem et unus puer ante secula natus et dominus glorie crucifixus. Communicacio ergo ydiomatum respectu Christi intelligitur predicacio de Christo secundum utramque naturam. Unde vere conceditur: Deus Christus mortuus est, passus, sepultus: ecce illa conceduntur de Deo Christo in concreto predicari, que sine incarnacione de Deo non conceduntur intelligendo, si nunquam debuisset incarnari. Prophete enim videntes incarnacionem revelacione Spiritus Sancti, concesserunt de Deo Christo[19] predicari talia, tamquam diu[20] fuissent facta, aliquando vero de futuro. Ex natura vero Deitatis in Christo existentis unionis gracia cum humanitate conceditur, quod homo Christus est creator eternus, inmensus et sic de aliis. Ex hiis tamen non sequitur, si Deus Christus passus, mortuus et sepultus est, quod ergo Deitas sit passa, mor-

[18]) *D*: eternaliter *I*. — [19]) *D*: Christi *I*. — [20]) *I*: *post* fuissent *D*.

Digitized by Google

tua et sepulta; similiter non sequitur: Virgo Maria genuit Deum, ergo genuit Deitatem. Et similiter ex parte humanitatis non se-
|| I quitur: Si Christus homo creator est, igitur Christi humanitas
142 C creatrix est; similiter || Christus homo eternus est, igitur Christi humanitas eterna est, et sic de consimilibus Christo racione duarum conpetentibus naturarum[21].

<Distinccio III.>

Queritur eciam de carne Verbi, an, priusquam conciperetur, obligata fuerit peccato et an talis assumpta[1] fuerit a Verbo..

<1.> Ista est *distinccio 3ª*, tractans de condicione carnis assumpte, et 1° continet, quod iuxta sanctorum attestaciones oportet carnem Verbi, priusquam conciperetur, fuisse peccato obnoxiam, sicut fuit reliqua Virginis caro; sed Spiritus Sancti operacione ita mundatam, ut ab omni contagione peccati uniretur Verbo, pena tamen, non necessitate, sed voluntate assumentis remanente. 2° quod Spiritus Sanctus preveniens in Mariam eam prorsus a peccato purgavit et a fomite peccati liberavit penitus, ut quidam dicunt, vel fomitem ligavit, ne posset prosilire in peccatum. 3° quod sicut Adam peccante, qui in lumbis eius erant, peccaverunt omnes, ita Abraham dante decimas Melchisedech, qui in lumbis eius erant, secundum racionem seminalem per concupiscenciam carnis descenderunt, secundum quam racionem non erat in eis caro Christi, sed secundum originem tantum et ideo Christus non peccavit, nec est decimatus. 4° quod Verbum assumpsit carnem similem peccato non in culpa, sed in pena et ideo non peccatricem. 5° quod totum plenum corpus Verbi conceptum fuit et postea crevit[2].

<2.> *Versus*:

C sicut caro Virginis est obnoxia culpe,
originali
Dic, quod | sic ante conceptum sit caro Verbi,
sed non sic assumpta est, quia prius mundata
| I
142 D
Sed mater tota mundatur Pneumate, per quod
Sancto Spiritu
Fomes[3] abiit, recepit vim Virgo Deum generandi,
ex Spiritu Sancto
Et caro concipitur simul et Verbo sociatur.
humanitas
Adam peccante peccant omnes sine Christo.

---

[21]) *Codd.*: etc. *add. D.* — [1]) *D*: sumpta *I.* — [2]) *D*: creavit *I.* — [3]) *D*: fons *I errore.*

Digitized by Google

Sic Abraham dante decimatur in illo Levi,
decimatur qui est
Non Christus, sine concubitu generandus.
in pena carni
Est pena tantum nostre similis caro Christi.
in instanti ut perfectus homo
Concipitur plenum corpus Verbi, tamen ipsum
Crescens fit maius sex quadraginta diebus[4]. 5

<3.> Unde innuit Magister glosans Augustinum, quod caro, ex qua Christus humanitus factus est, quam cito[5] fuit sanctificata et separata a reliqua carne, sc. matris Virginis opere Spiritus Sancti, tam cito fuit cum anima coniuncta et Verbo Dei unita, ut esset perfectus et verus Deus, perfectus et verus 10 homo. Quam autem magnum fuit illud corpus dominicum post instans concepcionis, ipse scit, qui pro peccatoribus incarnari voluit. Magister tamen dicit, quod membrorum dominici[6] corporis distinccio in ipso momento concepcionis et unionis Dei et hominis in tantum tenuis fuit et parva, ut humano visui vix posset subici. 15 Et ponit Magister in fine auctoritatem Johannis Damas- I
ceni, | quod Verbum a propria corporeitate non recessit et totum 143 A
incarnatum est et totum est incircumscriptum, minoratur corporaliter et contrahitur, et divine est incircumscriptum non extensa carne eius cum incircumscripta divinitate; et concludit dicens: »In 20 »omnibus ergo et super omnia erat et in utero sancte Dei geni»tricis existebat, sed in ipso actu incarnacionis«. Ex quibus nobis patet, quod corporeum et incorporeum idem sunt[7], quia homo et Verbum Christus. Item: circumscriptum et incircumscriptum similiter idem sunt: Item: quod non sequitur 'Verbum est ubique et 25 homo est Verbum, igitur homo est ubique' sicut non sequitur: 'hoc tempus est ubique et hoc tempus est dies: igitur dies est ubique'. Et ulterius patet, quod Deitas, quamvis idem sic supponit cum humanitate, tamen eam non extendit ad omnem locum, sicut quamvis species sive natura humana est idem suppositum cum 30 Sorte, quia ipse Sortes, non tamen [est] ubi est[8] natura humana specifica, ibi est Sortes. Patet eciam, quod Verbum est ubique per potenciam, essenciam et presenciam, in bonis per habitacionem, in Virgine Maria fuit per actum incarnacionis et humanitus conclusus, in humanitate est per unionem ypostaticam, in vitulo per 35 significacionem et in beatis per habitacionem gloriosam.

<4.> *Utrum Virgo Maria fuit in utero sanctificata?* Dicitur, quod sic. Cum enim ipsa post suum Filium aliis sanctis sit sanccior, quomodo ille, qui ex ea carnem assumpsit, eam in utero non sanctificavit? Unde si Johannes Baptista et Jeremias sanctifi- I
cati fu|erunt in materno utero, multo forcius b. Virgo. Quando 143 B

---

[4]) *I*: duobus *D male.* — [5]) *Codd.*: factus *add. I.* — [6]) *D:* Domini *I errore.* — [7]) *D*: *om. I.* — [8]) *D:* que *I.*

Digitized by Google

autem et quam cito sanctificata est, ipse scit, qui eam sanctificavit. Sed credibile est, quod cito post unionem anime, sed non ante, ipsam sanctificavit. Quidam tamen decertant inutiliter, quod sit concepta in peccato, alii, quod sine peccato. Sed rogo: ad quid valet illa disceptacio, nisi ad vaniloquium et ad odii fomentum presumptuosos agitans sine scripture solido fundamento? Unde de necessitate est alteram partem in contendentibus taliter deficere et mendacio insistari. Sed pia mens sistens in occulto Dei misterio comittensque veritatem absconditam humiliter ipsi Domino, non se illicite agitans, expectabit revelacionem Domini nostri Jesu Christi. Unde si celebratur Virgi|nis concepcio, debet referri ad rem conceptam, non ad concepcionem formaliter dictam, sc. ad actum, quo mater eam concepit; et digna erit celebracio sine contencione. Si autem celebratur pro concepcione, i. e. pro actu concipiendi, tunc celebracio causabit litem inter inaniter disceptantes. Quid ergo michi restat, nisi Deo committere et ad sanctorum dicta[9] doctorum humiliter declinare; unde semper michi videtur contencio superflua, ubi non evidenter scimus pro vel contra deducere, et quod caucius est secundum regulam Apostoli a contencione huiusmodi abstinere. Oportet enim disputantem et questionem querentem, ut hoc meritorie faciat, prospicere ad[10] hec tria: 1° ut Dei gloria augmentetur, 2° quod falsitas et sophistica superbia
|| I destruatur, || 3° ut ignota veritas detegatur; omne autem aliud,
143 C quod in disputacione theologica amplius est[6], a malo est Et illud pretendit b. Augustinus 2° de doctrina Christiana 31°, ubi dicit: »In disputacionibus cavere rixandi libidinem et ostentacionem frivolam puerilem«.

<5.> *Utrum Verbum assumpsit humanitatem mediante gracia?* Si sic, tunc prius fuisset gracia, quam humanitas assumpta. Consequens falsum. Si vero non, tunc prius fuisset humanitas assumpta, quam gracia, quod iterum est falsum.

Notandum, quod duplex est gracia unionis: 1° increata, qua Verbum voluit eternaliter humanitatem illam sibi ypostatice copulare, 2 gracia est creata, qua humanitas illa est sic grata Deo. Et ista gracia, licet sit natura vel origine posterior, quam subiectum, quod est humanitas: non tamen est possibile, quod dicta humanitas ipsam temporaliter precedat sic, quod mereatur graciam unionis, sicut Augustinus innuit Enchiridion 27°, cum non sit possibile ipsam manere per instans temporis non assumptam, et per consequens nec non graciose unitam; sed quam cito instanter humanitas assumpta, tam cito instanter fuit unionis gracia. Et sicut in aliis hominibus presupponitur gracia preveniens ad meritum, sic in Christo gracia unionis presupponitur naturaliter ad Christi meritum, etsi meritum pro instanti unionis naturaliter consequatur. Et iste videtur esse sensus Augustini 14°

---

[9]) *I*: *post* doctorum *D.* — [10]) *D*: *om. I.*

Digitized by Google

de civitate Dei: »In rebus« inquit »per tempus exortis summa »gracia est, quod Deus in unitate persone homini nullis preceden- »tibus meritis copulatur; non sic, quod gracia sit medium in cor- »pore vel anima colligans unionem, sed quod ista unio sit gracia »non preventa | habitu disponente. Unde illa unio, cum sit relacio | I
»racionis, est posterius subiecta humanitate quoad genus cause,[11] 143 D
»materialis[11]. Sed cavendum est[10] de posterioritate temporis aut »prioritate ad consequenciam ex eo, quod omnia ista pro omni »tempore Christi sese mutuo consecuntur«.

Quidam autem, cum queritur 'utrum Verbum assumpsit hu- 10
manitatem mediante gracia' dicunt, quod duplex est medium, sc. necessitatis et congruencie; necessitatis medium est medium, per quod fit aliquis effectus, tamquam per tercium, sine quo <non> potest fieri, ut visio non potest fieri sine medio transparenti, ut aere vel aqua et huiusmodi Medium autem congruencie est medium, racione 15
cuius congruum est aliqua extrema produci ad aliquam unionem, sicut mulier nobilis mediante nobilitate congruitatem habet, ut sit sponsa regis; cum tamen rex sibi unitur, magis sibi unitur sicut coniugi, quam sicut nobili. 3[m] eciam medium dicitur colligancie, per quod extrema ligantur ad invicem, sicut duo corpora mediante 20
glutino; modo Verbum unitur carni mediante gracia, similiter mediante anima, non sicut medio necessitatis, nec colligancie, sed medio congruencie. Congruum enim valde est, ut Verbum non carnem inanimatam, sed animatam sibi uniret; similiter non humanitatem sine gracia, sed cum gracia, que omnia simul tempo- 25
raliter et instanter sunt simul in Christo. Et hinc dicit Magister secundum Damascenum, quod ista quattuor fuerunt simul tempore, videlicet carnis concepcio, anime creacio, utriusque coniunccio et utriusque assumpcio. Et tantum de illo etc.[12] |||

<Distinccio IV.> | I 144 A

Cum vero incarnacio Verbi, sicut in superioribus tractatum est, operacio vere sit Patris et Filii et Spiritus Sancti, investigacione dignum nobis videtur, quare in Scriptura Spiritui Sancto hoc opus sepius tribuatur et de ipso Christus conceptus et natus memoretur[1] . . . 25

<1.> Ista est *distinccio 4ª*, tractans de assumpcionis causa efficiente, que 1° continet, quod quamvis tota Trinitas Christi hu-

---

[11]) *D*: causa naturalis *I*. — [12]) *Codd.*: etc. *add. D*, Maria hilf *add. I*. — [1]) *D*, *Lomb.*: moreretur *I male*. — [2]) *D*: *om. I*.

Digitized by Google

manitatem produxit, tamen Spiritus$_3$ Sanctus$_3$ principaliter nominatur, quia Spiritus S. est caritas et donum Patris et Filii et ineffabili caritate Verbum Dei caro factum est et ineffabili Dei dono Filius Dei formam sibi univit. 2° quod, licet Filius Dei Christus dicatur conceptus et natus ex Maria et de$_2$ Spiritu S., non tamen dicitur Spiritus S. filius, sicut dicitur Marie filius, quia aliter est de Maria et aliter de Spiritu S. 3° quod modus iste, quo Christus dicitur natus de Maria Virgine, sicut Filius et$_2$ de Spiritu S. non sicut filius, insinuat nobis graciam, qua in filios graciosissime adoptamur$_5$. 4° quod Christus secundum hominem conceptus et natus potest dici de Spiritu S., quia eum fecit; per graciam enim Dei et operacionem Spiritus Sancti de carne Virginis est assumptum, quod Verbo est unitum. 5° quod Apostolus dicit Christum factum secundum$_6$ carnem ex semine David Roman. 1°, et [aliud$_4$] ad Gallat. 4° dicit eum factum ex muliere.

<2.> Unde$_2$ *versus*:

D magis in scriptis datur incarnacio Verbi
Sancto Spiritui, quod vim designat amoris.
Nascitur ex matre Christus, de Pneumate sacro.
| 1 Illa tamen mater, | non ille pater, sed in illo
144 B Gracia signatur, quod homo Verbo sociatur.
Paulus sic factum monstrat, sine semine natum.

<3.> Dubitatur, ***utrum officina incarnacionis Christi debet principaliter Spiritui S. appropriari?*** Et patet, quod sic. Nam in opere incarnacionis maxime apparet divina bonitas, que appropriatur Spiritui S.; igitur officina incarnacionis appropriatur sibi, opus vero creacionis$_6$ Patri, in quo ostenditur Dei potencia, opus gubernacionis Filio, in quo opere relucet maxime sapiencia, que Filio appropriatur.

<4.> ***Utrum Christus possit dici Filius Trinitatis?*** Et videtur, quod sic. Nam Christus orans dixit: »Pater noster, qui es in celis« et cum ibi ly. 'Pater' non supponit solum pro persona Patris personaliter, sed essencialiter pro essencia, que est tres persone, igitur Christus totam Trinitatem vocavit Patrem. Item: si quilibet homo-non-Christus est filius Dei racione creacionis et quilibet homo-non Christus existens in gracia predestinacionis dicitur filius tocius Trinitatis, igitur a pari, cum Christus sit univoce homo nobiscum et frater noster, debet dici racione create humanitatis et racione predestinacionis Filius Trinitatis. — In oppositum est Magister in littera dicens, quod Christus, quamvis dicatur esse$_2$ de Spiritu S., non tamen dicitur Spiritus S. filius.

Notandum, quod hominem Christum fecit Pater, Verbum et Spiritus S., cum opera Trinitatis ad extra sunt indivisa; et iuxta

---

[3]) *D: ordo mutatus in I.* — [4]) *I: om. D.* — [5]) *D:* adoptavit *I.* — [6]) *D:* incarnacionis *I.*

Digitized by Google

illam faccionem homo Christus sive humanitas Christi est eodem modo a tota Trinitate, sicut quilibet alius homo. Item: hominem Christum secundum graciam predestinacionis adoptavit tota Trinitas, sicut quemlibet alium hominem predestinatum, et racione faccionis sive creacionis omnium hominum dicitur || quelibet divina persona || I
'Pater' iuxta illud Deuteron. 32°: »Numquid non ipse est Pater 144 C
»tuus, qui possedit et creavit te et fecit?« Sunt autem cause, quare Christus non dicitur Filius Trinitatis: 1ª, ne sequeretur confusio relacionum; 2ª, ne nomen Patris ad plures transeat personas et iterum sequatur confusio; 3ª[7], ne videatur Christus esse pura creatura: non ergo Christus dicitur filius Spiritus Sancti, nec sui ipsius, nec tocius Trinitatis. Unde Magister facit magnam difficultatem, quare cum dicatur 'Christus natus et conceptus de Spiritu S.', non dicitur 'filius Spiritus S.' sicut dicitur 'filius Marie Virginis', ex eo, quia conceptus est in Maria Virgine, et natus est ex ea. Sed pensando solum has preposiciones ‚de' et 'ex'[8] faciliter difficultas tollitur. Nam cum dicitur 'Christus est conceptus de Spiritu S.' ly. 'de' dicit causam efficientem hominis Christi, et non causam materialem ex eo, quod Christus homo non est de Spiritu S, ut de Maria, sic, quod pars Spiritus S. vel totus Spiritus S. in Christi humanitatem conpositive concurreret: hoc est enim inpossibile, ut notum est. Sed cum dicitur 'Christus natus est ex Maria Virgine', ly. 'ex' dicit causam materialem Christi hominis eo, quod humanitatis Christi sangwis Virginis, qui est vel fuit pars Virginis, fuit materia, ex qua corpus sacratissimum est factum. Unde si ly. 'ex' aliquando additur respectu Dei vel alterius[9] persone divine, tunc non signat causam materialem, sed causam efficientem, ut ibi Roman. 11°: »Ex quo omnia«, aliquando causam originis sive personam ut ibi: »Qui ex Patre Filioque procedit.« Et istam distinccionem insinuat Ambrosius in 2° libro de Spiritu S. dicens: »Quod ex | aliquo est, aut ex substancia, aut ex potestate | I
»est eius. Ex substancia, sicut Filius, qui a Patre, et Spiritus S., 144 D
»qui a Patre Filioque procedit. Ex potestate autem, sicut 'ex Deo »omnia'. Quomodo ergo et in utero habuit Maria ex Spiritu S.? »Si quasi ex substancia, ergo Spiritus S. in carnem et ossa con»versus est. Non utique. Si vero quasi ex operacione et potestate »eius concepit, quis neget Spiritum S. dominice incarnacionis esse »auctorem?« — Ecce hiis verbis ostendit Ambrosius, quod Christus homo non est de substancia Patris vel Spiritus S. per conversionem, ut est ex Marie Virginis sangwine, nec est de substancia Spiritus S. secundum humanitatem, quia[10] tunc secundum humanitatem[10] esset eternaliter consubstancialis, quod falsum est. Sed est de Spiritu S., quia ex operacione et potestate Spiritus S. a Virgine est conceptus. Et tunc ad 1ᵐ dicitur, quod quamvis in

---

[7]) *D*: 2ª *I*. — [8]) *D*: est *I male*. — [9]) *I*: alicuius *D*. — [10]) *D*: *verba* quia ~ humanitatem *om. I*.

Digitized by Google

oracione dominica nomine Pater designatur essencia divina et sic Trinitas, tamen non debet dici Christus filius Trinitatis propter causas assignatas. Unde notanter ipse Christus docens discipulos dixit: »Sic »orabitis: ‚Pater noster'« quasi diceret 'Vobis pertinet vocare quamlibet personam et Trinitatem Patrem racione sue creacionis, michi autem non congruit, ne in vobis fiat confusio personarum'. Et ex pari racione negatur consequencia in secundo argumento

<5.> *Utrum Virgo Maria debet dici mater Dei?* Et videtur, quod non, quia tunc esset causa Dei, cum omnis mater est causa prerequisita ad esse sui filii. Sed consequens falsum videtur esse, quia tunc Deus esset causatum et sic dependens et posterius aliquo, quod videtur esse inconveniens. In oppositum est vox Ecclesie dicens et cantans[11], quod ipsa est Dei genitrix.

‖ *I* Dicendum, quod questio est vera. ‖ Ad racionem uno
145 A modo negatur consequencia propter rudes et multiplicitatem consequentis, sed 2° et melius videtur debere concedi consequencia et consequens Et quando arguitur: tunc sequitur, quod Deus[12] esset causatum et dependens et posterius aliquo — conceditur consequencia. Nam Deus est homo et sic causatum et dependens et posterius divinitate. Sed ex illo non sequitur, quod Deus, ut huiusmodi, vel Deitas causaretur vel dependeret ab aliquo vel[2] esset[2] posterior[2] aliquo[2]; nec potest negari, quin Virgo Maria sit causa humanitatis Christi, sicut racio[13] probat[14]. Sed ex illo non sequitur, quod Virgo Maria sit causa divinitatis, quamvis sit causa Dei, quia Christi secundum humanitatem.

<Distinccio V.>

PReterea inquiri oportet, cum[1] ex premissis constet . . .

<1.> Ista *distinccio 5ª*, tractans de assumpcione humanitatis, 1° continet, quod persona non assumpsit personam; 2° quod divina natura non assumpsit humanam personam; 3° quod persona assumpsit naturam, quia Christus humanitatem; 4° quod Magister concedit, quod natura divina assumpsit naturam humanam, et sic natura divina dicitur vere incarnata; non tamen debet dici[1] natura divina caro facta, ne si illud dicatur, conversio sive mutacio nature in naturam dicatur.

---

[11]) *D*: cautus *I.* — [12]) *Codd.*: homo *add. I.* — [13]) *D*: *post* humanitatis *I.* — [14]) *D*: conprobat *I.* — [1]) *D*: *om. I.*

Digitized by Google

<2.> Super hiis sunt isti *versus*:

divina humanam
E non persona personam suscipit, ymmo
i. e. humanitatem filius[2] quia natura non assumpsit personam[3]
Naturam persona, nec hoc convertere debes.
humanam divine Christus[2]
In se naturam nature Filius unit,
propter[2] hoc[2]
Hinc incarnatam[4] naturam dicere vere
supple[2]: poteris[2] dicere[2]
Divinam poteris, sed | non, quod sit caro facta. | *I* 145 *B*

<3.> Queritur, ***utrum natura divina assumpsit naturam humanam.*** Videtur, quod non, quia tunc uniret sibi eam ypostatice sive personaliter, et per consequens unio nature divine ad humanam foret unio personalis. Consequens falsum et consequencia tenet ex diffinicione assumpcionis personalis. — In oppositum est Magister dicens, quod natura assumpsit naturam.

Dubitatur 2°, ***utrum Verbum personam assumpsit.*** Videtur, quod sic, quia Verbum humanitatem assumpsit, que quidem[5] humanitas est persona, igitur personam assumpsit. Consequencia tenet ab inferiori ad suum superius sine defectu. In oppositum est concors sanctorum sentencia et Magistri in littera.

Notandum pro istis duabus questionibus, quid est proprium[6] assumens, quid assumptum et quid assumpcio. Unde assumpcio sive assumere personale, de quo scriptura cum sanctis doctoribus loquitur, est duas naturas personaliter unire, i e. duas naturas facere unum suppositum vel personam — et ideo vocatur unio personalis. Et potest secundum tres gradus tripliciter intelligi: 1° pro[7] active principiare[8] huiusmodi unionem; et sic tota Trinitas assumpsit naturam humanam, de quanto univit eam ypostatice Verbo Dei. 2° capitur stricciùs principaliter pro activa causancia unientis, ut ipsum fiat eadem persona cum natura unita. Et sic natura divina univit vel assumpsit in supposito Verbi naturam hominis, quia fecit naturam hominis esse eandem personam, non eandem naturam, cum natura divina. 3° strictissime dicitur || assumere personale pro causancia persone, qua fecit naturam || *I* 145 *C* creatam esse idem personaliter sibi ipsi; et isto modo Verbum assumpsit hominem. Ex istis patet, quod assumens proprium est Filius Dei, assumptum vero humanitas, et per consequens assumens propriissimum est persona et assumptum propriissimum est natura. 2° patet, quod cum nulla assumpcio ypostatica sive personalis sit eterna, quod oportet assumptum solum esse creaturam. Omne enim huiusmodi assumere est efficere ydemptitatem unius

---

[2]) *I*: *om D.* — [3]) *D*: per se totam *I.* — [4]) *D*: incartam *I.* — [5]) *D*: quidam *I.* — [6]) *I*: primum *D.* — [7]) *D*: per *I errore.* — [8]) *D*: principarie *I pessime.*

Digitized by Google

ad aliud. Sed omne efficere est temporale; ergo cum assumptum non potest eternaliter prefuisse, patet, quod oportet assumptum esse solummodo creaturam, quia nulla alia persona nec alia natura est Christi humanitas, quam creatura[9].

Ex hiis patet responsio ad questiones: ad 1am respondetur concedendo, quod natura divina assumpsit naturam humanam 2° modo capiendo assumpcionem; et quando[10] infertur: 'igitur univit sibi eam personaliter', negatur consequencia.

Ad 2am questionem respondetur negando eam et ad argumentum respondetur negando consequenciam, cum idem sit, ac si sic[11] argueretur: 'Verbum fecit se esse hominem; et esse hominem est esse personam, ergo Verbum fecit se esse personam'. Nam antecedens est verum et[12] consequens inpossibile, cum tantum una persona, que absolute necessario est Verbum, poterit esse Verbum et per consequens cum Verbum non potest facere se illam[13] personam, patet, quod Verbum non potest facere se personam[14].

<Distinccio VI.>

Ex premissis autem emergit questio plurimum continens utilitatis . . .

<1.> Ista *distinccio 6a* est de hiis, que unionem divine nature et humane nature concomitantur. Et 1° continet, quod una
| 1 opinio dicit in Verbi incarnacione[1] | hominem quendam ex anima
145 D racionali et humana carne constitutum, ex quibus duobus omnis homo verus constituitur, et ille homo cepit esse Deus. 2° quod secunda opinio dicit hominem illum non ex anima racionali et humana carne subsistere tantum, sed ex natura humana et divina, i. e. ex tribus substanciis, sc. divinitate, carne et anima constare, et hanc Christum facere et unam tantum personam fuisse ante incarnacionem simplicem, sed in incarnacione factam conpositam ex divinitate et humanitate, nec est alia persona, quam prius, sed prius tantum Dei erat persona, nunc autem Dei et hominis. 3° continet, quod tercia opinio ponit personam ex naturis conpositam et hominem assumptum sive eciam substanciam aliquam ibi ex anima et carne conpositam vel factam negat, sed hec duo, sc. animam et carnem, Verbi persone vel nature unita dicit, ut non ex illis duobus vel tribus aliqua substancia vel persona conpo-

---

9) *D*: creaturam *I errorc.* — 10) *D*: *om. I.* — 11) *D*: sit *post* argueretur *I.* — 12) *Codd.*: per *add. I.* — 13) *D*: *post* personam *I.* — 14) *Codd.*: etcetera etc. *add. D.* — 1) *D*: incar *I.*

Digitized by Google

natur, sed illis duobus velut indumento Verbum est vestitum. Et ista in aliquibus proposicionibus patebunt in 7ª distinccione.

<2.> Propter quod pro ista distinccione et sequenti sunt isti duo *versus*:

6a[2] i. e. 7a[2] intelligencias[2]
F species habitus G tres ponit tibi sensus,
Quomodo dicatur Deus[3] ens, quod factus homo sit.

<3.> Quia iste opiniones intellectum simplicium obnubilant et tedium magnum ipsis simplicibus generant, ideo non est necesse ipsas multum discutere, sed quod tenent concorditer et katholice, illud ||| breviter explicare. Dicitur ergo breviter, quod iste tres opiniones in hiis quatuor veris punctis concordant: 1° quod ponunt tantum unam personam in Christo, ut evitent errorem Nestorii, qui in Christo posuit duas personas; 2° ponunt duas naturas contra errorem Euticianorum ponencium tantum unam; 3° ponunt duas naturas assumptas a Christo, carnem et animam, contra Manicheos negantes Verbum assumpsisse veram carnem. 4°[4] ponunt naturam assumptam non preextitisse ante asumpcionem contra errorem Origenis, qui (ut dicit b. Jeronimus) posuit animas omnium hominum in principio creacionis mundi fuisse creatas. Si ergo quis nequit difficultates opinionum circa benedictam incarnacionem discutere, quia difficile est, teneat puncta cum sancta Ecclesia et vivat bene et tunc intelliget. Unde Magister allegat Augustinum in De modo incarnacionis, qui dicit: »Si queritur, ipsa incarnacio quomodo facta sit, ipsum »Verbum Dei dico carnem factum, i. e. hominem factum, non »tamen in hoc, quod factum est, conversum atque mutatum, sed »carne, ut carnalibus congruenter appareret, indutum: ita sane »factum, ut ibi sit non tantum Verbum Dei et hominis caro, sed »eciam racionalis hominis anima; atque hoc totum et Deus dicatur »propter Deum et homo propter hominem. Quod si difficile intelligitur, mens fide purgetur a peccatis abstinendo et bona operando; »difficilia enim sunt hec«. Ecce sentencia bona Augustini. Vive ergo bene, qui vis incarnacionem concipere recte. Nam dicit Bernhardus: »Vis intelligere unionem? Esto sanctus et intel- »liges[5]«. Et Gregorius dicit: »Custodia mandatorum | aperit in- »telligenciam secretorum«.

I 146 A

I 146 B

<4.> Dubitatur hic, *utrum persona Christi sit conposita.* Et videtur, quod sic, ut dicit secunda opinio et multe auctoritates Augustini et Damasceni. — In oppositum est Richardus 2° principali q. 3ª dicens, quod persona Christi non est conposita.

Sciendum, quod secundum Richardum conpositum causatur ex partibus, ex quibus causatur actualis[6] subsistencia

---

[2]) *I*: *om.* *D.* — [3]) *D*: *om.* *I.* — [4]) *D*: primo *I errore.* — [5]) *D*: intelligens *I.* — [6]) *D*: auctualis *I.*

Digitized by Google

tocius et tamen ipse partes non habent propriam actualem existenciam in suo toto, sed subsistunt per actualem subsistenciam tocius. Unde dicuntur partes ideo actualiter subsistentes, quia totum ex illis conpositum actualiter subsistit. Et quia persona Christi non est conposita ex divinitate et humanitate eo, quod divinitas non potest esse pars alicuius, nam dicit Augustinus in Libro contra Maximinum: »Christus una persona est »gemine substancie, quia et Deus est et homo est, nec tamen »Deus pars huius persone dici potest, alioquin Filius Dei Deus »antequam susciperet formam servi, non erat totus et crevit, cum »homo divinitati accessit«. Ecce Deum dicit non esse partem illius persone. Ubi vult Augustinus, quod si Deitas esset pars, tunc non esset prius Christus ita perfectus, sicut post assumpcionem humanitatis, cum omne totum est qualibet parte sui perfeccius; eciam sequeretur, quod aliquid esset prius temporaliter persona Christi, quia Verbum, sive Deus esset prius persona Christi, si esset conposita: nam ipsa conponeretur solum temporaliter post incarnacionem et Deus eternaliter et per totum tempus usque incarnacionis instans ipsam precederet; ergo ex hiis videtur, quod
‖ I persona Christi non est proprie conposita. Vocando autem ‖ con-
146 C posicionem unionem naturarum in supposito, vere conceditur, quod Christus est conpositum ex divinitate et humanitate, sicut homo alius est conpositum ex spiritu et corpore. Pro quo sonat dictum Athanasii in Symbolo cum dicit: »Sicut anima racionalis »et caro unus est homo, ita Deus et homo unus est Christus« hoc est: sicut ex anima racionali, que est Spiritus, et carne unus est homo, ita ex Deitate et humanitate unus est Christus. Et patet, quomodo intelligendi sunt negantes Christi personam post incarnacionem esse[7] conpositam, quia primo modo. Alii vero concedentes oppositum in voce concipiendi sunt secundo modo.[8]

<Distinccio VII.>

Secundum primam vero dicitur Deus factus homo etc. . . .

<1.> Ista est *distinccio 7ª* ponens diversas responsiones et[1] quasdam questiones. Et 1° respondet iuxta [illam] primam opinionem, 2° iuxta 2am et 3° iuxta 3am et non potest certa summa propter diversitatem opinionum poni breviter.

<2.> Et hinc in precedenti distinccione in secundo *versu* dictum est:

---

[7]) *Ex conj.*; est *codd.* — [8]) *Codd.*: et cetera sequitur textus *add. D.* — [1]) *1*: ad *D.*

Digitized by Google

G tres ponit tibi sensus
i. a. aliquid,
Quomodo dicatur Deus ens, quod factus homo sit:

i. e. septima distinccio ponit tres intelligencias sive intellectus, quomodo dicatur Deus factus est aliquid, vel quomodo dicatur Deus factus est homo, et sic de aliis.

<3.> Dubitatur, ***utrum hec est vera: Deus est homo.*** Et dicitur, quod sic ex sacra scriptura. Et si arguitur: sequitur 'Deus est homo" igitur 'Deitas est humanitas', dicitur negando consequenciam; et si allegetur[2] regula Philosophi per locum a coniugatis, sicut ibi 'homo est animal', igitur 'humanitas est animalitas', respondetur, quod regula Philosophi tenet in essencialiter[3] subordinatis, secundum sub et supra. Et quia Deus non est essencialiter subordinatum homini, igitur non valet consequencia. Unde | *I* sicut non | sequitur 'album est dulce, igitur albedo est dulcedo', *146 D* sic in proposito. Humanitas enim Verbo Dei accidit, sive accessit, et non est Verbo Dei essenciale, cum Verbum Dei ante incarnacionem fuit sine illo. Ex quo patet, quod 'hic Deus est homo' non est predicacio essencialis formalis, cum humanitas non sit essencialis forma Dei, semper loquendo in supposicione simplici significativa sive essenciali et non personali, cum Christo, qui est singularis homo sive persona, eciam insit humanitas specifica; alias si non, sequeretur, quod 'iste homo' demonstrato Christo 'non esset per se essencialiter homo' et per consequens non assumpsit naturam[4] nostram, quod est contra sacram scripturam. Et dum queritur: hic est predicacio vera 'Deus est homo', ergo vel est essencialis vel accidentalis per sufficientem divisionem Aristotelis, hic dicitur negando consequenciam: ignorat enim Philosophus istam predicacionem 'Deus est homo' et dixisset eam desperatam, sicut illam 'homo est asinus', sicut et nunc dicunt gentiles et Judei. Sed fideles, quibus dignatus est illam veritatem Deus manifestare, concedentes 'Deus est homo' dicunt 'est predicacio secundum accidens, sed non accidentalis eo, quod humanitas non est accidens Verbi de aliquo genere, sed substancia accidentaliter, i. e. contingenter, unita suppositaliter Verbo Dei. Quibusdam autem placet, quod sit predicacio secundum esenciam ex eo, quod illa 'Deus est homo' signat, quod duplex essencia, sc. Deitas et humanitas, uniuntur in eodem supposito.

<4.> ***Utrum hec sit vera: Deus factus est homo?*** Dicitur, quod sic. Si arguitur: Deus factus est homo, igitur Deus factus est, dicitur, quod consequencia non valet; et || si arguitur: conse- ||| *I* quencia est bona, abest tercio adiacente, adest secundum adiacens, *147 A* dicitur uno modo quod ibi[5] non est copula per quam tercium, puta homo, adiaceret subiecto, sed 'factus est' est unum verbum

---

[2]) *I*: allegatur *D*. — [3]) *D*: essen *I*. — [4]) *D*: nostram *I*. — [5]) *Codd.*: est *add. I*.

Digitized by Google

circumlocutum, et sic non arguitur per regulam; sicut non sequitur 'hodie Sortes factus est bonus, igitur Sortes hodie factus est' posito quod heri Sortes fuisset malus, et hodie bonus. Sic ergo simpliciter illa conceditur: 'Deus factus est homo', que tantum valet, sicut Deus est humanitas, vel Deus assumpsit humanitatem sive hominem. Et pari racione conceditur illa: homo factus est Deus, que valet illam: humanitatem assumpsit Deus: illi autem, qui illam negant 'homo factus est Deus' volunt[6] trahere istum sensum, quod homo prius existens factus est Deus, qui sensus est falsus, quia inpertinens. Quidam autem ad illam 'homo factus est Deus' dant istam responsionem extortam, quod si hoc participium ‚factus' cadit ad totam locucionem, ut sit sensus 'factum est, ut Deus sit homo' tunc illa est vera; si autem ly. 'factus' est determinacio subiecti absolute, tunc hec est falsa, quia tunc inquit ista responsio: sequeretur, quod Deus esset factus, vel si esset determinacio predicati, tunc sequeretur, quod ille homo esset factus, quod (inquit ista responsio) est falsum, quia ille homo, cum dicat suppositum eternum, non est factus. Sed isti responsioni videtur obviare dictum Apostoli ad Galatas 4°, qui dicit Christum hominem factum ex muliere; et planum est, quod sequitur 'Christus
| I homo factus est ex muliere, igitur Christus homo | factus est': non
147 B enim potest dici, quod argueretur ibi cum distraccione eo, quod factum esse ex muliere non est distrahens terminus. Eadem opinio dicit, quod hec 'homo factus est Deus', si ly. 'factus' feratur ad totam locucionem, vera est, ut sit sensus 'factum est, ut homo sit Deus'. Si autem est determinacio subiecti vel predicati, falsa est. Sed dictum est iam, quod[7] hec est vera[8] simpliciter 'homo factus est Deus' sicut et eius conversa, sc. 'Deus factus est homo', que due equivalent illis duabus 'humanitatem assumpsit Deus et Deus assumpsit humanitatem'.

<5.> *Utrum hec sit vera: homo est predestinatus esse Filius Dei?* Si ly. 'predestinatus' inportat antecessionem respectu subiecti sub hoc sensu 'homo, antequam esset homo, previsus est esse Filius Dei'; si autem inportat antecessionem respectu predicati, tunc est falsa sub hoc sensu 'homo previsus est esse Filius Dei' antequam esset Filius Dei. Similiter ista: 'Filius Dei est predestinatus[8] esse homo' est vera, si ly. 'predestinatus' inportat antecessionem predicati; si autem subiecti, falsa est. Potest tamen sciolus sine illis distinccionibus propter primarium sensum verum illas proposiciones concedere; et quando infertur sensus falsus, consequenciam negare.

<6.> *Utrum hec sit vera: Filius Dei est predestinatus Filius Dei?* Dicitur, quod ad istum sensum est vera, propter verificacionem scripture, quod Filius Dei est predestinatus, ut inno-

---

[6]) *D*: voluit *I male.* — [7]) *D*: *om. I.* — [8]) *Codd.*: est *add. I.*

Digitized by Google

tescat hominibus esse filius Dei; sic enim in scriptura dicitur aliquid fieri, dum innotescit.

<7.> *Utrum Christus est homo Dominicus?* Pro[9] quo sciendum, quod Dominicus dicitur quasi Dominus[9] || per participacionem, et quia Christus ab eterno est Dominus et non ex tempore, inde videtur, quod non sit homo dominicus. Et quia Christus est duplicis nature, sc. divine et humane, inde quidam katholici tractatores dicebant, quod Christus secundum humanitatem est Dominus per participacionem. Sed iuxta aliam exposicionem Dominicus homo est idem, quod divinus; divinus autem inportat divinam participacionem, vel possessionem, sicut possessio Domini dicitur Dominica: neutrum autem istorum videtur conpetere Christo: primum non, quia est Dominus verus naturalis, secundum eciam non, quia est equalis Dominus Deo Patri. Unde Augustinus in Libro Retractacionum dicit: »Non video, utrum recte dicatur homo dominicus, qui est mediator Dei et hominum Christus »Jesus, cum sit utique Dominus, et hoc quidem, ut dicerem, aput »quosdam legi tractatores[10] katholicos, sed ubicunque hoc dixi, dixisse me nollem postea, quippe vidi non esse dicendum, quamvis »nonnulla racione posset defendi.« Ecce sentencia Augustini. Et Magister dicit: »Et licet dicatur homo Deus, non tamen congrue dicitur homo Dominicus«. *I* *147 C*

<Distinccio VIII.>

POst predicta inquiri debet, utrum de[1] natura[1] . . .

<1.> *Distinccio 8ª*[2], in qua Magister tractat de quibusdam predicatis convenientibus[3] naturis unitis. Et 1° continet, quod divina natura non debet dici nata de Virgine. 2° quod Christum bis natum esse dicimus et sic duas nativitates habuisse: unam eternam ex Patre, aliam temporalem ex matre; primam, quia Deus, secundam, quia homo; utraque tamen nativitas est unius Filii.

<2.> Unde[1] *versus*:

H nego naturam divinam Virgine natam,
Non incarnatam, | nec Christum bis nego natum. *I* *147 D*

<3.> Queritur, *utrum natura divina sit de Virgine nata.* Pro quo sciendum, quod Deum nasci de Virgine est Deum hominem assumere in utero Virginis in unitatem suppositi et sic

---

[9]) *Codd.*: *verba* Pro ∾ Dominus *in I errore iterata.* — [10]) *D*: tractans *I.* — [1]) *I*: *om. D.* — [2]) *D*: *om. I.* — [3]) *D*: que mentibus *I pessime.*

Digitized by Google

hominem sibi personaliter ydemptificare; et notum est, quod natura divina non sic hominem sibi personaliter in utero Virginis ydemptificavit.

<4.> *Utrum natura humana sit de Virgine nata?* Dicitur, quod non, quia nasci proprie est persone, non nature. Sed contra: Si homo natus est de Virgine, igitur humanitas nata est de Virgine et per consequens natura humana. Consequencia tenet, quia illa signant idem.

Hic est sciendum, quod licet isti termini 'humanitas', 'homo', 'natura humana' idem signant, refert tamen multicubi ponere unum vel reliqum more aliorum terminorum, quorum unus est concretus et alius abstractus. Concretum supponit aliquando pro persona personaliter, vel pro natura simpliciter; et hinc recipit formalem predicacionem cuiuscunque generis accidencium; abstractum autem abstractive tentum non suscipit formaliter nisi predicacionem per se et predicacionem secundum habitudinem abiciendo omnem formalem predicacionem suppositalem, ut humanitas non est qualis, vel quanta accidentaliter, nec agit nec patitur, sedet vel ditatur, sed predicaciones respectivas recipit: nam si humanitas esset alba, cum humanitas sit esse hominem, tunc esse hominem foret formaliter esse album et tunc, ut arguit Philosophus, homo [tunc] esset albedo. Et patet, quomodo Verbum humanitatem vel naturam
‖1 assumpsit humanam, non personam hominis.
148 A Verum tamen notandum, quod in materia de incarnacione doctores sancti utuntur isto termino 'humanitas' tamquam medio inter abstractum et concretum, ut Augustinus super Johannem Omelia 19ª dicit, quod Maria humanitatem genuit, que et in cruce passa est. Et in Enchiridion 29': »Illam«, inquit, »creaturam, quam Virgo concepit et peperit, quamvis ad »solam Filii personam pertinentem tota Trinitas fecit; inseparabilia »enim sunt opera Trinitatis« et indubie per illam creaturam intelligit substanciam humanam, que est humanitas, cum paulo ante dicit utramque substanciam, divinam sc. et humanam, esse filium unicum Dei Patris. Et sic de multis similibus, que omnia cum eis similibus intelligenda sunt, quod persone[4] Verbi Dei insunt huiusmodi predicata[5], secundum quod homo hoc est, quod humanitas est medium vel causa, secundum quam predicata huiusmodi insunt, ut non haberet, unde moreretur, gigneretur, temptaretur vel meritorie pateretur — et sic de aliis communicacionibus ydyomatum, nisi assumendo naturam hominis. Nec mirum de ista transsumpcione dispari in illa materia, cum solum Verbum Dei sit homo per accidens prius persona, quam homo, cum solum illa personalitas trahit sibi naturam singularem in suam ypostasim. Alie autem persone simul natura sunt cum suis formis singularibus. Ideo cum sic dico: homo passus est in cruce, multi fideles in-

---

[4]) *D*: sone *I*. — [5]) *D*: predicta *I*.

Digitized by Google

differentes sunt ad intelligendum illam passionem secundum Deitatem vel humanitatem, multi autem proniores ad intelligendum hoc secundum illam naturam, secundum quam habet subsistenciam | *I* et personam. Ideo racionaliter ordinaverunt sancti specialiter | in *148 B* illa materia ad destruccionem ambiguitatis huiusmodi et certificacionem sentencie pertinentis, quod abstractum limitaret ad sensum expositum; ut cum dicitur: 'Deus passus est', verum dicitur per communicacionem ydyomatum, quia sc. homo, qui est Deus, passus est. Et cum dicitur: 'Christus passus est secundum humanitatem', intelligitur, quod Christus homo passus est, cuius passionis causa est humanitas; et cum dicitur: 'humanitas patitur' intelligitur, quod homo secundum humanitatem patitur; omnes enim tales predicaciones accidencium absolutorum formales sunt suppositorum. Et patet, quod ad illum sensum in presenti distincione auctoritas Augustini De fide ad Petrum ca° 3° dicit, quod natura eterna atque divina non posset temporaliter concipi et nasci, sc. secundum suppositum Verbi[6], nisi secundum suscepcionem[6] veritatis humane, i. e. nature vere hominis. Amen[2].

<5.> *Utrum natura humana sit de Virgine nata?* Ista questio faciliter patet ex precedenti, quia dictum est, quod nature non est proprie nasci, sed persone, actamen si alicubi in sanctorum dictis invenitur dictum, quod natura humana est genita vel nata, debet intelligi, quod res, que est illa natura humana, sc. persona hominis, est sic genita vel nata; similiter dicendum est in aliis similibus, ut dicendo: natura humana est passa vel mortua, resuscitata vel vulnerata, intelligendum est, quod persona humana sic se habuit: huiusmodi enim predicaciones conveniunt principaliter et proprie supposito, et non nature.

<6.> *Utrum in Christo sint due nativitates?* Et dictum est secundum Magistrum, quod sic, quia unam habet eternam a Patre, et aliam temporalem a matre, propter quas dicitur bis natus; secundum primam dicitur natus eternaliter et iuxta secundam dicitur | natus temporaliter. Et videtur ex hoc, quod sicut || *I* Christus est duplex natura, sc. divina et humana, quia verus Deus *148 C* et verus homo, quod habet iuxta hoc duplicem nativitatem et duplex esse, sc. esse eternum secundum naturam divinam et esse temporale secundum naturam humanam.

<7.> *Utrum in Christo sunt due filiaciones?* Dicendum, quod iuxta illos, qui restringunt racionem filii ad suppositum vel personam, tunc tantum una est filiacio in Christo, sicut tantum inest sibi una personalitas ita, quod filiacio humana accidat filiacioni eterne, sicut singularitas hominis accidit personalitati divine; et sic filiacio humana in Christo non est filiacio, cum multiplicata filiacione multiplicenter et filii, sed est genitura temporalis. Et iuxta istam sentenciam, quam tenet S. Thomas cum aliquibus se-

[6]) *D*: *verba* Verbi ∾ suscepcionem *om. I.*

Digitized by Google

quacibus suis, solum est unica filiacio realis in Christo et alia racionis, qua sc. refertur ad matrem; est tamen filius matris realiter. Aliis autem videtur, quod est dare in Christo duplicem filiacionem, sicut et duplicem nativitatem; non autem duplicem personalitatem, cuius racio est, quia nasci sicut et mori conpetit persone Christi racione humanitatis et non per se primo nature. Unde Christi humanitas dependet a parente temporali, non sic autem personalitas absoluta, cum persona dicitur ethimoloyce per se una. Illa ergo non dependet relative ab extremo, nec ab actu temporali. ut nativitas, concepcio vel gignicio. Unde oportet dici, quod filiacio eterna accidentaliter[7] sit filiacio hominis, vel quod filiacio hominis non sit filiacio; secundum non est dandum, cum iste terminus | I 'hominis' vel 'humanus' non distrahit, primum | autem ex hoc vi-
148 D detur deficere, quod filiacio eterna non potest esse filiacio temporalis. Videtur ergo, quod Christus in se tot habet filiaciones, quot parentes, sicut Petrus tot habet proporciones duplas et similitudines, quot rebus ipse duplus vel similis est. Et sic quia Joseph fuit pater eius, ut patet ex testimonio beate Virginis, Luce 2°: »Ecce pater tuus et ego dolentes querebamus te«, patet, quod Christus habuit ad istum parentem vel nutricium filiacionem legittimam putativam, non autem fuit filius adoptivus, cum non potuit esse filius perdicionis et illa potencia vel inperfeccio presupponitur ad filium adoptivum; verum tamen est[8] predestinatus Filius Dei, ut dicit Apostolus ad Romanos 1°[9].

»Magister Johannes Hus, baccalarius sacre theologie formatus, de adoracione ymaginum hec scripsit«. *B*

»Ioannes Hus de adoratione et contra imaginum adorationem, tametsi iusto languidius«. *Opp.*

<Distinccio IX.>

PReterea investigari oportet, utrum caro Christi et anima una eademque cum Verbo adoracione debeant adorari . . .

<1.> Ista est *distinccio 9a*[1], in qua tractatur de quibusdam, que ex unione nature divine et humane videntur convenire ipsi nature humane. Et 1° continet ista distinccio, quod latria est cultus soli Deo debitus, qui grece dicitur theosebia, i. e. Dei cultus, vel eusebia, i. e. bonus cultus, latine vero dicitur pietas. 2° continet, quod preter latriam est duplex adoracio, sc. dulia et yperdulia.

---

[7]) *D*: accidit *I.* — [8]) *Codd.*: quod *add. I.* — [9]) *Codd.*: etc. *add. D. Sequentia 'incipit' ante IX. 3 inscribuntur.* — [1]) *Codd.*: 3ii libri Sentenciarum *add. Γ.*

Digitized by Google

Dulia, que potest pure creature exhiberi[2], yperdulia vero soli humanitati Christi eo, quod racione unionis ypostatice humanitas Christi est super omnem creaturam veneranda[3]. 3° continet, quod quidam dicunt humanitatem Christi non esse adorandam latria, sed[4] yperdulia. Alii autem dicunt ipsam cum Verbo una ||| esse[5] adoracione adorandam. ||| I 149 A

<2.> Unde[6] *versus*:

I[7] caro cum Verbo cultu veneranda sit uno.

<3.> Dubitatur, ***utrum aliqua pura creatura sit[8] adoracione latrie adoranda?*** Arguitur, quod[9] sic. Nam humanitas Christi est adoracione latrie adoranda, et ipsa humanitas Christi est pura creatura: igitur questio vera. — In oppositum[10] sic: omnis latria est adoracio soli Deo debita[11]: igitur nulli pure creature est exhibenda. Consequencia[12] tenet, quia ex opposito consequentis regulariter potest sequi oppositum antecedentis et antecedens patet ex diffinicione latrie. Dicitur enim[13] latria cultus soli Deo debitus.

Pro questione est notandum, quod adoracio idem est quod reverencia, que potest et bene et male fieri. Est autem adoracio triplex debite exhibenda, sc. latria[14], que soli Deo est debita, dulia, que est reverencia puris debita creaturis, et yperdulia, que est reverencia debita Christo, qui secundum duplicem naturam est simul creator et creatura. Sicut enim sunt aliqua incommunicabiliter in Deo, ut omnipotencia, omnisciencia et efficacissime omnivolencia cum ceteris proprietatibus Deo propriis[15]: sic aliqui sunt honores sibi appropriatissime tribuendi. Et ex alio latere[16] aliqua sibi analogice conveniunt, ut dominacio, potestas, dignitas[9] et similia.

Sic[17] correspondenter sunt duo modi adoracionum, personis honorabilibus tribuendi: primus soli Deo conpetit, qui[18] dicitur latria; secundus secundarie conpetit creaturis, in quantum relucet in illis[19] ymago Dei, sed principaliter conpetit Deo, ad cuius ymaginem creata sunt, ut homo et angelus — et ista adoracio vocatur dulia. | Honor autem humanitati Christi debitus vocatur[20] yperdulia | I
vel dulia superior. Et cum omnis talis honor exhibitus[21] creature 149 B
solum sibi conpetit, in quantum ad ymaginem et similitudinem Dei[22] facta est, patet, quod tali[23] reverencia Deus sit[24] principaliter honorandus et secundarie creature racionales, ut virtutes et digni-

---

[2]) *Codd.*: exhibere *Γ*. — [3]) *Codd.*: adoranda *Γ*. — [4]) *Codd.*: sicut *I male*. — [5]) *Codd.*: *post* adoracione *Γ*. — [6]) *Codd.*: *om. IΓ*. — [7]) *Codd.*: *om. Γ*. — [8]) *Codd.*: fit *Γ*. — [9]) *Codd.*: *om. Opp.* — [10]) *Codd. Opp.*: arguitur *add. B*. — [11]) *Codd. Opp.*: dedita *B*. — [12]) *Codd. Opp.*: *post* tenet *B*. — [13]) *Codd.*: *om. Opp. Γ*. — [14]) *Codd. Opp.*: *om. I*. — [15]) *Codd. Opp.*: proprie *B*. — [16]) *Codd. Opp.*: latrie *ID* (*sed corr.*) — [17]) *Codd. Opp.*: suo modo sunt et *add. BM*. — [18]) *Codd.*: quia *Opp.* — [19]) *Codd. Opp.*: eis *Γ*, ipsis *M*. — [20]) *Codd.*: *post* yperdulia *B Opp.* — [21]) *Codd.*: debitus *Opp. BM ex corr.* — [22]) *Codd. Opp.*: *om. Γ*. — [23]) *Codd. Opp.*: talis *D*. — [24]) *Codd.*: fit *Γ*, *post* principaliter *Opp. B*.

Digitized by Google

tates, participant. Et istud pretendebat Salvator dicens dyabolo[25] Matthei 4°: »Dominum Deum tuum adorabis« sc. latria »et illi »soli servies« sc. principaliter dulia.

Et patet, quod ydolatria committitur dupliciter, sc. active et passive. Active sc. per illum, qui exhibet honorem Deo[26] debitum creaturis, sive latria sive dulia creaturam principaliter adorando. Passive[27] autem assumendo vel aspirando[27] ad honorem Deo debitum. Et sic omnis superbus et per consequens omnis peccans mortaliter est ydolatra, tum quia in amore prefert aliquam creaturam creatori, tum eciam, quia superbiendo aspirat, ut non subiciatur superiori, quod Deo est proprium. Et utroque modo dyabolus ydolatravit: 1° nolendo subici Deo, 2° volens adorari[28] se a Christo.

2° notandum est[29] secundum Originem super Exodi 2° super illo textu »Non adorabis ea neque coles«, quod adoracio et cultus differunt. Nam dicit[30]: »Cultus pertinet ad »affectum mentalem, sed adoracio ad reverenciam corporalem. »Colere[31]« inquit »est toto mentis affectu et studio illi, quod colitur, »mancipari. Sed adorare potest quis invitus vel fictus, faciendo »signa sensibilia sine mentis correspondencia«. — Potest autem adoracio fieri multipliciter tam opere quam sermone. Opere caput inclinando, corpus incurvando, genu flectendo, brachia extendendo, || manus expandendo, totum corpus prosternendo, capucium
I 149 C deponendo, turificando, offerendo, sacrificando vel aliud simile faciendo, quod variacio hominum adinvenit. Fit autem adoracio communiter: 1° nunc[32] peccata confitendo, nunc orando, nunc gracias agendo, nunc laudando. Primum fit ad malum habitum amovendum[33], secundum ad bonum futurum adquirendum, tercium[34] ad bonum habitum reconpensandum[35], et quartum[36] ad Deum pro continuacione benevolencie debite collaudandum.

Istis[37] notatis *conclusio* sit ista: Caro Christi sive humanitas Christi in se considerata non est adoracione latrie adoranda. Patet ista conclusio per Glossam super illud Psalmi: »Adorate »scabellum pedum eius« que dicit: »Caro Christi non est adoranda »illa[38] adoracione latriie, que soli Deo debetur. Actamen caro Christi, »quia est Verbo unita suppositaliter, est yperdulia adoranda«. Et hoc innuit auctoritas Augustini, ostendens exemplariter[39], quomodo purpura vel dyadema regis, ut sunt separata a rege, non sunt adoranda, sed coniuncta[40] regi; hoc est, quia rex in illis adoratur. Sic humanitas Christi in se considerata per intellectum,

---

[25]) *Codd. Opp.*: *om. I.* — [26]) *Codd.*: *om. Opp.* — [27]) *Codd. Opp.*: *verba* passive ~ aspirando *om. B, in marg. add. M.* — [28]) *Codd.*: *post* se *Opp.* — [29]) *Codd. Opp.*: est *add. B.* — [30]) *Codd.*: quod *add. BM Opp.* — [31]) *Codd.*: enim *add. Opp. BM.* — [32]) *Codd. Opp.*: *om. Γ.* — [33]) *Codd. Opp.*: admovendum *Γ.* — [34]) *Codd. Opp.*: 3° *Γ.* — [35]) *Codd. Opp.*: compescendum *Γ.* — [36]) *Codd. Opp.*: 4° *Γ.* — [37]) *Codd. Opp.*: Item *I.* — [38]) *Codd.*: *om. Opp.* — [39]) *Codd.*. exemplar *BM Opp.* — [40]) *Codd. Opp.*: coniuncte *Γ*, comunicata *I male.*

Digitized by Google

quamvis non separata realiter, non est adoranda latria, quamvis Christus homo est adoracione latrie adorandus.

Conclusio 2ª: non licet adorare ymaginem Salvatoris latria. Probatur: non licet alicui adorare ymaginem Salvatoris[42] adoracione sibi indebita. Et quia omnis latria est adoracio indebita ymagini Salvatoris, sequitur veritas probanda. Minor sic arguitur[43]: omnis adoracio latrie est soli Deo debita. Nulla adoracio soli Deo debita debetur ymagini Salvatoris, cum nulla talis ymago sit[44] Salvator. Ergo minor vera. Item: eo ipso, quod quis adorat latria, confitetur illud[45] essencialiter esse Deum. Ergo si licet alicui adorare ymaginem Salvatoris latria, licet ei confiteri ymaginem talem esse[46] essencialiter Deum. Et cum eo ipso[47], quo talis imago est[48], ipsa est essencialiter[49] aliud a Deo, sequitur, quod liceret[50] ei confiteri aliud a Deo esse Deum. | I 149 D

Item: omnis licita adoracio ymaginis Salvatoris est dulia[51]. Nulla dulia est latria; ergo nulla licita adoracio ymaginis Salvatoris est[51] latria[52]. Patet consequencia cum minori et assumptum per hoc, quod omnis licita adoracio ymaginis Salvatoris est adoracio debita creature. Patet eciam ista conclusio ex precedenti conclusione. Nam si humanitas, ut huiusmodi, non est adoranda latria[53] nec ymago Christi. Patet eciam[54] ista sentencia per Holgot super illo[55] textu: »Omnibus mobilibus mobilior est Sapiencia.« Sapiencie 7°. »Non« inquit, »docendi sunt simplices, ut sic in la»pidibus et[56] lignis[57] Deum adorent, propter similitudinem ad ydo»latriam, quamvis possit homo adorare Deum sub pia intencione »in quacunque re sine peccato, quia cum habere possit speciem »mali, melius est a talibus adoracionibus abstinere.«

Item: super illo textu 'Infelices autem sunt' etc. Sapiencie 13° dicit: »Quia in hac leccione vituperantur adoratores[58] ymaginum, »sit ista dubitacio literalis '*utrum liceat Christianis aliquas yma»gines adorare?*' Et videtur quod non, quia Exodi 2° dicitur: »Non facies tibi ymaginem neque ullam similitudinem.« Si non licet »facere, multo forcius non licet adorare. Item: de nullo alio vitu»perantur in scriptura[59] ydolatre, nisi quod adoraverunt opus ma»nuum suarum, sicut patet in hac leccione. Sed ymagines sunt »opera manuum hominum, de auro, argento, lignis et lapidibus: »ergo non licet illas[60] adorare. Item in Canone scripture nichil »tale legitur esse doctum. Ergo supersticiosum videtur tales yma»gines introducere[61]. | I 150 A

---

[42]) *Codd. Opp.*: *om.* Γ. — [43]) *Codd.*: *om. Opp. B; M add. in marg.* — [43]) *Codd.*: *post* sic *B*; etc. *Opp.* — [44]) *Codd.*: est *BM Opp.* — [45]) *Codd.*: *post* essencialiter *Opp.; in M corr.* — [46]) *Codd.*: *post* essencialiter *Opp. B.* — [47]) *Codd. Opp. post* quo Γ. — [48]) *Codd. Opp.*: *om.* Γ. — [49]) *Codd.*: *post* ipsa *Opp. M.* — [50]) *Codd.*: licet *Opp* — [51]) *Codd. Opp.*: *verba* dulia ∾ est *om.* Γ. — [52]) *Codd. Opp.*: *om. cum* est *B, M add. in marg.* — [53]) *Codd. Opp.*: latrie Γ. — [54]) *Codd.*: ex *Opp. B.* — [55]) *Codd. Opp.*: *post* textu *I.* — [56]) *Codd. Opp.*: vel in Γ. — [57]) *Codd. Opp.*: ligno Γ. — [58]) *Codd. Opp.*: adoraciones *IΓ.* — [59]) *Codd. Opp.*: scripturis sacris *post* alio *M.* — [60]) *Codd. Opp.*: eas Γ. — [61]) *Codd.*: etc. *add. Opp.*

Digitized by Google

»Ad oppositum est ritus Ecclesie et Damascenus 4° Sen-
»tenciarum ca° 8°, quod intitulatur 'de sanctis ymaginibus'.
»ubi allegat dominum Basilium dicentem, quod honor ymaginis[62]
»ad prototipum[63] pervenit, i. e. ad exemplar. Subdit ultra dicens:
»ad istam questionem respondet S. Thomas super 3° libro distinc-
»cione 9ª[64], quod ymago potest dupliciter considerari: vel secundum
»quod est res quedam, vel secundum quod est ymago. 1° modo
»nullus honor sibi debetur, sicut nec ligno vel[65] lapidi. 2° modo
»idem motus est in ymaginem[66] et[67] ymaginatum: et ideo idem
»honor et unus honor[68] debetur ymagini et illi, cuius ymago est[69].
»Sed contra istam responsionem obicio 1° quia latria honor soli
»Deo debitus est; sed nulla ymago Deus est: ergo nulli ymagini
»debetur talis honor. Ergo contradiccionem includit dicere[70], quod
»latria sit honor soli Deo debitus et tamen debeatur ymagini Christi
»et Christo. Si quidem idem honor debetur ymagini Christi et Christo,
»idem honor debetur lapidi et Christo et per consequens idem honor
»debetur Deo[71] et creature. Preterea: qui [adorat[72] et[72]] honorat[73]
»aliquid honore latrie, confitetur[74] illud esse Deum. Ergo si aliquis
»posset[75] licite honorare[76] ymaginem cultu latrie, potest protestari
»et confiteri aliud a Deo esse Deum[77]. Ideo aliter potest dici, quod
»nulla adoracio debetur ymagini nec licet adorare ymaginem.

»Vera enim adoracio consistit in spiritu[78], devocione et amore
| I »sum|mo et istam[79] nullo modo debemus in aliquam creaturam
150 B »dirigere. Quia tamen[80] propter ymaginem Christi excitamur ad
»adorandum Christum et coram ymagine adoracionem nostram fa-
»cimus, dicitur large sumendo, quod ymaginem adoramus Unde
»videtur michi dicendum[81], quod nec adoro ymaginem Christi,
»quia signum nec quia ymago Christi, sed adoro Christum coram
»ymagine Christi, quia est[82] ymago Christi et excitat me ad ado-
»randum Christum. Et sic expono Johannem Damascenum
»libro 4°[83] ca° 8°, ubi videtur docere[84], quod ymagines[85] sanc-
»torum debent adorari. Hoc intelligo[86] sic, quod propter ymaginis
»representacionem licet michi coram ymagine sanctum. cuius est.
»orare[87]. Et eodem modo intelligo[86] S. Thomam et Basilium
»et totum Ecclesie ritum. Nec video bene esse dictum, quod eodem
»honore honoretur[88] ymago et Deus, cuius est ymago«. Hec
Holgoth.

---

[62]) *Codd. Opp.*: virginis *Γ pessime.* — [63]) *Opp.*: prototicum *Codd.* — [64]) *Codd.*: 4 *Opp.* - [65]) *Codd.*: nec *Opp. B, in M corr.* — [66]) *Codd.*: ymagine *Opp.* — [67]) *Codd. Opp.*: vel *I.* — [68]) *Codd.*: *om. Opp. B.* — [69]) *Codd.*: *ante* ymago *Opp. M.* — [70]) *Codd. Opp.*: *om. Γ*, diceretur *I.* — [71]) *Codd. Opp.*: creatori *Γ male.* — [72]) *Codd. Opp.*: *om. ΓI.* — [73]) *Codd. Opp.*: honorant *Γ.* — [74]) *Codd. Opp.*: confitentur *Γ.* — [75]) *Codd Opp.*: possit *I.* — [76]) *Codd. Opp.*: adorare *Γ.* — [77]) *Codd. Opp.*: Hec est vera responsio, que debet teneri *add. B.* — [78]) *Codd. Opp.*: et *add. Γ.* — [79]) *Codd.*: ista *I Opp.* — [80]) *Codd. Opp.*: non *Γ.* — [81]) *Codd. om. Opp. B.* — [82]) *Codd. Opp.*: *post* ymago *B.* — [83]) *Codd.*: Sentenciarum *add. B Opp.* — [84]) *Codd. Opp.*: dicere *Γ.* — [85]) *Codd. Opp.*: *post* sanctorum *I.* — [86]) *Codd. Opp.*: intelligendo *I.* — [87]) *Codd. Opp.*: adorare *B.* — [88]) *Codd. Opp.*: honoratur *I.*

Digitized by Google

Ecce iste doctor plane tenet, quod ymago Christi non est latria adoranda; et consequenter[89] nec alie ymagines sunt adorande. Et pro isto est[48] b. Gregorius in Registro 9°[90] epistola 69ª scribens ad Serenum episcopum[91]: »Perlatum »ad nos fuerat, quod inconsiderato zelo succensus sanctorum yma- »gines sub hac quasi excusacione, ne adorari debuissent, con- »fregeris. Et quidem quia eas adorari vetuisses omnino laudamus, »fregisse vero reprehendimus. Aliud enim est picturam adorare, »aliud per picture historiam quid adorandum addiscere.« Idem ibidem libro 10° epistola 30ª ad eundem episcopum sic scribit[92]: »Si quis ymagines facere voluerit, minime prohibe, adorare »vero ymagines modis omnibus || omnino[93] veta. Sed hoc sollicite | I »fraternitas tua admoneat, ut ex visione rei geste ardorem[94] con- 150 C »punccionis percipiant[95] et[96] in[96] adoracione solius Trinitatis proster- »nantur.« Eadem sentencia patet ibidem libro 14°[97] epistola 45ª.

Item[48] S.[48] Clemens[48] in Itinerario: »Ymagines visi- »biles nos ad honorem invisibilis[98] Dei adoramus, quod certissime »falsum est; si enim vere velitis ymaginem[99] Dei colere, homini[100] »bene facientes veram in eo Dei ymaginem coleretis. In omni »enim homine est ymago Dei, non tamen in omnibus Dei simili- »tudo est, sed ubi benigna[101] est anima[102] et mens pura. Si ergo »vere velitis honorare ymaginem Dei, nos vobis, quod verum est, »aperimus[103], ut homini[104], qui ad ymaginem Dei factus est, bene »faciatis, honorem et reverenciam deferatis, esurienti cibum, sicienti »potum, nudo indumentum, egro ministerium, peregrino[105] hospi- »cium et in carcere posito necessaria ministretis. Et hoc est quod »vere delatum putabitur. Hec autem in tantum ad honorem Dei »cedunt, ut qui ista non fecerit, si[106] potuit, contumeliam ymagini »divine intulisse credatur. Quis enim iste[107] honor Dei[108] est per »lapideas et ligneas formas discurrere et[109] inanes[110] atque ex- »animes[111] figuras tamquam numina[112] adorare et hominem, in »quo vere ymago[113] Dei est, spernere? Ymmo pocius certi estote, »quod si quis homicidium facit aut adulterium et quidquid in »homine vel[114] pene vel[114] iniurie geritur[115], in hiis omnibus »ymago[116] Dei violatur[117].« Hec S. Clemens. Ad idem est De-

---

[89]) *Codd.*: per consequens quod *Opp.* — [90]) *Codd.*: *om. Opp.* — [91]) *Codd.*: in hec verba *add. B Opp.* — [92]) *Codd. Opp.*: sic *B male.* — [93]) *Codd. Opp.*: *om. B* — [94]) *Codd. Opp.*: adorent *I pessime.* — [95]) *Codd.*: participent *B Opp.* — [96]) *Codd. Opp.*: 2m *pessime.* — [97]) *Codd.*: 4 *Opp. errore.* — [98]) *Codd. Opp.*: invisibili *B.* — [99]) *Codd. Opp.*: *post* Dei *I.* — [100]) *Codd. Opp.*: *om. B.* — [101]) *Codd. Opp.*: *post* est *I.* — [102]) *Codd. Opp.*: nam *B pessime.* — [103]) *Codd. Opp*: apponimus *DΓ.* — [104]) *Codd. Opp.*: hominem *DI.* — [105]) *Codd. Opp.*: peregro *B.* — [106]) *Codd.*: qui *Opp.* — [107]) *Codd.*: *post* Dei *Opp.* — [108]) *Codd. Opp.*: *post* est *I.* — [109]) *Codd. Opp.*: ut *I errore.* — [110]) *Codd. Opp.*: inane *I.* — [111]) *Codd Opp.*: examines *I.* — [112]) *Codd. Opp.*: in anima *Γ male.* — [113]) *Opp.*: *post* Dei *Codd.* — [114]) *Codd.*: aut *Opp.* — [115]) *Codd.*: agitur *Opp.* — [116]) *Codd. Opp.*: *post* Dei *DI*, ymaginem *Γ.* — [117]) *Codd. Opp.*: violat *Γ.*

Digitized by Google

|*I* cretum De consecr. dist. 3ª caº 'Ve|nerabiles', quod
150 D ymaginibus non debemus servire nec in illis spem ponere.

Ecce ex iam dictis patet, quod non sunt ymagines adorande. Scribit eciam Epiphanius Ciprianus[118] ad Johannem Constantinopolitanum[119] in epistola, quam b. Jeronimus transtulit et ponitur inter epistolas suas 51ª[120] et[120] illam[120] sic scribit: »Inveni«, inquit episcopus, »velum pendens in foribus »ecclesie, tinctum atque depictum ymagine Christi crucifixi. Cum ergo »vidissem in ecclesia Christi contra auctoritatem scripturarum ho»minis pendere ymaginem, scidi velum et magis dedi consilium »custodibus eiusdem loci, ut pauperem mortuum eo obvolverent »et efferrent.« Et sequitur[121]: »Precipue[122] in ecclesia Christi huius»modi vela, que[121] contra religionem nostram veniunt[48], non ap»pendi.« Hec ille.

Ex dicto b. Gregorii habetur, quod precipit[123] omnibus modis omnino ymagines[124] <non> adorare; et 2º habetur, quod in adoracione solius Trinitatis prosternamur.

Ex dicto autem b. Clementis habetur, quod homo est ymago Dei pocior quam lignea vel[48] argentea[48]. Et sic foret homo pocius quam ymago huiusmodi adorandus[125].

Sed contra dicta instatur: nam iuxta illud Psalmi 98ⁱ: »Adorate scabellum pedum eius« secundum Nic. de Lira, i. e. archam, que figurabat humanitatem Christi[126]; igitur licet ymaginem adorare. Item: ad Hebreos 11º refert Apostolus, quod Iacob fide moriens singulos filiorum Ioseph benedixit et adoravit fastigium virge eius[48] Ecce dicit adoravit fastigium, i. e[127]
||*I* summitatem virge loseph, figurantis regnum || Christi[128]. Item:
151 A populus Israeliticus adoravit serpentem eneum, qui Christum figuravit; ergo[129] . . . Item: Abraham legitur adorasse hominem Genesis 18º[130]. Item: canit Ecclesia 'Tuam crucem adoramus, Domine!' Item: canit Ecclesia in die Palmarum coram ymagine crucifixi: 'Ave, rex noster!'

Et arguitur pro illa[131] parte sic: Licet honorare[132] eodem osculo, genuflexione, eadem capitis inclinacione ymaginem crucifixi, sicut Christum. Sed illud osculum, genuflexio et capitis inclinacio sunt latria sive adoracio: ergo licet eadem adoracione adorare Christum et ymaginem eius[133].

---

[118]) *Codd.*: episcopus *Opp.* — [119]) *Codd.*: Hierosolimitanum *Opp.* — [120]) *Codd.*: quam *Opp.*, 51 *Γ*, et illam *D.* — [121]) *Codd. Opp.*: *om. I.* — [122]) *Codd. Opp.*: precipe *I.* — [123]) *Codd.*: prohibet *Opp.* — [124]) *Codd. Opp.*: non *add. Γ.* — [125]) *Codd. Opp.*: obiecciones contra illam sentenciam *add. B.* — [126]) *Codd.*: *om. Opp. ΓB.* — [127]) *Codd. Opp.*: *om. B.* — [128]) *Codd. Opp.*: Dei *Γ.* — [129]) *Codd.*: igitur etc. *Opp.* — [130]) *Codd. Opp.*: ergo etc. *add. Γ.* — [131]) *Codd. Opp.*: eadem *Γ.* — [132]) *Codd.*: adorare *Opp.* — [133]) *Codd. Opp.*: Solucio quomodo debent intelligi *add. B.*

Digitized by Google

Ad auctoritates dicitur, quod non illa signa, sed signata per illa signa$_{134}$ adoraverunt, sicut Holgoth dicit: »Unde sicut patres »antiqui bibebant aquam de petra et manducabant de manna et non »adoraverunt illa, sed credebant$_{135}$ futurum Christum, de quo bibe- »bant et manducabant« dicente Apostolo 1ª Corinth. 10°$_{136}$: »Omnes eandem escam spiritualem manducaverunt et omne seundem »potum spiritualem biberunt. Bibebant autem de spirituali conse- »quente eos petra: petra autem erat Christus«. Sicut$_{137}$ adoraverunt Christum in signo patres Veteris Testamenti, sic$_{138}$ nos adoramus Christum in signo et non signum$_{138}$. Unde$_{139}$ omnia illa$_{140}$ debent exponi ad signatum et non ad signum$_{139}$. Unde dicens ecclesia hec verba: »Ave rex noster«, non adorat ipsam ymaginem cum hiis verbis, cum non dirigit$_{141}$ illa verba ad ymaginem et specialiter nec intencionem, sed ad suum signatum. Similiter cum dicit: »Tuam crucem adoramus, Domine«, dirigit verba ad Christum, signans, quia ipsum Christum crucifixum adorat per | crucem. | *I 151 B*

Et pro argumento notandum$_{142}$ est, quod, ut supra dicitur secundum Origenem, adoracio consistit in spiritu, devocione et amore summo. Quod innuit Salvator dicens Johannis 4°: »Veri »adoratores adorabunt te in spiritu et veritate. Nam et Pater tales »querit, qui adorent eum in spiritu et veritate$_{142}$. Spiritus$_{143}$ est »Deus et eos$_{143}$, qui$_{144}$ adorant eum, in spiritu et veritate$_{144}$ oportet »adorare«.

Unde sicut latria, que debetur soli Deo racione summe bonitatis, potencie, maiestatis et dominii, sumitur tripliciter. Aliquando pro eo, quod exhibetur in obsequium, ut est sacrificium, genuflexio, oracio, decapuciacio$_{145}$ et sic de aliis. Aliquando vero$_{48}$ sumitur pro exhibicione huismodi munerum. Tercio pro habitu, quo exhibetur obsequium aliquod huiusmodi. 1° modo latria est materia virtutis; 2° modo$_{146}$ actus; 3° modo$_{146}$ virtus. Pari modo adoracio$_{147}$ sumitur tripliciter et nullo istorum modorum$_{148}$ debetur ymagini, sed ymaginato

Ex quo$_{149}$ patet, quod quamvis coram ymagine Christi vel alia cuiuscunque sancti licite possunt$_{150}$ homines genu flectere, orare, offerre, candelas ponere et sic faciunt: non tamen in nomine ymaginis, sed in nomine illius, cuius est$_{151}$ ymago, illa debent facere, sicut et ymago non propter se, sed propter ymaginatum est coram hominibus sculpta, posita vel depicta. Secundo

---

[134]) *Codd.*: *om. Opp.* — [135]) *Codd.*: colebant *Opp.* — [136]) *Codd. Opp.*: 1° *B.* — [137]) *Codd. Opp.*: sic *I errore.* — [138]) *Codd. Opp.*: *verba* sic ∾ signum *om. Γ.* — [139]) *Codd.*: *verba* unde ∾ signum *om. Opp.* — [140]) *Codd. Opp.*: *om. B.* — [141]) *Codd. Opp.*: dirigat *Γ.* — [141]) *Codd. Opp.*: dicitur *B.* — [142]) *Codd. Opp.*: Nam et Pater tales querit *add. Γ; duodecim verba sequentia* Spiritus ∾ veritate *om. ID.* — [143]) *Codd. Opp.*: *verba* Spiritus ∾ eos *om. BΓ.* — [144]) *Codd. Opp*: *verba* qui ∾ veritate *om. B.* — [145]) *Codd. Opp.*: deprecacio *Γ.* — [146]) *Codd.*: *om. Opp.* — [147]) *Codd. Opp.*: *post* sumitur *ID.* — [148]) *Opp.*: primo *add. Codd.* — [149]) *Codd. Opp.*: *om. B.* — [150]) *Codd. Opp.*: *post* homines *ID.* — [151]) *Codd.*: *post* ymago *Opp.*

Digitized by Google

patet, quod non sequitur: ille homo coram ymagine orat: igitur ymaginem orat[152]. Similiter non sequitur: ille osculatur ymaginem, igitur ille osculo adorat ymaginem. Unde licet tale osculum sit[153] materia latrie, non tamen ipsum[154] est latria vel dulia. Sicut licet distribucio, qua homo distribuit uno[48] tempore[48] virtuose et alio
|| I tempore[155] viciose[156] temporalia, sit[157] materia operis virtutis, non
151 C tamen ipsa est virtus, cum omnis virtus sit[158] per se bona. Ex quo tercio patet, quod falsum est, quod adorans Salvatorem osculando ymaginem eius eadem adoracione, que est osculum, adorat[159] Salvatorem et ymaginem eius, cum nullum[160] tale osculum[159] sit adoracio, licet sit materia adoracionis. Quarto patet, quod licet fideli multa signa adoracionis exteriora coram ymagine Christi vel alicuius sancti facere, quibus non licet eas adorare, vel que non licet eis exhibere.

Patet istud[161] de peccatorum confessione, de[162] oracione obtinendi veniam peccatorum vel beatitudinem, de graciarum accione et aliorum diversorum munerum oblacione[163]. Unde quia ymago Christi vel alia alicuius[164] sancti non offert se nobis pro se, sed pro illo, cuius est ymago, ideo omnis reverencia, que fit vel exhibetur coram ymagine, illa exhibetur ymaginato.

Et[165] quoad[165] istud sonat[166] superius data auctoritas Basilii, que dicit, quod honor ymaginis ad prototipum[63], i. e. ad exemplar pervenit, quia honor factus coram Christi ymagine transit ad Christum, qui est exemplar ymaginis. — Sed obicitur sic: ymagines dicuntur sancte, igitur sunt adorande. Hic dicitur, quod non valet consequencia, quia pari racione quelibet biblia esset adoranda. Sicut enim littere sanctarum veritatum vel voces sunt sancte ex[167] hoc, quia[168] significant[169] sanctas veritates, ut patet de literis, quas vocamus sacram scripturam: sic ex pari ymagines dicuntur sancte ex eo, qnod significant[169] sanctos.

| I Et hinc est, quod Luciferi ymago vel Herculis non | dicitur
151 D sancta, quia significat non sanctum Luciferum vel non sanctum Herculem, si in infidelitate finivit, nec ymago Iude dicitur sancta, quamvis representet unum de discipulis[170] [Domini][171] Jesu Christi.

Qualiter autem adorandi sunt prelati aut[172] domini seculares, tactum[173] est superius, quia[173] caute, adoracione que dicitur dulia,

---

[152]) *Codd. Opp.*: honorat *Γ.* — [153]) *Codd. Opp.*: sit *add. I.* — [154]) *Codd.*: ipsa *omisso* est *Opp.* — [155]) *Codd.*: *om. Opp.* — [156]) *Codd. Opp.*: sua *add. Γ.* — [157]) *Codd. Opp.*: sicud *I errore.* — [158]) *Codd. Opp.*: *post* se *I.* — [159]) *Codd. Opp.*: *verba* adorat ∾ osculum *om. B.* — [160]) *Codd. Opp.*: tamen *I pessime.* — [161]) *Codd.*: ex *add. B Opp.* — [162]) *Codd. Opp.*: *om. B.* — [163]) *Codd. Opp.*: oblacionem *I.* — [164]) *Codd. Opp.*: *post* sancti *DI.* — [165]) *Codd. Opp.*: De quo *I.* — [166]) *Codd. Opp.*: *om. B*; *sequens* superius *post* data *exhibet I.* — [167]) *Codd. Opp.*: ad *Γ.* — [168]) *Codd.*: quod *Opp.* — [169]) *Codd. Opp.*: signant *DI.* — [170]) *Codd.*: apostolis *B Opp.* — [171]) *I*: *om. Codd. Opp.* — [172]) *Codd. Opp.*: vel *B.* — [173]) *Codd. Opp.*: *loco verborum* tactum ∾ quia *in Γ* dicendum quod *legitur.*

Digitized by Google

que secundum Augustinum 10° De civitate Dei est servicium, quod servus exhibet homini dominanti[174], in recognicionem sui dominii. Illa enim debetur creaturis, in quantum in eis relucet[175] ymago Dei, sed principaliter convenit Deo, ut dictum est, ad cuius ymaginem creata sunt, ut homo et angelus. Et de ista adoracione dicitur Genesis 21°[176]: »Serviant tibi populi et adorent te tribus!« Sic Abraham adoravit Genesis[177] 23°, Josue eciam adoravit angelum Josue[177] 5°. Et Mardocheus timens, ne[178] erraret in ista adoracione, noluit adorare Aman[179] superbissimum. Unde Hester[177] 13° dixit: »Scis, quia non pro superbia et contumelia, »aliquaque glorie cupiditate[180] fecerim hoc[181], ut non adoraverim »Áman[179] superbissimum. Libenter enim pro salute Israel eciam »vestigia pedum eius deosculari paratus essem, sed timui, ne ho»norem Dei mei transferrem ad hominem et ne quemquam adorem »excepto Deo meo.« Et Salvator Matthei[177] 4° dicit: »Dominum »Deum tuum adorabis et illi soli servies.« Et Johannes Evangelista cum voluit adorare angelum, prohibitus est. Unde Apoc. 19°: »Cecidi ante pedes eius (sc. angeli) ut adorem[182] eum et dixit »michi: 'Vide ne feceris: conservus[183] tuus sum et fratrum tuorum »habencium testimonium Jesu. Et sequitur: »Deum adora!« — Ecce, altissimum the||ologum de adoracione angelus[184] Domini informavit[185]. *I* *152 A*

Ex iam dictis potest patere, qualiter fidelis debet se in adoracione habere quoad Deum et consequenter ad eius[186] creaturas, cavens ab ydolatria et errore[187].

»Haec honorabilis vir Mag. Joh. Huss, Mag. artium, nec non Baccalaureus formatus, De adoratione imaginum conscripsit. Super 3 Senten.: dist. nona.« *Opp.*

»Hec honorabilis vir Mag. Joh. Huss universis Christi fidelibus de adoracione ymaginum ex sanctorum doctorum sentenciis fidelissime collegit et conscripsit. *B*

»Hec honorabilis vir Mag. Joh. Hus, Mag. arcium nec non baccalarius sacre theologie formatus, de adoracione ymaginum scripsit. *M*

---

[174]) *Codd. Opp.*: homini *add. Γ.* — [175]) *Codd. Opp.*: *post* quantum *DI.* — [176]) *Codd. Opp.*: 3° *Γ*, 27° *DI.* — [177]) *Codd.*: cap. *add. Opp.* — [178]) *Codd. Opp.*: *om. I.* — [179]) *Codd. Opp.*: Naaman *Γ errore.* — [180]) *Codd. Opp.*: cupiditatem *I.* — [181]) *Codd. Opp.*: hec *I.* — [182]) *Codd.*: adorarem *D Opp.* — [183]) *Codd. Opp.*: enim *add. I.* — [184]) *Codd. Opp.*: *post* Domini *B.* — [185]) *Codd.*: informat *Opp.* — [186]) *Codd.*: eas *Opp.* — [187]) *Codd. Opp.*: etc. etc. etc. Amen *add. Γ.*

Digitized by Google

<Distinccio X.>

Solet eciam <a quibusdam> queri, utrum Christus, secundum quod homo, sit persona . . .

<1.> Ista est *distinccio 10ª*, in qua tractatur de quibusdam, que videntur convenire Christo ex eo, quod includit naturam humanam in se. Et 1° continet, quod quidam dicunt Christum secundum hominem non esse personam, nec aliquid, nisi ly. 'secundum' sit expressivum unitatis persone. 2° continet, quod Christus non est adoptivus filius Dei.

<2.> Unde *versus*:

K super articulum quendam distingwe 'secundum'.
Christus adoptivus nullo modo filius extat.

Nota: primus versus sic intelligitur; supple: tu, lector, 'distingwe secundum' illam diccionem in sua significacione, quia in una significacione causabit sensum[1] verum[2] super quendam articulum, sc. istum 'utrum Christus, secundum quod homo, est persona'. Unde ly. 'secundum' aliquando exprimit condicionem vel proprietatem divine nature, ut ibi: 'homo Christus, secundum quod Deus, creavit mundum', aliquando exprimit condicionem nature humane, ut ibi: 'Christus secundum mortem redemit', aliquando exprimit unitatem persone, ut ibi: 'Christus, secundum quod homo, est Deus', aliquando habitum, ut ibi: 'Christus secundum virtutes est bonus', aliquando causam, ut ibi: 'Christus secundum quod Deus est aliquid,' i. e. Deitate est aliquid, que est causa omnium factorum. »Cuius distinccionis«, inquit Magister in littera, »racionem diligenter lector advertat, atque »in sinu memorie recondat, ne eius confundatur sensus, cum de | *I* »Christo | sermo occurrerit.«

152 B <3.> Dubitatur, *utrum Christus secundum quod homo sit persona*. Respondet Magister, quod si ly. 'secundum' dicit unitatem persone, quod tantum valeat: Christus, secundum quod humanitas ei unitur, est persona; tunc est proposicio vera. Unde, qui timent concedere illam 'Christus secundum quod homo est persona', timent hoc, ne cogantur concedere, quod Christus sit accidentaliter vel contingenter persona, sicut accidentaliter vel contingenter est homo; 2° timent, ne cogantur concedere, quod Christus est duplex[3] persona, quia secundum quod Verbum est persona, et si concederetur, quod secundum quod homo est persona, videtur sequi, quod sit duplex persona. Item: si Christus secundum quod homo esset persona, tunc aliquid eternum conpeteret[4] Christo secundum quod homo, quia persona et non nisi eterna; consequens

---

[1]) *D*: secundum *I male*. — [2]) *D*: verbum *I male*. — [3]) *Codd.*: est *add. I.* — [4]) *D*: conpeteretur *I*.

Digitized by Google

falsum videtur, quia Christo secundum quod homo nichil eternum convenit; propter hec negant, quod Christus secundum quod homo est persona, quamvis concedunt, quod Christus secundum quod 'iste homo' est persona.

<4.> Dubitatur ulterius, ***utrum Deus adoptat aliquem in filium***. Dicitur, quod sic: nam omnes sancti dicuntur filii adopcionis. Unde adopcio transsumitur ad divina ex similitudine humanorum; homo autem dicitur aliquem adoptare in filium, secundum quod ex gracia dat ei ius in percipienda[5] hereditate, que sibi per naturam non conpetit; hereditas autem Dei est fruicio Dei, ad quam hereditatem nullus ex naturalibus pervenire potest et ideo, quando Deus alicui dat graciam, per quam meretur, ut sic habeat ius in hereditate, dicitur illum adoptare. Et scito, quod adoptacio convenit toti Trinitati, sed potest appropriari Patri[4], in quantum habet similitudinem cum proprio eius. Item scito, quod adopcio fit per Filium a Patre, prout ly. 'per' dicit causam mediam; nam per Filium Deus Pater multos in patriam duxit, ut dicitur Hebreorum 2° »secundum quod misit eum in mundum Salvatorem«. 2° fit adopcio per Spiritum Sanctum, ubi ly. 'per' vel dicit causam extra rem vel causam formalem; si primum, tunc convenit Spiritui Sancto, et ideo dicitur Ephes. 1°: »Signati estis Spiritu promissionis »sancto, qui est pignus hereditatis vestre«; si vero secundum, tunc sumus adoptati per caritatem, que est forma creature racionalis, qua est cara Deo. ‖ *I* *152 C*

<5.> Queritur ulterius[4], ***utrum conveniat omnibus creaturis adoptari?*** Et dicitur, quod non, nisi illis, que sunt capaces hereditatis eterne, ut sunt angeli et homines. Unde sicut beata fruicio solum debetur illis, sic et adopcio; et quia ipsa fruicio sicut excedit naturam humanam, cui datur, non ex debito, sed ex gracia, sic eciam datur angelis non ex debito sue nature, sed ex gracia; et per consequens convenit angelis adoptari.

<6.> ***Utrum Christus sit filius [Dei[5]] adopcionis?*** Dicitur, quod non, sicut non potuit esse filius perdicionis. 2° quia eternaliter conpetit ex natura sua, secundum quam nascitur a Patre, habere ius in hereditate paterna, quia omnia, que habet Pater, sua sunt, ut dicitur Johannis 17°. Unde hoc ius non acquiritur ei per graciam advenientem, ut posset dici Filius adoptivus.

<7.> ***Utrum predestinacio Christi sit de natura vel persona?*** Sciendum, quod predestinacio uno modo accipitur communiter pro presciencia, et sic est preordinacio cuiuscunque, et sic potest esse de natura; 2° modo accipitur proprie prout inportat ordinem predestinati ad graciam; gracia autem creature facit unionem ad Deum, quia[6] unitur Deo cognoscendo et amando ipsum. Et quia secundum hoc humana natura est unita Deo in persona Christi,

---

[5]) *D:* cipienda *I.* — [4]) *D: om. I.* — [5]) *I: om. D.* — [6]) *D:* qua *I.*

Digitized by Google

ideo potest dici, quod natura est predestinata vel persona racione
| I nature. Et sciendum, quod predestinacio | duo$_7$ includit, quorum
152 D unum est eternum, alterum vero temporale. Primum est ipsa Dei operacio, secundum vero illius operacionis effectus. Et quoad primum predestinacio non habet causam, sicut nec eterna Dei volicio. Sed quoad secundum habet causam, et iuxta hoc nostre predestinacionis Christi predestinacio est causa efficiens, in quantum est mediator nostre salutis, et formalis, in quantum in filios Dei ad ymaginem eius predestinamur, et finalis, in quantum nostra salus in eius gloriam redundat, qui est finis et gloria nostra$_8$.

<Distinccio XI.>

Solet ecim queri, utrum debeat simpliciter dici vel concedi Christum vel factum vel creatum vel creaturam . . .

<1.> Ista est *distinccio 11ª*, in qua tractatur de quibusdam pertinentibus ad indignitatem$_1$, puta ad limitacionem nature, sicut esse creatum, et ad limitacionem mensure, sicut esse inceptum. Et continet 1° distinccio ista, quod sine addicione non debet concedi Christum esse factum, creatum vel creaturam; et si quandoque causa brevitatis enuncciatur, nunquam tamen potest simpliciter intelligi. 2° habetur, quod cum addito potest concedi Christum esse factum, creatum vel creaturam, quia secundum carnem. 3° habetur, quod unus et idem est Filius eternaliter ex Patre et temporaliter ex matre natus, qui dicitur primo ingenitus$_2$, quia nemo ante ipsum, et$_3$ unigenitus, quia nemo preter$_4$ ipsum est de Virgine natus.

<2.> Pro principali est iste *versus*:

L non simpliciter Christum dic esse creatum.

<3.> *Utrum hec sit vera*: *Christus est factus*? Et tenet Magister, quod non. Sed contra Apostolus Ad Gallatas 4° dicit 'ipsum factum ex muliere' et cum$_1$ consequencia non$_3$ habeat calumpniam 'Christus factus est ex muliere', igitur Christus est factus. Similiter videtur, quod hec sit vera 'Christus est creatura$_5$'. Unde Jeronimus in epistolam Ad Gallatas dicit: »Nos
|| I »libere proclamamus non esse periculum, eum, sc. Christum, esse
153 A »creaturam, ||| quem verum esse hominem et crucifixum et male-

---

7) *D*: quod *I errore*. — 8) *Codd.*: etc. *add. D*. — 1) *Codd.*: *in I inepte* dignitatem. — 2) *D*: genitus *I*. — 3) *D*: *om. I*. — 4) *I*: potest *D male*. — 5) *D*: creator *I male*.

Digitized by Google

»diccioni subditum tota spei nostre reverencia profitemur.« — Dubitatur eciam de illa '*Filius Dei est creatura*'.

Notandum, quod ille proposiciones 'Christus est factus', 'Christus est creatura', 'Filius Dei est creatura' negantur a Magistro et a_3 doctoribus modernis. Primo propter hereticos, qui dixerunt Christum esse puram creaturam, 2° propter simplices, ne idem crederent, vel 3°, quod secundum divinitatem esset effectus et creatus, sicut$_6$ nunc pagani et Judei dicunt Christum esse puram creaturam, quia hominem non Deum, et quia nos$_7$ dicimus Christum Deum et cum hoc natum de Virgine et sic factum ex muliere, ipsi pagani et Iudei inferunt, quod secundum Deitatem sit factus. Est$_8$ tamen notandum, quod cum dicitur 'Filius Dei est creatura', uno modo potest intelligi, quod creatura predicetur per modum forme denominative de filio Dei, secundum quod est filius Dei, iuxta quem modum predicacionis Philosophus negat illam: 'lapis est statua' similiter illam: 'statua est lapis', quamvis concedit statuam esse lapideam; et in illo sensu non est concedendum, quod filius Dei sit creatura, quia talis sensus est hereticus. Alio modo, quod sit sensus 'filius Dei est creatura', i. e. est res, cui convenit passiva creacio; et sic Augustinus, Leo papa, Johannes Damascenus, Anshelmus, Robertus Linconiensis et plures alii concedunt, quod Filius Dei est creatura, quia est homo assumptus, cui convenit creacio passiva. Similiter potest dici de illa: 'Christus est creatura', quia si hoc nomen Christus supponit pro homine assumpto, tunc illa proposicio est vera, sive illud nomen creatura | predicetur ibi pro formali suo | *I* signato et denominativa predicacione, sive ibi predicetur pro ma- *153 B* teriali suo signato, sc. pro re, cui debetur creacio passiva. Si vero ly. 'Christus' supponit pro supposito divino in duabus naturis, sc. divina et humana existenti, tunc illa proposicio 'Christus est creatura' est vera, quando ly. 'creatura' predicatur pro signato materiali, ut sit sensus: suppositum divinum, existens in duabus naturis divina et humana, est res creata. Hic sensus secundum Augustinum et quam plures alios est verus; si autem illud nomen creatura predicatur de tali supposito in duabus naturis predicacione formali et denominativa, ut sit sensus 'Christus est creatura', i. e. suppositum divinum secundum naturam, secundum$_9$ quam est Christus unctus sc. secundum naturam$_9$ humanam, est creatura, tunc est sensus verus, iuxta illud Apostoli Roman. 1°: »Qui »factus est et$_{10}$ ex semine David secundum carnem.« Alius sensus est: 'Christus est creatura', i. e. persona filii Dei existens in duabus naturis, secundum hoc, quod est persona illa, est creatura; et subiectat in se racionem formalem creature; et ille sensus est hereticus. Unde Augustinus in sermone de fide postquam sic ait: »Si quis dixerit filium Dei passum, anathema sit« et ex-

[6]) *D*: sicunt *I*. — [7]) *D*: non *I* *male*. — [8]) *D*: et *I*. — [9]) *D*: *verba* secundum ∾ naturam *om*. *I*. — [10]) *D*: enim *I*.

Digitized by Google

ponens se ipsum ibidem dicit: »hoc autem intelligendum se-
»cundum divinitatem sive secundum quod filius Dei est; propterea
»ergo, quia racio (vel$_3$ formale$_3$) predicati, quando dicitur de subiecto,
»dicitur de eo secundum aliquam racionem subiectivam ipsius sub-
5 »iecti, cum sic dicitur 'Filius Dei est passus' potest intelligi, quod
»Filius Dei secundum racionem, quia filius Dei sit, passus, cum nulla
| 1 »alia ibi racio subiectiva exprimitur, et causabitur sensus hereticus,
153 C »quem gentes concipiunt.« Et quia fides est, quod Filius Dei est
passus, oportet, quod sit alia racio subiectiva passionis in filio
10 Dei, sc. caro, licet non exprimatur, tamen intelligitur per limita-
cionem predicati, sicut cum dicitur Ad Gallatas 4°: »Misit Deus
»filium suum, factum ex muliere«, ubi subintelligitur racio sub-
iectiva illius faccionis, sc. caro Christi. Sic et in hiis proposicionibus
'Filius Dei est creatura', 'Filius Dei est factus', 'Christus est creatura',
15 sc. secundum carnem. Nam si secundum Deitatem, et sic secundum
racionem, qua est Filius Dei vel Christus, secundum quod est
suppositum divinum, intelligatur, tunc est sensus inpossibilis here-
ticus et ita communiter negantur proposiciones iam dicte ad illum
sensum. Unde pro falsitate illarum proposicionum arguunt sic:
20 predicatum illarum proposicionum includit repugnanciam ad sub-
iectum, igitur non potest de subiecto absolute verificari; et ante-
cedens arguunt, quia creatura$_{11}$ dicit productum simpliciter de non
esse ad esse, quod filio Dei Christo non conpetit, cum sit sup-
positum simpliciter eternum. 2° arguunt sic: 'Omnis creatura por-
25 tatur per potenciam Patris; sed illud, quod omnia portat, non por-
tatur; ergo quod omnia portat, non est creatura. Sed hoc est Filius
Dei' Hebreor. 1°: »Portans omnia verbo virtutis sue.« 3° arguunt:
'Filius Dei naturaliter ex Patre procedit; sed nulla creatura natura-
liter ex Patre procedit, ergo nulla creatura est Filius Dei.'

30 Sed pro primo argumento est notandum, quod predicatum
aliquando predicatur de subiecto unius nature, ut ibi: 'Deitas ge-
neratur', aliquando de subiecto duarum naturarum, ut ibi: 'Christus
est creatura', aliquando de subiecto communi supposito vel sim-
pliciter vel personaliter, ut ibi: 'Deus generatur'; modo videndum
35 est in talibus proposicionibus, respectu cuius predicatum includit
| 1 repugnanciam et in exemplificacione$_{12}$ illius negetur | propositum.
153 D Unde quia in ista proposicione 'Deitas generatur' predicatum in-
cludit repugnanciam ad subiectum, ex eo ipsa est neganda. In
secunda vero, puta ista 'Christus est creatura', quia subiectum
40 signat rem duplicis nature et predicatum includit repugnanciam
respectu unius nature, sc. Deitatis, ergo respectu illius proposicio
est neganda. Ad quem sensum negat Athanasius$_{13}$ predicatum
de subiecto, dicens: »Filius a Patre solo est, non factus, nec
»creatus, sed genitus.« Ubi loquitur de Filio Dei pure secundum

---

[11]) *I*: *om. D.* — [12]) *I*: explicacione *D.* — [13]) *Codd.*: *I errore antea* Anathasius *scripsit et deleuit.*

Digitized by Google

divinitatem; aliter enim contradiceret sibi ipsi, cum secundum humanitatem conceptus est a tota Trinitate ex substancia matris, ut dicit post in Symbolo, quando introducit Christi incarnacionem, secundum quam dicit verissime, quod Christus est minor Patre. Et patet idem in alio Symbolo ecclesie, ubi primo, loquens de eo, secundum quod Deus est, vere[14] dicit[14] »genitum non factum, »consubstancialem Patri, per quem omnia facta sunt.« In 3ª vero proposicione, puta in ista 'Deus generatur', si subiectum supponit simpliciter, tunc predicatum includit[15] repugnanciam respectu subiecti, cum tantum significet: 'illa sicut ista Deitas generatur'. Si vero subiectum supponit personaliter, tunc per predicatum[15] limitat subiectum ad supponendum pro Filio et respectu aliarum duarum personarum includit repugnanciam. Et exempla similia possunt accipi in aliis, ut ibi: 'species humana generatur', ubi predicatum includit repugnanciam, cum repugnet speciei humane passiva generacio. 2° ibi 'ille homo est corruptibilis', ubi predicatum includit repugnanciam respectu nature spiritualis, sed non respectu nature corruptibilis. 3° ibi 'homo est genera<bi>lis', ubi predicatum respectu subiecti supponentis simpliciter includit repugnanciam, cum repugnet humanitati specifice generari, sed respectu subiecti supponentis personaliter non includit repugnanciam. Ad secundum argumentum negatur[16] minor, nisi restringatur sic: 'illud, quod omnia portat, non portatur secundum aliquid sui'; sic enim Christus est, qui [non] portat et non portatur secundum divinitatem. Ad 3ᵐ quando arguitur 'Filius Dei naturaliter ex Patre[17] procedit; sed nulla creatura naturaliter ex Patre Deo procedit, igitur nulla creatura est Filius Dei'. negatur consequencia, sicut non sequitur in simili sic arguendo: 'Filius Dei ex Patre gignitur, nulla natura divina ex Patre gignitur, igitur nulla natura divina est Filius Dei.' In talibus enim argumentis est difformitas predicacionis in antecedente et in consequente, racione cuius difformitatis non concludunt. Ex hiis patet, quomodo[18] concedens Christum esse factum, creatum vel creaturam non incurrat[19] heresim Arrianam, que primo negavit Christum esse magnum Deum vel Deum Deorum, 2° dicit Christum assumpsisse carnem sine anima, cui repugnat sentencia ista dicens Christum esse creaturam racionalem, 3° dicit Christum non esse hominem, nisi equivoce, nec vere passum, vel mortuum. Cui contradicit ewangelium et ista posicio concedens Christum esse passum, mortuum, quia creatura, et facilis evitacio contradiccionis; nam cum dicitur 'Christus est creatura' et ex alia parte 'Christus non est creatura' utrumque verum dicitur; sed in prima parte conceditur: quia homo, [et] in secunda vero, quia Deus sive Verbum; similiter: Christus moriebatur et non moriebatur, pacie-

I 154 *A*

[14]) *D*: vendidit *I pessime.* — [15]) *D*: *verba omnia* includit ∾ predicatum *om. I.* — [16]) *D*: videtur *I male.* — [17]) *D*: parte *I male.* — [18]) *D*: quod *I.* — [19]) *D*: incurrit *I.* — [20]) *I.*: variam *D.*

Digitized by Google

batur et non paciebatur; et non est contradiccio, nisi in signo apparet. Sed si conciperetur secundum eandem naturam, tunc ineffabiliter esset contradiccio et altera pars pro una natura negaretur.

Ista — videtur michi — possunt equivocacionem et locucionem
| I veram[20] sanctorum doctorum | antiquorum et modernorum declarare
154 B aliqualiter; et si alicui placent, notentur, sin autem non, tunc relinquantur. —

<Distinccio XII.>

POst predicta queritur, utrum homo ille cepit esse[1] . . .

<1.> Ista est *distinccio 12ª*, in qua Magister querit, utrum Christus[2] incepit esse. Et 1° continet, quod cum dicitur homo[2] Christus incepit esse, si respicitur ad personam, tunc negatur, si autem ad naturam humanam, tunc conceditur. 2° continet, quod Deus alium hominem, i. e. aliam carnem et animam, et aliunde, quam de genere Ade, potuit assumere; sed de illo melius iudicavit, quod victum fuerat genus, assumere hominem, per quem hominis vinceret inimicum. 3° continet, quod cum queritur, utrum ille homo peccare potuit, demonstrato Christo, respondetur: si intelligitur de persona Christi, falsa est; si autem de natura assumpta, vera est, quia illa potuit non uniri Verbo et sic potuit peccare, non coniuncta Verbo. 4° continet, quod Deus potuit hominem assumere in feminino sexu, sed conveniencius factum est, ut de femina nasceretur et virum assumeret, ut ita utriusque sexus liberacio ostenderetur.

<2.> Super hiis sunt hii *versus*:

Christi humanitatem Christus esse
M si respicias naturam, dic: homo cepit,
Christi[4] eternaliter humana natura
Sed si personam, semper fuit; hec aliunde
i. e. generis
Assumi potuit, ut stirpis non foret Ade.
anima[4] Christi[4] in[1] Christo[1] potuit[1]
Mens Verbo coniuncta non ibi peccare, tamen si
separata peccare
Esset nec iuncta Verbo, delinquere posset.

<3.> Dubitatur, *utrum iste homo, demonstrato Christo, incepit esse.* Magister dicit, quod ad illam non est danda simplex responsio, sed quod ad ipsam respondendum est per distinccionem sic: Si respicitur ad naturam, tunc iste homo Christus incepit[3]
|| I esse; si autem ad personam, tunc non. Et est || par modus dicendi,
154 C

---

[1]) *I*: *om. D.* — [2]) *D*: *verba* Christus ∾ homo *om. I.* — [3]) *D*: incipit *I.*

Digitized by Google

sicut in proposicionibus precedentis distinccionis. Quis enim fidelis dubitat, quod Christus, ut Verbum eternum, non incepit esse, et quod Christus, ut homo, incepit esse, qui conceptus est ex Maria Virgine et ut sic incepit esse? Et si arguitur 'Christus homo incepit esse, igitur Christus homo non fuit eternaliter' conceditur consequencia, cum Christi humanitas non fuit eternaliter secundum existenciam; vel 2° negatur consequencia, nisi inferatur cum[4] limitacione sic: homo Christus incepit esse, igitur homo Christus non fuit eternaliter secundum carnem; negative enim proposiciones huiusmodi sunt limitande. Unde si arguitur 'Christus est minor Patre, igitur Christus non est equalis Patri' non sequitur, nisi cum limitacione, ut inferatur 'igitur Christus secundum humanitatem non est Patri equalis'.

<4.> *Utrum Christus habuit potestatem peccandi?* Richardus dicit, quod hoc potest dupliciter intelligi: uno modo, quod habuit potenciam, que potuit exire in actum peccandi, et sic falsum est; alio modo sic, quod habuit similem illi in specie, qua peccant homines, et sic est verum. Et iuxta illud dictum non sequitur 'Christus habuit potenciam peccandi, igitur Christus potuit peccare'; sed si queritur, utrum Christus habuit potenciam ad peccandum, dicitur, quod non; nam sicut non potuit peccare, sic nec habuit potenciam ad peccandum. Unde Damascenus[5] dicit in 1° libro, quod inpeccabilis est Dominus Jesus Christus. Quidam concedunt, quod peccare potuisset, si voluisset; sed exinde non sequitur, quod peccare potuisset, nam a condicionali ad consequens eiusdem condicionalis non valet consequencia, nisi alicubi valeret gracia materie.

<5.> *Utrum debuit Verbum Dei aliquem sexum assumere?* | | *I* *154 D*
Et planum est, quod sic, quia assumpsit et non nisi, quia ordinavit eternaliter, ut ita fieret, et tam virum quam mulierem redimeret; et eciam, quia hominem consequitur sexus tamquam proprietas sive accidens inseparabile suum subiectum.

<Distinccio XIII.>

PReterea sciendum est Christum secundum hominem ab ipsa concepcione gracie plenitudinem accepisse.

<1.> Ista est *distinccio 13ª*, determinans Christi nature assumpte perfeccionem; et principaliter continet, quod Christus a principio sue concepcionis recepit plenitudinem gracie et sapiencie. 2° quod Christus proficiebat etate et sapiencia, quantum ad ho-

---

[4]) *D*: *om. I.* — [5]) *D*: *potest legi etiam* Damianus; Daniel *I pessime.*

Digitized by Google

mines, sed non in se; vel proficiebat secundum experimentalem noticiam, quia aliquid incepit sensualiter videre, quod prius non sic videbat; similiter audire, quod non sic audiebat. 3° quod iuxta duas naturas habet duas sapiencias; unam non creatam, sed genitam, que ipse est, alteram creatam, non genitam, per graciam ei collatam. 4° quod potest dici, quod Christus quoad humanum sensum proficiebat, sc. secundum hominum opinionem, et quod Patrem et matrem dicitur ignorasse, quia ita se habebat et gerebat in principio, ac si agnicionis esset[1] expers.

<2.> Pro principali habetur iste *versus*:

N puer in membris profecit, sed nichil in se

<3.> Queritur, *utrum in Christo fuit gracie plenitudo*. Dicendum, quod sic, et non solum plenitudo sufficiencie, que fuit in b. Stephano et in aliis sanctis, qui habuerunt omnes virtutes morales secundum genus et caruerunt omni peccato mortali, nec solum plenitudo copie, que est in tota sancta ecclesia, sponsa Christi unica, in qua est plenitudo gracie cuiuslibet eius membri; | *1* nec solum plenitudo specialis prerogative, que fuit in b. Virgine, *155 A* matre Christi, que habuit omnes virtutes secundum genus et caruit omni peccato mortali et post concepcionem omni veniali, sed fuit in Christo et est plenitudo singularis, quia habuit omnes virtutes et earum usus, que virtutes ad perfeccionem pertinent, et caruit omni peccato originali, mortali, actuali et veniali, nec eciam peccare potuit, sicut[2] in distinccione[3] precedenti est dictum.

<4.> *Utrum gracia Christi sit infinita*? Dicitur 1° communiter, quod gracia Christi fuit in se finita, quia creata, sed in conparacione aliorum fuit infinita, quia inproporcionabiliter excedit gracias aliorum; et hoc tripliciter: 1° quantum ad habitum; nulla enim alia creatura tantum potest proficere, quod sit capax tam perfecti habitus, sicut anima Christi propter coniunccionem ad Verbum. 2° quantum ad usus virtutum; nam omnes virtutes in Christo, que ad perfeccionem pertinent, habuerunt profectum. 3° quantum ad officium[4]: propter hoc enim, quod ille homo erat Deus, meritum eius pensabatur secundum dignitatem persone, a qua exibat opus; et hinc videtur, quod tam preciosa et tam bona est gracia[5] Christi, quam preciosum et bonum est Deum hominem esse gratum Deo; sicut tam bona est humanitas Christi, quam bonum est Deum esse hominem. Sed quia incomparabiliter prestancius est Deum esse hominem, quam sit S. Mariam esse hominem, ergo eciam incomparabiliter prestancius est Deum hominem gratum esse Deo, quam sit S. Mariam gratam esse Deo. Et num- | *1* quid cogitari poterit aliquid posse esse magis gratum Deo, quam *155 B* Deus homo de actu est gratus Deo; | ait enim Augustinus,

[1]) *D*: esse *I*. — [2]) *D*: sit *I*. — [3]) *D*: diffinicione *I*. — [4]) *I*: effectum *D*.

Digitized by Google

quem Magister allegat in precedenti distinccione, quod in rebus per tempus ortis illa summa gracia est, quod homo in unitate persone coniunctus est Deo. Deus enim Pater nequaquam potest sibi graciorem excogitare, quam Deum hominem unigenitum Filium suum simpliciter, infinite, potenter, sapienter, benivole et suaviter facientem semper[6] omnia, que sibi ab eo sunt placita: ergo gracia Christi est tam preciosa et tam magna, quod Deus maiorem excogitare non potest, cum ipsa sit Deum hominem esse gratum Deo; gracia ergo Christi in se est formaliter finite bona, sed participacione et denominacione extrinseca est infinite bona. Unde propter illam bonitatem et sic per consequens propter dignitatem Christus est caput non solum hominum sanctorum, sed angelorum et sic tocius sancte universalis ecclesie, ut testatur Apostolus Ad Eph. 1°. Magis tamen proprie dicitur caput sanctorum hominum, quam angelorum secundum quod homo, cum nunquam[7] angelos apprehendit, sed semen Abrahe Ad Hebreos... Non est autem Christus caput dampnatorum hominum et criminaliter peccancium pro tunc, cum pro tunc non vivunt spiritu Christi, qui est Spiritus Sanctus eo, quod sunt membra mortua dyaboli, quorum ipse est caput dicente b Gregorio in Omelia super illo ewangelio: 'Ductus est Jesus in desertum a Spiritu'[5] super illo verbo: 'Tunc »assumpsit eum dyabolus in montem excelsum': »Certe iniquorum »omnium caput dyabolus est et huius capitis membra sunt omnes »iniqui.« Ecce omnium iniquorum dicit esse caput dyabolum et ipsos membra et cum non possint[8] simul secundum presentem iusticiam, nec simul secundum predestinacionem simul esse membra dyaboli et membra Christi, sicut nec simul possunt esse secundum ||*I* presentem iusticiam vel secundum predestinacionem in gracia et *155 C* sine gracia, cum hoc sit inpossibile, patet, quod Christus Dominus est caput proprie omnium salvandorum.

<Distinccio XIV.>

Hic queri opus est, cum anima Christi esset sapiens sapiencia gratuita, utrum habuit sapienciam equalem Deo, et si sciat omnia, que et Deus . . .

<1.> Ista *distinccio 14ª*, tractans de perfeccione nature Christi assumpte respectu divinarum perfeccionum quadam consideracione et 1° continet, quod anima Christi secundum quorundam opinionem

---

[5]) *I.*: *om. D.* — [6]) *D*: super *I.* — [7]) *D*: nusquam *I.* — [8]) *Cod.*: *in I inepte scriptum.*

Digitized by Google

non habet parem scienciam cum Deo, nec scit omnia, que Deus scit, tum quia nulla creatura equatur in aliquo creatori, tum quia in omni bono Deus habet maiorem sufficienciam, quam creatura, tum quia tunc sciret creare mundum et se ipsam. 2° continet secundum Magistrum, quod anima Christi per sapienciam gratis datam in Verbo Dei, cui est unita, quod vere et perfecte intelligit, scit omnia, que Deus scit, sed non potest omnia, que Deus potest. nec ita clare omnia capit, ut Deus, quare in sapiencia Deo non equatur, nec potest creare mundum, nec se ipsam, licet creatoris habeat scienciam. 3° continet, quod Deus dedit anime Christi, ut sciret omnia, non autem dedit ei, ut posset facere omnia.

<2.> Et pro[1] principali est[2] iste *versus*:

i. e. anima i. e. non ita clare i. e. non omnia potest facere
O Christi mens scit, que scit Deus; omnia non quit.

<3.> *Utrum anima Christi videndo Verbum ipsum comprehenderit?* Dicendum[3], quod non: nam illud proprie conprehenditur ab intellectu, quod ita perfecte cognoscitur, sicut ipsum est cognoscibile: nullus autem intellectus creatus ita perfecte potest Deum cognoscere, sicut ipse est, et ideo nec anima Christi, nec aliquis intellectus creatus Deum conprehendere potest.

| I 155 D <4.> *Utrum anima Christi in videndo | Deum[1] cognoscat[4] omnia, que cognoscit Verbum?* Et videtur, quod non, quia Matth. 12° dicit Veritas: »De die autem et hora nemo scit, neque »angeli in celo, neque Filius, nisi Pater.« Ecce dicit, quod neque Filius scit de die illa; et cum hoc dictum non potest verificari in Filio respectu Verbi, igitur oportet, quod verificetur respectu anime, et per consequens anima Christi non videt omnia in Verbo Dei. Dicitur communiter, quod anima Christi videndo Verbum cognoscit sive videt Verbum sciencia visionis, non autem videt Verbum sciencia simplicis intelligencie. Dicitur autem Verbum cognoscere sciencia visionis illa, que fuerunt vel sunt vel erunt; et[1] omnia ista cognoscit anima Christi in Verbo; dicitur autem[1] Verbum cognoscere sciencia simplicis intelligencie, potens, quidquid vult facere; anima autem Christi non cognoscit in Verbo, quod posset se ipsam facere. Conceditur ergo questionem esse veram. Ad textum ewangelii respondetur, quod[1] secundum exposicionem b. Augustini in Omelia, quod Filius non scit diem iudicii, sc. revelare, quia non vult, sicut ipsemet dicit Matth. 25° fatuis virginibus: »Amen, »dico vobis[5], quia nescio vos« sc. ad beatitudinem assumendas.

Et nota secundum aliquos, quod anima Christi preter illam noticiam, qua cognoscit res in Verbo, cognoscit eas alia sciencia in proprio genere, sc. per proprias similitudines; et secundum hoc

---

[1]) *D*: *om. I.* — [2]) *Codd.*: est *add. I errore.* — [3]) *D*: dicendo *I.* — [4]) *D*: cognoscit *I.* — [5]) *D, Vulg.*: *om. I.*

Digitized by Google

in Christo forent tres sciencie: una increata, in quantum Deus est, alia creata, qua cognoscit res in Verbo, in quantum homo: et alia, qua cognoscit res in proprio genere, per proprias similitudines. Si sic est, videbis, si bene vives.

<Distinccio XV.>

Illud quoque pretermittendum non est, quod Dei Filius naturam accepit hominis passibilem, animam passibilem, carnem passibilem et mortalem et sic de aliis . . .

<1.> Ista est *distinccio 15ª*, ‖ in qua incipit Magister *I 156 A* tractare de incarnati Verbi passione. Et 1° continet, quod Filius Dei accepit naturam passibilem. Unde omnes defectus nostros accepit preter peccatum, ignoranciam et preter multa egritudinum genera. Hos autem defectus accepit non condicionis sue necessitate, sed miserantis voluntate. 2° continet, quod cum aliquando dicitur, quod Christus non vere timuit, quod ideo dicitur, quia passionem non assumpsit, et tamen vere timuit, quia[2] propassionem accepit[2].

Pro quo notandum, quod propassio differt a passione, sicut disposicio ab habitu, que idem sunt in essencia. Tunc enim affeccio dicitur propassio, quando animam sic afficit, quod oculum mentis non perturbat: passio autem, quando ita fortis est, quod oculum mentis turbat et a rectitudine vel Dei contemplacione declinare facit; et tunc leditur racio et patitur. Vel propassio dicitur subitus inordinatus motus, cui racio non consentit turbacionem paciendo. Passio vero dicitur subitus et inordinatus[3] motus, cui racio consentit turbacionem assumendo vel paciendo.

3° continet distinccio, quod secundum Hylarium dicitur Christum timorem non habuisse, nec dolorem mortis sensisse[4] eo, quod doloris[5] meritum non habuit et quia passio in eo timoris dominium non habuit

<2.> Pro supra dicto principali sunt hii *versus*:

P Christus sponte defectus suscipit et si
Non omnes, sed eos, qui nobis expediebant.
quia nos pro peccatis propriis et aliter ipse pro alienis
Sed modus et causa paciendi dissimulantur.

<3.> Queritur, *utrum Christus debuit naturam humanam accipere cum defectibus suis.* Dicendum, quod sic, quia venit ad redimendum genus humanum per passionem et debuit assumere

---

[1]) *I*: passionem *D*. — [2]) *D*: *verba* quia ∾ accepit *om. I*. — [3]) *D*: inhordinatus *I*. — [4]) *D*: sentisse *I*.

Digitized by Google

| I defectus, secundum quos natura esset passibilis | et in quos uni-
156 B versaliter genus humanum per[5] inobedienciam incidit, ut ab illis eius supposita predestinata solverentur.

<4.> *Utrum Christus assumpsit omnes defectus nature humane?* Dicendum, quod non, quia non assumpsit defectus culpe, sed pene; sed nec cuiuslibet pene, sed tantum, que consequitur naturam totam, ut est fames, sitis, calor, frigus et similes defectus. Sed defectus, qui personam consecuntur, singulos non assumpsit. Item: defectus huiusmodi non contraxit, sed voluntarie assumpsit; poterat enim illos non assumere, sicut et naturam humanam. Ideo sicut voluntarie assumpsit naturam humanam, ita voluntarie assumpsit defectus eius.

<5.> *Utrum in Christo fuit tristicia?* Sciendum, quod triplex est tristicia. Quedam, que insurgit preter racionis inperium, ut motus subitus[6], et talis non fuit in Christo. Quedam, que non insurgit contra racionis inperium, sicut quando racio subicitur sensualitati, et talis non fuit in Christo. Quedam vero, que insurgit secundum racionis inperium, sicut quando racio dictat alicui, quod debeat tristari super aliquo nocivo, et talis fuit in Christo; sed nulla passio fuit in Christo, que non insurgeret secundum dictamen racionis

<6> *Utrum in Christo fuit verus dolor?* Dicendum, quod sic. Vera enim lesio et verus sensus lesionis faciunt verum dolorem. Vera autem lesio fuit in Christo, quia caro eius vere fuit perforata et vera lesio sic habet fieri, dum fit[7] in sensitivo, et[8] verus sensus, i. e. percepcio, lesionis fuit in eo et ideo verus dolor. Contra istud videtur esse Hylarius in textu et ideo caute
‖ I intelligendus est, sc. quod causam et demeritum doloris in se non
156 C habuit. Unde dicit Hylarius: Demonstrari non est ambiguum »in natura corporis eius infirmitatem corporee nature non fuisse »et passionem illam, licet corpori illata sit, non tamen naturam »dolendi corpori intulisse, quia licet forma corporis nostri esset in »Domino, non tamen viciose infirmitatis nostre forma erat in cor»pore, quod ex conceptu Sancti Spiritus Virgo progenuit.« Ecce hec sunt verba Hylarii; expone: naturam, i. e. causam, dolendi non intulisse, quia non erat viciose infirmitatis nostre forma, i. e. peccatum, in corpore Christi, quod ex conceptu Sancti Spiritus Virgo progenuit.

<7.> *Utrum dolor Christi in passione fuit maior dolore cuiuslibet alterius persone?* Et videtur, quod sic, iuxta illud Trenorum 1°: »O vos omnes, qui transitis per viam, attendite et »videte, si est dolor similis sicut dolor meus.«

Sciendum, quod dolor dicitur maior alio dolore 1° racione diuturnitatis et sic dolor Christi non fuit maior quolibet alio dolore cuiuslibet alterius persone. 2° dicitur dolor alio maior racione

---

[5]) *D*: *om. I.* — [6]) *Codd.*: subitus *add. I.* — [7]) *D*: sit *I.* — [8]) *D*: ut *I.*

Digitized by Google

dignitatis ipsius dolentis et sic Christi dolor precellit et exsuperat cuiuslibet alterius persone dolorem. Unde habuit dignissimus martir exsuperantem dolorem propter optimam conplexionem, racione cuius fuit in eo vehemens sensacio lesionis et quia paciebatur in locis maxime sensitivis, sc. pedibus et manibus, que sunt loca multum nerwosa. Item quia in omnibus passus est membris Item quia ex voluntate pro humano genere. Item quia sine culpa. Item quia pro ingratis.

<8.> *Utrum in Christo fuit timor verus?* Dicitur, quod sic, sc. timor naturalis, qui inest | omnibus animantibus sine vicio. Talis | *1* enim timor insurgit ex hoc, quod appetitus sensitivus refugit na- *156 D* turaliter nocivum obiectum; et talis infuit Christo, cum sensualitas ex dictamine recte racionis[9] sibi contrarium refugiebat[10].

<Distinccio XVI.>

Hic oritur questio ex predictis ducens originem[1] . . .

<1> Ista est *distinccio 16ª*, continens 1°, quod Christus benivole defectus nostros suscepit, sed non omnes, et sic non necessitate, sed voluntate assumpsit necessitatem paciendi et tamen illam necessitatem non habuit ex necessitate sue condicionis, quia a peccato inmunis. 2° continet distinccio, quod quatuor sunt status hominis, de quibus Christus aliquid accepit: primus status est ante peccatum, secundus post peccatum et ante graciam, tercius sub gracia, quartus in gloria. De primo accepit[2] peccati inmunitatem, de secundo penam. de tercio plenitudinem gracie, de quarto[3] posse non peccare et Dei perfectam contemplacionem.

<2.> Unde *versus*[4]

i. e. necessitatem moriendi defectum moriendi, pati
Q sumit sponte sicut hunc tollerare necesse.
Quatuor ex statibus aliquid sumit sibi Christus.

<3.> *Utrum ex peccato insit homini necessitas moriendi?* Videtur, quod non, quia tunc videretur sequi, quod post resurrecci- onem, que erit in die iudicii, dampnati iterum deberent mori ex eo, quod anima peccans iterum corpori coniuncta ipsum ad mortem obligabit, cum erit maius peccatum quam in prima coniunccione anime ad corpus. — In oppositum est Magister et principaliter

---

[9]) *D*: reccionis *I*. — [10]) *Codd.*: etcetera etc. *add. D* — [1]) *I om. D.* — [2]) *D*: *in I inepte scriptum.* — [3]) *Codd* : esse *add. I* — [4]) *Codd.*: *I errore* P Christus sponte defectus suscipit etsi non omnes, sed eos, qui nobis expediebant *ex praecedenti dist. add.*

Digitized by Google

|||I Salvator dicens Luce ultimo: »Oportebat Christum pati, sc.
157 A »mortem gravissimam et sic intrare in gloriam suam.«

Dicendum hic, quod necessitas moriendi partim inest homini ex natura et partim ex peccato. Ex peccato enim inest tamquam ex removente prohibens; sed ex natura tamquam ex inducente per se necessitatem. Homo enim naturaliter est conpositus ex contrariis, que sunt nata agere et pati, ex quibus accidit dissolucio conpositi. Sed hoc in statu innocencie collatum fuit donum gracie, ut anima largiretur corpori vitam indeficientem, sicut ipsa est indeficiens secundum sui substanciam. Illud autem donum gracie per peccatum ablatum fuit et ideo ex peccato est necessitas moriendi, sicut ex removente prohibens, sc. quod mortem prohibeat[5], sed ex natura per se, sicut dicunt Philosophi naturales... Ad racionem in contrarium negatur[6] consequencia et quando arguitur: 'racione maioris peccati debetur maior pena', verum est et conceditur, quod maior est pena racione finalis inpenitencie, quam mors corporalis, quia est privacio vite eterne, que in infinitum plus dampnatum afficit, quam mors corporalis.

<4.> *Utrum Christus secundum voluntatem humanam potuit mortem repellere?* Dicendum, quod non. Solus enim Deus potest naturam et eius cursum debitum inmutare; mors autem secundum naturam, ut dictum est, sequebatur corpus Christi. Unde iuxta hoc, si non occideretur, per possibile moreretur et per consequens in Christo fuit necessitas moriendi, quamvis ut Verbum manet in eternum sine necessitate moriendi. Fuit ergo in Christo necessitas moriendi racione finis sub condicione, sc. si genus humanum vellet per mortem suam liberare[7]. |

| I
157 B

<Distinccio XVII.>

POst predicta considerari oportet, utrum Christus aliquid vel oraverit, quod factum non fuit...

<1.> Ista est *distinccio 17a*, in qua determinatur de Christi passionis merito. Et 1° continet, quod in Christo fuerunt due voluntates iuxta duas naturas. 2° continet, quod Christus voluntate divina et voluntate humana racionis mori voluit et nichil peciit, quod non obtinuit, et voluntate sensualitatis mori noluit et peciit aliquid et exauditus non fuit. 3° quod licet Christus affectu sensualitatis nollet mori, non tamen in eo caro concupiscebat adversus spiritum vel contra Deum, quia caro adversus spiritum dicitur con-

---

[5]) *I*: prohibebat *D.* — [6]) *Ex coni*: negetur *D*, nature *I.* — [7]) *Codd.*: Maria pomoz *add. I.*

Digitized by Google

cupiscere, cum anima habens carnalem delectacionem de carne et a carne adversus delectacionem spiritus reluctatur, que rixa in Christi carne esse non potuit. 4° quod cum Ambrosius dicit Christum ut hominem dubitasse dicendo: 'Si possibile est, transfer' etc.[1], intelligendum est, quod non ipse dubitavit, sed modum dubitantis[2] gessit et hominibus dubitare videbatur. 5° quod cum Christus dicit se esse tristem et orat, ut calix ab eo transeat, secundum Hylarium, intelligendum est, quod non sibi tristis fuit nec sibi calicem oravit transire, sed discipulis, ne in eos calix tunc incumberet.

<2.> Unde *versus*:

R fuit in Christo divinum velle duplexque
affectu[4] sensualitatis
Humanum, quorum[3] petit uno non sibi dandum;
fore passionem mortem certitudinaliter dubitacio et calicis remocio[4]
Quod quamvis norit, hoc tamen propter membra fit[5].

<3.> *Utrum in Christo fuerunt due voluntates?* Dicendum, quod sic racione duarum naturarum. Nam ad naturam divinam in Christo consequitur voluntas divina eterna et ad naturam humanam in Christo sequitur voluntas humana in eo creata, que est duplex in ipso, sc. racionis et sensualitatis. Prima semper conformabatur voluntati divine, 2ª vero non, cum | voluntas divina ‖ *I* fuit, ut Christus moreretur, sed voluntas sensualitatis fuit, ut non *157 C* moreretur. Sed diceres: voluntas divina volebat sensualitatem velle, quod ipsa volebat, cum illam volicionem divina natura et sic voluntas causavit in ipsa sensualitate; certe conceditur nec potest negari. Permittebatur enim cuilibet potencie agere, quod suum erat, et sic quelibet potencia volendi Christi humana fuit conformis volicioni divine in actu volendi, sed non in volito, quia potencia sensualitatis nolebat mortem, sed voluntas Dei volebat. Unde et ipsa voluntas sensualitatis fuit conformis voluntati racionis in actu volendi, quia racio volebat sensualitatem velle id, quod ipsa sensualitas nolebat. Sed in volito sensualitas fuit contraria racioni.

<4.> *Utrum decuit Christum orare?* Dicendum, quod sic, in quantum homo, sed non, in quantum Deus, et hoc, ut dicit Damascenus, ad insinuandum veritatem humane nature, secundum quam erat minor Patre iuxta Symbolum, et similiter ad ostendendum nobis exemplum orandi.

<5.> *Utrum oravit pro se?* Dicendum, quod sic: nam oracio est ad supplendum aliquem defectum. Christus autem, etsi non habuit defectum spiritualem, tamen paciebatur defectum ex parte carnis et ideo oracio Christi, que fuit pro bonis spiritualibus, sicut

---

[1]) *Codd.*: et *add. I.* — [2]) *Ex coni.*: dubietatis *Codd.* — [3]) *I*: quoque *D.* — [4]) *I*: *glossas prorsus omnes om. D.* — [5]) *D*: sit *I.*

Digitized by Google

illa Johannis 17°: »Ut sint unum in nobis, sicut et nos unum »sumus« non fuit pro ipso, sed pro aliis. Oracio autem, que fuit pro illis, que ad corpus pertinent Christi, erat pro ipso, ut illa: »Pater, clarifica Filium tuum« Johann. 17° et illa similiter: »Transeat a me calix iste!«

<6.> *Utrum oracio Christi erat sensualitatis?* Dicendum, quod erat racionis, ut proponentis elicientis actum racionis, sed tamen erat sensualitatis, quia erat de eo, quod sensualitas nolebat, non de eo, quod racio volebat. Unde[6] racio orantis erat quasi
| *I* advocatus sensualitatis, quia proponebat appetitum sensualitatis.
157 D <7.> *Utrum omnis oracio Christi fuerit exaudita?* Dicendum, quod omnis, quam ipse fecit hac intencione, ut exaudiretur; sed illa oracio, quam faciebat pro sensualitate, non fuit exaudita, quia non fuit ea intencione facta, ut exaudiretur.

<8.> *Utrum Christus dubitavit?* Dictum est in summa distinccionis huiusmodi, quod sic et qualiter. Sed scito[7], quod non ex defectu sciencie dubitavit, qui omnia eternaliter scivit et in[8] instanti incarnacionis eius anima in Verbo omnia cognovit, sed habuit quandam formidacionem in[8] sensualitate, qua mortem timuit. Et illa formidacio dubitacio dicitur.

<9.> Post ista omnia colligitur, quod in Christo fuit triplex voluntas, una ex parte nature divine, per quam ipse voluit et facta sunt omnia; alia ex parte nature humane et hec duplex, sc. racionis et sensualitatis. Et hee omnes sunt conformes ad actum, sed non ad volitum. Ymmo cum sint multe voluntates divine secundum Psalmistam dicentem: »In omnes voluntates eius«, quid prohibet et Christi multas esse voluntates, de quibus foret longius pertractandum[9]?

<Distinccio XVIII.>

De merito Christi pretermittendum non[1] est[1] . . .

<1.> *Distinccio 18ª* ostendens Christi proveccionem in bono 1° continet, quod Christus membris suis meruit redempcionem a dyabolo, a peccato, a pena et reservacionem regni, sibi autem meruit inpassibilitatem, inmortalitatem in corpore per passionis humilitatem et obedienciam etc. 2° continet, quod Christus non sibi plus meruit per crucis patibulum, quam a concepcione meruit per graciam virtutum. Tanta enim plenitudo graciarum et virtutum in eo fuit ab inicio sue incarnacionis, quod in eis proficere non

[6]) *D.* utrum *I male.* — [7]) *D:* scio *I.* — [8]) *D: om. I.* — [9]) *Codd.:* etcetera etc. *add. D.* — [1]) *I: om. D.*

Digitized by Google

potuit, quantum ad | virtutem meriti, sed profecit ad numerum | I
meritorum et in membris suis, que nos sumus, cotidie proficit. 158 A
3° quod anima Christi post mortem non habuit aliquod bonum, quod a concepcione non habuit, et sic non fuit sanccior nec gracia cumulacior nec beacior in contemplacione, in qua precipue beatitudo consistit. Fuit tamen in hoc beacior, quod ab omni miseria inmunis, ex quo non potest inferri, quod simpliciter fuerit beacior. 4° illud, quod Apostolus dicit, quod Christus meruit, quod sibi daretur nomen, quod est super omne nomen, ut Deus diceretur, dicitur, quod hoc intelligendum est tropice, sc. sic: non quod ipse meruit, quod esset Deus, sed secundum sensum tropicum, quo res dicitur fieri, quando innotescit. Per meritum enim passionis et per gloriam resurreccionis hominibus innotuit, quod ipse est Deus. 5° quod Christus non potuit esse homo, quin in eo foret plenitudo virtutum et gracie, nec virtutes ei inesse potuerunt in mortalitate, quin per eas mereretur[2]. 6° quod factus mortalis non potuit consequi sine merito gloriam inpassibilitatis et inmortalitatis et manifestacionis nominis Dei; potuit tamen hoc assequi sine merito passionis, potuit eciam omnia illa habere sine merito, quia potuit assumere naturam gloriosam. 7° quod Christus pati et mori voluit non pro se, sed pro te, ut eius passio et mors tibi esset forma humilitatis et obediencie usque ad mortem. 8° quod Deus decreverat propter peccatum primum non intromitti hominem in paradisum, nisi in uno homine tanta esset humilitas, que omnibus posset sufficere, sicut in primo homine tanta fuit[3] superbia, que omnibus[4] | nocuit. 9° quod dicit Ambrosius, quod tantum fuit | I
peccatum nostrum, ut salvari non possemus, nisi unigenitus Dei 158 B
Filius pro nobis debitoribus moreretur, i. e. quod per aliam hostiam non potuit nobis aperiri regni aditus, nisi per mortem Unigeniti.

<2.> Unde *versus:*

liberacionem a dyabolo, a peccato, a pena sc. inmortalitatis et inpassibilitatis[5] gloriam
S membris meruit moriens eciam sibi quedam;
i. e. numero meritorum i. e. racione virtutis in anima
In se profecit merito, non vi meritorum.
facta est
Non bona plus anima post mortem sive beata
beacior est non patitur passibilitatem
Simpliciter, sed in hoc, quod non tolerat tollerata.
Verbum Dei
Sumere naturam potuit quasi glorificatam.
quia naturaliter, ut Verbum, habuit illud nomen Deus ut[7] homini[7]
Dat natura Deo nomen, sed gracia[6] Christo

---

[2]) *D*: moreretur *I*. — [3]) *D*: sufficit *I male*. — [4]) *Codd.*: posset sufficere sicut in primo homine tanta fuit superbia que omnibus *errore add. I*. — [5]) *I*: passibilitatis *errore D*. — [6]) *I*: *post* Christo *D errore* — [7]) *I*: *om. D*.

Digitized by Google

nomen Deus quia solum quantum ad manifestacionem
Idque datum tropice post mortem dicitur esse.
existens
Ens homo passibilis sine <morte> sic nequit esse;
Sed sine morte tamen, que mors reserat michi regnum.

<3> Queritur, ***utrum Christus in primo instanti sue concepcionis secundum animam potuit mereri.*** Dicendum, quod sic: ymmo fuit potencia merendi perfecta ultima perfeccione, quantum fuit possibile, cum omni virtutum gracia anima Christi fuit plena. Est autem perfeccio duplex potencie merendi: sc. prima in habitu, secunda vero in actu; prima non requirit motum seu usum liberi arbitrii, secunda vero requirit. A primo ergo instanti concepcionis potencia merendi in Christo fuit perfecta in merito habituali, multo perfeccior quam possit esse in anima alicuius par-
‖ *I* vuli in utero sancti‖ficati vel baptizati. Huiusmodi[8] autem perfeccio
158 C est solius Dei opus. Sed utrum fuerit perfecta in merito actuali, que perfeccio partim est hominis opus, due sunt opiniones. Quidam enim dicunt, quod non, quia non potuit simul incipere esse et mereri. Et ea, que dicit Magister, exponunt 'a concepcione meruit', exclusive, non inclusive. Similiter: ab instanti concepcionis fruebatur exclusive et non inclusive, quia meritum in voluntatis motu deliberative consistit. Voluntas autem deliberativa actum suum non solum natura sed tempore precedit, cum possit agere et non agere, si velit. Alii autem dicunt, quod hoc in puris hominibus locum habeat, quorum intellectus inperfectus est. Sed Christus in primo instanti concepcionis omnino perfectus fuit, unde actu meruit. Quod enim res aliqua in primo instanti sue creacionis non possit habere accionem suam, triplex potest esse inpedimentum: aut ex eo, quod deest sibi aliqua perfeccio, que requiritur ad agendum, sicut catulo ante IX dies perfeccio visus, quia non habet organum videndi conpletum, aut propter inpediens extrinsecum, sicut ignis generatus in loco clauso non statim tendit actualiter sursum, aut ex natura operacionis, que successiva est, sicut celum in primo instanti sue creacionis, licet moveri cepit, non tamen motum[9] fuit. Constat autem, quod in Christo non deficiebat aliqua perfeccio ex parte agentis necessaria ad actum meritorium et nichil exterius inpediens motum liberi arbitrii et actus karitatis indivisibilis et non successivus, in quo consistit meritum. Ideo in primo instanti potuit
| *I* habere | meritum. Que illarum opinionum sit vera, cognoscemus[10],
158 D si bene vivemus et Christo humiliter ad mortem obediemus.

<4.> *Utrum Christus meruit corporis inpassibilitatem?* Dicitur, quod sic. Illam[11] enim in primo instanti concepcionis non habuit et ideo cum viator esset, illam meruit.

---

[8]) *D*: huius *I.* — [9]) *D*: *post* fuit *I.* — [10]) *D*: cognoscimus *I.* — [11]) *D* illa *I.*

Digitized by Google

<5.> *Utrum meruit anime inpassibilitatem?* Dicendum, quod sic: anima enim Christi, quamvis[12] fuit beata, quantum ad operaciones, quibus Deo fruebatur, non tamen erat beata, in quantum natura corporis et forma; et ideo meruit suam inpassibilitatem, in quantum corporis forma.

<6.> *Utrum Christus meruit divinam fruicionem?* Dicitur, quod sic, quia divina fruicio debebatur anime Christi ex hoc, quod erat coniuncta Verbo in unitate persone et non per operacionem aliquam debitam facta est ei; meritum vero in accione consistit. Ultima enim unio presupponit primam. Unde unio in persona presupponit unionem per fruicionem, secus autem est de corporis gloria, quia gloria corporis non consistit in unione ad Deum. Unde sine ea potuit esse divinitati coniunctum et fuit dispensative suspensum propter redempcionis misterium adinplendum et ideo fruicionem, in qua consistit gloria anime, semper habuit et ipsam non meruit, sicut meruit gloriam corporis.

<7.> *Utrum Christus meruit sibi[7] per passionem?* Dicendum, quod sic. Sed mereri, cum sit aliquid debitum sibi fieri, accipitur tripliciter: uno modo de non debito facere debitum, sicut quis primo motu caritatis facit sibi debitam vitam eternam, que prius sibi non debebatur; alio modo de debito facere magis debitum, sicut fit in illo, in quo caritas ||| magis augetur; 3° modo de debito facere debitum coniunctum ex primis duobus modis, sicut || *I* facit ille, cui debetur vita eterna in primo motu caritatis, facit *159 A* sibi debitam alio modo ex suo motu, sicut puer baptizatus ex habitu gracie sibi in baptismo infuso, quando habet usum vel habere incipit, facit sibi debitum ex actu. Primo modo Christus meruit in primo instanti concepcionis claritatem corporis, que non erat sibi debita ex condicione nature in se considerate; et sic meruit corporis inpassibilitatem, que sibi ex nature condicione, ut dictum est, non debebatur, nec consequebatur ex necessitate unionis, i. e. fruicionis, sicut gloria anime. 2° modo non meruit, quia gracia in eo non fuit augmentata. 3° modo meruit, quia in omnibus actibus suis post primum arbitrium in ipso, i. e. post primum instans sue concepcionis, quia fecit sibi debitum aliquibus actibus, quod prius aliis actibus debebatur. Unde meruit sic per passionem[13].

---

[12]) *Codd.*: enim *add. I,* — [13]) *Codd.*: etcetera *add. D.*

Digitized by Google

<Distinccio XIX.>

NUnc igitur queramus, quomodo per mortem ipsius a[1] dyabolo, a peccato et a pena redempti sumus . . .

<1.> Ista est *distinccio 19[a]* ostendens, quomodo merito Christi sumus redempti a malo. Et primo continet, quod Christus per mortem suam nos liberavit a dyabolo, quia nos liberavit per eam a peccatis, que sunt vincula, quibus dyabolus nos tenebat. 2° continet, quod mors Christi nos iustificat, i. e. a peccatis solvit, quia per eam karitas excitatur in nobis ad diligendum eum, qui tanta fecit pro nobis. 3° quod Christus factus est homo mortalis, | *I* ut moriendo dyabolum vinceret, quia si homo non esset, non *159 B* iuste sed violenter homo ei tolli videretur. 4° quod Christus nos redemit a pena eterna relaxando debitum, a temporali liberavit penitus in futuro. 5° <quod> Christus peccata nostra, i. e penam peccatorum nostrorum, dicitur portasse in corpore suo super lignum crucis, quia per ipsius penam, quam in cruce tulit, omnis pena temporalis, que pro peccato homini converso debetur, in baptismo penitus relaxatur. 6° quod Christus vere dicitur redemptor mundi et Dei, i. e. Trinitatis, et hominum mediator. Et ipse solus in scriptura dicitur mediator, redemptor vero aliquando dicitur Pater vel Spiritus Sanctus et hoc propter usum potestatis, non propter exhibicionem proprie humilitatis. Christus autem propter utrumque: propter usum potestatis, quia Deus, et propter exhibicionem humilitatis, quia homo. 7° quod Christus dicitur mediator eo, quod est medius inter Deum et homines ipsos reconcilians Deo et hoc, dum delet peccata hominum. 8° quod tota Trinitas nos sibi reconciliavit virtutis usu, dum peccata delet, sed solus Filius inplecione obediencie. 9° quod Christus dicitur mediator secundum humanam naturam et non secundum divinitatem eo, quod non fuit mediator inter Deum et Deum. 10° quod Christus medius non esset, nisi esset Deus et sic, nisi esset Deus et homo, extrema, sc. creatorem et creaturam, in se suppositaliter uniendo.

<2.> Pro quibusdam horum, sunt hii *versus:*

Christi[3] i. e. memorata
T mors diligere faciens mee vincula culpe
i. e. morte iustificatus
Solvit et exinde iustus sum liber ab hoste.
i. e. Christus i. e. peccator sangwine suo
Nil debens moritur, ut debitor eripiatur;
Christus peccati se per mortem temporalem et eternam
| *I* Deletor culpe penam sic delet, utramque.
159 C Christus
In cruce qui moritur pro nobis, ille redemptor

---

[1]) *D*: ad *I*. [2]) *D*: *om. I*. — [3]) *I*: *glossas prorsus om. D*. — [4]) *I*: debet *D errore*.

Digitized by Google

Pater et Spiritus Sanctus solum per usum potestatis sc. per potestatem divinam et humilitatis obedienciam humanam
Est proprie, redemit quia naturam per utramque
Christus: i. e. est mediator, quia Deus Deum concordare non potest
Sed solus mediat ut homo, pacem que reformat.

<3.> *Utrum per passionem Christi sumus a peccato liberati?* Dicendum, quod sic. Pro quo sciendum, quod passio Christi liberat a peccato et remittit peccatum effective et ministerialiter sicut et sacramenta Deus[6] auctoritatem principaliter, fides iusticia et gracia formaliter, quia opponuntur peccato, quoad idem subiectum, sicut debita et conveniens disposicio disposicioni indebite et inconvenienti illius subiecti.

Item: passio Christi liberat a peccato et remittit peccatum obiective causando fidem et caritatem Christi, que formaliter repugnat peccato presertim mortali. Et dicunt quidam, quod culpe future per passionem Christi sunt delete et non precedentes. Sed verius dicitur, quod et precedentes sunt delete, ita quod virtus passionis Christi tanta est, ut ante se et post se effective ministerialiter et obiective causavit veram fidem redempcionis in precedentibus Christi passionem, sicut sequentibus, que fides formaliter iustificavit et liberavit sicut pie credentes. Et quidam pie credentes habuerunt fidem redempcionis explicitam[7], alii autem inplicitam[8], que eis suffecit actualis obiectiva causata a Christi passione effective ministerialiter.

Et quia passio[9] Christi[9] est accidens et proprie non est activum | I
nisi equivoce, igitur pocius dicitur, quod Christus secundum illam 159 D
passionem liberavit et redemit a peccato, a pena et a dyabolo. Ita quod gloria ascribatur Christo, qui secundum illud accidens hoc fecit. Dicitur ergo, quod passio Christi delevit nostra peccata, quia Christus delevit per passionem.

Et ex hiis breviter colligitur, quod quadrupliciter peccatum deletur: uno modo formaliter, sicut albedo delet nigredinem; et isto modo gracia delet peccata, cum unum oppositorum expellit reliqum. 2° modo effective et sic solus Deus delet peccata. 3° modo per modum meriti effective et ministerialiter; et sic passio Christi delevit[10] nostra peccata. Per ipsam enim Christus satisfaciendo pro tota natura humana meruit delecionem peccatorum. 4° modo per modum instrumenti: et sic sacramenta delent peccata, que sunt instrumenta divine misericordie salvantis, transfundunt in nos vim passionis.

Ex hiis patet: Cum arguitur: iustificacio a culpa est per infusionem gracie, sed solum Deus est, qui potest graciam infundere sicut in 1° libro 3° et 4° ostenditur, ergo solum Deus potest culpam delere et hominem iustificare, quod non sequitur:

---

[6]) *Codd.*: Trinitas *add. D.* — [7]) *D*: explicatum *I.* — [8]) *D*: inplicatum *I.* — [9]) *I*: passior *D male.* — [10]) *D*: deluit *I.*

Digitized by Google

Nam gracia delet, passio delet, sacramenta delent, contricio delet, sed ministerialiter effective, Deus autem sicut iustificat effective, sic et culpam delet Christus effective et ministerialiter per sangwinem suum. Apoc. 1°: »Lavit nos a peccatis nostris in sangwine suo.«

5 <4.> *Utrum passio Christi delevit omnia peccata?* Et planum est, quod non, quia peccatum dyaboli est indelibile. Et dicitur eciam communiter, quod passio Christi, quantum ad sufficienciam delevit omnia peccata hominum, sed hoc solum ad istum intellectum, quod passio Christi sufficiebat delere omnium hominum
| I peccata ||| eo, quod Christus existens verus Deus et verus homo
160 A habuit infinitam efficaciam ad merendum et per consequens ad omnia peccata delendum. Sed quia maligni homines ponunt in gratitudinis obstaculum, ideo eorum crimina non delentur. Pro omnibus ergo sangwinem suum per passionem effudit. sed non
15 in omnibus passio effectum accepit, quia non omnes a dyabolo et a peccato et a pena perpetua redemit[11].

<Distinccio XX.>

SI vero queritur, utrum[1] alio modo posset Deus hominem liberare, quam per mortem Christi . . .

20 <1.> Ista est *distinccio 20ª*, in qua movetur questio de modo liberacionis Et primo continet, quod alius modus liberandi hominem quam per mortem Christi fuit Deo possibilis, cuius potestati peccata subiacent, sed nostre miserie salvande modus conveniencior non fuit, quia illo modo dyabolus iusticia superatur, non po-
25 tencia, sc. violenta. 2° quod dyabolus, quantum in se, tenebat hominem iniuste, homo tamen debuit iuste teneri, quem Christus humilitatis iusticia liberavit, quem sola potencia equissime potuit liberare. 3° quod Christus est sacerdos idemque hostia et precium nostre reconciliacionis, qui se in ara crucis non dyabolo, sed Deo
30 Trinitati obtulit pro omnibus, quantum ad precii sufficienciam, sed tantum pro electis quoad efficienciam. 4° quod Christus traditus est a Patre Rom. 8°, a se ipso 1ª Petri 2°, a Juda Matth. 26° a Judeis . . . Pater tradidit eum bona voluntate, ipse se voluntarie,
| I Iudas prodendo, Iudei instigando; Pater et ipse bene | bonum ope-
160 B rati sunt, Judas et Judei bonum male operati sunt.

<2.> Unde *versus*:

quam[2] per mortem
V salvare Deus aliter[2] nos quit; at iste
nec oportunior
Convenit modus, in quo spes solidatur et hostem

---

[11]) *Codd.*: sequitur textus si vero *add. D.* — [1]) *D*: *om. I.* — [2]) *D* alter *I.*

Digitized by Google

non potencia opus victoria exemplum
Vincit iusticia, fore quod debet michi forma.
sponte voluntate tradicione iniqua
Filius atque Pater et Judas tradicionis
i. e. in actu Jude et Judeorum mala[3]
Facto conveniunt, intencio disgregat ipsos.

<3.> Queritur, *utrum natura debuit reparari per satisfaccionem.* Dicendum, quod sic, tum ex parte Dei, quia in hoc manifestatur divina iusticia et misericordia, quod culpa per penitenciam diluitur tum ex parte hominis, quia magis gloriosum est homini, ut peccatum suum per satisfaccionem expurgetur, quam quod sine satisfaccione dimitteretur, et magis gratum debet esse homini, quod tantus Dominus pro misero servo dignatus est humillime tanta pati.

<4.> *Utrum pura creatura potuit satisfacere pro natura humana?* Dicitur, quod non, quia satisfaccio huiusmodi debuit habere quandam infinitatem[4], sicut peccatum primi hominis habuit infinitatem respectivam ex infinitate divine maiestatis, que per peccatum fuit offensa, quia tanta est culpa, quantus est ille, in quem peccatur. Et ideo satisfaccio infinita debuit esse, que accepit infinitatem suam ex paciente et satisfaciente infinito; satisfaccio autem pure creature ex se non poterat esse infinita.

<5.> *Utrum debuit satisfaccio fieri per passionem Christi?* Dicendum, quod sic. Iste enim modus satisfaciendi fuit acceptabilis||simus ad Deum placandum[5], quia (sicut dicit Anshelmus) || I 160 C
non potest homo[6] aliquid difficilius et asperius pati, quam mortem sponte et non ex debito. Et hinc dicit Salvator Johann. 15°: »Maiorem caritatem nemo habet, nisi ut ponat animam suam pro »amicis suis« ergo Christus moriendo maximam caritatem et fortitudinem ostendit et per consequens maximam virtutem, cum virtus sit circa difficillima. Item fuit congruentissimus ad morbum peccati curandum, quia homo peccaverat per superbiam, per inobedienciam et delectacionem et ideo debuit peccatum illud expiari per humilitatem, obedienciam et austeritatem eo, quod secundum Philosophum oppositorum opposite sunt cause; ergo Christus, vite restaurator et mortis destructor, tulit humilitatem, obedienciam et austeritatem, ut per causas oppositas effectum faceret oppositum sicut decet.

<6.> *Utrum alius modus fuit conveniencior possibilis nostre redempcionis?* Magister dicit in littera quod sic: et hoc ex parte Dei, cuius potencia non est limitata: tamen si per potenciam sive satisfaccionem liberantis[7] homo liberatus fuisset, non habuisset racionem redempcionis sed liberacionis, quia redempcio solucionem precii inportat.

---

[3]) *I*: *glossas prorsus om. I.* — [4]) *D*: infinitacionem *I errore.* — [5]) *D*: placendum *I.* — [6]) *I*: *om. D.* — [7]) *D*: libantis *I.*

Digitized by Google

<7.> *Utrum Christus passus sit solum pro electis?* Videtur, quod sic, quia sicut solum oravit pro electis et non pro reprobis, iuxta illud Johann. 17°: »Pro eis rogo«, sc. pro electis »non pro mundo« i. e. pro reprobis, sic eciam solum passus est pro electis. — In oppositum videtur esse illud 1ª Johan. 2°: »Ipse est propiciacio pro peccatis nostris, non pro nostris autem »tantum, sed eciam pro tocius mundi«.

Hic est unus modus dicendi, quod sicut Christus non est | I passus pro dyabolis, ita nec pro prescitis, | quia salus illorum nec 160 D est, nec fuit, nec erit aliquid et Christus non potuit tam gravem mortem pati pro nichilo. Christus ergo non est passus pro illis, ut salvarentur, quamvis passus est pro illis, ut salvi fierent, sicut vult omnes salvos fieri, non tamen omnes salvi fient. Sic in proposito. — Alius modus dicendi est, quod Christus pro omnibus passus est, sed non omnes salvi esse merentur[8].

<Distinccio XXI.>

POst hec considerandum est, utrum in morte a Verbo sit separata anima et caro . . .

<1.> Ista est *distinccio 21ª*, tractans de passionis Christi fine et termino. Primo continet, quod in morte Christi anima fuit separata a carne, quia alias non fuisset vere mortuus; sed nec anima nec caro fut separata a divinitate, quod quidam false putaverunt. 2° continet, quod sicut Deus dicitur mortuus, quando est homo mortuus, ita dicitur homo mortuus, quando mortua est caro; separacio enim anime a carne mors carnis fuit: propter carnem ergo unitam Verbo, que mortua est, dicitur Deus mortuus. 3° continet, quod sane potest dici: mortuus est Deus et non est mortuus; passus est Dei Filius et non passus, passa est tercia [!] persona et non passa; crucifixum est Verbum et non crucifixum. Primum secundum naturam humanam, reliqum secundum divinitatem.

<2.> Pro primo sunt hii *versus*:

Christum[1]
X hominem morti Deitas exponit in hocque
i. e. derelinquit in persona nature divine
Exterius linquit intus, tamen unio durat.
i. e. anima
Dicitur ergo mori Christus, quia spiritus eius

[8]) *Codd.*: etcetera etc. *add. D.* — [1]) *D*: *glossas prorsus om. I.*

Digitized by Google

i. e. anima et carne
Solvitur a carne, Deitas tamen || est in utroque. |I
a qua moritur anima[1] 161 A
Sic moritur carne, sed non moritur Deus in se[2].

<3.> Dubitatur, ***utrum Verbum fuit unitum carni et anime duplici unione.*** Et videtur, quod sic. Nam post separacionem anime a corpore Verbum fuit unitum anime, similiter et carni, et non una simplici unione, ergo diversis. Maior patet ex littera per Magistrum, sed minor patet ex hoc, quod si foret penitus una unio, tunc non foret separacio anime a carne. Sed in oppositum arguitur sic: Unio Verbi cum anima et corpore est assumpcio vel consequens inmediate assumpcionem. Sed tantum est una assumpcio in assumpcione carnis et anime, ergo est tantum una unio Verbi et anime, Verbi et carnis.

Notandum hic, quod uno modo unio dicitur accio unientis, alio modo passio unibilis, tercio modo dicitur relacio unitorum. Dicitur, quod Verbum unica unione activa univit sibi carnem et animam, sicut unica assumpcione assumpsit corpus et animam. Similiter loquendo de unione passiva dicitur, quod solum <unica> unione fuerunt Verbo caro et anima unita; sed loquendo de unione, secundum quod est unibilium vel unitorum relacio, sic[3] dicitur, quod sicut[3] relacio numeratur per extrema, sic et unio. Unde quia humana natura fuit tantum unum unibile in actu et plura in potencia, quia corpus et anima ab invicem separabilia, hinc est, quod illa simul unica unione Verbo uniebantur in actu, sed pluribus in potencia, separata vero ab invicem uniebantur unionibus pluribus.

Et per hec patet, quid sit dicendum ad questionem, que potest | simpliciter concedi ex declaracione. | I

<4.> ***Utrum divinitas in Christi morte fuit separata a carne?*** 161 B
Et Magister ostendit in littera, quod non, intelligendo per carnem alteram partem Christi hominis, sed non hominem totalem assumptum, quo modo capitur ibi 'Verbum caro factum est', i. e. Verbum fecit se esse hominem. Et causas, quare non est Verbum separatum a carne, ponere multas esset longum, quas ponunt Parisiensis et Bonaventura. Et quia sunt satis insipide, ideo requiescant in bona pace.

<5.> ***Utrum corpus Christi fuit incineratum?*** Dicitur, quod non, prout probat Petrus Apostolus Actuum 2° per illud Psalmi: »Non dabis sanctum tuum videre corrupcionem«. — Sed diceret aliquis, quod non fuit incineratum, quia fuit resurreccione preventum; sed si non fuisset preventum, fuisset incineratum eo, quod fuit conpositum ex contrariis elementis, sicut aliorum hominum corpora.

---

[2]) *Codd.*: utrum *add. I.* — [3]) *D*: sicut *I*; *sequens* sicut *om.*

Digitized by Google

Hic dicitur, quod[4] illa[4] condicionalis est vera, ut nunc, sc. ex parvo inpossibili. Nam secundum potenciam ordinatam non potuit corpus illud resurreccione non preveniri, sed sicut oportebat Christum pati et sic intrare in gloriam suam Luce 14°, sic oportebat eius corpus die tercia resurreccione preveniri. Quibusdam autem videtur[4], quod si illud corpus non fuisset preventum resurreccione, adhuc simpliciter non fuisset incineratum propter unionem Deitatis, que potencior est ad continendum ab incineracione, quam anima corpus vivificans[5]. —

<Distinccio XXII.>

Hic queritur, utrum in illo triduo mortis Christus fuerit homo....

<1.> Ista est *distinccio 22ª*. ‖ Primo continet, quod Christus
‖ I in triduo mortis vere erat homo propter unionem carnis et anime
161 C ad Verbum, que unio dissoluta non fuit, et tamen vere erat mortuus propter separacionem anime a carne. Alii autem homines dicuntur homines propter unionem anime ad carnem, quomodo eciam ipse fuit homo ante mortem et post resurreccionem. Deus autem dicitur factus homo propter unionem carnis et anime ad Verbum, que unio mansit in triduo. Et notandum, quod hic Magister non tenetur. Nam dicitur a modernis, quod Christus non fuit homo in triduo, cum homo constet ex unione carnis et anime, que tunc non fuit, 2° quia de racione hominis est, quod sit vivens, quod mortuo in quantum huiusmodi non convenit. 2° continet, quod Christus non ubique erat homo nec modo ubicunque est[1], homo est, quia ubicunque est secundum divinitatem, non tamen ubique est homo, quia non ubique homini est Verbum unitum; sed ubicunque est secundum hominem, ibi est homo. 3° continet, quod Christus tempore mortis ubique erat secundum Deum et secundum hominem erat in inferno et in sepulcro: in inferno secundum animam et in sepulcro secundum corpus. 4° continet, quod Christus verus homo non fuisset, si carnem et animam non assumpsisset, sed tamen ex quo assumpsit, neutrum deposuit, sed cum utroque eandem unionem retinuit, quam assumendo contraxit. 5° quod Christus totus eodem tempore erat in inferno, totus in celo, totus ubique, sed non totum, quia 'totus' ad personam refertur, sed 'totum' ad naturam, sicut 'aliud' ad naturam, 'alius' vero ad personam refertur. 6° quod potest dici, quod Filius hominis vel ille homo
| I descendit | de celo vel ubique est, et hoc referendo intelligenciam
161 D ad unitatem persone, non ad distinccionem naturarum.

---

[4]) *D*: *om. I.* — [5]) *Codd.*: etcetera sequitur etc. *D add.*

Digitized by Google

<2.> Unde *versus:*

Y Deus in morte, quia carnem non animamve
Ponit, homo vere remanet, quia vero recedit
Spiritus a carne, perhibetur mortuus esse.
Dic, quod in inferno sit Christus homo, quia iuncta
Est anime Deitas et idem de corpore dicas.
Quamvis non totum, totus tamen ubique Christus.
Undique quod sit homo, dic, si persona notetur;
sc.[1] divinam[1] et humanam[1]
Sed si naturas distingwis, hoc inficietur.

<3.> *Utrum Christus in triduo mortis fuit homo?* Magister dicit, quod sic; sed a modernis in illo Magister non tenetur. Sed pro tollenda controversia notandum est, quod hoc nomen 'homo' in scriptura quadrupliciter[2] recipitur: primo pro spiritu creato hominis, ut ibi Genes 1°: »Faciamus hominem ad ymaginem et similitudinem nostram«. Spiritus enim hominis creatus est essencia personarum retinens Trinitatem et eo ipso ipse spiritus factus est ad ymaginem Trinitatis et demum ad similitudinem Dei factus, quando virtutibus theologicis est depictus; et sic patet, quod Moyses per hominem intelligit spiritum racionalem creatum et non substanciam humanam corpoream. Deus enim tunc non fuit corporeus, ut homo exterior fieret ad similitudinem eius corpoream. 2° sumitur homo pro corpore, quod est altera pars qualitativa hominis conpositi ex anima et carne, iuxta illud Johann. 1°: »Verbum caro factum est«, licet enim per carnem totus homo posset intelligi, ut patet per b. Augustinum in Omelia, katholice tamen et expressius ad denotandum exinanicionem et humiliacionem || Verbi Dei intelligitur per carnem essencia corporea, || *I* que est materia prima prope nichil. Sic enim loquitur scriptura *162 A* sacra de carne in Symbolo Athanasii: »Sicut anima racio»nalis et caro unus est homo« etc.[3] nec refert, cum utraque essencia tam corporea quam spiritualis sit eadem persona. Deus enim fecit duas essencias substancie totas, non parciales secundum essenciam: corpoream, sicut patet in puris corporalibus, et spiritualem, sicut patet in puris spiritualibus, nec potest[4] excogitari tercia; et in utraque illarum constituit hominem in persona; et quia quelibet res est sua tota, non parcialis essencia, ergo quilibet homo est suo tempore essencia corporea, et sic corpus, et est essencia spiritualis, et sic spiritus. Et sic secundum spiritum vocat Apostolus hominem interiorem et secundum corpus hominem exteriorem.

Et caro et anima resultans ex mixtura armonica corporis sunt due nature inconplete ipsius hominis, ex quibus qualitative conponitur natura integra et conpleta sicut est in alio mixto vel simplici. Et talis natura integra vocatur tercio modo homo et isto

---

[1]) *D: om. I.* — [2]) *D*: quater *I.* — [3]) *I: om. D.* — [4]) *D*: *in I inepte scriptum*

Digitized by Google

modo acceptant communiter theologi et philosophi hominem, dicentes, quod diffinitive homo est animal racionale mortale et isto modo nec corpus mortuum est homo, nec spiritus est sic homo, hoc est conpositus ex anima et carne[5]. 4° modo sumitur homo pro persona, que est quelibet naturarum predictarum Et isto modo tenet fides katholica ex testimonio scripture, quod ille homo, qui creavit celum et terram, fuit natus de Virgine, fuit conversatus cum hominibus, passus, mortuus et sepultus etc.[6] Non autem secundum naturam assumptam creavit seculum, nec secundum Deitatem paciebatur, nec secundum animam fuit mortuus et se-
| *I* pultus, nec secundum corpus aut secundum | naturam integram
162 B humanam descendit ad inferos. Sed quia eadem persona est hec omnia, secundum aliquid fecit unum et secundum aliud reliqum.

Istis notatis dicitur, quod Christus in triduo mortis fuit homo quarto modo, quia persona, que est indifferenter corpus, spiritus et Verbum. Eciam fuit homo 1° modo, quia spiritus creatus, qui descendit ad inferna; fuit eciam homo 2° modo, quia corpus sive caro, cum fuerit substancia corporea sive essencia, que prius; sed non fuit homo, 3° modo, quia non fuit spiritus carni unitus, ex qua unione per animacionem homo conpositus resultaret[7].

<Distinccio XXIII.>

Cum vero supra prehabitum sit Christum plenum gracia fuisse, non est supervacuum inquirere, utrum fidem et spem et caritatem habuerit . . .

<1.> Ista *distinccio 23ª* primo continet, quod fides tripliciter accipitur, sc. pro eo, quo creditur, et sic est habitus sive virtus, si fuerit formata caritate. 2° accipitur pro eo, quo creditur et non est virtus, et sic est fides informis. 3° accipitur pro eo, quod creditur, quod est aliud ab illo, quo creditur, ut est obiectum fidei, ut articulus fidei Christiane. 2° continet, quod aliud est credere in Deum, aliud credere Deo, aliud est credere Deum. Credere Deo est credere vera esse, que loquitur, quod et mali faciunt et nos credimus homini, sed non in hominem. Credere Deum est credere, quod ipse sit Deus. Credere in Deum est credendo amare, credendo in eum ire, credendo ei adherere

---

[5]) *D*: cane *I errore*. — [6]) *Codd.*: sunt *add. D.* — [7]) *Codd.*: etcetera *add. D.*

Digitized by Google

et eius membris incorporari. 3° quod fides, quam demones et mali Christiani habent, est[1] qualitas mentis, sed informis, quia sine caritate est. 4° quod fides, que creditur et qua creditur, est una omnium credencium, non numero una, sed genere. 5° quod fides in corde hominis ab ipso homine videtur intellectualiter. 6° quod fides est substancia rerum | sperandarum, argumentum non apparencium; per fidem enim probantur illa, que fieri credimus, si quis de eis dubitet. 7° quod fides informis interdum precedit spem et caritatem, fides autem formata caritate non precedit spem neque caritatem. ‖ I 162 C

<2.> Unde *versus:*

Z virtus, qua creduntur non visa, fides est.
tribus[2] modis ut habitus
Dicitur esse fides varie, quo creditur et quod;
Non Christo vel Christum credendo, sed in[3] ipsum
caritate
Est fides virtus formata manens, aliter[4] non.
Una fides genere, numero non, dicitur esse.
quia fides est rerum sperandarum
Credis non visa, scis visa, videns tamen in te
Esse fidem; si fit intellectu, tamen hoc fit.
fides secundum actum spem i. e. caritatem
Credere sperare precedit, sicut amare.
a caritate et non caritas a fide[2]
Est ab amore fides, quod non convertere debes.

<3.> Dubitatur, ***utrum illa diffinicio fidei sit bona: fides est substancia rerum sperandarum, argumentum non apparencium.*** Videtur, quod non. Primo ex eo, quod nulla fides est substancia. Patet: nam nulla qualitas est substancia. Sed omnis fides, qua creditur, est qualitas, igitur nulla fides, qua creditur, est substancia. Maior patet ex Predicamentis et ex 2° Posteriorum; et minor est de se nota ex eo, quod predicatur in ea superius de[5] suo inferiori. 2° videtur esse non bona ex eo, quod aliqua fides non est rerum sperandarum, sed speratarum, ut patet de fide passionis et resurreccionis Christi et de creacione mundi.

Sciendum est, ut ait S. Thomas 2° principali questione 1ª, quod Apostolus diffinit fidem per duo; sc. per conparacionem ad obiectum, quod est res non apparens secundum naturalem cognicionem, et per conparacionem ad finem in hoc, quod | dicit substancia rerum sperandarum Quamvis enim idem sit obiectum et finis fidei, non tamen secundum eandem racionem. Est enim Deus obiectum fidei, in quantum est veritas prima supra posse naturale nostri intellectus elevata, et sic dicitur res non | I 162 D

[1]) *D*: esse *I*. — [2]) *I*: *glossas prorsus om. D*. — [3]) *D*: *om. I*. — [4]) *D*: alter *I*. — [5]) *D*: du *I*.

Digitized by Google

apparens. Est vero finis eius, prout est quoddam bonum sui altitudine humanam facultatem excedens, sed sua liberalitate se ipsum communicabilem prebens. Et cum fides non sit substancia vel fundamentum Dei, oportet dici, quod sit fundamentum rerum a Deo causatarum, ut est visio clara Dei et delectacio in Deo, in quibus consistit beatitudo hominis consummata. Unde exponitur diffinicio fidei sic: fides est substancia, i. e. fundamentum, rerum sperandarum, que sunt clara cognicio Dei et delectacio in Deo, et est argumentum, i. e. correccio et illuminacio anime, non apparencium, i. e. respectu illorum, que modo humano sensui et intellectui perfecte non[6] apparent; et sic est fides fundamentum, origo et inicium future beatitudinis sperande, que modo credentibus non apparet. Est ergo fides fundamentum tocius spiritualis edificii, sicut substancia est fundamentum accidencium, que ipsam presupponunt; et sicut inpossibile est accidencia naturaliter stare sine subiecto, sic inpossibile est sine fide placere Deo, ut dicit Apostolus Ad Hebreos 11°, qui fidem[7] diffinit per causam finalem, sc. beatitudinem, que est res speranda nunc ad sensum et ad intellectum viatoris non apparens. Et quia beatitudo formalis consistit in summe vero et summe bono, ideo fides elevat
I intellectum ad cognoscendum summe verum et ||| affectum ad di-
163 A ligendum summe bonum. Et cum fides sit de non apparentibus, ut dictum est, et difficile sit occulta credere, igitur necessaria sunt duo ad hoc, ut aliquid firmiter credatur: primum est veritas, que est illuminacio mentis, animam elevans, secundum est rectificacio auctoritatis animam firmans: quorum primum est per fidem, secundum per scripturam autenticam, per Spiritum Sanctum editam; auctoritas autem prebet fulcimentum fidei, fides assentit auctoritati et utrumque per Christum est, propter que verum et splendor dicitur, quia per fidem mentem illuminat et veritatem per doctrinam ostendit.

Ex hiis patet aliqualiter declaracio diffinicionis fidei. Ad 1[m] argumentum negatur maior et dicitur, quod in Predicamentis et in Posteriorum Philosophus accipit substanciam pro re per se existente, sed Apostolus accipit substanciam pro fundamento, quod in se est accidens. Ad secundum conceditur, quod aliqua fides est rerum speratarum, sed non exinde sequitur, quod non sit sperandarum; qui enim credit mundi creacionem, Christi incarnacionem et passionem, ille fidit sive credit propter res sperandas, sc propter claram Dei visionem et propter infinitam delectacionem.

<4.> *Utrum fides informis sit donum infusum?* Dicendum, quod sic: fides enim informis facit intellectum facilem ad credendum credenda et discernit ad recusandum non credenda.

---

[6]) *D: om. I.* — [7]) *Codd.: in I inepte scriptum.*

Digitized by Google

<5.> *Utrum fides informis sit in demonibus*? Dicendum, quod fides informis, que est habitus infusus, non est in demonibus, sed fides informis, que est habitus acquisitus, est in demonibus. Habent enim noticiam aliquam de articulis per multa miracula et per experienciam et eciam naturalem cognicionem habent aliquam noticiam de articulis pertinentibus ad divinitatem.

<6.> *Utrum fides | informis evacuetur adveniente caritate?* | *1* *163 B*
Dicendum, quod non, sed solum tollitur informitas per caritatem et fides remanet formata caritate. Et scito, quod omnes virtutes theologice simul temporaliter infunduntur, sed tamen actus fidei precedit naturaliter actum spei et caritatis$_8$.

<Distinccio XXIV.>

Hic queritur, si fides tantum sit de non visis . . .

<1.> Ista$_1$ est$_1$ *distinccio 24^a* tractans de fide conparative. Primo continet, quod fides est proprie non apparencium. Unde non est proprie fides, qua dicimus nos credere, que$_2$ videmus$_2$ 2° quod Petrus passionis Christi fidem habuit non in eo, quia hoc videbat, sed in eo, quod credebat Deum esse, qui paciebatur. 3° quod fides non est de hiis, que penitus ignorantur, quia fides est ex auditu, non tamen exteriori, sed interiori, nec de hiis, que subiciuntur exteriori visui, est tamen de hiis, que visu interiori, i. e. intellectu, capiuntur.

<2.> Super hiis sunt hii *versus:*

sicut patet in Thoma$_4$ qui$_5$ aliud vidit et aliud credidit
24$_3$ A quandoque fide non visas credere vise
Res faciunt oculis, homines se credere dicunt.
hominem hominem et sic Deum
Hunc Petrus esse Deum credit, quem scit fore passum.
visa exteriori sensu i. e. visa in intellectu
Non proprie credis extra conspecta, sed intus
i. e. nichil credis sc. prius
Quiddam$_6$ non credis, si$_7$ non intelligis$_8$ idque
i. e. muta$_9$ in alio nunc et in alio; modo in futuro, modo in preterito$_3$
Convertens varia cum tempore cognicionem.

<3.> Queritur, *utrum obiectum fidei sit solum veritas increata*. Videtur, quod non. Nam obiectum fidei est mundum esse

---

[8]) *Codd.*: etc. *add. D.* — [1]) *D*: Ist *I, ab* t[1] Ista. — [2]) *D*: *om. I.* — [3]) *I*: *glossas prorsus om. D.* — [4]) *Ex coni.;* theologia *I.* — [5]) *Ex ci.;* quod *I.* — [6]) *D*: quidam *I.* — [7]) *D*: sed *I.* — [8]) *D*: tel'igis *I errore.* — [9]) *In I post* in alio nunc et in alio *tandem.*

Digitized by Google

creatum et Filium Dei esse hominem factum, sed illa sunt alia
I quam veritas increata, ergo questio falsa. — In contrarium est
163 C Dionisius 7° ca° de divinis nominibus dicens, quod
fides est circa simplicem et semper existentem veritatem, hec
autem est veritas increata.

Sciendum secundum Thomam, quod in obiecto fidei est aliquid formale et aliquid materiale. Formale est veritas prima increata, quia quidquid fides credit, credit per veritatem primam, cui tamquam medio innititur eo, quod nulli assentit, nisi quia est a Deo revelatum. Et sic virtus divina est tamquam medium ad conclusionem demonstratam. Materiale autem fidei est[10], quod habet aliquem ordinem ad Deum, ad quod cognoscendum homo per aliquos divinitatis effectus adiuvatur, ut inde divinam truicionem consequatur. Et ideo istud obiectum non cadit sub fide, nisi in ordine ad Deum.

Et patet, quod obiectum formale fidei est solum Veritas increata, quamvis materiale obiectum sit veritas creata, secundum quod habet ordinem quoad Deum, ut est mundum esse creatum a Deo, Deum esse hominem factum et sic de aliis multis, que singula in obiectum fidei formale ordinantur, sicut omnia in medicina considerata ad sanitatem principaliter ordinantur. Et patet, quod raciones in contrarium facte stant simul sine repugnancia.

<4.> *Utrum fides sit solum de conplexis et enuncciabilibus?* Notandum, quod 'conplexum' dicitur oracio, ut Christum pati, 'enuncciabile' vero dicitur proposicio, ut Christus est passus, 'inconplexum' ut res, ut Deus, Trinitas, incarnacio, passio, resurreccio et similia. Modo sunt due sentencie circa istam materiam,
I una dicens, quod fides est de conplexis, alia, quod est de incon-
163 D plexis. Sed potest dici, quod sicut obiectum | formale fidei, ut
dictum est in precedenti questione, est Veritas prima increata, sed obiectum materiale est veritas creata, secundum quod habet relacionem quoad Deum, sic fides est formaliter solum de inconplexo, ut est inconplexe, sed ut est ab homine conplexe perceptibile, cum obiectum fidei, que est qualitas mentis, est veritas ad credendum divinitus et supernaturaliter revelata, de quanto tali veritati, secundum quod proporcionabiliter conceptibilis est, sed non ex sui evidencia, sed primo ex mocione et inclinacione ac diccione Dei, assentitur et adheretur sine formidine[11] de opposito. Proposicio autem vocalis scripta vel mentalis est nisi signum, quo representatur credenda veritas ipsi fidei, ut credatur.

<5> *Utrum fidei potest subesse falsum?* Dicitur, quod non et presertim fidei infuse, quam Deus infundit ad assenciendum firmiter vero et dissenciendum[12] falso.

<6.> *Utrum idem potest esse simul ab eodem scitum et creditum?* Quidam dicunt, quod nullus articulus fidei probari

---

[10]) *D*: *om I.* — [11]) *D*: fortiiudine *I.* — [12]) *D*: dissenciendo *I errore.*

Digitized by Google

potest racione necessaria. Alii dicunt, quod potest; ymmo Aristoteles 8° Phisicorum et 12° Methaphisice probat ex necessariis, quod necesse est esse solum unum Deum; et cum esse solum unum Deum et in illum credere sit articulus, videtur, quod idem ab eodem simul potest esse scitum et creditum. Utraque opinio magnorum est.

<Distinccio XXV.>

PRedictis adiciendum est de sufficiencia fidei ad[1] salutem[1] . . .

<1.> Ista est[2] *distinccio 25ª*, determinans de conparacione fidei ad credentes. 1° continet, quod fides videtur profecisse secundum processum temporis, sicut profecit cognicio, unde fides dicitur magna cognicione et articulorum quantitate, sc. materiali, vel constancia et devocione. ‖ 2° quod mensura fidei, sine qua ‖ *I* nunquam potuit esse salus alicui, est credere, quia est sc. Deus *164 A* et quod remunerator est sperancium in se, et habere explicite vel inplicite fidem de mediatore; eadem enim fides salvat nos et antiquos, et quod nos credimus factum, ipsi credebant futurum. 3° quod cum sine fide[3] mediatoris antiquis salus non fuit, sicut neque modernis, queritur, an oportuerit illos credere omnia de mediatore, que nos credimus. Quidam dicunt, quod sufficiebat illis tantum quatuor credere, sc. nativitatem, mortem, resurreccionem, adventum iudicii; aliis[4] videtur habita fide Trinitatis illud de misterio[5] incarnacionis fidei suffecisse, ut crederetur Dei Filius nasciturus de homine et iudicaturus. 4° quod Cornelius fidem incarnacionis habebat[6], sed an facta vel futura esset, nesciebat. 5° quod fides, spes et caritas et operacio secundum aliquid equalia sunt in presenti, quia quantum credimus, tantum speramus, et quantum credimus et speramus, tantum amamus, et tantum operamur, quantum credimus, speramus et amamus. 6° quod caritas est maior fide et spe, quia cum ad Deum pervenitur, fides et spes transeunt, sed caritas manet. 7° quod cum Apostolus dicit: »Finis precepti est caritas«, de corde puro et consciencia bona et fide non ficta secundum Augustinum exponitur: de corde, i. e. intellectu, consciencia et spe. Et ita fides et spes videntur precedere caritatem, quam non precedunt tempore. Sed ideo dicitur, quod fides et spes possunt esse in aliquo sine caritate, caritas autem non sine illis, sc. in presenti, quamvis pia fides | vel spes non | *I* possunt esse sine caritate. *164 B*

---

[1]) *I*: *om. D.* — [2]) *D*: *om. I.* — [3]) *D*: fine *I.* — [4]) *D*: alii *I.* — [5]) *D*: ministerio *I male.* — [6]) *D*: habeat *I.*

Digitized by Google

<2.> *Versus:*

Judei suppl.: Christiani
B precedentes adventum sive sequentes
ut Moyses, Petrus ut simplices
In Christum credunt vel distincte vel aperte.
et propter hoc accepte sunt elemosine tue
In Christum credis, Corneli, sed quia nescis,
Utrum sit natus, docet hoc in flamine Petrus.
equalia i. e. operacio i. e. caritas
Actu sunt paria labor ac amor atque fides, spes;
i. e. caritas que nunquam excidit et quia alias virtutes per-
Sed quia durat amor, perhibetur ob hoc fore maior. ficit
sc. nasci, mori, resurgere, ad iudicium venire
Bis[8] duo de Christo sufficit credere quondam[8].

<3.> Quia ista distinccio est de fide, ideo videtur utile aliquid *de symbolis*[9] *et articulis fidei* dicere. Unde sciendum, quod 'symbolum, -li' idem est, quod colleccio sermonum, ut in consilio, et dicitur a 'syn', quod est 'con', et 'bolus', quod est morsellus, quia quilibet ponit ibi morsellum suum, i. e. particulam. Unde symbolum similitudinem et colleccionem inportat. A quatuor autem colleccionibus nomen symboli inponitur. Primo a colleccione multorum hominum in unam fidem; 2° a colleccione predicancium fidem, quia omnes apostoli collecti hanc regulam fidei ediderunt ita, quod unusquisque aliud apposuit; 3° quod[10] ex diversis literis sacre scripture colliguntur ea, que credenda sunt, ut in prompto habeantur; 4° quia omnia beneficia nobis divinitus collata ibi colliguntur. Unde Dyonisius 4° ca° Ecclesiastice Ierarchie dicit, quod religionis symbolum congruencius potest appellari ierarchica eukaristia, quasi bona gracia.

Sunt autem tria symbola, sc. symbolum Apostolorum, quod dicitur || in prima, symbolum Nicenum[11],
I 164 *C* quod dicitur in missa, symbolum Athanasii, quod dicitur diebus dominicis et magnis festivitatibus in prima alta voce. Et si queras, quare symbolum Apostolorum dicitur submisse in prima et in conpletorio, alia vero duo dicuntur alte, unum post ewangelium, alterum vero in prima, respondetur, quod Symbolum Apostolorum fuit editum, quando fides nondum[12] erat propalata et ideo submisse dicitur. Et quia fuit editum ad propalandam doctrinam fidei, ideo cotidie dicitur in prima et in conpletorio, quasi in principio diei et noctis in signum, quod omnis nostra operacio a fide debet accipere inicium et quia per ipsum contra adversa et in prosperis protegimur. — Alia autem duo symbola edita fuerunt tempore fidei iam propalate et ideo publice cantantur; et quia non ad proponendum fidem principaliter, sed ad defendendum

---

[7]) *D*: reficit *I*. — [8]) *Hic versus, septimus in I. in D tertius legitur.* — [9]) *I*: symbolo *D*. — [10]) *I*: quia *D*. — [11]) *D*: niceum *I*. — [12]) *D*: non *I*.

Digitized by Google

vel elucidandum edita fuerunt, ideo non in singulis diebus, sed in illis, in quibus homines maxime ad ecclesiam conveniunt et in quibus fit aliqua sollempnisacio de illis, que ad articulos fidei pertinent. Et quia Symbolum Nicenum,[11] editum est ad manifestacionem fidei, dicitur statim post ewangelium, quasi exposicio eius. Symbolum vero,[13] Athanasii, quod contra hereticos editum est, in prima dicitur, quasi iam pulsis hereticorum tenebris.

Hec de Symbolis breviter sint iam dicta.

<4.> Tunc *de articulis* dicendum est breviter. Est autem articulus fidei secundum Richardum de S. Victore indivisibilis veritas de Deo, artans nos ad credendum. Et est articulus nomen grecum, ut dicunt quidam, et inportat indivisionem, unde membra, que non dividuntur in alia membra, dicuntur articuli. Et ideo Richardus in diffinicione predicta secutus est proprietatem nominis dicens, quod est indivisibilis veritas, | ut est Deum esse *I* trinum, Christum esse verum Deum et sic de aliis. Et dicit: »artans *164 D* »nos« non artacione coaccionis ad credendum Deo, sed necessitate et artacione finis, quia sine fide articulorum non potest esse,[14] salus.

Articuli autem fidei distingwuntur dupliciter: uno modo, quantum ad ipsa credibilia — et sic sunt 14 — alio modo, quantum ad ipsos, qui articulos distinxerunt, et sic <sunt> 12, secundum numerum 12 apostolorum, quorum sufficienciam nunc obmitto.

<5.> Dubitatur, *utrum fides profecerit secundum temporum successionem.* Dicendum, quod non, quantum ad articulorum addicionem; articuli enim semper idem fuerunt. Profecit tamen fides, quantum ad articulorum explicacionem et cognicionem; quanto enim magis antiqui appropinquabant ad Christi adventum, tanto magis explicite credebant et apercius cognoscebant.

<6.> *Utrum semper oportuit habere fidem explicitam de redemptore?* Sciendum, quod ad fidem redemptoris tripliciter se habet genus humanum secundum diversa tempora. In primo enim statu ante peccatum non oportebat ab aliquo fidem explicitam habere de redemptore, quia nondum servitus erat inducta, sed sufficiebat habere fidem inplicitam in cognicione Dei, sc. ut homo crederet, quod Deus provideret ei in eis, que erant ad fidem necessaria. In 2° autem statu post lapsum ante adventum Christi quidam habebant fidem explicitam de redemptore, quibus revelacio facta erat, qui maiores dicebantur, quidam vero, qui minores dicebantur, habebant fidem inplicitam in fide maiorum, unde sacramentum redempcionis sub signis sacrificiorum proponebatur. In statu autem post adventum Christi, quia iam misterium redempcionis inpletum est, corporaliter et visibiliter predicatum, omnes ‖ *I* tenentur ad explicite credendum ‖ sic, ut quilibet confiteatur, *165 A*

---

[13]) *D*: *in I inepte scriptum.* — [14]) *D*: est *I errore.*

Digitized by Google

quoniam Christus est Filius Dei, verus Deus et verus homo, redemptor generis humani; credens, quidquid vult de se credi, iuxta illud b. Augustini in Omelia super illo ewangelio: 'Stetit Jesus in medio discipulorum', ubi dicit: »Nemo credat de »Christo, nisi quod de se credi[15] voluit Christus, ante quem[16] »nobis expedit, ut credamus, quod credi de se voluit, qui nos »redemit, qui salutem nostram quesivit, qui pro nobis sangwinem »suum fudit.« Hec Augustinus.

<Distinccio XXVI.>

EST autem spes virtus, qua spiritualia et eterna bona[1] sperantur[1] . . .

<1.> Ista *distinccio <26ª>*, tractans de spe, primo continet, quod spes est certa expectacio future beatitudinis, veniens ex Dei gracia et ex meritis precedentibus. 2° quod sicut fides ita et spes est de invisibilibus. 3° quod sicut vocabulo fides a spe distingwitur, ita et racionabili differencia, quia fides est bonarum rerum et malarum, spes autem solum bonarum. Item: fides est preteritorum, presencium et futurorum, sed spes solum futurorum. Item: fides est suarum rerum, sc. quia fide credit se homo cepisse esse, et est eciam alienarum rerum, sed spes est alienarum. 4° quod Christus, in quo fuerunt bona patrie, credidit et speravit resurreccionem tercio die futuram, non tamen fidem virtutem vel spem habuit, quia non enigmatice et speculative, sed clarissime illam cognovit, non[2] sic autem antiqui patres.

<2.> Unde[3] *versus*[3]:

C virtus est spes, qua spiritualia speras.
ipsi in aliquo supple: est fides
Spes fidei partim similis, tamen amplior illa.
tu lector
Crede fidem cum spe virtutes non habuisse
existens in patria
Christum: nam scivit ens certus, uti modo sancti.
Patribus in limbo spes erat atque fides.

I <3.> Dubitatur, | ***utrum diffinicio spei sit bona, que dicitur:***
165 B ***spes est certa expectacio future beatitudiuis, veniens ex Dei gracia et ex meritis precedentibus.*** Videtur, quod non, quia aliqua spes

---

[15]) *D*: *post* voluit *I*. — [16]) *D*: quam *I*. — [1]) *I*: *om. D*. — [2]) *D*: ut *I*. — [3]) *I*: *om. D*.

Digitized by Google

est, que non est certa expectacio future beatitudinis. Patet, quia spes prescitorum, ergo diffinicio mala. Consequencia tenet ex eo, quod omnis bona diffinicio debet conpetere cuilibet contento sub diffinito, et assumptum patet, quia presciti non sunt certi de futura beatitudine. Similiter spes[4], qua unus sperat se consequi prebendam, illa non est certa expectacio future beatitudinis, sed future prebende.

Notandum, quod diffinicio spei sic est intelligenda, quod spes proprie dicta dicitur 'certa' propter hesitacionem, que absque certitudine fluctuat in quidquam; dicitur 'expectacio' propter conprehensionem, que erit in patria, ubi omnia clare et presencialiter habebuntur; dicitur eciam 'future beatitudinis' ad differenciam timoris servilis, qui est expectacio future miserie; dicitur 'proveniens ex Dei gracia', i. e. ex benignitate considerata, ad differenciam desperacionis, que tantum severitatem Dei considerat; dicitur 'ex meritis', sc. propriis[5], ad differenciam presumpcionis, que tantum benignitatem Dei considerat. — Et scito, quod certitudo ex tribus oritur: sc. ex divina largitate, ex habundancia meritorum et pregustacione eternorum. Unde ille certus est de beatitudine, qui divinam largitatem considerans habundat meritis et pregustat suaviter[6] de nocione eterna, quibus saciabitur in futuro.

Patet ergo ex hiis, quod diffinicio spei est bona. — Tunc ad argumentum dicitur, quod prescitorum proprie non est spes, similiter nec aliarum rerum, nisi equivoce: sicut dicitur quis credere suis oculis non fide proprie dicta, sic[7] eciam[7] dicitur aliquis prescitus sperare, non tamen proprie, quia non habet[8] sufficiencia merita. || Spes eciam eorum, qui sunt in purgatorio, et qui fuerunt || *I* in limbo, est cum certitudine sciencie, unde declinat aliquo modo *165 C* a spe proprie dicta. Spes vero, que fuit in b. Stephano, quando vidit celos apertos, et que fuit in Paulo, quando dixit: »Scio, cui »credidi et certus sum«, et que fuit in Adam ante peccatum, fuit ex certitudine visionis, tamen debilioris, quam in celo. Unde spes sic sumpta adhuc est minus proprie dicta. Ex hiis patet, quod in patria non est spes in suo esse formali, quia beatitudo[9] est omnium bonorum simul tota possessio. Unde ibi[10] nichil est futurum, quod speretur. Et licet sanctis sit futura corporum resurreccio secundum rem, tamen est presens secundum cognicionem, ut dicit Thomas De veritate theologie libro 5° ca° 21°.

Item scito, quod duplex est spes, sc. suffragii et premii. Prima[11] ponenda est in sanctis, 2ª vero in solo Deo. Et hec triplex, sc. venie, ut ibi <Psalmus>: »In te, Domine, speravi; non con»fundar in eternum.« 2ª gracie: Psalmus: »Sperantes autem in

---

[4]) *D*: *in I inepte scriptum.* — [5]) *D*: proprii *I.* — [6]) *I*: suaui *D.* — [7]) *D*: sicut *I.* — [8]) *D*: *om. I.* — [9]) *D*: betitudo *I.* — [10]) *D*: illi *I.* — [11]) *D*: primo *I.* — [12]) *Codd.*: et *add. D.*

Digitized by Google

»Domino misericordia circumdabit«. 3ª glorie, Proverbiorum 26: »Qui sperat in Domino, salvabitur.«

<4.> *Utrum spes sit virtus?* Dicitur, quod sic: est enim habitus inclinans animam ad tendendum in Deum, in quantum est summum arduum. Unde Richardus 4° principali quest. 1ª dicit[13], quod bonum sub racione, qua arduum, est obiectum spei, quia sicut delectabile et utile sunt quedam differencie boni, ita et arduum est una differencia boni. Et ideo sicut de racione delectabilis et utilis est racio boni, ita eciam de racione ardui.

<5.> *Utrum spes possit esse informis?* Dicunt quidam, quod sic, sicut et fides potest esse informis. Nam actus spei precedit naturaliter actum caritatis et ideo dicunt, quod spes potest | *I* esse sine caritate eo, quod aliquis existens in peccato mortali *165 D* sperat se salvari, quia proponit | se corrigere quandoque et sic proponit mereri et habet in proposito merita, ex quibus spes procedit. Sed notum est ex diffinicione supradicta, quod sine meritis non[14] est spes, ex quo spes <est> certa expec'acio[15] ex[16] gracia et meritis proveniens. Concordentur ergo dicta et dicatur, quod spes informis est equivoce spes, sicut et fides sine operibus est mortua et per consequens equivoce fides dicta.

Et notandum, quod spes aliquando[17] dicitur obiectum spei, ut ibi Ad Titum 3°: »Expectantes beatam spem«, i. e. beatitudinem speratam. 2° dicitur spes actus spei, ut ibi: »Spes est »expectacio future beatitudinis.« 3° dicitur certitudo quedam et sic accipitur Ad Roman. 5°: »Tribulacio pacienciam operatur, »paciencia spem«, i. e. certitudinem de retribucione. 4° dicitur habitus inclinans et determinans voluntatem ad expectandum ultimum finem. Primo modo spes est passio appetitus sensitivi et enumeratur inter quatuor passiones principales, que sunt spes, timor, gaudium et tristicia, et sic non est virtus. 2° modo est obiectum virtutis. 3° modo est actus virtutis. 4° modo est circumstancia actus virtutis. 5° modo est proprie virtus. —

Et hec dicta de spe sufficiant.

---

[13]) *D*: *om. I.* — [14]) *I*: quod *D.* — [15]) *D*: expectacione *I.* — [16]) *D*: et *I* — [17]) *D*: *post* dicitur *I.*

Digitized by Google

<Distinccio XXVII.>

Cum autem Christus fidem et spem non habuerit[1] . . .

<1.> Ista est *distinccio 27ª*, tractans de caritate, que primo continet, quod licet Christus fidem et spem non habuerit, tamen habuit caritatem secundum quod homo, qua maior esse non valet. 2° quod caritas est dileccio, qua diligitur Deus propter se et proximus propter Deum. 3° quod eadem est dileccio, qua diligitur Deus et qua diligitur proximus, que Spiritus Sanctus[2] est, et tamen dicitur gemina, propter duo dilecta, sc. propter Deum et proximum, propter que duo eciam sunt duo mandata. 4° quod diligere homo debet proximum solum in bono, quia alias eum non diligeret, nec propter Deum, ‖ et quod proximus hominis est ‖ *I* omnis homo. 5° quod modus diligendi Deum insinuatur, cum dicitur *166 A* 'ex toto corde', i. e. intellectu, sine errore, 'ex tota anima', i. e. voluntate, sine mali affeccione, 'ex tota mente', i. e. memoria, ut omnes cogitaciones et omnem vitam et omnem intellectum in illum conferas, a quo habes ea, que confers illi. 6° quod illud preceptum non penitus inpletur ab homine in hac vita mortali. 7° quod licet sint duo precepta caritatis, sepe tamen unum ponitur pro utroque, non in merito, quia nec Deus sine proximo nec proximus sine Deo diligi potest.

<2.> Unde *versus*:

quia posuit animam suam pro amicis et[3] inimicis, unde dileccionem habuit, in quantum homo, qua maior esse non potest, sc. in creatura

D tradens, quod Christus amet, distingwit amorem.

i. e. proximus duplicat, quia una caritas

Preceptum duplicat Deus et frater, nec amorem.

i. e. sicut[4] bis datus[5] est Spiritus Sanctus, semel in terra 2° de celo

Unus amor, sed amata duo, sicut duo dona.

quod fiat ex tota anima

Quando iubetur amor, modus insinuatur amoris

sc. hoc: dilige Deum ex toto corde

Mandatumque docet, hominem quo currere debet.

<3.> *Utrum dileccio, qua Deum diligimus, habeat modum?* Dicendum primo, quod habet modum, in quo consistit, vel ad quem pertingit, cum sit finita, sed non habet modum, ultra quem[6] homini progredi non liceat magis diligendo. Quantumcunque enim Deus diligitur ab homine, semper est magis diligendus. Unde supponendo, quod diligere est bene bonum velle, tunc sicut nemo potest nimis bene velle Deo, sic nemo potest nimis Deum diligere et per consequens cum diligit Deum, non habet modum diligendi

---

[1]) *I*: *om. D.* — [2]) *D*: *in I inepte scriptum.* — [3]) *Codd.*: pro *add. I.* — [4]) *D*: *om. I.* — [5]) *D*: donatus *I.* — [6]) *D*: quod *I.*

Digitized by Google

| I Deum, supra quem non | liceret ei amplius diligere, cum bene
166 B volendo sibi non posset sic sibi nimis bene velle. Si autem nimis Deum diligere,[7] est bene bonum Deo velle sine fine, tunc quilibet et quantumcunque remisse diligat Deum meritorie, tunc recte ille diligit Deum sine modo nec sic potest aliquid recte diligi sine modo nisi solus Deus. Unde quia creaturam racionalem ymmo totam universitatem creaturarum servire placenter Deo et laudare et glorificare Deum, quantumcunque[8] eciam potest, et Deum esse creatorem creantem et redimentem genus humanum et salvantem universitatem electorum minus est in forma sua, quam quod in se est Deus Trinitas et Deum esse: ergo totum eciam bene velle Deo, eciam quantum possum, minus est, quam me bene velle Deo, quantum possum, quod ipse est Deus.

Primo ergo et precipue debemus velle bene Deo nostro toti Trinitati esse Deum et post esse creantem universitatem, redimentem ac salvantem totum genus electorum, iustissime et pulcherrime puniendo totum cumulum prescitorum; deinde debemus bene velle Deo, quod serviat et placeat sibi universitas omnium in laudem et gloriam suam. Bene ergo velle Deo, quod ipse sit Deus, est bene velle bonum et cum ipse Deus sit primum et summum bonum, ergo racionalis creatura primo debet diligere Deum, quia primum et summum bonum, deinde debet diligere Deum, quia toti universitati est bonus, et post debet diligere Deum, quod ipse[9] creature racionali sic diligenti est bonus; sic enim Deus diligitur supra omne aliud diligibile, que dileccio debet omnem aliam dileccionem, ut sit debita, mensurare. Quod si sit ordo eversus,
| I sc. quod creatura racionalis | primo diligat Deum, quia ipsi creature
166 C diligenti est bonus, et deinde, quia ipse Deus in se est bonus, quis dubitat, quin illa dileccio est cassa atque vana?

Ex isto patet, quod quicunque aliquam creaturam in amore Deo preponit, ille non vere eum diligit et per consequens est sine caritate, non existens dignitate dignus Domini Jesu Christi, ipso dicente: »Qui amat patrem aut matrem etc., non est me dignus.«

Patet 2°, quod quicunque est in peccato mortali, ille non bene Deum diligit; patet, quia non bene bonum vult Deo. Si enim bene vellet, tunc ordinate et recte Deum, qui est summum bonum, summe diligeret et per consequens nullam creaturam Deo preponeret et sic nec in peccato mortali existeret. Oportet ergo, quod qui vere Deum diligit, quod ab omni crimine mundus sit et qui istam racionem dileccionis non capit, sc. quod Deum super omnia diligat, iustus non erit.

---

[7]) *Codd.*: Deum *add.* *I.* — [8]) *D*: quantumque *I.* — [9]) *I*: ipsi *D.*

Digitized by Google

<Distinccio XXVIII.>

Hic queri potest, utrum illo mandato dileccionis[1] proximi[2] totum proximum, i. e. animam et corpus, nosque ipsos totos diligere precipiamur . . .

<1.> Ista *distinccio 28ª*, ponens diligendorum certam numeracionem, primo continet, quod omne[3] genus diligendorum illis duobus mandatis continetur, sc. Deus, anima, proximus et corpus. 2° quod nomine[4] proximi intelligitur omnis homo et sancti angeli et Christus secundum hominem, quem ut hominem debemus plus quam nos diligere, sed minus quam Deum, quia ut homo minor est Deo. 3° quod proximus dicitur diversis modis, sc. condicione prime nativitatis, et sic omnes sunt proximi, quia omnes ab uno geniti; 2° spe conversionis, ut peccatores, 3° | propinquitate cog- | *I*
nacionis, ut consangwinei, 4° racione beneficii exhibicionis, ut angeli, *166 D*
Samaritanus . . .

<2.> Unde[5] *versus*:

i. e. in anima et corpore[6] i. e. in anima et corpore
E frater totus tibi tu quoque totus amandus
quia non est necesse[7], cum nemo umquam carnem suam odio habuit
Es, sed non de te fit mandatum speciale,
Angelus obsequio tibi proximus est et[5] amandus.
i. e.[8] beneficium sc. conversionis i. e. proximum
Obsequium, cognacio spesque dat esse propinqum.

<3.> Queritur, *utrum creature irracionales sunt diligende ex caritate.* Dicendum est, quod non. Nam caritas est amicicia quedam, amicorum autem est mutuo se reamare ex caritate. Item: amicorum est in eadem vita specifica communicare, sicut angeli communicant cum angelis, homines cum hominibus; irracionalia autem non sic communicant nobiscum in vita; diliguntur[9] tamen a nobis amore concupiscencie, qui includitur in caritate, quo amore diligimus sanitatem amici et possessiones et huiusmodi. Illud autem amore concupiscencie diligitur, quod[10] non propter se diligitur[10], sed propter utilitatem inde provenientem. Et illo amore diliguntur[11] irracionabilia.

Est autem differencia diligere rem ex caritate et diligere rem existendo[12] in caritate. Nam quilibet homo debet diligere quamlibet bonam rem existendo in caritate, quamvis non ex caritate. Unde sicut quilibet homo tenetur semper esse in caritate et sic, quidquid fecerit, debet facere in caritate, iuxta Apostolum dicentem:

---

[1]) *Codd.*: etc. *add. D.* — [2]) *D*: pro Christi *I.* — [3]) *Ex coni.*: omnes *Codd.* — [4]) *Codd.*: corde *D.* — [5]) *D*: *om. I.* — [6]) *I*: corde *D errore.* — [7]) *I*: necessitate *D errore.* — [8]) *I*: *om. D.* — [9]) *D*: diligenter *I.* — [10]) *D*: *verba* quod ~ diligitur *om. I.* — [11]) *D*: diligunt *I.* — [12]) *D*: existente *I.*

Digitized by Google

»Omnia vestra in caritate fiant«, sic quilibet homo tenetur omnem rem bonam diligere existendo in caritate.

1 <4.> *Utrum angeli ex caritate sunt diligendi?* Dicendum,
167 A quod sic, quia communicant nobiscum ||| in vita gracie suntque
5 capaces beatitudinis sicut et nos.

<5.> *Utrum mali homines ex caritate sunt diligendi?* Dicendum, quod sic, quantum ad naturam, secundum quam sunt fabrica summi artificis ad ymaginem Dei facta et eterne beatitudinis capax. Quantum ad maliciam, que non est Dei fabrica, non sunt
10 diligendi — et hoc est, quod dicit Augustinus: »Sic diligendi sunt »homines, ut non diligantur eorum errores.« Unde dicit Augustinus: »Cum dico 'homo malus', duo dico: 'homo' et 'malus'; »hoc, quod[5] dico 'homo', diligendum[13] est et hoc, quod dico 'malus', »odiendum est.« Demones autem et dampnati non sunt ex caritate
15 diligendi, quia iam[14] non sunt beatitudinis capaces etc.[15]

<Distinccio XXIX.>

Post predicta de ordine caritatis agendum est . . .

<1.> Ista *distinccio* <*29a*>, tractans caritatis et dilecci-
20 onis ordinem, primo continet, quod ordo diligendi debet sciri, ne aliquis diligat, quod non est diligendum, aut non diligat, quod est diligendum, aut eque diligat, quod minus vel amplius est diligendum; peccat enim, qui prepostere agit. 2° quod omnis peccator, in quantum peccator est, non est diligendus et omnis homo, in quantum homo, est diligendus propter Deum, Deus autem propter
25 se ipsum. 3° quod secundum Augustinum Deum debemus diligere secundum ordinatam caritatem amplius, quam omnes homines vel nosmet ipsos et amplius animam alterius hominis, quam corpus[1] nostrum. 4° quod ordo diligendi ostenditur in enumeracione quatuor diligendorum, ubi primo ponit, quod supra nos est,
30 sc. Deus, 2° quod nos sumus, sc. anima, 3° quod iuxta nos est,
| I sc. proximus, 4° quod[2] infra nos est, sc. corpus. 5° quod quidam
167 B dicunt, quod omnes homines pari affectu diligendi sunt, sed non pari effectu[3], i. e. exhibicione operis, alii vero non indocte dicunt non tantum exhibicione operis, sed eciam affectu, ut ante omnia
35 maiori affectu diligamus Deum, deinde nos, 3° parentes, 4° filios, 5° fratres et huiusmodi, post domesticos, deinde inimicos. 6° quod queritur, si parentes nostri sint mali vel filii vel fratres, an magis vel minus sunt diligendi aliis bonis. Et videtur, quod magis sunt

[13]) *D:* diligendus *I.* — [14]) *Codd.: om. D.* — [15]) *Codd.:* etc. *add. D.* — [1]) *D: om. I.* — [2]) *D:* in *I.* — [3]) *D:* affectu *I male.*

Digitized by Google

diligendi boni, quia caritate sunt nobis coniuncti, que est melior copula, quam carnalis. 7° quod duo dicimus in homine diligenda, sc. naturam et virtutem, vicium autem[1] et peccatum odiendum; parentes vero, in quantum mali, odiendi sunt, inimici vero, in quantum homines, diligendi. 8° quod diversi sunt gradus caritatis. Est enim caritas incipiens, proficiens, perfecta et perfectissima.

<2.> Pro aliquibus iam dictis sunt hii *versus*:

i. e. quatuor: 1° Deum, 2° nos, 3° proximum, 4° corpus[4]
F gradibus cuncta bis binis ponit amanda.
dileccionis i. e. effectus ipsius affectus
Hos que gradus operis non tantum dic, sed amoris.
i. e. malorum i. e. utrum sint magis diligendi quam alii boni
Non de pravorum diffinit amore parentum.
i. e. est incipiens est proficiens est perfecta caritas
Incipit et crescit, post hoc perfectus amor fit.

<3.> *Utrum ordo caritatis debet attendi secundum affectum?* Dicitur, quod sic et primo secundum affectum, 2° vero iuxta vel secundum effectum, in quantum ex affectu procedit.

<4.> *Utrum homo debeat se magis diligere quam proximum?* Dicitur, quod sic de dileccione naturali et caritatis; naturali | volendo sibi met prius esse nature quam proximo, dileccione || *I* caritatis volendo sibi prius bonum gracie et bonum[5] glorie, quam *167 C* proximo. Dictat enim ordo nature, ut unumquodque magis appetat perfeccionem in se, quam in suo simili, et dicunt auctoritates et iudicium racionis recte, quod homo prius se quam proximum diligat ex caritate.

Unde dicit Richardus, quod homo magis debet diligere se quam proximum: amicicia enim caritatis fundatur super beatitudinem. Ideo maxime debet diligi Deus, ut eius principium; homo autem diligit se caritative, ut est beatitudinis capax, proximum autem, in quantum est vel esse potest socius participacionis illius boni. Ipsa autem participacio est forcior racio diligendi, quam associacio in ipsa participacione. — Ideo secundum rectum iudicium racionis quilibet homo magis debet diligere se, quam suum proximum. Sed excipe proximum Dominum Jesum Christum, quem debet homo plus diligere quam se, ymmo humanitatem Christi debet diligere plus quam se et totum corpus Ecclesie katholice. — Ex quo patet, quod homo non solum Deum plus debet diligere quam se, sed <et> alia, quia humanitatem Christi et totam Ecclesiam Christi.

<5.> *Utrum propinqui sunt magis diligendi quam extranei?* Dicitur, quod sic secundum naturam. Iste tamen ordo non conpetit caritati secundum se, quia caritas declinans semper ad summum bonum de se diligit magis bonum. Cum enim ordo diligendi

---

[4]) *D*: *in I super sequens* Hos. — [5]) *Codd.*: quam *add. I.*

Digitized by Google

ipsius Dei sit summe racionabilis et ipse diligit encia solum[1], ut sunt bona, ideo solum illud, quod a Deo diligitur, debet diligi
| I secundum ordinem | suum diligendi. Et quia Deus magis bonos
167 D magis in effectu diligit, igitur nos conformiter Deo debemus magis bonos plus diligere; nec obstat, quod dileccione naturali homo plus diligat consangwineum, quam extraneum, et dileccione caritatis plus diligat[6] extraneum quam propinqum[7].

<Distinccio XXX.>

Hic solet queri, quid pocius sit plurisque meriti: diligere amicos, an diligere inimicos . . .

<1.> Ista *distinccio 30ª*, tractans de quantitate meriti ipsius dileccionis, continet, quod melior est dileccio amici, quam inimici, quia est fervencior et sic intensior et per consequens maioris meriti.

<2.> *Versus:*

G dic, quod melior in amicum motus amoris
Sit, quoniam magis est intensus, quam sit in hostem.

<3.> *Queritur, utrum omnes teneantur diligere inimicos.* Dicendum, quod sic Cum enim omnis homo debet diligi, quia fabrica et ymago Dei, et omnis inimicus est homo, igitur omnis inimicus debet diligi, quia fabrica et ymago Dei. Item: omnis creatura debet diligi, quia bona; et omnis inimicus homo est creatura, igitur omnis inimicus debet diligi, quia bonum. Item: quia quilibet homo cum altero in natura humana communicat et servit vel est capax beatitudinis, igitur quilibet a quolibet est diligendus.

<4.> *Utrum homines tenentur inimicis ostendere signa amicicie?* Pro quo s c i e n d u m, quod diligere inimicos effectu potest intelligi dupliciter: vel sine necessitate, vel necessitate incumbente. Primo modo (dicunt quidam) non tenemur ostendere signa amicicie in effectu, sed secundo modo. — Sed huius oppositum faciliter secundum Christi e w a n g e l i u m sustinetur: Chri-
| I stus enim magnum effectum misericordie inimicis || exhibuit, cum
168 A eos veritatem docuit, de peccato corripuit et pro peccantibus eciam ipsum[1] crucifigentibus[2] exoravit.

<5.> *Quid sit maioris meriti, utrum diligere amicos vel diligere inimicos?* S c i e n d u m, quod actus habet bonitatem ex

---

[6]) *I*: diligant *D*. — [7]) *D*: proximum *I*. — [1]) *I*: eum *D*. — [2]) *D*: crucifixibilis *I*.

Digitized by Google

tribus, sc. ex obiecto, super quod cadit, et ex principio, quod est voluntas, et ex circumstanciis debitis ad actum meritorium requisitis. Et iuxta hec aliquid est meritorium primo, quod est voluntarium, quantum ad bonitatem, quam habet actus ex obiecto; et ut sic est melior et sic maioris meriti dileccio amici, quam inimici; melius enim et magis meritorium est diligere Jesum Christum, patrem et fratrem et sic amicum dignissimum, et matrem sanctam Ecclesiam, que est mater predestinatorum dignissima et amica prestantissima, quam diligere unum hominem, qui exercet iniurias contra illum patrem, fratrem et amicum dignissimum et contra matrem nostram carissimam, ad quem patrem Christum et matrem nostram Ecclesiam tota hominis dileccio debet ordinari: ille enim amicus et illa amica est obiectum magis conpetens dileccionis quam inimicus. In conparacione vero alterius amici quam Christi et matris nostre Ecclesie ad dileccionem inimici, quantum ad bonitatem, que provenit ex principio, quod est voluntas, sic dileccio inimici melior est, quia oportet, quod sit maior conatus voluntatis in dileccione, que provenit ex finis affectu. Ubi autem maior est conatus voluntatis proveniens ex finis affectu, ibi est maius[3] meritum. Ed ad istud sonat ewangelium Christi dicentis Luce 6°: »Si diligitis eos, qui vos diligunt, que vobis | est gracia? | *I* »Nam et peccatores diligentes se diligunt. Et si bene feceritis hiis, *168 B* »qui vobis benefaciunt, que vobis est gracia? Siquidem et pecca»tores hoc faciunt. Et si mutuum dederitis[4] hiis, a quibus spe»ratis recipere, que gracia est vobis? Nam et peccatores fenerantur, »ut recipiant equalia. Verum tamen diligite inimicos vestros et »bene facite et mutuum date nichil inde sperantes; et erit merces »vestra multa et eritis filii altissimi, quia ipse benignus est super »ingratos et malos«. — Ecce Veritas modicam graciam reputat ex dileccione diligencium, sed mercedem multam ex dileccione inimicorum, dicens: »erit merces vestra multa«.

Ex quo dicto sequitur, quod secundum quandam racionem melius est diligere inimicos, quam amicos, et e contra secundum aliam racionem melius est diligere amicos, quam inimicos. Unde secundum unam racionem, quia secundum naturalem inclinacionem, homo plus diligit patrem et matrem et fratrem vel sororem, quibus tenetur plus bene facere quam aliis, et tamen secundum racionem, qua unus extraneus a genelogia plus prodest communitati fidelium secundum Dei ordinacionem, plus tenetur isti prodesse in effectu, si est indigens. Et omnem supradictam dileccionem debet mensurare dileccio Dei, ut homo pro tanto diligat patrem vel matrem vel fratrem vel sororem vel amicum vel inimicum, de quanto precipit et vult Deus ipsos diligi; sic enim homo non errabit in dileccione, cum preponet Dei voluntatem, cui suam voluntatem in diligendo, ut debet, conformabit. Unde quia

[3]) *D*: magis *I*. — [4]) *D*: dederis *I errore*.

Digitized by Google

dileccio inimici preeminet propter duo, primo quia[5] dilecccionis
| I inimici solus Deus | est causa et racio, dileccioni Dei et volicioni
168 C principaliter se conformans, sed dileccionis amici potest esse alia causa et racio, 2° quia forcior ostenditur dileccio esse, que animum hominis ad remociora extendit, sicut forcior dicitur esse virtus rei naturalis agentis, utputa ignis diffundens se in remociora: inde est, quod inimicorum vel remociorum dileccio dicitur maioris meriti quam amicorum.

<6.> *Utrum inimico petenti veniam tencamur dimittere rancorem et emendam?* Dicit Parisiensis, quod quilibet tenetur dimittere rancorem, quo quis alterum odit et vult malum suum: »Nec voco rancorem displicenciam iniurie, quia homini »potest iniuria bene displicere, sed signa rancoris homo non te»netur homini remittere, nisi petenti veniam efficaciter cum pro»posito emendandi se. Si tamen remittat, perfeccionis est. Simi»liter non tenetur dimittere accionem contra iniuriantem, quantum»cunque petat veniam, sed potest licite agere contra eum ad hoc, »quod iniuria rectificetur. Potest tamen dimittere, si vult«. Hec Parisiensis. — Sed Domini ewangelium aliter sonat Matth. 5° et 18° et Luce 6°, cui est melius conformari[6].

<Distinccio XXXI.>

Illud quoque non est pretermittendum, quod quidam asserunt caritatem semel habitam ab aliquo non posse excidere nullumque dampnandum[1] hanc aliquando habere . . .

<1.> Ista est[3] *distinccio 31ª*, tractans de caritatis firmitate et permanencia. Primo continet, quod caritas potest deperdi ab
| I homine. 2° quod inperfeccio caritatis, qua hic | diligimus, evacua-
168 D bitur in patria et aucta[2] manebit; fides vero et spes evacuabuntur penitus, sciencia vero evacuabitur secundum actum et modum suum, qui pro[3] nunc[4] est, et alium modum retinebit. 3° quod Christus habuit caritatem iuxta modum patrie, non vie, quia eundem ordinem diligendi inplevit, qui servatur in patria, non in via, quo modo diliguntur solum electi ad beatitudinem. 4° quod dileccio, qua Deus nos diligit, non est alia, quam illa, qua nos diligimus Deum; et eadem dileccione Pater et Filius et Spiritus Sanctus se diligunt et nos.

---

[5]) *D*: qui *I*. — [6]) *Codd.*: etc. *add. I*. — [1]) *D*: dampnamus *I pessime*. — [2]) *D*: acta *I*. — [3]) *D om. I*. — [4]) *D*: tunc *I*.

Digitized by Google

<2.> Pro aliquibus istorum sunt hii *versus*:

H dicit, quod amor habitus perdi queat et quit.
in Christo fuit caritas patrie non vie, que solum voluit, electis, quod Deo placet
Electos solos sicut se Christus amavit[6].

<3> *Utrum caritas semel habita ab homine possit amitti?* Quid sit caritas, dictum est circa primum distinccione 10ª et 17ª. Est tamen adhuc sciendum, quod duplex est caritas, sc. predestinacionis et presentis iusticie. Caritas predestinacionis est caritas, qua Deus eternaliter diligit predestinatos; et illa caritas, sicut est eterna, sic nec incipit, nec desinit esse; et per consequens illa caritas non excidit iuxta dictum Apostoli 1ª Corinth. 13°. Caritas autem presentis[7] iusticie est caritas[7], que est qualitas creata, qua homo secundum presentem iusticiam est carus Deo, et illa, cum non sit eterna, secundum existenciam incipit esse et eciam potest desinere esse in homine pro dato tempore, et per consequens habita potest amitti. Et iuxta primam accepcionem processit Augustinus et alii, quos Magister adducit in textu. Sed iuxta alteram accepcionem procedit ipse Magister. Et patet, quod in illa equivocacione procedentes[8] utrique verum dicunt et non contradicunt mutuo. *I* *169 A*

Et simili racione dicitur de libro vite, qui est Dei noticia de hominis vita, in quo quidam scripti sunt secundum prescienciam predestinacionis, sicut sunt illi, qui vitam eternam sunt habituri, et illi sic scripti nunquam delentur; alii scripti sunt secundum presentem iusticiam, sicut sunt presciti, qui pro dato tempore sunt[9] boni, et illi delentur de libro vite, sicut Judas. Unde liber vite habet duas paginas: unam scienciam predestinacionis, in qua scripti sunt omnes electi, qui nequaquam deleri possunt, ut dicit Augustinus; aliam presentis iusticie, in qua scribuntur sepe presciti, et illi deleri possunt, de quibus dicit Psalmista: »Deleantur de libro vivencium«, i. e. predestinatorum etc.[10]

---

[5]) *I*: *om. D.* — [6]) *D*: amat *I.* — [7]) *D*: *verba* presentis ∾ caritas *om. I.* — [8]) *D*: procedens *I.* — [9]) *I*: fiunt *D errore.* — [10]) *Codd.*: baba etc. *add. D.*

Digitized by Google

<Distinccio XXXII.>

PRemissis adiciendum est de dileccione Dei, qua ipse diligit nos, que non est alia[1] quam illa, qua diligimus eum . . .

<1.> Ista *distinccio 32ª*, tractans de increate dileccionis suf-
5 ficiencia, primo continet, quod dileccio Dei est divina substancia inmutabilis eterna. 2° quod dileccio Dei vocatur effectus Dei, qui est mutabilis, suscipiens magis et minus, secundum quem dicitur Deus aliquem diligere magis, aliquem minus. 3° quod Deus omnes creaturas diligit, sed magis racionales, et eo[2] amplius, que sunt
10 membra Unigeniti sui, et multo magis Unigenitum ipsum. 4° quod Deus equaliter omnia diligit, que facit, quia omnia approbat et
| I omnia ei ab eterno placent, nec magis ea iam diligit | propter in-
169 B mutabilitatem sue dileccionis. Sed quod electos dicitur magis diligere quam reprobos, hoc est, quia ex sua dileccione maiora eis
15 bona preparabit. 5° quod dileccio Dei consideratur secundum essenciam et secundum efficienciam; primo modo non recipit magis et minus, sed 2° modo recipit: prima[3] inmutabilis nunquam nova, secunda vero e contrario. 6° quod simpliciter concedendum est de electis, quod eos semper amavit; et de non electis simpli-
20 citer concedendum est, quod eos odio habuit et reprobavit.

<2.> Pro iam dictis sunt hii *versus*:

divina[4] dileccio efficienciam essenciam
I divinus amor effectum et esse dicit,
quoad electos
Sed tamen effectus solus recipit minus et plus.
ostendendo dileccionis graciam
Constat, quod effectum Dominus pro tempore mutat.
supple: concedendum est
25 Simpliciter Dominus electos semper amavit[5],
supple: racione culpe i. e. creatura[4]
Odivit reprobos, non quantum sunt opus eius.

<3.> *Utrum Deus diligit omnem creaturam*? Videtur, quod non. Nam Deus non diligit illud, quod odit; sed Deus odit reprobos. Nam Malach. 1° dicitur: »Esau odio habui« et per
30 Psalmistam dicit: »Profecto odio oderam illos«. Maior patet ex eo, quod dileccio et odium, cum sint opposita, non possunt simul respectu eiusdem verificari. Item: Deus non diligit creaturam affectu, quia affecciones non cadunt in Deum, nec diligit effectu, quia dileccio est in diligente, effectus autem dileccionis
|| I Dei non est in Deo sed in creatura dilecta. — In oppositum est
169 C illud Sapiencie 11°: »Diligis omnia, que || sunt« ymmo cum

---

[1]) *D*: *om. I.* — [2]) *Sic codd.* — [3]) *D*: primo *I.* — [4]) *I*: *glossas prorsus om. D.* — [5]) *D*: amat *I.*

Digitized by Google

omnis artifex bonus diligit[6] suum effectum et Deus est artifex, igitur etc.

Supponendum est, quod rem diligere est ipsi rei bonum bene velle. Dicitur ergo, quod Deus non diligit omnem creaturam racione affeccionis, sed racione communicacionis alicuius boni sic, quod dileccio dicitur pocius Dei effectus, quam affectus. Communicacio autem bonitatis divine consideratur in duplici genere effectus, sc. in effectu nature et in effectu gracie. Effectus nature omnibus creaturis est communis, effectus autem gracie non. Hinc est, quod dileccio, quantum ad effectum, omnibus creaturis est communis; et secundum illam dicitur diligere omnem creaturam. Quantum vero ad effectum gracie, est specialis; et quantum ad istum quosdam diligit et quosdam odit, quia quibusdam dat graciam, quibusdam subtrahit.

Et patet, quod generali dileccione diligit omnem creaturam. sed speciali solum electos. — Ad primum dicitur negando antecedens: nam eandem rem Deus diligit et odit; diligit communicando ei bonum nature et odit subtrahendo ei graciam racione culpe. Ad secundum negatur secunda pars assumpti: Deus enim diligit rem sine affeccione accidentali, sed effeccione, que causatur a Deo in creatura.

<4.> *Utrum Deus diligat ab eterno creaturas?* Dicendum, quod sic, pensando, quod verbum 'diligendi' non ponit semper effectum in propria existencia. Unde et nos dicimur aliquem diligere, quando proponimus ei aliquod bonum communicare, quamvis actualiter non communicamus; Deus autem ab eterno proposuit creaturis bonum communicare, et ex tempore communicavit; ideo dicitur, quod Deus diligit creaturas ab eterno et ex tempore. | *I*

<5.> *Utrum Deus diligat omnia equaliter?* Dicitur, | quod *169 D* voluntate eque intensa omnia diligit, quia in dileccione sua respectu cuiuslibet rei habet infinitam efficaciam in diligendo. Et tamen ex parte effectus non diligit omnia equaliter, quia maius bonum donat quibusdam creaturis.

<6.> *Utrum Deus magis diligat iustum prescitum, quam peccatorem predestinatum?* Dicendum, quod non. Nam simpliciter loquendo Deus maius bonum[7] vult peccatori predestinato, quam iusto prescito. Sed ut nunc maius bonum est in iusto prescito, quam in peccatore predestinato. Unde simpliciter concedendum est, quod Deus magis diligit peccatorem predestinatum, quam iustum prescitum, cum simpliciter magis bonum[8] vult peccatori predestinato quam iusto prescito eo, quod primo vult vitam eternam effectualiter tribuere, alteri[9] vero non vult, quamvis vult quemlibet hominem salvum fieri.

---

[6]) *D*: Diligitur *I.* — [7]) *D*: *om. I.* — [8]) *I*: *om. D.* — [9]) *Ex coni.*: primo *Codd.*

Digitized by Google

<Distinccio XXXIII.>

POst predicta de quatuor virtutibus, que principales vel cardinales vocantur[1], disserendum est . . .

<1.> Ista *distinccio 33ª*, tractans de quatuor virtutibus cardinalibus, primo continet, quod quatuor sunt virtutes cardinales, sc. iusticia, fortitudo, prudencia et temperancia. 2° quod hiis virtutibus in hac vita vivitur[2] et post ad eternam pervenitur, que in Christo plenissime fuerunt, in quo habuerunt usus eosdem, quos habent in patria, et quosdam eciam vie. 3° quod iusticia semper inmortalis est, nec in beatitudine esse desinet, cuius usus est Deo regenti subditum esse. 4° quod alie tres virtutes non erunt in beatitudine quantum ad usus; non enim erit opus prudencia ad precavendum insidias, nec fortitudine ad sufferendum molestias, nec temperancia ad cohercendum pravas delectaciones, ymmo nec
1 170 A opus erit ||| iusticia ad subveniendum miseris.

<2.> Pro aliquibus horum sunt hii *versus*:

K quadrifaria virtus a cardine dicta;
Permanet in patria, tamen[3] usus alterat illa.

<3.> *Utrum indigemus virtutibus cardinalibus?* Dicendum, quod sic. Virtutes enim theologice ordinant et rectificant potencias anime respectu Dei, sed virtutes cardinales ordinant et rectificant potencias respectu sui et proximi; et ita indigemus eis eciam ad tantum, quod inpossibile est aliquem vigentem racione salvari, nisi fuerit iustus, fortis, prudens[4] et temperatus, presupponendo tres virtutes theologicas, videlicet fidem, spem et caritatem.

<4.> *Utrum virtutes cardinales insint hominibus a natura, vel ex infusione, vel ex acquisicione?* Dicendum, quod nullum illorum per se. Sed quedam inchoacio virtutibus inest a natura; homo enim naturaliter ad bonum inclinatur; et hinc dicit Tullius, quod seminaria sive inicia virtutum sunt naturalia; deinde ex frequenti exercitacione actuum quodammodo acquiritur virtus, ad quam concurrit gracie[5] Dei infusio, quia cum nulla est vera virtus moralis, nisi fuerit caritate informata, quam solus Deus tribuit, manifestum est, quod omnes virtutes cardinales, quantum ad suum esse formale et optimum, a Domino infunduntur[6].

<5.> *Utrum virtutes morales remanebunt in patria?* Dicendum, quod sic, quantum ad aliquos actus. Quelibet enim illarum virtutum habet duplicem actum: unum circa[10] naturam

---

[1]) *D*: vcantur *I*. — [2]) *I*: unum *D pessime*. — [3]) *D*: cum *I*. — [4]) *D*: pius *I errore*. — [5]) *D*: gracia *I*. — [6]) *D*: infunditur *I*.

Digitized by Google

propriam, alium circa finem ultimum. Fortis enim, dum est in prelio, exercet actum proprium pugnans pro iusticia, sed reversus domum, gau|det de victoria adepta per pugnam, unde gaudere | *I* finaliter est actus communis omnium virtutum cardinalium. Et *170 B* quoad istum actum communem remanet eciam fides et spes; qui enim fide vicit inimicum[7], ille gaudet de fidei victoria; similiter qui spe[8] vicit, eciam gaudet de spei victoria.

<6.> *Utrum tantum quatuor sunt virtutes cardinales?* Pro isto notandum, quod iste quatuor virtutes tria nomina sorciuntur; dicuntur enim primo generales, 2° principales, 3° cardinales.

Primo dicuntur generales, in quantum modum suum et suam racionem formalem aliis virtutibus communicant, utpote quod omnis virtus, que facit bonum in consideracione racionis, dicatur prudencia, et omnis virtus, que facit modum debiti et recti, dicatur iusticia, et omnis virtus, que cohibet passiones, dicatur temperancia, et omnis virtus, que facit firmitatem contra quascunque passiones, dicatur fortitudo. Et illo modo multi locuntur de hiis virtutibus tam doctores ecclesie, quam philosophi.

2° dicuntur principales, prout[9] considerantur[9] ut speciales virtutes contra alias divise, et tunc dicuntur principales propter principalitatem materie. Unde habitus pensatur ex actibus et actus ex obiectis sive materia, circa[10] quam. Ideo ille virtutes principales dicuntur, que sunt circa[10] illud, quod est potissimum in materia vel materiis virtutum eo, quod potissimum in aliquo genere dicitur principale in illo genere. Inter passiones ergo concupiscibilis precipue sunt delectaciones secundum tactum, circa[10] quas est temperancia, et ideo in hac materia ipsa est cardinalis virtus. In passionibus autem irascibilis || precipue sunt alie passi- || *I* ones, que sunt circa[10] difficile, ut circa[10] illud, quod natum est *170 C* inferre mortem; et ideo fortitudo, que est circa[10] huiusmodi passiones, est in hac materia virtus cardinalis. In accionibus autem, que sunt circa[10] res, que veniunt in usum vite, in quibus ad invicem communicamus, precipue sunt acciones, quibus ille res distribuuntur pro necessitate communicantis[11] et ideo iusticia, que tribuit unicuique, quod suum est, cardinalis virtus in hac materia dicitur. In accionibus autem, que racio circa[10] moralia operatur, precipuum preceptum est de agendis, ad quod consilium omnia huiusmodi ordinat[12], et ideo prudencia, que est preceptiva[13], ut dicitur 6° Ethicorum, dicitur esse cardinalis in ista materia. — Et patet, quod prime due virtutes sunt circa passiones interiores, alie due circa acciones.

3° dicuntur virtutes cardinales ad similitudinem cardinis, in quo hostium volvitur, et motus hostii firmatur; sic in hiis vir-

---

[7]) *D*: inicium *I*. — [8]) *D*: se *I*. — [9]) *D*: *om. I*. — [10]) *D*: contra *I*. — [11]) *I*: communitatis *D*. — [12]) *D*: ordinant *I*. — [13]) *Codd.*: hec *add. I*.

Digitized by Google

tutibus velut in cardinibus volvitur tota conversacio virtuosi hominis et motus omnium aliarum virtutum in eis confirmatur.

Distingwuntur autem sufficienter predicte quatuor virtutes 1° ex obiectis: nam propria materia temperancie est circa[13] delectabilia tactus, fortitudinis vero circa timores et audacias in maxime terribilibus, prudencie vero circa bonum operabile a nobis pertinens ad perfeccionem anime, quia illa, que transeunt in exteriorem materiam ad perficiendum eam, dicuntur pocius facciones[14] quam acciones[15] et circa[10] illa est ars mechanica. Iusticia vero
| I est circa acciones debitas inter equales. 2° | distingwuntur[16] suf-
170 D ficienter ex subiectis. Nam subiectum virtutis aut est racionale[17] per essenciam et sic ei inerit prudencia, vel est racionale secundum participacionem, quod dividitur in tria: in voluntatem, in qua est iusticia, in concupiscibilem, in qua est temperancia, et in irascibilem, in qua est fortitudo. Quarum virium vel potenciarum quelibet potest sufficienter rectificari principaliter per unam virtutem cardinalem, quam subiectat; ergo ex hiis duabus sufficienciis[18] sunt tantum quatuor virtutes cardinales et per consequens questio vera. Cetera de hiis virtutibus in Ethicis sunt videnda etc.

<Distinccio XXXIV.>

Nunc de septem donis Spiritus Sancti agendum[1] est[1] . . .

<1.> Ista *distinccio 34ª*, tractans de donis Spiritus Sancti, primo continet, quod dona Spiritus Sancti sunt virtutes, que quamvis dicantur multi spiritus, ut spiritus sapiencie, spiritus intellectus, spiritus fortitudinis etc., unus tamen Dei spiritus est, dividens illa dona singulis prout vult. 2° quod septem dona Spiritus Sancti in Christo fuerunt et sunt in angelis et beatis, sed non habent omnino hos usus et officia, que nunc habent. 3° quod quatuor sunt timores, sc. servilis, inicialis, humanus sive mundanus et castus. 4° quod timor servilis et inicialis dicuntur in scriptura locis diversis inicium sapiencie, sed ex causa diversa et racione. 5° quod timor castus, qui expellit servilem, fuit et est in Christo et in beatis, sicut alia dona Spiritus Sancti. 6° quod in Christo non fuit timor mundanus sive humanus, quia malus est et in primo gradu cum mundo de-
| I seritur; sed timor naturalis, vel qui hic vocatur humanus, sc. quem
171 A quilibet homo habet respectu mortis, fuit in Christo.

---

[14]) *I*: acciones *D*. — [15]) *I*: facciones *D*. — [16]) *D*: distingwitur *I*. — [17]) *D*: totale *I male*. — [18]) *D*: sufficiens *I*. — [1]) *I*: *om*. *D*.

Digitized by Google

<2.> Super hiis sunt hii *versus*:

in angelis et beatis permanent dona
L sunt in patria virtutes, sunt data septem;
Patrem non servili, sed casto
Sed patrie more revereris, Christe, timore.
caritatem sicut seta filum quia fit sine amore
Servilis timor inducit, sed cedit amori.
a peccato converso
Est in surgente timor inicialis amore[2]; 5
caritas[12] servilem timorem
Sed perfectus amor fugat hunc, retinens sibi castum.
naturaliter cuilibet homini conveniens
Est timor humanus, timuit quo vulnera Christus.

<3.> *Utrum dona sint virtutes*? Et Magister dicit, quod sic; sed doctores ponunt multiplices differencias virtutum et donorum, nec tamen ex illo sequitur, quod non sint virtutes dona 10 quoad essenciam.

Ubi sciendum: licet omnes habitus dati divinitus possent generaliter dona dici, specialiter tamen et a proprietate septem sunt dona Spiritus Sancti, que per ordinem Ysaias 11° ca° enumerat a summo incipiens usque ad ultimum descendendo. 15 Septem ergo dona sunt multiplici[3] racione: primo, ut per hec expellantur[4] septem vicia, ita ut timor expellat superbiam, pietas invidiam, sciencia iram, que est quasi quedam insania, fortitudo accidiam, consilium avariciam, intellectus gulam et sapiencia luxuriam. Secundo dicuntur dona septem esse propter expediendas 20 vires naturales. Nam irascibilis indiget expediri tam | in adversis | *I*
quam in prosperis, in prosperis quidem per timorem, in adversis *171 B*
per fortitudinem. Concupiscibilis indiget expediri quantum ad effectum respectu proximi, quod fit per pietatem, et quantum ad affectum, quod fit per gustum sapiencie. Racionalis quoque ex- 25 pediri indiget in veritatis speculacione, quod fit per donum intellectus, et in veritatis eleccione, quod fit per donum consilii, atque in electi execucione, quod fit per donum sciencie; per hoc enim donum recte conversamur in medio nacionis prave atque perverse[6].

<4.> *Utrum dona remanebunt in patria*? Dicendum, 30 quod sic, quantum ad habitus et quantum ad actus aliquos. Dona enim, que perficiunt in vita contemplativa, sicut donum sapiencie et donum intellectus, habebunt actus circa[5] propriam materiam, sed magis perfectos, quam modo; alia autem dona non habebunt actus suos proprios circa materiam propriam, sed circa[5] finem, 35 sicut de virtutibus iam est dictum.

<5> *Utrum tantum sunt quatuor species timoris?* Et Magister dicit, quod sic. — Sciendum, quod timor et amor duo

---

[2]) *D*: amor *I suprascripto* caritas *errore*. — [3]) *D*: multi *I*. — [4]) *D*: expleantur *I*. — [5]) *D*: contra *I*. — [6]) *D*: perse *I errore*.

Digitized by Google

dicuntur esse precepta, quibus ducimur[7] in observanciam legis Dei, de quibus (sc. timore et amore) Magister in presenti distinccione multa dicit. Est autem duplex timor in genere, sc. naturalis et animalis.

Naturalis est, quo quis timet amittere bonum nature sine perturbacione intellectus aut voluntatis quoad mores Naturale quidem est omni animali timere mortem vel corporis[8] periculum, ‖ *I* dum visibiliter creditur irruere, et dolere, cum assit, quia[9] aliter *171 C* non optaret bonum naturale[10] querendum ‖ nec delectaretur in habito, quod esset contra legem nature. Ideo in tali timore non est peccatum inseparabiliter. Christus enim isto timore summe timuit, cum Matth. 14° dicitur: »Cepit Jesus pavere et tedere« et Luce 22°: »Factus est sudor eius sicut gutte sangwinis decurrentis in »terram«. Iste autem timor, qui in nullo concutit racionem declinando iusticiam, vocatur propassio, et non est peccatum, sed pena peccati.

Timor vero animalis habet quinque membra communia, que sunt timor mundanus, timor humanus, timor servilis, timor inicialis et timor filialis. Timor *mundanus* vocatur, quo culpabiliter timetur perdere dona mundi, quando sc. exhinc[11] dimittitur[11] bonum moris. Et iste timor semper est malus, quo nos seculares sumus nimis iniustati. — Timor *humanus* est, quo quis timendo perdere bonum nature incidit in peccatum, sed et iste est culpabilis. — Timor *servilis* est, quo quis timet culpam[11] committere solummodo propter penam; sed et iste est inperfectus propter carenciam caritatis, astringit tamen ad cavendum a malo et[12] ad[13] faciendum bonum de genere et ideo est utilis. — Timor *inicialis* est[12], quo timetur[14] peccare perdendo bonum gracie partim propter penam partim propter amorem iusticie. Et quia iste timor habet aliquam scintillam caritatis, ideo est bonus moraliter et introducit timorem filialem, sive castum, secundum Augustinum super Canonica Johannis, sicut seta introducit filum. Et illum dicunt David, Salomon et Ecclesiasticus inicium esse sapiencie et iste est timor perfectissimus, ad quem nos mundani[15] vix attingimus hic in via. — Timor *filialis vel castus* est timor, ‖ *I* quo caritas timet bonum virtutis perdere aut malum culpe incur- *171 D* rere[11] pure propter amorem iusticie. De isto dicitur in Psalmo: »Timor Domini sanctus[11] permanet in seculum«. Et ponit Augustinus exemplum manuducens in noticiam[16] huius timoris triplicis, qui respicit mores, quia bonum gracie. Esto, quod sint tres uxores, omnes a corporali adulterio continentes: prima petens conmisceri cum altero a marito, sed solum timore pene infligende aut mundi scandalum hoc obmittit; 2ª vero parcialiter propter ista

---

[7]) *D*: dicimur *I*. — [8]) *D*: toporis *I*. — [9]) *D*: quod *I*. — [10]) *D*: nature *I*. — [11]) *Codd.*: *in I inepte scriptum*. — [12]) *D*: *om. I*. — [13]) *I*: *om. D*. — [14]) *D*: time *I*. — [15]) *D*: mundanum *I*. — [16]) *D*: nocenciam *I*.

Digitized by Google

et parcialiter propter amorem, quem habet ad[17] coniugem; 3ª vero pure[17] propter amorem mariti et propter delectacionem, quam habet in pulchritudine celibatus. Ita intelligendum est, quod proporcionabiliter se habeant[11] hii timores. Unde de tercio vero et casto ac filiali loquitur Apostolus Romanor.[12] 8°: »Non« inquit »accepistis iterum spiritum servitutis in timore, sed accepistis »spiritum adopcionis filiorum Dei«. Hec Doctor ewangelicus Libro mandatorum ca° 10°.

Ex hiis patet sufficiencia specierum timoris et quod non solum sunt quatuor timores, sed sex, ut iam ostensum est. Et potest[18] iam leviter intelligi[19], quis timor evacuabitur, quia omnis preter filialem sive castum; cum enim fuerit perfecta caritas, foras mittet timorem naturalem, mundanum, humanum, servilem, inicialem, sed non filialem sive castum, qui est timor permanens in seculum seculi. — Iste differencie timoris multum valent propter equivocacionem, que in scripturis sepius reperitur[20].

<6.> Nota: Magister dicit in fine huius distincCionis: »Dicitur timor iste naturalis non quia accesserit homini »ex natura, secundum[21] quod prius fuit instituta, quia non fuit iste »timor concreatus homini nec de bonis naturalibus, sed quia cor- »rupta natura per peccatum ||| omnibus advenit, cum corrupcio in- ||| I »olevit, tamquam esset[22] naturalis. Et iste est[13] timor effectus pec- 172 A »cati, ut predictum est«. Hec Magister[23].

<Distinccio XXXV.>

POst predicta diligenter considerandum est, in quo differant sapiencia[1] et[1] sciencia[1] . . .

<1.> Ista *distinccio 35ª*, tractans de conparacione donorum ad invicem et ostendens[2] differenciam inter sapienciam et scienciam, inter intellectum et sapienciam, primo continet, quod licet sapiencia sit rerum humanarum divinarumque sciencia, tamen sapiencia proprie dicitur rerum divinarum cognicio, sed sciencia dicitur rerum humanarum cognicio proprie. Item: sapiencia est pietas, i. e. Dei cultus, grece theosebia, qui cultus consistit in dileccione et cognicione Dei; sciencia vero est abstinere a malis in medio nacionis prave et prudenter conversari. Item: sapiencia ad contemplacionem, sciencia vero ad actum con-

---

[17]) *D*: *verba* ad ∾ pure *om. I.* — [18]) *D*: patet *I male.* — [19]) *D*: intelligenti *I pessime.* — [20]) *Codd.*: etc. *add. D. Quae sequuntur* 'Nota ∾ Magister', *in D sub finem praecedentis paginae in marg. add. δ².* — [21]) *D*: sed *I.* — [22]) *D*: esse *I.* — [23]) *Codd.*: etc. *add. D.* — [1]) *I*: *om. D.* — [2]) *Codd.*: *in I inepte scriptum.*

Digitized by Google

templacionis pertinet. Unde de Christo, in quantum Deus, habemus sapienciam, in quantum vero homo, habemus[2] de ipso scienciam. 2° continet distinccio, quod donum sapiencie et donum intellectus differunt, quia sapiencia proprie est de eternis, intellectus autem non tantum de eternis, sed eciam de rebus invisibilibus spiritualibus creatis. 3° quod illa tria sic differunt, quia sciencia valet ad rectam ministracionem temporalium et ad bonam inter malos conversacionem, intellectus ad creatoris et creaturarum invisibilium speculacionem, sapiencia vero ad solius eterne veritatis contemplacionem et delectacionem. 4° quod intellectus et sciencia, que dicuntur dona Spiritus Sancti, sunt alia ab intellectu et sciencia, que naturaliter sunt in anima hominis. 5° quod sapiencia, que
| I est donum, est Dei et hominis: | Dei effective, non formaliter, sed
172 B hominis formaliter, cum sit forma eius, qua est sapiens.

<2.> Et pro quibusdam horum sunt hii *versus*:

i. e. sapienciam per contemplacionem, per delectacionem
M dicas sapere factorem nosse fruique;
i. e. scienciam i. e. bene conversari i. e. cognicio Dei i. e. invisibilium spiritualium creaturarum
Scire bonum facere, sed nosse Deum superosque.
istud donum i. e. operaciones
Est intellectus anime quoque noscere[3] motus.

<3.> Dubitatur, *utrum donum sapiencie sit in intellectu principalius vel in affectu?* Dicendum, quod secundum quosdam donum sapiencie dileccionem presupponit, sed tamen quantum ad sui essenciam est in intellectu, unde actus eius est amata contemplari. Alii autem dicunt, quod sapiencia inportat cognicionem experimentalem, unde actus eius est gustare divinam suavitatem. Et ad istam gustacionem primo requiritur apprehensio et secundo dileccio; et ideo sapiencia in intellectu inchoatur et in affectu consummatur; et sic racione finis est principalius in affectu[4], sed racione principii subiectantis est[5] principalius in intellectu[6].

<4.> Queritur 2°, *qui sunt actus donorum.* Dicitur, quod actus doni sapiencie est cognicio Dei absolute secundum[7] eternas raciones, prout ille sunt via ad gustum et experimentalem cognicionem suavitatis divine ita, quod cognicio illa gustui[8] est annexa, ut iam[9] dictum est. Doni vero ipsius intellectus[10] est cognicio eternorum collative ad creaturas et cognicio per illuminacionem[11] de auditis ex scriptura. Sciencie vero actus est dirigere agenda secundum exigenciam regule fidei, cuius est dirigere ad opera
| I misericordie, ut non tantum bona pro bonis reddere[12], ut dictat
172 C lex nature, sed eciam bona pro malis, secundum[2] quod dictat

---

[3]) *D*: nocere *I*. — [4]) *I*: intellectu *D*. — [5]) *D*: et *I*. — [6]) *I*: affectu *D*. — [7]) *D*: sed *I*. — [8]) *D*: gustu *I*. — [9]) *D*: *post* est *I*. — [10]) *D*: intellectu *I*. — [11]) *Ex cont.*; ille racionem *I*, illa racionem *D*. — [12]) *I*: reddat *D*.

Digitized by Google

lex gracie ad exemplar Christi Domini. in quo est plenitudo omnium graciarum.

Unde ad scienciam non solum pertinet dirigere in agendis, sed eciam[2] ex consequenti pertinet ea nosse, que sunt fidei tamquam fundamentum sue duccionis, et ulterius nosse humanitatem Christi tamquam exemplar optimum regiminis ad vite gloriam deducentis. Ita quod triplex actus convenit sciencie secundum triplicem respectum: unus respectu obiecti motui[13], alter respectu sui fundamenti, tercius respectu exemplaris excitantis. Et quia principaliter actus accipitur ex parte obiecti, hinc est, quod precipuus actus doni sciencie est dirigere accionem.

Sed ex textu Magistri et sentencia[2] b. Augustini habetur, quod actus sapiencie est triplex, sc. cognoscere divina, cognoscere et amare Deum et contemplari divina; similiter actus sciencie est triplex, sc. defendere fidem, in medio pravorum conversari prudenter et bene uti temporalibus.

Actus vero consilii secundum Bonaventuram attenditur in disposicione et ordinacione arduorum persequendorum. Et quia donum illud aliquando est in habundancia, et tunc habet eciam alios iuvare, aliquando in defectu, et tunc habet iuvari ab aliis, propter quod actus consulendi alium[14], similiter consulendi alii, dono consilii attribuuntur Unde non absurde dicitur, quod actus consilii est se ipsum regere in eleccione horum, que sunt arduitatis secundum[15] dictamen iuris divini, et ulterius, cum habundat scire, alterum per consilium dirigere et iuvare.

Actus autem fortitudinis est aggredi | passiones et sustinere *I* eas non solum propter iusticie et honestatis conversacionem, sed *172 D* eciam propter perfectam imitacionem Domini Jesu Christi. Et hinc est, quod sicut donum sciencie habet regere pietatem, ita donum consilii habet regere fortitudinem. — Actus autem pietatis est facere hominem benivolum respectu cuiuslibet proximi, ita quod benivolencia excitet affectum, ut procedat in effectum per operis beneficium. Sed potest melius dici, sc. quod donum pietatis consistit in tribus, sc. in cultu Dei, in veneracione sacre scripture et in honore proximi. — Actus vero timoris principaliter est reverencia Dei cum dileccione, quem actum cum quis habet, fugit malum. Et hinc dicit Augustinus: »Donum timoris est fuga »mali«; sed ista fuga est actus timoris inicialis et timoris casti, que non manebit in patria remanente actu reverencie in beatis.

Et patent aliqualiter actus donorum ex iam dictis; similiter patent differencie donorum, quibus ipsa dona distingwuntur.

<5.> Dubitatur ulterius, ***utrum omne consilium sit donum Spiritus Sancti.*** Videtur quod sic: nam omne, quod datum est gratis a Deo, est donum Spiritus Sancti. Sed omne consilium est, quod datum est gratis a Deo, igitur omne consilium est donum

---

[13]) *D*: mortui *I*. — [14]) *D*: aliquando *I*. — [15]) *D*: sed *I*.

Digitized by Google

Spiritus Sancti. — In oppositum videtur esse scriptura de malis consiliis, que a dyabolo emanarunt. Unde Numeri 24° dicitur: »Consilium malum dedit Balaam Balaak, ut populum Israel per »mulieres ad peccatum traheret et sic Deum contra eos provo- »caret«. Et Philosophus 6° Ethicorum dicit: »Qui male »consiliatur, peccat«.

I Notandum primo, quod omne || consilium est ad finem de
173 A mediis. Unde consilium non est de fine, sed de hiis, que sunt ad finem 1° Ethicorum et 1° Rethoricorum. Unde consilium, ut est donum Spiritus Sancti, sumitur tribus modis: dicitur enim consilium quandoque deliberacio de rebus valentibus, quantum ad finem, quem intendimus, et istud consilium pertinet ad prudenciam et est idem cum prudencia. 2° dicitur consilium persuasio rerum excellencium, ad quas non omnino tenemur; secundum[16] hoc dicitur illud esse consilium: »Si vis perfectus esse, vende »omnia, que habes et da pauperibus« Matth. 19°. 3° dicitur consilium prudencia valde exercitata in medio contemplativorum et activorum donorum et deliberacio de operibus arduis, sive tene mur ad ea sive non. Et secundum hoc sumitur consilium, quod est donum; et sicut ad sciencie donum pertinet reprobare malum et eligere bonum, sic ad consilium pertinet cavere pericula, que sunt in exilio; et sicut donum sciencie habet regere pietatem, sic donum consilii habet regere fortitudinem.

Istis notatis sit supposicio ista: Solum illud est bonum consilium, quod fit ad bonum finem simpliciter per media congrua tempore determinato. Patet ista supposicio 6° Ethicorum, ubi dicit Philosophus: »Eubulia est quedam rectificacio con- »silii ad finem bonum simpliciter per media congrua tempore de- »terminato«.

Ex qua supposicione et notabilibus positis sequitur, quod non est bonum consilium, datum baccalariis et studentibus, ut se
| I iuramento | et pena peccuniaria astringerent, quod in studio Pra-
173 B gensi non remanerent, sed exeundo nunquam redirent. Patet, quia[18] illud consilium est contra bonum universitatis studii Pragensis, quod quilibet studens intitulatus iuravit procurare, ad quemcunque statum perveniret. Si ergo est contra bonum universitatis[19] iuratum, sequitur, quod sit sinistrum — 2° patet, quod non sit bonum consilium racione medii, sc. racione iuramenti. Quomodo enim illud iuramentum est licitum, quod vergit in magne communitatis detrimentum, sine[20] racione et contra licitum iuramentum[20] prius factum? 2° patet, quod non est licitum ex eo, quia potest esse missioni Spiritus Sancti contrarium, cum possibile est, quod Spiritus Sanctus aliquem ex sic iurantibus ab eterno elegit, ut prodesset aliquibus vel alicui in regno Bohemie pro dato tempore post

---

[16]) *D*: sed *I*. — [17]) *D*: *om*. *I*. — [18]) *D*: quod *I errore*. — [19]) *I*: *om*. *D*. — [20]) *D*: *verba* sine ∾ iuramentum *om*. *I aberrans oculis*.

Digitized by Google

eius exitum, vel quod sit episcopus vel alio ordine proximus, utilis propter Deum. — 3° patet, quod illud consilium non est bonum racione temporis, quia iam[17] currens tempus est precipuum, in quo baccalarii et scolares principiative disposuerunt se, ut possent per medium annum in studio bene stare. — 4° non est bonum consilium, quia est studentibus nocivum et discordie, detraccionis[21] et malicie seminativum[22] et caritatis ruptivum et per consequens a spiritu maligno agitante habet ortum.

Ex quo patet ulterius, quod non omne consilium est donum Spiritus Sancti.

Tunc ad racionem: patet quod minor est falsa, sc. illa: „Omne consilium est, quod gratis datum est a Deo«, nisi quis concederet illo modo, quo omnis actus [1] secundum suum esse primarium est a Deo, eciam malus[23] . . . *I. 173 C*

<Distinccio XXXVI.>

Solet eciam queri, utrum virtutes ita sint sibi coniuncte, ut separatim non possint possideri ab aliquo; sed qui unam habet, omnes habeat . . .

<1.> Ista *distincctio 36ª* tractans de virtutum connexione primo continet, quod omnes virtutes sic se habent ad invicem, quod qui una caret, nullam habet, et qui unam habet, omnes habet. 2° continet, quod non quivis virtuosus omnes virtutes equaliter cum alio virtuoso possidet, sed aliqua virtus minus habetur ab uno virtuoso, quam ab alio, ut aliqui dicunt, sicut paciencia in[1] Job emicuit, humilitas in David. Alii dicunt verius omnes virtutes et simul et[1] pares esse, in quocunque sunt, ut qui in una par extiterit alteri, in omnibus equalis erit. 3° quod propter differenciam actuum et exerciciorum exteriorum ipsas virtutes magis vel minus habere quis dicitur, cum tamen omnes simul et equaliter habeat, quantum ad mentis habitum et earum essenciam, in actu vero aliam magis, aliam minus habet. 4° quod peccata non dicuntur paria. 5° quod omnia moralia in lege et prophetis tradita reducuntur ad decem precepta; et illa decem ad duo precepta caritatis. 6° quod cerimonialia clarescente veritate cessaverunt velud umbra, verumtamen secundum spiritualem intellectum, quem continent, ad caritatem referuntur. 7° quod inimicus iusticie est, qui timore pene non peccat, amicus vero, qui amore non peccat. Legis ergo et omnium scripturarum plenitudo est Dei et proximi dileccio.

---

[21]) *D*: detractacionis *I.* — [22]) *D*: seminatum *I.* — [23]) *Codd.*: etcetera pomocz M<arla> *add. D.* — [1]) *D*: *om. I.*

Digitized by Google

I | *173 D* <2.> Pro aliquibus horum sunt hii *versus* |:

in quo homine alique simul equales, quoad mentis habitum
N ubi virtutes sunt, omnes atque pares sunt;
i. e. differenti vel inequali sc. quod sint simul et paria
Actu dissimili, sed non hoc de viciis dic.

<3.> Queritur, ***utrum virtutes morales sunt connexe ita, quod habita una habeantur omnes.*** Notandum primo, quod Augustinus in Epistola ad Jeronimum, quem allegat Magister in ista distinccione dicit: „Ut generaliter bre-„viterque conplectar, quam de virtute habeo nocionem, virtus est „caritas, qua id, quod diligendum est, diligitur.“ Et alibi dicit: „Virtus est amor ordinis.“ Et ille diffiniciones breves sunt et bone et in unum concurrunt. Qui enim diligit, quod diligendum est, ille habet amorem ordinis; et e contra, qui habet amorem ordinis, ille diligit, quod diligendum est.

2° notandum, quod virtutes morales sunt, que dicuntur politice ex eo, quia[2] disponunt vitam humanam ad opera exteriora et pugnant[3] contra vicia. Et quatuor illarum dicuntur cardinales, quia in ipsis tota vita hominis debet verti, sicut hostium in cardine. Et sunt iste: prudencia, fortitudo, iusticia et temperancia, de quibus supra dictum est.

Sunt autem alie octo, quas Aristoteles in diversis[3] locis ponit Ethicorum et Magnorum Moralium, sc. magnanimitas, liberalitas, magnificencia, philotimia[1], mansuetudo[1], que alio nomine dicitur sodalitas, veracitas (sive veritas) et eutrapelia. Omne enim bonum, circa quod versantur mores hominum, aut est bonum utile aut honestum aut delectabile. Si ergo homo habet se bene || *I* *174 A* circa utilia simpliciter et absolute, sic est liberalitas; si vero cum quadam excellencia circa magnos sumptus virtuose faciendo, sic est magnificencia; si vero circa bonum honestum, videlicet circa honores, hoc vel circa[4] magnos et arduos, sic est magnanimitas vel circa[4] honores mediocres, sic est philotimia[5]; si circa[4] bonum delectabile, hoc tripliciter: quia vel fit in exteriori conversacione cum aliis hominibus secundum actum virtutis irascibilis, sic habetur mansuetudo; vel secundum actum potencie concupiscibilis, sic habetur amicicia; vel secundum actum potencie racionalis, quia vel homo habet se placide et virtuose in dictis, sic est veritas (sive veracitas), aut habet se virtuose in factis sive gestis, sic habetur eutrapelia, per quam homo habet se placide in ludis seu iocis, et dicitur ab 'eu', quod est bonum, et 'tropos', quod est conversio, quasi omnia convertens in bonum.

3° notandum, quod virtutes morales connecti intelligitur multipliciter: vel racione finis, vel racione principii, vel quantum

---

[2]) *D*: qui *I*. — [3]) *Codd.*: *in I inepte scriptum.* — [4]) *D:* contra *I*. — [5]) *Ex coni.*: philotenia *I*, philotomia *D errore.*

Digitized by Google

ad tempus, vel racione status perfecti, vel quantum ad habitus. Racione finis ultimi sunt connexe, quia omnes simul ad beatitudinem tendunt. Secundo racione principii sunt connexe, quia omnes ex gracia fluunt sicut potencie. 3° racione status perfeccionis sunt connexe eo, quod nulla virtus perfecte habetur, nisi singule habeantur. Si enim quis est prudens, tunc habet prudenciam, que est | virtus aptans media ad iusticie conplementum, quibus mediis | *I* sufficienter positis sequitur, quod reddit unicuique, quod suum *147 B* est et per consequens est iustus. Et cum homo non potest ire ad contemplacionem unius iusticie ad aliam, oportet eum habere fortitudinem sic aggrediendi vel agendi, cum fortitudo, que est virtus cardinalis, sit virtus ad constanter et hilariter operandum. Et hinc fortitudo dicitur quartum donum Spiritus Sancti Ysaie 11°. Nec sufficit virtuoso habere talem fortitudinem, nisi cum hac habeat temperanciam, fortitudinem regulantem; sicut enim habens fortitudinem corporis, sed carens modo operandi, fortitudinem illam destrueret infallibiter, sic habens fortitudinem moralem, nisi habuerit temperanciam, citissime deviaret; nec est ista temperancia, ut michi videtur, virtus sumendi cibaria, sed generaliter virtus applicandi fortitudinem moralem ad opus cum morali modestia.

Et patet, quod quicunque habuerit unam istarum quattuor, habet quamlibet, cum ut sic necessario sunt connexe Et patet veritas questionis.

Sunt autem raciones illius connexionis virtutum: Prima racio est largitas Dei dantis, qui non dat unam sine alia. 2ª racio: quia sicut unum quodque membrum humani corporis indiget aliis membris, sic est in virtutibus. 3ª racio similitudinaria, quia sicut in cithara si[1] una corda non fuerit tensa, non erit armonia per- || *I* fecta, ita nec in anima || erit armonia spiritualis perfecta, nisi sin- *174 C* gule affuerint virtutes. 4ª racio est[1], quia contra singula vicia sunt alique virtutes, igitur omnes oportet habere virtutes, ut omnia vicia inpugnentur. Et pensa, quod licet similes sunt omnes virtutes, tamen alique dicuntur matres virtutum, non quod habitus virtutis generet habitum virtutis, sed ut motus motum. Sicut dicit Bernhardus: »Leccio parit cognicionem, cognicio amorem, »amor frequenciam, frequencia familiaritatem, familiaritas fiduciam, »fiducia facilem inpetracionem«. Secundum hunc modum quatuor dicuntur matres virtutum, sc. fides origine, quia motu fidei surgunt motus aliarum virtutum, caritas educacione, prout Magister dicit in presenti distinccione: »cum caritas sit mater »omnium virtutum, in quocunque mater ipsa est (sc. caritas) et »cuncti filii eius (i. e. virtutes) recte esse creduntur«. Prudencia vero est[1] mater omnium virtutum regimine, humilitas autem conservacione.

---

[6]) *I*: sunt *D*.

Digitized by Google

Et scito, quod ad conservacionem virtutum ista quatuor concurrunt, sc. disposicio preparans, habitus informans, operacio probans, premium coronans. — Item scito, quod tres sunt bone condiciones virtutis: prima temptacionis remocio, secunda actuum multiplicacio, tercia in bono delectacio. Prima condicio ipsam virtutem in radice firmat, secunda quasi floribus ornat, tercia sapore fructuum delectat. — Scito eciam, quod caritas est quasi forma virtutum, unde cum ipsa caritate omnes virtutes simul infunduntur, quantum ad habitum, sed non ad actum.

| I 174 D <4.> *Utrum virtutes sint equales?* Dicitur, quod non: una enim est dignior alia, ut caritas fide Unde Philosophus 5° Ethicorum dicit, quod iusticia est virtutum preclarissima. Item: una virtus ad plura se obiecta extendit, quam alia, sicut prudencia ad plura extendit se, quam temperancia. Concedi tamen potest, quod omnes virtutes racione obiecti ultimi sunt equales, sed ex se non.

<5.> *Utrum peccata virtutibus supradictis opposita sint connexa?* Videtur, quod non, quia peccata sunt sibi opposita, ut illiberalitas et prodigalitas, que sunt extrema liberalitatis, et sic de aliis viciis oppositis. Sed cum nulla opposita ad invicem sunt connexa eo, quod si essent connexa, possent simul inesse eidem, quod est contra condicionem oppositorum, ergo questio falsa. — In oppositum arguitur sic: sicut se habent virtutes ad invicem, sic et eorum opposita vicia; sed virtutes sic se habent, quod sunt connexe, ergo et vicia sunt connexa. Maior patet per regulam oppositorum, minor est precedens questio et consequencia tenet ex sufficienti similitudine, ergo questio vera.

Notandum, quod in peccato mortali sunt duo, sc. aversio ab incommutabili bono — et quantum ad hoc omnia peccata mortalia sunt connexa eo, quod omne peccatum mortale avertit peccantem a bono incommutabili[7]. Item: in peccato mortali est conversio ad bonum commutabile — et quoad illud secundum[8] genus sunt connexa, sed quoad bonum, ad quod specialiter fit conversio, non sunt connexa eo, quod alius convertit se ad bonum utile, alius ad bonum honestum, alius ad bonum delectabile.

Sunt eciam peccata virtutibus supradictis opposita connexa quoad subiectum, in quo sunt. Qui enim peccat per iniusticiam, I peccat et ||| per inprudenciam, infortitudinem et intemperanciam eo, 175 A quod destruens unam virtutem radicitus destruit consequenter omnes; et sic qui in uno fit reus, factus fit omnium reus. Nam qui prodigus est, et illiberalis sive parcus est[9]: prodigus dans bona aliis viciose et parcus nolens uti bonis ad se virtuose. Unde

---

[7]) *D*: commutabili *I*. — [8]) *D*: sciendum *I*. — [9]) *Codd.*: et *add. I*.

Digitized by Google

dyabolus est maxime parcus sibi, quia non vult debite uti bonis a Deo sibi datis, et est eciam maxime prodigus, cum pro parva illicita extollencia[10] dedit regnum Dei. Similiter habent se homines mortaliter peccantes: et patet, quod vicia, que dicuntur extrema eiusdem virtutis, ponunt et insunt eidem, sed non respectu eiusdem. Et sic solvitur argumentum factum in[11] contrarium.

Et istud bene notavit b. Gregorius ponens, quod qui reus est uno peccato mortali, reus fit multorum. Et ad hoc sonat dictum Iacobi Apostoli ca° 2°, quo dicit: »Qui offenderit in »uno, factus est omnium reus« nam qui luxuriatur, ille habet Deum alienum, quia plus scortum, quam Deum diligit; deinde nomen Dei in vanum assumit, sumens sibi nomen Christi, quia Christianus a Christo. Et quoad istud sonat illud dictum Augustini et b. Cypriani in forma eadem dicens: »Frustra Chri- »stianitatis nomen sortitur, qui Christum in moribus non imitatur«; nec tercio sabbatizat, cum a peccato mortali non cessat; nec Patrem suum Christum nec matrem suam sanctam Ecclesiam honorat; eciam occidit animam propriam et furtum facit subtrahens Dei honorem . . .

Et sic descendendo ad septem crimina: Nam superbit, quia | I
Deum spernit sibi non obediens; avarus fit, quia in suo non con- 175 B
tentus divina rapit; luxuriatur, ut dictum est in proprio actu; invidus est, quia de continencia mulieris dolet; irascitur, dum sibi mulier ad placitum non consentit, vel irascitur sibimet, licet insensibiliter, quando propriam animam occidit; crapulosus et sic gulosus est, quia carem illicitis actibus saciat; accidiosus est, quia Dei servicium luxuriando negligit.

Ecce quali cathena dyabolus sua vicia contexuit — ideo vocantur vincula et secundum Augustinum kathena et funiculi, quibus ignari homines colligantur. Patet ergo, quomodo homo peccat uno peccato directe et consequenter fit reus aliorum peccatorum, licet non secundum actum proprium et directe etc.[12]

---

[10]) *I*: excellencia *D*. — [11]) *D*: *om. I*. — [12]) *Codd* : etc. etc. *add. D*

Digitized by Google

<Distinccio XXXVII.>

Sed iam distribucio decalogi, que in duobus mandatis completur, consideranda est . . .

<1.> Istá est[1] *distinccio 37ª*, tractans de decem preceptis. Primo continet, quod decem sunt precepta, quorum tria, que sunt in prima tabula, pertinent ad Deum et alia septem, que sunt in secunda tabula, pertinent ad proximum. 2° continet, quod differencia est inter similitudinem et ydolum. Nam 'similitudo' dicitur habens speciem[2] alicuius rei, ut serpens eneus vel vitulus ad adorandum positus; 'ydolum' vero est, quod non habet speciem alicuius rei, ut in uno habitu hominis duas facies non similitudinem, sed ydolum
I 175 C facit, quia facit, quod non habet aliquid simile sui. Unde | cum dicit Apostolus Roman. 8°: »ydolum nichil est in mundo«, exponit Augustinus Super Johan.: »i. e. inter ceteras »creaturas mundi non est forma ydoli.« Sed istud dictum Augustini verum est, si intelligatur de forma spirituali, que creditur ibi esse per deceptos. 3° quod quidam dicunt, quod omne, quod est, in quantum est, a Deo est, et sic peccatum et ydolum, in quantum est, a Deo est, sed non, in quantum est ydolum positum ad adorandum, quia in hoc non est creatura, sed perversio creature. 4° quod filii Israel asportantes res Egipciorum furtum non commiserunt, nec peccaverunt, quia iubente Domino fecerunt. 5° quod illud

'Quod tibi non vis fieri, alii non[3] feceris' <ipse>

debet intelligi 'iniuste', quia alias iudex iuste mortificans hominem peccaret, quia non sibi illud fieri vellet.

<2.> Pro istis sunt hii *versus*:

i. e. X mandata — quia nullam similitudinem habencia
O decadem ponit ac ydola nil fore dicit.
sc. populus Israhelicus — sc.[1] quia[1] est[1]
Non reus est furti iussus[4] spoliator Egipti.

<3.> Queritur, ***utrum fuit necesse tradere legem scriptam de[5] decem mandatis, que sunt scripta in corde hominis.*** Non est dubium, quin ita est, cum Deus hoc fecerit. In multis enim per peccata natura obtenebrata erat, ideo extrinseca monicio fuit eis necessaria, ymmo quamvis mali, in quibus esset cognicio boni, noscerent, qualiter deberent vivere, non tamen erat in eis amor
I ad sic vivendum. Ideo per coaccionem legis scripte erant ad bonum
175 D inclinandi. Item: ut ad bonum non solum natura inclinaret, | sed

---

[1]) *I*: *om. D.* — [2]) *D*: *in I* septem *ab* ι, *ab* ι² *rasum, sed non correctum.* — [3]) *I*: ne *D.* — [4]) *D*: visus *I.* — [5]) *D*: *om. I.*

Digitized by Google

eciam reverencia divini inperii promulgati. Item: ut precepta magis pensarentur, forcius in memoria tenerentur et in cogitacione frequencius versarentur.

<4.> *Utrum Deus potest dispensare in preceptis decalogi?* Dicendum, quod quedam precepta ad Deum principaliter et directe ordinant, sicut precepta prime tabule, et presertim duo, sc. primum et secundum. Et contra illa Deus dispensare non potest, sicut non potest dispensare, quod homo peccet et quod contra eum directe aliquid fiat. Non enim potest dispensare, quin serviatur ei et ipse colatur. — Precepta autem secunde tabule ordinant directe ad proximum et in illis eciam non potest dispensare, secundum quod ad decalogum pertinent, videlicet prout eorum contraria deformitatem inportant. Non enim dispensare potest Deus, quod aliquis cognoscat non suam[6], ita quod remaneat non sua, vel quod aliquis recipiat rem alienam sine peccato, ita quod remaneat aliena.

Potest tamen Deus aufferre in aliquibus factis condiciones contrarias decalogo et[7] eciam naturam mutare potest, unde ipse, qui solus est Dominus verus omnium, que creavit, potest facere, quod alicui non sua fiat sua plenarie per contractum matrimonii — et sic forte dispensavit cum Osee. Similiter potest facere, quod aliena sint alicuius, sicut forte dispensavit cum filiis Israel, quando precepit, quod acciperent vasa aurea ab Egipciis. — Aliqui tamen dixerunt, quod potest Deus dispen||sare in preceptis secunde tabule. *I 176 A*
Unde dicit Bernhardus De precepto et[8] dispensacione, quod in preceptis secunde tabule Deus dispensare potest, sed non homo. Sed ad hoc respondet Richardus, quod hoc non est intelligendum de preceptis acceptis secundum intencionem, quia sic claudunt in se ordinem ad proximum, quem Deus infringere non potest, sed loquitur quantum ad actus, qui secundum virtutem littere non habent ordinem istum annexum, sicut est occidere et sicut de honoracione parentum, quia non essent honorandi, in quantum faciunt contra Deum. Et quoad hoc dicit Dominus mandatorum Luce 14°: »Si quis venit ad me et non odit patrem »suum et matrem suam, non potest meus esse discipulus[9].«

<5.> *Utrum preceptum de observacione sabbati sit mortale?* S. Thomas dicit, quod hoc preceptum quantum ad aliquid est morale, quantum ad aliquid cerimoniale, quantum ad aliquid iudiciale. Morale est, quantum ad id, quod est ibi de dictamine legis naturalis, ut sc. homo aliquo tempore vacet contemplacioni et divino cultui. Quantum autem ad temporis taxacionem, fuit cerimoniale, et propter hoc in nova lege dies sabbati est mutata in diem dominicam in memoriam et reverenciam dominice resur-

---

[6]) *I*: Deus *D pessime.* — [7]) *I*: quod *D.* — [8]) *D*: in *I.* — [9]) *Codd.*: sequitur *add. I.*

Digitized by Google

| I reccionis. Unde remansit preceptum de sabbato, | quantum ad id,
176 B quod erat morale in ipso. Quantum autem ad id, quod habet condicionem populi, cui subveniendum erat, est iudiciale. Unde observacio sabbati habet causam condicionum populi Iudaici, qui propter avariciam eis inditam[10] in tantum se et sibi[11] operibus servilibus occupassent, quod omnino mens eorum a divinis subtraheretur. Et hanc causam tangit Damascenus: eciam ut haberent pre oculis creacionem mundi et sic cognoscerent Deum et timerent, quia proni erant ad ydolatriam. Rabi Moyses dicit, quod habuit pro causa significacionem triplicem moralem, que signat requiem humane mentis a peccatis et ab omnibus aliis rebus, in quibus quietem mentis non invenit[11], secundam significacionem allegoricam, signans Christi quietem in sepulcro, et terciam anagoycam[12], qua signat eternam requiem, in qua sancti beatifice requiescent. Amen.

<Distinccio XXXVIII.>

Sciendum tamen tria esse genera mendaciorum . . .

<1.> Ista *distinccio 38ª*, tractans de mendacio, primo continet, quod tria sunt genera mendaciorum. 2° quod mendacium est falsa vocis significacio cum intencione fallendi. 3° quod omne mendacium est peccatum. 4° quod illud »Perdes omnes, qui loquuntur mendacium« et illud »Mendax os occidit animam« non est accipiendum de omni mendacio. 5° quod Iacob excusatur a mendacio, quia obediebat matri, que per Spiritum noverat misterium.

| I <2.> Unde pro isto ultimo | singulariter et pro primis gene-
176 C raliter est iste *versus:*

P Iacob excusat, postquam mendacia tractat.

<3.> *Utrum omne mendacium sit peccatum?* Sciendum, quod mendacium in sua analogia secundum Anshelmum et alios pro peccato quolibet sumi potest, cum de quanto homo peccaverit, est mendax, quomodo Sathanas veritati contrarius est pater mendacii non solum in se ipso, sed in quolibet[1] peccatore. Et racio est: cum 'mentiri' sit 'contra mentem ire' et in mente illa sit necessario prima veritas, patet, quod vel nemo potest ire contra Deum vel esse Deo contrarius vel quod homo, de quanto

---

[10]) *I*: iudaicam *D.* — [11]) *Sic codd.* — [12]) *I*: analogicam *D.* — [1]) *I*: quodlibet *D.*

Digitized by Google

peccat, est contrarius veritati. Similiter cum quelibet res necessario dicit[2] se ipsam secundum[2] principia Augustini et omnis menciens vel peccans dicit se naturaliter et obligacionem et debitum Deo suo, et cum in quantum peccat, deficit ab illo, patet, quod in quantum peccaverit, est mentitus. Similiter cum quilibet, in quantum peccat, est contrarius menti sue, ymmo illi consciencie, que vult naturaliter beatitudinem, patet, quod omnis peccator, in quantum est huiusmodi, est mentitus. Et pro huiusmodi accepcione mendacii est illud Psalmiste: »Omnis homo mendax«.

Vocale autem mendacium esset ponderandum modicum, nisi prius subesset mendacium in mente; et hinc mentiri dicitur menti contraire proprie et in illo fit realis discrepancia obligacionis hominis ad Deum. Vocale ergo mendacium consistit in opere et in passionibus anime ante vocem formatam. Et de illo mendacio loquitur Magister in presenti distinccione. Unde illud mendacium est falsa mentis exterior significacio vel enuncciacio cum intencione fallendi, quocunque modo fiat, ut | verbo, scripto, | *I* nutu seu alio quovis modo, ut patet XXII[a][3] quest. 2[a] Beatus *176 D* §[4] Ille per Augustini. Et Augustinus in Libro contra mendacium sic ait: »Ille solum mentitur, qui aliud habet in »animo et aliud verbis enuncciat vel quibusdam significacionibus«. Et differt mendacium ab ypocrisi, sicut genus a specie. Nam omnis ypocrisis est mendacium, sed non convertitur.

Sciendum eciam, quod triplex est genus mendacii, sc. iocosum, officiosum et perniciosum. Iocosum illud solum fit causa ludi et ideo inproprie dicitur mendacium, cum ex se non habet intencionem fallendi, et ipse, cui[5] signatur, ioci causa novit esse dictum; et ideo de se non est peccatum, nisi quando oritur de levitate animi. Potest tamen per accidens esse mortale peccatum, ut racione iocalis blasfemie vel scandali inde orti seu aliquo quovis modo contrario caritati Dei et proximi. — Officiosum mendacium fit solum causa pietatis vel utilitatis et ideo de se non est peccatum mortale, sicut nec iocosum. Unde sicut 'officium, -ii' dicitur ab 'officio', quod est noceo, 'officium', i. e. beneficium vel ministerium a contrario, quia[5] minime nocet, sic peccatum istud dicitur 'officiosum'[6], quia non nocet proximo, sed magis provenit sibi ex eo beneficium, cum per illud a nocumento temporalis commodi liberatur. Exinde non est peccatum mortale, nisi
i. e. periurate
fiat racione veritatis peierate vel falsi testimonii negata veritate seu dampni[3] cuiuscunque exinde orti, quocunque modo fiat contrario caritati. — Perniciosum dicitur a 'pernicie', quod idem est, quod 'mors', a 'perneco, -as', inde 'perniciosus -a -um', i. e. 'mortifer || -a -um' vel letale. Unde perniciosum mendacium fit semper *I* *177 A*

---

[2]) *Codd.*: *in I inepte scriptum.* — [3]) *D*: *in I inepte scriptum.* — [4]) *Codd.*: *in D* parakraff *in marg. add.* δ^2. — [5]) *D*: *om. I.* — [6]) *D*: officium *I.*

Digitized by Google

causa nocumenti et decepcionis proximi et ideo semper, vel ut plurimum, est mortale peccatum, quia contrariatur non solum veritati sed eciam caritati Dei semper aut proximi. Cetera vero duo, sc. iocosum et officiosum, secundum se sunt venialia, cum non habent intencionem fallendi, similiter et nocendi; possunt tamen per accidens fieri, si contrariantur caritati Dei vel proximi, ut dicit Thomas 2ª 2ᵉ distincc. nona.

Mendaciorum eciam secundum specialiorem disposicionem sunt decem genera, quorum octo ponuntur a b. Augustino in Libro contra mendacium et duo per Philosophum assignantur 4° Ethicorum, que tamen possunt reduci ad aliqua[7] predictorum.

Istis notatis *conclusio* sit ista: »Omne mendacium est pec»catum«. Probatur. Omnis deordinacio voluntaria in actu humano est peccatum. Sed omne mendacium est huiusmodi: ergo conclusio vera. Consequencia nota est, maior ex eo evidet, quod peccatum est deordinacio voluntatis humane sive spiritus. Sed minor probatur. Nam omnis menciens facit, quod non decet[8], eo quod utitur voce, ad quod non est a Deo instituta et per consequens contravenit ordini veritatis, igitur ut sic peccat: ergo conclusio vera[9].

<Distinccio XXXIX.>

NUnc de periurio videamus. Periurium est mendacium iuramento[1] firmatum[1] . . .

<1.> Ista *distinccio 39ª* de mendacio, confirmato periurio, continet primo, quod iusiurandum habet tres comites, veritatem, | *I* iusticiam | et iudicium; et si ista deficiunt, non est iuramentum, *177 B* sed periurium. 2° quod ille periurat, qui falsum iurat voluntate fallendi et qui putans falsum, quod verum est, iurat, et qui verum putans, quod falsum est, iurat. Primus dicit mendacium et mentitur, secundus non dicit mendacium et mentitur, tercius nec mentitur nec dicit mendacium, sed tamen falsum dicit. 3° quod periurium est vel iurando loqui falsum cum intencione fallendi, vel iurando[1] loqui[1] falsum[1] sine[1] intencione[1] fallendi[1]. 4° quod sponte et sine necessitate iurare, vel falsum iurare, grande peccatum est; ex necessitate autem iurare, sc. vel ad innocenciam asserendam vel a<d> federa pacis confirmanda vel ad persuadendum auditoribus, quod est eis utile, malum non est, quia est necessarium.

---

[7]) *D*: aliquam *I*. — [8]) *I*: debet *D*. — [9]) *Codd.*: etc. *add. D*, sequitur etc. *add. I*. — [1]) *I*: *om. D*.

Digitized by Google

5° quod licitum est iurare per creaturas sanctis, qui in creaturis creatorem venerantur. 6° quod qui iurat per Deum magis tenetur, quam qui iurat per ewangelium, vel alias creaturas, quia per eum hec facta sunt. 7° quod dicere 'per Deum iuro' est testem adhibere Deum. Unde iurare est Deo ius reddere: ius veritatis, non falsitatis. 8° quod iurare per quamcunque creaturam est creatorem eius testem adhibere; et ideo, qui falsum iurat per lapidem, periurus est. 9° quod in omni iuracione aut Deus testis adhibetur aut creatura Deo obligatur et oppignoratur; et hoc est genus iuramenti gravissimum, quod fit per execracionem, ut cum homo dicit: »Si hoc feci, hoc paciar« vel cum dicit: »Per salutem meam« vel »per filios meos«: obpignorat enim eos Deo, || ut veniat hoc in caput eorum, quod exit de ore eius, si verum, verum, si falsum, falsum. 10° quod qui iurat per falsos Deos et fidem non servat, bis peccat, quia iuravit, per quos non debuit et contra fidem facit iurando, quod non debuit. 11° quod iuramentum id, quod est contra fidem vel contra caritatem, [est$_2$] quod observatum in peiorem vergit exitum, pocius mutandum est quam adiuplendum. Unde qui sic iurat, vehementer pecat, cum autem mutat, bene facit. Qui autem non mutat, dupliciter peccat: et quia iniuste iuravit et quia facit, quod non debet; et tale iuramentum non observatum periurium dicitur, non quod reus sit, quod non observat, sed quia iuravit iniustum, ex quo reus est, sicut ille, qui periurat. 12° quod quacunque arte verborum quis iurat, Deus, qui testis est consciencie, ita hoc accipit, sicut ille, cui$_3$ iuratur, intelligit: dupliciter autem reus fit, quia et Verbum Dei in vanum sumit et proximum in dolo capit. 13° quod si quis exigit iuramentum ab eo, quem nescit falsum iuraturum, non peccat, sed humana temptacio, i. e. fragilitas, est; si vero eum scit false iuraturum et cogit eum iurare, vincit homicidam, quia homicida corpus occidit, ille autem duas animas, sc. eius, quem iurare provocat, et suam. 14° quod synodus sancta statuit, quod nisi pro pace servanda omnes fideles ieiuni ad sacramentum, i. e. ad iuramentum, accedant.

<2.> Et super ista distinccione est unicus versus, tangens materiam in communi. Et est iste *versus*$_1$:

Q manet in fine tractans periuria late.

<3.> *Utrum iurare sit licitum?* Dicendum, quod sic | ex causa racionali et cum cautela, ut vitetur periculum. Unde iuramentum licitum pro urgenti necessitate licite exhibetur, ut ieiunium pro infirmitate frangitur. Iuramentum ergo Dominus sine causa et sponte prohibuit Matth. 5°: »Sit sermo vester 'est' 'est' 'non' 'non' etc.«

I 177 C

I 177 D

---

[2]) *D*: *om. I.* — [3]) *D*: qui *l errore.*

Digitized by Google

Sciendum enim, quod aliud est ad iuramentum sponte accedere, aliud ad asserendum innocenciam suam vel federa pacis constituenda vel ad persuadendum auditoribus, quando pigri sunt credere, quod eis utile est, iuramentum proferre. Primum prohibetur, secundum conceditur: »Non enim iurare peccatum est omnino«. Hec XXII^a quest. 1^a ca^o 1°.

Item notandum, quod iuratur licite dupliciter: aut racione boni consequendi aut racione mali fugiendi. Racione boni quadrupliciter: pro veritate, pace, amicicia et obediencia; Christus igitur et Apostolus iuraverunt pro veritate spirituali salutifera confirmanda, ut Johannis 3°: »Amen, Amen, dico tibi: nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest videre regnum Dei«. Et in tali causa iuravit Apostolus: unde ad Gallatas 1° dixit: »Que autem scribo vobis, ecce coram Deo, quia non mencior«. Et 2^a Corinthiorum 1°: »Deus pater Domini nostri »Jesu Christi« . . infra: »ego autem testem Deum invoco in animam »meam« et, Roman. 1°: »Testis est michi Deus, cui servio in »spiritu«. In causis autem civilibus iurant testes pro veritate civilis iudicii declaranda. Nam Deuteron. 19° dicitur: »In ore duorum »vel trium testium stat omne verbum«. 2° iuratur racione pacis confirmande vel reformande; et sic iuravit Abraham ipsi Abimelech, quod non noceat eius posteris Genes. 21°, et Iacob
| *I* Laban || Genesis 31°. — 3° iuratur racione amicicie contrahende
78 A vel confirmande: sic iuraverunt Abimelech et Ysaac Genes. 26°; sic eciam iuravit Joseph patri suo Jacob Genes. 47°. — 4° iuratur racione obediencie et hoc tripliciter: primo racione fidelitatis, ut faciunt vasalli regi vel principi et reges communitati, ut habetur 2° Regum 5°, ubi dicitur: »Venerunt tribus Israel ad David in »Ebron dicentes 'Ecce nos os tuum et caro tua sumus'« et sequitur: »venerunt quoque et seniores Israel ad regem in Ebron« etc. Sic deberent iurare naciones extere cum suis senioribus regi Bohemie Wencezlao, ut forent sibi fideles et obedientes. — Secundum est iuramentum subieccionis, sicut in ecclesia subditi iurant suis prepositis. Unde Judicum[4] 11°: »Principes Galaad subiecti Jepte di»xerunt: 'Dominus, qui hec audit, ipse mediator et testis est, quod nostra promissa faciemus«. — 3° autem[5] iurant persone communitatis pro consuetudine licita observanda. Unde Exodi 19°: »Cuncta, que locutus est Dominus, faciemus«.

Iuratur autem racione mali fugiendi dupliciter: vel ad vitandum malum vel expurgandum. Primo modo iuratur circa copulam matrimonii, circa ordinem sacerdocii et universaliter circa principia causarum, ne pars actrix calumpniose inpetat nec altera calumpniose defendat. 2° modo iuratur pro expurganda infamia, ut Deuteron. 21° docetur, quod in crimine occulto, ut occi-

---

[4]) *D, Vulg.*: Judith *1 errore.* — [5]) *D*: aut *I.*

Digitized by Google

sione[2] hominis, persone suscepte[6] iurabunt, quod manus eius non effuderunt[7] hunc sangwinem, nec oculi viderunt.

In talibus itaque casibus tripliciter circumstacionatis licitum est iurare. Unde circumstancie | ponuntur Jeremie 4°, cum dicitur: »Iurabis: 'Vivit Dominus' in veritate, iudicio et iusticia«. | I 178 B Oportet enim primo, quod iuramento substrata sit veritas, ymmo quod sit in ipsius iurantis consciencia, quod iuratur. Oportet 2°, quod iuretur in iudicio, sc. ut non iuretur, nisi propter necessitatem ac utilitatem a summo[8] iudice approbatam; aliter enim[9] in vanum iuraretur contra preceptum secundum, nec sufficiunt ista duo, sc. quia veritas illicite aut inhoneste non est iuranda, licet in iudicio humano requiratur, et sic necessitate supposicionis necessaria et utili occasione accepta. Ideo oportet 3°, quod iuretur iniusticia deficiente. Itaque aliqua istarum trium circumstanciarum fit iuramentum illicitum.

Et si false iuratur, tunc iuratur contra primum; si ex consuetudine sine finis utilitate, tunc contra secundum; vel si inhoneste vel difformiter prime iusticie, contra tercium. Et sic veritas, utilitas et honestas in iuramento rectificant iuramentum. Primam condicionem debet iurans discutere, secundam iurans et ille, cui iuratur, et terciam universalis ecclesia. Et sic iuramentum quoddam est assertorium et quoddam promissorium. Assertorium, quo iuratur de veritate nobis determinanda, cuiusmodi est veritas de presenti et de preterito, ut quando iuratur, quod sic est vel quod sic fuit. Iuramentum autem promissorium est, quando iuratur veritas de futuro, ut contingit in voventibus vel promittentibus. Hec Doctor ewangelicus Super mandato 2°.

<4.> *Utrum iuramentum incautum obliget?* Dicendum, quod obligat ad peccatum, quia qui iurat, quod iurare non debet, reus periurii habetur, ut dictum est per Magistrum in littera. Non obligat tamen ad observandum, ymmo pocius quod || non || I 178 C servetur. Vocatur autem omne iuramentum incautum, quod iuratum vergit in peiorem exitum, ut si aliquis iuret non servare castitatem, vel non obedire suis superioribus in licitis... et sic de multis aliis, quibus stulti homines involvuntur.

<5.> *Utrum iuramentum coactum obliget?* Dicendum, quod si est coactum coaccione insufficienti, que sc. cadit in constantem virum, non[10] obligat in foro contencioso, obligat tamen in foro consciencie. Unde si viator iuret latroni metu mortis vel carceris, quod dabit ei centum sexagenas, non obligatur in foro ecclesie, sed obligatur in foro consciencie, quia pocius debet dampnum sustinere, quam fidem frangere. Postquam autem reddiderit, potest repetere coram iudice, si non iuravit, quod non repeteret. Si vero iuravit, tunc potest alteri denuncciare; si vero iu-

---

[6]) *I*: suspecte *D*. — [7]) *D*: offenderunt *I*. — [8]) *I*: supremo *D*. — [9]) *D*: est *I*. — [10]) *I*: ideo *D*.

Digitized by Google

ravit, quod non denuncciaret, incautum[11] fuit iuramentum, quia contra[12] correccionem fraternam fuit, nec tenetur servare. Multe sunt involuciones, que nequeunt breviter explicari.

<6.> *Utrum iuramentum obliget secundum intencionem iurantis vel intencionem recipientis?* Dicendum, quod si ille, qui iurat, iurat sine dolo, non obligatur, nisi secundum intencionem suam in foro consciencie; si autem iurat cum dolo, racione doli obligatur secundum intencionem iuramentum recipientis. In foro autem ecclesie obligatur, sicut exterius verba sonant.

<7.> *Utrum omne iuramentum sit peccatum mortale?* Dicendum, quod non. Si enim aliquis iuret sine deliberacione | *I* falsum, non advertens se iurare, non peccat mortaliter. Si | autem *178 D* falsum ex deliberacione, advertens se iurare, mortaliter peccat et precipue, quando advertit, quod false iurat. Si autem iurat falsum, putans iurare verum et adhibuit diligenciam, quam debuit, utrum iuret verum vel falsum, potest dici, quod non peccat mortaliter. Si non adhibuit diligenciam, peccat mortaliter. Propter intricaciones tam multas Salvator noster sciens homines in peccatum cadere dicit Matth. 5°: »Ego autem dico vobis omnino non iurare[13]«.

<Distinccio XL.>

Sextum preceptum est: 'Non desiderabis uxorem proximi tui[1]' . . .

<1.> Ista *distinccio ultima*, pertractans duo precepta secunde tabule, primo continet, quod sextum preceptum secunde tabule est 'non desiderabis uxorem proximi tui' et septimum 'non concupisces domum proximi tui' etc.[1] 2° quod in illis duobus preceptis positis distinccione 37ª, sc.[2] non mechandi et non furandi, ipsa opera sunt prohibita. In hiis vero duobus extremis prohibetur concupiscencia, ergo ista differunt ab illis. 3° quod lex dicitur conprimere manum et non animum, ewangelium vero manum et animum, i. e. quia in lege ewangelii est generalior prohibicio, quoad moralia. 4° quod Apostolus dicit literam occidentem decalogum, qui non dicitur litera occidens eo, quod mala sit lex, i. e. occasionaliter[1] sed quia prohibens peccatum auget concupiscenciam et addit prevaricacionem, nisi liberet gracia, que non sic habundabat in lege,

---

[11]) *D*: in tantum *I*. — [12]) *I*: ultra *D*. — [13]) *Codd.*: et cetera *add. D*. — [1]) *I*: *om. D*. — [2]) *D*: *om. I*.

Digitized by Google

sicut in ewangelio. 5° quod littera ewangelii differt a legis littera, quia diversa sunt promissa: ibi terrena, hic superna promittuntur; diversa eciam ||| sacramenta, quia illa significabant, hec conferunt graciam; diversa eciam precepta, quantum ad cerimonialia, non quantum ad moralia, que sunt eadem, sed plenius in ewangelio continentur. *I* 179 A

<2.> Hec est summa, cui versificator non posuit *versum*, quia quidam distingwunt librum hunc in 40 distincciones, ita quod 40ª incipit ibi: 'Sextum preceptum est'; sed quia hoc continetur sub *distinccione 39ª*, ergo non fecit de illa aliquam specialem in versibus mencionem.

<3.> Dubitatur, ***utrum lex vetus cohibet manum et animum, vel manum tantum.*** Sciendum, quod illud peccatum dicebatur lex cohibere, quod puniebat pena temporali. Non puniebat autem peccatum cordis, sed operis pena temporali, quia de illo iudicare homo non poterat, nisi in aliquo signo exteriori et ideo non cohibebat animum. Sed nova lex eternam penam comminatur, pena autem eterna infligitur a Deo, qui scrutator est cordium et ideo lex nova dicitur cohibere manum et animum.

<4.> ***Utrum lex vetus iustificabat vel occidebat?*** Notandum, quod iustificare dicitur dupliciter: uno modo iusticiam docere, et sic lex iustificabat, quia decem mandata docebat, in quibus iusticia consistit. Alio modo iustificare dicitur iusticiam effective principaliter causare, sive facere; et illo modo lex non iustificabat, ymmo lex nova non sic iustificat; et 3° iustificare est ministerialiter graciam conferre, quomodo sacramenta nove legis conferunt graciam, per quam fit iustificacio, ut patet primo de baptismo, deinde de aliis, ut sacramento vene|rabili et penitencie; *I* et illo modo sacramenta veteris legis non conferebant graciam. 179 B Item: vetus lex occidebat per se, quantum ad cerimonialia, in quantum tempore revelate gracie mortifera fuerunt. Sed quantum ad moralia occidebat per accidens, in quantum ex ea peccatum prohibente et graciam non conferente infirmus mortis occasionem sumebat. Sumebat autem mortis occasionem infirmus, quia lex peccatum prohibendo memoracionem faciebat de eo illi homini, in quo nondum concupiscencia extincta erat, et ideo magis in ipsum exardescebat, sicut siciens magis sitit, si aqua sibi ostendatur. Item: occidebat lex, quia specialem reatum peccato occasionaliter addebat, in quantum videlicet qui legem transgrediebatur, non solum peccator erat, ymmo prevaricator. Prevaricator enim proprie vocatur[3], qui non solum legem naturalem, sed eciam legem scriptam transgreditur. Non ergo est lex culpanda ex eo, quod occidit aliquem occasionaliter, sicut nec sol reus esse cernitur ex eo, quod quis insipienter ipsum respiciens excecatur, et[4] sicut Christus non ex eo culpandus est, quia malus populus in eo

[3]) *I*: dicitur *D*. — [4]) *D*: *in I inepte scriptum.*

Digitized by Google

scandalisatur. »Ipse enim venit in mundum, ut qui non vident, videant et qui vident, ceci fiant.« Johann. 9°.

<5.> *Utrum lex*$_3$ *vetus sit gravior, quam lex nova?* Notandum, quod de gravitate legis veteris et nove possumus loqui dupliciter: uno modo secundum se, alio modo per conparacionem ad observantes. Si loquamur de gravitate preceptorum secundum
‖ *I* se, sic lex vetus erat magis onerosa, ‖ quia ad plura precepta
179 C astringebat, sc. ad moralia, ad iudicialia et ad multa cerimonialia; multum enim gravius fuit circumcisio cum ceteris ritibus. Unde Actuum 15° habetur, quomodo quidam descendentes de Judea »dicebant: 'Fratres, nisi circumcidamini$_6$ secundum morem Moysi, »non potestis salvi fieri.' Facta ergo sedicione non minima Paulo »et Barnaba adversum illos . . . dicebant Paulus et Barnabas, ut maneret unusquisque, ut credidit, et statuerunt, ut ascenderent »Paulus et Barnabas, et quidam alii ex illis ad apostolos et presbi- »teros in Jerusalem super hac questione.« Et infra: »Surrexerunt »autem quidam de heresi Phariseorum, qui crediderunt, dicentes: »Quia oportet circumcidi eos, precipere quoque servare legem Moysi. »Convenerunt quoque apostoli et seniores videre de verbo hoc. »Cum autem magna conquisicio fieret, surgens Petrus dixit ad eos: »'Viri fratres: vos scitis, quoniam ab antiquis diebus in nobis elegit »Deus per os meum audire gentes verbum ewangelii et credere. Et »qui novit corda Deus, testimonium perhibuit, dans illis Spiritum »Sanctum, sicut et nobis, et nichil discernit inter nos et illos fide »purificans corda eorum. Nunc ergo quid temptatis Deum, inponere »iugum super cervicem discipulorum, quod neque nos neque patres »nostri portare potuimus?« Ecce gravitas legis veteris. Et sequitur inmediate pro levitate nove legis, cum dicitur: »Si per graciam »Domini nostri Jesu Christi credimus salvari, quemadmodum et
| *I* »illi«. Et Salvator ostendens levitatem nove | legis dicit: »Jugum
179 D »enim meum suave est et onus meum leve« Matth. 11°; et Aquila 1ª Johann. 5° dicit: »Mandata eius non sunt gravia, »quia tantum moralia faciliter exequenda«

Patet ergo, quod loquendo de mandatis secundum se legis veteris et legis nove, quod lex vetus est onerosior, quam nova. Item, si loquitur de gravitate preceptorum nove legis et veteris per conparacionem ad observantes, sic iterum absolute lex vetus erat gravior, ut patet ex auctoritate Petri supra dicta. Nam dicit: »Neque »nos, neque patres nostri portare potuimus.« Item: lex vetus graciam non conferebat ad mandata inplenda, quam confert lex nova; ergo ex parte defectus auxilii lex vetus erat gravior. Item: quia lex vetus per modum timoris cogebat ad id, quod lex nova ex amore inducit. Unde lex vetus dicebatur lex timoris, quia ad mandata inplenda per penas corporales principaliter inducebat; sed lex nova dicitur lex amoris, quia ad mandata inplenda inducit principaliter

---

[5]) *D*: *post* gravior *I*. — [6]) *D*: circumdamini *I*.

Digitized by Google

per beneficia et speranda. Unde novus legislator Johan. 13° dicit: »Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem.... sicut dilexi vos, »ut et vos diligatis invicem« et Johann. 14°: »Qui habet mandata »mea et servat ea, ille est, qui diligit me. Qui autem diligit me, »diligetur a Patre meo et ego diligam eum et manifestabo ei me »ipsum.« Et infra: »Si quis diligit me, sermonem meum servabit, »et Pater meus diliget eum et ad eum veniemus et mansionem »aput eum faciemus.« *I* *180 A*

Ecce lex amoris sonat per totum, amorem dans mandatum novum, quoad explanacionem similiter promittens expresse premium, quod nunquam in veteri taliter est expressum. Sed obicitur, quod lex nova sit gravior ex eo 1°, quod precepta sunt magis explicata in ea et per consequens quoad inplecionem graviora. Item: lex vetus quedam permittebat, que lex nova non permittit — ut libellum repudii; ergo iterum est gravior. Et quoad ista duo quidam concedunt. Sed primum argumentum solvitur negando consequenciam, similiter et secundum.

Et patet dignitas nove legis secundum levitatem supra veterem legem Moysi[7]. — — —

Sequitur 4us liber. *I*
Sequitur principium in 4m. *D*

[7]) *Codd.*: etc. *add. I. In A registrum sequitur.*

Digitized by Google

Errata.

(Numeri praepositi prior paginam, posterior lineam denotant; ommissae vel emendandae litterae (vel verba) litteris *currentibus* ceterae litteris stantibus impressae sunt.)

3, 12: fore - 5, 1, 33: i. *e.* - 6, 7, 26: i. *e.* - 7, 1: i. *e.* - 8, 10: prohibetur - 8, 23: Deo$_{52}$ - 9, 28: vestrum$_{60}$ - 14, 45: *97* - 23, 22: divina, - 28, 23: falsum - 45, 3: dileccione - 50, 22: alias - 50, 38: *33* - 50, 40: *34* - 52, 27: *13* - 59, 47: *31* - 66, 38: generabilia - 73, 31: est - 79, 35: <*I*> Distingwit - 81, 10: huius<*modi*> - 91, 24: producit<*ur*> - 112, 38 sibi - 120, 24: cuius - 184, 36: spiritu - 188, 1: de - 188, 25-26: homine et - 191, 18-19: receptivum - 191, 43: nostre carnis - 194, 35: seculorum secula - 195, 7: Sed minimum - 198, 30 ex prima - 202, 24: esse ens - 202, 34: intelligit - 204, 1: *dom.* bacealarius - 204, 13: mandata *mea*$_{65}$ - 207, 11: quoniam - 203, 32: esset - 209, 25: est *bonum*$_{13}$ *esse*$_{13}$ - 209, 27: includit, *quia*$_{13}$ *bonam*$_{13}$ *causalitatem*$_{13}$ - 209, 40: consequenciam. *Unde quamvis homo et risibile consecuntur se secundum essendi consequenciam,* tamen - 211, 14: efficiens - 212, 5: Ubi - 212, 11: sic nec - 214, 11: est *aliud*$_{21}$ - 214, 27: essenciali$_{38}$ - 214, 33: temporis$_{39}$ - 214, 42: quod *habet* - 215, 1: partem.' *Probatur*$_{21}$. - 215, 21: habet *prius* nec - 215, 34: duracione - 215, 35: accepit . . . propter - 215, 38: Sic *I*: esse angeli *D*. — [39]) *I*: partis *D* - 216, 12: apposite - 216, 15: respuendum - 216, 25: sit natura pure simplex - 217, 34: 3° - 217, 44: fecerit - 225, 15: *perpetue* dissentire - 225, 32: necesse - 226, 16: quod materie - 226, 27: Actum - 226, 36: Damascenum - 228, 9: morali - 228, 21: quod »si - 230, 22: Christi *humanitate* et - 232, 6-7: secuntur - 233, 14: Marc. - 234, 2: dona *excellencius* - 234, 25: principatus - 234, 35: Deiformem - 235, 23: multitudo *celestium*$_{1}$ - 235, 36, 39: quod - 236, 12: paratissime - 236, 22: *creature*$_{1}$ *vel*$_{1}$ create - 236, 36: manet *ordo*$_{1}$ *et*$_{1}$ *distincciol*. *Patet*$_{1}$ *quia*$_{1}$ *manet*$_{1}$ - 237, 5: nec *locius* - 239, 1: superiores *ad*$_{1}$ *inferiores*$_{1}$ - 240, 10: plenum gaudium - 240, 32: erit - 241, 21: pe<*e*>rum - 241, 28: meum, *qui eiciat* - 241, 32: queso - 241, 40: Dixit *angelus*$_{6}$ - 241, 46: *I*: *post* cureris *D* - 242, 11: magnam - 244, 9: aliquod ens - 244, 37: *est* - 244, 46: *I*: pridem *D* - 245, 3, 4: materialia - 245, 7: corporalium - 245, 39: aeris *tercio*$_{1}$ - 246, 31: vel - 249, 19: pueriliter - 251, 30: naturaliter - 265, 10: creatur - 266, 19: *esse* Super - 268, 27: innuere - 271, 29: non$_{3}$ - 271, 32: mori. *Alii versus sunt plani.* - 273, 11: restringendo - 280, 20: qua - 282, 27: fides - 283, 35: exorta, quam - 361, 4: consensus - 362, 41: fit - 364, 3: <*1*> - 364, 23: Sancti - 370, 30: solvit - 379, 9: fuit - 380, 10: solum - 390, 22: plenitudine - 391, 31: humana - 393, 19: assumptibilis - 399, 35: conclusum - 413, 44: multiplicentur.

(Cetera ommissa et leviora ad finem operis corrigentur.)

Digitized by Google

Fond k vydávání Pramenů českého hnutí náboženského ve XIV. a XV. století při České Akademii vzal počátek r. 1903 velkodušným darem rady král hl. města Prahy.

Výkaz příspěvků do 1. října (incl.) 1903 jest na obálce sešitu 3. (Hus, De sanguine Christi); toho dne vykázáno celkem příjmu . . . . . 5590·—

Dále přispěly korporace (do 15. května 1905):

Po 1000 K	kr. hl. město Praha (na r. 1905)	1000·—
» 500 »	I a III. třída České Akademie (za r. 1904) .	1000·
» 200 »	město Smíchov a okr. výbor v Plzni . . .	400 —
» 100 »	» Kolín a okr. výbor v Hradci Králové, Plzni, Rakovníku a Roudnici	500·—
» 50 »	město Kutná Hora a Kladno	100·—
» 30 »	» Buštěhrad	30·—
» 25 »	» Semily, Vršovice a Obč. záložna v Hlinsku	75·—
» 20 »	» Roudnice a okr. výbor v Českém Brodě, Příbrami a Zbraslavi	80·—
» 10 »	» Mělník a okr. výbor v Nov. Benátkách, Uhlíř Janovicích a Jaroměři	40·—
» 5 »	město Strašice	5 —
Úroky fondu do 31. prosince 1904 činily		253·14
Tř III. České Akademie věnovala fond starší		108·06
	Součet dosavadních příjmů . . .	9181·20
Kommisse při číslech dosud vyšlých vydala podpor	5201·90	
Poštovné a drobné útraty jiné činí	44·20	
	Součet výdajů . .	5246·10
	Fond činí dne 15. května 1905 . . .	3935·10

Digitized by Google

S podporou Fondu vyšly dosud tyto spisy Husovy:

Č. 1. *Expositio Decalogi*, nákl Jar. Bursíka 1903, str. XVI + 51.

Č. 2. *De corpore Christi*, » » » » str. 12 + XXIV + 38.

Č. 3. *De sanguine Christi*, » » » » str. XX + 42.

Č. 4. *Super IV Sententiarum I.*, nákl. Jar. Bursíka 1904, str. XLII + 188. (úvod a kn. první).

Č. 5. » » » *II.*, nákl. Jos. R. Vilímka 1905, str. 189—500. (kn. II. a III).

Č. 6. » » » *III.* (kn. IV. a rejstříky) vyjde r. 1906.

Kommisse chystá dále k vydání:

Rokycanovu českou postillu, dílo dosud nevydané, podle rukopisu křižovnického, péčí dra. Zd. Nejedlého;

Husova kázaní betlemská, latinsko-česká, dílo dosud nevydané, dle rukopisu klementinského, péčí dra. V. Novotného;

Husovu postillu sváteční atd.

KNIHTISKÁRNA ALBERTA MALÍŘE NA KRÁL. VINOHRADECH.

Digitized by Google

SBÍRKA PRAMENŮ ČESKÉHO HNUTÍ NÁBOŽENSKÉHO VE XIV. A XV. STOLETÍ. Č. 6.

SPISY
M. JANA HUSI.

Č. 6.

SUPER IV SENTENTIARUM.

III.

VYDAL

VÁCLAV FLAJŠHANS.

S PODPOROU FONDU ZŘÍZENÉHO PŘI ČESKÉ AKADEMII K VYDÁVÁNÍ PRAMENŮ ČESKÉHO HNUTÍ NÁBOŽENSKÉHO VE XIV. A XV. STOLETÍ.

V PRAZE 1906.

NÁKLADEM JOS. R. VILÍMKA.

Digitized by Google

Kommisse České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, zřízená k vydávání »Pramenů českého hnutí náboženského« usnesením valného shromáždění Akademie r. 1903 ze členů I. a III. třídy, měla ve správním tříletí 1903—1905 toto složení:

Předseda: Prof. dr. *Jos. Kalousek.*

Jednatel: Dr. *Vojtěch Nováček*, ředitel archivu zemského.

Členové řádní: Dvorní rada dr. *Jan Kvíčala.*
Bibliothekář musejní *Adolf Patera.*
Ředitel akad. gymnasia *Antonín Truhlář.*
Kustos univ. knihovny *Ferd. Tadra.*

Členové mimořádní: Dr. *Václav Flajšhans.*
Dr. *Kamil Krofta*, koncipista archivu zemského.
Dr. *Zdeněk Nejedlý*, adjunkt archivu musejního.
Dr. *Václav Novotný*, mř. professor č. university.
P. *Fr. Stejskal*, vicerektor České kolleje v Římě.

Digitized by Google

⟨IV.⟩

⟨SUPER QUARTUM SENTENCIARUM.⟩

⟨A.⟩

⟨Incepcio.⟩

|| Liber quartus Sentenciarum hic primus declaratur.*A* || *A 1r*
Principium in quartum.*D* *D 232r b*
Principium in 4um Sentenciarum.*H* *F 131va*
G 1r
H 114r
I 180A
K 86r
L 1ra

⟨I.⟩

⟨1.⟩ **SI quis vestrum[1] indiget sapiencia, postulet a Deo, Jacobi 1°[2].**

Circa *principium primi Sentenciarum* in introduccione[3] huius thematis dixeram, quod liber quartus Sentenciarum sacramentorum altum misterium continet, propter que ipse quartus liber est apoteca sanissima[4] fidelibus redolens; et ibidem in divisione thematis dixeram, quod sacra scriptura quoad 4um commendatur ex liberalitate[5] largiflua, quia omnes indigentes invitat dicens: »*Si quis vestrum indiget sapiencia, postulet a Deo.*«

⟨2.⟩ Igitur, qui[6] sacramentorum misterium | altum cupit aliqualiter attingere, qui satagit apotece suavissime redolenciam gustare, et qui liberalitatis largiflue se desiderat fore participem: 'postulet a Deo'. Ad hec siquidem tria necessaria est sapiencia, de qua dicitur in themate: »Si quis vestrum indiget sapiencia, postulet a Deo« Nam quia quilibet nostrum indiguit sapiencia, ut Trinitas misterium fide perciperet, quoad primum | *I 180B*

[1]) *Codd.*: *super lineam add. G.* — [2]) *Codd.*: V° *A.* — [3]) *Codd.*: in *G om.* — [4]) *Codd.*: suavissima *IHK.* — [5]) *Codd.*: libertate *A.* — [6]) *Codd.*: quia *male A.*

Digitized by Google

Sentenciarum librum, et quivis nostrum indiguit sapiencia, ut produccionem omnium rerum, lapsum angeli et hominis, et redempcionem[7] hominis per graciam mediatoris Dei et hominum agnosceret, quantum ad secundum librum, et quilibet nostrum indiguit sapiencia, ut benedicte incarnacionis misterium et donorum Spiritus Sancti ac[8] virtutum susciperet profectum, quantum ad tercium librum: iam[9] quarto revera quilibet nostrum indiget sapiencia, ut percipiat sacramentorum misteria, quoad quartum librum. Igitur sane Apostoli vox et thematis intonat, nos ad postulandum sapienciam provocans, qua sacramentorum dinoscuntur misteria, ita dicens: »*Si quis vestrum indiget sapiencia, postulet a Deo*«, quia Deus dabit, sapiencia ministrabit, et quivis vestrum suscipiet, si meritorie a Domino[10] postulabit. Nec dubitet quis petitum veraciter[11] obtinere, si voluntate sincera voluerit sapienciam postulare. Nam ait ipse Dominus Johannis 16°: »Amen, amen, dico vobis, si quid »pecieritis Patrem meum, in nomine meo dabit vobis.« — Ecce Salvator ad refellendum[12] dubietatem petentis hoc adverbium iurandi
|| I 'amen' geminat, ut, quod ex duplici eius natura || verba promissionis
180 C processerant, ostendat, sc. ex eius humanitate et divinitate; huius enim certitudo exprimitur veritatis, cedat ergo petentis hesitacio. Nam et Jacobus, amicus veritatis, ait: »Si quis vestrum indiget »sapiencia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter, et non »improperat: et dabitur ei, postulet autem in fide nichil hesitans ...« quia Veritas ait: »Amen, amen, dico vobis, si quid pecieritis »Patrem meum in nomine meo, dabit vobis.« Quicunque ergo vis petere, noli dubius hesitare. Si quid in nomine Jesu petis, certe sapienciam petis, noli discedere, persevera, ut merearis accipere, certe indiges sapiencia, postula perseverans et dabit tibi; ipse ad petendum excitat, ipse promittit, ipse docet te et singulos, qualiter debeamus petere, ut mereamur petitum finaliter obtinere. Nam ait Luce 11°: »Ego dico vobis: Petite, et dabitur vobis: querite, et »invenietis: pulsate, et aperietur vobis. Omnis enim, qui petit, ac»cipit, et qui querit, invenit, et pulsanti aperietur.« — Ecce, karissimi, hortatur nos Dominus et ammonet, quid facere debeamus, quia petere in fide, querere in spe et pulsare in caritate: petere in fide sapienciam, querere in spe graciam, et pulsare in caritate, ut det vitam eternam. Ecce, karissimi, et nos a se munera petere
| I docuit, et nobis petentibus hoc dare promisit; sic enim dixit:
180 D »Petite et dabitur | vobis, querite et invenietis, pulsate et apperietur »vobis!« Ubi ait ven. Beda: »Dominus noster paratus est dare, »quod petimus, si nos paratos invenerit accipere, si nos dignos »sue gracie curemus efficere.« — Ideo qui vult petere, petat vera[13] humilitate[13], qui querere cupit, querat summa diligencia, caveat,

---

[7]) *I; codd. male* reparacionem. — [8]) *Codd.*: atque *A.* — [9]) *Codd.*: ideo *A.* — [10]) *Codd.*: a deo *AG.* — [11]) *Codd.: post* veraciter *male add.* non *a t².* — [12]) *Codd.*: repellendum *AHL,* referendum *G.* — [13]) *G; idem ex corr. I;* veram humilitatem *codd.*

Digitized by Google

ne terrenis inhereat cor eius desideriis. Qui pulsare vult Domini largitatem, teneat corde sincero, constanti animo bonam voluntatem, quia sic Domino largiente, quod petit, querit, et pulsat, merebitur invenire.

<3> Igitur confirmetur in fide Christi, querat cum pura confessione et mundet se ab omni inquinamento et opere malo. Si quis iuravit illicite, nolit[17] iuramentum inplere. Nam dicit Isidorus[14]: »In malis promissis prescinde fidem, in turpi voto »muta decretum, quod incaute iurasti, noli facere, impia est pro»missio, que scelere adinpletur«. Et ven. Beda Omelia 43ª dicit: »Si quid nos incaucius iurare contigerit, quod observatum peiorem »vergat in exitum, libere illud salubriori consilio mutandum nove»rimus, ac magis instante necessitate peiorandum nobis, quam pro <vitando>[15] periurio in aliud crimen gravius esse divertendum«. — Et idem[16] patet per b Augustinum super illud Marci 6°: »Contristatus est rex propter iusiurandum«, et per b. Ambrosium in libro 'De officiis' et per Magistrum in 3° Sentenciarum, distinccione penultima. Ubi ex auctoritatibus plurimis concludit dicens, quod iuramentum, || quod est *I* *181 A* »contra fidem, vel contra caritatem, quod observatum in peiorem »vergit exitum, pocius mutandum est quam inplendum.« Unde »qui »sic iurat, vehementer peccat, cum autem mutat, bene facit. Qui »autem non mutat, dupliciter peccat, et quia iniuste iuravit, et »quia facit, quod non debet«. Hec Magister. — Si ergo quis vestrum iuravit, ut exiret de Bohemia nunquam reversurus, hic illicite iuravit, rescindat iuramentum stultum, illicitum, a[18] dyabolo et suis satellitibus[19] inductum, ne incurrat duplex peccatum. Vere sic iurans indiget sanctorum supra allegatorum sapiencia; 'postulet a[23] Deo[23] et dabitur ei', quod cognoscat, quia huiusmodi iuramentum est caritatis ruptivum[20], veritatem deprimens, maculans honestatem, destruens utilitatem et contra primum iuramentum machinans bonum dirrumpere universitatis studii Pragensis. Penset hec quivis vestrum, redeat[21] ad cor proprium, si nondum cepit[22] hanc sapienciam, 'postulet a Deo et dabitur ei', quia tuba Spiritus Sancti intonat dicens in themate: »*Si quis vestrum indiget sapiencia, postulet a Deo*«. Nam actus sapiencie est cognoscere divina et amare et contemplari divina, ergo si quis vestrum cupit cognoscere, amare et contemplari divina finaliter, 'postulet a Deo sapienciam', ut per eam cognoscat[23] septem divina in quarto libro tradita sacramenta Et quidem quilibet nostrum indiget sapiencia, qua possemus cognoscere, quomodo sacramentorum efficacia ex latere Christi aperto lancea emanavit, quilibet

[14]) *DH*; Ysodorus *IKL*; Ysydorus *G*; Ysiodorus *A*. — [15]) *Decretum l. XXII, q. IV. c. V; Omnes codd. m ile*: iurando. — [16]) *Codd.*: id *A*; illud *G*. — [17]) *Codd.*: noli *G*. — [18]) *Codd.*: *male* et *A*. — [19]) *Codd.*: satellibus *H*; satalitibus *K*. — [20]) *Codd* : *I male* ruptum, *corrector t: correctnram non complevit*; rupticium *A*, *male* rupertivum *L*. — [21]) *Codd.*: *ma'e* reddeat *K*. — [22]) *Codd.*: ceperit *AFHKL*. — [23]) *Codd.*: *om. G*.

Digitized by Google

indiget sapiencia, ut saltim aliqualiter, etsi non perfecte, sacramentorum posset efficaciam contemplari.

|I <4.> Quis enim nostrum explicare possit baptismi | effica-
181B ciam, que mens comprehendere, que hanc graciam lingua narrare
5 valeat, ubi in[24] innocenciam redit[25] iniquitas et in novitatem vetustas, in adopcionem veniunt alieni et ingrediuntur in hereditatem extranei, de impiis iusti, de avaris benigni, de terrenis incipiunt esse celestes. Sic loquitur Leo sanctus papa: »Ibi votum »primum profitemur Deo Patri, in quo post clamamus 'Pater
10 »noster'. Ibi antiqum hostem abicimus, ibi omni renuncciamus ne»quicie, ibi[26] donum[26] intellectus[26] Sancti[26] Spiritus[26] in[26] lumine[26] »fidei acceptamus«. Vere quilibet nostrum indiget sapiencia, ut cognoscat, quomodo in Christi baptismo notatur eius humilitas et nostra utilitas. Ipsius humilitas notatur in quatuor: Primo, quia venit. Quis?
15 Certe Jesus, i. e. dator salutis et non indigens salute. 2°, quia[27] venit in Jordanem, ubi creator elementorum subiecit se aque, humili elemento. 3°, quia venit[28] ad Johannem, Deus ad hominem, Dominus ad servum, rex ad scutiferum, magister ad discipulum, sol ad luciferum. 4°, quia venit, ut baptisaretur ab eo, sc. fons a rivulo[29], plenitudo a
20 scilla[30], auctor baptismi a baptismi ministro. Ecce ad hec digne pensanda[31], quivis nostrum[32] indiget sapiencia. Nec solum ad hec, sed[33] ut pensetur[34] nostra circa Christi baptismum utilitas, que notatur in quatuor, que circa baptismum eveniunt: 1°, quia Christus, quando baptisatus fuit, ascendit de aqua, per quod in[35]
25 nobis baptisatis notatur gracie infusio; homo enim per baptismum liberatus a culpa ascendit ad virtutes et ad septem Sancti Spiritus
I || dona; 2° apertum || est celum, per quod notatur hominis descen-
181C dentis post baptismum evolacio; 3° descendit Spiritus Sanctus corporali specie sicut columba super ipsum, per quod notatur, quod
30 baptismus facit hominem Spiritus Sancti templum; 4° vox Patris audita est: »Hic est Filius meus dilectus« — in quo notatur, quod per baptismum de filio ire fit filius gracie.

<5.> Ecce aliqua tacta sunt de sacramento baptismi, pro quibus *»si quis vestrum indiget sapiencia, postulet a Deo«*,
35 quia dabit sapienciam, quam consequetur[36] spiritus fortitudinis, cuius efficacia[37] est sacramenti confirmacionis, professionem baptismi consummans[38], ut eius, quod creditur per fidem baptismi ad iusticiam, ore fiat confessio ad salutem, Romanorum 10°[39].

---

[24]) *FHL*: *om. Codd.* — [25]) *Codd.*: *ex correctura H*, reddit *AGIK*; *male* rediit *L.* — [26]) *Codd.*: intellectus Spiritus S. ibi donum et lumen *A.* — [27]) *Codd.*: qua *H antea delevit* notatur, *in G cum* notatur. — [28]) *Codd.*: *om. A.* — [29]) *Codd.*: riwulo *FH*, riwlo *ID.* — [30]) *Codd.*: *male* scintilla *L.* — [31]) *Codd.*: *male* pensandi *FK.* — [32]) *Codd.*: vestrum *I.* — [33]) *AFG*; sc. *HI.* — [34]) *Codd.*: *ante* pensetur *additum* perse *A.* — [35]) *Codd.*: *om. AGL.* — [36]) *Codd.*: consequitur *HGL*, consequatur *K.* — [37]) *Codd.*: efficaciam *male I tantum.* — [38]) *Codd.*: *ex corr. A.* — [39]) *Codd.*: 4° *K*; *om. L.*

Digitized by Google

<6.> Postulet eciam quivis[40] sapienciam, quia in promptu adest cum spiritu sapiencie efficacia sacramenti eucaristie, quo nichil salubrius, quo peccata purgantur, virtutes augentur et mens omnium spiritualium carismatum inpingwatur, quod offertur in ecclesia pro vivis et mortuis, ut omnibus prosit, quod[41] est pro salute omnium a Jesu Christo[42] Domino institutum. Cuius quidem sacramenti parumper quis cupit sapere misterium? Pro certo indiget sapiencia. Quis enim, eciam[43] aliquantum sapiens, misterium et suavitatem huius sacramenti potest exprimere, per quod spiritualis dulcedo in suo fonte gustatur et recolitur, quod eciam simul edentibus mors est malis, vita bonis, quod receptum a malis ipsos a Deo separat et receptum a bonis in Christo manere facit, dicente Christo Johannis 6°: »Qui manducat meam carnem et »bibit meum sanguinem, in me manet et ego in eo«. Unde[44] Bernhardus[28] in sermone de sacramento ad Petrum papam dicit: »Hoc de bonis et digne sumentibus senciendum est, non »de flagiciosis; | sane in mensa una, in cena Domini, de pane uno[28], | I
»sc. consecrato, Petrus et Judas acceperunt, bonus in vitam, malus 181 D
»in penam, bonus in beneficium, malus in testimonium, bonus in »salutem, malus in gehennalem mortem, quod totum usque adhuc »completur in ecclesia in sacramento altaris: quod sacerdotum ore »conficitur, non creatur, non nascitur«.

<7.> Ecce mira Bernhardi sapiencia quid dicat[45] circa venerabilis sacramenti misteria, ad que noscenda *»si quis vestrum indiget sapiencia, postulet a Deo«*. Nam cum sapiencia aderit efficacia sacramenti ordinis, ydoneos dispensatores misteriorum Dei efficiens ministrosque[46] novi testamenti, ut omnia honeste et secundum ordinem fiant in eis, 1° Corinthiorum 14°, ut omnia utilia sibi et aliis faciant.[47] Nam dicit b. Gregorius super Ezechielem Omelia 13ª: »Ordo in »ecclesia producatur, ut sibi et aliis utilis sit ad honorem pre»dicacionis. Et cui non expedit, eciam si hoc appetat, repellatur«. Hec si quis sane[49] vult[49] concipere[49], indiget sapiencia, postulet a Deo, ut intelligat, quod dicit Bernhardus 4°[50] Flor. ca° 14°. »Nullus ordo[51] quempiam[52] recipit inordinatum; quod »enim inordinatum est, ordo non est«, ut ergo, quis[53] vestrum sit ordinatus, indiget sapiencia, ergo postulet a Deo, quia dabit sapienciam, cum qua in promptu erit spiritus consilii, cum quo aderit efficacia sacramenti coniugii ad conservacionem speciei humane deserviens, divino cultui[54] servos multiplicans, pacem inter homines federans, humane infirmitati condescendens, ut qui se

---

[40]) *Codd.*: quis *I.* — [41]) *Codd.*: quomodo *A.* — [42]) *Codd.*: *om. GH;* Christo Jesu *K.* — [43]) *Codd.*: *om. I.* — [44]) *Codd.*: ubi *AHL; om. G.* — [45]) *Codd.*: dictat *AFLK.* — [46]) *Codd.*: *male* quia *L.* — [47]) *Codd.*: *male* fiant *I.* — [49]) *I*: wlt sane concipere *Codd.* — [50]) *Codd.*: *om. HG.* — [51]) *Codd.*: ergo *A.* — [52]) *Codd.*: quidpiam *IK.* — [53]) *Codd.*: quivis *G.* — [54]) *Codd.*: *male* cultu *A.*

Digitized by Google

ad instar Apostoli et castorum sacerdotum, quibus annexa est continencia, continere non sufficiunt, nubant saltim in Domino,
| 1 nam dicit Apostolus 1ª Corinthiorum 7°: »Volo omnes
182 A »homines esse sicut me ipsum; sed unus quisque proprium
5 »donum habet ex Deo: alius quidem sic, alius vero sic. Dico »autem non nuptis, et viduis: Bonum est illis, si sic permaneant, »sicut et ego. Quod si non se continent, nubant«, et in fine capituli addit[55]: »tantum in Domino«.

<8.> Hec dicta qui satagit agnoscere, indiget sapiencia, cui
10 in promptu adiacet cum spiritu timoris efficacia sacramenti penitencie, cuius partes (sc.: contricio, confessio et satisfaccio) lapsum prevaricacionis reconciliant, bellum voluntarium viribus anime inducunt[56], violenter se vincere contendunt; si quis hiis indiget, eciam indiget et[57] penitencia, postulet a Deo sapienciam, qua cor-
15 dialiter revolvat, quod penitencia tenebras effugat[58], lucem veram enuncciat, viam Domino preparat, ut ad Salvatorem perducat. Omnis auctoritas clamat et omnis professio demonstrat, hec enim ovem perditam ostendit querenti, dragmam decimam obtulit auxilianti, hec filium prodigum amare penitentem ad[59] patrem re-
20 duxit benigne suscipientem, hec ipsi David adulterii et homicidii reo veniam[59] inpetravit[60], et iterum gravius delinquentem in populi enumeracione ad venie graciam reconciliavit, hec Petrum lacrimantem, postquam Christum negaverat, ad principatum Apostolatus postea sublimavit, et lacrimanti Magdalene, de qua prius
25 eiecerat septem demonia, omnium suorum criminum veniam in-
| 1 petravit. Arbitror eciam, quod Judas potuisset tanta mise-
182 B cione Domini non excludi a venia, si penitenciam non aput pontifices, sed aput Christum egisset; de penitencia distincione 1ª. Quid mirum, hec latronem in cruce pendentem in ul-
30 timo mortis periculo transmisit paradiso, ut cunctis daretur exemplum nulli excludi a regno, quem gracia penitencie visitat in hoc mundo. — O mira Dei clemencia, o pietas immensa, o mira quam magna spirat potencia ex vera penitencia, o mira virtus penitencie, qua datur vita mortuis, cecis via lucis, et redditur spes venie
35 inimicis, caritas et gracia amicicie! Per hanc ignorans se, recognoscit[61] se, et querens se perditum, invenit reconciliatum, per hanc eripitur anima de potestate dyaboli, et redditur tota libera Salvatori, hec nullum[62] spernit[63] aut respuit quantumcunque reum, que peccatricem lacrimantem, cananeam supplicantem, de-
40 prehensam in adulterio, sedentem in theolonio, orantem publicanum, lacrimantem Petrum benigne respexit, misericorditerque suscepit, hec quippe liberat hominem a reatu culpe, a pena gehenne[64],

---

[55]) *Codd.*: addidit *L.* — [56]) *AK*; indicunt *Codd.*; *ex correct. L* — [57]) *Codd.*: *om. IL.* — [58]) *Codd.*: fugat *G.* — [59]) *Codd.*: ad ∾ veniam *om. G; in H manu h¹ in margine add* — [60]) *Codd.*: adinpetravit *GH* — [61]) *Codd.*: *in I* re . . . *a correctore add.* — [62]) *Codd.*: neminem *H* — [63]) *Codd*: sprevit *G.* — [64]) *Codd.*: iehenne *H*; yehenne *F.*

Digitized by Google

a servitute peccati. a potestate dyaboli, hec de filio ire facit filium gracie, de filio dyaboli filium regis altissimi, heredem regni Dei et coheredem Christi.

<9.> Ecce qui hec[28] dante Domino vult de sacramento penitencie inbibere, necesse est eum sapienciam habere, igitur postulet a Deo, nam sapienciam pietatis donum consequitur, cuius efficacia est sacramentum unccionis extreme, que <1°> ab infirmitate spirituali liberat, 2° sanitatem corporis sepe restaurat, 3° Deo infirmum reconciliat et <4°> in celestem ierosolimam viam preparat.

<10.> Ex quibus iam dictis breviter patet, quomodo per sapienciam dinoscitur, quod in omnibus ewangelice[65] legis sacramentis[66] || relucet nobis gracia Salvatoris, nec in vacuum, sed »ut[66] || I
»abnegantes omnem inpietatem[67] et secularia desideria, sobrie et 182 C
»pie et iuste vivamus in hoc seculo, expectantes beatam spem et
»adventum glorie magni Dei«: ad Titum 2°. Ad hoc enim data sunt nobis sacramenta septem, ut, cum simus vulnerati, per illorum applicacionem samaritani gracia restituamur pristine sanitati. Nisi enim samaritanus (i. e. Salvator noster) sacramentorum medicamenta adhibuerit, nullus vulneratus sanitatem perpetuam obtinebit, a quo samaritano, cum ipse sit principium et finis, Magister Petrus quartum Sentenciarum de sacramentis inchoans, dicit: Samaritanus enim vulnerato appropians[68], curacioni eius sacramentorum alligamenta adhibuit: qui<a> contra peccati originalis et actualis vulnera, sacramentorum remedia Deus instituit. De quibus est iste quartus liber et in quibus tota[69] eius materia terminatur, cuius intelligenciam si quis habere desiderat, si nondum habet sapienciam, vel ut maiorem habeat. 'postulet a Deo', quia dicebatur pro principio in hunc quartum librum: *Si quis vestrum indiget sapiencia, postulet a Deo*, ut sacramentorum virtutem intellectu percipiens, affectu ea retinens, effectu ipsa[70] recipiat[71], ut illa, que sunt vulnerate nature remedia ipsius virtute, qui ea instituit, sint nunc salutare remedium, semovens vulnera, ungens gracia et ultimo in vita statuens gloriosa. - In quibus verbis primo tangitur vulnerata natura remedio indigens, cum dicitur: 'Si quis vestrum indiget' i. e quia, vel ex quo, quilibet vestrum indiget graviter vulneratus; secundo tangitur | | I
causa instrumentalis, remedia rite et salubriter anime inprimens, 182 D
cum dicitur 'Sapiencia'; tercio tangitur causa nostre sapiencie et sacramentorum efficiens, cum additur 'postulet a Deo'. — Que quidem tria Magister Petrus in quarti libri prologo conprehendit: cum enim dicit 'vulnerato', tangit naturam remedio in-

---

[65]) *Codd.*: *post* legis *K.* — [66]) *Codd.*: *om. K.* — [67]) *Codd.*: *in a* t' *inscr.* pietatem *AGL* — [68]) *Codd.*: appropinquans *L.* — [69]) *Codd*: *post* eius *I.* — [70]) *Codd.*: ea *IL.* — [71]) *Codd.*: recipiet *L.*

Digitized by Google

digentem, et cum dicit 'Samaritanus appropians', tangit causam sacramentorum efficientem, et cum 3° dicit 'Sacramentorum remedia Deus instituit', tangit Dei sapienciam, qua sacramenta pro obtinenda beatitudine sapientissime ordinavit. — Igitur, ut vulneratus sanetur et remedium sacramenti debite applicetur, et ut samaritanus utiliter per sapienciam applicare dignetur, quarti libri scienciam[72]: ***Si quis vestrum indiget sapiencia, postulet a Deo***, ut qui contra[73] originalis culpe vulnera dedit[74] baptismatis remedium, donet contra actualis culpe vulnera[74] per sapienciam cognoscere, revereri et actualiter tenere sex residua sacramenta, Jesus Christus Dominus in seculorum secula benedictus.

---

[72]) *Codd.*: sciencia *L.* — [73]) *Codd.*: *a corr. add. in marg. I.* — [74]) *Codd.*: dedit ∾ vulnera *in marg. L.*

Digitized by Google

<II.>

<Questio.>

Quia[75] in hoc 4° Sentenciarum, in quem facio principium, agitur de sacramentis ecclesie, que reducunt hominem de statu lapsus in statum innocencie, igitur circa[76] primam distinccionem istam moneo questionem:

Utrum nove legis sacramenta, que sunt contra vulnera peccati a Deo instituta remedia, sint divine gracie collativa. 5

<1.> Et arguitur primo contra suppositum questionis sic: Peccatum est fieri per plura, quod eque bene, eque faciliter et breviter potest fieri per pauciora. Sed redduccio hominis de[77] statu lapsus in statum innocencie eque bene potuit et potest fieri 10
per potenciam Dei sine sacramentis [78] nove legis, sicut cum sa- I
cramentis. Igitur peccatum est fieri reduccionem hominis de statu 183 A
lapsus in statum innocencie per nove legis sacramenta. Consequencia videtur tenere ex vi sufficiencie; maior est communis animi[78] concepcio et sic de se manifesta, sed minor probatur, 15
nam Deus sufficientissime de sua infinita potencia sine sacramentis potest hominem reducere de statu lapsus in statum innocencie, cum potuit eum creare ex nichilo sine sacramentis. Sed maior est distancia non esse ad esse hominis, quam status hominis lapsus ad statum hominis innocencie, ergo si primum potest Deus, 20
poterit et secundum. 2° contra quesitum questionis arguitur sic: Divina[79] gracia non potest esse effectus sacramentorum nove legis; ergo questio falsa. Antecedens arguitur[80]: solum[81] Deus efficit graciam, solius ergo Dei effectus est gracia et per consequens non sacramentorum; consequencie note sunt de se, et antecedens 25

---

[75]) *Codd.* Quia ∾ 4° *om. L.* — [76]) *Codd.*: contra *I.* — [77]) *Codd.*: a *I.* — [78]) *I*: anime *Codd.* — [79]) *Codd.*: *incipit abb. A.* — [80]) *Codd.*: probatur *GHK.* — [81]) *Codd.*: solus *F.*

Digitized by Google

ex eo patet, quod gracia gratum faciens excellit creature cuiuslibet facultatem. In oppositum arguitur sic[82]: Sacramenta nove legis delent peccata, ergo eciam sunt gracie collativa; tenet consequencia, quia eiusdem est potencie peccatum delere et graciam conferre, et antecedens patet de baptismo et de penitencia, sicut patet sepius in scriptura.

<2.> Circa istam questionem quattuor per ordinem sunt distingwenda[83]: 1° *quid sit sacramentum*, 2° *a quo et quot sunt instituta sacramenta*, 3° *quare instituta sunt sacramenta*, 4° *quis est effectus sacramentorum.*

<3.> *Quantum ergo ad primum:* Sciendum, quod secundum Augustinum libro 10° De civitate Dei
| *I* ca° 11° sacramentum est invisibilis gracie visibilis forma. Hec
183 B diffinicio | generalis est et convenit tam sacramentis nove legis, quam veteris, quia tam illa, quam ista sunt ex similitudine representativa et ex institucione signancia. Secundum hoc autem, quod illa diffinicio convenit sacramentis nove legis, sic supplenda est: ita, ut similitudinem eius gerat et causa existat, quia sacramenta non solum ex similitudine representant vel ex institucione signant, sed eciam ex virtute divina signant et graciam conferunt, per quam curatur anima ab infirmitatibus viciorum. Et hoc est, quod Augustinus in alia diffinicione insinuat dicens: »Sacramentorum est illud, de quo sub tegumento rerum visibilium divina virtus salutem secrecius operatur«. Est eciam 3ª diffinicio Hugonis de Sancto Victore: »Sacramentum est materiale »elementum extrinsecus oculis suppositum, ex institucione signans, »ex similitudine[84] representans, ex sanctificacione autem invisibilem[85] »conferens[85] graciam.« Unde tria tanguntur hic, que sunt de racione sacramenti stricte et proprie accepti. Primum est naturalis similitudo, ex qua habet aptitudinem signandi; 2ᵐ est actualis institucio, ex qua habet ordinacionem determinatam respectu illius signati; 3ᵐ est significacio spiritualis, ex qua habet virtutem efficiendi illud signatum Item dicit Augustinus 10° De civitate Dei ca° 11°, quod sacramentum est sacre rei signum. »Istud[86] »autem dictum non est diffinicio, sed pocius ethimologya vocabuli[87] »sacramenti«[88], dicit s. Thomas De veritate theologie libro 6° ca° 1°.

Et iterum notandum est, quod sacramentum accipitur tripliciter: Uno modo pro re consecracionem causante[89], non tamen instituta divinitus[90] ad hoc signandum, ut passio Christi; et hoc
| *I* modo non dicitur proprie sacramentum, nisi extenso nomine sa-
183 C cramenti ad sacrum secretum. 2° modo signante tantummodo pre-

---

[82]) *Codd.*: *om. K.* — [83]) *Codd.*: dicenda *F.* — [84]) *Codd* : *a correct. add. I.* — [85]) *In I a ut inscr.*: *post* gracium *Codd.* — [86]) *Codd.*: illud *L.* — [87]) *Codd.*: vocabulum *L* — [88]) *Codd.*: sacramentum ut *H.* — [89]) *Codd.*: *male* causantem *F.* — [90]) *Codd.*: *post* ad hoc *K*

Digitized by Google

dictam sanctificacionem ex divina institucione, non tamen causante active principaliter, sicut signum sanitatis dicitur sanum; et hoc modo sacramenta veteris legis dicuntur sacramenta, et quomodo agnus pascalis. de quo Exod. 12°, est sacramentum eucaristie; similiter manna et serpens suspensus in palo, et petra, ex qua fluxerunt[91] aque[91], et sic de aliis, sunt sacramenta. 3° modo accipitur sacramentum pro re ex divina institucione signante per rerum similitudines, secundum quod homini conpetit, et in virtute Dei sanctificacionem causante. Sic sacramenta nove legis dicuntur sacramenta, que et consecrant, et ex institucione significant sanctitatem et primas sanctificacionis causas, sicut baptismus sanctificat et purificacionem designat, et mortis Christi signum est. Et sic accipiendo rem sacram active sc. pro re sub racione, qua sacrans est, et signum sacrum, prout specialiter institutum est ad rem sacram signandam, convertitur cum sacramento proprie dicto. Nec potuit sacramentis veteris legis et nove legis alia communis diffinicio assignari.

<*Corellarium.*> Ex istis sequitur 1° corellarie: cum sacramenta significent ex divina institucione, quod sint signa voluntaria nec tamen sunt mutabilia, quia significacionis eorum imposicio dependet a voluntate superioris nature, que est omnino immutabilis.

<*Corellarium.*> 2° patet corellarie, quod alia racione dicuntur sacramenta veteris legis esse sacramenta, quia signancia et non active sacrancia, et alia racione sacramenta nove legis dicuntur sacramenta, quia ex institucione significancia et active sacrancia. Et tantum sit dictum | quoad primum. | *I 183 D*

<4.> *Secundo distinguendum, a quo et quot sunt instituta sacramenta.* Et patet primo, quod a Deo, dicente Magistro in prologo huius quarti libri: »Sacramentorum remedia Deus »instituit«; et quoad secundum patet, quod septem sunt sacramenta, prout patet ex processu Magistri per totum quartum librum. Sacramenta ergo legis gracie pius samaritanus Christus instituit, tamquam novus legislator[92] nove legis, in qua vocavit ad premia, dedit precepta et instituit sacramenta. Christus enim verbum eternum Patris est summe virtutis, cum sit etiam summe veritatis et summe bonitatis. Racione bonitatis promisit beatificancia, racione virtutis dedit precepta dirigencia, racione veritatis instituit sacramenta adiuvancia, ut sic per sacramenta pararetur virtus ad adinplendum preceptum et per precepta perveniatur ad premia. — Instituit autem Christus sacramenta in verbis et elementis, unde ait Augustinus: »Accedit verbum ad elementum et fit sacra»mentum«. Est ibi elementum pro materia et prolacio verborum

[91]) *Codd.*: fluxit aqua *K.* — [92]) *Codd.*: *tantum* lator *F.*

Digitized by Google

pro forma. Instituit autem Deus sacramenta diversitate quadam (sc. ante adventum suum), ut matrimonium et penitenciam; et hec duo confirmavit et consecravit in lege ewangelica. unde penitenciam predicavit: Matth. 4° et nupciis interfuit Joh. 2°[93]. — Baptismum vero instituit ipsum suscipiendo Matth 3° et formam eius dando Matth. 28°: »Baptisantes eos in nomine »Patris et Filii, et Spiritus Sancti«. — Confirmacionem manus parvulis inponendo Marc.[94] 10°: »Offerebant illi parvulos, ut tan»geret illos et complexans eos, et inponens manus super illos, be- I »nedicebat eos«. — Unccionem vero instituit discipulos ad 184 A curandum mittendo, qui infirmos ungebant oleo[95]. Unde Marc. 6° dicitur: »Dabat[96] illis potestatem spirituum immundorum« infra »et exeuntes predicabant, ut penitenciam agerent, et demonia »multa eiciebant, et ungebant oleo[95] multos egros et[97] sanabantur«[98]. — Ordinem instituit, cum discipulis ligandi atque solvendi potestatem dedit, dicens Matth. 18°[99]: »Amen, amen[100] dico vobis, »quecunque aligaveritis[101] super terram, erunt ligata et in celo, »et[102] quecunque[102] solveritis super[103] terram[103], erunt soluta et »in celo[102]«. Sacramentum eucaristie tradidit Luce 22° dando eis sacramentum per[104] se[104] consecratum[104] et dando eis potestatem consecrandi. Unde quantum[105] ad primum: »Accepto »pane gracias egit. et fregit, et dedit eis, dicens: Hoc est corpus »meum, quod pro vobis tradetur«; et quantum ad 2m (sc. ad consecrandi potestatem) subdit[108] dicens: »Hoc facite in meam com»memoracionem. Similiter et calicem« etc Ex hiis patet, a quo instituta sunt sacramenta, quia a Christo, et quot, quia septem, que habentur in hoc versu[106]: Abluo[107], firmo[2], cibo[3], punit[4], uxor[5], ordinat[6], ungit[7]. Per abluo intelligitur baptismus, qui est sacramentum intrancium miliciam Jesu Christi (Distinccione 32a. 'Preter.') Per firmo notatur confirmacio, que est pugnanciam (de Consecracione distinccione 5a 'Spiritus Sanctus'.) — Per cibo intelligitur sacramentum eucaristie, quod est proficiencium sive profitencium, unde et viaticum dicitur (26a questione 6a 'Qui recedunt') Per punit intelligitur penitencia, que est deficiencium et I resurgencium (26a quest. 6a 'Hiis, qui de penitencia' distinccione 184 B 1a ca° 2°). — Per uxor notatur sacramentum matrimonii, quod est adiutorium fragilium. — Per ordinat[109] notatur sacramentum ordinis, quod est docencium pugnare, et exorancium. — Per ungit notatur sacramentum extreme unccionis, quod est ex-

[93]) *Codd.*: *male* 4° *F.* — [94]) *Codd.*: Matth. *AH.* — [95]) *Codd.*: oleo sancto *L.* — [96]) *Codd.*: dabit *male L.* — [97]) *Codd.*: *om. L.* — [98]) *Codd.*: sanabunt *L.* — [99]) *Codd.*: *male* 8° *I.* — [100]) *Codd.*: *om. GFKL.* — [101]) *Codd.*: ligaveritis *K.* — [102]) *Codd.*: et quecunque ∾ celo *om. L.* - [103]) *Codd.*: *om. I.* — [104]) *Codd.*: in margine *F.* — [105]) *Codd.*: *pessime* quartum *FK.* — [106]) *Codd.*: *in K add.* wersus. — [107]) *H:* 1 ∾ 7 *om. Codd.* — [108]) *Codd.*: *om. A.* — [109]) *Codd.*: ordinavit *K.*

Digitized by Google

euncium (26ª quest. 6ª 'Ab infirmis'). Ex hiis patet sacramentorum numerus explicatus.

<5.> *Iam 3° inquirendum est*[110], *quare instituta sunt sacramenta.* Et Magister dicit in prologo, quod[111] ad remediandum originalis et actualis culpe vulnera.

Sciendum autem est, quod sacramenta sunt ex causa multiplici instituta: primo propter humiliacionem, qua homo querit salutem in inferioribus se; 2° propter erudicionem, qua homo per visibilia ad cognoscendum invisibilia rapitur; 3° propter excitacionem, qua homo nocivam[112] declinat occupacionem et ocium; 4° propter congruitatem medici ad medicinam, quia cum medicus sit Deus et homo congruenter eius medicina, debet aliquid continere divinum (sc. invisibilem graciam) et aliquid humanum (sc. visibilem gracie formam); 5° est congruitas ex parte infirmi, quia cum infirmus sit homo, constans ex corpore et spiritu, ipse autem spiritus in corpore non bene capit spiritualia, nisi in corporalibus, congruum dare fuit medicamenta spiritualia in rebus corporalibus, sicut pluvia in nebula; 6° propter meritum augendum; multum enim valet ad meritum, quando creditur Deo in hiis, ubi humana racio non prebet experimentum. — Patet ergo ex hiis, que est || sacramentorum[114] causa efficiens, quia institucio divina, que formalis, quia gracie sanctificacio, que finalis, quia humane infirmitatis curacio. Et istam causam innuit Magister in prologo quarti dicens: »Quia contra originalis et actualis culpe[115] vulnera sacramentorum remedia Deus instituit.« Unde sicut sunt septem defectus anime, sic sunt septem sacramentorum remedia instituta. Sunt autem tres defectus culpabiles, sc. peccatum originale, contra quod est baptismus a Domino institutus, actuale mortale, contra quod penitencia, et actuale veniale, contra quod est appropiate extrema unccio. Alii autem 4°r defectus sunt penales et pene precedencium defectuum, ut est inpotencia respectu agendorum, contra quam[116] confirmacio, ignorancia credendorum, contra quam ordo, quo ordinatus debet docere Matth. 28°: »Docentes eos omnia, que precepi vobis«; concupiscencia nocivorum quantum ad carnalia, contra quam militat eucaristia. Ex hiis quoad 3ᵐ evidet, quare instituta sunt sacramenta.

<6.> *Quarto et ultimo videndum est, quis est effectus sacramentorum.* Et dicitur, quod primus effectus est, quia[117] a peccato mundant, ut baptismus; 2° in bono confirmant, ut confirmacio; 3° corpori Christi mistico incorporant, ut eucaristia; 4° iustificant, ut penitencia; 5° ad futuram vitam preparant, ut uxtrema unccio; 6° erudiendo illuminant, ut ordo; 7° a malo preservant,

[110]) *Codd.*: *om. A.* — [111]) *Codd.*: quasi *A.* — [112]) *Codd.*: *ex corr. I.* — [114]) *Codd.*: sacramenti *HG.* — [115]) *Codd.*: *om. FIK.* — [116]) *Codd.*: *add.* est *A.* — [117]) *Codd.*: quod *GH.*

Digitized by Google

ut matrimonium. Item hec septem sacramenta ad septem virtutes
| I habendas[118] hominem preparant et disponunt. Nam | baptismus
184 D est sacramentum fidei, confirmacio spei, eucaristia caritatis, peni-
tencia iusticie, extrema unccio perseverancie, que est fortitudinis
complementum, ordo prudencie, matrimonium temperancie; sic
singulum sacramentum habet appropiatum effectum et tamen quod-
libet est ad peccati remedium, ut secludatur, et ad profectum gracie,
ut servetur. Item pro quesito principali ego noto 2m Thomam
in scripto principali[119] quest. 1a, quod sicut ornamentum in-
portat, quo aliquid active ornatur, sic sacramentum dicitur, quo
aliquid active sacratur, quod contingit dupliciter, vel in signo tantum,
vel in signo et re simul. Primo modo sacrificia veteris legis dice-
bantur sacramenta, quia de se ex opere operato solum sanctitatem
ostendebant, sed realiter non exhibebant, sicut Apostolus arguit,
quod ex operibus legis nullus iustificabatur[120]; 2° modo sacra
mentum circumcisionis veteris legis et sacramenta nove legis osten-
dunt et exhibent sanctitatem. Sed adhuc exhibicio fit dupliciter:
vel formaliter, vel effective; primum pertinet ad dona et virtutes
et non ad sacramenta ecclesie, secundum adhuc dupliciter, vel
principaliter, vel instrumentaliter: primum soli Deo est proprium,
sc. sanctificare principaliter, sicut et graciam principaliter con-
ferre vel creare, secundum[121] vero iterum contingit dupliciter, vel
inmediate vel[122] mediate, quia aliquod est[121] instrumentum opera
cionis inmediatum et continuum agenti principali, sicut manus
agentis, aliud vero mediatum, sicut baculus in manu, quo mediante
1 || fit accio. Et 1° modo passio Christi meritorie causat graciam
185 A dispositive in homine et perfective, quia meritum passionis Christi
fuit actus inmediate instrumentaliter coniunctus Deo, qui Deus, se-
cundum quod Deus, est principale agens gracie; et 2° modo sacra-
menta ecclesie causant graciam sc. dispositive tantum, quia in
quantum submittunt[124] hominem[125] meritis Christi ad conformitatem
mediante Christi passione, disponunt hominem ad graciam. Ex
quo patet sacramenta ecclesie esse instrumenta passionis Christi
et gracie.

Istis notatis sit conclusio ista:

<Conclusio prima.>

<7.> Conclusio 1a[126]. ***Nove legis sacramenta sunt contra vulnera peccati a Deo instituta remedia.*** Probatur. Christus Jesus instituit sacramenta et ipse dat graciam; quam efficaciter signat

---

[118]) *Codd.*: *ante* virtutes *AGH.* — [119]) *A*: *om. Codd.* — [120]) *Codd.*: iustificatur *I.* — [121]) *Codd.*: secundum ~ est *om. A.* — [122]) *Codd.*: *om I.* — [124]) *Codd.*: supponunt *A.* — [125]) *Codd.*: *aberrans oculis ad alterum* hominem *A.* — [126]) *A in margine.*

Digitized by Google

quodlibet sacramentum ab ipso, ut fundamento, habens efficaciam secundum eius benedicta merita, ut peccatum deleatur, minoretur, vel secludatur: ergo conclusio vera. Consequencia nota est de se et antecedens patet ex declaratis questionis in[127] 2° principali. Patet eciam ista conclusio per Magistrum in prologo quarti libri.

Corellarie <1°> sequitur, quod omne sacramentum est contra peccatum.

Corellarie 2° sequitur, quod quodlibet sacramentum est hominis sanativum.

<Conclusio secunda.>

Conclusio 2ª. *Nove legis sacramenta sunt divine gracie collativa.* Probatur. Baptismus, penitencia delent peccata, quibus sublatis datur gracia: ergo conclusio vera. Consequencia nota est et antecedens patet primo de penitencia Ezechiel. 18°, ubi dicit Dominus: »Si impius egerit penitenciam ab omnibus peccatis, que »operatus est, vita vivet, et non morietur«; et Matth. 4° dicit: »Peni»tenciam agite, appropinquabit regnum celorum« De baptismo patet Marc. ultimo, ubi dicit Dominus: »Qui crediderit, et bapti»satus fuerit, salvus erit.« Et pro utroque istorum dixit Petrus Actuum 2°[129]: »Penitenciam agite, et baptisetur unusquisque »vestrum in nomine Domini Jesu Christi in remissionem pecca»torum vestrorum, et accipietis donum Spiritus Sancti.« — Ecce | I
duo promisit eis ex duobus sacramentis, sc. remis|sionem pecca- 185 B
torum et donum Spiritus Sancti, quod est gracia, ergo conclusio vera.

Ex ista conclusione sequitur:

<Corellarium.> <1°> quod virtus sacramentorum ecclesie est divine gracie causativa.

<Corellarium.> 2° sequitur, quod nove legis sacramenta sunt cuilibet vulnerato ad graciam sumendam data remedia.

<Corellarium.> 3° sequitur, quod questio est vera, tam ad suppositum, quam ad quesitum.

Tunc ad racionem contra suppositum questionis negatur minor, nam licet reduccio hominis de statu lapsus in statum innocencie eque bene potuit fieri per potenciam Dei[130] absolutam, quantum est ex parte Dei, sine sacramentis, non tamen potuit fieri eque bene et congruenter de potencia ordinata Dei, et quantum[131] est[131] ex parte hominis, cum Deus sic ordinaverit, ut per passionem Christi et per sacramenta salus hominis eveniret[132]; unde quantum ad passionem suam dicit Christus[133] Johannis 3°: »Sicut Moyses[134]

---

[127]) *Codd.*: igitur *I.* — [129]) *Vulg.*; 3° *male Codd.* — [130]) *Codd.*: *om. I.* — [131]) *Codd.*: *om. I.* — [132]) *Codd.*: evenerit *I.* — [133]) *Codd.*: Jesus Christus *H.* — [134]) *Codd.*: Moyzies *A.*

Digitized by Google

»exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis«, et subdit quare, quia »ut omnis, qui credit in ipsum[135], non pereat, »sed habeat vitam eternam.« Et quantum ad baptismum dicit ibidem: »Amen, amen, dico tibi[136]: nisi quis renatus fuerit ex
5 »aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei.« Et quoad penitenciam dicit discipulis suis Luce 13°: »Nisi peni»tenciam egeritis, omnes similiter peribitis[137]«, sc. sicut »illi, quorum »Pilatus miscuit sanguinem cum[138] sacrificiis.« Ad 2[m] negatur assumptum ad probacionem, cum arguitur: Solum Deus efficit gra-
10 ciam; si intelligitur sic, i. e. principaliter, effective causat graciam, conceditur illa et iuxta illum intellectum gracia gratum faciens excellit creature cuiuslibet facultatem. Sed ex illo non sequitur, quod non sint[139] sacramenta gracie ministerialiter sive instrumentaliter effectiva et collativa, cum vere dicat auctoritas, quod bap-
|| I tismus et penitencia sunt hominis iustificativa || et finaliter salvativa.
185 C Et tantum de questione.

---

[135]) *Vulg. et AFIKL*: Christum *Codd.* — [136]) *Codd.*: vobis, tibi *K*, vobis *AH*. [137]) *Codd.*: peribebitis *K*. — [138]) *Codd.*: *male iter. I.* — [139]) *Codd.*: sunt *GH*.

Digitized by Google

<III.>

<1.> Iam restat solvere argumenta contra posicionem[140] meam[140] facta. Et quia posui circa principium tercii, quod Filius Dei est incarnatus pro redempcione generis humani, contra illam conclusionem arguit rev. magister Matheus, sacre theologie bacc., 4[iter], et *1*° sic: »Substancia spiritualis non potest uniri na- 5 »ture corporali, nisi duobus modis: sc. vel ut motor, vel[141] ut[141] »forma«. Concedo. Et cum assumit: »sed primus modus unionis, sc. quod Filius Dei unitus esset nature humane per modum motoris[141], non sufficit ad propositum«, nego illam. Et quando infert pro inconvenienti, quia sequitur, »quod tunc angelus movens ali- 10 »quam speram, assumpsisset illam speram in unitatem suppositi«, hic nego consequenciam. Unde non consideravit magister rev., quod aliquis est motor unitus (suppositaliter moto, aliquis non; quelibet enim anima unita corpori est motiva corporis, et dum corpus movetur motu progressivo libere, movetur ab ipsa anima, 15 ut motore immediate coniuncto, sicut hoc docuit Philosophus in Phisicorum et[142] in[142] De anima. Et patet, quod magister meus in primo argumento realiter[143] est deceptus. — *2*° contra eandem conclusionem arguit[144] sic[144]: »Inpossibile est aliqua de[145] »novo[145] realiter uniri, nisi in ambobus, vel saltim in altero fiat 20 »realis mutacio«; nego illam, et magister meus hic oblitus est[146] dicti Philosophi, quo dicit in Post predicamentis, quod sunt quedam crescencia, que non alterantur, ut quadrangulus composito gnomone crevit quidem, alteratum autem nichil est factum, sic et in aliis huiusmodi. Ecce quam plane Philosophus ponit, 25 quod quadrangulus unitur cum gnomone, et tamen nullum illorum alteratur. Sed parcendum[147] est magistro, quia cum sit mona-

---

[140]) *Codd.*: posicione facta *L.* — [141]) *I a correctore.* — [142]) *Codd.*: secundum *G.* — [143]) *Codd.*: *post* est *K.* — [144]) *Codd.*: *male iterat, sed. a rubr. del. I.* — [145]) *Codd.*: *post* realiter *GH.* — [146]) *Codd.*: *om. F.* — [147]) *Codd.*: *in I cor. rubricator ex* parcedendum.

Digitized by Google

chus[148], debet esse diligencior de psalterio, quam de[149] Aristo-
|I telis Postpredicamento. Sed | datur[150] manifestius exemplum,
185 D quod aliquis alteri unitur sine mutacione, nam forma substancialis terre in primo instanti creacionis terre unita fuit materie terre sine mutacione facta in altero, cum ante primum instans creacionis sue[150] nullum illorum est mutatum; et patet, quod magister in assumpto totaliter est frustratus. — *3°* contra eandem conclusionem arguit sic: »Duo contraria non possunt uniri in eodem, ergo nec »Deus et[151] creatura possunt simul uniri personaliter[152]«. Hic primo nego consequenciam, quia antecedens verum est, cum sit proposicio indefinita[153], de duobus contrariis verificata, et consequens est hereticum, ergo . . . etc.[154] Et quoniam magister posuit antecedens indefinitum[153], forte voluit intelligere universaliter sic[155]: Nulla contraria possunt simul uniri in eodem, et statim negatur assumptum, nam idem homo est, vel potest esse, simul iustus et iniustus. Iustus secundum predestinacionis iusticiam, et iniustus[156] secundum presentem iniusticiam. Similiter idem homo potest esse malus simul et bonus; bonus, quia in presenti gracia, et malus, quia in presciencia. Unde et proprie privativa possunt simul eidem inesse, cum simul idem homo potest esse vivus et mortuus, vivus in anima, mortuus in corpore, vel e contra, defecit ergo magister meus iterum in logica non advertendo, quod nulla duo contraria simul et secundum idem possunt inesse eidem. Unde si taliter assumeret, tunc contradictoria[157] simul de eodem predicarentur, si antecedens magister probaret. — *Ultimo* contra conclusionem illam arguit[158] sic: »Si Filius Dei esset incarnatus, »sequitur, quod eciam Pater et Spiritus Sanctus esset incarnatus«. Hic nego consequenciam; ad probacionem eius arguit[159] sic: »Quia secundum Damascenum libro 1° ca° 2°: Pater »et Spiritus Sanctus secundum omnia idem sunt, preter[160] in-
||I »generacionem, generacionem[161] et processionem.« || Primo nego
186 A istud dictum, quia non secundum omnia Pater et Filius et Spiritus Sanctus idem sunt, quia non secundum accidencia animalia vel quecunque creata idem sunt, et[162] ergo magister meus vel alleget pertinenter Damascenum, vel caute eum intelligat. Et argumentum magistri de operibus Trinitatis ulterius non procedit.

<2.> Iam restaret[163] rev. fratris Johannis de Monte, sacre theologie bacc. formati argumenta solvere, similiter ma-

---

[148]) *In A in margine add.* Monachus Magister Matthyus. — [149]) *Codd.*: *om. G.* — [150]) *Codd.*: *om. I.* — [151]) *Codd.*: nec *I.* — [152]) *Codd.*: *ante add.* et *K.* [153]) *Codd.*: *male* infinita, infinitum *AD.* — [154]) *H; om. Codd.* — [155]) *Codd.*: *om. A.* — [156]) *Codd.*: *male* iustus *A.* — [157]) *Codd.*: contradicta *AH.* — [158]) *Codd.*: *post* sic *G;* arguitur *F.* — [159]) *Codd.*: arguitur *I.* — [160]) *Codd.*: *male* propter *D.* — [161]) *Codd.*: et generacione *H.* — [162]) *Codd.*: *om. H.* — [163]) *Codd.*: restat *A.*

Digitized by Google

gistri Johannis Ffrankenffteyn[164], sacre theologie bacc.; sed quia in suis principiis[165] non arguerunt contra me, cum in infirmitate[166] decubui, ergo, quoad eos, in[167] facto huiusmodi sum in pace. Restat ergo contra dicta[168] magistri mei rev. magistri Mathei[169] arguere. Ponit magister reverendus in determinacione sue questionis circa principium secundi[170] Sentenciarum conclusionem primam istam: Aliquid est primum principium. Contra: Nichil est principium primum. Probatur. Quia, si est aliquid primum principium[171], vel ergo eternaliter aliquid est[172] primum principium, vel aliquid est primum principium solum[173] temporaliter. Si primum, ergo eternaliter aliquid[174] est principiatum[175]; consequencia tenet ex natura correlativorum, quorum si unum[176] est, et alterum est[177], secundum regulam Philosophi ex predicamento relacionis; sed consequens est falsum, sc. aliquid est eternaliter principiatum[178], quia tunc illud esset et non esset illud primum principium; nec magister potest per hec subterfugere, quod diceret, Filium Dei vel Spiritum Sanctum esse principiatum[178] a Deo Patre, quia iterum sequeretur inconveniens. Si vero dicitur 2[m], sc. quod aliquid est primum principium solum temporaliter, tunc sequitur, quod incepit esse primum principium; consequens falsum, ergo et conclusio et per consequens eius corellaria, que super illa conclusione sunt fundata. Ponit secundam istam: Inpossibile est esse | plura prima principia. Contra: Deum esse et | *I*
omne ens esse sunt principia, et utrumque illorum est primum *186 B*
principium. De primo concedit magister in sua posicione, sed pro 2° arguitur sic: 'Omne ens esse' sequitur ad 'deum esse', secundum essendi consequenciam, ergo videtur, quod utrumque illorum est eternaliter; consequencia nota est, sed antecedens probatur, nam sequitur: Si Deum esse est, omne ens esse est, et si omne ens esse est, Deum esse est. 2[a] condicionalis manifesta[179] est[180]. Sed si negatur[181] prima, detur oppositum consequentis contradictorium, quod stet cum antecedente eiusdem consequencie, quo dato arguitur sic: Aliquod ens esse non est, igitur aliquod ens non est; consequencia tenet a convertibili ad convertibile sine impedimento, sed consequens non stat, nec potest stare, cum isto antecedente in veritate 'Deum esse est', eo quod nunquam[182] verum potest esse, quod Deus est et aliquod ens[183] non est. Ergo condicionalis prima vera[183], et totum argumentum[184] bonum; igitur con-

---

[164]) *IK*; Frankenffteyn *H*, Frankenfteyn *A*; Frankenltyn *D*; Ffrangensteyii *F*; Ffrankenstein *G*. — [165]) *Codd.*: principalibus *F*. — [166]) *Codd.*: firmitate *IK*; infirmitatem *G*. — [167]) *Codd.*: *om. A*. — [168]) *Codd.*: *om. A*. — [169]) *Codd.*: Mathie *A*. — [170]) *Codd.*: tercii *F*. — [171]) *Codd.*: *ante* primum *A*. — [172]) *Codd.*: *om. A*. — [173]) *Codd.*: *om. AHG*. — [174]) *Codd.*: *post* est *DH*. — [175]) *Codd.*: principatum *GF*. — [176]) *Codd.*: primum *A*. — [177]) *Codd.*: *om. AIK*. — [178]) *Codd.*: principatum *G*. — [179]) *Codd.*: *post* est *H*. — [180]) *Codd.*: *om. G*. — [181]) *Codd.*: negetur *GH*. — [182]) *Codd.*: *om. K*. — [183]) *Codd.*: ens ~ vera *om. G*. — [184]) *Codd.*: *add* fuit *GH*.

Digitized by Google

clusio falsa et eius corellaria, et ex simili racione vel eadem 3ª conclusio est falsa, que dicit: Tantum unum est principium essendi.

<3.> Ponit in 2° articulo conclusionem primam istam: »Non »cuiuslibet effectus primum principium est causa sufficientissima.« Contra: Istam conclusionem destruendam suppono cum omnium philosophorum et sanctorum sentencia, quod causa sufficientissima est causa non includens aliquem defectum in sua accione et qua non potest esse nobilior, melior et sic nec sufficiencior causa; quo supposito arguitur sic: Primum principium est factor sufficientissimus cuiuslibet effectus, igitur primum principium est causa sufficientissima cuiuslibet effectus; consequencia tenet a[185] convertibili[186] ad suum convertibile sine inpedimento, et antecedens patet per exposicionem superlativi huius, quod est sufficientissimus, || I exponendo || sic: Primum principium est factor sufficiens cuius- 186 C libet effectus et primo principio non est, nec potest esse factor sufficiencior cuiuslibet effectus, ergo prima pars nota est; 2ª si negatur[187], detur[188] oppositum, quo dato sequitur, quod Deus non erit factor nobilissimus, optimus et sufficientissimus, sed hoc est falsum, ergo et conclusio cum suis corellariis; nec potest magister subterfugere probando illam: »Primum principium est factor suf- »ficientissimus resolubiliter racione primi termini«, quia eque vera[189] erit, et facta resolucione devenietur ad exposicionem superlativi, racione cuius iam est exposita.

Ponit in 2° articulo 2ªm conclusionem istam: »Cuiuslibet ef- »fectus, non quanti seu non habentis partes, primum principium »potest esse causa sufficiens, capiendo causam sufficientem pro »causa, que producit aliquem effectum nulla alia causa concurrente.« Contra: Intelligenciam intelligere active, vel Johannem legere, potest esse aliquis effectus, non habens partes vel non existens quantus, et illum effectum non potest Deus producere sine intelligencia vel sine Johanne concurrente, cum non potest esse intelligenciam intelligere, nisi sit intelligencia. Similiter non potest esse Johannem legere, nisi sit Johannes, ergo conclusio cum corellariis falsa.

Tunc ponit in 3° articulo conclusionem unicam istam: »Primum »principium est omnium aliorum a se causa productiva.« Contra: Contra[190] istorum[191] demonstrando, (sic!) istum mundum esse et[192] Deum esse[192], primum principium[193] non est causa, et ista[194] sunt alia quam primum principium, ergo conclusio falsa; maior nota est, minor probatur, quia ista sunt et primum principium est, et ista non

---

[185]) *Codd.*: ad *A.* — [186]) *Codd.*: convertibile *A.* — [187]) *Codd.*: negetur *GH.* — [188]) *Codd.*: dentur *F.* — [189]) *Codd.*: *om. A.* — [190]) *Codd.*: *in I del.; om. H.* — [191]) *Codd.*: de istorum *K; del. L.* — [192]) *Codd.*: et ~ esse *om. F.* — [193]) *Codd.*: *om. A.* — [194]) *Codd.*: illa *GHFK.*

Digitized by Google

sunt primum principium, ergo ista sunt alia a primo[195] principio; ecce iste omnes sunt vere[196] et consequencia bona, ergo minor vera, quod erat probandum etc.[197]

Expliciunt principia in quatuor libros Sentenciarum reverendissimi Magistri Petri Lombardi Episcopi Parisyensis.*H*

---

[195]) *Codd.*: *post* principio *A.* — [196]) *Codd.*: *in marg.* t² inscr. — [197]) *AL*: *om. Codd.*; *a rubr.* liber quartus habet 50 dist. *I.*

Digitized by Google

<B.>

Incipit super quarto Sentenciarum Magistri Johannis Huss.C

<Distinccio I.>

1186D B139r C96r EM1r P1r a F 137r b K94r <1.> **S Amaritanus enim vulnerato appropians[1] . . .**

Iste est liber quartus Sentenciarum, in quo Magister tractat de signis salutiferis, vulnerato homini per peccatum medicinam[2] salutis efficaciter conferentibus, sc. de sacramentis, qui continet 50 distincciones.

<2.> Quarum prima continet: 1°, quod sacramentum est sacre rei[3] signum, et sacrum[4] secretum dicitur sacramentum. Unde sacramentum signum et sacramentum signatum, utrumque dicitur sacramentum, sed nunc dicitur de sacramento sc.[5] quod est signum; 2°, quod sacramentum est invisibilis gracie visibilis forma, cuius similitudinem gerit et causa existit[6], et quod sacrificia et cerimonie veteris legis fuerunt solum sacramenta signancia, sed sacramenta nove[7] legis sunt et[8] signancia et sanctificancia[9]; 3°, quod signum est res, que preter speciem, quam ingerit sensibus, aliquid aliud facit in cognicionem venire; 4°, quod sacramenta fuerunt instituta propter tria: sc. ut docerent humiliacionem, ut exercerent quantum[10] ad operacionem, et ut tumorem[11] expellerent quantum ad nocivum; 5°, quod sacramentum in duobus consistit, sc. in verbo et re. 'Verbum' invocacio Trinitatis, 'res', ut oleum, aqua etc. huiusmodi; 6° quod differencia est inter sacramenta veteris et nove legis[12], quia[13] illa solum significabant et promittebant, ista autem signant

---

[1]) *Codd.*: appropinquans *IL.* — [2]) *Codd.*: *om. P.* — [3]) *Codd.*: regi *male F.* — [4]) *Codd.*: sacrorum *male B.* — [5]) *Codd.*: sed *I.* — [6]) *Codd.*: extitit *BL.* — [7]) *Codd.*: *post* legis *E.* — [8]) *Codd.*: *om. EKM.* — [9]) *CILP*; *ex corr. B;* significancia *codd.* — [10]) *Codd.*: *om. L.* — [11]) *Codd.*: *ex corr. P*; timorem *male M.* — [12]) *Codd.*: *post* veteris *E.* — [13]) *Codd.*: quia ∾ dant *in I male post.* Utrum sacramenta sunt necessaria? Dicitur, quod sic.

Digitized by Google

et dant$_{13}$; 7°, quod circumcisio id faciebat$_{14}$, quod aput nos baptismus facit, sed ianuam celestem non aperiebat; 8° quod tempore nature, vel legis, fides salvavit sacrificantem$_{15}$; 9° quod circumcisio fuit mandata Abrahe et omnibus Hebreis$_{16}$, ut per obedienciam placere<n>t deo, sed$_{17}$ per inobedienciam displicuit primus homo. Et convenienter$_{18}$ plura dicuntur de circumcisione.

<3.> Et de$_{19}$ iam dictis sunt hii *versus*:

A$_{20}$ sacramentum diffinit, signa bipartit$_{21}$.
quantum$_{22}$ ad cognicionem et operacionem i. e. superbiam
Sacramenta docent, exercent atque tumorem
in$_{23}$ invocacione$_{23}$ Trinitatis$_{23}$ ut$_{24}$ aqua$_{24}$ et oleo$_{24}$
Pellunt, in verbis et rebus || perficiuntur. ||| *I* *187 A*
Sacramenta$_{25}$
Dant nova, quod vetera spondent, tamen id, quod aput nos
preter$_{26}$ quod$_{26}$ ianuam$_{26}$ non$_{23}$ apperuit$_{26}$
Nunc baptismus agit, tunc circumcisio fecit$_{27}$.
tempore$_{28}$ legis$_{28}$
Antea vero fides salvavit sacrificantem.

<4.> *Utrum sacramenta sunt necessaria?* Dicitur, quod sic$_{29}$ Homo enim corruptus erat circa sensibilia quantum ad cognicionem; mens enim humana circa sensibilia occupari noverat in tantum, ut extra sensibilia nichil crederet$_{30}$. Et si veniebat ad cognicionem$_{31}$ intelligibilium, iudicabat secundum modum sensibilium. Ideo necessaria fuerunt sacramenta, in quibus ex sensibilibus in spiritualibus erudiretur, et hinc dicit Magister, quod sunt instituta ad erudicionem.

Item corruptus erat homo quantum ad affectum, quia visibilibus tamquam summo bono inherebat, Deo postposito, ideo$_{32}$ ad curacionem huiusmodi corrupcionis fuit necesse, ut homo affectum, quem circa sensibilia habebat, in Deum referret, et hoc fit in sacramentis, quia ibi homo affectum, quem sensibilibus subiecit, in Dei reverenciam refert. Ideo dicit Magister, quod sacramenta sunt instituta propter humiliacionem.

Item corruptus erat homo circa sensibilia quantum ad accionem, quia eis inordinate utebatur, et ad curacionem huiusmodi exigebatur, quod homo eis ordinate uteretur et secundum Dei institucionem, et hoc fit in sacramentis.

Ibi enim homo exercitatur$_{33}$ ad Dei honorem, et propter hoc dicit Magister, quod instituta$_{23}$ sunt$_{23}$ ad exercitacionem.

Ergo sacramentorum institucio fuit necessaria et sic nobis sunt necessaria sacramenta.

---

[14]) *Codd.*: faciat *I.* — [15]) *Codd.*: sanctificantem *I.* — [16]) *Codd.*: ebreis *BL* — [17]) *I*: sicud *Codd.* — [18]) *Codd.*: consequenter *F.* — [19]) *Codd.*: *om. ABIL.* — [20]) *Codd.*: *om. A; L pessime add.* d. — [21]) *Codd.*: bipertit *ABCDGKM.* — [22]) *Glossas prorsus om. EK; pro* cognicione *male* consecracione *ponit P, add.* quantum ad *ante* cognicionem *BC.* — [23]) *Codd.*: *om. I.* — [24]) *Codd.*: *om. G.* — [25]) *Codd.*: *om. B male in textu A.* — [26]) *Codd.*: *om. BDEFK.* — [27]) *Codd.*: *om. L.* — [28]) *Codd.*: *om. FKP.* — [29]) *Vide annot. 13.* — [30]) *Codd.*: crederetur *GM.* — [31]) *Codd.*: agnicionem *EK.* — [32]) *Codd.*: *pessime* deo *L.* — [33]) *Codd.*: excitatur *G.*

Digitized by Google

<5.> *Utrum debuerunt institui tempore innocencie?* Di-
| I cendum, quod sacramentorum duplex est utilitas, sc. curacio et
187 B erudicio. | Quantum ad curacionem in statu innocencie non debu-
erunt institui, nec instituta fuissent, si homo non peccasset, cum[34]
5 morbus non esset. Racio huius hec[35] est: Cum enim sacramenta
virtutem sorciantur ex Christi passione, unde et de latere eius[36]
in cruce pendentis dicuntur effluxisse, si homo non pecasset,
Christi passio non fuisset, ergo[37] nec sacramenta. Quantum autem
ad erudicionem, dicunt aliqui, quod fuissent necessaria, quia in
10 statu illo homo sensibilibus utebatur et quia ex sensibilibus ei
spiritualia signari congruebat. Alii autem dicunt, quod eciam tunc[38]
nec ad erudicionem fuissent sacramenta spiritualia[38] necessaria,
quia tunc homo non accepisset cognicionem spiritualium ex sen-
sibilibus, sed magis ex influencia divini luminis, quamvis in sen-
15 sibilibus spiritualia aspiceret.

<6.> *Utrum sacramenta veteris legis iustificabant?* Di-
cendum, quod sic, quantum ad usum sive operaciones, que di-
cuntur a quibusdam opus operans, si fierent ex fide et caritate.
Absurdum enim videtur, quod labores sanctorum patrum in hiis
20 non[39] essent meritorii. Unde in hoc reprobatur Magister. Non
autem iustificabant[40], quantum ad opus operatum, quod est ipsum
sacrificium, sicut fit in sacramentis nove legis.

<7.> *Utrum circumcisio conferrebat graciam?* Dicendum,
quod sic, quantum ad effectum privacionis culpe et reatus, et
25 eciam quantum ad aliquos[41] positivos effectus, ut sunt: ornare
animam et facere dignam vita[42] eterna[42]. Non tamen ad omnes
effectus, quos habet gracia baptismalis, quia gracia baptismalis
|| I sufficit ad[43] totaliter reprimendum concupiscenciam, ad quod non
187 C sufficiebat gracia data in cir||cumcisione. Licebat enim inminente
30 necessitate diem octavum prevenire, ut dicit Magister, vel
secundum Hugonem non licebat, sed poterant <curari> per re-
media, per que curabantur ante circumcisionem datam. Et quia
ante circumcisionem salvabantur parvuli in fide parentum, adulti
vero per fidem propriam cum aliquo signo exteriori, quod esset pro-
35 testacio[44] fidei sue, similiter et mulieres ante circumcisionem et
tempore circumcisionis salvabantur.

<8.> Dubitatur, *qnibus data fuit circumcisio*. Respondetur,
quod solum filiis Israhel, ex ipsis enim erat Dei populus et ideo
in ipsis vigere debebat divinus[45] cultus, et circumcisio signare de-
40 debebat distinccionem populi Israhel ab infidelibus. Illi autem, qui
non erant de populo Israhel, poterant curari per eadem remedia,
per que curabantur ante circumcisionem.

---

[34]) *Codd.*: si *P.* — [35]) *L*: *post* est *codd.* — [36]) *I*: ipsius *codd.* — [37]) *Codd.*: *post* nec *K.* — [38]) *Codd.*: *del.* t[1], *corr.* t[2]. — [39]) *In I add. in margine.* — [40]) *Codd.*: iustificabantur *P.* — [41]) *Codd.*: *post* positivos *K.* — [42]) *Codd.*: *pessime* vitam eternam *L.* — [43]) *Codd.*: *ex corr. post* totaliter *I.* — [44]) *Codd.*: protestificacio *L.* — [45]) *Codd.*: dei *A.*

Digitized by Google

<Distinccio II.>

Iam ad sacramenta nove legis accedamus . . .

<1.> *Distinccio secunda*[1] tractans de sacramentis nove legis 1° continet, quod nove legis sunt sacramenta[2] septem: Baptismus, Confirmacio, Penitencia, Eucaristia, Extrema unccio, Ordo, Coniugium. Quorum alia prebent remedium contra peccata et graciam adiutricem, ut baptismus, alia in remedium sunt tantum, ut coniugium, alia gracia et virtute nos fulciunt, ut eucaristia, confirmacio et ordo. 2°, quod sacramenta ista[3], que ex Christi morte et passione[4] virtutem sortita sunt, non erant danda ante adventum Christi, qui graciam attulit. Christus autem venire noluit, antequam homo de lege naturali et scripta convinceretur, quod neutra iuvare posset; 3°, quod coniugium fuit institutum ante peccatum non propter remedium, sed ad sacramentum et officium generacionis. Sed post peccatum fuit | in remedium contra carnis concupiscenciam; | *I* 4°, quod baptismum Christi Johannes suo[5] baptismo prenuncciavit. *187 D* Qui baptismus Johannis erat in aqua exterius solum, quia exterius lavabat, sed interius graciam non conferebat, nec remissionem peccatorum; erat tamen in penitenciam, quia, quos Johannes baptisabat, ad penitenciam vocabat et ad baptismum Christi homines prepárabat; 5°, quod baptismus ille dictus est Johannis, quia in eo nichil agebatur, quod non ageret Johannes, operacio tamen illa a Deo erat et baptismus; 6°, quod baptismus Johannis poterat dici sacramentum, quia signabat[6] baptismum Christi; 7°, quod forma Johannis erat, quod in nomine venturi baptisabat, et illi, qui spem in illo baptismo ponebant, postea baptisati sunt baptismo Christi sine iteracione baptismi, sed cum innovacione. Illi autem, qui spem in baptismo Johannis non ponebant, et Patrem et Filium et Spiritum Sanctum credebant, postea non baptisabantur, sed per inposicionem manuum Apostolorum Spiritum Sanctum recipiebant. Et n o t a, quod M a g i s t e r in isto communiter non tenetur, nam baptisati baptismo Johannis erant[7] baptismo Christi rebaptisandi[8].

<2.> Super aliquibus horum sunt hii[9] *versus*:

sc. sacramentorum assignatis sacramenta[11] VII[11]
B circumcidit causisque[10] datis nova ponit.
sc. Johannes aqua[12] exterius non spiritu
Precursor baptisat aqua, baptisma futurum
quod dabat remissionem peccatorum sc. preparando corda hominum
Christi designans, non per se crimina mundans.

---

[1]) *Codd.*: *a rubricatore BFI, om. ADKL.* — [2]) *I*: *post* septem *Codd.* — [3]) *Codd*: *om. L.* — [4]) *Codd.*: passione et morte *CE.* — [5]) *Codd.*: *post* baptismo *B.* — [6]) *Codd.*: significabat *BCGL.* — [7]) *Codd.*: *om. L.* — [8]) *Codd.*: baptisandi *L.* — [9]) *Codd.*: *om. A.* — [10]) *Codd.*: *male* quod *D.* — [11]) *Codd.*: *tantum* VII *om. A.* — [12]) *Codd.*: *om. AEIP.*

Digitized by Google

baptismo a Johanne quia[14] neque si[15] Spiritus Sanctus est audivimus[14 15]
Quo baptisatis[13] ignaris pneumatis almi
delens[17] peccata conferens graciam[19]
‖I Verum[16] baptisma[16] ‖ confertur[18] nomine Christi.
188 A

<3.> *Utrum[20] sacramenta fuerunt[21] instituta statim Christo[22] nato?* Dicendum, quod sacramenta dupliciter instituta sunt: 1° ad documentum et exercicium, et sic fuerunt ante passionem. Alio modo quantum ad obligacionem et preceptum, et sic eorum institucio non fuit ante passionem, quia legalia adhuc non fuerunt mortua. Unde a tempore inchoacionis predicacionis Christi usque ad passionem eius sacramenta nove legis simul currebant[23] cum legalibus et utraque habebant efficaciam suam, sed in Christi passione instituta fuerunt quantum ad necessitatem.

<5.> *Utrum sacramenta omnia inmediate a Christo fuerunt[24] instituta?* Et dicitur, secundum quosdam, quod non sunt instituta ab eo hic corporaliter manente[25] ante mortem, sed quedam ab[26] eo[26] sunt instituta, ut baptismus, eucaristia, penitencia, alia autem comisit Apostolis instituenda, sc. sacramentum confirmacionis et extreme unccionis. Et racio huius videtur esse, quia in sacramento confirmacionis datur[27] Spiritus[27] Sanctus[27] ad robur, et ideo non debuit institui ante missionem Spiritus Sancti factam die penthecostes. Similiter extrema unccio, cum sit proximum preparatorium[28] ad gloriam resurreccionis, ante resurreccionem institui non debuit. Alii autem dicunt, quod institucio sacramentorum ad potestatem plenitudinis pertinet, quam sibi Christus in sacramentis retinuit, et ideo sicut purus homo non potest sacramentum mutare, ita nec instituere[29].

Quando autem singula Christus sacramenta instituit, dictum est in questione 1ª circa distinccionem primam[30] huius quarti[31].

Quis[32] est ordo sacramentorum? Respondetur[33], quod iste: 1° requiritur baptismus, qui est ianua fidei et sacramentorum. | I Extrema unccio est ultimum, que est | sacramentum exeuncium,
188 B ut dictum est in[34] prima questione huius quarti[34]; cetera sunt intermedia, sc. confirmacio, que est progrediencium, respiciens ad gracie in baptismo collate conservacionem, eucaristia vero ad gracie conservate augmentacionem, penitencia ad perdite[35] gracie recupe-

---

[13]) *Codd.*: *male* baptisatitis *I. pessime* baptisat *L.* — [14]) *Codd.*: quia ~ audivimus *om. A.* — [15]) *IP*: sic; auditus *codd.* — [16]) *Codd.*: *in marg. K.* — [17]) *Codd.*: dolens *A.* — [18]) *Codd.*: confert *BC.* — [19]) *Glossas prorsus om. DK.* — [20]) *Incipit MS. N 38v.* — [21]) *Codd.*: sunt *N.* — [22]) *Codd.*: *post* nato *B.* — [23]) *Codd.*: curabant *N; abbrev. om. itaque* curabat *P.* — [24]) *Codd*: sunt *L.* — [25]) *Codd.*: *post* mortem *L.* — [26]) *Codd.*: *om. B.* — [27]) *Codd.*: datur gracia Spiritus Sancti *N.* — [28]) *Codd.*: reparatorium *A.* — [29]) *Explicit MS. N 38v.* — [30]) *Codd.*: *om. L.* — [31]) *Codd.*: quarti libri *L.* — [32]) *Incipit MS. N 38v.* — [33]) *Codd.*: dicendum *N.* — [34]) *Codd.*: in ∽ quarti *om. N.* — [35]) *Codd.*: *pessime* parte *N.*

Digitized by Google

racionem. Unde quia post ingressum ad statum gracie sequitur pugna, ergo accedens ad servitutem Dei debet se preparare ad illam, ad quam ordinatur confirmacio. Post pugnam sequitur eucaristie refeccio. Et quia post pugnam fit casus vel vulneracio, ideo contra casum vel vulneracionem ordinatur penitencia. Et quia$_{37}$ ista non possunt fieri$_{36}$ sine ordine, ergo requiritur$_{30}$ ordo in sacerdocio. Et cum$_{38}$ non omnes debent$_{39}$, nec$_{39}$ possunt$_{39}$ esse in sacerdocii$_{40}$ ordine, nec omnes debent esse virgines vel vidue, ideo pro generacione filiorum Dei et pro remedio requiritur matrimonium, ut iuxta mandatum Dei crescant et multiplicentur et unusquisque habeat$_{41}$ uxorem propriam propter fornicacionem, subaudi, evitandam. Cetera$_{42}$ patent in questione 1$^{a}_{30}$ huius quarti.

<6.> *Utrum*$_{43}$ *baptismus Johannis fuit sacramentum?* Nota 1°, quod baptismus Johannis dicitur esse$_{44}$ Johannis 1° ex eo, quod$_{45}$ fuit Johannes minister primarie institucionis$_{46}$ eius; 2°, quia fuit minister execucionis eius; 3°, quia fuit minister tocius$_{37}$ operacionis, que in baptismo illo fiebat$_{47}$; 4°, quod$_{48}$ soli Johanni fuit concessum ministerium illius baptismi. Dicendum ergo, quod baptismus Johannis fuit sacramentum, prout est$_{49}$ solum sacre rei signum, sed$_{50}$ non fuit sacramentum$_{51}$, prout sacramentum est signum$_{50}$ et causa gracie, unde graciam non conferebat. Baptismus eciam ille$_{52}$ conveniebat cum sacramento novo ‖ (sc. baptismo) in materia. Et ‖ *I* cum sacramentis veteris legis conveniebat in hoc, quia signabat$_{53}$ *188 C* et$_{54}$ graciam non conferebat. Et hinc est, quod omnes baptisati baptismo Johannis erant baptisandi baptismo Christi. Unde Magister in hoc non tenetur, quod$_{55}$ dicit: Quod non omnes essent baptismo Christi baptisandi, quia (sc. illi non), qui spem in baptismo Johannis non ponebant et Patrem et Filium et Spiritum Sanctum credebant$_{56}$ etc.$_{57}$

---

[36]) *Codd.*: esse *L.* — [37]) *Codd.*: *om P.* — [38]) *Codd.*: tamen *N.* — [39]) *Codd.* possunt nec debent *BE.* — [40]) *Codd.*: *post* ordine *N.* — [41]) *Codd.*: habet *L.* — [42]) *Explicit MS. N 39r.* — [43]) *Incipit MS. N 39r.* — [44]) *I*; *om. Codd.*: baptismus *B.* — [45]) *I*; quia *Codd.* — [46]) *Codd.*: *male* inposicionis *N.* — [47]) *Codd.*: fiebant *LN* — [48]) *Codd.*: quia *ABCKL.* — [49]) *Codd.*: *post* solum *N.* — [50]) *Codd.*: sed ∾ signum *om. L.* — [51]) *Codd.*: signum sacramentum *A.* — [52]) *Codd.*: *add.* non *KN.* — [53]) *Codd.*: significabat *N.* — [54]) *Codd.*: sed *N.* — [55]) *Codd.*: quia *EKNP.* — [56]) *Codd.*: *male* concedebant *l.* — [57]) *Codd.*: *om. P.*; *Explicit MS. N fol. 39r.*

Digitized by Google

<Distinccio III.>

<1.> **POst hec videndum est[1], quid sit baptismus . . .**

Ista est *tercia*[2] *distinccio*, tractans[3] de baptismo, que 1° continet, quod[4] baptismus est tinccio i. e. ablucio corporis exterior[5] facta in aqua sub forma verborum prescripta[6], et quod tria[7] sunt de substancia baptismi, sc. elementum, verbum[8] et intencio baptisantis, cetera ad solempnitatem eius pertinent; 2° continet, quod verbum sive forma prescripta baptismi est invocacio Trinitatis, sc. ista: »In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, »Amen«; 3°, quod, si quis baptisaretur[9] in nomine Christi, baptisatus est, quia in Christo Trinitas intelligitur, sc. Pater, a quo unctus est, et Christus, qui unctus est[10], et Spiritus Sanctus, per quem unctus est; 4°, quod secundum Ambrosium potest baptisari quis[11] in nomine unius persone, si ille, qui baptisat, fidem teneat Trinitatis, quia Trinitas in quolibet nomine personarum intelligitur. Si autem quis perverse credens et errorem inducere intendens unam personam de tribus nominet[12], tunc ministerium non inplevit; 5°, quod Christus baptismum instituit, quando ipsum a Johanne suscepit, tunc enim vim regenerativam aquis dedit tactu sue mundissime carnis, ut, qui postea[13] inmergeretur in nomine Trinitatis, a peccatis purgaretur[14]. Ubi eciam Trinitas innotuit et
| *I* in forma | illa (sc. invocacione[15] Trinitatis) Apostoli eciam ante
188 D passionem baptisabant; 6°, quod hoc sacramentum solum in aqua celebratur; 7°, quod baptisandus inmergendus est semel vel ter secundum morem ecclesie; 8°, quod legalia omnia et circumcisio in morte Christi terminata sunt; 9°, quod causa institucionis baptismi est mentis innovacio, que est virtus[16] baptismi interior[17]; 10°, quod aditum regni nobis non apperuit circumcisio nec[18] baptismus, sed hostia Salvatoris.

<2.> Pro hiis sunt hii *versus*:

accedit ad elementum et[22] fit[19] [22] sacramentum[22]
C fit baptisma, cum verbo iungitur unda,
i. e. quo in[20] baptismo[20] i. e. Trinitatem
Idque voco verbum, quod ibi tunc invoco trinum.
supple: ut dicatur in nomine Patris et Filii etc.[21] supple:[22] fiat[22]
Non est baptisma, nisi sana per omnia forma;

---

[1]) *Codd.*: sit *L.* — [2]) *Codd.*: *post* distinccio *L.* — [3]) *Codd.*: tractatus *L.* — [4]) *Incipit MS. N fol. 35v*: 4ti distinccio 3a articulus de baptismo. Quid est baptismus et dicitur, quoa est. — [5]) *Codd.*: *post* facta *B.* — [6]) *Explicit MS N fol. 35v.* — [7]) *Codd.*: *post* sunt *P.* — [8]) *Codd.*: *post* et *K.* — [9]) *I*: baptisetur *Codd.* — [10]) *Codd.*: *om. I.* — [11]) *Codd.*: *om. P.* — [12]) *Codd.*: nominat *F.* — [13]) *Codd.*: post eam in ea mergeretur *L.* — [14]) *Codd.*: mundaretur *B.* — [15]) *Codd.*: in invocacione *P.* — [16]) *Codd.*: *om. A.* — [17]) *Codd.*: interioris *L.* — [18]) *Codd.*: *ex corr. M;* ut *G.* — [19]) *Codd.*: sic *DP.* — [20]) *Codd.*: baptismus *KLM.* — [21]) *Codd.*: et Spiritus Sancti *add. BCBMP.* — [22]) *Codd.*: *om. B.*

Digitized by Google

personas quia Apostoli baptisabant in nomine Christi
Ac tamen in Christo tres dicis nomine solo,
sc. tua, qua credis Trinitatem vocaliter
Supplet verba fides tantum, cum nec resones tres.
a Johanne
Christus baptismum statuit, cum sumeret ipsum.
baptismus$_{10}$ non$_{10}$ in$_{10}$ alio$_{10}$ liquore$_{10}$
Hic in aqua sola fit, excusacio nulla.
illius in qua baptisas$_{23}$ ter in nomine Trinitatis et propter triduanam sepulturam
Ecclesie morem serva, mergens$_{24}$ semel aut ter.
mundacio$_{25}$
Locio baptismi signum, mentis novitas res.

<3.> Queritur$_{26}$, *utrum hec forma sit sufficiens baptismi*, quod non liceat ei addere vel subtrahere vel eam quomodolibet inmutare: »Ego baptiso te in nomine Patris et Filii et Spiritus »Sancti.« Sciendum, quod tangitur ibi agens principale baptismi in hoc, quod dicitur: In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Ipsa enim veneranda Trinitas est principaliter$_{10}$ baptisans et sanctificans tam elementum$_{27}$ ||| quam baptisatum, et ideo, si ||| *I* illud obmitteretur, non esset virtus baptismi, et sic expressio Trini- *189 A* atis sub uno nomine, quo designatur una essencia personarum, est de integritate baptismi.

Notandum tamen quod Bonaventura distingwit dicens: Quod expressio Trinitatis potest esse quatuor modis:

Aut quod sit plena in corde et ore, ut dum quis perfecte credit et perfecte exprimit, sic baptismus est perfectus$_{28}$.

Aut quod sit semiplena in corde et ore, ut dum quis$_{29}$ nec plene credit$_{29}$ nec plene exprimit, non est baptismus.

Aut quod sit$_{16}$ plena in corde et semiplena in ore, sicut dicit Ambrosius 1°$_{30}$ libro De Spiritu Sancto ca° 3° et est in litera ca° 3°: »Si fide misterium Trinitatis$_{31}$ teneatur, »et una persona tantum nominetur, plenum est sacramentum.« Sed hoc intelligendum est secundum$_{16}$ Richardum$_{32}$ et Bonaventuram$_{33}$ in casu necessitatis, si post nominacionem Patris moreretur$_{34}$ puer, antequam submergeretur et Filii et Spiritus Sancti, pie credendum est, quod Deus suppleret et puer sepeliendus esset in cimiterio, et si superviveret, rebaptisandus$_{35}$ esset sub condicione: Si tu non es baptisatus$_{36}$ etc. Hoc secundum Richardum et Petrum.

---

[23]) *Codd.*: in aqua baptismatis *P.* — [24]) *Codd.*: mergeris *P.* — [25]) *Codd.*: *om. A; glossas prorsus om. EK.* — [26]) *Incipiunt MS. N 35v, O fol. 270r.* — [27]) *MS. N add. glossam bohemicam* zywel. — [28]) *Codd.*: perfectus est baptismus *BG*; est perfectus baptismus *CM.* — [29]) *Codd.*: quis ∾ credit *om. GK.* — [30]) *Codd.*: *post* libro *P.* — [31]) *Codd.*: *post* teneatur *KN*; teneatur *ante* misterium *P.* — [32]) *Codd.*: Rychardum *K.* — [33]) *Codd.*: bona venturam *pessime O.* — [34]) *Codd.*: moritur *F.* — [35]) *Codd.*: baptisandus *I.* — [36]) *BCGLM*: *om. Codd.*

Digitized by Google

Aut quod sit plena in ore et semiplena in corde, sic tamen, quod baptisans intendat facere, quod facit ecclesia, plenum est$_{37}$ sacramentum, quia ut sic baptisatur in fide ecclesie principaliter et non in fide baptisantis.

<4.> 2° exprimitur persona baptisans, cum dicitur: Ego. Ad quam personam pertinet$_{38}$ accio sive actus baptisandi, qui$_{11}$ exprimitur, cum dicitur baptiso; 3° tangitur persona baptismum
| I recipiens, cum dicitur | te; actus baptisandi et persona baptismum
189 B recipiens si$_{39}$ non exprimuntur, non remanet virtus baptismi. Expressio vero ministri per hoc pronomen 'ego' non est de essencia forme, quia intelligitur in hoc verbo 'baptiso'. Argumentum De consecracione dist. 4ª, 'Retulerunt', ubi dicitur: »Si »quis dixerit$_{40}$ 'baptiso te', baptisatus est, et ibi non ponitur 'ego'.« Idem dicit Gilbertus et Innocencius Etravag. De baptismo caº 1°. Et racio prima est$_{41}$, quia Christus baptismum instituens et formam baptisandi prebens, non expressit 'ego'. Item quia a ministro baptismus non$_{42}$ habet$_{42}$ principaliter virtutem. Item Greci ab inicio fidei illud$_{43}$ nomen$_{44}$ 'ego' non exprimunt, et tamen baptisant. Unde quia racione$_{45}$ baptisancium heresis invaluerat, dicencium 1ª Corinth. 1°: »Ego quidem sum Pauli: ego$_{46}$ »Cephe, ego autem Apollo$_{46}$.« Ideo$_{47}$ volentes Greci excludere$_{48}$, quod a$_{49}$ ministro$_{49}$ baptismus haberet$_{50}$ virtutem, non dicunt 'ego'. Sed institucio ecclesie$_{51}$ Romane baptisantes obligat ad exprimendum 'ego'.

In forma ergo baptisandi 1°$_{52}$ dicitur 'ego', ubi innuitur persona intencionem ad baptisandum dirigens; 2° dicitur 'baptiso', iu quo actus baptisandi racione certitudinis et racione exclusionis alterius$_{53}$ operis designatur; 3° dicitur 'te', quo persona$_{54}$ baptisati monstratur$_{55}$, ut se baptisari credat, licet aliquando non intelligat$_{56}$; 4° dicitur 'In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, in quo unitas deitatis et Trinitas personarum ostenditur$_{57}$, cuius operacione baptisatus principaliter baptisatur et sanctificatur. Illa ergo est Latinorum conpleta forma baptismi, sed Grecorum est ista: »Baptisetur servus Christi in nomine Patris et »Filii, et Spiritus Sancti, Amen$_{58}$.«

|| I <5.> || *Utrum esset baptismus, si quis*$_{58}$ *diceret 'baptiso*
189 C *vos' etc.* Dicitur, quod sic, quia non tollitur forma$_{59}$. Est$_{10}$ enim

---

[37]) *Codd.*: *om. KP.* — [38]) *Codd.*: requiritur *P.* — [39]) *Codd.*: *male* sed *A.* — [40]) *Codd.*: *post* te *B.* — [41]) *Codd.*: *om. NO.* — [42]) *Codd.*: *post* principaliter *P.* — [43]) *Codd.*: id *K.* — [44]) *Codd.*: pronomen *NO.* — [45]) *Codd.*: *post* baptisancium *O.* — [46]) *Codd.*: ego ∾ Apollo *om. B.* — [47]) *Codd.*: item *A.* — [48]) *Codd.*: excutere *O.* — [49]) *Codd.*: *post* baptismus *B.* — [50]) *Codd.*: habet *N*; *ante add.* non *P.* — [51]) *Codd.*: *post* Romane *BO.* — [52]) *Codd.*: ideo *E*, *om. A.* — [53]) *Codd.*: *in A add.* hominis, *in B in marginc* β². — [54]) *Codd.*: ad personam *N.* — [55]) *Codd.*: intelligitur *O.* — [56]) *Codd.*: intelligunt *P.* — [57]) *Codd.*: designatur *A.* — [58]) *Codd.*: *om. N.* — [59]) *Codd.*: *add.* verborum *N*

Digitized by Google

sensus 'baptiso te et te'. Si autem diceret: 'Baptisamus te', non esset baptismus, sensus enim est 'ego et ille baptisamus[60] te', et sic forma mutatur.

<6.> *Utrum esset baptismus, si diceretur: 'In nomine Trinitatis'.* Dicendum, quod non, quia[61] quamvis exprimeretur[62] numerus personarum, non tamen ipse persone.

<7.> *Utrum esset baptismus, si diceretur: 'In nomine genitoris, et geniti et flaminis.'* Dicitur[63], quod non, quamvis[64] nomina illa idem significent, quod Pater, Filius[65] et Spiritus Sanctus.

<8.> *Utrum esset baptismus, si verba corrupte dicantur.* Dicendum[66], quod vel dicuntur verba corrupte[66] ex industria, aut ex ignorancia. aut ex defectu lingwe. Si primum, tunc non videtur intendere baptisans, quod ecclesia intendit. Unde non est baptismus. Si ex ignorancia vel defectu lingwe, tunc, si est tanta corrupcio, quod aufert sensum locucionis, non est baptismus. Si autem sensus locucionis remanet, sic erit[67] baptismus. Si ex defectu lingwe, hoc precipue accidit, quod non mutatur sensus, quia fit corrupcio ex parte finis diccionis, et sic[68] variatur significatum et[69] non significacio, et fit baptismus. — Quando autem fit corrupcio ex parte principii diccionis, tunc maxime variatur significacio et non fit[70] baptismus.

<9.> *Utrum fiat baptismus, si fiat verborum transposicio, ut si dicatur: In nomine Filii et Patris etc.* Dicitur, quod sic, | *I* non enim est prioritas dignitatis[71] in personis, | vel prioritas tem- *189 D*
poris[72], vel prioritas[73] essencie[74]. Aliqui tamen dixerunt, quod non esset baptismus in tali transposicione.

<10.> *Utrum, si fiat interrupcio verborum, sit baptismus.* Dicitur, quod, si sit tanta interrupcio verborum, quod intencio baptisantis intercipiatur et discontinuetur, non est baptismus, ut si quis dicat: 'Baptiso te in nomine Patris', et post interrumpat et dicat unam longam[75] fabulam et tunc dicat: 'et Filii' etc. Si autem fiat modica interrupcio, vel per silencium ex devocione, vel per tussim, vel per interposicionem[76] unius diccionis, et[77] non fiat discontinuacio intencionis[77], tunc est baptismus[78].

<11.> *Utrum baptismus fuit[79] institutus ante passionem?* Dicendum, quod sic. Unde, quantum ad materiam fuit institutus tunc, cum Christus a Johanne est[80] baptisatus, tunc enim con-

---

[60]) *Codd.*: baptisatus *M.* — [61]) *Codd.*: *om. G.* — [62]) *Codd.*: exprimitur *A.* — [63]) *Codd.*: *ante add.* et *P.* — [64]) *Codd.*: *ante add.* quia *E*; *MS. N fol. 270 in marg. add.*: sed quia ecclesia in hoc remansit na tom sie swolila — [65]) *I*; *ante add.* et *codd.* — [66]) *Codd.*: verba *om. K*; dicendum ∾ corrupte *om. E*: dicuntur *post* verba *P.* — [67]) *Codd.*: est *G*, *male* et *A.* — [68]) *Codd.*: tunc *EKNP.* — [69]) *Codd.*: sed *B*; *om. N.* — [70]) *Codd.*: manet *E.* — [71]) *Codd.*: *om. I.* — [72]) *Codd.*: *post* essencie *M.* — [73]) *Codd.*: essencie *O.* — [74]) *Codd.*: temporis *O.* — [75]) *Codd.*: logicam *A.* — [76]) *Codd.*: interrupcionem *A.* — [77]) *Codd.*: et ∾ intencionis *om. N.* — [78]) *Explicit MS. N fol. 270v et incipit fol. 250r.* — [79]) *Codd.*: *post* institutus *N.* — [80]) *Codd.*: fuerit *male, sed a* π^1 *inscrip.* est.

Digitized by Google

tactu carnis sue mundissime[81] vim regenerativam[82] aquis contulit, et forma eciam fuit[83] ibi figurata trium personarum; ibi enim fuit Pater in voce, Spiritus Sanctus in columbe specie et Filius in carne. Fructus[84] baptismi eciam ibi[85] fuit figuratus, quia celi aperti fuerunt[86]. Super eum Matth. 3°. Et demum Christus suum baptismum inchoavit. Unde Johannis 3° dixerunt discipuli[87] Johannis[88] ad Johannem[89]: »Rabi, qui erat tecum[90] trans Jordanem, »cui tu[91] testimonium perhibuisti, ecce, hic baptisat, et omnes »veniunt ad eum[92].« Et Luce 7° Dominus loquens de Johanne dixit[93]: »Ecce, mitto angelum meum ante faciem tuam, qui pre»parabit[41] viam tuam ante te. Dico enim vobis: Maior inter natos
‖ I »mu‖lierum propheta Johanne Baptista[95] nemo est. Qui autem
190 A »minor[95] est in regno celorum, maior est illo.« Et sequitur ad propositum: »Et omnis populus audiens et publicani iustificarunt »Jesum[96], baptisati[97] baptismo Johannis, Pharisei autem consilium »Dei spreverunt in semet ipsos[98], non baptisati ab eo.«

Ecce in hiis verbis innuitur, quod communis ples et publicanorum baptisatur[99] a Christo post baptismum Johannis, sed Pharisei noluerunt baptisari et sic habetur, quod Christus baptisavit eciam[100] illos, qui fuerunt[101] Johannis baptismo baptisati. Necessitatem autem baptismi ostendit Salvator dicens Nicodemo[102] Johannis 3°: »Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, »non potest videre regnum Dei[103].« Forma[104] autem instituta est Matth. 28°, ubi dicit Salvator: »Euntes ergo, docete omnes »gentes, baptisantes eos in nomine Patris[105] et Filii et Spiritus »Sancti[105].« — Effectum autem ultimum, qui est apercio ianue, habuit baptismus ex passione Christi; divulgacio autem baptismi ad omnes naciones est precepta Matth. ultimo, cum dicitur: »Docete »omnes[106] gentes, baptisantes eos[107] etc.«

<12.> Queritur, *in quo debet*[108] *baptismus fieri*. Dicendum, quod in aqua solum. Racio huius est: 1° divina institucio, racio autem institucionis[109] fuit voluntas Dei.

Item, quia aqua habet[110] aliquid de lumine racione dyafaneitatis[111] et ita conpetit baptismo, qui vim habet illuminandi animam.

---

[81]) *Codd.*: nudissime, *sed a rubr. in marg.* mundissime *cor. N.* — [82]) *Codd.*: generativam *A*; regilativam *M.* — [83]) *Codd.*: *post* ibi *CG*; ibi eciam fuit *P.* — [84]) *Codd.*: et ffructus *B.* — [85]) *Codd.*: *post* fuit *AG.* — [86]) *Codd.*: sunt *AN.* — [87]) *Codd.*: apostoli *GM.* — [88]) *Codd.*: *om. EN* — [89]) *Codd.*: Jesum *O.* — [90]) *Codd.*: *om. F.* — [91]) *E*; *om. codd.* — [92]) *Codd.*: deum *F.* — [93]) *Codd.*: *om. P.* — [94]) *Codd.*: preparabat *A.* — [95]) *Codd.*: *om. O.* — [96]) *Codd.*: deum *Vulg.* — [97]) *Codd*: *post* Johannis *M.* — [98]) *Codd.*: ipsis *BGM*; se ipsos *I.* — [99]) *Codd.*: baptisabatur *CDGNO.* — [100]) *Codd.*: *post* illos *EKP.* — [101]) *Codd.*: *om. A.* — [102]) *Codd.*: Nichodemo *KP.* — [103]) *In Vulg.* duo versus 3us et 5us. — [104]) *AIKOP; ante add.* et *codd.* — [105]) *Codd.*: patris ∾ sancti *om. N.* — [106]) *Codd.*: eos *et* omnes *del. a rubr. P.* — [107]) *Codd.*: *om. B.* — [108]) *Codd.*: habet *BGK.* — [109]) *Codd.*: *in marg.* β^1 *B.* — [110]) *Codd.*: *post* aliquid *CN.* — [111]) *Codd.*: *male* dyafaneratis *P.*

Digitized by Google

Item, quia aqua habet vim ablutivam[112] racione humiditatis, | ideo conpetit similitudinarie[113] baptismo, in quo sordes anime abluuntur. |I 190 B

Item, quia[114] aqua habet vim refrigerativam et ideo conpetit baptismo, in quo incendium fomitis refrigeratur.

Item, quia aqua aput omnes[115] invenitur et habetur pro modico, ideo conpetit baptismo[116], quia[117] est sacramentum necessitatis.

Unde si esset in vino, vel oleo, sepe propter defectum periret homo non baptisatus. Potest autem baptismus fieri in aqua simplici frigida, vel[118] calida, munda, vel turbulenta et permixta, dum tamen mixtio[119] speciem aque non permutat[120]. De lixivio[121] autem[122] dicunt aliqui, quod non baptismus[123] fit in eo. Alii dicunt, et melius, quod potest fieri, cum[124] non[125] differat[124] specie ab alia aqua, nisi quod[126] per cineres defluit. Non autem sic est de cerevisia, de brodio carnium, sinapio[127], medone. Unde in istis currunt dubia. Ideo Scotus ponit[128] tres regulas: Prima si possibilitas adest, via tutissima est eligenda, 2ª si non[129] adest[129] possibilitas, via tutissime vie[130] est tenenda, 3ª cessante inpossibilitate[131] caute est[132] supplendum, quod inpossibilitas prohibebat. — Quid autem contingeret, si quis urina munda, estimans non urinam, hominem baptisaret, Deo huiusmodi dubia sunt comittenda, quia melius est sibi[133] comittere, quam temerarie sine scriptura divina talia diffinire[134].

---

[112]) *Codd.*: *pessime* abluti non *A.* — [113]) *Codd.*: similitudine *C.* — [114]) *Codd. om. O.* — [115]) *Codd.*: et inter omnes invenitur *add. EKP.* — [116]) *Codd.*: baptismus *A.* — [117]) *Codd.*: qui *P.* — [118]) *Codd.*: *om. EKNP.* — [119]) *Codd.*: permixtio *N.* — [120]) *Codd.*: permutatur *ABC.* — [121]) *Codd.*: lixivo *male BCDEGKM.* — [122]) *Codd.*: *om. EKNP.* — [123]) *Codd.*: *post* fit *BCEGMN.* — [124]) *Codd.*: dum non differt *O; ante add.* et *P.* — [125]) *Codd.*: *om. A.* — [126]) *Codd.*: *om. KP.* — [127]) *Codd.*: et *add. P.* — [128]) *Codd*: potuit *pessime K.* — [129]) *Codd.*: *post* possibilitas *N.* — [130]) *Codd.*: vie proxima *add. E.* [131]) *Codd*: *male* possibilitate *I.* — [132]) *Codd.*: *post* supplendum *A.* — [133]) *Codd.*: *om. L.* — [134]) *Expliciunt MS. N fol. 37ᵛ, O fol. 250ʳ.*

Digitized by Google

<Distinccio IV.>

<1.> Hic dicendum est aliquos suscipere sacramentum, et rem sacramenti . . .

|| I 190 C Ista est *distinccio 4ª* tractans de baptismo, || in quantum pertinet ad suscipientes. Et 1° continet, quod aliqui suscipiunt sacramentum et rem[1]. ut omnes parvuli et adulti, nisi enormitas vite inpediat In parvis enim fit remissio peccati originalis tantum. et donacio gracie. In adultis fit remissio[2] originalis peccati et actualis. Aliqui suscipiunt sacramentum tantum, ut ficte accedentes. Aliqui vero rem et non sacramentum, ut martires Christi et fideles contriti, ubi necessitas excludit sacramentum. Si enim parvulis non valentibus credere sufficit baptismus, multo magis sufficit[3] fides adultis volentibus, sed non valentibus baptisari.

2°, quod illud Ad Gal. 3°: »Quotquot[4] in Christo baptisati[5] »estis, Christum induistis«, potest intelligi, quod qui in Christo, i. e. in Christi conformitate, baptisantur, ut sc. moriantur vetustate peccati, sicut Christus vetustate pene, 'induunt[6]' Christum per graciam inhabitantem.

3°, quod illud Johan. 3°: »Nisi quis renatus fuerit ex aqua »et Spiritu Sancto« etc., intelligitur de illis, qui possunt et contempnunt, vel ita[7]: »Nisi quis renatus fuerit« ea regeneracione, que fit per aquam et Spiritum Sanctum, »non salvabitur«. Illa autem regeneracio non fit tantum per baptismum aque, sed per penitenciam et sangwinem.

4°, quod non tantum valet fides aliena parvulo, quantum propria adulto, quia illi non sufficit fides sine sacramento, sed isti sufficit.

5°, quod adultus per fidem et contricionem iustificatur et debito pene eterne absolvitur, et cum baptismum percipit, tunc a peccatis, que postea contraxit, mundatur, et ab exteriori satisfaccione, qua penitentes ligantur, absolvitur, et gracia et virtus in eo augetur, ut vere novus homo tunc possit dici, et fomes in eo | I 190 D debilitatur et omnia ista | cum[8] iustificacione[8] eciam prius habita. sunt res illius sacramenti, nec est mirum, si res precedit[9] aliquando sacramentum, ut in proposito iustificacio. Nam et aliquando sequitur, ut in ficto, qui recedente ficcione rem sacramenti percipit, quam ante non susceperat.

6°, quod de[10] adultis, qui digne percipiunt sacramentum, non ambigitur, quin graciam operantem et cooperantem accipiant. De parvulis autem quidam putant idem, dicunt tamen eis dari in

---

[1]) *Codd.*: sacramenti *add. A.* — [2]) *Codd.*: *om. L.* — [3]) *Codd.*: *post* fides *P.* — [4]) *Omnes codd.*: quicunque *Vulg.* — [5]) *Codd.*: *post* estis *M.* — [6]) *Codd.*: induerunt *M.* — [7]) *Codd.*: *om. P.* — [8]) *Codd.*: *post* eciam *P.* — [9]) *Codd.*: *post* aliquando *AP.* — [10]) *Codd*: *om. AF, in F* adultus.

Digitized by Google

munere, non in usu, ut cum pervenerint[11] ad etatem, ex munere sorciantur usum, nisi per liberum arbitrium usus in pecando extingwatur.

<2.> *Versus*[12]:

baptismus peccatorum remissione et gracia
D sacramentum cum re parvis et adultis
parvis[13] in fide parentum, adultis[13] in[13] fide[13] propria[13]
Contritis datur ac fictis, sine re tamen. Omnes
Induimur Christo, qui baptisamur in ipso,
solum ad signum baptismi quantum ad rem
Vel baptisati tantum, vel sanctificati,
remissionem sc.[14] spiritu[14] baptismo[14] aque[14]
Rem cum contrito tunc martir habet sine[15] signo,
ab[15] hominibus[15] malis[15]
Cum baptisari non spernit[16], sed prohibetur.
supple cum pure[15] amanti[15]
Purus amans aliquis ad baptismum venit, illi
gracia penitencia exterior, qua[18] penitentes ligantur[18]
Virtus augetur, dolor exterior removetur,
quia[17] passib corporalis manet propter[15 19] tria[15]
sc.[15 17] in[15 17] celum[15 17], sc.[15] postea[15 19] in quo quia neque dolor neque clamor[21]
Passibilis tamen est, ut eat[20], quo passio non est.

<3.> Queritur, *quid sit res sacramenti*. Sciendum secundum Thomam de Argentina articulo 1°: Quod res sacramenti aliquando accipitur large, quandoque stricte. — Primo modo res sacramenti ||| dicitur omne, quod confertur ex divina ordinacione ||| *I* homini pro tempore, quo suscipit sacramentum baptismi, sive sit *191 A* gratis[22] datum, sive[23] gratum[23] faciens; 2° modo res sacramenti dicitur solum res gratum faciens. Primo[24] accipitur in presenti res sacramenti, quia[25] ut sic, et ipse caracter dicitur res sacramenti, quem omnis homo suscipit, qui vere baptismi recipit sacramentum, ut patet infra distinccione VI^a^. — Cum igitur Magister dicit aliquos recipere sacramentum et non rem sacramenti[26], manifestum est, quod hic 2° modo accipitur res sacramenti, que est gracia gratum faciens, et ex quanti debet intelligi omnis culpe remissio, virtutum infusio tanta, quod si statim moreretur, ad vitam eternam sine purgatorio evolaret. Quod si ex scriptura probare non possumus[27], tamen sanctorum auctoritatibus in litera presentis distinccionis et alibi in multis locis conprobatur.

Item notandum, quod[28] dicitur de sacramento et re sacramenti, quod in baptismo sunt tria: Primo sacramentum tantum, ut

[11]) *Codd.*: pervenirent *P.* — [12]) *Codd.*: unde pro hiis sunt hii versus *add. E;* unde *add. P.* — [13]) *Codd.*: *om. ADGP*; parvis ∾ adultis *om. BI*; *in M in margine.* — [14]) *Codd.*: *om. AB.* — [15]) *Codd.*: *om. B.* — [16]) *Codd.*: sprevit *BF.* — [17]) *Codd.*: *om. F.* — [18]) *Codd.*: qua ∾ ligantur *om. BDF.* — [19]) *Codd.*: propter ∾ postea *om. BD.* — [20]) *Codd.*: erat *BE.* — [21]) *Codd.*: *male* timor *L; glossas prorsus om. EK.* — [22]) *Codd.*: gratum *AF.* — [23]) *Codd.*: *in M add.* sit. — [24]) *Codd.*: modo *add. E.* — [25]) *Codd.*: qua *G.* — [26]) *Codd.*: *om. E.* — [27]) *Codd.*: possis *P.* — [28]) *Codd.*: buia *DEFGP.*

Digitized by Google

elementum visibile, 2° res tantum, ut gracia curans, 3° sacramentum et res sacramenti, ut caracter cum gracia permanens. — Baptismus de re sacramenti tantum dicitur communiter, de re et sacramento dicitur proprie, de sacramento vero dicitur magis proprie, sed[29] de locione[30] magis proprie[29], de elemento autem sub tali actu dicitur maxime proprie, et secundum istas accepciones varie a doctoribus diffinitur.

<4.> *Utrum*[31] *baptismus tollit omnem culpam in baptisato*[32]*?* Dicendum, quod sic, quantum[33] in se est, nam per baptismum regeneratur in vitam spiritualem[33], ut docet Salvator Johan. 3° dicens: »Nisi quis renatus[34] fuerit denuo«, et[37] infra: »Quod natum »est ex spiritu, spiritus est«, i. e. homo natus per baptismum, ex | *I* Spiritu Sancto est spiritus, i. e. vita[38] spiritualis gracie. *191 B* Tollit ergo[35] baptismus omne peccatum, quia quod|libet contrariatur vite spirituali, tam originale, quam actuale mortale et eciam veniale, quod quamvis non tollit[36] de[37] per se vitam spiritualem, disponit tamen ad privacionem eius.

<5.> *Utrum baptismus tollit omnem penam temporalem satisfactoriam?* Dicendum, quod sic, quia passio Christi fuit sufficiens satisfaccio pro peccatis tocius humani generis, baptismus autem operatur in virtute passionis Christi et[39] ideo virtute passionis Christi[39] ab omni pena absolvitur baptisatus. Et inde[40] est, quod baptisatis non debet iniungi penitencia corporalis. Dolor tamen pro peccatis actualibus et pro peccato infidelitatis non debet prohiberi.

<6.> *Utrum baptismus in omnibus baptisatis habet*[41] *equalem effectum*? Dicendum, quod sic, quantum ad amocionem mali culpe, quantum vero ad collacionem gracie, equalem habet effectum in omnibus parvulis racione non utentibus, in quibus nullus eorum actus requiritur. In adultis autem non semper[42] habet equalem effectum quantum ad gracie collacionem, quia ille, qui cum maiori fide, maiori affectu et devocione sacramentum recipit, recipit[43] et maiorem graciam[43].

<7.> *Utrum baptismus aperiat ianuam paradisi*? Videtur, quod non, nam dicit Magister in fine huius distinccionis, quod nec[44] baptismus, nec circumcisio aditum regni nobis aperuit, sed hostia Salvatoris. Sciendum, quod apercio[45] ianue paradisi, i. e. regni celestis, est amocio inpedimenti, quod inpediebat genus humanum ab ingressu regni. Et illud inpedimentum fuit abmotum in passione

---

[29]) *Codd.*: sed ∾ proprie *om. E.* — [30]) *Codd*, *in I ex corr.*: locucione *F.* — [31]) *Incipit MS. O fol. 269v.* — [32]) *Codd.*: baptismo *P.* — [33]) *Codd.*: quantum ∾ spiritualem *om. E.* — [34]) *IO Vulg.*; natus *codd.* — [35]) *Codd.*: enim *EP.* — [36]) *Codd.*: tollat *I.* — [37]) *Codd.*: *om. I.* — [38]) *In I superscr.* — a; *omnes codd.* vite. — [39]) *Codd.*: *aberr. oculis ad alterum* Christi *P.* — [40]) *Codd.*: exinde *I.* — [41]) *Codd.*: *post* equalem *B*; habeat *C*, *post* equalem *GM.* — [42]) *Codd.*: in omnibus *add. B.* — [43]) *Codd.*: recipit ∾ graciam *om. O.* — [44]) *Codd.*: bonus *add. E.* — [45]) *Codd.*: *male* apericio *I.*

Digitized by Google

Christi[46], que fuit satisfaccio pro peccato nature humane. Baptismus autem agit in virtute passionis. Unde Deus principaliter effective aperit[47] ianuam, passio vero effective || primo instrumentaliter et bap- ||I
tismus 2° instrumentaliter. — Exemplum horum homo[7] secans; 191 C
primo[7] effective secat, non instrumentaliter, manus primo inmediate instrumentaliter, securis vero mediate instrumentaliter. Fuit autem[48] apercio[49] ianue triplex: primo quantum ad gloriam anime, et sic aperta fuit in passione; 2° quantum ad gloriam tocius hominis, et sic in resurreccione; 3° quantum ad locum glorie congruentem, et sic in ascensione. Unde baptismus instrumentaliter agit in vi passionis, resurreccionis et ascensionis. Configuratur enim baptismus Christo[50] passo propter inmersionem, Christo resurgenti[51] propter nitorem aque, Christo ascendenti[51] propter ellevacionem.

Ex hiis patet, qualiter baptismus aditum regni[52] non aperuit[9] quia non effective principaliter, nec primo effective instrumentaliter, quod[53] Magister voluit, sed aperuit instrumentaliter[54] secundario per inpedimenti remocionem (sc. peccati), quod indignos facit ad intrandum. Passio Christi aperuit quantum ad precii solucionem, quia debitores inpediebantur ad intrandum, et consequenter, ut supra, dicitur de resurreccione et ascensione[56].

<8.> *Utrum in morte Christi omnia[57] legalia[57] sunt, quoad vim suam terminata?* Magister dicit, quod sic. Et patet per b. Augustinum libro Questionum veteris et nove legis ca° 1°. Et sciendum, quod in lege veteri quatuor fuerunt, que fuerunt inpleta per mortem Christi et post mortem Christi. Erant enim ibi[58] moralia, que fuerunt inpleta per addicionem consiliorum, que deerant in lege. Et quoad illud dicit legislator[59] Matth. 5°: »Non veni solvere legem, sed adin|plere.« — Iudicialia |I
illa fuerunt inpleta et perfecta per subtraccionem eius, quod erat 191 D
inperfeccionis, sc. timoris, qui erat ibi cum iusticia. Figuralia[60] signancia rem futuram, hec fuerunt inpleta per figurate rei exhibicionem. Figuralia significancia, quid faciendum erat, hec fuerunt inpleta per revelacionem et manifestacionem. Et quoad omnia requisita, quoad satisfaccionem dixit Veritas in cruce pendens: »Consummatum est«, Johan. 19°.

<9.> *Utrum ficcio sive indisposicio inpedit[61] effectum baptismi?* Dicendum est, quod effectum, qui est gracia gratum faciens inpedit, non autem effectum, qui est caracter, dum tamen sit vo-

---

[46]) *Codd.*: *in A inepte abbreviatum* gri. — [47]) *Codd.*: apperuit *O.* — [48]) *Codd.*: enim *EP.* — [49]) *Codd.*: apparicio *I.* — [50]) *Codd.*: in *add. A.* — [51]) *Codd.*: resurgente, ascendente *A.* — [52]) *Codd.*: regnum *A* — [53]) *Codd.*: *add.* dicit, voluit *om. B* — [54]) *Codd.*: *post* secundario *D;* effective *C.* — [56]) *Explicit MS. O fol. 270r.* — [57]) *Codd.*: *post* sunt *B.* — [58]) *Codd.*: *male* mortalia ibi *L.* — [59]) *Codd.*: Salvator *A.* — [60]) *Codd.*: *add* et *B.* — [61]) *Codd.*: *I ex corr.* impediat *CGM.*

Digitized by Google

luntas aliqua recipiendi sacramentum, fit[62] autem ficcio, cum homo sine fide, vel cum proposito peccandi, vel causa avaricie, vel causa exaltacionis[63] humane, vel causa timoris[64] ad sacramentum baptismi accedit. Et est una ficcio ista: cum aliquis accedit ad sacramentum baptismi, interius autem non vult accipere baptismum, in qua homo fictor nec recipit sacramentum, nec rem sacramenti. Alia est ficcio, quoad disposicionem exteriorem, qua simulat se homo sufficienter dispositum ad suscepcionem, cum tamen interius non sit dispositus[65], quod dupliciter[65] potest contingere: uno modo, quia deficit in fide, 2°, quia intendit aliquod peccatum mortale non dimittere; et in ista ficcione recipit[66] sacramentum, sed non rem sacramenti.

<10.> *Utrum baptismus recedente ficcione habeat effectum suum?* Dicendum, quod sic, racione caracteris, qui semper manet et ad graciam disponit. Unde cessante ficcione, dum homo ad penitenciam de ficcione huiusmodi et peccato, in quo manere pro-
‖ 1 posuit, ‖ reducitur, rem sacramenti recipit. Unde Augustinus
192 A dicit et habetur in litera presenti: »Tunc baptismus valere incipit, »quando ficcio veraci confessione recessit.«

<11.> *Utrum[67] baptismus debet differri?* Dicendum, quod non, propter pueri dampnacionem evitandam; 2° propter dyaboli inpedimentorum amocionem, qui nec corporaliter nec spiritualiter potest ita nocere baptisatis, sicut nocere potest in peccato originali[68] positis[69].

<12.> *Utrum baptismus debet dari amentibus vel dormientibus?* Distingwendum est de illis, quia si sunt adulti hoc dupliciter, quia vel sunt amentes a nativitate, nec habent lucida intervalla, talibus potest dari sicut pueris et recipiunt sacramentum et rem sacramenti. Quidam autem non semper fuerunt amentes, vel habuerunt lucida intervalla; si[70] tales habuerunt propositum suscipiendi baptismum antequam amenciam incurrerunt[71], possunt baptisari et consecuntur effectum baptismi. Si vero in illo lucido intervallo contradixerunt, non debent baptisari, et si baptisantur, nichil recipiunt. Et similiter est de dormientibus distingwendum.

<13.> *Utrum[72] baptismus sanguinis similiter flaminis suppleat vicem baptismi aque.* Hic[73] sciendum est, quod triplex est baptismus sc fluminis, de quo dictum est per precedencia. Baptismus autem flaminis est iustificacio per Dei misericordiam, sive hoc fiat in utero materno, sicut legitur de Matre Christi glo-

---

[62]) *Codd.*: *in B add.* et — [63]) *Codd.*: *post* humane *BCDGM.* — [64]) *Codd.*: *male* amoris *P.* — [65]) *Codd.*: disposicio, quadrupliciter *P.* — [66]) *Codd.*: rapit *A.* — [67]) *Incipit MS. O fol. 269r.* — [68]) *Codd.*: *add.* in *B.* — [69]) *Explicit MS. O fol. 269r.* — [70]) *Codd.*: *add.* quia *A.* — [71]) *Codd.*: incurrunt *L.* — [72]) *Incipit MS. O fol. 250 .* — [73]) *Codd.*: *post* est *E.*

Digitized by Google

riosa, de Jeremia propheta et de Johanne Baptista, sive cum sanctificatur[74] vel iustificatur[74] quis in hoc mundo per Spiritus Sancti infusionem[75], qualiter sanctificati fuerunt Apostoli et alii multi sancti, sive mediante virtute penitencie iustificentur, sicut fit in conversione cuiuslibet peccatoris; omnes enim isti dicuntur[76] baptisari baptismo flaminis. Baptismus autem sangwinis est iustificacio hominis | ex forti proteccione Christi fidei, in qua homo moritur, | *I* vel mori desiderat propter Christum. Et inter istos baptismos solum *192 B* baptismus fluminis dicitur sacramentum.

Ad questionem ergo dicitur, quod tam baptismus sanguinis, quam baptismus flaminis potest supplere vicem baptismi aque, sive fluminis, quantum ad absolucionem a culpa[77] et a pena[77], non autem quantum ad supplecionem caracteris. Unde baptismus fluminis est efficacior illis duobus, quantum ad caracteris inpressionem, quantum vero ad liberacionem a malo, uterque est equalis, quia uterque solvit a pena et a culpa, quantum vero ad gracie collacionem, baptismus sangwinis est potencior[78], quia per eum gracia[79] magis habetur. Unde ista est differencia inter hos baptismos. Baptismus fluminis a tota pena liberat et a culpa et graciam et habitum infundit et caracterem inprimit Baptismus flaminis delet culpam non tantum semel, sed pluries, et habet graciam in usu, in quo consistit meritum. Baptismus sangwinis liberat ab omni temptacione et confert statim premium, quia proprium est martirum statim[80] ad gloriam evolare.

Ex hiis patet, quis sit melior baptismus inter hos baptismos, quia habent se sicut excedencia et excessa[81]. Maxime autem necessarius est baptismus flaminis[82].

---

[74]) *Codd.:* iustificatur, sanctificatur *B.* — [75]) *Codd.:* inspiracionem *P.* — [76]) *Codd.:* debent *CGM.* — [77]) *Codd.:* pena, culpa *BP.* — [78]) *Codd.:* preciosior *I.* — [79]) *Codd.:* *om. O; post* magis *M.* — [80]) *Codd.:* *om. EP.* — [81]) *Codd.:* excelsa *CGM.* — [82]) *Sic codd.:* *explicit MS. O fol. 250v.*

Digitized by Google

<Distinccio V.>

<1.> **POst hec[1] sciendum est sacramentum baptismi et a bonis et a malis ministris dari . . .**

Ista est[2] *distinccio quinta,* tractans de baptismo, quantum ad ministros ipsum conferentes, et 1° continet, quod baptismus verus datur bonis et malis, et a bonis et a malis, et eque sanctus est, et equale munus datur bonis et malis, quia non est munus ho-
‖ *I* minis, sed Dei. Et hinc solum in nomine Dei ‖ vel Christi debet
192 C baptismus[3] dari, ne servus in servo constituat spem; 2°, quod Christus potestatem baptisandi sibi retinuit et illam servis non dedit, sed ministerium[4] eius concessit; 3°, quod si in heresi quacunque, vel scismate quisquam in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti baptismum sacramenti acceperit[5], integrum sacramentum[5] accepit, debet redire in ecclesiam, non ut sacramentum accipiat, sed rem sacramenti; 4°, quod Dominus dedit servis potestatem creatam dimittendi peccata ministerialiter et potestatem consanctificandi, quia Dominus dimittit peccata effective principaliter et sanctificat, sed minister instrumentaliter.

<2.> Unde pro illis sunt aliqui *versus*[6]:

ipsum baptismum remissio peccati
supple: cum cathecuminus i.[7] e.[7] aque[7] precedit[2] et gracia
E baptisatur iustus, signumque preit res,
quia baptismum ficte suscepit
fictus de ficcione sua et peccato alio in remissionem peccatorum sequitur
Sed si conteritur, in ficto res comitatur.
habitum et sic gracie parwulis baptismus confert usque ad etatem racionis
Munus virtutum pueris baptisma dat usum,
usus si non peccatis novis
Differt, qui sequitur, nisi culpis[8] prepediatur
sacramentum et vis sacramenti bono[9]
Ast in baptismo simul ambo dantur adulto.
quoad caracterem quia non est hominis mala vel bona
Et vim baptismi non mutat vita ministri.
homini quia ministerium servis dedit et sibi potestatem retinuit
Nulli dat Christus, ut sit baptismus[10] in eius
Nomine, ne servus in servo constituat spem.
Christus ministris cum Deo sanctificare populum ministerialiter[12]
Hic dedit, ymmo[11] dare potuit consanctificare.

<3.> Dubitatur, *utrum malus minister possit*[13] *baptisare.* Et Magister dicit, quod sic. Sciendum[14], quod quedam sunt

---

[1]) *Lomb. I; male* hoc *Codd.* — [2]) *Codd.*: *om. A.* — [3]) *Codd.*: *om. B.* — [4]) *Codd.*: misterium *A.* — [5]) *Codd.*: *aberrans oculis ad* accepit *P.* — [6]) *Codd.*: *in B add.* et hii sunt huius distinccionis iuxta istam divisionem. — [7]) *Codd.*: *om. ABCDFGM.* — [8]) *Codd.*: culpa *B.* — [9]) *Codd.*: *om. O.* — [10]) *Codd.*: baptisatus *B.* — [11]) *Codd.*: *superscr.* certe *P.* — [12]) *Codd.*: ministeria lucri *K.* — [13]) *Codd.*: posset *E.* — [14]) *Incipit MS. N fol. 38r.*

Digitized by Google

de essencia sacramenti, quedam vero | ad solempnitatem, sive de- | *I*
corem pertinent sacramenti[15]. Que sunt de essencia baptismi[16], *193 D*
dictum est in[17] distinccione[17] 3ª. De solempnitate sive decore
baptismi[18] sunt VIII:

Sal, oleum, crisma, cereus crismale, saliva,
Flatus; virtutem baptismatis ista figurant.
Hec cum patrinis non iuvant[19] esse[20], sed ornant.

Conpatres ergo et bonitas ministri non[15] sunt de necessitate sive de essencia baptismi, ideo potest malus minister baptisare[21]. Sed contra hoc obicitur sic: »Nemo potest duobus dominis servire«, dicit Veritas Matth 6°. Sed malus presbiter, sive minister, est servus diaboli, ergo non potest malus presbiter esse verus minister baptismi, quia tunc esset servus Dei, si esset minister verus baptismi.

Item: non potest malus minister bona loqui, ergo a maiori, nec potest bona facere, et per consequens nec baptisare; consequencia nota est, et antecedens patet per illud Salvatoris Matth. 12°[22]: »Quomodo potestis bona loqui: cum sitis mali? ex habundancia »enim cordis os loquitur: Bonus homo de bono thezauro profert »bona: et[23] malus homo de malo thezauro profert mala[23]«, et quoad consequens illatum, dicit Veritas Matth. 7°: »Non potest arbor »mala bonos[24] fructus facere[25].«

Item: cum baptisare est sanctificare[26], et non potest malus presbiter hominem sanctificare, ergo[27] nec baptisare[27]; consequencia nota est, et maior patet ex eo, quod baptisare est peccata remittere[28] et graciam conferre, sicut baptisari est[29] a peccato absolvi et gracia indui; sed minor probatur per dictum b. Gregorii, qui dicit et ponitur 1ª questione 1ª: »Qui sacros ordines vendunt, sacer- »dotes esse ||| non possunt. Unde scriptum est: Anathema danti[30] ||| *I*
»et anathema accipienti[30]. Hoc est symoniaca heresis«, et subdit *193 A*
ad propositum: »Quomodo ergo, si anathema sunt et sancti non »sunt, sanctificare alios possunt? Et cum in Christi corpore non »sunt, quomodo Christi[31] corpus tradere vel accipere possunt? »Qui maledictus est[32], benedicere quomodo potest? Item qui macu- »latus est[32], quomodo alium mundare potest?«

Item[33] Alanus in Probleumatibus:

Restat, ut illa manus primo perpulcre lavetur,
Qua quis presumit vasa lavare Dei.
Munda manus mundum vas, quod lavat, efficit, atque
Sordida sordidius, quam fuit ante, facit.

---

[15]) *Codd.*: *om. N.* — [16]) *Codd.*: *add* sacramenti *N*; *male* baptismo *A.* — [17]) *Codd.*: *om. et* ante *add N.* — [18]) *Codd.*: sacramenti *E, om IN.* — [19]) *Codd.*: mutant *L.* — [20]) *Codd.*: *post* esse *L.* — [21]) *Explicit MS. N fol. 38v.* — [22]) *Codd.*: 12° *I, male* 22° *A.* — [23]) *Codd.*: et ∾ mala *om. B.* — [24]) *Codd.*: *post* fructus *C.* — [25]) *Codd.*: ferre *A* — [26]) *Codd.*: fructificare *G.* — [27]) *Codd.*: ergo ∾ baptisare *repet. A.* — [28]) *Codd.*: dimittere *B.* — [29]) *Codd.*: *post* peccato *B.* — [30]) *Codd.*: *male* dandi, accipiendi *D.* - [31]) *Codd.*: *post* corpus *AB.* — [32]) *Codd.*: *aberrans oculis ad alterum* est *om. P.* — [33]) *Codd.*: unde *BCG; om. DEFLP.*

Digitized by Google

Item: materia indebita et forma indebita evacuant sacramentum baptismi, ut dictum est supra, ergo et minister indebitus; consequencia videtur tenere ex hoc, quod non minus requiritur ad baptismum minister, quam materia vel forma, sed manifestum est, quod malus homo est indebitus minister, cum ait Augustinus: »Quod iustos oportet esse tanti <sacramenti>[34] ministros.«

Item: membrum mortuum[35] aliis non potest influere vitam, cum nichil dat, quod non habet, dicit Philosophus 2° Elencorum; sed malus minister est membrum ecclesie mortuum secundum temporalem presentem maliciam, et per sacramentum baptismi vita gracie baptisatis[36] influitur, ergo non potest malus minister baptisare.

Ad tria prima dicitur, quod non bene[37] potest servus duobus dominis servire, non bene possunt bona loqui, cum sint mali et[38] iterum non bene sanctificare, nec bene corpus Christi tradere, nec accipere, nec bene benedicere possunt mali[38], cum ad bene faciendum illa requiritur vita sancta.

| *I* *193 B* Ad 4um dicitur, quod ille, qui maculatus est, potest | alium mundare, non propria virtute. Ipse enim facit ministerium, quo divina virtus, que est primum agens omnipotens, mundat baptismum.

Ad 5um dicitur, quod dupliciter potest dici debitum: Uno modo debitum necessitatis, alio modo debitum congruencie, 1° modo aqua eciam, si inmunda sit, est debita materia. Nam in necessitate eciam aqua turbida, inmunda vel[39] fetida sufficit ad baptismum, non est[40] tamen debita materia, loquendo de debito congruencie. Ad reverenciam enim sacramenti decens et congruum est, quod pro eius materia aqua munda capiatur. Sic in proposito, licet malus minister non sit debitus minister, loquendo[41] de debito congruencie, pro necessitate tamen sufficit.

Ad 6um dicendum est, quod non est simile de membro corporali et membro ecclesie, quoad vite spiritualis inmissionem, quia quamvis a corde animalis non derivetur[42] spiritus[42] vitalis[42] ad membra remociora, nisi transeant per membra propinquiora, tamen graciam, quam dat Deus in baptismo baptisato vivificando ipsum, non transit per ipsum ministrum, sed inmediate causatur a Deo in ipso baptisato ex eo, quod vita, que est Deus, est presens ipsi baptisato. Quamvis ergo minister baptisans sit membrum aridum, tamen vita spiritualis transit a Deo in ipsum baptisatum.

<5.> *Utrum*[43] *malus sacerdos peccat*[44] *baptisando?* Dicendum, si baptisat cum solempnitate tamquam minister ecclesie, peccat mortaliter. Si autem non[45] tamquam minister, inminente[46] neces-

---

[34]) *E ex corr.; omnes codd. male* servi. — [35]) *Codd.:* morbidum *E.* — [36]) *Codd.:* baptisantis *ABCD.* — [37]) *Codd.:* *post* potest *CG.* — [38]) *Codd.:* et ∾ mali *om. M.* — [39]) *Codd.:* et *D*: *om. A.* — [40]) *Codd.:* *post* tamen *CGM* — [41]) *Codd.:* loquens *P.* — [42]) *I;* deriventur spiritus vitales *Codd.* — [43]) *Incipit MS. N fol. 37v* — [44]) *Codd.:* *add.* in *EF.* — [45]) *Codd.:* *post* tamquam *I.*

Digitized by Google

sitate[46], sed tamquam persona privata, sicut unus laicus baptisat, tunc videtur, quod non peccat mortaliter.

<6> *Utrum ille, qui petit baptismum a malo sacerdote, in*[47] *hoc*[47] *peccat?* Dicendum, quod non, quia ille, qui petit, non est certus de malicia sacerdotis[48], nisi ex continuata malicia experta fiat vehemens || coniectura. Sacerdos enim malus potest subito[49] esse bonus, et e contra[50]. *|| I 193 C*

<7.> *Utrum diabolus apparens in specie humana potest baptisare?* Dicendum cercius, quod non. Racio est, quia potestas baptisandi concessa est hominibus, qui conveniunt in natura assumpta, cum Verbo incarnato, a quo sacramenta originaliter fluxerunt[51]. Unde si diabolus baptisaret[51], aliquando baptisandus[52] esset, quia non est verisimile, quod diabolus baptisare intenderet, et quod[53] tantum bonum homini procuraret. Si autem angelus bonus baptisaret, non esset rebaptisandus talis homo. Angelus enim bonus non baptisaret, nisi ex divino precepto, Deus autem posset[54] dare potestatem baptisandi, quia potestatem suam non alligavit sacramentis, ut dicitur in precedenti distinccione in textu. Et pari racione nec ministris, ac tamen tantum hominibus datum est ministerium baptisandi.

<8.> *Utrum Christus, secundum quod homo, habuit potestatem dimittendi peccata?* Sciendum, quod[55] potestas dimittendi peccata[55] triplex est, sc. auctoritatis prime, et hec soli Deo conpetit. Alia est potestas ministerii, et hec conpetit illis, qui sacramenta dispensant. Alia est quasi media inter has duas, que conpetit Christo, in quantum homo, sc. potestas excellencie. Illa autem excellencia habet attendi quantum ad tria: 1°, quod merito Christi primo et precipue et non merito alicuius alterius sacramenta habent efficaciam. 2um est, quod Christus potest conferre effectum sacramentorum sine sacramentis, tamquam dominus sacramentorum, 3um est, quia ad invocacionem nominis Christi dabatur remissio peccatorum in primitiva ecclesia[56], non autem ad invocacionem alicuius alterius

Ad questionem primo dicitur, quod Christus, secundum quod homo, non habuit potestatem dimittendi peccata; patet, quia Christus, secundum quod homo, | non potest, nec potuit dare Spiritum Sanctum, igitur nec habuit, nec habere potuit potestatem dimittendi peccata; consequencia tenet, quia par est potestas auctoritative peccata remittere et Spiritum Sanctum dare; et[57] antecedens probatur, quia nullus potest dare Spiritum Sanctum, nisi a quo procedit Spiritus Sanctus, sed a Christo, secundum quod homo, non procedit Spiritus Sanctus, ergo minor vera. Et probacio 2e partis est dictum *| I 193 D*

---

[46]) *In I in margine.* — [47]) *Codd.*: *post* peccat *BN.* — [48]) *Codd.*: sun *N.* — [49]) *Codd.*: *post* esse *N.* — [50]) *Explicit MS N fol. 37v.* — [51]) *In I* fluxerunt ∾ baptisaret *in marg.* — [52]) *Codd.*: rebaptisandus *ex corr. A.* — [53]) *Codd.*: quia *ABCD.* — [54]) *Codd.*: *post* dare *B.* — [55]) *Codd.*: quod ∾ peccata *om. A, in E tantum* peccata *om.* — [56]) *Codd.*: *om. I.* — [57]) *Codd.*: *om. B.*

Digitized by Google

Augustini et sic conclusionis, qui dicit 15° De Trinitate, ca° 26° ex probacionibus sic inferens: »Quomodo ergo Deus non »est, qui dat Spiritum Sanctum, ymmo quantus Deus est, qui dat »Deum, neque enim aliquis discipulorum eius dedit Spiritum »Sanctum, orabant quippe, ut veniret in eos, quibus manus in- »ponebant, non[58] ipsi eum dabant[58], quem morem in suis prepositis »et nunc servat ecclesia.« Et infra dicit: »Jesus Spiritum Sanctum »non solum dedit, ut Deus, sed eciam accepit, ut homo, propterea »dictus est plenus Spiritu et gracia« Hec Augustinus.

Ex quo sequitur, quod nulli ministri ecclesie possunt dare Spiritum Sanctum auctoritative. —

<9.> *De remissione peccatorum* dicitur infra distinccione 18ª. Et notandum, quod potestas dimittendi peccata uactoritatis est potestas, qua aliquis[59] agit sic, quod nullius superioris innititur potestati. Sed potestas excellencie est potestas[60], qua aliquis[59] agit, vel potest agere, quod quamvis innititur[61] potestati alicuius superioris, tamen usus illius potestatis convenit sibi cum quadam prerogativa respectu ceterorum, quibus eadem potestas aliquo modo dicitur convenire. Sed potestas ministerii dicitur potestas, qua quis disponit ad effectum principalis agentis, non ex proprio suo[62] merito, sed ex eo, quod aliquid institutum a principali facit, quo
|| *I* facto sequitur || effectus principalis agentis. Hec secundum Tho-
194 A mam de Argentina.

Ex hiis patet, quod nulla pura creatura potest dare Spiritum Sanctum, similiter nec auctoritative remittere peccatum, sicut nec potest creare, eo quod non minoris potencie est recreare, quam creare; sed ex dimissione peccati recreatur anima in nova vita. Et de isto patet circa 2um questione 1ª, distinccione 1ª et questione principii in secundum, ubi dictum est, quod Deus potenciam creandi comunicare non potest creature, cum creare sit infinite potencie, cum[63] creare sit de nichilo in effectum preter Deum[60] aliquid facere, Deus autem non pure[64] creature[64] potest communicare infinitam potenciam, cum ipsa sit finite essencie[65]. Unde Magister dicens in presenti distinccione, quod posset Deus per aliquem creare aliqua, non per eum tamquam auctorem, sed ministrum, cum quo et in quo operaretur; non tenetur comuniter, sed Magister pulcre pro sua excusacione concludit distinccionem istam, sic dicens: »Si quis hoc (sc. quod Deus potuit dare servo suo potestatem dimittendi peccata) melius aperire poterit, non invideo.« — Ecce ven. Magister noluit invidere, si quis potuisset audientibus intelligenciam aperire[66].

---

[58]) *Codd.*: non ∾ dabant *om. E.* — [59]) *Codd.*: quis *B.* — [60]) *Codd.*: *om A* — [61]) *Codd.*: inuitatur *P.* — [62]) *Codd.*: *post* merito *P.* — [63]) *Codd.*: cum eciam *D.* — [64]) *I*: *post* potest *Codd.* — [65]) *Codd.*: potencie *I.* — [66]) *Codd.*: maria hilf *add. I.*

Digitized by Google

<Distinccio VI.>

<1.> **NUnc[1] quibus liceat baptisare[2], addamus . . .**

Ista est[1] *distinccio 6ª*, tractans de baptismi usu congruo, que primo continet, quod sacramentum baptismi potest dari a quolibet homine, sed a solis sacerdotibus debet[3] dari, nisi necessitas cogat; 2° quod baptisati ab hereticis in forma ecclesie non sunt rebaptisandi, quia verum | baptismum acceperunt. Si autem extra | *I* ecclesiam baptisarent, vere baptisati non essent; 3°, quod, licet, *194 B* qui baptisatur, ter inmergatur propter misterium[4] Trinitatis, tamen unus baptismus reputatur; 4° quod nullus in materno utero baptisari potest, eciam si mater baptisaretur, quia qui natus non est secundum Adam, secundum Christum non potest renasci. Quod si obiciatur de Johanne Baptista, de Jeremia et Jacob, dicimus eos preter legem comunem[5] in utero iustificatos et gracia preventos dimissis peccatis omnibus; 5° quod si quis baptisans non introducens heresim, vel errorem, sed pro sola ignorancia racione locucionis corrupte profert verba dicens: »Ego baptiso[6] te in nomine »patria[7] et filia et spiritu sancta«, baptisatus est; 6°, quod illi sunt baptisandi, de quibus nulla constant iudicia, quod fuerint baptisati; 7°, quod, si aliquis iocando mergatur in aqua in nomine Trinitatis, non est baptisatus, quia non intencione baptismi illud[8] geritur; 8° quod si quis parvulos ad baptismum[9] ferat[9] non ea intencione, ut regenerentur, sed ut remedium temporale recipiant[10], non minus regenera[re]ntur[11]. Et communiter agitur de tempore baptismi, de confessione fidei ipsius, qui debet baptisari, deinde de cathetismo[12] et exorcismo. Exorcismus[5] grece est adiuracio latine, et cathetismus, i. e. instruccio; debet enim diabolus adiurari et baptisandus symbolo informari, ut virtus adversarii pellatur. Deinde[13] ostenditur[14], quod[15] exorcismus et cathetismus sunt magis[14] sacramentalia, quam sacramenta, et quod neo||phitus, i. e. no- || *I* vicius[16] et rudis in fide dicitur. Et ultimo[15], quod exorcismus et *194 C* cathetismus precedunt baptismum non sic, quod non[17] possit[17] sine eis fieri baptismus, sed quod baptisandus in fide instruatur et sciat[18], cui debitor fiat deinceps et ut in eo potestas diaboli minuatur.

<2.> Super primis dictis aliquibus sunt[19] hii *versus*:

---

[1]) *Inc. MS. N fol. 38v* Nunc ∾ est. — [2]) *Codd.*: baptisari *P.* — [3]) *Codd.*: *post* dari *B.* — [4]) *Codd.*: *male* ministerium *D.* — [5]) *Codd.*: *om. A.* — [6]) *Codd.*: *post* te *BCG.* — [7]) *In D ante add.* ego baptiso te in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti vel sic. — [8]) *Codd.*: id *CL.* — [9]) *Codd.*: baptisandum gerat *L.* — [10]) *Codd.*: accipiant *EP.* — [11]) *I*: regenerantur *codd.* — [12]) *Codd.*: chathetismo *I.* — [13]) *I*; demum *Codd.* — [14]) *Codd.*: ostenditur ∽ magis *om. L.* — [15]) *Codd.*: ut *M*; quod ∾ ultimo *om. G.* — [16]) *Codd.*: novicia *B.* — [17]) *Codd.*: non posset *post* eis *P.* — [18]) *Codd.*: sciatur *P.* — [19]) *Codd.*: *post* hii *B*; sunt pro hiis dictis sunt *add. L.*

Digitized by Google

F nisi mors instet, nullus[20] nisi presbiteri dent
sc baptismus[21]
Baptismum. Sane datus non est iterandus.
ex utero
Nemo nisi natus quit per baptisma renasci.
sacerdos fiat
Corrumpens verba, si non intencio prava,
illam diccionem illa diccione
Vere baptisat, patriam si pro patre dicat.
puero
Baptismus detur, cum non datus esse putatur.
baptismum,
Quem ludendo datum penitus iudico fore cassum.
si non est necessitas vel periculum
In penthecoste baptisa, vespere pasce.
Vir baptisandus se credere profiteatur,
infans ad fidem
Parvus seu mutus alio spondente ligatur.
adiuracio a baptisato[22] instruccio
Hinc exorcismus hostem fugat et cathetismus
sc. baptisandum[23] fidei exortisatos[24]
Instruit articulo, post baptismus lavat ipsos.

<3.> *Utrum[25] pueri existentes in utero materno possunt[26] baptisari?* Magister dicit, quod non, sed advertendum est, quod, ut dictum est[27], triplex[28] est baptismus: fluminis[29], flaminis et | *I* sangwinis. Et iuxta hoc potest dici, quod | puer in utero materno *194 D* potest baptisari baptismo flaminis. Sed contra hoc sunt doctores quidam dicentes, quod non, eo quod puer tunc non habet usum liberi arbitrii, quod necessario ad hoc requiritur, quod aliquis baptisetur baptismo flaminis.

Pro quo sciendum, quod dupliciter potest quis baptisari baptismo flaminis. Uno modo, cum veram[30] habet contricionem de omnibus peccatis. Alio modo, cum ad liberalitatem[31] eximiam per Sancti Spiritus infusionem peccatum originale dimittitur, et gracia infunditur et[32] sic anima sanctificatur[32]; primo modo requiritur usus[21] liberi arbitrii; 2° modo non, sicut patet de Jeremia, Johanne Baptista et Virgine gloriosa, qui sunt prius sanctificati, quam ex utero nati. Et[33] patet, quod[34] dictum doctorum dicencium[35] universaliter, quod non potest quis in matris utero baptisari, est insufficiens.

2ª conclusio, quod puer existens adhuc in utero potest baptisari baptismo sangwinis; patet, quia potest contingere,

[20]) *Codd*: ullus *errore I.* — [21]) *Codd.*: *om. P.* — [22]) *Codd.*: a baptismo *B om. P.* — [23]) *Codd.*: *om. B.* — [24]) *Glossas prorsus om. DEK.* — [25]) *Incipit MS. O fol. 268v.* — [26]) *Codd.*: possint *ACDEFKMP.* — [27]) *Codd.*: *add.* superius *P.* — [28]) *Codd.*: *ante add.* quod *CEGM.* — [29]) *Codd.*: *add.* sc. *CM.* — [30]) *Codd.*: *post* veram *B.* — [31]) *Codd.*: libertatem *BE.* — [32]) *Codd.*: et ∾ sanctificatur *om. P.* — [33]) *Codd.*: *om. G.* — [34]) *Codd.*: *om. CGMO.* — [35]) *Codd.*: *ex corr. I; post* universaliter *A.*

Digitized by Google

quod mulier sancta exponat[36] se ad mortem pro fide Jesu Christi, habens eciam intencionem, quod vult et se et puerum in utero morti[37] tradere[37] pro nomine Jesu Christi, quo[38] dato ipsa foret martir cum parvulo[38]. Similiter potest contingere, quod pagani habentes potenciam[39] preciperent[40] omnes mulieres pregnantes opprimere, ne multiplicarentur Christiani; sed quid prohibet[41] sic[41] pacientes[42] pro Christo fieri martires, cum parvuli occisi nondum Christo passo, carentes usu racionis sunt effecti martires Jesu Christi, dato eciam, quod aliqui eorum non fuissent circumcisi.

3ª conclusio: puer[43] permanens[44] in utero materno non potest baptisari baptismo fluminis, quia baptismus fluminis confertur per ministros ecclesie, ‖ vel per illos[45], qui in necessitate ‖ *I* vicem eorum obtinent. Puer autem existens in[46] utero non potest *195 A* subici operacioni eorum, ideo baptisari non potest[46]. Si tamen[47] caput pueri extra appareret[48] et timeretur de periculo mortis, posset caput[49] aspergi[49] aqua cum invocacione debita, et esset puer baptisatus, ut dicunt aliqui propter hoc, quod caput est principalis[50] pars hominis, in quo maxime manifestantur anime operaciones. Secus autem est de aliis membris, ut de manu vel pede, ac tamen non noceret, si aspergeretur aqua, quia divina misericordia non est artanda[51]. Si puer[52] tamen mortem evadet[53], tunc deberet[53] baptisari sub condicione.

<4.> *Utrum sanctificati in utero debent baptisari?* Dicendum est[55], quod sic, ut sc. acquirant caracterem, quo anumerentur populo Dei et eciam propter bonum obediencie; preceptum enim de baptismo est generale, ad quod singuli obligantur.

<5.> *Utrum baptismus debeat iterari?* Dicendum, quod non, quia est contra peccatum originale, quod nunquam iteratur. 2° quia Apostolus Roman. 6° dicit: »Quicunque baptisati »sumus[54] in Christo Jesu, in morte ipsius baptisati sumus? Consepulti »enim sumus cum illo per baptismum in morte, ut quomodo Christus »surrexit a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vite »ambulemus.« Et infra: »Qui enim mortuus est peccato, iusti»ficatus est a peccato.« Ubi innuit Apostolus, quod sicut Christus semel mortuus est, sic per baptismum homo semel iustificatus mortuus est peccato, et debet in novitate vite[55] continue ambulare. Et sicut Christus mortuus est | peccato[56] semel corporaliter pro | *I* toto peccato mundi tollendo, sic eternaliter in post mortuus est *195 B*

---

[36]) *Codd.*: exponeret *E.* — [37]) *Codd.*; mortificare *G.* — [38]) *Codd.*: quo ∾ parwulo *om. E.* — [39]) *Codd.*: *male abbrev.* penitenciam *G.* — [40]) *Codd.*: perciperent *A.* — [41]) *Codd.*: prohiberet sic *E.* — [42]) *Codd.*: facientes *F.* — [43]) *Incipit MS. N fol. 37ᵛ glossa.* — [44]) *I*: manens *codd.* — [45]) *Codd.*: eos *A.* — [46]) *Codd.*: *om. A.* — [47]) *Codd.*: tantum *AO.* — [48]) *Codd.*: appareat *O*; apparetur *P.* — [49]) *Codd.*: aqua aspergi caput *C.* — [50]) *Codd.*: *post* pars *BDEFNOP.* — [51]) *Explicit MS. N fol. 37ᵛ*; *Codd.*: coartanda *N.* — [52]) *I*: *post* tamen *codd.*; evaderet *P.* — [53]) *Codd*: debet *CGMO; ex corr. B.* — [54]) *Codd.*: fuimus *P.* — [55]) *Codd.*: *om. I.* — [56]) *Codd.*: *om. EO.*

Digitized by Google

peccato, cum nunquam peccare potuit, sic[57] nec mori divinitus, sic homo baptisatus semel per baptismum liberatus, nunquam debet peccare. Et sicut Christus semel mortuus per gloriam[58] resurrexit Patris numquam moriturus, sic homo surgens per baptismum in vitam gracie nunquam est rebaptisandus.

3° baptismus non debet iterari, quia inprimit caracterem indelibilem[59]. Et notandum secundum Thomam de Argentina, quod caracter est quedam indelibilis entitas, quam[55] homo consequitur, quando suscipit sacramentum ecclesie, quod non licet iterare, sicut est sacramentum baptismi, confirmacionis et ordinis, quia si talia sacramenta, que non licet iterare, non derelinquerent aliquem effectum indelibilem in suscipiente illa sacramenta, tunc per talium sacramentorum suscepcionem non maneret perpetua distinccio eius, qui talia sacramenta suscipit ab illis, qui illa sacramenta non susceperunt — Et quia multe sunt opiniones de caractere contrarie, una dicens, quod caracter nichil est[60] reale, alia, quod caracter est signum, quod nichil addit supra potencias anime, quod sit aliquid absolutum, sicut nec significacio in circulo, sed fundatur[61] super nudas potencias anime; alia dicit, quod caracter est relacio sive quedam qualitas, que est sicut[62] disposicio ad recipiendum lumen gracie; alia dicit, quod caracter, cum sit in anima et sit quedam qualitas spiritualis, quod[63] est habitus, nec passio, nec
‖ 1 potencia. — Et pensa, quod caracter est ‖ habitus, prout habitus ca-
195 C pitur large, et caracter eciam dicitur[64] disposicio, quia disponit ad perfeccionem gracie. Istas opiniones recitat Bonaventura[65] super presenti[60] distinccione questione 1ª. Et quia sunt brigose[66] et non multum utilitatis afferunt, igitur in pace requiescant

<6.> *Utrum diffinicio caracteris, quam ponit S. Dyonisius, sit bona*, sc. ista: »Caracter est signum sanctum comunionis fidei et sancte ordinacionis accedenti »datum a[67] yerarcha[67]. — In ista diffinicione notatur causa formalis, cum dicitur 'signum', causa materialis, cum dicitur 'accedenti', habet enim materiam, in qua tantum, causa efficiens ibi 'datum a yerarcha', i. e. a sacerdote, vel ministro ecclesie, causa finalis ibi 'sanctum'. Ad hoc enim caracter inprimitur, ut homo sanctificetur. Quantum vero ad potenciam participandi accionem yerarchicam, i.[68] e.[68] ecclesiasticam[68], dicitur 'comunionis fidei', quia[69] caracter dat potenciam ad comunicandum sacramentis fidelium; quantum ad ordinacionem membrorum[70], ad invicem, dicit 'sancte ordinacionis[71]'.

---

[57]) *Codd.*: sicut *E.* — [58]) *Codd.*: *corr manu posteriori F*; graciam *EOP.* — [59]) *Explicit MS. O fol. 269r et incipit fol. 267v.* — [60]) *Codd.*: *om. O.* — [61]) *Codd.*: *abbrev. om. A.* — [62]) *Codd.*: quedam *O.* — [63]) *Codd.*: que *O.* — [64]) *I*: *om.*, *sed add.* est *codd.* — [65]) *Codd.*: bona ventura *CGL.* — [66]) *Codd.*: brigosa *CG*; *pessime* brigo se *A.* — [67]) *Codd.*: in yerarchia *L.* — [68]) *Codd.*: et ecclesiam *O* — [69]) *Codd.*: quod *E.* — [70]) *Codd.*: *add.* fidelium *O.* — [71]) *Explicit MS. O fol. 267v*

Digitized by Google

Aliam diffinicionem ponit s. Thomas questione 3ª, articulo 3°, quam dimitto.

Sed[72] videtur sacerdoti melius, quod sciat[73] circa sacramentum baptismi[74], quid operatur applicando sal, oleum, crisma, salivam et ungendo puerum. Unde sciendum, quod exsufflatur ad hoc. 5
ut[75] virtus dyaboli expellatur, 2° signum crucis fit in pectore et in fronte[75], ut demon cognoscat se expellendum, tam in occulto cordis, quam in aperto confessionis, 3° sal in ore ponitur, ut significetur, quod per baptismum sapor sapiencie preparatur, et[76] fetor fomitis restringitur[77], 4° fit linicio aurium | et narium[78] cum sputo, | I
ut significetur gracia ad discernendum et ad obediendum; 5° fit 195 D
inunccio in pectore et in spatulis, ut significetur gracia ad Deum amandum et eius onera portanda[38]; 6° post baptismum fit inunccio crismatis in vertice[79], ut significetur apercio mentis inputribilis ad contemplandum eterna. Crisma enim conficitur ex oleo lucente 15
et balsamo conservante; 7° vestitur vestimento mundo et albo, ut significetur candor innocencie et stola resurreccionis; 8° ponitur cereus in manibus, ut sit[80] lucerna pedibus eius verbum Domini et lumen semitis[81] eius. Sed quare non inungitur lingwa, sicut aures et nares? Ad hoc respondet Ambrosius in libro De sacramentis, dicens: »Propter gloriam operis et muneris non 20
»os tangit episcopus, vel sacerdos«, quasi diceret, hoc organum (sc.[82] lingwe) relinquit[83] disponendum auctoritati superioris, sc. quia Deum predicare non est omnibus, sed est donum speciale, ut dicitur 1ª Cor. 12°. Sed audire verbum Domini et illi obedire est omnibus 25
commune[84], qui volunt accipere. — Ecce hii effectus per signa baptismatis designantur.

<7.> Queritur per Magistrum in litera, ex quo sensu pro[85] parvulo[85] dicat patrinus Credo. Respondetur, quod sensus est Credo, i. e. sacramentum fidei presto sum suscipere, ut ait 30
Augustinus, ut cum ad debitam etatem veniam, fidei consenciam[86]; vel si pro se patrinus respondeat, tunc sensus[87] est: Credo, i. e. operam dabo, quod credat et hoc facere tenetur, maxime si parentes negligentes fuerint vel suspecti[88]. Et potest istis modis exponi Credo, i. e. corde Deo assencio; 2° Credo, 35
i. e. ad credendum obligo et istum crediturum promitto; 3° Credo |||, ||| I
i. e. sacramentum fidei suscipio, 4° Credo, i. e. credere sum 196 A
presto, 5° Credo, i. e. fidem habeo.

---

[72]) *Incipit MS. O fol. 268r.* — [73]) *Incipit MS. N fol. 38v ibidem add.* sacerdos. — [74]) *Codd.*: baptismum *I.* — [75]) *Codd.*: quod *BC;* ut ∾ fronte *in marg. N.* — [76]) *Codd.*: ut *G.* — [77]) *Codd.*: restringatur *N.* — [78]) *Codd.*: manuum *add. N.* — [79]) *Codd.: inepte* virtute *G.* — [80]) *Codd.*: *post* eius *O.* — [81]) *Codd.*: *add.* pedibus *N.* — [82]) *Codd.*: *post* lingwe *BN.* — [83]) *Codd.*: reliquit *EN.* — [84]) *Codd.*: obedire *P.* — [85]) *Codd.*: *post* patrinus *P.* — [86]) *Codd.*: constanciam *P.* — [87]) *Codd.*: *post* est *CGN.* — [88]) *Explicit MS. N fol. 38r.*

Digitized by Google

<8.> De[89] exorcismo, qui est adiuracio, quo dicitur: »Exi »ab eo, spiritus[90] immunde.« Marci 5° et Luce 5°[91], quod fit, ut baptisatum dyabolus relinquat.

Versus[92]:

Crux, exorcismus, sal cum sputo, cathetismus
Sunt, ut demonium deserat hospicium[93].

Et nota tu, qui forte vocabula ignoras, quod exorcismus debet dici[94] et scribi per c et[46] non per t, sed cathetismus per t. Quidam tamen per c proferunt, nec est magna vis in vocabulo greco, quo modo Latinus proferat, dummodo significacionem non ignorat. Unde cathetismus[95] est instruccio, redargucio vel refutacio, et 1° modo capitur[96] in presenti, ad quem sensum sonat illud Ad Gal. 5°. Communicet autem is, qui cathetisatur verbo (i. e. instruitur ei), qui se (i. e. illum) cathetisat (i. e. instruit) in omnibus bonis, et patet, quod neophitus (i. e. novicius in fide) et cathecuminus (i. e. audiens et instructus in fide), debent[97] cum instructoribus suis in bonis temporalibus communicare, si isti habent et si[98] illi indigent. Hoc enim intendebat Salvator dicens instructoribus gencium, Luce 10°: »In quamcunque domum intraveritis, primum »dicite: Pax huic domui, et si fuerit ibi filius pacis, requiescet »super illum pax vestra.« Hoc quoad instructum; et sequitur quoad instructores et instructos: »In eadem domo manete edentes et »bibentes.« Hoc[55] quoad instructores, que apud illos sunt, hoc quoad instructos[99].

<Distinccio VII.>

| 1 196 B <1.> **NUnc[1] de sacramento confirmacionis | addendum est[2]...**

Ista[3] *distinccio 7ª* tractans de sacramento confirmacionis[4] 1° continet, quod sacramenti confirmacionis forma est verba[5], que episcopus dicit, cum baptisatos in frontibus ungit[6]: sc[7] hec, sc. 'Nicolae[8], signo te signo crucis, confirmo te crismate

---

[89]) *Incipit MS. N fol. 39v.* — [90]) *Codd.*: *post* immunde *N.* — [91]) *CGM* dicitur *add. Codd.* — [92]) *Codd.*: unde *add. CM.* — [93]) *Explicit MS. N fol. 39v.* — [94]) *Codd.*: scribi per c et dici non per t *P.* — [95]) *Incipit MS. N fol. 39v.* — [96]) *Codd.*: *add.* cathetismus *G.* — [97]) *Codd.*: debet *ACM.* — [98]) *Codd.*: *om. BN.* — [99]) *Codd.*: *in A add.* et tantum sit de baptismo; *Explicit MS. O fol. 268r.* — [1]) *Incipit MS. N fol. 39v.* — [2]) *In N add. e Lombardo*: de cuius virtute queri solet. Fforma enim est aperta, sc. verba, que dicit episcopus. — [3]) *Codd.*: est *add. BDGP.* — [4]) *Codd.*: *add.* que *B.* — [5]) *Codd.*: verborum *N.* — [6]) *Codd.*: sacro crismate signat *N.* — [7]) *Codd.*: *om. C.* — [8]) *Codd.*: N. *ABEP*; Wenczeslae *O.*

Digitized by Google

salutis, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti[9]'. — 2°, quod hoc sacramentum[10] non potest perfici, nisi ab episcopis[11]. — 3°, quod virtus sive effectus huius sacramenti est donacio Spiritus Sancti ad robur. — 4°, quod illud sacramentum dicitur maius baptismo racione ministri, et quia maius augmentum[12] prestat, licet baptismus ad remissionem[13] plus valeat. — 5°, quod hoc sacramentum tantum a ieiunis et ieiunis tradi debet, et quod non debet iterari sicut et baptismus.

<2.> Unde[14] *versus*:

G per pontificem signantem crismate frontem
confirmacione robur
Confirmacio fit, in qua[15] michi gracia crescit,
episcopus confirmacionem[16] baptisatus confirmacio[17]
Ieiunet dans et sumens et non iteretur.

<3.> Queritur: *quid*[18] *est*[19] *sacramentum, quod dicitur confirmacio?* Respondetur, quod est linicio crismatis hominis viatoris sub hac forma verborum: »Consigno te signo crucis, con»firmo te signo salutis in nomine Patris et Filii et »Spiritus Sancti, Amen.« — Doctor vero subtilis sic confirmacionem diffinit questione prima: »Confirmacio est unccio ho»minis viatoris, aliqualiter consencientis, vel libero arbitrio nunquam »usi, facta in fronte in figura crucis cum[20] crismate sanctificato, »et hoc a ministro ydoneo simul cum intencione debita inungente »et verba certa[21] proferente, signans efficaciter ex institucione divina »unccionem anime per graciam roborantem ad confitendum cum »constancia || fidem[22] Christi.« — Ista diffinicio est nimis longa, || 1 196 c ac tamen valet propter hoc, quia exprimit circumstancias, que currunt circa confirmacionis sacramentum, de cuius substancia sunt sex. Ex parte sacramenti duo in se[23]: sc. materia crismatis et forma verborum, que superius est expressa; duo ex parte ministri, sc. dignitas pontificalis et intencio debita; duo ex parte suscipientis, sc. frons, in quo debet fieri confirmacio, et quod confirmandus sit baptisatus.

Et sciendum, quod in isto[24] sacramento sunt tria, sicut et in aliis: Primum est tantum sacramentum, sc. crisma, 2um est res et sacramentum, sc. caracter, 3um est res tantum, sc. gracia collata ad robur pro confessione veritatis[25] fidei contra adversarios insultantes.

---

[9]) *Codd.*: *add.* Amen *in E.* — [10]) *Codd.*: *om. N.* — [11]) *Codd.*: a summis sacerdotibus *N.* — [12]) *Codd.*: *post* prestat *A.* — [13]) *Codd.*: peccatorum *add. B.* — [14]) *I; om. codd.* — [15]) *Codd.*: aqua *P.* — [16]) *Codd.*: *om B*; *super dans iter.* idem *P.* — [17]) *Codd.*: supple *add. I*; *om. BM*; *glossas prorsus om. DE.* — [18]) *Codd.*: *om. F.* — [19]) *Codd.*: sit *EP.* — [20]) *Codd.*: vel *D.* — [21]) *Codd.*: certe *EFP.* — [22]) *Codd.*: Jesu *add. A.* — [23]) *Codd.*: suo *P.* — [24]) *Codd.*: hoc *EP*; sancto *F.* — [25]) *Codd.*: *post* fidei *BFG.*

Digitized by Google

Eciam sciendum, quod unccio crismatis triplex fit in tribus sacramentis, quarum unccionum diversitas ex fine accipitur. — In baptismo fit in vertice ad signandum fidei suscepcionem, quia vertex est locus cellule racionalis. In confirmacione fit in fronte ad significandum[26] audaciam confessionis, cuius inpedimentum est timor et verecundia, que specialiter manifestantur in palore, vel rubore frontis ex propinquitate cellule ymaginarie. In ordine fit in manibus ad significandum potestatem digne tractandi sacramentum eucaristie.

Item sciendum, quod crisma, quod est[27] huius[27] sacramenti materia, conficitur ex oleo olive et balsamo, ut ostendatur, quod recipientes hoc sacramentum sint confessores fidei, habentes nitorem consciencie, quem signat oleum, et odorem bone fame, quem signat balsamus.

| I 196 D <4.> *Utrum in sacramento confirmacionis in|primitur caracter indelebilis*[28]*?* Dicitur, quod sic. Et quamvis supra dictum est de caractere, quomodo varie diffinitur, et sic indelebilis in tantum, quod, licet clericus degradaretur, vel quidcunque sibi eveniat[29], caracter semper inseparabiliter manet, et idem est iudicium de caractere inpresso[30] in baptismate[30]. Unde videtur quibusdam, quod caracter est signum insensibile, quo fidelis ab alio convivente[31] discernitur et ad speciale officium in ecclesia limitatur, et satis est ad esse talis caracteris constancia subiecti et pretericio officii preaccepti, que cum sint perpetua et indelebilia[32], caracter[32] semper manet indelebiliter[32] inpressus in anima. Baptismi enim caractere[33] fidelis ab infideli distingwitur, acsi ad Christi miliciam sit signatus. Et caractere confirmacionis distingwitur ab inconfirmato, tamquam singularius signum recipiens[34] ad exercendum Jesu[35] Christi[35] miliciam. Et caractere ordinis clericus separatur a laico, acsi ex ordinacione Christi ad officium singulare supra laicum in ecclesia sit signatus. Et patet, quod caracter ordinis presupponit caracterem baptismatis[36] et confirmacionis[36] et non e contra, quoad inesse persone eiusdem, et caracter confirmacionis presupponit caracterem baptismatis et non e contra.

<5.> *Utrum*[37] *sacerdos non episcopus potest confirmare?* Dicitur, quod sic, accepta a superiori potestate. Unde concessum fuit per b. Gregorium in scriptis[38] suis, ut Magister ponit in litera, quod episcopis absentibus presbiteri possent[39] et baptisatos crismare.

---

[26]) *Codd.*: servandam *P.* — [27]) *Codd.*: sacramenti huius est *A.* — [28]) *M*; *I inscrip.* le *ab* ι²; *semper* indelibilis *codd.*: indebilis *male A.* — [29]) *Codd.*: advenerit *E.* — [30]) *Codd.*: impressione baptismate *P.* — [31]) *Codd.*: inconfirmato *E.* — [32]) *Codd.*: indebibilia, indebiliter *A.* — [33]) *Codd.*: caracter *FG.* — [34]) *Codd.*: accipiens *B.* — [35]) *I*; *post* miliciam *codd.* — [36]) *Codd.*: confirmacionis et baptismatis *B.* — [37]) *Incipit MS. N fol. 40r.* — [38]) *Codd.*: scripturis *N.* — [39]) *Codd.*: baptisare *add. I.*

Digitized by Google

<6.> *Utrum aliquis debet*[40] *illum*[40] *tenere, qui confirmatur*[41]*?* Dicitur, quod sic, in signum, quod quasi ||| infirmus ad forti- ||| *I*
ficandum[42] recipit confirmacionis sacramentum. *197 A*

Et patet ex omnibus iam dictis, quod confirmacio est pro-
ficiencium et pugnancium cum mundo, dyabolo et carne, sicut 5
baptismus est in ecclesiam[43] intrancium. — Hec[44] sufficiant[44].

<Distinccio VIII.>

<1.> **POst sacramentum baptismi et confirmacionis sequitur eucaristie sacramentum**[1] . . .

Ista est *octava distinccio*[1], tractans de sacramento eucaristie' 10
quo nutrimur, que 1° continet, quod per baptismum mundamur'
per eucaristiam in bono consumamur. Baptismus estus viciorum
extingwit, eucaristia spiritualiter reficit. Unde excellenter eucaristia
dicitur, i. e. bona gracia, quia in hoc sacramento non modo est
augmentum virtutis et gracie, sed ille totus sumitur, qui est fons 15
et origo tocius gracie, cuius figura precessit, quando manna pluit
Deus patribus in deserto, cuius eciam sacramenti ritum Melchi-
sedech ostendit, ubi panem et vinum Abrahe obtulit, et cuius
sacramenti eciam agnus paschalis figura extitit. — 2°, quod sacra-
mentum eucaristie Dominus instituit, quando post tipicum agnum 20
corpus suum et sangwinem discipulis[2] in cena porrexit. — 3°, quod
forma huius sacramenti est, quam Dominus ibidem in cena edidit,
dicens: »Hoc est corpus meum,« et post: »Hic est sangwis meus.«
— 4°, quod celebrato tipico pascha corpus suum et sangwinem
sub specie panis et vini tradidit, ut ostenderet legis sacramenta 25
in morte sua terminari, et nove legis sacramenta substitui. —
5 , quod hoc sacramentum a ieiunis solum debet sumi, licet Do-
minus post alios cibos ipsum discipulis dederit. — 6°, quod in
hoc sacramento tria sunt: Unum, quod tantum est sacramentum,
ut species visibilis | panis et vini, alterum, quod est sacramentum | *I*
et res, ut caro Christi et sangwis, 3um res et non sacramentum, *197 B*
sc. unitas ecclesie.

<2.> Unde[3] *versus*:

---

[40]) *Codd.*: *post* tenere *N.* — [41]) *Codd.*: crismatur *N.* — [42]) *Codd.*: *male* forticandum *A.* — [43]) *Codd.*: militancium vel *add. N et explicit MS. N fol. 40r.* — [44]) *Codd.*: etc. *add. A*; Amen *add. L*; *om. BP.* — [1]) *Codd.*: *om. D.* — [2]) *Codd.*: apostolis *G.* — [3]) *Codd.*: *om. ABFG.*

Digitized by Google

in figura in figura
H mare baptisma fuit, eucaristia manna.
sacramentum illud panem et vinum
Quod plene signat, quod Melchisedech Abrahe dat.
Christi, tipico, corpus, Christi,
Cena fit ac agno datur eucaristia sumpto.
in cena dicens: »Hoc est corpus meum«
Et tunc Christus ibi dat formam conficiendi,
Monstrans, quod Christo cessent legalia passo.
isto, tempore nisi necessitas occurat
Sed, nisi ieiunus modo debet sumere nullus.
species panis et vini ecclesia fidelium
Est signum tantum panis, res sola, fideles,
corpus, Christi ipsius panis panis et corpus comunicacionis ecclesie,
Corpus res primi, signum sunt ambo secundi.

<3.> Dubitatur: *utrum sacramentum corporis et sangwinis Christi sit tantum unum.* Hic notandum est, quod sacramentum corporis Christi est species panis, et sacramentum sangwinis Christi est species vini, et aliud est sacramentum corporis Christi et aliud sangwinis Christi ex eo, quod alia materia requiritur ad sacramentum corporis Christi, quia panis, et alia materia ad sangwinem Christi, quia vinum. Similiter alia forma verborum ad sacramentum corporis Christi, quia illa »hoc enim[8] est corpus meum«, alia ad sacramentum sangwinis Christi, quia ista: »hic calix novi testa»menti[9] in meo sangwine«; et isto modo conparando illa duo sacramenta ad invicem, dicitur, quod non sunt precise unum sacramentum, sed, quia sacramentum[10] altaris dominici ex divina in-
|| *I* stitucione || deputatum est in nutricionem spiritualem, qua[11] con-
197 C servatur vita spiritualis et qua deficiente[12] deficit vita spiritualis, dicente Veritate Johan. 6°: »Nisi manducaveritis carnem filii ho»minis et biberitis eius sangwinem, non habebitis vitam in vobis. »Qui manducat meam carnem et bibit meum sangwinem, habet »vitam eternam« — igitur nutricio spiritualis sicut et corporalis aliquid requirit per modum cibi, et aliquid per modum potus, ergo ex institucione divina in hoc sacramento venerabili aliquid est per modum cibi, ut[13] sacramentum corporis Christi[13], et aliquid est per modum potus, ut sacramentum sangwinis Christi. Correspondenter in refeccione spirituali corpus Christi est cibus et sangwis potus. Unde[14] dicit Salvator Johan. 6°: »Caro mea vere est cibus »et sangwis meus vere est potus, qui manducat meam carnem »et bibit meum sangwinem, in me manet et ego in eo.« — Ecce manifeste Salvator distingwit ista duo ad invicem, sc. manduca-

---

[4]) *Codd.*: *om. I*; *super* cena *in B* Christi tantum; *super* monstrans *in P* ostendens; *glossas prorsus om. E.* — [5]) *Codd.*: *om. AB.* — [6]) *Codd.*: quod *CGM.* — [7]) *Codd.*: fidelis *CGM.* — [8]) *I*; *post* est *codd.* — [9]) *Codd.*: *add.* est *B.* — [10]) *Codd.*: *post* dominici *A.* — [11]) *Codd.*: quia *AD.* — [12]) *Codd.*: corpore Cristi *add. CGM.* — [13]) *Codd.*: ut ∾ Christi *om. P.* — [14]) *Codd.*: ubi *P.*

Digitized by Google

cionem carnis et bibicionem sangwinis sui, et per$_{15}$ consequens$_{16}$ sacramenta pariter$_{17}$ sunt distincta. Non tamen obstat, quia ambo illa simul sunt unum totale sacramentum ab uno pontifice, pro una vita et uni corpori mistico, sc. uni$_{18}$ ecclesie institutum, et patet, quod$_{19}$ questio ad unum sensum est vera et ad alium falsa.

Eciam sciendum secundum illam questionem, quod tot sunt sacramenta corporis Christi, quot sunt hostie, et quot particule illarum consecrate. Similiter tot sunt sacramenta sangwinis Christi, quot sunt species vini consecrati, eo quod sub$_{20}$ qualibet particula$_{21}$ hostie consecrate est veraciter corpus Christi, et similiter$_{20\ 22}$ sub$_{23}$ qualibet specie vini consecrati$_{24}$ est veraciter sangwis$_{23}$ Christi. Omnes tamen hostie consecrate$_{18}$ possunt dici | unum sacra- | *I*
mentum racione unius corporis Christi signati. Similiter de spe- *197 D*
ciebus vini est$_{25}$ dicendum. Nec oportet, quod ad multiplicacionem sacramenti sive signi multiplicetur$_{26}$ signatum; unius enim Christi sunt multe ymagines, prout non est dubium puris laicis.

<4.> *Utrum figure huius sacramenti, quas ponit Magister, sunt competentes?* Dicendum, quod sic. Sed sciendum, quod sacramentum potest signari per illud$_{27}$, quod est signum et causa, et sic signatum est$_{18}$ per sangwinem, qui de latere Christi fluxit, vel 2° per illud, quod est signum tantum, et sic ad id$_{28}$, quod est sacramentum tantum, figuratum fuit per oblacionem Melchisedech. Quantum vero ad id$_{28}$, quod est res et sacramentum, figuratum fuit per agnum paschalem, qui figuravit et sacramentum et Christum sub sacramento. Quantum autem ad effectum sacramenti (sc. graciam), figuratum fuit per manna, quia sicut manna reficiebat corporaliter, ita hoc sacramentum spiritualiter prestando graciam.

<5.> *Utrum sacramentum fuerit$_{29}$ expressius signatum in lege nature, quam in lege Moysi?* Ad quod dicendum est, quantum ad id$_{30}$, quod est sacramentum tantum, expressius fuit signatum$_{17}$ sive$_{17}$ figuratum in lege nature, quia in eisdem speciebus obtulit Melchisedech, in quibus fit consecracio, sc. in pane et in vino. Quantum vero ad id, quod est res et sacramentum, in lege Moysi. Agnus enim paschalis expressius significabat Christum passum. Panis autem et vinum Melchisedech figurabat solum sacramentum.

<6.> *Utrum eucaristia sit dignissimum sacramentum?* Dicendum, quod racione contenti, quod est signatum illius sacramenti, (sc. corpus Christi), ipsum sacramentum eucaristie est dignissimum, ut habetur distinccione 95 'Ecce per Jeronimum'. Significacione autem matrimonium est dignissimum 27 questione 2ª 'Cum societas'. — Effectu autem baptismus

---

[15]) *Codd.*: *om B.* — [16]) *Codd.*: consequenter *B.* — [17]) *Codd.*: *om. E.* — [18]) *Codd.*: *om. G.* — [19]) *Codd* : *om. A.* — [20]) *Codd.*: sub ∾ similiter *om. E* — [21]) *Codd.*: parte *P.* — [22]) *Codd.*: de sangwine Cristi *add. B.* — [23]) *Codd.*: sub ∾ sangwis *om. B.* — [24]) *Codd.*: *male* consecrate *D.* — [25]) *IP*; *post* dicendum *Codd.* — [26]) *Codd.*: multiplicitur *G* — [27]) *Codd.*: id *ABDG*; *om. M.* — [28]) *Codd.*: illud *EP.* — [29]) *Codd.*: fuit *AEP.* — [30]) *Codd.*: illud *I.*

Digitized by Google

est sacramentum dignissimum, distinccione 22 §$_{31}$ 'Verum$_{31}$'.
‖ I Sed ‖ dignitate persone ministrantis confirmacio, De consecra-
198 A cione, distinccione 5ª 'De hiis' et caº sequenti et distinccione 68ª$_{32}$ 'Quamvis'.

<7.> *Versus*:

Maior in effectu baptismus, corpus in esse,
Coniugium signo, maiori crisma ministro.

Ex hiis patet, quod sacramenta ecclesie secundum diversas raciones alterutrum se excedunt.

<8.> *Utrum hec est forma sufficiens*$_{33}$ *super panem*: »*Hoc est corpus meum*«? Dicendum, quod sic. Illa enim forma usus est Dominus. Illa autem diccio 'enim' non est de essencia forme, sed addita est ab ecclesia ad denotandum certitudinem consecracionis$_{34}$, et valet tantum, sicut 'vere', vel ponitur ad denotandum ordinem$_{34}$ consecracionis ad usum fidelium, et tunc$_{35}$ tantum$_{36}$ valet, sicut 'quia'. Ut primo modo acceptum, sic sonet: »Accipite et co»medite enim«, i.$_{37}$ e. vere$_{38}$ »hoc est corpus meum«. Sed secundo modo sic sonet: »accipite et comedite enim«, id est quia »hoc »est corpus meum«. — Quamvis autem non est de essencia, tamen, qui obmitteret ex intencione, graviter peccaret.

<9.> *Utrum hec forma sit sufficiens super vinum*: »*Hic »est calix sangwinis mei.*« Hic sunt due opiniones et utraque opinio magnorum est. Una dicit, quod sic. Alia dicit, quod omnia verba sequencia sunt de essencia forme, ut addatur novi et eterni testamenti misterium fidei: »qui pro vobis et pro multis effundetur »in remissionem peccatorum.« Et quia non invenitur in sacra scriptura, nec in determinacione ecclesie$_{19}$, que sit forma precisa, ideo tucior videtur 2ª opinio.

<10.> *Utrum hoc sacramentum solum debet sumi a ieiunis*? Dicitur, quod sic, propter reverenciam sacramenti, et propter devocionem sumentis, et propter periculum vomitus evitandum. Sed diceres$_{17}$: Salvator noster$_{15}$ illud sacramentum instituit post cenam
| I et tradidit discipulis$_{39}$ manducandum$_{40}$. Sed | eius institucio et omnis
198 B accio est nostra instruccio, ergo videtur, quod non ieiuni possumus, ymmo debemus illud sacramentum venerabile manducare. Hic dicitur negando consequenciam et conceditur, quod Christus bene instituit et sua accione nos informavit non ad similiter per omnia faciendum, sed per institucionem sacramenti post cenam docuit nos, quod post legem veterem inchoavit novam, et quod peracto agno$_{41}$ tipico, agnus figuratus ad edendum$_{42}$ fidelibus est oblatus.

---

[31]) *Codd.*: qui verum *EKL.* — [32]) *Codd.*: 60 *EK.* — [33]) *Codd.*: superficiens *A.* — [34]) *Codd.*: consecracionis ∾ ordinem *om. P.* — [35]) *Codd.*: *post* tantum *A.* — [36]) *Codd.*: *post* valet *E.* — [37]) *Codd.*: id est *om. GP.* — [38]) *Codd.*: certe *I.* — [39]) *Codd.*: apostolis *G.* — [40]) *Codd.*: *male* mandatum, *bene a correctore I.* — [41]) *Codd.*: *corr. ex* anno *D; pessime* anno *A.* — [42]) *Codd.*: addendum *L.*

Digitized by Google

Sed[43] adhuc obicitur per illud De consecracione distinccione 1ª »Sacramenta altaris non nisi a ie»iunis hominibus celebrentur, excepto uno die »anniversario, quo Cena Domini celebratur[44].« — Ecce hic <permittitur>[45] uno die post cenam corpus[46] et sangwis[46] recipi sacramentum. Ibi dicendum, quod licet[13] aliquando ecclesia in Cena Domini hoc admiserit, tamen iam[47] propter causas dictas superius per oppositam consuetudinem abrogavit. Sed adhuc 3° obicitur, si sufficit hominem esse ieiunum ad suscipiendum sacramentum, quia[48] alias est ad suscepcionem dispositus, ergo qui sumpsit medicinam, vel de electuario comedit, potest sacramentum venerabile manducare, cum talia non solvunt ieiunium. — Pro isto notandum, quod duplex est ieiunium, sc. nature et ecclesie. Sumpcio cuiuslibet alimenti[49] de novo ab extrinseco tollit ieiunium nature, igitur quelibet talis sumpcio sive cibi[50], sive potus[50] secundum usum communem prohibet sacramenti venerabilis sumpcionem.

<11.> *Utrum laici bibunt sacramentaliter sangwinem Jesu Christi?* Videtur, quod non, quia non sumunt sacramentum sangwinis Jesu Christi sub specie vini, ergo nec bibunt sacramentaliter sangwinem Jesu Christi.

Sciendum, quod sub utraque specie sacramenti est totus Christus, sed differenter, quia sub specie || panis est corpus Christi || *I* ex vi sacramenti, et ex naturali concomitancia est ibi sangwis *198 C* Christi, ex eo, quod panis benedicitur in corpus Christi et non in sangwinem, sed quia corpus Christi non est sine sangwine, ergo sub specie panis est eciam sangwis Christi. Similiter sub specie vini est sangwis Christi sacramentaliter, quia vinum benedicitur in sangwinem Christi et non in corpus, et quia iterum sangwis Christi non est sine corpore, ergo concomitanter est ibi[51] eciam corpus Christi.

Ex isto[52] patet[53], quod laicus sumens solum sacramentum sub speciebus panis, manducat corpus Christi sacramentaliter et bibit sangwinem Christi, sed non sacramentaliter in specie vini.

<12.> *Quid faciendum esset, si sacerdos consecrata hostia inpediretur proferre verba super vinum.* Ad quod dicendum est[13] secundum concilium Tholetanum, quod alius[54] sacerdos deberet[55] sibi succedere et incipere[56], ubi primus obmisit, si sciret, ubi dimisit, si autem nesciret, deberet totum officium reincipere. Sed secundum Hostiensem melius esset, quod hostia con-

---

[43]) *Codd.*: Si *P.* — [44]) *Codd.*: *male* cebratur *I.* — [45]) *Codd.* pertitur. — [46]) *Codd.*: corporis, sangwinis *E.* — [47]) *Codd.*: *om. CEGM*; ipsa *add. E.* — [48]) *Codd.*: qui *E.* — [49]) *Codd.*: alimento *G.* — [50]) *Codd.*: potus, cibi *I.* — [51]) *Codd.*: *post* eciam *G.* — [52]) *Codd.*: quo *B.* — [53]) *Codd.*: sequitur *B.* — [54]) *Codd.*: aliquis *A.* — [55]) *Codd.*: debet *ABD.* — [56]) *Codd.*: *add.* verba *E.*

Digitized by Google

secrata seorsum posita, totum officium reinciperetur, quod si non inveniretur ieiunus, qui perficeret, dicendum est, quod qui pransus esset, posset perficere missam et sumere corpus Christi. — Quidam dicunt contra, nisi id$_{57}$ spectaret ad eius officium. Sed quid fieret, si nullus sacerdos penitus haberi posset$_{58}$, Deus scit, quid homines facto presentes facerent.

<Distinccio IX.>

<1.> **ET sicut due sunt res illius sacramenti, ita eciam duo$_1$ modi manducandi . . .**

I 198 D Ista est *distinccio nona*, tractans de duobus | modis manducandi venerabile sacramentum, et continet, quod tam mali, quam boni, dum sumunt sacramentum, manducant verum corpus Christi, boni spiritualiter, i. e. meritorie, mali solum sacramentaliter, quia manducant sacramentum et corpus Christi, sed non habent unionem caritatis. — 2°, quod hoc sacramentum nunquam est malum in se, etsi per malum ministretur, sive$_2$ manducetur$_3$, unde in se nec fit peius a ministro peiori$_4$, nec melius a meliori$_4$.

<2.> *Versus*$_5$:

I corpus vere$_6$ comedunt iustique malique,
Spiritualiter hii, sed sacramentaliter illi.
Hoc sacramentum nunquam licet esse sinistrum,
Quamvis per pravum celebretur$_7$ sepe ministrum.
Sicut deterius non fit pro deteriori,
Sic non fit melius pro presbitero meliori.

<3.> Dubitatur, *quid sit manducare sacramentum corporis et bibere sangwinem*$_8$ *Jesu Christi*. Pro quo notandum, quod manducare sacramentum corporis Christi et manducare corpus Christi differunt. Nam unum stat sine reliquo. Potest enim aliquis manducare corpus Christi non manducando sacramentum. Unde manducare corpus Christi, similiter bibere sangwinem Christi, tripliciter potest considerari: primo modo sit, quod caro Christi vera et sangwis Christi verus sub propriis speciebus sumatur, qualiter conceperunt illi, qui abierunt retro, Johan. 6°, de quibus dicit Augustinus, quod intellexerunt se manducaturos, quomodo in

---

[57]) *Codd.*: illud *CEGMP*. — [58]) *Codd.*: possit *E*. — [1]) *Codd.*: sunt *add. M* — [2]) *Codd.*: vel *B*. — [3]) *Codd.*: manducaretur *P*. — [4]) *Codd.*: peiore, meliore *KP* — [5]) *Codd.*: unde *add. BCDEM*. — [6]) *Codd.*: *post* comedunt *P*. — [7]) *Codd.*: ministretur *E*. — [8]) *Codd.*: Domini *add. P*; Domini nostri *add. CGM*.

Digitized by Google

cadavere venditur, aut in maccello dilaniatur; 2° quod non realiter ipsum corpus, nec ipse sangwis sumatur, sed solum figurative, quomodo Christus dicitur ‖ petra, de qua patres biberunt, et manna, ‖ I
de quo manducaverunt; 3°, quod vere et realiter verum corpus 199 A
et verus sangwis Christi, non sub propriis speciebus, sed sub
alienis manducatur et bibitur. Primas duas manducaciones abicit sancta ecclesia et tenet 3am, que iterum est triplex, sc. spiritualis tantum, 2a sacramentalis tantum, 3a sacramentalis et spiritualis. Nam iuxta sanctum Thomam in De veritate sacre theologie libro 6°, ca° 3° et 4°, quidam suscipiunt sacramentum tantum, ut ficte accedentes, quia, quamvis sumunt sacramentum et corpus Christi in sacramento, non[9] tamen recipiunt rem sacramenti, i. e. graciam unionis cum corpore Christi mistico, eo quod non incorporantur ipsi[10] ecclesie sancte. Et quoad istud dicit Augustinus super illo Caro mea vere est cibus. »Quanto«, inquit, »caperet 'Caro', quod dixit panem carnem. Norunt »autem fideles corpus Christi, si[11] corpus Christi esse non negligant[12], »fiant corpus Christi, si volunt vivere de spiritu Christi, de spiritu »enim Christi non vivit, nisi corpus Christi. Numquid enim corpus »meum vivit de spiritu tuo?[13]«, quasi diceret »nullo modo«, ubi vult iste sanctus, quod fideles uniantur corpori Christi mistico per caritatem et sic manducent corpus Christi, quia alias si non manent[14] per caritatem in Christo, non manducant, sc. quoad rei participacionem. Et pro isto dicit Augustinus super Johanne in Omelia: »Qui non manet in Christo, et in quo non manet Christus, procul »dubio non manducat eius carnem nec bibit eius sangwinem, eciam | I
»si tante rei sacramentum ad iudicium manducet et bibat.« 2° quidam 199 B
suscipiunt rem tantum, ut qui per devocionem et contricionem recipiunt graciam, priusquam veniunt ad sacramentum Quidam recipiunt sacramentum et rem, ut digne sacramentum manducantes. Prima manducacio est sacramentalis, qua manducant mali cum Juda. Unde dicit b. Bernardus in Sermone ad Petrum papam: »Sane in mensa una, in cena Domini, de pane uno »Petrus et Judas acceperunt, bonus in vitam, malus in penam, bonus »in beneficium, malus in testimonium, bonus in salutem, malus in »gehennalem mortem[15], quod totum usque adhuc in ecclesia con»pletur in sacramento altaris.« Hec ille.

Et patet hec sentencia principaliter per Paulum, qui testatur, se sentenciam de sacramento venerabili non ab homine, sed a Domino recepisse; qua dicit 1a Corinth. 11°: »Quicunque mandu»caverit panem, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit cor»poris et sangwinis Domini.« — Ubi presupponit Apostolus, quod possunt mali manducare corpus Christi et bibere sangwinem eius.

---

[9]) *Codd.*: nec *B.* — [10]) *Codd.*: Christi *I.* — [11]) *Codd.*: sc. *D.* — [12]) *Codd.*: negligatur *P.* — [13]) *Codd.*: sancto *P.* — [14]) *ABI*; manerent *Codd.* — [15]) *Codd.*: *om. G.*

Digitized by Google

2ª manducacio est spiritualis tantum, qua manducant beati in patria et beati hic in mundo stantes in gracia sine suscepcione sacramenti. Sic[16] enim manducare est in Christo manere et Christum manentem in se habere, ut dicit Augustinus super Johanne in Omelia et in libro De remedio penitencie et ponitur De consecracione distincc. 2ª, dicit: »Ut quid paras »dentem[17] et ventrem[17]? Crede et manducasti.« Credere enim in
|| I eum, hoc est panem, vinum manducare, qui credit in eum, | man-
199 C ducat eum. Idem in libro 4° De Trinitate et ponitur De consecracione distincc. 2ª[18], caº 'Panem'[19]: »Panem de »altari spiritualiter manducare est innocenciam ad altare portare. »Peccata etsi sint cottidiana, vel non sint mortifera, antequam ac»cedatis, debitoribus dimittite vestris, et si dimittitis, dimittitur. Se»curus accede, panis est, non venenum.« — Ecce quam plane iste sanctus magnus doctor ecclesie vocat manducacionem spiritualem innocenciam fidei, sive fidem caritate formatam[20], qua manducacione carent mali, eciam si sacramentaliter manducent. Unde dicit idem sanctus et ponitur De consecracione distincc. 2ª et caº 'Qui manducat': »Qui, inquit, discordat a Christo (ubi »glossa: i. e., qui est malus), nec manducat digne carnem eius, »nec sangwinem eius bibit, etsi tante rei sacramentum ad iudicium »sue perdicionis cottidie accipit[21] (ubi glossa dicit; i. e. non in»corporatur corpori eius, quod est ecclesia) manducando«, (i. e. credendo.)

Ex isto patet, quod manducacio spiritualis in homine semper[22] debet sacramentalem precedere sicut magis necessaria, nam spiritualis cadit sub precepto Salvatoris iuxta vocem eius Johan. 6°: »Nisi manducaveritis carnem filii hominis et[23] biberitis eius sang»winem, non habebitis vitam in vobis[23].« Sacramentalis vero non est de necessitate salutis cuilibet, cum patres veteris legis et parvuli nove legis et multi sancti martires sine illa certissime sunt salvati. Est tamen sic necessaria ad salutem, prout cadit sub precepto ecclesie, sic videlicet, quod homo etatis debite, fidem habens, racione utens, nolens aggredi tempore debito ad sacramentum vene-
| I rabile, precepti ecclesie sit trans|gressor.
199 D

<4.> Est[24] ulterius[25] sciendum, quod manducacio spiritualis vel est[15] in signo, vel sine signo. Si in signo, hoc dupliciter: vel remoto, vel propinquo. Si primum, sic manducaverunt patres veteres, ad quam manducacionem dicit Apostolus 1ª Cor. 10°: »Omnes eandem escam spiritualem manducaverunt.« Si vero 2um, sic manducant fideles nove legis in signo venerabilis sacramenti. Si vero sine signo[26], hoc dupliciter: vel modo vie, vel modo patrie.

---

[16]) *Codd.*: sicud *G.* — [17]) *Codd.*: ventrem et dentrem *M.* — [18]) *Codd.*: et *P.* — [19]) *In margine I.* — [20]) *Codd.*: informatam *BG.* — [21]) *Codd.*: accipiat *CGM.* — [22]) *Codd.*: *post* debent *FG.* — [23]) *Codd.*: et ∾ vobis *om. E.* — [24]) *Codd.*: *post* ulterius *BG.* — [25]) *Codd.*: *inscr.* a ℓ². — [26]) *Codd.*: *om. C.*

Digitized by Google

Secundo modo manducant sancti in patria, sed 1° modo manducaverunt sancti tempore legis nature et tempore veteris legis, qui nec de petra biberunt, nec de[26] manna manducarunt[27], ut parvuli circumcisi, et magi, qui tunc temporis non fuerunt, cum alii manna[27] manducarunt et de petra biberunt. Et 3° sic manducant fideles christiani, qui per fidem et caritatem adherent Christo sine percepcione sacramenti, parvuli in habitu, adulti vero secundum actum et aliquando secundum habitum.

Ex iam dictis breviter colligitur, quod manducare spiritualiter carnem Christi est credere in Christum et sibi amore uniri, sed manducare sacramentaliter est sacramentum recipere cum intencione recipiendi sacramentum. Si enim hostiam consecratam reciperet intendens non consecratam manducare, non manducaret sacramentaliter. Similiter mus recipiens sacramentum non manducat sacramentaliter, et patet, quod non sequitur: 'ille homo, vel ista[28] bestia recipit et comedit sacramentum, ergo manducat sacramentaliter', nam non sub racione sacramenti bestia recipit et manducat, nec ille, qui non intendebat re‖cipere sacramentum. Unde quibusdam ‖ *I*
e[29] contrario[29] eciam videtur, quod manducans non sacramentum *200 A*
manducat sacramentaliter, ut posito, quod sancto homini volenti ex devocione manducare sacramentaliter porrigatur hostia a clerico, qui gerit officium sacerdocii circa altare, non tamen sit sacerdos, sicut contigit in Misna, ubi quidam finxit se fuisse[30] episcopum, existens laicus, et multos clericos publice[30] finxit se consecrare[31], qui velud veri sacerdotes confessiones audiebant et corpus dominicum, ut videbatur, ministrabant. In quo casu videtur, quod pia fides supplevit defectum, ex quo ignorancia excusans in talibus concurrebat.

<5.> *Utrum*[32] *pollucio nocturualis inpediat eucaristie sumpcionem*[33]? Dicendum, quod pollucio, quandoque provenit ex precedente[34] cogitacione, vel delectacione, vel consensu, quandoque ex replecione nimia, vel crapula et quelibet huiusmodi[35], inpedit. Unde, si aliquis dubitet[36] probabiliter, quod peccatum mortale in ipso sit causa pollucionis, debet omnino abstinere ab eucaristie percepcione[37]. Quandoque autem contingit[38] pollucio illusione dyaboli concitantis et volentis devocionem inpedire, quandoque ex debilitate, cuius causa non[39] potest[39] homo semen continere, quandoque ex virtute nature expellentis superflua, de illa dicit b. Gregorius scribens Anglorum[40] episcopo et ponitur in canone, distincc. 6ª »Omnino hec illusio«,

---

[27]) *Codd.*: manducarunt ∾ manna *om. P.* — [28]) *I*: illa *codd.* — [29]) *Codd.*: *post* eciam *KP.* — [30]) *Codd.*: *in marg.* i². — [31]) *Codd.*: publice *add. EP*, consecrasse *BGM.* — [32]) *Incipiunt MS. N fol. 31r*; *Ω fol. 132v*, *Ψ fol. 146v*, *A fol. 222v*, *E fol. 36v*, *I fol. 194v*, *M fol. 178v.* — [33]) *Codd.*: suscepcionem *P.* — [34]) *Codd.*: *post* cogitacione *AMΨΩ.* — [35]) *Codd.*: talis *AMΨΩ.* — [36]) *Codd.*: dubitaret *EP*; dubitat *N.* — [37]) *Codd.*: recepcione *ΨΩ*; sumpcione *A.* — [38]) *Codd.*: contigit *A.* — [39]) *Codd.*: *post* homo *MΩ.* — [40]) *Codd.*: Angliorum *N.*

Digitized by Google

»inquit, »non est timenda, quia hanc animus nesciens pertulisse »magis dolendus est quam fecisse.« Et si necessitas urget, potest
| I celebrare sacerdos, si devocio exposcat, similiter laica persona
200 B potest communicare, sed sine necessitate aut speciali[41] devocione non debet. Si tamen celebraret, vel perciperet, non propter hoc mortaliter peccaret. In omni autem[26] casu huiusmodi tucius est humiliter abstinere[42] ex eo, quod talis inmundicia ebetacionem[43] inducit, nauseam facit et distraccionem et vacillacionem, an homo debet accedere vel[44] non. Unde si sit[45] pollucio cum ymaginacione, illa magis ebetat[43] mentem, quam illa, que est sine ymaginacione et ergo 1ª amplius[46] est timenda. Et de pollucione huiusmodi dicitur Deuteronom. 23°: »Si fuerit inter vos homo, qui nocturno »pollutus sit sompno, egredietur extra castra, et non revertetur[47] »priusquam ad vesperam, lavetur aqua et post solis occasum in»gredietur[48] in[49] castra Dei« — Ecce precipit lex pollutum sompnialiter egredi extra castra et lavari prius, antequam[50] regrediatur[51], ergo a forciori iubetur[52] homo sic pollutus non accedere altare Domini in templo, nisi prius[53] per penitenciam abluatur.

Unde sciendum secundum s.[54] Thomam: Quod ad sacramentum hoc[55] venerabile digne sumendum tria requiruntur: Primo mundicia consciencie, que nisi per peccatum[56] tollitur[57], 2° erreccio mentis ad[58] Deum[58] per actualem devocionem, et[58] hec[58] tollitur[58] per[58] mentis[58] ebetudinem[58], vel occupacionem, vel evagacionem interdum sine peccato. 3° mundicia corporis. Unde primo et principaliter peccatum inpedit, 2° ebetudo mentis, 3° inmundicia corporalis, et hec omnia aliquando concurrunt in pollu-
|| I cione nocturnali, aliquando duo, || aliquando unum tantum, et se-
200 C cundum hoc magis, vel minus homo[59] inpeditur a percepcione sacramenti. Peccatum enim mortale inpedit ex necessitate precepti, sed ebetudo mentis et inmundicia corporalis solum ex quadam decencia honestatis, quia indevocio quedam[60] videtur sic accedere, nisi necessitas urgeat[61].

<6.> *Utrum ille, qui recipit corpus Christi in peccato mortali credens se*[62] *esse in caritate, peccet mortaliter?* — Ibi dicendum, quod illa ignorancia vel est invincibilis, vel neglecta, vel affectata. Prima excusat a toto peccato, 2ª a tanto, sed[63] non a toto, 3ª nec a toto nec a tanto[64]; dicitur ergo, quod credens se esse in ca-

---

[41]) *Codd.*: sensibili *KP.* — [42]) *Codd.*: *ante* humiliter *Ψ*, abstineat *in marg. Ω.* — [43]) *Codd.*: hebetacionem, hebetat *AINP.* — [44]) *Codd.*: an *AMΨΩ.* — [45]) *Codd.*: *om. M.* — [46]) *Codd.*: plus *N.* — [47]) *Codd.*: revertatur *A.* — [48]) *Codd.*: ingrediatur *AMΨΩ*; egrediatur *N.* — [49]) *Codd.*: *om. Ψ.* — [50]) *Codd.*: priusquam *MN.* — [51]) *Codd.*: egrediatur *Ω.* — [52]) *Codd.*: *ex corr. I.* — [53]) *Codd.*: *om. KNP.* — [54]) *Codd.*: *om. AM.* — [55]) *Codd.*: *post* venerabile *AΩ*; *ante* sacramentum *P*; venerabile *om. M.* — [56]) *Codd.*: penitenciam *N.* — [57]) *Codd*: *male* tollit *D.* — [58]) *In marg. A.* — [59]) *Codd.*: *post* inpeditur *BN*; hoc homo magis et minus impeditur *AMΨΩ.* — [60]) *Codd.*: *post* videtur *N, om. AMΨΩ.* — [61]) *Explic. MS. N fol. 31v, Ω fol. 133r, A fol. 223r, M fol. 179r add.* etc., *E fol. 37v, I fol. 194v*, quia ∾ urgeat *in marg.* γ^2. — [62]) *Codd.*: *post* esse *C.* — [63]) *Codd.*: et *P.* — [64]) *Codd*: tanto, toto *C.*

Digitized by Google

ritate, habens signa probabilia, ut puta, secundum Bernardum, si libenter verba Dei audiat[65], et si se promptum ad bene operandum invenit et si dolet de peccatis preteritis et[66] firmiter[67] proponit cavere[68] de futuris, ut sic dispositus non peccat mortaliter. Si enim diligenter conscienciam suam discussit per scripturam, vel per consilia et dolet intime de omnibus[69] ad tantum, quod libenter iam preelegisset mortem, quam peccavit[70] et vellet pocius eligere[71], quam peccaret post, et si aliquod in se peccatum recognosceret[72], libentissime confiteretur et peniteret, non dubium, quin sic dispositus haberet graciam Jesu Christi.

<7.> *Utrum sacerdos debet dare illi corpus Christi*[73], *quem scit esse*[74] *in peccato mortali?* Hic distingwendum est, quia peccatum illud mortale aut est occultum, aut manifestum. Si manifestum plebi, tunc nec debet dare in occulto, nec in manifesto. Si vero peccatum est in occulto et petit in occulto, tunc non debet sibi[75] dare, | ymmo debet eum monere, quod non petat in manifesto[76]. Si autem petat in manifesto, debet sibi dare, quia occultum peccatum non debet puniri pena manifesta, item quia quilibet habet[77] ius in percepcione eucaristie, si non amisit per peccatum mortale, et quia non constat in facie ecclesie, quod[78] ille amisit, exemplo Christi de Juda, cui Christus buccellam intinctam tradidit, sicut et aliis apostolis, ne peccatum eius occultum ipsis manifestaretur apostolis, si illi sicut aliis corpus suum non dedisset. | 1 200 D

<8.> *Quare peccat, qui sumit corpus Christi existens in peccato mortali?* Dicitur, quod ideo, quia bono abutitur, et illo, quod datur ex maxima gracia, non utitur in gracia, et quod datum est[79] pro unione corporis Christi mistici, ipse peccator non existens membrum corporis Christi mistici fingit se esse, quod non est.

<9.> *Utrum infideles sunt admittendi videre sacramentum corporis Christi?* Dicitur, quia[80] infideles, nec confessione fidei, nec opere sunt membra corporis Christi mistici, ideo ad visionem non sunt admittendi.

<10.> *Utrum amentibus debet dari corpus Christi?* Dicitur, quod non, nec illis, qui a nativitate usu racionis carent, nec qui sunt alienati a racione, nec pueris, qui[81] carentes usu racionis carent devocione, dicit enim Apostolus: »Ut probet se ipsum »homo«, i. e. examinet in fide et devocione et sic habens fidem

---

[65]) *Codd.*: audit *E.* — [66]) *Codd.*: etsi *I.* — [67]) *Codd.*: *om. P.* — [68]) *Codd.*: precavere *EK*; *pessime* peccavere *P.* — [69]) *Codd.*: iam dictis *add. ex corr. M.* — [70]) *Codd.*: peccaret *P.* — [71]) *Codd.*: mortem *add. ex corr. M.* — [72]) *Codd.*: re- *om. A.* — [73]) *Codd.*: Christi corpus illi *C;* corpus Chr. illi *G.* — [74]) *Codd.*: *om. KP*; *post* mortali *G.* — [75]) *AI; post* dare *codd.* — [76]) *Codd.*: publico *E.* — [77]) *Codd.*: *post* ius *D.* — [78]) *Codd.*: quia *E.* — [79]) *Codd.*: esset *E.* — [80]) *Codd.*: quod *EKP.* — [81]) *Codd.*: *male* sunt *add. EKP.*

Digitized by Google

et devocionem et mundus a crimine »de pane illo edat et de calice »bibat« 1ª Corinth. 11°.

<11.> *Utrum mus, vel alia bestia sumendo sacramentum sumit verum corpus Jesu*[82] *Christi?* Dicitur, quod sic. Sacramentum enim, et ipsum corpus Christi unum sunt, sicut Deus et homo, ut ‖I ostendit Augustinus (in sequenti distincc. Magister, ut 201 A adducit), ergo ubicunque fuerit sacramentum, et ipsum corpus Christi erit, nec mirum, quod mus in os suum in sacramento corpus Christi recipiat, cum homo existens in crimine sit turpior secundum crimen, quam mus et tamen verum corpus Christi recipit. — Sed diceres contra: Nullus sapiens permittit se in lutum proici sine magna utilitate et hoc maxime, si huiusmodi proieccionem poterit inpedire. Sed quia Filius Dei Christus est sapientissimus[83] et peccator est vilior omni luto, nec aliqua utilitas, patet ex eo, quod[84] peccator recipit corpus Christi et proieccionem in[87] huiusmodi lutum potest Christus amovere omnimode.

Respondetur 1°, quod magnus honor comendatur Dei ex hoc, quod ex[85] sua manswetudine et clemencia sine derogacione glorie se permittit in peccatorem fetentem proici et magna utilitas, etsi non ex directo, tamen occasionaliter toti ecclesie evenit, quod tam grate et pie patitur Deus omnipotens illam iniuriam, ex qua in extremo iudicio occasionaliter omnibus sanctis maior iusticia ad condempnandum[86] inpios apparebit.

<Distinccio X.>

<1.> **Sunt[1] item alii, precedencium insaniam[2] transcendentes...**

Ista est[3] *distinccio decima*, ostendens errorem illorum, qui dicebant non esse verum corpus Christi in sacramento altaris. Et primo continet, quod quidam heretici dixerunt in sacramento altaris non esse corpus Christi et sangwinem, nec substanciam panis vel vini in substanciam carnis vel[5] sangwinis Christi[4] converti[6]. Sed dixerunt corpus Christi ibi[4] solum esse in signo.

2°, quod constat verum corpus Christi et sangwinem in altari esse ymmo totum Christum sub utraque specie.

---

[82]) *Codd.*: *post* Christi *B*; *om. EKP.* — [83]) *Codd.*: sapiens *M.* — [84]) *Codd.*: quia *M.* — [85]) *Codd.*: *male* a, *sed inscr.* ex *I.* — [86]) *Codd.*: *ex corr. I*; contempnendum *KP.* — [1]) *Codd.*: *male* Nunc *P.* — [2]) *Codd.*: insani *G.* — [3]) *Codd.*: *om. E.* — [4]) *Codd.*: *om. P.* — [5]) *Codd.*: et *I.* — [6]) *Codd.*: coniuncti *P.*

Digitized by Google

<2.> *Versus*$_7$: | | *I* 201 *B*

sangwis de vino Christi$_{10}$ corpus$_{10}$ hoc$_8$ est$_8$ corpus$_8$
K cruor ex vino, de paneque fit caro verbo,
per concomitanciam
Sed totus vere Jesus est specie sub utraque,
Mortuus est semel ille$_9$, licet ultra non moriatur,
Christus$_{10}$ i.$_{10}$ e.$_{10}$ sine$_{10}$ lesione sanctus offertur$_{11}$
Idem cottidie$_3$ sine vulnere sanctificatur.

<3.> Supponendo ex fide, quod verum corpus Christi est in sacramento altaris, queritur: ***utrum corpus Christi possit esse simul in diversis***$_{12}$ ***locis***. Sine argumentis dicitur, quod sic, quia corpus Christi est in dextra Dei Patris in celo, et est in terra in quolibet altaris venerabili sacramento. — Sed s c i e n d u m, quod aliter est in celo et aliter in sacramento, nam in celo est extensive, dimensive et circumscriptive, in sacramento autem non est circumscriptive. Locus enim ex hoc dicitur circumscribere locatum, quia in circuitu describit figuram locati. Cum ergo figura sit qualitas circa quantitatem, nunquam potest aliquid circumscribere locatum, nisi quantitas eius commensuretur quantitati locati. Cum ergo corpus Christi in sacramento non habeat$_{13}$ ordinem$_{13}$ ad species, sub quibus continetur mediante propria quantitate, ideo numquam locus specierum, sub quibus est corpus Christi$_4$, potest circumscribere corpus Christi, cuius quantitas loco non comensuratur; patet ergo$_{14}$, quod corpus Christi non est circumscriptive in sacramento, quia alias oporteret dici, quod corpus Christi esset sic parvum et sic circulare sicut est hostia consecrata, sed hoc est falsum, ergo stat primum.

Ex isto patet, quod nec albedo, nec quantitas, nec dulcedo sacramenti est formaliter in corpore Christi; 2° patet, quod nullum accidens sacramenti est, ymmo nec potest esse inhesive in corpore Christi; patet, quia omnia$_{15}$ illa sunt accidencia absoluta materialia, de quorum racione est, non posse simul diversis inesse. || Est ergo *I* 201 *C* corpus Christi in sacramento non accidentibus sacramenti informatum, nec circumscriptum. In celo autem est localiter extensive, quia ibi locatur, ibi extenditur secundum quantitatem, quam habet in se formaliter. Unde quamvis idem$_{16}$ corpus Christi precise, quod natum est ex Virgine, quod passum est in cruce, quod ascendit in celum et sedet ad dexteram Dei Patris, est in celo et in sacramento, tamen aliter est in celo, quam fuit in cruce, vel$_{17}$ in sepulcro. Similiter aliter est in sacramento, quam fuit in cruce$_{17}$.

---

7) *FI*; unde *add. codd.*; *om. F.* — 8) *IP*; *om. codd.* — 9) *Codd.*: *post* semel *A.* — 10) *Codd.*: *om. IP*; i. e. sine *om. A.* — 11) *Glossas prorsus om. BDEK.* — 12) *Codd.*: *post* locis *M.* — 13) *Codd.*: ordinetur *P.* — 14) *Codd.*: tercio *C.* — 15) *Codd.*: *post* illa *P*; accidencia *add. CGM.* — 16) *Codd.*: ibi *add. D.* — 17) *Codd.*: vel ∾ cruce *om. G.*

Digitized by Google

In cruce enim extendebatur, vulnerabatur, conspuebatur, coronabatur. In sacramento vero non sic extenditur, non sic vulneratur, non[18] sic[18] conspuitur, aut coronatur.

<4> Et notandum, quod cum Christus sit duplicis substancie, quia verus Deus et verus homo, secundum quod est verus Deus, sic est Filius Dei naturalis, habens secundum Innocencium tercium per naturam divinam triplicem modum existendi in rebus, quia in omnibus est per essenciam, in iustis per graciam et in natura assumpta[3] per unionis efficaciam. Ita corpus eius habet triplicem modum essendi. Est enim in celo localiter, in verbo personaliter, in altari sacramentaliter. Et tantum de illo.

<5.> *Utrum Christus in sacramento altaris contineatur secundum animam?* Dicendum, quod sic, sub utraque specie non tamen ex vi sacramenti, sed ex naturali concomitancia, eo quod corpus Christi nunc non est sine anima, sicut fuit in mortis triduo, nec est sine sangwine. Similiter dicendum est de divinitate, que est in sacramento non ex vi sacramenti, sed quia humanitas Christi nunquam est separata a divinitate[19].

<6.> *Utrum corpus Christi sit diffinitive in sacramento?* Dicitur, quod non, nam illud dicitur esse[20] diffinitive in aliquo, quod est in illo ita, quod non in alio, quomodo res corporalis vel incorporalis dicitur esse diffinitive in loco, in quo est, quia est
| *I* in illo | sic, quod non est tunc in alio, ut Sortes est[21] uno certo
201 D loco[22], vel angelus sic, quod non[23] pro tunc est in alio, secundum existenciam. Christus autem et est et esse potest in diversis locis simul, quia est in celo personaliter extensive, in altari est sacramentaliter, nec est in uno sacramento sic, quod non sit[24] in alio.

<7.> *Utrum corpus Christi continetur realiter sub speciebus?* Notandum secundum Thomam de Argentina, quod duplex est continencia, sc. localis et potencialis[25]; et iuxta hoc dicitur, quod corpus Christi non continetur sub speciebus panis realiter continencia locali, eo quod non conmensuratur illis speciebus, ut supra dictum est[26], nec configuratur, cum corpus Christi ibi[17] non rotundatur, quadrangulatur, aut ad figuram speciei panis figuratur. 2° dicitur, quod corpus Christi sub speciebus panis continetur realiter continencia potenciali[27], eo quod corpus Christi presens est in sacramento venerabili, prout confitetur fides solida christiana.

<8.> *Utrum sub qualibet parte hostie vere habeat esse corpus[28] Christi[28] totum?* Sciendum ibi[29] secundum Thomam

---

[18]) *Codd.*: non sic *iterat P.* — [19]) *Codd.*: Christi *add. EK.* — [20]) *Codd.*: *om. BEP.* — [21]) *Codd.*: *ex corr. M*; in *add. BP.* — [22]) *Codd.*: *om. B.* — [23]) *Codd.*: non *post* tunc *BE.* — [24]) *Codd.*: *om. EFP.* — [25]) *Codd.*: spiritualis *E.* — [26]) *Codd.*: *om. D.* — [27]) *Codd.*: principali *P.* — [28]) *I*; *post* totum *codd.* — [29]) *Codd.*: igitur *male KP*; *om. E.*

Digitized by Google

de Argentina, quod partes hostie possunt dupliciter considerari, uno modo, ut sunt ab invicem separate, alio modo, ut sunt in suo toto coniuncte.

Loquendo ergo de partibus primo modo, dicitur, quod corpus[30] Christi est in qualibet parte hostie totum, et istud est de intencione Augustini, qui ait, quod sicut fracto[31] speculo ymago, que prius una[32] fuit in toto speculo, post divisionem speculi est tota in qualibet parte speculi, est eciam de intencione Innocencii tercii, qui loquens de existencia corporis Christi in sacramento ait: »Reor salva fide maiestatis, quod ubi est panis con- »secratus, totum in singulis partibus continetur.«

Loquendo autem de partibus hostie 2° modo, puta, ut sunt coniuncte in suo toto ||| et non actu divise[33], tunc corpus Christi | I est in tota hostia totum, sed in illis partibus, nisi actu signentur, 202 A non est pluries, sed semel tantum. Unde sicut anima humana est tota in toto corpore humano et tota in qualibet parte corporis, quam informat, et tamen non est pluries in illo corpore propter unitatem tocius[34], in quo est primo et principaliter, in partibus vero[35] est solum, ut habent ordinem ad totum, sic in proposito.

Sed obicitur sic: Si totum corpus Christi esset in qualibet parte hostie, tunc quelibet pars Christi esset cum qualibet parte alia corporis Christi. Consequens[36] falsum[36], quia sequeretur parcium Christi confusio, nam caput Christi misceretur cum pedibus Christi. Respondetur ibi, quod partes corporis Christi esse in eodem situ potest intelligi dupliciter: Uno modo in ordine parcium ad locum, alio modo in ordine parcium ad totum. Primo modo simul habent esse, illo enim ordine non distingwitur in[4] sacramento[4] caput a pedibus, nec e converso, 2° modo non sunt simul in eodem situ seu posicione, sed sunt ordinatissime distincte, et ergo, quia non habent distinccionem parcium in hostia, sed in suo toto, ideo non fit earum confusio; 3° modo dicitur, quod partes corporis Christi[10], eo quod non sunt in hostia dimensive, sive circumscriptive, ideo non fit earum confusio.

<9.> *Utrum quando apparet species carnis vel pueri in consecrata hostia, illa species sit propria species corporis Christi?* Dicitur, quod non. Ac tamen, quando fit illa apparicio, tunc sub illa specie est corpus Christi. Unde miraculum tempore s. Gregorii, in quo panis Christi formam accepit cruenti digiti, non | I ostendit, quod ille digitus fuisset digitus Christi[37], vel sangwis | 202 B apparens in digito quod fuisset sangwis Christi, sed ostendit, quod exigente infidelitate mulieris volentis sacramentum accipere[38], quod

---

[30]) *Codd.*: *post* Christi *B.* — [31]) *Codd.*: *male* facto *I.* — [32]) *Codd.*: tota *P*; *post* fuit *BD.* — [33]) *Codd.*: *ex corr. A*; divisive *B.* — [34]) *Codd.*: corporis *B.* — [35]) *Codd.*: non *P.* — [36]) *Codd.*: *pessime* conveniens ferre *M.* — [37]) *Codd.*: corporis *add. G.* — [38]) *Codd.*: recipere *G.*

Digitized by Google

species similior carni apparuit, ut mulier ab infidelitate humiliter resiliret, sicut et fecit exigentibus oracionibus b. Gregorii et populi ibidem assistentis[39] De isto habetur libro 9° in registris b. Gregorii. Et patet, quod[40] possunt fieri[41] tales appariciones propter perfidiam hominum, aliquando ex divina misericordia volente reducere ad fidem, aliquando ex malicia dyaboli volente seducere plebem, aliquando reales species ministrantur sangwinis ex avaricia sacerdotum.

<10.> *Utrum corpus Christi, •similiter sangwis Christi in sacramento venerabili a viatoribus videtur oculo corporali?* Dicendum, quod non. Unde dicit Augustinus in epistula ad Hyreneum et ponit Magister in litera huius distincc. ca° 2°, dicit: »Ipsum quidem, et non ipsum corpus, quod vide»batur[42], manducatur, ipsum invisibiliter, non[43] ipsum visibiliter.« Et infra: »Similiter per id[44], quod homo est, in celo est visibiliter[43], »invisibiliter autem est in altari, quia non in forma humana ap»paret, sed forma panis et vini operitur.« — Sed contra: Tam literati, quam[45] illiterati[46] dicunt se videre corpus Christi in sacramento altaris. Ad istud respondetur dupliciter: 1° iuxta illud dictum Augustini in libro Sentenciarum Prosperi, quem in presenti distinccione Magister adducit, quod dictum sic stat: »Hoc est, quod dicimus, quod modis omnibus approbare »contendimus[47], sacrificium ecclesie duobus confici, duobus con»stare, visibili elementorum specie et invisibili Domini[3] Jesu Christi »carne et sangwine, sacramento et re sacramenti, i. e. corpore »Christi, sicut Christi[48] persona constat et conficitur ex Deo et
| I »homine, cum Christus sit verus | Deus et verus homo, quia omnis
202 C »res illarum rerum naturam et veritatem in se continet, ex quibus »conficitur; conficitur autem sacramentum ecclesie duobus: sacra»mento et re sacramenti (i e. corpore Christi). Est igitur sacra»mentum et res sacramenti idem corpus Christi.« — Ecce Augustinus ponit duas res esse sacramentum, sc. visibilem[49] et invisibilem[50], sicut in Christo humanitatem visibilem oculo corporali et divinitatem invisibilem oculo corporali. Unde sicut viso[50] Christo in humanitate oculo corporali concedebatur, quod videtur Deus oculo corporali, quamvis non sic divinitas, sic in proposito dicendum est, quod viso sacramento sensibili secundum locucionem vulgatam dicitur 'corpus Christi videri'; 2° dicitur, quod hic est locucio tropica, cum dicitur 'video corpus Christi', qua locucione solent res signantes rerum sortiri vocabula, ut dicit Magister in litera ca° penultimo. Unde exponens Augustinum dicit.

---

[39]) *Codd.*: assistentibus *I.* — [40]) *Codd.*: quia *EP.* — [41]) *Codd.*: esse *D.* — [42]) *Codd.*: quod *add. P.* — [43]) *Codd.*: et *add. E*; non ∾ visibiliter *in marg.* ξ^1. — [44]) *AFI*; illud *codd.* — [45]) *Codd.*: *om. K.* — [46]) *Codd.*: laici *E*; *pessime* illati *K.* — [47]) *Codd.*: concedimus *KP.* — [48]) *Codd.*: *post* persona *I.* — [49]) *Codd.*: visibile. invisibile *EF.* — [50]) *Codd.*: *pessime* visio *I*; *in L* visio *del.*

Digitized by Google

quod tropo utitur, cum dicit: »Caro videlicet carnis et sangwis »sacramentum est sangwinis.« Unde exponit eum Magister dicens[51]: »Hic enim visibilis species panis vocatur nomine carnis, »et visibilis species vini nomine sangwinis.« — Ecce plana exposicio, in qua res signans tropice assumit nominacionem rei signate. Illo ergo modo utitur vulgata locucio. Unde ad istum sensum homines videntes ymaginem Christi dicunt se videre Christum, vera ergo est locucio ista: 'video corpus Christi', ad istum sensum, i.[52] e[53] »video sacramentum, quod est signum »corporis Christi, quod corpus Christi non video »oculo corporali, cum ipsum ibi sit a me in|visibile, |I »quamvis est visibile in celo oculo corporali, et vi- 202 D detur, ut pie credimus, a Virgine gloriosa. De visione ista corporali dicit s. Thomas quest.[4] 3ª articulo 4°: »Quod nec oculus »glorificatus potest videre corpus Christi sub sacramento, cuius racionem assignat«; quest. 3ª, articulo 1°: »Quia accio cor»poralis requirit contactum, sed corpus Christi non tangit aerem »circumstantem, et ideo sicut non coniungitur aeri circumstanti »secundum quantitatem, ita nec assimilat sibi ipsum generando »in eo similitudinem sui coloris.« Et infra: »Si oculus Christi esset »extra sacramentum, non videret se modo miraculoso. Unde glori»ficati vident corpus Christi sub sacramento visione intellectuali, »non corporali.« Hec s. Thomas.

Et quia de ista visione corporali corporis Christi scripsi[53] specialiter[54] in modico tractaculo[55], ideo non volo ulterius disgredi in hoc facto.

<Distinccio XI.>

<1.> **SI autem queritur, qualis sit illa conversio . . .**

Ista *distinccio 11ª*, tractans de confeccione[1] sacramenti, 1° continet, quod conversio, qua panis in corpus Christi et vinum in sangwinem convertitur, non est formalis, quia species rerum, que ante fuerant, remanent, ut sapor et pondus, sed videtur quibusdam, quod sit substancialis, quia substancia convertitur in substanciam. Et nota, quod formalis conversio est versio substancie de una forma in aliam manente substancia eadem, sicut fit in augmentacione, diminucione, alteracione et loci muta-

---

[51]) *Codd*: dicit *E*. — [52]) *Codd.*: *om. BF*. — [53]) *Codd.*: *ex corr. l.* — [54]) *Codd.*: *male* sensibiliter *EK*, similiter *F*. — [55]) *Hoc tractaculum, De corpore Christi edd. an. 1903 Dr. V. Flajšhans Pragae apud J. Bursik.* — [1]) *Codd.*: conversione *EP; ex corr. K.*

Digitized by Google

cione. Substancialis autem conversio est substancie in substanciam
| I mutacio; sed conversio | alterius generis[2] est, quando super na-
203 A turam est.

2° continet distinccio, quod conversione illa nulla mutacio fit in corpore Christi, vel sangwine, nec aliquid eis, sc. in sui esse, additur.

3°, quod quidam non concedunt, quod substancia panis aliquando fit caro Christi, etsi fiat caro Christi, sicut farina facta est panis, et aqua facta est vinum; et tamen non dicitur, quod farina est panis, nec dicitur, quod aqua est vinum. Alii concedunt, quod illud, quod erat panis vel vinum, post consecracionem esse corpus et sangwinem, non quod maneat panis vel vinum post consecracionem, sed mutata substancia panis, i. e. id[3], quod est facta, i. e. corpus Christi, nec dicimus substanciam panis vel vini materiam esse corporis vel sangwinis Christi, quia non de ea ut de materia formatur corpus, sed ipsa in id formatur, i. e. transsubstanciatur.

4°, quod post consecracionem non est ibi substancia panis et vini, sed species illorum. Unde aliud videtur ibi, et aliud intelligitur.

5°, quod Christus tribus de causis sub alia[4] specie tradidit corpus suum et tradi instituit: Primo, ut fides haberet meritum, que est de invisibilibus; 2°, ne abhorreret animus carnem crudam comedere[5]; 3°, ne ab infidelibus christiane religioni insultaretur, quod[3] occisi hominis[6] cruorem biberemus.

6°, quod sub duplici specie sumitur Christus, ut ostenderet[7] totam naturam humanam assumpsisse et totam redemisse, sc. carnem et animam; panis enim ad carnem et sangwis ad animam refertur, ut utriusque liberacio nobis esse significetur.

7°, quod licet sub utraque specie sumatur totus Christus,
| I tamen non fit conversio panis, nisi | in carnem, nec vini, nisi in
203 B sangwinem, nec debent dici duo sacramenta, sc. racione significati, et[8] quod nec alie species debent recipi in sacrificium, quia de aliis substanciis non potest consecrari corpus Christi et sangwis.

8°, quod aqua admiscenda est vino in calice. Aqua enim populum signat[9], qui per Christi passionem est redemptus. Quod si quis non intendens introducere heresim oblivione vel ignorancia aquam obmitteret, non esset sacramentum irritum, sed ille esset graviter corripiendus, nam et ecclesia Grecorum dicitur aquam non apponere.

9°, quod aqua sine vino nullatenus in sacrificium potest offeri, nec panis, nisi de frumento, nec granum frumenti, nisi re-

---

[2]) *Codd.*: rei *EIKP*; *in I inscr.* generis. — [3]) *Codd.*: *om. G.* — [4]) *Codd.*: illa *P.* — [5]) *Codd.*: manducare *E.* — [6]) *GI*; *post* cruorem *codd.*; *ante* occisi *B.* — [7]) *Codd.*: ostenderetur *E.* — [8]) *Codd.*: tunc *add. D.* — [9]) *Codd.*: significat *EP.*

Digitized by Google

dactum in panem, quia Christus et panem se dicit[10] et frumento se conparat.

10°, quod Christus tale corpus dedit discipulis[11], quale tunc habuit (sc passibile et mortale), nunc vero sumitur a nobis inpassibile et inmortale.

11°, quod eucaristia intincta non debet dari populo pro supplemento communionis.

<2.> Unde pro aliquibus horum sunt hii[12] *versus*:

opiniones ponit — an formalis vel substancialis in[14] confeccione[14]
L varie dicit conversio, qualis ibi sit.
credens[2], quod non videt — sc.[13] in[13] confeccione[13] gentilium[13]
Ut lucrosa fides sit, ut insultus ita vites
i. e. abusionem — totum — i. e. recipis spiritualem
Horroremque, Jesum sub velo sumis inesum.
sc. panis et vini, panis signat corpus, vinum animam — Christus
Sub gemina specie sumis, monstrando[15], quod ipse
in anima et corpore
Te salvet totum, sic corpus habens animatum.
Christi sanguine redemptam — evitetur negligencia[16]
Plebem signat aqua vino semper socianda.

<3.> *Utrum*[17] *in*[18] ‖ *transsubstanciacione panis in corpus Christi incipiat*[19] *esse corpus Christi.*[20] Videtur, quod sic, quia omne[21], quod creatur, tunc, dum creatur, incipit esse[22], sed in transsubstanciacione panis in corpus Christi corpus Christi creatur, igitur[23] corpus Christi tunc incipit esse. Maior nota est[24] ex quid nominis creari, quod est de[25] non[25] esse in effectum preter Deum rem produci[26], et minor patet ex predicacione multorum dicencium, quod sacerdos creatura creat suum creatorem, et quod excellencior[27] est[27] sacerdos beata Matre[28] Christi[28] ex eo, quod sacerdos quociens-cunque voluerit, ipsum creat, quem Virgo Maria solum semel genuit[29]; confirmatur per libellum, qui intitulatur Stella[30] clericorum, in quo dicitur: »dum igitur tante dignitatis sit sacerdos, »quod creator sit sui creatoris, ipsum dampnari inconveniens est.« Et infra[31], in eodem ca° dicitur: »Quanto sacerdotes Christianorum[32] »honorandi sunt, qui omnem regem et creatorem tocius creature »creant, tractant, sumunt et aliis ministrant.«

‖ I 203 C

---

[10]) *Codd.*: dedit *AEP.* — [11]) *Codd.*: apostolis *G.* — [12]) *Codd.*: *om. KP.* — [13]) *Codd.*: *om. AI.* — [14]) *Tantum in A; om. codd.* — [15]) *Codd.*: iurando *KM.* — [16]) *Codd.*: *glossas prorsus om EKL.* — [17]) *Incip. MS. N fol. 23r, A fol. 149r, I fol. 194v, M fol. 172r, Ψ fol. 147r, N fol. 65r.* — [18]) *Codd.*: ex *N.* — [19]) *Codd.*: incipit *N.* — [20]) *Codd.*: et *add. MΨ.* — [21]) *Codd.*: *om. AMΨ.* — [22]) *Codd.*: *om B.* — [23]) *Codd.*: ergo *N.* — [24]) *Codd.*: *om N.* — [25]) *Codd.*: *male* Deus *A.* — [26]) *Codd.*: producere *Ψ.* — [27]) *Codd.*: sit *AMΨ*; sacerdos est excellencior *N.* — [28]) *Codd.*: *om. et scripsit* virgine *N.* — [29]) *Codd.*: secundo *add. C.* — [30]) *Codd.*: de Stella *AMΨ.* — [31]) *Codd.*: in infra *B.* — [32]) *Codd.*: *om. NN.*

Digitized by Google

Sciendum[33] est[34], quod creacio, cum sit de puro esse intelligibili[35] nullo preter Deum presupposito alicuius ad[36] extra produccio, dicit incepcionem rei in existenciam[37] ita, quod non[38] existere sit quasi terminus a quo, et esse existere[39] terminus ad quem.

Secundo sciendum, quod in transsubstanciacione terminus a quo est panis et terminus ad quem est corpus Christi, et utrumque, sive uterque terminus ille prius[40] est, quam sacerdos consecrat[41], ut notum est.

3° est[41] sciendum, quod quilibet sacerdos, non Deus, est solum potencie finite.

4°, quod creare est potencie infinite.

<Conclusio 1ª>. Istis[42] notatis est conclusio ista: Nullus sacerdos | non Deus creat. Probatur[43]. Nullus sacerdos de nichilo in effectu aliquid in existere producit, igitur conclusio vera[38]; consequencia[44] tenet ex vi nominis creacionis posite[45] in[45] notabili 1°. Item nec angeli creant, nec angeli possunt creare, ergo nec sacer- | I
203 D dotes[46]; consequencia tenet, cum maioris potestatis vel minime paris[38] sunt angeli, quam sacerdotes, et antecedens pro prima parte patet per Damascenum libro 2° ca° 2°, qui dicit: »Qui dicunt angelos »esse[32] creatores, sunt os patris sui dyaboli, qui mendax est et »pater eius[47].« Pro secunda parte patet per Augustinum, qui dicit 3° libro De Trinitate[48]: »Nec boni[49], nec[49] mali[49] angeli »possunt esse creatores alicuius rei« Et idem super Genesim dicit: »Non est phas aliquem creatorem, nisi Deum credere aut »dicere.« Item Anshelmus in Monologion 3ª dicit: »Sola »essencia Dei creatrix est.« Item Hugo de Sacramentis, parte 6ª, ca° ultimo dicit: »De nichilo aliquid facere, sive[50] »de aliquo nichil, solus[51] Deus potest«, et ibidem[52], quasi in principio dicit, quod de nichilo aliquid facere[53], vel[54] de aliquo nichil[51] sunt opera soli Deo[55] possibilia. Item Linconiensis De divinis nominibus, parte 2ª, ca° quarto dicit: »Aliquid ex »nichilo esse, i. e. efficere non potest communicari creature«

Ex iam dictis primo sequitur, quod nullus sacerdos non Deus est[56] creator alicuius rei;

2° sequitur, quod nullus sacerdos non Deus[56] creat corpus Christi;

---

[33]) *Codd.*: Per isto *add. N.* — [34]) *Codd.*: *om. AMP.* — [35]) *Codd.*: intellectuali *AΨ.* — [36]) *Codd.*: *om. M* — [37]) *Codd.*: existencia *AM.* — [38]) *Codd.*: *om. A* — [39]) *Codd.*: *post* terminus *AΨ*, *add.* sit *N.* — [40]) *Codd.*: *post* est *M.* — [41]) *Codd.*: *post* sciendum *M.* — [42]) *Codd.*: illis *INN.* — [43]) *Codd.*: *om. P*; sic *add. E.* — [44]) *Codd.*: *post* tenet *A.* — [45]) *Codd.*: *ex corr.* Ψ, a *G*, proposite et *M.* — [46]) *Codd.*: possunt creare *add. D.* — [47]) *Codd.*: et *add. B* — [48]) *Codd.*: qui dicit *iter. A.* — [49]) *Codd.*: mali vel boni *M.* — [50]) *Codd.*: vel *N.* — [51]) *Codd.*: solus ∾ nichil *om. AN.* — [52]) *Codd.*: idem Ψ. — [53]) *Codd.*: *om.* Ψ. — [54]) *Codd.*: sive *MΨ.* — [55]) *Codd.*: conveniencia vel *add. N.* — [56]) *Codd.*: est ∾ Deus *om. AMΨ.*

Digitized by Google

3°$_{57}$ sequitur, quod nullus sacerdos est creator sui creatoris;
4°$_{57}$ sequitur, quod in transsubstanciacione panis in corpus Christi, corpus Christi non creatur;

patet$_{58}$ <1°>, quia prius est, quam panis a sacerdote benedicitur, 2° quia non fit$_{38}$ ||| ex nichilo, sive de nichilo in effectu, ||| *I*
sed de pane, quod est contra racionem creacionis. Et hinc dicit *204 A*
b$_{59}$ Bernardus in Sermone De corpore Christi ad Petrum papam: »Audite modo et obstupescentes$_{60}$ admiramini. »Nulli angelorum, nulli archangelorum, nullis supernis spiritibus, »sed hominibus, non omnibus, sed tantum ordini nostro comissam$_{61}$ »esse celebracionem tanti sacramenti, ut consecratus in sacerdotem »id ipsum conficias in altari, quod Christus confecit in cena paschali. »In altari quippe sacerdotum ore corpus Christi conficitur, non »creatur, non nascitur.«

Ecce, quod in forma dicit 'non creatur'.

Conclusio 2ª$_{62}$. In transsubstanciacione panis in corpus Christi non incipit esse corpus Christi, patet per Magistrum$_{63}$, qui respondens ad argumentum, quo arguitur: Si corpus Christi conficitur, tunc vel$_{64}$ augetur, vel de materia, de qua in concepcione non fuit factum, formatur$_{65}$, dicit$_{59}$: »Quibus$_{66}$ hoc modo »responderi potest, quia non ea racione dicitur corpus Christi con»fici verbo celesti, quod ipsum$_{67}$ corpus$_{67}$ in conceptu Virginis »formatum deinceps formetur«, sc. quod incipiat esse corpus Christi.

Ex ista conclusione sequitur, quod corpus Christi in transsubstanciacione panis in corpus Christi non generatur, non augmentatur, non nascitur, et$_{68}$ quod sicut per esse sacramentale non$_{59}$ generatur$_{59}$, non augmentatur, non nascitur$_{68}$, sic per$_{69}$ consumpcionem$_{69}$ sacramenti nec corrumpitur, nec minuitur, nec sumptum$_{70}$ consumitur. Et patet, quod questio est falsa. Ad argumentum$_{71}$ negatur$_{72}$ minor et negatur$_{73}$ dictum stulte predicancium.

Unde Virgo Mater Christi inconparabiliter$_{73}$ est dignior me sacerdote et sic quolibet sacerdote, non Jesu Christo, ex$_{36}$ eo, quod$_{74}$ ge|nuit verum$_{75}$ Deum$_{75}$, cum sit Genitrix Dei, quam quod | *I*
ego habeo officium conficiendi venerabile sacramentum. Nam ex *204 B*
eo, quod ipsa Deum genuit, se reparatricem tocius mundi constituit et dignam exaltacione super omnes choros angelorum et hominum$_{76}$ infra Christum$_{77}$, sed non ex eo, quod ego sacerdos effectus sum, habens officium conficiendi, supra omnes choros

---

[57]) *Codd.*: 2°, 3° *AMΨ*. — [58]) *Codd.*: *om. ENM*. — [59]) *Codd.*: *om. N*. — [60]) *Codd.*: obstupentes *N*. — [61]) *Codd.*: concessam *N*. — [62]) *Codd.*: *om. Ψ; ex cor. M*. — [63]) *Codd.*: quarti Sentenciarum distinccione 11ª *NN*. — [64]) *Codd*: *inscr. I*; *om. codd*. — [65]) *Codd.*: *inepte abbrev. IN*. — [66]) *Codd.*: quilibet *A*. — [67]) *Codd.*: *in marg. A*, ipsum verbum *M*. *om. Ψ*. — [68]) *Codd*: Et ∾ nascitur *om. AMΨ*. — [69]) *Codd.*: sumpcionem *AMΨ*; pro consumpcione *N*; per concepcione *N*. — [70]) *Codd.*: consumptum *N*. — [71]) *Codd.*: in principio factum *add. AMΨ*. — [72]) *Codd*: negetur *AMΨ*. - [73]) *Codd.*: *post* est *P*; incorruptibiliter *N*. — [74]) *Codd.*: quia *N*. — [75]) *Codd.*: verbum dei *N*. — [76]) *Codd.*: omnium *N*. — [77]) *Codd.*: meruit *add N*.

Digitized by Google

angelorum et hominum exaltatus sum, cum in existente michi huiusmodi officio possum esse dyabolus cum Juda, eciam$_{36}$ in$_{36}$ perpetuum$_{36}$ condempnatus. Quis ergo vult me, vel michi similem sacerdotem, nisi mendaciter menciens, supra dignitatem Virginis gloriosissime$_{78}$ exaltare? Unde leve dictum est: Illi sacerdoti concessit Deus consecrandi officium et nulli angelo$_{79}$, nec Matri Christi, ergo ille sacerdos est dignior angelo et Matre Christi, et dictum b. Bernardi supra allegatum verum est, quod nulli angelorum, nulli$_{80}$ archangelorum$_{80}$, nullis supernis spiritibus comissum est officium tanti sacramenti, sed exinde non sequitur, nec infert b. Bernardus, quod ergo supernis spiritibus$_{81}$ simus digniores. Ad confirmacionem dicitur negando illud$_{59}$ dictum propter duo inconveniencia$_{82}$: Propter primum, quod dicit: Sacerdos est creator sui creatoris, et propter secundum, quod dicit: Ipsum (sc.$_{59}$ sacerdotem) dampnari$_{83}$ inconveniens est (sc. propter dignitatem); ymmo quemlibet sacerdotem$_{83}$ malum finaliter dampnari conveniens est, quia a$_{84}$ Deo volitum, patet de Juda, principe sacerdotum, sed sacerdotem bonum finaliter dampnari inconveniens est$_{85}$ quia$_{84}$ non convenit hoc iusticie Dei$_{86}$.

<4.> *Utrum transsubstanciacio panis in corpus Christi fit subito vel successive?* Dicitur, quod fit subito ‖ virtute divina in
‖ I 204 C ultimo instanti prolacionis verborum.

<5.> *Utrum transsubstanciacio est mirabilior, quam creacio?* Dicitur, quod non. Sed e contra alias argumentum beati Ambrosii, quod Magister in precedenti distinccione adducit, non valeret, quo arguit, quasi a mirabiliori, sic: »De tocius »operibus mundi legitur, quia ipse dixit, et facta sunt. Sermo »igitur, qui potuit ex nichilo facere, quod non erat, non potest ea, »que sunt, in id mutare, quod non erant? Non enim minus est »dare$_{87}$, quam mutare novas creaturas rebus.« — Ecce argumentum Ambrosii.

Et probatur leviter sic: Corpus Christi est creatum prius, quam panis in illud transsubstanciatur, et creacio$_{88}$ includit illam transsubstanciacionem et non e contra universaliter. Igitur maius est creare, quam sic transsubstanciare et per consequens homini mirabilius, igitur questio vera.

<6.> *Utrum panis et vinum sunt convenientissima materia venerabilis sacramenti?* Dicitur, quod sic, patet ex facto Christi. Si enim vidisset aliam convenienciorem optimus operator, non obmisisset, ipse siquidem Dominus constituit hoc sacramentum in cibacionem spiritualem. Panis autem et vinum conveniencius ve-

---

[78]) *Codd.*: *ante* Virginis *M;* gloriose *EINN.* — [79]) *Codd.*: angelorum *BAMΨ.* — [80]) *Codd.*: vel *P, om. B.* — [81]) *I: post* simus *codd.*; *om. AMΨ.* — [82]) *Codd.*: conveniencia *CGM.* — [83]) *Codd.*: *om. G;* dampnari ∾ sacerdotem *om. D.* — [84]) *Codd.*: a ∾ quia *om. E.* — [85]) *Expl. MS. N fol. 23v, M fol. 179r add.* et sic est finis; *N fol. 66v; I fol. 196v.* — [86]) *Expl. MS. A fol. 149v, Ψ fol. 148v.* — [87]) *Codd.*: creare *Lomb.* — [88]) *Codd.*: operacio *CGM.*

Digitized by Google

niunt in cibum et potum, quam aliqua alia, et quia[89] panis pre ceteris cibis corpus confortat et vinum letificat. Unde distinccione octava ante, circa finem dicitur in textu: »Porro illa species visi- »bilis sacramentum est gemine rei, quia utramque rem significat[90] »et utriusque rei gerit similitudinem expressam. Nam sicut panis »pre ceteris cibis corpus reficit et sustentat et vinum hominem »letificat et inebriat, sic caro Christi interiorem hominem plus ce- »teris graciis spiritualiter reficit et saginat. Unde | calix tuus ine- | I »brians quam preclarus est.« — Et quia panis triticeus maxime 204 D reficit et sustentat et vinum inebriat et letificat, ergo[91] in nullo alio pane, nec in alio[92] liquore debet confici venerabile sacramentum.

<7.> *Utrum debeat fieri consecracio solum in pane non fermentato*? Dicitur, quod sic, secundum ritum Romane ecclesie, quia Christus in azimo confecit, quando agnum paschalem luna 14 comedit; potest tamen in fermentato pane fieri consecracio, sicut Greci tenent, tamen graviter peccaret sacerdos de Romana ecclesia, qui hoc faceret.

<8.> *Utrum Christus corpus suum manducaverit in die cene*? Dicunt quidam, quod sic, ut dicit communis *versus*:

Rex sedet in cena turba cinctus duodena,
Se tenet in manibus; se cibat ipse cibus.

Alii autem dicunt, quod non. Ego autem comitto[94] illud Christo, qui voluit hoc michi esse in absconso[95].

<9.> *Utrum, si corpus Christi reservatum fuisset in pixide in die cene, moreretur ibi in die parasceves*? Dicunt quidam, quod sic[96], quia omnes passiones intrinsece conpetunt corpori Christi sub sacramento, que conpetunt sibi sub specie[97] propria, ut dolorem pati, mori et similia. Passiones autem ab extrinseco venientes, ut laceracio, vulneracio[98], conspucio non conpetunt sibi sub sacramento. Unde diceretur, quod sub sacramento non verberaretur, nec[99] crucifigeretur et huiusmodi. Racio: quia passiones extrinsece pertingunt ad substanciam corporis mediantibus dimensionibus propriis, Christus autem in sacramento subsistens non conparatur ad exteriora mediantibus[100] dimensionibus propriis, cum ibi non sit dimensive, ergo etc

Veritatem tamen questionis huius ||| sicut et aliarum multarum | I 205 A scit ipse Dominus Jesus Christus.

---

[89]) *Codd.*: quare *male P.* — [90]) *G, Lombard.*: signat *codd.* — [91]) *I*; igitur *codd.* — [92]) *Codd.*: aliquo *E.* — [93]) *Codd*: ille *C.* — [94]) *Codd.*: *post* illud *CDGM.* — [95]) *Codd.*: abscondito *G.* — [96]) *Codd.*: non *D.* — [97]) *Codd.*: *male* substancia *CG.* — [98]) *Codd.*: *om. EKP.* — [99]) *Codd.*: non *EKF.* — [100]) *Codd.*: *om. CGM.*

Digitized by Google

<Distinccio XII.>

<1.> **SI autem queritur de accidentibus, que remanent**[1] . . .

Ista *distinccio 12ª*, tractans de accidentibus sacramenti, primo continet, quod pocius videtur Magistro fatendum, quod accidencia existunt sine subiecto, quam esse in subiecto. 2°, quod in sacramento est vera fraccio, et quod non Christus frangitur, sed sacramentum.

Versus[2]:

Hostia dividitur in partes, tincta beatos,
Sicca notat vivos, signat servata sepultos.

3°, quod sacramentum in tres partes dividitur, pars in calicem missa corpus Christi, quod iam surrexit[3], monstrat, pars comesta[4] corpus Christi adhuc ambulans monstrat, pars[4] usque ad[5] finem[5] misse remanens corpus iacens in sepulcro monstrat, quia usque in finem seculi corpora sanctorum[6] in sepulcris erunt[7]. Et nota, quod iam non est ille modus, ut tercia[8] pars hostie usque in finem misse servetur. 4°, quod quisque debet cavere, ne indigne percipiat, quia iudicium sibi indignus manducat, et ille indigne accedit[9] vel celebrat, qui aliter celebrat, quam Christus instituit, vel quia in peccato mortali accedit. — 5°, quod Christus cottidie ymmolatur et offertur occulte in sacramento, qui semel oblatus est in cruce in manifesto. — 6°, quod hoc sacramentum institutum est in augmentum virtutum, in[10] infirmitatis cottidiane remedium et in[11] remissionem venialium peccatorum. — 7°, quod Augustinus cottidie eucaristiam accipere nec laudat, nec vituperat, omnibus tamen diebus dominicis communicandum hortatur. Constitucio pape Fabiani | *I* ter in anno iubet, | Innocencii tercii minime semel in anno.
205 B

<2.> *Versus*[12]:

accidencia[3] sc. propria
M sine subiecto remanent in forma saporque
species in sacramento dividitur
Formaque; panis ibi partitur, non caro Christi.
hostie in mundo in purgatorio in celo
Tres partes, vivi, purgandi, glorificati
oblacionem illud
Dic sacrificium, quod in altari fit, id ipsum
occulte sub sacramento in cruce
Clam fit cottidie, semel oblatum manifeste.
oblacio sacramenti sc. morales[13]
Auget virtutes, culpas delens veniales.

---

[1]) *Codd.*: ibi *add. E.* — [2]) *Codd.*: unde *add. G; ambo versus in marg. AFK* — [3]) *Codd.*: resurrexit *G.* — [4]) *Codd.*: comesta ∾ pars *om. G.* — [5]) *Codd.*: *om. F.* — [6]) *Codd.*: *om. B.* — [7]) *In LB hoc loco sequ. versus*: Hostia dividitur *etc.*: *in P post* servetur. — [8]) *Codd.*: illa *add. C*, pars illa *G.* — [9]) *Codd.*: accipit *I.* — [10]) *Codd.*: *om CEG.* — [11]) *Codd.*: *om. I.* — [12]) *Codd.*: unde *add. E* — [13]) *Glossas prorsus om. EKL.*

Digitized by Google

<3.> *Utrum*[14] *corpus Christi in sacramento frangitur, dividitur, dilaniatur, dentibus hominum conteritur et corporaliter masticatur?* Videtur, quod sic[15], ex confessione Berengarii, qui confessus est coram Nicolao papa et[16] 113 episcopis: »Panem »et vinum, que in altario ponuntur, post consecracionem non solum »sacramentum, sed eciam verum corpus Christi esse[5] sensualiter; »non solum sacramentum, sed in veritate manibus sacerdotum »tractari, frangi et fidelium[17] dentibus atteri[18]«, ut ponitur[19] De consecracione distinc. 2ª, caº 'Ego Berengarius'. — Ecce hic videtur, quod manibus tractari[20], frangi et dentibus atteri conveniat Christi corpori et sangwini. In oppositum est Magister[21] dicens: »Quia[22] corpus Christi incorruptibile est, sane dici potest[22] »fraccio illa et particio non in substancia corporis, sed in ipsa »forma panis sacramentali fieri.« Et adducit ad probacionem Augustinum, Jeronimum et Hilarium caº 3º.

Sciendum, quod, qui pertinaciter teneret[23], quod corpus Christi in sacramento frangeretur, divideretur, dilaniaretur, dentibus conteretur, ille foret hereticus. Nam prima heresis fuit[24] illa de corpore Domini Jesu Christi, de qua heresi dicit Augustinus || 205 C in exposicione Psalmi quarti et ponitur post eum De consecracione, distinc. 2ª: »Prima quidem[27]«, inquit, »he- »resis in discipulis[28] Christi velud a duricia sermonis eius[6] facta »est. Cum enim diceret: »Nisi quis manducaverit carnem meam[29] »et biberit meum sangwinem, non habebit vitam eternam,« illi non intelligentes dixerunt ad invicem: »Durus est hic sermo, quis »eum potest[30] audire?« Et subdit. »Sed[31] quomodo illi intellexerunt? »Carnem[5] quippe (i.[32] e. pro certo[32]) sic intellexerunt, quomodo »in cadavere venditur, aut in maccello dilaniatur.« — Ecce quam plane iste sanctus explicat esse primam heresim de Christi corpore discipulorum estimancium dilaniari, vel dividi more maccellariorum corpus Domini Jesu Christi. Item Innocencius tercius sequens in[27] hoc[27] Augustinum dicit: »Ego corde credo, ore con- »fiteor[33], quod ipsum Dominum Jesum Christum in hoc sacra- »mento manduco, fretus auctoritate, qua dicit: »Qui manducat »me, vivit propter me.« Non enim cum Dominus manducatur, per »partes dividitur et laceratur sub sacramento, sicut caro, que ven- »ditur in maccello, sed illesus sumitur et integer manducatur.« — Item Augustinus, et[27] ponitur[27] De consecracione distinc. 2ª caº: 'Utrum sub figura, an sub veritate': »Christum phas vorari dentibus non est.«

---

[14]) *Incipiunt MS. N fol. 21v, O fol. 265v.* — [15]) *Codd.*: non *N.* — [16]) *Codd.*: *om., sed* coram *add. E.* — [17]) *Codd.*: *post* dentibus *BO.* — [18]) *Codd.*: conteri *O.* — [19]) *Codd.*: ponit *O.* — [20]) *Codd.*: et *add. O.* — [21]) *Codd.*: Sentenciarum *add. N.* — [22]) *Codd.*: quod *N*, quia ∾ potest *om. O; male* quare *MP.* — [23]) *Codd.*: tenet *G.* — [24]) *Codd.*: erat *O.* — [27]) *Codd.*: *om. O.* — [28]) *Codd.*: apostolis *G.* — [29]) *Codd.*: filii hominis *N.* — [30]) *Codd.*: *post* audire *E*; Joh. 6º *add. N.* — [31]) *Codd.*: *om. NO.* — [32]) *Codd.*: id ∾ certo *om. BDM.* — [33]) *Codd.*: profiteor *EKNP.*

Digitized by Google

Item cantus ecclesie:

Non confractus, non divisus,
Integer accipitur;
Fracto demum sacramento
Non vacilles, sed memento
Tantum[34] esse sub fragmento[35],
Quantum toto tegitur. —
Nulla rei fit scissura,
Signi tantum fit fractura.
Quod nec status nec statura
Signati minuitur[34].

| 1 Omnia autem ista fundantur in scriptura, | que dicit Exodi 12°:
205 D »Os non comminuetis ex eo.« Cum enim agnus paschalis figurabat Christum et in occisione et[36] manducacione[36] agni non debebant frangi, conteri, vel comminui ossa[37] eius[38], planum est, quod signabat ossa Christi non frangi nec comminui debere. Et hinc Johannes Ewangelista ca° 19° signanter adduxit illam scripturam dicens: »Ad Jesum autem cum venissent et viderunt[39] eum iam[40] mortuum, »non fregerunt[41] eius crura. Facta sunt enim[42] hec, ut scriptura »inpleretur: Os non comminuetis ex eo.« Qui ergo hinc scripture pertinaciter contradicit, volens os Christi comminuere, est in heresi valde magna. Et patet, quod[37] questio est falsa. Tunc ad argumentum negatur, quod confessio Berengarii innuat, quod corpus Christi frangatur et dentibus fidelium atteratur, vera enim est sentencia Berengarii, dum fuerit debite per construccionem intellecta. Unde dicit glossa ibidem: »Nisi sane intelligas[43] verba »Berengarii, in maiorem incides heresim, quam ipse habuit, »et omnia referas ad species ipsas. Nam de corpore Christi partes »non facimus.« Hec glossa. — Ecce magna heresis ascribebatur Berengario, videlicet, quod tenuit, quod panis, qui in altario ponitur, ante consecracionem est solum panis non consecratus, sed[44] post consecracionem est solum panis consecratus[44] et non verum corpus Christi. Similiter vinum post consecracionem solum est[45] vinum consecratum, sed non sangwis Christi. Modo maiorem dicit glossa esse heresim tenere, quod corpus Christi frangitur, dentibus atteritur. Ideo dicit omnia illa esse ad species (i. e. ad
1 sacramenta) referenda, ut sic dicatur: panem et vinum ||| non solum
206 A esse sacramentum, sed in veritate ipsum panem (i. e. speciem) tractari, frangi et fidelium dentibus atteri. Plura[46] scripsi in parvo tractaculo[47] de huiusmodi fraccione.

---

[34]) *Codd.*: tantum ∾ minuitur *om. B.* — [35]) *Codd.*: sacramento *G.* — [36]) *Codd. om. M.* — [37]) *Codd.*: *add.* sacratissima ac venerabilissima *O.* — [38]) *Codd.*: ipsius *O.* — [39]) *Codd.*: viderent *DKN.* — [40]) *Codd.*: *om. KNP.* — [41]) *Codd.*: confregerunt *E.* — [42]) *Codd.*: *om. CGM.* — [43]) *Codd.*: intelligens *P.* — [44]) *Codd.*: seg ∾ consecratus *om. M.* — [45]) *EGIKP:* esset *codd.* — [46]) *Codd.*: *om. N.* — [47]) *Vide annot. 55 distinctionis 10me.*

Digitized by Google

<4.> Sed dubitatur: ***Utrum corpus Christi manibus sacerdotum***[48] ***tangitur in propria forma?*** Et videtur, quod sic, quia corpus Christi elevatur, portatur, cadit in terram, descendit in stomachum, dum deglutitur, et communiter dicitur, quod manibus sacerdotum tenetur; ergo oportet, quod sensu[49] tactus in forma propria senciatur. — Hic dicitur negando consequenciam: sicut enim corpus Christi elevabatur[5], portabatur in cruce et cadebat in sepulcrum et tenebatur manibus, non tamen deitas sic se habebat, similiter, sicut ad motum corporis vivi anima defertur, elevatur, descendit vel ascendit, et sic[5] de similibus denominacionibus, non tamen ipsa aliquo[50] sensu corporali[51] sentitur — similiter in sacramento divinitas vel anima Christi est in corpore Christi, quo corpore[52] moto consecutive ad motum hostie dicitur Deus moveri, et similiter anima Christi; et[53] tamen nec deitas, nec anima Christi[53] sensu corporeo sentitur. Unde sicut[46] Thomas[46] palpans Christum hominem non palpavit divinitatem, cum tamen divinitas[54] et humanitas[54] in Christo ipostatice sint[55] coniuncta, sic palpato sacramento corpus dominicum non palpatur. Quantitas enim sacramenti sensibilis non informat corpus Christi et ergo corpus Christi sicut non est per illam quantitatem visibile[56], sic nec est tangibile, ut deducit Egidius Theoreumate 15°. Patet ergo, quod corpus Christi in sacramento venerabili nullo sensu est sensibile in propria forma.

Ad argumentum dicitur sicut in precedenti questione, quod omnia ad sacramentum[57] principaliter referuntur, et | patent exem- | *I*
plariter de divinitate et anima Christi. 2° dicitur, quod[27], cum *206 B*
dicitur Christi 'corpus palpatur, vel manibus tenetur', dum sacramentum sic habetur, ibi est tropica locucio, de qua dictum[27] est[27] in ultima questione distinc. 10ª. Sicut enim ibi 'video corpus Christi' est tropica locucio, quia ponitur res significata[58] pro suo signo, sic est hic cum dicitur: 'palpo vel teneo corpus Christi', quia palpo vel teneo sacramentum, quod est signum corporis Christi. Noli ergo timere, quod manu scabiosa vel aliter polluta corpus Christi macules, si puritatem humiliter[59] mentis tenes[60].

<5.> ***Quid significent***[61] ***partes hostie?*** Dicendum, quod sicut hoc sacramentum signat unionem ecclesie, sic eius in tres partes divisio signat divisionem ecclesie in tres partes, sc. in ecclesiam triumphantem, quam signat pars mersa[62] in[62] calicem[62]; illa enim

---

[48]) *Codd.*: *post* tangitur *CDG.* — [49]) *Codd.*: sensibiliter *O.* — [50]) *Codd.*: a quo *K;* ab aliquo *G.* — [51]) *Codd.*: corporaliter *CEFGM.* — [52]) *Codd* : anima *O.* — [53]) *Codd.*: et ∾ Christi *om. O.* — [54]) *Codd.*: humanitas, divinitas *N.* — [55]) *Codd.*: fuit *OP;* fuerunt *N.* — [56]) *Codd.*: *in marg. ab* 1ª. — [57]) *Codd.*: *post* principaliter *N.* — [58]) *Codd.*: *inepte abbrev.* significa *B*; signata *EFKNP.* — [59]) *Codd.*: *post* humiliter *ON.* — [60]) *Codd.*: teneas *B.* — [61]) *Codd.*: significant *BE.* — [62]) *I*: in calice *codd.;* immersa *N.*

Digitized by Google

inmersa est divinitati in patria inebriata ab ubertate domus Dei[63]: pars vero maior extra calicem ecclesiam militantem signat, cui pars minor supponitur, que ecclesiam signat dormiencium, quia ecclesia dormiens in auxilio militantis ecclesie sustentatur. Hoc secundum ritum ecclesie, qui iam currit.

<6.> *Utrum virtutes per sumpcionem huius*[64] *sacramenti augeantur?* Dicitur, quod digne[65] sumentibus remittuntur peccata venialia, quia fervor caritatis in[27] ipsis[27] suscitatur, qui digne percipiunt. Unde effectus eucaristie in manducantibus digne sunt isti; peccati expurgacio, pene relaxacio, gracie augmentacio, in virtutibus roboracio, municio a temptacione, fomitis debilitacio, anime refeccio, in Christo mansio et eterna vivificacio.

<7.> Pro hiis aliquibus sunt hii *versus*:

Christum venialia relaxat
Hostia commemorat passum, peccataque donat[66],
in virtutibus in temptacionibus fomitem animam[68]
Roboratet[67] || munit[67], debilitat, reficit.

1
206 C

<8.> *Utrum cottidie sit communicandum?* Dicendum, quod sic, cum ecclesia cottidie communicet, quamvis non quelibet persona.

<9.> Sed *utrum persona sacerdotalis*[28] *vel*[69] *laicus*[69] *potest cottidie communicare?* Dicitur, quod sic, si bene vixerit. Unde Ambrosius, quem[70] Magister in presenti distinccione adducit, dicens[70]: »Sic vive, ut cottidie merearis accipere, »ne accedas indignus.« Sed contra Albertus Magnus De officio misse dicit: »Acriter redarguendi sunt sacerdotes, qui »mulieribus cottidie porrigunt eucaristiam.« Item Innocencius quartus in Summa: »Laicis perfectis et sanctis et inclusis »sufficit[71] de octava die in octavum communicare.«

Sciendum iuxta S. Thomam questione 6ª, articulo 2º: »Quod ex parte recipientis duo requiruntur, sc. amor »coniungens ad Christum et reverencia ad sacramentum; primum »excitat ad sacramentum, secundum vero retrahit. Unde si aliquis »cognosceret ex cottidiana sumpcione augeri fervorem et reve»renciam, non minus talis deberet cottidie communicare. Si autem »sentiret reverenciam minui et caritatem non multum augeri, talis »debet interdum abstinere. Unde ad hoc quilibet relinquendus est »suo iudicio, et hoc est, quod Augustinus ait: Dicit quispiam »non cottidie accipiendam esse eucaristiam, alius affirmat cottidie »summendam; faciat unusquisque, quod secundum fidem suam »pie credit esse faciendum. Et probat per[27] exemplum Zachei

---

[63]) *Codd.*: eius *AN.* — [64]) *Codd.*: huiusmodi *D.* — [65]) *Codd.*: *ex correct. CI*: indigne *ABDM, post* sumentibus *B.* — [66]) *Codd.*: domat *EKP.* — [67]) *Codd.*: ac minuit *B*; et minuit *P.* — [68]) *Codd.*: *glossas prorsus om. EKNO*; *in B tantum* Cristum *et* in temptacione. — [69]) *AI*; vel laicalis *BEK*; non laicalis *codd.* — [70]) *Codd.*: quem ∽ dicens *om. O.* — [71]) *Codd.*: sufficiat *I.*

Digitized by Google

»et Centurionis, quorum unus gaudens suscepit Dominum in »domum suam et alius dixit: 'Domine, non sum dignus, ut$_{72}$ intres »sub tectum meum$_{72}$'. Et uterque misericordiam consecutus est.« Hec Thomas.

Ex quo patet, quod Augustinus nec prohibuit, nec consuluit communicare cottidie. Unde Magister in presenti distinccione allegans Augustinum$_{36}$ dicit: »Si$_{73}$ autem$_{11}$ »queritur, utrum cottidie | communicandum sit, audi, quid inde | I »tradit Augustinus: »Cottidie«, inquit, »accipere eucaristiam, 206 D »nec laudo, nec vitupero, omnibus tamen dominicis diebus com- »municandum$_{46}$ hortor.« — Ecce nec laudat Augustinus, nec vituperat cottidianam communionem. Racio: quia non discussit cuiuslibet communicantis conscienciam et intencionem. Sed si hominem sanctum in affectu magno communicandi cottidie cognosceret, nunquid$_{74}$ vituperaret? Certe non. Unde propterea dixit: »Faciat »unus quisque, quod secundum fidem suam (sc. amorosam) pie »credit esse faciendum.« Et concordat iste sanctus cum Apostolo, qui accipiens$_{75}$ doctrinam de manducacione huiusmodi inmediate a Domino, dicit 1ª Corinth. 11°: »Probet autem se ipsum homo, »et$_{76}$ sic de pane illo edat et de calice bibat$_{76}$.« Unde sicut in comestione naturali alius$_{5}$ sepius debet comedere et plus alio, quia habet virtutem fortem ad digerendum$_{77}$ et ad crescendum alio, propter quod non possumus virtutem temperancie in omnibus hominibus equaliter mensurare, sic$_{78}$ in spirituali manducacione, cum non possumus amorem$_{27}$ estuantem, in quo magis viget, cognoscere, quo desiderium ad sumendum sepius cibum sacratissimum consurgit, debemus ipsorum iudicio discussionem proprie consciencie comittere, ut se probantes, an sint sine crimine, integri in fide, constantes in spe et ferventes ad Deum et proximum in caritate, sic valeant de pane illo manducare et$_{5}$ de$_{5}$ calice$_{5}$ bibere$_{5}$. Unde, quia tempore primitive ecclesie homines erant mundi per baptismum et ferventes caritate, ideo licebat eis cottidie$_{46}$ communicare, ut habetur Actuum 2°. Postquam autem refrigescere cepit caritas, resilierunt a frequenti communione, et ne omnino desisterent, instituit Fabianus papa, ut tribus festivitatibus, sc. nativitatis, pasche et penthecostes, communicarent. Et quia ‖ demum amplius ‖ I refriguit$_{46}$ caritas$_{46}$ ita$_{46}$, ut se nec illis festivitatibus prepararent, A 207 instituit Innocencius$_{79}$ tercius, quod saltim semel in anno, in festo pasche, quilibet christianus communicaret. Et sicut decrescente caritate decrevit communicacio, sic$_{80}$ e contrario crescente$_{5}$ in sanctis hominibus fervore caritatis debet crescere sive frequentari communicacio$_{80}$. Et quis propter magnitudinem reverencie sacra-

---

[72]) *Codd.*: ut ~ meum *om. N.* — [73]) *Codd.*: sed *O.* — [74]) *Codd.*: numquam *I.* — [75]) *Codd.*: cupiens *GM.* — [76]) *Codd.*: et ~ bibat *om. N.* — [77]) *Codd.*: dirigendum *K; inepte* irrigandam *N.* — [78]) *Codd.*: *om. E*; spiritualiter *add. N.* — [79]) *Codd.*: *inepte in I* in Nocencius. — [80]) *Codd.*: sic ~ communicacio *om. O.*

Digitized by Google

menti ex humilitate abstinet et alius ex fervore caritatis, sed uterque sanctus, communicet, quid est, nisi quod$_5$ uterque meritum consequetur, primus cum Centurione, reliquus vero cum Zacheo. Cum ergo Salvator noster non limitavit$_{81}$ aliquem, quia voluit cuique voluntatem quoad hoc prestare liberam, ideo committere se debet unus$_{82}$ quisque ipsi Domino, ut ipse secundum graciam suam in manducacione sui sanctissimi corporis quemlibet dirigat, alii ampliorem, alii minorem prestans fervorem ad venerabile sacramentum$_{83}$.

<Distinccio XIII.>

<1.> **Solet eciam queri, utrum pravi sacerdotes hoc sacramentum conficere queant . . .**

Distinccio$_1$ ista *13ª* tractans de consecrantis condicione primo continet, quod sacerdotes aliqui, licet sint pravi, consecrant vere, quia non in merito consecrantis, sed in verbo efficitur creatoris. — 2°, quod excomunicati vel de heresi manifeste vocati et symoniaci non videntur posse hoc sacramentum conficere, licet sacerdotes sint. Et nota, quod hic Magister non tenetur, nisi intelligatur, quod de iure non possunt. — 3°, quod in sacramenti huius explecione tria requiruntur: sc. potestas, intencio et forma. Oportet enim, quod consecrans sit sacerdos habens potestatem et quod intendat et formam verborum Christi teneat. — 4°, quod a brutis animalibus corpus Christi non sumitur, licet hoc videatur; quid
| *I* ergo manducat | mus, Deus novit. Ibi nota, quod, quamvis mus
207 B manducet sacramentum, in quo est veraciter corpus Christi, tamen, quia non manducat sacramentaliter, eo quod non intendit sub racione sacramenti manducare, inde est, quod hic dicitur corpus Christi non manducare. — 5°, quod secundum Hilarium heresis ex intelligencia (supple falsa), non de scriptura est. Et secundum Jeronimum ex verbis inordinate prolatis incurritur heresis. Et secundum Augustinum$_2$ hereticus est, qui alicuius temporalis commodi et maxime glorie, principatus$_3$ et sui gracia falsas ac novas opiniones vel gignit, vel sequitur$_4$.

---

[81]) *Codd.*: limitat *BGM.* — [82]) *Codd.*: *om. I.* — [83]) *Explicit MS. N fol. 22v, O fol. 267v.* — [1]) *Codd.*: Ista distinccio est *CGM.* — [2]) *Incipit MS. N fol. 25v* 4ti distinccio 13, de heretico. — [3]) *Codd.*: principatusque *E.* — [4]) *Explicit MS. N fol. 25v.*

Digitized by Google

<2.> Pro quibusdam horum sunt hii *versus*[5]:

sc. sacramentu[m8]
corporis[8] et[8]
potest[7] sangwinis[8] Christi[6] sacerdos si non inpediant[3] ipsum[10]
N[6] quit conficere pravus, nisi[9] prepediant se
exorbitacio[8] a fide[8] excomunicacio[8]
Hic duo subscripta[11], que sunt heresis anathema.
conficis verborum Christi sacerdocii[12] ordo[12]
Sunt tria, quibus sacras: intencio, forma, potestas.

<3.> *Utrum excommunicati, scismatici, degradati et heretici possunt conficere?* Videtur, quod non. Nam qui non potest[13] benedicere, ille[14] non potest[13] conficere. Sed quilibet iam dictorum est, qui non potest benedicere. Maior patet ex eo, quod benediccio[15] est de esse consecracionis, cum Salvator accepit panem, gracias agens benedixit, ut habetur Luce 22°. Sed minor probatur per b. Gregorium et ponitur prima questione 1ª: »Qui sacros »ordines vendunt, sacerdotes esse non possunt. Unde scriptum est: »Anathema danti et anathema accipienti. Hoc est symoniaca heresis. »Quomodo ergo, si anathema sunt et sancti non sunt, alios sancti»ficare possunt? Et cum in corpore Christi non sunt, quomodo »corpus Christi tradere vel accipere possunt?« et sequitur ad propositum: »Qui maledictus est, benedicere quomodo potest?« quasi diceret sanctus »nullo modo«.

Item: 24ª[16] questione 1ª caº 'Audivimus' dicitur: »Quicunque ab unitate ecclesie fuerit alienus, exsecrare potest, con- se|crare non valet.« Sed quia excomunicati, scismatici, degradati || *I* et heretici sunt ab unitate ecclesie alieni, cum non sint in corpore *207 C* Christi mistico, ut supra patuit et in dicto presenti b. Gregorii dicitur, ergo preterea prima questione 2ª dicitur, quod sacerdos degradatus non habet potestatem consecrandi, quamvis habeat potestatem baptisandi.

Item: Magister vult idem, in litera adducens pro illo multas auctoritates.

Item: b. Gregorius dicit: »Privilegium meretur amittere, »qui permissa, id[17] est[17] concessa[17] sibi abutitur potestate« Sicut dicitur Extravag. de privilegiis caº 'Ut privilegium'.

In contrarium videtur comunis sentencia doctorum, et canon videtur hoc sentire prima questione 1ª caº 'Quod[18] quidam', ubi dicitur, quod sacramentorum sanctitatem sumi in perversis hominibus, qui intus sunt, sive qui foris sunt, constat

[5]) *Codd.*: unde *add. K.* — [6]) *Codd.*: *om. G.* — [7]) *Codd.*: *in textum accepit G*; *in C del.* — [8]) *Tantum in E*; *om. codd.* — [9]) *Codd.*: *errore iter. G.* — [10]) *Codd.*: i. e. eum *add. E.* — [11]) *Codd.*: sub scriptura *male D.* — [12]) *Codd.*: sacerdotalis ordo *B*; *tantum* sacerdotalis *E*; *in M fol. 28ᵛ in marg. add. bohemice*: Chleb, wyno a flowa vmysl rzadny a k tomu sam knyez; *glossas prorsus om. KL.* — [13]) *Codd.*: possunt *I.* — [14]) *Codd.*: illi *I.* — [15]) *I*: 1º *add. codd.* — [16]) *Decr. Gr. c. XXIII, q. 1ª*; *omnes codd. male 27.* — [17]) *Codd.*: *superscr. IP, om. D.* — [18]) *IMP*: quorum *codd.*

Digitized by Google

inpollutam inviolabilemque permanere. Sciendum secundum doctorem subtilem questione 2ª: »Conficere eucaristiam »ut cause principali nulli potest conpetere nisi Deo. Sed ut cause »instrumentali, seu ministro, potest conpetere homini.«

Item aliud est posse simpliciter conficere, et aliud ordinatim posse. Dico ergo de posse simpliciter, quod nichil requiritur ultra materiam debitam nisi minister debitus, ad quem requiruntur tres condiciones: Prima, quod sit sacerdos, eciam quod possit proferre verba consecracionis et quod habere possit debitam intencionem conficiendi et faciendi, quod ecclesia facit; propter defectum condicionis 2ᵉ mutus non potest conficere; propter defectum condicionis 3ᵉ carens usu racionis non potest conficere. Sed prima condicio est hic propria, quia potest solum sacerdos et quilibet sacerdos, cui conpetere possunt iste condiciones, sc. debita prolacio et intencio. Tenet hanc sentenciam S. Thomas questione prima, articulo primo, 3° et 4° et patet, quod questio est vera.

Ad primum argumentum negatur[19] minor. Ad dictum b. Gregorii, quod est | I 207 D: »Qui maledictus est, quomodo benedicere potest?« dicitur, quod capiendo benedicere, ut est rei melius esse optare, sic quod ipsa res vel melior efficiatur manens, vel in melius convertatur, tunc sic benedicere potest, licet non bene nec meritorie, et sic, quamvis ipse sit maledictus, Deus tamen, qui est principaliter benedicens, facit in profectum venire illius benediccionem, quamvis sibi est in malediccionem, et ad hoc sonat illud allegatum in textu »maledicam benediccionibus vestris«.

Et pro 2° argumento est sciendum, quod esse alienum ab unitate 1° intelligitur quoad formam consecrandi, sc quod quis non utatur forma a Christo et ab ecclesia actenus instituta, 2° quoad vitam gracie. Primo modo[20] intelligitur canon de sacerdote et non 2° modo, quia dicit Magister in litera in principio distinccionis huius: »Aliqui licet sint pravi, consecrant vere, sc. qui »intus sunt nomine et sacramento.« — Ecce pravi, intelligit, quoad vitam gracie, qua carent, sed qui sunt intus (id est in ecclesia) nomine (scilicet christianitatis) et sacramento (id est ordine sacerdocii.) Ad 3ᵘᵐ dicitur, quod non potest ordinatim sive de iure, sed simpliciter potest. Ad 4ᵘᵐ dicitur, quod Magister in illo non tenetur. Ad 5ᵘᵐ, sc. dictum b. Gregorii, dicitur, quod amittit quoad meritorie exercendum et ergo exercens peccat graviter. Et sic, ubicunque dicitur in auctoritatibus, quod non possunt, debet intelligi, quod non possunt iuste, sive de iure.

Sed quomodo salvabitur Magister, qui in fine capitoli penultimi huius distinccionis dicit: »De hoc celesti misterio[21] aliqua »perstrinximus[22] a catholicis fideliter[23] tenenda. Qui enim his contra-

---

[19]) *Codd.*: negetur *I.* — [20]) *Codd.*: *om. IP.* — [21]) *Codd.*: *male* ministerio *G* — [22]) *Codd.*: perstringimus *CGM.* — [23]) *Codd.*: firmiter *P.*

Digitized by Google

»dicit, hereticus iudicatur.« — Ecce Magister hereticat quemlibet, qui aliter sentiret, quam ipse perstrinxit. ‖ Et quia comuniter contradicunt Magistro in illo, quod dicit »excomunicatus et hereticus »non possunt conficere«, quis inter illas duas partes censetur hereticus? Oportet, quod vel Magister, qui contradicentes iudicat hereticos fore censendos, vel magistri, qui Magistro contradicunt realiter in hoc facto. Ego volo ire per medium, ne obruar lapidibus utriusque partis. Nullam enim[20] volo hereticare, quia unusquisque habundare debet in suo sensu, quem sibi Dominus ministravit. ‖ I 208 A

<4.> *Utrum missa sacerdotis boni sit melior quam mali?* Thomas dicit: »Missa consideratur dupliciter: Primo modo ad »id, quod est essenciale in ea, sc. corpus Christi, et sic omnium »sacerdotum rite missancium est equaliter bona. Alio modo con»sideratur ad id, quod est annexum sacramento, et sic missa boni »est melior quam mali, quia sic non solum habet efficaciam ex »opere operato, sed ex opere operante. Et ideo ceteris paribus »melius est audire missam boni sacerdotis quam mali.« Ad idem est Bonaventura 1° principali quest. 4ª. Unde sic leviter distingwitur, quod missa, quoad missatum, sc. sacramentum et corpus Christi, eque bona fit a quolibet sacerdote rite missante, sed missa quantum est ex parte sacerdotis missantis, tunc est melior a bono quam a malo. Cum enim missa fiat ad laudem Dei et ad placandum Deum pro peccatoribus, et non est speciosa laus in ore peccatoris, nec iratus placatur ab illo, cui irascitur, eo quod secundum b. Gregorium, cum is, qui displicet, ad intercedendum mittitur, irati animus ad deterius provocatur, planum est, quod malum sacerdotem non convenit sic missare. Sed bonum convenit, qui digne offert hostiam in laudem Dei pro peccatis propriis et populi placans Deum

Ex istis sequitur ista conclusio, quod ab excomunicato, | scismatico, degradato[24], heretico et manifesto concubinario[24] sacramentum eucaristie recipiens scienter graviter peccat. Probatur. Quilibet recipiens sacramenta contra iustam constitucionem[25] ecclesie indigne sumit et peccat graviter. Sed sic facit quilibet scienter[26] recipiens ab excommunicato, scismatico etc, igitur conclusio vera[20]. Consequencia patet per Apostolum ad Roman. 1°, nam ut sic consenciunt malefacientibus. Maior patet per b. Ambrosium super illo prima[20] Corinth. 11°: »Qui indigne manducat, »iudicium sibi manducat.« Minor patet per Johanem Canonica 2ª, ubi dicit: »Omnis, qui precedit et non permanet in doctrina Christi, Deum non habet.« Et infra: »Qui dicit ei Ave, com»municat operibus illius malignis.« Proinde dicit canon distincciione 32ª: »Nullus audiat missam presbiteri, quem scit indubi»tanter concubinam habere, vel subintroductam mulierem.« Item | I 208 B

[24]) *Codd.*: degradato ∾ concubinario *in marg.* t^1 *et om.* heretico. — [25]) *Codd.*: institucionem *D.* — [26]) *I; post* recipiens *codd.*

Digitized by Google

distinccione 81ª: »Si qui sunt presbiteri, dyaconi vel sub-»dyaconi, et qui in fornicacionis crimine iaceant, interdicimus ex »parte omnipotentis Dei et sancti Petri auctoritate ecclesie introitum, »usque dum peniteant et emendent. Si qui vero in peccato suo »perseverare maluerint, nullus vestrum eorum audire presumat »missam, quia benediccio eorum verteretur in malediccionem et »oracio in peccatum, testante Domino per prophetam: »Maledicam, »inquit, benediccionibus vestris«, et sequitur peccatum populi illorum missas audientis: »Qui vero huic saluberrimo precepto obedire no-»luerint, ydolatrie peccatum incurrent.« — Ecce excommunicatorum, et hic presertim notatur[27] concubinariorum, qui missas audiunt. ydolatrie[28] crimen per inobedienciam incurrunt. Sed dicunt, quod hoc intelligitur de sacerdote concubinario notorio.

Pro quo[6] sciendum, quod tripliciter fit concubinarius notorius: vel primo per sentenciam ecclesie convictus, de quo specialiter[29], ut aiunt, canon superior || intelligitur, vel 2° per con-
|| I 208 C fessionem propriam in iure factam, vel 3° per rei evidenciam, ut dum sunt argumenta probancia, gradiencia[31] super terram, vel cum quis videt sacerdotem in muliere non more Helizei procumbentem. In illo enim casu credo, quod nec iurista potest excipere, nisi forte diceret, quod videns fuit illusus et dyaconus in presbiterum tunc fuit transformatus, a qua illusione et transformacione dignetur nos Dominus[32] Jesus Christus liberare.

<5.> Dubitatur[33], *quid sit*[34] *heresis* Pro quo notandum, quod tot modis dicitur heresis, quot et hereticus. Sed quia 24ª questione ultima 'Heresis' dicit glossa ordinaria Johannis, quod hereticus dicitur multis modis: Primo, quicunque est dubius in fide, ut Extravag. 'De hereticis dubitatur'; 2° omnis scismaticus 1ª questione 1ª 'Quisquis'. 3° omnis precisus ab ecclesia, secundum quod excommunicatus dicitur hereticus, ut 4ª questione 1ª et 2ª; 4° omnis, qui male interpretatur scripturam sacram, ut 24 questione ultima; 5° qui novam opinionem invenit, ut 'infra hereticus'; 6° modo[35], qui vult aufferre privilegium Romane ecclesie 25 distinccione 'Omnis'; 7° modo[35], quicunque non tenet articulos fidei; 8° stricte sumitur hereticus omnis, qui remotus est ab ecclesia. et secundum hoc omnis hereticus est excomunicatus, ut Extravag. 'De hereticis ad abolendam'. Proprie autem hereticus est qui tenet dogma falsum, sacre scripture contrarium pertinaciter defensatum, maxime causa lucri vel glorie temporalis. Hoc enim est heresis secundum Augustinum libro De utilitate credendi, sc. dogma falsum, sacre[36] scripture contra-

---

[27]) *Codd.*: nominatur *E.* — [28]) *Codd.*: *om. P.* — [29]) *Codd.*: sensu *EK.* — [30]) *Codd.*: *ex* augmenta *corr. I.* — [31]) *Codd.*: *male* contradicencia *G.* — [32]) *Codd. post* Christus *G; om. IP.* — [33]) *Incipit MS. N fol. 25v.* — [34]) *IN*: est *codd.* — [35]) *Codd.*: *om. NP.* — [36]) *Codd.*: sacre ∾ defensatum *om. et* ut prius *add. N.*

Digitized by Google

rium, pertinaciter defensatum[36]. Per hoc, quod dicitur dogma falsum, tangitur error in intellectu, et[35] per hoc, quod dicitur sacre scripture contrarium, innuitur, quod solum | I
heresis est, qua contra sacram | scripturam exorbitatur. Et[35] per 208 D
hoc, quod dicitur pertinaciter defensatum, tangitur pertinacia in affectu.

Ex quo habetur, quod ad heresim proprie dictam tria concurrunt, sc.[37] error[37] in intellectu, pertinacia in affectu et contrarietas scripture[38] sacre. Ex quo patet, quod solum ille dicitur proprie hereticus, qui tenet, ut supra dictum est, et ad hoc sonat dictum Augustini, quo dicit: »Hereticus est, qui concepta erroris per»fidia pertinaciter defendit.« Unde distingwens libro De utilitate credendi inter hereticos pertinaces et simpliciter errantes, dicit: »Sed qui suam sentenciam quamvis falsam atque perversam »nulla pertinaci animositate defendunt, presertim quam non audacia »sue presumpcionis peperit, sed a suis seductis atque in errorem »lapsis parentibus acceperint, querunt autem tanta sollicitudine »veritatem, corrigi parati, cum ipsam invenerint, nequaquam sunt »inter hereticos deputati«

Heresis enim grece eleccio[39] interpretatur, eo quod singularem elegit disciplinam. Ista patent amplius 24 questione 3ª, ubi consequenter[40] describuntur secte heresum quam plurimum hereticorum, plus quam 100 heresum in primitiva ecclesia ortarum, quarum tamen quinque fuerunt principales, sc. Paganus, Judeus, Manicheus, Sabelius et Arrius. Sed nunc quidam Paganos[41] et Judeos nolunt esse hereticos, sed solum Christianos, qui baptismate accepto abierunt in errorem. Sed quis potest negare illos esse hereticos, sc. Paganos et Judeos, cum teneant dogma falsum in intellectu et sic errorem sacre scripture contrarium, negantes Trinitatem in Deo et negantes Filium Dei incarnatum et hoc tenentes pertinaciter et blasfemantes in Deum Jesum Christum? || ||| I
209 A

Pro quo notandum, quod tres sunt maneries heresis plus famose, sc. symonia, apostasia et blasfemia. Nec distingwuntur ista ex opposito, quia unum consequitur aliud, nam quicunque est symoniacus, ille apostatat a Deo et blasfemat in Deum. Raciones tamen istorum viciorum distingwuntur, quia apostasia fit generaliter secundum racionem, qua homo a religione Dei exorbitat, blasfemia secundum racionem, qua homo virtuti Dei inponit calumpniam, sed symonia secundum racionem, qua homo nititur ordinacionem Dei disrumpere. Et sic per istam triplicitatem Trinitas est offensa: Per apostasiam Deus Pater, qui secundum religionem mundam et immaculatam potenter ligat sponsam sibi[42], Deus Filius, qui cum sit Virtus Dei et Dei Sapiencia, per secundam heresim cottidie

---

[37]) *Codd.*: *om.*, *sed* sc. falsitas *add. P.* — [38]) *Codd.*: *post* sacre *add.* etc. *et explicit fol. 25v N.* — [39]) *Codd.*: ellacio *C.* — [40]) *Codd.*: *inepte* consequentur *I.* — [41]) *Codd.*: paganorum *G.* — [42]) *Codd.*: Christi *del. et inscrip.* sibi *I.*

Digitized by Google

blasfematur. Et Deus Spiritus Sanctus, qui cum ex summa benignitate sapienter ordinat pacifice domum suam, ex pravitate symoniaca ordinacioni sue contrarie nititur symoniacus, cum resistens Spiritui Sancto, nititur istum ordinem benignum blasfeme dissolvere et sic pacem. Et scito, quod heresis aliquando[43] committitur verbo solum, ut si quis dogmatisat fornicacionem non esse peccatum mortale, non tamen fornicaretur. Aliquando autem committitur facto, ut si quis verbo non diceret, quod fornicacio est peccatum mortale, in facto autem esset concubinarius, defendens eciam pertinaciter suam fornicacionem, nolens eam dimittere. 3° modo utroque istorum morum, ut si quis[44] et dogmatisaret et facto fornicacionem suam pertinaciter defenderet, ille esset in heresi apostasie, quia Ecle-
|I siastici 19° dicitur: »Vinum et mulieres | apostatare[45] faciunt
209B »sapientes.« Eciam esset in heresi blasfemie, cum mulieri fornicarie data est potestas blasfemie, dicitur in Apokalypsi.

Hiis omnibus recollectis videre debet pius[46] christianus omnes semitas suas, et discutere, an cecidit in eum aliqua heresis ex iam dictis.

<Distinccio XIV.>

<1.> **POst hec de penitencia agendum est . . .**

Postquam Magister determinavit de tribus sacramentis, sc. baptismo, confirmacione, eucaristia, in quorum primo gracia donatur et homo regeneratur, in secundo roboratur et in tercio consumatur, hic incipit determinare de penitencia, qua gracia, si fuerit perdita, misericorditer reparatur.

<2.> Unde ista *14ª distinccio* primo continet, quod penitencia longe positis a Deo necessaria est, quia est 2ª tabula post naufragium, sicud baptismus prima tabula, quo deponitur vetus homo et induitur novus. — 2°, quod penitencia est, qua post lapsum resurgimus. Unde licet homini sepius penitere, sed non baptisari. — 3°, quod duplex est penitencia: interior, que est virtus mentis, exterior vero, que est sacramentum, et utraque est causa iustificacionis et salutis. — 4°, quod[1] Johannis predicacio et Christi cepit a penitencia; et quod penitencia dicitur a penitendo, qua quis penituit illicita, que commisit. — 5°, quod penitencia est mala preterita plangere[2] et plangenda iterum non committere et ultra, quod penitere est semper[3] penam tenere, ut homo semper peniteat

---

[43]) *Codd.*: *post* comittitur *MP.* — [44]) *Codd.*: *om. M.* — [45]) *Codd.*: apostotare *BCGM*, apostare *I.* — [46]) *Codd.*: omnis *M.* — [1]) *Codd.*: *om. M.* — [2]) *Codd.*: deplangere *M.* — [3]) *Codd.*: *post* penam *IMP.*

Digitized by Google

in se ulciscendo, quod commisit[4] peccando; ergo penitencia est vindicta semper puniens in se, quod dolet commisisse. — 6°, quod penitencia et alia bona opera in caritate facta per peccatum sequens mortificantur, ut non sorciantur mercedem, quam meruerunt, | cum fierent. Si autem agatur penitencia de peccato mortificante, omnia reviviscunt. Que autem sine caritate fiunt, mortua sunt et reviviscere non possunt, quia numquam viva fuerunt. 7°, quod solempnis penitencia secundum Ambrosium est, que fit extra ecclesiam in manifesto, in cinere et in cilicio, que pro gravioribus et manifestis criminibus tantum inponitur; et illa non est iteranda propter reverenciam sacramenti. — Ultimo, quod evidenter ostenditur sanctorum testimoniis per penitenciam non semel tantum, sed sepius nos a peccatis surgere et veram penitenciam sepius agi, quamvis quidam contrarium dixerunt. || I 209 C

<3.> Et pro principalioribus iam dictis sunt hii *versus*:

secundum aliquos non potest
quis[6] penitere et[6] peccatum[6] velle[6] committere[6]
O[5] Si peniteas perfecte, crimina vitas.
peccato[6]
Tempore cum vicio non est verus dolor uno,
talis, qualis ante propter ingratitudinem quia[6] redeunt[6] peccata[6]
i. e. post penitenciam
Sed te peccante rursus, reversus es velud ante,
iterum[6] penitencie[6]
Ergo dole rursus, dolor ut prosit tibi primus.
Excepta solempni[8] penitencia[8] penitenciam[6, 8]
Quit[7] nisi solempnem peccans iterare dolorem.

<4.> *Utrum penitencia sit sacramentum.* Dicendum, quod sic. Verba autem, quibus sacerdos absolucionem exprimit, sunt forma, actus autem penitentis est quasi materia. | 1

<5.> *Utrum penitencia sit virtus moralis?* Dicendum, quod sic. Est enim virtus specialis, respiciens specialem racionem obiecti, sc. peccatum a se commissum, in quantum est expiabile, et hoc quantum ad penam et culpam, et est pars iusticie. Homo enim per penitenciam humiliat se Domino[9], satisfacit[10] proximo, et quod iustum est, libenter patitur pro peccato. | 1

Et sciendum, quod quantum | ad propositum penitencia accipitur tripliciter. Uno modo pro habitu electivo, quo quis detestatur peccatum a se commissum et in se et a se voluntarie puniendum[11] et sic habet racionem virtutis moralis vel infuse[12]. 2° modo accipitur pro dolore vel penitudine, qua peccatum homo punit, et | I 209 D

---

[4]) *Codd.*: *in G add. bohemice* dopuscil sie. — [5]) *Codd.*: *om. P.* — [6]) *Codd.*: *om., sed super* vitas *add.* si secundo peccat *B.* — [7]) *Codd.*: quid *CG.* — [8]) *Codd.*: *om. P*; *glossas prorsus om. EKL.* — [9]) *Codd.*: deo *I.* — [10]) *Codd.*: et *add. I.* — [11]) *BIP*; penitendum *codd.* — [12]) *Codd* : confuse *M.*

Digitized by Google

sic est passio, quemadmodum aliarum virtutum sunt passiones pro materia. Et sic esset penitencia passio concupiscibilis, sc. dolor voluntarie assumptus pro peccato. 3° modo accipitur pro actu doloris, ut signis sensibilibus in ecclesia substrato[13], et isto modo habet racionem sacramenti.

<6.> *Quid est penitencia?* Magister dicit: »Quod est »gracia, vel virtus, qua commissa mala cum emendacionis proposito »plangimus et odimus, plangenda iterum committere nolumus.« Et nota, quod quedam diffiniciones dantur per essenciam, ut: ille homo est animal racionale mortale, animal est substancia animata sensitiva; quedam vero dantur per causam, ut illa: dies est sol lucens super terram[14] vel dies est lacio solis super[14] terram: diffinicio ergo[14] penitencie supra dicta, similiter diffinicio Ambrosii et diffinicio b. Gregorii, que ponuntur in litera, dantur per causam et non per essenciam; diffinitur autem penitencia per duplicem actum: unum, qui est respectu preteriti, sc. preterita mala plangere, alterum respectu futuri, sc. plangenda non committere. et primus actus est in re, secundus in proposito. Penitencia duplex est, quedam interior tantum, et hec de iure naturali, quedam exterior, que fit per argumentum hominis. Prima non est sacramentum proprie, secunda vero est sacramentum. Non enim penitencia per se suscepta dicitur proprie sacramentum ecclesie[1], cum talis ante baptismum
I possit fieri, sicud et fuit in Ninivitis et in multis aliis, sed peni-
210 A tencia iniuncta per ministros ecclesie |[11] dicitur[14] sacramentum

Notandum quoque, quod lugere pro peccatis propriis est actus penitencie, sed lugere pro malis alienis est alterius virtutis, sc. misericordie, lugere vero pro bonis eternis adipiscendis est actus beatitudinis[15] tercie, de qua dicitur Matth. 5°: »Beati, qui »lugent.«

Item sciendum, quod quedam est penitencia vera, de qua dicit Augustinus: »Penitencia vera est penitenda non committere »et admissa deflere.« Et in ecclesiasticis dogmatibus dicit: »Penitere est causas peccati excidere et earum[16] additum non prebere.« — Quedam penitencia est falsa, de qua Isidorus dicit: »Irrisor est et non penitens, qui adhuc facit, quod penitet«, 'De penitencia distinccione 3ª, 'Irrisor'. — Quedam est coacta penitencia: »Conversus sum in erumpna mea, dum con »figitur spina.« — Quedam sera: Si tunc penites, quando peccare non potes, peccata te dimiserunt et tu non illa. — Quedam desperata, qua Judas ductus laqueo se suspendit, de qua Sapiencie 5°: »Pre angustia spiritus dicent[17] intra se, penitenciam »agentes.« — Quedam sancta et meritoria, de qua in present. distinccione agitur, et[14] de qua dicit Bernardus: »O felix »penitencium humilitas, o bona spes confitencium, quam facile

---

[13]) *Codd.*: subtracto *I.* — [14]) *Codd.*: terram ∾ super *om. I.* — [15]) *I*: pa-tercie *codd.* — [16]) *Codd.*: suggestionibus *add. P.* — [17]) *Codd.*: dicentes *Vulg.*

Digitized by Google

»vincit invincibilem, quam cito tremebundum iudicem convertis »in piissimum[18] Patrem!«

<7.> *Utrum de essencia vere penitencie est, quod duret usque in*[19] *finem mortis?* Dicendum est, quod non, secundum Magistrum Unde opinio dicens oppositum refutatur, quia potest penitencia[20] esse sine continuacione actuali, requiritur tamen continuacio in proposito. Sed si opinio opposita capit penitenciam propriissime dictam pro vera penitencia, ad quam consequitur vita | *I* eterna, quis dubitat, quin illa penitencia sit proprie vera penitencia. *210 B* Quam vero non consequitur vita eterna inmediate sine interrupcione peccati, potest bene dici, quod non fuit vera proprie, et sic presciti, quantumcunque viando peniteant, non vere penitent, quia pro illa penitencia vitam eternam non accipient.

<8.> *Utrum penitencia tollat peccata?* Dicendum, quod sic. In quantum enim, est sacramentum, datur in ea gracia, racione cuius tolluntur peccata. Item in quantum virtus est, tollit peccata, quia actus eius est detestari omne peccatum.

<9.> *Utrum penitencia bona mortificata vivificet?* Dicendum, quod sic, secundum Magistrum.

Sciendum autem, quod illa bona dicuntur viva, que sunt vite eterne meritoria, sicud sunt omnia opera virtuosa in caritate facta. Illa autem dicuntur mortua, vel mortificata, que fuerunt meritoria vel que fuissent meritoria, si in caritate forent facta. Unde peccatum illud fecit, quod homo illa opera ad mercedem vite eterne illa non exercuit, et quia penitencia illud peccatum, quod est inpedimentum mercedis vite eterne, removet, et sic dicitur illa bona opera vivificare, que prius erant meritoria, sed non vivificat illa opera, que numquam fuerunt viva.

<10.> *Utrum debeat esse aliqua penitencia solempnis?* Dicendum, quod sic, si est publica culpa; publica enim culpa publico indiget remedio et hoc, ut sit aliis ad terrorem. Et sciendum, quod tres sunt modi generales penitencie sacramentalis: Prima penitencia[19] dicitur privata, 2ª publica[21], 3ª solempnis. Penitencia privata dicitur, que a sacerdote pro peccatis occultis confitenti iniungitur. Publica, que publice pro magnis et manifestis peccatis inponitur, || ut peregrinari, vel virgis publice verberari. Solempnis || *I* penitencia est, que iniungitur pro manifestis et magnis sceleribus, *210 C* quibus peccator communitatem ville, vel urbis, vel provincie scandalisavit, sicud est manifestum patricidium vel fratricidium, uxoricidium et huius modi horrenda peccata. Modo de primis duabus | non est dubium, quin possunt iterari. Solempnis autem penitencia secundum iura antiqua non debet iterari, quamvis secundum aliquarum ecclesiarum conswetudinem iteretur.

---

[18]) *Codd.*: inepte impiissimum *B.* — [19]) *Codd.*: *om. I.* — [20]) *I*: *post* esse *codd.* — [21]) *Codd.*: publicata *I.*

Digitized by Google

<11.> Dubitatur: *quis est effectus penitencie et que causa?* Dicitur quoad secundum, quod accipiendo penitenciam ut est sacramentum, tunc Deus est causa eius principalis efficiens, sacerdos est causa instrumentalis, sicud in aliis sacramentis, et penitens est causa subiectiva, et remissio peccatorum et adepcio glorie est causa finalis; sed penitencie, ut est virtus, Deus est causa effectiva, quia cum, ut sic sit virtus infusa, ipsam solum Deus principaliter effective causat, sed causa eius dispositiva potest esse multiplex. Nam quia penitencia est quasi reversio hominis a peccato, a dyabolo et a mundo ad Deum, ideo necesse est hominem cogitare peccatum, a quo debet recedere, dyabolum, cuius potestatem effugere, penam, quam vult evitare, et Deum, ad quem debet accedere. Ad hoc autem homo disponitur per lumen fidei, loquendo de fide informi. 2° debet homo retrahi ab elleccione peccati. Hanc autem retraccionem causat timor pene debite pro peccato, qui timor servilis appellatur, quia homo solum propter penam cavet peccatum, quam timet incidere. — 3° necesse est hominem habere aliquod inclinatum, quo inclinetur ad Deum, et quoad hoc disponitur per spem informem et per naturalem amorem; et vocatur spes vel fides informis, qua speratur et qua creditur sine caritate.

Quoad primum, quod movetur in questione, sc. ad effectum, dicitur, quod principalissimus est glorie restitucio, quoad finalem et perfectam penitenciam, et gracie in presenti. Alii autem sunt multi[22] effectus, quorum aliquos enumeravi circa[23] principium factum in hunc quartum, et aliquos tangit Ciprianus in quodam sermone ita dicens: »O penitencia, que miserante »Deo peccata remittis, paradisum reseras, contritum sacias, tristem »exhilaras, ad vitam de interitu revocas, statum[5] restauras[5], ho»minem[5] renovas[5], fiduciam reformas, graciamque habundanciorem »refundis! O penitencia, quid de te referam, omnia ligata tu solvis, »omnia soluta tu reservas, adversa tu mitigas, confusa tu lucidas, »desperata tu animas! O penitencia rutilancior auro, splendidior »sole, quam nec peccatum vincit, nec desperacio deicit. Penitencia »respuit avariciam, horret luxuriam, fugat furorem, format amorem, »calcat superbiam, continet lingwam, mores conponit, odit maliciam, »excludit invidiam, cogit omnia ferre libenter, bene operatur con»stanter, paradisum reserat et vitam prestat.« Amen[24].

---

[22]) *IM*; *post* sunt *codd.* — [23]) *Codd.*: *om. E.* — [24]) *Codd.*: *om. BGI.*

Digitized by Google

<Distinccio XV.>

<1.> **ET sicut de predictis auctoritatibus illorum error convincitur . . .**

Ista *distinccio*[1] *15ª*, reprobans errorem illorum, qui dixerunt veram penitenciam esse dimidiabilem, primo continet, quod[2] ||| flagella quinque modis contingunt: primo, ut iustis merita per pacienciam augeantur, ut in Job, 2° ad custodiam virtutum, ne superbia temptetur, ut in Paulo, 3° ad corrigenda peccata, ut Marie lepra, 4° ad gloriam Dei, ut in ceco nato, 5° ad inicium pene, ut Herodi, cuius pena in presenti fuit inchoata et in inferno consumata. *I* *211 A*

2°, quod Deus humanum genus diluvio, Sodomitas igne, Egipcios mari, Israelitas in heremo pro peccatis temporaliter punivit, ne in eternum puniret. Quod dictum de hiis intelligendum est, qui inter ipsa flagella penitenciam egerunt, credentes in Deum Hebreorum, quam etsi brevem et momentaneam, non tamen eam respuit Deus.

3°, quod cum quis flagellatur pro peccato, cuius non est conscius, si pacienter fert penam et humiliter cogitans se forte peccatum habere, quod non intelligit et pro eo punitur a Deo, pena illa satisfacit et relevat[3] gravatum.

4°, quod in peccato mortali permanentes, etsi elemosinas largas faciant, non tamen per eas satisfaciunt, quia inordinate agunt, dum a se non incipiunt, nec proprie elemosina dicitur tale opus, dum sibi ipsis crudeles existant non placentes Deo.

5°, quod non valet satisfaccio pro uno peccato mortali, nisi simul de omnibus confiteatur et satisfaciat.

6°, quod bona sine caritate facta et bona in caritate facta, que comitatur mortalis culpa, quam non delet sequens penitencia, prosunt ad penam mitigandam, sed non ad vitam eternam obtinendam.

7°, quod falsam penitenciam constat esse, cum spretis pluribus de uno solo penitencia agitur, vel[4] cum | sic de uno agitur, ut non ab alio discedatur. | *I* *211 B*

8°, quod illa est vera penitencia, que peccatum abolet, quod solum illa facit, que scelus corrigit, illa[5] vero scelus corrigit[5], que odium commissi criminis et committendi cum desiderio satisfaciendi affert.

9°, quod quamdiu res, propter quam peccatum est, non redditur, si reddi potest, non agitur penitencia, sed fingitur.

---

[1]) *Codd.*: est *add. G.* — [2]) *Codd.*: *errore duplicatum I.* — [3]) *Codd.*: revelat *male, sed superscr.* relevat *I.* — [4]) *Codd.*: *inscrip. ab* ι^1, — [5]) *Codd.*: illa ~ corrigit *om. P.*

Digitized by Google

<2.> Et solum pro principali[6] huius distinccionis sunt hii, *versus*:

crimen[7]
P retinens alia, culpam non diluit unam,
penam[8] [9] i. e.[9] bonum[9] sine caritate[10]
Ast operando bene penam sibi mitigat ipse.

<3.> Dubitatur: *Utrum aliquis possit satisfacere de uno peccato sine alio?* Sciendum, quod satisfaccio, secundum S. Thomam questione prima articulo primo: »est me»dicina curans peccata preterita et preservans a futuris.« Unde uno modo diffinitur racione culpe preterite, quam recompensavit, et diffinitur sic: Satisfaccio est iniurie illate[11] recompensacio secundum iusticie equalitatem. Et[8] intellige[8] hic[8] equalitatem[8] non quantitatis, sed proporcionis. Anshelmus 'Cur Deus homo' diffinit sic: »Satisfacere est Deo debitum honorem inpendere« (sc. racione culpe commisse). 2° modo potest diffiniri[12], prout preservat a culpa, et sic diffinit eam Augustinus in Ecclesiasticis dogmatibus capitulo[13] 22[13] dicens: »Satisfacere est »causas peccatorum excidere et earum suggestionibus aditum non »indulgere.«

Ex quibus diffinicionibus[14] patet, quod satisfaccio offensam tollit et amiciciam restituit. Et quia ille, qui est in peccato mortali, offensam non tollit, nec amiciciam cum Deo habet, cum sit inimicus Dei, ergo nec satisfacit. Et patet, quia non potest aliquis satisfacere
I pro peccato mortali
211 C non faciendo pro alio, quo tenetur. Ex quo ulterius patet, quod non potest quis satisfacere pro peccatis, pro quibus contritus fuerat, dum est in peccato mortali, nam satisfaccio inportat accepcionem[15] divinam. Inpossibile est autem, quod opera illius sint Deo placita, dum ipsa in crimine operatur[16], nec potest quisquam per se satisfacere, nisi principaliter satisfaciente Domino[17] Jesu Christo, qui per passionem suam hoc efficit, ut nos de congruo pro peccatis nostris satisfaciamus.

<4.> *Utrum opera facta extra caritatem sint aliquantum*[18] *proficua?* Dicitur, quod sic, nam etsi non valent ad percipiendum vitam eternam, valent tamen ad miciorem[19] penam sustinendum, ut dicit Magister etc.[20]

<5.> *Quot sunt opera satisfaccionis?* Respondetur, quod tria principalia, ad que omnia alia reducuntur, sc. elemosina, oracio et[21] ieiunium.

---

[6]) *Codd.*: principalibus *B.* — [7]) *Codd.*: unde *add. K.* — [8]) *Codd.*: *om. P.* — [9]) *Tantum in D.* — [10]) *Codd.*: *omnes glossas prorsus om. EKL.* — [11]) *Codd.*: ellate *I.* — [12]) *Codd.*: diffinire *D.* — [13]) *Codd*: *in marg. CBM; om. EGKP.* — [14]) *Codd.*: distinccionibus *B.* — [15]) *Codd.*: acceptacionem *BDEFKP.* — [16]) *Codd.*: operantur *B.* — [17]) *Codd.*: nostro *add. B.* — [18]) *Codd.*: aliquantulum *BMP.* — [19]) *Codd.*: interiorem *A.* — [20]) *CDG*: *om. AEIP*; *L spatium 12. lin. reliquit textu non intermittente, pari modo in F spatium (plus quam una columna) relictum; in BK relicta linea.* — [21]) *Codd.*: *om. DI.*

Digitized by Google

Sumitur autem eorum distinccio quadrupliciter[22]: Primo ex parte Dei, per satisfaccionem enim aliquid nobis substrahimus et Deo inpendimus. Tria autem bona habemus a Deo, sc. bona fortune, corporis et anime. De bonis fortune substrahimus nobis per elemosinam, de bonis corporis per ieiunium[23], de bonis anime per oracionem, non quod de anima vel eius potenciis aliquid subtrahatur essencialiter, sed quia per oracionem anima Deo submittitur.

2° sumitur eorum distinccio ex termino a quo, quia homo per ieiunium revocatur a concupiscencia carnis, per elemosinam a concupiscencia oculorum, per oracionem, qua se homo[24] Deo humiliat, a superbia vite. Cause enim satisfaccionis debent correspondere causis peccandi, et quia tales principales sunt tres iuxta illud | 1ª Johan. 2°: »Omne, quod est in mundo, aut est con- 211 D
»cupiscencia carnis, aut concupiscencia oculorum, aut superbia »vite,« — et quia contraria contrariis curantur, ergo ieiunium ordinatur contra carnis concupiscenciam, elemosina contra concupiscenciam oculorum, sc. contra avariciam, et oracio, qua humiliamus animas Deo, contra superbiam, ut secundum dictum Augustini superius dictum verificetur, quo dicit: »Satisfacere est causas pec- »cati excidere.« Et isto modo Salvator noster pro nobis tripliciter penituit et omnino satisfecit, nam propter luxuriam, qua homo delectatur in omnibus membris, ipse voluit affligi siti, esurire et pati in omnibus membris. Et quia homo incidit in avariciam, ipse satisfecit per paupertatem benivolam. Unde voluit usque ad nuditatem ultimam pro avaricia hominis fieri pauper; 3°, quod[25] humanum genus peccavit per vite superbiam, ipse voluit satisfacere per humilitatem maximam, cum Christus exinanivit semet[26] ipsum, formam servi accipiens, factus[27] obediens Patri usque ad mortem[27].

3° sumitur distinccio istorum[28] operum satisfaccionis ex termino ad quem, quia per ieiunium ordinatur homo ad se ipsum, per elemosinam ad proximum et per oracionem ad Deum.

4° modo[8] ex parte materie, quia per ieiunium fit satisfaccio de corporalibus, per elemosinam de temporalibus, per oracionem de spiritualibus. Et ad ieiunium reducitur omnis affliccio[29] corporis, ut vigilie, peregrinaciones, vestium asperitas, nuditas et similia. Unde omnia opera, que iniunguntur pro satisfaccione, vel sunt[8] spirituales exercitaciones, et tunc reducuntur ad oracionem[30], vel corporales castigaciones, || et tunc reducuntur ad ieiunium, vel 212 A
proximorum subvenciones, et tunc reducuntur ad elemosinam. Est autem elemosina opus misericordie, unde elemosina dicitur ab 'elemonia', quod est misericordia et 'syna', quod est mandatum, et sic elemosina dicitur 'mandatum misericordie'. Et secundum hoc

---

[22]) *Codd.*: quadruplex *I.* — [23]) *Codd.*: et *add. B.* — [24]) *Codd.*: *om. BE.* — [25]) *I*; quia *codd.* — [26]) *ABEI*; se *codd.* — [27]) *Codd.*: *om. B.* — [28]) *Codd.*: ispsorum *M.* — [29]) *Codd.*: affeccio *EKP.* — [30]) *Codd.*: oraciones *B.*

Digitized by Google

scribitur per e, sed melius scribetur[31] per i, et tunc dicitur elymosina[32] ab 'ely', quod est Deus, et 'syna', quod est mandatum. inde elymosina, quasi 'mandatum Dei', quia ipsam mandavit Deus dicens Luce 11°: »Date elemosinam, et ecce, omnia munda sunt »vobis.« — Super quo Augustinus De verbis Domini, sermone 30: »Quid est, facite elemosinam, facite misericordiam?« et sequitur: »Quid est elemosina, misericordia?« et ex hoc deducit, quod homo debet incipere facere misericordiam sive elemosinam anime proprie mendicanti iuxta illud Ecclesiastici 30°: »Miserere anime tue placens Deo.« Et patet, quod elemosina cadit sub precepto. Unde Deuteronom. 15° dicit Dominus: »Precipio »tibi, ut aperias manus fratri tuo egeno et pauperi«, et eciam patet Matth. 25°, ubi Salvator et regnum celeste prestat elemosinantibus et ignem eternum elemosinam negantibus.

Est autem duplex elemosina, sc. corporalis et spiritualis. Elemosine corporalis septem[33] sunt[33] opera, quoad corpus, que decent laicos, que patent in hoc *versu*:

Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.

Visito, sc. infirmum, poto sicientem, cibo esurientem, redimo incarceratum, tego, i. e. vestio nudum, colligo, i. e. recolligo hospitem[34], condo, i. e. sepelio mortuum.

| *I* 212 *B* Similiter elemosine | spiritualis[35], quoad animam, septem sunt opera, que decent principaliter clericos. Et continentur in hoc *versu*:

Consule, castiga, solare, remitte, fer, ora.

Consule, i. e. doce ignorantem, et dirige dubitantem. Intelligitur enim in hoc duplex elemosina: sc. doctrina et consilium. Castiga delinquentem, solare, i. e. consola tristem, remitte delinquentibus in te, fer, i. e. porta infirmitates aliorum et gravamina, ora pro omnibus. — Cui autem debet fieri, habetur per Ambrosium libro De officiis, ut distincc. 86ª 'Non satis', sic inquit[36]:

Causa, fides, tempus, sangwis, modus ac locus, etas
Debilis, ingenuus, verecundus; hiis personis
Bona prudens errogare teneris . . .

Sequitur ibidem[37] 'Singulis', quod nemo hic vians excusatur, quin elemosinam faciat, et ibidem[37] 'Ceterum': elemosina consangwineis prius est facienda, quam aliis, tamen cum prudencia.

Circumstancie autem elemosine in isto *versu* continentur:

Quid, cui, vel, quantum, quando, cur, quomodo dandum.

---

[31]) *I:* scribitur *codd.* — [32]) *Codd.:* elimonia *MP.* — [33]) *Codd.:* *om.*, sed *add.* assumit *P.* — [34]) *Codd.:* *post* colligo *I.* — [35]) *Codd.:* spirituales *EKP.* — [36]) *Codd.:* versus *add. EK.* — [37]) *I:* sc. *add. codd.*; § *add. B.*

Digitized by Google

Hec communia dicta sufficiant de elemosina, nec tamen pretereundum est, quin dicatur, quod spiritualis elemosina plus Deo[38] est[39] accepta quam corporalis, et ergo homines[40] et presertim clerici plus debent esse solliciti ad dandum spiritualem elemosinam, quam corporalem. Elemosina eciam dicitur magis satisfactorium. quam oracio, vel ieiunium, quia continet[41] virtualiter oracionem et ieiunium, in quantum accipientes obligat ad ieiunandum, orandum et alia bona opera faciendum pro[42] dante[42]. Item: elemosina facta rite propter Deum est quedam obligacio facta Deo et sic habet | vim oracionis. Item: in quantum per eam subtrahuntur bona, que ordinacionem habent ad refeccionem corporis, habet racionem[43] ieiunii, quia inducit ieiunium et sic dicitur magis satisfactoria, quam ieiunium. | I 212 C

<6.> *Utrum virtus elemosine magis consistat in dato exteriori quam in affectu*[44]? Dicendum, quod virtus sive efficacia elemosine est ex dante, in quantum est opus meritorium, et ex recipiente, in quantum obligatur ad orandum pro dante; quantum ad efficaciam, quam habet ex recipiente, plus consistit in dato exteriori, quia ex illo magis obligatur recipiens ad orandum; sed in[45] quantum ad efficaciam, quam habet ex dante, in quantum est opus meritorium, plus consistit[46] in voluntate respectu premii essencialis, quia quanto quis habet intensiorem voluntatem dandi, plus meretur; sed respectu remissionis pene, vel alicuius[8] premii accidentalis plus consistit in dato, nisi forte foret tam intensa voluntas ex alia parte, quod datum reconpensaret. Plura essent dicenda de ieiunio et oracione, sed gaudent brevitate moderni. Nunc igitur est silendum.

In fine huius distinccionis dicitur[47]: »Quamdiu res, »propter quam peccatum est, non redditur, si reddi potest, non »agitur penitencia, sed fingitur«, et 14 questione 6ª dicitur: »Non »dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum«, ex quo Magister infert, quod non est penitencia vera, cum non sit satisfactoria per restitucionem, dum potest fieri restitucio, de qua nunc esset tractandum, sed quia est nimis prolixum membratim restitucionem explicare iuxta illum *versum*:

Quis, cui, quid, quantum, per quem sive quomodo, quando

et iuxta illos *versus*:

Iussio, | consilium, consensus, palpo, recursus[48] | I
Participans, mutus, non obstans, non manifestans, 212 D

ideo propter sequencia ad restitucionem obligati, ne per aucam turbentur in pace, pro isto tempore requiescant[49].

---

[38]) *Codd.*: *om. G*; *post* est *P.* — [39]) *Codd.*: sit *inscrip. I.* — [40]) *Codd.*: *in marg.* omnes *ab* ι^2 *add.* — [41]) *Codd.*: continetur *G.* — [42]) *Codd.*: *om. D.* — [43]) *Codd.*: oracionem *C.* — [44]) *Codd.*: *in marg. ab* η^2, — [45]) *Codd.*: *a rubr. del. I.* — [46]) *Codd.*: convenit *GM.* — [47]) *Codd.*: quod *add. P.* — [48]) *Codd.*: *in E tantum* re. — [49]) *Codd.*: etc. *add. CEK.*

Digitized by Google

<Distinccio XVI.>

<1.> **IN perfeccione autem penitencie tria observanda sunt sc. conpunccio cordis, confessio oris, satisfaccio operis.**

Ista *distinccio 16ª* determinans de partibus penitencie, primo continet, quod perfeccio penitencie consistit, in tribus: sc. cordis contricione, oris confessione, operis satisfaccione, secundum quod Deum tripliciter offendimus: corde, ore, opere, vel corde, facto et conswetudine, que tria distingwuntur per tres mortuos, quos legitur Dominus suscitasse. — 2°, quod satisfaccio a Johanne precipitur, ubi ait: »Facite dignos fructus penitencie«, sc. ut secundum qualitatem et quantitatem culpe sit qualitas et quantitas pene. — 3°, quod tribus modis agitur penitencia, ante baptismum, sc. de prioribus peccatis, post baptismum de gravibus, que post committuntur. Est 3° penitencia venialium cottidiana, que eciam est humilium et perfectorum. — 4° continet, quod pro[3] venialibus est sufficiens satisfaccio dominica oracio cum ieiunio aliquo et elemosinis, sic tamen, quod precedat contricio aliquantula et addatur confessio, si adsit facultas, pro gravioribus vero peccatis hec eciam in satisfaccione adhibenda sunt, sed multo vehemencius et districcius quam[3] pro[3] illis[3].

<2.> Et pro principalibus sunt hii *versus*:

compungendo[2] conterendo confitendo operando
Q[4] culpam luere debet cor, lingwa, manusque.
peccati postponit[5] sc.[5] ille[5] qui[5]
Nemo dolet vere, causas linquit nisi culpe. ||
I 213 A
penitencia per satisfaccionem quia dicit Augustinus, quod venialia multiplicata ita opprimunt sicud unum grande peccatum
Et fit cottidie contra vicium veniale.

<3.> Queritur: *Quomodo conpunccio sive contricio, confessio et satisfaccio sint partes penitencie.* Et quia circa precedentem distinccionem dictum est, quid est satisfaccio, nunc sciendum est, quid est 'contricio' et quid est 'confessio'.

Unde contricio est dolor voluntarie assumptus pro peccatis cum proposito satisfaciendi et confitendi. In ista diffinicione ponitur dolor voluntarie assumptus ad differenciam doloris naturalis, qui non est meritorius, cum non sit in genere moris, sed voluntas ponit eum in genere morali; pro peccatis ponitur pro materia doloris ad differenciam doloris invidie, qui est de bono alieno. Sic ergo diffinitur contricio,

---

[1]) *Codd.*: convenit *GM.* — [2]) *Codd.*: *om. P.* — [3]) *Codd.*: *male* pie *G.* — [4]) *Codd.*: *in B male inscr.* is. — [5]) *Codd.*: *om. BD; glossas prorsus om. EKL.*

Digitized by Google

prout est actus virtutis, sed prout est[2] pars sacramenti penitencie, oportet quod aliquid in conparacione ad alias partes addatur, et ideo ponitur cum proposito confitendi et satisfaciendi. Conteri autem quis tunc dicitur, quando voluntas perfecte ab effectu peccati resilit. Et pensandum, quod in contricione est duplex dolor, unus est voluntatis, qui est peccati displicencia, alius dolor est sensualitatis[6]. Primus est de essencia contricionis, et de illo dolore intelligitur illud Jerem. 6°: »Luctum unigeniti fac tibi, planctum »amarum«, quia hoc debet racione magis velle, sc. nunquam peccasse, quam unigenitus viveret. Secundus vero dolor non requiritur de necessitate ad contricionem, sed de perfeccione, quia talis dolor non est in nostra potestate.

Et sciendum, quod differencia est inter attricionem et contricionem, sicut inter non[7] | formatum et formatum, secundum quod dicitur de fide informi et formata. Unde sicut fides informis non tollit peccata, sic nec attricio, sed contricio tollit, sicud et fides formata. Unde potest contricio tantum incendi, quod non solum culpa, sed eciam tota pena dimitteretur, hoc autem potest fieri dupliciter: uno modo ex parte caritatis, que displicenciam peccati causat, quia sic contingit caritatem incendi, quod contricio inde sequens meretur absolucionem[8] ab omni pena. Alio modo fit ex parte doloris sensibilis, quem voluntas in contricione suscitat, quia ille dolor quedam pena est et in tantum potest incendi, quod cum primo[9] sufficit ad delecionem pene et culpe. — Hec de contricione. | I 213 B

<4.> Nunc de confessione dicendum est. Est autem sciendum, quod confessio multipliciter potest dici, nam quedam est fidei, quedam laudis et quedam accusacionis. — Confessio fidei est confessio, qua corde credimus ad iusticiam, ore autem profitemur ad salutem, Roman. 10°. Unde Salvator Matth.[10] 8°: »Qui me confessus fuerit et verba mea, et Filius »hominis confitebitur eum coram Patre et angelis Dei.« — Confessio laudis est, qua unum Deum colimus et eius prudencie, non casui vel fortune, cuncta recte tribuimus, ne blasfememus. Unde Salvator Matth. 11°: »Confiteor tibi, Pater Domine celi et »terre etc.« — Confessio vero accusacionis quedam est iudicialis et quedam sacramentalis. Confessio iudicialis est, qua reus coram iudice in foro contencioso culpam recognoscens legibus iudicatur. Confessio sacramentalis quedam est mentalis, || que est dolor cordis spontaneus pro iniuste commissis cum proposito confitendi et forma ewangelica satisfaciendi. Confessio sacramentalis vocalis secundum Augustinum est confessio, per quam morbus latens spe venie aperitur. Et ita convenienter describitur per materiam, que est peccatum, et per actum, qui est aperire, et per || I 213 C

[6]) *Codd.*: insensualitatis *G.* — [7]) *Codd.*: *om., sed post et add. EK.* — [8]) *Codd.*: ablucionem *G.* — [9]) *Codd.*: illo *G.* — [10]) *Codd.*: Marc. 8° confusus, confundet *Vulg.*

Digitized by Google

finem, qui est spes venie, cui diffinicioni potest addi: cum vera contricione et libera voluntate satisfaciendi pro commissis. Unde conicitur[11], quod sacramentalis confessio est legittima peccati manifestacio ydoneo sacerdoti scienti ligare[12] et solvere ob spem venie et iustificacionis, et sic iuste distingwitur ab illa, que[13] fit soli Deo, cui omnia nuda sunt et aperta, et ab illa[13], que fit[14] in foro contencioso, vel aliter qualitercunque coacte, ut[15] Caym, Pharisei, Achor atque Jude, que ob spem venie nullatenus aperitur, quia non spontanee, sed quasi coacte[15], vel extorte, aut timore quodam pene pocius, quam amore. Unde hec est prima pars penitencie exterioris, de qua dicit Salomon, Proverb. 28°[16]: »Qui abscondit scelera »sua, non dirigetur, qui autem confessus fuerit, et reliquerit ea, »misericordiam consequetur,« et Johannes prima Johan. 1°: »Si confiteamur peccata nostra, fidelis est Deus, ut remittat nobis »peccata nostra.« — Et tantum de confessione

Et patet ex dictis, quod contricio, confessio et satisfaccio sunt partes integrales penitencie sacramentalis. Alia opinio dicit partes subiective, tercia, quod sint partes potenciales. Primam tenet Thomas de Argentina. Scotus dicit: »Quod loquendo de penitencia | I »prout est causa proxima ipsius pene infligende, que causa I est 213 D »actus inperatus ab actu penitencie, virtutis istius partes possunt »poni ista tria.« — Hec Scotus.

<5.> Dubitatur: *De quibus circumstanciis tenetur penitens specialiter confiteri?* Sciendum, quod circumstancie peccati sunt tripartite, nam quedam sunt, que non aggravant peccatum, nec mutant speciem peccati, sicud furari manu dextra vel sinistra, de mane vel[2] de sero, in foro vel in domo. — Quedam aggravant peccatum, sed non mutant speciem, sicut furari multum est peccatum maius ceteris paribus, quam furari parum, quia magis recedit ab equalitate iusticie; tamen non mutat speciem, quia utrumque manet in specie simplicis furti. — Quedam autem circumstancie sunt, que aggravant peccatum et mutant speciem, sicud furari sacram rem non manet in specie simplicis furti, sed transit in speciem sacrilegii.

Istis notatis dicitur, quod non est necesse hominem de omnibus circumstanciis primo modo dictis confiteri, vel[17] specialiter penitere. — 2° dicitur, quod[18] est utile et[2] congruum[2] de[2] circumstanciis[2] secundo[2] modo[2] dictis[2] specialiter[2] confiteri et penitere, non tamen est simpliciter necessarium, ut dicunt communiter doctores. — 3°[19] dicitur, quod de circumstanciis tercio modo dictis necesse est hominem penitentem confiteri specialiter et penitere. Ille autem

---

[11]) *Omnes codd.* connicitur; convincitur *BEP.* — [12]) *Codd.*: *inscrip. ab* t^2. — [13]) *Codd.*: que ∾ illa *in marg.* $\mathfrak{P}^1$. — [14]) *IP*; *om. codd.* — [15]) *Codd.*: ut ∾ coacte *in marg.* $\varkappa^2$; *om. P.* — [16]) *Vulg.*; 18 *codd.*; 14 *G.* — [17]) *Codd.*: sed *G.* — [18]) *Codd.*: non *add. GM.* — [19]) *Codd.*: modo *add. G.*

Digitized by Google

circumstancie, quarum quedam aggravant tantum, quedam mutant speciem, continentur in hiis metris:

Aggravat ordo, locus, persona, sciencia, tempus,
Etas, condicio, numerus, mora, copia, causa,
Et modus in culpa, status altus, lucta pusilla$_{20}$.

<Distinccio XVII.>

<1.> **Hic oritur questio multiplex, primo enim, utrum absque satisfaccione et$_1$ oris confessione per solam cordis contricionem ||| peccatum alicui dimittatur$_2$ . . .** ||| *1* *214 A*

Ista *distinccio 17^a* tractans de partibus penitencie, primo continet, quod quidam dixerunt sine confessione oris et satisfaccione operis neminem a peccato mundari, si tempus illa satisfaciendi$_3$ habuerit, sed sane dici potest, quod sine confessione oris et solucione pene exterioris peccata delentur per contricionem et humilitatem cordis. — 2°, quod qui peccatum confiteri negligunt, vel erubescunt, ideo non merentur, quia sicud precepta est nobis interior penitencia, ita et$_4$ oris confessio et exterior$_4$ satisfaccio, si assit facultas. Unde nec vere penitens est, qui confessionis votum non habet, et sicud peccati remissio munus$_5$ Dei est, ita confessio et satisfaccio. — 3°, quod quidam dicunt, quod si quis timens$_6$ detegi culpam suam$_7$ apud homines, ne inde$_8$ obprobio habeatur, vel alii suo exemplo ad peccandum attingantur, et ideo tacet homini et revelat Deo, consequitur veniam. — 4°, quod oportet primum Deo, deinde sacerdoti offerre confessionem, nec aliter posse perveniri$_9$ ad ingressum paradisi, si adsit facultas. — 5°, quod peccata primo Deo, deinde sacerdoti, qui si defuerit$_{10}$, socio pandenda sunt, sed non de necessitate, sed de congruitate est. — 6°, quod licet in contricione peccatum sit deletum, nichilominus est necessaria confessio, quia est quedam punicio peccati, sicud satisfaccio operis, et quia per eam sacerdos scit iudicare de crimine et peccator per eam fit humilior et caucior.

---

[20]) *Codd.*: etc. *add. I.* — [1]) *Codd.*: *om. DG.* — [2]) *Codd.*: dimittitur *I.* — [3]) *I*; faciendi *codd.* — [4]) *Codd.*: *om. G.* — [5]) *Codd.*: unius *E*; minus *D.* — [6]) *Codd.*: *pessime* tumens *D.* — [7]) *Codd.*: *om. I.* — [8]) *Codd.*: in *I.* — [9]) *Codd.*: pervenire *FBL.* — [10]) *Codd.*: deficerit *DKP.*

Digitized by Google

<2.> Unde[11] *versus*:

R[12] si peccata vis, nec potes ore fateri,
Perfectam veniam (potes) quis (fit confessio interior) corde dolendo mereri.
| 1 214 B Si (potes) quis, primo Deo (confitearis) fatearis | ac (sacerdoti) inde ministro
Cauto, si careas (ministro) ipso, socio (venialia confitearis[13]) mala pandas.

<3.> *Utrum de quolibet mortali peccato sit habenda contricio specialis?* Respondet Thomas de Argentina, articulo 2° ponendo duas conclusiones. Prima est, quod generalis contricio, qua simul et indistincte conteritur homo de omnibus peccatis, quibus aversus est a Deo et divinam bonitatem offendit, necessaria est ad hoc, ut peccata dimittantur et gracia Dei infundatur, quia, ut supra dictum est, unum peccatum mortale non remittitur sine alio, ergo necessaria est universalis de omnibus peccatis contricio ad hoc, quod fiat peccatorum remissio. Unde[14] hoc insinuat virtus vocabuli. Dicitur enim contricio a con-, quod est simul, et tricio, quod venit a tero, teris, quod est simul frangere, vel comminuere[14]. Unde si manet voluntas inconcussa respectu unius peccati mortalis, tunc non est vera contricio. Cum ergo mens humana non potest simul distincte ad singula peccata se convertere secundum racionem cuiuslibet peccati, necessarium est, quod in universali habeat displicenciam omnium mortalium peccatorum.

2ª conclusio est, quod huiusmodi generalis contricio simultanea sufficit ex parte penitentis ad eius iustificacionem, puta, ad remissionem peccatorum et ad gracie infusionem; patet de latrone cum Salvatore crucifixo, qui blasfemus quasi in momento post audivit: »Hodie mecum eris in paradiso.« Sed contra istud videtur glossa esse super illud Psalmi: »Lavabo per singulas noctes »lectum meum, lacrimis meis stratum meum rigabo.« Ubi per singulas noctes secundum glossam intelliguntur singula | 1 214 C peccata, super quibus singulariter flere debemus ad hoc, ut lavetur lectus, qui est hominis consciencia. Dicitur, quod hec glossa debet intelligi: quantum est homini possibile distincte quodlibet peccatum proprium mortale cognoscere, quia alias rarus homo adultus salvaretur, qui[15] fuit multis criminibus involutus[15]. Si enim homo potest dicere vere: »Multiplicate sunt iniquitates mee«, et non potui, ut viderem (sc. multitudinem iniquitatum multiplicatarum), quis potest faciliter dicere, quod quilibet homo peccatis involutus mortalibus debet pro quolibet peccato mortali singulariter

---

[11]) *Codd.*: *om. DFGP*; *in marg. B*; *L add.* secuntur. — [12]) *Codd.*: *om. P.* — [13]) *Codd.*: *in E* potes *super* quis *tantum; glossas om. BEKL.* — [14]) *Codd.*: unde ∾ comminuere *in marg* β^2. — [15]) *Codd.*: qui ∾ involutus *om. M.*

Digitized by Google

et distincte conteri? Rogo, quo venirent publice meretrices et publicani et homines ignari, qui nesciunt peccata propria numerare, nec discutere? Sed tacebo de illis et dicam de me, qui Deo teste non cognosco me omnia peccata mea aliquando numerasse.

<4.> *Utrum contricionis dolor debet esse maior omni altero dolore?* Videtur, quod sic, quia omnis dolens vel dolet propter privacionem boni, vel apparentis boni, vel dolet propter illacionem mali; sed pro quo fit contricionis dolor, est privacio summi boni et infliccio pessimi, nam est privacio vite eterne et in presenti privacio gracie et est in presenti illacio peccati et in futuro dampnacionis eterne. In oppositum est experiencia humana, nam eciam homines, quos reputamus bonos sive sanctos, frequenter plus dolent de amissione amicorum, quam quod contra Dominum peccaverunt.

Notandum, quod duplex est dolor contricionis, ut dictum est questione 16ª, unus, qui est in parte anime intellective, alius in parte sensitiva[16]. — Primus est displicencia peccati, quo penitens | peccatum detestatur, et iste dolor vel est essencialiter | I
contricio, vel saltim de essencia contricionis, et ille debet esse 214 D
maior quolibet altero dolore, cum summe debet sibi peccatum displicere, quo homo vitam eternam et summum bonum perdidit, animam dyabolo subiecit, societatem ecclesie et omnium sanctorum in se destruxit, et omnia, que habuit, meretricando cum dyabolo dissipavit. Quis enim non summe doleret pro amissione tanti boni et illacione tanti mali? Si enim mulier cordialiter dolet, quod filium carnalem corporaliter solum ad modicum tempus per mortem amisit, vel filius patrem benignum, multo magis anima, que Jesum Christum, Filium Dei prestantissimum perdidit, debet dolere ex toto corde, et quod Patrem piissimum cum tota curia celesti et Matrem Sanctam Ecclesiam katholicam et se ipsum perdidit, dyabolo subiecit, virtutibus se[14] privavit, dampnacioni se per peccatum alligavit, vere planctum unigeniti amarum debet facere sibi, ut iuxta vocem Jeremie sit magna velud mare contricio sua Et patet, quod quoad istum dolorem questio est vera.

Alius autem dolor, qui est in parte sensitiva, qui est quedam affliccio[14] suborta in sensualitate, et hoc vel ex naturali sequela virium inferiorum ad superiores, vel ex quadam redundancia eius, quod agitur in superioribus ad vires inferiores. Sicud enim et delectacio[17] virium superiorum redundat quandoque in vires inferiores in tantum, quod eciam dotes glorificacionis ex hoc causantur in viribus corporalibus. sic eciam dolor et tristicia a viribus superioribus ad vires redundat inferiores, vel eciam ex imperio voluntatis ||| I
dolentis potest quandoque sensualitas incitari ad dolorem et pas- 215 A
sionem, et iste dolor non est de necessitate ipsius contricionis, et quoad istum dolorem questio contracta foret falsa. Tamen potest vera contricio haberi sine dolore sensibili, nam sicud solo actu volun-

[16]) *Codd.*: significativa *G.* — [17]) *Codd.*: *ex corr. I.*

Digitized by Google

tatis possumus offendere Deum, sic solo actu voluntatis quantum ad id, quod est necessarium ex parte nostri, possumus reconciliari Deo, cum non sit minus pronus ad miserendum, quam ad condempnandum. Sed obicitur: Contraria contrariis curantur, ut supra dictum est, sed quedam peccata fiunt cum delectacione sensibili; ergo cura talium peccatorum debet esse cum dolore sensibili. Item Augustinus ait: »Sciat se culpabiliter durum, qui deflet dampna »temporis[18] et mortem amici, et dolorem peccati non ostendit in »lacrimis.«

Ad primum dicitur, quod displicencia voluntatis informata gracia Dei, qua penitens peccatum detestatur, in illa contrariatur in genere moris sensibili delectacioni, in quantum culpabilis est et per consequens curatur tamquam a contrario.

Ad secundum: Sine dubio, quod ille culpabiliter est durus quoad sui sanacionem, qui lacrimatur pro dampnis temporis et morte amici et non lacrimatur pro peccatis, talis enim adhuc plus dolet pro amissione temporalium, quam eternorum, et per consequens adhuc est culpabiliter durus.

<5.> *Utrum homo statim tenetur confiteri dum peccat?*

Dicitur, quod sic, de confessione mentis[19] intelligendo, non autem de sacramentali, ut quidam dicunt; quam cito enim homo per
| *I* peccatum mortale excesserit, tam cito incidit in iram Dei et in
215 B miseriam et in signum doloris Ita disposuit Deus, quod secundum Augustinum inordinatus animus est sibi ipsi pena, et quod quilibet homo perpetrato scelere tristatur.

Multa[19] inculcantur circa confessionem, et specialiter fit contencio, cui debet fieri confessio, sed illa contencio venit non propter confessionem, sed[20] propter id, quod venit ex confessione, puta de[21] illo denare[21]. Si enim confessores audirent sine questu confessionem[20], afficerentur tedio et non curarent tantum confessionem, nec fratres et monachi tam vehementer aspirarent ad confessionem audiendam, si[22] non sperarent ex ea fore commodum temporale hauriendum. Omnis enim sacerdos debet habere claves et debet rite uti clavibus, querens Dei gloriam et salutem populi, quamvis non cuilibet concessus est usus clavium, ex eo, quod claves huiusmodi quidam aptant, ut possent peras et bursas aperire[23].

---

[18]) *Codd.*: corporis *M.* — [19]) *Codd.*: Et *add. E.* — [20]) *Codd.*: sed ∾ confessionem *in marg.* $\varkappa^1$. — [21]) *I; om. codd.*; *omnes codd.* denare (*sic*). — [22]) *Codd. om. D.* — [23]) *Codd.*: et tantum de illo *add. B.*

Digitized by Google

<Distinccio XVIII.>

<1.> Hic queri solet, si peccatum est omnino dimissum a Deo per cordis contricionem, ex quo penitens votum habuit confitendi, quid postea dimittatur a sacerdote...

Ista *distinccio 18ª*, tractans de auctoritate ministrorum penitenciam instituencium, primo continet, quod claves solis sacerdotibus sunt concesse et non sunt corporales, sed spirituales, et sunt vis discernendi et vis ligandi et solvendi, nec unum sine altero habetur; et qui hiis clavibus abutitur, potestate propria se privat, i. e. dignum privacione se facit. — 2° solus Deus per se peccata dimittit et sicud dimittit quibusdam, ita et aliorum quorundam peccata tenet. — 3°, quod Deus dedit sacerdotibus | potestatem ligandi atque solvendi, i. e. ostendendi homines ligatos et solutos, et quod ligant, dum satisfaccionem penitencie confitentibus inponunt, et solvunt, dum[1] de ea aliquid dimittunt, vel ligant per excommunicacionem et solvunt ab excommunicacione. — 4°[2], quod id iuris et officii habent sacerdotes ewangelici in ligando et solvendo, quod olim sub lege habebant legales sacerdotes in curandis leprosis, ipsi ergo peccata dimittunt vel retinent, dum dimissa a Deo iudicant et ostendunt. — 5°, quod digne anathematisatis ab ecclesia et gracia Dei et proteccio amplius subtrahitur, ac sibi[3] ipsis relinquuntur, ut sit illis liberum ruere in peccatum, in quos eciam dyabolo maior seviendi potestas datur, oracionesque et merita ecclesie, benedicciones et meritorum suffragia nequaquam eis prodesse putantur. — 6°, quod tunc sentencia sacerdotis Dei iudicio et tocius celestis curie approbatur, cum ex discrecione procedit. Unde illos sentencia ecclesia ledit, quos reos reperit, quos autem reos non reperit, nec ledit, nec condempnat. — 7°, quod cum quis mortaliter peccat, privatur gracia virtutum, si qua precessit, in bonis naturalibus offenditur et totus interius tenebratur. — 8°, quod dissimilitudo, que anime inest ex peccato et est elongacio a Deo, intelligitur esse[4] macula anime, que[5] manet in anima actu peccandi non manente[5]. Ab ista macula purgatur anima[6] in penitencia, quam purgacionem solum Deus facit, qui solus animam suscitat et illuminat. | I 215 C

<2.> Pro quibusdam sunt hii *versus*:

i. e. habes a peccato vel
i. e. habes scienciam potestatem contritos ad sacramenta admittere
S si scis et quis dignos absolvere, ligas- | I 215 D
Que indignos | claveque sic uteris utraque.

---

[1]) *BI*; cum *codd.* — [2]) *Ista sub 4° in O non ad verbum continentur.* — [3]) *Codd.*: si *G.* — [4]) *Codd.*: *iter., sed rubricator del. I.* — [5]) *Codd.*: que ∽ manente *om. P.* — [6]) *Codd.*: *om. M.*

Digitized by Google

i. e. absolvit solutis debitam pro peccato
Quos solvit Deus, hiis culpam penamque remittit,
quibus remittit Deus
Sed quis non ligat, aliter facit; ita[7] sacerdos,
sacerdos obligat temporalem absolvit penam temporalem
Qui ligat ad penam, solvit, cum mitigat ipsam,
quando excommunicat ab excommunicacione quia absolvit anathema
Vel ligat et solvit, utens anathemate, si fit
pro excessibus i. e. sine[8] excessibus[8] hominem excommunicacionis
Pro meritis, alias nullum ligat illa potestas.
qui mortuos facit
solum Christus reviviscere per se effective[9]
Tantum fons vite maculas anime lavat ipse.

<3.> Queritur pro intellectu distinccionis huius: ***quid sunt claves spirituales, quibus utuntur ministerialiter sacerdotes?*** Dicitur, sicut habetur in glossa super illo Matth. 16°: »Quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum et in celis,« et Magister tangit in litera, quod »claves sunt sciencia »discernendi et potencia iudicandi (i. e. ligandi et solvendi), qua »dignos recipere, indignos debet excludere a regno ecclesiasticus »iudex.« Claves ergo spirituales sunt sacerdotum potestates, quibus clauditur et aperitur hostium regni celorum[10]. Licet autem sola Trinitas increata habet huiusmodi potestatem autenticam principalem, sola Christi humanitas habet potestatem huiusmodi subautenticam ab intrinseco[11] personalem, cum simul sit Deus et homo, tamen prelati ecclesie habent sibi commissam potestatem instrumentalem, que est potestas iudiciaria consistens principaliter in duobus, sc. in potestate arbitrarie cognoscendi, in potestate iudicialiter iudicandi; et prior istarum vocatur in foro penitencie clavis consciencie, et est dispositiva ad secundam principaliorem, cum nemo habet potestatem diffinitive || sentenciandi, nisi prius habeat
|| 1 potestatem cognoscendi in causa, qua dicitur arbitrari sentenciam.
216 A Unde prior clavis non est actus, vel habitus sciendi, sed potestas sic antecedenter cognoscendi. Omnis ergo potestas ordinis sacerdotalis instrumentaliter aperiendi huiusmodi hostium, quod est Christus, vel claudendi a subdito dictum regnum est clavis ecclesie data Petro et aliis sacerdotibus, ut patet Matthei 16° et 18° et Johannis 20°.

Cum autem, ut dictum est, Trinitas sola habet potestatem huiusmodi autenticam principalem et sola Christi humanitas habet huiusmodi potestatem subautenticam et ecclesie sacerdotes habent sibi commissam potestatem instrumentalem, manifeste sequitur, quod sola increata Trinitas ligat et solvit autentice principaliter;

---

[7]) *Codd.:* ista *male FKL;* s *inscrip. I:* illa *P.* — [8]) *Codd.:* *om.* sine *G, om. D.* — [9]) *Codd.:* *glossas prorsus om. BEKL.* — [10]) *Codd.:* celestis *D.* — [11]) *Codd.:* extrinseco *BM.*

Digitized by Google

2° humanitas Christi subautentice principaliter, et 3° sacerdos instrumentaliter. — 2° sequitur, quod Trinitas et Christi humanitas potest ligare et solvere sine sacerdote et non e contra.

Unde notandum, sicud ex sanctorum auctoritatibus et in textu Magistri colligitur, quod non ex eo, quod sacerdos pretendit se quovis signo solvere vel ligare, tunc eo ipso solvitur vel ligatur, nam opposito illius concesso, oporteret concedi ulterius illum sacerdotem esse inpeccabilem et sic Deum, aliter enim posset errare et facere difformiter clavi Christi. Et constat, quod quam inpossibile est figuram clavis materialis[12] aperire[13] deficiente aut subtracta figure substancia, tam inpossibile est Christi vicarium aperire, vel claudere, nisi de[14] quanto conformatur clavi Christi prius aperienti, vel claudenti. Sicud ergo Christus, primogenitus | I ex multis fratribus et primicie dormiencium primo penetravit regnum, 216 B sic solus ille potuit capitaliter promereri regnum spirituale universaliter clausum a prevaricacione primorum parentum usque ad ipsum, et sic in qualibet apercione vel clausione particulari est dicendum. Unde illas primicias potestatis non potuit committere Petro vel alteri, oportet ergo, quod tam essencialiter in virtute[15] sui faciat quicunque eius vicarius, quidquid facit, quam essencialiter facit figura opus incisionis[15] in virtute corporis figurati. Et patet[16], cum omnis Christi vicarius errare poterit, eciam in hiis, que concernunt fidem et claves ecclesie, sicud patet de antecessoribus nostris, papis et episcopis, quod non sequitur: ille sacerdos vult, vel asserit, quod sic ligat vel solvit, tunc[17] proporcionabiliter ita[18] facit; et si obicitur, quod christianus debet dubitare, quando sacerdos rite ligat vel solvit[17] et quando non, dicatur, quod oppositum sequitur, cum credere debet, quod solum tunc ligat vel solvit, quando ministrat ad regulas legis Christi, et de quanto ab illis exorbitat, tunc pretendit se ligare vel solvere, sed non facit hoc. Ergo catholice credi debet, quod quilibet sacerdos rite ordinatus habet potestatem sufficientem quelibet sacramenta conferendi, et per consequens vere contritum loco et tempore pro usu auctoritatis a peccato quolibet absolvendi, nec aliter papa potest absolvere, nam quantum ad potestatem ordinis secundum b. Jeronimum omnes sacerdotes sunt pares, licet potestas sacerdotis inferioris racionabiliter sit ligata.

Ex quo patet, quod omnes sacerdotes habent claves ecclesie, I quamvis || non usum clavium, cum aliquibus usus per superiores 216 C sit ligatus et aliqui nesciunt uti clavibus et aliqui non possunt, ut patet de surdis, mutis, vel aliter infirmatis. Unde sacerdos non potest uti clavibus ad libitum, sed pro arbitrio recte racionis. Ipse enim est instrumentum vivum sicut servus. Ad rectam autem ope-

---

[12]) *In I in marg. ab* ι^2; *om. codd.* — [13]) *Codd.*: vel claudere *add. M.* — [14]) *Codd.*: *inscr. ab* ι^1. — [15]) *Codd.*: virtute ∞ incisionis *om. G.* — [16]) *Codd.*: quod *add. D.* — [17]) *Codd.*: tunc ∾ solvit *in marg.* β^2. — [18]) *Codd.*: s *inscript. ab* ι^2.

Digitized by Google

racionem instrumenti tria requiruntur: primo recta instrumenti disposicio, 2° materie proporcio, 3° virtus motoris. Similiter est in absolucione sacerdotis, in qua debet concurrere rectus[19] usus potestatis sue[5], 2° preparacio absolucionem suscipientis et 3° virtus Dei motoris, quorum si unum deficit, frustratur effectus. Unde patet, quod saluberrimum est peccatori penitere volenti primo ad Deum recurrere, 2° se humiliter ad recipiendum graciam disponere et 3° discretum sacerdotem querere, qui velud peritus medicus claves rite valet[20] applicare. — Et tantum dictum sit de clavibus ligandi et solvendi quoad primum modum.

<4.> Dubitatur de 2° modo, de quo dicit Magister in litera: »Est et alius modus ligandi et solvendi, qui per excommunicacionem »geritur, dum aliquis secundum canonicam disciplinam tercio vo»catus ad emendacionem manifesti delicti et satisfacere vilipendens, »sentencia ecclesie a loco oracionis et sacramentorum communione »et fidelium consorcio prescinditur, ut erubescat et pudore con»versus sceleris peniteat, ut sic spiritus eius salvus fiat«, ubi manifeste Magister vocat excommunicacionem modum ligandi et causam excommunicacionis moventem ponit manifestum delictum, secundam causam emendacionem et terciam causam salutem, propter quam finaliter debet omnis excommunicacio ordinari. Est autem excommunicacio[21] extra communionem iaccio[22] et communionis[23] privacio, sicud excommunico, excommunicas, excommunicavi[6], excommunicare est extra communionem iacere et communione privare. Unde omnis peccans mortaliter ut sic excommunicat[21] se ipsum, i.[24] e[24] iacit se extra communionem fidelium et privat se communione et ponit se extra sanctam communionem. Ad[25] secundum sensum, quem communiter concipiunt homines, minister ecclesie excommunicat publicum peccatorem i. e. excommunicatum denuncciat et aliis communicacionem eius in nomine Domini vetat, quomodo usus est Apostolus prima Corinth. 5° precipiens Corinthiis in nomine Domini Jesu Christi, ut congregati in eodem spiritu cum virtute Domini Jesu Christi traderent hominem fornicarium in interitum carnis, ut spiritus salvus fieret in die Domini Jesu Christi. Et infra excomunicat fornicatores, avaros, ydolis servientes, maledicos, ebriosos, rapaces, precipiens, ne fideles Corinthii cum illis cibum caperent. Unde dicit: »Si is, qui frater »nominatur inter vos et est fornicator, aut avarus, aut ydolis ser»viens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum huiusmodi »nec cibum capere.« Et 1ª Timothei 1° excommunicavit[26] Ymeneum et Alexandrum, quos tradidit sathane. Istum autem duplicem modum excommunicacionis innuit b. Jeronimus in libro

l 216 D

---

[19]) *Codd.*: *om. EP.* — [20]) *Codd.*: vult *G.* volet *DEFKMP*; *rasum in C.* — [21]) *Codd.*: *male* communicacio, communicat *D.* — [22]) *Codd.*: *male* accio *P.* — [23]) *IM*: comunicacionis *codd.* — [24]) *Codd.*: et *P.* — [25]) *I*; *ante* et *add. codd.* — [26]) *Codd.*: excomunicat *EK.*

Digitized by Google

Judicum et habetur 11 quest. 3ª, caº 'Audi': »Dupliciter«, inquit, »traduntur nunc homines de ecclesia in potestatem Zabuli, »cum delictum eius manifestum sit ecclesie et per sacerdotem de »ecclesia pellitur, ut notatus ab hominibus erubescat ||| et converso »veniat ei, illud Apostoli, ut spiritus salvus fiat in die Domini »Jesu Christi. Alio autem modo traditus est Zabulo, cum peccatum »eius non est manifestum hominibus, Deus autem, qui videt in »abscondito[27], prospiciens mentem eius et animos viciis servientes, »et in corde eius non Deum diligit, sed aut[28] avariciam, aut libi- »dinem, aut iactanciam, vel alia huiusmodi, istum talem ipse Do- »minus tradidit sathane, quia discedens a mente eius relinquit[29] »domum cordis eius a gracia vacuam.« — Hec Jeronimus. I 217 A

Ecce posuit duplicem tradicionem hominis Zabulo: unam (sc. ocultam) quam posuit, secundam, que correspondet prime excommunicacioni, de qua dictum est, qua videlicet omnis peccans mortaliter ponit se extra sanctam communionem et ipsemet tradit se Zabulo, tamquam servum, cum vincitur ab eo per mortale peccatum; alteram manifestam, quam posuit primam, qua sacerdos propter delictum manifestum ecclesie hominis peccantis sic peccantem pellit a communione fidelium; et ista fundatur super primam, nec potest esse rite sine illa.

Communiter autem dicitur, quod duplex est excommunicacio: una, que separat a sacramentis et ab introitu ecclesie et a communione fidelium, et hec dicitur maior excommunicacio. Alia est, que separat a sacramentis tantum, et hec dicitur minor. Et de utraque habetur 3 questione 4ª 'Engeldrudam' et Extravag. caº 'Si quem'. Maiorem vocant iuriste anathema, sed minorem simpliciter excommunicacionem. Sed nunc supposito, quod omnis huiusmodi excommunicacio debet habere causam[30] peccatum mortale, tunc dicitur |, quod omnis huiusmodi excommunicacio est anathema iuxta illud Apostoli 1ª Corinth. ultimo: »Si quis »non amat Dominum Jesum Christum, sit anathema,« i. e. excommunicatus, separatus, et nisi[31] peniteat, dampnatus[32] vel perditus[32], et cum omnis peccans mortaliter non[33] amat Dominum Jesum[34], patet, quod omnis peccans mortaliter[33] est anathema, et hoc advertens Propheta ipsos excommunicat dicens: »Maledicti, »qui declinant a mandatis tuis« — Et iuxta hoc est duplex anathema: Unum currens usque diem iudicii, et illud est peccancium mortaliter, sive sint predestinati, sive presciti; et illud vocatur, minus anathema, sive minor excommunicacio. Aliud anathema maius, quod publicabitur per summum Pontificem in die iudicii, cum dicet noster gloriosus Pontifex omnibus prescitis: »Ite maledicti in ignem | I 217 B

---

[27]) *Codd.*: absconso *G.* — [28]) *Codd.*: *male* ut *CGKP.* — [29]) *E*; reliquit *codd.* — [30]) *Codd.*: tamen *G.* — [31]) *Codd.*: et si *D.* — [32]) *I*; perditus vel dampnatus *codd.* — [33]) *Codd.*: non ∾ mortaliter *in marg. a* γ^2. — [34]) *Codd.*: Christum *add. BCDEP.*

Digitized by Google

»eternum.« Et ponet causam excommunicacionis dicens: »Esurivi, »et non dedistis michi manducare, sitivi, et non dedistis michi bibere.« Et isti excommunicacioni indubie convenit illa diffinicio, sc. quod est excommunicacio huiusmodi a communione ecclesie et a quolibet actu legittimo separacio; tunc enim dampnati separabuntur, quasi hirci fetidi ab ovibus, mali a bonis et non communicabunt cum illis in beatitudinis fruicione, nec in gracia gratum faciente, nec in aliquo actu legittimo, qui esset salutarius seu delectabilis.

<5.> Dubitatur, ***utrum excommunicacio debet fieri a prelato*** $_{35}$ ***principaliter solum propter peccatum mortale.*** Videtur, quod non, quia tunc multe forent nimis iniuste excommunicaciones, que feruntur in homines non cognito crimine, et per consequens ipsos
| I excommunicantes plures lederent quam || excommunicatos, con-
217 C sequens$_{36}$ videtur esse grave excommunicantibus, quia non tam faciliter ad excommunicandum prosilirent.

In oppositum sic: Excommunicacio debet esse$_{37}$ medicinalis et non mortifera, ut dicit Augustinus in Omelia De penitencia, et ponitur 2 quest. 1ª 'Multi'. Sed medicina spiritualis gravis non debet adhiberi, nisi morbo spirituali gravi, ergo excommunicacio principaliter solum debet esse propter peccatum mortale.

In ista questione primo supponitur, quod fiat locucio de excommunicacione ecclesiastica, pro qua sit conclusio ista$_{38}$:

<Conclusio 1ª.> Inpossibile est hominem iuste excommunicari, nisi excommunicetur primo et principaliter a se ipso. Probatur conclusio. Nemo potest ledi, vel peiorari, nisi peioretur principaliter a se ipso, ut dicit Sanctum Os Aureum, sed omnis excommunicacio est magna lesio, vel peioracio, cum secundum illam ponitur excommunicatus extra communionem fidelium, ergo nemo potest iuste excommunicari, nisi primo et principaliter excommunicetur a se ipso, ergo conclusio vera.

Ex isto primo sequitur, quod nemo debet cessare a laude Christi propter excommunicacionem fulminandam; patet, quia sicud: »Mala non sunt facienda, ut bona eveniant« Roman. 3°, sic bona non sunt obmittenda, ut penalia iniusta caveantur. Sed cum bonum sit Jesum Christum Dominum laudare et confiteri, igitur non debet propter iniustam excommunicacionem pretermitti; sic enim Salvator propter Phariseorum$_{39}$ excommunicacionem non pretermisit laudem Patris prosequi. Nam Johannis 9° scribitur: »Iam »enim conspiraverant Iudei, ut$_{40}$, si quis confiteretur eum Christum, »extra synagogam fieret«, et Johan. 12°: »Ex principibus multi
| I »crediderunt in eum: sed propter Phariseos$_{39}$ non confitebantur,
217 D »ut de synagoga non$_{38}$ eicerentur. Dilexerunt | enim gloriam ho-

---

[35]) *Codd.*: *pessime* amplato *D* — [36]) *Explicit MS. G fol. 61v.* — [37]) *Codd.*: fieri *E.* — [38]) *Codd.*: *om. M.* — [39]) *Codd.*: *pessime* phisicorum, phisicos *D* — [40]) *E, Vulg.*; quod *codd.*

Digitized by Google

»minum magis, quam gloriam Dei.« — 2° sequitur, quod excommunicacio ecclesiastica presupponit excommunicacionem[41] illam, qua se excommunicatus per peccatum extra communionem ecclesie ponit.

2ª conclusio. Nemo ad sui deterioracionem excommunicatur, suspenditur, et aliis censuris ecclesiasticis cruciatur, nisi principaliter in causa Dei, ut puta, si principaliter offendit Deum. Patet ex hoc, quod non peccatur, nisi principaliter peccatum fuerit contra Deum, sed non potest esse excommunicacio excommunicati ad deterioracionem, nisi in causa Dei, igitur conclusio vera, ex qua sequitur, quod malediccio sive excommunicacio non debet ferri, nisi in adversarium legis Christi.

3ª conclusio. Nemo debet excommunicare ecclesiastica excommunicacione principaliter propter pecuniam. Probatur sic: Nemo debet excommunicare, nisi[42] caritate fraterna ad excommunicati medelam, sed nemo excommunicans[43] principaliter propter pecuniam excommunicat ex huiusmodi caritate, ergo conclusio vera; minor probatur per deducens ad inconveniens. Dando Petrum, qui rite excommunicat principaliter propter pecuniam. Contra: Petrus[44] est in caritate fraterna ex posito[45] amans proximum et debitam[44] sibi pecuniam. Sed contra legem caritatis est plus amare pecuniam quam proximum, eo quod quilibet debet diligere proximum, ut se ipsum, ergo Petrus plus diligit proximum, quem excommunicat, quam pecuniam, que debetur, et per consequens plus salutem excommunicati, quam solucionem sui debiti. Et per consequens plus excommunicat pro salute proximi, quam plus appreciatur, quam pro peccunia vel lucro quolibet temporali. Examinemus ergo[46] nosmet ipsos, si in excommunicacionibus nostris istum ordinem observamus. Item quilibet christianus ultor iniurie debet quoad Dei iniuriam esse ultor sevissimus, et quoad propriam ‖ iniuriam indultor mitissimus[47] et per consequens nemo ‖ *I* debet excommunicare principaliter[48] propter sibi debitum, sed ad *218 A* Dei iniuriam vindicandam. Assumptum. Primo patet ex eo, quod sicud Dei dileccio, ita vindicacio divine[46] iniurie est a quolibet preferenda. — 2° patet ex precepto Salvatoris Matthei 18°: »Si »peccaverit in te frater tuus, corripe . . .« acuendo eum[49] usque ad excommunicacionem, sc. vindicando Dei iniuriam, sed iniuriam propriam precipitur Petro usque ad septuagesies sepcies dimittere. — 3° patet ex facto Christi et antecendenter ex facto Moysi in figura, qui Dei iniuriam vehementissime vindicavit et in causa propria fuit vir mitissimus, patet vindicta Exodi 32°, ubi propter adoracionem vituli 23 milia hominum interfecit. Et Christus in

---

[41]) *Codd.*: *in marg. ab* ι^2. — [42]) *Codd.*: ex *add. M; in marg.* γ^2. — [43]) *Codd.*: excommunicatus *CK*. — [44]) Petrus ∾ debitam *in marg.* γ^2. — [45]) *Codd.*: ex proposito *E*. — [46]) *Codd.*: inscrip. *I*; *om. EKP*. — [47]) *Codd.*: mutissimus *male D*. — [48]) *Codd.*: *om. D*. — [49]) *I*: *om. codd.*

Digitized by Google

causa Dei Phariseis acutissime restitit opere et sermone, ut patet Matth. 23°, iniuriam autem[50] sue humanitatis nedum pacienter sustinuit, sed pro inferentibus exoravit, nam Luce 23° scribitur: »Pater, ignosce illis, quia nesciunt, quid faciunt.«

Ex isto patet, quod nemo debet excommunicare principaliter propter temporalia, cum non debet iuxta textum excommunicare pro sua iniuria, quod est magis. Unde glossa Johannis: »Episcopus,« inquit, »non potest excommunicare aliquem pro iniuria sibi illata, ut hic et infra dicetur, nec potest esse iudex in »causa propria.« Unde 4 questione 3ª, quod intelligendum est potissime, nemini licere excommunicare principaliter pro causa propria.

Ex isto patet, quod notorium et grave delictum oportet[51] esse, pro quo sit excommunicacio inferenda. Unde Magister dicit in litera, quod »emendacionem manifesti delicti et satisfacere vili- | 1 »pendens« | excommunicacione ligatur, et Archidiaconus in 218 B 6° de excepcionibus ca° 'Paria', super verbo contumacie declarat, quod maior excommunicacio propter solam contumaciam est ferenda[52], et fundat hoc lege multiplici. Et quantum ad omnes alias leges, que videntur dicere hominem debere[53] excommunicari pro crimine adulterii, furti et huiusmodi, dicit[54], quod intelligunt[55] ex tali crimine descendente, et illius sentencie dicit fuisse Hugwicium et Innocencium dicentem, quod pro solo crimine non est quis excommunicandus, si velit se corrigere, et concordat cum sentencia Salvatoris Matth. 18°, ubi excommunicacio est fundata, ubi oportet ternam correpcionem precedere et 4° stante contumacia ex hinc excommunicacionem succedere. Et Magister dicit in litera, quod modus ligandi per excommunicacionem geritur, dum aliquis secundum canonicam disciplinam 3°[56] vocatus ad emendacionem manifesti delicti et satisfacere vilipendens, sentencia ecclesie prescinditur. Et patet, cum quanto examine et quanta cautela procedendum est, antequam ad excommunicacionem huiusmodi procedatur. Unde 11 questione 3ª dicit ecclesia: »Nemo episcoporum quemlibet sine certa »et manifesta peccati causa a communione privet ecclesiastica.« - Racio est, quia omnis iniuste excommunicans nocet sibi ipsi, quia diffamans vel scandalisans proximum ex invidia, ira, vel vindicta propria graviter peccat. Unde 24 questione 2ª[57] 'Non in perpetuum' dicit archidiaconus, quod, qui subditos iniuste excommunicat, incurrit sacrilegium, quia sacrilegium est violare sacrum, qui ergo iniuste excommunicat, violat sacrum. Et hinc dicit Gregorius Omelia 36ª: »Fit, ut ipsa ligandi vel solvendi pote-

---

[50]) *Codd.*: tamen *EKP.* — [51]) *Codd.*: debet *E.* — [52]) *Codd.*: inferenda *P.* — [53]) *Codd.*: *om. B*; hominem excommunicari debere *C*; dicere debere hominem *M*; hominem dicere debere *P*; homo dicere debere *K.* — [54]) *Codd.*: dicunt *M.* — [55]) *Codd.*: intelligit *EK.* — [56]) *Codd.*: autem *add. CDM*; *del. I*; advocatus *EBP.* — [57]) *Codd.*: 3ª *Decr. Gr. C. XXIV. q. III c. V.*

Digitized by Google

»state se | privat, qui hanc pro suis voluptatibus[58] et non pro sub- | I
»iectorum moribus excercet.« Nec negatur, quin quelibet excom- 218 C
municacio sit[59] timenda, cum iniuste excommunicatus debet dili-
genter examinare se ipsum iuxta scripturam sacram, ne in aliquo
sit conscius sibi ipsi. 2° debet timere de iniuste excommunicantis
periculo et 3° de dampno fratrum, quod ex prohibicione sue com-
municancie eveniret[60] et sicud iniuste excommunicatus debet timere[61]
sic et[62] excommunicans. Nam dicit Gregorius Omelia 6ª:
»Pastor indiscrete absolvere timeat, vel ligare, is autem, qui sub
»manu pastoris est, semper ligari timeat iuste vel iniuste. Caveant
»ergo subditi a crimine, quia solum pro tali materialiter debent[63]
»excommunicari, quamvis eciam pro honore Dei propter utilitatem
»sui ac populi cum quotlibet causis similibus legittimis debent[64]
»excommunicari. Caveant excommunicantes, ne principaliter propter
»lucrum, propter honorem proprium, vel propter iniuriam propriam
»vindicandam excommunicent, sed ex caritate, quam habent ad
»Deum et qua debent inimicos diligere, tunc eciam, quia omnia[65]
»nostra debent fieri in caritate.« Et hinc dicit Augustinus De
verbis Domini et ponitur 11 quest. 3ª: »Cepisti habere
»fratrem tuum tamquam publicanum, ligas illum in terra, sed
»ut iuste alliges, vide. Nam iniusta vincula disrumpit iusticia.«
Idem in Sermone Domini de monte et ponitur 11ª que-
stione 3ª: »Temerarium iudicium plerumque nichil noçet ei, de
»quo temere iudicatur, sibi[66] autem, qui temere iudicat[66], ipsa
»temeritas necesse est, ut noceat.«

Excommunicatus autem iniuste, quamvis debet timere ex-
communicacionem ex triplici causa iam de proximo dicta,
tamen cognoscens suam innocenciam, debet humiliter sustinere
dicens cum Psalmista: »Maledicent ipsi[67], tu autem benedices.«
— 2° debet gaudere, quod dignus est pro nomine Jesu con|tume- | I
liam pati et debet ad gaudium excitari per verbum consolatorium 218 D
Salvatoris sui, quo alloquitur suos pacientes contumelias humiliter
dicens Matth. 5°: »Beati estis, cum maledixerint vobis homines,
»et persecuti vos fuerint, et dixerint omne malum adversum vos
»mencientes propter me; gaudete et exultate, quoniam merces
»vestra copiosa est in celis.« — Hoc verbum pensans Augustinus
in Psalmo 37 dicit: »Etsi dampnaberis ad tempus ab homine
»et dixeris sentenciam pro consule in Ciprianum, aliud est
»sella terrena (i[68] e. potestas iudicandi[68]), aliud est tribunal celeste.
»Ab inferiore accipies[69] sentenciam, a superiore[70] coronam« et ha-
betur 11 questione 3ª. Idem in Psalmo 28°: »Custodi[5] in[5]

[58]) *Codd.*: voluntatibus *E.* — [59]) *Codd.*: est *E.* — [60]) *Codd.*: *ex corr. I*; proveniret *E.* — [61]) *Codd.*: *om. B.* — [62]) *Codd.*: *inscrip. I*; eciam iniuste *add. E.* — [63]) *Codd.*: debet *MP.* — [64]) *Codd.*: debet *IP.* — [65]) *Codd.*: *inscrip. ab* i². — [66]) *Codd.*: sibi ∾ iudicat *in marg. I.* — [67]) *Codd.*: illi *BE.* — [68]) *Codd.*: i ∾ iudicandi *in marg. FIP*; *superscr. K*; *om. ED.* — [69]) *Codd.*: accipiens *B*, capiens *EKP.* — [70]) *Codd.*: superiora *IK.*

Digitized by Google

»hiis[5] innocenciam[5] tuam[5], ubi nemo opprimit causam tuam. Pre-
»valebit in te falsum testimonium, sed apud homines. Numquid[71]
apud Deum valebit, ubi de causa tua dicendum est? Quando Deus
»erit iudex, alius testis i. e. consciencia tua non erit. Inter[38] iudicem
»iustum et conscienciam tuam, noli timere, nisi causam tuam.«
— Item Gelasius papa, et ponitur 11 quest 3ª: »Cui est
»illata sentencia, deponat errorem, et vacua est. si iniusta, tanto
»curare eam non debet, quanto apud Deum et eius ecclesiam ne-
»minem potest gravare iniqua sentencia. Ita ergo ea se absolvi
»non desideret[72] qua se nullatenus perspicit[73] obligatum.«

Plus in littera Magistri[74] per Jeronimum et 11 questione 3ª in canone per totum.

<Distinccio XIX.>

<1.> **Postquam ostensum est, que sunt claves apostolice[1] ...**

Ista[2] *distinccio 19ª*, tractans[3] de potestatis clavium collacioné, primo continet, quod cum quis per ministerium episcopi recipit ordinem sacerdotalem, tunc simul recipit duas claves. — 2° quod non omnes sacerdotes habent has duas claves, quia
I 219 A sciencia discernendi carent plerique, || nec illam in[4] consecracione recipiunt. Sed nota, quod Magister in hoc non tenetur. Unde dictum est[5] precedenti distinccione, in questione prima, quod omnis sacerdos rite ordinatus habet potestatem omnia[6] sacramenta ministrandi, quamvis, quoad aliqua, sit sua potencia limitata. — 3° continet distinccio, quod quidam dicunt, quod soli sacerdotes illi, qui doctrinam simul et vitam apostolorum tenent[8], habent illam secundam clavem, que est potestas ligandi et solvendi. Alii dicunt, quod et Magistro placet, quod et mali sacerdotes habent illam clavem, sed indigne, et male ea utuntur. — 4°, quod alia est benediccio, que solis convenit sacerdotibus, alia, que convenit sanctis hominibus non sacerdotibus, et quod mala vita sacerdotum subditos non ledit, si bene vivunt. — 5°, quod sacerdos, qui alios ligat et solvit, debet esse iustus et discretus, dulcis et benivolus, sapienter inquirens, quod confitens ignorat, vel pre verecundia occultat. — 6°, quod illud dictum Malachie 2°: »Male-

---

[71]) *Codd., Decr. Gr. C. XI q. III c. LIIII*; nunquam *I.* — [72]) *Codd.*: desiderat *D.* — [73]) *Codd.*: prospicit *I.* — [74]) *Codd.*: Magistri ~ Jeronimum *rasum E.* — [1]) *Codd.*: etc. *add. I*; *pessime* applicate *P.* — [2]) *Codd.*: est *add. D.* — [3]) *Codd.*: *om. P.* — [4]) *Codd.*: *inscrip. ab* ι^1. — [5]) *Codd.*: in *add. DE.* — [6]) *Codd.*: *om. EKP.* — [7]) *Codd.*: *in marg. ab* ι^2. — [8]) *Codd.*: servant *E.*

Digitized by Google

»dicam benediccionibus vestris«, quidam referunt solum ad hereticos et excommunicatos, quorum inquiunt benedicciones sunt maledicciones eorum, qui eos sequuntur, vel secundum Magistrum ad omnes, qui vita bona carentes benedicunt et eorum benediccio ipsis in maledicciones convertetur, sic videlicet, quod propter illas benedicciones sunt maledicti.

<2.> Pro aliquibus horum sunt hii *versus*[9]:

T claves homini donantur, quando sacerdos
ordinatur[10] sed[10] sacerdotes[10] nomine[10] sciencie
Fit, tamen heu[11] sunt plures prima clave carentes,
ligandi et[10] solvendi[10] carent[12] meritorie ut[10] veri[10] sacerdotes[10] nomine[10] et[10] re[10]
Sed reliqua nulli, digne soli[13] tamen illi
Apostoli opera vitam[10] et[10] mores[10]
Clavibus utuntur, qui Petri facta sequuntur.

<3.> *Utrum* | *Christus habuit claves?* Videtur, quod non, | *I*
quia non ab aliquo episcopo recepit sacerdotalem[14] ordinem, et *219 B*
per consequens neque claves, et si non recepit[14] et non eternaliter habuit, ut homo, sequitur, quod non habuit, ut homo. In oppositum est Lucas ca° 5° dicens, quod ad hominem paraliticum dixit: »Homo, remittuntur tibi peccata tua. Et ceperunt cogitare »scribe et Pharisei, dicentes: Quis est hic, qui loquitur blasfemias? »Quis potest dimittere[15] peccata, nisi solus Deus? Ut autem cognovit »Jesus cogitaciones eorum, respondens dixit ad illos: Quid cogitatis »mala in cordibus vestris? Quid est facilius dicere: Dimittuntur »tibi peccata tua, an dicere: Surge et ambula?« Et sequitur ad propositum: »Ut autem sciatis, quia Filius hominis habet pote»statem in terra dimittendi peccata (ait[16] paralitico): »Surge et tolle »grabatum[17] tuum et vade in domum tuam[16].«

Sciendum, ut dictum est in prima questione precedentis distinccionis, quod clavis est potestas aperiendi regnum celorum et introducendi in illud iuxta verbum Salvatoris Matth. 16°: »Tibi dabo claves regni celorum.« Hanc autem potestatem habuit Christus in quantum Deus per auctoritatem primam autenticam, et per auctoritatem excellencie supra alios homines per meritum passionis habuit ut homo, et illa auctoritas excellencie dicitur subautentica, quoad primam auctoritatem, quia ab illa habetur meritorie. Habuit ergo Christus claves illis duobus modis, quia verus Deus et verus homo, non autem habuit per modum ministerii, sicud ceteri sacerdotes. Sibi ergo primo et principaliter convenit potestas cognoscendi peccata hominum et solvendi atque

---

[9]) *Codd.*: unde *add. K.* — [10]) *E*; *om. CDFKMP*; *glossas prorsus om. ABIL.* — [11]) *Codd.*: *inepte* heri *K.* — [12]) *E*: sunt carentes *CK.* — [13]) *Codd.*: *ex corr. B*; *post* tamen *K.* — [14]) *Codd.*: sacerdotalem ∾ recepit *om. E.* — [15]) *Codd.*: remittere *D.* — [16]) *Codd.*: ait ∾ tuam *om.*, etc. *add. B.* — [17]) *Codd.*: *subscrip.* lectum *P.*

Digitized by Google

|| I ligandi. Illi ergo sacerdoti | et dignissimo episcopo confiteamur
219 C primo peccata nostra, qui potest per se in ictu oculi nos absolvere a pena et a culpa.

<4.> *Utrum soli sacerdotes habeant*[18] *claves?* Dicendum, quod sic, loquendo de clavibus ordinis, que sunt potestas immediate introducens in regnum; sed loquendo[3] de clave iurisdiccionis, per quam aliquis excluditur a consorcio ecclesie per excommunicacionem vel admittitur per absolucionem, non solum habent sacerdotes, sed eciam alii sicut electi archidiaconi, archipresbiteri, et quam plurimi, qui habent iurisdiccionem, qui quandoque non sunt sacerdotes, verum tamen ipsi sicud non possunt peccata dimittere, cum non sint sacerdotes, sic nec per se possunt a peccato absolvere, propter quod fuit per eos homo inobediens ab ecclesie communione separatus. Et scito[19], quod abbatisse et priorisse claves huiusmodi non habent. Unde volente[3] Deo non possunt absolvere, vel ligare, sed habent clavem i. e. usum correccionis in subditas mulieres. Eciam scito, quod heretici, scismatici, degradati, excommunicati claves habeant quantum ad essenciam clavium, sed non habent usum, eo quod ecclesia aufert ab[3] eis[3] simpliciter vel pro tempore.

<5.> *Utrum*[20] *quilibet teneatur ex*[21] *precepto*[21] *ad fraternam*[22] *correccionem.* Dicendum, quod sic. Et hoc ex zelo caritatis, non ex officio prelacionis, unde Matth. 18° dicit cuilibet Salvator: »Si peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum inter te[4] »et ipsum solum.« Unde signanter ante istud dixit Dominus[23] Luce 17°: »Attendite[21] vobis[21]« et[21] sequitur[21]: »Si peccaverit »in te frater tuus, increpa illum.«

Pro quo sciendum, quod secundum S.[24] Thomam De veritate theologie libro 5°, quod triplex est correpcio[25]:
| I »Amoris, timoris et pudoris. Primo amore singulariter conve|niendo
219 D »(sc. inter te et ipsum solum); hoc non prevalente, dicit Dominus, »timore revocandum sc. cum testibus. 3°, si hoc non valuerit[26], »pudore revocetur, cum ecclesie dicatur. Qui[27] vero ecclesiam non »audierit, sicud ethnicus et publicanus extra communionem fiat »evitandus, quod de criminibus habet intelligi, non de culpis. Fiat »hoc ad[21] corripiendum[21], non[21] ad[21] diffamandum[21].« — Hec ille.

Ecclesia vero secundum Augustinum super Johanne Omelia 26ª est congregacio fidelium predestinatorum et iustificatorum. Unde Jeronimus super illo dicto[28] 'Dic[29] ecclesie', dicit, quod si nec illos audierit, tunc multis dicendum est, ut detestacionem in eum habeant et qui nolunt pudore salvari, salventur obprobriis. — Et patet, quod diversimode christianorum correpcio

---

[18]) *Codd.*: habent *E.* — [19]) *Codd.*: sciendum *EKP.* — [20]) *Incipit MS. N fol. 24r, O fol. 265r.* — [21]) *Codd.*: *om. O.* — [22]) *Codd.*: supernam *N* — [23]) *Codd.*: Salvator *O.* — [24]) *Codd.*: *om. EN.* — [25]) *Codd.*: correccio *N.* — [26]) *Codd.*: voluerit *BEKP.* — [27]) *Codd.*: Quod si *O.* — [28]) *I*; *om. codd.* — [29]) *Codd.*: *om. B.*

Digitized by Google

debet exerceri. Unde prima Thimothei 5°: »Seniorem ne in-
»crepaveris, sed obsecra, ut patrem«. Item ibidem: »Peccantes
»coram omnibus argue[30].« Item: Ad Titum 1° dicens de
quibusdam, qui docent turpis lucri gracia, subdit: »Quamobrem
»increpa illos dure, ut sani sint in fide, non intendentes Judaicis
»fabulis, et mendaciis hominum avertencium se a veritate.« —
Prelati autem correpcio[16] debet esse discreta, modesta, caritativa
et ordinata secundum ordinem ewangelicum Matth. 18°: »Si
»peccaverit in te, etc.« Super quo Augustinus: »Si solus nosti,
»quod peccaverit in te et eum vis coram omnibus arguere, non
»eris erroris corrector[31], sed proditor — Ipsa vero corripienda sunt
»coram[32] hominibus, que[3] peccantur[3] coram[3] hominibus[3], ipsa cor-
»ripienda sunt secrecius, que secrecius peccantur. Distribuite tem-
»pora, et concordat scriptura.« — Hec Augustinus De peni-
tencia et ponitur 2ª questione 1ª 'Si peccaverit[33]'.

<6.> *Utrum[34] corripiens alium et existens in crimine peccet mortaliter.* ‖ Sciendum, quod, qui alium corripit de peccato, aut ‖ I
corripit eum ex officio prelacionis[21], aut ex affectu caritatis. Si ex 220 A
officio prelacionis corripit, peccat, sed quam graviter, Deus novit.
Indigne enim utitur officio suo, sive peccatum suum sit mani-
festum, sive secretum; et idem est dicendum de illo, qui docet ex
officio prelacionis. Si autem corripit ex affectu caritatis, dicunt
quidam, quod in[35] hoc[35] non peccat, nisi peccatum suum sit
manifestum.

<7.> *Utrum subditi teneantur corripere superiores suos, dum delinquunt?* Dicendum, quod sic, licet quidam dixerunt
contrarium. Superior enim, sive prelatus, licet sit persona publica,
non exinde amittit ea, que sunt singularis persone. Ideo dum de-
linquit, debet corripi, sicud quando non erat prelatus, cum reve-
rencia tamen, ut auctoritati non fiat preiudicium. Correpcio autem
fraterna diffinitur sic: Correpcio fraterna[36] est ammonicio fratris de
emendacione ex fraterna[36] caritate procedens.

Et notandum, quod correpcio differt a correccione, quia
correpcio solum admonicionem inportat, sed correccio cum ad-
monicione pene infliccionem inportat, quamvis sepe contingit sine
admonicione precedente etc.[37]

---

[30]) *Codd.*: ut ceteri timorem habeant *add. E*; publice *add. O.* — [31]) *Codd.*: correptor *O.* — [32]) *Codd.*: coram ~ corripienda *in marg.* $\varkappa^2$; *om. P.* — [33]) *E. Decr. Gr. C. II q. I, c. LII*; *male* peccavit *codd.* — [34]) *Incipit MS. N fol. 24v.* — [35]) *Codd.*: *om. M.* — [36]) *Codd.*: superna *N.* — [37]) *Codd.*: *om. CEIP*; *explicit MS. N fol. 24v, O fol. 265r.*

Digitized by Google

<Distinccio XX.>

<1.> **Sciendum est eciam, quod tempus penitencie est usque in extremum articulum vite . . .**

Ista est *distinccio 20ª*, tractans de penitentibus in fine vite. Et primo continet, quod tempus[1] penitencie est usque ad[2] extremum articulum vite; est tamen periculosum differre penitenciam usque in finem vite, quia sic penitens videtur timore mortis penitere | I pocius quam Dei amore. — 2°, quod vera penitencia in fine habita 220 B etsi vitam inpetrat, | non tamen sic, quod nullam penam senciat nisi forte sit tanta vehemencia gemitus et contricionis, quod sufficiat ad delicti punicionem; que si non sufficit, purgandus est igne purgacionis, qui ignis etsi non est[3] eternus, miro modo tamen gravis est, quia excellit omnem penam, quam umquam passus est aliquis in hac vita. — 3°, quod illud dicendum est de illo, qui in hac vita non conplevit penitenciam; si enim interior penitencia non sufficit in vindictam peccati et exterior penitencia non completur, purgatorium senciet et gravius punietur. Idem dicendum est de illo, qui iniunctam penitenciam conplevit, que tamen ex ignorancia sacerdotis, vel negligencia condigna non fuit. — 4°, quod pro qualitate peccati presidencium arbitrio decernenda est penitencia, quia aput Deum[4] non tantum valet mensura temporis, quantum doloris; nec valet abstinencia tantum ciborum, quantum mortificacio viciorum. — 5°, quod ab infirmis in periculo mortis positis[5] est pura peccatorum confessio requirenda, non tamen est penitencia inponenda, sed innotescenda et oracionibus et elemosinis pondus penitencie sublevandum, si migraverit. Si vero convaluerit, penitencie modum a sacerdote inpositum diligenter observet. — 6°, quod tempore necessitatis non est neganda reconciliacio vel penitencia penitentibus. Quod si egritudine gravati, quod ante petebant, in presencia sacerdotis significare non possunt, testimonia fidelium circumstancium prodesse debent, simulque penitencie <et> reconciliacionis consecuntur beneficium. — 7°, quod | I cuiuscunque penitentis publicum est crimen, quod uni||versam com- 220 C movit urbem, presbiteri inconsulto episcopo non reconcilient, nisi ultima cogat necessitas. — 8°, quod presbiter inconsulto episcopo non potest excommunicatos nec publice penitentes reconciliare, nec virgines consecrare, que potest precepto episcopi. Crisma vero numquam potest conficere. — 9°, quod si quis ad penitenciam festinans et sacerdotem non[1] inveniens discessit, eius oblacio est recipienda.

<2.> Pro aliquibus horum sunt hii[6] *versus*:

---

[1]) *Codd.*: *in marg. ab* t^2. — [2]) *Codd.*: *om. M.* — [3]) *Codd.*: *inscript. ab* t^1. [4]) *Codd.*: *om. EKP.* — [5]) *Codd*: constitutis *E.* — [6]) *Codd.*: unde *add. K.*

Digitized by Google

cum caritate et
tarde[7] magna contricione
V qui sero dolet, qui non sua debita complet,
purgatorio satisfaciat penitencia interior
Igne quidem salvus fit, quin satagat dolor intus.
penitenciam
infirmus agat iniunge[7] ab infirmitate
Ergo, quod satagat, non dic, nisi quando resurgat.
elemosinas[8]
et oraciones
Si moriatur, ei succurrunt dando propinqui.
absolvere[9]
Presbiter ecclesie contritos conciliare
mandato episcopi potest consecrare virgines[8, 9]
Iussu pontificis valet et sacrare puellas.

<3.> *Utrum*[10] *possit quis penitere in fine vite sue?* Dicendum, quod sic. Deus enim omnipotens semper paratus est dare graciam[4] preparanti se; sed illa preparacio cum consistit in libertate arbitrii, quod potest subito cum Dei auxilio[11] a malo averti et ad bonum converti, ideo homo quamdiu habet usum liberi arbitrii, potest penitere.

Ex isto sequitur, quod iudicantes hominem ad dampnacionem eternam, de quo eis non constat eius dampnacio per scripturam, per revelacionem nec per sensualem experienciam, sunt | iudices | *I* temerarii et iniqui, contravenientes verbo Christi, quo dicit Luce 6°: *220 D* »Nolite iudicare, et non iudicabimini: nolite[12] condempnare[3] et[3] »non[3] condempnabimini[3]« et Matth. 7°: »Nolite iudicare, ut non »iudicemini. In quo enim iudicio iudicaveritis, iudicabimini: et in »qua mensura mensi fueritis, remecietur vobis.« — Sed tales cecati iudicio temerario, quod habet sororem detraccionem, matrem eius invidiam, aviam[13] eius superbiam, que omnia sunt turpis familia, facti sunt iudices temerarii, detractores, invidi et in Deum blasphemi. Sic enim iudicantes[14] ignoranter[14] blasfemant in sapienciam Dei Patris, cum omne iudicium sit datum Filio, Johanis 5°. Et cum sine benivolencia sic iudicant, sed furiose blasfemant in benivolenciam Spiritus Sancti, hii nempe extollunt se tali iudicio super Christum Filium Dei, qui dicit Johannis 8°: »Ego non iudico »quemquam: vos autem secundum carnem iudicatis«, i. e. secundum affectum carnalem, qui vos ad interitum deducit. Hii eciam contrariantur Christi Apostolo, qui cognovit archana Dei et dicit prima Corint 4°: »Nolite iudicare ante tempus, quoadusque »veniat Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et mani-

---

[7]) *Codd.*: tarde ∾ iniunge *om.*, *sed super* satagat *add.* peniteat, *super* non dic *add.* supple ei *E.* — [8]) *E*: elemosinas ∾ virgines *om codd*; *glossas prorsus om. BDKL.* — [9]) *Codd.*: absolvere ∾ virgines *om. I.* — [10]) *Incipit MS. O fol. 256r.* — [11]) *Codd.*: adiutorio *M.* — [12]) *Codd.*: nolite ∾ condempnabimini *om.*, *sed* etc. *add. EKP.* — [13]) *Codd.*: *in marg. a* ξ^2; amitum *M ex corr. in marg.* amicam *E*, *loco omisso scrip.* Ewam γ^2, avam *L*, aviam *corr.* avam *I.* — [14]) *Codd.*: iudices grav ter *O.*

Digitized by Google

»festabit consilia cordium; et tunc laus erit unicuique a Deo.« — Nec illi temerarii iudices perpendunt, quod solius Dei est iudicare de occultis, qui solus novit corda hominum[15], 2 quest. 3ª 'Consuluisti'. — Nec illi temerarii iudices advertunt, quod ho-
|| I mines de Dei iudicio multa ignorant || laudantes, que ille repre-
221 A hendit, vel reprehendentes, que ille laudat. 11 quest. 1ª 'Sacerdotibus' in fine per Gregorium. Hii eciam iudices audaciores sunt Michaele Archangelo, qui non fuit ausus dyabolo iudicium inferre blasfemie, de quo dicit Judas in Canonica: »Cum Michael Archangelus, cum dyabolo disputans, altercaretur[16] »de Moysi corpore, non est ausus iudicium inferre blasfemie[17], sed »dixit: Imperet tibi Dominus Hii autem, quecumque quidem ignorant, blasfemant.« Ignorant quidem, quod ille homo est dampnatus et tamen iudicium blasfemie[17] inferunt, dicentes 'ille homo est dampnatus', maledicunt illum, quem forte Deus benedicit.

Utinam illi, non caritative, sed gravi impietate cor suum offendentes, audirent illud Ecclesiastici 21°: »Labia inprudencium »stulta narrabunt; verba autem prudencium statera ponderabuntur. »In ore fatuorum cor illorum; et in corde sapiencium os illorum. »Cum[18] maledicit impius dyabolum, maledicit et ipse animam suam.«

Dato ergo, quod ille homo, de quo sic temerarie iudicant, sit dampnatus, et ipsi ex malicia ipsum, ut dampnatum dyabolum maledicant, quid est, nisi quod labia eorum stulta narrant et in ore, ut fatuorum cor eorum est, et ipsi maledicunt animam suam. Vere amaritudo exsensavit huiusmodi homines. Nam Ecclesiastici 21° dicitur: »Est insipiencia[19], que habundat in malo, et »non est sensus, ubi est amaritudo.« Quare, karissimi, ut evitemus
| I stulticiam, que in iudicio currit temerario, audiamus | Salvatorem
221 B nostrum[20] et sic non iudicemus. Audiamus iudicem nostrum et non sic condempnemus. Audiamus beatum Gregorium, quid scribit Constantino Mediolani, quod ponitur 11 quest. 3ª caº 'In cunctis', quod: »in cunctis, que in hac vita adversa[4] »proveniunt, sola est, sicud nostis, omnipotentis Dei[21] districcio »conpensanda, atque ad cor proprium concurrendum, ut nullius »ibi lingwa inplicet, ubi consciencia non accusat. Quem enim con»sciencia defendit, liber est inter accusatores, et liber sine accusa»cione esse non potest, si sola, que intus adiacet, consciencia ac»cuset[22]. De vestra igitur sanctitate absit christianorum iudicio ea, »que maledicorum hominum rumoribus conficta credimus, in quali»cunque modulo suspicionis adduci, quia et sacri eloquii testi»monium tenemus, ut mala maiora, cum forsitan dicuntur, nisi »probata credi non debeant, sed cicius probata ulcisci; hec igitur

---

[15]) *Codd.*: et *add. MO.* — [16]) *BO, Vulg.*: altricaretur *codd.* — [17]) *Codd.*: *ex corr. I.* — [18]) *Codd.*: Dum *Vulg.* — [19]) *Codd*: autem sapientia *Vulg.* — [20]) *Codd.*: nostrum ∾ iudicem *om. EK.* — [21]) *E, Decr. Gr. C. XI, q. III, c. LII*; *om. codd* — [22]) *Codd.*: *ex corr. I*; accusat *O.*

Digitized by Google

»dixi, ut nimie levitatis esse ostenderem, si quis mala gravia credere »studeat, que probari non possunt. Unde sanctitas vestra debet »mentem suam a maledicorum rumoribus atque obtrectacionibus »disiungere et sola, que interne[23] vite sunt atque ad utilitatem sub»ditorum proficiunt, cogitare.« — Hec magnus sanctus Gregorius.

Hec propter illos disserui, qui iudicio temerario Magistrum[24] Johannem Wiclef[25] certitudinaliter asserunt et[26] predicant[24] esse dampnatum eternaliter in inferno. Ego autem a temerario volens declinare iudicio, spero, quod sit de numero salvandorum. Et si est in celo, laudetur gloriosus Dominus, qui eum ibi constituit; si in purgatorio, liberet eum mi|sericors Dominus cicius; 221C si in inferno, maneat in eterno supplicio ex Dei iusto iudicio.

Ecce transeo modo[27] medio[27], magis tendens per spem ad Dei misericordiam, quam per[28] desperacionem ad dampnacionem perpetuam, a[29] qua dignetur nos omnipotens Dominus liberare. Et laudemus omnipotentem Deum de piissima sua misericordia, quod tam misericors est ad indulgendum, quod in mortis articulo vero corde[30] postulanti graciam non denegat, prout in Latrone sancto ostendit, et laudemus suam eximiam sapienciam, qua voluit a nobis, sed nobis utiliter, qualem finem sorciantur[31] homines, cogniciones abscondere, et nisi aliquorum pro utilitate ecclesie ipsorum exitum revelare, ut patet de Lazaro et divite epulone, et de sancto Latrone, aliisque pluribus. Si ergo est ad utilitatem ecclesie, an sit dampnatus Magister[32] Johannes[32] Wicleff[32], rogemus Dominum, ut sedetur discordia predicancium et contendencium, quod[33] revelet.

Essent aliqua dicenda[34] de sera penitencia, quam pulcre tractat Augustinus in sermone De penitencia, qui incipit 'Penitentes', ut adducit Magister in litera, eciam de igne purgatorio, de quo ego modicum loqui scio; melius ergo videtur michi, quod discam bene vivere, quam incerta de igne huiusmodi seminare. Si enim bene vivens sufficienter penituero, ignem supplicii non timebo, de quo dicit Magister, quod: »hic ignis, etsi »eternus non est, miro modo gravis est: excellit enim omnem »penam, quam umquam passus sit aliquis in hac vita: Numquam »in carne inventa est tanta pena, licet mirabilia martires sunt passi »tormenta.« — Hec Magister.

---

[23]) *Sic codd.*; eterne *Decr. Gr. CXIV, q. III., c. LII.* — [24]) *Codd.*: Magistrum ∾ predicant *in E locus rasus et manu posteriori inscrip.* hominem in hoc seculo abiudicatum. — [25]) *Codd.*: Wiklef *M*; Wycleff *OK*; Wyclef *in textu raso a cor. F*; Vicleph *L.* — [26]) *Locus rasus in E et inscrip.* certe. — [27]) *Codd.*: medie *EKP.* — [28]) *Codd.*: *om. I.* — [29]) *Codd.*: de *O.* — [30]) *Codd.*: cordi *I.* — [31]) *Codd.*: sociantur *I.* — [32]) *Codd.*: *rasum et inscrip.* homo qui obiudicatur *E*: Wykleff *OM, ex corr. in textu raso* ζ^2; Vicleph *L.* — [33]) *Codd.*: ut *B.* — [34]) *Explicit MS. O fol. 257r.*

Digitized by Google

<Distinccio XXI.>

| I 221 D <1.> | **Solet eciam queri, utrum post hanc vitam aliqua peccata remittantur . . .**

Ista est[1] *distinccio 21ª*, tractans de peccati remissione quantum ad statum future vite. Et primo continet, quod post hanc vitam aliqua peccata remittuntur, non solum quoad penam, sed eciam quoad culpam. — 2°, quod peccata venialia igne purgatorio cremantur et illa post hanc vitam dimittuntur. — 3°, quod qui Deum contemplantur et proximum diligunt et bona opera faciunt, illi sunt securi ab eterno igne, quo impii cruciantur, et a purgatorio, quo quidam salvandi purgantur. — 4°, quod illi, qui mundo placere cogitant, Deum tamen preponunt, et affeccionibus carnalibus dediti sunt, coniugibus, domibus, possesionibus ita, ut nichil preponant Christo, signantur illis tribus: ligno, feno et stipula, que in mentibus perfectorum non cadunt, quia lignum affeccio mundialium longa, minor affeccio fenum, minima vero stipula. Et in mentibus perfectorum est aurum, i. e. contemplacio Dei, et argentum, i. e. dileccio proximi, et lapides preciosi, i. e bona opera in caritate facta, quamvis eciam in eis sint alia venialia, quam affeccio per lignum, fenum et stipulam designata. — 5°, quod omnia criminalia semel saltim oportet exprimi in confessione, nisi aliqua a mente exciderint. Pro venialibus vero[3] sufficit generalis confessio, perfeccius tamen est illa exprimere, si fuerint iterata. — 6°, quod sicud penitens non debet celare peccatum, quia superbia est, ita nec causa humilitatis debet se fateri[4] esse reum in illo, in quo non est reus, quia incauta est talis humilitas et constituit peccatorem. — 7°, quod
| I 222 A cavere debet sacerdos, ne peccata confitencium aliis prodat, alioquin deponeretur et omnibus diebus vite ignominiosus haberetur. — 8°, quod nullus sacerdos alteri sacerdoti hominem commissum suscipiat ad penitenciam sine eius consensu, cui prius se commisit, nisi ille foret ignarus.

<2.> *Versus*[5]:

X post hanc vitam Dominus venialia quedam
remittit quia quidam edificat fenum, lignum et stipulam in purgatorio[6]
Laxat, que more feni consumit in igne.
i. e. venialibus peccatis in communi
Pro levibus culpis confessio fit generalis,
mortalibus
Et pro mortiferis, que sunt incognita nobis.

---

[1]) *Codd.*: *om. E.* — [2]) *Codd.*: *om.*, *sed* que in *add. E.* — [3]) *Codd.*: *om. I.* — [4]) *Codd.*: *ex corr. I.* — [5]) *Codd.*: *ante* unde *add. K*; pro aliquibus horum sunt hii versus *add. E.* — [6]) *Codd.*: purgatorii *C.*

Digitized by Google

sacerdos hominem manifestat aliis
Deponi meruit, qui confessum sibi prodit.
sine licencia ignarum[7]
Pastorem proprium nullus mutet nisi cecum.

<3.> Quia in ista distinccione multum tractatur de peccato veniali, ideo videtur utile scire, *quid est peccatum veniale et quomodo distingwitur a mortali.*

Pro quo notandum, quod Deus noster est summus pater familias, cuius magna domus est totus mundus. Habet autem in illa domo racionales creaturas, ut angelos et homines servientes. Sed cum sit omnisciens, predestinat aliquos ad beatitudinem, qui ministrant sibi, ut filii et heredes. Alios autem prescit ad dampnacionem, quibus tamen dat pro statu vie libertatem arbitrii, secundum quam ut filii salvari poterunt et filii condempnari, cum predestinacio et presciencia sit contingens et non simpliciter necessitans unam partem. Licet autem[8] Deus continue[9] eque amat predestinatos, cum volicio sua, qua vult eos beatificari, sit inmobilis, sicud dictum est supra per Magistrum, sepe tamen | filii predestinati | *I* cadunt in via secundum ingratitudinem a dignitate et nomine filiali, *222 B* ut patet de Adam, Petro, David, Maria Magdalena et ceteris similibus, quos Deus misericorditer predestinans ad salutem graciose revocat, tamquam pius Pater filios puniendo

Et istum sensum exprimit Apostolus Ad Hebreos 12°: »Obliti«, inquit, »estis consolacionis, quam[10] vobis tamquam filiis »loquitur, dicens: Fili mi, noli negligere disciplinam Domini neque »fatigeris, dum ab eo argueris. Quem enim diligit Deus, castigat; »flagellat autem omnem filium, quem recipit.« Et sequitur de prescitis: »Quodsi extra disciplinam estis, cuius participes facti sunt »omnes: ergo adulteri, et non filii estis.« Cum ergo dictus summus sapiens pater familias in domo sua sic statuit observanda, ut quicunque de racionalibus servitoribus contravenerint, eiciantur de domo speciali[11] atque familia, quedam autem sic statuit, ut contraveniens non ob hoc eiciatur, sed penam sustineat intra domum: pátet, quod est notabilis differencia inter hos defectus, proporcionabiliter est differencia inter penas. Unde contraria statutis primo modo dicuntur illicita et prohibita, que secundum illum modum dicuntur mortalia. Contraria vero statutis secundo modo sunt disvasa, que dicuntur venialia. Cum ergo peccatum et gracia opponitur[12], patet secundum regulam Aristotelis, quod sicud prescitus caret perpetuo illa gracia, sic caret perpetuo nomine filii illius predestinacionis vel adopcionis, licet quandoque habeat graciam et per consequens nomen filii secundum presentem || iusticiam. *I* Et sic valde equivoce est de domo Christi sive familia. *222C*

---

[7]) *Codd.*: *omnes glossas prorsus om. BDEKL.* — [8]) *Codd.*: tamen *EKP.* — [9]) *Codd.*: *male* cottidie *I.* — [10]) *Codd.*: que *Vulg.* — [11]) *Codd.*: spirituali *EL.* — [12]) *Codd.*: opponantur *B.*

Digitized by Google

E contra autem predestinatus, licet quandoque expellatur ad tempus extra ecclesiam, dum desinit esse in gracia et filiacione secundum presentem iusticiam[13], manet tamen semper filius adopcionis vi gracie predestinacionis indelibilis, et sic est intra ecclesiam, que est numerus predestinatorum, licet sit extra particularem ecclesiam, observantem caritatem secundum presentem iusticiam.

Et conformis est distinccio de peccato veniali, de filio, de ecclesia et de gracia, que debet esse in ista materia; sunt notande. Unde patet, quomodo equivoce insunt peccata venialia in predestinatis et prescitis, correspondenter ad gracias et ad penas.

<4.> Ex quibus videtur posse colligi, quod tripliciter[14] in genere dicitur peccatum mortale, sicud tripliciter dicitur veniale. Primo modo[3] omne peccatum presciti, quod tollit graciam gratificantem[15] secundum presentem iusticiam et repugnat gracie predestinacionis, quia inducit mortem secundam, de qua intelligitur illud 1ª Johan. 5°: »Qui natus est ex Deo, non[16] peccat, sed »generacio conservat eum[16].« 'Non peccat' sc. peccato, quod inducit mortem eternam, quia 'generacio', qua secundum predestinacionem est natus ex Deo, 'conservat eum'.

2° modo omne peccatum in predestinato tollens graciam temporalem, qua gratificaretur anima ad vitam spiritualem, dicitur peccatum mortale, quia infert mortem spiritualem, licet non perpetuam.

3° modo dicitur quodcumque peccatum antecedenter inducens mortem anime primam vel secundam peccatum mortale, | I sicud vulnus dicitur letale, quod inducit | mortem, quamvis non 222 D per se sufficienter causaret mortem, et isto modo veniale per consuetudinem fit mortale.

Correspondenter potest intelligi peccatum veniale[17] tripliciter: Primo modo, quando ex ordinacione Dei eterna graciose preparatur venia pro eodem; et isto modo omne peccatum predestinati originale vel actuale dicitur veniale, et isto modo peccatum sancti Petri et omne peccatum Marie Magdalene dicitur veniale, quia per penitenciam dignum venia.

Et isto modo utitur Augustinus in libro De penitencia, quem adducit Magister in hoc quarto, distinc. 17ª, dicens: »Fit enim veniale per confessionem eciam, quod cri»minale erat in operacione. Etsi non statim purgatur, fit tamen »veniale, quod commiserat mortale.« Item Augustinus De vera et falsa penitencia caº nono (et[18] ponit Magister in hoc quarto, distinc. 20ª caº 2° in fine) dicit[18]: »Studeat »ergo quisque sic delicta corrigere, ut post mortem non oporteat

---

[13]) *Codd.*: *inscrip.* in *E.* — [14]) *Codd.*: *ex corr. I.* — [15]) *Codd.*: satisficientem *EKP.* — [16]) *Codd.*: non ∾ eum *om. E.* — [17]) *Codd.*: *pessime* mortale *D.* — [18]) *Codd.*: et ∾ dicit *om. D.*

Digitized by Google

penam tolerare.« Et sequitur: »Quedam enim peccata mortalia
i. e. ex penitencia[19] sed in purgatorio[20]
»in penitencia fiunt venialia, non tamen mox sanantur.«

3°[21] modo dicitur peccatum veniale, quod stat cum gracia secundum presentem iusticiam, licet repugnet gracie predestinacionis, et sic omne peccatum, quod inducit mortem effective secundam, etsi stat cum gracia secundum presentem iusticiam, diceretur mortale. Et sic possunt intelligi doctores dicentes, quod non est aliquod peccatum tam veniale, quin, dum placet[22], fit mortale, ut dicit Glossa super illud Psalmi: »Beati, quorum tecta sunt peccata«, et Augustinus De igne pur||gatorio et Canon *I* distincc. 25 ca° 'Unum oratorium' §[13] 'Criminis'. Et *223 A* isto modo potest intelligi Augustinus ad literam: quod multa levia peccata constituunt mortale, sicud multa grana vel[24] arene constituunt pondus, quo portans deprimitur; multe gutte paulatim ingredientes cannam submergunt navem, ut dicit super Johannem Omelia 12ª. Et in libro De decem cordis ca° 6° dicit: »Minuta peccata, si negligantur, occidunt.«

<5.> Hiis notatis propter sanctorum dicta intelligenda, loquamur ergo de peccato formaliter et vocemus peccatum mortale, quod inducit mortem sive primam, sive secundam, privando animam gracia. — Veniale vero, quod non privat animam gracia inducens mortem, sed diminuit caritatem, quod vocatur secundum plura ydiomata cottidianum peccatum ex eo, quia cottidie illo peccamus. Erit eciam[25] peccatum mortale quoddam secundum quid mortale sicud illud, quod solum ad tempus mortificat animam. Aliud mortale simpliciter, quod in perpetuum mortificat animam, quale est peccatum finalis inpenitencie, quod nulla pena purgatur, quia non remittetur[26], neque in hoc seculo, neque in futuro, ut dicit Veritas Matth. 12° et Magister adducit in litera.

Iam esset dicendum de purgatorio, quod sine dubio credo esse, similiter de[27] eius igne, de quo dicit Augustinus 21 De civitate Dei ca° 2°, quod gravior erit ignis ille, quam quidquid homo potest pati in hac vita. Et quia, ut dixi in | fine que- | *I* stionis precedentis inmediate distinccionis, quod *223 B* modicum loqui de eo scio, ideo relinquo legentibus sentenciam sanctorum doctorum Augustini, Gregorii, ne loquar vel garrulem infundabiliter sicut pica.

<6.> Queritur: *Utrum sacerdos quodlibet peccatum in confessione sibi detectum tenetur occultare?* Sciendum, quod du-

---

[19]) *I*; *tantum ex ABDEFKMP; in textu L; in marg. C.* — [20]) *FI*; *in textu codd.* — [21]) *Codd.*: 2° *I.* — [22]) *I*; placeat *codd.* — [23]) *Codd.*: sc. *I.* — [24]) *Codd.*: et *I.* — [25]) *Codd.*: *om. M*; in *male C.* — [26]) *Codd.*: remittitur *I.* — [27]) *Codd.*: et *I.*

Digitized by Google

pliciter contingit revelari sacerdoti peccatum, aut simpliciter et totaliter in confessione sacramentali, et illud, si est mortale, precipue nullo modo debet sacerdos revelare. Et tenetur hoc primo de lege nature, que dicit: »Quod tibi non vis, alii ne feceris.« Sed quia nollet sacerdos, quod quis peccatum eius super eo revelaret, ergo[28] ... 2° tenetur de lege caritatis sive fraterna, que dicit: »Diliges pro»ximum tuum sicud te ipsum« Matth. 22°; 3° tenetur hoc ex constitucione ecclesie, que hoc constituit propter scandala evitanda, secundo ne abstraherentur homines a confessione. Unde Extravag. de penitencia et remissione 'Omnis utriusque sexus[3]', de sacerdote, qui confessiones audit, dicitur sic: »Caveat »se omnino, ne verbo, vel signo, vel aliquo quovismodo aliquatenus »peccatorem prodat. Sed si prudenciori consilio indiguerit, illud »absque ulla expressione persone tacite requirat, quoniam qui pec»catum in penitenciali iudicio sibi detectum presumpserit revelare, »non solum a sacerdotali officio deponendum credimus[29], verum »eciam ad agendam perpetuam penitenciam in artum monaste»rium detrudatur.« Prohibetur districte[30] De penitencia di-
1 223c stinccione 6ª. Cauti ergo debent esse confessores, nam dicit doctor subtilis quest. 2ª articulo 2°: »Numquid potest »dicere: audivi illud in confessione? Dico, quod hec sola verba »includunt peccatum mortale, quia includunt revelacionem huius »ut cogniti eo modo, quo non licet revelare.« Unde caveat sibi in modo narrandi, ne dicat hoc tamquam sibi revelatum in confessione. Unde in nullo casu potest hoc facere, nec hoc silencium militat aliquando contra caritatem. Unde oppositum militaret contra communem caritatem. Unde reprobandus est ille *versus* iuristarum:

Est heresis crimen, quod nec confessio celat.

Non quod metrum non sit bonum, sed quia est sentencia falsa. Idem S. Thomas quest. 2ª articulo 1°: »Hereticum »confessor non debet prodere, sed ipsum amovere et quantum ad »alios diligenciam apponere, ne per heresim corrumpantur: Potest »eciam dicere prelato, quod diligencius invigilet super gregem »suum.«

Sed diceres: stat, quod unus confiteatur, qui vult civitatem succendere, vel heresim inducere, vel multos homines occidere, vel totum christianitatis regnum paganis tradere. Ergo propter bonum commune salvandum et tam magna pericula evitandum sacerdos ex vi caritatis ad proximos potest, ymmo debet confessionem huiusmodi propalare.

---

[28]) *Codd.*: etc. *add. E.* — [29]) *I;* decrevimus *codd.*; decernimus *L*, *Extravag. De poenit. et remis. lib. V, tit. XXXVIII c. XII.* — [30]) *Codd.*: eciam *add. EK.*

Digitized by Google

Ad hoc respondet Magister in litera per dictum b. Gregorii, qui dicit in ultimo capitulo: »Sacerdos ante omnia »caveat, ne de hiis, que ei confitentur peccata, alicui recitet, non | I »propinquis, non | extraneis, nec[31], quod absit, pro aliquo scandalo«, 223 D sc. vitando, vel a penitente illato. Et potest responderi per illud Apostoli Roman. 3°: »Mala non sunt facienda, ut bona eve»niant«, sed quia malum est confessionem prodere et pro toto mundo lucrando homo non debet peccare, ergo nec confessionem prodere.

Sed diceres: quid ergo debet sacerdos facere? Dicitur, quod debet Deum rogare, ut dignaretur illum a sua perversa intencione avertere et illos, quibus malum iste pretendit inferre, dignaretur eos custodire; et potest sacerdos premunire illos caute, sine omni prodicione confessionis, ut illi caute se habeant propter pericula.

Ex isto patet, quod sacerdotes[32] audientes[33] laycos, qui pretendunt ticiones suspendere, vel comburere, vel hominem interficere, et narrantes illis, quibus hoc imminet, dicentes, quod in confessione hoc audierunt, secundum doctorem subtilem superius allegatum peccant mortaliter.

Sed diceret sacerdos: vult episcopus sub pena excommunicacionis, quod sibi revelem. Ad hoc respondet S. Thomas quest. 6ª articulo 1° dicens: »Unde eciam si precipiatur alicui »sub excommunicacione a quocunque prelato, non debet ei dicere »peccatum, quod scit per confessionem, nec excommunicacionem »incurrit.«

Item dicet sacerdos: princeps vult me interficere, si sibi non revelavero. Respondeo: quid gloriosius, quam propter peccatum evitandum pati ex intencione humiliter martirium gloriosum?

---

[31]) *Codd.*: *om. M* — [32]) *CIM;* sacerdos audiens *codd.*

Digitized by Google

<Distinccio XXII.>

<1.> **Cum multis auctoritatibus supra sit assertum, in vera cordis contricione peccata[1] ||| dimitti ante confessionem . . .**

|| I 224 A

Ista *distinccio 22ª*, tractans de peccatorum remissorum redicione primo continet[2], quod patres sc. sancti doctores quidam dicunt propter relapsum peccata dimissa redire, alii autem dicunt neminem pro peccatis dimissis iterum puniri, sed quod ideo dicuntur dimissa redire et inputari, quia propter ingratitudinem ita reus peccator constituitur, ut ante fuerat. Et Magister neutri parti preiudicans studioso lectori iudicium relinquit[3]. — 2°, quod sacramenti penitencie res est interior penitencia, exterior vero est sacramentum, i. e. signum interioris. — 3°, quod alii dicunt exteriorem penitenciam et interiorem esse sacramentum, nec duo sacramenta, sed unum, et remissio peccatorum est res tantum.

<2.> Unde[4] *versus*:

doctores diversimode
Y patres varie tradunt peccata redire.
exterior sc. sacramenti interior penitencia
Est sacramentum dolor extra, res dolor intra,
exterior dolor i. e. alterum interior
Vel signum tantum primus, utrum est[5] secundus,
dolor[6] interior[6]
Et sic res tantum dimissio fit viciorum.

<3.> Queritur: *Si homo post cordis contricionem confiteri contempsit, vel in peccatum idem, vel simile recidit, an peccata dimissa redeant.* Magister dicit, quod huius questionis perplexa et obscura est solucio propter diversimode sencientes. Potest dici, quod nec quantum ad culpam redeunt in se, quia actus peccati preteriit et ineptitudo anime deleta est per graciam, nec quantum ad reatum redeunt; redeunt[7] autem[8] aliquo modo in effectu[9], sc. quia causant post se gravius peccatum (sc. ingratitudinis) | et per consequens graviorem penam. — Ideo communiter dicitur, quod redeunt quantum ad ingratitudinem.

| I 224 B

<4.> *Quid est recidivare?* Respondetur, quod est redire de bono ad malum; De penitencia distincc. 2ª et distincc. 3ª et 4ª fere per totum. Et est valde malum. Nam dicit Salvator Matth. 12° et Luce 11°: »Erunt novissima peiora prioribus.« Et Johannis 5°: »Ecce, iam sanus factus es; noli amplius pec-

---

[1]) *Codd.*: peccati *CDFMKL.* — [2]) *Codd.*: *om. E.* — [3]) *Codd.*: derelinquit *E.* — [4]) *Codd.*: *om. BEFKP.* — [5]) *Codd.*: que *E.* — [6]) *Codd.*: *om. IM*; *glossas prorsus om. BDEKL.* — [7]) *Codd.*: redemit *I.* — [8]) *Codd.*: *om. K*; tamen *E.* — [9]) *Codd.*: *ex* affectu *corr. I.*

Digitized by Google

»care, ne tibi deterius contingat« Apostolus Ad Gall. primo: »Miror, quod tam cito, transferimini ab eo, qui vos vocavit in »graciam Christi.« Item Ad Hebreos 6°: »Inpossibile est enim »eos, qui semel sunt illuminati, gustaverunt eciam donum celeste. »et participes facti sunt Spiritus Sancti et prolapsi sunt, rursus renovari ad penitenciam.« — Glossa: id est, iterum non possunt renovari baptismate, nec propria potestate, nec post hanc vitam redire ad penitenciam fructuosam. Propter quod dicit Petrus 2ª Petri 2°: »Facta sunt eis posteriora deteriora prioribus Melius »enim erat eis non cognoscere viam iusticie, quam post agnicionem, »retrorsum converti[10] ... Contingit enim[11] illis illud[12], ut veri pro»verbii: Canis reversus ad suum vomitum, et: Sus lota in »volutabro luti.«

Ista pensans Augustinus in Epistula ad quendam comitem dicit: »Recidivare in peccata abhominabile est coram »Deo. Unde nullum scelus coram Deo tam abhominabile fit, quam »preterita peccata unicuique nostrum dimissa reminiscendo gaudere »et inde exultare.« Et in libro Soliloquiorum dicit: »Inanis || I »est penitencia, quam sequens culpa maculat. || Vulnus iteratum 224 C »tardius sanatur; frequenter peccans et lugens vix veniam mere»bitur. Nichil prosunt lamenta, si replicantur peccata Non valet »veniam poscere[13] et mala denuo iterare.« Et recidivacio currit cum ingratitudine, ymmo causatur ab ingratitudine. Si enim, qui beneficium[14] accepit[15] remissionis culpe, gratus existeret, tunc non ad peccatum rediret. Similiter qui contritus de peccato fuit, communiter contricionem usque ad effectum ordinaret.

<5.> Est autem ingratitudo vicium, quo homo ingratus existit Deo, vel homini de bono. Et habet multas species. Prima est despectus bonitatis Ysaie 1°: »Filios enutrivi« sequitur[16]: »ipsi spre»verunt me.« — 2ª est rebellio contra bonitatem superiorum iuxta illud Johannis 13°: »Qui manducat meum panem, magnificavit »super me supplantacionem« — 3ª est redicio vindicte pro misericordia Matth. 18°: »Serve nequam, omne debitum dimisi tibi[17], »nonne etc« — 4ª est vane glorie accepcio pro beneficiis. Unde Bernhardus libro[18] De diligendo Deo: »Est superbia et »delictum maximum uti datis tamquam innatis, et acceptis bene»ficiis gloriam usurpare beneficii.« — 5ª est, recedere a Deo per peccatum. Unde Augustinus De penitencia distincc. 5ª caº 2° 'Defleat': »Vicium ingratitudinis incurrit, qui plenus vir»tutibus in peccatum cadens a Deo recedit.« — 6ª est oblivio beneficii Dei. Figura huius est in pincerna, qui oblitus est inter- | I pretis sui Joseph, Genes. 40°. | Unde Seneca De bene- 224 D

[10]) *Codd.*: ab eo, quod illis traditum est sancto mandato *add. E.* — [11]) *E, Vulg.*; autem *codd.* — [12]) *EM; om. codd.* — [13]) *Codd.*: petere *E.* — [14]) *Codd.*: *in marg. ab* t². — [15]) *In MS. B fol. 183 excisum.* — [16]) *Codd.*: *om*, *sed add.* et exaltavi, ipsi autem *E.* — [17]) *Codd.*: quoniam rogasti me etc. *add. E.* — [18]) *Codd.*: *om. I.*

Digitized by Google

ficiis dicit: »Ingratus est, qui dissimulat, ingracior, qui non »reddit, sed omnium ingratissimus, qui beneficium non recolit, sed »oblitus est«.

Cum ergo recidivacio et mater eius ingratitudo sint peccata multum gravia, igitur a sacerdotibus, qui a Deo multa receperunt beneficia, summopere sunt vitanda.

<6.> *Utrum recidivans tenetur confiteri peccata prius dimissa?* Dicitur, quod non, nisi forte in generali, ut dicat se commissise multa similia vel maiora et dicere, quod non fuit gratus de concessa prioris penitencie gracia. Circa hoc sunt diverse opiniones; securius tamen est, quod omnia confiteantur peccata illius generis in genere vel in speciali.

Et nota, quoad finem distinccionis presentis pro sacramento penitencie, in qua tria currunt: sc. exterior accio, ut lacrimacio, ieiunium, exclamacio devota, et actus sacerdotis absolventis; et illa sunt sacramentum tantum. Sed 2° currit peccati remissio, que est res sacramenti tantum; 3° currit interior penitencia sc. contricio, et illa est sacramentum et res sacramenti; est sacramentum respectu remissionis et res sacramenti respectu accionis exterioris.

<Distinccio XXIII.>

<1.> **PReter[1] premissa est et aliud sacramentum, sc.[2] unccio infirmorum[2] . . .**

Ista est[3] *distinccio 23ª*, tractans de quinto sacramento, sc. de unccione extrema. Primo continet, quod preter alia sacramenta est sacramentum unccio extrema infirmorum, que fit in extremis oleo per episcopum consecrato. — 2°, quod unccio est triplex: prima, qua reges et episcopi unguntur et baptisati in vertice, in fronte vero confirmandi; 2ª, qua cathecumini et neophiti unguntur
I in pectore et inter scapulas; 3ª unccio oleo infirmorum; —
225 A 3°, quod crisma duos habet liquores mixtos, sc. oleum sc. consciencie et balsamum bone fame. — 4°, quod hoc sacramentum institutum est ab apostolis, Jacobi 5°, sc. ad peccatorum remissionem et ad corporis sanacionem. — 5°, quod unccio exterior est sacramentum, unccio vero interior, que remissione peccatorum et virtutum[4] ampliacione perficitur, est res huius sacramenti. — 6°, quod hoc sacramentum ex contemptu pretermittere est dampnabile. — 7°, quod baptismus, confirmacio et ordo nullatenus repe-

---

[1]) *Codd.*: propter *CM.* — [2]) *Codd.*: sc. ∾ infirmorum *om. I.* — [3]) *DI*: *om. codd.* — [4]) *Codd.*: meritorum *E.*

Digitized by Google

tuntur, sed sacramentum altaris, penitencie[5], coniugii[5], unccionis repetuntur, quamvis alii dicunt nullum sacramentum quantum ad totum iterandum, sc. quantum ad sanctificacionem rei, quia nec eadem aqua, nec idem oleum, nec idem panis bis benedicitur; quantum vero ad suscepcionem[6], quedam iterantur et quedam non.

<2.> *Versus*[7]:

infirmos sacerdos oleum
Z egros ungit oleo, quod dextra sacravit
oleum[8] in sanitate instruit[9 10]
Presulis; hoc relevat[9] corpus, culpasque relaxat.
olei[8]
Cuius contemptus dampnabilis est reputandus.
unccio
i. e. remissio peccati exterior i. e. unccio[8] iterari[8]
Intus res, signum foris. Ungi quit[11] replicari.

<3.> *Quid est unccio extrema, que est sacramentum?* Respondetur, quod diffinit doctor subtilis 2° principali sic unccionem extremam: »Unccio sacramentalis extrema »est unccio infirmi hominis penitentis, facta in »de terminatis partibus corporis cum oleo conse- | *I* »crato ab episcopo, ministrato a sacerdote simul *225 B* »certa verba cum intencione debita proferente, ex »institucione divina efficaciter significans cura- »cionem finalem venialium.«

Ex ista diffinicione primo sequitur, quod solum infirmi homines debent ungi, quia dicitur in diffinicione[12] infirmi hominis; 2° sequitur, quod solum adulti, sapientes et desiderantes debent inungi, quia dicitur in diffinicione penitentis, per hoc excluduntur pueri, insipientes, furiosi et graciam ad sacramentum non habentes; per hoc autem, quod dicitur in determinatis locis corporis, ostenditur, quod non in omni parte corporis homo debet inungi. Debet autem unccio fieri super organis quinque sensuum, nisi quod os ungitur pro lingwa, propter abhominacionem, eciam quia habet duos actus sc. gustare et[13] loqui. Observatur autem unccio secundum S. Thomam questione 7ª articulo 2° in locis quinque sensuum, quantum ad sacramenti necessitatem, quasi ab omnibus, quia ibi sunt prime radices peccandi; inunccio autem pedum et renum non est de necessitate sacramenti. Unde a quibusdam observatur, a quibusdam vero non. Quia ergo quinque sunt[14] membra deserviencia quinque sensibus, sc. oculi visui, aures auditui, nares olfactui[15], manus tactui, os gustui et virtuti interpretative

---

[5]) *Codd.*: coniugii, penitencie *M.* — [6]) *Codd.*: sumpcionem *I.* — [7]) *Codd.*: *om. EL;* unde *add. DMK.* — [8]) *Codd.*: *om. D*; *glossas prorsus om. EKL.* — [9]) *Codd.*: revelat *CFI.* — [10]) *Codd.*: instrumentaliter *F.* — [11]) *Codd.*: *male* quid *D.* — [13]) *Codd.*: *male* deficione *I.* — [13]) *Codd.*: *inscrip. ab* t¹. — [14]) *Codd.*: *ex corr. I.* — [15]) *Codd.*: olofactui *CM.*

Digitized by Google

et pedes deserviunt progressui et lumbi generacioni, — et quia genitalia tractare et pedes videtur aliqualiter inhonestum et eciam non valeret sacerdoti mulierem palpare circa locum luxurie et circa pedes, ideo consonum videtur, quod in Bohemia in locis illis
| 1 homines non unguntur, — || sufficiat ergo unccio in locis quinque
225 C sensuum.

Sed diceres: aliqui non habent quinque sensus, ut ceci manci[16] et olfactu[15] carentes; ubi ergo illi sunt ungendi? Ex qui iuxta dictum S. Thome De necessitate sacramenti »sunt »quinque loca quinque sensuum«, dicitur primo secundum eum, quod saltim loca illis propinquiora[17] debent ungi; 2° potest dici quod[18] sanctus debet intelligi quoad illos, quibus Deus membra non negavit, nec violencia abstulit. Nec est magna vis quoad hoc: sufficit enim, quod si solum os habeant et aures, quod illa inungantur. Si enim potest salvari sine unccione, eciam potest salvari sine alicuius membri unccione.

Et nota, quod in residuis particulis diffinicionis innuuntur quinque, que sunt de substancia huius sacramenti: 1um est, quod unccionem faciens sit sacerdos; 2um est intencio, 3um est oleum infirmorum, 4um[19] verba infirmorum, 5um est distinccio locorum, de quibus dictum est.

Et nota, quod in hoc sacramento forma verborum est in sola oracione[20], ut dicit Jacobus: »Inducant presbyteros et orent »super eum.« In baptismo consistit forma in sola enuncciacione: ait enim Dominus »baptisantes eos«. In sacramento penitencie consistit forma in oracione et enuncciacione. Hec Thomas De veritate theologie libro 6° ca° 33. Forma autem huius sacramenti est[21] verba, que dicit sacerdos, sc. »Per istam unccionem »et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Dominus, quid»quid deliquisti per visum«, et[22] sic[22] de[22] aliis sensibus applicando.

Item: sacramentum hoc iterari non debet in eadem infirmitate, nisi alia admisceretur, urgens amplius ad mortem

Differt eciam istud[23] sacramentum a confirmacione in efficacia, in materia et in[24] forma, in loco[25], in[24] tempore et suscipiente et in disponente.

In efficacia, quia istud sacramentum disponit ad celerius evolandum, sed confirmacio ad melius pugnandum.

In materia, quia confirmacio in oleo permixto | balsamo, istud
225 D vero in oleo puro.

In forma, quia confirmacio in proposicione iudicativa, istud vero in deprecativa[26].

In loco, quia[27] confirmacio solum in fronte, istud in diversa parte.

---

[16]) *Codd.*: *ex corr. male* muti, *in marg. ab* t^2. — [17]) *Codd.*: vicinora *E*. — [18]) *Codd.*: doctor *in marg. add. a* δ^2. — [19]) *Incipit MS. B fol. 183r.* — [20]) *Codd.* unccione *EKP*. — [21]) *Codd.*: sunt *CM*. — [22]) *Codd.*: *om. M*. — [23]) *Codd.*: hoc *E*. — [24]) *Codd.*: *om. EKP*. — [25]) *Codd.*: et *add. CEK*. — [26]) *Codd.*: *ex corr. I*. — [27]) *Codd.*: quia ∾ tempore *in marg. ab* t^2.

Digitized by Google

In tempore$_{27}$, quia confirmacio in iuvenibus, istud et in senibus.

Item: confirmacio in sanitate, istud in egritudine. Hoc quoad suscipientem.

In dante, quia confirmacio ab episcopis, hoc autem a sacerdotibus quibuscunque

Effectus autem$_{24}$ huius sacramenti$_2$ est excitacio devocionis, peccatorum venialium remissio et mortalium, si non sunt in memoria, anime vigoracio abolicio tedii et sepe infirmitatis corporis alleniacio. Hinc dicit Jacobus: »Oracio fidei salvabit infirmum, »et si in peccatis est, dimittentur ei.« — Quod$_{28}$ et ego opto. Amen$_{28}$.

<Distinccio XXIV.>

<1.> **NUnc ad consideracionem sacre ordinacionis accedamus . . .**

Ista *distinccio 24ª*, tractans de sacramento ordinis, quod valet ad spiritualem fidelium generacionem, primo continet, quod septem sunt ordines propter septiformem graciam Spiritus Sancti, cuius qui non sunt participes, ad gradus ecclesiasticos indigne accedunt. Sunt autem ordines hii: Primus hostiarius, 2us lector, 3us exorcista, 4us accolitus, 5us subdyaconus, 6us dyaconus, 7us presbiter; et horum omnium$_1$ differencie et officia declarantur. — 2°, quod quamvis omnes isti septem ordines sunt sacri et spirituales, excellenter tamen canones tantum duos sacros ordines appellari censent, sc. dyaconatus et presbiteratus, quia hos solos ecclesia primitiva legitur habuisse et de$_2$ hiis solis preceptum Apostoli habemus. — 3°, quod ordo est sacrum quoddam, quo spiritualis potestas traditur ordinato et officium. — 4°, quod episcopus, pontifex, summus || sacerdos sunt nomina officiorum, non ordinum. — 5°, quod ordo episcoporum quadripartitus est, sc. in patriarchis, archiepiscopis, metropolitis et episcopis. — 6°, quod missa dicitur, vel quia missa est hostia, cuius commemoracio fit in illo officio, unde dicitur: »Ite, missa est«, i. e. sequimini hostiam, que missa est ad celestia, tendentes post eam, vel quia missus celestis venit ad consecrandum Dominicum corpus, i. e. ad assistendum consecracioni. | 226 A

<2.> Pro$_3$ hiis sunt hii$_{3,4}$ *versus*$_5$:

---

[25]) *Codd.*: Quod ∾ Amen *om. B.* — [1]) *Codd.*: *om. B.* — [2]) *Codd.*: *inscrip. ab* :[1]. — [3]) *Codd.*: Pro ∾ hii *om. E* — [4]) *Codd.*: *om. C.* — [5]) *Codd.*: *repet* versus *in I*; *ante* unde *add. K.*

Digitized by Google

W gradibus septem clerum sacer ordinat[ordo] omnem,
Sed tantum sacri duo sunt a canone dicti.[dyaconatus et presbyteratus] [scripture biblie[6]]
Est ordo quedam promocio spiritualis.
Officii nomen presul, non ordinis extat.

<3.> *Utrum diffinicio ordinis posita in litera sit bona.* Ordo[8] est signaculum quoddam ecclesie[9], per quod spiritualis potestas traditur ordinato. Dicitur, quod sic. Unde per signaculum intelligitur signum exterius; effectus autem interior tangitur, cum dicitur quo spiritualis potestas traditur; et subiectum illam potestatem suscipiens tangitur in ordinato.

Unde in diffinicione tria clauduntur[10], ex quibus colligi possunt in summa, que ad integritatem ordinis pertinent.

Primum, quod ordo est signaculum distinctum ab omni laycali populo, ut quis totaliter divino cultui sit mancipatus.[11] Ideo ordines precedit distinccio quedam in tonsura et corona, per quam secundum Augustinum intelligitur appetitus temporalium resecacio et mentis elevacio ad superna. ut totus ostendatur clericus divino cultui principaliter[11] deputatus[11], ut suscipiens coronam dicat: »Dominus pars hereditatis mee.« Tunc enim signum | clerici accipit 226 B qui de sorte Domini conputatur. Et quia talis debet esse instructus in divinis laudibus, que maxime consistunt in psalmis, ideo psalmi status tamquam preambulus alios ordines precedit, quem tantum largo modo Ysidorus inter ordines conputavit.

2° vero, quod ordo est signaculum ordinativum et in se ipso ordinatum, et ordo consistit in graduum disparitate et distinccione conpleta, secundum quod exigit septiformis gracia, ad cuius dispensacionem sacramentum ordinis principaliter ordinatur, hinc est quod septem sunt ordines gradatim dispositi usque ad sacerdocium, in quo status est ordinum, quia ipsius est consecrare sacramentum corporis Christi, in quo Christo est plenitudo omnium graciarum. Unde alii sex[12] sunt tamquam subministrativi et quasi gradus quidam, per quos ad solium ascenditur Salomonis. Qui eciam sex sunt propter numeri perfeccionem, quia senarius[13] est numerus primus perfectus Ad perfeccionem enim ministerii oportet aliquos ministrare divinis sacramentis a remociori, aliquos a propinquiori, aliquos autem de proximo, ut nichil desit in ministerio ordinato. Hinc est, quod 6 sunt ordines ministrales et septimus est omnium

---

[6]) *FI*; *om. codd.* — [7]) *Glossas prorsus om. BEKL.* — [8]) *Incipit MS. N fol 4[illegible]* — [9]) *Codd.*: *om. NI.* — [10]) *Codd.*: tanguntur *E.* — [11]) *Codd.*: totaliter mancipatus *F* — [12]) *Ex corr. C*: *male* septem *codd.* — [13]) *Codd.*: sexarius *B.*

Digitized by Google

perfectissimus, in quo altaris sacramentum conficitur[14] et in quo tamquam in termino ultimo sacramenta Domini consumantur.
3°, quod[15] ordo est signaculum potestativum, non tamen respectu aliorum sacramentorum dispensandorum, verum eciam respectu sui. Et potestas presbiteratus cum adiuncta potestate ordinandi presbiteros est maior; ideo restat episcopatus, qui secundum Magistrum in litera est quadripartitus, sc. in patriarchis, archiepiscopis, metropolitis et episcopis, qui qualiter debent esse dispositi, in Magistri litera satis claret.

<4.> *Utrum in sacramento ordinis* ‖ *gracia conferatur?* ‖ *I* *226 C*
Dicitur, quod sic, sed dispositis. Quando enim datur aliqua potencia a Deo ad prodessendum ecclesie, dantur et ea, quibus congrue posset fieri execucio illius potencie. Et quia sacramentum ordinis datur ad sacramentorum aliorum dispensacionem, que ut bene fiat, requirit graciam gratumfacientem, inde est, quod qui bene se disponit ad dispensacionem huiusmodi, quod gracia sibi a Domino datur in ordine, quem assumit.

<5.> *Utrum promovens indignos ad ordines ut sic peccet?*
Dicendum, quod sic. Infidelitatis enim reus est, qui graciosissimo suo Domino in magis arduo officio ineptos ad assumendum[16] illud officium et inhabiles ad exercendum subministrat. Qui autem sunt indigni, ibi sciendum primo, quod omnis peccans mortaliter, ut sic et pro tunc est indignus.

Unde distingwitur communiter de condicione ordinandi, quod aliqua ad ordinandum requiruntur de honestate et congruitate, aliqua vero de necessitate, et hoc dupliciter Nam quedam requiruntur de necessitate sacramenti, puta illa. quibus dum caret homo, non recipit sacramentum ordinis Aliqua vero requiruntur de necessitate precepti, puta illa, que affirmative vel negative in iure precipiuntur observari, ex parte ipsius ordinandi.

Ex[17] primo patet, quod puer ante usum racionis non debet ordinari, quia etas et discrecio est de honestate et de[18] congruitate ordinis. Quedam tamen opinio est, dicens, quod usus racionis est de necessitate in recepcione cuiuslibet ordinis, cuius oppositum videtur Extravag. De clerico ordinato per saltum[19].

Quoad secundum: sexus virilis est de necessitate sacramenti, eo quod sexus femininus sive muliebris non est capax sacramenti ordinis, cum nec ex veteri lege, nec ex nova ostendit Dominus, | ut ille sexus ordinem acceptaret; quare autem est hoc, ipse novit. | *I* *226 D*

Ponuntur[20] quedam cause remote, primo quia non conpetit mulieri non velato capite orare, 1ª[21] Corinth. 11°; 2° quia non debet mulier predicare, 1ª Timoth. 2°. Sed iste condiciones sive

---

[14]) *Codd.*: perficitur *E.* — [15]) *Codd* : quia *BCEFM.* — [16]) *Codd.*: sumendum *I.* — [17]) *Codd.*: et *I.* — [18]) *IM*: *om. codd.* — [19]) *Codd.*: saltim *C.* — [20]) *Codd.*: tamen *add. E.* — [21]) *Codd., Vulg.*: 2ª *CIE.*

Digitized by Google

cause non sufficerent quia alias ante Pauli prohibicionem non fuissent sufficientes. Similiter quereretur iterum[22], quare mulieres non possent[23] predicare et non velato capite orare. — Sto ergo ad primam causam, sc. quia Deus, cum hoc non expressit nec exemplavit[24], et de post Paulus actus sacri ordinis mulieribus prohibuit, ergo non possunt ordinari.

Quidam tamen dixerunt oppositum, capientes erroris incitamentum, quia 27 quest. prima precipitur, ut dyaconissa non ordinetur, antequam sit annorum 40; ergo dyaconatus ordo potest conpetere mulieri; et in eadem questione precipitur, ne aliquis rapiat vel solicitet dyaconissam.

Item distinccione 32ª instruitur presbitera, qualiter debeat regere domum; ergo videtur, quod ordo presbiteratus conpetit mulieri. Sed propter ista benedictus sit Christus Dominus, qui Sanctissime Virgini ordines non contulit, sed pocius Jude viro[25] Scariothis, quem dampnavit.

Ad primum motivum dicitur, quod antiquitus alique moniales dicebantur dyaconisse, non pro ordine, sed quia fuerunt ad legendum Omeliam in matutinali officio licenciate.

Similiter ad secundum; nam presbitera in regno[24] Grecorum dicitur uxor presbiteri; in ecclesia vero Romana presbitera solebat dici abbatissa, vel quelibet matrona honesta, que aliis prebet
I iter moribus et exemplis. Et ‖ nunc presbitera concubina presbiteri
227 A dicitur

Item de necessitate precepti, quamvis non de necessitate sacramenti, est, quod ordinandus non paciatur aliquam penam canonicam, sc. quod non sit excommunicatus, irregularis, infamis, depositus, interdictus vel degradatus.

Et de irregularitate sunt nimis multi casus, quorum aliqui figurati sunt Levitici 21°, ubi dicitur: »Locutus est Dominus[25] »ad Moysen, dicens: Homo de semine tuo per familias, qui ha»buerit maculam, non offerat panem Deo suo, nec accedat ad mini»sterium eius, si cecus fuerit, si claudus, si[26] parvo vel grandi ve» »torto[27] naso, si fracto pede, vel manu, si gibbus, vel lippus, si »albuginem habens in oculo, si iugem[28] scabiem, si inpetiginem »in corpore, vel herniosus. Omnis, qui habuerit maculam de semine »Aaron sacerdotis, non accedet[29] offerre hostias Domino, nec panes »Deo suo.«

Ecce quantos enumerat Dominus indignos sacerdocio, que sive ad literam precise[27] sic intelligantur, ut homini intelligenciam inferunt, sive ad sensum misticum; quem principaliter, qui loquebatur, Dominus intendit, novi testamenti ecclesiam habet informacionem. Mistice autem illa exponere foret nimis longum.

---

[22]) *Codd.*: *om. EKP* — [23]) *Codd.*: possunt *M.* — [24]) *Codd.*: *ex corr. I.* — [25]) *Codd.*: *in marg. ab* t^2; *om. E.* — [26]) *I*: sive *codd.* — [27]) *Codd.*: *ex corr. B* — [28]) *Codd.*: alias ingentem *add. EKP.* — [29]) *Codd.*: accedat *I.*

Digitized by Google

<6.> Notandum, quod in genere potest quis esse irregularis tripliciter iuxta canones. Uno modo ex crimine, 2° non ex crimine, 3° ex indifferentibus. Puta, quod aliquando sunt criminosa, aliquando non.

Ex crimine, ut si est symoniacus vel homicida iniustus, vel aliter multipliciter criminosus.

Secundum contingit multipliciter; sequitur enim irregularitas bigamiam. que de se non est crimen; sequitur eciam illegitime natum. Primum Extravag. de bigamis, secundum Extravag. de filiis presbiterorum | non ordinandis. Se- | *1*
quitur eciam iudicem iuste abiudicantem hominem ad mortem. *227 B*
Sequitur eciam in$_{30}$ corpore viciatum, vel in aliquo membro mutilatum vel enormiter lesum$_{35}$, vel gravi morbo laborantem, ut epilepticum. Tales enim sunt irregulares, ut patet Extravag. de corpore viciatis et Extravag. de clerico debilitato.

3um contingit dupliciter, ut patet de homicidis et bigamis, quia tales fiunt aliquando$_{31}$ cum peccato, aliquando sine peccato. De hiis habetur Extravag. de homicidio voluntario et eciam distincc. 7^{a} ca° 'Miror'$_{32}$ et distincc. 55^{a} ca° ultimo.

Et ad istorum aliqua concipienda sunt hii *versus*:

> Corporis integritas, viciosum, sexus et etas,
> litera, libertas, baptismus, vita, voluntas,
> fama, fides, titulus, intencio, forma, potestas,
> tempus. In ordinibus prestandis ista requires.

Et quia currunt in istis irregularibus nimis multa, igitur sufficiant hec iam dicta$_{33}$.

<Distinccio XXV.>

<1.> **Solet queri, si heretici ab ecclesia precisi et dampnati possint$_{1}$ tradere sacros ordines, et si ab eis ordinati, redeuntes ad ecclesie unitatem, debeant$_{2}$ reordinari...**

Ista$_{3}$ *distinccio 25^{a}* tractat de ordinum collacione et recepcione, et primo continet, quod aliqui dicunt, quod sacramenta ecclesiastica, precipue corporis et sangwinis Domini, ordinacionis et confirmacionis, per hereticos non posse ministrari. Alii dicunt in omnibus

---

[30]) *I; om. codd.* — [31]) *Codd.*: *om. M.* — [32]) *Codd.*: Maior *D.* — [33]) *Codd.*: Amen *add. EKP.* — [1]) *Codd.*: possunt *D.* — [2]) *Codd.*: *in marg.* x^{2}; *post* reordinari *E.* — [3]) *Codd.*: est *add. D.*

Digitized by Google

impiis, eciam in hereticis precisis et dampnatis Christi sacramenta permanere cum iure dandi; possunt enim dare, sed perniciose. et quibus dederint, non sunt iterum ordinandi. Alii dicunt, quod talia sacramenta secundum morem ecclesie celebrata sunt bona
‖ *I* in esse, sed mala in effectu, male danti et male accipienti. ‖ —
227 C 2°, quod de symoniacis non est ambigendum, quin sint heretici. qui tamen ante sentenciam degradacionis ordinant et consecrant, et quod Symoniaci dicuntur proprie, qui ad instar Symonis Magi inpreciabilem graciam precio conducere volunt. Et qui pro ministerio sacro precium recipiunt in modum Gezi, Gezite vocandi sunt, omnes tamen et dantes et accipientes Symoniaci dicuntur et utrique eadem sentencia percelluntur. — 3°, quod qui scienter permiserint[4] se ordinari a Symoniacis, consecracio omnino irrita est; qui vero ordinantur a Symoniacis, quos, cum ordinantur[5], nesciunt esse Symoniacos, qui et tunc pro katholicis habentur. eorum ordinacio misericorditer sustinetur. — 4°, quod quisquis horum alterum vendit, sine quo alterum non[6] habetur, neutrum vendere derelinquit; et ideo, qui rem consecratam emit, consecracionem emere probatur. — 5°, quod symoniaca heresis est tripartita. Alii enim symoniace a Symoniacis ordinantur, supple, ut cum promovendus promoventem corrumpit. Alii symoniace a non Symoniacis, ut cum promovendus familiares episcopi ipso[7] ignorante[8] corrumpit. Alii non symoniace a Symoniacis, ut dum amici promovendi ipso nesciente corrumpunt episcopum promoventem. — 6°[9] et ultimo, quod sacri inquiunt canones, ut subdyaconus non ordinetur ante 14 annos, nec dyaconus ante 25, nec presbiter ante 30.

2.> Super hiis sunt isti[10] *versus*:

congregacio[12] fidelium[12] sc. symoniaca[12]
lecit[11] ab ecclesia plures heresis manifesta.

sacramenta[12] conficere[12] symoniacos[12] et hereticos[12] · doctores[12] consecrare[12] vel[12] alii[12] doctores[12]
Hos dicunt aliqui non posse sacrare, secundi

esse[13] a[13] cum[12] illi[12] redierint[12] ad[12]
sc. que[12] porrigunt[12] symoniacis[13] ecclesie[12] unitatem[12], qui[12] ordinati[12] sunt[12] ab[12] eis[12]
Sacramenta fore dicunt et non iteranda

sicut[12] alii[12] catholici[12] dant[12] sed[12] sc.[12] sacramenta[12]
Ecclesie more | que tales dant; tamen ipsa
I *227 D*

homini[13] sacramenta[12] pernicioso[12] sacerdoti[13] ordinis[12] sc. male[12] existunt[12] sc. male[12]
Et mala sumenti mala fiunt et male danti.

---

[4]) *Codd.*: *ex corr. I.* — [5]) *Codd.*: *male* ordinant et *CM.* — [6]) *Codd.*: *inscrip. ab t².* — [7]) *Codd.*: *ex corr. K*; episcopo *E.* — [8]) *Codd.*: ignoranti *CDFK*: *ex corr. I.* — [9]) *I*; 5° *codd.* — [10]) *Codd.*: hii *CEM*; *om. K.* — [11]) *Codd*: Eicit *I.* — [12]) *E*; *om. codd.* — [13]) *CF*; sacerdoti, vanus *om. D*: *glossas prorsus om. codd.*

Digitized by Google

degradacionem$_{12}$ potest$_{12}$
Symoniacus$_{13}$ degradatus$_{12}$ non$_{12}$ potest$_{12}$ ordinare$_{12}$ quam$_{13}$ sciatur$_{13}$ esse$_{13}$
Symon depositus non quit sacrare, sed ante; symon$_{13}$
quicunque$_{12}$ irritus$_{12}$ a$_{12}$ symoniaco scienter
vanus$_{13}$
Est ordo cassus a symone sponte receptus.
Si$_{13}$ tamen$_{13}$ qui$_{13}$ recipitur$_{13}$ ignoranter$_{13}$, dispensabile$_{13}$ est$_{13}$ symoniaco$_{13}$

<3.> Queritur$_{14}$: *Quid est symonia?* Et dicit Parisiensis 1ª questione et communiter doctores dicunt, quod symonia est studiosa voluntas vendendi vel emendi$_{15}$ spirituale vel spirituali annexum. Ubi symonia primo diffinitur per actum interiorem, cum dicitur studiosa voluntas, i. e. volicio; 2° per actum exteriorem, cum additur emendi vel vendendi; 3° per obiectum, cum dicitur spirituale vel spirituali annexum.

Sed videtur, quod melius sic describatur: Symonia est inordinata voluntas commutandi$_{16}$ spiritualia pro temporalibus; nam inordinata voluntas$_{16}$ clarius ostendit defectum, quam studiosa voluntas, quia nedum licet omni homini, sed debet omnis homo emere beatitudinem et per consequens debet studiose emere spirituale pro temporali, sicud loquitur Deus in propheta, Ysaie 55°, dicens: »Venite, emite absque argento«; et Salvator Matth. 10° docet emere mercedem prophete pro potu calicis aque frigide; et cum merces prophete sit vita eterna, que est spiritualis res, patet intentum. Et docent sancti Augustinus, Gregorius, Beda et sancti ceteri studiose instare pro empcione regni Dei. Item magister debet studiose commutare suis discipulis scienciam Similiter predicator, vel sacramentorum ministrator studiose debet commutare pro parvo$_{4}$ temporali$_{17}$ subsidio officium spirituale.

Ideo non per se in tali commutacione est vicium, cum dicat Apostolus 1ª Corinth. 9°: »Si nos || vobis spiritualia mini- 1
»stramus$_{18}$, non magnum est, quod carnalia vestra metamus.« 228 A
Debet spiritualis ministrator cum temporalium ministratore se studiose respicere et velle studiose mutuo sese$_{19}$ iuvare et mutacione sancta mutuo sese reficere. Et per consequens in commutacione non per se, sed in deordinacione commutacionis consistit peccatum. Et quia non per se in actu extrinseco, sed radicaliter in actu volendi consistit peccatum, ideo dicitur symonia consistere in actu potencie volitive, cum dicitur: 'symonia est inordinata voluntas'.

Et tali actu inordinato Symon, a quo dicitur symonia, peccavit; voluit enim inordinate commutare pecuniam pro potestate spirituali dicens Actuum 8°: »Date michi potestatem hanc, ut »cuicunque imposuero manus, accipiat Spiritum Sanctum« Prius

---

[14]) *Incipit MS. N fol. 25r.* — [15]) *Codd.*: aliquod *add. N.* — [16]) *Codd.*: commutandi ∽ voluntas *om D.* — [17]) *Codd.*: corporali *M.* — [18]) *Codd.*: sciamus *M*; seminamus *Vulg.* — [19]) *Codd.*: se *BEFNP*; *ex corr. K.*

Digitized by Google

inordinatam volicionem habuit et post obtulit pecuniam dicens: »date michi« etc. — Ecce, nichil emit et tamen nequiciam gravem incurrit, propter quod Petrus dixit ad eum: »Pecunia tua tecum »sit in perdicionem, quoniam donum[20] Dei existimasti pecunia pos- »sideri.«

Patet ergo, quod sine inordinata volicione non perficitur symonia, sed[21] per voluntatem inordinatam sine actu extrinseco perficitur symonia[21]. Sicud enim luxuria, homicidium, falsum testimonium primo in corde habent esse, tamquam in nido[4] dyaboli. et post in effectu perficitur[22], sic est de symonia et de quolibet crimine, ut patet Matth. 15°.

Sed contra ultimam particulam diffinicionis obicitur: Videtur enim, quod[23] quilibet peccans mortaliter sit symoniacus, cum vendit dyabolo animam, rem spiritualem, pro peccato brevi temporali. I 228 B Dicitur hic negando | consequenciam, ex[24] eo, quod non studiose vult commutare animam pro peccato[24], ex eo, quod non vult animam dare dyabolo pro peccato, et nec intendit peccatum habere, sicud symoniacus ex directo vult dare unam rem pro alia. Posset tamen concedi, quod omnis peccans mortaliter committit symoniam communiter dictam; specialiter autem et famose dicitur symonia inordinatus contractus circa spirituale officium Dei, qui contractus cum sit periculosus circa tam periculosum ministerium[25], consequitur communiter ad quodlibet peccatum circa illud officium. Unde debent clerici valde esse solliciti, ne vendant primo animam pro peccato[26].

<4.> Dubitatur: *Utrum symoniaci sunt heretici?* Videtur, quod non, quia cum omnis[26] heresis dogma sit falsum, scripture sacre contrarium, pertinaciter defensatum, ut dictum est supra circa distinccionem 13am, sed nulla symonia est dogma falsum etc., igitur nulla symonia est heresis. Consequencia tenet in Camestres; minor patet, quia nulla symonia est doctrina, cum sit solum inordinata volicio, ut in precedenti questione dicitur.

In oppositum est Magister dicens in litera: »De Symoniacis »non est ambigendum, quin sint heretici.« Et si sic, igitur symonia est heresis. Patet eciam in Canone ex auctoritate pape Pascasii 1 quest. ultima, ubi dicitur: »Patet symoniacos »veluti primos et precipuos hereticos ab omnibus fidelibus esse »respuendos.« Et 1 questione 1a dicitur: »Tolerabilior est Ma- »cedonii et eorum, qui circa ipsum sunt, Sancti Spiritus inpugna- »torum inpia heresis. Illi enim (sc. sequaces Macedonii) creaturam »et servum Dei Patris et Filii Spiritum Sanctum delirando fatentur: »isti (sc. symoniaci) suum eundem Spiritum Sanctum efficiunt »servum.«

[20]) *Codd.*: domum *D.* — [21]) *Codd.*: sed ∾ symonia *om. N.* — [22]) *Codd.*: perficiuntur *BE.* — [23]) *Codd.*: *om I.* — [24]) *Codd.*: ex ∾ peccato *om. C.* — [25]) *Codd.*: misterium *E.* — [26]) *Explicit MS. N fol. 25v.* — [27]) *Codd.*: *om. B.*

Digitized by Google

Patet eciam per b. Gregorium, dicentem in registro; »Altare et decimas et Spiritum Sanctum emere vel vendere sy- ‖ I
»moniacam heresim nemo ambigit.« Idem ibidem: »Cum omnis 228 C
»avaricia sit ydolorum servitus, quisquis hanc in ecclesiasticis
»dignitatibus dandis non precaveat[28], infidelitatis perdicioni subicitur, 5
»eciam si fidem, quam negligit, tenere videatur.«

In ista questione tenenda est pars affirmativa, cum symonia sit species heresis, ut supra dictum est circa distinccionem 13am. Verum tamen S. Thomas quest. 4a articulo 2o dicit: »Symoniaci proprie non sunt heretici.« Sed quis 10
potest negare, quin pertinax symoniacus vult infringere ordinem Spiritus Sancti, docens verbo vel opere contrarium sacre scripture? Et per consequens habet dogma falsum, scripture sacre contrarium, que dicit Matth. 10o: »Gratis accepistis, gratis date.« Unde quia Symon estimavit[29] donum Dei pecunia possideri ex inordinata vo- 15
licione, qua nequiciose voluit emere et postremo carius vendere, et Spiritus Sanctus docet gratis pro Deo donum Dei dare, manifestum est, quod ut sic fuit scripture et Spiritui Sancto contrarius. An ante fuit pertinax vel non, ego nescio, estimo tamen, quod non fuit pertinax, quia ad correpcionem Petri statim dixit Actuum 8o: 20
»Precamini vos pro me ad Dominum, ut nichil veniat horum super
»me, que dixistis.«

Ab isto Symone dicuntur generaliter Symoniaci, quamvis specialiter a diversis secundum imitacionem operis[30] eorum nomina sorciantur. 25

Unde quicunque accipiunt pecunias, ut accipiant aliquem[31] in dignitatem ecclesiasticam, dicuntur Ieroboamite[4], quia more Ieroboam vendunt ecclesiasticam dignitatem, quia dicitur 3i Regum 13o[32]: »Quicunque volebat, inplebat manum suam, et fiebat sacerdos
»excelsorum.« Sed quid sequitur ibidem propter hanc causam, 30
ait scriptura: »Peccavit domus Ieroboam, et eversa est, et deleta
»est de superficie terre.«

Item: quicunque accipiunt pecuniam, ut dent consilium ‖ I
contra iustam causam, aut ut maledicant bonis, dicuntur Balaamite 228 D
a[4] Balaam, de quo Numeri 22o. Sed quid boni consecutus est 35
Balaam, qui contempta Dei fide dedit consilium in ruinam Israelitici populi, dicit Petrus Damiani: »Balaam, filius Beor, qui dum
»ad pecunie, que offerebatur, inhiabat questum, Dei fide contempta
»de Israhelitici populi ruina dedit consilium«, et infra »Propheta
»fuit et spiritualis gracie revelacione pollebat. Sed dum avaricie 40
»paulatim declinasset in vicium, de propheta factus ariolus, de ariolo
»conversus perhibetur magus.« Quod autem sint aliqui Balaamite, videtur Petrus Apostolus asserere 2a Petri 2o dicens: »Cor

---

[28]) *CM*; precavet *codd.* — [29]) *Codd.*: existimavit *CM.* — [30]) *Codd.*: *male* temporis *M.* — [31]) *Codd.*: *male* aliquam *C.* — [32]) *Vulg.*: 12o *codd.*

Digitized by Google

»exercitatum avaricia habentes, malediccionis filii; derelinquentes[33] »rectam viam erraverunt, secuti viam Balaam ex Bozor, qui mer- »cedem iniquitatis amavit, correpcionem vero[34] habuit sue vesanie, »subiugale animal mutum, hominis voce loquens, prohibuit pro- »phete insipienciam.«

Non ergo mirum, si layci simplices, sub iugo militantes Domini, humana voce, i.[35] e.[35] benigna[35] prohibent Balaamitarum insipienciam, qui propter usurpacionis questum Dei populo maledicunt

Item a Gezi dicuntur Gezite. Qui Gezi precium tulit de virtute prophete, ut habetur 4° Reg. 5°. Qui ergo post exhibicionem spiritualis gracie avare exigunt munera, Gezite dicuntur, quibus lepra gezitica adheret; de quibus Petrus Damiani dicit: »Et quia »sunt nonnulli, qui vel antequam consecracionis exhibeant mini- »sterium, vel ante decise cause negocium nullum pacti[36] sunt
I »commodum, post modum vero tamquam a debitoribus exigunt
229 A »et extorquendis remuneracionibus vehementer insistunt, hii se »Gezi crimen non dubitent incurrere, qui postquam Naaman curatus »est, iamque[37] revertens, de dono Sancti Spiritus pecuniam[38] ausus »est postulare; et sicud ille non alia quam lepre plaga percussus »est, que homines removebat a castris, sic iste non levi, sed illius »labe perfunditur criminis, quod ab ecclesie separat sacramentis.« — Hec ille.

Item: Scariothite proprie dicuntur, qui more Iude Scariothis pactant pro sacris, dicentes: »Quid vultis michi dare?« Sed audire debent hii, quia dicit Veritas: »Bonum erat ei, si natus non fuisset »homo ille.« Matth. 26°.

Item a Symone dicuntur Symonite vel Symoniaci, qui instar Symonis Magi munera offerunt, ut spiritualem accipiant potestatem, quorum cuilibet per Petrum, Christi vicarium, in Symone dicitur: »Pecunia tua tecum sit in perdicionem, quoniam donum Dei existi- »masti pecunia possideri. Non est tibi pars, neque sors in sermone »isto, cor enim tuum non est rectum coram Deo. Penitenciam »itaque age ab hac nequicia tua, et roga Deum Patrem, si forte »remittatur tibi hec cogitacio cordis tui. In felle enim amaritudinis »et obligacione iniquitatis video te esse.«

Ecce quinque genera Symoniace heresis distincta sunt, sc. Jeroboamitarum, Balaamitarum, Gezitarum, Scariothitarum et Symonitarum, que omnia Magister in duobus generaliter conprehendit, sc. in Gezitis et Symonitis, sicud in duobus actibus generaliter symonia committitur, quia aut in deordinata[39] volicione, qua quis vult assequi per commutacionem boni temporalis pro spirituali

---

[33]) *Codd.*: delinquentes *I.* — [34]) *Codd.*: *incrip. a* γ^2. — [35]) *Codd.*: *locus omissus in E.* — [36]) *Codd.*: *a rubr. inscrip.* i. e. adepti *K.* — [37]) *Codd.*: itaque *I.* — [38]) *Codd.*: *om. E.* — [39]) *Codd.*: de- *inscrip. in B;* inordinata *C; in C ante* inordinata *add.* de.

Digitized by Google

vel e contra donum, aut secundo, quia pro bono spirituali iam exhibito querit temporale lucrum, ut Gezi.

Et utramque volicionem debent evitare presertim | clerici, tam *I* in sacramentorum vel dignitatum assecucione, quam eciam in *229 B* sacramentorum exhibicione. Nam dicit Sancta Triburiensis synodus 1ª quest. prima: »Dictum est solere in quibusdam »locis pro percepcione crismatis nummos dari, similiter pro baptismo »et communione. Hec symoniace heresis esse, detestata est sancta »synodus et anathematisavit[40], ut de cetero nec pro ordinacione, »nec pro crismate vel balsamo, nec pro sepultura vel communione »quidquam exigatur, statuit, sed gratis dona Christi gratuita[41] dis»pensacione donentur.«

Et quantum pro assecucione dignitatum dicit b. Gregorius in Registro et[38] ponitur 1 quest. 1ª: »Si quis neque sanctis »pollens moribus, nec a clero populoque vocatus, vel pulsative »coactus, inpudenter Christi sacerdocium assumit[42] quolibet facinore »pollutus, in iusto cordis amore[43] vel sordibus precibus oris, sive »comitatu, sive manuali servicio, sive fraudulento munusculo epi»scopalem, seu sacerdotalem, non lucro animarum, sed innanis »glorie avaricia fultus, dignitatem acceperit et in vita sua non »sponte reliquerit, eumque in aspera penitencia mors non invenerit, »procul dubio in eternum peribit.«

Et quoad utraque simul, sc. quoad dignitatis assecucionem et sacramentorum exhibicionem dicit Innocencius et ponitur 1 quest. 3ª caº finali: »Si quis prebendas, vel prioratum, »vel decanatum, vel promocionem aliquam ecclesiasticam seu quod»libet sacramentum ecclesiasticum, ut puta crisma, vel oleum »sanctum et consecraciones altarium, vel ecclesiarum interveniente »execrabili ardore avaricie per pecuniam acquisivit; honore male »acquisito careat; et emptor atque venditor et interventor nota in»famie per|cellantur; et nec pro pastu, nec sub obtentu alicuius *I* »conswetudinis ante vel post aliquid exigatur, vel ipse dare pre- *329 C* »sumat, quoniam symoniacum est.«

Ecce quam plane dicit, quod nec ante, nec post aliquid exigatur, quoniam symoniacum est, nec sub obtentu alicuius con»swetudinis, ut »putant ex hoc licere, quia[44] legem mortis de[45] »longa invaluisse conswetudine arbitrantur, non attendentes, quod »tanto graviora sunt crimina, quanto diucius tenuerunt infelicem »animam alligatam«, Extravag. de Symonia caº 'Cum in ecclesie corpore'.

Idem ibidem: »Ad apostolicam audienciam pervenit, quod »quidam clerici pro exequiis mortuorum, benediccionibus nuben»cium et similibus pecuniam exigunt et extorquent; et si forte eorum

---

[40]) *Codd.*: anathematisat *I.* — [41]) *Codd.*: *male* statuita *D.* — [42]) *Codd.*: *del. E.* — [43]) *Codd.*: *in marg. ab* i^2; *a* $\varkappa^2$; *om. BC.* — [44]) *Codd.*: quare *EKP.* — [45]) *Codd.*: ex *E.*

Digitized by Google

»cupiditati non fuerit satisfactum, inpedimenta ficticia fraudulenter »opponunt. E contra quidam layci laudabilem conswetudinem erga »sanctam ecclesiam pia devocione fidelium introductam, ex fermento »heretice pravitatis nituntur infringere sub obtentu canonice pietatis. »Qua propter super hiis pravas exacciones fieri prohibemus, et »pias conswetudines precipimus observari: Statuentes, ut libere »conferantur ecclesiastica sacramenta. Sed per episcopum loci »veritate cognita conpescantur, qui maliciose nituntur laudabilem »conswetudinem inmutare.«

Ecce neutri parti preiudicans posui istud totum capitolum, sc. 'Ad Apostolicam', per quod clerici avari volunt[46] fulcire suam avariciam vocantes laudabilem conswetudinem exaccionem. Sed pius Christi discipulus[47] scit, quod laudabilis conswetudo est gratis dona Dei pro Deo hominibus dispensare, ut dicit pius
1 Salvator Matth. 10°. Per hoc tamen non prohibeo, quin sacerdos
229 D non avare, sed moderate ad sui | necessitatem recipiat oblatum a divite, pauperi autem et non habenti, si et ipse habuerit, preter donum. Illa enim est laudabilis conswetudo in viris apostolicis, quam Salvator et sui discipuli docuerunt.

Plura de symonia essent dicenda, sed propter brevitatem temporis sunt ad alia tempora reservanda.

<Distinccio XXVI.>

<1.> Cum alia sacramenta post peccatum et propter peccatum exordium sumpserunt[1] . . .

Ista est *distinccio 26ª*, de septimo sacramento, sc. matrimonio tractans. Et primo continet, quod sacramentum matrimonii ante lapsum fuit institutum[2] causa prolis, sed post lapsum ad remedium propter vicium evitandum. — 2°, quod prima institucio habuit preceptum, sed secunda habuit indulgenciam. Hoc tantum sonat: Ade[3] et Eve Deus iniunxit matrimonium, sed Apostolus indulsit, ut, qui vult, nubat, et qui non vult, dimittat, et ista indulsio venit primo post multiplicacionem hominum. Sed ante fuit semper mandatum, eciam post peccatum, quo dicitur: »Crescite »et multiplicamini et replete terram.« — 3° quod quidam heretici, sc. Taciani nupcias dampnant. Sed quod sit bona res coniugium, ostenditur: primo quia Deus illud[4] instituit Genesis 2°; Salvator

---

[46]) *Codd.*: pulcre *add. EKP*; *male* sulcre *del. in F.* — [47]) *Codd.*: apostolus *M.* — [1]) *EIM*; supreserunt *codd.* — [2]) *Codd.*: *ex corr. I.* — [3]) *Codd.*: Adam *E.* — [4]) *Codd.*: constituit vel *add. D.*

Digitized by Google

visitacione propria et miraculo confirmavit Johan. 2°; uxorem non adulteram dimittere prohibuit Matth. 19°. Et Apostolus 1ª Corinth. 7° dicit, quod virgo, si nubit, non peccat. — 4°, quod[5] coniugium est signum coniunccionis Christi et ecclesie, que ecclesia coniungitur Christo spiritualiter per caritatem et corporaliter per nature conformitatem. Consensus in coniugio signat primam copulam et conmixtio secundam, et consensus et conmixtio perfectum faciunt matrimonium, quia plenam et expressam coniunccionis Christi et ecclesie tenent figuram. Sed consensus sive conmixtio est plenum matrimonium, sed non plenam et expressam tenet figuram, quia tantum spiritualem.

<2.> Pro quibusdam horum sunt hii[2] *versus*[6]: ||| ‖ *I* *230 A*

generacionis[7]
Sumere coniugium sed in officium fuit ante
peccatum[8]
vel[8] casum[8] ut[8] Ade[7] et[8] Ewe[8] culpam[7] sc. in[9] remedium[9] coniugium[8]
Culpam preceptum, sed post conceditur. Ipsum
quia[7] coniunccionem[7]
ex se[10] matrimonium[8] quia[8] sacramentum[8] Christi[7] et[7] ecclesie[7]
Per se coniugium bona res est et bona signat.

<3.> *Utrum matrimonium habeat institucionem?* Dicendum, quod sic. Matrimonium enim secundum quod ordinatur ad prolis procreacionem, institutum fuit tempore innocencie. Unde tunc fuit in officium nature; secundum autem, quod ordinatur in remedium post peccatum, fuit institutum tempore legis nature. Quantum ad determinacionem personarum fuit institutum tempore legis Moysi. Sed in quantum est signum coniunccionis Christi et ecclesie, potest dici institutum fuisse tempore legis nove suppositis primis institucionibus.

Et notandum, quod officium in proposito est congruus actus uniuscuiusque persone secundum instituta Dei. Unde matrimonium ante peccatum fuit institutum ad congruum actum, per quem sine peccato propagaretur genus humanum in servicium Dei. Post peccatum vero institutum est non solum ad officium, sed eciam ad remedium contra peccatum, quia, nisi bono coniugii excusaretur actus ille, mortale peccatum esset.

<4.> *Utrum matrimonium sit naturale?* Pro quo dicit S. Thomas quest. 1ª: »Naturale dicitur dupliciter: uno modo »quasi naturaliter ex necessitate tantum, sicut ignem ferri[2] sursum, »et sic matrimonium non est naturale. Alio modo naturale dicitur, »ad quod natura inclinat, sed mediante libero arbitrio conpletur, »et sic eciam matrimonium dicitur naturale[11], et hoc dupliciter: »Uno modo, quantum ad finem principalem, qui est generacio

[5]) *Codd.*: *in marg. ab* t². — [6]) *Codd.*: *repet. K.* — [7]) *Codd.*: *om. DFKL.* — [8]) *E*; *om. codd.* — [9]) *Codd.*: *om. E*; *glossas prorsus om. DFKL.* — [10]) *BC*; uxore *I*; *om. codd.* — [11]) *Codd.*: *in marg. ab* t¹.

Digitized by Google

»prolis, educacio et promocio usque ad perfectum statum, qu
»in hominibus est status virtutis vel viriditatis; filius autem a pa-
| I »rentibus educari non posset, nisi determinatos et certos parente
230 B »haberet, quod fit per obligacionem viri et mulieris, | que obligaci
»facit matrimonium; 2° quantum ad effectum secundarium, qu
»est mutuum obsequium. Racio enim naturalis dictat, ut homine
»mutuo cohabitent et se iuvent.«

Ex quibus patet, quod matrimonium quodam modo est naturale.

<5.> *Utrum matrimonium est sacramentum?* Dicitur, quod sic. Nam Apostolus dicit Ad Ephes. 5°: »Sacramentum hoc »magnum est.« Qualiter autem sit sacramentum, quia sacre re signum, sc. coniunccionis Christi cum ecclesia, patet per Magistrum in litera.

Sed diceres: Medicina applicative non debuit precedere morbum, ergo nec matrimonium debuit precedere remedium; et per consequens non est sacramentum, cum omne sacramentum datur est in remedium, sed quia matrimonium precessit morbum, quia institutum fuit ante omne[12] peccatum, ut dictum est iam in prima questione, ergo etc.... Dicitur negando primam consequenciam. Unde matrimonium, quamvis precessit morbum, non tamen sub racione medicine et remedii; sed post peccatum datum est sub racione remedii et medicine, et hinc est, quod matrimonium prius fuit preceptum, nunc autem excidit a precepto. Nam Deus primis hominibus dedit preceptum Genesis 1°: »Crescite et multi- »plicamini« et eodem modo precepit Noe et filiis eius Genesis 9°. — Ergo tunc inplicite et aliis hominibus precepit illorum temporum contrahere matrimonium.

Unde tunc matrimonium non fuit minus bonum virginitate sicud iam est, quia ibi necessaria erat multiplicacio hominum, et hinc dicit Augustinus, quod celibatus Johannis non est preferendus coniugio Abrahe.

Et si obicitur: Abel non fuit coniunx et mortuus est, ergo non inplevit preceptum matrimonii et per consequens dampnatus est, si non fuit contritus, dicitur, quod non fuit obligatus[13] tunc[14] ad[14] matrimonium.

|| I Unde preceptum affirmativum non obligat ad semper, sicud
230 C negativum obligat, sed[12] obligat[12] secundum congruenciam et oportunitatem temporis et loci. Ex isto apparet, quod nunc non obligat hominem preceptum matrimonii, quia tempus quoad prolificacionem est multipliciter variatum.

<6.> *Utrum omnis actus coniugalis in conmixtione sit peccatum?* Dicitur, quod non. Supponendo enim, quod natura corporalis est a bono Deo, sicud fides confitetur katholica, tunc[15]

---

[12]) *Codd.*: *om. E.* — [13]) *Codd.*: *inepte* oligatus *I.* — [14]) *I;* ad tunc *CM*: ad tunc ad *codd.* — [15]) *Codd.*: non *EKP.*

Digitized by Google

inpossibile est dicere, quod illud, ad quod natura inclinat et per quod nature species conservatur, sit malum universaliter et quod non possit fieri bene. Unde cum natura inclinet ad actum coniugalem et[16] per ipsum fit conservacio speciei ex mandato Dei, non est verum dicere, quod semper sit malum.

<7.> *Utrum actus coniugalis sit meritorius?* Pro quo dicit S. Thomas quest. 3ª articulo quarto: »Cum nullus actus »ex deliberacione procedens sit indifferens, ideo actus talis frequenter »est meritorius in eo, qui habet graciam, quando sc. inducitur ex »iusticia, ut debitum reddat, vel ex religione, ut proles ad cultum »Dei procreetur. Si autem moveat[17] libido sistens inter bona matri»monii, sic quod nullo modo vellet ad aliam accedere, est peccatum »veniale. Si autem extra bona matrimonii referatur, ut sc. cum »quacunque muliere idem facere vellet, est peccatum mortale. »Natura autem monere non potest, quin ordinetur racione, vel non »ordinetur. Si primum, est motus virtutis, si secundum, est motus »libidinis. Et est institutum ante peccatum ad procreacionem prolis, »sed prout est remedium contra vulnus peccati, in lege nature in»stitutum fuit, sed cum determinacione personarum in lege Moysi. »Sed secundum quod representat coniunccionem Christi et ecclesie, »in nova lege, et sic est sacramentum, in quo quidem confertur »gracia ad illa adiuvans | opera, que in matrimonio[2] requiruntur, | I
»quia ubicunque divinitus datur facultas, dantur eciam auxilia, 230 D
»quibus homo potest convenienter uti illa facultate; sed in matri»monio datur divinitus facultas utendi uxore, per consequens »datur gracia, qua illud convenienter fieri possit« — Hec sanctus Thomas.

<8.> *Utrum conmixtio carnalis*[18] *sit de integritate matrimonii?* Ibi sciendum, quod integritas est duplex: Una, que attenditur secundum primam perfeccionem, que consistit in primo esse rei, et sic non conmixtio de integritate matrimonii. Alia est integritas, que attenditur secundum perfeccionem secundam, que est in opere rei, et sic conmixtio carnalis est de integritate matrimonii.

Et scito, quod materia huius sacramenti possunt dici ipse persone vel distinccio sexuum in[19] personis[19]. Mas enim signat Christum, femina vero ecclesiam.

Forma autem huius sacramenti est verba consensum exprimencia; hoc autem fit aliquando per verba de futuro, 2° per verba de presenti. Unde iuxta[20] primam expressionem verborum fit primus gradus matrimonii, iuxta secundam secundus gradus; et quando post verba matrimonium exprimencia subsequitur carnalis copula, fit tercius gradus. Unde primus gradus secundum aliquos dicitur iniciatum matrimonium, sed non verum, vel ratum, quia ibi fiunt sponsalia et non matrimonium, secundus gradus est matri-

---

[16]) *Codd.*: *inscrip. I.* — [17]) *Codd.*: maneat *B.* — [18]) *Codd.*: corporalis *CM.* — [19]) *Codd.*: *om. I.* — [20]) *Codd.*: *male* extra *D.*

Digitized by Google

monium verum et ratum, quamvis non consumatum, tercius[21] gradus facit matrimonium consumatum[21].

Quando ergo dicit Augustinus: »Non est coniugium perfectum sine conmixtione sexuum«, videtur, quod verba illa re ferenda sunt[2] ad tercium gradum, qui directe signat coniunccionem Christi et ecclesie tam spiritualem, quoad caritatem, quam corporalem, quoad humanitatis unionem, qua Verbum humanam naturam sibi pro perpetuo copulavit etc.[22]

<Distinccio XXVII.>

<1.> **POst hec advertendum est, quid sit coniugium . . .**

Ista[1] *distinccio 27ª*, tractans de consensu a vo-
I luntate coniugum procedente primo continet, ||| quod matrimonium
231 A est viri et mulieris coniunccio maritalis, individuam vite conswetudinem retinens. — 2°, quod coniunx absque consensu alterius non potest continenciam profiteri. — 3°, quod causa efficiens matrimonii est consensus, supple mutuus, per verba de presenti expressus. — 4°, quod est quedam paccio nupcialis facta de futuro. ex quo sponsi et sponse vocantur, nec ex eo veri coniuges sunt. et est quedam paccio coniugalis de presenti, que sponsum et sponsam eciam coniuges facit; et utraque paccio desponsacio vel sponsalia dicuntur[2]; interdum proprie vero sponsalia dicuntur quedam solempnia pacta nupcialia. — 5°, quod si quis contraxerit[3] cum aliqua per verba de futuro, si eo mortuo alius contraxerit cum ea de presenti, non prohibetur ad sacros ordines promoveri, quia non duxit viduam. Si vero contraxerit[4] per verba de presenti, eo mortuo remanet[5] vidua, et alter, qui cum ea coniugio copulatus fuerit, ulterius ad sacros ordines non ascendet, cum viduam duxerit. Et nota, quod Magister non tenetur in illo, nisi intelligatur, quod sit cognita ab utroque, Extravag. 'De bigamis non ordinandis'; <ca°> 'Debitum'. — 6°, quod solus consensus de presenti efficit coniugium, post quem consensum, si alii se copulaverit, eciam si carnis[6] conmixtio illic sequatur, ad priorem copulam revocandus est.

---

[21]) *Codd.*: tercius ∾ consumatum *in marg. ab* t^2. — [22]) *Codd.*: *om. B.* — [1]) *Codd.*: est *add. D.* — [2]) *Codd.*: *ex corr. I.* — [3]) *Codd.*: contraxit *B.* — [4]) *I*: contraxit *codd.* — [5]) *Codd.*: remaneat *CM.* — [6]) *Codd.*: *in marg.* carnis. *in textu* carnalis *B.*

Digitized by Google

<2.> Super[7] hiis sunt hii[7] *versus*[8]:

quia[9] matrimonium est coniunccio viri et mulieris individuam vite[10] conswetudinem retinens[9]
Viventes nequeunt disiungi, vir mulierque,
nec oracioni vacare[11] post[9] copulam[9]
Nec claustrum petere, nisi consensum det uterque.
matrimonium per[9] verba[9] de presenti
Coniugium faciens est acceptacio presens,
per verba de presenti[12]
Promissa namque[13] fide statim coniunx fit | uterque, | *I* *231 B*
i. e. quamvis promissis . conmixtionis
Etsi post pactum nunquam[14] veniatur ad actum.
i. e. per verba de futuro
Est proprie tamen sponsus spondendo futurum,
per verba de presenti i. e. et[15]
Si presens spondes, sponsus, coniunx quoque mox es.

<3.> Dubitatur: *Quid est matrimonium*? Et respondet Magister, quod matrimonium est viri mulierisque[16] coniunccio[17] maritalis inter legitimas personas individuam vite conswetudinem retinens. Ubi sciendum secundum Petrum questione 1ª, quod Magister intendit diffinire solum conpletum matrimonium, ad quod tria concurrunt. Oportet enim primo, quod sit iniciatum per consensum animorum, 2° verbis expressum et 3°, quod sit consumatum per conmixtionem et ratum per fidem contrahencium, i. e. fidei sacramentum.

Et tangit in[2] diffinicione[2] quadruplicem[18] causam, sc. formalem, ibi coniunccio; 2° materialem, ibi viri et mulieris, 3° efficientem, ibi maritalis, i. e. maritali consensu seu affectu contracta, finalem, ibi individuam vite conswetudinem retinens. Inseparabilitas enim est bonum in matrimonio, bonum autem habet racionem finis

Exponitur autem diffinicio matrimonii per Raymundum sic, quod matrimonium est coniunccio, sc. animorum, viri et mulieris, et[19] non virorum et mulieris, nec viri et mulierum, quia nec unus vir plures uxores, nec una mulier plures viros matrimonialiter habere potest. Individuam vite conswetudinem retinens, hoc est, quod neuter absque consensu alterius potest continenciam profiteri.

---

[7]) *Codd.*: Super ∾ hii *om. E*; unde *add. K.* — [8]) *Codd.*: duplicatum *I.* — [9]) *Codd.*: quia ∾ retinens om. *B.* — [10]) *C; om. I.* — [11]) *Codd.*: vacari *I.* — [12]) *Codd.*: preterito *M.* — [13]) *I*; que *tantum codd.* — [14]) *Codd.*: *male* quandoque, *a rubr. inscr.* numquam *in B.* — [15]) *DFI; glossas prorsus om. EKL.* — [16]) *Codd.*: que *om. I.* — [17]) *Codd.*: conmixtio *I.* — [18]) *Codd.*: *in marg. ab* i[1]. — [19]) *I; om. codd.*

Digitized by Google

Potest eciam dici, quod matrimonium est coniugum legitima copulacio, quia secundum Dei legem licet eis sine[20] crimine[20] filios procreare; ordinavit enim Deus, quod Adam et Ewa et per consequens quod cuncti duo coniuges in procreacione carnali taliter copulentur.

Et notandum, quod aliud est matrimonium, aliud contractus, || aliud sacramentum matrimonii. — Matrimonium quid sit, iam dictum est. | I 231C

Contractus autem matrimonii est maris et femine mutua translacio suorum corporum pro suo perpetuo <ad> procreandum prolem debite educandam.

Sacramentum autem matrimonii est expressio certorum verborum maris et mulieris[21] ad se[16] invicem, signancium tradicionem mutue potestatis corporum ad prolem debite procreandam, ex institucione divina efficaciter signans graciam conferendam mutuo contrahentibus ad coniunccionem mutuam animarum graciosam; vel si verba certa non sunt, est exhibicio signorum certorum signancium tradicionem mutuam potestatis corporum.

Primum istorum est permanens in animabus, secundum est tantum in fieri, tercium simpliciter consistit in actu tantum in fieri. Sic distingwit Scotus.

<4.> *Utrum consensus est causa matrimonii?* Dicitur, quod sic, quamvis non totalis, sed cum institucione divina; consensus autem utriusque persone, non unius tantum, et consensus per verba de presenti, non autem de futuro, ut communiter dicitur. Unde consensus de presenti facit matrimonium, sed de futuro facit sponsionem[22], que sponsalia nominantur.

Unde S. Thomas quest. 4ª: »Sponsalia sunt futurarum »nupciarum promissio[23]. Et fiunt quatuor modis: primo nuda pro»missione; 2° datis arris sponsalitatis, ut pecunie vel huiusmodi; »3° anuli subarracione; 4° interveniente iuramento, unde non solvens »illud promissum peccat mortaliter, nisi legitimum inpedimentum »interveniat; tunc in foro contencioso non conpellit ecclesia, quia »matrimonia coacta solent malos exitus habere, nisi forte iura»mentum intervenerit, quia tunc secundum aliquos cogendus est, »quamvis aliis non videatur propter dictam causam, precipue si »uxoricidium timeretur. Et communiter fit aliquando, talis pro»missio sub | condicione, et tunc, si condicio est honesta, sicut | I 231D »si dicit: Accipiam te, si placebit parentibus, et tunc stante con»dicione stat promissio et non stante non stat. Si autem sit con»dicio inhonesta, hoc dupliciter: vel est contraria bonis matri»monii, ut si dicatur: Accipiam te[24], si venena sterilitatis[2] pro»cures, et tunc non contrahuntur sponsalia; vel non est contraria

---

[20]) *Codd.*: *om. M.* — [21]) *I;* femine *codd.* — [22]) *Codd.*: *ex corr. I;* suspensionem *M.* — [23]) *Codd.*: promissa *EF.* — [24]) *Codd.*: ut *add. M.*

Digitized by Google

»bonis matrimonii, ut si dicat$_{25}$: Accipiam te, si fureris, et tunc stat »promissio, sed tollenda est condicio.« — Hec sanctus Thomas.

<5.> *Utrum consensus per verba expressus, si desit consensus$_2$ interior, faciat matrimonium?* Dicitur, quod non in foro consciencie, licet faciat in foro ecclesie, que iudicat de apertis. De$_{26}$ quo$_{26}$ sequitur$_{26}$ etc.$_{26}$

<Distinccio XXVIII.>

<1.> **Hic queri solet, utrum consensus de futuro, addito eciam iuramento, coniugium efficiat . . .**

Ista *distinccio 28^a*$_1$, ostendens, qualis debet esse consensus, ut matrimonium efficiat, primo continet, quod consensus de futuro iuramento firmatus non efficit$_2$ matrimonium. Unde si vir post uxorem duxerit et mulier marito nupserit, coniugium utriusque fit, et precedens periurium est penitencia corrigendum, et sequens coniugium non est dissolvendum. — 2°, quod in isto sacramento quedam sunt pertinencia ad solempnitatem et decorem, ut parentum tradicio, sacerdotum benediccio et huiusmodi. Quedam vero sunt pertinencia ad substanciam sacramenti, ut consensus de presenti, qui solus sufficit ad contrahendum matrimonium eciam in occulto factus$_3$; sed si alter alterum dimiserit, non cogitur redire iudicio ecclesie, quia non potest testibus probari contractus occultus. — 3°, quod mulier non fuit facta de capite Ade, ut non$_4$ domina, nec de pede, ut non$_4$ ancilla, ||| sed de medio, i. e de latere, ||| *I* quia socia debet uxor esse. — 4°, quod cum vir dicit: »Accipio *232 A* »te in meam coniugem,« mulier eciam: »Accipio te in meum virum«, hiis verbis, vel aliis idem signantibus exprimitur consensus, non copule carnalis, nec cohabitacionis corporalis, sed coniugalis societatis. Ex quo oportet eos cohabitare, nisi forte pari voto religionis separentur corporaliter vel ad tempus, vel usque$_5$ finem.

<2.> Unde$_6$ *versus*$_4$:

Te demutari possunt, si verba futuri
periurium faciens$_8$ verba promissionis
Firmes iurando$_7$, peccas tamen hec violando.

---

[25]) *Codd.*: dicatur *CD.* — [26]) *Codd.*: *om. E.* — [1]) *Codd.*: *inscr. IK.* — [2]) *Codd.*: efficiat *E* — [3]) *Codd.*: *inscrip. ab* ι^2. — [4]) *Codd.*: *om. E.* — [5]) *Codd.*: ad *add. B*, in *E.* — [6]) *Codd.*: *om. BEF.* — [7]) *Codd.*: iuramento *I.* — [8]) *I;* faciendo *codd.*

Digitized by Google

Consensus, qui fit occulte clam, coniugium verum facit, non tamen[9] honeste[9], et dic sc. cohabitacionis[10]
Consensum fieri de coniugio sociali.

<3.> *Quid est consensus, qui matrimonium facit?* Dicitur, quod est consensus in copulam coniugalem, que copula est associacio viri et mulieris ad copulam carnalem et ad alia consequenter, quoad virum et mulierem, secundum quod eis datur potestas mutua. Unde bene[11] videntur dixisse illi, qui dixerunt, quod consensus in matrimonium[12] est consensus in copulam carnalem implicite vel explicite, et istud dictum debet rectificare prima intencio hominum, que primo et principaliter ad copulam carnalem recurrit, dum coniuges consenciunt mutuo, vel dum desponsantur, aut per sacerdotem copulantur.

<4.> *Utrum coaccio potest cadere in consensum?* Notandum, quod duplex est coaccio, sc. una oportuna, ut cum quis inpellit aliquem ad currendum corporaliter ad motum, vel retinet ligatum in loco, et hoc modo cadit in consensum. Alia est coaccio condicionata, ut: 'Si vis non mori, proicis merces in mari', vel: 'Das divicias latroni', et talis coaccio cadit in consensum. Huiusmodi autem coaccio est metus, prima autem non est metus.

| I 232 B <5.> *Utrum carnalis copula post verba de | futuro consensum exprimencia facia[n]t matrimonium?* Pro quo S. Thomas quest. 2ª: »Quantum ad forum consciencie, si desit interior consensus, eciam per verba de presenti non esset matrimonium, sed »quantum ad iudicium ecclesie carnalis copula consequens spon»salia matrimonium facere iudicatur, cum nichil possit expressius »signare consensum, quam carnalis copula, nisi aliqua signa ex»pressa doli vel fraudis appareant.« Et infra »Sponsa admittens »sponsum, credens eum velle matrimonium consumare[13], excusatur »a peccato, nisi signa fraudis appareant, sc. si sint distantis con»dicionis in dignitate, vel in forma vel in aliis, sed sponsus peccat »fornicando.«

Item nota, quod sponsus, si violat sponsam, tenetur eam ducere uxorem, si sint equalis condicionis, vel sponsa melioris: si autem duxerit aliam, efficitur inpotens ad solvendum, quod tenetur, ideo sufficit, si ei de nupciis provideat, et ad hoc eciam non tenetur secundum aliquos, si sponsus sit melioris condicionis, quia presumi potest probabiliter, quod sponsa non fuit sponsa sua, sed quod decipi finxerit

Et quia multa sunt, que currunt in ista materia et deest efficax scriptura, ideo sunt racionabiliter subticenda.

---

[9]) *Codd.*: inhoneste *I.* — [10]) *Glossas prorsus om. EKL.* — [11]) *Codd.* tantum *EKP.* — [12]) *Codd.*: matrimonio *E.* — [13]) *Codd.*: confirmare *EKP.*

Digitized by Google

<Distinccio XXIX.>

<1> **Oportet autem consensum coniugalem liberum esse a coaccione . . .**

Ista[1] *distinccio 29ª*, tractans de inperfeccione consensus primo continet, quod oportet, ut consensus coniugalis sit non coactus. Unde inter renitentes non fit matrimonium. Sed si postea sine reclamacione cohabitaverint, consentire videntur et consensus ille supplet, quod precedens coaccio tulerat. — 2°, quod filia semper patri consentire intelligitur[2], nisi evidenter dissenciat. — 3°, quod tam in sponsalibus, quam in nupciis con||trahencium oportet filiam || 1
patris familias consentire; que si patris voluntati non repugnet, 232 C
consentire intelligitur.

<2.> *Versus*[3]:

Cogeris, ut nubas, semper pro posse reclamas,
Non est coniugium, quia non consentis in ipsum.

<3.> *Utrum consensus coactus tollat matrimonium?* Dicendum, quod sic secundum Magistrum. In matrimonio autem est quidam contractus[4] perpetuus, cum matrimonium sit vinculum indissolubile, coaccio autem repugnat perpetuitati contractus, quia potest[5] peti restitucio, et ideo coaccio metus, qui cadit in virum constantem, et non alius tollit matrimonium. Constans autem vocatur, qui committit minus malum evitando maius malum. Inconstans autem, qui pro modico malo non dubitat committere maius. Unde constans sequitur semper racionem; ideo ad minus malum sustinendum cogitur racione maioris mali evitandi. Sed inconstans cogitur ad maius malum propter metum minoris mali, sicud ad peccatum propter metum pene corporalis. Sed e converso pertinax non potest cogi ad minus malum sustinendum, vel faciendum, ut vitet maius malum. Unde constans est medius inter inconstantem et pertinacem. Hec Thomas quest. 4ª articulo 2°.

<4.> *Utrum filius possit conpelli precepto patris ad matrimonium?* Dicitur, quod cum in matrimonio sit quedam servitus perpetua et filius sit libere condicionis, non potest pater filium cogere ad contrahendum[6], sed potest eum inducere ex causa racionabili, et tunc, sicud se habet filius ad causam illam, ita se habet ad preceptum patris, ut sc. causa illa cogat de necessitate, vel de honestate, et preceptum patris similiter

Et de illis coaccionibus valde magne brige currunt, sed tantum michi videtur per exempla sanctarum virginum, que non sunt coacte

---

[1]) *Codd.*: est *add D.* — [2]) *Codd.*: videtur *E.* — [3]) *Codd.*: unde *add. CDKM.* — [4]) *Codd.*: *ex corr. I.* — [5]) *Codd.*: *errore duplicatum I* — [6]) *Codd.*: matrimonium *add. E.*

Digitized by Google

|*I* eciam per mortem ad matrimonium, | quod nullius voluntas ad
232 D illud potest cogi simpliciter.

Unde dicit doctor subtilis: »Contradiccio est voluntatem »simpliciter cogi, quia violentum est, quod est totaliter a principio »extrinseco, quod est contra inclinacionem passi, et nolle non potest »sic inesse voluntati, quia tunc nolens vellet. Potest ergo habens »voluntatem ad aliam passionem cogi, ut pote ligatus hic manere, »sed ad accionem, que est propria accio, humana voluntas cogi »non potest, nisi secundum quid, sc. motu maioris mali, quam »sit ille actus.«

Et ista coaccio est possibilis in homine virtuoso, ut dictum est de constanti viro, sed nullus metus potest inducere aliquem in peccatum mortale secundum[7] rectam racionem, quia non potest maius malum esse, quod inmineret, quam sit peccatum mortale[7], cum nulla pena sit peior culpa mortali. Unde nullus homo dicitur vir constans, qui propter mortem evitandam peccatum mortale admitteret contra[8] Christum[8].

<Distinccio XXX.>

<1.> **Nec solum coaccio inpedit vel excludit consensum, sed eciam error . . .**

Ista[1] *distinccio 30ª*, tractans de inpedimento consensus propter fraudacionem in contrahendo, ostendit primo, quod multiplex[2] est error, sc. error persone, fortune, condicionis et qualitatis. Error persone est, quando putatur esse ille homo et est alius. Error condicionis, quando putatur esse liber et est servus. Error fortune, quando putatur esse dives et est pauper. Error qualitatis est[3], quando putatur esse[3] bonus et est malus. Error persone et error condicionis consensum coniugalem evacuant, non autem error fortune et qualitatis. — 2°, quod inter Mariam et Jozeph
I verum fuit coniugium et consensus in societatem ||| coniugalem,
233 A sed non in copulam carnalem, nisi Deus aliter revelaret. Unde virginitatem servaturam beata Virgo proposuerat, sed ore non expresserat. Postea vero labiis expressit et uterque in virginitate permansit. — 3°, quod inter Mariam et Jozeph verum fuit coniugium in sanctitate et perfectum secundum triplex bonum coniugii, sc. prolem, fidem et sacramentum, solus ibi concubitus non

---

[7]) *Codd.*: secundum ∾ mortale *om. E.* — [8]) *Codd.*: *om. E;* Amen dayto *add. D.* — [1]) *Codd.*: est *add. D*; *a rubr. del. I.* — [2]) *Codd.*: *in marg.* Error quadruplex *add. D.* — [3]) *Codd.*: *om. E.*

Digitized by Google

fuit. — 4°, quod coniugium Marie et Jozeph habuit alias causas speciales, ut sc. Virgo solacio viri sustentaretur et ut dyabolo[4] celaretur, et ut Jozeph esset testis castitatis, defendens eam ab infamia suspicionis, ne ut adultera dampnaretur. — 5°, quod finalis[5] causa matrimonii contrahendi est procreacio prolis, 2ª post peccatum Ade vitacio fornicacionis. Sunt et alie honeste cause, ut inimicorum reconciliacio et pacis reintegracio. Sunt[6] et alie minus honeste, ut pulcritudo, que animos inflammatos pellit inire coniugium, questus quoque et diviciarum possessio et huiusmodi. — 6°, quod non est assenciendum dicentibus non esse coniugium, quod propter has causas minus honestas contrahitur, nam vita mala vel intencio mala sacramentum non contaminat.

<2.> Unde pro hiis sunt hii *versus*:

i. e. diviciasse. habere
et virginitatem qualitative[7]
Dextra putans nubis vel forte bonam esse[8] credis,
i. e. contraria
invenis[9] prioribus contra primum contra secundum
Reperis adversa, quia pauper, vel violata[10],
Coniugium stabit[11], nec poterit revocari,
ita, quod alia
supponatur quia servus[12]
Si de persona vel condicione sit error.
quia habebat[14] prolem,
fidem et sacramentum;
Maria mater ipsi[15] Joseph[15]
Virgo[13] Jesu vere nupsit, sed uterque manere[13]
nisi aliter Deus[16] sed[15] voce[15]
disponeret non[15] expressit[15]
Virgo proposuit, quod utrique Deus patefecit.
supple: et[17] inimicorum reconciliacio et pacis reformacio[17]
Proles gignenda vel luxurie medicina.
Coniugii cause | finales sunt et honeste; | *I* *233 B*
inhoneste[17] pulcritudo et[19]
Cause vero male[18] sunt divicie speciesve,
verum in se, quia vita mala et intencio mala sacramentum[20] non contaminant[21]
Coniugium bonum faciunt nichilominus ipse.

<3.> Queritur: *Quot sunt cause matrimonii?* Dicitur, quod quatuor in genere, sc. efficiens, materialis, formalis et finalis.

---

[4]) *Codd.*: partus *add. E.* — [5]) *Codd.*: filialis *CM*: *ex corr. a rubr. F.* — [6]) *Codd.*: autem *add. M*; *inscrip. a* γ^1. — [7]) *DFI*: qualitatem *codd.*. — [8]) *Codd*: fore *E.* — [9]) *Codd.*: invenies *B.* — [10]) *Codd.*: violenta *KP; ex corr. E.* — [11]) *Codd.*: sed *add. E.* — [12]) *Codd.*: serva *B.* — [13]) *Codd.*: Virgo ∾ manere *in marg. ab* ι^1. — [14]) *Codd.*: habuit *B.* — [15]) *Codd.*: *om. B.* — [16]) *Codd.*: *om. D.* — [17]) *Codd.*: hic supple ∾ reformacio *in marg. a* β^2. — [18]) *Codd.*: honeste *pessime D.* — [19]) *D*: *om. codd.* — [20]) *Codd.*: tamen *add. C.* — [21]) *Codd.*: violat *B*; *glossas prorsus om. EKL.*

Digitized by Google

Causa efficiens est consensus utriusque persone animorum per verba de presenti.

Causa materialis sunt ipse persone, legitime copulate.

Causa formalis benediccio et anuli subarracio.

5 Causa finalis duplex: est una principalis, sc. prolis procreacio, secunda minus principalis, sc. fornicacionis vitacio; matrimonium enim institutum est non solum in officium procreandi, sed eciam in remedium a peccato evitandi.

Alie sunt cause multe secundarie, ut inimicorum reconciliacio, 10 pacis reformacio, ad fidem reduccio, ut dum christianus desponsat sibi Paganam, vel Judeam; ad viam[22] rectam reduccio, ut dum quis propter Deum ducit meretricem. Et quamplures sunt cause, quas longum foret enumerare.

<4.> Notandum eciam, quod quadruplex est matrimonium: 15 Primum est carnale, ut inter virum et mulierem, secundum morale, ut inter Deum et animam in ecclesia militante per graciam, tercium allegoricum, ut inter Christum et ecclesiam militantem, quartum est anagoicum, ut inter Deum et ecclesiam triumphantem per coniunccionem glorie.

20 Item sciendum, quod matrimonium secundum essenciam includit duo, sc. personas, que coniunguntur, et mutuam potestatem personarum ad invicem. Et quia error in persona disiungit[23] personas quoad velle, et condicio servilis potestatem inpedit libertatis in corpore, inde est, quod illi duo errores principaliter inpediunt 25 matrimonium. Error vero qualitatis et error fortune non sic inpediunt, quia bonitas persone et divicie non sunt de essencia matrimonii.

Sunt[24] autem 12 inpedimenta matrimonii, que continentur in hiis *versibus*:

1 Error, condicio, votum, cognacio, crimen,
233 C Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas.
Si sis affinis, si forte coire nequibis,
Hec socianda vetant connubia, iuncta retractant.

Error, sc. persone, de quo Magister in presenti 35 distinccione dicit, si alia persona, quam fuit volita, supponitur. Condicio, sc. si serva vel servus pro libera vel libero datur. Votum sc. Deo factum ad continenciam conservandam. Cognacio consanguineitatis usque ad quintum gradum inclusive. Cultus disparitas, quia fidelis non potest habere matrimonia- 40 liter Paganam vel Judeam. Vis, i. e. violencia, quia virgo vel mulier violenter desponsata potest abire. Ordo, quia clericus in maioribus ordinibus non debet matrimonium contrahere. Ligamen

---

[22]) *Codd.*: *ex corr. FI.* — [23]) *Codd.*: distingwit *M.* — [24]) *In MS. N fol. 43r excerpta tantum.*

Digitized by Google

quia alligatus alicui mulieri per[25] contractum[25] non potest aliam ducere. Honestas, que est propinquitas ex sponsalibus proveniens, eciam prohibet matrimonium, ut amicus sponsam amici non possit ducere. Affinis, ut conpater vel conmater, vel pater adoptivus, vel filia adoptiva, et sic de aliis, non possunt contrahere. Coire: i. e. inpotencia illa omnino prohibet matrimonium, quia non potest ad causam principalem, sc. ad prolem deducere. Crimen duplex inpedit matrimonium contrahendum et dirimit[26] contractum: primum est machinacio in mortem alicuius mulieris, vel e contra alicuius viri, cum in effectu sequitur mors, ut illam ducat in uxorem, vel mulier illum in virum; tales si contraxerint, sunt penitus separandi, 31 quest. prima 'Si quis vivente'; secundum crimen est adulterium, quando adulterantes prestant sibi fidem promittendo sive iurando, quod contraherent[27], seu de facto contrahunt.

Sunt eciam septem crimina, que inpediunt matrimonium contrahendum, sed non | dirimunt[28] contractum. Primum est incestus 32 quest 7ª 'Si quis viduam' et caº 'Qui dormierit'. — 2ᵘᵐ crimen est de illo, qui interficit ex malicia propriam uxorem 33 quest. 2ª 'Admonere' et caº 'Interfectores'. — 3ᵘᵐ quando quis[29] rapuit sponsam alterius 27 quest 2ª 'Statutum'. — 4ᵘᵐ[13], quando quis insidiando matrimonio proprium filium de sacro fonte recipit[22], ut posset privare uxorem debito coniugali 30 quest. prima 'De eo'. — 5ᵘᵐ, quando quis interficit sacerdotem, Extravag. De penitenciis et remissionibus <caº> 'Qui presbiterum'. — 6ᵘᵐ solempniter penitens 33 quest. 2ª 'De hiis' caº 'Antiqui'. — 7ᵘᵐ est, si quis monialem scienter uxorem capiat 27 quest. 1ª[30] 'Hii <ergo> qui' Omnes predictos casus ponunt Raymundus, Thomas, Altisidorensis, Petrus et eciam Hostiensis, preter ultimum, quem solus Hostiensis addit. | I 233 D

In hiis tamen casibus, si timetur incontinencia, debet eis episcopus concedere licenciam nubendi articulo[3] 32 quest. 2ª 'Antiqui' et caº 'In adolescencia', Extravag. 'De eo, qui cognovit consangwineam'. Et secundum quod addit Vilhelmus, sufficit licencia proprii sacerdotis, ymmo quod de conswetudine non conservatur iste rigor petendi licenciam. De inpedimentis istis et aliis patebit infra a distinccione 32ª.

<5.> *Utrum Virgo Maria debuit virginitatem vovere?* Dicendum, quod sic. In ipsa enim debet apparere omnis perfeccio pertinens sexui muliebri. Virginitas autem in se est magna perfeccio et presertim voto firmata. Ideo beata Virgo vovit virginitatem propter perfeccionem consequendam.

---

[25]) *Codd.*: per ∾ contractum *in marg. ab* ι^2. — [26]) *Codd.*: dividit *I.* — [27]) *Codd.*: contrahent *C*; contraxerunt *L.* — [28]) *Codd.*: dividunt *I.* — [29]) *Codd.*: aliquis *I.* — [30]) *Explicit MS. N fol. 44r.*

Digitized by Google

Sed diceres, matrimonium preferebatur virginitati in lege veteri, ergo tunc beata Virgo non debuit per votum ad inperfeccius se obligare. Dicitur negando consequenciam: ipsa enim fuit inicium
I prime et dignissime virginitatis ‖ in sexu femineo, a qua debent
234 A singule virgines capere exemplum, ut virginitatem servent, pro qua coronam accipere cupiunt spiritualem[31].

<Distinccio XXXI.>

<1.> POst hec de tribus bonis[1] coniugii, que sint et qualiter coitum excusent, dicendum est . . .

Ista[2] *distinccio 31ª*, tractans de bonis matrimonii primo continet, quod matrimonii[3] triplex est bonum, sc. fides, proles et sacramentum. In fide attenditur, ne post vinculum coniugale cum alio vel cum alia coeatur. In prole, ut amanter suscipiatur et religiose educetur. In sacramento, ut coniugium non separetur[4], et ne dimissus vel dimissa causa prolis alteri coniugatur.

2°, quod duplex est separacio, sc. corporalis et sacramentalis. Corporaliter possunt separari causa fornicacionis, dum alter eorum adulteratur, vel ex communi consensu causa religionis, sive ad tempus, sive usque ad finem vite. Sacramentaliter vero separari non possunt, dum vivunt, si legitime sunt coniuncti.

3°, quod tercium bonum coniugii dicitur sacramentum, non quod ipsum sit coniugium, sed quia eiusdem rei sacre signum est, i. e. spiritualis et inseparabilis coniunccionis Christi et ecclesie.

4°, quod, si in matrimonio non sit fides nec proles, nichilominus est matrimonium, sed sine sacramento esse non potest.

5°, quod non omnes, qui prolem recipiunt, bonum prolis habent, nam bonum prolis dicitur non ipsa proles vel prolis spes, que[5] ad religionem non refertur, sed ad hereditariam successionem, sed bonum prolis est spes ac desiderium, quod proles ad hoc queritur, ut[6] religiose informetur[7].

6°, quod coniuges dicuntur, qui solius concubitus causa conveniunt, si tamen aliquo modo malo prolis generacionem non vitent. Qui vero venena sterilitatis procurant, si ambo tales fuerint, non per connubium, sed per stuprum conveniunt, si autem[8] ambo non
| I sunt tales, aut illa | est meretrix mariti, aut ille adulter uxoris.
234 B

---

[31]) *I*; specialem *codd.* — [1]) *E, Lomb.; om. codd.* — [2]) *Codd.*: est *add. D* — [3]) *CEP*; *ex corr. ABFI*; *male* matrimonium *KL.* — [4]) *Codd.*: separaretur *D*; *a corr. F.* — [5]) *Codd.*: que ∾ successionem *om. E.* — [6]) *Codd.*: vel *I.* — [7]) *Codd.* reformetur *BEKP.* — [8]) *I*; vero *codd.*

Digitized by Google

7°, quod qui aborsum procurant, tunc sunt homicide, quando puerperium (i. e. fetus) formatum est et animam habet et non ante.

8°, quod quando servata fide thori causa prolis coniuges conveniunt, sic excusatur coitus, ut culpam non habeat, quando vero causa incontinencie conveniunt, habet culpam venialem, et quando exigenti debitum redditur, excusatur a peccato.

<2.> Unde[9] pro aliquibus sunt[10] hii[9] *versus*:

i. e. que deficit in adulterio — i. e. que deficit in sterilibus

Hic bona coniugii tria pono: fidem sobolemque

fides[12]

quod[11] manet[11] et[12] soboles[12] — in coniugio

Et[11] sacramentum[11]; duo possunt prima deesse.

i. e. solitarie

Qui steriles fuerint per se, sine coniugio sint.

volens — iniquum[12]

Qui partum perimit animatum, dic homicidam.

i. e. causa prolis — tu[12] coniunx[12] — i. e.[12] iuxta[12] preceptum[12] Apostoli[12]

Si pro prole cois tantum, vel debita reddis,

in matrimonio — superatus[14]

Non peccas; peccas[13] coeundo libidine victus,

sine matrimonio

Quod gravius per se, fit coniugio veniale
Est tamen in coitu mala delectacio semper,
Idque malum pene, non culpe dicimus esse.

<3.> Dubitatur: *Utrum matrimonium contractum inter scientes se*[15] *ineptos ab inicio ad prolificandum sit peccatum.* Hic potest distingwi, quia vel tales contrahunt matrimonium solum quoad cohabitacionem socialem, et tunc non est peccatum, aut ad conmiscendum, et tunc videtur esse peccatum. Quamvis enim secundum Augustinum in[9] 'De bono coniugali' tria sunt bona coniugii, sc. fides, sacramentum et proles, ut iam dictum est, intencio tamen prolificandi est per se causa matrimonii legitimi. Aliter enim possent viri et feminei sexus in[12] qualibet[9] etate[9] matrimonialiter copulari, || quia ex liga possent tempore necessitatis voto sibi reciproce suffragari. Fides enim per se non rectificat matrimonium, nec requiritur prolificacio actualis, sed oportet, quod sit intencio prolis procreande. || *I* *234 C*

Ex quo videtur ulterius, quod multi peccant solempnisantes coniugium ineptorum ab inicio, quia consenciunt peccato, ut eciam contingit in matrimonio propter voluptates, exemplum Thobie 6° de coniugibus Sare, quos Asmodeus iugulavit, vel eciam in coniugio propter avariciam celebrato. Unde propter talia obstacula

---

[9]) *Codd.*: Unde ∾ hii *om. E.* — [10]) *Codd.*: *om. K.* — [11]) *Codd.*: *in marg. a* β^1. — [12]) *Codd.*: *om. B.* — [13]) *Codd.*: *in marg. ab* ι^1. — [14]) *Codd.*: *om. D; glossas prorsus om. EKL.* — [15]) *Codd.*: esse *add. E.*

Digitized by Google

extirpanda[13] fiunt banna triplici solempnitate in ecclesia promulgata. Unde debet dici fidelibus, quod omnes nubentes debent principaliter habere intencionem ad prolem ad honorem Dei et[16] multiplicacionem ecclesie legitime procreandum[17] et per consequens, quod debent evacuare affectum avaricie et voluptatis carnalis.

<4.> *Utrum solum concubitus matrimonialis possit a peccato excusari?* Hoc ergo duo innuit: Primum, quod concubitus matrimonialis potest a peccato excusari; 2°, quod nullus alius concubitus potest a peccato excusari. Et pro utraque parte questio est vera, ut patet ex litera presentis distinccionis.

Quoad primum patet, quia alias Dominus non preciperet, dicens Genesis primo et 9°: »Crescite et multiplicamini.« Est ergo concubitus coniugalis ad observacionem humani generis licitus et necessarius, modo tamen, loco et ordine et tempore debite observatis. Et attende, quod dico et ordine, nam quinque modis peccat maritus et uxor se invicem abutentes, videlicet:

Tempore et mente, loco, condicione, modo.

Modus enim naturalis communiter usitatus tenendus est et non alius, vasque naturale et instrumentum debitum ad huius operis | I exercicium sunt solum modo aptanda, ne quidquam | fiat illicitum 234 D a coniugibus contra naturalem disposicionem. Nam secundum Augustinum libro De nupciis et concupiscencia usus contra naturam in coniuge magis est dampnabilis quam in meretrice.

Nec in tempore vetito eciam naturaliter conmisceri debent, hoc est tempore menstrui, vel puerperii, ut distinccione 5ª 'Ad enixe', nec in die festivo, quando vacandum est oracioni iuxta consilium Apostoli: »Nolite fraudare[18] invicem.«

Nec in loco sacro propter reverenciam Dei, quia: »Si quis »templum Dei violaverit, disperdet illum Deus«, 2ª Corinth. 3°.

Nec ex ardore libidinis nimis voluptuose, quia omnis amator vehemens uxoris proprie adulter est, sc. in quantum recedit ab amore Dei, vel quia forte similis est in qualitate peccati adultero, vel si amor huiusmodi preponatur amori Dei, peccatum est mortale, patet 32 quest. 4ª 'Origo' per Jeronimum et quest. 7ª ca°[19] 'Adulterii' per Augustinum.

Solus itaque concubitus matrimonialis servatis quinque condicionibus supradictis est licitus et legalis, et habet triplicem causam, que reddit ipsum penitus excusabilem vel saltim venialem, nam solius causa generacionis humane, aut causa nupcialis debiti persolvendi, vel causa fornicacionis vitande in alterutro concubitus coniugalis legaliter est permissus.

Prima est pietatis et iusticie causa, sc., si agitur causa prolis generande, nec est peccatum omnino cum sit divinum mandatum.

---

[16]) *Codd.*: ad E. — [17]) *Codd.*: *male* procurandum *I, sed ab* t² *inscrip.* cre-. — [18]) *Vulg.*: fraudari *codd.* — [19]) *Codd.*: *om. I.*

Digitized by Google

ut dictum est per illud Genesis 1° et 9°: »Crescite et multi-
»plicamini.«

2ª est humilitatis et obediencie, quando sc. agitur ex causa legali debitum persolvendi, secundum illud Apostoli prima Corinth. 7°: »Uxori vir debitum reddat, et uxor viro«, subdit causam, »quia mulier sui corporis potestatem ||| non habet«, etc. ||| I
et e converso. Aliud tamen est exigere[20] ultra generandi necessi- 235 A
tatem ex malo concupiscencie, et aliud est reddere ex lege iusticie vel bono obediencie; istud enim nullius criminis est, cum sit legis, aliud autem a culpa non est inmune, est tamen veniale propter bonum nupciale, quod est tripartitum, ut iam dictum est.

3ª est securitatis[21] et cautele, quando sc. agitur ex causa fornicacionis evitande secundum illud Apostoli 1ª Corinth. 7°: »Propter fornicacionem unusquisque habeat suam uxorem« etc. Sed hoc dicit Apostolus, celestis medicus, ut ibidem ait »secundum indulgenciam«. Unde sequitur in litera: »Dico autem non »nuptis, et viduis: Bonum est illis, si sic permaneant, sicud[22] et[22] »ego[22] (sc. caste), quod si non continent, nubant«, et causam istius consilii adiungit: »Melius est enim nubere, quam uri.« — Glossa: 'Melius', i. e. securius est nubere legitime, 'quam uri', i. e. angi vel vinci desideriorum libidine.

<5.> Et pro ista distinccione actus coniugalis sunt hii *versus*:

Quatuor ex causis tibi fit coniunccio carnis,
libidinem fornicacionem prolem coniugii
Ut saciet, vitet, ut gignat, debitum[23] solvat.
Primum mortale, sed[24] alterum[24] fit[24] veniale,
i. e. sine culpa
Sed duo postrema sunt prorsus[25] sine pena.

Et nota, ubi dicitur in versu alterum fit veniale, hoc est intelligendum, si coit causa fornicacionis proprie vitande. Si enim coit causa vitande fornicacionis in altero, tunc non est peccatum, quia est quedam reddicio debiti. Unde si mulier sentit virum esse inclinatum valde ad coitum et timens, ne adulteraretur, conpaciendo sue fragilitati[26] ipsa eciam cum tedio offert se paratam, | ipsa ex hoc meretur. Similiter e contra[28] de viro est di- | I
cendum. 235 D

<6.> *Utrum causa delectacionis coire sit peccatum semper mortale?* Dicendum, quod non, nisi ibi sit effrenata delectacio, que efferatur extra bona matrimonii; aliqui tamen dixerunt oppositum.

---

[20]) *Codd.*: exire *I.* — [21]) *Codd.*: *ex corr. C*; *male* securitas *I.* — [22]) *Codd.*: *locus rasus E.* — [23]) *Codd.*: debita *E.* — [24]) *Codd.*: *om.*, *sed* reliquum quoque sit *add. E.* — [25]) *Codd.*: omnino *E*; *glossas prorsus om. BEKL.* — [26]) *Codd.*: infirmitati *BEKP.* — [28]) *Codd.*: e converso *BEKP.*

Digitized by Google

Ex hiis omnibus patet, quod matrimonium habet aliqua bona excusancia actum coniugalem, ut est bonum prolis, reddicio debiti et vitacio fornicacionis et quamplura alia et presertim institucio divina, que dicit: »Crescite et multiplicamini.«

Ex hiis eliciat[29] consiliarius coniugum, quid attinet ad coniugalem[30] coitum, ut a crimine excusetur etc.[31]

<Distinccio XXXII.>

<1.> **Sciendum est eciam, quod cum in omnibus aliis vir[1] ...**

Ista[2] *distinccio 32ª*, tractans de bono fidei in matrimonio, et sic de solucione debiti, primo continet, quod licet in omnibus vir presit uxori, ut caput corpori, in solvendo tamen carnis debitum pares sunt, nec viro, nec mulieri corpus suum licet alteri tradere, sed alter alterius corporis potestatem habet, nec poscenti[3] alteri licet negare debitum. — 2°, quod reddere debitum coniugale nullius est criminis; exigere autem ultra generandi necessitatem culpe est venialis, fornicari vel mechari puniendi[3] est criminis. — 3°, quod vir vel mulier continenciam Deo offerre non potest sine communi consensu, nec alter alteri negare debitum potest. — 4°, quod quibusdam videtur, quod mulier non discedens a domo viri, que viro permittente continenciam promisit, eo prohibente solvere non potest, et hoc propter dignitatem viri, qui est caput uxoris; sed melius hoc intelligitur, quando vir concedit uxori[4] vovere continenciam, vel ante votum inplere. Si vero habitum mutaverit, non potest revocari secundum illud: »Qui uxorem suam »velare permisit, aliam non accipiat, sed similiter convertatur[5].« — 5°, quod licet debitum poscenti || sit semper solvendum, non tamen quolibet die poscere debet, sicud in diebus processionum, ieiuniorum, festivitatum. — 6°, quod non solum in opere carnali, sed eciam in celebrandis nupciis tempora sunt servanda; non enim debet a septuagesima usque in octavam Pasce, et tribus ebdomadis ante festum S. Johannis Baptiste, et ab Adventu Domini usque post Epyphaniam nupcias celebrare; quod si factum fuerit, separentur, intellige quoad tempus in[6] penam, quia preceptum ecclesie contempserunt; matrimonium tamen stat.

|| *I* 235 *C*

---

[29]) *Codd.*: eligat *CM.* — [30]) *Codd.*: *male* iugalem *D.* — [31]) *I*; *om. codd.* Amen *add. C.* — [1]) *Codd.*: *om. I* — [2]) *Codd.*: est *add. D.* — [3]) *Codd.*: *ex corr. I* — [4]) *Codd.*: *om. EKP.* — [5]) *Codd.*: convertitur *BEKP.* — [6]) *Codd.*: ad *E.*

Digitized by Google

<2.> Super hiis sunt hii *versus*:

in solvendo carnis[7]
debitum
Vir mulierque pares sunt iuris condicione.
Infringit votum retinendi vir mulieri,
Atque viro mulier[8], si contraxerit alter.
coire humiliter ex precepto
Poscere si non vis, tunc reddendo mereris.
sc.[7] solempnis[7] sc.[7] nupcie[7] et
ut ieiunii[9] exhibencia[7] debiti[7] ad tempus differenda[7]
Sed festi causa sunt talia dissimulanda.

<3.> *Utrum alter coniugum teneatur coniugi petenti semper reddere debitum?* Dicendum, quod sic, salva tamen incolumitate persone proprie, quia ille, qui infirmatur, si timet periculum ex debiti reddicione, non tenetur reddere debitum. Petere autem debitum dupliciter contingit, sc. directe et interpretative. Directe, sc. verbo, actu vel amplexu. Interpretative vero per signa[3] aliqua, que fiunt in coniuge[10] verecunda, vel simulata, que fingit se esse meliorem, quam est. Et utroque modo petenti debitum est solvendum.

<4.> *Utrum alter coniugum sine consensu communi[11] possit vovere continenciam?* Dicendum[12]: posset in casu, quo Deus ab eo hoc explicite postularet, nam apostoli ad manifestam vocacionem | *I*
Domini | relictis uxoribus Dominum sunt secuti. *235 D*

<5.> *Utrum autem Petrus, vel alius discipulus[13] Domini post ultimam vocacionem uxori debitum reddidit vel reddere debuit?* Christus[14] novit. Sine autem manifesta Dei[15] innuicione[16] vel postulacione dicitur, quod non potest vovere, quia vovere debet esse de propriis et de illis, in quibus homo habet potestatem; continencia autem coniugis iam non est in potestate[17] unius tantum, quia vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier, nec e contra, ut dicit Apostolus. Ideo non potest unus sine consensu alterius se ad continenciam obligare.

<6.> *Utrum[18] petens debitum tempore sacro peccet mortaliter?* Distingwendum est, quia vel petit urgente stimulo ad evitandam fornicacionem illicitam, et sic non peccat mortaliter, plus tamen peccat, quam si in simili casu in feria postularet[19]; vel 2° petit ad explendam libidinem, et tunc iterum distingwunt quidam, quia vel facit effrenate nimis, et sic peccat mortaliter, vel quia passus fuit inpulsum ad delectacionem, sed non effrenate, et sic non peccat mortaliter, sed venialiter. Reddens autem debitum non

---

[7]) *Codd.*: *om. BD; glossas prorsus om. EKL.* — [8]) *Codd.*: quod *add. E.* — [9]) *Codd.*: vel ieiuniorum *B.* — [10]) *Codd.*: coniugio *BEKP.* — [11]) *Codd.*: *om. M* — [12]) *Codd.*: quod *add. BEKP.* — [13]) *Codd.*: apostolus *E.* — [14]) *Codd.*: deus *BEKP.* — [15]) *Codd.*: *in marg. ab* i^2. — [16]) *Codd.*: *pessime* in nucione *I.* — [17]) *Codd.*: continencia *M.* — [18]) *Incipit MS. N fol. 44v.* — [19]) *Codd.*: peteret *E.*

Digitized by Google

peccat, si facit ex obediencia legis, cum tedio, timens, ne delinquat[20] contra Deum.

<7.> *Utrum menstruate licet petere debitum?* Dicendum, quod non, propter periculum prolis, quia tunc concipiuntur strabones, gibbosi, claudi, monoculi, epileutici et demoniosi[21], sicud legitur dixisse S. Thomam Apostolum in sua legenda de coniugio, et sicud dicit Augustinus in quodam sermone De abstinencia coniugali, similiter et Jeronimus; et hoc est verum, cum sit conmixtio in fluxu naturali et eciam propter peccatum, quo homines peccant, sese mutuo abutentes.

<8.> *Utrum menstruate* [1] *licet reddere debitum?* Dicendum secundum quosdam, quod non, primo propter mandatum Dei, de quo Ezechiel 18°, ubi dicitur »mulierem menstruatam non ac»cesserit«, 2° propter periculum prolis. Quidam autem dicunt, quod debet reddere, sed primo debet monere et precibus resistere, non tamen ita fortiter, ut sit occasio fornicandi. Unde, quia reddere debitum est preceptum affirmativum, ad iusticiam commutativam pertinens, ideo obligat semper, sed non ad[15] semper[15] nec pro semper, sed quando potest actus esse debite circumstancionatus. Unde, si constat coniugi manifeste de adulterio sui coniugis, ipsa manente casta, ipsa non tenetur reddere debitum; 2°, quando obligatur maiori vinculo ad non reddendum, ut si vergat in vite proprie corrupcionem, tenetur enim plus se diligere; 3° si timet extinccionem fetus, et 4° tempore menstrui, quia Levitici 18° non sine causa accedens ad mulierem menstruatam debuit mori; et mors non infligebatur secundum legem, nisi pro peccato mortali.

236 A

Ecce, quante sunt brige in matrimonio; ergo virginitas sit benedicta.

<Distinccio XXXIII.>

<1.> **Queritur hic de antiquis patribus, qui plures simul leguntur habuisse uxores vel concubinas . . .**

Ista est[1] *distinccio 33ª*, que secundum aliquos incipit ibi superius: Nec solum in opere carnali observanda sunt tempora. Et sic incipiebat distinccionem ille, qui fecit metra, ut patebit infra in versibus.

Continet autem ista distinccio iuxta presentem incepcionem primo, quod a principio generis humani tantum una mulier

---

[20]) *I*: delinqueret *codd.*; *ex corr. CF*; derelinqueret *BK.* — [21]) *Explicit MS. N fol. 44ᵛ.* — [1]) *Codd.*: *post* distinccio *M*; *om. IB.*

Digitized by Google

uni viro tantum[2] in matrimonio iungebatur, et tunc fratres soro- | I
ribus iungebantur, quia non erant alie mulieres | vel viri, quibus 236 B
A d e filii vel filie iungerentur.

2° quod primus omnium L a m e c h legitur habuisse simul duas uxores, et hoc in eo arguitur, quia pro explecione carnalis voluptatis illud fecisse perhibetur.

3°, quod sicud cibus est ad salutem hominis, sic est concubitus ad salutem generis humani, et uterque non est sine delectacione carnali, que tamen modificata per temperanciam, in usum naturalem redacta libido esse non potest. Quod autem in sustentando vitam est cibus illicitus, hoc est in querenda prole fornicarius vel illicitus concubitus, et quod est in cibo licito inmoderatus appetitus, hoc est in coniugibus venialis ille concubitus[3].

4°, quod sicud non est inpar meritum paciencie in P e t r o, qui passus est, et in J o h a n n e, qui passus non est, sic non est inpar meritum continencie in J o h a n n e, qui nullas expertus est nupcias, et in A b r a h a m, qui filios genuit. Nam illius celibatus[i.4 e.4 castitas4] et istius connubium[i.4 e.4 matrimonium4] pro temporum distribucione Christo militaverunt. Sed continencia Johannis in opere, A b r a h a m in solo habebat habitu.[i.5 e.5 potencia5] Melior autem est castitas celibum[i.5 e.5 castorum5], quam nupciarum, quarum unam Abraham habebat in usu et ambas in habitu.[i.5 e.5 potencia5]

5°, quod tempore legis Moysi interdixit copulam carnalem cum matre, cum noverca, cum sorore, cum nepte, cum amita[6], || I
cum matertera, cum nuru etc., permisit | autem divorcium fieri 236 C
dato libello repudii, in quo vir scribebat causas, pro quibus uxorem repudiabat[7]. Permisit[8] eciam aliam ducere dato libello priori[uxori10][9], quod propter duriciam cordis eorum Christus permissum dicit.

6°, quod in lege multiplicacio uxorum generaliter prohibita est, permissum est autem regi plures habere, sed non multiplicare.

7°, quod veniente tempore plenitudinis, quo Christi gracia ubique est dilatata, reducta est lex nupciarum ad priorem et [in11]honestiorem institucionem, ut una uni in figura Christi et

---

[2]) *Codd.*: *om. BE*; *in marg.* x².

[3])

Propere	laute	nimis	ardenter	studiose
1 Regum 14°	Num. 11°	Ezechiel 16°	Gen. 27°	1 Regum 2°
Mel Jonatas	Carnes heremus	panes Sodomite	Leus Ezau	Finees arguit olla cibum

Codd. in marg.: *in textu I, in L post versus memoriales.* — [4]) *Codd.*: *in textu BCEFKP*; *om. D.* — [5]) *I*; *in textu CM*; *om. codd.* — [6]) *Codd.*: amica *BEIKP.* — [7]) *Codd.*: repudiaret *M.* — [8]) *Codd.*: *ex corr I.* — [9]) *Codd.*: priore *EKP.* — [10]) *AIL*; *om. DF*; *in textu C*; sc. *add. BEKP.* — [11]) *Codd.*: *om. E.*

Digitized by Google

ecclesie iungatur, et virginitas fecunditati preferatur et sacerdotibus continencia indicitur.

8°, quod melior est virginitas mentis quam carnis[12].

9°, quod »sicud sanccius est mori fame, quam vesci ydo-
5 »latria, ita sanccius est mori sine liberis, quam ex illicito coitu »stirpem querere«, dicit Augustinus.

10°, quod undecunque nascuntur homines, si parentum vicia non[13] secuntur[14] et Deum recte colunt, honesti sunt et salvi erunt.

<2.> Et pro aliquibus horum sunt hii *versus*[15]:

10 Seiungi[16] debent, quos quadragesima iungit.[16]
Abraham, Booz[17]
Plures uxores habuere patres sine culpa
multiplicande
pro[18] divino[18] servicio[18]
Utentes ipsis causa tantum modo prolis;
sc[18] quoad[18] premium[18]
essenciale[18] maritus[18]
Sunt idcirco pares Abraham vir, virgo Johannes.
vetus
et nova habendi uxores
Sed lex quando datur, conswetudo variatur.
Virginitas[8] dignitate
15 Integritas mentis carnis preit integritatem[19]

Nota[20], quod[21] primus versus deservit alteri divisioni, et iuxta divisionem hic positam ille versus pertinet ad finem precedentis distinccionis[20]. |
1 236 D

<3.> Dubitatur, *an fuit antiquis licitum habere*[22] *plures*
20 *uxores*. Dicendum, quod sic, non secundum se, sed ex divina dispensacione, sc. propter multiplicandum genus[17] humanum ad divinum cultum, quando sc. pauci erant fideles, et secundum suc-
i.[23] e.[23] divini[23] cultus[23]
cessionem sangwinis erat successio religionis.

<4.> *Utrum habere plures uxores sit contra ius naturale?*
25 Dicendum[24], quod si ius naturale[24] dicatur, quod continetur in lege et in ewangelio, vel ius naturale, quod dictat racio naturalis, tunc dicendum est, quod sic, quia et lex et racio[24] naturalis dictat quod non facias alii, quod tibi non vis fieri; vir autem nollet, quod uxor haberet plures viros, et ideo nec ipse secundum illud
30 ius debet habere plures uxores. Sed si ius naturale dicatur illud, quod natura concedit brutis animalibus, sic non est contra illud ius naturale. Unde et natura indidit avibus, quod unus mas un:

---

[12]) *Codd.*: corporis *CM.* — [13]) *Codd.*: *om. CM.* — [14]) *Codd.*: sectantur *E.* — [15]) *Codd.*: unde versus *add. K.* — [16]) *Codd.*: Seiungi ∾ iungit *in marg. a p.* — [17]) *Codd.*: *om. I.* — [18]) *Codd.*: *om. B; omnes glossas om. EKL.* — [19]) *Vide annot. 3am.* — [20]) Nota ∾ distinccionis *in marg. E.* — [21]) *Codd.*: iste *add. E.* — [22]) *Codd.*: simul *add. E.* — [23]) *AFIL*; *in textu C*; *in marg. M*; *om. codd.* — [24]) *Codd.*: Dicendum ∾ naturale *in marg. ab t*[2]; *om. M.*

Digitized by Google

femelle societur, dans exemplum hominibus, ut si volunt evolare alcius, societatem in matrimonio teneant unitatis.

Hinc est eciam, quod contra ius naturale est habere concubinam, cum ius naturale dictet, quod nullus debet accedere, nisi ad suam. Racio est[25], quia accedere ad concubinam repugnat bono prolis, cum bonum prolis non solum est eius procreacio[26], sed eciam educacio et instruccio. Concubine autem frequenter bonum prolis, ut procreacionem inpediunt, vel procreatam prolem interimunt, vel a se proiciunt et omnino ad legem Dei non instruunt, cum concubinis magis est intendere[27] de actu libidinis et questu, quam de honore Dei et prolis sanctificacione. — Exinde ulterius conicitur, quod numquam fuit licitum habere concubinas, nec umquam fuit dispensatum. Unde ille, que dicuntur fuisse concubine sanctorum | patrum, fuerunt uxores eorum, sed dicebantur concubine, quia non recipiebantur ut socie quantum ad dispensacionem et regimen familie, et quia nascebantur eis filii non nomine suo, sed nomine dominarum. | I 237 A

<5.> *Utrum tempore legis licebat repudiare uxorem?* Dicendum, quod non, ut quidam dicunt. Unde peccabat, qui uxorem non adulteram repudiabat, sed tamen lex permittebat hoc, quia non puniebat repudiantem. Hoc autem erat propter maius malum vitandum[28], sc. uxoricidium. Et ista opinio est communior Aliqui tamen dicunt, quod cum lex ostenderet peccatum, si peccatum esset tunc repudiare uxorem, quod ostensum esset Judeis, vel per legem, vel per prophetas, et ideo[29] dicunt isti, quod tunc non fuit peccatum repudiare uxorem, et hoc propter divinam dispensacionem.

<6.> *Utrum uxori repudiate licebat ducere alium virum?* Dicendum, quod non, secundum illos, qui dicunt, quod peccatum esset repudiare uxorem, quia vinculum matrimoniale adhuc stabat inter repudiatam et repudiantem et non licebat uxori habere viros plures; vir tamen poterat aliam ducere, quia[8] licebat ei habere plures uxores ex divina dispensacione. Secundum eos autem, qui dicunt, quod tunc sine peccato licebat repudiare uxorem, uxor poterat alium ducere, quia solutum erat matrimonium ex divina dispensacione inter ipsam et virum

<7.> *Utrum virginitas sit melior matrimonio*, loquendo de virginitate, que est incorrupcionis carnalis perpetua meditacio[8] Et non est dubium, quin | sit, cum illam Mater Christi et ipse Christus elegerint et concorditer sancti doctores virginitatem matrimonio preferunt. Dicit tamen Petrus 4° principali questione 2ª, quod »virginitatem coniugio comparare contingit aut secundum »idem[30] tempus, aut secundum diversa tempora. Si secundum | I 237 B

---

[25]) *Codd.*: *om. BEKMP.* — [26]) *Codd.*: procuracio *male I, sed ab* i^2 *inscrip.* cre-. — [27]) *Codd.*: attendere *E.* — [28]) *Codd.*: evitandum *M.* — [29]) *Codd.*: *inscrip. ab* i^2. — [30]) *Codd.*: id *B;* illud *EKP.*

Digitized by Google

»tempus antiquum, sic coniugium melius erat, aut secundum »tempus novum, sic virginitas est melior. Si secundum diversa, »sic equantur, quia utrumque fuit optimum in tempore suo. Unde »celibatus Johannis non prefertur coniugio Abrahe.« — Hec Petrus.

Sed Bonaventura 2° principali questione 2ª dicit: »In virginitate est considerare habitum, statum et decorem inte»gritatis. Quantum ad habitum, habent se ut excedencia et ex»cessa, quia ex maiori virtute potest continere eciam coniugata »quam virgo et e contra. Sed quantum ad decorem, sic semper »virginitas prefertur continencie coniugali, quia in illa est corrupcio »feda, in virginitate incorrupcio sancta.«

Sed quantum ad statum, utitur distinccione Petri etc.[31]

<Distinccio XXXIV.>

<1.> **NUnc superest attendere, que persone sunt legitime ad contrahendum matrimonium . . .**

In precedenti distinccione determinatum est de bonis matrimonialibus, que sunt matrimonii causa finalis. In ista incipit tractacio de personis contrahentibus, que sunt matrimonii causa materialis.

Continet autem ista distinccio primo, quod persone ad contrahendum matrimonium quedam sunt plene legitime, quedam[1] omnino[1] illegitime[1], quedam medie. Legitime sunt, quibus non obviat votum continencie, vel ordo sacer, vel cognacio, vel disparitas cultus, vel condicio, vel nature frigiditas. Penitus vero illegi-
‖ I 237 C time sunt per votum, per ordinacionem, per cognacionem, per[2] disparem[2] cultum[2]. Medie vero sunt nec plene legitime, nec omnino
ut[3] servus[3] et[3] libera[3]
illegitime per frigiditatem, vel condicionem.

2°, quod si vir est[4] frigide nature, in tantum, quod uxorem non posset cognoscere, maneant ut frater et soror; quod si ipsa vult filios habere, uterque eorum[5] dextra manu iurent, se numquam fuisse vel potuisse effici una caro per conmixtionem carnis. Et ex[1] tunc mulier potest contrahere cum alio, ipse vero nullo modo, quod si contraxerit, secundum coniugium est separandum et priora coguntur recipere connubia.

---

[31]) *Codd.*: *om. Cl*, sequitur de legittimis personis *add CM.* — [1]) *Codd. om. E* — [2]) *Codd.*: *om BEKP.* — [3]) *IM*; *in textu codd.*: *in marg. a* δ^1, ζ^2, $\varkappa^2$ *om. BL.* — [4]) *Codd.*: esset *BEKP* — [5]) *Codd.*: ipsorum *BEKP.*

Digitized by Google

3°, quod si vir uxorem acceperit et habuerit[6] aliquo tempore, et ipsa dicit, quod nunquam cognovit eam, et vir dicit se coisse cum ea, viri est standum dicto, quod intellige, supple, nisi mulier per aspectum corporis sui probet virum esse mentitum.

4°, quod si coniuncti per matrimonium aliquo maleficio carnaliter[7] conmisceri nequeunt, possunt separari et aliis coniungi, quibus viventibus non valent ad invicem copulari. Nota, quod hoc non tenetur, sicud eciam dicit Magister. Unde si possent conmisceri, primum matrimonium staret, non secundum.

5°, quod furiosi, dum sunt in amencia, contrahere non possunt

6°, quod copulati legitime per matrimonium, ex quo carnaliter fuerint conmixti, quidquid eveniat[8] alteri eorum, vel ambobus, sive lepra, sive furor, sive seccio, separari non possunt.

7°, quod si quis cum duabus sororibus dormierit, neutram potest habere in uxorem; quod si una ducta eciam aliam cognoverit. proprie uxori non licet debitum reddere, si vir incestum commisit[9] de consensu uxoris, alias non; et ea mortua aliam non potest ducere in uxorem, sc. adulteram.

<2.> Unde[10] *versus*:

Rupit[11] coniugium de frigiditate maritum
Convincens mulier, et ei conceditur alter.
sc.[12] ante[12] contractum[12]
Ac incantati poterunt[13] aliis sociari.
Amens contrahere non[14] quit[14], si vero facit, stat.
Uxoris proprie videtur si soror a te,
Tu nunquam nubes, nec nupte debita reddes.
Ipsa potest alii te defuncto sociari.
Membrorum macula connubia solvere[15] non quit.

<3.> *Utrum frigiditas inpedit matrimonium?* Dicendum, quod sic, si sit perpetua. Cum autem debet videri, an sit perpetua. statuit ecclesia[13] ad cognoscendum tempus triennii. infra quod debent operam bona fide dare operi carnali, et si infra illud tempus convenire non potuerint carnaliter, poterunt separari. Ille autem, ex cuius parte assignatur inpedimentum, erit absque spe coniugii. Si autem contrahat cum aliqua et illam cognoscat, cogetur redire ad primam, quia ecclesia[17] fuit decepta. nec fuit inpedimentum perpetuum. Excusatur autem ibi ecclesia ignorancia facti, sed non iuris. Unde ecclesia, i. e. minister[18] ecclesie in hoc noc peccat. nec in hoc committit se discrimini, quia probabiliter credebat ita esse ex deposicione testium et coniugum iuramento.

---

[6]) *Codd.*: habuit *CEKP.* — [7]) *Codd.*: corporaliter *BEKP.* — [8]) *Codd.*: conveniat *M.* — [9]) *Codd.*: comiserit *E.* — [10]) *Codd.*: *om. MC.* — [11]) *Codd.*: *ex* rapuit *corr.* rupit *B*, rapit *male EKP. a rubr.* rumpit *I.* — [12]) *Codd.*: *om. BDEK.* — [13]) *Codd.*: *ex corr. I.* — [14]) *Codd.*: nequit *BEKP.* — [15]) *Codd*: *inscrip. ab* δ^2. — [16]) *Codd.*: *ex corr. I*; *in marg. a* δ^2; poterunt *C*; potuerunt *F.* — [17]) *Codd.*: *male* eciam *CI.* — [18]) *Codd.*: ministri *EK.*

Digitized by Google

Et sciendum est hic secundum Altisidorensem, quod duplex est inpotencia coeundi, sc. naturalis et accidentalis[19].

Naturalis est triplex, vel racione frigiditatis, vel defectu etatis, vel artacione mulieris vasis, que si scitur ante contraccionem matrimonii, eciam si post ei non possit subveniri, inpedit matrimonium contractum. Si vero post contraccionem scitur, tunc, si successione temporis potest alicui eorum subveniri, stat matrimonium. Si non, tunc taliter inpedimentum habens maneat in perpetuum[20] sine spe coniugii, alter vero nubat, cui vult, tantum in Domino.

Accidentalis[21] autem inpotencia fit dupliciter, vel per castra-
I cionem, et sic dirimit, si precedit | matrimonium; si post matri-
238 A monium sequitur, tunc manet; 2° per maleficium, quod si est perpetuum respectu omnium mulierum, tunc inpedit contrahendum et dirimit contractum. Sed[22] quia hoc raro accidit, eo quod inpressio demonis in ymaginacionem viri vix potest esse respectu omnium mulierum, ut omnino detestetur quis omnes, ideo, quia fit respectu alicuius et non respectu omnium, tunc, si potest subveniri maleficiato per oracionem, debet conmanere[23] illi, respectu cuius est maleficiatus. Si autem oracionibus et devocionibus et medicinis non potest subveniri ei, posset[13] autem per[24] invocacionem demonis infestantis, tunc, quia invocacio demonum est simpliciter prohibita, a tali subvencione[25] est cessandum, et taliter maleficiato[13] datur licencia contrahendi cum alia, non autem frigido, qui est simpliciter inpotens ad omnes. Illa vero mulier, respectu cuius est maleficiatus[13], habebit simpliciter licenciam[24] contrahendi cum alio, si ipsa non fuerit scienter in culpa maleficii. Si vero placuerit ei[15], maneat cum maleficiato[13], serviens[27] in continencia[28] Deo suo[27].

sc. ordinando[26]

<4.> *Utrum incestus, quo quis cognoscit consanguineam uxoris, inpedit matrimonium?* Dicendum, quod sic, si precedat contractum matrimonii, eciam post sponsalia, quia[13] contrahitur per incestum affinitas ad illam, que debebat esse uxor. Si autem consequitur matrimonium contractum, ille, qui commisit incestum, non debet debitum petere[29], sed reddere tenetur petenti.

Pro quo sciendum, quod sicud[24] in aliis sacramentis, sic in matrimonio sunt duo, sc. quedam de solempnitate, sc. que inpediunt matrimonium contrahendum, sed non dirimunt contractum,
I sicud incestus, uxoricidium sine machinacione | in alteram, rapina
238 B aliene sponse, suscepcio proprie prolis de sacro fonte ad insidiandum matrimonio, interfeccio presbiteri, solempnis penitencia de quocunque crimine, quamdiu durat. Sed hec dirimunt iam contractum, cum adulter, vel adultera in mortem legitimi machinata est, ut post

[19]) *Codd.*: actualis *BEKP.* — [20]) *Codd.*: eternum *E.* — [21]) *Codd.*: *male* actualis *BEKP.* — [22]) *In marg.* nota o ostuzení *ab* [1]. — [23]) *Codd.*: *male* comare *B.* *locus omissus E.* — [24]) *Codd.*: *in marg. ab* [1] — [25]) *Codd.*: invocacione *E.* — [26]) *FI*: *in textu CLM*; *om. codd.* — [27]) *Codd.*: serviens ∾ suo *om. M.* — [28]) *Codd.*: con- *om. I.* — [29]) *Codd.*: reddere *M.*

Digitized by Google

invicem contraherent; 2° cum adulter et adultera prestant sibi fidem vivente legitimo coniuge, quod post mortem contrahent invicem; 3° cum de facto contrahunt vivente marito; hoc tamen tenet utroque sciente inpedimentum et in[30] hiis solus papa potest dispensare.

Unde sufficiencia inpedimentorum matrimonii posset sic capi[31], nam dirimens matrimonium repugnat consensui aut personarum legitimacioni.

Si primum, hoc est dupliciter, secundum quod duo sunt de esse consensus, sc. scire in quid consentire et velle consentire; et hec tolluntur per errorem, i. e.[32] ignoranciam persone, cum Petro subponitur Margaretha pro Katherina, vel Katherine apponitur[33] Petrus pro Johanne; 2° per coaccionem violentam

Si vero repugnat personarum legitimacioni, hoc est dupliciter, quia vel tales simpliciter inpediuntur ab actu contrahendi propter simpliciter inpotenciam reddendi debitum et solvendi id[34], propter quod fit contractus, et sic est inpotencia coeundi; vel respective, et hoc dupliciter, quia vel ad se, vel ad alios.

Si ad se, hoc dupliciter, vel propter se et sic propter obligacionem matrimonialem, quia unus iunctus est uni, non valens contrahere pro tunc cum altera propter ligacionem matrimonii, vel propter indebitam coniunccionem ad ipsam prius facta[35], et sic inpedit crimen adulterii prius facti, sc. ex condicione post contrahendi; vel propter alios, et hoc quadrupliciter, vel propter Deum, et sic est dispar cultus, vel ex propinquitate duarum personarum secundum se, et sic est cognacio, vel racione tercie, et hoc dupliciter, quia vel illa est in matrimonio iuncta, et sic est affinitas, vel per sponsalia tantum, et sic est[35] iusticia publice honestatis. ‖ I 238 C

Si ad alios, hoc dupliciter, vel quia libere non potest reddere debitum, quod tamen oporteret, si contraheretur sub estimacione libertatis, et sic est condicio servitutis; vel quia propter obligacionem alteri non potest licite reddere, et sic sunt ordo, obligans ad perpetuam continenciam ex suscepto officio, et votum solempniter emissum, obligans ex[36] fide[36] facta Deo

<5.> Pro hiis iam[37] dictis sunt hii *versus*:

Error, condicio, votum, cognacio, crimen,
Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas,
Si sis affinis, si forte coire nequibis,
Hec socianda vetant, connubia facta retractant

Et isti versus sunt superius declarati plenius[37] circa distinccionem tricesimam etc.[38]

---

[30]) *Codd. om. BEKP.* — [31]) *Codd*: accipi *BEKP.* — [32]) *Codd*: per *add. D.* — [33]) *Codd.*: supponitur *EKP.* — [34]) *Codd.*: illud *BCEKP.* — [35]) *Codd.*: *om. D.* — [36]) *Codd.*: *om. BEP; ex corr. a* x[1]. — [37]) *Codd*: iam ∾ plenius *om., sed* patent circa distinc. tricesimam *add. BEKP.* — [38]) *Codd.*: *ab* c[1] *add.*

Digitized by Google

<Distinccio XXXV.>

<1.> **Hoc[1] eciam notandum est, quod cum Dominus concedit dimittere[2] uxorem causa fornicacionis viro, eadem licencia non tollitur[3] feminis . . .**

Ista est *distinccio 35ª*, tractans de inpedimentis contractum matrimonii sequentibus et incidentaliter concurrentibus. Et primo continet, quod Dominus concessit viro uxorem dimittere, cum fornicata fuerit, et hoc si ipse non fuerit fornicatus, et sic separatus ipsa vivente non poterit alteram[4] ducere, et quod potest eam sibi reconciliare et cum ea iterum manere; et eadem regula conceditur mulieri. — 2°, quod vir non potest ducere in uxorem, quam prius polluit per adulterium, si in mortem viri fuerint machinati, vel si
I ipse viro vivente fidem dedit adultere, quod eam duceret, | si super-
238 D viveret.

<2.> Unde[5] *versus*:

Ire potest[6] coniunx[6] a[6] coniuge, vir muliere,
Atque viro mulier, quando mechabitur alter.
Ambo si peccent. neuter discedere debet.
Discedens rite redeat vel contineat se
Dimissam recipere[7], si peniteat caveatque.
Peccat, qui retinet et recipit, nisi cesset.
Nubere mecha nequit mecho, si coniuge vivo
Voverit aut mortem promoverit ipsa mariti[8],
Si neutrum fecit, sed penituit, bene nubit.

<3.> *Utrum liceat viro uxorem dimittere causa fornicacionis?* Dicendum, quod sic, sc. quoad thorum per se et quoad habitacionem, et hoc cum iudicio ecclesie Fit autem dimissio huiusmodi in penam fornicarie et in favorem illius, qui fidem servat: et in signum, quod anima peccans a sponso legitimo, Christo, per crimen quoad cohabitacionem gracie separatur et quod non est digna, reaccipi, nisi per penitenciam humilietur et satisfaciat sponso suo.

Sunt autem plures casus, in quibus non licet uxorem adulteram viro dimittere vel accusare, qui per ordinem tanguntur in Summa de casibus libro 4° ca° 'De divorciis propter fornicacionem' et ponit S. Thomas questione prima articulo primo:

Primus, si uterque fuerit fornicatus et convinctus; illum tangit Magister[9] in litera per Augustinum;

---

[1]) *Codd., Lomb.*: hic *M* — [2]) *E. Lomb.*: *om. codd.* — [3]) *Codd.*: a *add. E.* — [4]) *Codd*: aliam *E.* — [5]) *Codd.*: *om. BCFLM.* — [6]) *Codd.*: *ex corr. I.* — [7]) *Codd.*: *male* recipe *E.* — [8]) *Codd.*: *ex corr. B*; marito *CDEKP.* — [9]) *Codd.* recipi et *add. BEKP.*

Digitized by Google

i.$_{10}$e exponit$_{11}$ voluntarie
ad fornicandum$_{10}$

2us, si vir uxorem prostituit;

3us, si ipsa credidit probabiliter virum mortuum et nupsit alii, quia maritus rediens tenetur eam recipere non obstante tali adulterio, nisi fuerit cum secundo marito scienter, postquam venit primus;

4us, si cognita fuit$_{12}$ latenter ||| ab alio, quem credebat esse suum; *239 A*

5us, si fuerit vi oppressa; hoc tamen intelligendum est de vi absoluta, nam si metu, vel precepto parentum, instancia consangwineorum, vel alia consimili causa fornicaretur cum aliquo, contrahendo cum illo, de facto non excusaretur;

6us, quando reconciliavit sibi eam post commissum adulterium, vel publice adulterantem retinet in consorcio maritali.

7us est, si in infidelitate matrimonio contracto vir repudiaverit uxorem et uxor alteri nupserit, tunc enim, si uterque convertatur, tenetur eam vir recipere non obstante, quod sit ab alio cognita, cui se coniunxit, nisi aliter$_{6}$ fuerit fornicata.

<2.> *Versus*$_{13}$:

i.$_{14}$ e. violencia$_{14}$ supple$_{15}$ pro$_{15}$ fornicacio
simpliciter$_{14}$ dicta$_{14}$ adulterio$_{15}$ utriusque si credidit eum mortuum

Fraus, vis, consensus, par crimen, mors opinata,

i. e.$_{14}$ reconciliacio$_{14\ 16}$

Pax et baptisma cogunt mecham retineri$_{17}$.

<3.> Et sciendum secundum Thomam quest. prima articulo primo, quod si vir dimittit uxorem propter vindictam, peccat; si autem ad infamiam cavendam, ne particeps criminis videatur, vel ad corrigendum vicium uxoris, vel evitandum incertitudinem prolis, non peccat. Item propter vicium contra naturam potest procedi ad divorcium, quamvis non sit mencio de ipso. Sepe enim viri, et presertim inpotentes, turpiter abutuntur mulieribus, quorum turpitudo est multo gravior, quam foret adulterum vel adulteram tolerare.

<4.> *Utrum vir iudicio proprio possit dimittere uxorem fornicariam*? Dicendum$_{18}$, secundum Parisiensem quest. 2^{a} quod in matrimonio sunt tria: sc. obligacio ad vinculum, ad thorum et ad cohabi|tacionem. Quantum ad vinculum non potest | *I* dimittere uxorem, nec per se, nec per ecclesiam. Quoad thorum, *239 B* bene potest sine preiudicio ecclesie negare debitum. Et hinc quoad primum dicit S. Thomas quest. 3^{a}, quod post divorcium manet inter viventes coniugale vinculum, quod nec separacio,

---

[10]) *DFIM*; id ∾ fornicandum *in textu BCEKLP.* — [11]) *Codd.*: exposuit *BCEK.* — [12]) *Codd.*: fuerit *BEKMP.* — [13]) *Codd.*: *ante* Unde *add. DK.* — [14]) *Codd.*: *in marg. a* γ^1. — [15]) *Codd.*: *pessime in textu.* — [16]) *Codd.*: reconciliantem *I.* — [17]) *Codd.*: retinere *BDEKLP.* — [18]) *I;* quod *add. codd.*

Digitized by Google

nec cum alio coniunccio potest aufferre; ideo uxor post divorcium non potest ad aliam copulam transire viro vivente; potest tamen continenciam vovere viro invito. Unde 1ª Corinth. 7°: »Precipio[19], »non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere; quods »discesserit, manere innuptam.« Racio vero huius est, quia alias divorcium esset causa adulterandi, si posset ad aliam transire copulam, et sic divorcium, quod factum est ad conpescendum adulteria, multiplicaret ea. Patet eciam ex eo, quod matrimonium est indissolubile vinculum, quod homo non potest solvere.

Patet ergo, quod vir proprio iudicio potest dimittere uxorem fornicariam, quantum ad conmixtionem carnalem, ut dicit Bonaventura, Thomas et Parisiensis, sed non quoad habitacionem, et quoad hoc dicit Nicolaus papa 33 quest. prima: »Non liceat[20] alicui sua auctoritate uxorem suam dimit»tere , sc. quantum ad cohabitacionem.

<Distinccio XXXVI.>

<1.> **Nunc de condicione videamus, an valeat[1] coniugium dividere[2] . . .**

Ista[3] *distinccio 36ª*, tractans de inpedimento matrimonii intercidente propter ignoranciam servilis condicionis, primo continet quod si quis ingenuus contraxerit cum ancilla, quam nesciebat esse ancillam, vel ingenua cum servo, quem nesciebat[4] servum. || 1 libere potest dimittere et cum alia vel alio || contrahere. Si vero
239 C servitus sciebatur, matrimonium indissolubile permanebit. — 2° continet, quod si servus contrahat cum ancilla et e converso, eciam si sint diversorum dominorum, legitimum est matrimonium, si fiat de consensu dominorum. Eciam quodam modo videtur inter eos posse fieri coniugium dominis ignorantibus. — 3°, quod si liber duxit liberam et ipse efficitur servus, non propter hoc dirumpitur[5] matrimonium, nec ipsa est in servitutem redigenda. — 4°, quod pueri ante 14 annos et puelle ante 12 annos secundum leges matrimonium[6] inire nequeunt; quod si inierint, separari possunt quamvis voluntate et assensu[7] parentum fuerint coniuncti; supplet nisi ante se carnaliter cognoscant, quia tunc malicia supplet etatem: quod si in coniunccione, quam ante annos pubertatis fecerunt post[8] dictos annos volunt[8] permanere, iam ex hoc efficiuntur con-

---

[19]) *Codd.*: inquit Paulus *add. E.* — [20]) *DFIL*: licet *codd.* — [1]) *Codd. om. EKP.* — [2]) *Codd.*: possit *add. E.* — [3]) *Codd.*: est *add. D.* — [4]) *Codd.*: esse *add. BCEKP.* — [5]) *Codd.*: dirimitur *E.* — [6]) *Codd.*: intrare et *add. BEKP.* — [7]) *Codd.*: consensu *BEKP.* — [8]) *Codd.*: *ex corr. I.*

Digitized by Google

iuges et deinceps nequeunt separari. — 5°, quod sponsalia ante septimum annum contrahi non possunt; solo enim consensu contrahuntur[9], qui intervenire non potest, nisi ab alterutra parte intelligatur, quid inter eos agitur.

<2.> Super hiis sunt hii[10] *versus*:

i. e. revoca[11]
Te si condicio fallit, si vis, revocato.
i. e. alterius[11] domini[11] servo[11]
Unius ancilla[12] si nubat[12] alius,
Stabit coniugium cum servicio[8] dominorum.
Si post contractum per te sis servus, ob hanc rem,
i. e. potes[14]
Nec servam facere, nec linquere[13] quis mulierem[15]
Certum tempus habent sponsalia coniugiumque,
Quod nisi servetur, revocari potest[16] utrumque.

<3.> *Utrum error condicionis inpedit matrimonium?* Et Magister ostendit, quod sic. Vocatur autem in proposito error condicio is ignorancia servitutis in libero vel libera de persona contrahente, quam credit liberam, ut si aliquis liber vel | libera | *I* credit se matrimonium contrahere cum libera vel libero et con- *239 D* trahit cum serva vel servo.

Pro quo sciendum, quod aliquis est servus perpetuus in vita presenti, ut empticius[8] vel per bellum acquisitus. Unde servus dicitur a servo, -as, -vi[17], quia olim in bello capti, cum iure possent occidi, servabantur et fiebant subditi servituti. Unde servus sic dicitur ex condicione servitutis. Alius autem est servus ex voluntate propria, pro dato tempore ad servicium obligatus. Et 3° dicitur eciam verus heres servus iuxta illud Ad Gal. 4°: »Quanto tem- »pore heres parvulus[18] est, nichil differt a servo.«

Error ergo condicionis maxime circa servum primo modo dictum inpedit matrimonium. Racio: quia alter contrahencium lederetur primo in bono prolis, quam non haberet in potestate, 2° in bono fidei, quia non posset reddere debitum libere[17], 3° in bono sacramenti, i. e. in cohabitacionis inseparabilitate; ideo ex naturali equitate provisum est, ut talis[17] error inpediat matrimonium contrahendum et dirimat contractum, nisi ratificetur per sequentem errantis consensum tacitum vel expressum. Hec Petrus questione 1ª.

<4.> *Utrum servus potest contrahere sine consensu domini sui?* Dicendum, quod sic. Racio: quia sicud appetitus nature est ad conservacionem individui per operacionem nutritive, ita ad con-

---

[9]) *Codd.*: contrahunt *BE.* — [10]) *Codd.*: unde *add. K.* — [11]) *Codd.*: *in textu C.* — [12]) *Codd.*: *ex corr. B*; nubit *K*; tibi si nubit *E.* — [13]) *Codd.*: relinquere *EK.* — [14]) *Glossas prorsus om. EK.* — [15]) *Codd*: *male* meliorem *L.* — [16]) *Codd.*: quit et *E.* — [17]) *Codd.*: *om. E.* — [18]) *Codd.*: factus *add. M.*

Digitized by Google

servacionem speciei per generacionem; et ideo, sicud servus non tenetur obedire domino, quod non comedat et dormiat et faciat alia, que pertinent ad necessitatem vite, ita non tenetur[19] ei obedire, quin contrahat, si vult, quod pertinet ad conservacionem speciei; et istud maxime verum est de servo dicto 2° modo, sc. qui ex
‖ *I* voluntate propria pro dato tempore est ad servicium ‖ obligatus.
240 A Ista[8] enim servitus non excludit hominem ab ecclesiastico sacramento, quia quantum ad sacramentorum percepcionem in Christo Jesu non est servus, neque liber, sc. differens, Ad Gal. 4°. Eciam remedium est ipsum matrimonium a Deo infirmis institutum, ergo non debet prohiberi infirmo servo, quod est sibi a summo[20] concessum Domino.

<5.> *Utrum vir possit*[21] *se in servum vendere vel dare invita uxore?* Dicendum, quod sic, quia vir non tenetur uxori, nisi in hiis, que pertinent ad actum coniugalem, et in hiis, que ordinantur ad conservacionem debitam matrimonii.

<6.> *Utrum partus sequitur ventrem in condicionem servitutis?* Dicendum, quod sic, secundum legem. Ita si mater est ingenua, et filii, si serva, et filii, et racionabiliter, quia servitus est condicio corporalis, mater autem substanciam ministrat in generacione, licet pater sit principium formale. In honoribus autem, in hereditate et in talibus partus sequitur patrem. In quibusdam tamen terris, que iure civili non reguntur, ut in Bohemia, partus in omnibus sequitur patrem.

<Distinccio XXXVII.>

<1.> **Sunt igitur quidam ordines, in quibus nullatenus potest contrahi matrimonium . . .**

Ista est[1] *distinccio 37ª*, tractans de personis omnino illegitimis ad matrimonium. Et primo continet, quod ordines, in quibus non potest contrahi matrimonium[2], et si intercesserit copula, fit divorcium[3], sunt: sacerdocium, dyaconatus et subdyaconatus. In aliis vero permittitur fieri coniugium, nisi votum religionis sumpserint vel votum continencie fecerint. — 2°, quod quicunque propriam uxorem sine lege et sine causa interfecerit, aliamque duxerit armis depositis, publicam agat penitenciam. — 3°, quod secundum leges humanas videtur permitti marito licere pro adulterio uxorem inter-

---

[19]) *Codd.*: *male* sequitur, *sed ab* [1] *inscrip.* tenetur. — [20]) *I*: supremo *codd.*: *ex corr. F.* — [21]) *Codd.*: posset *E.* — [1]) *Codd*: *om. M.* — [2]) *ABEIK*; coniugium *codd.*; *ex corr. L.* — [3]) *Codd.*: ut *add. BEKP; a rubr. del. I;* sicut *M*; ordines autem *add. L.*

Digitized by Google

sc. per[3] se[3] exercendo[3]
ficere. Sed ecclesia[4] mundanis legibus non astrin|gitur nec gladium | I
habet, nisi spiritualem. 240 B

<2.> Versus[6]:

sacerdotalis[5] coniugia[5] dirimit[5]
Inpedit ordo sacer connubia, factaque solvit.
aliam[5] interficit[5] propriam
Uxorem reliquam non ducet, qui necat unam.

<3.> *Utrum ordo inpediat[7] matrimonium*? Dicendum, quod sic, ut ponit Magister. Sed differenter est hoc dispositum in clero. Apud Grecos enim inpedit ex vi ordinis solum, quia decet ordinatos, qui tractant sacra, habere mundiciam per continenciam. Sed apud Latinos inpedit ex vi ordinis et racione voti continencie annexi ordini sacro. Et ideo apud Grecos inpedit ordo matrimonium, sed non tollit usum matrimonii prius contracti; sed apud Latinos utrumque inpedit[8].

<4.> *Utrum matrimonio vinctus possit ordinem accipere*[9]? Dicendum, quod sic. Et si invita uxore promoveatur, licet ordinem recipit, caret tamen ordinis execucione. Si autem promoveatur de consensu uxoris, non caret execucione, sed mulier apud Latinos tenetur ad perpetuam continenciam observandam[10].

<5.> *Utrum sacerdotes melius est esse sine matrimonio, quam in matrimonio*? Latini tenent, quod sic. Greci contrarium. Concordantur autem sic, quia Latini dicunt, quod simpliciter melius est sacerdotes esse virgines vel continentes, quam in matrimonio, sicud simpliciter melior est status virginitatis quam matrimonii, ut supra dictum est. Sed Greci hoc idem confitentes dicunt, quod secundum quid melius est sacerdotes esse in matrimonio, quia propter evitacionem luxurie, quam[11] incidunt non uxorati cicius[12] quam[12] uxorati[12]; unde Greci innituntur dicto Apostoli 1ª Corinth. 7°: »Unusquisque propriam uxorem habeat propter fornicacionem« subauditur »evitandam«. Latini vero innituntur dicto Christi Luce 12° dicenti: »Sint lumbi vestri precincti« et Matth. 19°: »Sunt eunuchi, »qui se castraverunt propter regnum Dei« et dicto Apostoli 1ª Corinth. 7° dicenti: »Qui sine uxore est, solli||citus est, que || I
»Domini sunt, cogitat, quomodo placeat Domino. Qui[13] autem cum 240 C
»uxore est[14], sollicitus est[14], que sunt mundi, quomodo placeat »uxori, et divisus est[13]«, et ibidem dicenti: »Volo omnes homines »esse sicud me ipsum.« Innituntur eciam Latini apostolorum operi,

---

[4]) *Codd.*: *in textu* eciam, *in marg.* ecclesia *a* γ^2; *male* eciam *L.* — [5]) *ACFI*: *in textu L; om. BDEKP*; *glossas omnes om. EK.* — [6]) *Codd.*: *ante* unde *add. EKP.* — [7]) *Codd.*: inpedit *E.* — [8]) *Codd.*: hec Thomas quest. 2ª *add. CM*; *in marg.* ζ^1; *v. annot. 10am.* — [9]) *I*; recipere *codd.* — [10]) *Codd.*: hec Thomas questione 2ª *add. I.* — [11]) *Codd.*: in qua *M.* — [12]) *Codd.*: *om. E.* — [13]) *Codd.*: Qui ∾ divisus est *in marg. a* $\varkappa^2$. — [14]) *CIM*; *om. codd.*

Digitized by Google

qui dimissis uxoribus secuti sunt Dominum Jesum Christum. Sed hoc illi faciunt, qui continenciam retinent propter regnum Dei.

<6.> *Utrum viro liceat uxorem interficere deprehensam in adulterio?* Hic dicitur, quod uxorem propriam interficere contingit dupliciter, uno modo accusando eam de crimine coram iudice et petendo penam criminis, et sic licet, dum tamen hoc faciat zelo iusticie, non livore vindicte; alio modo uxorem interficere propria manu, et isto modo[15] lex civilis quasi licitum reputat uxorem in adulterio deprehensam interficere, non tamen hoc precipit, sed quasi non prohibens admittit, eo quod penam pro interfeccione tali non infligit. Unde non licet secundum forum consciencie viro uxorem sic interficere, sed pocius corrigere, cum Deus paratus sit peccatum parcere in lege gracie, exemplo adultere[16], de qua Johannis 8°.

<Distinccio XXXVIII.>

<1.> **Nunc de voto inspiciamus. Votum[1] est[1] . . .**

Ista est *distinccio 38ª*, tractans de inpedimento voti, que primo continet, quod votum est testificacio quedam promissionis spontanee, que Deo et hiis, que sunt Dei, proprie debet fieri. Sunt tamen et stultorum vota, que frangenda sunt.

2°, quod votum aliud est commune, aliud singulare. Commune illud, quod omnes faciunt, cum spondent renuncciare dyabolo et omnibus pompis eius. Singulare, ut cum aliquis sponte promittit servare virginitatem et continenciam vel aliud huiusmodi. Singulare votum aliud est privatum, aliud solempne; privatum, | *I* quod est in abscondito factum; | solempne vero, quod in conspectu *240 D* ecclesie factum est.

3° continet, quod privatum votum si violetur[2], peccatum est mortale, solempne vero peccatum est et scandalum.

4°, quod qui privatum votum faciunt continencie, matrimonium contrahere non debent, quod si contraxerint, non separantur[3], sed mortaliter peccant.

5°, quod qui solempniter vovent[4] continenciam, coniugium nullatenus intrare possunt, quibus non solum nubere, sed eciam velle nubere dampnabile est. Unde virgines et vidue voto continencie astricte, sive sint velate, sive non velate, coniugium sortiri

---

[15]) *Codd.*: *om. D.* — [16]) *Codd.*: de adultera *BEKP.* — [17]) *IMK*; etc. add. *codd.* — [1]) *Codd.*: *om. E.* — [2]) *Codd.*: *male* violatur *I.* — [3]) *Codd.*: *male* separaretur *E.* — [4]) *Codd.*: voverit *BEKP.*

Digitized by Google

non possunt. Unde si nubunt[5] viro, que prius nupserunt Christo, Innocencius dicit non esse admittendas ad penitenciam secundum Magistrum, nisi dum viri earum defuncti fuerint, i. e. cum ab eorum concupiscencia iste se alienant.

6°, quod malum adulteri vincit fornicacionem et vincitur ab incestu; peius enim est cum matre, quam cum aliena[6] uxore dormire; sed omnium horum pessimum est, quod contra naturam fit, ut si vir membro mulieris ad hoc non concesso utatur; hoc execrabiliter fit in meretrice, sed execrabilius[6] fit in muliere.

7°, quod mulier, credens suum virum interemptum, contrahens cum alio, excusatur per ignoranciam; si tamen prius venerit, debet et est conpellenda[6] redire ad primum. Idem est de viro respectu uxoris[7].

8°, quod si vir vivente uxore ducit aliam, et ecclesia[6] cogit eum esse cum secunda, quia non constat sibi de prima, ad primam redire volens, nec valens, cogitur ecclesie disciplina hanc tenere, incipit excusari per obedienciam et timorem. — Nota, hic non tenetur Magister. Unde nullo modo debet debitum reddere alia vivente, quia hec non est uxor, Extravag. De sentencia excommunicacionis. ‖ ‖I 241 A

<2.> Pro quibusdam[8] sunt hii[9] *versus*:

Quodam distrahitur[dirimitur], quodam tamen prohibetur[vetat[10], ne fiat]
Voto coniugium; primum[votum] solempne, secundum[privatum]
Clam. Credens mulier non posse redire virumque[11]
Nubit, et ille[maritus[12]] redit, rediens ad eum, rea non fit.

<3.> Dubitatur, *quid est votum*. Respondetur, quod votum est alicuius boni cum deliberacione Deo facta promissio spontanea pro viribus adinplenda. Ex quo constat, quod ad omne obligatorium votum quatuor de necessitate requiruntur.

Primo, quod principaliter fiat ad Deum; non debet enim fieri alicui sancto, nisi[13] quantum se extendit ad honorem Dei directe, cum sit actus latrie soli Deo deferendus, secundum illud Eccles. 5°: »Si quid vovisti Domino, memor eris[14] reddere.«

2°, ut sit de re tantummodo bona et[1] utili[1], non de mala, turpi vel illicita, iuxta illud Ysidori 22 questione 4ª, ubi sic[15]: »In malis promissis rescinde fidem, in turpi voto muta

---

[5]) *Codd.*: nubuntur *BEKP*. — [6]) *Codd.*: *ex corr. I*. — [7]) *Codd.*: mulieris *E*. — [8]) *Codd.*: horum *add. D*. — [9]) *Codd.*: unde *add. K*. — [10]) *B*; *om. codd*. — [11]) *Codd.*: *male* utrumque *M*. — [12]) *Codd.*: *om. B*; *glossas prorsus om. DEKL*. — [13]) *Codd.*: *inscrip. ab i²*. — [14]) *Codd.*: ne moreris *Vulg*. — [15]) *Codd.*: dicit *add. BEKP*.

Digitized by Google

»decretum et quod incaute vovisti, ne facias«, ut supra in quarto distincc. 24ª.

3°[16], ut cum deliberacione fiat, ne sit propositum intencionis male regulatum. Si enim stultum fuerit, vel[17] iniustum[17], vel indiscretum et communioris utilitatis inpedimentum, non est observandum, sed[1] omnino[1] frangendum[1], secundum illud Eccles. 5°: »Displicet enim Deo infidelis et stulta promissio.« Et in litera: »Vota stultorum frangenda sunt.« Que autem sunt huiusmodi, declarat Hugo libro 2° De sacramentis parte 2ª caº 4º ita dicens: »Et quidem vota stultorum intelligimus omnia, vel que »de se mala sunt, vel[18] si bona sunt, ordinata non sunt[18], vel
‖ I »cum maius malum ex ipsis est, quam bonum, quod in eis est.«
241 B Verbi gracia: Si mulier nolente viro, aut vir nolente muliere[19], voverit continenciam, aut subditus contra ordinanciam debiti regiminis inordinatam abstinenciam, et cetera huiusmodi indiscreta, que omnino non sunt tenenda, sed aut laxari debent, aut in melius commutari secundum arbitrium discreciorum.

4°, ut sit spontanea, quia votum a voluntate dicitur. Et cum sit opus meritorium, de necessitate requiruntur, quod iste quatuor condiciones concurrant. Volens ergo homo aliquid vovere, animadvertat, quid liceat secundum equitatem, quid deceat secundum honestatem et quid expediat secundum utilitatem.

<4.> *Utrum in voto licito liceat dispensare?* Dicendum, quod sic. Sed notandum, quod voti dispensandi multiplices sunt cause, videlicet puerilis etas, senectus invalida sive infirmitas, status et condicio, superhabundancia sive paupertas, et quecunque alia iusta et racionabilis causa, qua verisimiliter dispensacio, redempcio vel commutacio videatur melior et Deo acceptabilior, quam ipsa voti reddicio.

Etas namque puerilis tenera pocius facilitate, quam discrecione aliquid promittit indiscrete, ut Extravag. De votis caº 'Venientis'.

Senectus invalida sive infirmitas, quia senio confractis atque infirmis non est lex posita, cum non possunt legis onera ut validi sustinere. Extravag. De observacione ieiuniorum caº 'Consilium', De consecracione dist. prima 'Sicut'.

Status et condicio, quia nec votum religiosi, nec filii inpuberis, nec uxoris absque consensu discrete regentis firmum esse valet, ut dicit Thomas in Summa libro 3° quest. 88ª et concordat Bernhardi in Glossa Extravag. De rescriptis caº 'Constitutus' super verbo iuramento.

‖ I Superhabundancia ‖ vel paupertas, ut si quis votum emisert
241 C peregrinacionis sive abstinencie aut alterius consimilis, et habundans fuerit in diviciis, iuxta superioris arbitrium potest fieri redempcio

---

[16]) *Codd.*: *om. DI.* — [17]) *Codd.*: *in marg. a* β^2. — [18]) *Codd.*: vel ∾ sunt *om. E.* — [19]) *Codd.*: uxore *E.*

Digitized by Google

per distribucionem elemosine in usus indigencium, quia attenta qualitate persone voventis hoc melius videtur et Deo acceptabilius Extravag. De votis ca° primo. Similiter fiat cum paupere, ita quod ieiunet, vigilet, instet oracionibus cum[20] ceteris bonis operibus[20] secundum suam possibilitatem. Extravag. De votis ca° primo et ca° 'Quod super hiis'.

Discreti vero superioris auctoritas ad dispensandum, redimendum vel commutandum votum requiritur secundum Apostolum 2ª Corinth. 2° sic dicentem: »Nam et ego propter vos »donavi in persona Christi, ut non circumveniamur a sathana«, ubi signanter dicit 'propter vos', quia omnis huiusmodi dispensacio, redempcio sive commutacio debet esse consona legi Christi, ad honorem eius et utilitatem ecclesie, que est corpus eius.

<5.> Notandum eciam, quod ultra divisionem Magistri, quam ponit in litera, largius sumendo aliud est votum licitum atque meritorium, semper tendens in bonum pro viribus adinplendum, eo quod sit virtuosum et Deo[21] valde acceptum, unde Genes. 28° votum vovit Jacob dicens: »Si fuerit Dominus mecum »et custodierit me in via et dederit michi panes etc. erit michi »Deus in Deum.« Et infra. Aliud est votum illicitum semper tendens in malum, quod cum similibus est omnino infringendum Cuiusmodi fuit votum Herodis amputantis caput Johannis Baptiste. — Aliud est votum indifferens secundum rei eventum, ita videlicet, quod in aliquo eventu potest esse bonum et in aliquo malum, | I 241 D cuiusmodi[22] fuit votum Jepte[23]. Nota tamen, quod cum[24] dicitur de Jepte Judicum 11°[25]: »Factus est super Jepte spiritus Domini« et sequitur: »Votum vovit Domino dicens: Si tradideris »filios Ammon in manus meas, quicunque primus[26] egressus fuerit »de foribus domus mee, michique occurrerit revertenti[27] cum pace »a filiis Ammon, eum holocaustum offeram Domino.« Ibi ostenditur in eo fides, quam habuit ad Deum, laudabilis, similiter spes et devocio, et quoad ista factus est super eo Spiritus Domini, sed non super voto indiscreto et eius execucione, Judic[28] 11°, de quo dicit Jeronimus, quod in vovendo fuit stultus et in reddendo inpius, quamvis sit probabile ipsum de facto iniquo penituisse, quod tamen aliquod bonum figurabat[28].

<6.> Item notandum, quod ius obligacionis voti constituitur ex duplici iure naturali, primo ex hoc, quod homo debet esse verax in promisso, 2° ex hoc, quod nichil[6] debet homo promittere nisi salvo Dei honore et propria salute. Ex quo patet, quod nullus iure naturali debet inpediri, quin possit vovere Deo acceptabilius et proprie saluti utilius. Unde dispensatores debent aspicere

---

[20]) *Codd.*: cum ∾ operibus *om. M.* — [21]) *Codd.*: *male* ideo *M.* — [22]) *I*; cuius *DFL.* — [23]) *Vide annot. 28am.* — [24]) *Codd.*: hic *add. BEKP.* — [25]) *Codd.*: *om. BEKP.* — [26]) *Codd.*: prius *I.* — [27]) *Codd.*: *male* reverenti *I.* — [28]) *FIL*; Judic. ∾ figurabat *sunt post* fuit votum Jepte *in codd.; vide annot. 23am.*

Digitized by Google

in sua dispensacione, si illa affert Deo acceptabilius et persone cum qua dispensatur, pro salute eius utilius; tunc dispensacio habet locum; si autem fit e contrario, tunc non est dispensacio sed dissipacio.

Dicit enim Bernardus ad Eugenium, quod ad dispensacionem duo requiruntur, sc. auctoritas et causa; sed que causa pocior, quam quod Deo reddatur acceptabilius et homini salubrius? Ex quo videtur sequi, quod non potest papa in voto continencie dispensare, quia Eccles. 26° dicitur: »Non est digna ponderacio »anime continentis«, ergo non potest Deo acceptabilius et homini || I qui vovit continenciam, salubrius ex||hiberi pro continencia. Et hoc 242 A videtur sentire Bonaventura 2° principali quest. 3ª.

Sed oppositum dicit Johannes Theutonicus et dominus Hugo Cardinalis et multi eorum sequaces, quod in voto continencie papa et nullus alius potest dispensare pro bono communi, non privato. Similiter dicit[29] Petrus quest 5ª, quod potest facere de monacho non monachum ex necessitate communi non privata. Sed ego audacter confiteor, quod de continencia, quam promisi Deo, sine Dei revelacione licite dispensacionis nulli illorum sine remorsione[6] consciencie auderem confidere, nisi Dominus, cui vovi continenciam, me absolveret et aliud exoptaret, quia cercius est[13] licitum votum Deo reddere, quam sine dispensacione ipsius certa a voto debito resilire.

<7.> *Utrum vir perdens uxorem longo tempore, vel e contra, possit licite cum alio*[30] *contrahere*? Dicendum, quod non, quia committeret se insecuritati adulterii, eciam proprie confusioni et displicencie prioris viri, vel e[6] contra, et amicorum, et multas difficultates inplicaret et periculo dire mortis. Et hinc dicit Lucius papa Extravag. De nupciis secundis ca° 'Dominus'[6]. »Nullus amodo ad nupcias secundas migrare presumat, donec ei »constet, quod ab hac vita migravit coniunx eius. Si aliquis vero, »vel aliqua hoc actenus non servaverit et de morte prioris con»iugis sibi existimat dubitandum, persone, que sibi nupsit[31], de»bitum non deneget postulanti, quod a se tamen noverit nulla»tenus exigendum. Quod si post hoc de prioris vita coniugis con»stiterit, relictis adulterinis conplexionibus[32] ad priorem coniugem »revertatur«. Et idem deducit Magister in distinccione | I presenti. Si autem transierit ad secundas | nupcias, tunc, quamdiu 242 B probabiliter[20] non cognoverit mortem prioris, tunc potest debitum reddere, sed non exigere. Sed quamcito ei constiterit de prioris vita coniugis, tunc debet a posteriori recedere. Patet ista sentencia 34 quest. prima 'Cum publicam'.

<8.> Sed dubitatur: *Si resurgens a mortuis tenetur ad suam uxorem redire et si ipsa tenetur eum resumere, dato, quod*

---

[29]) *Codd.*: dicitur *I.* — [30]) *Codd.*: alia *M.* — [31]) *Codd.*: nupserit *BEKP.* — [32]) *I*; complexibus *codd.*; amplexibus *CL.*

Digitized by Google

alium acceperit. Et videtur, quod sic, quia Ad Hebreos 11° dicit Apostolus: »Acceperunt mulieres de resureccione mortuos »suos.« Item monachus, si resurgeret a mortuis, tenetur[33] redire ad claustrum[33]; ergo a forciori mulier ad virum, quia maior est obligacio viri et mulieris, quam monachi et claustri. 5

In contrarium est Apostolus 1ª Corinth. 7° dicens: »Mulier alligata est legi, quanto tempore vir eius vivit; et si dor- »mierit vir eius, liberata a lege viri: nubat, cui vult, tantum in »Domino.« Respondetur, quod non tenetur redire, nec ipse, nec ipsa; patet ex eo, quia liberata est a lege matrimonii per mortem, 10 ut dicit Apostolus, et si contraxit cum secundo, tunc legitime contraxit, eo quod potuit licite nubere in Domino, ut dicit Apostolus. Patet[34] ista sentencia Extravag. De secundis nupciis ca° 'Super illa questione': »Mortuo viro uxor potest »absque infamia matrimonium cum alio viro contrahere, eciam infra 15 »dies luctus primi viri.« Patet eciam questionis falsitas per Parisiensem in scripto quest. ultima dicentem, quod coniunx resuscitatus non tenetur redire ad coniugem, sed monachus tenetur ad claustrum redire. Sed vere michi prima pars est cercior ex[35] dicto Apostoli, qui dicit de muliere, quod si vir eius dor- 20 mierit, liberata est a lege, et potest nubere, cui vult in Domino. Sed secunda, sc. quod monachus[36] resuscitatus[1] tenetur redire ad claustrum, non est michi || certa ex aliqua scriptura. ||*I* 242 C

Sed oum adducitur racio, quia in resuscitacione supponitur, quod Deus suscitat[6] mortuum, ut redeat[6] ad frugem melioris[6] vite, 25 in religione autem est melior vita, quam in seculo, hic primo dicitur, quod prima pars, cum sit indefinita, est vera pro multis, ut pro omnibus, qui fuerunt resuscitati et sunt salvati; de hiis[37] autem, qui fuerunt resuscitati et sunt dampnati, prima pars[38] antecedentis, si assumeretur universaliter, tunc foret falsa, et princi- 30 paliter pro omnibus dampnandis, resuscitandis[39] in die novissima; tunc enim illi non suscitabuntur ad frugem melioris vite. Et ut dicitur de quodam magistro, qui Parisius surrexit ter a mortuis, qui dixit: »Iam iudicor, iam sum iudicatus, iam sum in eternum »condempnatus«, ex cuius dicto horrendo ordo Cartusiensis 35 cepit ortum. Ymmo si illa racio concluderet, tunc monachus resurgens a mortuis teneretur[40] ire ad vitam apostolorum, quia illa post Christum fuit optima, que fructum multum attulit, ut Dominus predixit apostolis in ewangelio; et si sic Cartusiensis resurgeret, teneretur[40] ire ad predicandum publice in seculo, tenens 40 vitam pauperem more Christi, quomodo transiit Lazarus relicta religione milicie.

---

[33]) *Codd.*: tenetur ∾ claustrum *om. E.* — [34]) *Codd.*: patet eciam ista prima *add. E*, prima ista sentencia *add. K* — [35]) *Codd.*: de *E.* — [36]) *Codd.*: *male* coniunx, *a* x^2 *inscrip. bene* monachus. — [37]) *I*: aliis *codd.* — [38]) *Codd.*: *om. B.* — [39]) *Codd.*: *in marg. a* γ^2. — [40]) *Codd.*: tenetur *IB.*

Digitized by Google

Et cum secunda racio ipsius Parisiensis adducitur, sc. quia in religione fit obligacio anime ad Deum, ideo extrema sunt incorruptibilia, sc. Deus et anima; sed in matrimonio extrema sunt corruptibilia, quia ibi est obligacio corporum, hic primo diceretur, quod ad religionem non amplius se obligat monachus quam ad mortem; 2° quod in matrimonio quilibet coniunx obligat se principalius ad Deum, quam ad suum coniugem, cum illud matrimonium, ut[13] est sacramentum, est signum coniunccionis anime
| I
242 D cum Christo; modo | coniunccio signati[41] est nobilior quam signi, et ergo videtur, quod raciones Parisiensis non concludunt.

Unde hoc volo tenere efficaciter[6], quod mortuus per Deum resuscitatus nunc ad vitam meritoriam tenetur se habere, secundum quod Deus omnipotens eum moneret, si ad coniugem priorem, ut faceret redeundo, si ad continenciam, similiter, si monachus, ad claustrum similiter, si ad predicandum[42] publice, quare non sic faceret? Ipsi enim mortui soluti fuerunt a lege iuxta allegacionem Apostoli.

Tunc ad racionem in oppositum, ubi dicit Apostolus: »acceperunt mulieres de resureccione mortuos suos« conceditur hoc, sed exinde[43] non sequitur, quod acceperunt eos in[44] coniugium. Bene autem dicit Apostolus, quod acceperunt[44] mortuos suos, et non dicit viros suos, quia secundum glossam ibidem, illi mortui non fuerunt mariti illarum mulierum; habemus enim, quod Martha et Maria Magdalena, ille due mulieres, acceperunt Lazarum a mortuis Johan. 11°, et vidua accepit filium adolescentem, Luce 7°. Et dato, quod fuissent mariti earum, ex hoc non sequitur, quod acceperunt eos de necessitate prioris matrimonii, cum secundum Apostolum per mortem fuissent liberate a lege et religate a vinculo matrimonii, sed acceperunt eos de congruitate et honestate novo consensu in novum matrimonium. Patet istud 32 quest. 7ª caº 'Licite', super quo capitulo notavit Hugo, quod Lazarus post resureccionem suam, etsi voluisset, non potuit repetere uxorem suam. Et si voluisset habere eam, tunc necesse fuisset eos de novo matrimonium contrahere. Sed quia scivit Lazarus, qualis delectacio est in purgatorio, non festinavit uxorem recipere, sed magis 15 annis post resurreccionem vivens caste, nunquam ridens, sed vitam ducens lugubrem, in sancto sacerdocio[45] humiliter militare domino suo Jesu Christo[46] etc.

---

[41]) *Codd.*: signata *CIM.* — [42]) *Codd.*: predicacionem *E.* — [43]) *Codd.*: inde *I* — [44]) *Codd.*: in ∞ acceperunt *in marg. a* x². — [45]) *Codd.*: studuit *add. B.* — [46]) *Codd.*: Amen *add. D.*

Digitized by Google

<Distinccio XXXIX.>

<1.> **POst hec de dispari cultu videndum est . . .**

Ista[1] *distinccio 39a*[2], tractans de personis, que, quamvis cum aliquibus personis possunt contrahere, tamen sunt ad aliquas omnino illegitime, primo continet, quod fidelis cum infideli non potest matrimonium contrahere. Si autem duo in infidelitate coniunguntur et fideles efficiuntur, confirmatur coniugium. Si autem alter convertitur, alio in infidelitate permanente, ille infidelis aut consentit habitare cum fideli, aut non. Si dissentit ab eo, tunc fidelis potest contrahere cum alio fideli; si autem consentit infidelis habitare cum fideli et hoc sine contumelia Creatoris, tunc fidelis tenetur cohabitare cum infideli. Si autem cum contumelia sc.[2] Creatoris, trahens eum ad infidelitatem vel ad peccatum mortale, tunc fidelis potest discedere ab infideli et ducere fidelem in coniugium. Si autem contraxerunt ambo existentes fideles, et post alter a fide discedit, iste illum non comitatur, nec tamen illo vivente alterum ducere poterit, quia inter eos fuerat ratum matrimonium, quod dissolvi non potest.

2°, quod illud Apostoli: »Omne, quod non ex fide est, »peccatum est«, non est intelligendum, quod quidquid fit ab[3] infidelibus, sit peccatum, sed quia omne, quod fit contra fidem et contra conscienciam, peccatum est, vel ideo, quia in omni eo, quod infidelis facit, peccat, non quia illud facit, sed quia non eo modo facit, quo debet, referens ad debitum finem.

3°, quod copula maritalis, que est inter infideles, coniugium est legitimum, quia est inter legitimos, sed non ratum, quia sine fide fit. Coniugium vero fidelium legitimum est et ratum, si tamen sint legitime persone.

4°. quod legitimum est, quod[4] legali institucione vel provincie moribus, non contra iussionem Domini, contrahitur.

<2.> Pro quibus|dam sunt hii *versus*: | *I* *243 B*

Scripta vetant vetera simul et nova nubere cultu
Dissimiles; quod si nubunt, solvantur oportet.
Coniunx linquatur, si vult, quod lege vetatur.

Exemplum istius ultime clausule versus est hoc: Si uxor viro dicat: »Non ero uxor tua, nisi michi de latrocinio divicias »congreges«, aut si aliquid aliud facinorosum sive flagiciosum a viro expetat. Tunc ille membrum, quod ipsum scandalisat, amputabit.

---

[1]) *Codd.*: est *add. D.* — [2]) *Codd.*: *om. CFI.* — [3]) *Codd.*: *ex corr. I.* — *Codd.*: de *add. CM.*

Digitized by Google

<3.> *Utrum infidelis potest contrahere cum fideli et e[illegible] verso?* Sciendum secundum b. Augustinum, quod duplic[illegible] dicitur aliquis fidelis: uno modo a sacramento fidei, sc. a baptism[illegible] et sic omnes baptisati dicuntur fideles, eciam si sint heretici; al[illegible] modo dicitur fidelis a virtute fidei, et sic quilibet baptisatus$_3$ adul[illegible] fidem$_3$ totaliter Christi profitens dicitur fidelis, et isto modo he[illegible] retici, quamvis baptisati fuerint, non sunt fideles. Et 3° tunc ve[illegible] et magis fidelis dicitur, qui fidem Christi profitens fidelitatem$_5$ serv[illegible] Domino in mandatis, de quo fideli dicit Salvator Matth. 24 [illegible] »Quis putas, fidelis est servus$_6$, quem constituit dominus sup[illegible] »familiam suam, ut$_7$ det illis cibum in tempore? Beatus est [illegible] »servus$_7$ . . .« Et isto modo nullus Paganus, Judeus, hereticus e[illegible] malus Christianus pro tunc est fidelis. Unde cum dispar cult[illegible] sit, dispar ritus colendi Deum, et nullus iam dictorum bene$_8$ coli[illegible] Deum, cum et malus Christianus sit ydolatra colens plus creaturam quam Deum$_9$ suum, eo quod peccans mortaliter avertit se a bon[illegible] incommutabili et convertit se ad bonum commutabile, plus illu[illegible] diligens quam Deum, quis dubitat, quin sit pessimus ydolatra[illegible]

Ista distinccione stante, dicendum est, quod fidelis, i. e. Christianus, non potest contrahere matrimonium cum infidel[illegible] sc. || Pagano vel Judeo, nec cum heretica, sicud nec cum$_{10}$ ex- *I* *243 C* communicata. Si contrahit cum Pagana vel Judea, tunc dirimitur, sed cum heretica vel excommunicata non dirimitur. Racio autem non contrahendi est, quia baptismus est fundamentum et ianua omnium sacramentorum, et hinc est, quod matrimonium inter infideles non est perfectum, quia non ordinatur, ut sit sacramentum, sed ordinatur ab eis in officium nature et bonum prolis et in quoddam fedus societatis humane, ymmo secundum eorum intencionem, sed erroneam, ordinatur ad cultum Dei et$_{11}$ proles educatur ad cultum Dei$_{11}$; hoc enim Judei confitentur. Et ergo in matrimonio Christianorum et Judeorum est dispar cultus, dato eciam, quod ex utraque parte ad honorem Domini ordinetur, nam Christianorum bonus, Judeorum vero malus, cum non ordinent matrimonium sicud debent. Patet ergo, quod fidelis, i. e. baptisatus, non potest contrahere cum infideli, sc. non baptisato, et sic nec cum cathecumino, cum baptismus sit ianua sacramentorum.

Sed obicitur de Moyse, qui contraxit cum Madianitide, Exodi 3°, et cum Ethiopissa, Numeri 11°, et Hester Judea$_{12}$ cum rege Asuero, et Jozeph cum Egipcia, Gen. 41°, et illi fuerunt fideles, et Asuerus et ille mulieres infideles. Si ergo Hester Judea$_{12}$ et illi viri contraxerunt matrimonium, quod stetit, et eadem est

---

[5]) *Codd.: in marg. ab* t^2. — [6]) *Codd.:* et prudens *add. E.* — [7]) *Codd.* ut ∾ servus *om. et* etc. *add. BEKP.* — [8]) *Codd.:* rite *BEKP.* — [9]) *Codd.:* creatorem *E.* — [10]) *Codd.: om. I.* — [11]) *Codd.:* et ∾ Dei *om. E.* — [12]) *Codd.:* mali Juda *I.*

Digitized by Google

fides eorum et nostra, ergo adhuc fidelis poterit contrahere matrimonium cum infideli.

Notandum est hic, quod hec inpedimenta matrimonii magis sunt legalia, quam moralia, eo quod pro diversis hominum statibus et legibus inveniuntur aliquando inpedire matrimonium, aliquando non. Unde non sunt mala, nisi quia | prohibita, licet causis suadentibus, non cogentibus; nam si essent prohibita moraliter, tunc nunquam licuissent. Licuerunt autem maxime in lege nature ante legem Moysi, sicud patet de Jozeph supra allegatum, qui fuit omnino disparis$_3$ cultus cum Egipcia. | I 243 D

In lege autem Moysi prohibebantur aliqualiter, sed non totaliter, ut patet Deuter. 21°, ubi dicitur: »Si videris mulierem »pulchram in medio captivorum, contra quos egressus es ad pugnam »et adamaveris eam, introibis ad eam, dormiesque cum ea, et erit »tibi uxor.« Prohibitum tamen fuit matrimonium contrahendum specialiter filiis Israelis cum Cananeis, eo quod erant a cultu unius Dei subversivi. Unde dicitur: »Cave, ne ineas coniugia cum eis.«

In lege autem gracie simpliciter prohibitum est$_3$ matrimonium inter personas disparis cultus, eo quod nunc homines infideles alterius cultus sunt obstinati in malicia et ideo magis aversivi quam prius; et homines fideles nunc magis refrigerunt in caritate, quam in ecclesia primitiva, ergo causa aversionis a cultu vero istis temporibus amplius est cavenda.

Et sciendum, quod alia peccata quam infidelitas et fornicacio non solvunt matrimonium. Racio est, quia ista duo magis repugnant bono prolis: fornicacio enim facit prolis incertitudinem, vel inpedit generacionem, infidelitas autem inpedit prolis educacionem ad divinum cultum, licet aliter Magister voluit intelligere de separacione ad aliquod tempus, sed non totaliter, sc. perpetua.

Sciendum eciam, quod quando ambo coniuges convertuntur ab infidelitate ad baptismum, tunc matrimonium prius contractum non est dissolvendum. Et si contingit, quod conversus ad fidem habet ||| duas vel plures legitimas suo ritu, que simul convertuntur, tunc retinebit primam, quia fides christiana non patitur unum virum plures retinere. I 244 A

Et si obicitur forte, ulla istarum fuit prior, quia simul cum ambabus contraxit, dicens: »Accipio vos duas et quamlibet vestrum »in uxores meas«, et ille ambe respondentes, consencientes in matrimonium$_{11}$, sic dicant$_3$: »Et nos accipimus te in maritum »nostrum«, dicitur ibi, quod in tali casu cum nulla illarum contraxit matrimonium, sicud$_5$ dicit$_5$ Hostiensis libro 4° rubrica$_5$ 4ª$_5$ 'De sponsalibus duarum'. Et idem ponit Gof. Unde ex dimissione istarum non solvitur matrimonium, quia nullum erat contractum. Et ideo post baptismum, si vellet aliquam illarum retinere, oporteret eum de novo cum ea contrahere matrimonium.

Digitized by Google

<4.> *Utrum infidelis conversus possit conmanere cum infideli*[13]? Videtur, quod sic, ex dicto Apostoli I^a Corinth. 7°: »Ceteris ego dico, non Dominus: Si quis frater habet uxorem in»fidelem, et hec consenciat habitare cum illo, non dimittat illam[14]. »Et[15] si qua mulier virum habet infidelem[15], et hic consentit habitare »cum illa, non dimittat virum; sanctificatur enim vir infidelis per »mulierem fidelem, et mulier infidelis per virum fidelem.«

In oppositum videtur esse periculum salutis et fidei, propter quod prohibitum est Christianis et fuit prohibitum Israelitis[3], ne Paganorum sive infidelium filias in coniugium acceptarent; nam si vir in infidelitate permaneret, forte vi mulierem a fide Christi averteret; si vero mulier, tunc suis blandiciis virum ad apostasiam revocaret, cum Ecclesiastici 19° dicatur: »Vinum et mulieres »apostatare[16] faciunt sapientes.« Patet exemplum de Salomone, 3^u Reg. 11°, de quo dicitur: »Cum autem senuisset Salomon, de»pravatum[3] est cor eius per mulieres, ita ut[17] sequeretur deos »alienos.« Probat hoc illud dictum:

| *I*
244 B

Adam, Sampsonem | David, regem Salomonem
Mulier[18] decepit; quis modo tutus erit[3]?

Unde et poeta ait:

Nonne vides, quam parva fides est in muliere?
Crede[19] michi, si credis ei, tu decipieris.

Sed maxime secundum illud 28 questione prima: »Non »potest infidelis in eius coniunccione manere, que iam in fidem »christianam translata est.«

Pro isto est notandum, quod secundum successum temporum fuit triplex iudicium de dimittendo[3] coniugem infidelem.

Nam in principio christiane fidei nec Judei nec gentiles fuerunt obstinati, generaliter loquendo, ymmo quasi cottidie multi tam gentiles, quam Judei convertebantur ad Christum propter predicacionem apostolorum et operacionem miraculorum. Et ideo pro tunc consuluit Apostolus tam gentibus, quam Judeis, ut fidelis non discederet ab infideli, propter spem conversionis ipsius infidelis ab ipso fideli.

In successu vero temporis post apostolos Judei fuerunt obstinati in sua malicia, et non gentiles. Et ideo consilium fuit circa tempora Constantini imperatoris, ut in casu predicto coniunx fidelis maneret cum infideli gentili, non autem Judeo.

Et quia istis temporibus tam Judei, quam gentiles sunt obstinati, ideo, prout expedit, fidelis ab infideli separetur. Dictum est

---

[13]) *Codd.*: infidelibus *CM.* — [14]) *Codd.*: *om. M*; et e contra *add. BEKP.* — [15]) *Codd.*: et ∾ infidelem *om. B*: *in marg. a* x^2: — [16]) *FI*; apostotare *codd.* — [17]) *Codd.*: *inscrip. ab* t^1. — [18]) *Codd.*: femina E. — [19]) *Codd.*: *male* credere *D.*

Digitized by Google

tamen, quod potest conmanere sibi, sine hoc, quod$_{17}$ pertrahat eum ad infidelitatem et contumeliam Creatoris.

Et si obicitur Dominus in ewangelio$_{20}$, quod solum ob fornicacionis causam uxorem licet dimittere, sed infidelis non est fornicacio, item, dato, quod fidelis posset dimittere uxorem infidelem, videtur, quod non posset aliam ducere ex eo, quod cum ea fuit per vinculum indissolubile matrimonii sociatus: ad primum dicitur, quod infidelitas, etsi non est fornicacio carnis, est tamen fornicacio || *I* mentis, eo quod per infidelitatem anima separatur a suo sponso *244 C* legitimo, Jesu Christo Domino, qui per fidem sibi quamlibet fidelem animam desponsavit. Ad secundum dicitur, quod inter infideles, licet sit matrimonium, quia tamen est inperfectum et non est ratum, et ideo eciam non est indissolubile vinculum; illud enim vinculum indissolubile est solum genus matrimonii sacramentalis, quod est perfectum. Unde dicit Innocencius tercius Extravag. 'De divorciis'$_3$ ca° 'Quanto$_{21}$ te'$_{21}$: »Nam etsi matrimonium inter »infideles existat, non tamen ratum.« Et ibidem ante dicit: »Si »enim alter infidelium coniugum ad fidem catholicam convertatur, »altero vel nullo modo, vel non sine blasfemia divini nominis, vel$_{11}$ »ut eum pertrahat ad aliquod mortale peccatum, ei cohabitare vo- »lenti: ad secunda vota, si voluerit, transibit« etc..$_{22}$

<Distinccio XL.>

<1.> **Nunc superest de cognacione aliquid dicere . . .**

Ista$_1$ *distinccio 40ª*, tractans de inpedimento matrimonii ex parte carnalis cognacionis, continet, quod est cognacio carnalis et est cognacio spiritualis; cognati autem vel affines carnaliter in septimo gradu, vel infra, copulari non debent. Sed nota, quod illa prohibicio hodie est restricta usque ad quartum gradum, quia infra quartum gradum et in quarto gradu copulari non debent. Extravag. De consangwinitate$_2$ <ca°> 'Non debet'.

<2.> Unde$_3$ *versus*:

Tu consangwineus tum si fueris mulieris,
Affinis nequit ante gradus tibi nubere septem.

<3.> Pro distinccionis huius intelligencia notandum primo, quod consangwinitas$_2$ est vinculum perso-

---

[20]) *Codd.*: dicit *add. BEKP.* — [21]) *Omnes codd.* Quante. — [22]) *CIM*: *om. codd.*; Amen *add. D.* — [1]) *Codd.*: est *add. D.* — [2]) *Codd.*: consangwineitate *semper scribit CE.* — [3]) *Codd.*: *om. I.*

Digitized by Google

narum ab eodem stipite descendencium, carnali propagacione contractum. Quia tamen ista descripcio non continet, nisi personas descendentes excluso[4] parente communi, et consangwinitas sine dubio non solum est inter personas descen-
| I dentes[4], sed inter patrem et filios, ideo videtur, | quod conveniencius
244 D sic possit diffiniri: Consangwinitas est conveniencia personarum in natura ab uno parente carnis propagacione derivata. Hec diffinicio continet personas descendentes et stipitem, quomodocunque conparantur ad invicem. Con-
10 veniencia ponitur pro genere, personarum ponitur ad differenciam irracionalium, in natura ponitur ad differenciam conveniencie in voluntate et gracia, ab uno stipite, excludit personas diversarum cognacionum longe distancium, carnis propagacione excludit angelos.

15 2° notandum, quod stipes est parens communis multarum personarum. Et idem est stipes et truncus, quia persona, a qua omnes alii eiusdem cognacionis ducunt originem.

3° notandum, quod linea est ordinata colleccio personarum consangwinitate coniunctarum, ab eodem stipite descendencium,
20 diversos gradus continens. Quia vero colleccio sonat in simul esse, et hic est mencio de ascendentibus, et eciam videtur hic excludi communis parens, ideo forte posset melius sic diffiniri: Linea est ordo personarum consangwinearum ad invicem, gradus continens. Nec oportet hic facere mencionem de uno
25 parente, qui sit propagator, quia hoc intelligitur, cum dicitur: personarum consangwinearum, sicud patet per diffinicionem consangwinitatis; quod autem additur gradus continens, congrue ponitur, quia unicus[5] gradus nunquam linea est, sed solum inchoacio linee. Unde nec pater ad filium lineam facit
30 consangwinitatis, nec filius ad patrem, nec frater vel soror ad fratrem, sed gradum tantum, et linee inchoacionem. Unde quilibet gradus in linea habet se ad modum puncti mathematici, sive con-
|| I tinui, qui est in continuo, sed non est linea, cum punctus sit in-
245 A divisibilis, ut dicit Euclides: || »Punctus est, cuius pars non est«,
35 et istud debet patere in numeris in arbore consangwinitatis positis.

Est autem linea triplex, sc. ascendencium, descendencium et transversalium[6], et sic ascendens, descendens et transversalis.

Linea ascendens continet progenitores per ordinem usque abavum et abaviam sicut patet in arbore.

40 Linea descendens continet propagatos ab aliquo, vel ab aliquibus per ordinem usque ad abnepotem et abneptem, ut patet in arbore. Unde quelibet illarum duarum linearum potest esse ascendens[7] et descendens[7] respectu diversorum, quamvis ultima linea ascendencium, que ad Adam pertingeret, non posset esse descen-

---

[4]) *Codd.*: excluso ∾ descendentes *om. E.* — [5]) *Codd.*: *pessime* virtus *BEKP* — [6]) *Codd.*: transversalium ∾ descendens *om. E.* — [7]) *Codd.*: ascensus, descensus *I.*

Digitized by Google

dencium[8], nisi Adam conputaretur terminus ascendencium et descendencium, sed tunc non daretur stipes et truncus communis ascendencium et descendencium.

Linea vero lateralis sive transversalis continet laterales, lateraliter descendentes a progenitore[9] vel progenitoribus illius, cui[10] sunt laterales, ut patet de fratre[11] et sorore Prothei et eorum successione, similiter de patruo Prothei et amita, avunculo et matertera et eorum successione, et sic de aliis lateralibus.

Linea vero transversalis duplex est, sc. equalis et inequalis. Equalis est, que continet personas eque distantes a communi parente; equales sunt Protheus et pronepos propatrui, similiter frater et soror et[6] huiusmodi[6]. Inequalis est, que continet inequaliter distantes ab eodem, quales sunt Protheus et nepos propatrui, similiter Protheus et filius propatrui, vel ipse propatruus, similiter frater et sororis filius, quorum | alter est nepos communis patris, alter | *I* filius, et huiusmodi. Et nota, quod ex lineis descendentibus con- *245 B* stituitur transversalis, verbi gracia: Filii duo fratrum mutuo sibi attinent secundum lineam transversalem et equalem, frater et filii fratris secundum lineam transversalem et inequalem, et quilibet eorum recta linea descendit a communi parente, qui est avus ad filios fratris vel fratrum, prout potest in arbore hoc patere.

2° notandum, quod gradus secundum doctores est habitudo distancium personarum, qua cognoscitur, quota generacionis distancia due persone inter se differunt; sed quia hec verba designant gradum continere duas personas per habitudinem mediam, et estimo, quod quelibet persona habet gradum suum, sed respectu alterius, ideo forte gradus potest evidencius sic describi: Gradus est ordo persone ad personam in consangwinitate secundum aliquam differenciam situs, sc. supra, vel infra, vel iuxta.

Gradus enim, sive ordo persone ad personam versus sursum est alicuius progenitorum. Unde ordo progenitorum constituit per seriem graduum superioris lineam ascendentem. Unde pater et mater sunt primus gradus ascendentis linee, avus et avia secundus, et sic de aliis[12].

Ordo autem persone ad personam versus deorsum est de posteritate. Unde ordo posteritatis secundum seriem graduum constituit lineam descendentem. Unde filius et filia est primus gradus linee descendentis, nepos et neptis secundus, et sic de aliis.

Ordo autem persone ad personam a latere constituit lineam transversalem et est lateralium, ut frater et soror, qui sunt primus gradus, filii eorum secundus et sic deinceps. Et hec omnia se offerunt in arbore in consangwineis Prothei etc.[3]

---

[8]) *Codd.*: *male* descendendum *I.* — [9]) *Codd.*: *cx corr. I.* — [10]) *Codd.*: cuius *D.* — [11]) *Codd.*: *male* frate *I.* — [12]) *Codd.*: ceteris *CM.*

Digitized by Google

eorundem[13] pronepos et proneptis	eorundem nepos et neptis	eorundem filius et filia	propatruus proamita	abavus abavia	proavunculus promatertera	eorundem filius et filia	eorundem nepos et neptis	eorundem pronepos proneptis
eorundem nepos et neptis	eorundem filius et filia	propior sobrinus propior sobrina	propatruus magnus proamita[14] magna	proavus proavia	avunculus magnus avuncula magna	propior sobrinus propior sobrina	eorundem filius et filia	eorundem nepos et neptis
eorundem nepos et neptis	eorundem filius et filia	frater patruelis soror patruelis	propatruus amita	avus avia	avunculus matertera	consobrinus consobrina	consobrini filius et filia	consobrini nepos et neptis
fratris pronepos et proneptis	fratris nepos et neptis	fratris filius et filia	frater	pater mater	soror	sororis filius et filia	sororis nepos et neptis	sororis pronepos et proneptis
				Protheus				
				filius et filia 1				
				nepos neptis 2				
				pronepos proneptis 3				
				abnepos abneptis 4				

[13]) *Codd.*: arborem consangwinitatis *om. I, relicta pagina; in L spatium duarum linearum.* — [14]) *Codd.*: amita *CM.*

Digitized by Google

Consequenter videndum est de conputacione graduum, pro quo sciendum[15], quod duplex est conputacio, sc. canonica et legalis, que inter se differunt et in modo et in causa. ||| I 246 A

In modo, quia conputacio legalis ubique et in omni linea secundum numerum personarum propagatarum ab uno parente constituit numerum graduum, ita quod ubique teneatur hec regula: Persona addita persone per carnis propagacionem mutat vel adicit[16] gradum Et sumitur hec regula ab illo verbo legis: »Generata persona »gradum adicit«, Instituciones lib. 3° § 'Gradibus cognatorum' in fine. Et habetur 35 quest. 5ª. Conputacio ergo legalis ubique secundum singulas personas propagatas singulos constituit gradus et differentes; sed conputacio canonica, licet hos communiter observet in linea ascendente et descendente, non tamen in linea transversali, ibi enim non superadicit[16] gradum cum adieccione persone per propagacionem.

In causa eciam differunt, quia legalis conputacio intendit per se successioni in cognacione propter hereditatis delacionem a persona in personam, et ideo secundum singulas personas singulos constituit gradus, quia unica succedit alteri gradatim in hereditate. Canonica vero per se intendit cognacioni[17] succedencium propter copulam coniugalem legitime contrahendam, et ideo non semper ponit singulos gradus differentes secundum singulas personas, quia vive persone invicem matrimonio copulantur. Hec omnia aperte docet Alexander secundus 35. quest. 5ª 'Ad sedem' ante medium.

Et nota[18], quod[18] si aliquando invenis[9], quod canonica conputacio[19] ponit duas personas in uno gradu, hoc est intelligendum, quia in simili, ut duo fratres sunt in diversis lineis descendentibus, | I
sed in simili gradu cognacionis, | quia uterque est in eodem gradu, 246 B
sc. primo, tam ad patrem supra, quam ad alterum a latere. Eodem modo filii fratrum sunt in secundo gradu, que quatuor persone secundum conputacionem legalem faciunt quatuor gradus. Unde canon ponit duas personas in uno gradu, quia principaliter intuetur consangwinitatem, que est semper plurimum ad invicem, lex vero in singulis[9] gradibus singulas personas, quia principaliter intuetur successionem in hereditatem, que singillatim est persone cuiuslibet per se.

Istis pensatis poterit quarumlibet personarum consangwinearum[6] in figura distancia reperiri, modum autem inveniendi videat quilibet, saltim quoad gradus quatuor, in quibus copula prohibetur, et pensanti iam dicta, patebit faciliter in figura.

<4.> Dubitatur circa istam distinccionem: *Utrum consangwinitas de iure naturali inpediat matrimonium.* Dicendum,

---

[15]) *Codd.*: notandum *E.* — [16]) *Codd.*: *ex corr. a rubr. I.* — [17]) *Codd.*: *ex corr. B*; *male* cognacionem *EKP.* — [18]) *Codd.*: *in marg. ab* ι^2. — [19]) *Codd.*: *male* copulacio *I.*

Digitized by Google

quod sic, quantum ad personam patris respectu filie et quantum ad personam matris respectu filii. Dicat enim racio naturalis, quod filia, que debet esse subiecta patri per omnia, non est assumenda causa prolis generande in sociam. Similiter mater[18], que debet filio dominari, non debet ab eo assumi in sociam. Item turpe foret ut filius carnem, de qua genitus[20] est, macularet; similiter[21] turpe est, quod pater carnem, quam genuit, macularet; hoc enim esset quasi in carnem propriam agere et ipsam turpiter maculare.

Sed quantum ad aliquas personas, que ponuntur in Levitico, consangwinitas inpedit de iure divino; finis enim[9] matrimonii secundarius est repressio concupiscencie, cui[22] magnus prebe-
‖ I retur consensus vel occasio, si licita esset carnalis copula inter
246 C personas, que conversantur simul in eadem domo, et ideo persone ille excipiuntur in lege, que simul habent quodam modo conversan.

Sed iure humano adhuc plures persone excipiuntur, propter hoc, ut eciam amicicia et hominum confederacio multiplicaretur, dum homo ad uxoris consangwineos habet se, sicud ad consangwineos suos. Unde quia amor viri ad mulierem et e contra est vehemens, et inter homines non consangwineos est multiplicatum odium, ut[23] ista duo moderarentur, ex una parte prohibitum est ne fratres ducerent sorores in coniugium, ne esset nimius amor inter eos, quia amor consangwinitatis ex parte una et amor coniugalis ex altera coniuncti facerent amorem inter eos excessivum. Et ex alia parte constitutum est, ut copularentur non consangwinei, ut cessaret aut mitigaretur odium, et per consequens, ne caritas ex prima parte consangwineorum deflueret propter fornicacionem coniugum[9], et ex alia parte, ut cresceret ex copulacione non consangwineorum.

Sic ergo provisum est ab ecclesia, ut non consangwinei, sed longe distantes matrimonia contraherent. Primo fuit provisum, ut ante septimum gradum non contraherent, sed iam restrictum est quod solum ante quartum et in quarto non contraherent, quia parentes quandoque vivunt usque ad quartum gradum. Unde Dominus comminatur se visitaturum peccata patrum in filios usque ad[24] quartam generacionem[25].

---

[20]) *Codd.:* natus *E.* — [21]) *Codd.:* similiter ∾ macularet *om. E.* — [22]) *Codd.* sc. concupiscencie *add. CM.* — [23]) *Codd.:* ergo *add. E.* — [24]) *Codd.:* in *CDFML* — [25]) *Codd.:* et cetera *add. DFL.*

Digitized by Google

<Distinccio XLI.>

<1.> **NUnc de affinitate videndum est . . .**

Ista[1] *distinccio 41ª* tractans de affinitatis inpedimento continet primo, quod omnes consangwinei uxoris usque ad septimum gradum sunt affines viro et e contra, quia vir et uxor efficiuntur una caro. Unde sicud non licet Christiano de sua consangwinitate uxorem ducere, sic nec de consangwinitate uxoris propter unitatem carnis. Et e converso uxor non potest ducere virum de consangwinitate viri ad septimum gradum. Aliqui tamen dicunt, quod in septima generacione inter affines potest contrahi matrimonium, et in quarta, etsi contractum fuerit, non separari. Et notandum, quod affinitas matrimonium non inpedit hodie, que est ultra quartum gradum, Extravag. De consangwinitate et affinitate <caº> 'Non debet', unde Magister iura adducit antiqua, que sunt revocata. | I 246 D

2º continet distinccio, quod si aliqua mulier ad secundas nupcias transierit et ex eis sobolem genuerit, nullatenus potest soboles de secundo viro suscepta coniugium contrahere cum aliquo de[2] cognacione prioris viri, cum quo mater eius una caro existit. Et notandum, quod illud abrogatum est, Extravag. De consangwinitate et affinitate <caº> 'Quod super hiis' et caº 'Non debet'. Unde potest contrahere licite soboles de secundo viro suscepta cum aliquo de consangwinitate prioris viri, nisi aliquid aliud inpediret.

3º, quod, si ignoranter infra dictos gradus consangwinitatis aliqui coniuncti fuerint, habita noticia ab ecclesia separantur. Et dicunt aliqui illam coniunccionem coniugium non fuisse, quia non erant legitime persone; tamen propter ignoranciam excusantur[3] et coniugium reputatur, quia bona fide[4] et[5] per manum ecclesie conveniunt; unde et filii eorum legitimantur. Alii autem dicunt fuisse coniugium, licet non essent[3] persone legitime, quia talium coniuncciones vocant canones coniugium.

4º, quod consangwineorum coniunccionem nullus extraneorum accuset, sed propinqui, ad quorum noticiam pertinet. Si autem tota progenies deficiat, || ab antiquioribus et veracioribus, quibus propinquitas nota sit, veritas perquiratur, et si inventa fuerit, separentur. || I 247 A

5º, quod aliud est peccatum fornicacio, aliud adulterium, aliud incestus, aliud raptus. Licet fornicacio sit genus omnis illiciti coitus, qui fit extra uxorem, tamen specialiter intelligitur in usu viduarum, vel concubinarum, vel meretricum. Stuprum proprie est virginum defloracio illicita. Adulterium est alieni thori violacio.

---

[1]) *Codd.*: est *add. D.* — [2]) *Codd.*: *inscrip. ab* ι^1. — [3]) *Codd.*: *ex corr. I.* — [4]) *Codd.*: *male* fidei *C.* — [5]) *Codd.*: *in marg. ab* ι^1.

Digitized by Google

Unde adulterium dicitur quasi alterius thori accessio. Incestus est consangwinearum vel affinium abusio. Raptus dicitur puelle violenta a domo patris educcio, ut nupta in uxorem habeatur[3], que morte multatur. Si tamen ad ecclesiam confugerit, privilegio ecclesie mortis inpunitatem meretur.

6°, quod frater et soror uxoris tue cognati dicuntur, iure fit et necessitate vulgaris appelacionis pocius, quam ulla causa cognacionis[6]. Uxor enim fratris fratrissa pocius quam cognata vocatur. Mariti frater levir dicitur[7], duorum fratrum uxores ianitrices, quasi eandem ianuam intrantes. Viri uxor glos appellatur.

<2.> Pro quibusdam sunt hii[8] *versus*[9]:

sc. septem graduum iuris metam Gregorii et Fabiani
Metam dat rigor, hancque[10] dispensacio laxat,
in quarto
Affinesque gradu permittit nubere quarto.
affines
in matrimonio
Ante gradus[11] positos iuncti sunt dissociandi,
si ignoranter fecerunt[12]
Atque rei non sunt, aliis quoque nubere possunt.

Supposito, quod affinitas contrahatur[13] ex matrimonio et ex
| *I* licito coitu, non autem | ex coitu contra naturam, quia non est ibi
247 B seminum conmixtio,

<3.> Queritur: *Utrum affinitas contrahatur ex sponsalibus.* Pro quo sciendum, quod affinitas est propinquitas personarum ex carnali copula proveniens, omni carens parentela, et dicitur simpliciter ex carnali copula, quia tam per fornicariam copulam, quam per legitimam contrahitur affinitas 35 quest 5ª 'Nec eam', Extravag. caº 'De eo, qui cognovit consangwineam uxoris'. Et quia non solum carnis copula facit affinitatem, sed et cognacio, media enim[3] persona uni cognata et alteri carnaliter copulata causat affinitatem inter illas personas extremas, ideo potest affinitas taliter diffiniri: Affinitas est propingwitas personarum[11] non consangwinearum, per mediacionem tercie persone contracta, que uni earum est cognata et alteri copulata.

Ex dicta diffinicione potest patere, quod affinitas contrahitur ex sponsalibus, quia alias post sponsalia posset frater germanus ducere sponsam fratris, quod est contra dicta superius. Contrahitur ergo affinitas vel propingwitas quedam, que vocatur iusticia publice honestatis, que sic diffinitur: Publice hone-

---

[6]) *Codd.*: cogna- *male repet. I.* — [7]) *Codd.*: vocatur *E.* — [8]) *Codd.*: unde *add. K.* — [9]) *Codd.*: versus *repet. I.* — [10]) *Codd.*: que *om. E.* — [11]) *Codd.*: *om. E.* — [12]) *Codd.*: *om. B*; *glossas prorsus om. EKL.* — [13]) *Codd.*: contrahitur *BEKP.*

Digitized by Google

statis iusticia est propinquitas ex sponsalibus proveniens, robur trahens ab ecclesie institucione propter eius honestatem. Inpedit autem matrimonium secundum eosdem gradus[11] sicud affinitas et consangwinitas, per easdem raciones, contrahitur tamen ante tempus septennii, sed non sic affinitas.

<4.> *Utrum aliquis filius sit illegitimus?* Dicendum, quod sic. Et nota, quod quatuor sunt differencie filiorum. Quidam sunt legitimi et naturales, || ut nati de matrimonio; quidam naturales *I* *247 C* non legitimi, ut nati de fornicacione; quidam legitimi et non naturales, ut filii adopcionum[14]; quidam nec legitimi, nec nati de adulterio, ut si contingeret aliquem esse filium ex coniunccione duorum coniugum, quorum uterque estimasset se cum proprio coniuge propter prolem conmisceri, et conmisceretur cum alio. In tali enim coniunccione non curreret crimen adulterii, cum neuter coniugum alterius coniugem postularet, et quia adulteria procedunt de corde, i. e. de intencione cordis, ut dicit Salvator Matth. 15°. Et secundum Augustinum peccatum adeo est volitum, quod si non[15] est volitum, non est[15] peccatum, et commune et valde bonum proverbium dicit:

Quidquid agant homines, intencio iudicat illos.

Ideo taliter coniuncti duo homines estimantes se fore coniuges, adulterii crimen[3] non peccarent. Sed Petrus quest. 6ª articulo primo dicit, quod filii nec legitimi nec naturales sunt, qui ex dampnato coitu[16] nascuntur, sc. ex adulterio vel incestu, qui dicuntur spurii.

<5.> *Utrum filius illegitimus possit legitimari?* Dicendum, quod sic. Est autem legitimacio quorundam incomodorum amocio, que illegitime natus incurrit, et illa incomoda tolli possunt, pro quo dicit S. Thomas quest. 4ª articulo 3°, quod illegitimus non potest legitimari, ut fiat de legitimo coitu natus, sed quia dampna, que incurrit, subtrahuntur per auctoritatem legis. Et sunt sex modi legitimandi; duo sc. secundum canones: primus, cum quis ducit in uxorem illam, ex qua filium illegitimum generavit, 2ᵘˢ fit per dispensacionem pape; 4ᵒʳ autem modi sunt secundum leges, primus, si pater filium naturalem curie imperatoris offerat, ex hoc enim legitimatur propter curie[3] honestatem; | 2ᵘˢ[17], si pater *I* in testamento nominet eum legitimum heredem et filius postea *247 D* testamentum imperatori offerat; 3ᵘˢ, si nullus sit filius legitimus et ipse eum principi imperatoris offerat; 4ᵘˢ, si pater in publico cum trium testium subscripcione eum legitimum nominet, nec ad-[d]iciat naturalem. — Hec S. Thomas.

---

[14]) *Codd.*: adoptivi *E.* — [15]) *Codd.*: esset *BEKP.* — [16]) *Codd.*: crimine *E.* — [17]) *BEKP*: secundo *codd.*; secundo pater in testamento nominat *F.*

Digitized by Google

Sciendum tamen, quod secundum Petrum quest. 6ª articulo 2º »Legitimacio canonica legitimat hominem ad actus »spirituales in tota ecclesia et ad actus seculares in terra subdita »pape et ad dignitates eciam seculares.« — Hec ille.

Et$_{18}$ placet michi, si Deo placet$_{19}$.

<Distinccio XLII.>

<1.> De parentalium graduum famosa questione aliquid, licet$_1$ minus sufficienter, diximus . . .

Ista$_2$ *distinccio 42ª*, tractans de inpedimento spiritualis et legalis cognacionis primo continet, quod tria sunt genera cognacionis, sc. consangwinitas, affinitas et spiritualis germanitas. Consangwinitas est inter eos, qui iunguntur secundum lineam generis. Affinitas inter eos, qui genere non sunt iuncti, sed mediante genere sunt sociati. Spiritualis proximitas est inter conpatrem et conmatrem et inter eos, quorum unus alterum de sacro fonte levavit, vel in cathetizacione aut confirmacione tenuit$_3$; est eciam inter filios eiusdem hominis carnales et spirituales.

2º, quod spirituales filii sunt, quos de sacro fonte levamus$_4$, vel in cathetizacione vel confirmacione tenemus. Filii eciam et filie spirituales eorum sunt, qui eos in sacro baptismate tingunt; dicitur eciam spiritualis filia sacerdotis, que ei peccata confitetur. Et notandum, quod ex adepcione$_5$ baptismi et confirmacionis solum oritur spiritualis cognacio, ex qua matrimonium inpeditur contra-
I 248 A hendum et dissolvitur contractum. Ex cathecismo autem spiritualis cognacio oritur contrahi matrimonium inpediens, non tamen dirimens$_1$ iam contractum, Extravag. De cognacione spirituali <§> Per cathecismum.

3º, quod si aliquis filiolam suam vel conmatrem sibi nupcialiter$_1$ copulare presumpserit, separentur. Si autem post legitimam copulam alter alterius filium de fonte levat, vel in confirmacione tenet, vel ex necessitate baptisat, non sunt separandi, sed culpabilis est ipsis penitencia inponenda.

4º, quod filii naturales filiis adoptivis copulari non possunt, nec e contra, quod aliqui intelligunt — supple et bene — de illis tantum filiis, quibus conpatres facti sunt, de aliis vero, qui ante

---

[18]) *Codd.*: bene *add. BEKP.* — [19]) *Codd.*: placet *iterat BK*; etc. *add. DL.* — [1]) *Codd.*: *ex corr. I.* — [2]) *Codd.*: est *add. D.* — [3]) *Codd.*: tenuerunt *E.* — [4]) *Codd.*: levavimus *BEKP.* — [5]) *Codd.*: ad- *in marg. ab* t^2.

Digitized by Google

conpaternitatem vel post geniti sunt, concedunt, quod legitime iungi[6] possunt.

5°, quod vir, qui uxori sue debitum reddidit, postquam alia mulier conmater uxoris sue extitit, uxore mortua illam conmatrem uxoris sue defuncte coniugem habere non potest. Si autem ante conmaternitatem contractam uxori proprie debitum non reddidit, uxore mortua conmatrem eius in uxorem habere poterit, et hoc, supple, sive post contractam maternitatem uxorem cognoverit, sive non.

6°, quod vir et uxor eius non debent simul in baptismo puerum suscipere.

7°, quod non solum prime nupcie, sed[7] secunde sunt licite, et[8] tercie et quarte non sunt dampnande, sed tantum prime sub benediccione Dei solempniter celebrantur.

<2.> Pro quibusdam sunt hii *versus*[10]:

Sperans a coniuge disiungi coniunx de fonte levet si
Natum, de alia genitum multetur i.e. puniatur[11] graviter, non a coniuge[11] dissocietur.
Ducere conmatrem vel natam spiritualem
Nemo potest; quod si fiat, debet revocari.
Natus carnalis non nubat spirituali
Conmatri, | quam nequit uxoris habere maritus. | *I* *248 B*
Coniunx de fonte proprium[12] puerum non tollat uterque.
Nullus diffinit, quociens quis nubere possit.

<3.> *Utrum cognacio spiritualis inpediat matrimonium?* Dicendum, quod sic. Sed notandum, quod cognacio spiritualis est propinquitas proveniens ex sacramenti dacione, vel ad illud tencione. Unde doctor subtilis dicit, quod cognacio spiritualis est quoddam vinculum contractum ex dispensacione sacramentorum baptismi et confirmacionis. Ex dacione autem aliorum sacramentorum cognacio nequaquam oritur, que matrimonium inpediat vel dissolvat.

Vocatur autem cognacio spiritualis, quia, ut dicit S. Thomas questione prima: »Sicud per carnis propagacionem homo »accipit esse nature, ita accipit per sacramenta esse spiritualis »gracie, et ideo vinculum, quod contrahitur ex suscepcione sacra»mentorum, est naturale alicui, in quantum est membrum ecclesie.« Et infra articulo secundo: »Baptismus assimilatur generacioni »in utero, quia adhuc talis est fovendus intra uterum ecclesie. »Sed confirmacio assimilatur nativitati ex utero, per quam homo

[6]) *Codd.*: coniungi *E.* — [7]) *I*; et *codd.* — [8]) *I*; sed *codd.* — [9]) *ClM*: horum *add. codd.* — [10]) *Codd.*: versus *iterat I.* — [11]) *Codd.*: *om. B.* — [12]) *Codd.*: *om. BI*; *glossas prorsus om BKL.*

Digitized by Google

»roboratus exponitur in publicum ad confessionem nominis Christi.« — Hec Thomas.

Est autem sciendum, quod cognacio spiritualis est triplex. Prima est paternitas spiritualis, que attenditur inter patrem spiritualem et filium vel filiam spiritualem. Est autem pater spiritualis ille, qui baptisat, ut presbiter, et qui suscipit baptisatum de baptismo, ac episcopus, qui confirmat, et ille, qui tenet eum, qui confirmatur coram episcopo. Filius autem spiritualis dicitur ille, qui baptisatur vel confirmatur.

2ª cognacio spiritualis est compaternitas, et hec attenditur
|| I inter parentes carnales ipsius baptisati | vel confirmati et iam dictos
248 C patres spirituales eiusdem.

3ª cognacio dicitur fraternitas spiritualis, et hec attenditur inter filium spiritualem et inter filios carnales sui patris spiritualis. Unde omnes filii baptisantis et omnes filii suscipientis aliquem hominem de baptismo sunt fratres spirituales illius, qui baptisatur et suscipitur de baptismo. Ista[13] patent 30 quest. 3ª caº primo et secundo.

Sed videtur, quod ista trimembris divisio cognacionis spiritualis non evacuat totum genus ipsius cognacionis spiritualis; patet, quia est dare quartam cognacionem spiritualem[14], sc. confessorem patrem spiritualem, similiter patrem predicatorem, qui gignit filios et filias spirituales per ewangelium et per confessionem. Igitur non tantum triplex est cognacio spiritualis.

Hic dicitur, quod per confessionem et per predicacionem spiritualis cognacio sive gradus non contrahitur, quia tunc filius predicatoris vel confessoris plebani cum nulla de sua[1] parochia posset contrahere, eo quod omnes, ut suppono, sunt de predicacione et confessione sua. Ideo non sunt proprie patres ipsi predicatores et confessores, per quos spiritualis contraheretur cognacio, sed propter quandam similitudinem[15] dicuntur patres. Nam secundum Philosophum 8º Ethicorum: »Sicud corporalis pater dat proli tria, »sc. esse, nutrimentum et instruccionem, sic et isti instruccionem »et nutrimentum spirituale.« Sed non, nisi per baptismum vel per confirmacionem esse spirituale. Unde, sicud pater naturalis non dicitur proprie, nisi quantum ad generacionem, per quam dat esse, sic in spiritualibus sacerdos, nisi qui baptisat vel confirmat, sic communiter tenetur.

| I
248 D Sed tunc nescio discutere, | quomodo Apostolus vocat filios, quos genuit per verbum Christi, quare non esset eorum pater proprie spiritualis.

Similiter videtur, quod sacerdos, baptisans aliquem fictum, non esset eius pater, ex eo, quod non dat ei esse gracie spirituale.

---

[13]) *Codd.*: *male* ita *I.* — [14]) *Codd.*: igitur *E.* — [15]) *Codd.*: dissimilitudinem *DEP*, *ex corr. K.*

Digitized by Google

Similiter episcopus sepe confirmans non dat esse spirituale confirmato, et sic non videtur esse eius pater spiritualis.

Ad primum forte posset dici, quod Apostolus loquitur ad illos, quos baptisavit, 2° concedendo, quod fuit eorum pater spiritualis, sed non proprie, primo modo dictus.

Ad secundum et tercium dicitur negando utramque consequenciam, et oportet dici, quod sufficit, quod sit pater ad faciem ecclesie; quamvis non det baptisato vel confirmato esse spirituale gracie, quia tamen dat sibi esse fidei etsi non formate, provide dicitur spiritualis eius pater. Et ad hunc sensum oportet de sacerdote reducere illos *versus*:

Quem de fonte levas tangendo sive tenendo,
Vel confirmando, sua vel peccata fatendo,
Filius ille tibi spiritualis...

Quoad ultimam partem intellige: supple 'non cognacionis spiritualis', quamvis papa Simachus, similiter papa Innocencius ad hoc tendant, quos Magister adducit in litera.

<4.> Quantum ergo ad cognaciones spirituales matrimonium inpeditur inter personas infra scriptas per baptismum, videlicet inter baptisatum et filios suscipientis, inter baptisatum et uxorem suscipientis ante suscepcionem carnaliter cognitam a suscipiente, inter suscipientem et patrem baptisati, inter suscipientem et matrem baptisati, inter baptisantem et baptisatum, inter baptisatum et filios baptisantis, inter baptisatum et uxorem baptisantis prius ab eo cognitam, inter baptisantem et patrem baptisati, inter baptisantem ‖ *I* *249 A* et matrem baptisati.

Istis decem[16] modis inpeditur matrimonium et dirimitur; et eodem modo de confirmacione. Ista patent 30 quest. 3ª et Extravag. de cognacione spirituali, caº 'Veniens'. Item 30 quest. prima caº primo et infra plane sic dicitur: »Pater »spiritualis non potest contrahere matrimonium cum filia spirituali, »nec mater spiritualis cum spirituali filio et si contrahant, est pe»nitus dirimendum.« Patet 30 quest. 3ª, caº 'Pitacium'.

Si autem pater spiritualis contrahit cum sorore filie sue vel filii spiritualis, tale non est dirimendum. Patet 30 quest. 3ª, caº[17] 'Illud eciam'.

Item: non est dirimendum, si pater spiritualis contraheret cum filia carnaliter genita a suo filio spirituali Patet per Innocencium super primo caº Extravag. 'De spirituali cognacione'.

Item: pater spiritualis non potest contrahere cum matre carnali sui spiritualis filii, nec mater spiritualis cum patre carnali, et si contraxerint, matrimonium est penitus dirimendum. Illud patet

---

[16]) *CEM; om. codd.* — [17]) *Codd.: om. I.*

Digitized by Google

30 quest. prima ca° primo. Idem patet Extravag. de cognacione spirituali ca° 'Veniens'.

Item sicud[18] conpaternitas spiritualis directe prohibet patrem spiritualem, ne possit nubere matri carnali sui filii spiritualis, sic eadem conpaternitas indirecte prohibet uxorem patris spiritualis post mortem nubere patri carnali predicti filii spiritualis, hoc presupposito, quod iam dicta conpaternitas non prius advenerit illi viro, qui per carnalem copulam fuit quodam modo effectus una caro cum uxore sua, quia, si prius fuit conpater antequam accepit uxorem, tunc uxor eius post mortem eius licite potest matrimonium contrahere cum illo, qui conpater erat mariti sui. Et sicud dictum est, quomodo paternitas directe conveniens viro extendit se ad
| 1 uxorem et quomodo non, sic eodem modo extenditur | a muliere
249 B ad virum, si mulier suscepit puerum de baptismo, vel baptisat, in necessitate, vel tenet in confirmacione. Illud patet 30 quest. 4ª <ca°> 'Sciscitatur'.

Item: nota, quod si aliquis homo habet prolem cum alia muliere, quam cum propria uxore, tunc pater spiritualis illius prolis non inpeditur, quin mortuo illo homine ipse posset contrahere matrimonium cum uxore sua, ita quod in isto casu una mulier potest habere duos conpatres successive in viros. Et eodem modo iudicandum est ex parte viri, si uxor sua habet prolem ex alio viro, quia tunc mortua uxore, vir poterit contrahere cum matre spirituali illius prolis, que erat conmater uxoris sue, et sic unus vir potest successive duas conmatres habere in uxores. Ista patent 30 quest. 4ª ca° 'Qui spiritualem'.

Nota eciam, quod vir et mulier simul[19] levantes eandem prolem de baptismo non prohibentur inter se matrimonium contrahere. Ponit istud Innocencius[20] Extravag. 'De cognacione spirituali' in Glossa super ca° primo[21] 'Martinus'. Idem ponit Hostiensis in Glossa super ca° 'Veniens' et patet per Magistrum in presenti distinccione.

<5.> Et quoad ista sunt hii[22] *versus*:

Que michi, vel cuius mea natum fonte levavit,
Hec mea coniunx fieri mea non valet uxor.
sc. uxori[23] genitum[24]
Si qua mee natum non ex me fonte levavit,
post mortem uxoris
Hanc post fata mee non inde vetabor habere.

---

[18]) *Codd.*: *inscrip. ab* [2]. — [19]) *Codd.*: se *add. E.* — [20]) *Codd.*: papa *add. E.* — [21]) *Codd.*: quarto *Decretal. Gregor. L. IV, tit. XI, C. IV.* — [22]) *Codd.*: unde *add. K*; et sequuntur *add. L.* — [23]) *Codd.*: uxoris *I.* — [24]) *Codd.*: *om. B*; *glossas prorsus om. DEKL.*

Digitized by Google

<6.> Item notandum, quod omnes liberi duorum conpatrum, vel duarum conmatrum, ante vel post conpaternitatem geniti, possunt legitime coniungi preter illam personam, qua conpatres effecti sunt. Patet per Magistrum in presenti distinccione ca° 3° in fine, patet eciam Extravag. 'De cognacione spirituali' ca° primo, patet eciam 30 questione 3ª ca° 'Non oportet', et 'Super quibus'.

<7.> Super isto sunt hii *versus*:

Non poterit iungi conmater conpatri ulli.
Conpatri poterit conpatris filia iungi,
Non tamen illa potest, per quam fit || conpater ille. *I* 249 C
Patri se poterit conpatrum iungere proles,
Hac tamen excepta, que conpatres facit illos.

<8.> Eciam notandum, quod cum sacerdos est pater spiritualis baptisans et habet prolem, tunc illa proles non potest legitime matrimonium contrahere cum prole ab eo baptisata, eo quod omnium illorum, quos ille sacerdos baptisavit, suus carnalis filius est frater spiritualis. Istud habetur Extravag. 'De cognacione spirituali' ca° ultimo. Et idem est iudicandum de filio laici, qui in necessitate baptisaret. Ipse enim[18] esset verus pater[25] filie, et ideo filius suus non posset filiam suam spiritualem in uxorem ducere, quia ipse esset frater suus spiritualis. Nec pater posset eandem filiam in uxorem capere, quia ipse esset pater eius spiritualis, nec pater posset accipere matrem illius filie, eo quod vera conpaternitas esset inter has personas. Hec omnia possunt haberi ex dictis Hostiensis in Glossa super ca° proxime allegato.

<9.> Item notandum, quod ista prohibicio non extendit se usque ad nepotes, quia quamvis filius tuus spiritualis non possit accipere filiam tuam carnalem, tamen bene potest accipere neptem tuam, filiam filie tue. Eciam filius tuus carnalis potest accipere filiam filii tui spiritualis. Patent ista ex dictis Innocencii Extravag. 'De cognacione spirituali' in Glossa super primo ca° illius tituli.

<10.> De cognacione legali eciam notandum est secundum doctores, quod cognacio legalis est proximitas ex adopcione proveniens. Adopcio autem est persone extranee in filium vel nepotem[1], et sic deinceps, legitima assumpcio. Est autem prima species legalis cognacionis inter patrem adoptantem et prolem adoptatam; 2ª est inter prolem adoptatam et naturalem prolem adoptantis; 3ª est quasi per modum affinitatis inter uxorem filii adoptivi et patrem adoptivum, et inter filium adoptivum et uxorem | patris adoptivi. *I* 249 D

[25]) *I*: illius *add. codd.*

Digitized by Google

Et omnes iste species inpediunt matrimonium, quamvis inequaliter. Nam licet secunda species, que potest dici fraternitas legalis cognacionis, inpediat matrimonium inter prolem adoptatam et prolem naturalem, quamdiu utraque proles est in[18] patris potestate, tamen mortuo patre possunt legitime contrahere, vel eciam adhuc vivente patre, si una earum vel utraque fuerit emancipata, nullum habent inpedimentum contrahendi matrimonium ulterius ex parte cognacionis legalis. Ista patent Extravag. 'De legali cognacione', ubi dicit Nicolaus papa sic: »Si qua per »adopcionem ceperit[26] michi esse soror[27], quamdiu durat adopcio »inter me et ipsam, nupcie consistere non possunt.«

Et super eodem capitulo arguit glossa ab opposito sensu, quod non durante adopcione inter prolem naturalem et adoptivam non prohibentur nupcie, sed ut patet per eandem glossam, tunc non durat inter huiusmodi proles vinculum adopcionis, quando una earum vel utraque fuerit emancipata. Emancipata vero tunc dicitur, quando data sibi hereditaria porcione, que secundum leges ipsam prolem concernit, ipsa ponitur extra familiam patris. Patet 30 quest. 3ª caº 'Ita diligere' et caº 'Post susceptum'; patent eciam predicta ff. de ritu nupciarum caº 'Per adopcionem'.

Sed prima et 3ª species cognacionis legalis perpetue inpediunt matrimonium, nam pater adoptivus nunquam potest contrahere matrimonium cum filia adoptiva, sive illa filia adhuc sit in patris adoptantis familia, sive emancipata. Eciam pater nunquam legitime potest contrahere cum uxore filii adoptivi post mortem illius filii, nec filius adoptivus potest contrahere matrimonium cum
I uxore sui patris adoptivi post mortem illius patris, eciam dato,
250 A quod ante mortem patris fuerit emancipatus. Ista patet ff. de ritu nupciarum 'Filius adoptivus'.

Notandum eciam hic, quod dicit[18] Hugo in Glossa 30 quest. 3ª, quod sicud due proles spirituales eiusdem patris spiritualis possunt legitime inter se contrahere, dummodo alias non inpediantur, sic eciam due proles adoptive eiusdem patris adoptivi possunt inter se legitime contrahere, dummodo aliunde non inpediantur. Iste leges de cognacione legali subsunt ecclesie, in quantum sunt ab ecclesia confirmate.

---

[26]) *Codd.*: *male* cepit *I.* — [27]) *Codd.*: *pessime* socer *I.*

Digitized by Google

<Distinccio XLIII.>

<1.> **POstremo de condicione resurreccionis**[1] . . .

Huc usque in isto quarto libro determinatum est de vulnerati hominis sanacione inperfecta et sacramentaliter iniciata, nunc ulterius determinatur de eiusdem hominis curacione perfecta, supernaturaliter consumata. Prima curacio est graciosa, secunda gloriosa; prima curacio est quedam liberacio spiritualis a culpa, secunda sanacio est quedam supernaturalis translacio a miseria.

Postquam igitur Magister determinavit de vulnerati hominis sanacione aliqualiter inperfecta, que fit per sacramentorum devotam percepcionem, nunc incipit de sanati hominis solidacione totaliter perfecta et corporis ac anime glorificacione, ad quam glorificacionem pervenitur per corporum resumpcionem et iudicialem discussionem. In ista ergo distinccione Magister tractat de mortuorum resurreccione.

Et continet primo ista distinccio, quod christianus nullo modo debet ambigere carnem omnium hominum resurrecturam, quicunque nati sunt, atque nascentur, et mortui sunt atque morientur.

2°, quod causa resurreccionis erit vox tube, que in adventu | *I*
iudicis ab omnibus audietur, et cuius virtute excitabuntur mortu *250 B*
et resurgent de monumentis.

3°, quod vox illa erit Christi, vel alicuius angeli, vel plurium angelorum.

4°, quod in die iudicii virtute divina cuique in memoriam revocabuntur sua bona et mala opera et erunt cuilibet manifesta

5°, quod sanctis memoria ipsorum malorum non erit ad penam vel ad glorie derogacionem, sed ad graciarum accionem.

6°, quod non irracionabiliter putari potest, quod peccata hic per penitenciam deleta eciam illic tegi.

7°, quod secundum Augustinum et Ambrosium illi, qui reperientur vivi, prius non mortui, rapientur obviam Christo in aera et subito morientur, et in[2] illo parvo temporis spacio reviviscent, et sic verum est, quod dicit Apostolus: »Omnes »quidem resurgemus.« Sed secundum Jeronimum non morientur, sed in inmortalitatem[3] subito mutabuntur; horum autem quid sit verius, non est humani iudicii diffinire.

8°, quod cum dicitur: »Christus est iudicaturus vivos et mor»tuos«, potest intelligi de vivis, qui tunc rapientur, et de mortuis, qui ante discesserunt, vel vivi iusti et mortui iniusti accipiuntur.

---

[1]) *Codd.*: videamus *add. E.* — [2]) *Codd.*: *inscrip. ab* ι^1. — [3]) *Codd.*: *male* mortalitatem *I.*

Digitized by Google

9°, quod credendum est, quod omnes resurgent incorrupti, reprobi, passibiles, sine tamen diminucione membrorum, quia omnia membra humani corporis sunt habituri, nec tamen gloria et inmortalitate induentur.

5 ⟨2.⟩ Super hiis sunt$_3$ hii$_{3,4}$ *versus*:

sc. omnes
Rosi$_5$ per vermes et consumpti morientes
per tubam bona$_6$ et$_6$ mala$_6$
Vocem dante Deo surgent sua facta scientes.
peccata$_6$ et$_6$ penas$_6$ in memoriam
Sancti preterita tunc$_7$ revocabunt sine pena.
correcta per$_6$ peni- quia$_8$ cooperientur
in presenti tenciam$_6$ in iudicio caritate
Crimina nunc tecta non tunc fient manifesta.
subito
10 An veniente Jesu vivi raptim$_9$ moriantur,
in inmortalitatem i. e. sine morte$_{10}$
I 250 *C* An transmutentur preter mortem, dubitatur.

⟨3.⟩ Queritur hic: *Quid est resurreccio mortuorum?* Respondetur iuxta dictum Augustini libro 8° De Trinitate parte 4ª dicente: »Quid est aliud resurgere, nisi reviviscere, 15 »i. e. ex morte ad vitam redire?« Ex isto patet, quod resurreccio est hominis revivificacio. Et quia homo est duplex, sc. interior, qui est spiritus, et exterior, qui est corpus, secundum Apostolum, et sic totalis homo habens$_{11}$ vitam duplicem, sc. ex parte spiritus spiritualem naturalem et ex parte corporis corporalem naturalem, 20 ideo in homine est duplex vita, sc. corporalis et spiritualis, sic tamen, quod ex parte spiritus est inmortalis secundum naturam, et ex parte corporis$_{12}$ mortalis secundum naturam. Nam quoad primum dicitur Sapiencie 2°: »Deus creavit hominem inexter»minabilem et ad ymaginem sue similitudinis$_{13}$ creavit illum.« 25 Quoad secundum dicit Psalmista: »Quis est homo, et non vi»debit (i. e. non experietur) mortem?«

Et ultra istud$_{14}$ duplex$_{15}$ esse habet homo esse tercium accidentale, sc. esse gracie, et sic vitam gracie, que est gratum esse Deo.

30 Ex quo colligitur, quod sicud contingit hominem dupliciter vivere, sc. secundum naturam et secundum$_{16}$ graciam, sic contingit eum dupliciter mori, sc. secundum corpus et secundum animam.

---

[3]) *Codd.*: *om. E.* — [4]) *Codd.*: *iterat M*; *male* hiis *K*; *om. E.* — [5]) *Codd.*: *male* Ro si *in C.* — [6]) *Codd.*: *om. B.* — [7]) *Codd.*: *om. E*; *male* nunc, *sed inscrip. bene* tunc *K.* — [8]) *Codd.*: sed *B.* — [9]) *Codd.*: rapti *EKP.* — [10]) *Omnes glossas prorsus om. EKL.* — [11]) *Codd.*: *ex corr.* habet *I.* — [12]) *Codd.*: est *add. M.* — [13]) *Codd.*: *ex corr. I.* — [14]) *Codd.*: illud *EKP.* — [15]) *Codd.*: triplex *M.* — [16]) *Codd.*: *om. I.*

Digitized by Google

et per consequens sunt homines mortui in anima et sunt homines[13] mortui in corpore, prout deducunt b. Augustinus et ven. Beda in Omelia illius ewangelii Luce 7°: 'Ibat Jesus in civitatem, que vocatur Naym'. Per illud verbum Christi: »Sine, ut mortui sepeliant mortuos suos,« 'mortui', sc. in anima, 'sepeliant mortuos'[17] in corpore. Mortui autem[18] in anima sunt illi, qui sunt privati divina gracia gratumfaciente. Sed mortui in corpore sunt illi, quorum anime sunt a corpore separate. Igitur sicud anime per graciam fit revivificacio, et corporis per animam, sic duplex erit resurreccio, sc. a morte anime et a morte corporis. Primum innuit Apostolus dicens | Ad Ephes. 5°: »Surge, | I »qui dormis, resurge a mortuis.« 'Qui dormis', sc. Christo faciliter 250 D suscitandus, 'resurge a mortuis', sc. peccatoribus, »et illuminabit te Christus.«

Ecce iam patet, quid sit resurreccio et quod duplex[19]; utramque enim credimus, sc spiritualem et corporalem, cum in symbolo dicimus: »Credo remissionem peccatorum«, hoc quoad resurreccionem anime, »carnis resurreccionem«, hoc quoad resurreccionem, de qua in presenti distinccione currit sermo. Suppono ergo generalem resurreccionem, tam ex novo quam veteri testamento. Ex veteri, quia Ezechiel 37° dicitur: »Educam vos de »sepulcris vestris, popule meus, dicit dominus«, et Job 19°: »Scio, »quod redemptor meus vivit et in novissimo die de terra surrecturus »sum et rursum[20] circumdabor pelle mea.« In novo vero dicit Salvator Johan. 5°: »Mortui audient vocem filii Dei« et prima Corinth. 15°: »Omnes quidem resurgemus«, ubi eciam arguit Apostolus dicens: »Insipiens, quod tu seminas[13], non vivi»ficatur, nisi prius moriatur.« Si enim Christus, qui est caput ecclesie, resurrexit, corpus ergo ecclesie resurgere debet. Unde ibidem dicit: »Christus resurrexit a mortuis primicie dormiencium.«

Patet ergo ex iam dictis generalis resurreccio mortuorum, quam exigit divina iusticia, ut sicud homo meruit vel demeruit in anima et corpore, sic remuneretur in utroque. Et patet[21], quod omnes homines resurgent, tam boni, quam mali, tam[21] magni[21], quam parvi, quia qua racione unus, eadem racione et omnes.

<4.> *Utrum resurreccio erit naturalis?* Dicitur, quod non, quia nulla pura creatura effective primo sufficit se ipsam revivificare[22]. Notandum tamen, quod in resurreccione erunt tria. Primum reformacio corporum ex pulveribus, secundum unio corporis | et anime reformati et organisati, tertium anime et cor- | I poris inseparabilis colligacio. Quantum ergo ad primum et tercium, 251 A erit miraculosa. Sed quantum ad secundum erit naturalis, naturaliter enim anima unitur corpori.

---

[17]) *Codd.*: *male* motuos *I*. — [18]) *I*; ergo *codd.* — [19]) *I*; quotuplex *BCEKP*. — [20]) *Codd.*: *superscrip.* resursum *a* x^2. — [21]) *Codd.*: *in marg. ab* ι^2. — [22]) *Codd.*: vivificare *M*.

Digitized by Google

<5.> *Utrum resurreccio Christi est causa nostre resurreccionis?* Dicendum, quod Christus et tota increata Trinitas est causa efficiens principaliter nostre resurreccionis; resurreccio autem Christi est causa exemplaris; per ipsam enim$_{3}$ inchoata est nostra resurreccio, quia »reformabit corpus humanitatis$_{23}$ nostre, configuratum »corpori claritatis sue.« Ad Philipp. 3°. Et patet, quod potest fieri resurreccio mortuorum ex potencia activa Dei et ex potencia passiva creature, que non dicitur potencia naturalis, sed obediencialis, cum non naturaliter racionalis creatura resurget a mortuis, sed obediencialiter$_{13}$ ad vocem Filii Dei. Ex quo sequitur, quod resurreccio mortuorum non est mutacio naturalis, sed supernaturalis, cum ipsam non potest efficere per se pura creatura.

<6.> *Utrum resurreccio fiet$_{13}$ subito vel successive?* Dicendum, quod resurreccio in ictu oculi fienda legitur. Ictus autem oculi est, non quod oculus aperiatur carnis, sed quod aperto oculo subite lucis radius conspicitur. Sed re vera tantum differt velocitas illius corporis ab ictu oculi, quantum differt a corpore agilitas animi; huius enim corporis claritas tanta est, quanta est spiritus; non enim hoc corpus anime est oneri, sed decori, quod nulla corruptibilis moles aggravat, sed quod angelice nature equalitas levigat. Huius quoque claritas tantum solem excellit, quantum sol in claritate nostrum corpus precellit. Sol enim est corpus insensibile et quamvis inmutetur, nunquam tamen vivificabitur. Corpus autem illud erit sensibile, vitale et intellectuale, ergo quantum
| *I* spiritus intellectu|alis differt ab aere insensibili, tantum differt pre-
251 B clara illius corporis claritas a claritate solis. Hec Augustinus$_{24}$ De cognicione vere vite.

<Distinccio XLIV.>

<1.> **Solent autem nonnulli percunctari . . .**

Ista$_{1}$ *distinccio 44ª*, tractans de resurgencium condicione, primo continet, quod omnium resurgencium erit una etas, sc. iuvenilis, ad quam pervenit Christus$_{2}$, cuius etas erat 32 annorum et trium mensium. Statura vero erit diversa, sc. quam quis habuit in iuvenili etate, vel habiturus erat, nec addetur ad illam, nec deponetur ab illa.

2°, quod ea, que a corpore sunt decisa, revertentur, sed non oportet, quod in eadem loca vel membra revertantur.

---

[23]) *Sic codd.*: humilitatis *Vulg.* — [24]) *Codd.*: in libro *add. E.* — [1]) *Codd.*: est *add. D.* — [2]) *Codd.*: *in marg. ab* ι^2.

Digitized by Google

3°, quod, utrum reprobi[3] cum deformitatibus corporum suorum resurgent, de hoc dicit Augustinus: »Fatigare non debet eorum »incerta habitudo vel pulcritudo, quorum erit certa et sempiterna »dampnacio.«

4°, quod secundum Augustinum, sicud anima, cuius potencia corpus vivit[2], dolorem pati potest, et mori non potest, sic malorum corpora sempiternis ignibus ardebunt et non consumentur.

5°, quod gehenna illa, que stagnum ignis et sulphuris dicta est, corporeus ignis erit et cruciabit[4] dampnatorum corpora hominum et demonum, sed solida hominum, aerea demonum. Sed hoc dicitur secundum opinionem Plathonis, qui dixit demones[5] habere corpora aerea, supra libro 2° distinccione 8ª.

6°, quod Augustinus dicit, quod »ignis eternus, cuius»modi sit, in qua mundi parte futurus sit, hominem scire arbitror »neminem, nisi forte cui[6] spiritus Domini ostendit.« Et nota, quod tenetur, quod in centro terre est.

7°, quod ante resurreccionem corporum anime defunctorum reproborum materiali igne torquebuntur, non solum videndo, sed eciam senciendo, et quod anime non solum suis non privantur sensibus, sed nec suis affectibus, || sc. spe, tristicia[7], gaudio, metu carent. ||1 251 C

8°, quod abortivus fetus ante animacionem, supple anime racionalis, non resurget, et que nimia deformitate monstra dicuntur, ad humane nature figuram in resurreccione revocabuntur.

<2.> Pro quibusdam sunt hii[8] *versus*:

Quemque bonum constat etate consurgere[9] Christi,
Tantum corpus erit, ut[5] erat vel debuit esse,
Sed non materia repetet loca, queque priora.
Nil deforme bonis inerit, licet hoc dubium sit
De pravis, quorum caro non nichilabitur (corrumpetur) igne
Corporeo. Demon eciam cruciabitur ipso.
Sentit et hunc (ignem[10]) anima per eum sine fine cremanda.
Plena natura (i. e. redacta ad debitam formam) surgent vivencia monstra.

<3.> *Utrum quilibet homo idem corpus, quod ante mortem habuit, in resurreccione resumet?* Dicendum, quod sic. Nam planum est exemplum in Christo. Racionem autem[5] quoad hoc ponit S. Thomas quest. 44ª articulo 1° dicens: »Nisi idem corpus »anima resumeret, non diceretur resurreccio, sed novi corporis

---

[3]) *Codd.*: *ex corr. I.* — [4]) *Codd.*: *male* crucialit *I.* — [5]) *Codd.*: *om. E.* — [6]) *Codd.*: dominus *add. I.* — [7]) *Codd.*: tristissima *D.* — [8]) *Codd.*: unde *add. K.* — [9]) *Codd.*: resurgere *E.* — [10]) *Codd.*: *om. B*; *glossas prorsus om. EKL.*

Digitized by Google

»assumpcio. Est eciam racio ad hoc divine iusticie, sc. ut homo reportet in eodem corpore premium, in quo meruit.

<4.> *Utrum, quidquid est de veritate humane nature, resurget?* Pro isto sciendum, quod homo, cum sit duplicis nature, sc. spiritualis et corporalis, ut dictum est circa precedentem distinccionem, ideo quedam sunt de veritate humane nature spiritualis, ut animam intellectivam hominis esse perfectam quoad essenciam et quantum ad omnes potencias[3] spirituales; quedam autem sunt de veritate nature humane corporalis, sc. que requiruntur ad[11] esse corporale hominis, ut vere sit homo perfectus tam secundum spiritum, quam secundum corpus. Ad esse autem corporale hominis requiritur caro, requiruntur ossa. nervi, requiritur | *I* sangwis et multe partes sive membra, quibus homo tam intrin-
251 D secus, quam extrinsecus secundum corpus per|ficitur et conpletur.

Quantum ergo ad esse spirituale, homo resurgens habebit quidquid est de veritate humane nature, cum ipsius anima tunc secundum[12] omnes spirituales potencias[3] erit perfecta et conpleta. Sed quantum ad esse corporale, an quilibet homo resumet, quidquid est de veritate humane nature, sunt opiniones opposite. Una dicens, quod non quidquid est de veritate humane nature, resurget in homine, et hec opinio dicit illa esse, vel fuisse de veritate humane nature, que ex alimento corpori accreverunt, modo dicit. quod aliquid fuit de veritate corporalis nature hominis, quod non resurget, quia homo ex alimento fuit aliquando valde pingwis. que pingwedo cum sit caro hominis, excederet mensuram resurgentis, si resumeretur. Sed istud dictum solveretur per Augustinum, quem Magister adducit in litera ca° 2°, qui in Enchiridion 61 et 71 dicit: »Non enim perit Deo terrena »materies, de qua mortalium creatur caro«, et infra exemplificat de statua, quam artifex manente eadem materia potest refundere et in debitam quantitatem membra singula reformare. Et quoad istud factum videtur michi cum Augustino et Magistro tenendum.

Et quia doctores equivocant in illo, quid est illud, quod dicitur de veritate humane nature corporalis, quidam dicentes, quod veritas humane nature principaliter consistit in humido radicali, ex quo est prima constitucio corporis humani; quod autem convertitur ab alimento, est secundario de veritate nature corporalis illius individui, sed potest esse principaliter de veritate alterius individui, quod ex illo semine generatur; et sic secundum eos humidum nutrimentale in uno est radicale, in alio non. Alii dicentes, quod illud, quod convertitur ex nutrimento in corpus, est de ve-
|| *I* ritate nature humane corporalis; licet potest fluere et refluere ad
252 A illud, quod ||| est materie, manet tamen semper quoad speciem in ipsa natura, et sic nutribile non distingwitur a radicali, nisi

---

[11]) *Codd.*: *inscrip. ab* ℓ[1]. — [12]) *Codd.*: *pessime* sed *I*.

Digitized by Google

penes terminum, quia radicale est, quod pervenit ad terminum generative vel nutritive, sed nutribile, quod adhuc est in via nutriendi.

Quas opiniones discutere, cum non sit ad animam utile, bonum est eas dimittere in pace.

<5.> *Utrum superfluitas in corpore humano resurget?* Dicendum, quod non Nec crines, qui nunc cum ungwibus dicuntur superflui, tunc erunt superflui, cum capillus$_3$ capitis in sancto non peribit ut superfluus. Superfluitas autem, i. e. substancie, que non fuerunt partes$_{13}$ corporis humani, sed in corpore humano, ut ulcus, stercus, urina, sputum, semen, sanies, lac, in corpore humano non resurgent. Hec enim ad decorem humani corporis non pertinent, sed quedam eorum magis fuerunt ad turpitudinem, et aliqua, ut semen, ad generacionem, et aliqua, ut lac, ad nutricionem.

Multa alia currunt circa istam distinccionem, primo, quod corpora sanctorum resurgencium erunt inpassibilia, quia erunt intemperatissima mixtione qualitatum elementarium et eciam subiecta totaliter imperio ipsius anime; 2°, quod erunt corpora palpabilia$_{14}$, sicud et corpus Christi, de quo Johan. 20°. Et quomodo erunt agilia, subtilia, mobilia, clara, visibilia et gloriosa, questiones illorum omnium volo ad diem iudicii reservare.

<Distinccio XLV.>

<1.> **PReterea sciendum est$_1$, quod omnes anime, ut ait Augustinus, cum de$_2$ seculo exierint, diversas habent recepciones, bone habent gaudium, male tormenta...**

Ista$_3$ *distinccio 45^a*, tractans de statu animarum, quem habent post separacionem a corpore, primo continet, quod omnes anime, cum de hoc seculo exeunt, diversa habent receptacula, sicud una | queque digna est: bone habent gaudium, male tormenta, et facta resurreccione bonorum gaudium maius erit et malorum tormenta graviora. | *I* *252 B*

2°, quod non est negandum oracionibus sancte ecclesie et sacrificio altaris et elemosinis mortuorum animas relevari, si tamen hec, dum viverent, meruerunt.

3°, quod sacrificia, elemosine et oraciones, cum pro baptisatis offeruntur, pro valde bonis graciarum acciones sunt, pro non valde

---

[13]) *Codd.: om. M.* — [14]) *Codd.: pessime* pabalia *D.* — [1]) *Codd.: om. EKMP.* — [2]) *Codd.:* hoc *add. E.* — [3]) *Codd.:* est *add. D.*

Digitized by Google

malis propiciaciones, sed pro valde malis etsi nulla sunt illorum adiuvamenta, sunt tamen vivorum qualescunque consolaciones. Quibus vero prosunt, ad hoc sunt, ut vel sit plena remissio, vel certe, ut sit tolerabilior ipsa dampnacio, i. e. punicio, quia magna pena purgatorii est.

4°, quod cum pro mortuis sacrificia, oraciones et elemosine fiunt, non eis nova merita conparantur, sed eorum precedentibus meritis consequencia ista redduntur.

5°, quod secundum Augustinum in libro De cura pro mortuis pompa funeris, agmina exequiarum, sumptuosa diligencia sepulture vivorum sunt qualiacunque solacia, non adiutoria mortuorum, et tamen bona est cura mortuos sepeliendi ex scripturis.

6°, quod duobus mediocriter et pariter bonis, suffragiis indigentibus, quorum unus est dives, pro quo sunt suffragia specialia, et alius pauper, pro quo nulla fiunt specialia suffragia, potest dici, quod pauperi tantum prosunt specialia[4], quantum prosunt diviti generalia et specialia, 2° potest dici, quod illa specialia suffragia diviti possunt conferre celeriorem absolucionem, sed non pleniorem.

7°, quod mediocriter boni, qui in fine moriuntur seculi, indigentes suffragiis ecclesie, que tunc non erunt, estimat Magister
|| 1 quasi per ignem || transeuntes salvari et celestis curie[6] oracionibus,
252 C que intercedit, donec inpleatur Christus, i. e. corpus Christi misticum, quod est numerus omnium salvandorum.

8°, quod angeli non dicuntur nostras oraciones Deo offerre, quasi ipse non noverit, quid volumus, aut quo indigeamus, qui novit omnia, antequam fiant, sed eius voluntatem consulunt, quid erga nos faciant.

9°, quod anime sanctorum sicud et angeli preces hominum, que inplende sunt et que non, cognoscunt.

10°, quod beati a Deo sunt addicti superne Veritati, ut nichil preter eius voluntatem queant velle.

11°, quod sancti pro nobis intercedunt ad Deum et merito proprio et affectu, dum cupiunt vota nostra inpleri, quod tamen non faciunt, nisi in voluntate Dei didicerint adinplenda.

12°, quod Deus cum quibusdam misericordius agit, quam eorum peccata meruerunt, sc. cum mediocriter malis, qui ecclesie meritis adiuvantur.

<2.> Et solum pro duobus magis principalioribus[7] sunt hii[8] *versus*:

Dico, quod hiis prosunt suffragia[9] sanctorum, qui meruerunt viando.
Orant pro nobis sancti bona nostra volendo.

---

[4]) *Sic codd.* — [5]) *1;* morientur *codd.* — [6]) *Codd.*: *ex corr. I.* — [7]) *Codd.*: principalibus *E.* — [8]) *Codd.*: unde *add. EKP.* — [9]) *Codd.*: *om. BDEKL.*

Digitized by Google

<3.> *Utrum anime de hoc exientes seculo habent diversas habitaciones?* Dicendum, quod sic. Pro quo sciendum, quod quelibet anima mortui hominis vel exit ad locum glorie, vel ad locum pene. Si primum, tunc habitacio eius est celum empireum, et ista habitacio dividitur in novem habitaciones iuxta ordines angelorum, in quibus sanctorum locantur anime iuxta exigenciam meritorum. Si vero exit ad locum pene, hoc contingit dupliciter, quia vel in loco illo habitacionis est pena sensus, vel pena dampni tantum, vel utraque simul, et quelibet istarum habitacionum adhuc potest distingwi in temporalem et eternam.

Et iuxta hoc quatuor possunt distingwi loca | sive habitaciones penarum ipsarum animarum. | *I* *252 D*

Quorum primus locus est infernus proprie dictus, qui est habitacio dampnatorum, qui tam pena sensus[10], quam pena dampni punientur; et ad hunc locum nullus pervenit, nisi quis cum peccato mortali personaliter perpetrato ab hac vita inpenitens decedit.

Alius locus est purgatorius, in quo simul est pena sensus et dampni, utraque tamen temporalis; et ad hunc locum descendit, qui solum in peccato veniali, vel confessus de mortali et contritus non satisfaciens ab hac vita decedit.

Tercius locus est lymbus parvulorum, ad quem non baptisatus descendit propter peccatum originale, cui nulla debetur pena sensus, eo quod actualiter personaliter non peccavit, debetur tamen sibi pena dampni, que est carencia divine visionis et fruicionis, eo quod in perpetuum erit peccato originali maculatus.

Quartus locus dicitur lymbus patrum, ad quem sancti patres ante Christi resurreccionem descenderunt, in quo erat solum pena dampni et hec temporalis; in hunc locum Christus resurgens a mortuis descendit et ex eo sanctos patres eduxit; hic locus alio nomine dicitur synus Abrahe. Sed postquam Christus ianuas celi apperuit, tunc synus Abrahe dicitur locus glorie, sc. celum empireum, in quo sanctorum anime requiescunt. Et isto modo accipiendo synum Abrahe, oramus in exequiis defunctorum, ut anime eorum per manus angelorum in synum Abrahe deducantur.

Ex hiis patet, quod prius fuerunt quatuor loca, vel habitacula penarum, ad que veniebant anime post hanc vitam, sc. infernus, locus purgatorius, lymbus puerorum et synus Abrahe, prout accipiebatur pro lymbo patrum, quem Christus destruxit, quando resurgens a mortuis gloriosus victor ad inferna descendit et suos a pena dampni totaliter liberavit. ||| Ideo adhuc superstitibus restant indubie tria loca, sc. infernus, locus purgatorius et parvulorum lymbus. Sed post finale iudicium purgatorium non manebit. ||| *I* *235 A*

Ubi autem sit infernus, dicit Glossa Jone ca° 2° super illo verbo 'Proiecisti me in corde maris', quod sicud

[10]) *Codd.*: consensus *C.*

Digitized by Google

cor est in medio animalis, sic infernus in medio terre perhibetur. Dicit eciam b. Gregorius in libro Dyalogorum: »Quia »obstet, non video, quod infernus sub terra esse credatur.« Item Isaie 14° dicitur: »Infernus subtus te«; ibi dicit Glossa: »Quia »infernus sit[11] sub terra, ad hoc eciam sonat illud symboli 'de»scendit ad inferna'.« Sed adhuc ista omnia michi locum inferni certum non indicant. Ideo sto ad dictum[6] Augustini qui dicit, ut Magister adducit in precedenti distinccione quod: »Ignis eternus, cuiusmodi sit, et in qua parte mundi futurus »sit, hominem scire arbitror neminem, nisi forte cui spiritus Do»mini ostendit.« — Certus ergo sum de hoc, quod infernus est et quod ignis eternus est, sed non sum certus, ubi est et si illum effugiam; pro illo debeo instare bonis operibus, ut illum experiencialiter non senciam cum dolore.

<4.> *Utrum suffragia vivorum prosint animabus defunctorum?* Videtur, quod non, quia sicud vivorum mala non possunt animabus mortuorum obesse, sic a contrario vivorum bona animabus mortuorum non poterint prodesse. In oppositum est Augustinus et tota militans ecclesia. In ista materia oportet primo supponere perpetuitatem anime humane, 2° remuneracionem eius prout meruit in corpore; ex quo 3° videtur, quod anime defunctorum habent post exitum de[12] corpore triplicem mansionem. Alique quidem, ut sanctorum martyrum et confessorum, sic accenduntur in[13] amore Christi pro mortis articulo, quod statim reponuntur in celesti paradiso, non relicta macula expurganda; se-
| 1 cundi habentes amorem disper sum ad temporalia, licet amor Christi
253 B in eis preponderat, habent venialia expurganda; tercii, qui finaliter diligunt temporalia plus quam Christum, statim perpetuam dampnacionem recipiunt, cum extra statum merendi positi sunt peccato finalis inpenitencie pregravati.

Prima supposicio patet per illud Matth. 10°: »Nolite timere »eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere.« quod dictum foret inpertinens, nisi homo haberet animam inmortalem.

Secunda supposicio patet per illud: »Credere enim oportet »accedentem[14] ad Deum, quia est, et[15] inquerentibus se remune»rator sit.« Ad Hebr. 11°. Et Matth. 25° patet idem et sepe alibi in scriptura; Deus enim fieret iniustus iudex et Dominus, si non daret mercedem hominibus correspondenter ad merita.

Tercia vero supposicio sequitur ex duabus prioribus, supposita forma peccandi hominum. Nam finaliter bonos oportet[16] in celo mercedem recipere et finaliter malos in inferno.

---

[11]) *I*; est *codd.* — [12]) *I*; a *codd.* — [13]) *Codd.*: *om. I.* — [14]) *Codd.*, *Vulg.*: *pessime* accendentem *I.* — [15]) *Codd.*: *in marg. ab* [2]. — [16]) *Codd.*: *inscrip. ab* [1]

Digitized by Google

Sed tamen aliqui salvandi decedunt in peccatis, qui non satisfecerant pro commissis, alii autem plene purgati; et in utroque sunt quotlibet[17] gradus. Et Deus, apud quem non est personarum accepcio, ordinat libramen iusticie pro utrisque. Et iterum, cum non erit purgacio peccati in plena beatitudine, quia pena, que est peccati medicina, est illi opposita, patet, quod opportet esse statum et locum medium inter beatitudinem et locum meriti, quem purgatorium nominamus. Et istam sentenciam inculcat Apostolus 1ª Corinth. 3°: »Unusquisque«, inquit, »propriam mercedem ac»cipiet secundum suum laborem.« Et quia Christus Dominus noster est basis tocius meriti membrorum ecclesie, subiungit Apostolus: »Fundamentum aliud nemo potest ponere preter illud[18], quod po»situm est, Christus Jesus.« Et sequitur: »Ipse autem salvus erit, »sic tamen, quasi per ignem.« Quem textum Augustinus frequenter et ceteri doctores concorditer exponunt de purgatorio. Patet Enchiridion 52, super Psalmo 80°, 23°, De civitate Dei, ca° 7° et alibi. *I 253 C*

Vult enim Apostolus, quod solum Christus est homo fundamentaliter promerens humano generi beatitudinem, sic quod nemo alius, nisi in virtute huius lapidis, promeretur. Sed alii superedificantes ad utilitatem ecclesie, tamquam Dei adiutores, super hoc fundamentum sunt secundum Apostolum bipartiti, ut alii faciunt ita opus Dei tam pura intencione, quod affeccio eorum in nullo afficitur citra Christum, sic quod nullius alterius acquisicio, vel deperdicio perturbaret, vel diminueret affeccionem ad Deum, cuiusmodi sunt speculativi[19], omnem sollicitudinem et affeccionem proicientes in ipsum; alii autem vite active intendentes, licet affi ciantur circa secularia, tamen amor Christi utrobique preponderat, sic quod omne temporale possibile amitterent, antequam prevaricando offenderent Salvatorem. Utrosque autem istos probat ignis, quem ignem videtur Augustinus vocare iudicium temptacionis vel probacionis, iuxta illud Ecclesiastici 27°: »Vasa figuli »probat fornax, et homines iustos temptacio tribulacionis.« Iste ergo ignis in vita presenti multos purgat.

Contemplativorum[20] autem genus secundum Apostolum triplicatur. Nam alii edificant aurum, alii argentum et alii lapides preciosos. Aurum edificant mundi[6] corde, qui doctrinam sapiencialium, ut deitatis ac celestium, seminant ad edificacionem ecclesie. Illi autem argentum edificant, qui doctrinam creaturarum disseminant. ut humanitatis Christi et aliarum creaturarum, per quam ascenditur ad Dei noticiam et amorem. Sed tercii edificant lapides preciosos, qui edocent veritates animam et eius potencias[21] exornantes

[17]) *Codd.*: *ex corr. a rubr. I.* — [18]) *Codd.*: id *CM.* — [19]) *BC*: speculatim *codd* — [20]) *Codd.*: *ex corr. in marg. a* x^2. — [21]) *Codd.*: *ex corr. B*; potenciam *C*; *male* pravos *L.*

Digitized by Google

Purgandi vero in purgatorio sicud lignum, fenum et stipula,
| *I* sunt triplati, | per que aliqui intelligunt maiora peccata venialia,
253 D media et minora, aliqui autem amorem temporalium, amorem carnis
et amorem vane glorie. Primus ardet diutissime, tamquam lignum,
5 quod maxime de terrestribus conparatur, secundum fenum carnis
ardet medio modo, sed tercium, stipula[22] fame mundi transibilis,
fugiente, ut dicitur Sapiencie 2°. Vel per lignum intelligitur
perpetua penitencia pro crimine actuali[23], et per stipulam peni-
tencia aggravata pro commissis. Quis enim dubitat, quin, qui actu
10 remanet[6] in finali inpenitencia, a purgatorio non purgabitur post
hanc vitam, quia aliter non diceret Salvator Matth. 12°, quod
peccatum in Spiritum Sanctum »non remittetur, neque in hoc
»seculo, neque in futuro.«

<5.> Supposito igitur purgatorio, *ad quod valeant vi-*
15 *vorum suffragia animabus defunctorum*. Sciendum secundum
S. Thomam in De veritate, libro 7°, quod anime defun-
ctorum quatuor modis solvuntur: aut oblacionibus sacerdotum,
aut elemosinis carorum, aut precibus sanctorum, aut ieiunio cogna-
torum. Prosunt autem eis secundum doctorem non ad meritum
20 vite eterne, sed ad mitigacionem pene et acceleracionem glorie.
Unde per viam gracie dicit eis valere oracionem capitis in[6] euca-
ristia[24], vel oracionem membrorum in ecclesia; per viam eciam
redempcionis vel[6] gracie dicit valere eis per modum solucionis debiti
pene[25] largicionem elemosine, vel ieiunium in corporis maceracione.
25 Ymmo forte racione unionis in eodem corpore mistico cum Christo
capite omnis vita viatorum meritoria est eorum pro purgacione
medicina, et de quanto cum paribus meritorior[17], de tanto egen-
tibus magis valet.

Stat autem valor huiusmodi suffragii in purgandi capacitate
30 et in merentis habilitate. Oportet autem, quod purgandi capacitas
procedat ex propria dignitate. Pro cuius declaracione supponitur,
quod nemo recipit de mercede post hanc vitam, nisi secundum
|||*I* quod meruit in hac ||| vita; patet ex hoc, quia solus status via-
254 A cionis est status meritorius premii beatitudinis sic merenti. Patet
35 per Magistrum ex dictis Augustini dicentis: »Non eis
»nova merita conparantur, sed eorum precedentibus[6] meritis con-
»sequencia[26] redduntur.« Patet eciam per b. Gregorium 4° Dya-
logorum, ca° 41°, per illud Johan. 12°: »Ambulate, dum lucem
»habetis« Et Isaie 49°: »Tempore placito exaudivi te, et in die
40 »salutis auxiliatus sum tui.« Et Eccles. 9°: »Quodcunque[6] potest
»manus tua, instanter operare, quia nec opus, nec racio, nec sci-
»encia, nec sapiencia erit apud inferos, quo tu properas.« Unde
sequitur[6] conclusio huius sancti: »Ex quibus nimirum sentenciis

---

[22]) *Codd.*: stipulam *EKP*. — [23]) *Codd.* *in marg. a* x². — [24]) *Codd.*: eucaristiam *KP* — [25]) *Codd.*: *ex corr. E*; pena *K*; per *ex corr. I*. — [26]) *Codd.*: quam consequencia *CFML*; quam *a rubric. del. I*; *del. et inscr.* quam *K*; quam *D*.

Digitized by Google

»constat, quod qualis hinc quisque egreditur, talis in iudicio presentabitur[27].«

Et patet de racione, quod oportet naturas simul mereri, que debent simul premiari, ita quod premium in beatitudine attenditur penes gradum gracie, in quo vita ista finitur.

Ex quo sequitur, quod suffragantur sancti in purgatorio homini proporcionaliter, ut meruit hic in vita[28], quia solum hic est locus merendi, loquendo de merito, quod est libera sui dignificacio ad beatitudinem. Unde b. Gregorius in 4° Dialogorum 41° loquendo de illo dicit: »Hoc tamen sciendum est, quod illic saltim »de minimis nichil quisquam purgacionibus obtinebit, nisi bonis »hoc actibus in hac vita adhuc positus, ut illic obtineat, mereatur« et capitulo finali dicit: »Sciendum, quod illis sacre victime »prosunt, qui hic vivendo obtinuerunt eciam, ut eos post mortem »bona adiuvent, que hic pro ipsis ab aliis fiunt.«

Patet ergo, quod supposicio est vera.

Quantum ad secundum, quod est merentis habilitas, patet, quod multum prodest merentem esse in gracia, nam tunc merendo sibi ipsi amplificat meritum ecclesie militantis, et per consequens meritum purgandorum. Ex quo patet, quod qui vult suffragari mortuos, oportet primum, quod a se ipso incipiat | vitam bonam, | I 254 B et per consequens sibi mereatur suffragia in futurum. Sic enim oportet quemque in gracia Dei racione meriti sui confidere, cum nemo potest alteri mereri[6], nisi sibi taliter mereatur, nec debet spem in alterius suffragio ponere, sed per se ipsum viando, quantumcunque potest, meritorie operari.

Et hinc dicit b. Gregorius 4° Dialogorum ca° ultimo: »Inter hec«, inquit, »sciendum, quod tucior via sit, ut »bonum, quod quisque post mortem suam sperat agi per alios, »agat, dum vivit, ipse[29] per se; beacius quippe est liberum exire, »quam post vincula[6] libertatem querere. Debemus itaque[30] presens »seculum, vel quia iam conspicimus defluxisse, tota mente con»tempnere, cottidiana Deo lacrimarum sacrificia, cottidianas carnis »eius et sangwinis hostias ymmolare. Hec namque singulariter »victima ab eterno interitu animas salvat«, que sacerdoti prodest, si se ipsum in cordis contricione et corporis maceracione mactaverit, et specialiter, si delicta in ipsum dimiserit. Unde pro isto in principio ultimi capitoli ibidem dicit: »Munus[6] enim »a Domino non accipitur, nisi ante vicium discordie ab animo re»pellatur, dicente Veritate: »Si offers munus tuum ante altare et »recordatus fueris, quod frater tuus habet adversus te aliquid; »relinque munus tuum ante altare et vade prius reconciliare fratri

---

[27]) *I, S. Gregorii papae I. Dialogorum l. IV apud Migne Patrol. t. LXXVII. c. XXXIX p 396*; presentatur *codd.* [28]) *Codd.*: via *CM.* — [29]) *Codd.*: *in marg. a* β^1. — [30]) *EKP, S. Gregorii papae I. Dialogorum l. IV. apud Migne Patrol. t. LXXVII c. LVIII p. 425*; *ita codd.*

Digitized by Google

»tuo etc.«, et concludens librum Dialogorum dicit: »Fidente »dico, quia salutari hostia post mortem non indigebimus, si ante »mortem ipsi Deo hostia fuerimus.«

Est eciam sciendum christicolis, quod Deum orare convenit, si sibi bene[31] placeat iuvare personam, cui orans afficitur. Sed caveatur, ne sit affeccio carnalis, vel aliter[6] inordinata, quod peticio sit condicionata, et quod assistente vite sanctitate prestancior ministracio ecclesie non sit obmissa. Et tunc licet alternare orando
|| I 254 C nunc specialiter pro persona, cui afficitur, ut consuevit ecclesia, ut sic affeccio accuatur, et pro universali ecclesia, que debet plus amari, devocius oretur. Talis enim generalis oracio habet plus racione meriti, et secundum maiorem caritatem ordinate profusa plus iuvat personam in purgatorio, cui deprecans specialiter obligatur. Deus enim partitur meritum orantis pro passis in purgatorio proporcionabiliter, ut ipsi decedentes[6] in maiori gracia amplius meruerunt.

Si autem queritur de prestanciori modo iuvandi mortuos, dicitur, quod iuvando vivos amplius indigentes, ut seminando opera misericordie, tam carnalia, quam spiritualia. Secundum spiritum consilii non enim oportet in uno globo inprudenter uno die celebrare tot missas, facere tot distribuciones, aut simul tot ieiunaciones, nisi esset indigencia materie, quia Deus, apud quem omnia, que erunt, sunt presencia, acceptat providam expectanciam subducta avaricia, ac si foret meritum factum totum simul. Videat ergo beneficiarius[32] defunctorum, quid est sibi utilius, quid est ecclesie commodius, aut quid[33] Deo honorificencius, et faciat illud pro mortuis tamquam eis salubrius.

Ista vero cum adverterit, non pompam exercebit in funere, in agminibus exequiarum, in sumptuosa diligencia sepulture, quia talia in[34] mundo divites propter mundanam gloriam servandam in genere, vel propter solacia in viventibus multum amant. Nec eciam discretus mortuorum beneficus divites, amicos, vicinos et presbiteros ad prandium invitabit. Quid enim illa invitacio faciat ad meritum, cum Salvator Luce 14° dicat: »Cum facis prandium »aut cenam, noli vocare amicos tuos, vel cognatos, neque divites«, et sequitur: »Sed cum facis convivium, voca pauperes, debiles, »claudos, cecos, et beatus eris, quia non habent unde retribuere
|| I »tibi; retribuetur enim tibi in resurreccione iustorum.« Ecce re-
254 D tribucio | gloriosa.

<6.> Ex iam dictis ista colliguntur breviter: primo, quod homo pro viacione[6] temporis solum est in statu merendi; 2°, quod anima defuncti non participabit de premio in purgatorio, nisi ut meruit hic in vita[35]; patet ex hoc, quia meritum mensurabit suum premium, sed non meruit, nisi in via, ut dictum est, ergo . . .;

---

[31]) *Codd.*: *in marg. a* γ^2. — [32]) *Codd.*: benefaciarius *I.* — [33]) *Codd.*: *om. I.* — [34]) *Inscrip. ab* ι^2; *om. codd.* — [35]) *I*; via *codd*

Digitized by Google

3° ex isto sequitur, quod infinitum plus valet homini quodcunque meritum viatoris predestinati, quam quotcunque bona temporalia vel bona meriti in persona alia, que fierent pro defuncto. Patet, quia homo superstes pro quocunque merito vie mereri potest beatitudinem iuxta sponsionem Veritatis Matth. 10°: »Quicunque de- 5 »derit potum uni ex minimis istis calicem aque frigide tantum in »nomine discipuli: amen, dico vobis, non perdet mercedem suam.« Ubi dicit Augustinus in Omelia de Zacheo: »Rogo vos, »fratres carissimi, de sua quisque substancia non habentibus lar- »giatur, ne excuset aliquis dicens: aurum et[36] argentum non habeo; 10 »deponite istam excusacionis racionem, quam parva est, sed corona »sublimior, quia si quis vel modicum panis esurienti, et calicem »aque frigide[6] sicienti porrexerit tantum in nomine Dei, merebitur, »quod Zacheus meruit, sc. anime salutem et sic beatitudinem.« Sed omnia merita, que fiunt pro defunctis, non valent eis, nisi 15 ad maximum ad liberacionem a purgatorio. Ergo conclusio vera.

Ista videbantur michi audientibus utilia; ideo prolongavi. Nec videtur michi illud salubriter pretereundum, quod clerici vel seculares[6], qui bona parentum ceterorumque in testamentis pauperibus relicta retinere conantur aut aufferenda[6] crediderint, velud neca- 20 tores pauperum, fures, sacrilegi, excommunicati, quo usque reddant, ab ecclesiis excludantur, 13 quest. 2ª <ca°> 'Clerici' et ca° 'Qui oblaciones'. Caveant hic executores pauperum || ele- 1
mosinas defraudantes. 255 A

<7.> Sed queritur hic communiter, *utrum suffragia facta* 25 *per malos iuvent mortuos.* Videtur, quod non, nam Matth. 5° dicit Dominus: »Si offers munus tuum ante altare etc.«, ex quo, ut supra dictum est, dicit Gregorius[37]: »Munus enim a Do- »mino non accipitur, nisi ante vicium discordie ab animo repel- »latur.« Item dicit Gregorius: »Cum is, qui displicet, ad inter- 30 »cedendum mittitur, irati animus ad deterius provocatur, ergo vi- »detur, quod suffragia facta per malos non iuvant mortuos.« Et videtur racio ad hoc tocius scripture, que inmundos repellit a sacrificio, eorum festivitates spernit et clamorem non exaudit.

In oppositum videtur esse primo S. Thomas quest. 4 35 articulo 3° et Bonaventura 2° principali quest. 2ª.

Pro quo sciendum, quod in suffragiis presertim sacramentalibus duo considerantur: primo ipsum oblatum, sicud est sacrificium altaris; et quia sacramenta habent efficaciam ex se ipsis, non ex bonitate ministri, quantum ad hoc suffragia facta per malos 40 iuvant mortuos[6]; vel secundo consideratur ipse offerens et eius opus operans, quod, in quantum eius est, non est meritorium nec sibi, nec alteri, ut missa, ex parte missati, i. e. Christi oblati, qui se ipsum offert hostiam Deo Patri in missa, prodest defunctis fidelibus; sed ex parte missantis non proficit, sed ipsi missanti officit, 45

---

36) *IM; om. codd.* — 37) *CIM; om. codd*

Digitized by Google

cum ipse magis se ipsum dampnificat et profundat gravius in gehennam. Unde dicunt S. Thomas et Bonaventura, quod valent ex parte principalis agentis, sc. Dei vel hominis, illud sacrificium procurantis.

5 <8.> Inter ista tamen, si a me quereretur, ***utrum missa sacerdotis mali missantis in peccato mortali prodest defunctis sanctis in purgatorio***, dicerem: Nescio. Primo ex eo, quia non
| *I* sum certus de aliquo homine, quod sit in purgatorio, sicud sum
255 B certus, quod aliquis | est in celo, et aliquis in inferno; 2° ex eo,
10 quia nescio, an rite peragat ministerium, et 3°, quia nescio, an Deus illam missam gratanter accipiat. Hec tamen scio, quod indignus sacerdos missando et corpus manducando et sangwinem bibendo$_6$ Domini iudicium sibi, sc. dampnacionis, manducat et bibit, non diiudicans corpus Domini. Si ergo ut sic est Judas sibi nequam,
15 cui ergo est bonus? Sed si queritur ulterius, vel ergo simpliciter est melius talem non missare, vel missare, audacter volo dicere primum, iuxta ewangelium Domini: »Si offers munus tuum ad »altare, relinque$_6$ ibi etc.« Ecce dicit 'relinque ibi', i. e. noli offerre, sed 'prius concorda cum fratre tuo', sc. Christo, 'qui
20 habet adversum te aliquid.'

Et$_{38}$ istud$_{38}$ propter brevitatem nolo aliis auctoritatibus confirmare.

<Distinccio XLVI.>

<1.> **SEd queritur hic de valde malis . . .**

25 Ista$_1$ *distinccio 46ª* tractans de statu dampnatorum primo continet, quod non incongrue potest dici Deum, etsi iuste id$_2$ possit, non tantum punire$_3$ malos in futuro, quantum meruerunt, sed aliquid eis, quantumcunque mali sint$_4$, de pena relaxare, ut sic in Dei iudicio misericordia et veritas sive iusticia sint coniuncte.

30 2°, quod illud iudicium fiet ei sine misericordia, qui non fecit misericordiam, debet intelligi, quia Deus hic multis modis miseretur, quibus non miserebitur in futuro, nam vocat nunc peccatores et iustificat, quod$_5$ tunc non faciet et manifeste iudicabit$_5$ tunc, quod iudicat occulte.

35 3°, quod secundum Augustinum occultum Dei iudicium intelligitur pena, qua quisque vel exercetur ad purgacionem, ut Job, vel movetur ad conversionem ut Paulus, vel excecatur ad dampnacionem ut Pharao.

---

[38]) *Codd.: in marg. ab* t^2. — [1]) *Codd.*: est *add. D*; *a rubr. del. I.* — [2]) *Codd.*: illud *CM.* — [3]) *Codd*: *ex corr. I.* — [4]) *Codd.*: sunt *M.* — [5]) *Codd.*: *in marg. ab* t^2.

Digitized by Google

4°, quod in Deo idem$_3$ est misericordia, iusticia et bonitas et sapiencia, quia eadem divina essencia, et ideo quidquid efficit iusticia, efficit et misericordia, si ad essenciam referas. Sed tamen 91 ex quibusdam effectibus Deus intelligitur iustus et ex qui||busdam 255 C misericors, et ideo quedam opera dicuntur in scriptura misericordie Dei, quedam vero opera$_6$ iusticie Dei.

5°, quod universe vie Dei dicuntur misericordia et veritas, ideo quia in primo adventu sc. incarnacionis multiplicem nobis misericordiam exhibuit, in secundo vero adventu sc. ad iudicium inquirendo$_3$ merita iusticiam exhibebit. Eciam sic universe vie Domini, i. e. quibus ad Deum ascendimus in hac vita, sunt iusticia, qua a malo declinamus, et misericordia, qua bonum facimus. In hiis duobus omne bonum meritum includitur.

6°, quod quidam dicunt non in omni opere Domini hec duo sc. iusticiam et misericordiam concurrere secundum effectus, quia fatentur in quibusdam effectibus$_7$ esse tantum iusticiam, in quibusdam tantum misericordiam, in quibusdam$_7$ utraque$_8$. Aliis videtur, quod sic, dicitur enim Deus omnia opera sua iuste facere et misericorditer ita, quod in omni opere Dei iusticia et misericordia concurrunt ex eo, quod in omni opere Dei$_6$ ostenditur occulte vel manifeste signum equitatis et clemencie.

<2.> Super hiis sunt hii *versus*:

i. e. de inferno$_9$ dampnatum$_{10}$
Liberat inferno Dominus, nullum miserando,
i. e. minus quam merita exigunt misericordiam facit
Sed citra meritum, quod punit, in hoc miseretur.
sc. simul
Pro meritis reddens iustus, miserens miserator
sc. misericordia et iusticia essencialiter$_{10}$, quia$_{10}$ una essencia$_{10}$ i. e. effectu$_{11}$ differunt$_{12}$
Est Deus, hec duo non sunt re diversa, sed actu.

<3.> *Utrum ex iusticia divina homo pro temporali crimine puniri debeat sine fine?* Videtur, quod non, quia iustissimus iudex debet commensurare penam culpe, sed non sic faceret, si in eternum pro temporali crimine puniret, et per consequens non foret iustissimus iudex.

In oppositum sic: quamdiu homo non satisfacit pro crimine, tamdiu$_{13}$ debet puniri, ergo homo, qui peccavit criminaliter pro tempore et non satisfecit$_3$ sine fine, ergo tam diu debet puniri. Dicendum est$_{13}$, quod sic, nam qui accepta temporaliter a Deo misericordia, potens conservo facere misericordiam, non facit, donec

---

[6]) *Codd.*: *om. I.* — [7]) *Codd.*: effectibus ∾ quibusdam *in marg. a* γ^2. — [8]) *Codd.*: utramque *EKP.* — [9]) *BF*: *om. codd.* — [10]) *Codd.*: *om. B.* — [11]) *Codd.*: affectu *B.* — [12]) *Codd.*: *glossas prorsus om. EIKL.* — [13]) *Codd.*: *inscrip. ab* ι^1.

Digitized by Google

I satisfaciat, punietur iuxta illud verbum | Veritatis Matth. 18°:
255 D »Serve nequam, omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me. »Nonne ergo oportuit et te misereri conservi tui, sicud et ego tui »misertus sum? Et iratus dominus eius tradidit eum tortoribus, »quoadusque redderet universum debitum.« Et Matth. 5°: »Non »exies inde, donec reddas novissimum[14] quadrantem[14].« Ubi 'quoadusque' et 'donec' secundum expositores tantum valet, sicud eternaliter, quia ergo eternaliter non solvet 'universum debitum' usque ad 'quadrantem novissimum' inclusive, eternaliter punietur, et istud argumentum innuit factum pro questione.

Et illa est prima racio, quare pro temporali crimine homo puniri debeat sine fine. Secunda racio, quia peccavit contra bonum eternum, sc. contra Deum, quem sprevit, et vitam eternam, que sibi offerebatur, accipere noluit. Tercia concurrens[3] cum secunda est, quia peccatum temporale est quodam modo infinitum propter infinitatem offensi, et quia tanto maiori dignus est pena, quanto maior est ille, cui infertur iniuria, 5° Ethicorum; ergo infiniti offensa exigit infinitam penam, et quia nulla creatura est capax pene infinite intensive, oportet, quod homo inpenitens finaliter penam teneat sine fine.

Et notandum, quod in peccato sunt quinque, sc.: actus, delectacio, macula, voluntas prava et obligacio. Actus et delectacio aliquando valde cito pretereunt, sed alia tria manent post mortem, sicud patet ex illo verbo: »Non exies inde, donec reddes novis- »simum quadrantem.« Ibi enim inplicatur obligacio, culpa et macula; et in illo Matth. 18°, quod 'noluit misereri conservi sui', inplicatur voluntas mala. Macula ergo et voluntas mala, ad quam sequitur obligacio, quia post mortem manebunt sine fine, iusticia exigente[3] divina pena hominem affliget sine fine.

Unde Gregorius in 4° Dialogorum: »Ad magnam
I »iusticiam iudicantis pertinet, ut nunquam careant supplicio ||,
256 A »quia nunquam carere voluerunt peccato.« Et in Moralibus dicit: »Ad districti iudicis iusticiam pertinet, ut nunquam careant »supplicio, quorum mens in hac vita nunquam voluit carere pec- »cato; et nullus detur iniquo terminus ulcionis, qui quamdiu vixit, »noluit unquam habere terminum criminis.« — Hec ille.

Et illa[15] omnia[15] transeunt ad hoc, quod homo noluit de peccato, dum vixit, penitere, unde decedens in peccato finalis inpenitencie[16], in illo manebit perpetue et sic in pena eterna.

<4.> *Utrum omnis pena infertur pro culpa?* Dicendum, quod sic, sed intelligendo non pro culpa propria, sed que precessit in natura. Attende tamen hic, quod nullus punitur iuste in bonis spiritualibus[3], nisi pro culpa propria, nullus enim potest homini tollere virtutes et graciam, sed quam cito peccat mortaliter, tam

---

[14]) *Codd.*: *in marg. a* $\varkappa^2$. — [15]) *Codd.*: omnia ista *CDFL;* ista omnia *BEKP.* — [16]) *BDEKP*: penitencie *codd.*

Digitized by Google

cito punitur, quia privatur gracia et ista est maxima pena in hoc mundo, sed illam crassi non perpendunt homines, quia sunt malicia excecati. Nam Sapiencie 2° dicitur: »Excecavit eos malicia »eorum.«

<5.> *Utrum in Deo est misericordia et iusticia?* Sciendum, quod misericordia est voluntas relevandi miserum a miseria, et illa est cum conpassione aliquando ut in homine, et sic dicitur misericordia miseri conpassio ex corde.

Unde quoad hoc dicitur ethimoloyce misericordia, quasi miseriam$_{3}$ cordis dividens, et sic accipitur in auctoritate in litera: »Celi non indigent misericordia, quia in eis nulla est miseria$_{17}$.«

Alio$_{18}$ modo$_{19}$ miseria est voluntas relevandi miserum a miseria, sive passione cordis, et sic misericors dicitur ethimoloyce mittens seorsum rigorem cordis; misericordia enim rigorem temperat, remunerans supra meritum et puniens citra condignum. Sic est misericordia in celo, et in$_{13}$ inferno; Deus enim sic misericors premiat sanctos supra$_{20}$ meritum et punit citra condignum.

Tercio ethimoloyce misericordia dicitur quasi mira | suavitas | *I* rigans corda. Sic misericordia maxime est in celo. Licet Deus sit *256 B* iustus et misericors, tamen pocius proprium dicitur ei misereri quam iustum esse, quia nichil requiritur ad conplendum opus misericordie per Deum, nisi voluntas eius$_{21}$, sed ad conplendum opus iusticie requiritur aliquid ex parte hominis secundum exigenciam meritorum.

Ex hiis patet, quod in Deo est misericordia, sed non eo modo, quo in homine, nam Deo inest essencialiter uno modo, alio modo quoad effectum relative, nam Deus$_{3}$ dicitur misericors ex tempore, sicud et Creator.

De iusticia autem, que materialiter sic diffinitur, quod est tribuere unicuique, quod suum est, planum est, quod Deo anthonomastice$_{22}$ convenit, cum solum ipse potest debitum singulis tam largiter inpertiri; et cum in eo non sit habitus distinctus a sua essencia, patet, quod essencia divina sit virtus iusticie et per consequens prima iusticia. Et patet, que iusticia et quomodo conpetit ipsi Deo.

---

[17]) *Codd.*: *ex corr. a* γ^1. — [18]) *Codd.*: Alia *CM.* — [19]) *Codd.*: *om. CM.* — [20]) *Codd.*: citra *M.* — [21]) *Codd.*: *in marg. ab* ι^1. — [22]) *Codd.*: *male* anthonomasice *I*; *pessime* auctoritate *E*.

Digitized by Google

<Distinccio XLVII.>

<1.> **Solet eciam queri, qualiter dabitur iudicii sentencia..**

Ista *distinccio 47ª*, tractans de resurgencium extrema examinacione, primo continet, quod non est manifestum qualiter iudicii dabitur sentencia; quidam enim hec verba: »Ite »maledicti et venite benedicti«, conscienciis magis exprimenda putant, quam verbis, alii vero iudicii sentenciam verbis exprimendam asserunt.

2°, quod non solus[1] Christus iudicabit, sed eciam sancti cum eo iudicabunt naciones, et quod per duodecim sedes universitas iudicancium et per duodecim tribus universitas iudicandorum intelligitur.

3°, quod sancti iudicabunt non solum conparacione, sed auctoritate et potestate, que autem erit auctoritas, modo sine divina revelacione non scitur.

4°, quod quatuor erunt ordines in iudicio. Alii iudicabuntur et peribunt, quibus dicet Veritas[2]: »Esurivi et non dedistis michi
|| I »manducare«, || Matth. 25°. Alii non iudicabuntur et peribunt,
256 C quibus dicetur[3] Johannis 3°: »Qui non crediderit, iam iudicatus »est.« Primi erunt mali christiani, secundi vero infideles. Alii non iudicabuntur[4] et regnabunt ut perfecti, qui et[5] consilia inpleverunt. Alii iudicabuntur et regnabunt, qui opera misericordie exercuerunt et vite maculas lacrimis terserunt, quibus dicet Filius hominis: »Esurivi et dedistis michi manducare.«

5°, quod illud Matth. 13°: »Mittet dominus angelos suos, »qui colligent de regno eius scandala«, et illud Matth. 24°: »Mittet »angelos suos cum tuba et congregabunt electos a quatuor ventis«, et illud Psalmi: »Congregate illi sanctos eius[2]«, non est dubitandum inpleri ministerio angelorum.

6°, quod veniente Domino ad iudicium precedet ante eum ignis, qui renovabit celum et terram et purgabit omne, quod fuerat expurgandum.

7°, quod purgato mundo per ignem et Domino veniente ad iudicium emittetur vox illa magna, quam audient omnes mortui et boni rapientur obviam Christo in aera, reprobis in terra manentibus, quam dilexerunt, et tunc sequitur vox illa: »Venite bene»dicti« ad bonos, et illa ad malos: »Ite maledicti«, et tunc mali angelorum ministerio mittentur in caminum ignis, i. e. in infernum.

8°, quod quamdiu durat presens mundus, angeli angelis, demones demonibus et homines hominibus presunt, sed omnibus collectis iam omnis prelacio cessabit. Ex quo putant quidam, quod post diem iudicii demones non habebunt potestatem cruciandi ho-

---

[1]) *Codd., Lomb.*: solum *I.* — [2]) *Codd.*: *ex corr. I.* — [3]) *I;* dicitur *codd.* — [4]) *Codd.*: iudicabunt *ex corr. I.* — [5]) *Codd.*: *om. I.*

Digitized by Google

mines$_{3}$, sicud modo, sed virtute divina, sicud et demones cruciatibus subicientur. Illa tamen auctoritas ad credendum taliter$_{6}$ non conpellit.

<2.> Super principalioribus distinccionis$_{2}$ sunt hii$_{7}$ *versus*$_{8}$

ludicis an voce sentencia detur, an ipsam
Conscia mens dictet, nullus determinat, est
homo sanctus$_{9}$ »Matth. 19?: Vos, qui reliquistis omnia$_{9}$...
Ergo dubium; iudex erit omnis cuncta relinquens.
sc. ordo
Quatuor$_{10}$ | ordinibus omnes statuentur, et unus | *I* *256 D*
qui precepta inpleverunt
Est perfectorum; iudex erit hic aliorum.
angelorum
Spirituum turba virtute Dei mediante
Colliget electos, in ignem mittet iniquos.
Summus et unus erit tunc prelatus Deus, ut sic
i.$_{5}$ e.$_{5}$ aliquando$_{5,10}$
Cesset in inferno prelacio sicud olimpho.

<3.> *Utrum finale iudicium fiet per locucionem vocalem, vel mentalem*? Istam questionem Magister relinquit sub dubio. Probabilius tamen videtur, quod iudicium illud, quoad discussionem meritorum, accusacionem malorum et commendacionem bonorum et sentenciam de utrisque perficietur mentaliter, alias requireretur inestimabilis magnitudo temporis$_{2}$, sicud dicit Augustinus 20° De civitate Dei: »Et$_{11}$ si liber, ex cuius scriptura 'omnes »iudicabuntur', ut dicitur Apok. 20°, carnaliter cogitetur, »quis enim magnitudinem aut longitudinem eius valeat estimare? »aut quanto tempore legi poterit ille, in quo scripte$_{12}$ sunt vite »universorum?«

Notandum est, quod illud iudicium precedet terna monicio sive citacio. Prima fuit per prophetas, de qua dicit Dominus Proverb. 1°: »Vocavi et renuistis«; secunda citacio fuit per Christum et per$_{6}$ apostolos et$_{13}$ per$_{13}$ predicatores, de qua Luce 14°: »Misit servum suum hora cene dicere invitatis«; tercia erit per ultimam vocacionem$_{14}$ tube, et hec citacio erit peremptoria, quam sequetur excommunicacionis sentencia, qua dicetur: »Ite maledicti »in ignem eternum.«

Item sciendum secundum Richardum, quod triplex est iudicium.

Primum est uniforme, hoc est iudicium militantis ecclesie, que non iudicat nisi de sola qualitate retribucionum et in genere,

---

[6]) *Codd.*: *inscrip. ab* ι^1. — [7]) *Codd.*: unde *add. K.* — [8]) *Codd.*: versus *iterat F.* — [9]) *B*; *om. codd.* — [10]) *Codd.*: Quatuor ∾ olimpho *in marg. a* δ^1; *glossas prorsus om. DEKF.* — [11]) *I*; quod *codd.* — [12]) *Codd.*: scripture *I.* — [13]) *Codd.*: *in marg. ab* ι^1; per *in I tantum.* — [14]) *I*; vocem *codd.*

Digitized by Google

sc. quod bona bonis et mala malis reddantur, sed numerum et quantitatem nescit retribucionum.

Secundum iudicium dicitur deiforme[2], sc., quod quilibet experitur in morte accipiendo sentenciam de omnibus bonis et malis, | I que gessit, sed non omnia bona, vel mala statim recipit, quia 257 A pro tunc in anima recipit tantum, non in corpore.

Tercium dicitur omniforme, sc. ultimum iudicium, quod secundum numerum et quantitatem recipit quilibet bona vel mala in corpore et anima in eternum possidenda. — Hec Thomas De veritate theologie, libro 7°, capitulo 16°: »Iudicium »autem istud ultimum erit horribile ex omni parte, quia supra erit »iudex offensus reprobis iratus, subtus horridum chaos[15] inferni »patens. A[16] dextris peccata omnia accusancia, a sinistris infinita »demonia ad suplicium trahencia. A retro mundus ardens, ante »angeli fortissimi ad infernum propellentes. Intus consciencia cru»delissime remordens et omnes sancti iudicis sentenciam appro»bantes, et omnes mali peccata dampnatorum patule cognoscentes. »Hinc dicit Salvator Luce 21°: »Virtutes celi movebuntur.«

<4.> *Utrum sancti in ultimo iudicio iudicabunt?* Magister tenet, quod sic, iuxta illud Matth. 19°: »Sedebitis et vos »iudicantes etc.« Pro isto sciendum secundum Petrum primo principali quest. 2ª, articulo primo, quod quinque sunt modi iudicandi: primus proprie auctoritatis, quo iudicabit tota Trinitas, secundus subauctoritatis sive prelacionis, quo iudicabit Christus homo, tercius accessorie dignitatis, quo iudicabunt viri perfecti, quartus approbacionis, quo iudicabunt omnes sancti, quintus conparacionis, quo iudicabunt minus mali.

<5.> *Utrum angeli iudicabuntur?* Dicendum, quod iudicium discussionis nec bonis, nec malis angelis conpetit, sed de iudicio retribucionis distingwendum est. Est enim quedam retribucio premii essencialis, et illa fuit a principio, quando angeli boni sublimati sunt ad beatitudinem, angeli vero mali diversi in miseriam; sed | I est alia retribucio accidentalis, et hec fiet in | iudicio, quia angeli 257 B boni plus gaudebunt de salute eorum, quos ad meritum induxerunt, et[17] angeli mali amplius torquebuntur multiplicata ruina eorum, quos ad crimina incitarunt.

<6.> *Utrum ignis precedet iudicium?* Dicendum, quod sic, nam dicitur in Psalmo: »Ignis[2] ante ipsum precedet et inflammabit »in circuitu omnes inimicos eius.« Accio autem illius ignis secundum Petrum de Tharantasia erit successiva, habens inicium, medium et[17] finem. Nam in[6] inicio purgabit faciem mundi, in medio incinerabit mixta preter humana corpora et post modum involvet finaliter condempnatos. Unde primo dicit Psalmista, 'quod ignis ante ipsum precedet', sc. purgando faciem mundi et 2° subiungit: 'et inflammabit in circuitu inimicos eius', sc. quantum ad finem.

---

[15]) *Codd.:* cahos *male I.* — [16]) *Codd.: pessime* ad *I.* — [17]) *Codd.: ex corr. C.*

Digitized by Google

Multa queruntur de isto igne, quia: *utrum purgabit celos, quantum elevabitur sursum* et de multis aliis, ut quidam querunt: *quam cito Christus descendet de celo ad finale iudicium*, quidam: *quot angelos ducet secum*, quidam: *utrum Christus iudicabit in loco Jozaphat super faciem terre, vel in sede aerea*, quidam: *utrum salvandi erunt in sitibus diversis a dampnandis vocaliter iudicati*, quidam: *quam velociter angeli congregabunt cineres*$_2$, *vel materiam, quam assument homines*, quidam: *utrum eciam Antichristus tunc iudicabit*, quidam: *utrum mali vocaliter*$_2$ *tunc clamabunt* et sic de multis aliis, que expedit subticere. Sed imitatores Christi habentes de fide, spe et caritate possunt in paucioribus consolari$_{13}$ audientes a Salvatore suo premium, cum dicit: »Ibunt hii in vitam eternam« et verbum continentes Apostoli 1ª ad Thessal. 4°, quo dicit: »Mortui, qui in Christo sunt, re»surgent primi, deinde nos, ‖ qui vivimus, qui relinquimur simul$_{18}$, ‖ *I* »rapiemur cum illis in nube obviam$_{19}$ Christo in aera$_{19}$, et sic *257 C* »semper cum$_2$ Domino$_{20}$ erimus.«

Hoc nobis prestare dignetur, qui scit, quando$_6$ et quomodo debet nos$_{21}$ finaliter iudicare etc.$_{18}$

<Distinccio XLVIII.>

<1.> **Solet eciam queri, in qua forma Christus iudicabit . . .**

Ista *distinccio 48ª*, tractans de pertinentibus ad Christum iudicem, primo continet, quod Christus in iudicio apparebit omnibus in forma humanitatis gloriosa, bonis eciam apparebit in forma divinitatis, quod erit eis vita eterna, non autem malis, ne gaudeant. Deitas enim sine gaudio videri non potest, humanitatem vero mali videbunt, ut timeant.

2°, quod Christus in forma servi gloriosus iudicabit et videbitur et$_1$ a bonis et malis, nec solus iudicabit, sed cum Patre et Spiritu Sancto, et apparebit mitis$_2$ iustis et terribilis inpiis.

3°, quod Christus virtute divinitatis et non humanitatis suscitaturus est mortuos, et tamen secundum formam servi dicitur suscitaturus, quia$_3$ in humanitate suscepit, quod est causa suscitacionis.

---

[18]) *I*; *om. codd.* — [19]) *Codd.*: obviam ∾ aera *in marg. a* $\varkappa^2$, et ∾ erimus *om. BKP.* — [20]) *Codd., Vulg.*; Deo *I.* — [21]) *Codd.*: *om. I.* — [1]) *Codd.*: *inscrip. ab* ι^1. — [2]) *Codd.*: et *add. D.* — [3]) *Codd.*: *ex corr. I.*

Digitized by Google

4°, quod quidam putant Dominum descensurum in vallem Jozaphat in iudicio, quod frivolum est intelligendo de valle sub Oliveti monte, sed quia Jozaphat interpretatur iudicium Domini, in illo ergo congregabuntur omnes; et inpii erunt in valle iudicii, i. e. in dampnacione, iusti vero elevabuntur obviam Christo.

5°, quod veniente Domino ad iudicium in fortitudine et potestate magna, sicud ait Chrisostomus, angeli deferent ante eum lignum crucis. Et sol et luna dicuntur obscurari, non sui luminis privacione, sed superveniente[3] maioris luminis claritate, et virtutes celorum, i. e. angeli, dicuntur moveri, non metu dampnacionis vel pavoris perturbacione, sed quadam admiracione eorum, que viderunt.

| 1 257 D 6°, quod ante diem iudicii sol | et luna obscurabuntur Jo-helis[3] 3°, et quod dicitur dies magna propter magna, que ibi fient.

7°, quod cum celum factum fuerit novum et terra nova, erit lux lune sicud lux solis, et lux solis septempliciter quasi lux solis, i. e. sicud lux septem dierum, quia quantum luxit sol in prima condicione septem dierum ante peccatum primi hominis, tantum lucebit post iudicium. Minorata[4] enim[5] fuit lux solis et lux lune aliorumque siderum per peccatum primi hominis, sed tunc recipiet sol mercedem sui laboris, quia septempliciter lucebit, et non erit tunc vicissitudo temporis, sed tantum dies.

8°, quod secundum Isidorum sol et luna non venient ad occasum, sed in ordine, quo creati sunt, stabunt.

9° concludit Magister, quod si queritur: Quis sit usus solis et lune, tunc: »Fateor«, inquit, »me ignorare, quia in scrip»turis non memini me legisse.«

<2.> Super[6] quibus sunt hii[6] *versus*:

i. e. non Pater nec[7] Spiritus[7] Sanctus[7] — i. e. in forma humana
i. e. apparebit
Parebit solus iudex homo glorificatus,

i. e. dicitur suscitare Filius hominis ex eo, quia secundum carnem meruit[8] beatitudinem[8] — i. e. beatitudinem
Suscitat hac carne, qua nobis meruit hanc rem.

ostendens, quia non in loco illo[7] terreno iudicabit — sc. quomodo obscurabitur et[7] quomodo[7] lucebit post
Post vallem Jozaphat de solis lumine[3] tractat.

<3.> *Utrum Christus in humana forma gloriosa finali iudicio iudicabit?* Dicendum, quod sic. Pro quo sciendum secundum doctorem subtilem, quod iudicare principaliter non conpetit nisi nature intellectuali, cuius intellectus non subordinatur alteri in volendo et iudicando, ut sequatur effectus iudicii per modum imperii, et isto modo Christus iudicabit ut Deus. Sed alio

---

[4]) *Codd.*: minorataque *M.* — [5]) *Codd.*: *om. M.* — [6]) *Codd.*: Super ∾ hii *om. E.* — [7]) *Codd.*: *om. B.* — [8]) *BDFI; om. codd.*; *glossas prorsus om. EKL.*

Digitized by Google

modo iudicare conpetit nature intellectuali, non sic omnino principaliter, sed comissarie ‖ excellenter singulari excellencia, qua non ‖ I
potest alia esse maior comissaria auctoritas, sic iudicabit Christus 258 A
ut homo, quia ut homo passionem sustinuit absque culpa propria
et meruit iudicatoriam potestatem. Unde consonum est, ut illam
gloriosus exerceat, qui potestatem iudicatoriam sustinuit ut ignominiosus, nam omne iudicium Pater dedit Filio, ut omnes honorificent Filium sicud honorificant Patrem, Johan. 5°.

Quod autem in forma gloriosa iudicaturus sit, videtur patere per illud Marci 14°: »Videbitis filium hominis sedentem a dextris »virtutis Dei, et venientem in nubibus celi.«

Sed contra: Si Christus apparebit in forma gloriosa, vel omnibus in illa apparebit, vel solum bonis; si primum, tunc et mali gaudebunt de visione eius, cum non possit sine delectacione tam gloriosus Dominus videri. Consequens videtur esse contra illud Luce 23°: »Tunc incipient dicere montibus: Cadite super nos »et collibus: Cooperite nos.« Et contra illud Apok. 6°: »Reges »terre, et principes, et tribuni, et divites, et fortes, et omnis servus »et liber absconderunt se in speluncis suis et petris moncium et »dicent montibus et petris: Cadite super nos, et abscondite nos »a facie sedentis super thronum et ab ira Agni, quoniam venit »dies magnus ipsorum, et quis poterit stare?« Hic dicit doctor, ubi supra, quod potest dici, quod videtur a beatis in forma gloriosa, sed de malis potest dici, quod non videbunt illam formam gloriosam, ymmo nullam. Et tunc oporteret exponi illud: »Videbunt »in quem transfixerunt«, i. e. videbunt Christum in corpore glorioso, sed non formam gloriosam. | S. Thomas quest. 2ª dicit: | I
»Sicud gloria amici est delectabilis, ita gloria eius, qui odio ha- 258 B
»betur, est maxime contristativa, ideo visio Christi in gloria erit »inimicis in supplicium.« — Hec ille. Et potest addi, quod sicud oculis sanis lux est amabilis, sic egris est odiosa, cum igitur Salvator lucebit mirabilior, sancti gaudebunt mirabiliter et mali turbabuntur.

<4.> *Utrum adventum Domini aliqua signa precedent?* Dicendum, quod sic, iuxta Veritatis vocem Luce 21°: »Erunt »signa in sole et luna.« Ad dignitatem enim tanti iudicis pertinet, ut aliqua signa precedant eius iudicium, per que subiecti homines ad humilitatis inducantur reverenciam et rebelles ad timorem. Qualia autem illa erunt signa, tunc videbimus, que ab oculis nostris nunc sunt absconsa.

<5.> Si queritur: *Ubi erit iudicium?* respondet S. Thomas quest. 4ª: »Qualiter iudicium fiat et quomodo homines con»venient, non multum per certitudinem potest scirig, sed probabiliter »potest ex scripturis colligi, quod circa locum montis Oliveti

---

9) *Codd.*: *ex corr. C*; fari *M.*

Digitized by Google

»descendet, sicud et inde ascendit, ut idem esse ostendatur, qui »descendit et ascendit.«

Multe fiunt hic questiones. Quidam querunt: *Qualiter virtutes celi movebuntur*? Quidam: *Qualiter homines pervenient*[10] *ad locum deputatum et presertim mali, cum eruni grossi*[3] *ad motum*? Quidam: *Utrum aliquis homo presciet diem iudicii*? Quidam: *Utrum elementa renovabuntur*[11] *per recepcionem alicuius claritatis*? Que omnia usque diem iudicii expedit cuilibet homini humiliter expectare.

<Distinccio XLIX.>

258 C ‖ *1* <1.> **POst resurreccionem vero ‖ facto universo inpletoque iudicio, suos fines habebunt civitates due . . .**

Ista *distinccio 49ª*, tractans cum sequenti distinccione de iudicatorum remuneracione primo continet, quod post resurreccionem inpleto iudicio due civitates habebunt suos fines. Una Christi et omnium bonorum, alia dyaboli et omnium malorum; primis voluntas, aliis facultas peccandi non poterit inesse et utrique erunt inmortales et habebunt secundum merita et demerita varias mansiones.

2°, quod nomine denarii aliquid commune omnibus electis intelligitur, sc. vita eterna, sc. Deus ipse, quo omnes fruentur, sed inpariter.

3°, quod habere vitam est videre vitam, i. e. cognoscere Deum in specie, non in enigmate.

4°. quod verum est, quod omnes homines beati esse volunt, idque ardentissimo amore appetunt et propter hoc cetera[1] queque[1] appetunt; nec quisquam amare potest, quod omnino, vel quale sit, nescit, nec potest nescire, quid sit, quod se velle scit, sequitur ergo, quod omnes beatam vitam sciant.

5°, quod omnes beati habent, quod[2] volunt, quamvis non omnes, qui habent, quod volunt, continuo sunt beati. Beatus enim non est, nisi qui habet omnia, que vult, et nichil mali vult.

6°, quod beatos se esse velle omnes in corde suo vident, nec tamen omnium est fides, qua ad beatitudinem pervenitur.

7°, quod nichil in Deo noscibile maius digniusque videtur, quam eum intelligere trinum et unum, et omnes beati hoc cog-

---

[10]) *Codd.*: devenient *M.* — [11]) *Codd.*: *ex corr. C.* — [1]) *Codd.*: ceteraque *BEKP.* — [2]) *Codd.*: quidquid *BEKP.*

Digitized by Google

noscent. Ex quo videtur, quod non sit aliquid beatitudini pertinens incognitum alicui beatorum, et ita omnes illa cuncta videbunt, quorum cognicio beatitudini servit, sed in modo videndi erit differencia[3]. Alius enim alio magis, alius vero minus alio fulgebit.

8°, quod omnes beati habebunt par gaudium, | quamvis disparem cognicionis claritatem, quia per caritatem quisque gaudebit de bono alterius, quasi gauderet, si in se ipso haberet. | I 258 D

9°, quod si par erit omnium gaudium, videtur, quod sit par omnium beatitudo, quod[4] constat omnino non esse. Ad hec dici potest, quod beatitudo par esse posset, si ita esset par gaudium, ut eciam par cognicio esset. Sed quia hoc non erit, non faciet paritas gaudii paritatem beatitudinis; vel potest sic accipi par gaudium, ut non referatur paritas ad intencionem affeccionis gaudencium, sed ad universitatem rerum, de quibus gaudebitur, quia de omni re. Unde gaudebit unus, gaudebunt omnes.

10°, quod firme credendum est sanctos habituros maiorem gloriam post iudicium quam ante, quia et maius erit eorum gaudium, ut supra testatur Augustinus distincc. 45[a]. Et amplior erit eorum cognicio[5], unde Jeronimus: »Peracto iudicio ampliorem »gloriam sue claritatis[6] Deus monstrabit suis electis.«

11°, quod caro humana a spiritu suo[7] resumpta ipsum spiritum in cognicione non gravabit, quia ipsi carni vivificate »hoc erit ei glorie, quod[4] fuit sarcine[4]«.

<2.> Super hiis sunt hii *versus*:

Metitur Dominus mercedes, ut melior plus
boni
Gaudeat et peior doleat plus; hii tamen omnes
mali[8]
Semper gaudebunt, illi sine fine dolebunt.
Qui bene vult, et habet, quid vult, est ille beatus,
sc. habere in re
Istud ad eternam spectat tantum modo vitam.
supple[9]: quia[10] in modo videndi differunt
In numero tantum sancti gaudendo pares sunt.
i. e. angelis[11] i. e. in notescendo[12] spiritus humanus i. e. sine gravamine[13]
Spiritibus noscendo par est hic carne resumpta.

<3> Queritur: *Que sunt ille civitates, que inpleto iudicio habebunt suos fines?* Respondetur, quod prima civitas est Jeruzalem nova, secunda vero est Babilon. | III I 259 A

---

[3]) *Codd*: *inclare in I.* — [4]) *Codd.*: *ex corr. I.* — [5]) *BEKP, Lomb.*: agnicio *sic codd.* — [6]) *Codd.*: *male* caritatis *I.* — [7]) *Codd.*: *in textu male* suncto, *in marg.* suo *ab ι².* — [8]) *CIM*; *om. codd.* — [9]) *Codd.*: supple ∾ differunt *om. B.* — [10]) *I*; sed *C.* — [11]) *Codd.*: *om. I.* — [12]) *I*; noscendo *D*; *om. codd.* — [13]) *Codd.*: gravedine *I*; *glossas prorsus om. EFKL.*

Digitized by Google

De prima dicit Johan. Apok. 21°, et primo tangit post iudicium mundi renovacionem, de qua Magister in presenti distinccione loquitur, cum dicit: »Ego Johannes vidi celum »novum, et terram novam. Primum enim celum et prima terra »abiit, et mare iam non est.« Ecce mundi renovacio; et statim subdit de civitate Jeruzalem dicens: »Ego Johannes vidi civitatem »sanctam Jeruzalem novam, descendentem de celo a Deo, paratam, »sicud[14] sponsam ornatam viro suo.« — Civitas illa est omnium sanctorum unitas in caritate, que dicitur Jeruzalem, quia videns Deum, et dicitur nova, quia tam secundum corpus quam secundum spiritum dotibus renovata[4], de quibus circa sequentem dicetur[4] distinccionem; que eciam est descendens de celo, non per loci mutacionem, sed per causacionem, cum sit a tota Trinitate causata atque facta et preparata, quia[4] subditur a Deo paratam, i. e. a tota Trinitate; et cum illa civitas non erit sine coniuge, cum sit virgo sine ruga, de qua Apostolus Ad Ephes. 5° dicit: »Christus dilexit ecclesiam, et tradidit semet »ipsum pro ea, ut eam sanctificaret, mundans eam lavacro aque, »ut in verbo vite ipse exhiberet sibi ecclesiam gloriosam, non ha- »bentem maculam aut rugam, aut aliquid eiusmodi, sed ut sit »sancta et inmaculata,« — ecce novitas civitatis Jeruzalem Virginis caste, de qua Apostolus 2ª Corinth. 11°: »Despondi[15] vos »uni viro virginem castam exhibere Christo,« Ecce Apostolus utrumque tangit, et virum et virginem, — ergo hoc videns Johannes dixit: »Sicud sponsam ornatam viro suo.«

Finis ergo intrinsecus huius civitatis Christi est ultimus sal-
|*I* vandus, quasi lapis ultimus, finis extrinsecus, in quo | quiescet
259 B illa civitas est Deus, et hinc subdit Johannes ibidem: »Et audivi »vocem magnam de throno dicentem: Ecce thabernaculum Dei »cum hominibus, et habitabit cum eis. Et ipsi populus eius erunt«, et sequitur ad propositum: »Et ipse Deus cum eis erit eorum »Deus.«

Et quia Magister dicit in litera, quod illis in civitate Christi[16] non aderit[4] voluntas peccandi, dicit Johannes in fine eiusdem capitoli, quod »non intrabit in illam aliquod coinquinatum et faciens »mendacium, nisi qui scripti sunt in libro vite Agni.«

Et quia illa civitas est beata consumate et[17] sic[17] abiciens omnem defectum, ideo dicit Johannes ibidem: »Absterget »Deus omnem lacrimam ab oculis eorum, et mors ultra non erit, »nec luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, quoniam priora »abierunt.« Et quia beatitudo est videre Deum, ut sit illa civitas[4] perfecte beata, dicit Johannes ibidem: »Civitas illa non eget »sole neque luna, ut luceant in ea, nam claritas Dei illuminabit »eam (sc. quantum ad cognicionem Trinitatis) et lucerna eius est

---

[14]) *Codd.*: tamquam *BEKP.* — [15]) *Codd.*: *male* dispondi *I.* — [16]) *Codd.*: *in marg. ab* t[1]. — [17]) *Codd.*: ergo *I.*

Digitized by Google

»Agnus«, sc. Christus quantum ad cognicionem humanitatis Christi sensualem; humanitas enim Christi est lucerna, in qua lumen glorie est reconditum, quod tunc erit manifestum per ipsum Christum. Ideo subdit Johannes ibidem: »Et ambulabunt per lumen eius«, ut (sc. clare) cognoscant divinam essenciam. Unde dicit Johannes Apok. 22°: »Et servi eius servient illi et videbunt faciem eius«, i. e. clare sine umbra cognoscent eius divinitatem, quia sequitur ibidem: »Et nox ultra non erit, et non egebunt lumine lucerne, »nec lumine solis, quoniam Dominus Deus illuminabit illos.«

Et quia cognicio sine saturitate beatitudinem non perficeret, ideo dicit Johannes: »Non esurient, ‖ neque sicient.« Sed quia ‖ 1 hoc est negatum non ponens expresse saturitatem, ideo dicit rex 259 C illius civitatis: »Vincenti dabo edere de ligno vite, quod est in »paradiso Dei mei«, Apok. 2°. Et quoad potum dicit Johannes Apok 22°: »Ostendit michi flumen aque vive[18], splendidum »tamquam cristallum procedentem de sede Dei et Agni, in medio platee[19].« Et quia cognicio Trinitatis et plena saturitas non beatitudinem conpleret, si[20] aliquando deficeret[20], ideo dicit Johannes Apok 22°: »Et regnabunt in secula seculorum.« — Ecce saltim aliqualis[21] modica notificacio civitatis Domini[22] Jesu Christi.

<4.> De civitate vero dyaboli Apok. 18° dicit: »Angelus »descendens de celo et habens potestatem magnam. Cecidit Ba»bilon magna et facta est habitacio demoniorum et custodia omnis »spiritus inmundi.« Civitas illa est omnium dampnandorum[4] ecclesia, que dicitur ecclesia malignancium. Finis illius civitatis intrinsecus est ultimus dampnandus. Qui autem sunt cives illius civitatis, ostendit Johannes, cum subdit ibidem: »De vino ire eius biberunt »omnes gentes, reges terre cum ipsa fornicati sunt, et mercatores »terre de virtute deliciarum eius divites facti sunt.« Et pensandum, quod de civitate Christi dicit Johannes: »Vidi civitatem sanctam »Jeruzalem novam.« Hic vero angelus dicit de civitate dyaboli: »Civitas magna cecidit.« Et ibidem dicitur: »Flebunt et plangent »se super illam reges terre, qui cum illa fornicati sunt et in de»liciis suis vixerunt, cum viderint fumum incendii eius; longe »stantes propter timorem tormentorum eius, dicentes: Ve, ve, ci»vitas illa magna Babylon.«

Siquidem multi vocati sunt ad civitatem Christi, pauci vero | 1 electi, ipso dicente Matth. 2° et | eiusdem 7°: »Lata est porta 259 D »et spaciosa via, que ducit ad perdicionem, et multi sunt, qui »intrant per eam; quam angusta porta et arta via, que ducit ad »vitam, et pauci sunt, qui inveniunt[23] eam,« manifestum est, quod

---

[18]) *BI*; vite *codd.*; *inscripl. a* χ^2. — [19]) *Codd.*: phathee *I.* — [20]) *Codd.*: si ∾ deficeret *in marg. ab* ι^1. — [21]) *Codd.*: *del. in I.* — [22]) *Codd.*: nostri *add. BEKP.* — [23]) *Codd.*, *Vulg.*: inveniant *I.*

Digitized by Google

civitas dyaboli Babilon est multum magna. Cives enim illius civitatis sunt illi, quibus ultimo Apok. dicitur: »Foras canes, et »venefici, et inpudici, et homicide et ydolis servientes, et omnis, »qui amat et facit mendacium.« Et qualem habebunt habitacionem, ostenditur Apok. 21°, cum dicitur: »Timidis autem, et incredulis »et execratis, et homicidis et fornicatoribus et veneficis$_4$ et ydo»latris et omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ardenti »igne et sulfure, quod est mors secunda«, i. e. dampnacio eterna.

Ecce due civitates duorum regum posite sunt; cuius ergo finaliter civis vis esse, illius regis opera imitare.

<5.> *Utrum beatitudo Petri et omnium sanctorum*$_{24}$ *sit equalis, quoad numerum cognitorum?* Videtur, quod non, nam plura cognoscit unus beatus, quam reliquus, cum angeli superiores purgent inferiores ab ignorancia, secundum b. Dyonisium in De$_{25}$ celesti ierarchia, ergo questio falsa.

In oppositum sic: Quilibet beatus est in statu omnium bonorum aggregacione perfecto, ergo nullum bonum deest sibi, quia alias non esset in optimo$_4$ statu; et antecedens patet per Boecium 3° De consolacione philosophie$_{25}$, Prosa 2ª.

Pro ista questione notandum, quod duplex est beatitudo: sc. obiectalis, que se habet per modum obiecti, que communiter dicitur beatitudo essencialis; secunda beatitudo accidentalis et sic formalis. Prima est divina essencia, reliqua est divine essencie fruicio in racionali creatura. Et ista duplicatur, quia alia est beati-
I tudo || vie, alia patrie; patrie iterum duplex: sc. conpleta et in-
260 A conpleta. Conpleta alia in una persona tantum, ut in Christo homine et in Matre sua, ut pie creditur, ex eo, quod quelibet illarum duarum personarum, tam secundum animam, quam secundum corpus, et sic secundum totum hominem, est glorificata. Inconpleta iterum duplex, aut unius persone, ut$_4$ cuiuslibet beati in patria, cuius corpus dotibus glorie adhuc caret, aut tocius ecclesie, que nondum secundum quodlibet suum membrum est in pleno gaudio, cuius glorificacio post diem iudicii fiet totaliter consumata.

Notandum 2°, quod titulus iste: *Utrum beatitudo Petri et omnium beatorum sit equalis, quoad numerum cognitorum*: tantum valet: *Utrum quecunque*$_4$ *cognoscibilia beatus Petrus cognoscit, eadem cognoscit quivis sanctus?*

3° notandum, quod questio presupponit, quod beatitudo Petri et omnium sanctorum$_{24}$ est eadem. Et queritur$_{26}$: *Utrum illa beatitudo quoad cognitorum numerum sit equalis?* Supponitur pro ista questione, quod fiat locucio de beatitudine$_{26}$

---

[24]) *AI*: beatorum *eodd.* — [25]) *Codd.*: *om. I.* — [26]) *Ex corr. a rubr. I:* querit *codd.*

Digitized by Google

patrie, et similiter de beato, de quo loquens b. Augustinus 13° De Trinitate, ca° 4°, dicit: »Beatus est, qui habet, quidquid »vult, et nichil mali[27] vult«, et similiter dicit in libro De vita beata ad b. Theodorum.

Ex ista diffinicione primo sequitur, quod non est plene beatus, qui non habet quidquid vult; 2°, quod non est plene beatus, qui aliquid male[28] vult; 3°, quod beatitudo est creature racionalis indefectibilis sacietas. Et illam innuebat Salvator dicens Luce 6°: »Mensuram bonam et confertam, et coagitatam et supereffluentem »dabunt in synum vestrum«, i. e. beatitudinem formalem tam in »mentis, quam corporis capacitatem.

Istis positis conclusio prima est hec: Tantum una est beatitudo obiectalis omnium beatorum. Probatur. Tantum | una est essencia, que per modum obiecti simplicissimi, verissimi, purissimi, optimi et delectabilissimi replet, saciat et quietat totaliter capacitatem omnium beatorum[29], igitur conclusio vera. Consequencia tenet a convertibili ad suum convertibile, et antecedens patet, quia tantum una est essencia divina, que est obiectum simplicissimum, verissimum, purissimum, optimum et delectabilissimum, replens, sacians et quietans totaliter capacitatem omnium beatorum[29]. Ergo conclusio vera. | I 260 B

Ex ista conclusione sequitur, quod[30] questio quoad suppositum est vera.

2ª conclusio[30]: Quamvis beatitudo obiectalis replet, saciat et quietat capacitatem omnium beatorum efficienter et finaliter, tamen beatitudo formalis id ipsum facit formaliter. Prima pars patet ex precedenti conclusione, 2ª pars probatur sic: Beatitudo formalis est sacietas indefectibilis omnium beatorum[31], ut patet ex 3° corellario supposicionis, ergo replet, saciat et indefectibiliter quietat capacitatem omnium beatorum. Sed cum ipsa formalis beatitudo sit forma accidentalis, post conpletum esse substancie adveniens, sequitur conclusio, ex qua sequitur, quod omnis participative beatus est accidentaliter beatus, sic quod quelibet substancia participative beata incepit esse beata.

Conclusio 3ª: Beatitudo[32] Petri et omnium beatorum est equalis quoad numerum cognitorum. Probatur. Quidquid beatus Petrus cognoscit beatitudini pertinens, quilibet beatus cognoscit, ergo conclusio vera. Consequencia tenet per notabile tercium, sed antecedens patet per Magistrum in ista distinccione 49ª, ubi dicit: »Omnes igitur cuncta illa

---

[27]) *Codd.*: *male I.* — [28]) *Codd.*: mali *M.* — [29]) *Codd.*: bonorum *M.* — [30]) *Codd.*: quod ∾ conclusio *in marg. ab* ι^2. — [31]) *Codd.*: bonorum *I.* — [32]) *Codd.*: *male* Beati *I.*

Digitized by Google

|| I »videbunt, quorum cognicio || beatitudini servit.« Patet eciam per
260 C b. Gregorium Omelia quarta dicentem: »Qui Dei cla
»ritatem vident, nichil in creatura agitur, quod videre non possint.«
— Ergo questio vera[33].

<Distinccio L.>

<1.> **Hic oritur questio, ex premissis ducens originem . . .**

Ista *distinccio ultima* tractans de inpiorum condempnacione primo continet, quod dampnati, quamvis habeant malum velle, tamen non demerentur, quia in inferno non est locus demerendi beatitudinem, et ideo penitenciam agent, sed indulgenciam non invenient.

2°, quod tenebre exteriores dicuntur in gehenna, quia dampnati tunc penitus erunt extra lucem corporalem et extra lucem spiritualem, sc. extra Deum, ut dicit Augustinus, quia extra Deum esse, est esse in summa cecitate.

3°, quod sane intelligi possunt tenebre malignitas odii[1] in voluntate, que tunc excrescit in mentibus reproborum, et quedam oblivio Dei, que ipsis inerit ex tormentis, nam tunc illuc tendit[2] impetus cogitacionis, ubi sentitur vis doloris

4°, quod nullus in hac vita adeo malus est, ut a cogitacione Dei penitus excludatur, quia adhuc non perdidit appetitum beatitudinis, quem habet naturaliter creatura racionalis.

5°, quod Augustinus dicit dictas tenebras post iudicium reprobos perpessuros.

6°, quod anime reproborum secundum Augustinum curam habent[1] de suis caris in hac vita, quod patet exemplo divitis, qui curam habuit quinque fratrum.

7°, quod si quis querat, quomodo intelligatur, quod de Lazaro et divite legitur, respondet Augustinus, quod melius est dubitare de ocultis, quam litigare de incertis.

8°, quod sancti tradunt[3], quod boni malos et mali bonos vident usque ad iudicium, sed post boni videbunt malos, sed non[4]
I mali | bonos.
260 D 9°, quod quamvis boni malos in tormentis videant, nulla tamen conpassione circa eos moventur, quia, quamvis nature sue misericordiam habent, quia tamen tanta rectitudine iusticie Dei coniuncti sunt, ideo nulla conpassione ad reprobos comoventur.

---

[33]) *Codd.*: etc. *add. EKP.* — [1]) *Codd.*: *ex corr. I.* — [2]) *I*: tendet *codd.* — [3]) *Codd.*: credunt *ClM.* — [4]) *Codd.*: *in marg. ab* ι^1.

Digitized by Google

10°, quod pena visa reproborum non obfuscat animam a gloria beatorum, nam exinde nichil sancti pacientur, sed magis gaudebunt.

11°[5] ponit Magister recapitulacionem omnium librorum.

<2.> Pro quibusdam sunt hii *versus*[6]:

i. e mala voluntas i. e. demerentur
Nil indampnatis perversum[1] velle meretur. 5
Scire potest anima dampnati vivere caros.
sc. finale quia post non[7] videbunt eos
Iudicium tollet dampnatis cernere sanctos,
malorum post iudicium
Sed penas[8] horum sancti tunc ut[9] modo cernent,
de[10] pena[10]
Ex hoc gaudentes, nichil ipsis conpacientes.

<3.> *Utrum omnis voluntas dampnatorum est mala?* Scien- 10
dum, quod duplex est eorum voluntas: sc. naturalis et deliberativa. Prima non est mala, quia a Deo creata, omne autem a Deo creatum est bonum, Genesis primo. 2ª voluntas eorum semper est mala, quia deliberate volunt malum et per deliberacionem inclinant voluntatem semper ad peius, et sic obcecata voluntas 15
racionem excecat et fit voluntas totaliter obstinata[1]. Ista est intencio S. Thome quest. 5ª.

<4.> *Utrum dampnati possunt velle voluntate deliberativa, se non esse?* Videtur, quod non, nam nichil est appetibile, nisi bonum vel in||cludens racionem boni, sed non esse nichil boni ||I
includit, quia alias oppositum contradictorium includeret, ergo non 261 A
esse non est appetibile. Et pro isto est Augustinus De libero arbitrio, dicens: »Non esse non est eligibile[11], cum non habeat »apparenciam boni, cum nichil sit.« Item ibidem: »Considera, »quantum bonum est esse, quod et beati et miseri volunt, maius 25
»enim est esse miserum, quam omnino non esse.« Oppositum videtur illud Apok. 9°: »In diebus illis desiderabunt homines »mori, et fugiet[1] mors ab illis.« Respondetur, quod non esse potest considerari dupliciter: uno modo secundum se, et sic non est appetibile, nec habet racionem boni, cum sit pura negacio entis. 30
Alio modo potest considerari, ut est ablatum pene vel miserie vite, et sic accipit racionem boni, quo modo utitur Philosophus 5° Ethicorum, »melius est non esse, quam miserum esse.« Et Matth. 26°: »Bonum erat illi, si natus non fuisset homo ille.« Et super illud Jeremie 2°: »Maledicta terra, in qua natus sum« 35
glossa Jeronimi: »Melius est non esse, quam male esse.« Et isto modo sumendo 'non esse', questio est vera.

---

[5]) *Codd.*: *a rnbr. in marg. add. I.* — [6]) *Codd.*: *iterat I.* — [7]) *Codd.*: modum *I.* — [8]) *Codd.*: *ex corr. K*; pena *B.* — [9]) *Codd.*: *ex corr. I*; et *D*; non *BEKP.* — [10]) *Codd.*: *om. B*; *glossas prorsus om. EKL.* — [11]) *Codd.*: *inepte* egibile *I.*

Digitized by Google

Et tunc ad racionem primam dicitur, quod 'non esse' primo modo sumptum nichil boni includit et sic non est appetibile, secundo vero modo includit, et sic est appetibile. Et iuxta istam distinccionem dicitur ad auctoritatem Augustini, sed vere, ut michi videtur, tunc prima racio concludit[1] et dictum Augustini, nam manifestum est, quod 'non esse' nichil boni includit. 'miserum' autem 'esse' illud esse substancie includit, racione cuius
I est appetibile | plus quam 'non esse', quod cum non sit, non potest intellectum et sic nec voluntatem movere ad volicionem. Et tenendo istam partem ad auctoritatem Apokalypsis dicitur, quod desiderabunt mori sub condicione, sc. si mors eis posset prodesse.

2° dicitur, quod concessa auctoritate in forma non sequitur, quod desiderabunt 'non esse', nam Paulus negaret istam consequenciam: Cupio dissolvi, igitur cupio non esse. Sed certe magis urget verbum Veritatis, quomodo bonum erat Iude, si natus non fuisset, et secundum logicam[12] non potest negari, quin si bonum erat ei, tunc aliquid erat ei, quod natus non fuisset homo ille.

Ibi sciendum, quod dicunt quidam, quod bonum erat, si natus non fuisset ex utero, sed periisset homo in utero, quia sic homo perpetue mansisset et non tantam penam sustinuisset. Quocunque Christi veritas intelligatur, quia difficilis oracio est, eo quod coniungitur verbum coniunctivi modi cum verbo indicativo, quod est preteriti inperfecti, que coniunccio illorum verborum negativa[13] facit difficultatem, ideo fateor me pocius non intelligere, quam temerarie[14] diffinire. Et auctoritas b. Jeronimi et Philosophi potest solvi dicendo, quod condicionaliter intelligitur sic: Si possibile esset, quod non esse bonum esset, tunc melius esset non esse, quam miserum esse. Cui placet prima responsio, teneat illam, si alicui secunda videtur falsa, examinet et nichil teneat, nisi consonum fuerit veritati.

¶ I *5. Utrum dampnati volunt omnes alios dampnari?*

261 C Potest dici, quod sic, quia ex quo dyabolus hoc vult propter suam invidiam, ut ex scriptura colligitur, et omnes dampnati erunt eiusdem condicionis cum dyabolo in invidia.

Sed videtur oppositum de divite, qui voluit, ne fratres venirent in suum locum tormentorum. Ibi potest responderi per illud dictum scripture: »Vult malus et non vult«, quod dives vult, quod fratres dampnentur, sed non vult secum ut ardeant, ne eius pena[15] augmentetur[15]; nam dampnatorum peior pena sive gravior est, si eorum propingwi dampnentur, quam si aliqui salventur. Et simile est in hoc, quod homo vult peccatum, quia diligit peccatum, sed non vult penam pro peccato; sic ille dives voluit, quod fratres dampnarentur[16], sed rogavit Abraham, ne in illum locum ve-

[12]) *Codd.*: loycam *I.* — [13]) *Codd.: ex corr. KB*; negativam *E;* negatam *C.* — [14]) *Codd.*: *inepte* temarie *D;* temererarie *BKP.* — [15]) *I*: penam augmentent *codd.* — [16]) *I*: dampnentur *codd.*

Digitized by Google

nirent tormentorum, in quo ipse erat, i. e., ne sibi penam augerent. Et quoad hoc sonat illud vulgatum proverbium:

Gaudium est miseris socios habere penarum,

quia libenter habent socios, sed non libenter cum sociis sustinent penas[4]. 5

<6.> *Utrum dampnati affligentur solum pena ignis?* Videtur, quod non, quia Salvator sepcies in ewangelio minatur tenebris dicens: »Proicite in tenebras exteriores«; similiter fletu et stridore dencium, quia dicit: »Ibi erit fletus et stridor dencium.« Hic dicunt quidam, quod solum pena ignis erit in inferno quantum 10 ad substanciam, sed effectus habebit diversos. Aliquando enim mali affligentur calore, aliquando frigore. Et iuxta hoc intelliguntur auctoritates scripture, que notant ibi esse diversas penas quantum | I ad substanciam, sc. ignis, sul|phur, nix, grando et huiusmodi. 261 D

Unde et Augustinus de verme materiali non diffinit, an 15 in inferno erit; estimant enim multi probabiliter, quod non manebit post diem iudicii aliquod corpus mixtum, nisi solum corpus humanum, quod secundum aliqua individua erit perpetue in gloria et secundum alia in pena, nec oppungnant ille auctoritates Isaie 14°: »Subter te sternetur tynea, et operimentum tuum erunt vermes.« 20 Item: »Vermes comedent carnes impiorum.« Item: »Vermis eorum »non[1] morietur«; 'vermis' enim[17] potest dici remorsus consciencie et 'carnes' anime, que carni obedierunt[1]. Ille siquidem 'vermis non morietur', i. e. non desinet, et ignis affligens corpus non extingwetur.

Sunt alie multe difficultates circa dampnatos, quas usque 25 diem iudicii est utile reservare.

---

[17]) *Codd.*: *inscrip. ab* [1]. — [18]) *I: post* alie *codd.*

Digitized by Google

<I.>

Sequitur[1] epilogus[2] Magistri[3].

III 1 262 A **Hec[1] de pedibus sedentis super solium excelsum, quos Seraphyn duabus alis velabant, scriptori, etsi non auditori, commemorasse sufficit, qui a facie exorsus sedentis, per media ad pedes usque, via duce pervenit.**

Postquam Magister copiose suorum quatuor librorum tractavit materiam, hic iam ultimo brevi epilogo totam quatuor librorum perstringit materiam; et dividitur in duas partes, nam Magister se ipsum humiliat et auditorem sciencie suorum librorum prefert et elevat dicens: Scriptori, etsi non auditori commemorasse sufficit. 2° Magister tangendo librorum materiam recapitulat ibi: a facie exorsus. Et hec dividitur in quatuor partes, secundum quod tangit materias quatuor librorum; primo: Primi libri, ibi: a facie, secundo: Secundi, ibi per media; tercio: Tercii, ibi via duce; quarto: Quarti, ibi usque ad pedes.

Unde dicit: Sufficit scriptori, Petro Lombardo[4], etsi non auditori commemorasse, hec, sc. iam dicta, qui sc. scriptor, exorsus, i. e. incipiens, a facie sc.[5] divine essencie et benedicte Trinitatis et sic unius Dei, sedentis i.[5] e.[5] eternaliter[6] quiescentis, sedentis[6] eciam super solium excelsum i. e. thronum in universali creaturarum gubernacione principalissima et optima, de cuius pedibus, i. e. ultimo rerum statu et operacione, supple tractavit[7], quos, sc. pedes, seraphyn, i. e. angeli, velabant duabus alis sc. occultando future beatitudinis premia et future dampnacionis supplicia, usque supple

---

[1]) *I*: *om. codd.* — [2]) *I*; epilogacio *codd.*; *in marg. a rubr. B*; *om. EKLP.* hic epilogat Magister *F.* — [3]) *Codd.*: *om. BEKLP*: *in I spatium 19 linearum omissum.* — [4]) *IM;* Lambardo *codd.* — [5]) *Codd.*: *om. CM.* — [6]) *Codd.*: eternaliter ∾ sedentis *om. M.*

Digitized by Google

ad$_8$ hos pedes, i. e. opera consumacionis, que fient | in$_7$ fine mundi, | *I* 262 *B*
supple scriptor pervenit per media, i. e. opera creacionis et recreacionis, duce via, i. e Christo ducente$_7$, qui est via in exemplo, veritas in documento, vita in premio. Ipse enim Christus dicit Johannis 14°: »Ego sum via, veritas et vita.«

Ipso ergo duce Magister Petrus ad finem operis Sentenciarum pervenit. Deus siquidem, qui est unus in essencia et trinus in personis, quoad primum librum, qui est omnipotens in creacione et conservacione, quoad secundum librum, et qui operatus est incarnacionis misterium in nostram redempcionem, quoad tercium$_9$ librum, et qui est vitam prestans gracie per sacramenta ecclesie, quoad quartum librum$_1$, perduxit ipsum ven. Magistrum Petrum ad tam conpendiosum, laboriosum, subtile ac preutile$_7$ opus, librum Sentenciarum, quo tota sancta militans regitur ecclesia, igitur nos singuli tenemur preces ad Deum misericordie$_7$ humiliter porrigere, quantus ipsum Magistrum Petrum dignaretur cum sanctis doctoribus in excellenti premio aggregare$_{10}$.

<II.>

Utrum$_1$ facta consumacione seculi premiabuntur dotibus anime et corporis omnes sancti?

<1°> Noto pro questione, quod in proposito consumacionem seculi voco finem ultimum temporis merendi. Quamvis enim totum tempus ab ascensione Domini usque ad diem iudicii vocatur secundum singulas eius partes finis alicuius seculi, tamen in proposito non sic volo generaliter ipso uti; est enim tempus iam currens ultima etas seculi, in qua debemus tamquam graves persone appropinquantes iudicio iustissime iusticie mature in moribus || *I* procedere, || carnem, mundum$_2$ et dyabolum deserere, si volumus 262 *C* glorie dotibus premiari.

2° noto, quod dos glorie est perpetuus ornatus anime et corporis, vite sufficiens$_2$, in eterna beatitudine$_2$ iugiter perseverans.

3° noto, quod duplices sunt dotes, sc. anime et corporis. Dotes anime sunt, quibus Deo tamquam principio suo iure con-

---

[7]) *Codd.*: *ex corr. I.* — [8]) *Codd.*: *in marg. ab* t^2. — [9]) *Codd.*: secundum *male iterat D.* — [10]) *Codd.*: etc. *add. M*; amen *add. FL.* — [1]) *Codd.*: *ante* sequitur questio finalis *add. E*; sequitur questio *add. D*; *a rubr. in marg. F.* — [2]) *Codd.*: *ex corr. I.*

Digitized by Google

iungitur, ne per ipsum anima ab actu glorie retardetur. Dotes autem anime sunt de premio substanciali, dotes vero corporis de premio accidentali. Sunt autem dotes anime tres, sc cognicio, dileccio et conprehensio, et has tangit Magister in secundo libro dicens: »Non valet Dei beatitudinis particeps existere aliquis, nisi »per intelligenciam, que quanto magis intelligitur, tanto plenius »habetur. Fecit Deus racionalem creaturam, que summum bonum »intelligeret, intelligendo amaret et amando possideret et possidendo »frueretur.« -- Appropiantur iste dotes potenciis anime, cognicio appropiatur ipsi intellective, dileccio voluntati et conprehensio memorie.

Nam per cognicionem essencia divina videbitur a sanctis omnibus iuxta Salvatoris vocem Johannis 17°: »Hec est autem »vita eterna, ut cognoscant te solum verum Deum«, i. e. tuam veram essenciam in tribus personis, quam eciam cognicionem insinuat b. Johannes, prima Johannis 3° dicens: »Similes »eis erimus, quoniam videbimus eum, sicuti est«, i. e. suam maiestatem. claritatem[2] et bonitatem; videbitur enim ab omnibus tota[2] divina essencia, licet non totaliter prout est infinita, cum nullus homo non Deus poterit eum cognoscere infinite, quamvis cognoscet perpetue.

| 1 262 D Per secundam | vero dotem sc. dileccionem diligetur super omne aliud diligibile; tunc enim quilibet beatus diliget Dominum Deum suum ex toto corde suo, ex tota anima sua, ex tota mente sua et ex omnibus viribus suis, sic, quod nulla vis erit anime, quin ultra se in Deo per dileccionem totaliter inmergatur. Tunc enim evacuabitur fides et spes et manebit caritas perfectissima foras mittens timorem nocivum, sed retinens filialem. Nunc enim filii Dei sumus, sc. in spe, sed nondum apperuit, quid et quales: tunc erimus iure, quoniam videbimus eum sicuti est, videbimus et amabimus patrem, qui est bonum delectabilissimum, sacians totaliter appetitum.

3ª vero dos sc. conprehensio, que est tencio visi et amati. vel est tencio veri et boni et primi, que conprehensio non circumplectitur divinam essenciam, cum sit infinita, sed apprehendit, attingit et tenet inseparabiliter primum simplicissimum, pulcherrimum et delectabilissimum bonum, quod plenissime, sufficientissime et delectabilissime omnes anime potencias perficit, saciat et delectat.

Istas autem tres dotes dat Deus Pater[2], i.[4] e.[4] tota Trinitas sponso Christo et sponse sue ecclesie.

Nam sicud sponsis[2] carnalibus dantur tria, sc. dos, donacio et parafernum — dos enim est dacio facta sponse ex parte[2] patris et hoc non ad usum sponsi propter onera matrimonii, sed tamen ad usum sponse — sic Deus Pater dat sponse ecclesie dotem ad possidendum,

---

[3]) *Codd.*: *om. M.* — [4]) *Codd.*: *om. I.*

Digitized by Google

sed$_2$ sponso Christo ad gloriam ||| et honorem, et non ad usum, ||| I
quia bonorum nostrorum non indiget. 263 A

Donacio autem est, quod propter$_2$ nupcias a sponso datur sponse, et hoc erit in futuro gaudium, quod habebit ecclesia$_2$ et quelibet anima beata in visione Christi hominis veri sponsi.

Parafernum autem sive paraferna est munus, quod habet sponsa inter dotem, sicud munera, que sibi dantur ab amicis. Istud$_2$ est in patria, quod habetur per gaudium in societate beatorum de congratulacione felicitatis eorum, in qua congratulacione$_5$ erit amicicia in leticia consumata.

Dotes autem corporis sunt quatuor, quarum numerus sumitur secundum proprietates, que sunt in elementis, ex quibus quilibet homo est corporaliter constitutus. Nam penes transparenciam aque sumitur claritas in corpore, penes terre solliditatem sumitur inpassibilitas, penes subtilitatem ignis sumitur subtilitas, penes mobilitatem aeris sumitur agilitas$_2$. Habet eciam corpus humanum a quatuor elementis, ex quibus conponitur, ab igne caliditatem, a terra grossiciem$_2$, ab aere passibilitatem, ab aqua frigiditatem et inde tarditatem. Sed ista tolluntur per quatuor dotes corporis Christi ante passionem demonstratas, sicud dicit Hugo De Sancto Victore, nam ostendit Christus claritatem in transfiguracione, agilitatem, quando ambulavit super mare, subtilitatem in nativitate, cum natus est salva Virginis Matris integritate, inpassibilitatem in cena, quando corpus suum sine offensione dedit discipulis manducandum.

Istas dotes corporis declarat Apostolus 1ª Corinth. 15°, quas | Anshelmus in libro De Similitudinibus disper | I
titur. Qui volens nobis inprimere saporem beatitudinis dicit, quod 263 B
est de$_6$ beatitudine sicud de pomo magno, quod puer preter inpotenciam teneritatis et parvitatem oris mordere non sufficit. Ideo supponendo beatitudinem sufficienciam omnium bonorum sine molestia vel indigencia, dividit eam in quatuordecim porciones, quarum septem attribuit corpori et septem anime, solum in patria possidendas; septem autem beatitudines corporis istas pulcritudinem, velocitatem, fortitudinem, liberalitatem, sanitatem, voluntatem et diuturnitatem obicit contra istas septem corporis defecciones, sc. contra turpitudinem, grossiciem, debilitatem, servitutem et infirmitatem, tedium et vite brevitatem. »Tunc enim iusti ab istis purgati ful»gebunt sicud sol in regno patris eorum«, dicit Salvator Matth. 13°. Ponit demum septem porciones beatitudinis$_2$ anime in$_7$ beatis$_7$ sc. sapienciam, amiciciam, concordiam, honorem, potestatem, securitatem et gaudium. Et hoc contra istas anime passiones, ignoranciam, inimiciciam, discordiam, confusionem, inpotenciam, insecuritatem et tristiciam.

---

5) *CIM*; *om. codd.* — 6) *Codd.*: *in marg. ab* i^1. — 7) *Codd.*: *in marg. ab* i^2

Digitized by Google

Ex quibus inpassibilitas tam anime quam corpori congruit, ut quilibet beatus in consumacione seculi dicat illud 1ª Corinth. 15: »Ubi est mors victoria tua, ubi est mors stimulus tuus«, ut eciam quilibet beatus post specularem noticiam tam spiritualiter quam corporaliter videat Deum suum, ut notat Apostolus prima Corinth. 13° dicens: »Videmus[8] nunc in speculo et in enigmate; »tunc autem facie ad faciem.« Tunc eciam sanctorum dileccio
|1 263 C erit forcior, quo unite, sine dispersione vel affeccione racionis contrarie, in optimo[7] purissime terminatur. Et tunc consequitur fruicio in gaudio, »quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit«, prima Corinth. 2°.

Ex quibus patet questionis veritas. Et correlarie[2] sequitur, quod supra dicte dotes sunt sponse date a sponso in reconpensacionem omnis matrimonii[2] perpetue, peculariter et suaviter, in quibus consistunt nupcie cene novissime, ubi gloriosa[2] ecclesia[2] non habet maculam, neque rugam, non laborat in pastu, sed in sponsi conplexu castissimo, durabilissimo[2] et delectabilissimo, in unico subiecto fruitur spiritualiter[2], secure, perpetue et conplete omnibus istis bonis, ad que nos dignetur graciosus sponsus perducere, qui concessit librum Sentenciarum Magistro Petro, divine memorie conponere pro fructu ecclesie et michi in leccione prestare auxilium, quo ad finem leccionis potui pervenire. Amen.[9]

Anno domini M°CCCC°XII°.*B*

Anno Domini M°CCCC°XIII° currente, 3a feria post concepcionem Beate Virginis.*C*

Amen, Jene wessel sye, zess dokonal ty knyehi etcetera.*D*

Anno domini M° 40(!) X1° currente in vigilia sancti Luce.*F*

Et ffinitus liber iste per Petrum clericum in Plana conparatus per dominum Johannem dictum Patek tunc temporis predicatorem in Bor Maioris. Anno domini 1410.*I*

Amen deo gracias.*K*

Per Jesum Cristum Amen.*L*

Explicit quartus liber Sentenciarum ffinitus anno domini millesimo quadringentesimo quarto decimo, quinta die mensis iunii, hora quinta decima.*M*

Amen. Anno etc. 1462. Explicit lectura super libris Sentenciarum Magistri Johannis Hus[10] *P*

---

[8]) *Codd.*, *Vulg.*: videamus *K.* — [9]) *I*; *om. codd.*; etc. *add. CEFKP*; *in ABCD sequitur index confusus.* — [10]) *Manu posteriori rasum et inscr.* Hufnyk.

Digitized by Google

REGISTRUM.

Liber I.

A. Inceptio.

I. Thema: »Si quis vestrum . . .« etc. . . . . 3—11

II. Quaestio (principalis) »De scriptura sacra« . . . . . 12—20

III. Contra magistros . . . . . 20—29

B. Prologus Lombardi exponitur . . . . . 30—36

C. Distinctiones:

I. De rebus et signis . . . . . 37—45

II. De Deo uno et trino . . . . . 45—50

III. De Trinitatis vestigio . . . . . 51—54

IV. De generatione Dei activa et passiva . . . . . 54—65

V. De generatione personarum divinarum . . . . . 65—68

VI. De generatione Filii . . . . . 68—71

VII. De divina potentia generandi . . . . . 71—75

VIII. De quibusdam proprietatibus Dei . . . . . 76—79

IX. De distinctione personarum divinarum . . . . . 79—85

X. Spiritus Sanctus — dilectio divina . . . . . 85—87

XI-XIV. De processione Spiritus Sancti . . . . . 87—100

XV. De missione . . . . . 100—103

XVI. De missione Spiritus Sancti visibili . . . . . 104—106

XVII. De dilectione Dei . . . . . 107—111

XVIII. Spiritus Sanctus — donum . . . . . 111—113

XIX. De aequalitate divinarum personarum . . . . . 113—118

XX. De potentia personarum divinarum acquali . . . . . 118—120

XXI. De exclusivis regulae quatuor . . . . . 120—123

XXII. De nominibus Dei . . . . . 124—125

XXIII. 'Persona' in divinis 126 129

XXIV. Termini numerales in divinis . . . . . 129—131

XXV. 'Persona' in divinis . . . . . 131—132

XXVI. De quibusdam proprietatibus personarum . . . . . 132—134

XXVII. 'Verbum', 'Ymago' i. e. Christus . . . . . 135—137

XXVIII. 'Ymago' in divinis. — Deus ingenitus . . . . . 137—139

XXIX Persona divina principium et causa . . . . . 140—141

XXX. Dei nomina temporalia . . . . . 142—144

XXXI. De aequalitate divinarum personarum . . . . . 144—146

XXXII. Spiritus Sanctus — dilectio divina . . . . . 146—148

XXXIII. De proprietate in divinis . . . . . 149—150

XXXIV. Trium personarum una essentia . . . . . 150—153

XXXV. De scientia Dei . . . . . 153—154

Digitized by Google

XXXVI. De cognitione mali in Deo . . . . . 155—156
XXXVII. De existentia Dei in omnibus rebus . . . . . 156—159
XXXVIII. De prescientia Dei . . . . . 159—162
XXXIX. De providentia Dei . . . . . 162—164
XL-XLI. De praedestinatione . . . . . 165—169
XLII. De omnipotentia Dei . . . . . 169—171
XLIII-XLIV. De potentia Dei infinita . . . . . 171—174
XLV-XLVI. De voluntate Dei . . . . . 174—179
XLVII. Voluntatis Dei efficacia . . . . . 180—183
XLVIII. Voluntas Dei et hominis . . . . . 183—188

Liber II.

A. Inceptio.
I. Thema: »Si quis vestrum . . .« etc. . . . . 189—194
II. Quaestio (principalis): De productione mundi . . . . . 195—199
III. Contra magistros . . . . . 200—205
B. Distinctiones:
I. De creatione . . . . . 206—213
II-III. De angelica natura . . . . . 213—219
IV. De beatitudine angelorum . . . . . 219—221
V. De bonis . . . . . 221—224
VI. De Luciferi peccato . . . . . 224—225
VII. De actibus demonum . . . . . 226—229
VIII. De corporibus angelorum et demonum . . . . . 229—233
IX. De ordinibus angelorum . . . . . 233—237
X. De missione angelorum . . . . . 238—239
XI. De angelis custodibus . . . . . 240—242
XII. De materia . . . . . 242—245
XIII. De luce . . . . . 245—249
XIV. De caelo . . . . . 249—252
XV. De creatione animalium . . . . . 253—256
XVI. De creatione hominum . . . . . 257—261
XVII. De origine animae . . . . . 261—265
XVIII. De creatione mulieris . . . . . 265—271
XIX. De immortalitate animae . . . . . 271—274
XX. De generatione in statu innocentiae . . . . . 275—276
XXI. De temptatione . . . . . 278—283
XXII. De peccato primorum parentum . . . . . 283—288
XXIII. De potentia non peccandi . . . . . 288—292
XXIV. De libero arbitrio . . . . . 292—298
XXV. Comparatio voluntatis et intellectus . . . . . 298—301
XXVI. De gratia . . . . . 301—303
XXVII. De virtute . . . . . 304—309
XXVIII. De insufficientia liberi arbitrii . . . . . 310—312
XXIX. De statu hominis ante peccatum . . . . . 312—314
XXX-XXXIII. De peccato originali . . . . . 314—332
XXXIV. De primo malo . . . . . 332—335
XXXV. De peccato mortali . . . . . 335—339
XXXVI. De peccato . . . . . 339—343
XXXVII. De causa peccati . . . . . 343—344
XXXVIII. De voluntate et eius fine . . . . . 344—348
XXXIX. De conscientia . . . . . 349—353
XL. De qualitate actus humani . . . . . 354—356
XLI. De intentione . . . . . 357—360
XLII. De consensu in peccatum . . . . . 361—363
XLIII. De peccato in Spiritum Sanctum . . . . . 364—367
XLIV. De potestate prelationis . . . . . 368—371

Digitized by Google

Liber III.

A. Inceptio.
I. Thema: »Si quis vestrum . . .« etc. . . . . 373—377
II. Quaestio (principalis) »De redemptione hominum« . . . 378—382
III. Contra magistros . . . . . 383—389
B. Distinctiones:
I. De incarnatione Filii Dei . . . . . 390—392
II-V. De assumptionis modo . . . . . 393—406
VI. De persona Christi . . . . . 406—408
VII. Deus — homo . . . . . 408—411
VIII. Christus de Virgine natus . . . . . 411—414
IX. De adoratione imaginum . . . . . 414—423
X. De Christi natura humana . . . . . 424—426
XI-XII. Christus — creatura . . . . . 426—431
XIII. De gratia Christi . . . . . 431—433
XIV. De anima Christi . . . . . 433—435
XV. De Christi passione . . . . . 435—437
XVI. De mortalitate humana . . . . . 437—438
XVII. De Christi oratione . . . . . 438—440
XVIII. De Christi merito . . . . . 440—443
XIX-XX. De redemptione . . . . . 444—448
XXI. De morte Christi . . . . . 448—450
XXII. De triduo mortis Christi . . . . . 450—452
XXIII-XXIV. De fide . . . . . 452—457
XXV. De symbolis et articulis fidei . . . . . 457—460
XXVI. De spe . . . . . 460—462
XXVII. De amore Dei . . . . . 463—464
XXVIII-XXIX. De charitate . . . . . 465—468
XXX-XXXI. De dilectione proximorum . . . . . 468—471
XXXII. De dilectione divina . . . . . 472 - 473
XXXIII. De virtutibus cardinalibus . . . . . 474—476
XXXIV. De donis Spiritus Sancti . . . . . 477—479
XXXV. De dono . . . . . 479—483
XXXVI. De virtute . . . . . 483—487
XXXVII. De praeceptis decalogi . . . . . 488—490
XXXVIII. De mendacio . . . . . 490—492
XXXIX. De iuramento . . . . . 492—496
XL. De lege vetere . . . . . 496—499

Liber IV.

A. Inceptio.
I. Thema: »Si quis vestrum . . .« etc. 501-503
II. Quaestio (principalis) »De sacramentis« . . . . . 509—516
III. Contra magistros . . . . . 517—521
B. Distinctiones:
I. De sacramentis veteris legis . . . . . 522—524
II De sacramentis novae legis . . . . . 525—527
III. De forma baptismi . . . . . 528—533
IV. De baptismo . . . . . 534—539
V. De ministris baptismi . . . . . 540—544
VI. De susceptione baptismi . . . . . 545—550
VII. De confirmatione . . . . . 550—553
VIII. De eucharistia . . . . . 553—558
IX. De manducatione . . . . . 558—564
X De corpore Christi . . . . . 564—569
XI. De transsubstantiatione . . . . . 569—575

Digitized by Google

XII. De hostia . . . . . 576—582
XIII. De ministris eucharistiae — De haeresi . . . . . 582—588
XIV. De poenitentia . . . . . 588—592
XV. De operibus satisfactionis . . . . . 593—597
XVI. De partibus poenitentiae . . . . . 598—601
XVII. De contritione . . . . . 601—604
XVIII. De clavibus et de excommunicatione . . . . . 605—614
XIX. De clavibus — De correptione . . . . . 614—617
XX. De sera poenitentia . . . . . 618—621
XXI. De peccato veniali . . . . . 622—627
XXII. De recidivatione . . . . . 628—630
XXIII. De unctione extrema . . . . . 630—633
XXIV. De sacramento ordinis . . . . . 633—637
XXV. De simonia . . . . . 637—644
XXVI-XXVII. De matrimonio . . . . . 644—651
XXVIII. De consensu coniugali . . . . . 651—652
XXIX. De consensu coacto . . . . . 653—654
XXX. De inpedimentis matrimonii . . . . . 654—658
XXXI. De concubitu coniugali . . . . . 658—662
XXXII. De debito coniugali . . . . . 662—664
XXXIII. De coniugio tempore legis . . . . . 664—668
XXXIV. De impedimentis matrimonii . . . . . 668—671
XXXV. De dimissione uxoris adulterae . . . . . 672—674
XXXVI. De errore in persona . . . . . 674—676
XXXVII. Ordo impedimentum matrimonii . . . . . 676—678
XXXVIII. De voto . . . . . 678—684
XXXIX. De matrimonio fidelis cum infideli . . . . . 685—689
XL. Arbor consanguinitatis . . . . . 689—694
XLI. De filiis illegitimis . . . . . 695—698
XLII. De cognatione spirituali . . . . . 698—704
XLIII. De resurrectione mortuorum . . . . . 705—708
XLIV. De corpore resurrectorum . . . . . 708—711
XLV. De vivorum suffragiis pro mortuis . . . . . 711—720
XLVI. De poena aeterna . . . . . 720—723
XLVII-XLVIII. De finali iudicio . . . . . 724—730
XLIX. De duabus civitatibus . . . . . 730—736
L De condemnatis . . . . . 736—740
C. Epilogus Lombardi exponitur . . . . . 740—741
D. Quaestio (finalis) »De praemiatione sanctorum« . . . . . 741—744

Digitized by Google

INDICES.

I. Index locorum.

(Numeri, quibus antecedit colon [:], denotant paginas huius editionis.)

a) Loci scripturae.

Genesis I. 3: 197; 26: 138, 191, 255, 257; 27: 259 (*in textu male* III.); 28: 276, 644, 646, 660, 661; 31: 189, 253, 737. — II. 7: 263; 21: 267; 24: 268, 644. — III. 6: 285; 11: 285; 16: 267, 268. — IV. 4: 303. — IX. 1: 646, 660, 661. — XVIII. 1: 105; 2: 420. — XXI. 22: 494. — XXII. 1: 283; 2: 186, 280. — XXIII. 7: 423. — XXVI. 28: 494. — XXVII. 29: 423 (*in textu male* XXI). — XXVIII. 20: 681. — XXXI. 36: 494. — XXXIX. 7: 282. — XL. 23: 629. — XLI. 45: 686. — XLVII. 31: 494. — L. 19: 180 (*in textu male* LIV).
Exodus I. 5: 269 (*in textu male* Genesis XLVII). — III. 1: 686; 14: 125. — XII. 5: 511; 46: 578. — XIX. 8: 494. — XX. 4: 417 (*in textu male* II); 5: 327. — XXXII. 28: 611. — XXXIII. 2: 241.
Leviticus XI. 44: 5. — XVIII. 19: 664. — XXI. 16-21: 636.
Numeri XI. 33: 665. — XII. 1: 686 (*in textu male* XI). — XXII. 40: 641.
Deuteronom. VI. 4: 35. — VII. 3: 687. — IX. 21: 338. — XIII. 3: 281. — XV. 11: 596. — XIX. 15: 494. — XXI. 7: 494; 11-13: 687. — XXIII. 10-11: 562. — XXXII. 6: 403.
Josue V. 15: 423. — VII. 25: 7.
Judicum II. 1: 241. — XI. 10: 494; 29: 681.
I Regum II. 14: 665. — XIV. 27: 665.
II Regum V. 1: 494.
III Regum III. 12-13: 20. — VIII. 18: 187. — XI. 4: 688. — XIII. 33: 641. — XIX. 7: 241 (*in textu male* IV Regum).
IV Regum V. 20: 642. — VI. 18: 241. — XVI. 18: 34.
Tobias V. 13: 241; 15: 241. — VI. 14: 659. — VIII. 3: 242. — XII. 3: 281; 12: 241; 15: 241.
Judith XIII. 20: 241.
Esther XIII. 9: 180; 12: 423.
Job I. 12: 280. — XXV. 3: 218. — XXXIV. 30: 370.
Psalmus VI. 7: 602. — XV. 10: 449. — XVIII. 10: 478. — XXIV. 17: 342 (*in textu male* CVI). — XXX. 2: 461. XXXI. 5: 357; 10: 461. — XXXII. 1: 183; 9: 197. — XXXV. 4: 286. — XXXVIII. 7: 259. — XLIV. 2: 137. — L. 7: 320. LII. 2: 389. — LV. 12: 358. — LXVII. 5: 125. — LXVIII. 29: 471. — LXXII. 20: 210, 259, 337. — LXXX. 10: 23. — LXXXVIII. 49: 706. — XC. 11: 239. — XCI. 5: 337. — XCVI. 3: 726. — XCVIII. 5: 420. —

Digitized by Google

C. 3: 183. — CVIII. 7: 360. — CIX. 6: 391. — CX. 2: 176, 440. — CXV. 11: 491. — CXVIII. 21: 609. — CXXXIV. 6: 180, — CXXXVIII. 22: 472. — CXLI. 4: 240. — CXLII. 10: 176. — CXLVIII. 4: 251.
Proverbiorum I. 24: 725. — VIII. 8: 16. — XII. 21: 187. — XVI. 20: 462 (*in textu male* XXVI). — XXIV. 9: 359. — XXVIII. 13: 600. — XXX. 6: 194 (*in textu male* III).
Ecclesiastes V. 3: 679, 680. — IX. 1: 110.
Sapientiae I. 4: 99 (*in textu male* II). — II. 21: 723; 23: 192, 274, 706; 24: 279, 329. — V. 3: 590. — VI. 8: 164 — VII. 14: 194; 24: 417; 27: 193. IX. 15: 319. — XI. 25: 472. — XIII. 1: 193; 10: 417. — XIX. 1: 160 (*in textu male* X).
Ecclesiasticus VI. 23: 5. — X. 15: 279, 284. — XVII. 1: 196; 4: 192. — XIX. 2: 588, 688. — XXI. 28: 620. — XXIV. 14: 20. — XXV. 33: 284 (*in textu male* VII). — XXVI. 20: 682. — XXVII. 6: 715. — XXX. 24: 596. — XLV. 2: 20. — XLVII. 14: 20. — L 30: 5 (*in textu male* LI). — LI. 34: 16 (*in textu male* XLI).
Isaiae I. 2: 629. — V. 4: 378; 20: 333. — VI. 9: 153. — X. 15: 309. — XI. 2: 477, 485. — XIV. 9: 714; 11: 256, 739; 13: 213. — XXVII. 11: 193. (*in textu male* Danielis XII). — XXX. 26: 247. — XXXIII. 6: 34. — LI. 8: 739. — LII. 3: 379. — LIII. 7: 41; 8: 66. — LIV. 17: 182. — LV. 1: 639. — LIX. 12: 602. — LXII. 4: 181. — LXVI. 9: 34; 24: 228, 256, 739.
Jeremiae II. 13: 603. — IV. 2: 495. — VI. 26: 599.
Threni I. 12: 436 — II. 13: 603.
Ezechielis XVI. 49: 665. XVIII. 6: 664; 20: 5; 21: 515.
Danielis III. 49: 241. — VII. 10: 218, 238. — XII. 3: 11. — XIII. 22: 282.
Osee IV. 8: 338. — VIII. 4: 369. XIII. 11: 370.
Joel III. 15: 728.
Zachariae II. 11: 241.
Malachiae I. 3: 472. — II. 2: 614. — III. 6: 77.
Evangelium Matthaei I. 1-25: 61; 21: 392. — III. 16: 512, 532; 17: 68, 106. — IV. 3: 282; 10: 416, 423; 11: 239; 17: 512, 515. — V. 5: 590; 8: 376; 11-12: 613; 12: 314; 17: 557; 18: 14, 194; 19: 6; 23: 719, 720; 26: 722; 29: 470; 34: 496; 37: 493. — VI. 10: 181; 12: 342; 13: 280; 22: 186, 354, 359; 24: 24, 541. — VII. 1-2: 619; 6: 153; 13-14: 733; 18: 334, 541. — VIII. 10: 10. — X. 1: 20; 8: 7, 369, 641, 644; 20: 4; 28: 274, 714; 37: 464; 42: 639, 719. — XI. 19: 366; 25: 599; 27: 122; 28: 6, 375; 30: 498. — XII. 30: 182; 31: 366; 32: 366, 625, 716; 34: 334; 34-35: 541; 45: 628; 50: 111 (*in textu male* XIII), 181. — XIII. 11: 41; 14: 153; 41: 724; 43: 743; 48: 168. — XVI. 2: 38; 19: 606, 615. — XVII. 1: 106; 5: 105, 106; 23: 370. — XVIII. 8: 470; 10: 239, 240; 15: 611, 616, 617; 17: 612; 18: 512, 606; 21: 362; 32: 629, 722; 33: 722. — XIX. 9: 645; 12: 677; 17: 168; 21: 482; 28: 726. — XX. 15: 325; 28: 26, 238, 379, 381. — XXI. 31: 337. — XXII. 21: 370; 39: 626; 40: 204. — XXIII. 13: 612. — XXIV. 12: 111; 30: 729 (*in textu* Marci); 31: 724; 35: 15; 36: 434 (*in textu male* XII); 45: 686. — XXV. 12: 156, 434; 29: 596; 34: 724; 42: 724; 46: 228, 714. — XXVI. 24: 642, 737; 25: 446; 39: 440; 53: 218. — XXVII. 5: 369; 6: 34 (*in textu male* XXVI). — XXVIII. 5: 239; 19: 512, 513, 532.
Evangelium Marci III. 29: 366. — V. 8: 550. — VI. 7: 512. — VIII. 8: 599 (*in textu* Matthaei). — X. 13: 512. — XIV. 33: 478 (*in textu* Matthaei). — XVI. 5: 239; 15: 194; 16: 515.
Evangelium Lucae I. 38: 348; 45: 19; 77: 20. — II. 1: 370; 48: 414. — III. 8: 598; 14: 35; 17: 228, 274. — V. 12: 550; 20-24: 615. — VI. 27: 470; 32: 469; 37: 619. — VII. 15: 684; 27-30: 532; 34: 366; 47: 168. — X. 5-7: 550; 30: 35. — XI. 9: 375; 9-10: 502; 10: 9, 375; 26: 628; 34: 360; 41: 596. XII. 10: 366; 35: 677. — XIII. 5: 516; 24: 314. — XIV. 12-14: 718;

[1]) *Recte* MS. I; *vide annot. 20am p. 348.*

Digitized by Google

17: 725; 26: 489. — XVI. 22: 239. — XVII. 3: 616; 5: 10. — XXI. 2: 34; 25: 729; 26: 726; 33: 15. — XXII. 17: 583; 19: 512; 44: 478. — XXIII. 30: 729; 34: 612; 43: 602. — XXIV. 26: 438.

Evangelium Joannis I. 1: 115, 395; 3: 189; 3-4: 77; 4: 24, 190; 14: 451; 33: 122. — II. 2: 645; 10: 395. — III. 3: 494, 534, 536; 5: 515, 532, 6: 395; 14-15: 515; 16: 379; 18: 724; 20: 36; 26: 532. — IV. 23: 86; 421; 24: 393. — V. 14: 628; 19: 74; 22: 619; 22-23: 729; 25: 707; 39: 18. — VI. 54: 554, 560; 55: 505; 56: 554; 61: 558; 71: 168, 369. — VIII. 11: 678; 15: 619; 34: 73, 283; 42: 94. — IX. 3: 328; 22: 610; 39: 498. — X. 10: 381; 25: 176; 29: 81; 30: 13, 115; 38: 176. — XI. 44: 684. — XII. 6: 369; 42: 610. — XIII. 18: 629; 34: 499. — XIV. 6: 122, 741; 15: 204; 21: 311 (*in textu male* XV.), 499; 23: 204, 499; 28: 25, 388; 30: 378, 395. — XV. 13: 447; 26: 89, 94. — XVI. 13: 41; 15: 118; 23: 502; 28: 381, 395. — XVII. 1: 440; 3: 40, 41, 122, 742; 9: 448; 10: 115, 425; 11: 62; 12: 168; 21: 440. — IX. 30: 378, 537; 33: 578; 36: 578, 585. — XX. 21: 606; 22: 103; 23: 106; 27: 711.

Actus Apostolorum II. 1: 103; 27: 449; 38: 515; 46: 581. — V. 3: 283. — VII. 51: 182. — VIII. 19: 639; 20: 640; 23: 7; 24: 641. — XI. 28: 336. — XII. 7: 241. — XV. 1-11: 498.

Epistola Pauli ad Romanos I. 3: 402, 427; 4: 414; 9: 494; 20: 152; 32: 585. — III. 8: 610, 627; 20: 200. — V. 3: 462; 19: 285. — VI. 3: 547; 9: 273; 22: 4. — VII. 20: 339. — VIII. 15: 479; 18: 308; 28: 282; 32: 446. — IX. 19: 180. — X. 10: 504, 599. — XI. 33: 308; 35: 308; 36: 13, 77, 204, 262, 403. — XIII. 1: 369; 2: 368; 8: 185. — XIV. 23: 359, 684.

Epistola I Pauli Ad Corinthios I. 12: 530. — II, 9: 744; 11: 122. — III. 8: 715; 17: 660 (*in textu male* IIa Corinth.). — IV. 5: 619. — V. 5: 608; 11: 608; — VI. 17: 27 (*in textu male* IIa Corinth.). — VII. 2: 661, 677; 3: 661; 4: 268; 5: 660; 7: 677; 7-9: 506; 10: 674; 12: 688; 32-33: 677; 36: 645; 39: 683. — VIII. 4: 448 (*male* Ad Romanos). — IX. 9: 64; 11: 639. — X. 3: 421, 560; 9: 283; 13: 281 (*in textu* IV). — XI. 5: 635; 7: 261; 27: 559; 28: 564, 581; 29: 585. — XII. 3: 649. — XIII. 2: 108, 210, 306, 337; 3: 311; 8: 228, 471; 10: 391; 12: 744. — XIV. 40: 505. — XV. 10: 220, 311, 36: 707; 47: 193; 49: 259; 51: 707; 55: 744. — XVI. 14: 360, 466; 22: 609.

Epistola II Pauli Ad Corinthios I. 3: 494. — II. 10-11: 681. — III. 18: 259. — V. 21: 338. — XI. 2: 732.

Epistola Pauli Ad Galatas I. 6: 629; 20: 494. — III. 27: 534. — IV. 1: 675; 4: 21, 374, 382, 391, 402, 410, 426, 428; 6: 89; 7: 676. — V. 24: 550.

Epistola Pauli Ad Ephesios I. 13-14: 425; 22: 433. — II. 3: 323. — V. 14: 707; 25-27: 732, 32: 646. — VI. 5-6: 309; 12: 234.

Epistola Pauli Ad Philippenses II. 7-11: 394; 8: 24. — III. 21: 708.

Epistola Pauli Ad Colossenses II. 3: 374; 9: 391.

Epistola I. Pauli Ad Thessalonicenses IV. 3: 176; 15-16: 727.

Epistola II. Pauli Ad Thessalonicenses II. 3: 338; 9: 240 — III. 2: 12.

Epistola I. Pauli Ad Timotheum I. 5: 350 (*in textu male* Ad Titum); 20: 608. — II. 4: 177; 12: 635. — V. 1: 617.

Epistola II. Pauli Ad Timotheum III. 16-17: 6.

Epistola Pauli Ad Titum I. 7: 10; 13-14: 617. — II. 12: 507; 13: 462 (*in textu male* III.).

Epistola Pauli Ad Philemonem 20: 45.

Epistola Pauli Ad Hebraeos I. 3: 428; 14: 238. — II. 6: 394; 13: 394; 16: 192, 393, 394, 433; 17: 393. — V. 12: 10. — VI. 4-6: 629; 18: 10. — XI. 6: 454, 714; 21: 420; 35: 683, 684. — XII. 5-6: 623; 8: 623.

Epistola Jacobi I. 2: 283; 5: 374, 376, 377, 501, 502, 503, 504, 505, 507, 508; 13: 282; 14: 283; 17: 19. — II. 10: 487; 17: 357. — V. 14: 630, 632; 15: 633.

Epistola I. Petri II. 21: 446. — III. 15: 10.

Epistola II. Petri I. 21: 10. — II. 14-16: 641; 20-22: 620.

Digitized by Google

Epistola I. Joannis I. 1: 11; 9: 600. — II. 2: 448; 16: 595. — III. 2: 742 4: 339. — IV. 8: 85, 87; 14: 425. — V. 3: 498; 7: 13; 16: 366; 18: 624.
Epistola II. Joannis II. 9: 585.
Epistola Judae 9-10: 620.
Apocalypsis I. 5: 446. — II. 17: 733. — V. 12: 181. — VI. 15-17: 729. — IX. 6: 737. — XVII. 3: 588; 15: 251. — XVIII. 1: 733; 7: 331. — XIX. 10: 423. — XXI. 2: 732; 3: 732; 4: 732; 8: 734; 23: 732; 27: 732. — XXII. 1-2: 733; 3-4: 733; 5: 733; 15: 734; 17: 7.

b) Loci auctorum.

[Auctores Scripturae, Paulum, Matthaeum etc. quaere sub a).]
(Numeri paginam denotant.)

Alanus, Probleumata, 541.
Albertus Magnus, De officio misse, 580.
Algasel, Metaphisice I., 217.
Ambrosius, b. super Lucam, 210. — De Spiritu Sancto liber I. 529; II, 403. — De officiis liber, 503, 596. — De sacramentis liber, 549. — Super illo 1. Corinth. 11.: »Qui indigne manducat«, 585. — Epistola 36. ad Constancium.
Anshelmus, De similitudinibus, 9, 743, — Cur Deus homo? liber I. 11; II. 70, 74, 289, 594. — Monologion liber, 196, 210, 215, 572. — De conceptu virginali, 300, 315, 316, 328, 341. — De casu dyaboli, 316. — De incarnacione Verbi, 377, 395.
Archidiaconus VI. de excepcionibus 612.
Aristoteles, Predicamenta 15, 79, 82, 83, 355, 454, 483. — Priorum liber I. 195, 334. — Posteriorum liber I. 16, 43, 61, 115, 152, 202; II. 453, 454; 247. — Topicorum liber VI. 136. — Elencorum liber I. 123; II. 70, 542. — Metaphisice liber I. 12, 18, 269. 333; II. 140, 207, 332; IV. 53, 122, 276; V. 69, 115, 119, 130, 146, 243; VII. 63, 265; IX. 195, 290; X. 333; XI. 30, 235; XII. 52, 76, 217, 218, 230, 250, 262, 299, 457. — Phisicorum liber I. 122, 243; II. 69, 243, 347; III. 207; IV. 115, 158; VII. 207; VIII. 457; 517. — Celi (De Celo) liber I. 42, 250, 252, 276; II. 332; III. 255. — De generacione 213, 231. — De animalibus liber XVI. 269, 270. — De anima liber I. 17, 273; II. 218, 247, 248, 276, 296; III. 222, 255, 274, 295; 517. — De memoria et reminiscencia 52. — De proprietatibus elementorum 255, 269. — Ethicorum liber I. 151, 305, 482; III. 222, 273, 286; IV. 299, 492; V. 285, 486, 722, 737; VI. 17, 306, 307, 346, 374, 475, 476, 482; VII. 297, 353; VIII. 193, 700, IX. 193, 201. — Rethoricorum liber I. 482.
Athanasius in Symbolo 14, 60, 81, 84, 92, 119, 408, 428, 429, 451.
Auctor de causis 170, 208; IV. proposicio 212; IV. 211.
Augustinus S. v. II. ind. — Retractionum liber 252, 411. — Confessionum liber XII. 92, 93; XIII 251. — Soliloquiorum liber 629. — De libero arbitrio liber I. 16; III. 273, 339; 737. — De doctrina Christiana liber I. 44, 125; II. 400. — De fide, 427. — De ecclesiasticis dogmatibus, 264, 590, 594. — De fide ad Petrum <Diaconum>, 229, 241, 336, 413. — De Trinitate liber I. 397; III. 572; IV. 106, 374, 560; V. 17; VI. 121, 136; VII. 80, 127; VIII. 706; X. 42; XII. 289, 296; XIII. 735; XIV. 16, 258, 259, 276; XV. 139, 544; 103 (*in textu male* liber XV II). — Super Genesim ad literam liber I. 256; II. 308; III. 251, 254. 256; IV. 319; VI. 254; VII. 264; VIII. 254; XII. 246; 196, 210, 225, 252, 253, 572. — Enchiridion, 178, 182, 2.9, 252, 339, 400, 412, 710, 715. — Liber Sententiarum Prosperi, 568. — De Spiritu et litera, 170. — Contra mendacium, 491, 492. — Octogintatrium questionum liber, 141, 388. — Questionum veteris et nove legis liber 82, 141, 537. — De cura pro mortuis, 712. — De vera et falsa penitencia, 624. — De sermone <Domini> de monte, 347, 367. — De civitate Dei liber V. 160; IX. 338; X. 386, 423, 516; XII. 42, 155, 333; XIV, 277, 288, 401; XVIII. 252; XX. 725; XXI. 625; 331, 715. — De utilitate

Digitized by Google

credendi 586, 587. — De duabus animabus 263. — Contra Manicheum et de moribus Manicheorum 181. — Contra Faustum 16, 156, 299, 338. — De natura boni 312. — Contra Maximinum 71, 408. De igne purgatorio 625. — De processu Spiritus Sancti 87. — De cognicione vere vite 193, 215. — De decem cordis 625. — De vera religione 36, 285. — De verbis Domini sermone 30: 366, 596, 613. — De penitencia 617. — De penitencia sermo, qui incipit 'Penitentes' 621. — De remedio penitencie 560. — De castitate coniugali 327. — De abstinencia coniugali 664. — De bono coniugali 659. — De nupciis et concupiscencia 660. — De vita beata ad b. Theodorum 738. — De predestinacione sanctorum 389. — Oracio ad b. Virginem 392. — De cognicione vere vite 708. — De modo incarnacionis 407. — Epistola ad Jeronimum 306, 484. — Epistola ad Hyreneum 568. — Epistola ad Maximum 60. — Epistola ad quendam comitem 629. — Epistola ad Valerianum 318. — Epistola 3. ad Volusianum 396. — Epistola ad Dardanum 101. — Dyalogus ad Felicianum 397. — Homiliae: Super Psalmo 23, 28, 37, 80, 613, 715; Exposicio Psalmi quarti 577; 12. super Johannem 625; 18. super Johannem 6; 19. super Johannem 412; 26. super Johannem 616; 434, 448, 451, 559, 560; super Mathei 6° 282; super Marci 6° 503; super illo ewangelio »Stetit Jesus in medio discipulorum« 460 (Luc. 24, 36); de Zacheo 719; super Epistolam Ad Ephesios 5° 266; super Canonica Johannis 478; super 'De penitencia' 610; super 'De igne purgatorio' 363.

Avicenna, Metaphisice liber I 217; VIII. 78. — 6° Naturalium liber III. 246.

Beda venerabilis, Omelia 43: 503.

Bernhardus b., super Cantica 345. — De precepto et dispensacione 489. — De sacramento ad Petrum papam sermo 505, 559. — De corpore Christi ad Petrum papam 573. — 4° Flor. ca° 14° 505. — De diligendo Deo 629. — Ad Eugenium 682.

Boecius, De consolacione philosophie liber III. Prosa 2. 734; 114, 160, 258. — De Trinitate liber I. 217; 127.

Bonaventura, in Scripto distincc. 38. articulo 2°, quest. 1. 161, 279, 285; 2. 668, 719; 3. 77, 109, 682; 4. 585.

Clemens S. in Itinerario 419.

Commentator super II. Phisicorum 16. — II. Metaphisice 43, 119. — V. Metaphisice ca° 'De perfecto' 315. — IX. Metaphisice 250. — XII. Metaphisice 163, 208, 217. — De sompno et vigilia 217. — 1. Celi 158; 3 Celi et mundi 255.

Damascenus Johannes, De Trinitate liber I. 431, 518; II. 246, 572; VI. 116. — De duabus naturis et una persona Christi 218. — Sentenciarum liber IV., quod intitulatur 'De sanctis ymaginibus' 418.

Dionisius, De divinis nominibus liber III. 156, 456; 125.

Dionisius b. <De> celesti ierarchia 234, 237, 458.

Doctor ewangelicus, Liber super mandato 475, 479.

Doctor subtilis (Scotus) in Scripto 320, 331, 631.

Egidius, Theoreumate 15: 579.

Epiphanius Ciprianus ad Johannem Constantinopolitanum 420. v. II. ind.

Glossa super Psalmi 31: 5, 357. — »Adorate scabellum pedum eius« 416 (Psal. 98, 5).

Glossa Jone ca° 2. super illo verbo »Proiecisti me in corde maris« (2, 4) 713.

Glossator in Timeo 230.

Gregorius Prologus Moralium 3. — Moralium liber II. 223, 392, 722.

Gregorius b. Registrum, liber IX. epistola 69. ad Serenum episcopum 419, 568 liber X. epistola 30., 419; liber XIV. epistola 45, 641, 643. — Dyalogorum liber IV. 716, 717, 718, 722. — Pastorale 370. — Homilia Paschali 10; 3. super Ezechielem 505; super illud Johannis 14. »Si quis diligit me« (14, 21) 358; super illud Matthei 4. »Ambulans Jesus iuxta mare Galilee« (4, 18) 358; super illo ewangelio »Ductus est Jesus in desertum a Spiritu« (Matth. 4, 1) 433 4: 736; 6: 613; 36: 612.

Hilarius, Liber de synodis 69.

Hugo, De sacramentis liber I. pars 9. 176; pars 6. 210, 572; pars 2. 680. — De anima liber I. 352. — Glossa 30. quest. 3. 704.

Digitized by Google

Jeronimus b., Super Epistolam ad Galatas 15, 20, 426. — Super Matth. 14° 15. — Super Osee 219. — De moribus monachorum 342. — In libro Judicum 209. — In Glossa Ezechielis 1° 351.
Johannes Chrisostomus (Crisostomus, Os aureum) super illo textu »In principio erat verbum« 82, 141.
Leo papa (b.), Sermo De Trinitate 392.
Linconiensis, De divinis nominibus pars 2: 210, 572.
Origenes super Exodi 20. (*in textu male* 2.) »Non adorabis ea neque coles« 416.
Richardus, De Sancto Victore, De Trinitate liber 65, 384.
Seneca, De beneficiis 630.
Thomas S. (Summa) 1. pars, quest. 1: 15, 52, 584; quest. 8: 264; quest. 9: 154; quest. 14: 279; quest. 18: 355; quest. 25: 173; quest. 27: 66; quest. 36: 88, 89; quest. 39: 59; quest. 41: 69; 79: 350. — 2. pars quest. 24: 370, 492, 569, 580, 626, 627, 647, 650, 652, 653, 669, 672, 673, 697. — De veritate sacre theologie liber I. 166; V. 461, 616; VI. 492, 559, 632; VII. 716, 726. — In Scripto principali 184, 270, 290, 297, 306, 330, 331, 352, 362, 392, 394, 453, 514.

II. Index nominum.

[l. b. significat nomen in indice auctorum occurrere.]
(Numeri paginam denotant.)

Abel 303, 646.
Abimelech 494.
Abraham 61, 64, 105, 186, 187, 230, 280, 281, 398, 399, 420, 423, 494, 523, 553, 554, 646, 665, 666, 668, 738; filius eius 180.
Achaz, rex Assisiorum 34.
Achor 7, 609.
Adam 26, 240, 242, 261, 262, 264, 266, 267, 277, 278, 279, 284, 285, 289, 291, 292, 312, 313, 314, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 324, 326, 327, 379, 392, 398, 430, 461, 545, 644, 645, 650, 651, 655, 690, 691.
Agabus 336.
Alanus v. I. b.
Alexander 608; secundus 693.
Algasel v. I. b.
Altisidorensis 657, 670.
Aman 423.
Ambrosius 33, 51, 99, 137, 335, 336, 365, 439, 441, 528, 574, 580, 589, 599, 705; v. I. b.
Ananias 283.
Anaxagoras 252.
Anshelmus 195, 317, 427, 447, 490; v. I. b.
Apollinaris 395, 396.
Apostolus (Paulus) 74, 109, 152, 159, 169, 185, 186, 193, 285, 286, 308, 359, 370, 391, 400, 441, 451, 453, 454, 496, 514, 563, 700, 701, 705, 706, 715.
Apostoli 539.
Apulegius 229, 230.
Archa Noe 179.
Aristoteles 5, 38, 67, 83, 150, 251, 252, 255, 305, 330, 386, 409, 484, 623; *gentilis* 18; v. I. b.
Arriana heresis 429.
Arrianorum heresis 79; *error* 395.
Arriani heretici 137.
Arrius 587.
Asmodeus 242, 659.
Asuerus 686.
Athanasius 47, 140, 365, v. I. b.
Athenienses 252.
Auca (Hus!) 385, 597.
Augustinus S. 21, 33, 38, 42, 52, 72, 74, 82, 86, 88, 95, 96, 99, 101, 104, 116, 117, 123, 125, 128, 130, 134, 135, 137, 138, 139, 140, 141, 145, 165, 169, 170, 178, 179, 182, 185, 210, 217, 220, 221, 222, 226, 229, 230, 243, 245, 248, 249, 250, 251, 252, 259, 267, 268, 270, 271, 272, 275, 277, 281, 290, 291, 292, 294, 301, 303, 304, 305, 313, 316, 317, 328, 330, 333, 335, 336, 337, 341, 342, 343, 347, 348, 356, 357, 360, 361, 366, 370, 392, 395, 399, 416, 427, 432, 457, 466, 471, 478, 481, 487, 491, 511, 538, 542, 558, 564, 576, 577, 581, 582, 595, 598, 599, 604, 625, 634, 646, 648, 660, 686, 697, 705, 707, 709, 715, 729, 731, 736, 738, 739; v. I. b.
Avicenna 255, 270; v. I. b.

Digitized by Google

Babilon 73 .
Balaam 641.
Balaamite 641.
Baroco 12.
Basilius 252, 351, 418, 422.
Beda venerabilis 21, 213, 233, 250, 502, 503, 639, 707; v. I. b.
Belphegor 7.
Berengarius 577, 578.
Bernhardus b. 5, 76, 192, 236, 242, 286, 300, 352, 407, 485, 563, 574, 590, 680.
Boeeius 114, 127, 160, 217, 218, 251, 258, 260, 291, 734; v. I. b.
Bohemia 503, 632, 676.
Bohemie rex 494.
Bohemie regnum 482.
Bonaventura 42, 56, 58, 59, 62. 102, 268, 287, 449, 481, 529, 548, 720.
Bor Maioris (explicit) 744.
Bozor 642.
Bragwardin 293.
Brinkel 252.
Camestres 640.
Cananei 687.
Cartusiensis ordo 683.
Caym, Caim 349, 600.
Cayphe 4.
Centurio 581, 582.
Chrisostomus, Crisostomus v. Johannes Chrisostomus.
Cicero 161.
Ciprianus Epiphanius 420; *b.* 487, 592; v. I. b.
Clemens b. 420.
Commentator 212, 213, 217, 218, 250, 251, 255, v. I. b.
Constantinus Mediolanus 620; *imperator* 688.
Corinthii 6 8.
Cornelius 457, 458.
Damasceuns 116, 218, 246, 248, 252, 351, 397, 401, 407, 418, 490; Johannes 125, 427, 439; v. I. b.
Damianus 178, 227.
Damiani Petrus 641, 642, 667, 675, 682, 697, 726.
Darii 17, 21, 22, 59, 262.
David 7, 20, 35, 93, 187, 391, 402, 427, 478, 483, 506, 623.
Decretum v. Graciani Decretum.
Dionisius S. 108, 125, 227, 233, 236, 237, 238; v. I. b.
Doctor ewangelicus v. I. b.; *sollempnis* 306, 551, 584, 627, 654, 699, 728, 729; v. I. b.; *subtilis* 88, 91, 306.
Durandus 48, 97, 280.
Egipcia 686.
Egipcii 489, 593.
Egipciorum res 488.
Egiptus 488.
Epiphanius Ciprianus 420; v. I. b.
Ethiopissa 686.
Euclides 690.
Euticianorum error 407.
Eva 266, 267, 277, 278, 284, 644, 645, 650.
Extravagantiae (Decretales) 397, 530, 583, 586, 609, 626, 637, 643, 648, 657, 659, 680, 681, 682, 683, 689, 695, 696, 698, 701, 702, 703, 704.
Fabianus papa 576, 581.
Festus S Johannis Baptiste 662.
Frankenstein Johannes sacre theologie bacc. 387, 519.
Gabriel (archangelus) 236; 238.
Gelasius papa 614.
Geza 7, 638, 642, 643.
Gezile 638, 642.
Gilbertus 530.
Golias 384.
Graciani decretum 62, 363, 420, 506, 512, 513, 530, 555, 556, 557, 560, 561, 577, 583, 585, 586, 587, 590, 596, 597, 609, 610, 612, 613, 614, 617, 620, 628, 629, 635, 636, 637, 640, 643, 657, 660, 674, 679, 680, 682, 684, 688, 693, 695, 700, 701, 702, 703, 704.
Greci 87, 126, 530, 575, 677.
Grecorum ecclesia 570; *regnum* 636.
Gregorius (*b.*) 11, 82, 106, 225, 234, 236, 238, 252, 321, 355, 358, 393, 395, 407, 420, 487, 541, 552, 561, 583, 584, 585, 590, 620, 621, 625, 627, 639, 719; v. I. b; *Nazianzenis* 276; *papa* 359, 392.
Haymo 36.
Hebrei 523, 593
Helizeus 586.
Herculis imago 482.
Herodes 593, 681.
Hester 686
Hilarius 33, 82, 92, 104, 135, 145, 365. 435, 436, 439, 577, 582; *doctor* 151; v. I b.
Holgoth 417, 418, 421.
Hostiensis 557, 657, 703; v. I. b.
Hugo 267, 524, 684; *cardinalis* 682 *de Sancto Victore* 147, 510, 743 v. I. b.
Hugwicius 612.

Digitized by Google

Hus Johannes, bacc. sacre theol. formatus 414; magister arcium nec non baccalaureus formatus 423; magister 414, 423, 422.
Jacobus 44, 45, 269, 420, 490, 494, 545; *maior* 40.
Jeremias 103, 399, 539, 545, 546.
Jericho 35.
Jeroboam 7, 641.
Jeroboamite 641.
Jeronimus b. 21, 33, 35, 92, 93, 95, 96, 132, 205, 215, 221, 241, 252, 264, 269, 286, 349, 361, 365, 366, 407, 577, 582, 607, 614, 660, 681, 705, 731, 737, 738; v. I. b.
Jeruzalem (Jerosolim) 35, 185, 230, 336, 732.
Innocencius 530, 612, 643, 679; *papa* 701; *quartus* 580; *tercius* 566, 567, 576, 577, 581, 689.
Isaac 186, 494.
Isidorus 226, 503, 590, 634, 679, 728.
Israel 7, 35, 423, 488, 524, 593, 687.
Israeliticus populus 641.
Joachim abbas 61, 62, 63, 386.
Job 281, 283, 593, 720.
Johannes, sacre theol. bacc. 20, 26, 29, 199, 200, 203, 205; *Apostolus* 666, 668; *Baptista* 35, 103, 399, 525, 526, 527, 528, 531, 532, 539, 545, 546, 548, 598, 662, 681; *Chrisostomus* (Crisostomus, »os aureum«) 76, 82, 108, 141, 143, 330, 365, 728; *Damascenus* v. Damascenus; *dictus Patek* 744 (explicit); *Ewangelista* 11, 423; *Ffrankenssteyn* v. Ffrankenssteyn; *Hus* v. Hus; *de Monte*, sacr. theol. bacc. formatus 382, 387; *Parisiensis* 51; (scriptor MS. D.) 744 (explicit); *Theutonicus* 682; *Wiclef* 621, v. Doctor ewangelicus; ficta persona 317, 321, 671.
Jonas 38.
Jovinianus 310, 311.
Joviniani 310.
Joseph 282, 414, 420, 494, 654, 655, 686, 687.
Jozaphat 727, 728.
Judaicus populus 490.
Judas episcopus 360; *Scarioth* 7, 168, 177, 188, 282, 298, 320, 329, 369, 446, 447, 471, 505, 506, 559, 563, 574, 600.
Jude imago 422.
Judea 686.
Judei 32, 183, 184, 286, 368, 373, 409, 427, 446, 587, 600, 667, 686, 688.
Judith 241.
Katherina ficta persona 671.
Laban 494.
Lamech 665.
Lateranense concilium 62.
Latini 126, 677.
Latro sanctus 621.
Lazarus 621, 683, 684, 736.
Leo papa S. 427, 392, 504; v. I. b.
Levi 399
Linconiensis v. Robertus; v. I. b.
Lombardus Petrus citatur *Magister*.
Loth 230, 231.
Lucifer 213, 214, 224, 226, 228, 229.
Luciferi imago 422.
Lucius papa 682.
Madianitis 686.
Magdalena Maria 168 337, 506, 623, 624, 684.
Magister v. Lombardus.
Mangolt Petrus 200,
Manicheus, -ei 181, 256, 263, 310, 311, 407, 587.
Manicheorum heresis 108; *error* 395.
Mardocheus 180, 423.
Margaretha, ficta persona 671.
Maria 93, 103, 398, 402, 403, 432, 593, 564, 655, 657; *Virgo gloriosa* 13, 236, 264, 279, 348, 374, 398, 399, 402, 403, 404, 411, 412, 413, 420, 427, 431, 546, 569.
Martha 684.
Mater D. J. Ch. 231, 236, 538; v. Maria Virgo gl.
Mattheus De Aula Regia, s. theol. bacc. 385, 389, 517, 519.
Maximinus Arrianorum episcopus 72.
Melchisedech 398, 553, 554, 555.
Mellissus 122.
Michael archangelus 236, 238, 620.
Misna 561.
Moabite 7.
Monachus griseus v. Mattheus De Aula Regia.
Moyses 20, 338, 451, 458, 490, 611, 686, 687.
Moysi lex 499, 555, 645, 647, 687.
Musach 34.
Naaman 7, 642.
Naathan 7.
Nestorii error 407.
Nicodemus 532.
Nicolaus Stoer 200.
Nic<olaus> de Lira 420.
Nicolaus papa 577, 674, 704; ficta persona 550.

Digitized by Google

Ninivite 590.
Noe 179.
Olimpum celum 252.
Oliveti mons 728, 729.
Os aureum v. Chrisostomus.
Oseas 489.
Origenes 240, 251, 252, 264, 285, 351, 364, 421.
Orosius 96.
Palecz Stephanus 17, 20, 21, 40, 200, 201.
Palek Johannes dictus 744 (explicit).
Parisiensis 59, 108, 109, 140, 142, 184, 223, 317, 352, 392, 449, 470, 639, 673, 683, 684.
Parisius 683.
Parmenides 122.
Pascasius papa 640.
Paulus 185, 336, 461, 559, 593, 636, 720, 738; ficta persona 116.
Pellagiani 310, 311, 312.
Pellagius 108, 310, 311.
Petrus (Apostolus) 7, 9, 34, 40, 42, 44, 46, 185, 228, 236, 282, 283, 326, 449, 455, 458, 498, 505, 506, 606, 607, 615, 623, 624, 641, 734, 735; *Clericus* in Plana 744 (explicit); *Damiani* v. Damiani; *de Tharantasia* 97, 142, 247, 262, 290, 726; ficta persona 58, 116, 128, 308, 321, 322, 414, 611, 671; *Lombardus* v. Lombardus; *Magister* v. Lombardus; *Mangoll* 19, 20, 21, 23, 25, 200.
Pharao 35, 720.
Pharisei 532, 600.
Philosophus (Aristoteles) 12, 25, 36, 43, 85, 114, 123, 155, 208, 212, 213, 218, 243, 244, 248, 249, 250, 251, 252, 255, 264, 287, 301, 306, 314, 325, 334, 359, 409, 412, 427, 447, 738.
Philosophi naturales 438.
Plato, ficta persona 47, 50, 54, 60, 62, 88, 127, 185; in Timeo 229, 709.
Platonici 252.
Pontifex gloriosus (Jesus Christus) 609.
Porphirios 61, 62, 291.
Porrotanus 149.
Pragense studium 482, 503.
Protheus 691, 692.
Raab 7.
Rabanus 252.
Raphael 236, 238.
Raymundus 619, 657.
Richardus 11, 217, 218, 220, 330, 331, 358, 359, 384, 392, 407, 431, 462, 467, 480, 529, 725; *de Scto Victore* 459; *de Media villa* 306.
Robertus Linconiensis 427; v. I. b.
Romana ecclesia 575, 636.
Sabellius 587.
Sabellii heresis 145.
Salomo 20, 187, 478, 634.
Samaritanus 30, 465.
Saraceni 373.
Sathanas 490.
Scarioth v. Judas.
Scariothite 642.
Scotus 42, 63, 65, 247, 255, 296, 297, 330, 356, 533, 600, 650; v. I. b.
Scotellus 217.
Seneca v. I. b.
Simachus papa 701.
Simbolum Apostolorum 458; *Athanasii* 458-9 v. Athanasius; *Nicenum* 458-9.
Sodomite 593.
Sortes, lege Socrates, 40, 47, 50, 54, 57, 59, 60, 61, 62, 64, 88, 90, 119, 122, 127, 128, 130, 150, 160, 174, 185, 201, 202, 399, 410, 334, 384, 387, 566.
Stephanus de Palecz v. Palecz; *b.* 432, 461.
Stoer Nicolaus 18, 25, 200 v. Nicolaus.
Symon Magus 7, 638, 641, 642.
Symoniaci 638, 641, 642.
Synus Abrahe 713.
Taciani 644.
Tharantasia v. Petrus de Tharantasia.
Thobias 230, 231, 281; *minor* 236.
Tholetanum concilium 557.
Thomas S. 11, 77, 82, 83, 89, 91, 109, 110, 133, 166, 173, 218, 231, 247, 249, 251, 252, 260, 268, 270, 290, 296, 297, 305, 306, 330, 351, 352, 353, 355, 359, 362, 370, 392, 413, 456, 489, 549, 562, 581, 651, 657, 720, 729, 737; *de Argentina* 203, 535, 544, 548, 566, 567, 600, 602; *S.* (apostolus) 579, 664.
Triburiensis synodus 643.
Tullius 474.
Universitas studii Pragensis 503.
Victore v. Hugo.
Vigilia Sancti Luce 744 (explicit).
Vilhelmus Okam 306.
Virgo mater Christi v. Maria.
Wenceslaus, rex Bohemie 494; ficta persona 550.
Wiclef Johannes Mag. 621.
Zabulon 609.
Zacharias 231, 241.
Zacheus 580, 582.
Zuzana 282.

Digitized by Google

III. Index rerum.

(Numeri paginam denotant.)

Abbatissa 616, 636.
Abissus 242.
Aborsus 659.
Abstracta 63.
Abstractum nomen 55, 56.
Accidens 38.
Accolitus 633.
Actus boni et mali 354; coniugalis utrum peccatum 646; coniugalis utrum meritorius 647; donorum qui sint 480; qui dependent a libero arbitrio 350; secundi 41; triplices sunt 354; unde habeat bonitatem 469; utrum possit esse indifferens 355.
Actuum differencia quadruplex 170;
Adiutorium hominis contra penam 292.
Admiracio causatur ex duobus 269.
Adopcio quid sit 703
Adoracio a cultu differt 416; debetur ymaginato non ymagini 421; quomodo fiat 416; triplex 415; ymaginum; de — doctorum opiniones 416-419
Adulter uxoris 658, 660.
Adulterium 657, 664; inpedit matrimonium 670, 672; quid sit 695.
Adulterii crimen 697; malum 679.
Adventus Domini in finali iudicio 729.
Affinitas diffinitur 696; matrimonii inpedimentum 695.
Agmina exequiarum 712, 718.
Agnus figuratus 556; pascalis 511, 553, 578; tipicus 553, 556.
Agonia Salvatoris 239
Alienus ab unitate ecclesie 584.
Allegoria 266
Allegoricus 35.
Amator vehemens 660.
Amen iurandi adverbium 502.
Amicicia 484.
Amita 665.
Amor viri ad mulierem vehemens 694.
Anagogicus 35.
Anathema 69, 609.
Anathema maius et minus 609.
Anathematisati 605.
Angelica natura 213.
Angelus ad custodiam hominis deputatus 240; baptisans 543; bonus non potest peccare 227; diffinitur 214; potuit peccare 222; utrum natura simplex 216 utrum sit in loco 159.
Angeli boni et mali 226; creare non possunt 572; creati sunt 213; de — diverse questiones 159; esse quale sit 214; mittuntur 238; proprium 237; quomodo peccaverint 223; utrum aliqui eiusdem speciei 218; utrum corpora assumant 230; utrum corpus habeant 229; utrum creati beati 220; utrum creati in gracia 220; utrum diligendi 466; utrum iudicaturi sint 726; utrum prescii eventus sui 221
Angelorum numerus 218
Anichilacio 77.
Anima hominis intellectiva utrum de substancia Dei 262; humana inmortalis 273; intellectiva utrum producta ante corpus 263; maculatur in instanti sue infusionis 325; peccatum originale accipit a carne 319; sine peccato creatur 320.
Anime defunctorum solvuntur 716; racionales fiunt ex traduce 263.
Antichristus 7.
Anuli subarracio 656.
Apostasia 688; heresis est 587.
Apparicio differt a missione visibili 105.
Appetitus in hominibus triplex 295; voluntatis 343.
Aqua in baptismo 533; tripliciter sumitur 251; vino admiscenda 570.
Aque utrum supra celos 251.
Arbitrii liberi condiciones 298; insufficiencia 310, 312; quatuor status 298.
Arbitrium liberum angelorum 221; melius: liberum arbitrium 294; et presciencia 161; est potencia 293, 294.
Arbor consangwinitatis 692.
Archa 420.
Archana Dei 619.
Architipus mundus 21.
Argentum 622, 715.
Armonia 485.
Artes magice 226.
Articulus fidei 10, 459; fidei consonus racioni 11; vocabulum exponitur 459.
Articulorum numerus 459.
Articulos fidei tractare meritorium 11.
Assumpcio largius exponitur 404; nature humane 379; personalis qualis esse possit 380.
Assumpcionis modus 393; causa efficiens 401.
Assumptum solum creatura 380.
Attributum 48.

Digitized by Google

Attributa angelorum 216; Dei tria 175; in Deo racione distingwuntur 50.
Attricio et contricio 599.
Auctoritas comissaria 729.
Augmentum gracie duplex 102.
Aurum 622, 715
Aversio in peccato 336.
Balaamite qui dicantur 641.
Balsamus 552.
Banna 660.
Baptisma Christi 105; in b. remittitur peccatum originale 323.
Baptismus a Christo institutus 528; ab adulto susceptus 534; ad baptismi solempnitatem que pertineant 541; Christi 504; diffinitur 528; flaminis duplex 546; ianua sacramentorum 686; Johannis 525; Johannis utrum sacramentum 527; institutus ante passionem 531; non differatur 538; munus Dei 540; peccata et penam tollit 536; sangwinis, flaminis, aque 538; utrum debet dari amentibus etc 538; utrum iterandus 547; utrum paradisum aperuit 536.
Baptismi circumstancie diverse 545; collacio 540; effectus utrum in omnibus equalis 536; forme licite 528; forma mutata 531; forma sufficiens 529; materia 532; signa quos designent effectus 549; suscepcio 534.
Baptismo tria insunt 536.
Baptismum perficere potest eciam presbiter malus 542; petere a malo sacerdote 543.
Baroco 12.
Beatitudo diffinitur 220; duplex 734; omnium sanctorum utrum equalis 734.
Beatitudinis sapor 743.
Beatitudines quatuordecim 743.
Beatus quis sit 735.
Beatorum cognicio inpar 731.
Benediccio 614.
Benedicciones hereticorum 615.
Beneficiarius defunctorum 718.
Beneficus mortuorum 718.
Biblia 422.
Bigamia 637.
Bige 31, 35.
Blandicie mulieris 688.
Blasfemia heresis est 587; in Spiritum Sanctum 366.
Blasfemie Judeorum 366.
Bona coniugii 654, 658; tria a Deo 595.
Bonitas rei duplex 173.
Boni malos in tormentis vident 736.
Bonorum genera tria 301.
Bonum operari 310; gentis 325; incommutabile et commutabile 347; triplex 333.
Brige 653, 664.
Brigosus 548.
Brodium 533.
Buccella 563.
Calumpnia 35.
Camestres 211.
Caracter 535, 537; diffinitur a S. Dyonisio 548.
Carencia iusticie 316.
Caro animam corrumpit 322; humana post iudicium 731.
Castracio 670.
Cathecuminus 550, 686.
Cathecumini 630.
Cathetismus quomodo scribatur 545, 550.
Catulus 442.
Causa dignior causato? 83, 84; directa et indirecta 279; in divinis 141; quadriplicatur 82.
Cause diffinicio 82; primordiales 266.
Causalitas et precessio 82.
Celibatus Johannis 646, 665; pulchritudo 479.
Celum empireum 213, 224, 247; dividitur 713.
Celum movetur 252; Deus ornavit sideribus 249; tripliciter accipitur 250; utrum materiale 250.
Celi figura 252; quot sint 252.
Cellula racionalis 552; ymaginaria 552.
Censura ecclesiastica 611.
Cereus 549.
Cerevisia 533.
Chaos 243.
Cherub, -in, -im 237.
Christus bis natus 411; caput corporis mistici 240; cottidie ymmolatur 576; creatura 20; duas habuit voluntates 439; duas habet sapiencias 432; duplex substancia 103; ecclesie caput 36; ex quatuor statibus hominis aliquid accepit 437: filius Marie, non Spiritus Sancti 402; homo dominicus 24; homo utrum inceperit esse 430; in ultimo iudicio 727; in qua forma iudicabit 728; ingenitus et unigenitus 426; in triduo mortis 450; in triduo mortis utrum homo 451; mediator 444; mortis destructor 447; nata sapiencia 138; natus de David 93; naturam humanam cum defectibus accepit 435, non adoptivus Dei filius 424; non homo dominicus 411; obediens Deo Patri 24; plenitudinem habuit gracie 432; primus martir 41;

Digitized by Google

quomodo potuerit peccata dimittere 543; redemptor 444; rex mundi, summus pontifex, heres regni 370; traditus 446; utrum claves habuerit 615; utrum factus 426; utrum Filius Trinitatis 402; utrum habuit potestatem peccandi 401; utrum oraverit 439; utrum persona 424; pro omnibus passus 448; Veritas 74; vite restaurator 447.
Christi anime sapiencia 434; corpus misticum 38, 44; corpus utrum incineratum 449; dubitacio 440; dolor in passione 436; gracia infinita 432; humanitas pura creatura 40; in bono proveccio 440; karitas 463; meritum 442; morte redempti sumus 444; oracio qualis fuerit 440; persona utrum conposita 407; predestinacio 425; voluntas triplex 440.
Christicola 718.
Cimiterium 529.
Circumcisio 514, 523, 536; quando terminata 528; utrum conferebat graciam 524.
Citacio 725.
Cithara 485.
Civitas dyaboli describitur 733; Dei describitur 732.
Civitates due 731.
Claritas corporis post resurreccionem 708.
Claudus 664.
Claustrum 649.
Claves a sacerdotibus tantum possidentur 616; spirituales quid sint 606.
Clavium collacio 614.
Clerici avari 644; karitas eorum 111; presertim evitent volicionem inordinatam 643.
Coaccio 662.
Cognacio carnalis et spiritualis 689; legalis 703; legalis inpedimentum matrimonii 704; spiritualis inpedit matrimonium 690, 701; spiritualis triplex 700.
Cognacionis genera tria 698.
Cognatus, -a, 696.
Cognicio anime dos 742; rerum perfecta in statu innocencie 291.
Cognoscere se ipsum melius quam omnia cetera 192.
Coire delectacionis causa 661.
Color 84, 89; et lux 248.
Columba 104, 106.
Columbe species 532.
Conceptus non sine peccato 318.
Conclusiones duo secundi Sentenciarum 191.
Concretum nomen 55, 56.
Concubinarius manifestus 585; notorius 586.
Concubitus cause tres 660; utrum peccatum 660; illicitus 665.
Concubinam habere 667.
Concupiscencia diversos habet sensus 315.
Condempnacio inpiorum 736.
Condempnati utrum velint aliorum dampnacionem 738; utrum velint se non esse 737.
Confessio 599; cui fieri debeat 604; generalis pro venialibus 622; sacramentalis 600; utrum statim fieri debeat 604.
Confessionis necessitas 601.
Conficere simpliciter aut ordinatim posse 584.
Confirmacio diffinitur 551.
Confirmacionis caracter indelebilis 552; circumstancie 551; efficacia 504.
Confirmare quis possit 552.
Conformitas voluntatis humane cum divina 184.
Congeries operum 360.
Congratulacio 743.
Coniuglum inter Mariam et Jozeph 654; signum coniunccionis Christi et ecclesie 645.
Coniugil efficacia 505.
Coniunccio consangwineorum 695.
Coniunx infidelis utrum dimittenda 688.
Conmater 698, 699.
Conmixtio carnalis utrum de integritate matrimonii 647.
Conpater 541.
Conpaternitas 700; spiritualis matrimonii inpedimentum 702.
Conpatrum liberi 703.
Conpletorium 458.
Conposicio ex diversis 231; triplex 78.
Conprehensio 742.
Conpunccio 598.
Conputacio graduum 693.
Consangwinitas inpedimentum matrimonii 693; quid sit 690.
Consciencia erronea utrum liget 352; qualis cavenda 353; quid sit 350; quomodo erret 351; vulpina 352.
Consciencie timor 353.
Consensus coactus 653; coniugalis 647, 648, 651; coniugalis quid sit 652; in peccatum 361.
Consiliarius coniugum 662.
Consilium bonum 482; malum datum studentibus Prage 482; sumitur tribus modis 482; utrum donum Spiritus Sancti 481.
Consilii actus 481.

Digitized by Google

Constans quis vocetur 653.
Contemplativi 715.
Continencia alterius coniugis 603; apostolorum 663.
Continencie votum 682.
Contingens futurum 160.
Contractus matrimonii 650.
Contraria diffiniuntur 333.
Contricio generalis 602; quid sit 598; vocabuli exposicio 602.
Contricionis dolor 603.
Controversia inter doctores 101.
Conversio panis in corpus Christi 569.
Copula carnalis 652; carnalis interdicta 665; coniugalis 652.
Corban 34.
Cori (Chori) angelorum 235.
Corona 634.
Corpus ab angelis assumptum 232.
Corpus Christi aliter est in celo, aliter in sacramento 565; cur sub alia specie 570; manibus non tangitur 579; non frangitur 577; qui sumit in peccato mortali etc. 563; quomodo continetur sub speciebus 566; triplicem habet modum essendi 566; utrum amentibus dari debeat 563; in qualibet hostie parte 566; possit dari peccatori 563; simul in diversis locis 565; videri potest 568; dominicum post instans concepcionis 399.
Corpus ex quatuor elementis conponitur 193.
Corpora celestia utrum animata 252.
Correccio fraterna 616.
Correpcio amoris, timoris, pudoris 616; differt a correccione 617; fraterna diffinitur 617; prelato facta 617; quomodo excercenda 617.
Corripere alium 617.
Crapula 561.
Creacio octo conclusionibus exponitur 206; sex diebus facta 253.
Creare diffinitur 210; non conpetit creature 209.
Creata omnia propter hominem 255.
Creator quis dicatur 196.
Creatura creare non potest 196, 544; racionalis ad ymaginem Dei facta 257,
Creature irracionales utrum diligende 465; qualis conveniat adoracio 415.
Credere Deo, Deum, in Deum 452.
Crimen publicum 618.
Crimina matrimonium inpediencia 657.
Crisma ex quibus conficiatur 549, 552, 630.
Culpa nature et persone 317.
Curacio hominis 705.
Curia imperatoris 697.
Custodie angelice effectus 241.
Dacio quibus convenit personis 101.
Dampnacio eterna 619; magistri Wiclef 621.
Dampnatus perpetue 228.
Davidica turris 34, 35.
Debitum petere tempore sancto 663; reddere menstruate 664; reddi utrum semper debeat 663; solvere 661, 662.
Decalogus litera occidens 496.
Defecciones corporis 743.
Defectus culpabiles tres 513.
Defloracio virginum 695.
Degradati utrum possint conficere 583.
Deitas 10[illegible].
Deitas non humanitas 409.
Delectacio 296.
Demon 549; igne cruciabitur 709.
Demonis inpressio 670.
Demones corpus hominis intrant 233; eicere 366; fugat sacra scriptura 375; i. e. angeli 219; sensus deludunt 233; utrum diligendi 466; utrum possint bonum facere 227.
Demoniosus 664.
Denarius 730.
Deordinacio in prelacione 370.
Dependencia 84.
Detractores 619; veritatis 153.
Deus; ex — omnia facta 155.
Deus adverbiorum remunerator 186; auctor bonorum 155; causa pene 324; creator 195; cur creavit hominem 191; est in omnibus rebus 157; et creatura conparantur 48; factus homo 409; finis bone voluntatis 344; finis ultimus 346; homo 403; magister optimus 27; malus hereticorum 210; maxime diligibile 464; necessitas absoluta 69; nomen 58; non creatura 196; non localis 158; non potest peccare 169; non potest producere actualiter infinitum 172; est in genere 78; omnipotens 35; omnisciens 35, 154; pater familias 623; permisit primum hominem temptari 288; plura potest quam facit 171; premians 308; prima essencia 13; quomodo dicatur mortuus 448; quomodo videatur 292; regit universum 163; semper potest, quod semel potuit 173; seculi 35; simplex 78; simpliciter primum et ultimum 27; solus creator 196; solus peccata dimittit 605; summe bonus 35; summe diligendus 466; temptator 282; trinus 45; non triplex 117; utrum adoptet quemquam 125; utrum causa peccati 343; utrum cognoscat mala 155; utrum

Digitized by Google

omnia diligat 472; utrum omnia ab eterno diligat 473; utrum omnia equaliter diligat 473; utrum possit dispensare in preceptis decalogi 489; utrum possit rem eandem facere meliorem 172; utrum vult omnes salvos fieri 177.
Dei cognicio 731; hereditas 425; nomina per accidens 143; nomina temporalia 142; opera iusticiam et misericordiam ostendunt 721; predicata temporalia 49; proprietates eterne 49; qualitates 13.
Diabolus v. Dyabolus.
Dicere quid significet 248.
Dies dominica 491; tripliciter accipitur 245.
Diffinicio duplex 590.
Diffusio karitatis 98
Digitus cruentus 567.
Dileccio 742; amici melior quam inimici 468; Dei 472; Dei et hominis 463; in Deo duplex 148; legis plenitudo 483; qua Deus nos diligit 470; utrum modum habeat 463.
Diligere quid sit 463.
Diluvium 593.
Discussio consciencie 581.
Dispensacio a voto continencie 682.
Dispensacionis a voto cause 680.
Disputans ad tria prospiciat 400.
Dissimilitudo anime 605.
Distinccio triplex 79; personarum divinarum 80.
Disvasa 623.
Divine nature veritas, incommutabilitas, simplicitas 76.
Divorcium 665, 673, 676.
Doctores antiqui et moderni 430, sancti antiqui 365; katholici 134.
Dogma 36.
Dolor utrum in Christo fuerit 436.
Dominicus homo 411.
Domini seculares adorandi 422.
Donacio 743.
Donare vel dare 112.
Donum 112; et datum distingwuntur 112.
Dona septem Spiritus Sancti 476; Spiritus Sancti cur septem 477; utrum futura sint in patria 477.
Dos quid sit 742.
Dotes anime et corporis 741; corporis 743.
Dragma 506.
Dulia 414.
Duricia cordis 665.
Dyabolus 35; auctor visibilium secundum Manicheos 394; causa peccati 279; in presbiterum transformatus 586; Judas 369; non potest baptisare 543; parcus simul et prodigus 487; pro d— Christus non passus est 448; superatur 446; temptavit primum hominem 278; vicia contexuit 487; ydolatra 416.
Dyaboli blasfemia 620; consilia 482; filii 185; illusio 561; incubi vel succubi 232; inpedimenta 538; malicia 568; membra 433; mens duobus peccatis obsessa 279; nidus 640; peccatum 223; — indelibile 446; potestas 506; potestas utrum a Deo 370; suggestiones 191; virtus 549.
Dyabolo animam dare 640; in quibus resistendum 370; renuncciare 678.
Dyaconissa 636.
Dyadema regis 416.
Dyafaneitas aque 532.
Dyalecticorum regula prima 332.
Dydragma pedagii 370.
Ebetacio 562.
Ecclesia diffinitur 616; katholica 36; malignancium 36, 733; mater predestinatorum 469.
Eleccio Dei respectu hominis 168.
Electi a Deo amati 472.
Elementum quintum 193.
Elementa ex quibus homo constitutus 743; quomodo maneant in mixtis 255.
Elemosina 595; corporalis et spiritualis 596; maxime satisfactoria 597; vocabuli exposicio 595.
Elemosine circumstancie 596; efficacia 597.
Elemosinacio 90.
Emanare sive procedere 101.
Emenda 470.
Emisperium 42, 78.
Emphatica locucio 134.
Empticius 675.
Enigma 730; tripliciter sumitur 292.
Entitas 548.
Epileuticus 664.
Episcopus fictus 561.
Episcoporum ordo 633.
Equalitas diffinitur 115; in divinis non est relacio 144; in personis divinis 115, 145; quantitatis et proporcionis 307.
Equivocacio mater erroris 250.
Eroici viri 193.
Error condicionis in matrimonio 675; de sacramento altaris 564; ignorancia, inconsideracio 222; Origenis 407.
Esse Dei proprium 76; hominis triplex 706; perfectissimum Deus habet 93; ubique Dei proprium 157, 158.

Digitized by Google

Essencia divina 721; divina communicatur 63; div. generat 61; div. non genus nec species 116; div. principiat Filium 61; div. una summa res 62; div. universorum principium 64; genuit essenciam 65; genuit Filium 65; in divinis 80.
Essencie due 451.
Etas ad matrimonium contrahendum necessaria 674; Christi 708; que ad ordines requiritur 638; quinta et sexta 391.
Eterna non cadunt sub divina providencia 163.
Eternitas proprie capta 198; quadrupliciter accipitur 114; qualis cui conveniat 114; secundum Boecium 114.
Eucaristia 553; a ieiunis sumitur 556; ad digne sumendam tria requiruntur 562; et baptismus conparantur 553; ierarchica 458; quoties accipienda 576, 580.
Eucaristiam accipiens quando peccet 585.
Eucaristie dignitas 555; effectus 580; efficacia 505; figure 555; forma sufficiens 556.
Eusebia 414.
Eutrapelia 484.
Examinacio resurgencium 724.
Exclusio dupliciter fit 121.
Excommunicacio ecclesiastica 610; iniusta 613; maior et minor 609; nunquam fiat propter temporalia 612; quando fieri debeat 612; quando fieri non debeat 610; quid sit 608.
Excommunicati utrum possint conficere 583.
Exercitacio ingenii 85.
Exhibicio sanctitatis 514.
Existencia rerum in Deo 155.
Exorcismus 545; quomodo scribi debeat 550.
Exorcista 633.
Experimentum 513.
Extasis 190.
Ewangelii prohibicio 496
Fantasticum corpus 394.
Fecunditas parentum primorum 275.
Fenum 622, 716.
Fetus 664; abortivus 709.
Ficcio in baptismi ministracione 538.
Fidelis quis dicatur 686.
Fides augetur 10; cui insit 301; demonum et peccatorum 453; est actus intellectus 10; explicita de redemptore utrum necessaria 459; formata et informis 453; informis 454; informis in demonibus 455; informis mutatur 455; katholica 146; k. de arbitrio 311; k. de Christo homine 452; non habet meritum 10; quomodo profecerit 459.
Fides solida 566; spes, karitas, operaeio 457; tripliciter accipitur 452; utrum de conplexis an non 456.
Fidei diffinicio 453; mensura 457; obiectum 455; non subest falsum 456.
Fidem discutere meritorium est 11.
Fieri contra vel preter voluntatem Dei 182.
Filia patri consentire intelligitur 653.
Filiacio Christi utrum duplex 413.
Filiola 698.
Filius ad matrimonium cogi non debet 653.
Filius Dei appropriate dicitur sapiencia 86; cur incarnatus 381; de essencia Patris 66; de Patre generatur 67; differt a Patre 141; duplicis substancie 382; ex Deo natus 390; generare potest 71; incarnata sapiencia 4; minor Patre 104; predestinatus 410; principium de principio 13; proprie assumens 405; sapiencia patris 146; semper genitus 79; speciosus 145; veram carnem assumpsit 394; verus Deus et verus homo 382; ymago Patris 71.
Filius illegitimus 697.
Filii ecclesie a doctrina discedentes 7; predestinati 623; spirituales 698.
Filiorum differencie 697.
Finis voluntatis 344, 346; malarum voluntatum 347.
Fines bone voluntatis 346.
Firmamentum de aquis factum 249.
Flagella 593.
Flamen i. e, Spiritus Sanctus 147, 169, 364, 531.
Flatus i. e. Spiritus Sanctus 94, 390.
Fomes peccati 319, 339.
Forma 147.
Fornicacio evitanda 527, 661; mentis 689; quid sit 695.
Fornicarius homo Corinthius 608.
Fratrissa 696.
Frigiditas matrimonii inpedimentum 669.
Frivolus 728.
Fruicio actus voluntatis 42; creature 40; cuius sit potencie 41; divina in Christo 443; et cognicio 42; perfecta 42; triplex 42.
Fruicionis obiectum 44.
Furiosi 669.
Gaze 34.
Gazophilacium 30, 34.

Digitized by Google

Gehenna 506, 709, 720, 736.
Generacio convenit Deo 67; differt a creacione 212; dupliciter accipitur 66; essencie divine activa 61; in creaturis 67; prolis in statu innocencie 275; secundum Aristotelem 67.
Generacionis diffinicio 213.
Gentilis 13; Aristoteles 18.
Gentiles in successu temporis 688.
Genus humanum 379.
Generis humani fides de redemptore 459.
Germanitas spiritualis 698.
Germanus frater 696.
Gezite qui dicantur 638, 642.
Gibbosus 664,
Gladius spiritualis 677.
Globus 718.
Gloria sanctorum post iudicium 731.
Glos 696.
Gnomon 517.
Gracia adiutrix 525; duplex 17; gratum faciens a Spiritu Sancto datur 99; in omnibus relucet sacramentis 507; in ordine collata 635; operans et cooperans 301; triplex dicitur 220.
Gracie actus primus 303; augmentum 102; effectus diversi 303; gratum facientis effectus 302; plenitudo cui insit 432.
Graciam habens 306.
Gradus quid sit 691.
Grammatica 61.
Grammaticorum regula 57.
Gratis dispensare dona Christi 8.
Greci de sacerdotum matrimonio 677; de Spiritu Sancto 87; de Trinitate 126; pane fermentato utuntur 575; quomodo baptisent 530.
Grecorum ecclesia aquam vino non admiscet 570.
Habitaciones animarum post hanc vitam 713.
Habitus peccati 337; potenciis correspondentes 41 (v. adnot. 13.).
Heredes 623.
Heremus 593.
Heresis Apollinaris de incarnacione 395; Arrianorum 79; Arrianorum de incarnacione 395; Arrii de Trinitate 145; Berengario ascripta 578; diffinitur 582, 586; Euticianorum de natura Christi 407; in confessione expressa 626; Manicheorum 108; Manicheorum de incarnacione 394, 407; Manich. de malo 181; Nestorii de persona Christi 407; prima 577; Sabellii 145; symoniaca triplex 638; vocabulum exponitur 587.
Hereses tres super arbitrio 310.
Heresum numerus 587; maneries famose 587.
Heretica pravitas 94.
Hereticus 62; multis dicitur modis 586.
Heretici 32, 59, 96; a — baptisati 545; Arriani 137; de generacione Christi 70; de incarnacione 373; de natura Christi 427; de prioritate personarum 92; de sacramento altaris 564; qui nupcias dampnant 644; utrum possint conficere 583; utrum possint sacramenta ministrare 638.
Hircus 610.
Homo angelum bonum et malum habet 240; ante peccatum 313; conpositus etc. 451; corruptus 523; fabrica Dei 468; factus ad ymaginem et similitudinem Trinitatis 257; in scriptura 451; nature duplicis 710; magis se quam proximum iure diligit 467; nomen abstractum vel concretum 56; sine gracia 311; sine sapiencia divina vanitas 193; aut dominicus aut dyabolicus 23.
Hominis creacio exponitur 261; duo diligenda, duo odienda 467; operum ad merendum efficacia 313.
Homines mali utrum diligendi 466; omnes utrum pariter diligendi 466.
Hostia in tres partes dividitur 576; Salvatoris 528.
Hostie partes quid significent 579.
Hostiaris 633.
Hostium quod est Deus 606.
Humanitas Christi quomodo adoranda 416; in quo sensu capiatur 412.
Hus conclusionem magistro Stoer offert 18; conclusionem fr. Johanni offert 20; conclusionem fr. Mangolt offert 19; contra fr. Johannem 27, 200; contra fr. Johannem de Monte 383, 387; contra fr. Mangolt 22; contra magistrum Matheum 519; contra mag. Matheum de Aula Regia 385, 389; contra mag. Matheum monachum 517; contra mag. Palecz 20; contra Stoer 25; de ipsius continencie voto 682; de ipsius peccatis 603; de martirio suscipiendo 627; infirmitatem suam commemorat 519; ipsius predestinacionem timet 165; iuvenis catulus 200, Magistrum Wiclef salvandum putat 621; melius ipsi videtur bene vivere etc. 621; neminem vult hereticare 585; se ipsum aucam vocat 385, 597; tractaculum suum commemorat 569, 578.

Digitized by Google

Ianitrix 696.
Ianue paradisi apercio 536, 537.
Ictus oculi 708.
Idem aut masculinum aut neutrum 61.
Ieiunacio 90.
Ieiunium 595, duplex 557.
Ierarchia quid sit 234.
Ierarchie angelorum tres 235.
Ieroboamite qui dicantur 641.
Ignis eternus; de — questiones varie 727; eternus ubi sit 709; precedens iudicium 726; purgacionis 618.
Ignorancia iuris vel facti 287; triplex 286.
Incarnacio; de — opiniones diverse 406; non facta esset sine peccato hominis 392; quam mirabilis sit 377; quid sit 379.
Incestus 657, 669, 679; inpedimentum matrimonii 670; quid sit 696.
Increduli convertuntur 103.
Indignus ad ordinem 635, 636.
Infernus 35; proprie dictus 713; ubi sit 714.
Infidelis contrahens cum fideli 686; conversus 688.
Infideles christiane religioni 570; in finali iudicio 724.
Infidelium opera 685; opera utrum mala 359.
Infidelitas 689; primorum parentum 288.
Infinitum triplex dicitur 171.
Ingenuus 674.
Ingratitudo 628.
Ingratitudinis species 629.
Inimici utrum diligendi 468.
Inimicos diligere maioris meriti 469.
Inmortalitas hominis 271, 272; spiritus humani demonstratur 273.
Inmutabilis Deus 77.
Inmutabilitas triplex 77.
Inpassibilitas beatorum 744.
Inpedimenta matrimonii 670, 671.
Inpenitencia finalis 366, 625, 716, 722; finalis non dimittitur 367.
Inpotencia coeundi 670.
Integritas 647.
Intellectus actus 480; et sapiencia differunt 480; noster obumbratus 110.
Intencio 347; a fide dirigitur 359; actus voluntatis 348; utrum sufficiat ad meritum 357.
Interrupcio verborum in baptismo 531.
Invocacio demonum 670.
Irregularitas 637.
Iudeus 32, 36.
Iudei utrum heretici 587.
Iudicandi modi quinque 726.
Iudices temerarii 619.
Iudicium Dei occultum 720; deiforme 726; finale quomodo fiet 725; finale ubi futurum sit 729; omniforme 726; uniforme 725.
Iudicii ordines quatuor 724.
Iuramentum assertorium et promissorium 495; coactum 495; contra fidem vel caritatem 493; illicitum 503; incautum 495; quando licitum 493; quando peccatum 496; quomodo obliget 496.
Iuramenti liciti circumstancie 495.
Iurare licite dupliciter contingit 494; per Deum, per creaturam 493; per falsos deos 493; quando peccatum 492.
Iurisdiccionis clavis 616.
Iurista 586, 609.
Iuristarum versus 626.
Ius naturale 666.
Iusiurandum tres habet comites 492.
Iusticia Dei 721; duplex 307; quid sit 723.
Iustificare tripliciter dicitur 497.
Karitas augetur 110; duplex 471; excitatur 444; minuitur 111; omnibus equaliter communicatur 109; post finale iudicium 742; quid sit 85, 463; tripliciter sumitur 108; utrum creata an non 107; utrum possit amitti 471.
Karitatis firmitas et permanencia 470; gradus diversi 467; inperfeccio 470; ordo 466; precepta duo 463.
Karitatem se habere viator non cognoscit 109.
Kathegoria prima 115.
Kathegorica diccio 121.
Kathegorie 76.
Kathena peccatorum 487.
Lapides preciosi 622, 715.
Latus Christi 524; Christi lancea apertum 503.
Latinorum forma baptismi 530.
Latro 602.
Latria 414.
Lector 633.
Legalia 528; — quando terminata 537.
Legitimacio filiorum illegitimorum 697.
Lepra 669; gezitica 642.
Leprosi 605.
Levir 696.
Levitas nove legis 498.
Lex fraterna 626; gracie 687; nature 626; scripta de decem mandatis 488; vetus et nova 497; vetus et nova quoad dignitatem conparantur 498; vetus occidebat 497; vetus utrum

Digitized by Google

gravior quam nova 498; vetus utrum iustificabat 497.
Legis prohibicio 496.
Libellus repudii 665.
Liberacionis nostre modus 446.
Liberalitas 484.
Liber vite 471.
Libramen iusticie 715.
Licencia nubendi 657.
Lignum 622, 716; vite 312; crucis 444; crucis in finali iudicio 728.
Linea in consangwinitate 690; transversalis duplex 691; triplex 690.
Lingwe ignee 106.
Littera ewangelii 497.
Livor vindicte 678.
Lixivium 533.
Locus luxurie 632.
Logica 61, 62, 71, 518, 738; Aristotelis vera 360; Sanctorum 123.
Logici 128; reales 126; circa infinitum 172; syllogismos dicunt peccare 339.
Logicus 90.
Loice principia 195.
Lucifer 504; excellens super alios angelos 224; non potest salvari 228.
Luciferi peccatum 225; ymago 422.
Lugere 590.
Lutus 564.
Lux qualitas 247; solis et lune post iudicium 728; utrum substancia 246.
Lucis formacio primum opus distinccionis 245.
Lymbus parvulorum 713; patrum 713.
Machinacio in mortem coniugis 657.
Macrocosmus 190.
Macula peccati 337.
Magi 561.
Magnanimitas 484.
Magnificencia 484.
Maiores et minores in testamento vetere 459.
Maleficium in matrimonio 669, 670.
Malleus dampnacionis 167.
Malum ad bonum reducitur 354; dupliciter accipitur 333; primum 332; quomodo subsit divine providencie 163; triplex 333.
Mala non a Deo 343.
Manducacio corporis Christi triplex 559; spiritualis 560.
Manducare corpus Christi 558.
Manicheorum heresis 256; heresis de anima humana 263.
Manna 511, 553, 554, 559; in deserto 38.
Mansuetudo 484.
Mare matrix aquarum 249.
Maritus et uxor quinque modis peccare possunt 660.
Martir 539; dignissimus 437; mulier 547.
Martires 41; Christi 534; sancti 560.
Mater Christi 84; hominibus dedit Spiritum Sanctum 100.
Materia informis 243; materialium fundamentum 244; prima in corporalium produccione 244.
Matertera 665.
Matrimonium contractum ante baptismum 687; et virginitas 646; fidelis cum infideli 685; infidelium 685; inter ineptos 659; quadruplex 656; quid sit 649; utrum naturale 645.
Matrimonli causa 650; cause quatuor 655; due institucioneso 44, 645; inpedimenta duodecim 656; sacramentum 646.
Mecha 673.
Medium triplex dicitur 401.
Medo 533.
Mendacium peccatum est 490.
Mendacii diffinicio 490; genera tria 490, 491.
Menstruata 664.
Menstruum 660, 664.
Mentiri; vocabulum exponitur 490.
Mereri tripliciter accipitur 443.
Meretrix mariti 658.
Meretricem ducere 656.
Meretrices publice 603.
Meritum duplex 307.
Meriti efficacia 313.
Metaphisica 19, 62.
Metaphisice loqui 114.
Metaphisicus 17.
Metaphorice quedam de Deo dicuntur 152.
Metaphoricus 35.
Meteora 226.
Metrum 626.
Microcosmus 190.
Minister ad conficiendum debitus 584; malus utrum possit baptisare 540.
Miracula que dicantur 269.
Misericordia Dei 721; quid sit 723.
Missa sacerdotis mali 720; unde habeat nomen 633; utrum melior a sacerdote bono quam a malo 585.
Missio ad homines 103; Christi 390; cui conveniat 101; Filii et Spiritus S. distingwuntur 102; invisibilis 102.
Missio Spiritus Sancti 526; visibilis 104; visibilis quomodo facta sit 105.
Misterium incarnacionis 375.
Mixtura armonica 451.
Moderni doctores 330, 427.
Monachus 517; resuscitatus 683.

Digitized by Google

Monialem uxorem capere 657.
Moniales 626.
Monicio finale iudicium precedens 725.
Monoculus 664.
Monstrum 709.
Moralia ad decem reducuntur precepta 483.
Morsellus 458.
Mortuos suscitare 366.
Motus voluntatis duo 349.
Mulier decipiens virum 688; facta de costa viri 266; fornicaria 588; non capax sacramenti ordinis 635; socia viri 651.
Mulieris formacio 265.
Mundus architipus 385; architipus et corporeus 22, 83; sensibilis a Deo creatus 197.
Mus recipiens sacramentum 561, 564, 582.
Mutacio 77, 244.
Nativitates duo in Christo 413.
Natura divina assumpsit humanam 405; divina non nata 411; hominis duplex 272; humana maxime assumptibilis a Deo 393; humana Christi nata 412; humana reparanda 26; quomodo reparanda 447.
Natus i. e. Christus 91, 94, 169.
Nausea 562
Necessitas absoluta et condicionata 160; coaccionis et inmutabilitatis 68; duplex 69; et presciencia 161; moriendi ex peccato 437; moriendi in Christo 438.
Necessitatis respective quatuor modi 69.
Neophitus 545, 550, 630.
Neptis 665.
Nervosus; loca nervosa 437.
Nexus Patris et Filii 85, 87.
Nobilitas hominis 191.
Nocio 80; unde vocabulum 133.
Nociones personales 133.
Nomen nullum Deo proprium 125.
Nomina de Deo translative dicta 151; que de Deo dicuntur 124; quibus divina essencia exprimitur 55.
Non esse 737.
Noverca 665.
Numerus quid sit 130; transcendens 130; trinarius 118.
Nupcie quando non celebrande 662; quot licite sint 699.
Nurus 665.
Obduracio spiritualis 167.
Oblacio Melchisedech 555.
Obstinacio 364.
Oculus hominis triplex 192.
Officina incarnacionis Christi 402.
Officium 645.
Omnipotencia Dei 74; explicatur 119; largius exponitur 169.
Omnipotencia personarum divinarum 119.
Omousion 151.
Opera extra caritatem facta 594; satisfaccionis 594; miserioordie septem 594.
Operum distinccio quadruplex 595.
Operacionum genera tria 352.
Oracio 90, 595; pro mortuis 718; dominica 598.
Orbes planetarum 252.
Ordo angelorum 233; diffinitur 634; duplex est 120; in divinis personis 119; matrimonium inpedit 677.
Ordinis Cartusiensis origo 683; sacramenti efficacia 505; sacramentum 633.
Ordines angelorum novem 233, 713; sacri duo 633; septem 633.
Ordinum angelorum nomina 235.
Organa quinque sensuum 631.
Paccio nupcialis 648.
Paganus 32.
Pagani 547; utrum heretici 587.
Panis non fermentatus 575; noster Christus 111.
Papa errare potest in rebus fidei 607.
Papirus alba 248.
Paraclitus 86.
Paradisus 34, 714; describitur 261.
Parafernum 743.
Paraliticus homo 615.
Parasceve 575.
Parentela 696.
Parisiensis episcopus 30.
Parochia 700.
Partus ventrem sequitur etc. 676.
Parvuli dampnati 331.
Passio Christi a peccato liberat 445; Christi non omnia peccata delevit 446; Verbi 435.
Passionis Christi finis et terminus 448.
Passiones anime septem 743.
Pater et Filius diligunt se Spiritu Sancto 147; et Filius spirant Spiritum Sanctum 71; generans 67; genuit essenciam 65; genuit Filium necessario 68; hoc nomen duo signat 135; ingenitus 137, 139; non prior Filio 81; principium sine principio 13; tria habet secundum intellectum 81.
Paternitas spiritualis 700.
Patibulum crucis 440.
Patres antiqui 460.
Patrinus 549.
Peccare quid sit 73.

Digitized by Google

Peccator Deum non diligit 464; utrum diligendus 466.
Peccatum causa alterius peccati 340; diffinit Augustinus 156; duo includit 336; dupliciter accipitur 338; eius synonima 315; ex ignorancia 287; ex malicia 365; habet duplex esse 337; in — quinque sunt 722; in Spiritum Sanctum 364; in Spiritum Sanctum dicitur dupliciter 364; in Spiritum Sanctum utrum irremissibile 365; mortale duo includit 486; mortale et veniale 362; mortale et veniale conparantur 317; mortale et veniale iterum diffiniuntur 625; mortale quid sit 336; mortale triplex 624; multa habet nomina 338; naturale i. e. originale 316; »nichil« dicitur 337; originale 314; originale necessarium 322; originale quomodo voluntarium 316; originale utrum a Deo 324; originale utrum concupiscencia 315; originale utrum equale in omnibus 328; primi hominis 278, 283; primi hominis superbia vel inobediencia 284; quid sit 335; quomodo deleatur 445; utrum possit esse in voluntate 349; veniale quid sit 623; veniale tripliciter dicitur 362, 624; vitare 311.
Peccati actus exterior 354; circumstancie 600; gravitas 329.
Peccato originali qualis conveniat pena 329.
Peccata contra singulas personas divinas 364; dimittendi potestas instrumentalis 606; dimittendi potestas triplex 543, 544; dyaboli vincula 444; in Spiritum Sanctum sex 365; parentum 327; quedam pena sunt 339, 341; secundum Jeronimum 361; virtutibus opposita 486.
Peccatorum connexio 487; distinccionem ponit Augustinus 363; genera tria 315; principia 361; remissio in vita futura 622; remissorum redicio 628.
Pellagus dampnacionis 374.
Pena dampnatorum 739; dampni et sensus 325; duplex consequitur peccatum 328; hominis eterna 721; pacienter ferenda 593; pro culpa infertur 722.
Penitencia bona mortificata vivificat 591; infirmis non inponatur 618; interior et exterior 590; quid sit 590; sacramentum 589, 628, 630; sera 621; solempnis 589; solempnis non iteretur 591; tollit peccata 591; tribus modis agitur 598; vera 593; virtus moralis 589.
Penitencie effectus et causa 592; efficacia 506; modi diversi 590; partes 598; sacramentalis modi tres 591; tempus 618.
Penitenciam qui non conplevit 618.
Penitentes in fine vite 618, 619.
Per; preposicionis usus exponitur 93.
Perfeccio Christi nature 433; potencie merendi 442.
Periculum prolis 664.
Periurium diffinitur 492.
Perniciosus; vocabulum exponitur 491.
Persona divina generatur 67; ex parte rei singulare 129; in divinis 80; quid signet in divinis 127; quomodo dicatur de Deo, quomodo de creatura 132; tres habet signaciones 131; vocabulum ethimologice exponitur 127.
Persone diffinicio secundum Boecium 127; distingwuntur proprietatibus 150; legitime et illegitime 668; tres coeterne 81; tres unius essencie 151.
Petra i. e. Christus 559.
Philaxe 34.
Philosophi mali 157.
Philosophia 27.
Philotimia 484.
Pica 625.
Pietatis actus 481.
Pincerna 629.
Pingwedo 710.
Plebanus 700.
Plenitudo temporis 390.
Pluralitas attributorum in Deo 48.
Pneuma 87, 104, 107, 111, 133, 142, 390, 398, 402, 526.
Pollucio 561.
Pompa funeris 712, 718.
Porcio hereditaria 704.
Posse non peccare et non posse peccare 290, 291.
Potencia activa et passiva 119; Dei duplex 381; divina 74; generandi 72, 73; peccandi utrum a Deo 368; peccandi depotencia est 369; personarum divinarum eadem 118; recte agendi a Deo 368.
Potestas non peccandi in creatura 289; peccandi 368; secularis 368; sequitur voluntatem 74
Potestati dyaboli resistere 368; resistere 370.
Potestate prelacionis abuti 370.
Preceptum de observacione sabbati 489.
Precepta septem 488.

Digitized by Google

Precognicio i. e. presciencia 159.
Precursor Christi 35, 525.
Predestinacio 153; dupliciter capitur 165; et eleccio 168; iuvatur opere humano 169; occultissimum Dei propositum 165; tria includit 168; utrum inponat necessitatem 165.
Predestinacionis causa meritoria 168.
Predestinatus utrum possit dampnari 166.
Predicacio denominativa 24; quadruplex 142.
Predicamenta decem 76.
Prelacio omnis cessabit 724; i e. presidencia 369.
Presbiter malus dyabolii servus 541.
Presbitera 636.
Presciencia 153; Dei secundum Magistrum 159; Dei: tres de ea opiniones 160.
Prescienciam negat Cicero 161.
Presidencia iniusta secundum tria 370; Jude utrum a Deo 369; tripliciter consideratur 369; utrum a Deo 369.
Presul 631, 634.
Prevaricacio 336.
Prevaricator quis vocetur 497.
Principalitas originis 93.
Principes tenebrarum 234.
Principi in quibus resistendum 370.
Principium de Deo quomodo dicatur 141; in divinis 140; omnipotens unum 209; primum 519; primum causa essencialis universi 208; Spiritus Sancti 87.
Principia prima quot sint 207.
Priorissa 616.
Prioritas in personis divinis 81; multiplex est 92; non temporis, sed originis in Patre 84.
Privacio spiritualis 325.
Processio duplex 94; et generacio conparantur 94, 95; eterna et temporalis 97; in personis divinis 94.
Produccio rerum duplex 245.
Prohemium 37.
Prolis bonum 658.
Prologus libri quarti 507.
Prologus Sentenciarum 30.
Promovere indignos peccatum est 635.
Propassio 435, 478.
Propinqui plus diligendi quam extranei 467.
Proprietas quid sit 133.
Proprietates duo in Deo 135; in divinis 149, 152; personarum divinarum 133; personarum secundum Hilarium 195.
Proprium quid dicatur 76.
Prostituere uxorem 673.
Prototipus 418, 422.
Providencia diffinitur 163; non pro omnibus equalis 164.
Providencie Dei que subsint 163.
Proximi qui dicantur 465.
Proximitas spiritualis 698.
Proximus homo 463.
Psalmi 634.
Psalterium 518.
Pueri in utero materno baptisari non possunt 546.
Puerperium 658, 660.
Punctus mathematicus 690.
Purgatorium 713; necessarium esse demonstratur 715.

Quadrangulus 517.
Quadrans 722.
Quaternitas essencie divine 62.
Quatuor diligenda 466.
Questus de confessione haustus 604.
Quiditas 78.
Quomodo petendum sit a Deo 502.

Racio duplex 16; ydealis 22.
Racionis porcio superior et inferior 296.
Raciones seminales 266, 268.
Radicale humidum 710.
Rancor dimittendus 470.
Raptus quid sit 696.
Reatus in scriptura 361.
Recidivacio quid sit 535.
Redempcio solum per incarnacionem Filii fieri potuit 378.
Redempcionis modus maxime conveniens 447.
Redimere quid significat 379; genus humanum solum Deus potuit 379.
Regule Bonaventure 58; pro exclusivis 122; Scoti de baptismo 533.
Relacio Dei ad creaturam 113.
Relacionis predicamentum 519.
Relaciones in divinis 133, 134.
Remedia contra vulnera peccati 514.
Remissio peccati originalis 322; peccatorum duo exigit 365.
Remuneracio iudicatorum 730.
Renovacio mundi 732.
Reprobacio 165; tria includit 166; nichil addit presciencie 167.
Reprobi quomodo resurrecturi sint 709.
Reproborum anime 736.
Reptile quid dicatur 254; utrum de aqua formatum 253.
Res omnis est Trinitas 53; quibus fru-

Digitized by Google

endum, quibus utendum 39; sacramenti quid sit 535.
Resurreccio Christi 708;, corporalis et spiritualis 707; gencium etas 708; mortuorum quid sit 706; quomodo fiet 708; utrum in eodem corpore fiet 709; utrum naturalis 707.
Resurgens a mortuis maritus 682.
Ruga 732, 744.
Ruina angelica 206.
Sacerdos caveat prodere peccata confitenclum 622, 625, 627: malus baptisans utrum peccet 542; non creat 572; qualis esse debeat 614; utrum excellencior Matre Christi 571, 573.
Sacerdotis proles 703.
Sacerdotes legales 605; melius sine matrimonio 677: omnes pares 607; pravi vere consecrant 582; quomodo clavibus utantur 608.
Sacramentum altaris cur institutum 576; altaris manducandi modi duo 558; altaris animam Christi includit 566; corporis et sangwinis 554; corporis utrum unum tantum 555; diffinitur 510; hominis sanativum 515; in duobus consistit 52 ; quid sit 522; sangwinis a laicis utrum sumitur 557; tripliciter sumitur 5 0; utrum repetatur 631; vocabuli ethimologya 519.
Sacramenti altaris que materia maxime conveniens 574.
Sacramenta divine gracie collativa 509, 515; dupliciter instituta 526; inmutabilia 511; nove legis septem 525; quomodo instituta 512; quot et a quo instituta 511; remedia 514; utrum necessaria 523; veteris legis 511, 514. — utrum iustificant 524; veteris legis differunt a s nove legis 522.
Sacramentorum dignitas 555; effectus 513; institucionis causa 513; ordo 526; utilitas 524
Sacrilegium 600, 612.
Sal in baptismo 549.
Salamandra 254.
Salvator tripliciter pro nobis satisfecit 595.
Sancte vel sacre res 5
Sanctificati in utero 547.
Sancti filii adopcionis 4:5; in ultimo iudicio 726; pro nobis intercedunt 712.
Sanctitas in creaturis 5
Sapiencia a sciencia differt 479; ad tria necessaria 501; Dei 153; divinarum humanarumque rerum sciencia 374; quid sit 17; thezaurus hominibus 194.
Sapiencie actus 481; effectus 194; in homine 375; donum in quo principalius 480.
Sapiens quis sit 5.
Sathanas 608; pater mendacii 490.
Sathane victoria 239.
Satisfaccio diffinitur 594; humana insufficiens 447; per Christum fieri debuit 447; pro omnibus peccatis fieri debet 594; pro venialibus 598.
Saturitas 733.
Scala ad Deum sex graduum 190.
Scandalum 626, 678.
Scariothite qui dicantur 642.
Sciencia Dei duplex 154; Dei de creatura 154; Dei non mutatur 162; dignior altera 17; et sapiencia conparantur 16; incarnacionis difficilior 373; quid sit 16.
Sciencie actus 481; tres in Christo 435.
Sciolus 410.
Scisma 540.
Scismatici utrum possint conficere 583.
Scriptura sacra circa res vel circa signa 38; cognicio verbi Dei 14; commendatur 191; de Deo est 18; debet legi, audiri, predicari 20; dicitur 5; diversis ydiomatibus conscripta 15; doctrix optima et magistra 19; donum optimum 19; medicina avari 8; non potest esse falsa 194; sapiencia inspirata 4; sapiencia proprie dicta 17; sciencia dignissima 18; scriptum signans verbum Dei 14; speculum 16; thezaurus sapiencie 34; valde bona 189; vera sapiencia 7, 14; verbum Dei 14.
Scripture sacre auctoritas 10, continencia dividitur 37; effectus 5; fructus et finis 5; sensus parabolicus 15
Seculi consumacio 741.
Secundum diversas habet significaciones 424.
Semivivus 34.
Sensualitas diffinitur 294; et sensibilitas differunt 294.
Sensualitatis motus 294.
Sentenciarum liber ad finem perductus 741; libri quarti inchoacio 507; quartus apoteca sanissima 501; quatuor secreta continet 8; tercius de sapiencia agit 374; tercius de incarnacione tractat 373.
Sentenciarum libri tres de rebus,

Digitized by Google

quartus de signis 39; punctus, in quo Magister non tenetur 107 etc.
Separacio coniugum 658.
Seraph, -in, im 237.
Serpens eneus 38.
Servus homo 540. 675; in servum se vendere 676 utrum contrahere potest sine domini consensu 676.
Sex numerus perfectus 634.
Signum secundum Augustinum 38; triplicatur 38.
Signa Deum in iudicio precedencia 729; legalia et ewangelica 39.
Similitudo quid sit 115.
Sinagoge princeps 236.
Sinapium 533.
Sinderesis 192; et consciencia 298, 351; et racio practica 297; quid sit 297.
Sinkathegorica diccio 121.
Soboles 659; de secundo viro 695.
Sodalitas 484.
Sol factus est 246
Sophistarum proposiciones 166.
Sordes anime 533.
Species humana et essencia divina conparantur 117.
Spera octava 250.
Spes diffinitur 460; duplex 461; et fides conparantur 460; informis 462, 592; multipliciter capitur 462; non est in patria 461; virtus est 462;
Spirancia 89, 90, 91.
Spirator 88, 91.
Spiritus Sanctus amor 107; a sanctis datur ministerialiter 100; conplexus Patris et Filii 145; continencia omnis boni 13; corrector anime 351; creatura inique habetur 364; dicitur donum 112; dileccio, karitas, amor est 85; docet omnem veritatem 4; hominibus datur 99; Mariam a peccato purgavit 398; non genitus 137; non natus 94; non posterior Patri et Filio 81; principaliter Christi humanitatem produxit 102; procedit a Patre et Filio 87, 89, 91, 93; racio omnium datorum a Deo est 113; utrum ingenitus 95; veritatis doctor 18.
Spiritus Sancti dona utrum virtutes 477; proprium est procedere 95; missio duplex 104; missio visibilis 104; invisibilis 107; unde sit nomen 85.
Sponsalia 647, 648, 650, 675.
Sponsus violans sponsam 652.
Sponsis tria dantur 742.
Spurii 697.
Sputum 549.
Stagnum ignis et sulphuris 709.
Status primi hominis 271; de — questiones 277.
Stimulus 663.
Stipes 690.
Stipula 622, 716.
Stola 549.
Stomachus 579.
Strabo 664.
Studens intitulatus 482.
Studium quando bonum vel malum 345.
Stuprum 658, 695.
Subiecta limitantur a predicatis 57.
Substancia sensibilis 38.
Suffragia malorum utrum iuvent mortuos 719; sacramentalia 719; sanctorum 717; vivorum quomodo iuvent mortuos 716; vivorum pro mortuis 714.
Suffragiorum valor 716.
Superbia quid sit 223.
Superbie peccatum in angelis 223.
Superfluitas in corpore 711.
Supersticio 36.
Syllogismus 297; consciencie 351.
Symbolum; vocabuli etymologia 458.
Symbola quomodo in missa dicantur 458; tria sunt 458.
Symonia heresis est 587; diffinitur 639.
Symoniaci qui dicantur 638; utrum heretici 640.
Symoniace heresis genera quinque 642.
Synus Abrahe 713.
Tabula secunda post naufragium 588.
Temptacio hominis 278; exponitur 280.
Temptatores tres 281.
Tempus innocencie 524, 645; legis nature 561, 645; nature 523; plenitudinis 665; viacionis solum tempus meriti 718.
Tenebre exteriores 736; hereticorum 459.
Terminarii 79.
Terminus amoris divini 97.
Termini concreti et abstracti 412; numerales in divinis 115.
Terra inanis et sacra 242.
Testis castitatis 655.
Theologia 18.
Theologus altissimus 423; quoad cognicionem divine essencie vetule conparatur 28; rectus 187.
Theologi 14, 56; de celo 250.
Theosebia 414, 479.
Thronum 740.

Digitized by Google

Timor animalis quintuplex 478; naturalis et animalis 478; qualis in Christo fuerit 437; servilis 592; utrum fuerit in Christo 437.
Timoris actus 481.
Timores quatuor distingwuntur 476, 478.
Tirranorum potestas iniusta 369.
Tonsura 634.
Totum universale in divinis personis 115.
Tractatores katholici 343, 411.
Traduccio peccati originalis 318.
Tradux, traduccio 270.
Transsubstanciacio 571; et creacio conparantur 574; subito fit 574.
Triduum mortis 450.
Trinitas causa veritatum 83; increata sapiencia 4; sacram scripturam hominibus donat 12; unum principium 84; unus Deus est 12
Trinitatis equalitas, dileccio, germanitas 90; inquisitores 45; expressio in baptismo 529.
Trinus homo, spiritus, effectus 147.
Trina essencia 47.
Tripharie mundus dividitur 189.
Tristicia utrum in Christo fuerit 436.
Tropologicus 35
Tropus 569.
Truncus i. e. stipes 690.
Tumor 523.
Tussis 531.
Ultor iniurie Dei 611.
Unccio crismatis 552; extrema a confirmacione differt 632; extrema quid sit 631; triplex 630.
Unccionis extreme effectus 633; extreme efficacia 507.
Unio personalis tripliciter accipitur 379, 405; tribus modis dicitur 449; ypostatica 376.
Universale logicum 116; secundum Aristotelem 150.
Universitas studii Pragensis 503.
Universus orbis 370.
Unum dupliciter accipitur 130.
Urina 53?.
Usus contra naturam 660.
Uxor adultera quando non possit dimitti 672; repudiata 667.
Uxorem adulteram interficere 678; dimittere utrum vir possit 673; fornicatam utrum dimittere liceat 672; repudiare 667.
Uxores plures habere 666.
Uxoricidium 667, 670.
Venena sterilitatis procurare 658.
Veracitas 484.
Verbum Dei masculini sexus 431; dicitur Christus 136; dicitur Christus metaphorice 137; nocionale 56; non separatum a carne 449; totam assumpsit naturam 393; unitum carni et anime 449; utrum assumpserit humanitatem mediante gracia 400
Verbi caro peccato obnoxia 398; incarnacio exordium redempcionis 373.
Verbo incarnato simul insunt divina et humana 374; quomodo unita sit humanitas 396
Veritas nature humane 710; non intellecta 36; offendens 36.
Vermis materialis 739.
Versificator 497.
Vertex 552.
Vestigium et ymago conparantur 52: Trinitatis 89; Trinitatis in omnibus creaturis relucet 51.
Viator 109; omnis indiget sapiencia 375.
Vicarius Christi 607, 642.
Vicia capitalia septem 361.
Vicissitudo temporis 728.
Viduam ducere 648.
Vir perdens uxorem longo tempore 682; uxorem dimittens utrum peccet 673.
Virga Jozeph 420
Virginitas benedicta 664; Marie 658; mentis 666; utrum melior matrimonio 667.
Virgo Maria in utero sanctificata 399; mater Christi 404; utrum sine peccato concepta 400.
Virgines 41; consecrare 618; fatue 434; sancte 653.
Virtus diffinitur 484; et consuetudo laudabilis 306; et gracia conparantur 306
Virtutis cause 305; condiciones 486; diffinicio 304.
Virtutes cardinales 474; cardinales quibus distingwantur 476; cardinales quomodo insint homini 474; cardinales tria habent nomina 475; morales multipliciter connexe 484; morales utrum in patria future sint 474; non in omnibus equales 48 ; politice 484; theologice 451, 455, 474; utrum equales 486.
Virtutum connexio 483; connexionis raciones 485; conservacio 476; matres quatuor 485.
Virtutibus cardinalibus utrum indigeamus 474.
Visio corporalis corporis Christi 569.
Vituli adoracio 611.
Volatile de aqua formatum 253.

Digitized by Google

Voluntas dampnatorum 737.
Voluntas Dei 174; causa rerum 175; dividitur in voluntatem beneplaciti et in voluntatem signi 176; quadrupliciter accipitur 175; secundum Damianum 178; semper efficax 180; utrum semper inpleatur 180.
Voluntas humana 187; in homine duplex 184; iudicanda ex fine 345; prima causa peccati 857; tripliciter accipitur 108; utrum nobilior intellectu 299.
Voluntate fieri 69.
Vomitus periculum 556.
Votum; a voto licito dispensare 680; commune, singulare 678; frangendum 680; Jepte 681; licitum, illicitum 681; quid sit 679.
Voti obligacio 681.
Vox prima alta 458; tube 705.
Ydea creature 154; omnis creatura ad — facta 260.
Ydemptificacio personalis 377.
Ydemptitas quid sit 115.
Ydioma 625.
Ydiomatum communicacio 413.
Ydolatra 686; omnis peccat mortaliter 416.
Ydolatria 104, 105; dupliciter committitur 416; Judeorum 490.
Ydolatrie crimen 586.
Ydolum et similitudo differunt 488.
Ydola adorare 359.
Yerarcha 548.
Ymago 257; Christi quomodo adoranda 417; cur sancta 422; dicitur Christus 136; et similitudo 260; homo ad Dei — creatus 191; in divinis 138; principalius in viro quam in muliere 260; Trinitatis in creatura 52; triplex distingwitur 259; tripliciter dicitur 138.
Ymmolacio filii Abrahe 180.
Yperdulia 414; humanitati Christi convenit 415.
Ypocrisis et mendacium 491.
Ypostasis 81, 131, 134, 135, 145.
Zabulus 609.
Zelus caritatis 616; iusticie 678.

Digitized by Google

Corrigenda.

(Numeri praepositi prior paginam, posterior lineam denotant; ommissae vel emendandae litterae (vel verba) litteris *currentibus* ceterae litteris stantibus impressae sunt.)

5, 22: contempnere, - 5, 28: huius - 8, 32: i. *e.* - 15, 5: patet, - 16, 31: *de*ductarum - 17, 31: 'darli' - 29, 4: non, - 29, 9: *AD*I - 51, 11: *t*rinitatis - 123, 25: *25* - 125, 23: creaturis; - 134, 24, 28: *p*atrem - 144, 15: substancie, - 195, 25: *25* - 195, 26: *cum*$_{43}$ continue - 197, 21, 30: effectivum, - 199, 22: *et*$_{44}$ expresse - 209, 10: potenci*a* - 209, 18: illud *bonum*$_{33}$ - 212, 31: *et*$_{21}$ de - 213, 3: d*a*ta$_{26}$ - 213, 30: conver*s*ionem$_{34}$ - 213: 40: [32]) *D*: malum *I errore.* — [35]) *D*: conversacionem *I errore.* - 219, 35: *id*eo questio - 225, 34, 35: peccare, *s*ic - 230, 26: illam$_{19}$ - 231, 3, 4: contra$_{20}$ - 231, 26: , tale - 233, 8: sed *cum* anima - 233, 10: eius, videtur - 233, 40: [19]) *I*: primam *D.* — [20]) *I*: circa *D.* - 235, 21: *error*$_{13}$ - 241, 6: habuissent - 241, 44: angelus *Dominis*$_{6}$ - 243, 12: 5° <*quod*> - 244, 20: illa$_{8}$ - 245, 40: add. D. — [8]) *I*: *prima D.* — 249, 9: dicuntur$_{18}$ - 249, 39: add. D. — [18]) *I*: dicimur *D* - 250, 9: Item*:* - 259, 11: similiter*:* - 250, 21: pro$_{11}$ omni$_{11}$ - 250, 40: et$_{11}$ pro. - 260, 14: . Sed - 264, 23: esse est - 421, 6: omne*s* *e*undem - 421, 41: [140]) *Codd.*: *om. Opp. B.* - 423, 12: *A*man - 426, 12: eci*a*m - 428, 6: , sit - 429, 39: est - 441, 2, 429, 38: . *E*t - 429, 37, 38: , *c*ui - 430, 26, 27: eternali*t*er - 439, 8: Hylariu*m* - 447, 7: , tum - 448, 22: fu*i*t - 450, 24: *[*est*]* - 453, 14 ipsum. - 478, 6: more*s*. - 479, 18: , non - 481, 1: Domini, - 481, 22: . Unde - 481, 24: , secundum - 483, 19: distincci*o* - 485, 41: , et - 486, 11: fide. - 487, 13: *(*et - 487, 15: imitatur*)* - 487, 26: carnem - 488, 29*:* scr*i*ptam - 489, 36: mo*r*ale - 493, 14: *d*eos - 493, 15: debuit, - 493, 18: ani*n*plendum - 493, 26: *v*erbum - 494, 36: »nostra - 495, 10: . Nec - 496, 28: , in - 500, 12: 20*7*, 32 - 500, 21: 22*7*, 27 et 22*7* 36 - 500, 27: p*u*<e>rum - 501, 11: Trinita*t*is - 502, 23: i*n*properat - 503, 9: i*n*pia - 504, 7: i*n*pius - 505, 14: sang*w*inem - 505, 21: co*n*pletur - 505, 28: 1*a* - 506, 28: *D*e - 506, 31: nulli excludi (*sic*!) - 507, 8: *J*erosolimam - 507, 16: *A*d - 507, 19, 21: *S*amaritanus - 510, 4: mo*v*eo - 510, 9: *r*educcio - 510, 23: sacrament*um* - 511, 20: i*n*posicio - 511, 33: *S*amaritanus - 511, 35: *V*erbum - 512, 17: a*l*ligaveritis - 513, 41: *ex*trema - 514, 43: [125]) loco aberrans etc. legedum *hominem* ∾ *submittuntur om. A* - 514, 43: [126]) *Codd.*: *in* - 515, 16: i*n*pius - 515, 18: appropinquavit - 516, 1: *F*ilius - 516, 8: sang*w*inem - 517, 16: i*n*mediate - 517, 18: magis*t*er - 518, 1:

Digitized by Google

*P*salterio - 518, 36: oper*i*bus - 518, [146]) *Codd.*: 519, 26: *D*eum - 519, 34: *in*pedimento - 524, 37: q*u*ibus - 524, [41]) protestif*i*cacio - 525, 1: <*1*> Iam - 526, 12: <*4*> Utrum - 526, 28: <5> Quis - 529, 15: Trini*t*atis - 530, 14: Extravag. - 532, 17: ple*b*s - 536, 45: [39]) loco aberrans etc. legendum *et* ∾ *Christi om. P* - 538, 35: sang*w*ineus - 540, 42: [5]) loco aberrans etc. legendum *integrum* ∾ *accepit om. P* - 541, 5: cereus, - 541, 12: d*y*aboli, - 543, 8: d*y*abolus - 543, 12: aliqu*em* - 544, 13: a*u*ctoritatis - 544, 30: co*m*municare - 545, 27: d*y*abolus - 548, 14: suscipi*t*, - 548, 39: co*m*municandum - 550, 13: *6*° - 550, 15: *E*t - 550, 23: — »que apud illos sunt« — - 553, 10: eucaristie. - 553, 11: mundamur, - 554, 7: sol*a* - 555, 39: 95*a* - 560, 19: »inquit« - 569, 12: corporali« - 569, [55]) H*un*c - 585, 37: malefac*i*entibus - 585, 40: *[p]*recedit - 586, 21: *dyabolus* - 586, 32: 21*a* - 614, 3: »apud - 620, 32: »in - 629, 2: cito transferimini - 629, 10: agnicionem retrorsum - 660, 20: *1a* - 675, 15: condicio*n*is - 688, 32: genti*[lib]*us - 692, 8: *patruus* - 701, 29: *De* - 704, 29: pate*n*t - 706, 2: reprobi passibiles - 723, 1.: miseri*cordia*. - 732, 23: *e*cce - 736, 30: occultis.

Digitized by Google

Addenda.

Ad codices, quos in introductionibus ad singulos editionis fasciculos descripsi, novis indagationibus qui sequuntur accesserunt.

1. Ad fasc. 2. tomi I (»de corpore Christi«) pag. XIV-XV addendi:

W: codex Guelferbytanus, sign. Helmst. 669, fol. 196r 203v, nec XV, classis antiquioris, deterior; descripsi eum fasc. 3. (»de sang. Christi«), pag. XIV-XV.

A: codex Pragensis, Clementinus, sign. XVII E 16, fol. 355r-362r, annis 1429-1430 scriptus, similis pretii et classis; inveni eum 22. Apr. 1904.

2. Ad fasc. 1. tomi II. (»super IV Sentent.«) pag. XXIX-XXXI addendi:

P: codex Pragensis, Metropolitanus, fol., anno 1462 scriptus, noviter a Revv. Dno. A. Podlaha repertus, sign. et repositorio adhuc carens; tantum IV. librum continet, sine prologo, notae peioris, cod. L. simillimus;

R: codex Olomucensis, Metropolitanus, 4o, sign. No 123, fol. 179r-259v, saec. XV. medio scriptus, totum IV. librum cum prologo continens; notae melioris; inveni eum 19. Aug. 1905.

K: codex Pragensis, Clementinus, sign. IV B 21 fol. 6-235v, saec. XV ineuntis, priora tantum duo capita distinctionum (libri I-II. continens; inveni eum cum sequenti mense Januario 1905. Notae optimae.

A: codex Pragensis, Clementinus, sign. IV F 25, saec. XV., fol. 151-153 anthologiam, quam dicunt, tantum libri IV exhibens, hoc ordine: liber IV, dist. XI. cap. 3; dist. XII, cap. 3; XII. 9, XII. 5. Notae peioris.

Omnes tamen enumerati codices nullomodo codices in editione pro fundamento positos aequant vel praeeunt; neque ea, quae de operibus ipsis disserui, tangunt, immo optime probant. Verbi gratia codex ultimus, A, ea, quae de posterioribus fatis operis Hussiani exposui, novo exemplo illustrat.

Digitized by Google

Digitized by Google